Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 204 (10801) | 1978 чылдың сентябрь 1, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ҮШ ЧЫЛДЫҢ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Онгу беш чылдың планныг оналдаларын хууса бетинде күүседир дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелерининң аразында социалистиг чарышка иделкейлиг киржип турар мурнакчы бүдүрүлге — «Водоканал» эргелелиниң коллективи күш-ажылчы улуг чедиишкинни чедип алган. Август 31-ниң байдалы-биле алырга, эргелелдиң коллективи онгу беш чылдың үш чылының планында көрдүнген арыг суг сайгарарының планын 100,5 хуу, канализация суун дамчыдарын 100,1 хуу күүсеткен. Ынчангаш коллектив онгу беш чылдың үш чылының планын 2 чыл 8 ай дургузунда күүсеткени ол.

Боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, водоканалчылар чылдың төнчүзүнге чедир артван үениң дургузунда 72 муң рубльдың продукциязын пландан ажыр сайгарарын шиитпирлээннер.

«1978 чылдың планныг оналдаларын күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр база бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер дээш демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга республиканың «Водоканал» эргелелиниң коллективи ажыл-ишчи сорук кириш, Москваның мурнакчы бүдүрүлгелерининң үндүрген эгелекчи саналын деткээп болгаш онгу беш чылдың үш чылының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл болур оюнда — октябрь 7-де күүседир социалистиг хүлээлгени алган.

Коллективтиң социалистиг хүлээлгелиңде мынчаар бижиттинген: бо чылдың октябрь 7-ге чедир 10.5?? муң кубометр арыг сугну сайгарар база 10.115 муң кубометр канализация суун дамчыдар. Ол дээрге «Водоканал» эргелелиниң коллективиниң онгу беш чылдың үш чылында күүседир ужурлуг планныг оналдалары-дыр.

Август 31-ниң байдалы-биле алырга, водоканалчылар 10.634,4 муң кубометр арыг сугну сайгарган болгаш 10.126,4 муң кубометр хемчээлдиг канализация суун дамчыткан. Ол дээрге мурнакчы коллектив алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде айыткан хуусаазындан 1 ай 7 хонук бурунгаар күүсеткени-дир. Ынчангаш «Водоканал» эргелелиниң коллективи онгу беш чылдың үш чылының планныг оналдаларын кол көргүзүглер талазы-биле бүрүн күүсеткени ол. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш арыг оругга алырының планы база ажыр күүсеттинген.

Эргелелдиң бүдүрүлгелериниң коллективтери онгу беш чылдың баштайгы чылындан эгелээш чедиишкинниг ажылдап келген болгаш планныг оналдаларын ажыр күүсеткеш, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыштыг.

Онгу беш чылдың үшкү чылы — шалыпчы күш-ажылдың чылының планы база чедиишкинниг күүсеттинип турар. Эргелелдиң бүдүрүлгелериниң коллективтери онгу беш чылдың баштайгы чылындан эгелээш чедиишкинниг ажылдап келген болгаш планныг оналдаларын ажыр күүсеткеш, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп үнгүлээн. А бо чылдың бирги чартыында «Водоканал» эргелелиниң коллективи РСФСР-де суг дамчыдылга-канализация ажыл-агыйының бүдүрүлгелериниң организацияларының аразында социалистиг чарышка үшкү черни ээлээш, 900 рубльдың акша шаңналын алган.

Чедиишкиннерни улам-на көвүдедип, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр элээн эвес ажылдарны бүдүрер дээш «Водоканал» эргелелиниң коллективи темпиин кошкатпайн ажылдап турар.

И. ООРЖАК,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТАРДА: «Водоканал» эргелелиниң насос станциязының мотор салбыры; коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, лаборант, комсомолчу Людмила Кииштээр-оол ажылдап тур.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотолары.

БИСТИҢ БЕЛЭЭВИС

Насос станциязының коллективинде 25 кижи ажылдап турар. Хоорайда 3 аңгы ындыг насос станциязы бар. Станция бүрүзү-ле 4 ээлчег-биле ажылдап турар.

Ээлчег санында агрегаттарның үрелиишкин чок ажылдаарын хандырарын, чоңдан кирген чагыгларны үезинде күүседирин чедип алыр дээш демисежип турар бис. Мурнувуста салдынган сорулгавысты багай эвес боттандырып, планныг оналдаларывысты ажыр күүседип келдивис. Ажыл-иштиң чедиишкинниг болуру кижилерниң ак сеткилдиг ажылындан хамааржыр болгай. Мындыг кижи кырында ажылдакчыларывысты демдеглексээр-дир мен. Иван Семёнов, Владимир Андреев, Николай Щербаков, Василий Толстиков олар оналшкак ажылынга хамыысалгалыг, мурнакчыларывыс ол. Бистиң канализация насос станциязының коллективи суг дамчыдылгазының участогу-биле социалистиг чарыштыг. Эштеривиске аштырбас дээш шудургу ажылдап турар бис.

«Водоканал» эргелелиниң коллективи-биле онгу беш чылдың үш чылының планын хууса бетинде күүсеткен. Коллективтиң чедиишкиннинде бистиң участоктуң киирген улуг-хуу... онгу беш чылдың баштайгы чылдарындан эгелээш канализация участогу планныг оналдаларын үргүлчү ажыр күүседип келген. Ынчангаш участок бүрүзү эки ажылдап келгенинден үш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир аргалыг болдувус.

Чедип алдынган чедиишкиннерни улам-на быжыглаар, ажылдың темпизин кошкатпас сорулгалыг бис. Күш-ажылчы тиилелгевис ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга белээвис ол.

А. РАЗДОБРЕЕВ,
«Водоканал» эргелелинде участок мастери.

ИЗИГ ДЕТКИИШКИН

Социалистиг чурттарның удуртукчулары-биле СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бо чылдың июль-августа Крымга найыралчы ужуражыышкыннарының түңнелдерин совет кижилер изиг чүүлдүгзүнүг-биле хүлээп алган.

— Акы-дуңма партияларның болгаш күрүнелерниң удуртукчулары-биле Леонид Ильичтиниң чаңгыс болу берген ол ужуражыышкыннары делегей төөгүзүнүң хөгжүлдезинге социализмниң улам-на өзүп орар салдарын иедергей буузурелдии-биле көргүзүп турар-дыр — деп, Москваның «Манометр» заводунуң мастери В. Репьева чугаалаан. — Крымга чедип алдынган дугуржуушкуннарны социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улустарының бузулбас акы-дуңма найыралын калбартырынга болгаш быжыглаарынга чугула салдыышкын кылдыр көрүп турар бис. Ону Чер кырынга тайбың болгаш аас-кежик дээш кылып турар.

— Ишкики болгаш даштыкы политиканың үндезин айтырыгларын кады чугаалажыры ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын ажыктыг кылдыр шиитпирлээриниң оруктарын тывар, тайбың болгаш социал дешпилге дээш демиселдиң нийти шугумун коллективтиг ажылдап кылыр арганы бээрип турар — деп, «Белэлектромонтаж» трестиң Минск эргелелиниң бригадири И. Сокольчик демдеглээн.

— Империализмниң кандыг-даа чимзениишкиннеринге, реакцылыг турушчуларже чуглуп кире бергеннерге чогуур ойтур шавыышкынны бээр деп бистиң партиявыстың, бистиң улузувустуң долу шиитпирлиин Крымга найыралчы ужуражыышкыннар база дагын көргүскен деп,—Ташкентиниң бөс-таавы комбинадының ажылчыны Г. Шадиев медеглээн.

(СЭТА).

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-29»—«СОЮЗ-31»: ЧЕРНИ ЧУРУККА ТЫРТТЫРГАН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Владимир Коваленок, Александр Иванченков, Валерий Быковский болгаш Зигмунд Йен олар орбитада «Салют-6» — «Союз-29» —«Союз-31» эртем-шинчилел комплексиниң бортунга дөртку хүнну ажылдап эрттирген.

Экипаж долгандыр турар бойдусту өөренир болгаш бойдус курлавырларын шинчилээр талазы-биле программаны ёзугаар шенелделерни кылган.

Космонавтылар Быковский болгаш Йен Чер болгаш делегей океанының кырын хайгаараар, чурукка тырттырар ажылдарны күүсеткен. Чурукка тырттырар ажылдарны Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың специалистериниң кады ажылдап кылганы хөй зоналыг МКФ-6М деп аппаратураның дузазы-биле боттандырган.

Комплекстиң бортунга «Поляризация» деп шенелдени чоруткан, оон кол сорулгазы болза эртем аппаратураларын ылаптыг шыгаап таарыштырарынга Чер кырының болгаш атмосфераның салдарын тодарадыры болур.

Экипажтың клеткалдерин болгаш телеметриктиг медээлерин ёзугаар алырга орбитада комплекстиң борт системалары болгаш эртем аппаратуралары чогумчалыг ажылдап турар.

Эштер Коваленок, Иванченков, Быковский, Йен оларның кадыының байдалы эки.

ТАЙБЫҢНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ХҮНҮ

Чаагай тура-соруктуң бүгү кижилерниң дайынга удур демиселиниң хүнү — Тайбыңның делегей хүнүн делегейниң дешпилгелиг хөй-ниитизи бөгүн калбаа-биле демдеглеп турар.

Тайбың талалакчыларының бөгүн ёзулуг бүгү улустуу болу берген шимчээшкининиң киржикчилери ол шимчээшкиниң доругуп келген 30 чылының дургузунда делегейге месилдежиишкинниң болдурбазынга, улустар аразынга кады ажылдажылганы быжыглаарынга хөй чүүлдерни кылганын онза өөрүшкү-биле медереп билип турар деп, **Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазының бирги оралакчызы академик Е. К. Федоров** СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

Чеден чылдар делегей харылзааларынга улуг бурунгаарлаашкыннар-биле, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының аазы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң кады ажылдажылгазын таарыштыр тургузарынга боттуг салдары-биле демдеглеттинген.

Ол дээрге хамыктың мурнунда бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюронуң амыдыралда чүткүлдүг чорудуп турар тайбың политиказының, чайгылыш чок болгаш могаг билбес ажылчорудулгазының түңнели-дир.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының быжыглаарының орунга чедиишкиннер барык талакы чурттарның эң реакцылыг политиктиг бөлүктерин сүртедип турар, чүге дээрге ол бөлүктер бөгүнгү хүннүң боттуг чүүлдерин хүлээп көөрүн күзевестер, боочепсектерни эндере бүдүрерин кызырарының эгелээн херээн моондактаарын кызыдып турарлар. Ынчангаш серемчилелдиг болуру база дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынынга удурланып турар дайзыннарын чимзениишкиннерин үзе шавар төлээде, тайбынга ынаныылдыг бүгү күштерниң чангыс эвии быжыглаары эргежок чугула.

Амгы үениң кол айтырыын —чепсегленииишкинниң дужурерниң айтырыын шиитпирлээр дээш калбак хөй-нииитиниң күштериниң демисели чайгылыш чокка калбарып орар, ооң мурнуу одуруунда социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттары-биле кады Совет Эвилели чоруп турар.

Массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевири —нейтронунг бомбаны НАТО чурттарының чепсегленииишкинниге хүлээп алырының пландарынга удур бүгү делегейде калбарган күчүлүг кампания тайбыңның идеяларының эң калбак улус массаларының күзелчүткүлдеринге кайы хире таарышканын чугаалап турар. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының чедиишкиннерин камгалаар, тайбың дээш демиселди күштелдирер деп улус массаларының шиитпирлиг чоруун Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президиумунуң чоокта чаа болган сессиязы көргүскен. Ооң ажылынга 82 чурттуң төлээлекчилери киришкен.

Тес-Хем районда Берт-Дагның № 102 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулданы эрттирер дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Дүрүмнүң 97 чүүлүнге дүүштүр Тес-Хем районда Берт-Дагның № 102 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулданы 1978 чылдың октябрь 1-де, воскресеньеде эрттирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1978 чылдың август 31.

ЭКИИ, ШКОЛА!

ХАНЫ, БЫЖЫГ БИЛИГЛЕР ДЭЭШ

Бөгүн — сентябрьның бири. Бистиң уругларывыстың өөрүшкүлүг байырлалы. Байырлал шимчилиг келтинген, холдарында чечектер туткан уруг-дарыг хоорай, суурларда бөгүн эртежик-ле школаларже шуужуп эгелээн. Оларның чамдыктары школаже бир-ле дугаар өөренип кирип турарлар. Студент аудиторияларда, тускай ортумак база профтехөөредилге черлеринде чүс-чүс оолдар, кыстар эртемнерниң делгемнеринче өөредилгезин уламчылап кирипиеннер. Сентябрьның бири ынчангаш билиглерниң ёзулуг-ла байырлалы апарган.

Делегейде эң баштайгы бүгү-нииити өөредилгениң чурту—Совет Эвилелинде үш кижиниң бирээзи-ле өөредилгениң кандыг-бир хевиринде хаара туттунган. Аныяктарның бүгү-нииити ортумак өөредилгезиниң айтырыын ам бисте шиитпирлеп турар. Тыва АССР—Совет Эвилелиниң хөгжүп сайзырап олурар аныяк республикаларының бирээзи. Совет Тываның төөгүзүнде бир-ле дугаар хүлээп алган Конституциязында мынча деп бижип каан: «Тыва АССР-ниң хамаатылары өөренир эргелиг». Оолдар, кыстарның мурнунда өөрениринге бүгү-ле орук ажык, кижи бүрүзү сеткилинге таарыжыр мергежилди шилип алыр эргелиг. Өөредилгениң бүгү хевирлери халас. Ол бүгүнү чедип алырынга аргаларны тургускан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң улус өөредилгезиниң мурнунга салган чугула сорулгаларын шиитпирлээрин чаа өөредилге чылында республиканың партия, совет, улус өөредилге органнары уламчылаар. Бистиң чуртувустуң кайгамчык чедиишкиннерин хөйлү ёзугаар магадылаан ССРЭ-ниң чаа Конституциязы өөредилге-кижизидилге ажылынга байлак материал болур. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң материалдары, ленинчи комсомолдуң 60 чылын төлептиг уткуурунга белеткел башкылар коллективтериниң ажыл-чорудулгазынга онзагай чүүлдер болуп кирер.

Бүгү-нииити ортумак өөредилгени улам ыңай хөгжүдүп сайзырадыры—школаның чугула сорулгазы. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың төнчүзүнде хүлээп алганы «Нииити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар болгаш оларны күш-ажылга белеткээриниң дугайында» доктаалында ол бүгүнү сизалап айыткан. Өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедидери, аныяк-өскенни улус ажыл-агыйынга ажылдаарынга белеткээри эң чугула сорулгалар. Ук айтырыгларны шиитпирлээрин комплекстиг ёзу-биле көөр херек.

Школаларны болгаш өөредилге черлерин чаа өөредилге чылынга белеткээр талазы-биле улуг ажылдарны чер-черде партия, совет органнар, улус өөредилге ажылдакчылары бир демниг чорутканнар. Бүгү талазы-биле эки белеткеттинген класстар, өөредилге кабинеттери, мастерскайлар өөреникчилерни хүлээп ап, эжиктерин ажыткан. Район, хоорай бүрүзүнде өс талазы-биле шалыпчыларның аттары август хуралдарынга база адаттынган. Мурнакчы школаларның ажыл-херектерин, байлан дуржулгазын өскелерге үлегер-чижек болур кылдыр нептередир ужурлуг.

Школаларның материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарны сеелгү үеде бистиң республикага чорудуп келген. 24 сес чыл школазын ортумак кылдыр эде тургускан. Чаа школалар, интернаттар барык район бүрүзүнде ажыттынгылаан. Ам республикада 164 школа бар, эртнен чылын анаа 60 муң хире уруглар өөренип турган. Өөредилге-кижизидилге ажылынга бедик деңнелди Таңды, Бии-Хем болгаш өске-даа районнарның башкылар коллективтери чедип алганнар. Бии-Хем районндан 159 башкы, 142 класс, Таңдыдан—199 башкы, 175 класс эртнен өөредилге чылының түңнели-биле чүс хуу өөредилгени чедип алгылаан. Мурнакчыларның арга-дуржулгазының дугайында улуг чугааны республиканың башкылары чоокта болуп эрткен август хуралдарынга сайгарып чугаалашкан болгаш ам ол бүгүден практиктиг түңнелдерни үндүрер херек.

Бистиң республиканың улус өөредилга талазы-биле көргүзүглери Россия Федерациязының нииити деңнелинден дыка чавыс болуп артпышаан. Чаа өөредилге чылында школа болгаш улус өөредилге коллективтери ол талазынга бедик деңнелди чедип алыр дээш өөредилге-кижизидилгелиг ажылче онза кичээнгейни угландырар ужурлуг.

Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тожу районнарда бүгү-нииити сес чыл өөредилгезиниң айтырыглары кошкак шиитпирлеттинип турар. Эртнен өөредилге чылында республиканың школаларындан 39 өөреникчи кандыг-даа чылдагаан чокка школазын ара каккан. Школачыларның идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле улуг ажылдарны башкылар коллективтери чаа өөредилге чылында чорудар апаар.

Чаа өөредилге чылында дыка хөй аныяк башкылар чер-черде ажылдап барган. Чер-чер Советтери болгаш ажыл-агый, бүдүрүлге удуртукчулары башкыларның чуртталга байдалы, амыдырал хандырылгазы дээш ышкаш айтырыгларже дөгталмал сагыш салыры чугула.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, башкыларның Бүгү-эвилел съездизиниң сүмелерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың школа болгаш улус өөредилге коллективтери чаа өөредилге чылында чогаадыкчы ёзу-биле, нуженишкиннниг ажылдаар ужурлуг.

Дээди школада чаа чүүлдер

Сентябрь 1-де дээди өөредилге черлериниң аудиторияларынга болур баштайгы лекцияга студентилер чыглып кээр. Чаа өөредилге чылы черле боду тускай онзагайларлыг болгулаар. Ам бо өөредилге чылының онзагай чүүлү кандыгыл? СЭТА-ның корреспондентизиниң ол айтырыынга **ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министриниң бирги оралакчызы И. Ф. Краснов** харыылаан.

Бо өөредилге чылында немешкен тускай эртемниглер хөй-даа, эки-даа болган. Бир миллион он чеди муң аныяк ажылчыннар болгаш колхозчулар, халашкан солдаттар, дүүнгү школачылар чурттуң университеттериниң болгаш институттарының студентилери болганнар. Оларның чартык кезиинден хөйү хүндүскү салбырга өөренир.

Гроднода университет, Руднода индустрия институду, Алма-Атада театр уран чүүлүнүң, Красноярскиде уран чүүл институду, Кировоградта хамааты ужар чүүлдүң дээди училищеге баштайгы студентилерни хүлээп алган. Чаа факультеттер база эвээш эвес ажыттынган. Ооң иштинде Казань университединде кибернетика болгаш санаалга математиказының факультеди, Чуваш университединде тудуг факультеди, Омскиниң политехниктиг институдунда радиотехника факультеди, Севастопольдуң прибор тудуунуң институдунда корабль-энергетика болгаш корабль тудуушкунунуң факультеди ажыттынгылаан.

Дээди школа 400 ажыг тускай эртем талазы-биле кадрларны белеткеп доостурар.

СЭКП-ниң XXV съездизи бүдүрүлге күштери дүрген хөгжүп турар районнарны бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырары чугула деп айыткан. Ол негелде дээди школаның пландарында көрдүнген. Сибирьның болгаш Ырак Чөөн чүктүң дээди өөредилге черлеринде чаа тускай мергежил талазы-биле кадрлар белеткели эгелээн. Ылангыя Читаның политехниктиг, Новосибирскиниң инженер-тудуг институттары, Алтайның политехниктиг институду кедээ ажыл-агыйның тудуг талазы-биле тускай эртемниг кадрларын доостуруп үндүрер.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленуму чурттуң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң өндүр чаагай программазын хүлээп алган. Ону боттандырарынга боттуг улуг хуууну дээди школа киирер. Кедээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлеринге кирер студентилерниң санын көвүдеткен.

Чаа өөредилге чылы студентилерни өөртүр. Дыка хөй дээди өөредилге черлеринде чаа өөредилге-лабораторлуг корпустарын, общежитиелерни, спорттуң залдарын, дыштаныр баазаларын тудуп алган, студентилер оларны белекке алырлар.

Чаа өөредилге чылы-биле

КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ ӨҢНҮКТЕЖИЛГЕ

Башкылар-биле өөреникчилерниң ужуражылгазы школа бүрүзүнге чылдың-на эртер. Ындыг ужуражылга үезинде Кызылдың № 7 школаның өөреникчилери Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле өлген дайынчыларга тудуп тургускан тураскаалга барып эң-баазын боодал чечектер салыры чаңчыл апарган.

ЧУРУКТАРДА: № 7 школаның өөреникчилери тураскаалга чечектер салып тур. Башкылар-биле ужуражылга үези.

Башкыларның Бүгү-эвилел съездизи совет школаның амыдыралында чугула болуушкуннарның бирээзи болган. Чаа өөредилге чылын эгелеп тура бистер, башкылар, съездиниң берген сүмелерин, мурнакчы арга-дуржулга талазы-биле чүүлдерни удуртулга болдуруп ажылдаарывыс чугаажок. Съездиниң делегады болур аас-кежик меңээ база таварышкан. Ажыл-ишке чугула херектелгелер арга-дуржулга солчулгазы съездиге элбек-ле болду. Аңаа чүгле башкылар эвес, харын партия, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары, бүдүрүлге, ажыл-агый удуртукчулары сес ап, школа дугайында сагыш салыышкынының чылыг сөстерин чугаалап турганнар.

Школачыларның күш-ажылчы белеткели съездиге эң чугула айтырыгларның бирээзи болган. Бо айтырыгга хамаарышкан дыка хөй солун санал-оналдарны дыңнадым. Украинадан келген делегат, колхоз даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Малышевтиң саналындан чамдык чүүлдерни мааңа чугаалаар бодадым.

Ооң чугаалап турары болза: школа дээрге колхоз, колхоз дээрге школа болу берген. Колхоз болуңун школазынга чөргаарланыр, бүгү-ле эки чүүлдер оон кээп турар. Колхозтуң сураглыг спортчулары база школа кижизиткен. Колхозта сураглыг ансамбль дээрге база-ла школадан келген. Колхозтуң бүгү-ле специалистери—школаның доозукчулары, алдар-сураглыг кижилер—Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары база-ла школаның кижизиттиргеннери. Школаны чыл бүрү доозуп үнүп турар медалистер төрээн колхозунга ажылдап артпышаан, өөредилгезин бот-өөредилге-биле дээди өөредилге черлеринде уламчылап турарлар. Ук школа сөөлгү 12 чыл дургузунда ийи чылчылар чок ажылдап турар. Бо чылдагы доозукчулардан тос кижи медальдыг болган. Оларны шупту колхозунда ажылдап артканнар. Колхоз школага чаа бажыңны, Пионерлер ордузун, музыка школазын, пионер лагерин тудуп берген. Колхоз башкылар дээш аажок сагыш салып турар. Оларга таарымчалыг болуру-биле чурттарга комплексизин тудуп турар...

Күш-ажылга кижизидилге, ону хүндүлеп көөрүнге уругларны кара чажындан өөредип чаңчыктырар чорук кайы хире чугула дээрзин биете билбес кижи чок. Хамык ужур бо бүгүнү СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың тончузунда хүлээп алган ортумак школа дугайында доктаалында айыттынган негелделерге дүүштүр амыдыралга боттандырып чорударында. Бо талазы-биле улуг ажылдарны школа болгаш ажыл-агыйлар, партия, совет органнар кады чорудар ужурлуг. Чамдык ажылдар кылдынза-даа, моон соңгаар боттандырар ужурлуг чүүлдер эвээш эвес.

Бистиң школавыс уругларның күш-ажылга кижизидилгезиниң айтырыын хире-чергези-биле шиитпирлеп, бо херекке чамдык дуржулганы мөөңнээн бис. Чаа өөредилге чылында бистиң школаның башкылар коллективи үстүнде доктаалдың амыдыралга боттанылгазынче угланган ажыл-херектерни хөйү-биле чорудар деп көрүп турар.

С. ДОСТАЙ.

Сарыг-Сепкиң С. Тока аттыг № 2 школазының директору, башкыларның Бүгү-эвилел съездизиниң делегады.
Каа-Хем району.

САННАР, ФАКТЫЛАР

Бистиң чуртувустуң кайгамчык улуг «билиглер индустриязында» 159 муң ниити өөредилге школалары, 6200 ажыг профтехучилищелер болгаш 4300 техникумнар, 859 дээди өөредилге черлери (ооң иштинде 65 университеттер) хаара туттунган. Университеттер шупту эвилеледишкен республикаларда болгаш чамдык автономнуг республикаларда ажылдап турар.

* * *

Оңгу беш чылдың планында 9,6 миллион дээди база ортумак эртемниг, бедик мергежилдиг тускай эртемниглерни болгаш профтехөөредилге системазынга барык 11 миллион ажылчыннарны белеткээри көрдүнген.

ЭЖИИ АЖЫК

Мугур-Аксының ортумак школазы—республикада көдээ школаларның эң улуттарының бирээзи. Бо чаа өөредилге чылында школа 30 ажыг класстарга 960 хире уругларны хүлээп алыр. Школаның өөредилге-материалдыг баазазы база улгаткан. 1968 чылда туткан 420 олуттуг школа бажыңынга эрткен чылын 240 олуттуг тудугну немей ажыглалга кирген. Школада 120 уруглар чурттаар интернат, демир болгаш мыш-биле кылыр ажылдарга катай өөредир мастерская, эртемнер аайы-биле сес кабинет, кичээлдерге көргүзүг болгаш лабораторлуг херекселдерниң бүрүн дериглези бар.

Школаның 60 кижи чедип турар башкылар коллективи школачыларны эртемнерниң үндезиннеринге өөредир, бедик совет моральдың негелделеринге кижизидер дээш чылдан чылче шудургу ажылдап, чаа арга-методтарны багай эвес ажыглап турар. 1977—1978 өөредилге чылының түңнели-биле адырга, 31 класстарның 23-ү, 54 башкыларның 35-и 100 хуу өөредилгени чедип алган, а школаның ниити хуу-зу 98,9 болган. Башкылар Д. Сюрюн, Б. Саая, М. Хомушку, Д. Донгак, Р. Хертек болгаш өскелер-даа боттарының класстарынга, башкылап турар эртемнеринге бедик көргүзүглерни чедип алган.

Школаның башкылар коллективи СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыңай сайзырадылгазын болгаш оларны күш-ажылга белеткээр дугайында» доктаалдың амыдыралга боттандырар, ында айыттынган хемчеглерни күүседириниң талазы-биле чамдык боттуг ажылдарны кылып чоруткан. «Малчын» совхозтуң дирекциязы-биле керээни чарган. Ийи-Дыт девискээринде 5 гектар черде көк-суланы тараап, өстүрген. Сентябрьда оон дүжүдүн ажаап, совхозка хүлээдир. Совхозтуң туйбу бүдүрер черинге 20 өөреникчи, хөй кыргыжыр пунктуларга 150, Ак-Чыраада сигенчи бригадага 10, хөй чуур пунктуга 50 өөреникчи ажылдаан. Школаның өөреникчилери бүдүрүлге өөредилгезин үстүнде айыттынган звеноларга чарлып алгаш, чайгы дыштаныышкынын үезин ынчаар ажыктыг эрттирген.

Районнуң ажыл-агыйлар арзынының каттышкан пионер лагеринге 128 өөреникчи, республика лагерьлеринге 42 уруглар дыштанган.

Бөгүн — сентябрь 1. Школаның эжии уругларга ажык. Эртемнерже оларның эштиишкинин дуржулгалыг, билиглиг башкылар удуртуп, башкарар. Белеткел клазынга «А» деп ужукту бижип эгелээр чашка, материалдың, ниитилелдиң эң нарын хоойлуларын шиңгээдир оңгу классчыларга-даа башкылар билиг-мергежилин харам чокка бараалгадыр, оларның ханы, бызыг билиглери, кижизиг мөзүгү дээш туржур. Школаның классчыларының өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының өөредилге чылында перспективтиг планнары тургустунгулаан. Ол бээр школачыларның күш-ажылчы, эстетиктиг, мага-бот, мөзү-шынар кижизидилгезиниң хөй хемчеглери боттанып, ажыктыг, солун чүүлдер школачыларның кичээнгейин хаара тудар.

Өөредилге чылы эгелээн. Школаның башкылар коллективи дүвүредип, сеткил ханыышкынын бербейн турар айтырыглар чок деп болбас. Школаның ада-иелер-биле, албан организация, бүдүрүлге черлери-биле харылзаазы амдаа кошкак. Ылаңгыя «Малчын» совхозтуң дирекциязы бүдүрүлге бригадазынга материалдыг баазаны мынчага четчелеп берип шыдаваан. Автомашина, трактор бызыглаарының, машиноведение кабинеди дериглериниң айтырыглары аас кырында хевээр арткан. Ада-иелериниң, хөй-ниитиниң уруглар кижизидилгезинче; өөредилге шыпарынче кичээнгейи ам-даа куду деңнеддиг боор артышаан. Ооң-биле кады школачыларның бот-башкарттынылгазынга, өөредилгени, чурум-сагылгазы экижидеринге идепкейин көдүреринин айтырыгларынче башкылар коллективи бо чылын улуг кичээнгейни салыр.

Школаның башкылар коллективи Бүгү-эвилелдиң башкылар съездизиниң сүмелерин өөренип, ооң чүүлдерин амыдыралга боттандырар дээш ажылдаар.

С. МАЙНАК,
Мугур-Аксы ортумак школаның директору.

УРУГЛАРГА БЕЛЕК

Чай төнген. Бүгү совет уруглар сентябрь 1-де эки дериттинген школа бажыңнарын белек кылдыр алырын дээш тудугжулар сагыш човап, кызымаккай ажылдааннар. 1978 чылда шупту 1285 муң өөреникчи турар бажыңнарны тудары көрдүнген.

Сентябрь 1-де Литваның школачылары дыка хөй чаа бажыңнарны алырлар. Оларның хөй кезии көдээ черлерде ажыттынгылаан. Ол ышкаш уруглар албан черлериниң бажыңнарын туткулаан. Чяжэ, Игналинскийниң атомнуг электростанциязының тудугжуларының уруглары чаа музыка училищезиниң бажыңын алырлар, Алитус хоорайның бичии уругларынга уран чурулга школазын тудугжулар белек кылдыр тудуп берген.

Харьковта Салтовтуң чуртталга пунктузунда чаа туттунган школа комплекизиниң чанында автодром кылдынган. Аңаа уруглар орук шимчээшкининиң дүрүмүн өөренирлер. Украинаның уруглары база чаагай белекти — беш чаа школа бажыңын хүлээп алганнар. Днепропетровскиниң, Донецкиниң, Ворошиловградтың, Крымның болгаш өске-даа областарның хоорай, суурларының өөреникчилери кичээлдерин чаа туттунган школаларга эрттирип эгелээр. Киевте 1700 уруглар өөренир чаа школаны үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары туткан. 640 уруглар өөренир кайгамчык эки дерилгелиг чаа школаны Иссык-Атин районнуң Красный Восток суурунда туткан. Киргизияның школачылары хөй каът беш бажыңның дүлгүүрүн хүлээп алган. Республикада 80 хире школалары, 8 өөредилге-бүдүрүлге комбинаттарын ажыглалга кирген.

САННАР, ФАКТЫЛАР

Сентябрь 1-де чурттуң өөредилге черлериниң аудиторияларынга, лабораторияларынга, мастерскаяларынга, класстарынга 46 миллион школачыларны, профтехучилищелериниң 1,7 миллион сургуулдарын, техникумнар болгаш өске-даа ортумак өөредилге черлериниң 4,7 миллион сургуулдарын, дээди өөредилге черлериниң 5 миллион студентилерин хүлээп алыр.

ТУСКАЙ КЛАСС АЖЫТТЫНГАН

Уран чүүлге онзагай салым-чаяаныг бичии уруглары өөредири-биле шилип ап турганының дугайында медээни бистиң номчукчуларывыс моон мурнунда парлаанын билир. Чаа өөредилге чылында ажыттынып турар уран чүүлдүң тускай клазының дугайын чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы Валентина Владимировна Оскал-оолдан дилээн.

— Уран чүүл талазы-биле мергежилдиг специалистерни моон соңгаар хөйү-биле белеткээриниң айтырыын шиитпирлээр дээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылдың сентябрь бирден эгелеп уран чүүлдүң тускай клазын ажыдар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ону Кызылдың № 2 школазының баазазында ажыткан. Амдызында чүгле чаңгыс класста 25 оолдар, уругларны хүлээп алган. Уран чүүл клазынга өөренир салым-чаяанныг бичии уругларны шилип алыр ажылды бо чылдың чазындан эгелеп чоруткан. Специалистер республиканың барык шупту районнарынга баргылаан болгаш шилилгени шыңгыы чоруткан. Ынчан барык дөрт чүс ыгам уруглар аңаа киришкен.

Баштайгы шилилгелерден тускайлаан сесен өөреникчиге бо чылдың июль эгезинде экзаменнер эрттирген. Экзамен үезинде түс-түс специалистер уругларны бүгү талазы-биле кичээнгейлиг көрүп, шилилгени чоруткан. Бичии уругларның музыка, чурулга, хореография талазы-биле сундуулалын онзалап көрген.

Кызылдың № 2 школазында тускай класс бөгүндеен кичээлдеп эгелээр. Уруглар бирги класстың программазын бээр өөренир. Оон ыңгаар Кызылдың уран чүүл училищезинге неделяда сес шак кичээлдээр. Олар музыка талазы-биле таныжылга, ритмика, чурулга, танцы, ниити эрттерлиг шак мындыг чүүлдерни өөренип кирзептер. Ол ышкаш музыка инструментилеринге база ойнап өөренир. Бо бүгүнүң шол-ла сорулгазы — уругларның кандыг уран чүүлге сонуургалдарын тодарадыры. Ынчангаш уран чүүл училищезинге өөренир баштайгы бо чылы белеткел клазы кылдыр эртер. Дараазында чылдан эгелээш уруглар шилип алдынган мергежилиниң аайы-биле өөренип эгелээрлер.

Тускай класстарга көргеннер сески классты доосканда, Кызылдың уран чүүл училищезинге өөренир, тускай мергежил чедип алыр болгаш оон ыңай өөредилгезин уламчылап, уран чүүл талазы-биле бедик мергежилдиг специалистер болур. Тускай класска чүгле тыва уругларны хүлээп ап турар, олар күрүне хандырылгазынга кирер. Дараазында чылдарда база тускай класстарга хүлээп алыышкынны уламчылаар. Кедизинде барып баазаны тудуп тургузар болгаш уран чүүл школазы кылдыр шилчиир бээр.

Тываның уран чүүл кадрларын өстүрер талазы-биле партия болгаш чазактың онзагай сагыш салышкынының база бир херечизи тускай классты бо чылын бир-ле дугаар организастап ажытканы болур-дур.

АСФАЛЬТ-БИТУМ ЗАВОДУНДА

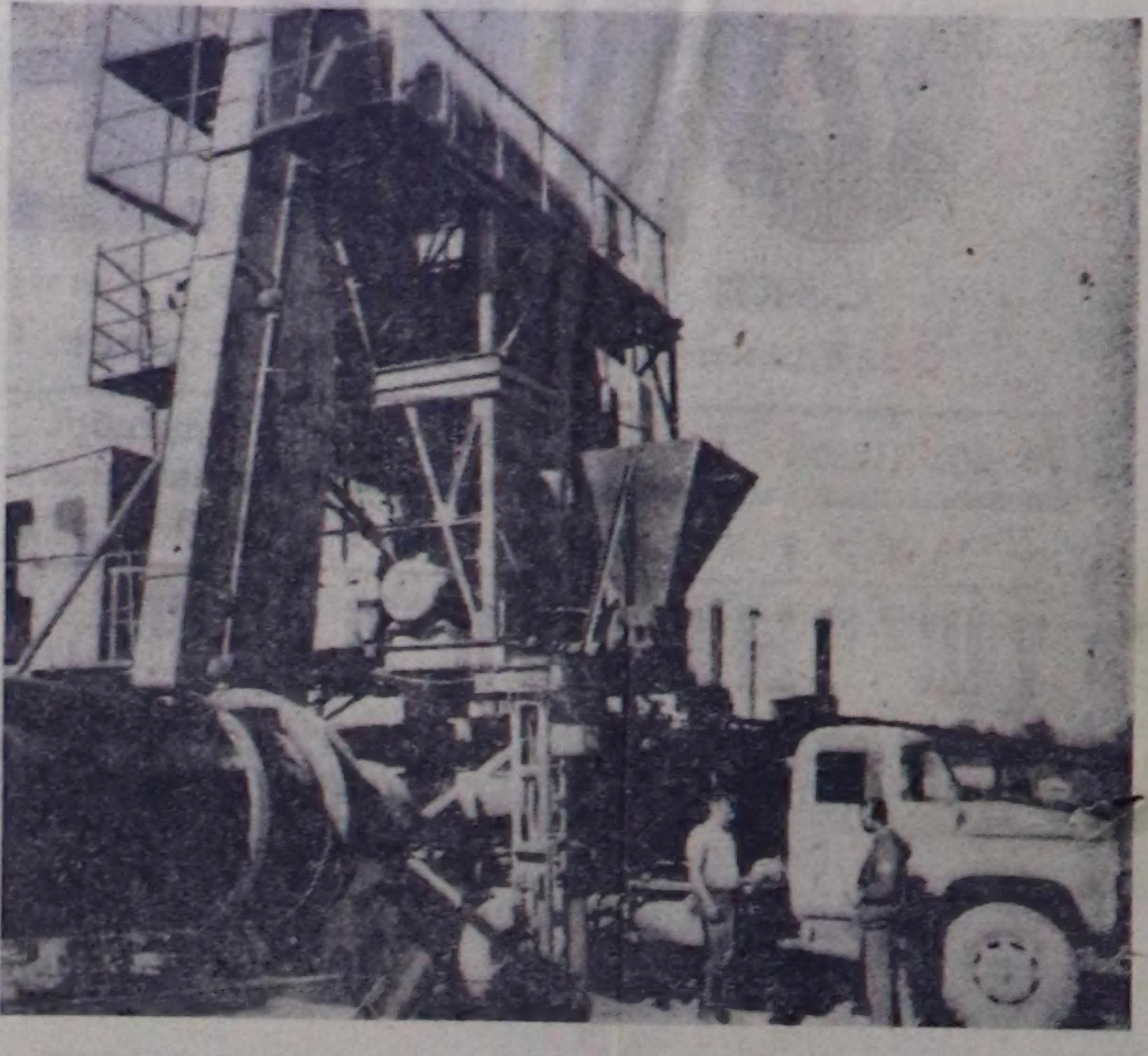

Амыдырал-коммунал ажыл-агый эргелелиниң боторугa чарылгалыг участогунуң асфальт бүдүрер заводу. Бо атты дыңнааш, кажыңың сагыжынга баштай улуг-ла бүдүрүлге чери кирип келир. Хөй-хөй механизмнер, арбын ажылчыннар шыпап-ла заводтарга туржулаар болгай.

Херек кырында бо заводта дөрт кижи ажылдап турар. Бирээзи—бригадир, арткан үжү—операторлар. Олар шупту чаңгыс ээлчегде ажылдап турарлар.

— Бистиң холувуста кол-ла техникавыс бо—деп, бригадир Василий Артемьевич Савин АБЗ-597 деп машинаже айыткаш, чугаалады. —Мооң дузазы-биле оруктар, тротуарлар кылырынга херегләэр асфальтыны бүдүрүп турар бис.

Ону канчаар кылырын сонуургадывыс. Василий Артемьевич улуг күзелдиг-биле тайылбырлады.

Асфальт кылыр АБЗ-597 деп машинаның чанында аажок улуг үш доскаар тургузуп каан. Битум-биле эң баштай ону долдуруп алыр. Ол доскаарларга 130 градус чедир изиткен соонда тускай хоолай дамчып, амдыы машинага келир. Ол үеде АБЗ-ниң өске талазында транспортёр-биле элезин келир. Битум биле элезин аңаа холушкаш, чүгле төккеш, калбартыр бастырар асфальт кылдыр белеткеттиве бээр. Ону үндүр сөөрткен хоорайның тудуг организацияларының, орук-септелге участоктарының машиналары уруук чок. Олар оон асфальтыны алгаш, ырак-чоок оруктар кылырынга, хоорайның кудумчуларын дескилээри-биле сөөртүп турарлар.

Василий Артемьевичиниң удурткан ишчилери бир хүнде 100 тонна белен асфальтыны белеткээр хүлээлгелиг. Ол хүлээлгени 150 тоннадан кудулатпазы барык чаңчыл болуп бар чыдар. АБЗ-597 шагда 25 тонна асфальтыны бүдүрер. Ол күүсеттинип турар бе?

— Норманы күүседип болур бис, ынчалза-даа ол хире чедирбейн тур бис. Чүге дээрге, асфальт чагып турар организациялар амдызында ээштир. Кииргеп чагыгдан ковудедир кылыштарывыска, ону алыр чер тывылбайн баар болгаш ук продукция урелип болур—деп, В. Савин чугаалады.—Чагыг бээр херектээкчилерни хандырып турар бис, оларны бичии-даа манадып көрбедивис.

Планныг онаалдаңы чедишкиннииг күүседир, кылган ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарыш бо коллективте калбарган. Ооң тиилекчилеринге Константин Свинцов, Александр Галактионов хамааржыр.

— Беш чыл мурнунда-ла асфальтыны бичежек агрегатка кылып турган бис, бүдүрүкчүлүг мырыңай чер албас чүве ийин. Ынчан план күүседээн база пат, күш четтинмес чүве. Амгы үеде техника сайзырап, чаартынганындан хол-биле кылыр ажыл барык чок болуп турар. Ооң уламындан бистиң республиканың бурунгаар хөгжүп орарының бадыткалы база бо—деп, бригадир В. А. Савин сеткил ханыышкын-биле чугаалады.

Орук-тудуг участоктарының бирээзиниң машиназы кээп, асфальт алыр черге турупту. «Кнопканы бас!» деп, бригадирниң командазы дыңналды. Чаа кылдынган продукция ша-даа четпейн машинаже чудурау берди...

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: АБЗ-597-ниң ниити хевири; ук заводтуң мурнакчылары К. Свинцов, бригадир В. Савин, А. Галактионов.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

№ 2 БРИГАДА

Барыын-Хемчик район коммунал ниитики херектер кылдызының таңныыл-камгалал албанының салбырында эки ажылдап турар бригадалар хөй. Оларның бирээзинге Полина Сергеевна Ооржак удурткан № 2 бригада хамааржыр.

П. Ооржак бо ажылда ам 17 чыл ажылдап турар. Ооң удурткан бригаданың кежигүннери күрүнениң өнчү-хөреңгизин оорлаар чоруктан, өрт халаптан ак сеткилдиг камгалап, кадагалаар хүлээлгезин эки күүседип турарлар. Кызымак, үлегерлиг ажылы-биле олар таңныыл-камгалал албанының бригадаларының аразында калбарган чарышка бирги черни доктаамал ээлеп келгеннер. Аңаа П. Ооржактың киирген улуг-хуузу биче эвес. Ол бригадазының кежигүннеринге ниитиниң өнчү-хөреңгизинге оорлаар чоруктуң, өрт халаптың кайы хире улуг когарал чедирерин тайылбырлап турар болгаш кижи бүрүзүнүң хүлээлгени ажылынга ээ-харыысалгазын бедидер сорулга-биле оларның ажылын хүн бүрүде кайгаарап турар. Ооң түңнелинде бригада эки ажылы-биле мактадып турар. Мында хүлээлгени ажылын ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй. Оларга таңныылдар Сарыг-Тараа Салчак, Маммыт Ооржак, Деревянко Носова, Суда Иргит оларны болгаш оон-даа өскелерни хамааржыштырып болур. Олар эки ажылы-биле мактадыг.

П. С. Ооржак удурткан бригаданың кежигүннери хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин камгалаар хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

С. ТАВА-САМБУУ.

ОДАРЛАРНЫ СУГГАРГАН

«Тыва суг тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргелелиниң бригадаларының аразында социалистиг чарыш бо чылын улам калбарган. Чылдың эрткен айларының түңнели-биле Парамон Боровиков удурткан эрүмнекчилер бригадазы тиилекчи болуп үнген. Бо коллектив тудуг-монтаж ажылдарының планын чыл эгезинден бээр доктаамал ажыр күүседип турар.

П. Боровиковтуң бригадазы Каа-Хем районда «Бүрен» совхозка ийи хевлбекти кылганнар. Ооң дузазы-биле мал оъттаар 4500 га чер суггартынган. Оон аңгыда ук районда «Совет Тыва» совхозтуң үш муң гектар одарлары база суг-биле хандыртынган.

Ук бригаданың кежигүннери Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозта улуг хевлбекти кылып турар.

МЕРГЕЖИЛИН БЕДИТКЕННЕР

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозта Кызылдың № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищезиниң коллективиниң болгаш Ак-Довуракта ДОСААФ-тың салбырының бөлүк ажылдакчыларының доктаамал ажылдап чеде бергени—совхозка бедик мергежилдиг механизатор кадрларны белеткеп алырынга дыка ажыктыг болуп турар.

Совхозтуң элээн хөй чолаачылары ажылдавышаан, мергежилин бедидип өөренип турарлар. Оон түңнелинде чолаачылар Шүдер-оол Монгуш, Мижит-Доржу Ондар, Сүгдер Монгуш, Михаил Монгуш олар бирги класстың, Алексей Куулар, Сергей Монгуш, Артис-оол Ондар, Александр Монгуш ийиги класстың чолаачылары болу бергеннер.

Ооң-биле кады механизаторлар боттарының мергежилин бедидип алыр дээш өөренип турарлар.

А. МОНГУШ.

ОДАГ ЧАНЫНГА ЧУГАА

РЕПОРТАЖ

Карл Маркс аттыг совхозтуң бригадазының турлаанга келзэ чеде бердивис. Кижи-ле хөй. Механизастаттынган бригаданың ишчилеринден аңгыда совхозтуң № 1 хойжу бригадазының бригадири Кызыл-оол Борбак-Дашович Ондарга удурткан хойжулар звенозу, Чадаана хоорайдан ажыл-агыйга дузалажып келген бригада болгаш хоорайдан барган чеди, он хонуп күүсээлиг шефтер...

Сигенчилер шөлден турлагже ууруг-сүүрүк чедип кээп, ол хүнгү ажылының түңнелдерин чугаалажып орлар.

— Бөгүн чээрби ажыг тоннаны пресстепкен боор бис ам, бригадир? — деп, Белдир-оол Донгак айтырды.

— Силер чээрби үш тонна шарыг кылдыңар, шыырак ажылдаан уяе бо—деп, бригадир Эзир-оол Байыр-оолович өөрүнүң хей-адын көдүрүп чугаалады.

— Хойжулар хойнуң-ле кести ышкаш? Кескен черинериң хемчээзи тадыйган чорду, Кызыл-оол Борбак-Дашович.

— Сигени магалыг-ла черлер ийин. Кижиниң кезип-ле турунксаазы келир — деп, хойжу К. Ондар бригадирниң мурнай харыылады.

— Шагда-ла маа кээп ажылдап болза, дыка чер алы берген турар ийин бис. Бисти бээр оаалдадыы чорутту. Ынчалза-даа 75 тонна сиген кезип белеткээр онаалдавысты сентябрь ортандан бээр күүседиптер бис.

Бригадирниң бо чугаазынга бир күдер кара эр улашты:

— Сиген кадыксай берген болза-даа, пестицирп аажок. Соруувус чаңгыс аай, онаалдавысты харын ажыр күүседип болур бис.

— Сиген сөөртүр автомашиналар ары таладан чоп сураг чоор. Чаъс-чаашкын чок мындыг таарымчалыг үеде сөөртүлгени дүргедедири чугулаажыр ийин.

— Харын аан. Хары угда хөй автомашинадан бээр салыпса. Мында чүдүрүкчүлер чок дээр эвес. Сөөлгү үеде Чадаана хоорайдан бисте келген шефтилериниң бүдүрген ажылы барык чок чыгыы. Боларны олче салыпкай.

— Арсен Сатка удурткан хоорайдан келген 13 кижи составтыг шефчи звено онаалдаан бөгүн күүсетти. Эрес-ле ажылдадылар. 90 тонна онаалдазын 100 тоннага күүседипкен—деп, бригадир чугаалаан, оон уламчылады: — Сөөлгү үеде келген шефчилер бүдүрүкчүлүг ажылдавайн турлар, ол багай-дыр. Бир-тээ мынча ырака шефтеп, совхозка дуза чедерери-биле келгенде телептиг, ак сеткилдиг ажылдап берги дег — дээш, мында олургаңнарже көрдү.

— Шефчилер шефчилер-ле ыйнаан. Бис боттарывыс кыдас болзувусса хоржок. Онаалдавыстың кезиин бээин четпэс бис. Ынчалза-даа ажылга тура-сорук бар турда, ону ыяап-ла күүседир арга бисте бар.

Тракторист Алдын-оол Шаңгыр-оолович Саттың чугаазынга өөрү каттыжып, онаалдазын күүседиринге чүткүлдүүн илереттилер.

Мындыг ажыл-ишчи чугаа орайга дээр уруглуулээн. Чөөн-Хемчиктиң Карл Маркс аттыг совхозунуң Э. Түлүшке удурткан бригадазы Ак-Чыраа шөлүнде ам 25 хонукта ажылдаан. Оларның ажылдап турары база-ла багай эвес. Кижи кужун болгаш техниканы ажылга таарыштыр хуваагаш, 350 тонна сигенни кескеш, прессте, Белеткеттинген сигенден 100 ажыг тоннаны Баян-Талаже сөөртүп апарган.

Хову турлаазында агитхуудустуң сөөлгү номеринде аттары, ажыл-ишти чырыттынган мурнакчыларның аразында пресс-подборщикти башкарып ажылдадып турар тракторист Алдын-оол Сат, пресс-подборщикте ажылдап турар Орус-оол Ондар, Белдир-оол Донгак, Биче-оол Монгуш олар хүн бүрүде 10—12 тонна сигенни прессте, нормазын 140—150 хуу күүседип турар. Тракторист Адар-оол Монгуш, хевээнпекчилер Өлзей-оол Ондар, Семис-оол Монгуш, Бүдер Монгуш болгаш оон-даа өскелер эки ажылдап, коллективинге мактадыглар. Бригаданың ишчилери автомашиналарга сиген чудүреринге, сараатаарынга ниити-биле киржип турар. Оларда техника кужу четчир.

Ында он кижи составтыг хойжулар звенозу хол кадыыры-биле сиген кезип, 75 тонна онаалдазын кыска хуусаада күүседир дээш эрестиг ажылдап турар. Чадаана хоорайның шефчи бригадазы 100 тонна сигенни белеткеп, бригадир Э. Түлүшке хүлээткеш, бригаданың ишчилеринге чедишкинни күзээш, байырлашкаш чанганнар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

ЭСТОНИЯ

Вытева районнуң Куремаада совхоз-техникумга хаван эъди бүдүрериnге күш-ажылдың чарыгдалдары ийи бүдүн чартык катап кызырылган. Мал ажылының болгаш ветеринарияның Эстон эртем-шинчилел институдунуң эртемденнериниң дузазы-биле ажыл-агыйда хаван ажаарының чаа технологиязын ажыглап эгелээн. Хаваннар турар черлерни таарыштыр эде кылганы, оларны чемгерериn автоматчытканы ийи муң баш хаван турар кылдыр төлевизэн черге оон бүдүн чартык катап хөй башты тудар арганы берген. Комплексте картофель шыгжаар улуг складты, чем белетээр цехти туткан. Ында ажыл долузу-биле механизастаттынган.

Хаван эъди бүдүрери—Эстонияның мал ажылдыгларының кол херээ. Ол ажылды долузу-биле үлетпүр үндезининче шилчиткен. Ю. Гагарин аттыг үлегерлиг совхоз-техникумнуң хаван өстүрер комбинады чылда Вильяндис районнуң бүгү ажыл-агыйларының бүдүрүп турганы-биле дең хемчээлдиг хаван эъдин бүдүрүп турар.

ТАДЖИКИСТАН

Таджикистанның биологтары кадыр-берт кашпал черден черлик кызыл-тастың үш бил-диимее хевирин тып ал... нар. Памир үнүштер хевирлери тургустунган делегей төптериниң бирээзи деп билдингир совет генетик Н. Вавиловтуң бодалын ол чүүл бадыткап турар. Даг шынаалырында барык-ла алды муң дээди үнүштер бар. Оларның дыка хөйү чүгле бо черде үнүп турар.

ССРЭ-де эң-не бедик бо даглар үе-дүпте бүгү Ортаа Азияны шыва алган турган улуг далайның чавыс эриктери турган. Памир өске черлерден аңгылалып турган болгаш ооң хөй санныг байлак үнүштери өскериилге чок артып калган.

Ындыг үнүштерни камгалалары практиктиг улуг ужур-дузалыг: селекционерлер оларны чаа бедик продуктуулуг сорттарны тургузарынга херегләэр.

Тывылган кызыл-тас дыка шыдамык. Ол шынар селекция ажылдарын чорударынга кончуг чугула дээрзи билдингир.

Таджикистанның эртемденнери ооң мурнунда Памирден тывылган кызыл-тастың, арбайның, бобы болгаш өске культураларының эрте-бурунгу хевирлеринге үндезилеп турган, үнүштерниң ээзэн каш он бедик сорттарын өстүрүп үндүрген.

МОЛДАВИЯ

Казанешты суурнуң Культура бажыңынга чаңчыл болган дужут байырлалынга чоогунда суурлардан аалчылар чыглып келген. Олар «Рассвет» колхозтуң республикада алдаржаан нити ырының концертин көөр, дыңнаар дээни ол.

Улустуң дең хүндүлүг атты тывыскан ол бот-тывынгыр коллективте чүс кижи бар. Ооң репертуарында кол черни улустуң аас чогаалының айлагалары ээлеп турар. Оларны бот-тывынгыр артистер боттары чыып турар. Хорнуң дыка хөй ырлажылары ооң тургустунган үезинден эгелеп, чээрби беш чыл иштинде киржип турарлар.

Улустуң аас чогаалынга суурнуң чурттакчылары шупту ынак. Сентябрь 1-де суурга ажыттынар чаа музыкалыг студиязынга улуг хорнуң келир үедеги ыраажылары—школачылар өөренип эгелээр.

(СЭТА-ның корр).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТК-ның пленуму

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК-ның пленуму мында ажыттынган. Пленумга амгы үениң байдалының болгаш келир сорулгаларның дугайында илеткелди ВКП ТК-ның секретары, ВКП ТК-ның даштыкы харылзаалар килдизиниң эргелекчизи Суан Тхюи кылган. Вьетнамның мурнуу-барыын кезээн эжелеп алыры-биле ханныг дайынны өскүдүп үндүргеш, Пол Поттуң—Иенга Сариниң реакциялыг камбучи бөлүү улуска хилинчектээшкиннерни болгаш ажыг-шүжүтү тавартырган деп, ол демдеглээн. Пол Поттуң — Иенга Сариниң бөлүү бодунуң чуртунуң улузунуң чүткүлүнге чүгле удур хөделип турар эвес, харын Пекинниң политиказын амыдыраага боттандырып чорударының чепсээ болуп турар дээрзин билир бис деп, Суан Тхюи онзалап демдеглээн.

Ындыг чылдан-биле ВСР-ге дузаламчыны долузу-биле соксадыр, бодунуң специалистерин дедир кыйгыртыр болгаш национал адазынашкак чорукту күштелдирер дээш, Пекин «карамадаан кыдат эмигранттар» дээр айтырыгны бодап тыпкан. Кыдат тала чугаалажылышкыннарга киржир ужурга таварышкан, ынчангаш амгы үеге чедир ол чугаалажылышкыннарга кыдат таланың турамыккай болгаш хоозун негелделериниң ужурундан кандыг-даа түңнелдер чедип алдынмаан. Чугаалажылышкыннарны кыдат тала Вьетнамга удур меге пропаганданы база хоптаашкынны чорударынга ындир кылдыр ажыглап турары болгаш бистиң чуртувуска бергелерни база корум-чурум чок чорукту тургузарынга бүгү аргаларны ажыглап турары хүн келген тудум, улам-на илдең болу берген.

Вьетнам улусту чарарынче, Вьетнамның улустарының чаңгыс аай өг-бүлезиниң бүгү национальдарының чаңгыс эвин кошкадырынче, а ол ышкаш Индий-Кыдаттың болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарының улустарын чарарынче, Вьетнамның болгаш Кыдаттың улустарының аразында найыралды кошкадырынче угланган кыдат таланың кара сагыштыг бодалдарын база ёражок хөделишкиннерин ВКП ТК-ның секретары сойгалап илереткен.

Ада-чурт фронтузунуң эң чугула сорулгаларының дугайын чугаалап тура, даштыкы агрессорларга удур демиселге сырый каттышкан чорукту бедидериниң, акы-дунмалышкы социалистиг чурттар-биле, дештишпейлгелиг бүгү кижи төрелгетен-биле эп-сеткил каттыштырылгазын улам ыңай быжыглаарының чугулазын онзалап демдеглээн болгаш империализмге удур шиитпирлиг демиселче Суан Тхюи кыйгырган.

Даштыкы агрессияларга удур маадырлыг демиселдиң алдарлыг чаңчылдары вьетнам улуста бар. Үениң эң улуг агрессиязын тиилеп алган бис. Бисте революсчу угланыышкынны чорудуп турар марксистчи-ленинчи удуртукчу партия бар. Ол орук болза социализмче болгаш коммунизмче орук болур, ол болза ыяап-ла тиилеп үнер орук болур деп, Суан Тхюи медеглээн.

Амгы үеде Кыдаттың баштарыкчы бөлүктери империализмниң хүрээлеңинде кирген болгаш ам олар империалистиг күштерниң талазындан элбек макталды ап турза-даа, ол чорук оларга алдарны-даа, келир үеде чырыткылыг перспективаны-даа бербес.

Каоланг можуда Хмунги дээр кызыгаарның хыналдаарттырыкте пунктузунга август 25-те кыдат эрге-чагыргаларның чөңгээлиг хөделиишкиннери-биле холбаштыр медегелди Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК-ның пленуму хүлээп алган.

Ол чөңгээлиг хөделиишкиннер болза бистиң ужузувуска удур кыдат эрге-чагыргаларның араатандыг үүлгедиин болур. Ол чөңгээлер Ханойда вьетнам-кыдат чугаалажылышкыннарга багай байдалды тургузуп турар деп медеглеле айыткан.

Вьетнамда чурттап турар кыдат национальдыг кижилерге хамаарыштыр айтырыгларга Вьетнам Социалистиг Республиканың чазааның угаадышкынын база политиказын медеглеле долузу-биле деткээн.

Бүгү улустуң чаңгыс эвин быжыглаарынче, күрүне планнарын күүседири дээш демисежиринче, серемчилелдиг чорукту бедидеринче, социалистиг төрээн чурттуң тургузуушкунунуң болгаш ону камгалаарының херээнге бүгү күштерни бээринче кыйгырыгны бүгү чаңгыс чер-чурттугларынга, чепсектиг күштерниң дайынчыларынга Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК-зы үндүрген.

Эптежилгениң орунда

ЯУНДЕ. (СЭТА). Дээди шериг чөвүлелиниң даргазы турган Феликс Маллумну чурттуң президентизи кылдыр чарлааның Чад республиканың найысылалындан дыңнаткан. Премьер-министр албан-дужаалды чурттуң соңгу чүгүнүң чепсектиг күштерниң командылалының оппозиция чөвүлелиниң даргазы турган Хиссен Хабре алган.

Бо томуйлаашкынны Чадтың дээди шериг чөвүлелиниң, чурттуң соңгу чүгүнде чепсектиг күштерниң командылал чөвүлелиниң, Судан делегациязының үш талалыг хорлушкак шериг-политиктиг комиссиязының дугурушканы ёзугаар кылган.

Чурттуң чаа президентизи даңгырак хүлээп алгаш, национал чаңгыс эвин чазаан тургузарын премьер-министрге дааскан. Чазактың кол сорулгазы—национал эптежиишкинни чедип алыры болур деп, премьер-министр чугаалаан.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

● ВАРШАВА

Тыхи хоорайның автозаводунуң конвейеринден юбилейлиг «Фиат-126» деп 300 муң дугаарлыг чиик машинаны бүдүрүп үндүрген. Ында «Малышка» деп адаан, ажыглаарынга камгалалыг, бөдүүн, хөй машиналар шуушкан кудумчуларга шимчээгир бо автомобиль Польшада улуг сурагдыг болу берген.

Ону бүдүрүп эгелээнинден бээр үш чыл хире үе эрткен. Амгы үеде завод хүн бүрү 600 автомашинаны бүдүрүп турар апарган. Машинаның шыгарын болгаш ыназыштын экижидерин бүдүрүлгениң коллективи бодунуң чугула сорулгазы кылдыр санаан. Аныяк специалистерниң профессионалдыг белеткелиниң, мергежилин бедидериниң системазы ында эки хөгжээн. Бүдүрүлгеде тургускан аныяктарның хөй санныг бригадалары социалистиг күш-ажылдың коллективтери деп атты чедип алган болгаш бүдүрүлгениң эң-не харысалгалыг участоктарында шефтеп турар.

● БОНН

Преторияның расисчи ёзу-чурумунуң экономиказынга ГФР-ниң капитал салыышкыны 12 миллиард хире марка акша болган. Чүгле эрткен чылын безин Мурнуу-Африка Республиказа 3,8 миллиард маркага барыын-герман саткан чүүлдерни күрүне магадылалы-биле хандырган болган. Ол сан-түңнерни «Апартеидке удур немец шимчээшкинниң» организациязы парлап үндүрген.

Мурнуу-Африканың расистерге сан-хөө дузаламчызын ГФР-ниң банкылары доктаамал улгаттырып келген деп ында онзалап демдеглээн. Чүгле 1977 чылдың июльдан бо чылдың июльга чедир безин Мурнуу-Африка Республиканың күрүне концерннери чиик негелделерге 500 миллион марка акша чээлини алганнар.

● ПАРИЖ

Нор деп француз департаментиде шахтёрларның Сомэн-Анич дээр хоорайжыгаазы халаптыг рекордту тургускан. Ында Барыын Европада эң-не хөй ажыл чок чорук демдеглеттинген. Ол черниң садыг палатазының сан-түңү-биле алырга, ол черниң чурттакчы чонунуң 12 хуузу ажыл чок. Бо чылдың төнчүзүнге чедир ол районга ам-даа 1200 шахтёр ажыл чок артар.

● НЬЮ-ЙОРК

Бостонда ажыттынган штаттар губернаторларының ээлчеглиг национал конференциязынга болгаан чугаалажылга американ администрациязының болгаш конгрессиниң экономиктиг база социал ээлэн каш чидиг айтырыгларны шиитпирлеп шыдавазын херечилеп көргүскен.

Конференцияның даргазы, Мичиган штаттың губернатору У. Милликен конгрессти энергетика айтырыын дээштиг шиитпирлээрин шыдавайн турар деп буруудаткан. Ол чорук инфляцияның улам чидиглениринге чедирип турар.

Конференцияга чүве чугаалааш, сенатор Э. Кеннеди кадык камгалалының талазы-биле Ак бажыңның саналдаан планын шүгүмчүлээн. Ол план американнарга кол социал эргелерниң бирээзин — медицинаның чогуур дузазын алыр эргезин хандырбайн турар деп, ол чугаалаан.

● ФРИТАУН

Сьерра Леоне Республиканың мурнунда туруп турар кол сорулгаларның бирээзи болза бедик мергежилдиг национал кадрларны белеткээри болур деп, чурттуң президентизи Сиака Стивенс медеглээн. Ажыл-агыйның янзы-бүрү талаларынга бодувустуң специалист кадрларын белеткеп алгаш, социал-экономиктиг хөгжүлдениң нарын сорулгаларын шиитпирлеп болур бис деп, ол онзалап демдеглээн.

Мурнунга «улуг аргалар болгаш чырыткылыг келир үе ажыттынып турар» аныяктарның профессионал белеткелиниң чугулазын президент онзалап демдеглээн.

● ДЕЛИ

Индияның экономиказының күрүне секторунуң аар индустриязының бүдүрүлгелери бүдүрүлгени бүзүрелдиг темпилер-биле өстүрүп турар. Бо 1978—79 сан-хөө чылының баштайгы дөрт айларында оларның бүдүрүп үндүрген продукциязының өртек-үнези 2,75 миллиард рупий акша болган. Ол болза эрткен чылдың ол-ла үезинде көргүзүгден бежен хуу хөй.

(СЭТА).

ЧАА ЧАЗАК

ЛИССАБОН. (СЭТА-ның корр.). Португалияның чаа чазааның эрге-дужаалга кирериниң ёзулалы Ажуда ордуга болган. Ол чазакты премьер-министр А. Нобре да Кошта тургускан.

Даштыкы херектер министри Коррейа Гагу, камгалал министри полковник Фирмину Мигел болган. Көдээ ажыл-агый болгаш балыктаашкын министрииниң албан-дужаалын Ваш Португалга дааскан, Республиканың хуралы-биле харылзаалар талазы-биле чазак баштыңының чагында министр Кошта Фрейташ болган. 1976 чылдың парламент соңгулдаларының соонда ийиги чазак кризизин ынчаар ажып эрткен.

Социалистиг партияның чиңгине секретары М. Соарешке баштадып турган коалициялыг чазактың орнунга амгы чазак кирген. Ол чазакка социалистер-биле кады социал-демократтыг төп дээр буржуаз партияның төлээлекчилери база кирген турган. Ол партия коалиции талазы-биле бодунуң өөрүнге чазак программазын өскертириниң дугайында негелдени ндип үндүргеш, соцпартия-биле дугуржулганы күш чок болдурган, чазак кризизин болдурган.

Чаа чазакты кандыг-даа партияларга кирбейн турар хамаарышпастар дээр кижилерден тургускан.

Чаа чазакка хамаарыштыр политиктиг улуг партияларның, ооң иштинде ПКП-ның, шуут туружун Республиканың хуралынга ол чазактың программазын чугаалажыы көрүп турган тодаргайлаар.

Конституцияда көрдүнген хуусаа ёзугаар чазак программазын сентябрь 7-ге чедир парламентиге киирген турар ужурлуг.

Даңгырак бээрини ёзулалынга чүве чугаалааш, чүүнундаа мурнунда экономика, көдээ ажыл-агый, үлетпүр, өөредилге, кадык камгалал болгаш социал хандырылга талазы-биле шиитпирлээрин соңгаарладып болбас ээлэн каш сорулгалар Португалияның мурнунда туруп турар деп, Нобре да Кошта демдеглээн. Ооң чазаа соңгулдаларга белеткел-биле кады бар бергелерни ажып эртеринге бодунуң ажылын тураскаадыр деп, ол база онзалап демдеглээн. Конституция ёзугаар ол хөделир болгаш чурттуң чаалап алганы база чидаралы күзевейн турары демократтыг ёзу-чурумну быжыглаарынга бүгү-ле күжүн үндүрерин Нобре да Кошта медеглээн.

Ооң соонда чүве чугаалааш, Португалияның чурттап эртиш турар сан-экономиктиг аар кризисче чурттуң президентизи А. Рамалью Эанеш доктаагаи. Экономиктиг болгаш социал айтырыгларже хамы нинчээнгейин салырынче чаа чазактың кежигүннерин ол кыйгырган.

Политиктиг партиялар чокка демократия туруп шыдавас деп, президент база медеглээн. Ооң-биле холбаштыр парламентиниң хөй кезиинге даянып турар партиялар аразының дугуржулгазын чедип алырын ол саналдаан. Түңнелинде Португалияның эргежыктары дээш идепкейлиг биле хөделиринче Нобре да Коштаның чазааның кежигүннерин президент кыйгырган.

В. ГОЛЕНКОВ.

Боттарының эргелери дээш кызымаккай демиседи Испанияның ажылчы чоннары чорудуп турар. Сөөлгү үеде хөй санныг ажыл соксадыышкыннарынга ажылдаар эргени шиитпирлээрин, ажыл төлевирин улгаттырарын, күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негээн 200 муң ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар киришкен.

ЧУРУКТА: Барселонаның пөс-тааңы үлетпүрүнүң ажылчыннарының боттарының эрге-ажыктарын камгалаан массалыг чыскаалы.

ЭФЭ—СЭТА-ның фотозу.

ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ— ИЙИ АМЫДЫРАЛ

Херээженнерни ылгай көөр чорук

ВЕНА. Австрияда ажылчы херээженнерниң байдалы дорайтавышаан. Ол чурттуң социал хандырылга министерствозу ындыг түңнелди кылган. Эвээш төлевирлиг аар-саар ажылдар күүседип чорууp херээженнерниң саны сөөлгү чылдарда дыка көвүдээн: ам олар Австрияның ажылдап турар бүгү херээженнериниң барык дең кезии болу берген деп, ол министерствонуң Венада парлаан илеткелинде демдеглээн.

Ындыг чорук херээженнерниң күш-ажылын бүдүрүлге ээлериниң ылгай, дора көөр чоруунуң түңнелинде тургустунган. Олар кые уругларның профессиялар чедип алырын боддурбас дээш чүүл-бүрү арга-биле кызыдып турар. Бүдүрүлгеде өөренип турар бүгү кижилерниң аразында өөреникчи кые уругларның саны 28 хуу чедир кызырылган.

Австрияның хоойлулары бүдүрүлге ээлериниң кара туразында ажылдаашкынныг рындан ажыл-ишчи херээженнерни камгалавайн турар болгаш оларга ёзулуг дең эргени магадылап бербейн турар. Херээженнер эр улус-биле деңге ажылдааш, оларнындан үштүн бөри катап эвээш төлевирни ап турар. Оларны ажылдан бирги ээлчегде үндүрер. Не херээженнерниң уруглар ажаап турган үезин күш-ажыл стажынга киир санавас, ооң ужурунда хөй-хөй херээженнер пенсияга чедир «чурттап, ажылдап» шыдавастар.

Ажыл-ишчи херээженнерниң хөй нуруузу боттарының мергежилин бедидип алырын херек кырында кандыг-даа аргазы чок. Бүдүрүлгеге удуртур албан-дужаал алыры оларга херек кырында болдунмас.

Ёзулуг дең эргелер

МОСКВА. Ниитилел амыдыралының экономиктиг, политиктиг болгаш социал бүгү талаларынга эр улус-биле дең эргелерни херээженнерге хандырып бергени—социализмниң ССРЭ Конституциязының 35 чүүлүнде быжыглаттынган чаалап алыышкыннарының бирээзи-дир. Совет херээженнер комитединиң СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканы ёзугаар алырга, ССРЭ-ниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити санында херээженнер 51 хуу болуп турар. Ам чуртта 13 миллион ажыг специалист херээженнер дээди болгаш ортумак тускай эртемниг. Үшкү совет инженерниң бирээзи—бисте херээжен кижи, а оларның аразындан чартык миллион ажыг кижи үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарның директорлары, тудуглар начальниктери, колхозтарның даргалары болуп ажылдап, административтиг албан черлерни баштап турар. Дөрт эмчиниң үжү — херээженнер, а башкыларның аразында херээженнер—70 хуу болуп турар.

Бедик мергежилдиг интеллектуалдыг ажылче херээженнерни ындыг калбак хандыкшылап турар чорук—өөредилгениң талазынга ёзулуг дең эргени оларга Совет күрүнениң хандырып турарының түңнели-дир. Ортумак тускай өөредилге черинде кые уруглар бүгү сургуулдарның дең кезии-дир, а олар дээди өөредилге черлеринде эр улус-биле дең санныг өөренип турар.

Бүдүрүлгеге ажылдаашкынны болгаш ниитилел амыдыралынга идепкейлиг киржилгени өг-бүле хүлээлгелери-биле чедиишкинниг дүүштүрер арганы совет херээженнерге берип турар эң чугула чүүл болза, херээженнерниң күш-ажылын болгаш кадыын камгалаар дугайында күрүнениң сагыш салымчыкы болур. Ажылдап турар бүгү херээженнерге оларның күш-ажылчы стажындан хамаарылга чокка, саттанганының болгаш божааның талазы-биле 100 хуу төлевирлиг шөлээни доктааткан, дарыг урууп ажаар талазы-биле төлевирлиг хүннер санын көвүдеткен.

Профессиязы—ажыл чок чорук

ВАШИНГТОН. Американың Каттышкан Штаттарының дээди өөредилге черлеринде өөредириниң өртек-үнези өзери үргүлчүлевишаан. Колледжилер чөвүлелиниң организациязының сан-медээлерин ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарның колледжилеринге болгаш университеттеринге өөредириниң эрткен чылдынга деңнээрге чаа өөредилге чылының баштайгы семестринде 6,1 хуу немей өзер. Америк студентилер дөрт чыл өөренгениниң өртээнге 11 муңдан 22 муң чедир долларны төлээр апаар.

Тускай мергежилиниң аайы-биле ажыл дугайында чугаалаваска безин, диплом кандыг-бир ажылды америк кижиге канчаарга-даа магадылавайн турар.

Күш-ажылчы статистика бюрозунуң дыңнадыын ёзугаар алырга, 1976 чылдың болгаш 1985 чылдың аразындагы үеде америк дээди өөредилге черлериниң 2,7 миллион доозукчулары оларның тускай мергежилдеринге дүүшпес ажылдарга кирер ужурга таваржыр.

Профессиязы биле ажылы—күзелин ёзугаар

МОСКВА. Бо чылын чурттуң дээди өөредилге черлеринге өөренирин күзээн оолдар болгаш кыстар харысалгалыг үени эрттирип, кирериниң шылгалдаларын дужаап каапкан.

Ам бистиң чуртувуста дипломнуг 24 миллион специалист ажылдап турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга, эртемниң болгаш культураның янзы-бүрү качыларынга бедик мергежилдиг кадрларны доктаамал берип турар.

Ынчанмыже кадрлар белеткээри үргүлчү көвүдээшкинниг угланыышкын-биле чорупп орар. Чижээлээрге, 1974 чылда дээди өөредилге черлериниң дипломнарын 693,4 муң кижи, 1975 чылда—713,4 муң кижи алган, а 1977 чылда ол чурагай барык 750 муң чедир өзе берген. Ол бүгү специалистер улус ажыл-агыйында боттарының шилип алган адырларында ажылдап турарлар.

Оңгу беш чыл совет дээди болгаш тускай ортумак школаның хөгжүлдезинге чаа базым болур. Ол чылдарның дургузунда 9,6 миллион специалистерни белеткээр.

Совет студентилер эртемни халас чедип алыр. Ооң туржук, эки өөредилгелиг бүгү студентилер стипендияларны-даа ап турар. Күрүне өөреникчи аныктарның дыштаныылгазының дугайында база сагыш салып турар болгай. Бо чылын профэвилелдер ол сорулгаларга 16 миллион ажыг рубльди тускайлап берген.

Ажыл чокталыышкынның аар үүргези

ТОКИО. «Ажыл негеп тур бис!», «Эргелеривисти камгалаар бис!». Японияның Симидзу хоорайынга чурттуң ажылчы аныктарының массалыг митингизи шак ындыг лозуннар-биле болган. Ооң Японияның бүлүң санындан келген киржикчилери бүдүрүлгениң «чаартыр» дээниниң чаа планынын дугайын киленнээшкин-биле чугаалап турган, чүге дээрге ындыг «чаартылганың» түңнелинде аныктар колдуу үшкү ажылчын бүрүзү ажылдан үндүрүттүнер. Хөй-хөй компаниялар боттарының бүдүрүлгелеринге оолдарны болгаш кыстарны хүлээп албастар.

Эрткен беш чыл дургузунда 20—25 харлыг ажыл чоктарының саны барык ийи катап немей өскен. Ам ажыл чок миллион-миллион кижилерниң аразында аныктар 30 ажыг хуу болуп турар.

Япон ажылчы аныктарның демиселди берге байдалдарда эртип турар. Өөредилгениң, ооң иштинде профессионал-даа өөредилгениң, өртек-үнезиниң соксаал чокка өзүп турары оларның дыка хөйүнүң эртем-билиг чедип алырын улам бергедедип турар.

Кижи бүрүзүнүң сеткилинге таарышкан

МОСКВА. «Моон мурнунда-даа чылдарда ышкаш, күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чон ажыл-биле бүрүн хандыртынган турган»— ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында ССР Эвилелиниң Төп статистика эргелелиниң чыл бүрү дыңнадыгларынга кирер ол домакты совет кижилер черле турза чогуур факт кылдыр хүлээп ап чаңчыкканнар.

Бистиң чуртувуста ажылдаар эргени ССРЭ Конституциязы магадылап берип турар. Бодунуң сеткилинге таарышкан болгаш бодунуң арга-мергежилдеринге дүүшкен ындыг ажылды кижи бүрүзү тып ап шыдаар. Ынчангаш харын кижилерни ажыл-биле хандырарының, күш-ажылчы курлавырларны хуваарының айтырыглары күрүнениң кошкаш дивес кичээнгейинде турары таварылга эвес. Ол сагыш салыышкын хамыктың мурнунда аныктарны бүргээн. Профессионал-техниктиг 6 600 училищелер массалыг профессиларның 3 миллион 700 муң аныяк специалистерин ам чыл бүрү белеткеп үндүрүп турар. Олар чүгле халас өөренип, дыка хөй боттуг чиңгелделерни ажыглап турар эвес, харын стипендияларны база ап турарлар. Профессиялар-биле чергелештир ортумак эртемни база алыр училищелер улам көвүдеп орар. Беш чыл дургузунда олар хөй-хөй он тускай мергежилдерниң эртем-билиглиг, мергежилдиг 2,3 миллион ажылчыннарын доостуруп үндүрерлер.

(БО ДЕҢНЕШТИРИЛГЕЛЕРНИ СЭТА-НЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫН БАРЫМДААЛАП ТУРГУСКАН).

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

Бараан боор бис

Бистиң «Хадың» агитбригада августа 13 катап үнүүшкүн кылган. Чоокта чаа, ыраккы Кунгуртугнуң Чоон-Дыт, Артак-Ораш, Догай, Каргы, Булун-Бажы, Кара-Хаактың, Кара-Чырааның ажыл-ишчилеринге концертивисти көргүскүледивис. Уран чүүлдүң хоочуну Опал Шулуу-нуң, районнуң Культура бажыңының методизи Зоя Айыжының күүселделерин чон нами-биле уткуп хүлээп ап чорду. Агитбригадавыс кежигүннеринде эмчи, парикмахер, чурукчу, фотограф база бар. Чораан черлеривисче чүгле лекция номчуп, концерт үндүрүп бээринден аңгыда, эмчи дузаазын база чедирип чоруур бис. Барган черлеривисче агитхуудустарны үндүрүп, челиншкиннерни мактап, четпес чүүлдерни сойгалап чоруур бис.

Амгы үеде дүжүт ажаалдазында ажыл-ишчилерге бараан боору-биле чаа программаны белеткеп турар бис.

Б.-У. ДАВАА,
«Хадың» агитбригаданың удуртукчузу.
Кызыл район.

Эмчилер немешкен

Чурттуң эмчи институттарын дооскан бежен хире аныяк специалистер Кызыл хоорайның эмнелге албан черлеринде интернатура эрттирип эгелээн. Олар бир чыл ажылдааш, тускай мергежилин ёзугаар республиканың районнарынче, хоорайларынче ажылдап чорутпарлар.

Кезер эмчилер, терапевтер, педиатрлар, психоневрологтар, акушер-гинекологтар институтка алган теоретиктиг болгаш практиктиг билиглерин улам быжыглаар, сайзыраңгайжыдарлар. Аныяк эмчилер эмнээри-биле кады чон ортузунга санитар-чырыдыышкын ажылдарын чорударлар.

Интерн-эмчилерниң чөвүлел хуралын республиканың эмнелгезин чоокта чаа эрттирген. Республиканың дуржулгалыг эмчилери Б. Чубаров, Л. Жеребцова аңаа чүве чугаалаан. Моон соңгаар чорудар ажылының планын орта бадылаан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Чөвүлел хурал

Уругларның музыка школаларының башкыларының республика чөвүлел хуралы найысылалдың Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. Эрткен өөредилге чылының түңнелдери болгаш чаа өөредилге чылында уругларның музыка школаларының башкылар коллективтериниң сорулгаларының дугайында илеткелди Тыва АССР-ның культура министриниң оралакчызы В. В. Оскал-оол кылган.

Илеткелчи болгаш санал берген эштер музыка школаларының ажылында чамдык четпестерни илередип, кол кичээнгейни чаа өөредилге чылында өөредилге-кижизидилге ажылын экижидеринче угландырган.

СЭКП обкомунуң культура секторунуң эргелекчизи А. К. Канзай хуралдың ажылынга киржип, чүве чугаалаан.

Х. БАЙ-КАРА.

Чаңгыс ээлчегде өөренир

Бии-Хемниң Тарлаг сес чыл школазын бо чылын алгыды туткан. Ооң уламындан чаңгыс ээлчегже шилчээн. Класстан даштыкаар ажылдар, аңгы-бүрү бөлгүмнер кичээлдээрниге ол таарымчалыг болган. Чаа спорт залын ажыглалда киирген, күш-дамыр кижизидилгезин экижидеринге ол дузалаар.

Эрткен өөредилге чылында өөредилге-кижизидилге ажылынга эки түңнелдерни школа чедип алган болгаш чаа өөредилге чылынга үлегерлиг белеткенген. Ынчангаш Тарлаг сес чыл школазы (директору А. И. Сельдемешева) районга социалистиг чарышка бирги черни ээлээш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Бистиң корр.

Улустуң мөңге тураскаалында

ЭҢ БАШТАЙГЫЛАР

...Москвада Кызыл шөл. Владимир Ильич Ленинниң Мавзолейинге кээп турар кижилерниң чыскаалы үзүктел чок. Ажылчы чоннарның баштыңчызының тураскаалынга мөгеери-биле кээп турар кижилерни Мавзолей эжиинге хүндүлел таныышылы бир дугаарында уткуур.

Суургаларда шактар хаптарга-ла таныышылдар солчур. Кремльдиң Спасск эжииниден Мавзолейге, Советтер чурттунуң эң кол шериг таныышылының № 1 постузунга чедир 196 базым.

1924 чылдың январьның чыккылама соогунда ол постуга эң баштай Григорий Коблов болгаш Арсентий Кашкин таныышылдап кирген...

Фрунзе хоорайда ыржыч кудумчуларының бирээзинде Кашкинниң бажыңынга чугаалажып ор бис. Ынчаарда Кашкин В. И. Ленинниң айтыышкынын ёзугаар тургускан. Бүгү-эвилелдиң Төп Күүсекчи комитеди аттыг Москвада Бирги революстуг пулемёт школазының курсантызы турган. Арсентий Кашкин хамааты дайынның фронтуларынга маадырлыы-биле тулчуп турган, ону мактап, Москваже, Кремльче өөредип чоруткан.

— Бис Ленинге дыка ынак турган бис, ооң чагыын ёзугаар шериг херээн кылымаа-биле өөренип турдувус—деп, Кашкин чугаалап турар.—А кажан В. И. Ленин мөчээнде ону сөөлгү орукче үдээр таңныылга бисти тургускан. Ажылчын, тараачын кижи бүрүзүнге аар ажыг-шүжүт таварышкан чүве, көрбээнин көрген, көдүрбээнин көдүрген, дайын оңгузунда өлүмнү чаңгыс удаа эвес көрген дидим кижилерниң ыглажып турганын безин көрүп турдувус.

Арсентий Владимирович ынчаардагы кажыыдал хүннерниң дугайын херек-чүрээ дакпыжап чугаалап орду. Күш-ажылчы коллективтер делегацияларының Москвага кээп турганын, түр Мавзолейни ажылчыннарның канчаар тудуп, чыккылама соокта он-он кижилер Мавзолейниң тавааны хол-биле казып, ханазын салып үндүргенин сактып чугаалады.

Кашкин бодунуң эштери-биле кады Эвилеллер бажыңының Колонналыг залынга тургускан В. И. Ленинниң мага-бодун таныыылдаан болгаш орнукшудулга чыскаалын кажыыдал митингизи болур черге чедир үдээн.

Ленин-биле эң сөөлгү катап чарлырынга чедир чээрби минута арткан турда интернационалчы бригаданың дайынчызы венгр Янош Мейсерош (ол хүн таныыыл даргазы турган) В. И. Ленинниң мага-бодунуң чанынга хүндүлел таныылынга ийи курсантыны томуйлаан. Олар болза Арсентий Кашкин болгаш Григорий Коблов. 1924 чылдың январь 27-де 16.00 шак турда, № 1 постуга таныыыл албаны ынчаар эгелээн.

— Бистер, кезир үениң командирлери, бодувустуң бүгү амыдыралывысты Ленинниң херээнге бараан болдурарывысты ол хүннерде даңгыраглаан бис—деп, Арсентий Кашкин чугаалап турар.

№ 1 постунуң баштайгылары бодунуң даңгыраанга ээ болганнар.

Янош Мейсерош Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Армияның разведчиги турган. Дайынчы-интернационалист 1956 чылда Москвага мөчээн. Григорий Коблов амгы үеде найысылалда чурттавышаан. Халашкан генерал.

Арсентий Кашкин школаны доозарга, 1924 чылдың күзүнде албан эрттирери-биле Ортаа Азияже чорудупкан.

— Каш-даа хонук улаштыр дээрбечи идегеттерни сывыргаш чорул каар чүве болгай— деп, хоочун уламчылады.— Ынчалза-даа Совет эрге-чагырга хүн үнген тудум-на быжыгып турган.

Бир чиңиг тулчуушкун үезинде кызыл командирни баштыгаапкан. Кадыы экирий берзе-даа, шериглиден халажыр ужурга таварышкан.

— Удатпаанда совхоз директорунуң албан-дужаалы ажылды мензэ хүлээдип берген. Бо чорук мынчаар болган чүве. Кыргыс ССР-ниң кедээ ажыл-агыйының улус комиссариадынга ажылдаары-биле чоруткан турган. «Тон» деп совхозка баргаш, ооң удуртукчулары-биле шыңгыы чугаа тургускан мен. Дужүттү көвүдедири эргежок чугула турган, а ажылдаар кижилер чедишпес болган. Ол бүгүнү бодааш, Фрунзеге ээп келгеш дораан-на мени «Тон» совхозче чорудар дугайында дилег киирериимге хандырган. Ынчаар директор болу бердим— деп, ол сактып чугаалады.

Аныяк директор бүгү чүвени эң эгезинден эгелээр турган. Элээн каш чылдар эрткенде «Тон» совхозту быжыг экономикалыг, перспективалыг совхоз дижи берген. Директор эске ажыл-агыйже баргаш, база-ла ооң ажылын мурнакчыларга дениештирген. Арсентий Кашкин Киргизияның кедээ ажыл-агыйынга үжен ажыг чылдарда ажылдаан. Бүгү билиин, от дег чурээниң энергиязын аңаа бараалгаткан.

№ 1 постунуң баштайгы таныыылдары боттарының аразында чагаалажып, аныяк дайынчыларны кижизидер талазы-биле бодалдарын солчуп, чурттап турар хоорай, суурларының сайзырап, чаагайжып турарының дугайын дыңнатчып турар.

1974 чылдың январь айда Арсентий Владимирович Кашкинни Москваже чалаан. Ол, Григорий Петрович Коблов-биле аңаа ужурашкан. А 1974 чылдың январь 27-де таптыг-ла 50 чыл эрткенде, 16.00 шакта Совет Эвилелиниң № 1 постузунуң хүндүлел таныыылынга Арсентий Владимирович Кашкин болгаш Григорий Петрович Коблов турупкан. Оларның кожазынга Совет Армияның дайынчылары Владимир Смирнов болгаш Юрий Данилин турган. Салгалдарның эстафетазын ынчаар дамчыткан!

Хоочун солдат шагда-ла пенсияда, ынчалза-даа Кашкинни пионерлер чыыштарынга, ажылчын аныяктар кежээлеринге, дайынчылар-биле ужуражыышкыннарга үргүлчү чалап келир.

— Амдызында күжүм амдаа барда, кижилер аразынга чоруур ужурлуг мен — деп, Арсентий Владимирович мээн-биле байырлажып тура чугаалады.

Александр АНИСИМОВ.
(ПМА).

СПОРТ • СПОРТ

ХОККЕЙ: чаа сезон бүдүүзүнде

Чурттуң шилиндек хоккей клубтары сентябрь 1-ден эгелеп ээлчеглиг чемпионатче үнер. ССРЭ-ниң чемпионадының оюннарын «аарыкчылар» улуг сонуургал-биле манаанар, чүге дээрге ооң дүрүмүнге чамдык өскерилгелер кирген. Бирээде, дээди лиганың клубтарының саны 10—12 чедир өскен. Ийиде, чамдык клубтарның аразында ужуражылгазын дакпырлаан. Үште, дээди болгаш бирги лигаларның командаларының орналылга системазын өскерткен. Мурнунда дээди лигага эң сөөлгү чер алган клуб бирги лигага тиилээн клубка орнун чайлап берип турган болгай. Амгы үеде сөөлгү болгаш бирги черни ээлээн клубтар (дээди лиганың 10—11 черни ээлээн болгаш бирги лиганың 2—3 черлерин ээлээн) долгандыр немелде маргылдааны эрттирип турарлар. Немелде маргылдаага 1—2 черлерни ээлээн клубтар эң шыырак командалар-биле ужуражыр эргени чаалап алыр.

Бистиң чуртувуста эң шилиндек клубтарның санынга Уфаның «Салават Юлаев» биле Киевтиң «Соколу» кирип турар, хоккей талазы-биле чаа чутула тоштер бо. 1979 чылда киевчилер дээди лигага четтерин аштырыышкынга таварышканы шын, ам ооң спортчулары күштүг болгаш арга-дуржулгалыг апарган, ынчангаш олар тиилелгени чаалап алыр дээрзинге бүзүрел бар.

Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының дугайында чүнү чугаалап болурул? Июльда болган баштайгы шенелде чыылдага командалың кол дагдыныкчызы Виктор Тихонов он хире аныяк мастерлерни командалың составынга ойнаары-биле чалап экелген. Оларның аразында Москваның «Крылья Советов» клувунуң ойнакчылары Игорь Капустин (сураглыг Сергей Капустинниң дуңмазы), Игорь Ромашин болгаш Виктор Тюменев база киргеннер. Олар 21-21 харлыглар. Улуг хоккейже оруңту олар чурттуң аныяктарының шилиндек командазынга идепкейлиг кирешкеш, ажыдың алганнар. Олар Европаның бирги чери дээш эртенмаргылдаага база тиилекчи болганнар. Чурттуң кол командазынче оларны талазы тренерге частырыг болбаан дээрзин бадыткаар ужурлуг.

— Оюнга чүтле тиилелге дээш туржур бис. Бүгү-ле арга-кураавырлар бисте бар— деп, сезон мурнунуң интервьюзунга Виктор Тихонов чугаалаан.

Бо дээрге Прагага болган маргылдаага удурткан командазы чемпион болган тренерниң чүгле идегелдиг сөзү эвес, бистиң хоккейивистиң чиитиперспективазының дугайында үнелел-дир.

В. КИРИЛЛЮК,
ПМА-ның спорт тайылбырлакчызы.

БИРГИ КОМАНДА — БИРГИ ЧЕРДЕ

ВИЛЬНЮС. (СЭТА). Баскетболга ССРЭ-ниң бирги шилиндек командазы делегейде бирги ужудукчу-космонавт Юрий Гагарин аттыг кубок дээш делегей маргылдаазынга тиилекчи болуп үнген. АКШ-тың командазын 104:99 санга удуп алган. Бо оюн эң-не берге спортчу демиселге болуп эрткен. Каймаз-даа дээди шаңнал дээш бүгү күжүн, мергежилин үндүрген. Команданың капитаны Сергей Белов тергиин ойнаан, оюн дургузунда 31 санны ол киирген.

Үшкү черни Чехословакияның командазы ээлээн.

СЦЕНАГА — АГИТБРИГАДАЛАР

Чадаана хоорайга барып зонаның алды районнарының агитбригадаларының көрүлдези эрткен. Район бүрүзү ийи-ийи агитбригадаларны киириштирген. Көрүлдеге 11 агитбригада киржип, бот-тывынгыр артистер уран талантызын чоңга көргүскен. Чүгле Барыын-Хемчик районудан чаңгыс агитбригада келген.

Район бүрүзүнүң көрүлдеге белеткели шыырак болган. Ыраккы Мөген-Бүреннин бот-тывынгыр артистери безин орук-суур ырак-даа болза аңаа келген. Бо чылдың майда Кызылга болуп эрткен ырының республика көрүлдезинге транспорт-биле хандыртынмаанындан мөңгүн-тайгажылар кирашпээннер. А бо удаада «Аалчы» агитбригадазы көрүлдеге бир-ле дугаар киржип, өске шыырак агитбригадаларның программаларын көрүп, бодунуң моон соңгаар ажылынга херек болур чүүлдерин көрүп, шиңгээдип алган.

Хандагайтының «Чадаган», Барлыктың «Аян», Чадаананың «Хемчиктиң аялгалары» агитбригадалары тиилекчи болганнар. Тиилекчилерге дипломнарны болгаш акша шаңналдарын тывыскан.

Улуг-Хемден «Улуг-Хемниң отчугаштары», «Аржаан», Чөөн-Хемчиктиң «Сесегелиң ыраажызы», Бай-Тайганың «Маңчүрек», «Аялга» агитбригадалары көрүлдеге шыырак белеткелдиг бооп, көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алганнар.

Агитбригада — уран чүүлдүң дайынчы жанры. Чамдык агитбригадаларның концерт номерлери элбек-даа болза, бедик деңнелге чедир ойнавайн баргылаан. Мөген-Бүренниң «Аалчы» агитбригадазының концерт программазы элбек. Ийменниң «Сесегениң ыраажызы» шиитизи-биле эки ойнаан-даа болза, агитбригада жанрының негелдезинге дүүштүр ойнап шыдавайн.

Агитбригадаларның удурткучуларында, киржикчилеринде хоочун бот-тывынгыр артистер хөй. «Чадаган», «Аялга», «Хемчиктиң аялгалары» агитбригадаларының киржикчилериниң хөй кезии уран чүүлдүң хоочуннары. Оларга Базыр-оол Чүлдүм-Сүрүн, Чымба Чечек, Лаа Донгак, Делгер-оол Түлүш, Аракчаа Ондар, Арат-оол Саая, Николай Сарыгаар болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Агитбригадаларның ниити өзүлдезин болгаш бот-тывынгыр артистерниң мергежилиниң бедээнин көрүлде көргүскен. «Чадаган» агитбригадазының бот-тывынгыр артистериниң сцена культуразының бедии, ойнап мергежээнин жюри демдеглээн.

Көрүлде агитбригадаларның арга-дуржулга солчулгазынга улуг рольдут болган.

Б. КЕНЕШ,
жюри кежигүнү.

ЧУРУКТАРДА: зона көрүлдезиниң тиилекчи агитбригадазы «Аян»; «Дамырактың» ыраажылары Светлана Намчыл биле Ульяна Даржаа ырлажып тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Солун болгаш журнал чагыдылгазының эгелээни-биле холбаштыр амгы кампанияның онзагай чүүлдериниң дугайын чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң парлалга тарадырының «Союзпечать» кол эргелелиниң начальниги Л. Д. Барашенковтан дилээн.

— Силерниң бодап турарыңнар-биле алырга, келир чылда солун болгаш журнал чагыдарында кандыг онзагай чүүл барыл?

— Чүнүң-даа мурнунда номчукчуга берип турар хүн бүрүнүң парлалгазын шилип алыры калбарар. Ол коңчуг чугула. Кээп турар медээлерниң саны дүрген көвүдеп турар. Эң-не онза сонуургаачыг, өскелерден артыкка ажыглыг, өөредилгеге, дыштаныышкынга херек парлалгаларга улустуң шилилгезин доктаадып тургузары ынчангаш онза чугула. Чагылганың кол принципи болза ооң эки тура болуруп онзалап демдеглээр ужурлуг.

Ооң-биле холбаштыр парлалганың хөй-ниити нептередикчилериниң ролюнуң дугайында каш сес чугаалаары күзенчиг. Оларның сорулгазы болза чагыкчыларга кандыг-бир солун-сеткүүлдү албадаары эвес, а оларга ёзулуг херек солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алырынга дузалаары болур. Эрткен чылдарда ышкаш бо чылын чагылга ийи ай уламчылаар. Дуржулганың көргүзүп турары-биле алырга, ындыг хуусаа ону организастыг эрттирерипге четчир.

— Чагыкчы ажылга, завод клувунга, библиотекага, цехтиң кызыл-булуңунга таныжып ап болур парлалганы бажыңынга чагыдып ап турган болгай. Ындыг катапталга таарымчалыг бе?

— Чок болбайн канчаар. Ону болдурбазы-биле хөй-ниити номчулгазының черлеринге — библиотекаларга, клубтарга, ниитиниң чуртталга бажыңнарынга хүн бүрүнүң парлалгазын улам дээштиг ажыглаарынга онза кичээнгейни амгы чагылга үезинде үндүрер. Хүн бүрүнүң парлалгазын аңаа шилип алыры онза хөй болур ужурлуг: ол солуннарны болгаш журналдарны үргүлчү-ле хөй миллион кижи ажыглап турар болгай.

Ооң-биле кады бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның күзели-биле албан черлериниң чагыдылгазы дээр чүүл элээн кызырлыр. Ындыг арга-биле чамдык парлалгаларны хууда ажыглаарынга чагыдып турганы чажыт эвес-ле болгай. Албан черлериниң чагыдылгазын элээн кызыргаш, «Союзпечать» солуннарның база журналдарның садылгазын улгаттырар арганы алыр. Албан черлериниң чагылгазын кызырары библиотекаларга, клубтарга, ниитиниң чуртталга бажыңнарынга хамаарышпас.

— Хүн бүрүнүң парлалгазын садарын кайы хире көвүдедирин планнап турарыл?

— Ортумаа-биле он хуу көвүдедир. Амгы үеде чуртта «Союзпечатьтың» 35 муң магазиннери болгаш киоскилери бар. Олардан номчукчу ооң бодунга херек парлалганы шилип ап болур. Хүн бүрүнүң парлалгазын номчууру, ажылхерекке кижилерниң ону ажыглаары чугула болгай.

Парлалга садарын улгаттырарының база бир курлавыры бар. Чагылга кампаниязының үезинде үзүктелир чагылганы эң баштай чорудуп болур. Чиңээлээрге, бир эвес чагыкчы сургакчылаар азы шелээлээр деп барганда, бодунуң турбас үезин айыткаш, чагылганы түр када соксадып болур. Чагылганы чагыкчы таарымчалыг үеде катап чагыдып ап болур. Ол чорук хөй кижилерге, чиңээлээрге, дыштаныылгазын азы «күш-ажылчы семестрин» өөренип болгаш чурттап турар хоорайларындан ырак черлерге эрттирип турар студентилерге, а ол ышкаш башкыларга эптиг болур.

Б. ГРИЩЕНКО.

Эргим номчукчулар!
1979 чылдың солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы бөгүнден эгелээр.
«Шын» солуннуң чылда чагыдар өртээ 6 рубль.
«Шынны» чагыдып алыңар!

телевидение

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Композитор Александра Пахмутова». Документалдыг фильм.
11.25—«Бродяги». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.
13.05—16.00—Чапсар.
16.00—«Детинжилге кызыр эрге». Документалдыг телефильм.
16.30—«Шыдыраа школазы».
17.00—«А. С. Макаренко—башкы, чогаалчы, кижи».
17.45—Берлинниң симфоний оркестриниң К. Зандерлингтиң удуртуулгазы-биле концерти.
18.20—«Москва болгаш москвачылар».
18.50—Чаа өөредилге чылының эгелээринте. «Хөглүг конга, чаңгылаңна».
19.30—Медээлер.
19.40—«Кичээл эгелээр». Вьетнамның амгы хүннериниң дугайында документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
20.10—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». Владимир областа «Красносельский» совхозтуң директору А. С. Пашковтуң чугаазы.

КЫЗЫЛДАН

20.25—Телемедээлер.
20.40—«Тыва неделя». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

21.00—«Интервидение фестивалы». Сопотка эстрада ырызының конкурузунуң лауреаттарының концерти.
19.30—Медээлер.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.55—Спорт программазы: футбол талазы-биле ССРЭ чемпионадындан репортаж, 1. «Динамо» (Киев)—«Динамо» (Москва). Львовтан дамчыдылга. 2. «Торпедо»—ЦСКА. «Торпедо» стадионудан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга фильм. «Серенги хааржаандан үнген бичии оол». Телешии.
19.15—«Эки, школа». Кызыл хоорукүүскомнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи З. Ф. Борисованың чугаазы.
19.25—Мультфильм.
20.00—«Танцыже чалалга». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.25—21.00—«Кино көрүкчүзүнүң эдеричизи». Дамчыдылганы кинорежиссёр С. Дружинина чорудар.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъс, даглыг районнарга дүне хар чаар. Соңгу чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 16—21, чамдык районнарга 12—17 градус чылыыр.

Кызылга ээс хүн болур. Хат кошкак. Агаар дүне 4—6, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

Редактор
В. С. ШАРАВИН.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мультфильмнер чыындызы» 9.30, «Бүгү чүве сөлгүүстээшкинден эгелээн» 11.45, 13.30, 15.15, 17.10, 19.00, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алиамыс школаже чорупкан» 9.30, 11.10, «Киного тырттырыксаар сен бе, кыс?» 15.30, 17.30, «Чоончук экспрессинге өлүрүүшкүн» 13.00, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пятницкий кудумчузунда шайлаар чер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гариб ырлачылар чуртунда» 10.00, «Бисте шыңныи турган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: Ак дилиндекте дилиредир аарыг» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

1978 чылдың сентябрь 1-ден эгелеп

«АГИТАТОРНУҢ БЛОКНОДУНГА»

чагылганы бүгү «Союзпечать» салбырлары, хөй-ниити бижидикчилери хүлээп ап эгелээн.

Чылда чагыдар өртээ 48 көп.

«Агитаторнуң блокнодун» чагыдып алыңар!

Хлеб быжырар бүдүрүлгениң быжырыкчы мастери мергежилин чедип алыры-биле **Кемерово хоорайда профтехучилищеге 10 класс доосказ оолдарны Кызылдың хлеб заводу чыып турар.** (Кирерниң шылгалдалары чок). Документилерни сентябрь 5-ке чедир дужаар. Өөренир хуусаазы 1 чыл.

Өөреникчилер күрүнениң долу хандырылгазынга турар. Эртемниң дугайында аттестатты, паспортту, школадан характеристиканы, эмчи шынзылгазын, 3×4 см хемчээлдиг 6 фоточурукту бээр эккээр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 2, хлеб заводу, телефон 2-37-27. № 2 автобус-биле «Пиво заводу» деп доктаар черге чедир чоруур.**

Кызылдың хлеб заводунга материалдыг бөлүк бухгалтери, цехтерге ажылчыннар (херээжен), дериг-херекселдер септээр слесарьлар, цехтерге аптакчылар, кассир херек.

Бот херээженнерни чаагайжыттынган общежитие-биле хандырар.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 2, кадрлар килдизи, телефон 2-37-27.**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2875.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01053

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 205 (10802) | 1978 чылдың сентябрь 2, суббота | 1925 чылдан үнделиттинген | Өртээ 2 коп.

КҮШ-АЖЫЛ БОЛГАШ СПОРТ

Амгы үениң үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының бүдүрүлгелери автоматчыдылганы база механизацияны калбаа-биле ажыглап, улам неп-тередип турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ол дыка бедиткен. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының техниктиг бурунгаар депшилгези аңаа ажылдаар кижилерден угааның күжениишкинниг ажылын, организмниң шыдамык, кадык болурун негеп турар. Маңаа күш-культура болгаш спорт улуг рольдуг. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ону барымдаалааш, спорттуң массалыг болурунче хүн бүрү кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар.

Күш-культураны болгаш спортту бүдүрүлге бүрүзүнге, албан черлеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, аарып-аржыыр чоруктарны болдурбас, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның эки дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле хемчеглерниң чарылбас кезии кылдыр нептередир чорукту хандырарын партия, совет, профэвилел, комсомол, күш-культура болгаш ажыл-агый организацияларынга СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында дааскан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың салган сорулгазын боттандырар дээш республиканың спорт болгаш хөй-ниити организациялары чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Күш-культура коллективтериниң, ооң кежигүннериниң саны чыл келген тудум-на өзүп орар. Спорттуң материалдыг баазазы экижип турар.

Кайы бүдүрүлгеде, организацияда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, ажылчы чоннуң кадыын быжыглаарынче, дыштанылгазын экижидеринче партия, профэвилел организациялары, удуртукчулар сагыш салып турар, болдур, ында спорт-кадыкшылга ажылы эки чоруп турар.

Геолог кижиниң ажылы берге. Аңаа спорт эки дадыгышкынны бээр. Моон ужуруйдан Тываның геология-шинчилел экспедициязынга спорт ажылын эки организастаан. Ында спорт залы, ойнаар шөлдер бар. Волейбол, шыдыраа, боодалга, хаак, стол теннизиниң командалары хоорайга эрткен маргылдааларга эң-не идепкейлиг киржип, чаңгыс удаа эвес шаңналдыг черлерни ап келген. Коллектив кежигүннери ГТО-нуң нормаларын дужаап турар. Дыштаныр хүннерде «Тайга» станциязында, Хербис даанда хаак баазаларынче болгаш өске-даа черлерже массалыг үнүүшкүннерни организастаары чаңчыл болган. Спорт-кадыкшылга ажылын эки чорутканы дээш геология-шинчилел экспедициязы РСФСР-ниң «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Геология-шинчилел экспедициязының ажыл-ишчилери эки ажылдап турар. Эрткен чылын 45 кижи «1977 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдектерин, дыка хөй кижи ССРЭ-ниң Геология министерствозунуң хүндүлел бижиктерин алганы аңаа тодаргай чижек болур.

Шак мындыг спорт ажылы эки коллективтерге республика эмнелгези, аэропорт, пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгези, «Улуг-Хая» совхоз болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ажыл-ишчилерниң ортузунга спорт-кадыкшылга ажылын идепкейжиткениинден спорт талазы-биле тускай мергежил чок кижилерниң аразындан безин талантылыглар, мергежилдиглер шылгарап үнүп турар. Чөөн-Хемчикте Н. Сынаң-оол, Н. Ондар, геология-шинчилел экспедициязында В. Вареник, А. Митус, А. Корж, республика эмнелгезинде Г. Хопрова, О. Шыырапчык, С. Моломдай ышкаш кижилерни хөйү-биле адап болур. Олар хостуг үезинде ынак спортунга белеткелди чорудуп, маргылдааларга чедиишкинниг киржип турарлар.

Спорт-кадыкшылга ажылын күш-ажылчы коллективтерге экижидер хемчеглерни алза-даа, үениң негелдезинге ол ам-даа дүүшпес. «Тыва тудуг» трестиң эргелелдеринде, Кызылдың тууйбу, алгы, хлеб заводтарында, Эрзин, Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Тес-Хем, Кызыл районнарының совхозтарында ук ажыл кошкак. Республиканың дөртен хире совхозунда методист-инструкторларны тургускан. Оларның дыка хөйү спортту сайзырадырынга хамаарышпас даалгаларны күүседип турар. Чамдык бүдүрүлгелерде, совхозтарда методист-инструкторлар мынчага чедир чок. «Спартак», «Урожай» спорт ниитилелдери, хоорайкүүскомнарның күш-культура комитеттери күш-ажылчы коллективтерде спорт организацияларын кошкак удуртуп, оларга практиктиг дузаны эвээш чедирип турар.

Күштүң, кадыкшылдың, омак-сергек чоруктуң үндезини—ГТО-нуң нормаларын дужаарынче хөй кижини хаара тударга, оларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, кадыкшылын быжыглаарынга дузалаар. Ооң хөрек демдээниң эдилекчизи Тывада чүгле 20 муң хире кижи болуп турары четпес. Ажыл-ишчи бүрүзү ГТО-нуң нормаларын дужаап кирген турарын чедип алыр ужурлуг бис.

Бүдүрүлге гимнастиказының ажык-дузазы улуг. Ону бисте чедир үнелевейн турар, ынчангаш ону экижидер хемчеглерни алыр херек.

Тываның ажылчы чону оңгу беш чылдың планының онаалдаларын күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Оларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, кадыкшылынга дузалаар спортту массалыг болдурары чугула айтырыгларның бирээзи.

ДУЖҮТ АЖААЛДАЗЫ, МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИ — БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

ҮЕ МАНАВАС

(Дужүт ажаалдазының хүн демдеглели. Август 28-те медээ-биле).

Районнар	тараа болгаш тараа-бобы культуралар: ажаар черниң хемчээли (га)	шупту ажааттынганы: га	шупту ажааттынганы: хуузу	бастырганы (центнер): шупту	бастырганы (центнер): 1 гадап ортумаа-биле	кукуруза: ажаар черниң хемчээли (га)	кукуруза: шупту ажааттынганы (га)	кукуруза: хуузу
Бай-Тайга	4880					1066	50	4,6
Барыын-Хемчик	6954	140	2,0	350	2,5	1700	1330	79,4
Өвүр	250					340		
Чөөн-Хемчик	30034	340	1,1	2704	8,0	4621	1340	29,2
Улуг-Хем	30200					4918	470	9,6
Таңды	58120	2346	4,0	11314	4,8	4093	2440	59,6
Бии-Хем	26782	227	0,9	1684	7,4	1750	335	19,1
Тожу	1300							
Каа-Хем	38950	150	0,4			4008	1749	43,6
Тес-Хем	3862					490	348	71,0
Эрзин	4300					800		
Кызыл	36796	1715	4,6	2210	1,8	3600	1720	47,8
Республикада	242428	4918	2,0	18262	4,3	27408	9814	35,8

Республиканың чамдык районнарының ажыл-агыйлары дужүт ажаалдазынче ам-даа кирбээн ийикпе, азы тарааны чыттыр кестерери-биле ону бастырып, ажаап алырының аразында үзүктелиишкинни болдуруп турар. Чижээ, август 28-те медээ-биле алырга, Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз 150 гектар, Кызыл районда «Шамбалыг» совхоз 515 гектар черниң тараазын тавычалай кестиргеш, бичии-даа бастырбаан.

Бо хүннерде Барыын-Хемчикте «Дөң-Терезин» совхоз, Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр», «Октябрь 30 чылы» совхозтар, Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Коммунизмниң херели» совхозтар болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхоз, Кызыл районда «Тиилелге» совхоз тарааны дорт кестирип турган, элээн хөй гектар черлерден дужүттү ажаап алган. Ынчалзажок бо черлерниң бир гектардан ап турар дүжүлдүнүң хемчээли куду: 1,8—7,4 центнер чедир. Чүгле «Алдан-Маадыр» совхозтуң тараажылары бир гектарга ортумаа 11 центнер, а Чөөн-Хемчик район ниитизи-биле 8 центнер дужүттү алган.

База бир четпес чүве чул дээрге, чаңгыс районнуң девискээринде кожа-кожа турар совхозтарның чамдыктары дужүт ажаалдазын чорудуп турда, өскелери ол ажылды ам-даа эгелевейн турары болур. Чаңгыс чижек: Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң ажыл-ишчилери август 28-ке чедир 227 га черниң тараазын ажаап алган турда, кожазында «Саян», «Өөк», «Хадын» совхозтар дужүт ажаалдазынче кирбээн.

Дужүт ажаалдазы-биле чергелештир кукурузаның ногаан массазын кезип ажаар ажыл уламчылап турар. Август 28-ке чедир Тес-Хем районнуң чер ажылдыкчылары 300 га черге тараан кукурузазын бүрүнү-биле ажаап доозупкан. Барыын-Хемчиктиң ажыл-ишчилери кукурузаның ногаан массазының 79,4, таңдыжылар—59,6 хуузун, Кызыл районнуң кукурузачылары —47 хуузун ажаап алгылаан. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик районнарының бо талазы-биле көргүзүглери ам-даа кудуу болуп турар.

БЕДИК ТАЙГА БААРЫНДА

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының тараажылары дужүт ажаалдазын август 25-те эгелээн болгаш 10 ажыг комбайн-биле дорт кестирип турар. Дуржулгалыг тараажы Далаа Сарыглагга удурткан комбайнерлер бир гадап-на 8-тен 12 центнер чедир дужүттү ап турар.

— Чаагай үнген кызыл-таста ажындирген комбайннар кырлаң-кырлаң сыннарлыг Кызыл-Тайгаже углай, ооң баарынче ырап бар чорлар.

—Бо шөлдерде 1000 ажыг га черде тараа тараан. Шупту суггаттыг черлер-ле болгай. Суггатчылар бо чылын дыка кызымак ажылдаан, ынчангаш дужүт багай эвес үнген-дир—деп, салбыр эргелекчизи Сарыглар Мөнге-Назын ол көзек черлерни эргий көрүп, чугаалай-дыр. —Ылаңгыя Ооржак Норбуштай, Ооржак Удай-оол, Ондар Сарыг-оол, Ховалыг Чыргал хүлээпкен участоктарын эки суггарып чайлааннар. Ол шөлдерден үнген тараа хөлчок чаагай болган.

— Кайы хире черниң тараазы ажааттынганыл?

— Үш чүс га черниң тараазын ажаап доозупкан бис. Ооң саваңын удур пресстээш, Ортаа-Тал сүт-бараан фермазында чедирип, сараттап турар.

Комбайнерлер Оя Моңгуш, Дадар-оол Куулар, Девер-оол Моңгуш болгаш өскелер-даа эрес соруктуг ажылдап, хүнде кызыр ажылын 150 хуу чедирип турарлар.

Саваң пресстээн уяуска четпе бердивис. Пресстээр машина саваңны тырылдыр «дайнап», улуг-улуг боодалдарны шууштур үндүрүп-ле тур. Анатолий Сарыглар биле Алексей Ооржак саваңны олче айыырлар-биле кыр каарга, тракторист Маадыр-оол Ховалыг машиназының ажылдаарын хайгаараавышаан, пресстеттинген саваңны бир черде чыып тур. Ажылдың шалыпкыны-даа аажок. Ынчангаш пресстекчилер хүнде 8 тонна саваң прессээр планын 50 — 60 тонна чедирип турар.

О. ОХЕМЧИК.

ДҮҮН ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭН

СЕНТЯБРЬ 1—өөредилгениң эге хүнү — уругларның-даа, башкыларның-даа, ада-иелерниң-даа чырыткылыг байырлалы. Ол хүн ада-ие уругларынга чылыг чымчак йөрээл, чагыг-сөстерни сөглевишаан школаже үдеп чорудуп турар. Ол хүн школаның коридору коңгаңың кыңгыраан даажы-биле, уругларның хөглүг ыр-шоору, чугаа-сооду, каткызы-биле долган.

Найысылал Кызылдың школаларының эжиктери база-ла «Кирип моорлаңар!» деп эвилең-ээлдек сөстер-биле, өөрүшкү-маңнай-биле ажыттынган.

ЧУРУКТА: өөреникчилер школаже бар чорлар.

Космонавтылар отрядының тургусканы Юрий Гагарин аттыг шилчилг чоруур вымпел. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев август 31-де Крымдан Москвада ээп келген.

Эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, СЭКП ТК-ның кежигүннери Л. М. Замятин, Г. С. Павлов, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүннеринге кандидаттар А. М. Александров, С. К. Цвигун, В. М. Чебриков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү Ю. М. Чурбанов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков олар уткаан.

* * *

Симферопольдан чоруптарда эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. Ф. Ватченко, УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко, партияның Крым обкомунуң бирги секретары В. С. Макаренко, Крым облкүүскомунуң даргазы Т. Н. Чемодуров, партияның Крым обкомунуң бюро кежигүннери, өрук харылзаалар министри Н. Г. Павловский олар үдээн.

КРЕМЛЬГЕ БЕСЕДА

Араб Социалистиг чаартылга партиязының удуртулгазының кежигүнү, Сирия Араб Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, даштыкы херектер министри А. Х. Хаддамны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин август 31-де Кремльге хүлээп алган. А. Х. Хаддам Совет Эвилелинде албанның найыралчы аян-чорууну кылып келген.

Ажыл-херекчи, найыралчы байдалга эрткен беседа үезинде янзы-бүрү талаларга совет-сирия кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдерниң айтырыгларының талазы-биле, ол ышкаш ийи таланың сонуургап турары делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле, ылаңгыя Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр шииттирлээшкинниң айтырыгының талазы-биле санал-оналдар солчуушкуну болган.

ССРЭ-ниң болгаш Сирияның аразында харылзааларның байдалынга хамаарыштыр ийи таладан сеткил ханышкыны илергейлеттинген. Чайгылыш чокка хөгжүп орар совет-сирия найыралчы кады ажылдажылга ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга таарышкан. Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны доктаадып тургузарының херээнге бараан болуп турар деп демдеглээн.

Сөөлгү болуушкуннар-биле холбаштыр Чоокку Чөөн чүкте байдалдың кандыг янзылыг чоруп турарын чугаалажып тура, ол девискээрде душкуурлуг байдал араб улустарны башкаландырар база чүгле харын Израильге болгаш ону деткээн империалистиг күштерге таарышкан дүжүп бериичя негелделерни араб улустарга доңнаштырар дээр чаа оралдажылгыннар-биле холбаштыр улам хажылап бар чыдар дээрзин онзалап демдеглээн. Кезик-чамдык сепараттыг дугуржулгаларның оруун хүлээп көрбейн, Совет Эвилели биле Сирия израиль агрессиязының ужуктарын чок кылырын, Чоокку Чөөн чук айтырыын ол девискээрниң бүгү улустарының дурум Заугаар эрге-ажыктарынга таарыштыр бүгү талалыг кылдыр ылк шииттирлээн турарын чедип алырын моон соңгаар-даа чайгылыш чокка оралдажыр.

А. П. КИРИЛЕНКОНУҢ РОСТОВ ОБЛАСКА ЧОРУП ТУРГАНЫ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко август 29-тан 31-ге чедир Ростов обласка чораан.

Волгодонск хоорайда «Атоммаш» заводунуң тудуунга ол чораан. Цехтерни көрүп чоруп тура А. П. Кириленко ажылчыннар-биле — тудугжулар болгаш ажыглакчылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле чугаалажып, оларның бүдүрүлгечи чедиишкиннерин, бүдүрүлге планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинип турарын сонуургаан. Тудугнуң болгаш бүдүрүлгениң удуртур составы-биле А. П. Кириленко беседа эрттирген, «Атоммаштың» тудугжуларының, эптекчилериниң болгаш ажыглакчыларының партия, ажыл-агый активиниң хуралынга чүве чугаалап тура, заводтуң тудуун дүргедедиринче, хоорайны хөгжүдеринче, ооң чаагайжыдылгазын экижидеринче, чурттакчы бажыңнарның тудуунуң шынарын бедидеринче углаңган чамдык саналдарын болгаш кууссешкиннерин ол чугаалаан.

Волгодонскиге чораан, А. П. Кириленко хоорайның чурттакчылары-биле чугаалажып, оларның амыдырал-чуртталгазының байдалдарын сонуургаан.

Экономиканы улам ыңай хөгжүдери, көдээ ажыл-агыйның көдүрери, бо чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планын күүседири-биле холбаалыг айтырыглар дугайы ты областың партия болгаш совет активи-биле партия обкомунга беседа болган.

А. П. Кириленко «Ростсельмаш» заводка база барып, бүдүрүлгениң хөгжүдериниң перспективалары-биле болгаш тараа ажаап алыр машиналарның чаа хевирлерин бүдүреринге белеткелдиң чоруң турары-биле танышкан.

Бо обласка аян-чорукка А. П. Кириленко-биле кады СЭКП ТК-ның машина-тудуушкун килдизиниң эргелекчизи В. С. Фролов, энергетиканың машина тудуушкунунуң министри В. В. Кротов, партияның Ростов обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренко олар чораан.

(СЭТА).

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-29» — «СОЮЗ-31»: ОБЪЕКТИВТЕ — ЧЕР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Владимир Коваленок, Александр Иванченко, Валерий Быковский болгаш Зигмунд Йен орбитада комплекске шинчилел ажылдарын уламчылап турар.

Август 31-де олар бойдус курлавырларын шинчилээриниң эрге-ажыынга дүүштүр Чер кырын чурукка тырттырган. Памирниң, Кавказтың, Каспий далайның чамдык районнарын чурукка тырттырган.

Долгандыр турар бойдусту шинчилээр сорулга-биле «Биосфера» деп шенелдени чоруткан, ол үеде космонавтылар хайгааралды чорудуп, Чер болгаш делегей океанының кырын чурукка тырттырган, атмосфераның доозун-довурак болгаш ыш-биле хирленип турар байдалын, янзы-бүрү метеорология болуушкуннарын база тырттырган. Чуруктарны ГДР-ниң специалистериниң ажылдап кылган фотоаппарат-биле тырттырып турар, ол фотоаппаратты «Салют-6» станцияга «Прогресс-3» деп чүък корабли-биле чедирген.

Медицина шенелделериниң үезинде космонавтыларның аъш-чем чыдын билириниң байдалын шинчилээн.

Ол хүн комплекстиң бортунга «Метаболизм» дээр медицина-биология шенелдезин дооскан.

Экипажтың илеткелдерин болгаш телеметриктиг медээлерни бүзүрээр алырга, орбитада комплекстиң борт системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Космонавтылар Коваленок, Иванченков, Быковский болгаш Йен оларның кадыкшылының байдалы эки.

НАЙЫРАЛ АЙЫ ДООЗУЛГАН

ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразынга тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээниң 7 чыл оюнга база Индияның хамааржышпас чоруунуң 31 чыл оюнга тураскааткан совет-индий найырал айы Совет Эвилелинде август 31-де доозулган.

Совет-индий найырал ниитилелиниң президентизи, ССРЭ-ниң министри Н. В. Голдин СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мынча дээн:

— ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың белдарлери чылдың-на быжыгып орарын эрткен ай база дагын бадыткаан. Чурттуң барык бүгү хоорайларынга болгулаан митингилер болгаш хуралдар, ужуражылгылар болгаш кежээлер индий улусту, демдилигелиг чаартылгаларын боттандырарынга ооң чедиишкиннерин совет кижилерниң ханы болгаш шынчы хүндүткел-биле көрүп турарынга база дагын бүзүрээр арганы берген.

Хөй-ниитиниң массалыг организациялары, оларның аразында совет-индий найырал ниитилели, ийи күрүнениң улустарының аразынга билчиишкинни ханыладырынга кайы хире улуг рольду ойнап турарын ай база көргүскен.

ССРЭ-ниң болгаш Индияның улустарының чаагай чоруунга, Азияда болгаш бүгү делегейде тайбыңның база айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга таарыштыр ийи талалыг найыралчы харылзааларны улам ыңай калбартырынга ийи чурттуң кайызының-даа сонуургалдыг совет болгаш индий хөй-ниити төлээлекчилериниң чугааларынга база дагын илергейлеттинген.

Айның хемчеглеринге киришкен конференцияларны болгаш кинофестивальдарны эрттирген, делгелгелерни делгеремгей организастаан. «Индия мөңге болгаш кезээде чаа» деп доозун-биле индий национал делгелге ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге улуг чедиишкинниг эртип, ай дургузунда миллион ажыг кижи ону барып көрген.

Индияның парламент кежигүннериниң болгаш индий-совет культура ниитилелиниң удуртукчуларының делегациязы Джаната партияның чиңгине секретары Р. К. Хегде баштадыр айның хемчеглеринге киришкен. Индияның Керала, Гуджарат, Харьяна болгаш Махараштра штаттарындан аалчыларны Казахстан, Азербайджан, Башкирия болгаш Ленинград хүлээп алган.

(СЭТА).

УГЛАНЫЫШКЫНЫ — БОТБОДУНГА АЖЫКТЫГ ЧОРУК

Социалистиг экономика интеграциязынга үндезилээш, акы-дуңма чурттарның төрелдешкек чаңгыс аай бүдүрүлгелериниң кады ажылдажылгазын хөгжүдери — ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң чугула фактору. Бо кады ажылдажылганы улам хөгжүдүп турган, акы-дуңма чурт бүрүзүнүң экономиказын база социализмниң делегей системазын быжыглаары эргежок чугула деп акы-дуңма чурттарның партия болгаш күрүне удуртукчулары-биле эш Л. И. Брежневтиң Крымга найыралдыг ужуражыышкыннарының түңнелдеринде чүүлдүгзүнүген СЭКП ТК-ның Политбюрозу демдеглээн.

Партнёр-бүдүрүлгелерге кооперастаашкынның берип турар курлавырларының дугайында СЭТА-ның корреспондентылериниң чугаалап турары болза:

● **КИЕВ.** Совет специалистерниң телевидение ёзугаар тудуп турар чаа уруглар садтары болгаш школалары Киевтиң болгаш Будапештиң чуртталга черлериниң архитектураар ансамбльдерин каастаар. Бо ажылдарны үлегерлиг болгаш экспериментальдыг телевидаашкынның зона аайы-биле эртем-шинчилел институдунуң архитекторлары күүсеткен. Киевтиң специалистери Болгарияның, Венгрияның, Польшаның болгаш Чехословакияның дыка хөй телевидел организацияларыбиле ажыл-агыйжы харылзааны тудуп турар. Совет специалистер улуг блоктардан хөй каът чуртталга бажыңнары тудар талазы-биле акы-дуңма социалистиг чурттарның телевидечилериниң дуржулгазын өөренип турар. Ындыг бажыңнарны удавас Украинаның найысылалынга тудуп эгелээр.

Автоматчыткан телевидээшкин системазын тургузар талазы-биле кады кылыр ажылдарны чедиишкиниг чорудуп турар, ону социалистиг демкаттыштырылга чурттарының улуг телевидел организацияларының хөй нуруузунга шиңгээдип алыр. Электрон-саналга техниказын келбаа-биле ажыглаан ындыг система Киевте ажылдап турар. Социализм чурттарының бажың тудугжулары Украин ССР-ниң найысылалынга келгеш совет специалистерниң дуржулгазын калбаа-биле өөренип ап турар.

● **АЛМА-АТА.** Чехословакияга бүдүрген автоматтыг пөс аргыыр машиналарының техниктиг хандырылгазын болгаш септелгезин чорудар төп хөвең-саазын комбинадында ажылдап эгелээн. Ону пөс аргыыр машина тудуунуң «Стройтекс» деп чехословак каттыжыышкыны-биле кады тургускан. Казахстанның чиик үлетпүрүнүң эң улуг бүдүрүлгезин ЧССР-ге кылган бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдер-биле дерир дээш бо ажылды чорудуп турар.

● **БАКУ.** Уруглар идик-хеви даараар каттыжыышкынның чаа участогу баштайгы продукцияны берген. Ында Венгрияның бүдүрүлгелериниң хуусаа бетинде чорудуп бергени бедик бүдүрүкчүлүг дааранылга агрегаттарын тургускан. Ону ажыглалга киирген-биле кол бүдүрүлгениң чаартырының үе-чадазы доозулган. Оон түннелинде кылыгларны бүдүрери уштуң бир кезиинге улгадыр. Бо каттыжыышкын — Азербайджанның чиик үлетпүрүнүң 40 бүдүрүлгелериниң бирээзи, оларның хөй нуруузунда социалистиг демкаттыштырылга чурттарынга кылган дериг-херекселдерни тургускан.

Партия организацияларында

СИБИРЬНИҢ ТУДУГЛАРЫНГА

Ленинградтың «Звезда» бүдүрүлге каттыжыышкынынга белеткээн көжүп чоруур электри станцияларын, дизель-генераторларны болгаш өске-даа кылыгларны ырак суурларже хуусаа бетинде чоруткан. Цехтерниң партия организациялары ындыг дериг-херекселдерни бүдүрерин кошкаш дипээ контрольга алгаш, продукцияларны дүрген график ёзугаар бүдүрерин чедип алган.

Каттыжыышкынның партия комитединиң ажылдап кылганы Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчыларынга шеф ажылы кергүзериниң үр хуусаалыг программазында ынчаар айыткан. Партия комитеди шеф ажылының штавы болбушаан, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чагыгларын күүседип турар цехтерниң удуртукчуларының отчёттарын доктаамал дыңнап турар.

Коммунистерниң берип турар сүмелери кылыгларны бүдүрериниң хуусаазын дыка кызырар арганы машина тудугжуларынга берип турар. Чижээ, ындыг кылыгларга БАМ-ның тудугжуларынга херегләэр электри станциялары болгаш Тюменьниң нефтичилеринге автоматтыг насос станциялары хамааржыр.

(СЭТА-ның корр).

Ленинград.

ТААРЫМЧА ЧОК БАЖЫҢНАР...

Бо чылдың май айда «Тыва кодээ тудут» трестиң Чадаанада 463 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колоннязының удуртукчулары район төвүнде он ийи аал ишти чурттаар ийи каът бажыңны күрүне комиссиязынга дужааганнар. Колоннаның удуртукчулары боттарының кылган ажылын комиссия кежигүннеринге оон талазы-биле көргүзүп, ону «холдан үндүрерин» оралдажып турганы илдең болган. Олар бажыңның чүгле дашты хевиренче, оон хапаларын салганын, өрээлдерин шын тудканыныче кичээңгейин угландырып турганнар. Ол дугайын комиссия кежигүннериниң чамдыктары эндевеже-даа, кандыг-ла бир чылдаган-биле оон ыңай «хапылавайн» турганнар. Адактың соонда, бажыңны комиссия хүлээп алган, амырап-өөрээн чурттакчылар квартираларын ээлеп-даа.

Ынчалза-даа чаа бажыңның чурттакчыларының өөрүшкүзү үр-даа болбаан: Советская кудумчузунда ол чаа бажыңның канализациязы ажылдавастааш туруп берген. Оон кол-ла чылдагааны туалеттерниң турнугуп, оон суунуң дедир харлыгып турары болган. Ынчангаш чаа бажыңның чамдык чурттакчылары безин оон дээпп, оларның эжин, амыдыралынга таарымча чок чүүлдер база катап эгелээн.

Бистер ол бажыңның чаа чурттакчылары, канализацияның үрелик, таарымча чок ажылының чылдагааннарын тывар дээш чадашканывысты «Шын» солунче бижип турбис. Ол дугайында айтырыг тургузарга чамдык харысалгалыг ажылдакчылар мынча дээр. Канализацияны кылган сантехниктерниң удуртукчузу П. Макаренко:

— Бажыңны, оон монтаж ажылдарын күрүне комиссиязы хүлээп алган соонда, бис ке хамаарышпас...

Чадаана хоорайның коммунал ажыл-агыйының начальниги И. Кравченко:

— Комиссия канализацияны топтап көрбээн болгаш актыга ат-даа салбаан чүве. Ынчангаш үрелик болганы ол-дур.

Чүгле 463-кү КМК-ның удуртукчулары, монтажчылар эвес, харын база хоорайның удуртукчулары, ылаңгыя хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазы М. Данилов-даа ол хире четпес кылдынган, харын-даа үрей кылдынган тудут дугайында ажылчы чоннарның негелдезин тооп көрбейн турары илдептиг. Ол база-ла «канализация дугайында ат салдывмаан» деп харылаан турган.

Чүгле бо чаа бажыңның эвес, өске-даа ындыг хөй аал чурттаар бажыңнарның канализациязы үрелик аазы үрей кылганындан, аңаа чурттаар аргажок чыт-бустуг боои келген факт-барымдаалар моон мурнунда безин турган болгай. Ол дугайын «Шын» солунну дамчыштыр чогуур албан организация черлеринге дыңнадыры-биле бо чагааны бижидивис.

Чадаана хоорайның Советская кудумчузунда ол бажыңның чурттакчылары.

Кедээ тудугларының оожум темпилиг кылдынып, кудушынарлыг, чамдыкта чедир кылдынмаан чүүлдерлиг дужааттынып турары тудугжуларның боттарын база сагыш-сырадып турар. Чамдыкта тудуг материалдары чедишпезинден ажылдың дужаар хуусаазы узаар, шынары кудулаар. Оон уламындан монтаж ажылдарын база-ла дүвү-дадаш-биле, арай боорда кылгылаар. База-ла Чадаананың 463-кү КМК-зында ажылдап турар, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу эш С. Ховалыгның бо талазы-биле бодап турары мындыг:

Бистиң 463-кү КМК Чөөн-Хемчик районда, а ол ышкаш Чадаана хоорайда-даа үлетпүр бүдүрүлге, чуртталга болгаш культураның бажыңнарын, мал кажааларын кылып турар. Бистерде чедиишкинниг ажылдап болурунун бүгү аргалары бар. Ынчалза-даа хамык ужур тудут материалдарында боол турар. Тудут материалдары чедир хандыртынмас, четпес ужурундан шынар кудулаар, а ол ышкаш сантехниктерниң, электриктерниң монтаж ажылдары саадаан, оларның четпестерлиг ажылдарын болдурар.

Бо чылдың ийиги кварталындан эгелээш, «Тыва кодээ тудуг» трест бистиң тудуг материалдары-биле шуут хандырып шыдавайн келген деп болур. Оон ужурундан бистиң тудугжуларывыс неделя-неделям-биле апаа турар ужурга таваржып турар. Дуу-ла ол ырак-узак черлер — Шуурмактың, Тураның ыяш белеткээр пунктуларындан болгаш Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйындан келген материалдар эвээш, шынары багай боор-дур. Белен кылдыр хаарылдаан шала рейкалары, соңга хоолдары, ажиктер ол хевээр, шүүчүктери безин чок болур. Шыпында соңга хоолдарын будуп каар ужурлуг. А херек ырында ак ыяш хевээр кээр-дир.

Чөөн-Хемчик районда ийи улуг пилорамалар апаа-ла, агжая берген тургулаар. Оон чылдагааны КМК-ның болгаш районнуң-даа чогуур удуртукчулары «ыяш белеткээр черлер тускайлап бербейн турар-дыр» деп харыыбиле тайылбырлаарынга чаңчыкканнар. А Чадаананың ыяш ажыл-агыйы ол ийи пилораманы чүге хандырып шыдавас деп? Бо айтырыгны чүге шиитпирлеп болбазыл? Кижи бодаарга, болгу дег. Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу бисти материал-биле хандырар ужурлуг. Ол бистен чоок, таарымчалыг-даа болза, тууйбу-биле чедир хандырып шыдавайн турар. Тууйбунуң шынары база куду. Бо бүгүнүң чылдагааны-биле тудуу кожудаан, харын-даа тудуу шуут соксаан черлер Чөөн-Хемчик районда хөй. Оон чижээ, мээң удуртуп турарым бригаданың сөөлгү үеде ажылдавайн, аап-саап чүүлдер кылып туруп бергени болур. Моон соңгаар ындыг болур болза, күрүне планының болгаш социалистиг хүлээлгелерниң-даа күүсеттинери улуг бергедээшкинге таваржыры чугаажок.

ОРГАНИЗАСТЫЫ ЧАВЫС

Өвүр районнуң чаа ажыл-агыйы болур «Ак-Чыраа» совхоз Успа-Хөл шыназының Амыйган хөл чоогунда сууржуурунуң эге базымын кылып турар. Аңаа 127 муң рубльдың тудугларын кылыры көрдүнген. Өрген безин чок турган черде тудуглар көстүп, түр ажылдаар контора, чуртталга бажыңнары, амыдырал хандырылганың тудутпары кылдынып турар.

Совхозтуң ажылының кол угланыышкыны — мал чемн белеткээш ону херегләэн ажыл-агыйларга садып сайгарары. Тургустунганының баштайгы чылында ажыл-агый 7000 тонна сигенни, 12000 тонна хыыргыышты белеткеп, сайгарар хүлээлгелиг. Ол сорулганы боттандырарынга механизастаттынган бригаданы Кадатыда тургускан.

— Ажыл-агый болгаш бригаданың тургустунганының шаа-биле бисте ажыл чүтээр чоруп турар. Кол-ла чүве кижи күжү, мергежилдиг механизаторлар чедишпес. Оон аңгыда, техника база негеттинип турар. Бир чаа комбайн алызыссада-даа, ону эптеп, башкарар дуржулгалыг комбайнерлиг база чок. Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозтан хоочун комбайнер М. Баян-Далай баштаан алды механизатор биске дузалажып келди. Ынчангаш ажылывыс сөөлгү үеде элээн шуудай берди. Комбайн-биле база сиген кезип кириптивис

—деп, ажыл-агыйның кол инженери Т. Маадыр-оол чугаалады.

Совхоз 1300 ажыг тонна сигенни, 400 хире тонна хыыргыышты белеткээш, тыраан сигенни сарааттап алган. Продукцияның баштайгы дээжизин «Тиилелге» совхоз садып ап, сөөртүп эгелээн.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге күш-ажылы-биле харылзаар дээш ак-чыраажылар хайныккан күзел-биле ажылдап турар. Ынчалза-даа сигенчилерниң соруун улам көдүрер талазы-биле организастыг, мобилизакчы ажыл негелдениң деңнелинге дүүштүр тургустунмаан. Күш-ажылдың организастыг чавыс деңнелде. Оон хараазы-биле ажыл-ишчилер ажылче эртен орай үнер, чамдык кижилер ажылче четче үнмейн турар таварылгалар бар.

Бригаданың бригадирлери үргүлчү халажыр. Сөөлүнде бригадирлап турган Бадыгыр Байыр-Белек ажылын кымга-даа хүлээтпейн, каггаш чораан. Бригадир чок-даа турар таварылгада ажыл-үүлени механик Данзын-оол Ховалыг, кол инженер Маадыр-оол Түлүш олар удуртуп башкарар ужурлуг турбужe, олар эскет чоктанып базын турар. Сигенчи ишчилерниң ажылга тура-хөөнүн суларадыр чүве оларның хүн бүрүде кылган ажылынга нарядты шын, ак сеткилдиг-биле кызбайып турар факт бар. Бо талазы-биле кол буруу бригадир турган Б. Байыр-Белекке онаажып турар. Ол дугайын совхозтуң бухгалтерия чери кичээнгей салып көөрү чугула.

М. СЕВЕН.

Ленинград аэропортунга херегләэр автоматтыг системаның баштайгызы дуржулга шенелдени чедиишкинниң-биле эрткен. Ам ону үлетпүрде ажыглап эгелээн. Агаар корабльдериниң шимчээшкининиң дугайын компьютерлерге ажылдап кылган информация диспетчерге самолёттуң шын угланыышкынын шилип алырынга дузалаар.

ЧУРУКТА: башкарылганың «Старт» деп автоматтыг системазының дузазы-биле бо самолёт черге нээп хонуупкан.

Н. АДАМОВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

МОСКВА. № 144 ортумак профессионал-техниктиг училище найысылалдың полиграфия үлетпүрүнге чеди янзы мергежилдиг ажылчыннарны белеткеп берип турар.

Тускай болгаш нити билиг эртемнериниң аңгыда өөреникчилер ында графиканы, бүдүрүлге эстетиказын өөренип турарлар.

Училищеде типография, өрүлде болгаш парлалга цехтери бар.

Бүдүрүлге практиказын өөреникчилер найысылалдың мурнакчы бүдүрүлгези болур «Красный пролетарий» типографиягa эртип турар. Оларның бүдүрүлге практиказын типографияның кадржаан ажылчыннары, дуржулгалыг мастерлер болгаш дагдыныкчылар удуртуп турар.

Училищениң туруп келген он чылының дургуузунда ажылчын аңгының хүрээлеңинге муң ажыг аныяк специалистерни белеткээн.

ЧУРУКТА: аныяктарның дагдыныкчызы, парлакчы Николай Михайлович Курочкинниң (солагай талазындан үшкү) № 144 ПТУ-нуң бөлүк өөреникчилери-биле кады турары.

В. КУЗЬМИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Ол Шеми хемниң аксынга ядыы араттың өг-бүлезинге өскен. Төгүс Ондар үжен чылдар үезинде тыва бижикке өөренип, аревэчи апарган. Эртем-билигже сундулут, сонуургак, идепкейлиг аныяк оол Теве-Хая сумузунга аревэ үүрү даргалап, аревэ көжкомунуң сүмелээнин ёзугаар Кызылга келгеш, ол үедеги эртем комитединге өөренмишаан, ажылдап-даа турган.

А Чадаананың үлегерлиг станциязынга ажылдаан чылдары оон амыдыралынга онзагай сактышкыннарны арттырган. Ынчан Тывага Совет Эвилелинден чаладып келген эртемденнерниң дузазы-биле хөй чүүлдерни өөренип алган. Ылаңгыя метеорология (агаар шинчилээр) станциязынга ажылдаар кылдыр өөренип алган чүүлдери халас барбаан. Үлегерлиг станцияның 1—2 дугаар ажыл деп тускай номнарында Тываның континентальдыг (изиг, соок) агаарының дугайын Төгүс Амырбитович Ондарның ады-биле бижээн. Төгүс Амырбитович ол ажылга улуг сонуургал-биле, идепкейлиг ажылдап, кадржаан.

Тыва Арат Республиканың метеорология станцияларынга Төгүс Амырбитович үр үеде ажылдап-даа турган. Сөөлүнде Эрзинге метеорология станциязын боду тургускан. Ындыг станциялар Теве-Хаяга, Барыын-Хемчикке, Кызылга, Арыг-Үзүүнге, Элегеске, Тожуга база тургулаан. Оларның аразынга Төгүс Амырбитович үргүлчү чоруп турган.

1949 чылдың төнчүзү, Төгүс Амырбитович Чөөн-Хемчикке «Арыг-Бажы» колхозту даргалай берген. Күрүнеден чээли алгаш колхозка саар инектер садып ап, чаңгыс аай хевирниң чаа бажыңнарын туттуруп, школаны ажыглалга киирип, ГАЗ-51 деп автомашиназы чаңгыс-даа болза садып алгаш ажылдап турган. Кажан ук колхозту «Искра» колхоз кылдыр беш чылдар үезинде улгаттыр каттыштырганда Төгүс Амырбитович колхозтуң даргазының оралакчызы, партия эге организациязының секретары апарган. Оон соонда ол-ла колхозка бригадирлеп, өске-даа ажылдарны кылып турда, Кызылче үш чыл хуусаалыг өөредип чоруткан. Аңаа кедээ ажыл-агый школазын доосхаш, биче агроном мергежилди чедип алган. 1957 чылда райком ону «Хорум-Даг» колхозту даргалаары-биле чоруткан. Үжен муңчуларның одуруунга кирип, колхозту үш чыл даргалаан. Мурнунда он ажыг чыл иштинде тарва дүжүдү багай турган ажыл-агыйның оон даргалап турган үезинде улай-улай чааган дүжүттү ап, планныг оваалдаларын багай эвес күүседип, мактаткан.

1961 чыл. Чыргакы, Чырав-Бажы, Хорум-Даг, «Чырав-Бажы» совхоз кылдыр каттышканда Төгүс Амырбитович ук ажыл-агыйның Хорум-Даг салбырынга агрономнап ажылдай берген. Совхозтуң баштайгы тарылгазын Улуг-Ховуга, Борбак-Талга, Дагыр-Шемиге, Хорум-Дагга агротехниктиг бедик деңнелге эртиргени дээш дирекция чери Төгүс Ондарны шаңнап-мактаан.

Оон сөөлүнде чылдарда ол өг-бүлезиниң кадыының байдалы-биле «Искра» колхозка баргаш бригадирлап, агрономнап, Таңдыда С. К. Тока аттыг совхозка мал бригадазынга персоналдыг пенсияже үнгүже чедир ажылдаан.

Олут орбас, чыдып чытпас хоочун ажылдакчы амгы үеде Чөөн-Хемчиктиң СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозунуң ажыл-агый эргелекчизинде ажылдап турар.

К. КУУЛАР.

РСФСР-ниң автономнуг республикаларында

ВОЛГАНЫҢ СУУН ХОВУЛАРЖЕ ЧАЙГАН

«Сарпаводстрой» трестиң специалистери Калмыкияның ховуларында тудуп турар Калмык-Астрахань суггарылга системазының өөжүнден бир километр узун буганы казарынга каш-ла минута чарыгдаан. Буганы дүрген казарынга чазылдырыышкын дузалаан. Ындыг арга-биле 70 км узун буганың дерттуң үш кезиин кылырын шиитпирлээн.

Ол ышкаш база-ла Волгадан казып үндүрген 55 км узун буганың тудуун И. Прокопенконуң болгаш И. Перешниниң комплекстиг бригадалары чедиишкинниг чорудуп турар. Олар бригада аргазын Калмыкияда бир дугаарында шиңгээдип алган. Буга узун ийи валчег-биле казар машиналарның комплекизи оларда бар, объектилерни эки шынарлыг дужаап турар.

Калмык-Астрахань системазы бо беш чылдың төнчүзүнде ажыглалга кирер, оон түннелинде 12600 гектар черни суггарар. Суггаттыг черлерге элээн каш чаа совхозтарны тургузар, оларның үлегерлиг төп суурларын тудуп эгелээн. «Волга» деп чаа совхозтуң төвүнде мелиораторлар болгаш таразажылар чурттап эгелээн.

П. ШАМРАЕВ.

ДҮРГЕН МАҢНАДЫР ОРУКТАР

Чувашияның Ибресинск районунда Ленин аттыг колхозтуң төп суурy — Хормалыже баар машиналарның маңнаашкыны дүргедээн. Суурну төп шоссе оруктар-биле асфальтылаан чаа орук тудуштурган.

Колхоз фермаларынче, куш фабриказынче болгаш крахмал заводунче далашкан машиналар шууржуп эгелээн. Чаа дүжүттүң тараазын элеваторларже саадал чок дажыглап турар.

Бо чай чаъс-чаашкынныг болза-даа, орукчулар ажыл-агый иштиниң оруктарын тударын графиктен мурнады чорудуп турар. Беш чылдың эгезинден бээр Чувашияга кедээге эргежок чугула ийи чүс хире оруктарны кылган. Оларны «эки» болгаш «кончуг эки» деп демдектер-биле дужааган.

Автономнуг республика автооруктарның сырыйының талазы-биле Россия Федерациязында кол черни ээлеп турар. Амгы үениң оруктары-биле районнар, колхозтар болгаш совхозтар төптерин тудуштурган. Ам фермалар болгаш бригадалар аразының оруктарын экижиди тудуп эгелээн.

В. ИВАНОВА.

ӨӨРЕДИЛГЕ НОМНАРЫН — ХАЛАСКА

Бо өөредилге чылында бүгү школаларның бирги класстыларының өөредилге номнарын халаска алыр, а Татарияның национал школаларының өөреникчилери база бир номчугашты — «Музыка букварын» халаска алыр. Ук номну өөредилге номнары-биле бир демей чараштыр каастаан, бичии чаштарны нота билиинге, улустуң музыказынга өөредир болгаш эрткен болгаш амгы үениң көскү композиторларының чогаалдары-биле таныштырар.

Татарияның ном үндүрер чери чаа өөредилге чылында 25 муң экземпляр «Музыка букварын» үндүрген. Ниитизи-биле республиканың школаларынче 70 аттарлыг 1 миллион 800 муң янзы-бүрү өөредилге номнарын чоруткан. Школаларның болгаш өөреникчилерниң хууда библиотекаларында А. Пушкинниң, Л. Толстойнуң, В. Короленконуң, И. Тургеневтиң, татар чогаалчыларның чогаалдары немешкен. Татарияның полиграфистери автономнуг өске республикаларның национал школаларынга улуг дузаны чедирип, авар, лезгин, якут, тыва, эрзя, мокша дылдарга өөредилге номнарын парлааннар.

Сентябрь 1-де Татарияның бүгү школаларынга Букварьның байырлалы болган. Бо өөредилге номунуң 200 чыл болганын, революцияга чедир «Татар азбука» кара-чаңгыс өөредилге ному боор турганын башкылар бирги класстыларга чугаалап бергеннер.

Н. СОРОКИН.

ХООРАЙДА-ДАА; КӨДЭЭДЕ-ДАА

Улан-Удэниң ужар чүүл заводунуң ийи чүс өг-бүлези Бурятияның найысылалының чоогунда хадылыг арга аразында «Восточный» дээр чуртталга районунда чаа бажыңче көжүп кирген.

Аңаа үш чыл бурунгаар баштайгы тудугжулар келген болза, ам ында элээн каш муң кижи чурттап турар. Чүгле заводтуң тудугжу бригадазы безин «Восточныйда» элээн каш муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген.

Бажыңнарны ук черниң бойдус байдалын барымдаалап туткан. Микрорайон бүрүзү арга-арыгга кажаалаткан, оон иштинде уруглар ясли-садтары, садыг төвү, амыдырал хандырылга черлери бар. Бажыңнар чаңында олуртулаан ногаан ыяштар Забайкальениң күштүг хадынга таваржып турар микрорайонунуң кыдыында ыяштардан безин дүрген өзүп турар.

Чуртталга тудуунуң чаа районун тудары уламчылап турар. Ужар чүүл заводунуң тудугжулары автономнуг республиканың кодээ ишчилеринге үнелеп четпес улуг дузаны база көргүзүп турар. Олар Улуг Октябрьның байырлалынга чедир район төвү Курумканга чаа гостиницаны ажыглалга киирер.

Д. САНКИЕВ.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

Беш чылдың кижилери

СӨГЛЭЭН СӨЗҮ...

Чолаачылар курузун чаа-ла доосхан Виктор ол кежээ бажыңынга өөрүшкүлүг маңнап келген. 18 харлыг оолдуң ол кежээ келир үе дугайында элээн хандыр боданганы ол болуп чадавас. Шынап-ла, машина башкарарының шимзылгазы холга алдынган.

Ынчан 1973 чыл. Январьның чыварлыг соок, кышкы хүннериниң бирээзи. Эчис ээиг күзелин машина-техника-биле холбаар дээн шилгедек сынныг оол Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң автоажыл-агый бүдүрүлгезинге баштайгы күш-ажылчы базымын эгелээн.

«Москвич» маркалыг үтектиг чиик автомашина-биле Кызыл хоорайның садыг четкилеринге аъш-чем сөөртүп, каш ай ажылдап чорда, ону шериг албанынче келдирткен.

Виктор Бавуу-Сүрүң Совет армияның хүрээлеңинге бодунуң мергежилиниң аайы-биле барык ийи чыл ажыр чолаачылаан. Аныяк чолаачы транспорт ажылынга беш чыл ажыр бараан болуп, билиин, күжүн харамнанмайн, ак сеткилдиг ажылдап чоруур.

—Шилип алган мергежилиңерге хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?—деп, айтырыгта оон харыызы мындыг болду:

— Ажылымның баштайгы чылдарын кончуг тода сактыр-дыр мен. Хоорайга чолаачылаары чымыштыг болгаш берге. Шимчээшкин улуг, машина хөй.

— Бурунгу чылын Өвүрнүң Сагаяы баарывыста, Буураны оир дээш канчалчык бис?— деп, самосвал башкарыкчызы Бады-оол Кара-оол база чугаага кирипти.

— Деңдии-ле хар-бораңныг хат-шуурган ол болган ийин— дээш, Виктор черле ындыг чаңы-биле, хүлүмзүрүй тырттып каан, оон ыңай уламчылай-дыр:—Хандагайтыдан каш километр ырай бергенивисте, пожавыс. Моолдуң делгеми хар холумактыг хады-биле уткаан. Орук ырааан тудум, дээр шаар көдүрүлген дүвүте мурнунда чоруп орган машина көзүлбес. Ол ынчап чораан Моолдуг хемин кежип алгаш, хем унунга орук часпыгаш, оон кадында соңгу дугуйнуң бирээзи чарылгаш, падын баран-ла сөөртүнчүп четтивис.

Виктор 1975 чылда шеригден халажып келгеш зорлан «Тыва суг тудугт» трестиң автобаазазынга чолаачылап кирген. Ол бүдүрүлгениң гаражында херимниң иштинде кандыг марканың машина-техниказын чок дээр! «МАЗ-503» «КаМАЗ-5320», «ЗИЛ-130» болгаш өске-даа. Аңаа чаа келгеннер туржук, үр-даа чыл дургузунда ажылдап турарлар бот-боттарын ай-айы-биле көрүшпейн баар чыгыы. Чүге дээрге, оларның хөй кезии ол-бо районнарга бүдүн айдаа ажыр барып, ажылдааш келир.

300 хире чолаачының аразынга үлегерлиг шалыпчы диртип мактадып, коллективтиң хөй-ниитизиниң мурнунга ат-алдар чедере ындыг-ла амыр эвези билдингир. Оларның сапынга хып дээн чалыы назылыг, 23 харлыг Викторну киирип болур. Ону чолаачылар, септекчилер, ажылчыннар шупту билир, хүндүлээр.

— Тоску беш чылдың үшкүзүнүң шалыпчы чылында ажылдың ажыктыын, шынарын бедидеринче бүгү күштү угландырган бис—дээш, ол бодунуң бодалын мынчаар бадыткай-дыр: — Амдыызында арга-дуржулгам арай эгээш-даа болза, бүдүрүлгениң мурнакчыларындан чыдып калбазын оралдажып, чүъл сөөртүнүң тонна-километр талазы-биле көргүзүглерин ай, квартал санында 110—120 хуу күүседип келдим.

Автомобильдиң техниктиг ажаалда-хайгааралын эки тургузары — оон доктаамал бедик көргүзүглерлиг ажылдаарынга идиглиг болуп турар.

Аныяк чолаачының сөглээн сөзү ажыл-херек-биле карышпайн келген. Викторнуң ажылдап турар бригадазының кежигүннери ук автобаазаның чолаачылар аразынга кадбарган социалистиг чарыжынга каш удаа тиилекчи болуп, шаңнап-мактадып турар. Күш-ажылчы нити тиилелгени быжыглаарынга В. Бавуу-Сүрүң база элээн эвес салыышкынны киирген.

Орукче үнериниң мурнуу чарыында Викторнуң башкарганы 69-34 дугаарлыг ак-көк өңнүг самосвалы диспетчер өрээлиниң чанынга тура дүштү.

— Бөгүн Таңдының Бай-Хаакче чоруур силер — дээш, улуг диспетчер чолаачының орукка чоруур бижиин апаа берди. Оон база бир ажыл хүнү ынчаар эгелээн.

С. ДАНЗЫ.

Кызыл хоорай.

ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ — ИЙИ АМЫДЫРАЛ

Совет школаның кол сорулгазы

Совет чурт бодунуң уругларын билиглер дээш улуг походче сагыш човангыры-биле чепсеглеп турар. Сентябрь 1-де нити билиг школаларының парталарынга 41 миллион уруглар өөренип кирипкен. 1978—1979 өөредилге чылында школачыларның амыдыралында кандыг чаа чүүлдер немешкенил? СЭТА-ның корреспондентизиниң бо айтырыынга ССРЭ-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы В. М. Коротковтуң харыылааны болза:

Совет школа бо өөредилге чылын бистиң чуртувустуң экономика болгаш культура амыдыралының кайгамчык улуг чедиишкиннерин хөөйлүжүдүп бижыглаан ССРЭ-ниң чаа Конституциязының туғунун адаа-биле эгелээн. Оларның хөй хемчеглерининң бирээзи — бүгү-нити ортумак билигни чедип алыры. Ону хөгжүдери болгаш сайзырангайжыдары — совет школаның кол сорулгазы.

Чаа өөредилге чылында тодаргай кандыг ажылдарны чорударын башкыларның Бүгү-эвилел болгаш республикалар съездилеринге, август конференцияларынга калбаа-биле чугаалашкан. Күш-ажылчы кижизидилгеже, аныяктарны амыдыралга белеткээринче онза кичээнгейни угландырган. Бистиң шапкын хөгжүп турар улус ажыл-агыйының херегцелинге дүүштүр мергежилди билдилиг шилип алыры база кол айтырыгларның бирээзи. Бо айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээринге школаларның тоску класстарын, ПТУ-ларны, тускай ортумак өөредилге черлерин четчелээринин чаңгыс аай чыл болгаш перепективтиг планнары дузалаар, амгы үеде ол планнарны чер-черде тургузуп турар. Школачыларның профессия шилип алырының болгаш доозукчуларны ажылга кииреринин талазы-биле комиссиялардан, бо талазы-биле өөредилге-методиктиг кабинеттерден хөй чүүлдерни манап турар бис. Бо чаа хемчеглер уругларны күш-ажылга чаңчыктырарының эки талазын көргүскен хевирлер — өөредилге цехтери, школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкыннары, школалар аразының өөредилге-бүдүрүлге комбинаттары-биле кады улуг ажыкты бээр. Школачыларның күш-ажылчы белеткелин 150 ажыг хевирлерге чорудар. Манаа улуг рольду шефчилер — үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның күш-ажылчы коллективтери ойнаар.

Өөреникчилерниң идей-политиктиг кижизидилгезиниң системазынга чугула черни ССРЭ Конституциязын өөренири ээлээр. Бо ажылды эрткен өөредилге чылында эгелээн болгай. «Совет күрүне болгаш эрге үндезиннериниң» курузун сайзырангайжыткан. Бо чылдан эгелээш ук эртемни кежээки школаларның сески класстарынга башкылап эгелээр.

ССРЭ Конституциязында көргенин ёзугаар чурттуң бүгү школаларынга өөредилге номнарын халас ажыглаарынче шилчиир. Сентябрь 1-де бүгү бирги классчыларга — дөрт миллион уругларга — комплект номнарны халаска берген. Букварь оларның угаан-бодалынга школа дугайында турасгаал бооп кезээде артар. Чаа өөредилге чылында нити билиг школаларының бүгү хевирлеринге нити тиражы 265 миллион экземпляр 1790 аттыг өөредилге номнарын парлап үндүрген.

Амгы үе-чадада школа ажылының чугула угланыышкыны — өөреникчилерниң бот-башкарнылгазын сайзырангайжыдары, школаның ажыл-херектерин организастаарынга уругларның медерелдиг киржилгезин калбартыры боор турар. Чаа өөредилге чылында чурттуң сес чыл болгаш ортумак школаларынга өзүп орар салгалдың идейлиг, аажы-чаң кижизидилгезинге чаа дээштиг чепсек болур өөреникчилер комитеттерин соңгуур.

Амгы үеде кедээ школаның мурнуңда улуг сорулгалар туруп турар. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң айыткалы кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң комплекстиг программазын күүседиринге бистиң башкыларывыс боттарының үлүүн киирерлер. Кедээ ажыл-агыйның улам ыңайгы чедиишкиннери уругларның политиктиг бышкан деңнелинден, билииниден, күш-ажылга белеткелинден, оларның Төрээн черинге ынак болурундан улуу-биле хамааржыр. Сөөлгү он чылдарда кедээ черлерде төс муң ортумак школаларны, төс миллион уруглар өөренир школа бажыңнарын туткан. Амгы үеде кедээ школачылар хоорайларда өөрү-биле деңнелдиг билигни ап турары улуг чедиишкин болур.

Чыл чаа, айтырыглар эрги хевээр

НЬЮ-ЙОРК. Муң-муң америк уруглар школаже чогуур үезинде кээр арга чок болган. А келген уругларның көөр чүвези септеттинмээн хирлиг ханалар, «аскак» парталар, чугайы төктүп турар дээвирлер. Хөй-хөй өөреникчилер боттарының эрги башкыларын көрбес, оларны ажылдан үндүргүлепкен. Америк парлалга чаа өөредилге чылының эгезинде ындыг чаржынчыг байдалды бижип турар. Америк эрге-чагыргалар акша чедишпезинден чырыдыышкынга көрген хереңгини кызырып турар.

Филадельфияның бүгү башкыларының үштүң бир кезии июнь айда ажылындан үндүрткен. Америк өске-даа хоорайларда байдал оон-даа дора. Кливленд хоорайда (Огайо штат) школалар ажыттынмаан, чүге дизе школа эрге-чагыргалары 20 миллион доллар өрелиг. Оон ужурунда хоорайның 100 муң өөреникчилери чайгы дыштанылгазын уламчылап, хоорай кудумчуларында анаа кылаштажып турар.

Чурттуң бүгү школаларының муң-муң башкылары чаа өөредилге чылының эгезинде кудумчуларже үнүп, Каттышкан Штаттарның өзүп орар салгалының күсели-биле «камналга» кылыр политикага удурланыышкын чыскаалдарын кылганнар.

БОНН. ГФР-ниң школаларынга өөредилге чылы янзы-бүрү үелерде эгелээр. Чижээ, Баден-Вюртембергте өөредилге чылы эгелээнден бээр ай ажыг үе эрткен, а чамдык черлерде чаа-ла эгелеп турар. А школаларның мурнунда тургустунган айтырыглар чаңгыс аай.

Бир талазында, класстар долган, башкыларның ажылы бергедээн: ийи талазында, чамдык башкыларның ажыл шагы чедишпес, педагогика институттары дооскан муң-муң башкылар ажыл чок.

Мооң чылдагааны — чырыдыышкынга акша-хереңгиниң чедишпейн турары-дыр. Демократтыг үзел-бодалдыг башкыларны истеп-сүрер, ажылдан үндүрер чоруктар көвүдээн. Чүгле башкыларны эвес, харын өөреникчилерни истеп-сүрер чоруктар бар. Баварияның иштики херектер министерствозунуң дыңнатканын ёзугаар алырга, эрткен чылын ортумак школаларның 200 өөреникчизин истеп-сүрүп турганы илерээн.

МАДРИД. Испанияның амгы үеде чугаалажып көрүп турар конституциязында бүгү кижилерниң өөренирин чарлап турар чүүл бар. Ынчалза-даа ол дээрге херек кырында эвес, а сөс кырында аазаашкын боор турар. Галисияда 70 муң, Мадридте — 90 муң уруглар школага өөренир аргазы чок боор арткан. Ниитизи-биле алырга, Испанияның 15-тен 19 хар чедир кижилериниң чүгле 34 хуузу өөренип турар.

Мооң чылдагааны — өөредилге номнарының, уругларның идик-хевиниң өртээнин аары, ол ышкаш өөредилге дээш төлевир улуг боор турар. Школа бажыңнары, башкылар чедишпес. Испания өөредилгеге акша-хереңги үндүрүүлээр талазы-биле Европада эң сөөлгү черни ээлеп турар.

ЛОНДОН. Англияда янзы-ёзу хевирлерниң: улуг-биче, хуу кижилерниң болгаш күрүнениң, төлевирлиг болгаш төлевир чок школалары бар. Баялганнарның уруглары хаалгыг өөредилге черлеринге өөренир, чиижең садыгжыларның, адвокаттарның, политиктиг ажылдакчыларның мергежилин алыр, а ядыы чоннуң уруглары ортумак, дээди өөредилге черлеринге өөренир аргазы эвээш, өөренип алза-даа ажыл чок артар.

Амгы үеде Британ ортулуктарында школа доозкан ажыл-чоктарның саны 200 муң.

РИМ. Италияның хоорайларынга өөредилге чылы октябрь 1-де эгелээр. Сес чыл иштинде халас өөренирин Италияда көрген-даа болза, уругларның хөй кызыгаарлыг школа баар аргазы чок. Ыңаргыя чурттуң экономика талазы-биле чыдып калгап мурнуу чүгүнде байдал дүвүренчиг. Эрткен чылын өөредилге номнарының өртээ 20 хуу аартаан.

Италияның мурнуу чүгүнде уругларның 40 хуузу эге билиг безин албайн турар. Профэвилелдерниң медээзин ёзугаар алырга, Италияда 8-теп 14 хар чедир назылыг 500 муң уруглар ажылдап турар. Бижик билбес чорук улуг кижилерниң аразында хөй. Статистика талазы-биле төп институттуң медээзи-биле алырга, Италияның ийи чартык миллион чурттакчылары номчуп-даа, бижип-даа билбес боор турар.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Бөгүн — Вьетнам Социалистиг Республика байырлалын — республиканы чарлааның 33 чыл оюн демдеглеп турар

Бодунуң национал байырлалын — Мурнуу-Чөөн Азияда ажылчыннарның болгаш тараачыннарның баштайгы күрүнези — хостуг Вьетнамны чарлааның оюн вьетнам улус бөгүн 33-кү удаа демдеглеп турар. Алдарлыг байырлалын Вьетнамның беженн миллион чону күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик идепкейнин, социалистиг тургузуушкунун херээнге, империализмниң болгаш делегей реакциязының күштеринин кыжаныышкыннарындан ала-чурттун камгалаарынга боттарының бүгү күжүн бээринге белен чоруктун байдалында уткаан.

Чурттуң Мурнуу чүгүнүн политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралынга сөөлгү чылдарда улуг чаартылгалар болган. Сөөлгү чүктүң экономиктиг күчүзү дыка өскен. Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының деткии болгаш техниктиг дузазы-биле сөөлгү чылдарда улус ажыл-агыйының Вьетнамга херек кырында чаа болур адырлары — химия, энергетика, даг-тывыш үлетпүрү болгаш өске-даа адырлар тургустунган. Чүгле Совет Эвилелиниң дузазы-биле безин 90 ажыт үлетпүр бүдүрүлгелерин тудуп болгаш төлевилеп турар.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Ханойнуң чаа чуртталга районунда уруглар садыкда.

ЧУРУКТА: Ханойда «Камфа» дээр механиктиг завод цегинде токарь Нгуен Тхи Чинь болгаш ооң өөреникчизи Нгуен Тхи Донг.
В. СОБОЛЕВТУҢ фотолары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ВЬЕТНАМНЫҢ ШЫННЫГ ХЕРЭЭ

Социалистиг Вьетнамны камгалаар, ооң эрес-шудургу улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазы дээш, ВСР-же Кыдаттың шовинистиг ыйыышкынынга удур ооң ешкүктери — социалистиг дем каттыштырылга чурттары, делегейниң хөй-хөй чурттарының демнилгелиг күштери демисежип турар.

ПРАГА. Вьетнамның чорудуп турар иштики болгаш даштыкы хамаарыышпас политиказындан ойталаарынче ону албадаар дээш биче чурттар-биле бодунуң харылзааларының кол чепсээ болур аңнык ыйыышкынны болгаш коргуудуушкунну Пекин ажыглай берген деп, Братиславаның «Правда» солуну бижээн. Кыдыгаарының хыналда-эрттирилге пунктуларынга сөөлгү тарарылгалар кыдат национал-дыг кижилер дугайында айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннарны чедиишкиниг доозарынче Кыдат шынап-ла чүткүп турар бе дээрзинге чигзиниишкинни болдуруп турар. Вьетнамга бодунуң улуг күрүнезирек планнарын непередир дээш кыдат удурталганың оралдажыышкыннары буурап дүжер дээрзи мырыңай илдең. Чүге дээрге ол планнарга делегейниң улустарының маадырлыг вьетнам улус-биле күчүлүг эп-сеткил каттыштырылгазы удурланып турар.

БАГДАД. Иракты тайбың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының национал чөвүлели медеглел кылган. Ында Вьетнамның экономиказын катап тургузарының чаагай херээнге болгаш социалистиг шиитилелди тургузар сорулга-биле ооң планнарын боттандырарынга дузалаарынче бүгү улустарны болгаш хосталгалыг шимчээшкиннерни кыйгырган. Ол медеглелди вьетнам улус-биле делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү-биле холбаштыр кылган. Ону бөгүн, сентябрь 2-де — Национал байырлалдың хүнүнде — 1976 чылдан бээр социалистиг республика кылдыр чарлаан Вьетнам Демократтыг Республиканы чарлап тургускан хүнүнде эрттирер.

СТОКГОЛЬМ. Швед коммунистериниң «Норшенсфламман» солуну маадырлыг Вьетнамны камгалап, ооң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен. Редакцияның чүүлүнде, чижээлээрге, кыдат удурталганың ВСР-ге удур чорудуп турар хоп-мөге кампаниязы 1938—39 чылдарда гитлержи Германияның Чехословакияга болгаш Польшага удур чорудуп турган үзүгедиишкиннерин сагындырып келир-дир деп демдеглээн. Ынчан ол кампанияны ол чурттарда «немец эвээш улузунуң камгалаарының» демагогтуг лозунгу-биле чорудуп турган. Амгы кыдат чагырыкчылар база-ла ындыг арга-биле Вьетнамда чурттап турар кыдат национал-дыг кижилерниң дугайында боттарының хөөредип үндүрген айтырыын ВСР-ниң иштики херектеринде холгаарлаарынга, Вьетнамда социалистиг тургузуушкунга шаптыктаарынга ажыглап турар.

ДЕЛИ. Вьетнамче ыйыышкын кылырының аргаларының бирээзи Кыдаттың күткүлгези-биле Кампучияның ВСР-ге удур боо-чепсектиг чөнгээлээшкиннери болур деп, Индияның неделя санында үнер «Нью Уэйв» журналы демдеглээн. Кампучияның шериглерин Кыдаттан кээп турар боо-чепсек-биле чепсеглеп турар, а Вьетнамга удур агрессчи халдаашкыннарны Пекин планнап база удуртуп турар. Ынчалза-даа ол чөнгээлиг хөделиишкиннер бодунуң сорулгазын чедип ап шыдаваан. Америк агрессия-биле демиселдиң чылдарында ышкаш, вьетнам улустуң талазында бистиң планетаныстың бүгү демнилгелиг күштери туржуп турар деп, ол журнал айыткан.

ВАРШАВА. Амгы кыдат удурталганың чорудуп турар даштыкы политика талазы-биле угланыышкыны чүнүң-даа мурнунда социалистиг дем каттыштырылга чурттарынга удур угланган деп, «Трибуна люду» солуну бижээн. Амгы үеде ол угланыышкынның эң-не тодаргай илерели болза ВСР-ге хамаарыштыр Пекинниң тергиидекчи политиказы болур. Кыдаттың антивьетнамчы хөделиишкиннериниң кол чылдагааны болза ВСР-ниң хамаарышпас политиканы чорудуп турары, Кыдаттың Мурнуу болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга экспанчы чүткүлдеринге Вьетнамның шаптыктап турары болур.

(СЭТА).

ФАМ ВАН ДОНГТУҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пекинниң деткимчези чокка Вьетнамга хамаарыштыр Кампучия сарыыл чок болгаш ожаавытыг политиканы чорудуп шыдавас ийик деп, ВСР-ниң чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донг медеглээн. Чурттуң иштинде кара-дошпуу истец сүрүүшкүннерни болгаш Вьетнамга удур кем-буруулуг агрессияны агартыр дээш янзы-бүрү хоп-мегелерни Кампучияның эрге-чагыргалары ажыглап турар деп, «Тайм» дээр америк журналга интервьюзунга ол демдеглээн.

Кыдат национал-дыг кижилерни Вьетнамда истеп-сүрүп турар дээр дугайында Пекинниң хоп-мөге хоозун бөдүткээшкиннарын ВСР-ниң чазааның Премьер-Министри буруу шапкан. Вьетнамда чурттап турар кыдаттарны истеп-сүрүп турбаан болгаш мооң соңгаар-даа истеп-сүрбес деп, ол чугаалаан. Бистиң улузувус өске улустар-биле, оон иштинде кожаларын-биле найыралдыг болурун күзээр болгаш өскелерден коргпас деп, ол чугаалаан. Үжен чыл дургузунда дайын соонда бистиң чуртувусту катап тургузарынга когарал чедирип болур ындыг айтырыгларны тургузар кандыг-даа күзелдивис чок.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле сырый харылзааларны Вьетнам тудуп турар деп, Фам Ван Донг онзалап демдеглээн. Оон түңнелинде Вьетнам социалистиг чурт болганда, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге бистиң киржилгевис чайгаар болган дурум ёзугаар чүүл болур.

Дайынның хөй чылдарының соонда бистиң экономикавыста үрегдээшкинниң истери амдаа артып калган. Кыдаттың талазындан дузаламчыны соксатканы-биле болгаш түр үениң бергедээшкиннери бис улустуң кыжангышкыннерин база найыралдыг чурттар-биле кады ажылдажылганың ачызында ажып эртер бис деп, Премьер-Министр демдеглээн. Бистиң улузувус келир үеже бүзүреддиг болгаш улуг кеңдүрээшкун-биле көрүп турар.

ВСР-ниң АКШ-биле харылзааларынга хамаарыштыр чүве чугаалааш, ол харылзааларны болур-чогуур-биле тургузарының оруунда шаптыкаар ужурлуг тодаргай айтырыглар бар деп, Фам Ван Донг демдеглээн.

ЧУГААЛАЖЫП КӨРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Делегей хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазы-биле комиссияның ында доозулган ээлчеглиг конференциязын амгы үениң делегей айтырыгларынга, чоон болгаш барын чүктер аразында, үлетпүр талазы-биле сайзырангай болгаш хөгжүп орар чурттарның аразында харылзааларга тураскааткан. Эрткен чылдың декабрьда тургускан ол организацияның составында 17 күрүнелериниң сурагдыг политиктиг, хөй-нити болгаш профэвилел ажылдакчылары болгаш херектеннер кирип турар. Оларның аразында Германияның социал-демократтыг партиязының даргазы В. Брандт, Швецияның Социал-демократтыг ажылчын партиязының даргазы У. Пальме, Чилиниң президентизи чораан Э. Фрей, Канаданың Ажылчык конгрезиниң төлээлекчизи Дж. Моррис олар бар.

Амгы үениң нарын делегей байдалын экижидеринге «чараштап каастаар» хемчеглер эвес, шиитпирлиг, чогуур сорулгалыг хемчеглер херек деп, КНО-нуң штаб-квартиразынга болган парлалга конференциязынга комиссияның даргазы В. Брандт медеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин делегейге тайбыңны болгаш бүгү улустарга чечектелиишкинни хандырып шыдавас. Бистиң планетавыста байдал чүгле үргүлчүлеп турар политиктиг мөөңнежиишкиннер-биле болгаш шериг чепсектерин ковудедири-биле баксыраан эвес болдур ийин деп ол демдеглээн. Ол байдалга кончуг улуг когаралды янзы-бүрү чурттарның аразында экономиктиг ылгалдың, а ол ышкаш күрүнелерниң боттарының иштинде экономиктиг ылгалдың улам ыңай калбаргаары база болдуруп турар.

Делегей хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазы-биле комиссияның конференциязының элээн каш киржикчилериниң медеглелдеринге боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырып, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарын чедип алырын быжыы-биле күзеп турары илереттинген.

В. БОРОДИН.

ЧАҢГЫС КОЖУУГДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Чоокку Чөөн чүкте байдалдың шиитпирлекчизиниң» ролюн ойнавышаан, Каттышкан Штаттар нефть-биле байлак база стратегтиг чугула байдалды ээлеп турар Чоокку Чөөн чүкке бодунуң доктаамал шериглерин тургузарының айыылдыг планнарын кылып турар.

Шериглерни аңгылаарының дугайында египет-израиль дугуржулга-биле дүүштүр тургускан Синай чартык ортулуунда күрүнелер аразының зоназында шериглерни таарыштыр тургузарын хайгаараар дээр чылдак-биле бодунуң шериглерин тургузарын америк «техниктиг човулекчилериниң» санын улгаттырарының аргазы-биле чедип алыр дээрзин Ак бажың бодап турар деп, «Крисчен сайенс монитор» солуну бижээн. «Чоокку Чөөн чүкке америк кургаг чер шериглерин азы шериг-далай күштерин чок болза, «хамаарышпас күштер», чок болза, «каттышкан араб күштер» деп адаар чүүлдүң составынга тургузарының болдунуп болуруна президент Дж. Картер база бодап турар» деп, ук солун айыткан.

Чоокку Чөөн чүкче америк шериглерин чорударын бодап турары болза НАТО ышкаш «ол чериниң шериг блогун» тургузар талазы-биле АКШ-тың улуг сорулгаларын күүседиринге ол чүгле баштайгы базым болур деп, «Крисчен сайенс монитор» уламчылап бижээн. АКШ-тың президентизиниң национал айыыл чок чоруку талазы-биле дузалакчызы З. Бжезинский шагдан бээр-ле ындыг айыылдыг идеяны бодап келген. Ооң бодап турары-биле алырга, «Чоокку Чөөн чүк кережээниң организациязы» деп адаар ол блокка Израиль, ол ышкаш консервативтиг чамдык араб өзү-чурумнар, ооң иштинде Египет болгаш Сауд Аравия кирип болурлар. Ол кожууга Каттышкан Штаттар «бүрүн эргелиг кежигүнүң» ролюн бодунга алырын күзеп турар.

Ол планнар ёзугаар Иордан хемниң эжелеттирген барыын эриинде Израильдың тургусканы стратегтиг чугула шериг баазазын АКШ бодунга алырын база күзеп турар.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр Вашингтонның дайынзырак бодалдарын Кыдаттың сөөлгү базымнары деткээн. Ол базымнар ол районнуң улуска удур өзү-чурумнары-биле харылзааларны тургузарынче угланган деп ында демдеглээн. Араб делегейде национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге удур демиселге Оман султанаттың реакцылыг чагырыкчызынга КУР-нуң дузаламчы көргүзер деп турарының дугайын солуннар бижээн. Сауд Аравия, Бахрейн, Катар болгаш Араб Каттышкан Эмираттар-биле чоокшулажырының аргаларын база оларның-биле дипломаттыг харылзааларны тургузарын Кыдат оралдажып турар деп чүве база билдине берген.

Чоокку Чөөн чүктүң улустарының хосталгазынга болгаш хамаарышпас чоруунга удур угланган Вашингтонның база Пекинниң чимээниишкиннери араб делегейде шыңгыы килеңнеп хорадаашкынны болдурган, ол районнуң хамаарышпас күрүнелериниң талазындан шиитпирлиг ойтур шавыышкынга таварышкан.

Кыдат делегацияларының аян-чоруктары, Кыдатче амгы үениң боо-чепсээ садар дугайында дугуржулгаларны чарганы, Хуа Го-фэнниң амгы аян-чоруу-биле бир дөмей, КУР-нуң шериг база экономиктиг күчүзүн болгаш ооң политиктиг туруштарын быжыглаарынче угланган деп, «Аль-Лива» солуну бижээн. Пекин сөөлгү чылдарда Вашингтон-биле чоокшулажырының угланыышкынын чоруда берген болгаш бодунуң политиканың үндезинин кыдыр ССРЭ-ге, социалистиг өске-даа чурттарга болгаш каялдаа каттышпаан чурттарга өжээннешкен харылзааны тургузуп алганы-биле Кыдаттың ындыг угланыышкыны онза айыылдыг болу берген деп ол чүүлде айыткан.

Ол угланыышкын делегейниң бүгү улустарының, ооң иштинде араб улустарының улуг сагышсыралын хайныктырып турар. Совет Эвилели империализмниң болгаш реакцияның күштериниң сулчээлеринге удур быжыы-биле туржуп турар, ынчангаш ССРЭ-те болгаш ооң тайбыңга ынакшылдыг политиказынга удур угланган кандыг-даа политиктиг хөделиишкиннер бүгү делегейниң улустарының үндезин эрге-ажыктарынга удурланыышкак болур.

Демиселдиң күчүлүг чалгыы

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Алды хүн дургузунда нити национал ажыл соксадыышкынны боор турар Никарагуада чазакка удур күчүлүг хөделиишкиннер болган. Никарагуаның чурттакчылары диктатор Сомосаның доп-дораан халажырын, чуртка хосталгаларны болгаш демократияны катап тургузарын негээннер.

Информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, республиканың хөй-хөй районнарында чазакка удур чыскаалдарның киржикчилери-биле тулдур чепсеглеңген шаажылакчыларның аразында хан төгүүшкүннүг демисел боор турар. Херээженнерни, кырганнарны болгаш биче уругларны камнавайн солдаттар боо-чепсек чок кижилерни боолап, чыкаалганнарже кирак чажы төгүлдүрер гранаталарны октап турар. Хемчээлиниң талазы-биле чурттуң ийиги хоорайы болур Матагальпада ажыл соксатканнарның контролюнда турар ажылчын кварталдарын шериг-агаар күштериниң самолеттары бомбалаан.

Чурттакчы чонунуң хөй кезии, ооң иштинде херектен болуктерниң төлээлекчилери безин диктаторжу ёзу-чурумну дүжүрерин негеп турар. Сомосаның кара чаңгыс чөлеңгээжи болза арминың болгаш полицияның хүлээлгелерин кады күүседип турар национал гвардия болур.

Ынчалза-даа национал гвардияда чарлыышкын база болган. Ооң херечилели болза элээн каш айлар мурнунда өске үзелдиглерге хамаарыштыр массалыг истеп сүрүүшкүннерге удурланган аңык болук офицерлерниң непереткен медеглели болур. Чазакка удур сулчээ кылган деп буруудаткаш, хөй санныг шериг албанныгларны, ооң иштинде национал гвардияның чамдык кезектериниң командирлерин тудуп хоругдааның фактызы ол дугайын база айтып турар. Ында кээп турар медээлер ёзугаар алырга, август 29-та Никарагуага үжен хире шериг албанныгларны, а ол ышкаш чамдык политиктиг партияларның, профэвилел база студентилер организацияларының удуртукчуларын тудуп хоругдаан.

Манагуага болган парлалга конференциязынга түве чугаалааш, Сомоса халаппас мен деп база катап медеглээн. Хайгааракчыларның бодап турары-биле алырга, эрге-чагырганы өскүнмес деп кылгаш, диктатор Каттышкан Штаттарның деткимчезин алырын бодап турар.

Бистиң кожавыста

Сиген шөлдеринде

Тыва АССР-биле социалистиг чарыштыг Хакас автономнуг областың неээ ишчилери мал чеминиң белеткелин уламчылавышаан. Августуң сөөлгү хүннеринге чедир 96700 тонна сигенни (планның 62 хуузу), 29694 тонна витаминниг сиген далганын (78 хуу) белеткээн, 187400 тонна (24 хуу) силосту, 87100 тонна сенажты салган.

Ширин районнуң ажыл-ишчилери куженишкинниг ажылдап турарлар. Сөөлгү үш хонукта 1000 тонна сигенни, 561 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн, 17900 тонна сенажты, 7200 тонна силосту салган. Ынчангаш районнар аразында чарыштың бирги черинде чоруп турар.

Усть-Абакан районда «Московский» совхоз витаминниг сиген далганын белеткээриниң даалгазын күүсеткениниң дугайында рапорттаан. 850 тонnаны белеткээр тургаш, 863 тонна чедирген. Силос салыр талазы-биле «Капчалиский» совхозтуң ажыл-ишчилери шылгараан, 5 муң тонна силос салыр планын 4500 тонна чедире берген.

Мелиораторлар семинары

Красноярск крайның мелиорация тудугларының болгаш бүдүрүлгелериниң аныяк специалистериниң семинары Черногорскиге болуп эрткен. Ол-ла организацияларда комсомол комитеттериниң секретарьлары база киришкен.

«Хакас суг тудуг» эргелелиниң начальниги В. И. Темеров аңаа илеткел кылган, мелиорация тудуунуң программазын ажыдыралга боттандырарынга аныяк инженерлер болгаш техниктерниң ролюнуң база Хакасияның мелиорация талазы-биле сорулгаларының дугайында чугаалаан. «Красноярск суг тудуг» каттыжыышкынының кол инженери Е. М. Куликов сөс алгаш, амгы үениң техниказын шиңгээдип алырынга, мурнакчы технологияны нептередиринге, ажылдың шынарын экижидеринге аныяк специалистерниң ролюнуң дугайында чугаалаан.

Семинарның киржикчилери крайның бүгү аныяк специалистер - мелиораторларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Абаканның суггарылга системазының тудуг объектилерин, Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуун семинарның киржикчилери көрген.

Хакасияның аалчылары

Красноярск хоорайның 350 чыл оюнуң байырлалынга тураскаадкан каргыраа-концертке киржип турган бөлүк артистер Хакасияга чораан. Ажыл шөлдерге, бүдүрүлгелерге, культура албан черлеринге олар концерт көргүскеннер. Текстильщиктер, шахтёрлар, Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудугжулары аалчыларны хүлээп алган.

«Советская Хакасия» солунунуң редакциязынга тус черниң журналистери бөлүктүң үш киржикчизи-биле ужурашкан. РСФСР-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады В. М. Леонтьева, РСФСР-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери Н. Н. Озеров, байырлыг каргыраа-концертиниң режиссеру О. А. Милявский журналистерниң айтырыгларынга харыылаан болгаш чогаадыкчы планнарын чугаалаан.

(«Советская Хакасия» солунунуң материалдарындан).

ХАЙЫРАЛЫГ БУЛУҢ

Өлдек артар.
Өрттен артпас.
(Үлегер чугаа).

Кынгырааа хемниң соңгу, саншы адырларының аразында чаттыла берген чыдар Сыын-Чүрек сынын шала ырактап бараанай аарак көөрге, терең, дески дүктүг, көк өшкү кежи чагы кеткен мадагар мага-боттуг кижиниң чазадак сыны сагышка кирер. Пөштерниң үнгенин көөрге, чазып дейге чажып каан тарааның дей-дески кылдыр сырый үнүп келгени-ле. Соңгу адырның хүн бадар талазында Өртең-Арыскан дээр дыка улуг девискээрлиг сып бар. Ооң даштыкы хевири Сыын-Чүректеп сыр өске. Чедиимес ядыы кижи чаргаш куу тонну кедип алган, ооң электерин ызырар ытка үзе-чаза соктуруп алган кээргенчиг костүп турганы-ла. Өртең-Арысканның чамдык черлеринде шетчик пөштер костүп тура-даа, будук-бүрү чок куу сыралар сыныың «хе-ги» болган, озаналдыр ужа берген чудуктарның хөйүн канчаар, шуут-ла дес-кажаа...

Улуг-Белдир одаанга тооруктап чедип келгенивистен бээр каш-даа хонган. Хүндүс чемнээн тооруувусту савалап дооскаш, кежээ шайлап оралдывыстың аразында, Кавындылаар ирей ол черге болган бир коргунчуг, харааданчыг таварылганың дугайын кыйыңың-даа диллээ, албадалы чокка чугаалай берди:

— Дужувуста турар Өртең-Арыскан сынын шаанда Чааттыг-Пөш тайгазы дээр чораан. Иштинче кире бергеш, ору көөрге, чүгле көк дээр кылаар, шыргай, күдүрээлиг пөштери ханазы болган чер турган. Бир-ле чазын, оон бээр үр-ле болган ийин, алдан чыл чыгаан боор, хайыраан сыны өрт чип каан болбайыкпа. Ынчангаш ам-даа куурара берген турары бодур ийин.

Ирей ыяш будуунда азып каан турган оттук, бижээнче кергеш, хензиг када чугаазын үзе каапты. Бодавыже, ооң анылаандан бээр эдилеп келген чүүлдери кандыг-бир чүвени сагындырып турду ыйнаан. Үзүктелишкин соонда ирей чугаазын илдик чокка уламчылай берди:

— Чазын куу сигенде кыпкан өрт чүве, хүнүн уткан мен. Аңчылар сынинап чоруп турган үе чүве. Ынчаарда залывыс бо одаавыстың адаанда, бээр ээп үнер, оруктуң аксында төкпек кадарлыг дөңгүреш кырынга турган. Хүннүң изин сүргей. Таптыгла дал дүш чедип чорда, Чааттыг-Пөш тайгазының хүнгээрек талазында ээмге таакпы ыжы сагышка кирер шоолуг эвес көк ыш шөйлүп үне берген. Ол чоорту улгатса-улгатса ээлм-сынны дуй апкан. Та кандыг-бир аазатпай аңчының одаандан хып үнген чүве, азы ыяштар дүрбүшкениндеп үнчүк бе, өрт хып үнген дээрзин билдинне берген.

Ачам, даайым, акым суглар ивилер хавырып чораш келгеп дораан-на, маң-биле дегертингеш, өрт өжүрер ээш хапканнар.

Ынчалза-даа, хайлыг, ол өрт улам хөрлээлээп. Салгын аалче углут кагарга, пөшсүг, артышсыг, шаанаксыг, өвээнчигниг хуюксуг чыт думчукче кирип турар, харын-даа кижи харлыга берги дег.

Хүн ашкан. Өрттенип турган тайганың коргунчуу дам барган. Черлен үнген кызыл чалбыраан дээрде барып шаштыта берген, а дээрниң ак-көк делгеми кыза берген. Чер-даа, дээр-даа дарганнарның хөрүктеп кызыдып каан демири-ле. Ол кызыл от аргаарыгны, харын-даа бүдүн тайганы кадыр чылгаптар деп ыжааны турганзыг.

Менээ, угаан кирбээн оолакка, кыпкан өрт коргунчуг боордап аңгыда, солун, көрүштүг турган. Өрт чеже-чеже амытаннарның амы-тынынга чедип, оларның кодаптурлааш, уя-үнгүрүн, ажытолуп өрттендир чип турган чүве, ону бодавас турганым ол-дур.

Дүпе өрт улам калбарган. Ооң дизиледир-дазыладыр кывары, мыштарның човуурлаанзыг чажырадыр барып ушкулаары дыңналып, изин безин аалга чедип кээп турган. Өрт хем кежилдир болза-даа, дөмей-ле коргунчуг турган.

Ону өжүрүп чорутпаан улуувус чиле бээрге, кырган-ававыс, ававыс суглар дүвүрел эгелээн. Дүвүрээш-даа канчаар, ивилеривисти ыяк чележкен, улуувус манап олурар бо-ла бис.

Эзээн орайтаанда ам-на ынаартан, хем кыдыындан, ивилер сыргактарының чызыраары дыңналып келди. Ачам ивиден дүшпейн турала чугаалады:

— Өжүрүп күш четпедивис. Хайыраан тайга өрттенип каары ол-дур.

От чырыынга көрүп турарывыска ачавыстың, даайывыстың, акывыстың алгы топнары, быжыр хайындырып каан хырын ышкаш, бүрүшкек-бүрүшкек апаргылаап болду, а ивилерниң быжкаа идиктеринде саргартыр өрттени берген черлерлиг. Өрт өжүрүп чораан улуувустуң арыннары шуут-ла кара хөө, чүгле карактары кыланнаар, сактырга, өжегээр ынчаар чагдывып алган-даа ышкаш.

Ол дүне удуваан бис. Тайганың амытаннары база дүвүрел тура хонган. Эликтер отургулаар, алыглар хересентилээр, кокайлар улушкулаар, куштар ңизы-бүрү үнер-биле алгыржып. Дүвүрээнин, айыыл-халап.

Эртен чер чырып эгелээн. Ынчаан кайгамчык чүвени көрдүвүс: хамык араатан-даа, анаа-даа аңнар чаңгыс аалдың малы ышкаш, холужа берген, бир дем-биле хемни кешкен турлар. Сугже буурлар, сыыннар, адыглар, бөрүлер эштип кириптерге, оларның кырынче күскелер, күжүгеннер, хөөрүктер халыжа бээр. Диииңнер боттары-даа эштип кежип турарлар, оларның эштири солун-даа, кудурууун саң-дорт ходуйтур көдүрүп алган чорууурлар. Араатан аңнарның чиш дугайын бодаар харыы чок, чижек аңнар олардан корт-пас-даа. Нитти айыыл таварышкан келгенде, дириг амытан бүрүзүнге хүннүң алдын чырыы, амы-тыны — чүгле бо бүгү херек апарган.

Бир бөрү хырында чүве чүктеп алган эштип кежип келди. «Оолдары-дыр» — деп, ачавыс чугаалады. Ие-адыг мелегей оолдарын ол-бо часкагылап чораш, хемге чедирип келгеш, оларны оорга зынга чүктеп алгаш, эштип кежип келгени-даа көрдүвүс.

Аңнарның хемни эштиг, демниг кежип турарын көөрге, оларны бир-ле эр: «Чогуш-кырыш кызбанар!» деп чагааш, беле хавырбышаан, хемче чытап киирген, кежкирип турганзыг. Аңнар хемни кежип келгеш-даа бот-боттарынче халдашпадылар. Бистиң аалывыстың аңчы, деспестиг-даа чүвениң ужуруп билген дег, аңнарже халдаваапнар.

Мен ол эртен аңнар кергеш, боо сетирип алгаш, ачамга чула копчуткан мен. «Айыыл-халапка таварышкан амытаннар-биле беришпес!» деп, ол шыңгыы чугаалаан...

От дазырткайнын хып турган, ооң чырыынга тооруктуг шоодайлар ыскаалдыр тургузуп каан костүп турганнар.

Салчак ТАМБА.

Олимпиада — 80-ге белеткел

Совет спорттуң материал-техниктиг баазазын моон соңгаар улам сайзырангайжыдары-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели спорт лотереяларын бадылаан. Спорт лотереяларын ойнап турган кижилерниң сонуургалы, ниити күрүнениң сонуургалы-биле капсырлажып турар.

Олимпиада-80-ниң аалчыларын Москва манап турар. Олимпиаданың объектилерин тударынга белеткел ажылдары ында шалыпкын чоруп турар. Олимпий оюннарын белеткээринге Спорт лотереяларының кол эргелели 200 миллион ажыг рубльди үндүрген. Анаа чижек кылдыр Минскиде эге кылдынып турар эң улуг «Динамо» стадионну, Таллинде белдип үнүп орар парус төвүн болгаш Олимпий суурун айтып болур.

Олимпиада-80-ни эрттиреринге белеткел-биле чергелештир «Спортлотонуң» ужур-дузазы база өзүп турар. Чүге дээрге, сөөлгү ийи чылдан бээр кирген орулга Олимпиада-80-ниң белеткелинге кириш келген.

Беш дээрбек чураан «Суббота спортлотозу» барык кижи бүрүзүнүң сеткилинге аажок таарышкан. «Спринт» акша-бараан лотереязы база оон чыда калбазан. Оон аңгыда Олимпиада-80-ниң оргкомитеди Делегейниң олимпий спортлотозун бадылаан.

Бо дээрге социалистиг чурттарның акы-дунмалышкы чорууну база дагын бадыткаан. Ол лотереяга ССРЭ-ден аңгыда Польшаның, Болгарияның, Венгрияның, Чехословакияның болгаш ГДР-ниң спортка болгаш лотереяга хандыкшылдыглары киржип турар. Бистиң даштыкы өннүктеривис Делегейниң олимпий спортлотозундан кирип алган орулгазының 25 хуузун Олимпиада 80-ниң оргкомитединиң фондузунче шилчидерлер.

Москвага болур Олимпиада-80-ниң ажыттынарынга чедир алды чүс ажыг хонук арткан. Ол байырлалга бистиң чуртувус идепкейлиг белеткенип турар. Анаа чүгле спортчулар эвес, бүгү чон белеткенип, боттарының үлүүн киирип турар. Ынчангаш Тываның аныяк-даа, улуг-даа назылыг чурттакчыларының анаа идепкейлиг киржири күзенчиг.

С. ВОРОНЦОВА,
«Спортлотонуң» Красноярск зона эргелелиниң улуг инструктору.

«Кызылдың Гастелло аттыг парыгында сеңте күскү селгүүстээшкин» деп В. ЧАДАМБАНЫҢ фотоэтюду.

ЧИБУРДАНИДЗЕНИҢ ИЙИ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ПИЦУНДА. Август 31. (СЭТА). Шыдыраага делегейниң бирги чери дээш Нона Гаприндашвили биле Майя Чибурданидзениң аразында болуп турар маргылдааның бешки салы 3,5:1,5 болуп, «корлак-чыдын» тиилелгези-биле доозулган. Делегей чемпиону Гаприндашвили соңгаарлаткан салыгны тендур ойнавайн дужу берген.

Дараазындагы ужуражылга бөгүн болур.

Эргим номчукчулар!

«ШЫН»

солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың өртээ: чылда 6 рубль.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

БАШТАЙГЫ ТҮҢНЕЛДЕР

Оорлаар чорукка удур демиселди күштелдирер талазы-биле бәрыын районнарның зона хуралы Кызыл-Мажалыкка болган. Зона хуралының ниитилерин база «Ниитиниң болгаш хамаатыларның хууда малын оорлаар чоруктарга удур демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың февраль 3-те хүлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл калбарган.

«Шын» солунунуң бөгүнгү үндүрүлгезинге зона хуралының соонда Барыын-Хемчик районнуң девискээринде ниитиниң болгаш хамаатыларның хууда малын оорлаар чоруктарга удур демиселди канчаар чорудуп турарының дугайында СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары О. Ч. Монгуштуң чүүлүн парладывыс.

Бо чылдың январь 25-те болган зона хуралының соонда база «Ниитиниң болгаш хамаатыларның хууда малын оорлаар чоруктарга удур демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың февраль 3-те хүлээп алган доктаалынга дүүштүр районга болгаш тус-тус кожээ Советтерге, ажыл-агыйларга тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырып чорудуп турар.

Зона чөвүлел хуралының түңнелдерин чурттакчы чонунуң чер-черге болган хуралдарынга чугаалажып көрүп, барык-ла бүгү чонга таныштырган. Ол-ла айтырыгны кожээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның техниктиг чөвүлелдеринге база чугаалашкаш, чогуур хемчеглерни алган. Бо айтырыгның чугулазын барымдаалааш, база ооң-биле кады хоочун коммунист Ф. Я. Ондарның «Шын» солунга парлаттынган ажык чагаазын малчыннарның графиги ёзугаар болгулаап хуралдарынга СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң харысалгалыг ажылдакчыларының, совхозтар удуртукчуларының киржилгези-биле чугаалажып көрүп, оозуның саналдарын алган.

Совхозтарның директорлары, специалистери, кожээ Советтер мал учёт-отчёдун экижидер, документациязының чылыр талазы-биле ажылдарны чорудуп, оларның шынныынга контрольду күштелдирип турар. Мыйыстыг бода малды, сарлыктан өскелерни, мөөңнээш, совхозтар төвүнүң чоогунда фермаларда тургускан, а сарлыктар кодааннарын улгаттырган, оларда ак сеткилдиг, кызымак малчыннарны быжыглаан. Хой кодааннарын 250—300 баш турганындан 350—400 баш чедир улгаттырган болгаш 201 кодан турганын 156 кодан чедир кызырган. Кожээ ажыл-агый эргелели район күүскомунуң иштики херектер килдизи-биле кады 48 контроль санаашкыннарны бо аразында чорудкан. Ооң районнуң ажыл-агыйларындан 126 шээр, 16 мыйыстыг бода мал дудаан 12 таварылга илерээн болгаш малдарны кыска хуусаада катап дуюу тургузунган.

Хамаатыларның хуузунда малын чижек-нормага чедир кызырар, оларны ниитиниң малындан аңгылаар талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Кожээ Советтер күүскомнарының мал санаар тускай комиссиялары чер-черге ажылдааш, хамаатыларның хуузунда малын доктааткан нормага киирген. Ол үеде чонга нормадан артык турган 264 мыйыстыг бода малды, 209 шээр малды, 233 хаванны, 59 чылгы малды база паспорт чок чакпыыл турган 68 аътты күрүнеге саттырган.

Районда ниитизи-биле 1300 ажыг баш хуу мал аңгылаттынган, ооң иштинде «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарда элээн хөй боор турар. Ниитилелге айыктыг ажыл кылырындан бышдап, Ак, Алаш, Хөнделең, Кызыл-Тайга ынчаар көжүп чурттап чоруур кижилерни албан-биле келдирип турагаш, оларның хуралдарын чер-черге эрттиргилээн. Ооң соолунде чорудкан ажылдың түңнелинде 19 өг-бүлелерни районда, 17 өг-бүлелерни өске районнарда суурларже көжүрүп, 229 кижини ажылга киирген, 27 кижини организастыг чылдабиле ажылче чорудкан. Амгы үеде ажылдавайн база өөренмейн турар элээдилерни учётка киирген. Оорлап малдарны кажарлап садарын болдурбазы-биле мал хүлээп алыр черлерниң харысалгазын бедидип, хамаатыларның хууда саткан малын чүгле оларның боттарының болгаш дужаап келген малы ооң бодунуу ылап дээрзин шынзылып турар документилер барда хүлээп алырын чурумчуткан.

Оорлаар чорукка удур демисел чорудар черлерниң күштерин, аргаларын улгаттырар, дүүштүрер хемчеглер база алдынып турар. Оорларга удур демисел чорудар район комиссиязының составын немеп, олче СЭКП райкомунуң секретарын киирген. Оорлаар чорукка удур демисел чорудар тускай дружиналарны бүгү ажыл-агыйларда тургускан, олар багай эвес ажылдап турар болгаш оор кылып болгу дег кижилерни учётка алгаш, олар-биле ажылды күштелдирген. Райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң аъттарынга кажааны туткан болгаш аъттар садып алыр акшаны тып алган, амгы үеде эки аъттарны шилип садып алыры болгаш оларга чидиртир мал чеминиң белеткели чоруп турар. Оорлаар чорукка удур демисел чорудар район комиссиязының удуртулгазы-биле рейдилерни, үнүүшкүннерни, оорлаан малды сүрүп азы чүдүрүп аппарып болгу дег черлерге доскуулдаашкыннарны чорудуп, кандыг-бир таварылга илереттингенде чогуур хемчеглерни дораан ап турар. Чыл эгезинден бээр 8 рейд, 12 үнүүшкүн болган, ол үеде мал оорлаан 48 таварылга илереттинген болгаш 30 бода мал, 56 шээр мал, 3 аът хавыртынып, ээлеринге эгиттинген.

Оорларга удур демиселди районнуң суд, прокуратура, милиция органнары, улусчу контроль база элээн күштелдирген. Чыл эгезинден бээр мал оорлааны дээш 20 херекти оттурган. Дудагдал болган самчыгдал болган 34 мыйыстыг бода малды, 451 шээр малды, 2 аътты, 4 хаванны телеттирген. Оон аңгыда самчыгдал. Дудагдалдардан болдунган каражаларны июль бирге чедир «Барлык» совхозка 50 муң, «Шекпээр» совхозка 30 муң, «Хемчик» совхозка 23 муң рубль түңге эгиттирип берген.

Районга чорудуп келген үстүнде хемчеглер болгаш ажылчы чон ортузунга тайылбыр-массалыг, кижизидилгелиг ажылдар оорлаар чорукка удур демиселге чамдык эки түңнелдерни бериз турар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, күрүнениң өнчү-хөреңгизин оорлаар чорук бо чылдың бирги чартыында 5 таварылгага кызырылган. Ниитиниң мал-магазын оорлааанындан, чидиргениниден база дудадып, самчыгдаанындан болдунган каражалардан 132730 ажыг рубльдиң дуюу-биле ийикпеазы акша-биле катап тургузунган.

Оорлаар чорукка удур ажылга чоннуң киржилгези идепкейжээн. Үстүнде ажылдарның түңнелинде хамаатыларның хуузунда малын доктааттынган нормага киирерилче, ол малдарны ниитиниң малындан аңгылаарынче чугула базым кылдынган.

Оорлаар чорукка удур демисел талазы-биле ажылывыста четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа хөй дээрзин демдеглээр херек. Чон ортузунга тайылбыр ажылы, ылангыя хоойлу-дүрүм пропагандазы ам-даа кошкак. Кижилерниң тус-тузу-биле, ылангыя оор-сук кылып болур кижилер-биле боттуг ажыл, оларның ажы-чаңынга, ажыл-херээнге контроль сула болуп артышаан. Оорларга удур демиселге хөй-нийти организациялары-биле чоннуң аразында кады хөделишкин эки башкарылбаан.

Бо чугула херекке шалыыкын, тывынгыр болгаш чогаадыкчы чоруувус ам-даа четпес. Харын-даа зона хуралының чамдык сүмелерин безин чедир боттандырып эгелевейн турар бис. Ылангыя автомашиналарның болгаш тракторларның ажыглалын контрольдаарын күштелдирер дугайында сүмеге хамаарыштыр чүгле чолаачылар хуралдары эрттиргенден өске боттуг хемчеглер алдынмаан. Ак-Довурак—Абаза оруунга хынаалда пунктузу тургустунмаан.

Районнуң партия, совет, административтиг органнары, хөй-нийти организациялары ноон чогуур түңнелди кылып, бар четпестерни чайладыр хемчеглерни алыр апаар. Моон-биле кады оорларга удур демиселди өске районнарда, ылангыя зона хуралынга киришкен районнарда, канчаар организастап турарын солун дамчыдып билип алыры күзенчиг.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Силерге, ада-иелер». Өөредилге чылының эгелээнинге.
11.25—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
11.55—«Эки бараанчарны хөйнү».
12.25—Архитектура талазы-биле 1978 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тывсырынга.
12.55—«Москвачы». Телеклуб.
13.55—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлаашкынныг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
14.40—«Спортлото» тиражы.
14.55—«Поэзияның некрасовчу байырлалы». Дамчыдылгага СЭКП-ниң Ярославль обкомунуң бирги секретары Ф. И. Лощенков, чогаалчылар А. Сурков, Ю. Друнина, В. Розов, Ю. Кузнецов болгаш өскелер-даа киржир.
16.00—«Даарта — Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү». ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министри С. А. Оруджевтиң чугаазы.
16.15—«Билдингир-даа бол эл дептиг». Дамчыдылганы С. П. Капица чорудар.
17.15—Вьетнам Социалистиг Республиканың телевидение программазы.
19.30—Медээлер.
19.40—«Шинтуузун биликсээр мен». Киножурнал.
19.50—«Таврия садынга концерт». Ленинградтан дамчыдылга.
20.20—«Частырыглаар комедиязы». Урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Красноярскиниң Сибирь танцызының Күрүне ансамблиниң концерти. Удуртукчу — РСФСР-ниң улустуң артизи М. Годенко.
23.45—Чиик атлетика талазы-биле Европаның чемпионады. Прагадан дамчыдылга.
00.15—00.40—«Кежээки аялгалар». Эстрада концерти. Төнгенде — медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн чүк утланыышкынныг хаттың дүрген секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 17—22, чамдык районнарга 11—16 градус чылыыр.

Кызылга база ааг хүн болур. Хат кошкак. Агаар дүне 3—5, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Албадаткан дипломаттар» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.10, 18.50, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алнамые школаже чорупкан» 9.30, 11.10. «Киноға тырттырарын күзээр сен бе, кыс?» 15.30, 17.20, «Дээрде дуруяа» 13.40, 19.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бекке шыпшың турган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чоон чүк экспрезинге өлүрүүшкүн» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Пятницкий кудумчузунда шайлаар чер» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың хлеб заводунга материалдыг бөлүк бухгалтери, цехтерге ажылчыннар (херээжен), дериг-херекселдер септээр слесарьлар, цехтерге ашчылар, кассир херек.

Бот херээженнерни чаагай-жыттынган общежитие-биле хандырар.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 2, кадрлар килдизи, телефон 2-37-27.**

Хлеб быжырар бүдүрүлгениң быжырыкчы мастери мергежилди чедип алыры-биле **Кемерово хоорайда профтехучилищеге 10 класс доосқан оолдарны Кызылдың хлеб заводу чыып турар.** (Кирерниң шылгалдалары чок). Документилерни сентябрь 5-ке чедир дужаар. Өөренир хуусаазы 1 чыл.

Өөреникчилер күрүнениң долу хандырылгазынга турар.

Эртемниң дугайында аттестатты, паспортту, школадан характеристиканы, эмчи шынзылгазын, 3х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурукту бэду эккээр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 2, хлеб заводу, телефон 2-37-27, № 2 автобус-биле «Пиво заводу» деп доктаар черге чедир чоруур.**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кожээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2676.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС — 01056

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 206 (10803) | 1978 чылдың сентябрь 3, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ОТЧЁТТАР, СОҢГУЛДАЛАР

Партия организацияларының амыдыралында политиктиг чугула болуушкун — ээлчеглиг отчёттар болгаш соңгулдалар эгелээн. Чер-черде партбөлүктер организакчылары болгаш цехтерниң парторганизация секретарьлары коммунистерниң мурнунга отчёттарын берип эгелей берген. Тываның 12 муң ажыг коммунистери боттарының коллективтиг ажыл-херээн түңнеп көрүп, четпестерни илередип, ажылчы чоннарның ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылды улам сайзыраңгайжыдарының сорулгаларын отчёт-соңгулдалыг хуралдарга тодарадырлар.

Бо чылдагы отчёттар болгаш соңгулдалар онгу беш чылдың база ооң үшкү чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседир дээш коммунистерниң база ажылчы чоннарның политиктиг, күш-ажылчы бедик кедурлүүшкүнүнүң байдалында эртип турар.

Ол хуралдар массаларның ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин, экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, ажылчы чоннарны кижизидеринге партийжи удуртулганың деңнелин бедидеринге идигни бээр. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партияның соңгулдалыг органнарының ажылын принципиалдыы-биле үнелеп көрүп, бар четпестерни илередип, оларны чайладырының хемчеглерин алыры, моон соңгааргы ажылдың тодаргай планнарын тургузары чугула. Партбөлүктер организацияларының, парторганизациялар секретарьларының отчёт илеткелдери ындыг угланыышкынныг болур ужурлуг.

«Ярослав хоорайның партия организациязының партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш партияның өске-даа айтыышкыннарын удуртулга болдургаш, отчёт-соңгулдалыг хуралдарны белеткеп эрттирерин бедик деңнелге, чогаадыкчы ёзу-биле чорудар ужурлуг. Хуралдаар черни баш бурунгаар дугуржуп, эки дерип-шимээр. Ооң бөлүр үезин, каяа эртерин коммунистерге чарлап, аңаа бүгү коммунистерниң олуржуп, санал-оналын берген турарын чедип алыр.

Хуралды коммунистерниң идепкейлиг киржилгези-биле ажыл-ишчи байдалга эрттирер херек. Парткомнар чок черлерниң партия эге организацияларының моон мурнунда эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга ында коммунистерниң 92,5 хуузу олурушкаш, отчёт илеткелдер талазы-биле 41,2 хуузу саналдаан. Ынчалзажок чамдык партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарын эрттирер черлерин эки белеткевес, дерип-шимевес, коммунистер четче олурушпас, хуралды озалдап эгелээр, манажыр чоруктар моон мурнунда турган. Ол бүгүнү болдурбазы чугула.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ТК-ның ооң дараазында Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң коммунистиг тургузуушкуннуң айтырыгларының талазы-биле айтыышкыннарын, «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының боттаныышкынын бүгү талалыг чугаалажып көөрү отчёт-соңгулдалыг хуралдарны эрттиреринин кол угланыышкыны ол болур ужурлуг.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам ыңай бедидериниң, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң айтырыгларынче ол хуралдар кол кичээнгейни салган турар. Ону ханызы-биле чугаалажып көөрү коммунистерниң идепкейин бедидеринге, чарышты улам хөгжүдеринге, сагылга-чурумну, организастыг чорукту быжыглаарынга, курлавырларны долу ажыглаарынга идигни бээр.

Бо хүннерде республикада партияның 454 эге организациязы, 348 партбөлүктер, бригаданың хөй санныг партия организациялары — дайынчы арга-шиңгээлиг, организакчы улуг күш болуп турар. Сөөлгү чылдарда олар партияның иштики амыдыралын сайзыраңгайжыдар дээш хөй ажылды чорутkан. Отчёт-соңгулдалыг хуралдар оларның дайынчы шиңгээзин, инициативазын улам бедидип, ажылчы чоннуң чогаадыкчы идепкейин бедидеринге салдарын улам күштелдирер.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга партийжи организастыг ажылды бүгү талалыг чугааламыр апаар. СЭКП ТК-ның «Партияга хүлээп алыышкын болгаш СЭКП кежигүнүнүң кандидаттарын кижизидер талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» база СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң доктаалдарынга дүүштүр партияның шынар составын экижидер, партийжи хүрээлеңни быжыглаар дээш ажылды тодаргайы-биле анализтээр херек.

Партия организацияларының ажылының стилин болгаш методун сайзыраңгайжыдарының боттуг хемчеглерин алыр, партияның иштики демократиязын, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди улам ыңай хөгжүдер, четпестерни чайладыр, коммунистерниң идепкейин, харыысалгазын бедидер, кадрларны шилиир, таарыштыр тургузар база кижизидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни отчёт-соңгулдалыг хуралдарга ажылдап кылыры чугула.

Амгы үеде ажыл-агыйжы экономиктиг айтырыгларны идей-кижизидилгелиг ажыл-биле дүүштүр комплекстиг көөрүнүң сорулгазын салган. Бо талазы-биле коллективтерде байдалды тодаргай сайгарып, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге, марксисчи-ленинчи теорияны пропагандалаар талазы-биле ажылды бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтээрин чедип алыр. Бүдүрүлге болгаш кижизидилге сорулгаларын шиитпирлээринге күш-ажылчы коллективтерниң ролюн кичээнгейлиг сайгарып көөр. Ажылчы чоннуң идейполитиктиг, күш-ажылчы болгаш ааjы-чаң кижизидилгезин чаңгыс аай болдурарын коммунистерниң кичээнгейиниң төвүнге тургузар.

Соңгулдалыг органны тургузары — хуралдың ажылында бир харыысалгалыг үе. Чажыт бадылаашкын даңзызынга кирер кандидатураларны идип үндүрерин болгаш чугаалажып көөрүн шыңгыы, бодамчалыг, далаш чокка чорудар херек. Соңгулдалыг удуртур органнарга болгаш партия организацияларының секретарьларынга бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарында ажылдап турар, эки белеткелдиг, эртем-билиглиг, политика талазы-биле бышкан, алдар-хүндүткелдиг мурнакчыларны кирер. Бо талазы-биле ажыл республиканың чер-черлеринде багай эвес тургустунган.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарны бедик деңнелге, организастыг эрттиреори партия организацияларының дайынчы чоруун улам ыңай бедидеринге, СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажылдап кылганы партияның экономиктиг болгаш социал политиказын, онгу беш чылдың планнарын чедиишкинниг боттандырарынга идигни бээр.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

УЛАМ ШАПКЫНЧЫДАР

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1978 чылдың август айның сөөлгү он хонуунда мал чемнери белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрген.

Эрткен он хонукта республиканың совхозтарынга сиген белеткээриниң болгаш витаминниг сиген далганы бүдүрериниң темпизи элээн чавызааның кады хүлээп алган доктаалда айыткан. Ооң мурнундагы он хонукка деңнээрге, бо он хонукта сиген белеткелиниң өзүлдези 6,5 хуу, витаминниг далганның —0,4 хуу чавызаап бооп турар. Сенаж салып турарының темпизи база чавыс, он хонукта өзүлде чүгле 3,8 хуу болган. 22,8 муң гектар кукурузаның ам-даа 6,8 муң гектарын ажаап албаан.

Эрткен он хонукта мал чемнери белеткээриниң темпизин Моңгун-Тайга, Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-ишчилери бедиткен, оларда белеткээн чемнерниң өзүлдези тус-тузунда 18,9, 15,1 болгаш 14,1 хуу болгулаан. Тес-Хем районнуң мал чеми белеткээр ишчилери өзүлдени 13 хуу чедирген. Ынчалза-даа мал чеми белеткээриниң өзүлдези кызы боор артпышаан. Он хонукта өзүлде Бай-Тайгага — 3,4, Улуг-Хемге — 5,5, Каа-Хемге — 6,2, Бии-Хемге —6,7 хуу болган.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому августуң сөөлгү он хонуунда социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр дараазында черлерни санаан:

— **төп зонадан — КЫЗЫЛ РАЙОН** (СЭКП райкомунуң секретары К. Н. Шулуу, райкүүском даргазы А. К. Бакулин, ВЛКСМ райкомунуң секретары Г. А. Медведев);

— **барыын зонадан — БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН** (СЭКП райкомунуң секретары Ш. П. Куулар, райкүүском даргазы С. Т. Амырбит, ВЛКСМ райкомунуң секретары Д. О. Саая);

— **мурнуу зонадан — МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН** (СЭКП райкомунуң секретары О. Н.-С. Шагдыр-оол, райкүүском даргазы Д. С. Хорлуу, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. Б. Доңгак).

Кызыл, Барыын-Хемчик, Моңгун-Тайга районнарның кайызынга-даа шилчииир Кызыл туктарны болгаш 200-200 рубльдиң акша шаңналын тывысыр.

Мал чемнери, ылаңгыя, сиген, сенаж, витаминниг сиген далганы белеткээриниң темпизин күштелдирери, кукурузаны сентябрь 5-ке, тараа культураларын сентябрь 15-ке чедир ажаап алыры, бүгү саванны бөлүп алырып, малды аңгыстарга болгаш өске-даа черлерге эки кадарарын, мал чемнерин фермаларже, кыштагларже сөөртүрүн, оларның үчёдун, казагалаашкынын шыңгыы тургузарын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга, кодээ Советтерге, совхозтар директорларынга, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому дааскан.

БАШТАЙГЫ ДҮЖҮТ

Таңды районда С. Тока аттыг совхозтуң погаа өстүрүкчүлери картофельдиң багай эвес дүжүдүн өстүрүп алган. Аъш-чемниң бо чугула культуразын ажыл-агый эрткен чазын 300 гектарга олурткан. Картофельди суггаттыг черге тараан, чазып, чайын каш удаа суггарылга чорутtунганындан ооң үнүжү эки болганы бо.

Совхоз картофельдиң быжып, четчип турар хире-чергези-биле шилип, аралап ажаап алырын 5 хонук бурунгаар эгелээн, ол ажылче картофель ажаар бир комбайнны, бир автомашинаны, ховуга комбайнга дузалажып ажылдаар 8 кижини быжыглаан. Оларның 4-ү комбайнның соондан чоруп, мажак чыып турда, а өске дөрт кижи агрегаттың ажылын башкарып турар.

Совхоз төвүндең Кызыл — Хову-Аксы оруунче үнер оруктуң оң талазында Элегестиң суггарылга системазының Иштии бугазында бир дески үнген картофель шөлүнде картофель ажаар комбайн сөөрткен «Беларусь» трактор (чурукта) тавaар шимчеп бар чор. Картофельдиң сывының чамдыктары саргара бергилээп, чамдыктары ногаан хевээр. Комбайнның барабаннарын дамчаан чаагай, чаа картофельдер транспортёрлуг бункерже үзүктел чок шууужуп, а оларның сыптары комбайнның изинде шөө токтуп чоруур. Агрегаттың кырында 4 кижи транспортёрларда дүжүттүң шууржулгазын башкарып, аңаа келген даштарны болгаш өске-даа чүүлдерни удур арыглап чорлар. Комбайн сөөлүнде дөрт кижи, сыптарны аңдара-дүңдере каап, аңаа арткан мажактарны чыып чоруур.

Картофель тараан бир участоктуң 250 метр хире шөлүнүң бажынга агрегат үчгеш, дедир ээп чорда-ла, комбайнның бункерин картофель дола берди. Ол доктаап чордала, чоокта чаа-ла кузовун долдур картофель алгаш, суурда шаңче кирген автомашина, болчап каан чүве дег, бо уткуй халып келди. С. Тока аттыг совхозтуң картофелиниң 1978 чылдагы баштайгы дүжүдү, шөлден комбайнче, комбайндан автомашинаже, оон шаңче, шаңдан Кызылдың болгаш Хову-Аксының аъш-чем магазиннеринче мынчаар, каш-даа чаделарны дамчып, чоннуң херегледиинче кирип турар.

Совхоз август 30-ге чедир 10 гектар шөлдүң картофелин ажааган болгаш оон 76 тонна эки шынарлыг картофельди аңгылап алган. Үүрмек болгаш баксыраан картофельди мал чемнинге хереглээри-биле аңгылаап, фермаларже чорудукулаан. Амдызында картофельди аралап ажаап турар, чоннуң эрте алдыыган картофель-биле хандырар сорулгалыг болза-даа, херек кырында дүжүдү ажаатыныган шөлден гектардан-на ортумаа-биле 94—96 центнер картофель ажаап алдынган. Сорттап шилиттинген 76 тонна картофельдиң 38 тонназын Кызылдың, 7 тоннаазын Хову-Аксының садыгларынче чорутkан. Эрте картофель дужаарын дүргедедири-биле август 31-де база бир комбайнны немей киирген болгаш массалыг ажаап алыышкынче сентябрь 5-те кирер. Аңаа ажыглаар машина, техника, транспортёр херекселдер белеткеттинген.

Картофельди төп шаңга хүлээп алырын, ылгап сорттаарын болгаш дүжүрерин база чүдүрүп чорударын эки организастаан. Ол ажылда амдызында 6 кижи ажылдап турар. Олар бункерлерниң болгаш транспортёрларның дузазы-биле келген картофельди саадал чокка ылгааш, картофель алыр дээш келген машиналарны каш-ла минута иштинде чүдүрүп турар.

С. ЧИГЖИТ,
«Шынның» түскай корр.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Шаңда урган

Тараа ажаап алыышкынынче Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр» совхозу кирген. Бора-Тайганың, Ак-Даштың шөлдеринде 15 комбайн ажылдап турар. Баштайгы хүннерде 386 гектар черниң тараазын дөрт кестирген, оон 253 тонна тарааны алган, ону шаңда урган. Бир гектардан-на 7 центнер дүжүттү ап турар.

Ажыл-агый 2200 гектар ажыг тарааны ажаар, ону кыска хуусаада чидириг чокка ажаап алыр сорулганы салган.

М. СЕВЕН.

РСФСР-ниң күрүне эргелелиниң чамдык органнарын эде адаар болгаш эде тургузар дугайында

РСФСР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

ССРЭ Конституциязынга, РСФСР-ниң Конституциязынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 1978 чылдың июль 5-те хүлээп алганы «ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун күштүг болдуруп киирериниң чурумунуң дугайында» доктаалынга дүүштүр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күрүне комитеттерин РСФСР-ниң күрүне комитеттери кылдыр эде адаар.

2. РСФСР-ниң Күрүнениң план комиссиязын РСФСР-ниң Күрүнениң план комитеди кылдыр база РСФСР-ниң Бүгү-россия «Россельхозтехника» каттыжыышкынын Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле РСФСР-ниң Күрүне комитеди кылдыр эде тургузар.

3. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Өртектерниң күрүне комитедин РСФСР-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитеди кылдыр база РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелин РСФСР-ниң Төп статистика эргелели кылдыр эде адаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.
Москва, 1978 чылдың август 31.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Сентябрь 1-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. 1979 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, партия ТК-ның ооң дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазы-биле айтыышкыннарын удуртулга болдурбушаан, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң болгаш ажылдың шынарын экижидериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш арыг орулгаларны өстүрериниң темпилерин улгаттырарының, күш-ажылчы, материалдыг болгаш саң-хөө курлавырларын камнаарының болгаш улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ниитиги курлавырларны мөөңнээриниң эргежок чугулазын барымдаалап, 1979 чылдың планының болгаш бюджединиң төлевилелдерин немей көөрүн ССРЭ-ниң министрлеринге, күрүне комитеттериниң даргаларынга болгаш өске-даа ведомстволарының удуртукчуларынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

1979 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин ССРЭ-ниң Күрпланының, ССРЭ-ниң Саң министерствозунуң, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң даргаларының, ССРЭ-ниң министрлериниң, күрүне комитеттериниң даргаларының болгаш өске-даа ведомстволарының удуртукчуларының киржилгези-биле, ол ышкаш эртемденнерни болгаш эртем-шинчилел организацияларының ажылдакчыларын киириштирип тургаш көөрүн болгаш айыттынган төлевилелдерни бадылап кылдыр белеткээрин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунга дааскан.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кодээ ажыл-агыйның бүгү культураларының дүжүдүн ажаап алырын чедиишкинниг доозарын, тарааны, тарыкал тооруксу, чигир свёклазын, хөвенни, картофельди, ногааларны болгаш кодээ ажыл-агыйының өске-даа продукциязын белеткээрин, 1978 чылда доктааттынган планнарын долдур болгаш ажыр күүседирин, куйүн чажар культураларны тарыырын, күскү чер андарылгазын өй-шаанда чорударын хандырарын, ол ышкаш ниитиниң малын болгаш хамаатыларның хуу өнчүзүнде турар малды мал чемнери-биле бурун хандырарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге база ССРЭ-ниң хамаарышкан министерстволарынга болгаш ведомстволарынга хүлээткен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралының ажылынга СЭКП ТК-ның секретары Я. П. Рябов киришкен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин хуралга чүве чугаалаан.

Партия кадрларының белеткели

СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязының ажылының эгелээнинге тураскааткан байырлыг хурал сентябрь 1-де Москвага болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, эртемденнер, пайысылалдың төлээлекчилери.

Хуралды академияның ректору В. А. Медведев ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын эш Л. И. Брежневти баштаткыр хүндүлүг президиумга диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган эш М. А. Суслов чүве чугаалаан.

Академияның ажыттынганы-биле, ооң баштайгы өөрениге чылының эгелээни-биле холбаштыр дыңнакчыларга болгаш аспирантыларга, башкыларга болгаш эртем ажылдакчыларынга, силерниң бүгү коллективиңерге Төп Комитеттиң дааскаптын бээр бажа ооң өмүнээнден изиг байыр чедирер хаян өөрүшкүлүг болдум деп, М. А. Суслов чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң чүректиң ханызындан байырын болгаш чогаадыкчы ажылдарга чедиишкиннерниг болуңар деп ооң эң чаагай күзээшкиннерин силерге дамчыдар өөрүшкүлүг болдум.

Академия бодунуң харыысалгалыг ажыл-чорудулгазынче коммунистиг ниитилелди тургузуп турар совет кижилерниң улам-на өзүп орар ниитилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң байдалында кирип турар-дыр. Ооң эң эки херечизи — СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улустуң демисели болур. Партияның XXV съездизиниң соонда бистиң ниитилеливистиң хөгжүлдезиниң кол политиктиг

(Төнчүзү 3-кү арында).

Бөгүн — Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

— Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттарының профессионал байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып турар — деп, Төп башкарылга эргелелиниң начальниги В. Халатин чугаалаан. — «Удмуртнефть», «Грознефть», Альметьевнефть» каттыжыышкыннарының, Барыын болгаш Соңгу-барыын Сибирьниң нефтепроводтарының, «Туркменгазпромнуң», «Укргазпромнуң» эргелелдери болгаш оон-даа өске коллективтер 8 айларда планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, бедик көргүзүглерни чедип алган. Чыл эгезинден бээр пландан ажыр 700 муң тонна нефтини болгаш 3,5 миллиард кубометр газты бистиң чурттуста алган, азы эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, чүгле газты алыры безин 17,5 миллиард кубометр өзүлделиг болган.

Ылаңгыя Барыын Сибирьниң тывышчыларының чедиишкини өөрүнчүг. Бистиң чурттуста эң улуглар бирээзи — нефть болгаш газ тывыжының районун ында тургускан. Беш чылдың иштинде ол 400 миллион тонна нефтини берген, азы пландан ажыр 5,5 миллион тонна. Сибирьжилер бо чылын 250 миллион тонна чиг-эттиг алырын хүлээнген. Оларның сөзү ажыл-херекке бадыткаттынып турар.

Маңгышлакта, Удмуртияда, Коми АССР-де нефть тывыжы, Туркменияда, Оренбург областа болгаш чаа ажыттынган өске-даа казымал байлактыг черлерде газ тывыжы дүрген өзүп турар. Тывыш ажылында чедиишкиннерни улам быжыглаар дээш Татарияның, Поволжьениң, Украинаның, Азербайджанның болгаш өске-даа тывыш районнарының ажыл-ишчилерниң кызымак ажылы мактаддыг.

Чугааны телефонограмма үзе кире берген. «Э. Новиков ка удурткан бүдүрүлге албаны кудуктар ажыглаарының коэффициентизин 0,995 чедирген» — деп, «Надымгазпром» каттыжыышкынындан дыңнатты.

— Бедик бүдүрүкчүлүг болгаш шынарлыг ажылдаар деп кыйгының адаа-биле нефть болгаш газ тывыкчылары ажылдап турар — деп, В. Халатин чугаалады. — Олар чиг-эттиг тыварының эң тарымчалыг аргаларын, мурнакчы технологияны ажыглап турар. А мурнакчы коллективтер үш чылдың планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бар чыл болур оюнда күүседир деп инициативаны үндүрген болгай.

Нефть болгаш газ тывыкчыларының арагында чарыш калбарган. Беш чылдың үш чылының планын октябрь 7-де күүседирин 20 муң ажыг газчылар хүлээнген.

Байырлыг хурал

Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге холбаштыр сентябрь 1-де Москвага байырлыг хурал болган. Социалистиг чарыштың мурнакчылары — чиг-эттиг тывыкчылары болгаш сайзырадыкчылары, өрүмнекчилер болгаш геологтар, нефть болгаш газ үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң төлээжүлары, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери Күрүнениң төп концерт залынга чыылганнар.

Президиумда — СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, албанның өске-даа кижилери.

Илеткээчи — газ үлетпүрүнүң министри С. А. Оруджев ажылдың ажыктыын болгаш шынарын улам бедидер, иштики курлавырларны эң долу ажыглаар дээш нефтичилерниң болгаш газчыларның, хоолай дамчыдылгалар тудугжуларының демисилинин дугайын чугаалаан. (СЭТА).

Оренбург область. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграция программазынга дүүштүр Оренбург чоогунда газ тывар болгаш ону ажылдап кылыр үлетпүр комплекизин тудуп турар. Оон ийи ээлчээ ажыглалда кирген, үш дугаар ээлчээниң тудуу бо чылын доостур.

ЧУРУКТА: үшкү ээлчегниң тудуунда.

Тюмень область. Тюменьниң нефть болгаш газ тывыштыг черлери чурттуң энергетика курлавырларының кол черлериниң бирээзи апарган.

ЧУРУКТА: Сургуттуң нефть тывыштыг черлериниң амгы хевири.

А. СЕМЕХИННИҢ, И. САПОЖКОВТУҢ болгаш Г. ГУБСКИЙНИҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПЛАНГА ҮНДЕЗИЛЕП ОРГАНИЗАСТААР

Тудуг организацияларының ажылын планга үндезилеп чорудары — ооӊ деӊ-десин ажылдаарын, эки шынарлыын болгаш ажыктыын хандырарының чугула чүүлү. СЭКП Кызыл хоорокомунуӊ пленумунуӊ киржикчилери чугум-на ол айтырыгже кол кичээнгейни угландырган. Аӊаа «Капитал тудугнуӊ ажыктыын болгаш шынарын улам ыӊай бедидер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» илеткелди хоорком секретары Б. П. СВИНЦОВ кылган. Республиканыӊ бүдүрүкчү күштериниӊ улам ыӊай комплекстиг хөгжүдериниӊ тудуш кезээ болбушаан, хоорайда тудуг ажылы чыл бүрүде улам калбарып турар.

Онгу беш чылдыӊ эрткен 2,5 чылдарының иштинде Кызылдың тудугжулары 64 миллион рубльдиӊ тудуг ажылдарын кылган. Ол ооӊ мурнундагы беш чылдыӊ ол үезинге деӊнээрге 11,6 миллион рубль түӊге хөй болуп турар. Элегес-Аксында хана материалдар заводу, Кызылдыӊ алгы заводунуӊ кедис идик кылыр цеги, «Тудуг кезектери» комбинаттыӊ мөш болбаазырадыр заводу, хөгжүм-шии театры ышкаш улуг тудугларны база школа назы четпээн уруглар албан черлерин ажыглалгаа киирген. Бо чылдыӊ чеди айларында чуртталга тудуунуӊ капитал салышкыннарын шиӊгээдии алыры 23,9 хуу өскен.

Сөөлгү чылдарда хоорайның тудуг организацияларының материал-техниктиг базазы элээн быжыккан, ажылчыннарның профессионал деңнели бедээн. Бар эвес бар турар материал-техниктиг курлавырларны болгаш кижи күжүн бүдүрүлге бурунгаар чон ажыглаар болза, ол бүгү тудуг-монтаж ажылының хемчээлин көвүдедирини, тудугнуӊ шынарын бедидерини идегелдиг магадылалы болуп турар.

Хоорком болгаш партия организациялары капитал тудугже доктаамал кичээнгей салып турар-даа болза, бо чугула адырга партийжи удурттганыӊ деңнели амгы үениӊ негелдезинге долузу-биле дүүшпейн турар дээрзин пленум демдеглээн.

Тудуг технологиязының бүгү звеноларында күш-ажылды план ёзугаар организастаарын четчес чорудуп, тудугларның кайызын социадыр, кайызын мурнадыр тударының чурумун сагывайн турар. Ооӊ түӊнелинде амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниӊ комплекстиг тудуунда, сай-керамзит заводунуӊ тудугларында бригадалар үргүлчү анаа туруп келген. Ылаӊгыя «Тыва септелге тудуг» трестиӊ салбырларында кижилерниӊ күш-ажылын багай организастаан.

Ол ышкаш тудугжуларның элээн хөй коллективтери пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүсетпейн турар. Сөөлгү 2,5 чылда хоорайда ниитизи-биле 14,6 миллион рубльдиӊ капитал салышкыннарын чедир шиӊгээдип албаан. Улуг-улуг кол фондулар, эвээш эвес чуртталга бажыӊнары, социал-культура объектилери ам-даа ажыглалга кирбээн.

Материал-техниктиг курлавырларны хөй санныг объектилерге тарадыр ажыглап турары, доозулбаан тудугларның хөйү шыгыы дүүрегчиг болуп турар. Пленум моон-биле холбаштыр «Тыва тудуг» трестиӊ парткомунга база ооӊ салбырларында партия организацияларының мурнунга айтырыгны шыӊгыы тургузуп, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларының ажыглалынга контрольду күштелдирериниӊ, план күүселдезин хажыдып, объектилерни айыткан хуусааларда ажыглалга киирерин удуртукчуларга болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга шыӊгыы негелдени тургузарының эргежок чугула чазын айыткан.

Күш-ажылды организастаарын экижидери, оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш, объектилерни эки шынарлыг эргежок чугула тудуг материалдары-биле үзүктел чок хандырары дээш бүдүрүлге командирлериниң харысалгазын бедидери тудуг коллективтеринде партия организацияларының бирги сорулгазы болурун пленум демдеглээн.

— Ылаӊгыя «Тудуг кезектери» комбинаттыӊ кылып үндүрүп турары бажыӊ өрээлдээр хаалгаларның шынары багай болуп турар деп, «Кызылпастудуг» тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадири **З. М. Селиванова** саналынга чугаалаан. Оларны ышкаш азы тууйбу салып тургаш солуур ужурга таваржып турар. Объектилерже чогуур хемчээлге кестинмээн, нормазындан ажыр шык дилиг материалдарын чорудуп турар.

— Ылаӊгыя санитар-техниктиг дериглериниң эптелгези, чазаныла кылыгары, тууйбу салышкыны ышкаш тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидери база-ла негеттинип турар — деп, хоорайның кол архитектору **Б. Д. Байыр-оол** чугаалаан. Хоорайның архитектуралыг аян-шинчизин экижидериниче ам-даа эвээш кичээнгей салдынып турар. Ол бүгү болза, тудуг ажылынга техниктиг болгаш автор хайгааралының кошкак тургустунганының түӊнели болуп турар.

Тудуг ажылдарын механизастаарының, техника ажыглалын экижидериниӊ айтырыглары партия болгаш тудуг организацияларының удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының доктаамал кичээнгейин негеп турар. Амгы үеде объектилерде кодурер механизмнер, бульдозерлер болгаш скреперлер эвээш эвес. Ынчалзажок ол машиналарның колдуунда чартык кезиин ажыглап турар. Дугаары 3 тудуг-монтаж участогунда, ылаӊгыя хаван азырар комплексте техника дыка багай ажылдап турар.

Бичии механизацияның чепсээн шеверлел ажылдарынга калбаа-биле нептередиринниӊ чугулазын пленум демдеглээн. Ону нептередиринниӊ дуржулгазы 48-ки тудуг эргелелинде бар. Ынчалза-даа ону тудугнуӊ өске эргелелдеринде ажыглавайн турар.

СЭКП обкомунуӊ секретары **Г. И. Долгополов** пленумга киржип, чүве чугаалааш, тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң ажылынче онза кичээнгейни угландырган. Ону эргежок чугула материалдар болгаш өске-даа курлавырлар-биле чогуур деңнелге хандырбаанда тудуг бүдүрүлгелериниӊ деӊ-деңи ажылдаары болдунмас дээрзин ол демдеглээн. Тудуг объектилерниче материалдарны болгаш конструкцияларны чорудуп турар «Тудуг кезектери» комбинаттыӊ, «Росводпром» каттыжыышкынының демир-бетон кылыглар заводунуӊ, «Тыва кодээ тудуг» трестиң, тууйбу заводунуӊ, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниӊ удуртукчулары ону доктаамал бодап, бедик шынарлыг продукцияны чогуур ассортиментизинге бүдүрерин бүгү талалыг хандырар ужурлуг.

Капитал тудугну план ёзугаар чорудары ооӊ бүгү салбырларын эки белеткелдиг кадрлар-биле хандырарындан бүрүн болгаш долузу-биле хамааржырын эш Долгополов демдеглээн. Ол айтырыгны шиитпирлээри тудуг бүдүрүлгелериниӊ удуртукчуларының болгаш партия организацияларының хүн бүрүде херээ болур ужурлуг. Профтехөөредилге системазының өөредилге черлеринде анык кадрларның белеткелиниң деңнели, өөредилге комбинадының болгаш янзы-бүрү курстарның ажылы оларны дүвүретпейн барбас ужурлуг. Бригадирлерни, прорабтарны, мастерлерни болгаш ортумак звенонуӊ өске-даа ажылдакчыларын шилиир болгаш кижизидер ажыл тудуг бүдүрүлгезинге кадрларны белеткээр талазы-биле бүгү хемчеглерге онза черин ээлээр ужурлуг. Оларны тудугнуӊ экономиказының болгаш технологиязының үндезиннериниң билиглери-биле доктаамал чепсеглээри эргежок чугула.

СЭКП хоорокомунуӊ пленуму чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган.

В. ФИЛИППОВ.

А К - Ч Ы Р А А Д А

Чөөн-Хемчик районнуӊ «Большевик» совхозунуӊ Ак-Чыраада сигенчи бригадазы малга четчир чем-сүүрну тургузарынга улуг үлүүн киирип, боттарынга берген планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: бригаданыӊ кежигүннери.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИӉ фотозу.

Сибирь черде

ТРАССАДА КЫЗАӉНААШКЫН

Тудугжулар бригадазы Уренгой—Челябинск газ дамчыдылгазының эӊ сөӊгү участогунда чедип келгеннер. Улуг диаметрлиг чээрби километр кире узун дурттуг хоорзалар тудуштуруп каӊнаттынган.

Газ дамчыдылгаларының трассаларынга каӊнаашкын кызаӊнаашкыннарын чайын көөрге, харын чиктиг-даа, солун-даа. Тюмень приполярьезинге тудуг сезонун мындыг эрте кажан-даа эгелевейн турган болгаштын ынчаар сагыыдырар. Ук ажылды мооӊ мурнунда тулаалар дона бээрге, кыжын кылыр турган. А бо таварылгада ол ажылды чорударынга чаа демир-орук дузалаан. Сургуттан сөӊгү чүкче ийи чүс километр шейлуп чоруткан рельстер дамчыштыр ажылга эргежок чугула чүс мун тонна чүъктер сөөртүп чедиртинген.

Канчаар-даа аажок узун хемчээлдиг газопроводту участоктар аайы-биле ажыглалга киирип турар. Чоокку үеде магистральдың үштүӊ ийиги хирези ажылдап эгелээр. Ооӊ эӊ сөӊгү талазында дөрт чүс километр узун дурттуг участогу ажыглалга кире бээрге, аӊаа Уренгой коштуна бээр. Тудугжулар бо чугула участоктуӊ тудуушкунун келир чылдың мартта—айытынган хуусаадан ийи катап кыска үе иштинде доозар деп хүлээнгеннер. Ол сорулганы ынчаар күүседип четтигеринге ук ажылды чайгы үеде эгелээни дузалаар.

В. ЖИЛЯКОВ, СЭТА-ның корр.
Тюмень.

ОМСКИНИӉ ПЛАСТМАССАЗЫ

Омскиниң пластмассалар заводунуӊ баштайгы дериглерин ажыглалга киирген. Ол дериглелерниӊ бүдүрер продукциязы—пластмассалар кылырынга хереглээр бедик молекулярлыг спирттер.

Нефтехимияның Сибирьде бо улуг тудуун чаа айы-биле кылып турар: ажыглалда кирген тудуг-биле кожа полистирол бүдүрүп үндүрер чаа бүдүрүлге тудуун эгелээн. Ооӊ бүдүрүүнүң үнген материал телевизорлар, радиоприемниктер, холодильниктер, амыдыралдың янзы-бүрү техниказын кылырынга ажыглаттынар.

В. ЛОБОДА, СЭТА-ның корр.
Омск.

ЭРТЕМДЕННЕР-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

Малчыннарның күш-ажылчы чылының түӊнелдерин Бурятияның колхозтарынга болгаш совхозтарынга үндүрген. Эки көргүзүглерни Джидин районнуӊ «Коммунизм» колхозунуӊ болгаш Ленин орденниг «Баргойск» колхозунуӊ малчыннары чедип алганнар. Ол ажыл-агыйларның хойжулары социалистиг хүлээлгелериниӊ чедиишкинниг күүсеткеннер.

Бурятияның кодээ ажыл-агый институдунуӊ эртемденнери-биле быжыг харылзаа, кады ажылдажылга малчыннарның бедик көргүзүглер чедип алырынга идигни берген. Забайкальениӊ чиӊге нарын дүктүг хойларының чаа уксаазы алдынган. Ооӊ-биле кады мал ажылын интенсификастаарының технологиязын ажылдап кылып, ону практикага хынап турар. Ооӊ ажыктыын Джидин районнуӊ хойжуларының чедиишкиннери бадыткаан.

Мурнакчыларның дуржулгазын республиканың бүгү малчыннары ажыглап турар. Олар планда көрдүнгенинден чеди чүс мун ажыг хураганнарны алган болгаш доруктурганнар.

Д. СЕНЖИЕВ, СЭТА-ның корр.
Улан-Удэ.

АНГАРСК—ТЕАТРЖЫ ХООРАЙ

Сибирьниӊ ийи чүс беш мун чурттакчылыг анык хоорайы Ангарскиде, Украинада Сумскиниӊ М. С. Щепкин аттыг хөгжүм-шии театрының гастрольдары доозулган.

Ам дээрезинде Ангарскиде профессионал театр чок-даа болза, кудумчуларда болгаш шөлдерде, культура бажыӊнарының чанында афишаларда чаа-чаа шиилер болгаш концерттер дугайын доктаамал чарлап турар. Хоорайда бот-тывынгыр коллективтер — анык көрүкчүнүӊ театры болгаш цирк багай эвес ажылдап турар.

Бо чылдыӊ чайгы сезону Ангарскиниӊ чурттакчыларынга мурнукузундан солун болгаш узук чок болган. Маӊаа Иркутскиниӊ хөгжүм-комедия театрының, Челябинскиниӊ М. И. Глинка аттыг опера болгаш балет театрының, Новосибирскиниӊ «Красный факел» шии театрының артистери кээп оюн-тоглаазын көргүскеннер.

А. ГАЙДАЙ, СЭТА-ның корр.
Ангарск, Иркутск область.

ПРОФЕССИЯЗЫ—АЖЫЛЧЫН

Забайкальениӊ ажылчын гвардиязынга чылдың-на профтехучилищелерниӊ 13 мун доозукчулары немежир. Олар хөмүр-дашты казып, хоорайларны тудуп турарлар. Областың профтехучилищелериниӊ дүүӊгү доозукчулары геология ажылдарында хаара туттунган. Профтехучилищелерге анык-өскенни ажылчын кижиниӊ янзы-бүрү чүс ажыг профессияларынга өөредип турар. 1980 чылда областа ортумак профессионал-техниктиг училище 30 чедер. Бо чөрүк ажылчын кадрларны белеткээриниӊ экижидер арганы бээр.

Л. ФАДЕЕВ, СЭТА-ның корр.
Чита.

ЭМЧИЛЕРНИӉ КИРЖИЛГЕЗИ

Эрзин районнуӊ төп эмнелге коллективи ниитиниң малынга чем белеткээр ажылга идепкейлиг киржип турар. Эмнелге коллективинге он беш тонна сигенни белеткээр даалганы берген турган. Ону эмчилер коллективи өй-шаанда күүсеткеш, мал чеми белеткээрин ам-даа уламчылавышаан турар.

Ниитиниң малынга чем-сүүрну тургузарынга ол коллектив чүгле бо чылын киржип турар эвес, мурнуку чылдарда база ындыг турган. Ук ажылды районнуӊ кол эмчизи Р. И. Калдар-оол баштап удуртуп турар.

Г. АРАНЧАА.

МАЛ ЧЕМИНИӉ БЕЛЕТКЕЛИ — БҮГҮДЕНИӉ ХЕРЭЭ

Тожунуӊ сигенчилеринде

КӨРГҮЗҮГ БЕДЭЭН

«Тоора-Хем» совхозтуң хойжулары эрткен чылдагы кыштаглаашкынының чедиишкинниг эрттиргеш, ам 1978—1979 чылдың кыштаглаашкынынга хынамчалыг белеткенип турарлар. Бригаданың көргүзүү мурнуку чылдардан элээн бедип, мурнакчы хойжуларның саны өзүп турар. Бригадада ниитизи-биле 7500 ажыг хой бар. Оларны ам 14 кодаанарга үскен бис. Бригаданың кежигүннери бо чылын боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеннер. Хойжу бригада төрүүр чүс хойга онаапштыр 80 хураганны, бир хойдан ортумаа-биле 2,5 кг дүктү кыргып алган. Хойжулар Кол Даш-оол төрүүр чүс хойга онаапштыр 102 хураганны, 2,6 кг дүктү, Кол Доржулаӊ 85 хураганны, 3,1 кг дүктү алгаш мурнакчылар болганнар.

Ам бо хүннерде олар кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенип, кажаа-хоразының септелгезин чорудуп, киже бүрүзү 15 тонна сигенни белеткээр хүлээлгезин күүседип турарлар. Хойжу бригада 140 тонна сиген белеткээр планының хөй кезиин күүсеткен. Кажаалар колдуунда чаа, ынчалза-даа бо чылын хураганга ийи кажааны немей тудар ужурлуг.

К. ОЮН,
«Тоора-Хем» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

АЖЫЛГЫР АНЫЯКТАР

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң комсомолчу-аныяктары болгаш школачылары ниитиниң малынга чем белеткелинге идепкейлиг киржип, боттарының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турарлар.

Сигенчи 9 бригадаларның улуг кезии комсомолчу-аныяктардан тургустунган. Совхозта комсомол комитеди (секретары Владимир Амыртаа) партия, профэвилел организациялары-биле кады аныяктарның ортузунга социалистиг чарышты калбартып, ооӊ түңнелдерин он хонуктап үндүрүп турарлар. Комсомолчу-аныяктарның сигенчи звено, бригадаларының август айының ийиги он хонуунда ажылының түңнелин үндүрген. Хаак-Аксы, Хойлуг-Мээс, Кежиг-Чазы, Эн-Суг бригадалары социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеш, ам немелде хүлээлгелерни алгылаан. Эң ылаӊгыя аныяктарның Хаак-Аксы сигенчи бригадазының кежигүннери эрестиг ажылдааннар. Он комсомолчу болгаш 6 өөреникчиден тургустунган бригада 301 тонна сигенни белеткээр, 107 тонна силос салыр планын ыракта ажырган. Олар районнуң өске сигенчи бригадалар аразынга калбарган чарыжынга ийи удаа тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу, өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Районга бо чылын бир дугаарында организастаан өөреникчилерниң Эн-Суг бүдүрүлге бригадазының кежигүннери база эрестиг ажылдааннар. Олар совхозка 68 тонна сигенни, 100 тонна сенажты хүлээткеннер. Совхоз дирекциязы оларны ийи удаа шаңнап-мактаан.

СЭКП Тожу райкому районнуң сигенчи бригадаларының августуң ийиги он хонуунда түңнелин үндүргеш, бирги черни Кежиг-Чазыда сигенчи бригадага (бригадири С. Маңгыр) тывыскан. Аныяктарның болгаш өөреникчилерниң 10 кижилиг бо сигенчи бригадазы ам немелде 50 тонна сигенни кезерин хүлээнген.

Х. МОНГУШ.

50 ТОННА НЕМЕЛДЕ

Ниитиниң малынга четчир чем-сүүрну тургузар дээш социалистиг чарыш бистиң «Тоора-Хем» совхозтуң сигенчилерниң аразында калбарган. Бригада бүрүзүнге тускай план-онаалдаларны бергилээн. Бистиң бригадавыс 10 кижилиг. 80 тонна сигенни кезип белеткээр турган бис. Эн-Суг деп черге сигенни хол-биле кезип белеткеп турдувус. Бердинген планны кыска хуусаада 85 тонна кылдыр күүсеттивис. Бистиң бригада районнуң өске сигенчи бригадалар аразынга социалистиг чарышка август айның ийиги он хонуунда тиилекчи болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш комсомол райкомунуң сигенчи бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тугун өртектиг белектер-биле кады чаалап алдывыс. Бо күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынга бригаданың кежигүннериниң: сараат салыкчызы Алексей Дамдын-оол, хөлзээнекчи Павел Эренчин, повар Наташа Чуданай олар үлүүн киирген. Ам 50 тонна сигенни немей кезип, белеткээрин хүлээнген бис. Ол хүлээлгевисте база күүсеттивер.

С. МАНГЫР,
«Тоора-Хем» совхозтуң Кежиг-Чазыда сигенчи бригаданың бригадири.

СОРУК КИИРИП...

Районнуң девискээринде бо чылын республиканың чамдык районнарындан болгаш Кызыл хоорайның албан организация черлериниң хөй-хөй ажыл-ишчи кижилер барып, ниитиниң малынга четчир чем-сүүрну тургузар дээш шалыпчы ажылдап турар. Бодунуң девискээринде келген сигенчилерни болгаш ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин улам сорук киирери-биле районнуң культура ажылдакчылары бо хүннерде база күженишкиниг ажылдап турар.

Сиген кезиндези эгелээринниң мурнунда районнуң агиткультбригадаларының көрүлдезин эрттирген. Ол көрүлде «Ниитиниң малынга четчир чем-суур. Эки кыштаглаашкын!» деп девизтиң адаа-биле эрткен. Аңаа «Тоора-Хем» совхозтуң «Азас» агиткультбригадазы (удуртукчузу Булатов Кол) эки утка-шынарлыг көргүзүглерни кииргеш, мактатчан.

Сиген кезиндезин эгелээрни билек, ол агитбригада сигенчилерге концерттерни көргүзүп, лекция, беседаны доктаамал кылып келген. Районнуң «Чойган» агитбригадазы, «Тоора-Хем», «Май 1» совхозтарның «Азас», «Артыш» агиткультбригадалары сигенчилерге хөй концерттерни көргүскеннер.

Чоокта чаа районнуң Культура бажыңының «Чойган» агиткультбригадазының (удуртукчузу В. Шой-Сюрюн) кежигүннери моторлуг хеме-биле Кызыл хоорайның Моон-де сиген кезип турар албан организация черлериниң база Улуг-Хем районнуң сигенчилеринге барып, солун концертти, кинону үндүрүп бергеннер. СЭКП Тожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Ч. Сотпа сигенчилерге делегей байдалының дугайында лекцияны номчаан болгаш районнуң ажыл-агыйының амгы байдалын таныштырган. Концерт программазы солун, амгы үениң темаларынга хамаарышкан ыры, шүлүк, шоодуглар болгаш баштак чугаа, танцы чүүлү хөй кирген.

Ооң соонда бот-тывынгыр артистер хемелиг чоруткаш, боттарының ажыл-агыйларының сигенчилеринге база барып, концерт, кино көргүзүп, лекция, беседа кылып бергеннер.

Агиткультбригаданың кежигүннери янзы-бүрү мергежилдиң бот-тывынгыр аныяктары. Комсомол ажылдакчылары Алексей Чүчүп, Владимир Амыртаа, совхоз ажылчыны Владимир Шожул, музыка школазының башкызы Сергей Бадыраа дээш өске-даа аныяктарның көргүзүглерин ажыл-ишчилер мактаан.

Культура ажылдакчылары чүгле концерт көргүзүглер-биле кызыгаарланмайн, мал чеминиң белеткелинге боттары база идепкейлиг киржип, 6 тонна сигенни кезип белеткээннер.

Х. ЛАМАЖЫК.

ЧУРУКТАРДА: Ийи кодээ Советиниң күүсекчи комитединиң ажылдакчыларының хол кадыыры-биле сиген кезип турары. Оларның белеткээн сигени «Май 1» совхозтуң мал чеминиң курлавырынга немежир.

«Май 1» совхозтуң мал чеми белеткээр бригадазының кежигүннериниң политинформацияга чыглып келгени. Бригадир Калзан Монгуш сигенчилерге чаа-чаа чүүлдерни солундан номчуп берип олур.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотолары.

СЭКП-ниң аграр политиказы — боттанылышкында

БАМ-ДА ЧЕР АЖЫЛЫ

Байкал-Амур магистральның зонаазында чурттакчы чонну ук черге бүдүрген аъш-чем барааннары-биле хандырарының комплекстиг планын Сибирьның эртемденнери ажылдап кылган. Ол ажылдарның түңнелдериниң дугайын чугаалап берип СЭТА-ның корреспондентизи ВАСХНИЛ-дың Сибирь салбырының президиумунуң даргазының оралакчызы Ю. Новоселовтан дилээн:

— Тында чоогунда участоктарның алган тараа культураларының эки түжүдү зонага кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдериниң эки аргаларының бирээниң дугайында эртемденнерниң түңнелдерин кескүдү-биле бадыткаан. Чульманга болгаш Магистральныйга плёнкалыг теплицаларга өстүрген огурецтер база бүзүреңгей бадыткал болган.

Эртемденнер үш муң километр трассаны шинчилеп көргеш, мурнуунда билдинип турганындан ийи катап хөй кедээ ажыл-агый шөлдерин илередип тывкан, оон иштинде тарылгага ажыглап болур шөлдер база ийи катап хөй болган. Ол дээрге барык-ла бүдүн чартык миллион хире кижиниң эки продуктулар-биле хандырып болур хире аъш-чем баазазын тургузарынга четчир чер-дир. Ук черниң болунга чүгле картофельдиң болгаш ногааларны өстүрерге бээин оон экономиктиг ажыы оларны сөөртүрүүнге деңнээрге, чылда ээзи каш миллион рубль болур-дур.

Усть-Куттан Амурда-Комсомольскиге чедир трассада ВАСХНИЛ-дың болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының он тос даянгыр пунктулары үш чыл иштинде ажылдап, кедээ ажыл-агыйның улуг бүдүрүлгелериниң баштайгылары болуп турар. Маңаа бир гектардан ийи-үш чүс центнер картофельди ажаап ап, капустаны, морковьту, свекланы өстүрүп, гектардан-на беженп центнер чедир силосту кезип ап болурун эртем болгаш бүдүрүлге дуржулгалары көргүскен.

(СЭТА-ның корр.).

Новосибирск.

ПАРТИЯ КАДРЛАРЫНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible] чаар чугаалап болур: чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзү немеп өскен, оон делегейде ат-алдары бедээн; бистиң хөй национал-дыг өндүр улуг Торээн [illegible] нации; совет ниитилелдиң [illegible] материалдыг-даа [illegible] даа талазы-биле совет кижиниң амыдыралы байлак апарган.

Совет чурт чогаадыкчы [illegible] турар. Коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү [illegible] бурунгаарлаашкынныг тудум-на, [illegible] политиктиг болгаш угаан-бодал [illegible] рүү талаларынга, делегей [illegible] хемчээлдиг болгаш нарын сорулгаларны [illegible] апаар бис деп, М. А. Суслов чугаалаан.

Улустуң күш-ажылы-биле тургускан саазырангай со[illegible] дүргедедиринге камгаланчык улуг аргаларны ажыглап турар. Бо аргаларны боттандырар, оларны боттут чүүл кылдыр хуулдурар талазы, [illegible] тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга чугулдуг. Чогаадыкчы [illegible] болгаш күрүне болгаш хөй-ниити [illegible] партияның удуртулганың аргаларын болгаш хевирлерин, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин сайзыраңгайжыдар апаар.

Амгы үе-чадада совет ниитилелдиң тургузарынга характерлиг ханы шынарлыг бурунгаарлаашкыннарга оон ыңай М. А. Суслов доктаагаан.

Бүгү ниитилел харылзааларының экономиктиг хөгжүлдези [illegible] нуң шутумун боттандырбышаан, бистиң партия, совет [illegible] рывыс эвээш эвес эки дуржулгаларны чыгган деп, ол чугаалаан. Ынчалза-даа бо улуг ажылда бодунуң бергелери ам-даа бар деп чүвени көрбейн баар болза хоржок. Оларның чамдыктарының үнделии — объективтиг чылдагааннар. Өскелери — бошкак болгаш четпес ажылдарның [illegible] субъективтиг чылдагааннар бооп турар. Кандыг-даа характерлиг бергелерни ажып эртерде, ажылдакчы кижи бүрүзү тургустунуп келген айтырыгның ужурутказын [illegible] шиитпирлээрин хандырар ужурлуг дээрзин практика көргүзүп турар. Амгы үениң байдалында удуртукчу кижи бүрүзү бодунуң билиин бедидери, ажыл-чорудулгазының аргаларын үзүктел чок сайзырадыры [illegible] мурнунда тургустунган сорулгаларны шын шиитпирлээринге сорунзу эргежок чугула дээрзин билдингир-дир.

СЭКП-ниң политиказы — эртемге шынгыы үндезилеттинген. Ол политика ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм сөзүгээр чүүлдерин ханмайбиле угаап билиринге үндезилеттинген болгаш чурттуң иштики амыдыралының хөй талалыг байдалдарын база делегей харылзааларының бүгү системазын бүгү тала-биле барымдаалап турар.

СЭКП-ниң XXV съездиниң ажылдап кылганы ле[illegible] «СЭКП амыдыралга чангылыш чок боттандырып турар деп, М. А. Суслов [illegible] дунма партияларының удуртукчулары-биле эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Крымга эрттирген ужуражылгалары социализм болгаш коммунизм тургузарынга социалистиг дем каттыштырылга чурттарының партияларының, чаазактарының болгаш улустарының [illegible] ралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге бөдээн бооп турар.

Совет Эвилели болгаш дем каттыштырылгазының социалистиг өске-даа чурттары национал хосталга болгаш социал дептиилге дээш улустарның демиселин чаңгылыш чок деткип турар. Бистиң аңы-дунма партияларывыс делегейниң коммунистиг ажылчын шимчээшкиннерин [illegible] пналдыг үндезинге быжыглаарынга бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Оон-биле кады Пекинниң [illegible] вырыладырышкын болгаш [illegible] хосталганың болгаш социализмниң калчаалыг удурланыкчылары боол, империализмниң эң реакцылыг бодунтери-биле эвилеледежип, гегемонизм болгаш экспансионизм сорулгалыг политиканы чорудуп турар деп, М. А. Суслов демдеглээн.

Ынчалза-даа социализм хөгжүлдезиниң төөгүлүг [illegible] Совет даштыкы политиканың амгы характерин тодарадып турар чугула сорулгалар амгы үеде бистиң мурнувуста туруп турар, ол болза: бодунустуң ониуктерниң болгаш [illegible] кады [illegible] чеченти [illegible] соксадыры шиитпирлеп-биле [illegible] ниң болгаш реакцияның агрессия чимээнишкиннеринге шиитпирлиг соруушуну тавартынтырары, амгы үениң дептидеглиг бүгү күштеринге деткимчени көргүзери болур.

Делегей байдалын нарымдадырынче, психологтуг [illegible] коммунистиг, антисовет [illegible] тырынче угланган империализм [illegible] тур хоралакчы чорут өдүп турар болганда, партияның идеология ажылының демдээни улам бедидери негеттинип турар.

Кадрларны белеткээринге болгаш [illegible] бедидеринге партияның өөрс[illegible] улуг рольду ойнап турар деп, М. А. Суслов чугаалаан. Чүгле [illegible] ол тывыда оларны хөй муң [illegible] Кадрлар бо[illegible] чорудулгазын улам сайзырадырын [illegible] СЭКП-ниң XXV съезди деп[illegible] «Кол-да чүве — партияга дуржулгалыг, теориятиг [illegible] терини улам калбак курлавыр [illegible] болур» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Кайгамчык улуг сорулгалы — бедик мергежилдиг удуртукчу кадрларны белеткээрин Төп Комитет академияга дагзып турар. Академия чугуя-даа мурнунда [illegible] тыг билиглери-биле чепсеглээр сорулгалыг. Амгы үениң чаңгыс-даа айтырыын — ком[illegible] даа болза Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң чогаалдарын, СЭКП-ниң [illegible] гаар билип алыры берге болур.

Чүвени билип алырының боттут чүүлдү чаартыкчы [illegible] бооп турар марксизм-ленинизмни шиңгээдип алыры — өөренип турар айтырыгларының [illegible] чорудуушкуннары-биле [illegible] организацияларының [illegible] болгаш ажыл-агый органнарының ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг негеп турар хирниг чогаадыкчы чүүл бооп. Партияның [illegible] ТК-ның Пленумнарының [illegible] болгаш шиитпирлеринде, [illegible] гаш СЭКП-ниң экономиктиг стратегиязының, иштики болгаш даштыкы политиказының, партия болгаш күрүне [illegible] турар.

Билиглерни чедип алырының кол аргазы болур [illegible] дузазын М. А. Суслов демдеглээн.

СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязы — онзагай болгаш эртем тову бооп турар. Теорияның айтырыгларын, бистиң партиявыстың кайгамчык улуг революстуг чаартыкчы ажыл-чорудулгазын эртем баттаар шинчилеп, ажылдап кылыры Ниитилел эртемнериниң академиязының ажыл-чорудулгазы [illegible] турар ужурлуг. Ону партия Төп Комитединиң чугула ужурлуг дуздалыг деп санап турар.

Партияның болгаш оон Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң коллективтиг теоретиктиг ажылы — бистиң [illegible] ниң үнелиин. [illegible] амыдыралдың [illegible] ниң шынзаттынган [illegible] иштиг баазазын тургузарынга, [illegible] социалистиг демократияны улам канылдадырының, амыдыралдың социалистиг дүрүмнерин болгаш ажылчы чоннарның [illegible] чугула айтырыгларын партияның теоретиктиг угаан-бодалының [illegible] туруп турар. Партия делегейниң амгы үелеги революстуг чорудуушкунунуң хөгжүлдезинин болгаш делегей [illegible] доктаамал кылып турар.

СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязы [illegible] чугула сорулгаларны толептиг-биле күүседир, эртемниг, партийжи болгаш бедик идейниг бо[illegible] доравинге бүзүрелин М. А. Суслов түңнелинде илередиген.

* * *

Докладчыларның [illegible] тыларның болгаш [illegible] ның өмүнээзинден В. Г. Медалов, Н. Радев, профессор В. Г. Лебедев олар чүве чугаалаан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери партия Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны улуг хөөрүгүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОВЕТ-МАЛИ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БАМАКО. (СЭТА-ның корр) Малиниң болгаш Совет Эвилелиниң садыг болгаш экономиктиг харылзааазы чедимниишкинниг хөгжүп турар. Совет техниканың бедик шынарлыг болгаш илеелдиг бооп турарын мали фирмалар үнелеп турар болгаш «Делегей комнарыс», «Патимчоморг», «Авиаэкспорт» деп даштыкы садыг [illegible] кадыс ажылдажылганы чорудуп турар. Бамакоңуң садыгларындан он-он аттыг совет барааннарны садып ап болур.

Чурттуң экономиказын хөгжүдеринге болгаш бедик мергежилдиг [illegible] ринге Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле Диамуда туттунган цемент заводу улуг рольду ойнап турар деп, чаазакты «Эссор» солуну бижээн. Ол завод чылда 50 муң тонна продукцияны бүдүрер. [illegible] чорукка удур демисединиң чаа төвүн тудары дүрген темп-биле чорупт турар. Аңаа эргежок чугула деригтерни [illegible] ССРЭ берген.

Совет-мали кады ажылдажылганың база бир херечизи — Балоизда алдын казар уургайны тудуп турары болур. Оон [illegible] суур чаттыда берген.

В. КОВАЛЕВ.

БЫЖЫГЫП ТУРАР ХАРЫЛЗААЛАР

ЛУАНДА. (СЭТА). Амгы үениң байдалдарында тайбыңны камгалаары [illegible] дайынны чайладыры эң чугулда сорулга болур. Ону боттандырып чорударынга Европага болгаш бүгү делегейге [illegible] канылаар ужурлуг деп, даштыкы херектер министри Б. Хнеупекке баштаткан ЧССР-ниң чазак делегациязы [illegible] даа парлап үндүрген чехословак-ангола кады кылган дыңнадыгга айыткан.

Мурнуу Африка Республиказының болгаш Родезияның расистер бау-чуруманарының Африкаже [illegible] гаш расалыг дарлалга удур Африканың [illegible] улустарының национал-хосталгалыг демиселиниң деткиирлинге шиитпирлиг ыяда илереткен.

Чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң [illegible] ажыл партиязының — МПЛА-ның 1 съездинге төлевилээн сорулгаларны күүселдиринге АУР-ның [illegible] налыгы демдеглээн. Ол чорук [illegible] оруктап бүрүнгээр хөгжүлдезинге үндезинни тургузкан. Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээн [illegible] соңгаар-даа хөгжүдеринге, а ол ышкаш ийи таланың харылзаалары база делегей айтырыгларын чугаалажып [illegible] чорударынга, дептилгелиг бүгү күштерниң чаңгыс эвис [illegible] кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге ийи тала чоп[illegible].

Чөвүлел хурал

ПРАГА. БССР-ниң, БУР-нуң, БГР-нуң, ВГР-ниң, ГДР-ниң, КУДР-нуң, Кубаның, Моолдуң, ПУР-нуң, РСР-ниң, ССРЭ-ниң, УССР-ниң болгаш ЧССР-ниң даштыкы херектер министерлериниң [illegible] болгаш даштыкы херектер министерстволарының удуртукчу [illegible] консультативтиг чөвүлел хуралы август 29 — 30 хүннеринде Прагага болган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Секретариатының төлээлекчилери чөвүлел хуралга олуруушкан.

Каттышкан Национал Организацияның ажыл-чорудулгазының чугула айтырыгларын база КНО-нуң Кол Ассамблеязының 33-кү сессиязының айтырыгларының дугайы [illegible] чөвүлел хуралдың киржикчилери солушкан. Ужуражылганың чуректиң ханызындан найыралдың байдалында эрткен.

(СЭТА).

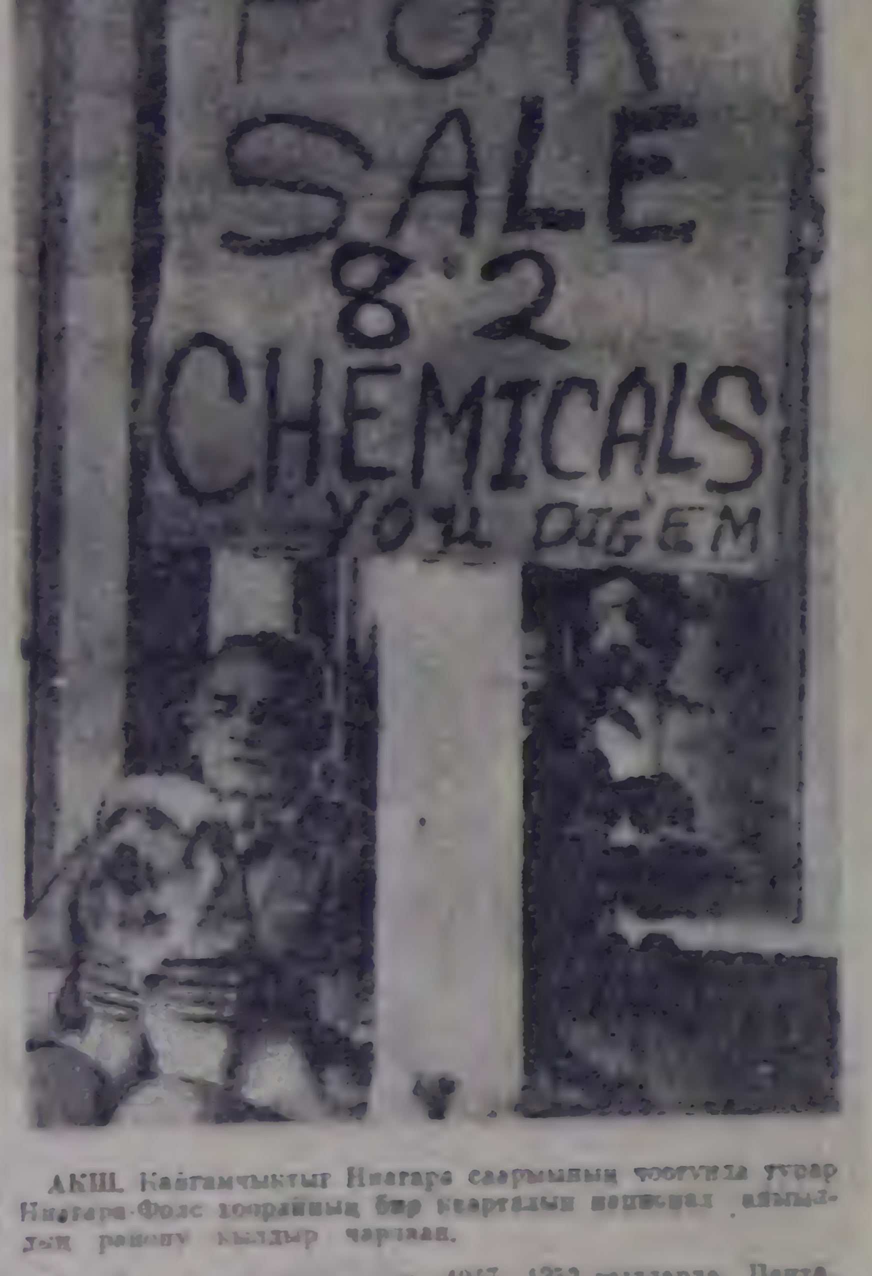

АКШ. Кайгамчыктыг Ниагара сааргының чоогунда турар Ниагара-Фолс хоорайның бир кварталын национал айыылдыг районну кылдыр чарлаан.

Лав-Канал дээр кварталды 1947—1952 чылдарда Пентагоннуң шериг чагы кылып турган «Хукер-кемикл» дээр компаниязының бүдүрүлге артынчылары төп турган черинге тудуп турган. Сөөлүнде барык ук каналды довурак-биле хөөп каан. Ынчалза-даа үе эрткенде хөөп каан хораа уйгу агылзып. Тарып каан садтар курган. [illegible] жинге холаң сорбулар үнүп, аазы-бүрү [illegible] чедир өспээн уруглар бөжүп турар апарган.

Ниагара-Фолстуң чурттакчыларының хоралыг долгаштыр турар [illegible] туткан. Ук агентилел шинчилел кылырга, Лав-Каналдың хорзуунда 80 ажыг химиктиг каттыжыышкыннар бар болганы илереэн. Оларның 11-и — рак аарыг тывылдырар чүүлдер болган.

[illegible] хемчеглерни ап турда-ла. Лав-Канал кварталдан [illegible]

ЧУРУКТА: Тим Мориарти Лав-Каналга 35 чыл иштинде чурттап келген. Ынчалза-даа ол хоорай черин кагып чорууур ужурга таварышкан.

ЮПИ — СЭТА-ның фотозу.

ВЬЕТНАМ-КЫДАТ КЫЗЫГААРДА ЧӨҢГЭЭЛЕР

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам-кыдат кызыгаар улуг чөңгээлерни [illegible] кыдат [illegible] ВСР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң [illegible] чүвениң медеглелин ыяда тараткан.

Кыдат тала соолгу хүннерде вьетнам-кыдат кызыгаарда турар Дуисинден Хэкоуга чедир чердо хыналда-эрттиринге пунктуларында он-он ажы кижини чыгаш, оларны [illegible] чорудары-биле мөөнеп турарын медеглелде чугаалап турар. Вьетнам-кыдат чугаалажылышкыннарының август 19-та болган үшкү хуралынга кыдат эрге-чагыргаларының [illegible] Кыдатче ээп чана берген кыдат [illegible] рын кыдат делегациның баштыңының негээни медеглелде [illegible].

Август 26-да Кыдаттың Хэкоу [illegible] туруп начальниктиге медеглел кылган. Кыдатче ээп чана берген кыдат национал-дыг кижилерин Лоокай деп хыналда-эрттиринге пунктузун дамчыштыр Вьетнамче чедир чорудар деп турарын медеглээн. Бо дүрүм чок негелдени вьетнам тала хү[illegible].

Кыдат тала баш удур кылган планны ёзугаар кыдат национал-дыг чүс-чүс муң кижилерни [illegible] Кыдат бо чорукту Вьетнамга дуза көргүзерин соксадырының национал [illegible] чорукту [illegible], Вьетнамның болгаш Кыдаттың улустарының аразында найыралдыг харылзааларны [illegible].

Кыдатче ээп чана берген [illegible] вьетнам-кыдат кызыгаарга дүшкүүрзүг чорукту углаттырар деп турары болгаш политиктиг ажык чок чорукту болгаш хөй-ниитилиң хорум-чурумун кошкадыр деп турары болур деп ВСР-ниң ДХМ-ның медеглелинде айыткан.

Кыдат национал-дыг кижилерни Вьетнамга удур политиктиг көмөр кылдыр ажыглап турар кыдат эрге-чагыргаларының кажар болгаш көмниг ажыл-чорудулгазын ВСР-ниң ДХМ бурууп шаап, [illegible] зиниң мурнунга соңгалап турар деп документиде айыткан.

ВСР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң медеглээри болза: кыдат эрге-чагырга [illegible] дарга чөңгээлиг чорукун доораан соксадыр болгаш [illegible] лапы-биле бүрүн-бүдүн турарын хүндүлээр ужурлуг. Бир эвес кыдат тала кыдат [illegible] Вьетнамче дедир ээрин алдаар болза, бо кемниг [illegible] медир түңнелдер дээш долу харыысалганы хүлээр апаар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам тала кыдат девискээриниң кезээн «эжелеп алган» болгаш «Кыдаттың девискээринде оңгуларны казып, сывырындар [illegible] турар» деп Синьхуа агентилелдиң меге болгаш кандыг-даа үндезин чок дыңнадыын Вьетнамның информация агентилели шуут буруу шаапкан.

Бо дээрге кыдат эрге-чагыргаларының август 25-те [illegible] эрттиринге пунктузунга удур [illegible] болгаш Вьетнамга удур өскелээ үзүлгедишкиннерин чорудуп [illegible] болур деп медеглелде айыткан.

Кыдат тала бодунуң шериг [illegible] болгаш [illegible] чок чорук агентилелинге хамааты хеп кедиртип, [illegible] чорудуп турган. Олар «Кыраан» деп [illegible]. Вьетнамның хөй-ниитилиң хорум-чурум болгаш албан ажылдакчыларынга [illegible] деп, ВИА агентилел дыңнаткан. Август 25-те болган хан төгүүшкүнүг үскүлежиишкинниң [illegible] намнар өлүрткен болгаш балыглаткан, а кыдат национал-дыг кижилерни кыдат девискээрже сывырып апарган. Вьетнам девискээрде кызыгаар районнарынга хорум-чурумну тудары-биле Вьетнамның [illegible] хемчеглерни алган деп, ВИА [illegible].

ХАНОЙ. (СЭТА). ВКП ТК-ның органы «Нян зан» солун [illegible] кыдат таланың туружун шынгыы бурууп шапкан. Моон [illegible] кыдат национал-дыг кижилерни Вьетнамче катап чорудар деп турары база вьетнам-кыдат кызыгаарда он-он муң кижилерни чыып турары дээрге, [illegible] көзер-биле бир домей көрүп турары-дыр деп, солун бижээн.

Вьетнамче катап чорудар деп [illegible] хоралакчы ажылдар чорудар даалгаларны берген бооп турар.

Бистиң угланыышкынывыс өскерлиш чок деп «Нян зан» [illegible] кижилерниң Вьетнамга артып каарын сүмелеп турар бис. Олар тайбың ажылдап, чурттаазын. Берге байдалга таваржыпас төлээде, кыдат нуткукчулерни дыннавадар. Бир эвес Кыдатче чорукаар күзелдиг кижилер бар болза, оларга дузалаар бис. [illegible] Кыдатче ээп берген кижилер Вьетнамче [illegible] турары хүндүлээр ужурлуг деп, ук солун бижээн.

НАТО ЧЕПСЕГЛЕП ТУРАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Африканың мурнуу чүгүнде сөөк-язы ылгаар бау-чурумнар НАТО-нуң [illegible] биле ханы эвилелдешип алгаш, Африканың улустарының [illegible] зир чепсегленип турар.

Стратегтиг шинчилелдер [illegible] дунуң ыяда парлаан илеткелин бау-гаар алырга, сөөлгү чылдарда Мурнуу-Африка Республиканың болгаш Родезияның шериг чорыгдаллары түс-түзүнда 200 болгаш 20 хуу өскен бооп турар.

Стратегтиг шинчилелдерниң [illegible] линде демдеглээниң бау-гаар алырга. Солсбериниң сөөк-язы ылгаакчыларының чепсеглениишкининде Англияның амгы үедеги бомбалакчы болгаш [illegible] самолёттары бар бооп турар. Оон шериглеринге күштерин сөөлгү чылда ийи катап өскен. Родезияның шериглинде «Центурион» деп танкылар, «Чер-чер» деп ракеталар безин бар.

ХУА ГО-ФЭННИҢ БАЛКАНЧЕ АЯН-ЧОРУУНУҢ АЛЫС УТКАЗЫ

СОФИЯ (СЭТА). Хуа Го-фэн Югославияга кылган аян-чоруун «гегемонизм-биле демисел» деп меге [illegible] тиг чүлүуруушкуннар кылырынга ажыглаан болгаш тайбыңны, айыыл чок чорукту бүгү делегейге быжыглаарынга [illegible] күженишкиннерни кошкадырын оралдашкан деп, БТА [illegible] рынга бижээн.

Кыдат удуртукчузуң аян-чоруунуң сорулгазы болза «[illegible]» [illegible] болган деп, Барыын чурттук [illegible] ланчыларының айтып турарын БТА агентилел демдеглээн. Оон аян-чоруу, ооң-биле [illegible] болган» деп, америк АП информация агентилели Хуа Го-фэнниң [illegible] турганын [illegible] тура, бижээн.

[illegible] дем каттыштырылга чурттарынга, [illegible] Совет Эвилелинге удур тургузарын оралдашкан. Хуа Го-фэн улуг болгаш бичии чурттарның аразында деп эрге-тэг харылзааларының эргежок чугулазын, «гегемонизм» дээр чүүлге оптур [illegible] тавартырарының дугайыныңг [illegible] чүгээлеп турган. Кыдаттың амгы [illegible] раанге удур [illegible] кыдыының төөгү кергуе бээри чайташ чок деп, БТА агентилел дыңнаткан.

Чогум-на харын Кыдат даштыкы политиканы гегемонизмниң туружундан чорудуп турар. Пекин Кампучияның Вьетнам Социалистиг Республиказы удур [illegible] куруузу болган. ВСР-ге политиктиг [illegible] национал-дыг вьетнам хамаатылар [illegible] тыр нугулдаашкынының болгаш чөңгээлиг кампаниязын калбартып турар. Пекинниң ындыг угдарышкынны дыка хөй [illegible] Кыдат Албанияга хамаарыштыр база ындыг доромчылаашкынны кылып турар.

Хуа Го-фэн амгы аян-чоруунуң үезинде база-даа [illegible] хамаарыштыр [illegible] удур тургуларын оралдажып турган. Бо шимчээшкинге Кыдаттың [illegible] болза Анголаның иштики херектеринге [illegible], Куба удур нугулдаашкынның [illegible], [illegible] эрге-ажыын саткан, Азия, Африка болгаш Латин Американың чурттарының чаңгыс эвис бузарынче угланган [illegible].

Хуа Го-фэн Белградка чүве чугаалааш, «дайынның фактору өзүп турар» дээр дугайында кыдат [illegible] база катап бадыткаан. Дайынның [illegible] болуруунуң дугайында [illegible] удур тургузуп турары дээрге улустар аразынга быжыг тайбыңны болгаш бот-бодун билбир чорукту тургузарынче углаан бүгү күженишкиннерни кошкадыр сорулгалыг болгаш бүгү улустарга айыылдыг дергелдерни турар.

Гегемонизмниң политиказы [illegible] ге, мыышкыннарга үндезилеттинген, ынчангаш Кыдат — гегемонизмниң политиказын [illegible] районнарга, ооң иштинде Балканнарга чорударын оралдажып турар.

Хуа Го-фэнниң аян-чоруунуң сорулгазы — Балкан чартык ортулукунуң болгаш социалистиг чурттарының [illegible] аажок эки үре-түңнелди берип турар кожа-хелбээ байдалды үрээри болган деп, политиктиг хөй хайгаарыкчылар демдеглеп турар. Бо аян-чоруктуң [illegible] бырлакчылары безин шын соңгалаан.

Бистиң чуртувус Балканнарда тайбың херээнге айыылдыг бооп турар Пекинниң хоралакчыларының ама көрүп орбас. Бистиң чуртувус тайбыңга ынакшылдыг политиканы моон соңгаар-даа чайгылыш чок чорудар.

Балканнарга кыдат политиканың сорулгазы ук чартык ортулукка найырал база кады ажылдажылга херээнге [illegible] чедирип турар деп чүвени бүгү улустарның эки билип турарынга бистиң [illegible] БТА агентилел демдеглээн.

ЧЕЧЕН ЧОГААЛ, УРАН ЧҮҮЛ

Улуг орус чогаалчы Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгене 150 чыл болур оон сентябрь 9-та бүгү чурт демдеглеп эртгирер. Оон ат-сураа, кайгамчык чогаалдары чүгле бистиң чуртувуста эвес, бүгү делегейде шагда-ла тараан. Л. Н. Толстойнуң чогаал ажылынга турасканнтынган кежээлер, оон номнарынга нео ,лга конференциялары чер-черде эртип турар. Ол дээрге, аңаа чоргааралдың, оон алум чон кайгамчык чогаалдарынга муң-муң номчукчуларының хүндүткелиниң болгаш ынакшылының демдээ. Тыва дылда улуг чогаалчының «Казактар», «Хаджи Мурат» болгаш өске-даа элээн хөй чогаалдары өчүлдүртүнген. Оон чогаалдарын тыва номчукчулар улуг сонуургал-биле номчуп турарлар. Ам оон Булька деп ыт дугайында рассказын парлаадывыс.

БУЛЬКАНЫҢ ДИРИГ ҮНГЕНИ

(Чечен чугаа)

Станицадан дорт-ла Россиже эвес, баштан Пятигорскиже чорупкан мен. Аңаа ийи ай болдум. Мильтон деп ыдымны казак аңчыга белекке берген мен, а Булька деп ыдымны Пятигорскиже эдертип чораан мен.

Бештау даанда турар боорга, Пятигорск деп оңу ынчаар адаан. Беш дээрге түтарлап беш дээн сан, а тау дээрге даг дээн. Ол даглан көнс бөралгактыг суг агып бадып чыдар. Суг — хайындырып калы [illegible] чаңг. Оон даг кырынга эгелеп бадып чыдар черинде халыын-догаа кырында [illegible] бус турар. Чогум хоораның туруп турар чери чоглуг. Даглардан изиг суглуг дамырактар шуралчактаан, а даг эдээнде Подкумок деп хемчигеш аккан. Дагны арга-ыяш шыпкан, долгандыр хову-шол, а талыгырда Кавказ сыннарының бараан көстүр. Ол сыннарда хар-кажандаа эривес, ак чигир ышкаш кажара берген тургулаар. Эльбрус сынның шыпшык баажы' каан хүннерде каны-даа таладан агара берген көстүп чыдар. Изиг аржаан сугларга эмненир дээш улус кээп турар. Аттыгып чыдар ол суглар баштарында серилер, көжегелер чылгылап каан, кылаштаар оруктар аштап каан, ыяштар база олуртуп тараан. [illegible] улус сугну ижип-даа, аңаа эштип-даа турар, селгүүстеп [illegible].

Хоорай боду даг кырында, а даг эдээнде бичии суур бар. Мен ол суурга бичии [illegible] чурттап турган мен. Ба[illegible] хааи. Соңгалар баарынга садчыташ болгаш, аңаа чигир чыыр арылар. Россияга ышкаш, чоон чудуктарга эвес, а аргып каан дөг, эзрлиш үнер чадаң ыяштарга турганнар түве. Шакпас, амыр арылар боор, оларның аразынга Булька-биле эртениң-не олурар мен.

Булька арылар аразынга ында-боор баспышаан, оларның ындын дыңнаалап, кагган, чыттап тургулаар. Оларга шаптык катпас дээш база бодунга дегбезин дээш, Булька аажок оожум кылаштаар чүве.

Бир-ле эртен селгүүстээш чанып келгеш, палисадникке кофе ижип олур мен. Булька кулактарының дөстерин дырбап, мончарында коңгулуур, чугааштарын кыңгыраткан тур-ла. Оон бичии болганда, даг кырында хоорайдан эдеп болгаш корбунчуг дааш-шимээн дыңнап каан мен. Ыттар ээрип, улуп, сымыраныы, кижилер алгырып-кышкырып турган. Ол дааш-шимээн алгы-кышкы дагдан бадып, бистиң суурждугажывысче чоокшулап-ла ор. Бульканың дырбаныры соксаан, аккыр диштерлиг моңгүгур бажын ак-ак ийи холунуң аразынга салып [illegible] база уштуп алган, мааң чанымга шоозеп чыткан. Дааш-шимээнин, чүү деп чүвел дээрзин билген ышкаш: [illegible] ырын кызыныкаш, диштерин ырзайтгылапкаш, ээрип эгелээн. Даан-шимээн чоокшулап орган. Хоорайның шуугу ыттары улаан ышкаш, сымылааң ээргилээн. Көөр дээш, даштаар үнүп келдим, мааң баажыымының хереэнен эдш бо за үнүп келген. Мен:

— Чүү боллу бо? — деп айтырдым.

Ол мынча диди:

— Кара-бажыңдан үнген улустар ыттарны соп чоруп турары ол-дур. Ыттар ковүдээн, ынчангаш хоорай чагыргазы ыттарның шуптуузун соп өлүрер дээн-дир.

— Бөр эвес Булька таваржыр болза, ону база өлүрер бе?

— Чок, мончарлыг ыттарны өлүрбес.

Шак ол үеде кара-бажың кижилери бистиң херимивис чанынга келгеннер.

Муруудан соңгаттар [illegible]ның соондан ичирбеледин алган дөрт кара-бажыңнаткаңнар чоруп орган. Хорутдаткаттарның [illegible] холунда узун демир илбек, а өске ийиниде ыяш тоңшаттар чораан. Бистиң херимивис чанынга оларның бирээзи бажың ыдын илбектей шаап алгаш, [illegible] чуже сөөртү берди, а өске бирээзи ону [illegible] соп эгелээн. Ыт коргунчуу сүрген кылдыр [illegible] алгыра берген. Кара-бажың кижилери алгыржып, каттыржып турганнар. Илбектиг[illegible] [illegible] ытты аңаа тыртпааан, [illegible] өске ол ээбээн адыра тыртып алгаш, ам ыт бар бе деп мааң-бээр көрбүнүп турган.

Шак-ла ынчан Булька, адарже шурап турганы ышкаш, ол илбектиг [illegible] четкеш, оон [illegible] халый берген. Оон мончарын [illegible] тыртып каапкаш, алгырып-ла үнген мен:

— Дедир маңна, Булька! — дээш. Бульканың соктазын кара-бажыңың кижилеринден [illegible].

[illegible] Бульканы [illegible] авааптыры сүрген илбектеп [illegible] боор чытты, ынчалза-даа ол [illegible] өске эжинче мынча деп алгырды.

— Сок!

А бирээзи токпак-ыяжы-биле хапкан: Булька [illegible] шапкылаңдыр шурап чүткүп турган болгаш олуртпаан. Кежээ чирлип келген, кудурууп ыыгыпкаш, бажынче хол-буду хаа болу берген, карак-кулак чок маңнапкан. Ол мааң орнум адаанче шимеш дээш [illegible].

Илбектиң кадалган чериден кеш чирап берген. Оон харын Булька диргиг үнген.

ТЫВА ЧЕРДЕ ТЫНЫМ ТУДУШ

Дыңмажаңга [illegible] бовес
Тыва чериң оглу-дур мен.
Дыттың мөге [illegible] деп
Тыным ында тутчу берген.

Ием болган Тыва черим —
Идегелдиң часкы хүнү —
Чаагай улуг Совет чурттуң
Чараш, делгем булуңу сен.

Бүрүн [illegible], [illegible]
Бүзүреддиң чолеңгизиин —
[illegible] чүгүм [illegible] дег
Ындыг күштүг эртине чок.

Ада-чурттуң [illegible]
Арнын келген селемеден
Дадай дивес, чалданмас бис,
Таабыш күзээн соруктуг бис.

Тыва чериң оглу-дур мен.
Дыттың мөге дазылы дег
Тыным ында тутчу берген —
Дыңнып мени тыппас силер.

Ием болган Тыва черим —
Идегелдиң часкы хүнү —
Чаагай улуг Совет чурттуң
Чараш делгем булуңу сен.

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

ТООЛЗУГ КЕЖЭЭ

[illegible] бажым сүмбаан,
Сыннар сорта апкан хүнден адыннанган.
Кежээ ниир. Авам биле ачам манаан,
Херим иштин бозагага олурган бис.
Инек кужур удумзургай [illegible].
Ишкээр шыпче чылгычы [illegible] аттар ап дээн.
Тия чок торгу кожегеде билдинмес хол
Дизит сылдыс угулзалар сырып берген.
Дээрниң чараш сыргалары угаан-мээмни
Дээскиндир тырыкылдай бөөлдей берди.
Курбусту[illegible] ачам бедээ неген аар дээш.
Куштаалдырып, чедээн кырлап тутсуп ор мен.
Хааның бүгү шыдалдалын шыдап эрткеш,
Кайгамчык шил орду-суурте тудуп чаар мен...
Эки чораан, эрес адам кудалап каап
Эртине-Хүн дааттыңаны чалап аар мен.
Кудурутуун кымчылаңган хава ыдым
Кудей-дээрден мени «дүжүр» ээнипкен:
[illegible] ачам
Чыраалдыын [illegible] хадыын орган.
Сында [illegible] сүмбаан,
сырын эстээн.
Сыннар сорта апкан хүнден адыннанган
Солун кежээ сагыжымга мынчага дээр
Чоокта чаа эрткен ышкаш сагыжып.

А. ДАРЖАП.

МААДЫРЛАРНЫҢ АВАЛАРЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

БЕЛОРУС ССР. Бо тураскаалга, дашта мөңгежиттирген оолдарынга кырган ие хүнның келир. Төрээн чурт дээш тулчуушкунче олар бот-боттарының соондан мөңгези-биле чорүй барганнар. Оларның эң бичези Петр дөртен дөрт чылда ажы-лүүма аттыг черге Александр Матросовтуң маадырлыг чоруун катаптааш, Совет Эвилелиниң Маадыры болган.

Белорус автомобиль тудукчуларының хоорайы Жодинонуң кыдыында тургускан тураскаалга Анастасия Фоминична Куприянова-биле кады аныяк ажылчыннар, студентилерниң тудуг отрядтарының дайынчылары, пионерлер болгаш школачылар чоокта чел четкилеп келген. Оларның-биле ужуражыры-биле Анна Тимофеевна Гагарина болгаш Ольга Ивановна Коваленок (космос маадырларын өстүрген иелер) чедип келгеннер.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): А. Т. Гагарина, А. Ф. Куприянова, О. И. Коваленок оларның пионерлер аразында турары

А. НИКОЛАЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникази.

КӨРҮШТҮГ, ЧАРАШ

Бистиң тыва даш чонукчуларының кылган ажылдары чыл келген тудум-на хөй санныг көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап ап турар.

Сеолгү чылдарда чаваныкчы шеверлерниң улуг хемчээлдиг скульптуржуткан ажылдарын кылып турары база көвүдээн. Ындыг эгелээшкин бистиң районда илдепкейжээн. Чүге дээрге мында Тываның хоочун чаваныкчылары Дойбу-Хаа Хертек, Көгел Саая болгаш оларның салгакчылары ажылдап, чурттап турарлар. Маңаа Көгел Сааяның ботидепкейлиин демдеглевее арга чок. Оон эгелээшкини, удурту лгазы-биле Бел аржааның кедээнде болгаш «Тээли» совхозтуң контораның баарында улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынгылаан. Авторнуң устуунда адаан аржаанда кылган тээн уран-чечен утказы-биле солун. Тепи кооргe, чалым-сүвүр хаяларда турлаандан душкеш, тайга белиинде хем иштинде хевистелген ноган Көвл-Соок шинаазынче көрүп алган боданып турганзыг. Ону ырак-чооктан келген чеже дыштаныкчылар көрүп, тыва чонда ук тоогузундан, ада-ыжыгуурундан салым-хааныыг мыңдыг уран шеверлер бар деп бодап сонуургаваан дээр. Ам оон удуртулгазы болгаш Доңдук Дойбу-Хааның киржилгези-биле район төвүнүң Ленин кудумчузунда кылып турган ажылдары доозулган.

Мында хуна, инек, сарлык бугалары, кошкар болгаш лоқ ырының дүрзүзүн чараштыр сиилбип кылган. Ол — мал бажы өзүп, ковүдеп турарын дээн утканы көргүскени ол. Чер-черлерде уран талантылыгларының бот-идепкейин көдүрүп, оларның ажылдары Тываның хоорай, суурларының көскү черлеринге моон соңгаар костүп кээриңге бүзүрел болур деп бодаар мен. Черле ынчаш кижи көрүп чоруурга, чаваныкчыларның улуг хемчээлдиг кылган ажылдары көрүштүг, чараш болгаш солун-даа боор-дур.

М. ДУЮНГАР.

Бай-Тайга району.

ДЕЛГЕЛГЕ

Вьетнамда «Лев Толстой — [illegible]» деп делгелге ажыттынган. Ону улуг орус чогаалчының төрүттүнгениңден бээр 150 чыл болур оюнга холбаштыр организастаан.

Хөй санныг стендилерде болгаш витриналарда Л. Н. Толстойнуң эгээртинмес байлак, кайгамчык чогаал ажылдарын делгээн. Оон чогаадыкчы ажылының үе-чадаларының, чогаалчының бодунуң болгаш оон маадырларының дугайында амты үениң сурагжыг кижилериниң чугааларын база ында киирип делгээн.

С. А. ТОЛСТАЯ — ФОТОГРАФ

[illegible] С. А. Толстая чурук [illegible] чораан. 1887 чылда ол Москвадан Ясная Поляна[illegible] фотоаппарат аппарган. Ол фото[illegible] Л. Н. Толстойнуң Ясная Полянада бажыңында ап-даа кадагалаттынып чыдар. Ол фотоаппарат-биле С. А. Толстая, ылангыя өг-бүлезиниң ажыл-амыдыралын көргүскен дыка хөй чуруктарны тырттырган.

ШЕВЧЕНКОНУҢ СЛОВАРЫ

[illegible] чылдарда Киевтиң «Наукова-Думка» ном үндүрер чери Шевченконуң энциклопедиктиг словарының ийи томун парлап үндүрген. Ону үндүрериниң эртемденнер болуг, хөй критиктер, шевченковедтер, литературоведтер киришкеннер. Ийи томну парлап үндүрерде УССР-ның Т. Г. Шевченко аттыг [illegible] литература эртем-шинчилел редакциязы [illegible]. Ам бо дуңмалышкы республикаларның 500 ажыг авторлары киришкен.

Шевченконуң энциклопедиктиг словарының бир кол өөрүу — оон бистиң чуртун амы-дуңмалышкы республикаларның литератураны, база [illegible] дугайында.

Словарьда тыва-украин литература [illegible] дугайында база хуусаа эге бар. Мында ачон [illegible] улуг украин шүлүкчүнүң шүлүктерин тыва дылче очулдарының дугайында онзагай-лаа бижип турар. Тываның революсчу намының Төп Комитединиң шиитпири-биле 1941 чылда Тывага Шевченконуң өлгениниң бээр 80 чыл болганын демдеглээнин бижип көргүскен.

Словарьда тыва очулдурукчу шүлүкчүлер дугайында база чугаалап турар. Мында Тыва АССР-ның чогаалчыларының шүлүкчүлери С. А. Сарыг-оолдуң, С. Б. Пюрбюнуң очулгаларының дугайында мактап бижээн. Ол [illegible] 1964 [illegible] чогаалчыларының чогаалдарының [illegible]. Т. Шевченконуң «Думы», «Чалгыг дээ шүлүктериниң очулгазын Тыва [illegible] интернационалчы харылзаа деп санап турар.

Шевченконуң словарының үнген томунда Т. Шевченконуң [illegible] сиилбип каан. Бо чаа словарь чүгле Украинаның эвес, а амы-дуңмалышкы республикаларның, областарның, литературоведтериниң, эртемденнериниң, тускай эртемниглеринге, студентилерниң болгаш номчукчуларынга ажыктыг словарь боор турар.

В. ОРЕЛ,
филолог.

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

И. РАСЕНИКТИҢ «ЫРЖЫМ КЕЖЭЭ» деп фотоэтюду.

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ТЫВЫЖЫ

СЭТА-ның [illegible] Сибирь салбыының Бурятияда филиалының болгаш Иркутскиниң А. А. Жданов аттыг күрүне университединиң эртемденнери эрте-Бүрүнер кижиниң чурттап турган чериң тывкан. Эртемденнер БАМ оруунда шинчилеллер кылып турар каттышкан археология экспедициязының кежигүннери-биле катай ажылдап турарлар. Байкал болгаш Соңгу-Муйск сыннарын өттүр каскан тоннельдер аразындан тывылган ол тывыш маңаа чурттап чораан кижилерниң [illegible] тыш тодарадырынга [illegible] болган. Оон мурнунда бо черлерге бажзыйн ажы 20-30 муң чыл бурунгу районнарда бар деп санап турган. Эртемденнерниң чаа тывыжы [illegible] аңаа 150—180 муң чыл мурнунда келгенин бадыткап турар.

Археологтарның үнелиг тывыштары ук черниң төөгүзүнде чамдык нарын айтырыгларны тодарадырынга, уг шинчилерлеринге улуг дузалыг болур турар.

Л. САНЖИЕВ,
СЭТА-ның корр.

Бурят АССР,
Нижнеангарск.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкага чыскаалыңар!»
11.00—«Будильник».
11.30—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!».
12.30—«Тоол аалдан келген», «Шортанның дужаалы-биле». Уран-чечен [illegible].
[illegible]—«Катана» [illegible] «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
15.00—«Музыкалыг киоск».
15.25—Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгени хүнүнден бээр 150 чыл болганынга. Москвада СССР-ниң М. Горький аттыг уран-чечен үлегерлиг театрының фильм-шиизи «Анна Каренина».
18.10—«Делегей байдалы».
18.35—«Бөгүн — Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү». СССР-ниң нефть үлетпүрүнүң министри Н. А. Мальцевтиң чугаазы.
18.50—Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының чагыглары-биле концерт.
[illegible]—Медээлер.
[illegible]—«Кино [illegible] оруктар аяңнары». [illegible] ы Ю. А. Сенкевич чорудар.
20.60—«Силерге кедээниң ажыл-ишчилери». Концерт.
21.30—«13 сандайлар» деп кезиг көргүзүглер фильмотеатры.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.55—Хоккей талазы-биле СССР-ниң чемпионады. «Спартак» (Москва) — «Сокол» (Киев). ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга. Тоңгенде — медээлер.

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Частырыглар комедиязы». Уран-чечен телефильм. 1, 2-ги сериялары.
13.55—16.05—Чавсар.
16.05—«Болзамын ажыл хүнүнде». Кинопрограмма: «Механизаторлар», «Красава», «Ханларның сыы».
16.50—«Кымыр болгаш билир боле». Аныяк техниктерге дамчыдылга.
17.35—«Моңгун коңгажыгаштар». Уругларның ыры-шүлүкчүнүң концерти
КЫЗЫЛДАН
18.00—Теле медээлер
18.10—«Уран-чечек номчулга». Дамчыдылга.
18.30—Теле медээлер
МОСКВАДАН
18.45—«Үнкү чыл — шалыпчы чыл». «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
[illegible]—Медээлер.
[illegible]—«Аңның чоо [illegible] оруктуң дургуну». [illegible] Москва хоорайның КАИ эргелелиниң начальниги, милицияның генерал-майору А. П. Поздняков киржир.
19.55—«Хүннү балыр». Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. Авторлары — А. Бейнер, А. Миширин.
22.00—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгени хүнүнден бээр 150 чыл болганынга. «Лев Толстой дугайында сөс». Хөй сериялыг документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү кезээ. Сценарийниң автору — В. Б. Шкловский. Режиссеру — Ю. Белянкин.
00.00—01.20—Спорт программазы: Чиик атлетика талазы-биле Европа чемпионады. Прагадан дамчыдылга. Вертолёт спорттуң талазы-биле делегей чемпионады. Тоңгенде — медээлер.
ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
18.00—«Шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
КЫЗЫЛДАН
18.45—Уруглар фильми «Күс, чаашкын болгаш моогүлер».
19.05—«Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга.
19.20—Уругларга фильм. «Пиноккионуң ужуралдары». 1-ги сериязы. Ол-лаарак фильми.
20.30—20.50—«Болгарияның улустуң ырлары болгаш танцылары». Фильм-концерт.

Агаар

Бөгүн республиканың кызыл турар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дургуну секундада 6 — 11 метр, күштелгенде — 20 метр чедер. Агаарның температуразы 17—22, чамдык районнарга — 11—15 градус чылыг.

Кыжылга чаъс чагбас, агаарның температуразы 18 — 21 градус чылыг.

СПОРТ-СПОРТ

Делегей рекордсмениниң тиилелгези

ПРАГА. (СЭТА). Узуннун халыыр талазы-биле делегей [illegible] Вильгельмина [illegible] 6 метр 88 сантиметрни халааш, Европа чемпиону болган.

Мөңгүн медальдарны Ангелина Фойгт (ГДР) — 6,79 метр, Хүрэлин Ирина Нитрикова (Чехословакия) — 6,69 метр көргүзүглерлиг болгулаан тааң алганнар.

Шакта — 512 километрни

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Американ спортчу Дон Веско мотоциклге делегейниң тургаан рекордун тургускан. Оон көргүзүү — шакта 512, 733 километр болган. Спортчунуң мурнундагы рекорду шакта 506 километр турган.

Рекордсменниң мотоциклинде бирээзи-ле 1000 кубсантиметр хемчээлдиг ниң турбошимчедикчиин кылган. Кывар-чаар материал орнунга спирт ажыглаан. Машинаның узуну — 6 метр.

СОВЕТ СПОРТЧУЛАРЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ПРАГА. (СЭТА-ның тускай корр. Б. Б. Буховцев) Чиик атлетика талазы-биле Европа чемпионадынга совет спортчуларының чавыштанмас тиилелгези-биле доозулган. 800 метрге чүгүрериңге шуптузу үш медальды чаалап алганнар. Алдын медаль-биле Ленинград чурттуг Татьяна Проводнина, мөңгүн-биле — Брянсктан келген Надежда Мушта, хүлер-биле — Владивостоктан келген Зоя Ригель шаңнаткан. Баштайгы ийиниң шагы дөмей — (финишке келирге оларны чүгле чаңгыс сантиметр аңгылаан).

400 метрге чүгүрериңге Германия Демократтыг Республикадан Марита Кох шылгараан.

ОН АЛДЫ ХАРЛЫГ ЧАЧЫН

ЧЕЛЯБИНСК. (СЭТА). Маңаа болган бүгү-эвилелдиң [illegible] тургазынга үш чүс хире кижи киришкен. Аар деңзиге Свердлов чурттуг С. Зырянов бирги черни алган. 100 кг деңзилиг Башкирияның «Восточный» [illegible] комбайнерн 16 харлыг, чачын Минихр [illegible] хүрешкен. Улуг мөгелер-биле хүрежирин аңаа чоокшаароза, аар деңзиге хүрешкеш, үшкү шаңналды алган.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Азыдаткан дипломаттар» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.10, 18.50, 21.10 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Алнаамыс школаже чорупкан» [illegible]. «Кинога тырттырарын күзээр сен бе, ынчаш?» [illegible]. «Дээрде дургун» 16.30, 18.50, 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Том Сойерниң ужуралдары» 11.00, 13.00, «Бичии шимшиң турган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Гарбо пайычылар чуртунда» 11.00, 13.00. «Чоон чүк экспрессинге олуруушкун» 15.00, 17.20, 20.00 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: «Киночыныңдыг Пятницкий кудумчузунда шайлаар чер» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Телефон [illegible]» [illegible], 11.30, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Ак-кызыл чечечигеш» 10.40, 12.10, 15.50, 17.20, «Азыдаткан дипломаттар» 13.00, 18.50, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Чааскандырылым арттырба» 15.00, 16.50, 18.50, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Кинога тырттырарын күзээр сен бе, ынчаш?» 15.00. «Чоон чүк экспрессинге олуруушкун» 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор[illegible] 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-25-21, 2-22-20, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-25-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорлазының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-43, солун келбейн барганда 2-32-75 телефоннар ...

Тираж 17531. Чагыг № [illegible].

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТТ — [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 207 (10804) | 1978 чылдың сентябрь 5, вторник | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

ДҮЖҮТ АЖ ААЛДАЗЫ, МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТКЕН

Кызыл районнуң «Ак Улуг хурал» совхозунуң ажылчыннары СЭКП-ның ХХV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының хүлээп алганының бир чыл оюн [illegible] демдеглээр социализтиг [illegible] СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседип талазы-биле совет космонавтыларның кылымырын деткип база чуулдуттунуң, совхозтуң малынга мал чемнери белеткээриниң планын чедиишкинниг күүсеткен.

Сентябрь 2-ге чедир үр ногаа 1960 тонна сиген, 200 тонна сенаж белеткеп, кукурузаның ногаан массазының 655 тоннаны салгаан. Чуулдуттуг болгаш совхоз чемнерин белеткээрин совхоз уламчылап турар. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге бараалгап Юрий Гагарин аттыг шилчиир ыдыктыг тугну алыр дээш социализтиг чарышты организастаар дугуйунда СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсоюзтуң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир тугун-биле таныышкаш, бажы-ла чылдар немей 300 тонна сигенни, 150 тонна сенажты белеткээрин шиитпирлээн СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапортту дамчыткан.

СОРУКТУГ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Бедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң чаа угланыышкынын айыткан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң июль Пленуму [illegible] совхозтуң ажылчыннары бедик кордуушкунну ажылдап турар. Малдың баш санын көвүдедиринге, оон продуктулуг чорууун өөрүлериге [illegible] малынга быжыг чем баазазын тургузарының чугулазын ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге, Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелинде онзалап айыткан.

Бедээ ажыл-агый талазы-биле партияның чаа салымсалыышкынынга харыы кылдыр ажылдаар күзел-соруктуг [illegible] 1700 тонна сиген белеткээрин хүлээнген. 103 чурагайлыг хой кудаазу бистиң бригадага онаажып турар. Бригаданың ишчилери мурнунда салдынган [illegible] күүседирин шиитпирлээн.

Быжыглаттынган хөдээ ажыл-агый техниказын [illegible] бригаданың ажылдаар чаштың сорулгазы чылдыг. Ажылдаарының чорудулгазын мынчаар организастап, башкарып турар бис.

Бригада үш звенодан тургустунган. Оларның ажылдары [illegible] сарааттаарының звенолары. Ажылды чыннаар организастаарга шынар акжыныг темп дүргедээр. 1500 тонна сигенни кезип, тырый шарып, сарааттап белеткээр дээш Хоор-Аксы [illegible] 19-ка чедир 50 ажыт [illegible] Бригаданың механизаторларының, ажылчыннарының, шудургу ажылдап турарының ачызында 1100 тонна сиген кестиниген, тырый шарыттынмышааа, сарааттаттынган. Оон 150 тоннаа Сагылыг Чарааш-Дыт суг-бараан фермазынга чедиртинген. Бистиң чоокку сорулгавыс 1500 тоннага доктаавас, харын 200 тоннаны оваалдавыстан ажыр белеткээр деп турар бис.

Ажылывыстың чорудулгазын, тус-тус кижилер ажылынга чарышты [illegible] бөш, он хонуктан үндүрүп, мурнакчыларны илередип, [illegible] ажыл чорудулгаа чамдык кижилериниң ажылдап турары [illegible] тер Дожуй-оол Ооржак, Андрей Ооржак, хол кадырыг-биле кезикчилер Челдак-оол Саая, Григорий Саая, чуурукчу-сарааттакчылар Бады-Мөге Кара-Сал, Ромин Херрек суг сорлуг автомашина чолаачызы Кан Кара-Сал, [illegible] Вера Саая, Полина Куулар, [illegible] ажылдап турарлар. Мурнакчы механизаторларга, ажылчыннарга акша шаңналдарын тыпсып турар.

[illegible]

Х. ООРЖАК.

Овур районнуң «Кызыл-Тук» совхозунуң Ак-Чыраада механизастаттынган бригадазының бригадири.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Алексей Николаевич КОСЫГИНГЕ

Эргим эштер!

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң космоска башкарылгалыг кады кылган шенелдезиниң чедиишкинниг доозулганынга холбаштыр Силерге, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазаанга болгаш совет улуска Германияның Социалистиг чаңгыс ааи партиязының, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың бүгү улузунуң мурнундан акы-дунма чүректиг изиг байырывыс чедирип тур бис.

Орбитаның «Салют-6» — «Союз-29» — «Союз-31» комплекизиниң [illegible] ужудуушкунун болгаш ажылын, космоска болганын совет эштерни-биле кады баштайгы немец [illegible] Герман Демократтыг Республиканың космонавтыларының чоргааны бистиң [illegible] ры сорук киирикчи болгаш чоргаарланыышкын-биле хайгаарап турганнар. Оолдаларны төрээн чем күүсеткени [illegible] келгени республиканың чер болганынга улуг өөрүшкүнү хайныктырган.

Космос делгемин тайбың ниң эрге-ажыктарынга болгаш кижи төрелгетениниң чаагай чоруунга таарыштыр шингээдип алырының херээнге мурнакчы рольду чедип алган Совет Эвилели ол ондур улуг болгаш буянныг сорулганы боттандырарынга киржир аргазы акы-дунма социализтиг чурттарга чорааның аразында, Герман Демократтыг Республикага, тывысып берген. Космоска ужудуушкуннарның чедиишкинниг боттанганы болгаш «Интеркосмос» программазының шутуму-биле космос делгемин шинчилээринге социализтиг [illegible] Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улуг, бедик хөгжүлделиг экономиктиг болгаш эртем күчүзүнүң база акы-дунма социализтиг күрүнелерниң [illegible] мурнунга деречилеп турар. [illegible] интернационализмге үндезилеттинген [illegible] кады ажылдажыышкынының кайгамчык улуг аргаларын олар база дугайы чырыткылаңдыр көргүзүп турар.

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң космоска кады кылган бо башкарылгалыг шенелдени баштайгы социалистиг немец күрүнезиниң 30 чыл оюнуң бүдүүзүнде боттандырган. Ол бистиң [illegible] бистиң партияларывыстың, күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың аразынга эвилелдиң бузуглаңның дугаанын тодаргай херечилеп турар-дыр. Төп ниити бодуушкун Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың аразынга [illegible] болгаш дузалажылгаа дугуйунда 1975 чылдың октябрь 7-де керээге үндезилээн, бистиң кады ажылдажылгавыстың чаа аргаларының көрээчи болур турар.

Силерге, эрги Леонид Ильич, эрги Алексей Николаевич, бүгү космонавтыларга, бо төөгүлүг ужуушкунуң [illegible] Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш ажыл-ишке, тайбың [illegible] чар дээш демиселге чаа-даа чедиишкиннерни бүгү чүректиң [illegible] күзедивис.

Коммунистиг байыр-биле

Эрих ХОНЕККЕР
Германияның Социалистиг чаңгыс ааи партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы.

Вилли ШТОФ
Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

„Интеркосмос" программазын ёзугаар каттышкан башкарылгалыг чаа ужудуушкун чедиишкинниг доозулган. Космонавтылар Быковский биле Йен Черде ээп келген

СЭТА-ның дыңнадыы

Орбитаның «Салют-6» — «Союз-29» — «Союз-31» дээр эртем-шинчилел комплекизиниң бортунга кады ажылдаар программазының чедиишкинниг доозулганының соонда Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Валерий Федорович Быковский болгаш космонавт-шинчилекчи, Герман Демократтыг Республиканың хамаатызы Зигмунд Йен составтыг каттышкан экипаж 1978 чылдың сентябрь 3-те Черже ээп келген. Космонавт эштер Коваленок биле Иванченков олар орбита комплекизиниң бортунга ажылын уламчылап турар.

Космостуң «Союз-29» корабльчиниң ээп дыраар аппарады Совет Эвилелиниң девискээринде хонзун дээн районунга Джезказган хоорайның мурнуу-чөөн талазынче 140 километр черге кээп хонуптан. Черге хенганының соонда эштер Быковский болгаш Йен оларның кадыкшылы байдалы эки.

Орбитаның «Салют-6» — «Союз-29» — «Союз-31» комплекизиниң бортунга каттышкан экипажтың кады ажылының үезинде Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың эртемденнериниң база специалистериниң белеткээни эртем-техниктиг болгаш медико-биологтуг шенелделер бүрүн хемчээлинге күүсеттинген. Чижээ, космонавтылар Коваленок, Иванченков, Быковский болгаш Йен олар бейдус курлаасырларын болгаш делгандыр турар бойдусту шинчилээр сорулга-биле Чер кырының болгаш Делегей океанының кырының чамдык районнарын чуруун тырттырганнар.

Чаа металл болгаш металл эвес материалдарның тургустунарынга дензи чок байдалдың салдарын шинчилээр сорулга-биле космоска ужудуушкун байдалдарында технологтуг шенелделерни күүсеткен. Черниң атмосферазынга физиктиг чоруулгаларының канчаар эртериниң характериниң дугайында чаа сан-медээлер алдынган. Кижиниң организмнинге болгаш биологтуг объектилерниң хөгжүлдезинге космоска ужудуушкун факторларының салдарын улам ыңай өөренип шинчилээр сорулга-биле чамдык медико-биологтуг шинчилелдерни чоруткан.

Орбитага чыл чыгам үе ужудуп келген «Салют-6» эртем станциязының бортунга «Интеркосмос» дээр чаңгыс ааи программа ёзугаар Чехословак Социалистиг Республиканың, Польша Улус Республиканың болгаш Герман Демократтыг Республиканың космонавтыларының киржилгези-биле каттышкан үш экспедиция чедиишкинниг ажылдаан.

Космостуң «Союз» корабльдеринге болгаш эртемниң «Салют-6» станциязынга совет болгаш каттышкан экипажтарның ужудуушкуннары совет космос техниказының бедик шынарлыын көргүскен.

Эртемденнерниң, конструкторларның, инженерлерниң, техниктерниң болгаш ажылчыннарның эрес-шудургу ажыл-ишти-биле Совет Эвилелинде тургустунган амгы үениң космос корабльдери болгаш орбита станциялары, салып унаурерни хандыраарының болгаш башкаарының чер кырында чепсек-херекселдери, ол ышкаш эртем болгаш эртем-техниктиг шенелделерни бээ шинчилел ажылдарын ажылдап кылырынга болгаш белеткээринге акы-дунма социалистиг чурттарның салыышкыны космос делгемин тайбың сорулгаларга таарыштыр шинчилээриниң болгаш шингээдип алырының талазы-биле социализтиг дем каттыштырылга чурттарының боттандырып турар программазын бүдүрерин болгаш план ёзугаар күүседирин хандырган.

Дүжүт 78: дүрген темп, бедик шынар

ИЙИГИ ЧЕРГЕНИҢ АЙТЫРЫЫ ЭВЕС

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш «Тиилелге» совхозунуң бүгү комбайнерлери, механизаторлары бо үеде кызымак ажылдап турарлар. Хоочун механизатор Д. Дадарга удурткан бистиң № 1 комплекстиг отрядывыстың [illegible] бо чылын [illegible] культураларын чашкан. [illegible] бедик шынарлыг ажаап алыр сорулга-биле кирипкен бис.

Бо хүннерде № 2 бригаданың девискээри хову-шөлдерде тарааны 12 комбайн-биле — дөрт, 5 комбайн-биле чыттыр кестирип тур бис. [illegible] 1 гадан 1,5—2 центнер. [illegible] бүгү күштү салып ажылдап тур бис. Ылаңгыя комбайнерлер Лүндүп Кызыл-оол, Василий Дукур-оол, Кан-оол Куулар, тарааны чыттыр кестирип турар оолдар — Дадар-оол Сундук, Даш-оол Ондар олар хүн нормазын бүдүн чарлыктап ийи катап ажыр күүседип, хүнде-ле 30—35 тонна тарааны ажаап турарлар. Оон ангыда чайып алдарган черниң бок үнүштерин К—700 тракторда кошкан агрегат-биле аштап арыглап турар Ипчи-Доржу Херрекпиң кызымаккай ажылдап турар [illegible] К—700-биле комбайннардан шаңче тараа сөөртүп турар Николай Ондарның ажылдыр, эрестин бисти өөртүп турар. Ол бистиң комбайннарывысты бичии-даа араа тургуспазын кызыдар кижи.

[illegible] тракторисчер чедишпес.

Бистиң ажылывыска база бир шаптыктыг, берге чүве болза үремин техникага [illegible] Кызылда «Сельхозтехника» каттыжышкынның [illegible] Ол организацияның тейлерлериниң бо бүгү ажылдарын кылып турарының шынарын дыка кулу. Болур [illegible] черлерге үрелик хевиир боор, маңаа катап ажаап [illegible] тавар ар улус-тур бис.

[illegible]

Совхозтуң удуртулгазы бо бүгү четпестерни көрбүп бар дарый хемчеглерни алыр боор деп [illegible] бис.

А. АНГЫР-ООЛ,

№ 1 комплекстиг отрядтың комбайнери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Кызыл район.

ОРАЙ КЕЖЭЭГЕ ЧЕДИР

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң хову-шөлдеринде бо чылын тарааның үнгени өске черлерден дээредевес. Кандааштынышың ужуу каңа-даа дешей болган. Ынчангаш Кур черниң тараажылары бичии-даа мажак кагбайн, үнген-не тарааны бүрүн-биле ажаап алыр дээш, бо хүннерде бүгү күштү мөөңнеп даң бажындан орай кежээге чедир кызымаккай ажылдап турарлар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Янчаттың удуртканы ийиги комплекстиг отрядтың комбайнерлери № 6 хову-трактор бригадазының девискээринде шөлдерниң тараазын ажаап турда, оларга ужуражып, чугаалаштывыс.

— Тараа сывы кыска болгаш, ажаап алыры белен эвес-тир деп, мурнакчы комбайнер Эрес-оол Куулар чугаалады. — Кижиниң, техниканың улуг күжү негеттинер, ынчалза-даа дүжүт хирелиг.

— Бир гадан каш центнер чедир дүжүт ап тур силер?

— 1,7 — 2 центнер... Чер-черлерден ангызы.

Ийиги отрядтың ажаар девискээринде 6800 гага тараа культураларын чылын чашкан. Оон 4100 газындан мал чеми белеткээр кылдыр үндүр бижээн, арткан 2700 га черниң тараазын ажаар ужурлуг. Бо үеге чедир мал чемнери-биле катай 1500 гектар черниң дүжүдү ажааттынган. Кылыр ажылдар ам-даа хөй. Ынчалза-даа ол везек черниң тараазын ам кыска хуусаада ажаап доосканш, өске бригаданың девискээринге баар сорулга комбайнерлерниң мурнунда салдынган.

Дөрт кестиришкинде ажылдап турарларның аразындан Акыр-оол Саая, Эрес-оол Куулар, Дадар-оол Куулар болгаш Намчын-оол Ондар олар мурнуку одуруг-да чоруп, хүн нормазын 140 — 150 хуу күүседип турарлар. Отрядтың удуртукчузу сураглыг тараажы Василий Окунович Янчат болгаш оон дузалакчызы Хүреш-оол Монгуш комбайннарның үрелир аваа турар чоруун болдурбайн, оларны ам-не бүдүрүкчүлүг ажыглаар дээш бүгү-ле күштү, бар аргаларны ажыглап, ажылды билдилиг башкарып турарлар.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ЧУРУКТАРДА. (солагай талазындан) мурнакчы комбайнерлер А. Саая, Н. Ондар, Э. Куулар дүжүт ажаалдазының үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ДААЛГАДАН АЖЫР

В. И. Ленин аттыг комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының үүрмектеп сорттаар комплекизинде Владимир Юсуповтуң удурткан комсомолчу-аныяктарының ачызы коллективтиг социалистиг чарыштың чаңгыс үзел эвес тиилекчизи болуп келген.

Оюгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы айында [illegible] мурнакчы [illegible] ажыл-ишчилери планның онааалдазын ажыр күүседип келген. Бо чылдың эртенги чеди айында 27100 тонна рудаңы залчет үүрмектээш, бердинген даалгадан ол хөй [illegible] залчет хүнде 3330 тонна руданы үүрмектээр планнын оңу чамдык хүннерде дөрт муң тоннага чедирип турар.

Комсомолчу-аныяктар ылап [illegible] туруп [illegible] Коммунистиг болгаш комсомолчу субботниктерге идепкейлиг киришкен, [illegible] дыл шак ажылдаашкан.

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерниг уткуур дээш залчетиң аныяктары социалистиг чарышта [illegible] турарлар.

А. АЛАШ-ООЛ.

Эш А. В. Фроловка Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи хүндүлүг атты тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

[illegible] Александр Васильевич Фроловка Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи хүндүлүг атты тывсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың август 30.

СЭКП ТК-НЫҢ ИЮЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

МАССАГА ТАНЫШТЫРБЫШААН

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын районнуң ажылчы чоннары улуг сонуургал-биле таныжып, деткип турар. Июль айның бирги чартыында эрткен политпериодка тускай план-график ёзугаар чорудулган [illegible] черлерже, малчыннар турлагларынче, сиген бригадаларынче, [illegible] [illegible] 32 кезек черже, 31 лекторну партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдиси аъткарган. Таныжылга хуралдарга, читиингилерге 1300 хире кижи киришкен.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң хүлээп алган доктаалынга хамаарыштыр районнуң [illegible] черлеринге [illegible] темалыг лекциялар [illegible]: «СЭКП-ниң июль Пленуму — коммунизм тургузарының деңнелинге тоогулуг үе-чада», «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам мидий хөгжүдери — дайынчы программа», «Көдээ ажыл-агыйны бүгү талалыг интенсификастаары — [illegible]», «Кампания болгаш чамныг чорук дээш демиселди калбартыр». Ол чугула ажылга партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларының кол-ла [illegible] ажылдакчылары, хөй санныг лекторлар, илеткелчилер, агитаторлар, политинформаторлар хаара тудулган. Олар июль Пленумунуң шиитпирлерин, партияның ленинчи агыр политиказының дугайында лекциялары, [illegible] кол-биле [illegible].

Республикада сүт-өараан фермаларының аразында чарлаан социалистиг чарыштың тиилекчизи — «Май 1» совхозтуң [illegible] төп сүт-өараан фермазының саанчылары, кадарчылары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң [illegible] [illegible], малдан ажыр продукцияны улам көвүдедир [illegible] салдынган сорулганы [illegible] күүседирин [illegible] улуг-хуузун киирер дээш сорук киргенин, чарыштың чылдың түңнели-биле бир инекке онаашкыр 697,6 кг сүттү бүдүргенин күрүнеге садар сүт планын 117 хуу күүсеткенин мурнакчы аныяк саанчы Надежда Матрич илереткен.

Дүк кыргылдазының кампаниязы дооступ турда, «Тоора-Хем» совхозтуң кыргылда пунктузунга доктаал-биле танышкан [illegible] малчын Кол Даш-оол [illegible] чүве чугаалааш, мынча деди: «Партияның аалчыныг Пленумунуң [illegible] [illegible] [illegible] бүрүн, бир хойга онаашкыр 2,4 кг дүктү [illegible] Виктор Бичемей, Виктор Әәрилге, Байыр-оол Эмчейбеп, Анзырбан Яндай, Папыш Кыргыс, Кол Сундуй, Сергей Дулейбан олар социалистиг хүлээлгелерин түс-түңнелда ажыр күүсеткеннер болгай. Мен бодум хууңда бо чылын 100 хойдан 101 хураганны ап, бир хойдан 3 кг дүктү кыргып ап, социалистиг хүлээлгемни ажыр күүсеткен мен. Ол бодум СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга мээң киирген үлүүм болган».

Мындыг чижектиг патриоттуг кезиргүүшкүн-биле районнуң үлетпүр бүдүрүлгелерин, [illegible] черлери ажылдап турар. Бо чартык чылда үлетпүр бүдүрүлгеде 22 кижи, оларның иштинде 8 коммунист беш чылдың үш чылының планын күүседиптер. Көдээ ажыл-агыйда 21 кижи [illegible] 8-ки коммунистер чыл планын күүседип [illegible] күүсеткеннер.

Партия райкомунуң [illegible] айның үжүү [illegible] [illegible] чорудуп турарын политкүннү бистиң районда ай санының тускай план-график ёзугаар эрттирип турар.

Чон ортузунга пропаганда [illegible] [illegible] чорудуп, лекция, беседаны чоңга тода, билдингир, сонуургаңгыр кылыр ажылгал-биле кылып турар лекторлар, политинформаторлар бисте хөй. Ындыгларга лекторлар В. С. Тамдын-оол, Х. Д. Салчак, М. Ф. Селин, а политинформаторлардан А. Ш. Амаржи, В. П. Новиков олар хамааржыр.

Пленумнуң салган сорулгаларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чогаал турар черниң дайы-биле агитбригадаларның активчилери, культура албан черлериниң ажылдакчылары идепкейлиг киржип турар.

Районга мал чеминиң белеткелиниң эгелээрниниң бүдүүзүнде «Чойган», «Азас», «Артыш», «Хам-Сыра» агитбригадаларга район көргүзүүн организастап чорудуп. Нинги [illegible] [illegible] өөредиглиг [illegible] [illegible] клубу эргелекчизи В. Шой-Серен кызымак чорук көргүзүп, ам бо хүннерде бүгү [illegible], малчыннарын кыдыгы эргиижинни организастап турар. Чоңга кино, [illegible] [illegible], мурнакчыларның арга-дуржулгазын [illegible], оң [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] «Мээңзи», «Крокодил» хана солуннарын болгаш агитдугаар чоруп черлеринге ундуруп, салган сорулгаларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. Ам бо хүннерде агитбригадаларның каттышкан солуны Мөөнде [illegible] [illegible] районнарындан келген [illegible] чоруп турар.

[illegible] массаны [illegible] чонга таныштырар ажылга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ч. СОТПА,
СЭКП Төжү райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң өралаңчызы.

МЕРГЕЖЭЭЛИГ БОЛГАШ КЫЗЫМАК

Кызыл хоорайның тудуг объектилеринде күчүлүг краннар тудуг материалдарын дажыглап, ажылдап турарын бо-ла көрүп болур. Аныяк кыс Клава Белова суурга-лыг крааннарны башкарып турарларның бирээзи. Ол бодунуң мергежилин эки билир болгаш ажылынга кызымак. Ынчангаш ону тудугжу эш-өөрү хүндүлээр. Коллектив К. Беловага бедик бүзүрелди көргүзүп, ону Кызыл хоорай Советиниң депутадынга соңгуп алган. Депутат хүлээлгезин Клава ак сеткилдиг-биле күүседип, улам-на кужениишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Клава Белова ажыл үезинде.

М. СУНДУЙНУҢ фотозу.

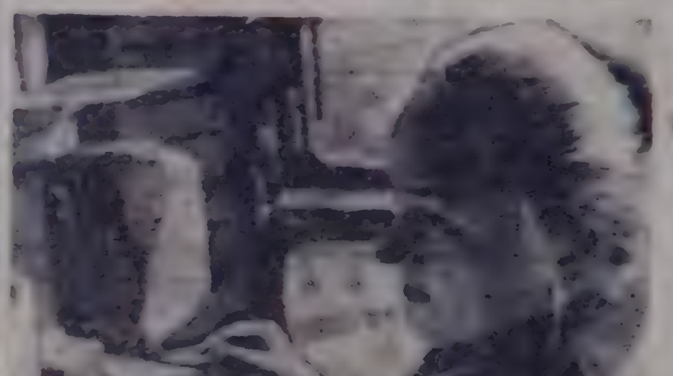

КОЛЛЕКТИВТИҢ ХООЧУНУ

Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының аныяк-даа, [illegible] [illegible] коллективиниң хоочуну Долгай-оол Омчутпаевич Ховалыгны хүндүлээр. Ол бо коллективте 31 чыл иштинде ажылдап турар. 1947 чылдың август айда Сүт-Хөлдүң [illegible] [illegible] тиилелиниң дарганыкы ергазынге аныяк эр кирип келгеш, ынаа хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин кадагалап [illegible] [illegible] [illegible] кылып, [illegible] [illegible] кижи киирген. Аныяк кижиниң күзели бөрге деткип, дарганында хүн ажылчын эзеларын сүмелээн. Ол бээр 31 чыл эрткен, Долгай-оол Омчутпаевич бо хүннерге чедир хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин карактап [illegible] дег кадагалап келген болгаш ол ажылын эскези-биле солуваан.

Хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин кадагалап каракттары белен эвес, [illegible] [illegible] [illegible]. Д. Ховалыг ол хүлээлгезин бо хүннерге чедир ак сеткилдиг [illegible] [illegible]. Хоочун ажылчын кылган херээнге харыысалгалыг, ак сеткилдиг чорук-биле кады ажылдап турар эш-өөрүнге [illegible] [illegible] торес үлегерлиг. Хоочунуң кызымак ажылын кады ажылдап турар эш-өөрү үнелеп, ону ажылчын кооперациязының [illegible] [illegible] каш удаа шаңнап, мактаан.

Хоочун ажылчын Д. Ховалыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мактадыг эвес, а өг-бүлезинде үлегерлиг ада. Өг-бүлезин [illegible] [illegible] [illegible] бак Ховалыг база садыг шугумунда ажылдап турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чыш улуг уруу незинин соон салган, оон мергежилинге өөренип ап, ажылчын кооперациязының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Улан-Үдэ хоорайның [illegible] [illegible] [illegible] турар. Артканнары школазаа.

Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының хоочуну Долгай-оол Омчутпаевич Ховалыг ак сеткилдиг ажыл-биле [illegible] [illegible], хүндүткелдиг ажылдап, чуртап чоруур. Кежээ кижи — [illegible] бөрү-ле шын.

Б. САРЫГ-ЛАР.

ШАЛЫПЧЫ АЙДА

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң [illegible] [illegible] [illegible] чорудар килдизи районнуң [illegible] [illegible] аразынга мал чеми белеткээриниң шалыпчы айын чарлаан. Малчын өг-бүле бүрүзү он беш тоннадан эвээш эвес сигенни [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] де айыткан.

Ниитизи-биле 1460 ажыг херээжен мал чеминиң белеткелинге киржип, 400 ажыг тонна сигенни, 900 ажыг тонна будук-бүрүнү белеткээннер. Сиген белеткээрниң талазы-биле «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында 25 кижи составтыг сигенчи бригада (удуртукчулары Г. Хайдып, О. Сержи) эки ажылдап, бо хүнге чедир 200 тонна сигенни белеткээн. Хол кадыры-биле, сиген кезиринге С. Баазан, С. Хилиаа, В. Мөңгүш-оол, Л. Эртине олар ажылче мурнакчы болуп турарлар. Ук совхозтуң дыка хөй херээжен малчыннары боттарының күжү-биле мал чеми белеткээр планын ажыр күүсеткен. Район Советиниң депутады, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң [illegible] [illegible] Сүүр-оол 17 тонна сигенни, 42 тонна будук-бүрүнү, Түтчиме Саная 20 тонна сигенни, 15 тонна будук-бүрүнү белеткээш, кыштаанда чедирип алган.

«Улуг-Хая» совхозтуң херээжен ишчилери мал чеминиң белеткелинге база-ла багай, эвес киржип турар. Мында түс-түс агиткартирлалар болгаш өг-бүле бүрүзүнге мал чеми белеткээр даалганы берген. Совхозтуң Хайыракан салбырында район Советиниң депутады, сүүрүнүң [illegible] [illegible] чеңгүлелиниң кежигүнү А. Сендир-оолга удурткан сигенчи бригада 100 ажыг тонна будук-бүрүнү белеткээннер. Ада-Чуртуң Улуг дайынының [illegible] [illegible] Бичаа-оол, Дыртык-оол аттыг кудумчулардан 40 өг-бүле боттарының мал чеми белеткээр планын ажыр күүсеткеннер.

Шагаан-Арыгның, Чаа Шагаан-Арыгның, Чаа-Хөлдүң шефчилери 250 тонна мал чемин белеткээннер.

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында сүт-өараан фермазының саанчылары, Жданов аттыг совхозтуң Ак-Тал сүүрүнүң херээженнери мал чеми белеткээринге база идепкейлиг киржип турлар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

МЭЭҢ ҮЛҮҮМ

Школага өөренип турган чылдарымда-ла повар тускай мергежилди чедип алырын күзеп чораан мен. Баян-Тала ортумак школазының онгу клазын 1974 чылда дооскуп, ортумак билиг дугайында аттестатты холга алгаш, повар болур дээш күзелимни боттандырары-биле совхозтуң Ак-Шатта хову-трактор бригадазынга дузалакчы повар болуп ажылдап кирдим. Баштайгы дээрезинде улуг повар Серен Куулардың удуртулгазынга ажылдап, оон арга-сүмезин дыңнап, аңаа өөренип, ажылдың чажыттарын чоорту шиңгээдип ап эгеледим. Оон бээр-ле бо хүннерге чедир совхоз бүдүрүлгезиниң ажылдарынга бригадаларга, звенолерга поварлап ажылдап келдим.

Баштайгы дээрезинде ажылымга берге болганчок-ла таварыжып турган. Чемненикчилерниң талазындан хомудалдар, чемелээшкиннер база тургузаан. Ол бүгү мээң тура-соруумну сыкпаан, харын-даа ажылымда бар четпестерни эки ап, ону каттап тавас дээш улам кызымак ажылдаарымны хүлээндирип турган. Үе билдиртпейн шуужуп эрткен. Ам ажылымга ээзи мергежил бердим, хандырылганың культуразын билдим, чемненикчилерни эки шыпарлыг белен аъш-чем-биле хандырар хүлээлгемни багай эвес күүседип тур мен.

Эрткен чазын Ак-Шаттың хову бригадазынга поварлап турдум, ам бистиң совхозтуң Ак-Чыраада Чылбак-оол Мушаукович Мөңгүш удурткан сигенчилер звенозунда ажылдап тур мен. Звенода 12 сигенчилер, сиген сөөртүр турар бир-бир кижи кежигүнүг ийи звенонуң чолаачылары кирип турар. Оларны белен изиг аъш-чем-биле үзүктелиишкин чок хандылары — мээң мурнумда кол сорулга. Сигенчилерниң ажылының бүдүрүмчүлүү мээң ажылымдан база хамааржыр дээрзин билир мен. Ынчангаш аъш-чемни чемненикчилерниң негелдезинге дүүштүр белеткээр дээш бар продуктулардан аъш-чемниң янзы-бүрү хевирлерин белеткеп турар мен. Сигенчилерниң «четтирдивис» дээн сөзү мээң хүн бүрү ажылымның үнелези.

Бодумнуң ажылымны чугаалап тура, кады ажылдап турар эш-өөрүмнүң ажыл-херээн база көргүзер бодай-дыр мен. Бистиң механизастаттынган звено 300 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг. Звено сиген белеткээр планнын онаалдазын ажыр күүседипкен. Пландан ажыр 50 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгиже. Звенонуң сигенчилери ам мында чөрбе ажыг хонук ажылдап турар. Бо үениң иштинде 305 тонна сиген белеттеттинген. Прессеттинген сигенни он автомашина халчет-биле Баян-Талаже удаа-дараа сөөртүп, кыштагларже чедирип турар. Бо хүннерге чедир 170 ажыг тонна сиген фермаларда чедиртинген.

Ажылдың түңнелин он хонуктаң үндүрүп, чарышка тиилээн кижилерни совхозтуң дирекциязының, партком мурнундан шаңнап, мактап турар. Звенода ажылынга кызымак мурнакчылар бар. Баян-Тала көдээ Советиниң депутады тракторист Бак-оол Мөңгүш, тракторист Чылбак-оол Мөңгүш, Базы Түлүш, пресс-подборщикке сиген шуулукчулары Мөңгүн-оол Мөңгүш, Николай Куулар, Кончук Ондар, чолаачылар Сергей Мөңгүш, Алексей Мөңгүш олар болгаш оон-даа өскелер хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруун баштап келгеннер.

Хандырылгавыс ниитизи-биле багай эвес. Ындыг болза-даа чаа солун-сеткүүл-биле хандырылга негелдеге дүүшпес. Совхозтан сиген сөөртүр транспорт хүнүн чыгыы келип турар, оон почта чорударын уттуп турары ховар-даа.

Мээң поварлап турарым сигенчи звенонуң күш-ажылчы чедиишкиннеринге мээң хууда киирген үлүүм база бар. Ынчангаш бистиң звенонуң кежигүннери бир дембиле ажылдап тургаш, планныг онаалдазын ажыр күүседипкен. Бо хүннерде пландан ажыр немей алган хүлээлгезин күүседир дээш кызымак ажылдап турар бис. Звенонуң ажыл-ижин кыска-зы-биле көргүзерге мындыг-дыр.

С. МӨҢГҮШ,
повар.

Мал чеминиң белеткели болгаш Советтер

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШПЕС

Ниитиниң малынга быжыг чем-сүрүү тургузары — бо хүннерде хүнүн чугула айтырыы. Көдээ ажыл-агыйда шалыпчы фронт болу берген Уюс депутаттарының Кызыл-Чыраа көдээ Советиниң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга «Кызыгаар» совхозта мал чеминиң белеткелиниң канчаар чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Хүн айтырыгының талазы-биле илеткелчи, совхозтуң кол инженери депутат С. Моргаан болгаш сессияга санал берген депутаттар ажыл-агыйда мал чеминиң белеткелинде кылдынган ажылдарны демдеглеп, ол ажылда чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны айытпышаан, бар аргазы-курлавырларның четче ажыглаттынмайн турарының талазы-биле шыңгыы шүгүмчүлелдерин кылган.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, мында салдынган сорулгаларны «Кызыгаар» совхозтуң ишчилери улуг сонуургал болгаш идег-бүзүрел-биле хүлээп алган. Пленумга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам мидий хөгжүдер дугайында» илеткелинге эш Л. И. Брежнев ниитиниң малының баш санын өстүрериге чугула роль малга быжыг чем-сүрүү тургузарындан кол хамааржырын онзалап айыткан. Ынчангаш Кызыл-Чыраа көдээ Совет, совхозтуң дирекциязы, партком-биле кады ниитиниң малынга четчир санныг мал чеминиң курлавырларын тургузары-биле чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар.

Ажыл-агый бо чылын ниитизи-биле 3150 тонна сиген белеткээр онаалдалыг. Бо хүннерге чедир 780 ажыг тонна сиген белеткеттинген.

Совхозтуң девискээринде чайгаар үнген сигенниң дүжүдү багай эвес. Сигенчи бригадаларның ажылдап турар черлери — Теге узу, Дугай, О. Шынаа ол мынаар сигенниң үнгени эки. Мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданы болгаш звенолорну организастап тургускан. Бо ажылда 11 трактор, 6 сиген кезер машина ажылдап турар. Ынчангаш бо хүннерде ажыл-агыйда 1978—1979 чылдарның кыштаглаашкынынга мал чемин четчири-биле белеткеп алырының бүгү-ле аргалары бар. Ындыг турбуже ук ажылды организастааны оон темпизи үениң негелдезинге ырапта четпес дээрзин сессияга санал берген депутаттар айыткан.

Кызыл-Чыраа көдээ Советиниң депутады Б. Калзан бодунуң саналынга совхозта мал чеминиң белеткелиниң темпизиниң оожум чоруп турарының кол чылдагааны — сигенчилерниң күш-ажылчы болгаш социалистиг чарышты организастаар айтырыгны, кажылдаан ажылдың чогуур негелдеге чедир шиитпирлеп, турузуннында дээрге шуугунадыр. Ынчангаш четпестерниң соонкаалдан сигенчилерниң талазындан ажылдыг ара калыкаш, чаңаттар чоруктар хөй. Ажылды кошкак организастааны — күш-ажылдың бүдүрүмчүзүн кудулаткан дээрзин депутат демдеглээн.

Сүүрүнүң чурттакчыларын мал чеминиң белеткелинге бүрүн киириштирер, күшту мөөннээр айтырыг ырак чедир шиитпирлеттинмээн. Мал чеми белеткээринге совхозтуң ажылчыннарын дезузу-биле хаара тудуп шыдавайн турар. Совхозтуң дирекциязы сиген белеткеп үнер кижилерни транспорт-биле хандырар айтырыгже кичээнгейни кошкаткан.

Мал чеминиң белеткелиниң үезинде сигенчи бригадаларга оон ажылын хынаар болган харылаар кижилерни совхозтуң дирекциязы бадыглаан. Ындыг-даа болза ол кижилер бадыглаттырган бригадаларынга кандыг-даа деңнелдиг ажыл чорутпайн келген.

Ниитиниң малынга четчир санныг чем-сүрүү тургузар талазы-биле айтырыгны четпес шиитпирлеп турарын дараазында чижектен көрүп болур. Эртениң-не совхозтуң конторазының чанынга 20—30 кижи чыглып келир. Ажыл-агыйның удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның специалистери кижилерни ажылга таарыштыр хуваар оларны хамааржыр черлеринче дарый чедирер айтырыгны конкуг шушпен шиитпирлеп турар. Оон уламындан сиген белеткелинче үнер дээш кижилер дүъшке чедир контора чанынга хөөрежип олурупсурупу, тарай бээр чоруктар бар. Бо херек чугула айтырыгның мындыг аныкыг өрттей шиитпирлеп турары канчап-даа таарышпас. Чарыштыг кампания үезинде шак, хүн, харын-даа минута бүрүзү үнелиг, ону чедириг чок ажыглаары чугула дээрзин уттуп турары эндевиг.

Сессияга санал берген депутаттар ажыл-агыйда мал чеминиң белеткелиниң хоорудап турарының кол чылдагааны — совхозтуң дирекциязының, көдээ Советтиң, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң талазындан чугула кампанияны бедик темпилиг чорудар талазы-биле бүгү-даа хемчеглерни дыка [illegible] турарында дээрзин демдеглээн.

Көдээ Советтиң сессиязы ажылда бар четпестерни айтып, мал чеми белеткээрниң темпизин дүргедедири-биле дарый ап чорудар хемчеглерни тодарадкан.

Ч. ДАЖЫВАА.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

Ниитизинден аъш-чем садыгының коллективи «Ажылды [illegible] [illegible] калбартыр» деп кыйгырыгны үдуртулга болдургаш, ону беш чылдың үшкү чылының планын онаалдаазын 1978 чылдың декабрь 29-та күүседирин, пландан ажыр 200 муң рубльдиң барааның саарарын шиитпирлээн. Садыгжылар социалистиг хүлээлгезинин ол пезоон айыттынган хуусаазындан арте, күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг күүседир дээш, чыл эгезинден тура шудургу ажылдап эгелээн.

Коллектив бо чылдың бирги чартыының түңнели-биле Республиканың садыг организацияларының [illegible] социалистиг чарышка тиилекчи болган. Олар бо хүнде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ни быжыглавышаан, 1978 чылдың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кирген. Июль айның [illegible] [illegible] коллектив 101 хуу күүсеткен. Иин чыл чедир [illegible] [illegible] коллектив планын ажыр 1 миллион 980 муң рубльдиң бараанын саарган.

Хүлээлгениң негелделериниң күүселдезин бүрүн чедип [illegible] [illegible] [illegible], партия, профэвилел [illegible] [illegible] чарышты шын, дээштиг организастаарынче [illegible] [illegible] ажылдаарынга хаарымчалыг байдалдарын тургузарынче чугула кичээнгейни угландырган. Чарыштың ачызында [illegible] [illegible] бүдүрүмчүлүг болгаш кижилерниң хүлээнген херээнге хамаарылгазы өскен. Күш-ажылды [illegible] [illegible] [illegible] — бот-өрулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерниң ай, квартал планынын күүселдезин хандырып турар.

Хөй кижилер бо улуг коллективтиң кол ээзин коммунистиг күш-ажылдың 35 шаңнажы [illegible] [illegible] [illegible] 56 садыгжы мергежилиниң [illegible] [illegible] [illegible]. Бо арткан чартык чылдың түңнели-биле № 15, 31 [illegible] [illegible] [illegible] эринге хандырылганың бедик культуразын чедип алган болгаш деп атты тыныскан. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — мында социалистиг чарыштың [illegible] [illegible] таанында дээрги үстүнде чугаалаады. Оон-биле черлелиптер садыгның ажылдың деңнелин, профессионалдыг билиин бедидер, дагдыышкыны [illegible] айтырыг база чугула черни ээлеп турар. Ынаа [illegible] садыг шугумунга чаа ажылдап келген аныяктар-биле ажылдыг [illegible] [illegible] лар чоокулели эки тургуснан. Садыгның хоочуннары-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чаңчыл апарган. [illegible] [illegible] дүрүмнүглегыг кижилерни бызылаалзаан.

Хоорайның аъш-чем садыгының бот-өрулга-чарылгалыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] новаттерлеринге бараанныры [illegible] [illegible] [illegible] дыпп садыглаарын эки тургускан. Хүн бүрүнүн эргежок чугула бараанныроынга чагыглар столун магазиннерде [illegible]. [illegible] бо аргазының ачы-дузазын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ренцияларын, базаарларны доктаамал организастаары коллективтиң социалистиг хүлээлгезинде кол черни ээлеп турар. Оон күүселдезин эки. Аъш-чем [illegible] бараанының дээлгелерин магазиннер организастап турар. Бо хүннерге чедир кызылчыларга 130 тонна ажыг капуста, 25 тонна помидор саттышкан.

Хоорайның хөй-ниити ажылдары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] делериниң бирээзи. Хоорайның аъш-чем садыгының [illegible] [illegible] [illegible] ниитиниң малынга быжыг чем-сүрүү тургузар херекке үлүүн киириштирип, «Сукпак» совхозтуң ишчилеринге 25 тонна сигенни белеткеп берген. [illegible] [illegible] мында чугула кичээнгейни угландырып турар. Хоорайга чылдан-на эртип турар чечектерниң чаңчыл болган деңгелезинге киржип, кам чыл улаштыр шаңналдыг черлерни ап келгени — оон кезек херечизи. Чоокта чаа болган чечектер деңгелезинге хоорайның албан организацияларындан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] аайы-биле бирги черни алган.

Кыдырдың аъш-чем бараанныраасы садыгның коллективи 1978 чылдың ийиги чартыының планныг онаалдазын, [illegible] [illegible] бүдүрүкчи бедик көргүзүглерлиг күүседир дээш бар аргаларны ажыглавышаан, кызымак ажылдап турар.

В. КУУЛАР.

Хүлээлгелер күүселдези

Садыглаашкынның чаа арга-хевирлерин [illegible] [illegible] ажылдаарынче мында чугула кичээнгейни угландырган. Ылаңгыя бараанныры садып алыкчы боду шилип алыр [illegible] [illegible] [illegible] турар. 16 магазин мындыг аргаже бүрүнү-биле шилчээн. Ол бараан саарылгазын улгаттырган.

Сөөлгү үеде хоорайның бүдүрүлге, тудуг, албан организация черлеринге чедип, үнүүшкүннүг садыглаар арга [illegible] [illegible] алган. Чижээ, 22 дугаарлыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-херекчи харылзааны тудуп турар. Магазинниң ында тургустунган дарёгу заводтуң ажылчыннарының аъш-[illegible] [illegible] херегледип үзүктелиишкин чок хандырып турар. Ындыг [illegible] [illegible] [illegible]-биле көргүзүп болур.

Малчыннарның чедиишкиннериниң ССРЭ-ниң УАЧД-де көрүлдези

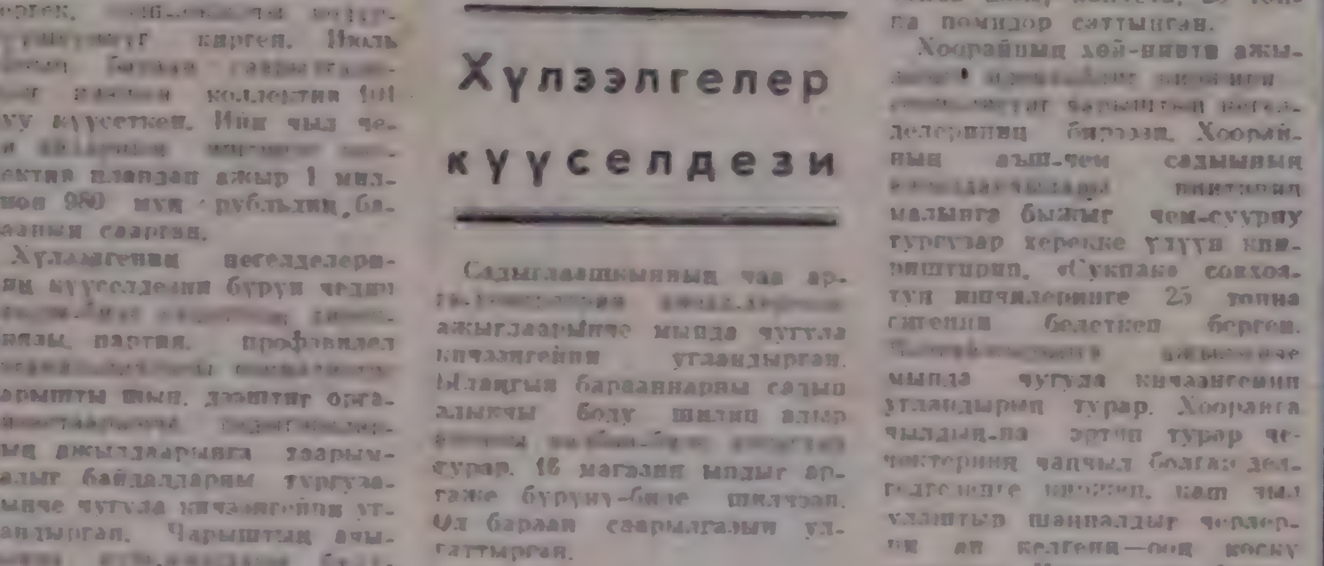

МОСКВА. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде «Сүттүр болгаш эъткир-сүткүр укзаалыг мыйыстыг бода малдың көрүлде эртип турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер дээш Бүгү-эвилел чарыжынга боттарының чедиишкиннериниң дугайын чугаалажыры-биле болгаш дуржулга солчуру-биле Россияның, Украинаның, Латвияның база өске-даа эвилелдешкен республикаларның малчыннары чыглып келген.

Көрүлде үезинде янзы-бүрү укзаалыг эң дээре малды көргүзер (чурукта).

Б. КЛИНЧЕНКОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

РОССИЯ-БИЛЕ, ОРУС УЛУС-БИЛЕ КЕЗЭЭДЕ КАДЫ БИС

К. Л. Даллакян, Арменияның Компартиязының ТК-зының секретары

Совет Арменияның ажылчы чоннары армян улустуң тоогузунга [illegible] ужурлуг болуушкунуң ойбилейин байырлап, демдеглеп эрттирип турар. 1828 чылда армян чонуң калбак массаларының дээрезинге орус шериглериниң тиилелгелериниң түңнелинде Чоок Армения персид деспотизминиң аар-берге дарлалын дужур октааш, Россияның составынга кирген. Болуушкуннуң салым-чолу Россия-биле кажан кезээде кады ыыладыр холбаштырган, армян улус социал болгаш национал хостаалга дээш, аас кежиктиг эки келир үе дээш демиселге ылап шынчы өннүктү, ынаныштыг болгаш күштүг өөредикчини орус улустуң хүрүңүнден тыпкан.

Ол тоогуда болуушкун улуг хаттарынның айыылындан армян улусту камгалаан, оон экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге таарымчалыг салдарны чедирген, ажаа мурнакчы орус культураны, Россияның ниитилел бодалының демократтыг чаңчылдарын өөренип алыр арганы берген. Армян улустуң национал-хостаалгалыг шимчээшкинин улуг орус улустуң хостакчы арга-хүлээлгези-биле каттыштырарынга, а пролетар революцияларының үе-чадазында ону Россияның ажылчын ангызының күчүлүг революсчу шимчээшкининге-биле каттыштырарынга боттуг белеткелдер тургустунган.

Ленинчи партияның идеялары чоок болгаш билдингир турган Арменияның ажылчы чоннары орус пролетариат-биле, Россияның бүгү улустарының ажылчы чоннары-биле кады социалистиг революцияның тиилелгезинге чедип келген.

Улуг Ленинниң өөреникчилери болгаш эрткен армян улустуң алдарлыг оолдары Б. Кнунянцтың, С. Шаумянның, С. Спандарянның, А. Мясниканның, Камонуң (С. Тер-Петросянның) болгаш оон-даа өскелериниң аттары Россияның пролетариадының маадырлыг демиселиниң төөгүзүнде алдын үжүктер-биле бижиттинген.

Улуг Октябрьның тиилелгезин ниити тергиилгезиниң хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазын үндезинин-биле өскертиниң, дарлаткан улустарның, оон ниитилде армян улустуң хосталгазынга калбак перспективаларны ажыткан.

1920 чылдың ноябрь 29-та Арменияның тура халышкан уидурген ажылчы чоннары маадырлыг Кызыл Армияның дузазы-биле дашнактарның улуска удур чазаан дүжүргеш, чуртка Совет эрге-чагырганы тургускан. Совет эрге-чагырга армян улуска өзулуг хосталганы бергеш, ону социал болгаш национал дешпилгениң калбак делгемнеринче үндүрген.

Бистиң улузувустуң ам чоргаарланып, бистиң республиканывыстың алдаржып база байып турар бүгү чүүлдери Совет Армения болза күчүлүг Совет Эвилелиниң бурун эргелиг кежигүнү болуп турарының, армян улустуң совет улустарның аки-дуңма чаңгыс аай ог-бүлезинге турттап ажылдап, аксыктыг кежиин чаап турарының ачызында чедип алдынган. Чылдар, чүс-чүс чылдар эрте-даа, акы-дуңма болуп, дуза чедирген улус орус улуска, бүгү совет улустарга хүндүткелди болгаш [illegible] бистиң улузувус илергейлеп келген.

Төөгү талазы-биле кыска хуусаада Совет Армения бедик хөгжээн индустриалыг, механизастаттынган кодээ ажыл-агыйлыг, мурнакты эртемниг болгаш культуралыг чурт апарган деп ам чугаалап турар, ол кангамчык улуг шураашкынга республиканың ажылчы чоннарының [illegible] болгаш чогаадыкчы угаанбодалы, акы-дуңма бүгү совет улустарның эзертиимес дугаазы биле бүгү талалыг деткимчези киирген дээрзин ханызы-биле медерел билип турар бис.

Совет Арменияның индустриалдыг овур-хевирин ам энергетика, химия, өңнүг металлургия, машина тудуушкуну, станок тудуушкуну болгаш прибор тудуушкуну, электроника болгаш радиотехника, амгы үлетпүр бүдүрүлгезиниң оон-даа өске кол-кол адырлары тодарадып турар.

Арменияның продукциязын — амгы машиналарны, станоктарны, приборларны болгаш оон-даа өске дыка хөй чүүлдерни — ниити-биле 70 экспортунуң составынга киириштир делегейниң 70 ажыг чурттарынче чорудуп турар.

Арменияның экономиказының амгы овур-хевирин индустриалдыг үндезинче чайгыдың чок шилчир дээш бүдүрүлгениң интенсификастаазының, специализастаарының болгаш кооперастаарының арга-базы-биле хөгжүп орар механизастаттынган кодээ ажыл-агый база тодарадып турар. Дайын мурнундагы 1940 чылда турганы-биле деңнээрге, республиканың кодээ ажыл-агыйының ниити продукциязы ам барык-ла дөрт катап өскен. Суггаттыг шөлдери 4,2 катап улгаткан. Экономиказы ол адыры 12 муң ажыг тракторлар, муң-муң комбайннар база кодээ ажыл-агыйның оон-даа өске машиналары болгаш дериг-херекселдери-биле чепсеглеттинген.

Совет Армения — ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының бүгү организминиң чарылбас кезээ. Республиканы чырыдып турар болдур-атомнуг электростанцияның азы Арпа-Севан туннели, Ереванның метрополитени азы улус ажыл-агыйның оон-даа өске тудуу дээш, ол ажыл-херекке республиканың ажылчы чоннары-биле кады хөй национал совет улустуң төлээлекчилери, Советтер чуртунуң он-он, чүс-чүс үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш организациялары боттарының улуг хуузун киирип турарлар.

Бистиң улузувустуң культура болгаш эртем талазы-биле чедиишкиннери кайгамчык улуг. Мындыг фактыны чугаалаарга чеңчир: Совет эрге-чагырганың чылдарының мурнунда Арменияның чонунуң хөй хуузу бижик билбес чораан, туртки чаңгыс даа дээди өөредилге чери, эртемниң одаа турбаан. Ам республиканың чурттакчызының бирээзи-ле өөренип турар. Республиканың 13 дээди өөредилге чери болгаш 67 тускай ортумак өөредилге черин чылдын-на 20 муң кижи доозуп турар апарган. Хөй национал совет эртемниң ангы-ангы адырларының хөгжүлдезинге төлептиг улуг хуузун киирип турар эртем ажылдакчыларының улуг коллективи ам эртем-шинчилел албан черлеринде ажылдап турар.

Армян улустуң литератураазы болгаш уран чүүлү байлак чечектелген. Армян чогаалчыларының болгаш чурукчуларының, композиторларының болгаш уран тудугжуларның, артистериниң болгаш кинематографистериниң эң эки чогаалдары совет социалистиг культураның үнелиг чүүлдериниң [illegible] кирген.

Россияның составынга Арменияның кирген үезинден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан юбилей байырлалдары Россия Федерациязынга Армян ССР-ниң литератураазының болгаш урал чүүлүнүң хүннери-биле эгелээр. РСФСР-ниң дыка хөй хоорайларының, оон иштинде Москваның болгаш Ленинградтың ажылчы чоннары совет армян литератураның болгаш урал чүүлдүң чедиишкиннери-биле улам чоок таныжар, республиканың сураглыг чогаалчылары, композиторлары, чурукчулары, кинематографистери, урал чүүл коллективтери-биле база ол ышкаш эртем ажылдакчылары-биле ужуражыр. Ол ужуражышкыннар бистиң социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг социалистиг культураның корүлдезин болур.

«Нацияның өзулуг чечектелиишкинин национал хандынчак чоруктуң болгаш тускайлаңмышкынның оруу-биле эвес, харын социалистиг нацияларның болгаш улустарның акы-дуңма ог-бүлезинге бот-боттарын байлакпышдар бүгү талалыг хөгжүлдезиниң түңнелинде чедип алдынар дээрзин Совет Арменияның төөгүлүг дуржулгазы катап-катап бадыткап турар» деп 1970 чылдың ноябрь 29-та Совет Арменияның 50 чылынга тураскаатказ Ереванга болган байырлыг хуралга чугаазынга эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Нацияларның болгаш акы-дуңмалышкы чорукту быжыглалы—Россияның составынга Чоок Арменияның киргенинден бээр 150 чыл болганын демдеглевишаан, армян улус, Совет Арменияның бүгү ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязын, оон Төп Комитедин доктаамал улам сырый каттыжып, Улуг Ленинниң айыткан оруу-биле хажык чок чоруур дээш чайгылыш чок тура-соруун, СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге, коммунизмниң [illegible] демиселге чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чедип алырын илередип турар.

(СЭТА).

КОСМОНАВТЫЛАР—ЧЕРДЕ

Джезказган. (СЭТА-ның корреспондентилери Н. Железнов болгаш А. Тыпыер). Сентябрь 3-те «Союз-29» корабльдиң [illegible] Джезказган хоорайның кээринде ховуга чымчак-биле хонуушканы-биле космос орбитазынга каттышкан [illegible] экспедициязы [illegible] доозулган.

Джезказган аэропортунуң диспетчер черинге тургускан диленчи белүктүң штабынга эртенден эгелээш бүгү чугаа хүннүң ол айтырыы болур хонуушкуннуң дугайында боор турган. «Черже эниажтың эөп келиринге белеткел шуут-ла график ёзугаар боор турар» деп, хонуушкун черинге чедип келгеш, Совет Эвилелиниң ийи катап Маадыры А. Леонов чугаалаан.

Телефонда орбитада боор турар болуушкуннар дугайында информацияны берип турар уктудуушкун башкарар төп. Тормозтаар шимчедикчиниң Черже углаары, корабльдың кезектериниң аңгылаашкыны, атмосфераның сырый каьттарынга [illegible] чоруттунар эрткен.

Ол дугайын вертолёттка бирии алдывыс. Ол вертолёттуң [illegible] совет журналистер ГДР-дең келген өөрүүс-биле кады хонар черже ужуп чорууттувус. Орукка бичии доо [illegible] вертолёттарның командирлери ол доктаашкынчы хонар черниң [illegible] алары-биле колтаннар. Ынткыр даап үнген. Ол болза Чер чыгындан он километр бедиинде кол парашюттуң чаазы берген олдур.

База катап вертолёттарны Бедип үне бергеш, коңгүт көүт кызыл-сарыг парашюттуң соо-биле чоруттувус. Ол парашюттуң адаанда отка кирбирдир эртгеннен дүжүрер аппарат чайганып бадып чыдыр. Чымчак хондурарын ажылдай берген шимчедикчилери кыландымаар хочу доорааш агаарже кодурап унгурукен.

Ийи минута эрткен соонда корабль чаныңга чеде берди, [illegible] соонда кабинага [illegible] тудуглунуң [illegible] магадыныш-биле сунуп корудар. Корабльдың командири, Совет Эвилелиниң ийи дээлыр Маадыры полковник В. Ф. Быковский болгаш шинчилелчи-космонавт ГДР-ниң [illegible] подполковниги З. Йен [illegible] боттары ужуп келдилер. [illegible] соонда ийи минута хире дыш [illegible] соонда [illegible] тураскаалгы кылдыр боттарының аттарын корабльге чугаа-биле бижип кагдылар. Чылыг хүлээп алыышкынга өөрүп четтиргенин илередери-биле Зигмунд Йен корабльге «Херлих даанке» («Чуректиң даңзындан четтирдим»), деп ийи состу немешпен [illegible].

[illegible] космонавтыларны [illegible] чечектер-биле болгаш ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң хатыа киискин турар туктары-биле [illegible] [illegible] интернационалдыг [illegible] социалистиг интеграцияның [illegible] космос [illegible] Казахстанның Компартиязының Джезказган обкомунуң бирги секретары К. Лосев чугаалаан. Ужудуушкунуң программазының күүселдезин болза Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың эртемденнериниң, инженерлериниң, техниктериниң кады ажылының чаңгыстаалыг түңнели болган.

Космос корабльдиң экипажының областың база хоорайның [illegible] организацияларының [illegible] ажылдакчыларының төлээлекчилери чуректиң ханызындан байыр чедирди. Хоорайның [illegible] даргазы Ю. Чуйков космостуң [illegible] тоорлаптың хүндүлүг хамаатызы [illegible] бо [illegible] таш кылып кежамаларын тыпкан. Казах чаңчыл-биле оларга чараш национал хептерни кедирген.

Чымыг [illegible] ужудукчу В. Ф. Быковский [illegible] [illegible]

— ГДР-ниң [illegible] Зигмунд Йен [illegible] улуп турганынга [illegible] Чаңгыс [illegible] дээш [illegible] бис. «Салют-6» [illegible] станцияга [illegible] чаңгыс ог-бүле [illegible] программаны күүседип чораан бис.

Зигмунд Йен микрофонга [illegible]

— Ам Черде Валерий-биле кады чедип келгенивиске бугуруарны мешаа берге-дир. Орбитада [illegible] деп чоруур Володя болгаш Саша-биле кады мыкаш саныышкынывыс. Программа [illegible] маңаа. Джезказганның черинге, хонуктарын оларга кудадым.

Митинг соонда экипажты [illegible] деп космодромче ужуп чорупкан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Кол угланыышкыннары тодараткан

ВАРШАВА. 1980 чылга чедир ПУР-нуң девискээрин шиңгээдип ажыглаарының перспективиг планын эртемденнер болгаш специалистер ажылдап кылганнар. Ында улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланган күрүнениң үр хугаалыг политиказының принциптерин тодаргайлаан.

Варшава болгаш Силезия ышкаш индустриалыг улуг улустар топтериниң улам ындыг өзүлдези-биле кады өске районнарның бүгү талалыг хөгжүлдези планда көрдүнген.

Москва олимпиадазынга

ПРАГА. Москвага 1980 чылда болур чаңгы олимпиадының [illegible] цес адыг ооладарының баштаңгы болууну Брно деп чехословак хоорайда «Моравска устрицедна» дээр бүдүрүлге кооперативиниң ажылдакчылары белеткеп кылган. Келир чылын ол хоорайдан делегейниң хөй чурттарынче 200 муң хире ындыг солуп, чараш белектерни чорудар. Болуунун [illegible] Брнонуң ол кооперативинге Москва олимпиадага [illegible] [illegible] база демдектеен.

Болгарияда делгелге

СОФИЯ. Улустуң урал үе [illegible] Орещак деп болгар хоорайда ажыттынган. Ында болгар, румын болгаш совет мастерлер киржип турар. Делгелгеде [illegible] металлдан, сөөктен болгаш ыяштан кылган ийи муң ажыг көргүзүг чүүлдери бар. Ломоносов атпыг [illegible] чүүлдери эң бедик шаңналды алган.

Амгы үеде совет суднолар Хосталга оргулуунуң [illegible] [illegible] апарган.

Акы-дуңма кады ажылдажылга

ГАВАНА. Куба Республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга баштайгы чартык чылда чедирип келген бараанкарының 60 ажыг хуузун, нефть болгаш нефтепродуктуларны [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] [illegible].

Черниң чаа шыгжамырлары

ПХЕНЬЯН. Бо чылдың эгезинден бээр КНДР-нуң геологтары [illegible] демир рудазының 17 чаа байлак черлерин ажыткан. Бо чылдың баштайгы чартымында [illegible] чаа ол миллион тонна [illegible] ажылдап, чаа он-он рудниктерни ажылдаарынга белеткээн.

Тудугжулар байырлалы

УЛАН-БАТОР. 40 муң ажыг моол тудугжулар болгаш профессионал байырлалын — МАР-ның тудугжуларының хүнүн демдеглеп эрттирген.

Улус эрге-чагырганың чылдарында чурттуң улус ажыл-агыйының тускай, бедик механизастаттынган адырын бээр берген, тудуг индустриязы, МАР-ның экономиказында эң [illegible] [illegible] берген. Национал орулганың 7 хуузу болгаш ниити-ледиң ниити продукциязының 9 хуузу ооң үлүүнге хамааржыр.

Совет Эвилели болгаш ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле [illegible] быжыглаарынга улуг ужурлуг болган.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫГА ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ БОЛУУШКУННАР

● ШТУКЕНБРОК. (Соңгу Рейн-Вестфалия). Тайбыңның делегей хүнүнге холбаштыр, мурнунда нацисчи концлагерь турган бо черге, туттурган 65 муң совет шериглерге болгаш гитлержи шаажылакчыларның холундан өлген Польшаның, Францияның, Италияның антифашистеринге тураскааган массалыг митинг эрттирилген.

Тайбыңны быжыглаарының болгаш улустар аразынга бот-боттун билчириниң эрге-шөк чугулазының дугайын, ол ышкаш чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрериң сок садырын, нейтронуг чепсекти бүдүрерин хоруурун «Чечектерни Штукенброкка» деп [illegible] рымында база митингиге чүве чугаалаан кижилерниң чугааларында айтып турар.

Ол митингиге киржирн бичле дайын хоочуннарының совет комитединиң делегациязы, чамдык өске-даа чурттарның антифашистиг удуралаашкынның [illegible] төлээлекчилери чеде берген. [illegible] [illegible] болгаш хоорунге ССРЭ-ниң ФРГ-де элчин черинден, социалистиг күрүнелерниң [illegible] ФРГ-ниң демократтыг организацияларындан чолээтери [illegible].

● ЛИССАБОН. Португалияның Революстуг Чөвүлели фашистиг [illegible] ажыл-чорудулгазын хоруп турар хоойлуну хүлээп алган.

Бо чугула хоойлуну республиканың хуралы (парламент) бо чылдың июнь айда коммунистер болгаш социалистер депутаттарының хөй нурууткун бадылааны ёзугаар хүлээп алганын моон мурнунда дыңнаткан турган. Ол хоойлуну ёзугаар фашистиг идеологияны пропагандылап турар бүгү организацияларны тараткан болгаш оларның [illegible] [illegible] [illegible] хоруур.

Бо хоойлуну республиканың президентиниң парлааш соонда күштүг боор эгелээр.

● АДДИС-АБЕБА. Эфиопияның [illegible] шериг [illegible] [illegible] [illegible] Сагенейтнийн [illegible] рында Элитреяда сепаратистиг бөлүктериниң дээшыр пунктузу боор турган Сабдерат хоорайны хостаан. Керен хоорайның чоогунда стратегтиг ийи пунктуну база хостаан, анаа [illegible] болгаш эът-чемниң улуг складтары турган.

Национал революстуг опрациялап [illegible] ында тараткан дыңнадыгы ёзугаар алырга, империалистиг күрүнелерниң болгаш реакцияның араб ёзувургуннарының шериг болгаш материалдыг дузаламчызын ап турар сепаратистер ооңгуны [illegible] турар. Мичылга-даа афиоп национал шеригниң солдаттарының болгаш улусчу милицияның эрес-дидим, маадырлыг чорууну [illegible] пар бүгү [illegible] деэип, дириг күш болгаш техника талазы-биле чидингге [illegible].

● КАРАКАС. «Трибуна» [illegible] кол чер болур [illegible] [illegible] [illegible] таны улам кызып-кызыдаар [illegible] турар деп кылгырыга ажыткан. Олар патриоттарга удур репрессияларны буруу шаан, [illegible] хоругдаттырганнарны хостаарын негеп, диктатураның дүүрүшкүн болгаш демократияны катап тургузар дээш чили улустуң демиселин база акы-дуңма [illegible] [illegible] илергейлеп турар.

● ВАШИНГТОН. Чоокку [illegible] дугайында ам болур американ-египет-израиль [illegible] [illegible] израиль премьер-министри Бегин АКШ-че ужуп чорупкан. «Садат-биле моон мурнунда Иерусалимге болгаш Исмаилге чугаалажыышкыннарга коступ келген пайыралды катап эгелээринге чүткүлдүг боор турар ол чорупкарының мурнунда [illegible] [illegible] чиштир, чүве чугаалаан медеглээн. Кемп-Дэвидке болур [illegible] ау эргелиг киржикчи» болгаш [illegible] турар [illegible] шиитпирлер [illegible] «Доктаамал эргелиг киржикчи» болгаш [illegible] болур дээш [illegible] [illegible] [illegible] Бегин чугаалаан.

Израиль премьер «Садат-биле пайырал» дугайында медеглел кылып тура, Египетке хамааржыр политика азы девискээр талазы-биле [illegible] [illegible] политиктиг бөлүктер демдеглеп турар.

● АММАН. Эжелеп алганы [illegible] [illegible] шенний [illegible] ыызырыпында сөглээн. Палестинаның араб улузунуң эргелерин, оон иштинде бот-башкарылыр эргелерин хүлээп көрбейн турар болганда Израиль-биле чугаалажыышкыннарга Иордания киришпес деп, Иорданияның хааны Хусейн медеглээн. Израиль чазактың политиказы эжелеп алганы араб девискээрлерге чаа суурларны тургузуп [illegible] [illegible] «эзертирип» угланган деп ол медеглээн. [illegible] [illegible]

(СЭТА).

ЭЭЛЧЕГЛИГ ШИИТКЕЛ

МУРНУУ АФРИКА РЕСПУБЛИКА. Мурнуу Африканың Африканчы Национал конгрессиниң (АНК) баштыңы Нельсон Манделаның кадайы болгаш сурукчузу Винни Манделаны (чурукта) Блумфонтейн хоорайда база катап шиидип эгелээн. Ооң ашаа назынының иштинде кара-бажыңнаар кылдыр шииткен болгаш ону Роббен дээр «кара-бажың ортулукта» тудуп турар.

Апартеидке удур илеңкейлиг демисели дээш Винни Манделаны расисчилер шагда-ла «кара даңзыда» киир бижээн. Африканың дарлаткан чурттакчы чонунуң эргезин дээш демисежип турар, «кара даңзыта» кирген кижилерге Мурнуу Африканың [illegible] хамааржыр турары «Хоругдаан кижилер дугайында хоойлу» ёзугаар оларга кандыг-даа хуралдарга азы митиннерге киржирин, оларга чурттарлары-биле тургускан демисежикчи унүн чоруурун шимээрезе, оларның аттарын солун-сеткүүлге парлаваза, а торгаар-биле ужуражырынга [illegible] полицияның тускай чөпшээрели херек.

Н. Манделаны эң баштай 1958 чылда тудуп хоругдаан. Ол үеден эгелээш, чээрби чыл дургузунда расистер [illegible] тыргаларының истеп сүрүүшкүннеринге ол таваржып келген. Истеп сүрүүшкүн тура-даа, маадырлыг херээжен Форстериниң ёзу чурумунуң кара туразында [illegible] ныңга удур демиселин чорудуп, антирасисчи холбаннерге идепкейлиг киржип келген.

1977 чылда Мурнуу Африканың полициязы хөй шиитимниг истелдезин ёзугаар патриот херээжен кара бажыңнын оставар ужурга таварышкан. Кара-бажыңдан үнүп кээри биле анаа бажыңынга олурар кылдыр хоругдаар, эргелерин хымыраарлаар болгаш Брандфорд дээр ырак хоорайга [illegible] көжүрер дугайында доктааалды берген.

Эгелер кылыгаарлаар болгаш бажыңынга олурар [illegible] хоругдаар дугайында доктааалды үрээн [illegible] деп [illegible] деланы ам база буруудады берген болгаш мете [illegible] ынышкыннар-биле ону база катап кара бажыңнаар [illegible] турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы)

Газ биле нефть — мексиканчыларның бойдус байлаа

Дөртен чыл бурунгаар нефть үлетпүрүн национализастаан үеден бээр нефть Мексиканың экономиктиг хөгжүлдезиниң шиитпирлиг фактору болу берген. Нефть болгаш газты, казып тывар, болбаазырадып кылып турар «Петролеос мехиканос» дээр нефтиниң күрүне компаниязы мексиканчылар экономиктиг хамаарышпас чоруку чедип алырынга үлегер кылдыр көрүп турар.

ЧУРУКТА: Тул хоорайның чоогунда нефть арыглаар комплекс.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

УРАН ЧҮҮЛГЕ ХАНДЫКШЫДАР

Августуң сөөлгү хүннеринде Кызылга уругларның музыка, чурулга, хореография школаларының башкыларының [illegible] республика конференциязы болуп эрткен. Конференцияга республиканың музыка школаларының [illegible] Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкылары, партия, совет, хой-ниити организацияларының төлээлери киришкен. Уругларның эстетиктиг билиглериниң эге чадазын өөредир [illegible] культурага болгаш уран чүүлге хандыкшыдар, эстетиктиг билиглерниң эге чадазын [illegible] ролюн бедидер сорулгалар эргежинге ажыл чугаалажылган.

Башкыларның дергежилиин бедидериниң, өөредилге-кижизидилге ажылын уе школаларга сиңниргениниң [illegible] айтырыгларын сорулгалааннар. Амгы үеде республиканың уругларның 20 музыка, бир чурулга школалары [illegible]. Музыка школаларының фортепианоның 20, улустун хөгжүм херекселдериниң 20, хылдыг хөгжүм херекселдериниң 13, үрер хөгжүмнүң 4, тыва национал хөгжүм херекселдериниң 2 салбырлары уран чүүлге [illegible] хоора тудуп турар. Оон аңгыда 6 музыка школаларында чурулга салбырлары база ажыттынмаан. Уе салбырлары уруглар [illegible] уран чүүлдүң, 2 хореография салбырында [illegible] билиглерин өөренип турарлар. Ол ышкаш [illegible] [illegible] база ажыттынган. Бо немелде салбырларны ажыдып турар чылдагааны болза уе музыка школаларын уругларның уран чүүл школазы ышкаш эде органызастаар сорулга-биле кылып турар. Ынчангаш уругларга эстетиктиг билиглерниң эге чадазын өөредириниң четкизин республикада калбартып турар. Чижээлээрге, бо чаа өөредилге чылында Эрзинниң музыка [illegible] [illegible] хореография салбырлары ажыттынмылаан. № 2 школада уран чүүлдүң түскээл клазы база ажыттынган. Бо школаларда чаа ажыттынган класс, салбырлар алыжында барып уран [illegible] тускай үредилгелерин белеткээрынге үндезин бадыг болур. Кызыл-Мажалыктың, Ак-Довурактың музыка школаларын, Кызылдың [illegible] уран чүүл школазының кедизинде бериг [illegible] кылдыр эде органзасткаар.

Он чылдар мурнунда республиканың уругларның музыка школаларында 30 ажыг башкы ажылдап турган болза, бо чаа өөредилге чылында 200 хире башкы [illegible] бергилээн. Чүгле башкыларның саны көвүдеп турар эвес, харын мергежил чадазы-биле база өзүп турар. Музыка школаларының башкыларындан ажыл-херээнге бердинген хоочуннар, шаңнал - макталдыглар эвээш эвес. Оларның аразында Чадаананың музыка школазының башкызы, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Чудуевич Тамбыны оон болур. Музыка школаларында езуга олурар аныяк кадрлар [illegible].

Музыка школаларының [illegible] [illegible] айтырыглар ам-даа бар боор турар. [illegible] [illegible] музыка - чырыдыышкын ажылдары кошкак болгаш өөреникчилерни туружчулуг [illegible] [illegible] боор турар. Чаа өөредилге чылында бо айтырыгларже кичээнгейни мооннээри [illegible]. Уругларны уран чүүлге хандыкшыдып өөредир дээш республиканың музыка школаларының башкылар коллективтери [illegible] [illegible] сорулганы салган.

В. ДАМДЫН.

[illegible] министерствезиниң [illegible] [illegible] [illegible] директору.

Аныяк чогаалчы Хевенмей Ойдан-оолдуң сөөлгү чылдарда ачылык өскениниң ажыл-херээн, оларның чаагай үүлезин бүдүрер дээш патриоттуг кайгамчык күзел-чүткүлүн көргүскен чогаалдарны солун, илдеп кижизидилгелиг, амыдыралчы шынныг кылдыр бижип турары номчукчуларга билдингир. Оон бижээн «Чаңык соонда», «Шуурганныг кыш» деп тоожуларын номчукчулар солуннар арынналында «Улуг-Хем» чечен чогаал альманаында улуг сонуургал-биле номчааннар.

Ол тоожуларынга автор не-чер, тарна, хоражы дугайында, хой ажылынче массалыы-биле ажылдап кирип турар ортумак школаның доозукчуларының дугайында бижигилээн.

Ам ол Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга уткуштур сугтаттыг черлерни ажыглаарынче кожурайп үнген комсомолчу-аныяктарның коллекдивтиг бригадазының механизаторлары оолдар, кыстарның маадырлыг ажыл-ижин көргүскен «Часкы дамырактарлар» деп тоожуну бижип доосқан. Ам ол тоожунуң «Кызыл-Маадыр» деп кезээнин үзүндүлерин парлап эгеледивис.

КЫЗЫЛ-МААДЫР

Комсомолчу Оюмаа суурже кирип келген. Хонган. Кежээ совхозтуң бүгү комсомолдарының [illegible] делыг хуралы болган. Ол орай доозулган. Хурал эк белеткелдиг болгаш шынгыылдаа болуп эрткен. Илеткел соонда, саналдар хөй-ле болган. Чөрүлдээлиг болгаш [illegible] түп-ле турган. Хойжу бригадалар тентерингэ кылып бүдүннерни [illegible] башкылларны тудар, кыштагларже электри удазыннарын шөйүп кирер, аныяк кижилерни хой ажылынче [illegible] кирер дээш оон-даа өске айтырыгларны көдүрүпкени. Ол айтырыгларны дарый-дүрген шиитпирлээринге, бир-ле дугаарында комсомолчулар болгаш аныяктар эң идепкейлиг киржир ужурлуг деп чүвени санал бергеннер бүдүрелдиг чугаалап турганнар.

Үе-чергени улуг, өйү келгеп эң чугула айтырыгларны чугаалажып турда, Оюмаа [illegible] [illegible] кааган олуруп бээр ийик. Оон бүдүжү ажык-чаңы-даа ындыг эвес. Эрес болгаш шиитпирлиг кыстарның бирээзи. Комсомолчулар орту бир саналдап чорда, ол хол көдүргени. Оон-биле деңге түдүжу Маадыр-оол база хол көдүрүп [illegible].

Комсомол комитединиң секретары Шериг-оол:

— Чаа—дээри билек, адыхаанываан дег улуг чааган мага-боттут, ыйнаатыг ийи ала бызаа дег аңгагар карактарлыг Маадыр-оол олурган сандылындан чайырадыр бо туруп орган.

— Чүү-даа болза ырак-узак хаар [illegible] [illegible] келген хойжу кижи Оюмаага баштай состеп бериптээлиңер [illegible] Шериг-оол [illegible] ле чугаалаан.—Оон соонда сөс алыры-биле силер харын белеткенип олуруңар, эп Маадыр-оол.

— Чаа — деп, ол шөйлүп-дур чугаалааш, төмес-батпас улуг чааганы-биле катап-ла олуруп чыткан.

[illegible] сеттиржик бергеп, ынчалза-даа секретарь Шериг-оолдуң «ооңум» деп оруу көдүрген холу оларны [illegible] [illegible] олуп кааң.

Канчаары ол ийик, Оюмааның чугажаак хүрең арны хенертен кыза хона берген, өгнее дег пажыныкып турган. Ынчалза-даа ол кидирип дилим кылдаштаңнап. Ыннаада көрген болза Оюмаа кедергей хону, [illegible] [illegible] [illegible] болгай, ам ол чоок болгаш аар, мышкаш көзүлген. Ону эдертир көрүп органн өөрү чүвениң ужурун билип органнар. Ынаңгаш кыстар сүг болза, «өөкүй ыжалыстың аны-хүнү үнген кижи-ле-дир» деп сагыш човап-даа, өөрүп-даа бодарын органнар.

— Катаптавайн, кып-ла состеп чугаалап көрем — деп, Оюмаа чугаалаш эгелээрге, оон уну дег чериң кылаң кара дамырак суу мышкаш, [illegible] [illegible] [illegible].

— Бистиң бир дугаар хойжу бригадавыс [illegible] ортузунда агитатор кижи мен. Комсомолчу [illegible] [illegible]. Ону баган эвес куусеңиг келдам. Коннут четпес болгаш хомудалчыг чүве чүл дээрге, бистиң хойжуларывыстың соп-сеткүүл үргүлчү он шаа хире хонук ооалдан каарлдыр. Улуг кустак чылын ынча хой солуунуу кым [illegible] номчуп доозуптарыл? Бир сагыш аарып чугаалаар дээш чүвем ол. Оон ыңай, бо суурда чингейнип маңнайлып турар аныктар чүге хой ажылынче ү[illegible] [illegible] [illegible] хой кошкииниң ам пазы-лары догуп эгеледи. Оларны кым солуур? Бистиң бригадада чүгле ийи аныяк хойжу бар бие. Ийи дугаар чугаалаар дээш чүвем ол. Оон ыңай, бо «Комсомолчу прожекторлар» кежигүннери мал чеминиң ажыглалының дугайында чүге хыпшда [illegible] [illegible] турарыл? Чарба, холуксаалыг ажыл-ишти [illegible] [illegible] [illegible]. Садк кула база ээзиниң сагыжын өттүр билген чүве дег. Бажын савап карак, саяктап ыңай болган. Часкы дойлаа база көнчүг, ынчангаш Оюмаа аъдының аксын чырып тыртып каап чорааш.

Кижи бодалы дег дүргең чүве кайда боор. Оюмаа бо сагыжы-биле Кара-Суг бажында кыштаанда чеде берген чорупорган. А Кара-Суггта четкиже чедир ам-даа хүн чартыы хире үе эртер. Дуу-ла ол хүп үнер чүкте когерил, кара-шогаан кылдыр нестүп турар мөөрүк-мөөрүк тайга-сынныардан уламчылап баткан улуг кара кожагар баарында ооң аалы турар.

Оюмааның аныларон-туруталга тудуп ыйнак эжи Манчын-оол ам Лопсан-Чарбаның калбак кара мөйүнде хоюн кадарып чорур. Хойжу кыс ынак эжинге сонуургалдыг чугаалап бээр дээш хамык-ла чүвезин шуушкур боданыл ап чораан.

Оюмаа Манчын-оол-биле өгленип ийи хойжудан ажылдап-ла чаа-ла бир кышты ашкан. Оларның хүлээп алган тогду хойлары бо чылын шупту оолданкан. Хурагаылар онча-меңди, сарыг өлекти садырады дешпилежип турар апарган. Төрүүр чүс хойта онаашсыр хоан беш хурагаз. Аныяк хойжуларга ол эки көргүзүг, ынчангаш олар холу дыңзыг улам кызымак [illegible] турганнар.

Бо кыш берге-ле болган. Оюмаа биле Манчын-оол көрбээнин-не көрген. Сиген-ширбиижи чедишпээн. Олар күс эгезинде бир кодан хой хүлээп алганнар. Колхоз даргазы Шаңгырбайның аксы-даа амыр, ажыл-иш-даа белен чүве болган.

— Кара-Сугта кыштаар сээр, дуңмалар. Коннуг бажындан туттура шаап бээр мен. Сиген-ширбиижи [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мен аан. Артынардан каракташ, хайгаарап орар бис — дээн соонда, даажашыыннардаа чаагай, топту чок болган.

А херек кырында амыдырал ындыг амыр эвес болган. Шаңгырбай даргаңың-на айтышкынын [illegible] [illegible] уеде бир машина тудут мыжы кээп душкен. Оон соонда сураг барган. Ийи-үш машина, трактор чүгү сиген, саван кээп душкен. Оон-биле кы[illegible] [illegible] кыш ашканнар. «Бо чайын [illegible] [illegible] аныяк кылдыр белеткеп албас болза хоржок-тур» деп, Оюмаа биле Манчын-оол аразында чугаалажыннар.

(Уламчылыг).

Чаа шүлүктер

АК-ЧЫРААНЫҢ АЯЛГАЗЫ

Бээрде — кижи, кээрде, теп дег, сиген сээргек
Акта-чынаан шимээн-чээжы сонгап чимиже.
[illegible]
Ак-Чыраага [illegible], ыя-ла чееп —
Көрүшкээннер маңаа көржүп.
[illegible]
[illegible]
Гаалажып, оңнуктажыр — солун чер-дир
Хүндүс—дооруп, дүне — сылдыс оттар шыйлан
Машиналар барган үр-шын тыныладыбайн баар
Күңү чер, дээр тудуншканнан үнген ышкаш
Баштай келген, чаа кижи аъын болур
Ужу-кыдыы, төнчүзү чок
Улуг, бичи беккен телдыг шыныг херээн.
[illegible]
Улаа шыңып, чыдын чой баар — делгем чер-дир
Хөвү кавстаан, чечектер дег, кызыл түктүг
Коже-коже турлаглардан ажыл хайнып
Кезер, бөлер, сиген хеглээр техника, хоа
Хевис аргып, кумалай шаап, сарлат салыр —
Эр Хемчик кожаң ыры.
[illegible]
[illegible]
Чаге кыжын шенешкилээр — хоглуг чер-дир
«Ак-Чыраага чорбаан кижи Тывам көрбээн
Ала чайның эртемнин-даа билбес» — дижип
[illegible]
Хүлүмзүрээн аныяктар баштактанчыр —
Хүннуң амгы маадырлары —
Хүрең-хүрең мага-боттуг ашт кыс ышкаш
Малдың чемин, Чөөн-Тей дег,
Малдыдаан кышпа хорлаан — хайыны чер-дир.

С. МОЛДУРГА.

Доңганым-даа уттупкан мен

Ажы-дуңма Моол болгаш
Алтай-биле кызыгаарла
Кызыл-Хая суурунга
Кыжын эвес, чайын чордум
Мөген-Бүрен хемчигешче
Моңгун, сүүр сын херек
турар.

Чанымда бо меңги көргеш,
Чайгаар болуп дидиредим.
Баштай барган суурумга
Маажым, тоңган базым чор
мен.

Бедүүн хеңтиг, хырбаан
туткан
Бөлүк кыстар эртен чытты,
Каттырымзап, бир-ле, улуг
Карак уштап көре каапнаш,
Танаан-на боор, ушта
боскаш.

Далашканзыг үткүй келди
Оон өөрү билбээченнен,
Олчаан хөглеп ырап бар
чор.

Өөреникчи чылдарымда
Өңнүүм болду, танып
кагдым.
Чеже чылда көрүшпээн
бис?..
Сеткил хандыр хөөрешкеш,
Дош-меңги баарын орга
Доңганым-даа уттупкан
мен.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

Ном болгаш номчукчу

НЕГЕ ЧЫЛЫГ СӨС

Шеми сактып келирге, сеткил-сагыштың бөргүнүзү [illegible] [illegible] чештине бээр.

Ава биле Хүнүм турар,
Чөрүм кырын ногаа, чок

Амыдырал доңуп чыксыл
[illegible]
(«Кырганы-даа бөргүнүзүр»)

Аныяк шүлүкчү Зоя Намгырайның шүлүктеринден «Шончалай» деп чыындызынга үстүнде кииреен [illegible] [illegible] [illegible] берип турар.

Оон баштайгы чыындызы «Анай-Хаак» база бо «Шончалай» [illegible] [illegible] кижиниң тынымылы-биле тыныр, не кижиге бараалгаткан одуруглар кол өзек болуп турар. Ачаа бадыткап кылдыр бо одуруглары кииреелинер.

Авам ааны
[illegible]

Аан ырның өөрүшкүзү дола
берген
Чаштың ынак сеткилинден
ыржи үнген
Чалыы кушту чуроом
ырын чөрим шаңнаан
(«Частың ыры»)

Тураан чери, төреп ивек чалгын чүглүг ырны берээнин автор сеткилиг дойлуп жимнип турар..

Авалдарым [illegible] [illegible]
боор мен.
Авам ынчам мени аалга
кыйгыра бээр.
(«Кандыг-даа чаг солуй
албас»)

Кенен чаш кижиниң чалгыннаар өөр-севириин чечен [illegible] [illegible] көргүзүшкен, не кижиниң төлүнек ынаан автор кайы-ле строфага сиңирип шыдаан. Чашкы үезин ынчаар көргүскен. «Чырныш чор мени» ол философтуг бодалдыг илереткен сөс строфа шүлүүнде ынчаар [illegible]

[illegible]
чыпчак сөзүн
[illegible]
чынныг чор мен...

Четпестер бар. Чижээ, «Шончалай» деп шүлүг-биле «Хек-Даваа» деп шүлүгнүн [illegible] боон, элээн четчып төрелдежи бергеен:
Частың башкы частыр
[illegible]
Чалыы шаамның

[illegible]
(«Шончалай»)
Частың башкы частыр
чечээ
Чалыы шаамның ынакшылы
(«Хек-Даваа»)

Аңгы-аңгы шүлүктерде шак ындыг өскерлиглес катаптаашкыннар мергежил өзерингэ хомчуг шаптыктыг.

Не кижиниң төлүнге ынакшылы буүг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Чылыг шайын куду алган Сымоо өөн харап хүнээр. («Авам мени манап орар»).

Зоя Намгырайның не дугайында темага бижээн шүлүктери бот-боттарын өттүнчүп кагылгавас. Бир-таа чыындының чүгле өзек темазынче [illegible] [illegible] [illegible] бо чуруду Зоя Алдын-оолованың өдүрээ [illegible] [illegible] [illegible].

Эрие баарлыг сөс хижы
чылыг доңнуп
Эрееленип ырлап чор мен,
ынак өөвү

Н. ООРЖАК.

Тывызы чурттуң делегейинде.

Найысылалда «Өннүк» деп ном магазининге садып алыкчылар үргүлчү хаинныгып турар. Номга ынактар кандыг-ла чаа ном келген болдур, ону дораан на арыды садып аптарлар. Ук магазинге ырак-узак таңдаа, улуг, биче-даа ааалчылар адап-сурап чедип келгеш, аштаа ынаа кирер. Кодээдеп тынныан чечен чогаал болгаш өөредилге номнарын оон тып алган. сеткил хандыр, өөрүшкү маңнайлыг чаңгылаар. «Өннүктуң» садыгжылары келгеп аалчыларынга эвилең ооддеп.

ЧУРУКТА: «Өннүк» магазининде садып алыкчылар номнарны шилип ап турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Сонуургактарга

БАШТАЙГЫ МЕДЭЭ

Мурнуу Американың тулааалткан арга-эрыктарының ханы дүгүнде кара кештиг индейлерниң бир аймак чурттап турар деп медээ тарай берген. Бедик [illegible] [illegible] боттура ол индейлерниң дүнне кай мэтр ажыл турар. Ол арга-арыжаан ан-мең көрүп чоорал аңчылар, нүйк-хеп чок, чаңг, ымырак кара кижилерге ында-таал тоңаржы боор турган, а өскилери ырак чиеге аразында ааш оор...

[illegible] [illegible] ол тоолчургу аймактың турумчун, чурттап турар черискээрин [illegible] [illegible] кирип алгаш, самолет-биле ынаар чорупканнар. Дэистээрниң кырынга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ныш аргынаа, индейлерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сааан-биле кылган калбак кранкалары кистүп келген.

Ужуруңур самолетке ма[illegible] [illegible] [illegible] ры-биле арзазай индейлер чалаппин аалчыларны ча, со[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

«Чаа аймактың был-дожун [illegible] [illegible] [illegible] ыдеселы-биле индей аймак бүрүзүнден бир-бир толаалар ап [illegible], [illegible] [illegible] ап земелиг чорупканнар.

Элээн ыгш хонуп чорааш, бир аймакка үнүп келгеннер. [illegible] [illegible] [illegible] коступ турган бежиннар ынап үдүктеринде азып, быжыралап кааи чагыыг боон тар.

Арга-арыктың чолаап чурттап тоов ылдалар ыяаң кара кештиг ийи кижи эриклс көзүлген, чаде берген. Ол-ол кара индейлер ыштарның [illegible] [illegible] [illegible] олурже ынаап турарын ынчаачылар эскерип каан.

Хемели [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тергн дүгүрүп каапш, ырактаа көрүп турганнар. Беделтерле индейлерниң өөрүп турары оларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ашывин ортаынче чэсэлэжип турарындан илдең болган. Ында [illegible] [illegible] [illegible] ыннеп, көрүстүшкен, ынзаачылар эрикче ийи дугаар ээпкен. Чаа аңчылерын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] рымың, оргазының оңу [illegible] рен-кызыл болган.

Аймактың баштыңчызы ак [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сылыиге бир шак дургузунда [illegible] [illegible].

Ийиги ужуражылга оларкан хонуп эрткенде болган. Оңнуктериниң белектери: биже[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ап тура, арзазай индейлер боттарының кылганы ча, со[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кылдыр сунганнар. Индейлерге баслыктыг демир-хулдуннар [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Индейлерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ы медээ ындыг-дыр.

«КРЕСТЬЯНКА» журналдан.

Эргим номчукчулар!

«Ш Ы Н»

солунну чагыдып алыңар!.

Чылда чагыдар өртээ 6 рубль.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—А. Вейлер, А. Мишарин—«Хүнүң базыры». Күрүнениң Е. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи.
[illegible]—[illegible]—Чапнау.
16.00—«СЭТА дыңнадып тур...». Документалдыг телефильм.
16.30—«Бистиң садывыс».
17.00—«14-тен 18 чедир». Ленинградтан дамчыдылга.
17.30—«Арфа квартели ойнаар». Фильм-концерт.
17.40—«№ 19 Мособлтудуг трестиң» кыш-ажылчы [illegible] [illegible] [illegible] ында опер».
18.10—«Литература талазы-биле 1978 чылдың Күрүне шаңналын тыпсыры биле». Е. Носов — «Усвятскиниң шлем кедикчилери».
18.45—«Спорт клазы».
19.30—Медээлер.
КЫЗЫЛДАН
19.45—Теле медээлер.
19.55—«Дугуйлар дагжап торлаа». Документалдыг фильм.
20.15—«Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш». Дамчыдылга.
20.25—Телемедээлер.
МОСКВАДАН
20.40—«1978 чылдың дужулу дээш».
20.55—«Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга». «Коллегалар». Уран-чечен фильм.
22.00—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгени хүнүнден бээр 150 чыл болганынга «Лев Толстой дугайында сөс». Хой сериалыг документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү кезээ.
23.55—01.00—«Е. Светлановтуң концерти». 3-кү дамчыдылга. Программада Р. Вагнерниң, А. Скрябинниң, А. Лядовтуң, Н. Римский-Корсаковтуң чогаалдары. Тоткупп — [illegible].

ИИИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00—Чарлалдар.
18.05—Уругларга фильм. «Пиноккионуң ужуралдары». 2-ги серия. Оннаран фильм.
19.05—«Бистиң музыказы». Фильм-концерт.
МОСКВАДАН
19.45—«Ыраккы Чөөн чүктүң эртем төвү». 3-кү дамчыдылга. «Далай биологиязының институду». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент кежигүнү А. В. Жирмунский чорудар.
20.10—20.40—«Хөглүг төөннер». Концерт.

Агаар

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге бичии чайыр-даа бээр. Бугун республикага хонуп турар булуттаар, чамдык черлерге бичии чаъс чаар. Бажының чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 15—20, чамдык районнарга 10—15 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар дүне 5—7, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы Н. Н. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Телефон дамчыштыр белек» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак-кызыл чечекчигеш» 10.40, 12.10, 17.20. «Албадаткан дипломаттар» 13.40, 18.50, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кипоға тыртырарын кузээр сен бе, кыс?» 15.00, «Чөөн чүк эвеиреринге алдыршуу» 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Стажер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Бистиң ыштыг тургап» 16.00, 18.00, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-30-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-73, культура килдизиниң 2-23-54, ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база чурумал килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кезбейн баргаша 2-32-73 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2077.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01257.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 208 (10805) | 1978 чылдың сентябрь 6, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ДҮРГЕДЕТКЕНИ ДЭЭШ ШАҢНАЛ

ЛЕНИНГРАД. Саян-Шушенск ГЭС-тиң шылчыыр Кызыл тугун «Спецгидроэнергомонтаж» трестиң коллективинге тывыскан. Станцияның ажыглаалга кирер комплекизиниң ажылдарын [illegible] ол дүргедеткени дээш ленинградчыларга ол хүндүлүг шаңналды берген.

Тудугнуң эң харыысалгалыг участоктарының бирээзинде — бирги агрегаттың шахтазында Ленинград трестиң монтажниктериниң коммунистер В. С. Демиденко, В. Г. Лудченко, Н. С. Просветов баштаан бригадалары ажылдап турар. Олар турбинаның хөй тонна дериин кыска хуусаада эптей чыып, ажылдадыр дугуйну тургускан, улуг хемчээлдиг арматура ажылдарын немей күүседип, тудугжуларга база дузалааннар.

Тудугжуларның, төлевилелчилерниң, монтажниктерниң күш-ажылчы дем каттыштырылгазы ажылдарны үргүлчү дүрген бүдүрер арганы берип турар.

(СЭТА).

ЧУРТТУҢ ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

ВОЛГОГРАДТЫҢ ТАРААЗЫ

ВОЛГОГРАД. Областың тараажылары күрүнеге тараа [illegible] хүлээлгелиин күүсеткен. Төрээн чурттуң шыгжамырынче 1 миллион тонна тарааны урган. Ам-даа [illegible] муң тонна тарааны немей садарын областың партия-ажыл-агый активинге хүлээнген. Партия, совет, ажыл-агый органнары областың ажыл-ишчилерин СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң [illegible] чедиишкинниг боттандырарынче мобилизастап турар деп, партия обкомунуң бирги секретары Л. С. Куличенко демдеглээн. Тараажылар көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдеринче улуг киирбишаан, бо чылын албан дүжүттү өстүрген. Дүжүт дээш демиселди коммунистер баштап турар.

Областың шөлдеринде ажылдап турар 1100 ажаап [illegible] плекстеринде, отрядтарда болгаш звеноларда партия болгаш партия-комсомол бөлүктерин тургускан. Мурнакчы дуржулганы, мурнакчыларның чедиишкиннерин пропагандалаары 30 муң хире [illegible] материалдар [illegible] тевун-де турар. [illegible] районнуң чанында «Дүжүт штабтары» тургускан.

[illegible] аразында Калачев районда «Маяк» совхозтуң комбайнеры, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. П. Соколов чорун турар. Ол — 15 муң центнер тарааны бастыртан. [illegible] муң центнер тарааны бастырары рекорд боор, ол көргүзүгнү саныг кижилер чедип ап турган болза, бо чылын ол көргүзүгнү муң ажыг комбайнерлер чедип алган.

[illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ф. А. Мартынов баштаан бөлүк чолаачылар дөрт миллионга хамааржыр тарааны [illegible] чедирген. Ф. А. Мартынов бодунуң 1900 тонна тарааны сөөртеен.

Ам [illegible] шөлдеринде сөөлгү гектар черлериниң тараазын бастырып, крупа аймаа культураларны ажаап ап турар. Мал чемин шалыпчы бау-биле белеткеп, хераушу келир чылдың дүжүүнге белеткеп турар. Немей алган социалистиг хүлээлгени күүседири-биле чолаачылар уйгу-дыш чок ажылдап турар.

ШАЛЫПЧЫЛАР ПАРТИЯГА КИРИП ТУРАР

ЗАТОБОЛЬСК. (Кустанай область). Гагарин аттыг совхозтуң комбайнеры, [illegible] Николай Мальковка кийи дакпыр өөрүшкү болган. Сезон даалгазы болур 470 гектар черни ажаап дооскаш, ол бодунуң эвчээзи дамчыдып берген соонда ону партияның Кустанай райкомунуң бюрозунуң хову турлаанга эрттирген [illegible].

Бюро П. Мальковту СЭКП кежигүннеринге кандидатка чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

— Чүс ажыг комсомолчулар болгаш СЭКП кежигүннеринге кандидаттар партийлиг даалганы күүседип, ажаап [illegible] участоктарынга ажылдап турар — деп, партия райкомунуң бирги секретары В. Е. [illegible] чугаалаан. [illegible]

БРИГАДА МУРНУКУ ОДУРУГДА

УРАЛЬСК. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры [illegible]

КАМНЫГ КИЖИЛЕРНИҢ ШӨЛҮ

[illegible]

Дүжүт ажаалдазы, мал чеминиң белеткели — шалыпчы ажыл-иш

ДООСКАННАР

«Көк-Тей» совхозтуң ишчилери келир чылдың [illegible] малының чеминге херек[illegible]-биле 700 га черге [illegible] тарааннар. Чайгы суттарыгтаны органгизастыг чоруткаанындан бо чылын оон дүжүдү мурнуку чылдардан эки болган.

Августуң 13-те кол агроном Валерий Каменев кукуруза ажаалдазынче кирер механизаторларны тыртыш, хурал чыылган. Аңаа хоочун комбайнерлер Владимир Лыготский, Василий Сурыкин болгаш өскелер-даа бар аргаларны савааш, ногаан массаны бо чылдың сентябрь эгезинде доозар дээш бүгү күштү мөөннээри саналдаанар. Ол саналды көк-тейжилер деткээн болгаш социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап эгелээннер. Ногаан массаның ажаалдазын чартык ай дургузунда доозарын ынчан хүлээнгеннер.

Сөглээн сөс хелес барбаан. Ажыл-иш ховуга бичии-даа соксаш дивээн. «Көк-Тейниң» механизаторлары хүннде-ле 40—50 га чериниң кукурузазын кезип, оон 350—400 тонна дүжүттү ап келгеннер.

Кукуруза ажаалдазының үезинде темпиниң мөөрейжилери ажылдап келгеннерге комбайнерлер Владимир Лыготский, Василий Сурыкин, тракторист Василий Данилов, чолаачылар Владимир Ястребов болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар хүн үдүүн 120—130 хуудан кудулатканнар. Мурнакчыларның ол семинарлыг күш-ажылының ачызында «Көк-Тей» совхоз кукурузаның сөөлгү гектарларын бүрүнү хүн ажаап доосканы, ажыл-агый [illegible] 4 муң 800 тонна ногаан массаны белеткээн.

Д. ИРГИТ.

Кызыл район.

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиген секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйынга улам [illegible] дугайында» илеткелинде салдынган айтырыгларны Таңды районнуң ажылчы чоннары улуг көдүрлүүшкүннүг деткип, ону ажыл-ишчиге [illegible] болдурган. Белеткелиниң малынга чемниг чемнээр [illegible] тургузар, кыштаглаашкынга белеткел ажылдары бо хүннерде аныг турду хайныышкыннар чорун турар.

Август айның сөөлгү хүннеринге чедир районда 7006 тонна сиген, 6797 тонна сенаж, 2800 тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген.

Эртген он хонукта мал чемнериниң белеткелиниң иштиг темпизин «Россия» совхоз. Көдээ ажыл-агыйның дургузунда станцизы, «Коммунизмниң херели» совхоз бедиткен.

«Россия» совхоз 900 тонна сигенни белеткеп (планының 90 хуузу), 2000 тонна сенажты салып, (55 хуу), 1300 тонна силосту салып алган. Мал чемниң белеткелинге ук совхозтуң ажыл-ишчилери идепкейлиин көргүзүп, социалистиг чарышта тиилээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Көдээ ажыл-агыйның дургузунда станцизы 2700 тонна сигенни белеткеп, планын 64,3 хуу күүседи берген.

Витаминниг сиген далганын белеткээри ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз шапкынчыткан. Тодаргайлаарга 757 тоннаны белеткеп, планын 70,6 хуу чедирген.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Коммунизмниң херели», Тока аттыг совхозтар силос [illegible] массазы-биле [illegible] болгаш хүннде-ле 20—25 тонна силосту салып турар.

Мал чемниң белеткелинге киржип турар ажыл-ишчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды парткомнар калбартып, социалистиг чарышты беш хонуктан түңнеп, агитаулдуктарны, «Чадана», «Кежээнин» [illegible] доктаамал үндүрүп турар. Кино, концерт, автолавка, [illegible] эмчилери туска графиктиг баар сигенчилерге барып турар.

Эртген политхүнү «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга» деп кыйгырыг-биле районга эрттирген болгаш чеди болук 130 лекция беседаларны малчыннар, сигенчилер ортузунга кылган.

К. ЕНЗУК.

СЭКП Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

БЕДИК ТЕМПИЛИГ

СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди мал чемин белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың сөөлгү он хонуунуң түңнелин үндүрген.

Районнуң совхозтары бо хүннерде 7636 тонна сигенни белеткээш, чыл планының 57 хуузун күүседип алган.

Ажыл-агыйлардан «О. Шынаа» совхоз ам 1700 тонна сиген белеткээр планын 142 хуу күүсеткен, ам 2422 тоннага сигенни белеткеп алган. Августуң сөөлгү он хонуунда «Чодураа» совхозтуң ажыл-ишчилери 624 тонна сиген белеткээр [illegible] дургузунда 734 тонна кылдыр күүседип, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Бригадалардан «О. Шынаа» совхозтуң Деңгаа Маңныңчага удурткан № 1 бригадазы сиген белеткээр оназалдапы 107 хуу күүсеткеш, тиилекчи болган.

«Кызыгаар» совхозтуң Лудуу Алдын-оолга удурткан бода мал бригадазының малчыннары бо чылын 90 тонна сигенни белеткээр турган, 120 тонна чедирген.

М. КАРА.

Малчын өг-бүле бүрүзү — 15-20 тонннаны

АЖЫРГАН

«Шамбалыг» совхозтуң малчыннары мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, кижи бүрүзү-ле 15 тонна сигенни кезип алыр дээш күжениишкинниг ажылдап келген. О. Ооржактың удурткан бригадазы 60 тонна сиген кезип белеткээр планын амга чедир 90 тонна кылдыр күүсеткен.

Малчыннарның мал чеминиң белеткелинде киржилгезиниң дугайын бригадир Октя Шагдыровна Ооржак мынчаар чугаалап турар:

— Бо чугула кампанияга малчын бүрүзүнүң эң-не идепкейлиг киржип турарын демдеглексээр-дир мен. Оларның чамдыктары харын-даа бердинген планнарны ажыр күүседип, чайгаар үнген сигенни 10—18 тонна чедир кезип, кыштагларында удур чедирип алганнар.

Бистиң хөйжүдер бригадазында сиген кезер машина колбаа бар тракторну, бир аът грабли болгаш автомашинааны бижыглаан. Ажык шөлдерден сигенни машина-биле кестирип, арга-арыглар иштинден, [illegible] оруктар кыдыгларындан хол калыыры-биле кезип турган, планывысты ажыр күүсеткениивис ол.

Бады ажылдап турганнарның аразындан мурнакчылар база илереп келген. Чижээ, Монгуш Доржу 18 тонна сигенни, Товариштай Сарыглар 12, Семис-оол Монгуш 8 тонннаны белеткээш, кыштагларынга чедирип алганнар.

О. ООРЖАК.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ҮШКҮ КВАРТАЛДЫЫН...

Анатолий Дмитриевич Воронинниң удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы үшкү кварталдың планын хуусаа бетинде, 1 ай 10 хонук бурунгаар, августуң 20-де күүсеткен. Амгы үеде бригада дөрткү кварталдың үлүүнде ажылдап кирипкен.

ЧУРУКТАРДА: (адаанда) А. Воронинниң мурнакчы бригадазы ажыл үезинде (үстүнде, солагай талазындан) бригаданың мурнакчы дамчылары Ф. Лиходуев биле А. Балчий-оол.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

«Кызыл тудуг» эргелелинде Анатолий Дмитриевич Воронинниң удурткан бот-орулга-чаргылгалыг бригада «Тыва тудуг» трестиң тудугжу бригадаларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар. Шалыпчы күш-ажылдың чылының планын [illegible] хуусаа бетинде күүседир дээш чарышта бедик көдүрлүүшкүннүг киржип турар бо бригада үшкү кварталдың планын хуусаа бетинде, августуң 20-де күүсеткен. Бо чылдың 9 айларының дургузунда олар 250 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылар планныг турган, херек кырында 266,2 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылып бүдүрген. Ол ышкаш күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы база ажыр күүсеттинген.

А. Воронинниң бригадазында күш-ажылдың сагылта-чурумун быжыглаан, чылдаган чок ажыл шагы үзер чоруктар бердин чок болган. Бригаданың кежигүннери шупту [illegible] ажылдап турар. Оларның [illegible] хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар мурнакчылар бар. Ындыгларга Николай Панинин, Соян-оол Тараачыны, Найдын Ортуппу, Надежда Моисееваны хамааржыдып болур.

Бо чылдың бирги кварталында А. Воронинниң бригадазы хоорайның дөрткү микрорайонунда № 10 чурттаглга бажыңын ажыглаалга киирген. Амгы үеде олар ол-ла микрорайонда 90 аал иштиг чурттаар № 13 чурттаглга бажыңның тудуунда ажылдап турар.

Ам бо хүннерде октябрьның үлүүнде ажылдап турар мурнакчы бригада 1978 чылдың планын хуусаа бетинде [illegible] дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

«Шынның» корр.

Тываның чогаалчыларының съездизи

Дүүн Кызылда Политиктиг чырыдылганың бажыңынга Тываның чогаалчыларының VII съездизи болуп эрткен. Отчёттуг үениң дургузунда Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин чоруткан ажылының дугайында отчётту илеткелди Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң даргазы **О. О. Суванпит** кылган.

Съездиге организастыг айтырыгны база туглаашкан. Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниниң даргазынга **Н.-Э. К. Кудажыны** соңгаан.

Съездиниң ажылынга СЭКП обкомунуң секретары **Д. Н. Ооржак** киришкен.

ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

1978 чылдың август айның сөөлгү он хонуунда мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле районнар аразынга калбарган социалистиг чарышка топ зонадан Кызыл район бирги черни ээлээн. Ол күш-ажылчы чедиишкиннери дээш ук районнуң ишчилери СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Ол шаңналды тывысрыышкан тураскааткан байырлыг хурал дүүн район төвүнге болган. Мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киришкен ишчилерге болгаш районнуң бүгү чонунга [illegible] ук шаңналды СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу тывыскан.

Республиканың бирги талазында районнарының аразында калбарган социалистиг чарышка Барыын-Хемчик районнуң ишчилери база тиилекчи болган. Олар мал чеминиң белеткелиниң темпизиниң өзүлдезин 14,1 хуу чедирген. Бо районга СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун база тывыскан.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-31»: дыштанылга хүнү

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков орбитада «Салют-6»—«Союз-31» эртем-шинчилел комплекизиниң бортунда ужудуушкунну уламчылап турар.

Сентябрь 4-те экипаж дыштанган.

Космонавтылар эртенги чем соонда станцияның системаларының болгаш агрегаттарының контроль хыналдазын кылган, бортта техниктиг документация-биле ажылдаан болгаш дыштанган. Экипажка Черден радио болгаш музыка дамчыдылгазын кылган.

Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков хайгааралдарны кылган болгаш Чер база делегей океанының кырының чамдык районнарын чурукка тырттырган, биологтуг шенелделер программазын ёзугаар штаттыг операцияларны күүсеткен, комплекстиг тренажерге болгаш велоэргометрге күш-дамыр мергежилгелерин кылган.

Экипаттың илеткелдерин болгаш телеметриктиг информацияны ёзугаар алырга, станцияның болгаш корабльдың борт системалары чегүүчалыг ажылдап турар. Ол битаада комплекстиң өрээлдеринде микроклиматтың параметрлери мындыг болган, температуразы 20 градус, базыышкыны — 790 миллиметр.

Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыының байдалы эки.

«САЛЮТ-6»-га неделя

БАЙКОНУР КОСМОДРОМ. (СЭТА-ның тускай корр. Н. Железнов).

Ужудуушкун соонда Валерий Быковскийниң болгаш Зигмунд Йенниң хонган гостиницазының [illegible] чүкче углуг.

— Чырык хүн херели арнымга дээй бээрге оттуп келгеш болдум,— деп, ГДР-ниң космонавты [illegible] — Валерийни көөрүнге туруп чоруй барган болдум. Хавыылааның бирги сеанзын эртир удап калганым ол-дур деп бодадым. [illegible]

[illegible] эртенги чем соонда доора-ла чедип келгеннер. Чеди хонуктуң каңчаар ажылдааны, [illegible]

— ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң эртемденнериниң тургускан программазын [illegible] бүгү шенелделерин, а ол ышкаш станцияның кол экипажы-биле кады кылган шинчилелдерни [illegible] — деп, Валерий Быковский [illegible]

[illegible] өөрүшкүлериниң неделязы болган — деп, [illegible] «Салют-6» [illegible] Черге, белеткел чорудуп турган дергээлээн «Ласточка» дыка хөй ажылчын шактарны эрттирген [illegible] улам делем болгаш улам [illegible] болду. Хөй-ле чүвени кылыксаазы көөр болду.

Эмчилер экипажтың баштайгы шинчилелдериниң [illegible] Космонавтарның кадыы эки болган [illegible] Сентябрь 4-те [illegible] программазын [illegible] ГДР 1975 [illegible]

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУКТАРЫ-БИЛЕ

ДОНДА-РОСТОВ. Өскүм Донуң ажыл-ишчилери акы-дуңма Армениянын төлээлекчилерин эвилең хүндүткел-биле уткаан. Армян ССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң Россия Федерациязынга хүннери Ростовтуң М. Горький аттыг театрынга байырлал концерти-биле ажыттынган. Россияның составынга Армениянын киргенинин 150 чылынга тураскааткан найыралдың ол байырлалынга киржири-биле акы-дуңма республиканың литературазының болгаш уран чүүлүнүң делегациязы Армениянын Компартиязының ТК-зының секретары Б. Л. Даллакян баштадыр Донда келген.

Аалчылар В. И. Ленинге тураскаал баарынга чечектер салган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга Ростов областың ажылчыннарының чедиишкиннери оларга таныштырган. Армениянын төлээлекчилери «Ростсельмаш» заводка чылыы-биле уткаан.

Хүннерниң [illegible] тураскааткан байырлал [illegible] СЭКП-ниң Ростов обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренко, чогаалчы Анатолий Калинин, алдарлыг механизатор, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. В. Переверзева [illegible] байыр чедирген.

. . .

ОМСК. Совет Арменияның чырыдылганчак, онзагай [illegible] уран чүүлү-биле Иртыштың [illegible] ажыл-ишчилери таныжып турар. Армян ССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннери мында эгелээн. Аңаа киржири-биле Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы О. М. Богдасарян баштаан делегация келген. Культура [illegible] ажыл-ишчилериниң мурнундан партия, Омск обкомунуң бирги секретары С. И. Манякин байыр чедирип, [illegible] культура [illegible] сибирьжилерниң чедиишкиннерин оларга таныштырган.

Хүннерниң уран чүүл программазы концерт-биле ажыттынган. Найыралдың программазында — хөй санныг концерттер, [illegible] болгаш колхозтарының ажыл-ишчилери-биле армян өнүүктериниң ужуражылгалары, чогаалчылар [illegible] турар.

(СЭТА).

Мурнакчы бүдүрүлгеде

Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң «Водоканал» эргелелиниң бүдүрүлгелери онгу беш чылдың үш чыл планын хуусаа бетинде, сентябрь 1-де күүсеткен. Эргелелдиң бүдүрүлгелеринде социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды организастааны эки. Куженишкинниң ажылдың түңнелинде «Водоканалдың» бүгү участоктары боттарының социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде бурун күүседипкен.

АЖЫЛДААРЫ—ӨӨРҮШКҮ

Мен коммунал ажыл-агыйында ам он чыл ажыг ажылдап келдим. [illegible] бистиң коллективтиң куженишкиниң ажылдап турар. [illegible] Ынчангаш планнывыс ажыглалдарывысты ажыр күүседип турар бис. [illegible]

Эзлеге 4 кижи ажылдап турар бис: ийи машинист, лаборант база слесарь. Бирги машинист сугну улуг резервуарларга чыып, ол сугну лабораторияга кижи тропай химиктиг [illegible] Тыва АССР-ниң Конституциязында [illegible] «...Херээжен болгаш эр кижилер дең эргелиг. Херээженнерниң эртемниң болгаш профессионалдыг белеткелди чедип алырынга, күш-ажылга, [illegible] бо эргелерни боттандырып [illegible] Мен бодумнуң эргелеримни [illegible] Амыдыралывыс магалыг-дыр.

Н. ЕЛИЗАРОВА,
машинист, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен водоканалчылар чедиишкиннерге улам-на сорук кирип, амгы үеде куженишкинниг ажылдап турар.

Эргелелдиң бүдүрүлгелеринде онааштырган ажылынга кызымаа, харыысалгалыы-биле эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турар мурнакчылар хөй. Ында суг дамчыдылгазы станциязының коллективи (мастери В. Шустов) эртен 8 айларның түңнели-биле чарышка бирги черни алган. С. Мостобаевтиң удуртканы участоктуң коллективи база эки ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: дежурный машинист Анна Петровна Кузнецова ажыл үезинде; (адаанда, оң таладан) участок мастери С. Мостобаевтиң слесарьлар В. Тахтуевке, Н. Мамонтовка, В. Федосеевке, чолаачы Н. Гнездюковка долчеглиг онаалданы берип турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ОТЧЁДУН ДЫҢНААН

Улус депутаттарының Бай-Тайга район Советиниң чоокта чаа болуп эрткен ээлчеглиг сессиязынга улус депутаттарының район Советиниң күүскомуну 1978 чылдың бирги чартыынга кылган ажылының дугайын чугаалашкан.

Улус депутаттарының район Советиниң [illegible] бүдүрүлге черлериниң, ажыл-агыйларының ажыл-чорудулгазын [illegible] депутаттар демдеглээн. [illegible]

Онгу беш чылдың үшкүзү — 1978 чылдың бирги чартыында район күрүнеге эът садыгның планын 101, сүттү 129, дүктү 154 хуу күүсеткен. Малдың баш санын камгалап алыр талазы-биле [illegible] Районнуң ажыл-агыйларында бо хүннерде шинтииниң малынга чечек сааныг мал чемининиң курлавырларын тургузар дээш ажыл калбарган. Мал ажылында ситенчи 14 бригада, 90 ажыт звено тургустунган, ында 921 кижи хаара туттунган. Бо хүннерге чедир шинтиин-биле 2630 ажыт тонна сиген белеткеттинген.

Районнуң бот-орулга-чарыгдалыг тудуг-септелге участогу 1978 чылдың бирги чартыында планныг онаалдазын 113,8 хуу, коммунал ажыл-агый чери чурттакчыларга бараан көргүзер сектор хүлээлгезин планда көрдүнгенинден ажыр 148 хуу күүсеткен. [illegible] Районнуң ажыл-агыйларында бо хүннерде шинтииниң малынга чечек [illegible] дыш планныг онаалдаларын ажар күүсеткен.

Илеңнечи болгаш сессияга санал берген депутаттар [illegible] районнуң ажыл-агыйларында зоотехник, бүдүрүкчү малдарны шилип алыр болгаш тарып базадырга айтырыгларын чедир шиитпирлевейн турарында. Бо айтырыгларны [illegible] малдың ажыл-бүрү кырында олуп хорап, кыжырар чорууң, ооң чаш төлүнүң чидириглерин болдуруп турар.

Чер ажылының культуразы чавыс дээрзин сессияга айыткан. [illegible]

Сессияга санал берген депутаттар районнуң херекселдер шинтилединиң, культуралыг [illegible] шинтиирлеп турарында.

Районнуң школаларында [illegible] дарының деңнели чавыс. [illegible]

[illegible] рарының кол чылдагааны — тудуг материалдары-биле хандыртынганның четпезинде. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга шедээ ажыл-агыйның тудугларының шынарын [illegible] Ынчангаш июль Пленумунуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырары-биле районнуң тудуг организацияларының удуртукчуларын [illegible] депутаттар демдеглээннер.

Сессияга районнуң ажыл-агыйларында машина-техниканы чоп ажыглаазын турарын, кыжар-чаар материалдарга хамналга чок чорукта [illegible] район Советиниң күүскомунуң, хойлдактерниң организастап-массалыг ажылында четпестерин, [illegible] депутаттар кылган.

Сессияга улус депутаттарының район Советиниң эртген чартык чыл ажылында четпестерин айтып, ону чайладырының аргаларын чугаалажып, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кылыр ажылдарны, сорулгаларны тодараткан.

Улус депутаттарының район Советиниң сессиязы чугаалашкан айтырыг талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

А. АДЫГБАЙ.

Советтер амыдыралы

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга районнуң херээженнери боттарының улуг-хуузун киирип турарлар. Чоону коммунистиг ёзуга кижизидеринге, культурлуг аажы-чаңга өөредиринге херээженнер чөвүлелдери биче эвес ажылды кылып турарлар. Районда шинтиин-биле тос херээженнер чөвүлелдери болгаш чээрби ийи агиткартиралар ажылдап, олар бүдүрүлге, культура-массалыг, санитар, өөредилге-кижизидилге секциялары кылдыр чуваап алган ажылын чорудуп турарлар. Херээженнер чөвүлелдери болгаш агиткартиралар аразында чарыштыг. Чартык чылдың социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген болгаш тиилекчилерге шилчиир чорууp вымпелдерин болгаш хүндүлел бижиктерин тывыскан, өртектиг бараан чүүлдери-биле шаңнаан.

Эки ажылдыг болган чөвүлелдерге Ий суурда (даргазы М. Буян), Адыр-Кежигде (М. Буураш), Тоора-Хемде (В. Чернова), Сыстыг-Хемде (А. Устанщикова) чөвүлелдер хамаарышкан. Агиткартиралар аразында база чарыш калбарган. Чижээ, Ий биле Адыр-Кежиг суурларының агиткартиралары аразында чарыштыглар. Ий суурда агиткартираларның кужу-биле «Совет Конституциязы болгаш херээженнер» деп темалыг кежээни организастааны солун эрткен.

Адыр-Кежиг суурда агиткартиралар «Төруттүнгенниң дугайында херечилелэ» тыпсырыпның кежээлерин эрттирип, чаа хамнатыларга турескаал болдуруп, мал олуртулгазын чорудуп турар. Тоора-Хемниң Культура бажыңынга болгаш суурларда шуубтарга ажыл-бүрү делгелгелерин база организастап турар.

Б. МАНГЫР.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

БИЧИИ ЧЕР, 225 ХОНУК

(ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейинде чаа материалдар дугайында)

«Дайын үезинде демдеглээлдер кылбайн чораан кижи мен. Ынчалза-даа оттут 1418 хүннер болгаш дүннер уттундурбаан. Бүгү-ле фронтучулар ышкаш, мен база-ла чамдык болушкуннарны, ужуралыгларны, тулчуушкуннарны, минуталарны утпаан мен. Ол бүгү угаан-бодалымда хевээр артып калган».

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев «Бичии чер» деп номунга Новороссийск чоогунга болган тулчуушкуннар дугайында бодунуң сактыышкыннарын ынчаар эгелээн.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейиниң залдарының бирээзинде 18-ки армияның дайынга маадырлыг чоруун көргүскен чаа материалдарны делгээн. Оон үжен дөрбедүгү километрже эвээш девискээрлиг Бичии чериниң дугайында билип ап, ооң көргүн чок, маадырлыг камгалакчыларының (Бичии черге тулчуп турган кижи бүрүзү дайынчы орден-биле шаңнатан) чуруктарын көрүп болур.

Бичии чериниң узун дурту алды дорааzы чүгле дөрт чартык километр. Кара далай кыдыында ол черни бүгү арга-биле дайзынга бербес ужурлуг турган.

Ол плацдарм канчап тыптып келгенил?

«Новороссийск хоорай даглар аразынче ханылап кире берген эштек Цемесси мугуздурнуң эриктеринде турар. Ол цемент бүдүрер «Пролетарий» болгаш «Октябрь» деп ийи заводтуг турган. Бир талазы—бистии, база бир талазы—немецтерниң. 1943 чылдың эгезинде солагай талакы эриктин дайзын бүрүн-биле эжелеп алган болгаш ол ынчаар бедик черлерден бистиң флодувустуң шимчээшкиннин контрольдап эгелээн, ынчангаш ооң ол тааржычалыг баазалын чок кылыр ужурлуг турган. Ооң ужурунда, десант шериглерден дужургеш, Новороссийскиниң ол чоок-кадындан эжелеп алыр арга бар бе, кандыгыл деп бодал тыптып келген. Ону эжелеп аптар болзувусса, дайзынның [illegible] албас апаар болгаш бистиң оон ыңайгы тулчуушкуннарывыс чүгаар чиигей бээр турган»— деп, Л. И. Брежнев сактып бижээн.

Гитлерчилер ону эки билип турган. Совет шериглериниң эжелеп алган плацдармын уажыл чок боолап, бомбалап турган, ону камгалап турган дайынчы бүрүзүнге 1250 килограмм бауйнт металл онаажып турганы сөзүнде санаалдыкылдан илереп.

Бичии чериниң 225 хонук камгалалының дугайында Төп музейиниң ындыктыг экспонаттары чугаалап турар.

— Бо Бичии черлен алган довурак урган 45 миллиметр снарядтың хоззазы-дыр—деп, музейниң улуг эртем ажылдакчызы В. Рыбкина сонуургатты. — Ону Л. И. Брежневтиң дайынчы эштери адаа турескаалдыг белек кылдыр чоруткан. Бо база ол үениң туңу-дур—октарга, бөдүнзелерге ора шаптырган далай шериниң тугу. Ону торпеда-лаар катер командири Совет Эвилелиниң Маадыры Андрей Чернов музейге берген. Ол ам Москвада чурттап турар.

Маадыр камгалакчыларның бирээзиниң октарга үреттен раннизин, улуг сержант [illegible] хайлоттуң пистолет-пулеметтуң база ында делгээн.

Делгелгеде — адмирал Л. Владимирскийниң Ленин, Кызыл Туг, Суворов, Ушаков ордениери база Новороссийскиниң хостаалынга турескаадыы үндүрген медальдар (оларны [illegible] Л. И. Брежневке белек кылдыр берген).

Бичии чер дээш хап-төлүшкүннүг тулчуушкуннарның үезинде тыртдырган чуруктарның бирээзинде—18-ки армияның командылал составы: армия командылакчызы генерал-лейтенант К. Н. Леселидзе, Шериг чөвүлелиниң кежигүнү генерал-майор С. Е. Колонин, армияның Политкиддиринниң начальниги полковник Л. И. Брежнев.

Л. И. Брежнев от чалбыыштарын аразы-биле Бичии черге дөртен ажыг катап барган, дөртен ажыг катап миналаан шелдерни, дайзынның катерлериниң боолааш сут адааның хемнерлер чажып [illegible] артиллерияның боолааш кырыннарының адаа-биле Бичии чериниң эриктеринге чедип турган. Ол чүгле матростар, солдаттар, офицерлер-биле таныштын, оларның даңза хөй ооң холундан партия билеттерин алган. Бо делгелгеде Совет Эвилелиниң Маадырларының туруктары бар, оларның аразында — Новороссийскиниң шериг-далай баазазының Туглаг [illegible] отрядының командири—Ц. Куников база бар, ооң дугайында Л. И. Брежнев «Бичии чер» деп номунда чылыг сөстерни чугаалаан.

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң Төп архивиниң фондузундан алган чаа документилерни делгелгеге келген улус дораан эскерип каар. «Далай чедиг-пехотаның майор Ц. Куниковтуң командылазы батальону — десант отрядын Станичка деп чурттакчылыг черин эжелеп алган болган ук девискээрни дайзынга дедир бербейн турар» деп шериглерниң Кара далай болуунуң штабының 1943 чылдың февраль 5-теги дайынчы дужаалында чугаалап турар.

«Апрель 17-де Бичии черге эгелээн тулчуушкуннар хүн келген тудум доошкуурап турган — деп, бодунуң номунга Л. И. Брежнев сактып бижээн.— Хүннер-ле дайзын [illegible] турган. Бисти далайже киир октаар дээш Гитлер фронтузуң ол участогунга бүгү хемчеглерни алган. Биске дыка берге турган. Ынчан 18-ки армияның Шериг чөвүлели, а черле поради мен бодум, бичии черлерге тускай [illegible] оңгуларга болгаш бажынтарже таратын бис. Дайынчылар ол чагааны помчаап, адаа ханы-биле ат салып тургулааннар. Ооң бир ажем [illegible] И. В. Сталинче чорутпас мени».

Музейниң делгелгезинде Бичии чериниң маадырлыг камгалакчыларынга, дайынчыларга, командирлерге болгаш политажылдакчыларга 18-ки армияның Шериг чөвүлелиниң 1943 чылдың февраль 18-теги кыйгырыышкынының бир экземплярын кедер бөлүр. Ынча бир тоогулуг документ — «Кара далай флодунуң политаргылгазының болгаш 18-ки армияның политхыддазының десант-дайынчыларынга чагыы». «Чагыг» чүгле 6 кыска дужаалдардан тургустунган-даа болза, ооң одуруу бүрүзү дайзынны чылчырыынга бүгү-ле күжүн берип, хейде кирерин турган.

Н. АРСЕНИН,
тооргу эртемнерниң кандидады.

ИНДУСТРИЯ ҮНДЕЗИНИНЧЕ

МОЛДАВ ССР. Республикада ведээ ажыл-агый бүдүрүлгезин концентрастаарының болгаш специализастаарының планы-биле чүс ажыг амгы үениң мал комплекстери ажылдап турар. Оларны ажыл-агый аразының кооперастаашкынының акша-хөреңгизиниң күсели-биле өске адырларның экономиктиг хөгжүлдезин барымдаалап турган тудуп турар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга бодунуң илеткелинге эш Л. И. Брежнев интенсивтиг үндезинче эът бүдүрер талазы-биле Молдавияның дуржулгазын демдеглээн.

Новоаненск районда инек эъди бүдүрер талазы-биле ажыл-агый аразының улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи болза Ботнарештиң эът фабриказы болур. Адаа чыл санында алды муң беш чүс баш малды өстүрүп турар.

Интенсивтиг семиртаалгениң эртем талазы-биле үндезилеттинген технологиязы мал чемин, күш-ажылды болгаш акша-хөреңгини эвээш чарыгдап турган хөй продукция алыр арганы берип турар. Бир центнер эътти бүдүрерин комплекске 9,5 кижи-шак болгаш 7,8 центнер мал чемин чарыгдаар.

Баштайгы чартык чылдың түңнелдери-биле социалистиг чарышка чедиш алган чедиишкиннери дээш коллективке партия Новоаненск райкомунуң болгаш райкүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын малчыннар улуг сонуургал-биле өөренип турарлар. Кичээлди пропагандист Михаил Васильевич Барзаданың (оң талазында үшкү) чорудуп турары.

А. СИМАНОВСКИЙНИҢ фотозу.

МЫНЧААР АЖЫЛДАДЫВЫС

Бистиң Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыннары «Инитииниң малынга четчир чемин белеткээр болгаш 1978—79 чылдарның кыштагалаашкынының чемишкиниң эрттирерин хандыр талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын тывышкаш, мал чемининиң белеткелинче организастыг кирген.

Совхозтуң девискээринге бо чылын сигенниң үнүжү кызы болганы-биле, планныг согулгаларны күүседир дээш шаракты Тожу районнуң девискээринден сиген кезерин шиитпирлээн. Олче чорудар эки турачы сигенчилерни совхоз организастаан. Совхоздан шупту 20 сигенчилер-ни, ийи трактор-биле кады Кызылдан тускай вертолет-биле Тожунуң Мөөн-Хемниң шынаазынга барып дүжүрдү. Каас-чараш, бойдус чурумалдыг черин магадап, бир ай иштинде куженишкинниг ажылдап келдивис. Шак-ле барымдаалавайн, инектиниң малынга четчир сиген белеткээр сорулгаиы кижи бүрүзү салган. Ажылывыстың түңнели багай эвес болду. Ниитизи-биле 427 тонна сигенни кезип белеткээш, саравттап кагдывыс. Ажылдап турганнардан тракторист Сентябрь Кыргыс, ход кадыыры-биле кезикчилер Василий Маспык-оол, Дамбый Оюлан-оол болгаш өскелер-даа эрестиг ажылдаан. Ам бистерни совхоз, ында 22 улуг-хааны оолдар чеде берген, шалыпчы ажылдап турарлар.

Д. САНМАЙ-ООЛ.
Арыг-Бажы суур.

Малчыннар чарыжы

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының хойжулары малга быжыг чем-суурну тургузар дээш социалистиг чарышты калбартпышаан турарлар. Хойжу бригадалар аразында чарыштың мурнуку одуруунда Эдер-Куй бригадазының хойжулары чорууп турар. Ол бригаданың хойжулары ниити бүрүзү 15 тонна бедуун мал чемин белеткээр хүлээлгезин 20 тонна чедир өстүрер деп ээ көргеннер. Хойжу Нара-оол Адыг-оол тус-тус хойжулар аразында чарыштың бирги одуруунда чорууп турар. Малчын амгы үеде 43 тонна сигенни белеткеп алган. Малчыннар Хертек Сандыжап, Мукулай Салчак, Очур Аваат олар 20—24 тонна сигенни белеткеп алган, мал чеминиң курлавырын тургузарын уламчылавышаан.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

Специалистиң индири

КҮСКҮ СУГГАТТЫҢ БЕРИМЧЕЗИ

Бистиң «Мурнакчы» совхозтуң девискээрииде суггаттыг 2000 га хире сиген шөлдери бар. Бис эрткен күзүн күскү суггат-биле Бадырыш-Хөлү деп черге 50 га сиген шөлдерин суггарган бис. [illegible] күскү суггаттың беримчези улуг дээрзин бо чылдың август айда көргүскен. [illegible] суггатчылары бүгү суггаттыг черлерни күзүн суггарар деп шиитпирлээннер.

Күскү суггатты сентябрь айның эгезинден тоңчузунге чедир чорудары чугула. Бистиң чериниң байдалы-биле алырга, эрте чазын Бардым болгаш Шуй хемнериниң суглары-биле чер суггарары дыка берге. Чүге дээрге ол хемнерниң суглары кыжын чанызылаан, чер-черй-биле дүй бүдүн каар. Ынчангаш чазын дош алдындан сут үндүрүп алыры-биле совхоз чылдан чылче улуг күштү үндүрүп хөй акша-хөреңгини чарыгдап келген.

Чаңгы эрте суггат-биле күскү суггатты деңнээрге, ниитизи ажыктыг, чер тук тудар [illegible] Ооң-биле суггалып май тоңчузунге чорудары таварты эрте ажаап ап болур арга тургустунар. Эртеке күзүн Мерген-оол Иргит, Серенот Арбай-оол, Ховалыг Бапыл-оол, Куулар Белек, Ооржак Сейнек-оол оларның күскү суггат-биле суггарган участоктарында тариналын үнгени эки. Бир гектарзы-ла 8—10 центнер дүжүттү ажаап алыр аргалыг болган.

Ынчангаш республиканың суггаттыг бүгү ажыл-агыйлары, суггатчылары күскү суггаттың бо дуржулгазын өөренип көрүп, чугула кичээнгейге алыр боор деп бодап тур мен.

А. КАПЧЫЫР,
гидротехник.

Бай-Тайга район.

Онгу беш чылдың сорулгалары

ДҮҮНГҮ ШКОЛАЧЫЛАР — МАЛЧЫННАР

Алма-Атадан үш километр хире чоокта Джаркентиниң каас-чараш шынаазы кадайын баткан. Казахстанда сураглыг «Октябрьның 40 чылы» колхоз ол шынаада. Ол болза кайгамчык улуг ажыл-агый. Соолгу чылдарда ол ажыл-агый күрүнеге беш муң хире тонна эътти, дөртен муң ажыг тонна кукуруза тараазын садып турар. Оон чылдагы орулгазы 24 миллион рубль четкен.

Колхозтуң пландары ажыл-херектери-биле карышпайн турар. Шаанда анаа миллион орулга дугайын бодап турганнар—ол сорулга шагда-ла ажып эртинген. Кол мал чеминиң культуразының—кукурузаның бир гектарындан-на 50 центнер кукуруза тараазын алыр деп сорулга салганнар. Амгы үеде кукуруза шөлү 8 муң 500 гектар, а ийи муң гектар бүрүзүнден 70 ажыг центнер кукуруза тараазы болуп турар. Колхозтуң хой малы барык-ла беш катап өскен болгаш онгу беш чылдың төнчүзүнде чүс муң баш чедер.

Ук ажыл-агыйны колхоз шимчээшкининиң хоочуну, Казахстанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Голованций чээрби чеди чыл удуртуп турар. Ол ийи онзагай чаңныг: бүгү-ле чаа чүүлдерже чүткүлдүг болгаш эгелээшкин бүрүзүнге аныяктарга даянырын. Малга быжыг чемсүр тургузуп турар үеде дарга ол чаңчылдарынга шынчы болуп арткан. Ам мал ажылын үлетпүр баазазынче шилчидип турар үеде ындыг болуп артпышаан.

— Бодувустуң колхозувуска хойларны үлетпүржүткүнген чемгерилгеже шилчидер деп бодап алган бис—деп, Николай Голованций чугаалаар. — Ол болза бистиң чаңчыннаанывыс херек турган. Шаг-төөгүден бээр-ле хойларны одарлатып семиртир чораан-на болгай. Ынчаарга хойларны тургузу азырап семиртири ажыктыг дээрзин биске мындыг шенелде бүзүреткен. Аныяк иргичгештерни ийи бөлукке үнүп алган бис. Бир бөлукту одарга кадаргаш, өскезин тургузу азыраан бис. 120 хонук дургузунда шенелде бөлүүн сиген, силос-биле пөктүр чемгербишаан, бир башка-ла хүнде 200 грамм концентрат берип турдувус. Шенелде бөлүүнүң иргичгештериниң бирээзин-не 21,6 килограмм, а одарга турган бөлуктуң бирээзин-не 5,3 килограмм дензи немээн. Дензини ээзээш, арган болганы дээш оларны ам-даа чедир семиртири-биле арттырар ужурга таварышкан бис.

Пөктүр чемгерип семиртири-биле 3000 улуг хойларны, иргичгештерни ангылап тургузуп бис. Ол болза 1970 чылда чүве. Оон бээр-ле эътке дужаар бүгү малды бүдүн чыл дургузунда тодуктадып чемгерип турар апарган бис.

Ам бистер семиртилге организастаашкынның сайзыралгайжылдар деп шиитпирлээш бис—деп, дарга чугаазын уламчылап олур.—Тускайлаң комплексти тудуп, мал ажаалдазының бүгү чорудулгаларын механизастап турар бис.

Улуг ажыл-херекти эгелээш бис дээрзин чугаажок. А кым ону күүседирил? Харыы бедү-ла тыпты берген— аныяктар. Мен бистиң школавыска барып, доозукчуларга паалварны чугаалап бердим. «А силер биске дузалажып көрбес силер бе?» деп шенеп айтырдым.

— Хой ажылының чаа комплекизинге ажылдаарын көөр кижилер херегленгиниринден-даа хөй болган—деп, колхозта комсомол комитединиң секретары Турлыгазы Медеусов чугаага киржи берди. —Удаткан чок аныяктар бригадазы тургустунган. Бригаданың дагдынмкчызынга болгаш хой комплексиниң эргелекчизинге аныяк коммунист зоотехник Турархан Сарпековту бадылаан бис. Комсомол комитединиң эгелээшкини-биле сорктуг аныяктарга тускай курстарны организастаан, олар анаа зоотехниктиг эге билиглерни база хой семиртириниң амгы технологиязын өөренип эрткеннер.

Аныяктар билиглер шиңгээдип ап турар үеде колхоз төвүнүң кыдыынга баллы, хираа даажы диңмиреп турган. Каш-ла ай дургузунда хойжудар хоорайжыгажы өзүп келген: шифер-биле шыптынган делгем кажаалар, бригада кежигүннериниң бажыны, ветпункт, лаборатория, өске-даа сран-саа. Бүгү комплекс бирээзинге-ле 600 баш кирер секцияларлыг. Секция ажык болгаш серилеттинген кезектерлиг. Серилеттинген кезээн дүргени-биле чылыг кажаалар кылдыр дерип ап болур. Секциялар аразында бетоннаттынган оруктар бар, оон-биле мал чемин сөөрткен трактор чорүп турар.

Аныяктар баштай бирээзинге 33,5 килограмм дензилиг 13 муң аныяк иргичгештер хүлээп алган. Технологтуг картаны шыңгыы сагып турган, семиртилгени чоруткан. Кол-ла чүве: элбээ-биле чемгерери, суг-биле таукте хандырары болур. Ындыг-даа болза элбээ-биле чемгерери дээрге мал чемин күстүндер каап бээр дээни ол ышкыдыр. Бир хонукта чемгерилгезинге цпону минералдыг болгаш витаминниг немелделерлиг бир килограмм люцерна сигенинден, ийи килограмм кукуруза силозундан, бир килограмм комбикормдан тургузуп турар. Хой малдың биологтуг онзагай байдалы чүл дээрге, чемни чүгле бичимзеп чиир болза ам бүрүнү-биле шиңгээдип алыры болур. Анаа үнделзилээш чемгерилге графигин тургузаар. 6 шактан 23 шакка чедир мал чемин сөөрткен ийи трактор кормушкаларны 7-8 катап эргиир, оон түңнелинде иргичгештер боттарының чогуур нормазын алырлар. Ынчаарга дозу рационче оларны дораап-на кирбээс. Чижээлээрге, концентратты баштайгы 5-6 хонукта бир башка-ла 300 грамм сиаажыр кылдыр бээр. Ол хонуп чорда бир килограмм чедир бээр.

Хыналда бөлүүн дензилеп тура, эң хөй немелде дензи семиртилге эгелээнден соңгаар үш, дөрт дугаар он хонуктарда чедип алырлар дээрзин аныяк хойжулар эскерткеннер. Малга бердинген чемниң грамм бүрүзү эң хөй бериллелиг болзун дээш бо онзагай байдалды кичээнгейге ап турдувус.

120 хонганда баштайгы бөлүк иргичгештерни эът комбинадынче чоруткан бис. Баш бүрүзүнүң [illegible] немелде дензи орту[?]-биле 171 грамм четкен болгаш иргичгештер бүрүзү 50 килограмм ажыг дензилиг болган. Чиик бот-үнелиг эътти ангыда бирги чергениң дүгү база алдынган— семиртилге доостурда[?] чедир бир ай бурунгаар бирээзинден-не 4,7 килограмм нарын дүгү кыргып алган бис. Ниитизи-биле колхоз кассазынче бир миллион ажыг рубльдиң орулгазы кирген.

Амгы үеде семиртилгеде 30 муң хой бар, оларны 16 кижи ажаап турар. Бригада ийи малчыг-биле сес шактан ажылдап, кожулуп турар график-биле неделяда бир хүн дыштаныр турар.

Оператор-малчын деп чаа профессияга аныяктар таарзынып турар. Күш-ажылды бүрүнү-биле механизастааны бот-өөредилгеге хөй хостуг үени берип турар. Малчын аныяктар шуптузу зооветтехникумда бот-өөредилге-биле өөренип турарлар...

«Октябрьның 40 чылы» колхоз төлептиг салгалды кежизиндир[?] турар. Амгы үеде колхозтуң [illegible] болгаш мал фермаларында комсомолчу-аныяктарның 30 хире бригадалары болгаш звенолары ажылдап турар.

Николай МАСЛОВ,
(ПМА).

СУУРНУҢ ДААРТАГЫ ХҮНҮ

МОЛДАВ ССР. Вадул-Туркулуй—«Победа» колхозтуң төп суурy. Бо колхоз—Рыбницының совхозтар чаавулениниң ажыл-агыйлар аразында ээзи каш каттымышынарының кежигүнү.

Суур ам катап чаартымыс турар. Чаа чурттаглга бажыңнарын, Культура ордузун, магазиннерни, школаны, уруглар садын, стадионну, амыдырал хандырылга бүзүрүглерин ында тудар. Оларның төлевилелин «Молдгипрограждансельстрой» институттуң архитекторлары ажылдап кылган.

ЧУРУКТА: архитекторлар Александр Золотухин биле Татьяна Заярская Вадул-Туркулуй суурга төлевилээн чаа бажыңнарның макединиң чанында.

А. СИМАНОВСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭДЕ КӨРҮП, ШИИТПИРЛЕЗЕ?

1. ЧОННУҢ ХАРЫЛЗААЗЫ

Ажыл-агый, амыдырал аайы-биле ол-бо черлерже чоннуң аргыжылгазы төнчү чок улуг агым. Мунар хөлге хөй, оон хевирлери аңгы-бүрү. Ылаңгыя агаар оруу, чер кырында демир-орук, автобус, троллейбус, трамвай, электричка дээш кандыг машина чок. дээр, нагалыг-ла болган чүве. Чоннуң ынай-бээр аргыжарынга республикада база-ла таарымчалыг байдалдар тургустунган. Соолгу, үеде чүък машиназының кырынга олурарын хоруп каан, чүге дээрге кижилерниң амы-тынынга айыылдыг. Ол бүгүнү эки дээр апаар.

Ынчалза-даа чоннуң аргыжарынга берге байдалдар ам-даа хевээр артпышаан, кижилер олурар ужурлуг аргежок чугула транспорттуң чедишпес болганындан ажыл-албан, амы-хууда херээн кылган кижилер чүък сөөртүр машиналарга, тракторларга олуруп чоруп турар. Мугур-Аксындан өске районнарже аргыжарының эң чугула транспорту — самолёт. Самолёт-биле Кызыл, Тээли, Кызыл-Мажалык, Чадаана чедип болур-ла харын. А оон өске черлерже чоруктуг кижилер чүге олуруп турарыл?

Мугур-Аксы — Кызыл-Хая — Хандагайты — Ак-Чыраа чедир чүгле чүък машиназының кырынга олурар.

Күрүнениң автоинспекциязы чүгле трассалыг черлерни хайгаарап турар боордан башка, өске черлерже кичээнгей салбайн турар. Чамдык чолаачылар Мугур-Аксы — Хандагайты аразында КАИ чогун ажыглап алгаш, орукка арагалап[?], [illegible] кырынга хөй кижилер олуртуп алгаш, ындыг фактылар удаа-дараа таваржып турар.

Чоннуң харылзаазын таарымчалыг кылдыр хандырбаан черлерниң бирээзи Мөңгүн-Тайга район бооп турар. Районнуң суурлар аразынга аргыжарының таарымчалыг байдалын көрүп, район төвүнге бир автобусту тургузары чугула. Ол ышкаш Мугур-Аксы — Хандагайты аразынга неделяда ода 2—3 удаа чоруур автобусту быжыглап тургусса эки.

Чоннуң дөрт харылзаазы — самолёт, доора харылзаазы — автомашина дээрзин утпаза эки. Ол дег чижектерни совхозтардан көрүп болур. Совхозтарның салбырлар аразында, ырак-узак коданнар болгаш фермалар аразында аргыжылгазы база-ла чүък машиназы. Бо бүгү чонга ам-не таарымча чок болгаш берге, айыылдыг байдалдарны тургузуп турар.

2. ЧҮГЕ ЭЭНЗИРЕП, ҮРЕЛИП ТУРАРЫЛ?

«Суурлыкта[?] [illegible] Конституциязында [illegible] хосталдыр[?] [illegible]. Шынап-ла анаа [illegible] алырга, хоорайлар, районнар төптери, совхоз төптери магазыг-ла апарган. Ынчалза-даа ада-өгбелерниң кужун, дерин уңдуруп чораан, тудуп ап, чурттап чораан чамдык суурларын ээнзирип, үрелип турар, а ол бичии кичээнгей салдынмайн турары дыка-ла хомудаанчыг апарган. Оон тодаргай чижээн Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг суурун хамаарыштырып болур. Тургустунгаш өзүп сайзырап-ла турган суур чүве. Амгы колхоз төвү болуп турган [illegible] соонда, ада-өгбелерниң кужун харамнанмайн чораан, тудуп тургузуп каан суурy ам төнериниң үе-чадазында келген. Анаа турган участок эмнелгези, 10 чыл школазы дүшкен, бүдүн-бүдүн кудумчуларның бажыңнары оон калгылаан. Хөй-хөй бажыңнар ону-биле чок, артканнарының чартык-чамдызы арткылаан. Ында кымнар чурттап артканыл? Ажыл кылыр шыдаар кижилер ында эвээш. Колдуу-ла Чыраа-Бажында, артканнары — малчыннар, а чурттап олурар улус — пенсионерлер, күш-ажылче хаара туттунмас кижилер, ог-бүле ээлери. Шынап-ла суурже ээ көрүп, чаагайжылдар, негээнчилдар үе келген, амыдырал ону ынчаар негеп турар, кым-даа ону бодап кагбаан, амыдыралда тодаргай барымдаа-дыр.

Хорум-Даг суурну тудуп, сайзырадып чораан хоочун өгбелер күрүнеге кадрларны хейну өстүрүп каан. Олар ам республиканың дыка хөй черлеринде ажылдап турар.

3. ЧАЙЛАГЛАРГА ЧОРААШ

Чайгы үеде малчыннарның ажыл-ижи чымыштыг-ла-дыр. Малчыннарның таарымчалыг ажылдаарынга шаптыктап турар чүүлдер база бар. Ажыктыг ажыл кылбас кижилер-биле демиселди күштелдирер. Оларны ажыл-ишче хаара тудар талазы-биле ажыл чер-черле чорзу турар. Ындыг чүрбүже, ол ажыл ам-даа бир дески эки тургустунмааны харааданчыг. Чайлаглаашкын үезинде малчын аалдар аразынга аът-хол мунуп алгаш шапкылажыр, арага-дарылап алгаш, малчыннарга дыш бербес, харын-даа оларны коргудуп турган, дойтпаан тиктирип ижер, оорланыр, шош-содаа уңдурүп, хулиган херек үүлгедир, ажыл кылбас, дужун харап, шалаан чер болап чоруп турар кижилер, оларның аразында аныяк-өскен бар боор-дур. Ол черлерде контроль, суртаал, эрге-чагырга чок болганындан, ындыг кижилерниң бажы тыттынып турар. Бо хылбээзинниң чоруктарны чоорту чидирип, [illegible] чок боор-дур.

Мал чайлаглаашкынының [illegible] малчыннар [illegible] партия, комсомол, профэвилел организациялары [illegible] ажылдарны чорудар турар.

М. ОНДАР,
Мөңгүн-Тайга район.

Бомбуржектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

АКЫ-ДУҢМА ЁЗУНУҢ УЛУГ КҮЖҮ

БЕРЛИН. «Интеркосмос» программазын ёзугаар космоска каттышкан чаа ужуудуушкуннуң чедиишкинниг доозулганынга Герман Демократтыг Республиканың хөй-ниитизи болгаш парлалгазы байыр чедирип турар. Орбитаның эртем-шинчилел комплекизинге кады ажылдаар программазының чедиишкинниг күүсеттингениниң дугайында, космонавтылар В. Быковский биле З. Йенниң Черде ээп келгениниң дугайында дыңнадыгны солуннар парлаан.

Космоска чаа шенелде — социализмниң эртем-техниктиг күчүзүнүң чырыткылаанчан херечизи-дир деп, «Нойес дойчланд» солун бижээн. Орбита станцияларының бортунга каттышкан экипажтарның ажылы бистиң социалистиг интернационализм принциптеринге үндезилеттингени аңы-дуңма кады ажылдажылгавыстың кайгамчык улуг аргаларлыының дугайын херечилеп турар.

Совет Эвилели-биле бүгү талалыг кады ажылдажылга октаргайже орукту биске ажыдып берген, космос шинчилелдеринге бисти шуут киржилгелиг болдурган деп, «Берлинер цайтунг» солун бижээн. Ол киржилге ГДР-ниң улус ажыл-агыйынга улуг ажыктыг бээр, эртемниң болгаш техниканың хөгжүп, сайзыраарын дүргедедир. Космоска кады шинчилел бистиң партияларывыстың, күрүнелеривистиң, улустарывыстың аразында бузулбас эвилелиниң херечизи-дир деп, «Берлинер цайтунг» онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЁЗУЛУГ ӨҢНҮКТЕР, ЭВИЛЕЛЧИЛЕР

ДЕЛИ. Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар—хөгжүп орар күрүнелерниң делегейге экономиктиг харылзааларны чаарты тургузары дээш демиселинге оларның ёзулуг өңнүктери болгаш эвилелчилери-дир деп, «Нашил геральд» солун бижээн. Чер болганга ышкаш, Совет Эвилели хөгжүп орар чурттарга хамаарыштыр дештилге, демократия болгаш национал хамаарышпас чорук күштериниң талазында турар болгаш оларны бөлүнүү демисел талазы-биле өңнүктери база эштери кылдыр көрүп турар дээрзиниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXV съездинге чугаалааш сөстерин ооң-биле холбаштыр ол солун онзалап алган. ССРЭ-ниң даштыкы политиказы национал хостаалышкын болгаш социал дештилге дээш улустарның демиселиниң деткиирниче угланган деп, чаа Совет Конституциязында айтып турарын «Нашил геральд» солун онзалап демдеглээн.

Хөгжүп орар хөй-хөй чурттарның удуртукчуларының каш удаа демдеглээнин ёзугаар алырга, социалистиг чурттарның [illegible] экономиктиг болгаш социал чугула айтырыгларын чедимченчиниг шиитпирлээр арганы оларга берип турар деп, ук солун бижээн. Делегейде экономиктиг харылзааларының [illegible] демисел ам чаа үе-чадазынче кирген. Делегейниң экономиктиг харылзааларының системазынга демократтыг чаартылгаларны чедип алырын шиитпирлиг оралдажып турар социалистиг болгаш хөгжүп орар күрүнелерниң каттышкан күженишкиннериниң күрүнүнга империализм удам-на аткаарлаар ужурга таварыжып турар деп, «Нашил геральд» солун демдеглээн.

(СЭТА).

ДКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

КОПЕНГАГЕН. Данияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болган. Коалистиг чазактың тургустунганы-биле холбаштыр чуртта иштики политиктиг байдалды оон киржикчилери көрүп, келир үеде коммунистерниң сорулгаларын чугаалашкан.

Чазактың программазы болза, чурттуң таварышкан бергелиг кризизиниң бүгү-ле аар үүргелерин бөлүүн кижилерже чаа кадынче угланган, ол программа ажыл чоктарның санын көвүдедир болгаш чоннуң амыдырал демиселин улам кудулдадыр апаар деп ТК-ның пленумунуң хүлээп алынган меделгелде айыткан, ынчангаш чаа чазактың тургустунганы ажылчы чоннар болгаш профэвилелдерге [illegible] кижилер-биле уткаан деп демдеглээн.

Ажылчы чоннарның боттуг ажыл төлевирин [illegible] турарынга удур, социал хандырылганың болгаш өөредилгениң талазынга акшаландырышкыннарны көвүдетсин [illegible], шериг чарыгдалдарын кызырар, үндүрүт болгаш чурттаглга тудуунуң политиказын чаарты көрүн дээш демисел [illegible] тодаргай хемчеглерни пленум саналдаан.

(СЭТА).

ДЕМИСЕЛ КҮШТЕЛБИЩААН

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Оппозициялыг калбак фронтунуң кыйгырыы-биле он хонук бурунгаар эгелээн чазакка удур бүгү-ниити ажыл соксадышкыны Никарагуада калбарып чоруткан. Ол демисел «Диктатор Сомосаны дужуур!», «Палач коргудаттырганнарны хостаар!», «Чуртта амыдыралды демократчыдар!» деп лозуннар-биле эртип турар. Ажыл соксадышкынынга үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, албан-хаакчылар, хандырылга кавыдыпның ажылдакчылары, студентилер киришкен. Ында кээп турар медээлер ёзугаар алырга, ажыл соксадышкынында ажылчы чоннарның болгаш өөренип турар аныяктарның 90 ажыг хуузу киришкен. Эң улуг хоорайларда массалыг чаа чыскаалдар болгулаан. Эстели хоорайга баррикадаларны туткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның деткиижелиге даянып алгаш диктатор Сомоса удуртуп демиселчилерин оралдашкан. Национал гвардияның шаажылаачы отрядтары Матагальпа хоорайның чурттакчыларын каржы дошкуну-биле басканнар. Олар экономиктиг база политиктиг ол чугула төптү каш хонук дургузунда ээлеп келгеннер.

Патриоттарга удур бөө-чепсекти, карак чажы төгүлдүрер газтыг бомбаларны ажыглаан. Ооң түңнелинде 50 ажыг кижи олурткен, он-он кижилер балыглаткан, хөй кижини тудуп хоругдаан.

Ажыл соксадышкынынга 200 хире удуртукчуларын тудуп хоругдаарын Сомоса дужааган. Политиктиг тайылбырлакчыларның бодап турары-биле алырга, ол чоруун ёзу-чурумнуң кошкаазының дугайын херечилээн.

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Хуа Го-фэнниң Балканнарже кылган аян-чоруу Пекинниң амгы удуртукчуларының улуг күрүне[?] [illegible] гегемонисчи угланыышкынының уламчылаашкыны болган деп, ВСАП-тың төп органы «Непсабадшаг» солун бижээн.

Хуа Го-фэнниң Бухарестиге болгаш Белградка кылган [illegible] Хуа Го-фэн [illegible] чорук турган деп, «Непсабадшаг» бижээн. Кыдат мурнуудагы хевээр, делегейге ча-

ШААНЧАК КАГАР ДЭЭН БОДАЛ

[illegible] хамаарышпас чорук болгаш национал дештилгези дээш улустарның антиимпериалистиг демиселинге [illegible]

[illegible]

Кыдат бодун кала-даа кадыышпаан чурттарның өңнүү [illegible]

[illegible] Кыдат чамырбайн турар. Хуа Го-фэнниң Балканнарга аян-чорууның үезинде [illegible] социалистиг чурттарның [illegible]

[illegible] кылдыр чарлап, кала-даа каттышпаан чурттар биле социалистиг күрүнелерниң аразында казы ажылдажылгага хора [illegible] Хуа Го-фэнниң Балканнарга [illegible] Вьетнамга [illegible] Ангола[?] [illegible]

[illegible] Кыдат [illegible] дээн турар.

Хуа Го-фэнниң Балканнарга кылган аян-чорууның [illegible] «Непсабадшаг» [illegible] бижээн.

ТӨЛЭЭЛЕКЧИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). 1978 чылдың августуң эгезиндең бээр, ынаңгаш Вьетнамда чурттап турар кыдат [illegible] Вьетнамның болгаш Кыдаттың даштыкы [illegible] БКР-ның [illegible]

Вьетнам балыкчыларының ажылынга шаптыктаң база Вьетнамның айыыл чок чоруунга [illegible] Куангнинь, Тханьхоа, Нгетань, Бенчетхиен [illegible] Вьетнамның [illegible] БКР-ның эрге-чагыргалары август 10, 15 болгаш 23-те чоруткан. Оон-биле кады кыдат шериг самолеттары Куангнинь болгаш Каоланг мөөңүдарга[?] Вьетнам агаар девискээрин үреп үскен.

Август 10-тан 25-ке чедир кыдат эрге-чагыргалар хөй-хөй черлерге Вьетнамның девискээринче шурууп кирер-биле шериглерни болгаш полицейжилерни хөй удаа чоруткан. Олар анаа бөө адып, гранаталар октап, вьетнамнарны коргудуп, оларның тайбың амыдыралын үрээ турганнар деп медеглелде айыткан. Бодунуң девискээринге боттарының албан хү-

[illegible] күүседип турган вьетнам кызыгаарлакчыларга удур [illegible] БКР-ның [illegible] август 25-те боттарының болгаш [illegible] Каоланг [illegible] 17 болгаш 18 [illegible] улам улуг айыылдыг болган.

Амгы үеде кыдат эрге-чагыргалар [illegible]

Кыдат эрге-чагыргаларның [illegible] БКР-ның ДХМ-а шиитпирлери-биле [illegible] соксадырын онаргаан негээн.

БРАЙТОНДА ШУУЛГАН

БРАЙТОН. (СЭТА). Британ тред-юниоинарның конгрессиниң чыл санында болур 110-гу съездиниң ында ажыттынган. Чурттуң профэвилелдериниң 12 миллион хире кежигүннериниң төлээлээн ооң делегаттары иштики политиктиг болгаш даштыкы кол айтырыгларны чугаалажып ноор болгаш болуруң эрге-ажыктарлы [illegible] ажылчын амгы дыш демиселиниң программазын төлевилеп кылырлар.

Съездиге чугаалажып келгүг-биле кирген резолюциялар төлевилелдеринде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның амыдырал демиселин кудулдадырынга чедирген чазактың орулгалар талазы-биле политиказын шыңгыызы-биле шүгүмчүлээн. Чазактың экономиктиг угланыышкыны ажыл чоктарның санын көвүдедип, амгы үеде ооң саны 1,5 миллион кижи четкен, өөредилгениң, кадык камгалалының, социал хандырылганың системаларының кризизинге чедирген деп документилерде онзалап айыткан.

Делегат айтырыгларының талазы-биле резолюцияларын төлевилелдеринде Барлын[?] чүкте чорудуп турар есоок дайынның пропагандазынга оптур шавышкынын [illegible], тайбың кому холбаа дугунлашкынның принциптеринге британ ажылчын аңгының шынчы чорууп барыткаарынче, тайбың дээш идепкейлиг демиселди чорударынче профэвилелдерни кыйгырган.

КЫЗЫЛ-МААДЫР

Бежен чылдарның эгезинде үениң шаа-даа ол. Колхозтуң хире-шаа, ооң удуртукчуларының ажылдап билир аргазынга-даа ындыг турган.

Бо эртен Оюмаа колхоз даргазы Шаңгырбанның өрээлинге кирген. Дарганың мындазында [illegible] болган. Ол баштактаны каап олургулаан:

— Колхозувус-даа арт кырынче көдүрлүп орар болган аан, дом. Машина-техниказыс-даа арбыдап ор. Ам бир каш хонгап, ана диимиреп-ле үнер бис. Тарылгаже киреринге тракторларывыс-даа белен. Ийи билекти сывыртыңып, ийи эдекти астып каапкаш, хову-шөлге дүн-хүн дивейн турупкай бис аан. Чыргакының чону шыдаар болгай, хи-хи-хи! Күзүн бөрүн ытка чүдүрүмээ, тарааны ажаап алгай бис аан.

Оюмаа көөрге, дарганың кастыктарының дүктери улам-на көгерип бар чыдар болган. Карактары ынай-ла ижыксымаар, та үнгүзүн хаңдыр удуп шыдаваан чүве, көрген эвес ным билир сиу.

— Чаа, дом, келген херээң дончулай чугаалай каавтар сен бе?— дээш, ол столунуң кырынга холдарының шенектерин салып, салаалырын үшитей тутмулаан.

— Кыштагга бистиң чурттаар бажыңывысты кажан тудуп эгелээр ирги, Шаңгырбан Шагаевич!

— Ында чүү боор дом, чылыг үе дүшкен-дир. Тулугжу ажылдарың дүрт-ле кылыр деп бил.

— Мал чеми четпес боорга, берге-ле чүве-дир, дарга. Бо чылын сиген-шөрбүнүш белеткелин шыңгыыралын көрүңерем. Бис болувус-даа шыдаар [illegible].

— Хы!.. Чоннуң кужу дег чүве кайда боор, дом. Көргенде силер, кымыскаяк ве дойлуп үнген дег, хайнып үнгеш, адаак-шынааларын үтлеп, азыг-булуң-даа арттырбайн бис аан. Манчын-оол биле ийилээн эр-хей болдунар. Ол болбазыкпе, силерге идегээн-даа бис.

— [illegible] машинаны [illegible] зын бээр силер ыйнаан, дарга?

— Ол дугаында айтырган херээ чок, дом. Манап олурунар, ийу кээрге, машина боду маңнап чеде боор.

— Чазын каяа хонар бис, дарга.

— Күскелиг-Хонашка хонуп-ла алгай силер, дом.

Оюмаа үнүп чоруптарга, дарга чүве-даа ыыттавайн, анаа-ла эдертир көрүп олуруп калган. Ажылга кымымың кижилер ындыг-ла болгай, ооң аныын-даа болза [illegible] көрүңерем деп бодангылаан.

Оюмаа Кара-Суг аргазының иштинге чортуп орда, хүн дүъш чоокшулап келген. Дээр каан, аяс болгаш шыы дег кылагар көк. Арга иштиниң куштары ында-мында эдип тургулаан. Долгандыр турар амылыг бүдүс час-биле кады дирлип, аяи кирип эгелээн. Кышкы улуг хар-ожукка ыгдувмас кылдыр бастыргылаан орук ийиниң бөкпек шеттери ам хову чаагай кылдыр хөн-[illegible] муу алзы халайып бады баргылаан бүдүктеры өру көдүрлүп, чиик-чиик ыыткаш апаргылаан.

Оюмаа аалынче-ле далажып орган. Аада ооң кылыр ажылы-ла хөй. Ол чокта хамык чаш хураганнары та канчап турар. Хой кажаазының адаан база коштарын аштаар. Хонжу кижиге чаңгыс хүн хамаан чок, чаңгыс шак-даа халас эрттирери харааданчыг. Ажыл-ишти [illegible] чүдүг-ле көзин хөйнүн мадып, ооң чаш төлүн оңча-мендш ажаап шыдаар.

Ол хенертен күскээр кыжын болган бир таварылганы сагыты хонуп келген. Бир-ле хүн ол тогду хойларын Кара-[illegible] ларлыг мээзинге кадарып чораан. Дүъш соондан ыңаа дээр-даа бүргеп чүдереп, хадып эгелээн. Хат улам-на күштелип орган. Хоюн елекче чоокшуладыр дээш, ооң ба-[illegible] маастен үндүр сүрүп эгелээн. Ол бир дыңнаарга, кедээзинде [illegible] ган. Хаттың [illegible] ден орта база дыңналбас. Ки-[illegible] бээрге, кедээзинде турүг кырында ыяап-ла өшкү мугаранчыг кылдыр алгырган. Ону бир-бир дыңнаарга [illegible] черле кагбайн көрүңер!» — деп чаңныш дилеп, алгырып турганзыг ышкаш болган.

Оюмаа мээсти алзас өрү үнүп, чалым турут баарынга сөөскеннер баштарындан туттунуп чораан, кызып чедип келгеш, туругну өрү алзы көрген. Хой баштаар дошпак, калчан-сарыг өшкү чалым ортузунда туругулаан берген, дедир бадар арга чок кударанчыг, дүвүреңчиг алгырып турган. Уруг бирде туруглаан өшкүже, бирде адаанда чораан хойларынче көрүп, бир кезек боданган. Турутдан борбак даш чүглүп баткаш-ла, адаанда чыткылаан бир даштың, ийи даштың баажынга шаккыладыр дүжүп чоруй-ла, хамык хая-дашты адаанда хорүнчи [illegible] киире бээр болган.

«Адыр-адыр, далашкаа сээк сүтке дүжер чүве дивейн[illegible]» деп боданмышаан, дедир кидиргейнип баткаш, хойларын турут баарындан ырадыр баалык кырынче үндүр сүрүпкеш, катап-ла туруглаан өшкүйунче үнүпкен. Хоо[illegible] канчап черге каарыл? Ол [illegible] өшкүнүң туруглаан куржаан[illegible] үнүпкен. Өштүгүн чүү дээр, хадып турар! Салдыпар болзупза, куду караш-ла дээр сен, ындан кижиге будун сөөк кайнып артар. Теппер уругнуң кызыл даван будунун тавангайынче ажыңнадыр кадалып турган. Харагап, сөөскендеп туттунган холдары база ажыңаңнып келир. Оюмаа кыза-ла берген. Кударанчыг алгырып турган өшкүзүнге хая-даштан халбактаны туттунуп тургаш чеде берген. Куду көөрге, бажы дескинтен, ооң чүрээ диртиледир сон турган. Хат опу алгаш октаптар чыгыы. Коргунчууй канчаар ону. Ол бичии дыштанып, оожурган алгаш, дая, харагаппар бажындан так [illegible] оожум дедир кылаштадып, ба-[illegible]

Кайы хире үе эрткенин ол билбээн. Чүү-даа болза турутунуң ортаа үезинче кудулап бадып келген ышкаш болган. Куду көөрге, ам хаяның адаанда хорумнар чоок көстүр ышкаш. Чеже-даа хатпуурганныг болза, ооң арнындан дер төктүп тур-[illegible] куржаангызынга [illegible] чок.

Оюмаа база катап-ла өшкүзүн куду тыртып, оожум бадыпкан. Ол канчапкаш-ла бир будун бажыг төвер ден чорда, ол будунуң адаанда калбак хаяны божаш кынгап. Сактырга, боду база чиигеш дээн ышкаш болган. Ол «Авай!» деп алгыра каапкаш, үстүнде турган даядан туттунгаш чыдыпкан. Бир дыңнаарга, адаанда хая-даш [illegible] кизирээр болган. Сактырга, бүдүн турут девү-биле төктүп бады берген ышкаш апарган. Ол карбап шийипкен. Калчан-Сарыг өшкү база дүвүреп алгырган. Хатшуурган мырыңай дам барган.

Оюмаа [illegible] туттунган, бодун оожургадып алган. Дөмей-ле ооң чүрээ диртилеп, сөөгү сирилеп турган. Бичии болгаш будунуң бирээзин куду аазы теп көрүглээн. Ыадигер чүве чок, таймайлаң хөс. «Ам дүжер арга чоктур!» деп уруг дүвүреп боданган.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

(Уламчылыг).

(Эгези № 207 «Шында»).

ДЕТКИМЧЕ БОЛГАШ НЕМЕЛДЕ

Үүр-Сайыр аржаанының тугайында В. Сагаан-оолдуң бижээн чүүлүн улуу-биле сонуурган номчудум. Авторнуң чамдык илип үндүрүп турар саналдарын ажыв-биле деткиир мен. Ол Аржаан турар чер мээң төрээн болгаш өскен чуртум.

Аржаанның үнүп чыдар черин Булуңтут-Ой дээр. Ол ойнуң иштинде [illegible] аалдар хонар өдек бар, ону [illegible] дээр. [illegible] Үүр-Сайыр дээр. [illegible] берген. Ол самырның Улуг-Хемче кирген черин Үүр-Алсы дээр. Ында турар даглар, ойлар, ажыглар шупту аттыг.

Шаанда ол черниң чону ында аржаан [illegible]. Үнүп чыдар [illegible] анаа-ла аныг сүглүг чер кылдыр көөр харын-даа «аныг суг» деп адаар-даа турган. [illegible] боор чүве. Ол черниң өреэзен малы сугну бечиңи ижер, а өске черден келген мал ишпес.

В. Сагаан-оолдуң бижээнинге көөрге, аржааның составында дыка хөй минералдар барын эртемденнер шинчилеп тыпкан-дыр. Үүр-Сайыр аржаанынга улус барып эмненип турар апарганнан бээр каяа болу берген. Ынчалза-даа амга чедир үе аржаанга кандыг аарыг кижилер канчаар эмнеткени [illegible] гайында эмчиниң тускай сүмези [illegible]. Тускай сүмени ажыглап [illegible] чугула [illegible] аржаанга санап [illegible] болгаш деткиир мен.

Бо аржаанга чүгле чедип алыры белен берге. Ол чедип алгап, сигин эвес, аарыг кежерей берген чаның кээрге кайын таарыыр.

Үүр-Сайыр аржаанынга чүгле сүт оруу-биле чедер чер. Өске транспорт чедип шыдавас. Оон ыңай үе черде оттулар чүүгө бан ижер сүт ырап-та турар. Аржааның кадыныкаа турар чоннуң дузазы [illegible].

Чоннуң кадыы — бистиң баштайгы [illegible]. Ынчангаш республиканың Кадык камгалал министерствозу аржаанга эмнээрниң тускай сүмезин ажыглап кылгаш, ону паштаары эртенин чугула деп бодаар мен.

С. ДУВАА.

Юрий КЮНЗЕГЕШ.

ХЕРЭЭЖЕННЕР

Херээженнер турбаан болза,
Кезек сынга чаңгыландыр
Ураларда элип орар
Хүнтиң үнүн дыңнаар
дээштиң
Аалдарын салгаар оолдар
Херелдиг хүн бакылавас
Аалашкайып, даңның чырыы
Даглар кырлай хаяланмас,
Акызынга дөмейин деп
Даайларны чаптап орар
Часкыг кыстар часкы
шыкка
Чаш» көк-сүзүп,
шулуннавас.
Хову база чечектелбес,
Ховаланнар анаа ушпас.

Херээженнер эвес болза,
Келир үе хереледпес,
Кадыр арттың даш-
тыжы—
Кавайлыг чаш дорукуже
Аваларның хүлүмзүрүү
Ажы-төлге хүлзен артык.
Онгул-чиңгил даглар ажыр
Орук шөйген бөдүүн ийчи,
Октаргайны шуурредиян
Орус, поляк космонавт оол
Эап өскен иениге
Эмеген чаш хевээр ышкаш,
Өртемчейде кижилерден
Өскелеңмес төлү болур.

Херээженнер чурээ орта
Кижилерниң үүле-херээ —
Хиңчек, буян дөгерези
Кертип каан дег
сорбуланыр:
Көшкелеңген туруг ынкаш
Херээн өс чаңгыланыр,
Четчип бышкан кызыл-тас
дег
Сөөнерелдир чалгыгылаар —
Хүнңүн, Черниң ээрадыны
Хүлүмзүрүг мөңгежилер.

* * *

Өртемчейге кижи болур
Өөрүшкүлүг салымымны
Чалап берген
херээженнер,
Чаражыңар мөңге болзун!

Мерген угааның шаандагы бир кижи мынча дээн: «Эр-кижи эвес болуксаар херээжен кижи бар деп шынзыдар [illegible], ол кижи херээжен кижи эвес-тир» деп харылаар мен.

Ол сөстериниң утказынга дораан-биле чөпшээрешпес-даа болзуңарза, ооң шын талалары бар деп чүвеге чөпшээрежир боор силер. Кижиниң чаажы дээрге хевир-сынының, арын шырайының [illegible] биле каас угаан-сарыылдың [illegible] байлаа. Ынчангаш кые кижи бүгүзүн чүгле даштындан чараш [illegible], [illegible] биле чараш, бай болурун [illegible].

Шевер-кыстың булуну

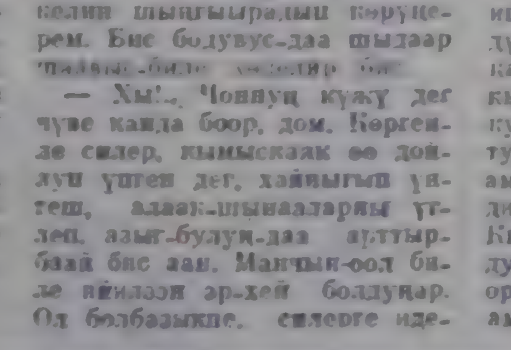

УРУГЛАРЫМ БАШКЫЗЫ

Бирги класстыларны башкы классче эдертип кире берди. Мен ада кижи болур эргемни ажыглап алгаш, база кире бердим.

Башкы уругларны өөренип киришкен. Шыны-биле чугаалаарга, ол ёзулуг өөредилгеде эвес ийин. Партага шын олурарын, карандаштың канчаар туларын, номну ажарының чүрүмүн, кандыг-кандыг кылыраашкар херектиин база оон-даа өске, сактырга, үүрмек ышкаш чүүлдерни чугаалап четтикпезинде-ле кончугу барт дээн.

Мындыг аргажок чаш амытаннарын канчап ажыглап өөредип каар кижини башкы [illegible] деп бодап [illegible]. Оон ажыглаан [illegible] караамга көстүп чорду.

Чаа чыл байырлалы чоокшулаан. [illegible] куллап дыштаарының мурнуу чарында школага база катап чедип келдим.

Башкы-биле кады класска кирип кээривиске, өөреникчилер чаңгыс кижи дег «ынг» кылдыр тура халыштылар. Бир оол, дежурныйы-ла болган боор, өөрүнүң кичээлге келгенин [illegible] доктаал. Эолаш тода илеткеди.

Уруумну эң баштай үдеп чедип келгеним хүнүү база катап сактып келдим. Ынчаарда партага шын олуруп билбес, карандаш тудар айын тыппас чаштар ам ужук өөредилгезин доозупкан, ужуктерден сөс, сөстерден домак тургузарын өөренип турар болдулар. «Букварь» башкызы [illegible] эртенин башкы чугаалап олурду.

Башкының кайы хире улуг кужениишкиниң орта үнген дээрзин билип олурдум.

1957 чылдың кыжы турган. Ынчаарда бистиң өөвүстен школага үш кижи өөренип турган. Баштайгы өөреникчивис шору апарган, а сөөлүнде баргаппары беапп «Букварь» байырлалып эрттирип каапкап турганнар.

Бажыңывыска бистиң уругларывыстың башкызы Елена Алдын-ооловна кирип келген. Ол уругларывыстың школада канчаар өөренип турарын чугаалавышаан, оларга деткимче [illegible] ангылаар сүмелеп орган. Башкы бистиң уругларывыстың [illegible] ажылчаңын бистеп артык билир болду. Елена Алдын-ооловна чүгле бистиң башкывыска эвес, өске-даа ада-иелерниң бажыңнарынга баар, ада-ие-биле кады уругларның өөредилгезинниң болгаш кижизидилгезиниң дугайында айтырыглар чугаалажыр ышкаш.

Башкы бис-биле уругларның кижизидилгезинге болгаш [illegible] доозупса-даа, бир-ле чүвеге ыңырыы турар болду. Ону эскерип каап, мен уругларымның башкызындан айтырыглар салып каап олурдум.

— Силерден бир дилеглиг кижи мен — деп, Елена Алдын-ооловна [illegible].

— Чугаалаңар, чугаалаңар, башкы. Бир эвес күүседип шыдаар чүвем болза, кызыдып көрейн — дидим.

— Партияга кирер деп бедеткенип турар кижи мен. Уставты-даа, программаны-даа өөренип алдым. Партияга кирер дугайында дилег биледирииишкин-биле кады рекомендацияларны база херек дээр чүве-дир. Бирээзин силер бээр ирги бе деп идеген чор мен ийин.

Уругларымның башкызын аки билир, ооң ажылынга [illegible] көрүп-даа турар болгаш, рекомендацияны [illegible] берген, анаа чаа-чаа чедиишкиннерин күзеп кагдым.

Башкыны партияга хүлээп алган. Елена Алдын-ооловна коммунист адын башкының хүндүлүг ады-биле кады чы[illegible] зылып кап, төлептиг эдилеп чоруур. Башкы кижиниң чаңгыс школага [illegible] деткиир болгай, а Елена Алдын-ооловна чээрби чеди чыл, ооң иштинде Сарыг-Сеп ортумак школазында 1960 чылдан бээр үзүктел чок башкылап ажылдап турар.

Елена Алдын-ооловна эге класстарның башкызы. Бо дээрге, өөреникчилерниң билигже ажиин айтып, ону ажыдып бээр берге ажыл. Башкының өөреникчилериниң иштинден тускай мергежилдиг болгаш харысалгалыг ажылдакчылар-даа үнген. Ооң чамдык чиискектерин айтып боор. [illegible] Раиса Халбы дээр урут өөренип турган. Ол эге класстарга тургаш-ла эмчи болур мен дээр, харын-даа эмчилер өттүнгүлээр турган. Ам ооң күзели бүттанган. Раиса Ивановна Халбы Чадаана хоорайның эмчизи.

Елена Алдын-ооловна биске мынча дээр турган:

— Силерниң уруунар Люда эмчи болур мен дээр кижидир. Ооң ол күзелин деткиир болза эки!

Люда Красноярскиниң медицина институдун доосаан. Кызыл хоорайда участок эмчизи, ам бичии Люда эвес, Людмила Салчаковна [illegible] ева болган.

Улус ажыл-агыйында ажылдап турарлар база бар. Чижээ, Надежда Салчак «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген сүт-бараан фермазында алдарлыг малчын, район Советиниң депутады.

Елена Алдын-ооловна хөйнүүте ажылынга [illegible] киржип чоруур. Ол район Советиниң депутады, школатывинде профэвилел комитединиң кежигүнү. Партия та[illegible] — пионер ажылынга дузалаары.

Елена Алдын-ооловнаның [illegible] бедик-биле үнелээн. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлүг бижии-биле шаңнаткан. 1977 чылда алдар улус өөредилгезиниң тергиини атты тывыскан.

1978—1979 өөредиг чылы эгелээн. Сарыг-Септиң С. К. Тока аттыг ортумак школазының башкылар коллективи, оон арзында башкы Елена Алдын-ооловна чаа өөредилге чылын чаа күш-биле өорүшкүлүг уткаан.

С. ТАМБА.

Чечек Бавуевна Ондар 7 чыл бурунгаар Красноярскиниң медицина институдун дооскан. Аныяк специалист төрээн Тывазынга келирге, пайызылаалдың № 2 уруглар эмнелгезинче ажылдаары-биле чоруткан. Чечек Бавуевна оон бээр-ле чаңгыс ол организацияда ажылдап турар.

Чечек Бавуевнаның харыылап турар участогунда 910 ажыг уруг бар. Оларның кадыы дээш ол күжүн, ыжык харам чок, кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Ч. Б. Ондар ажыл үезинде.

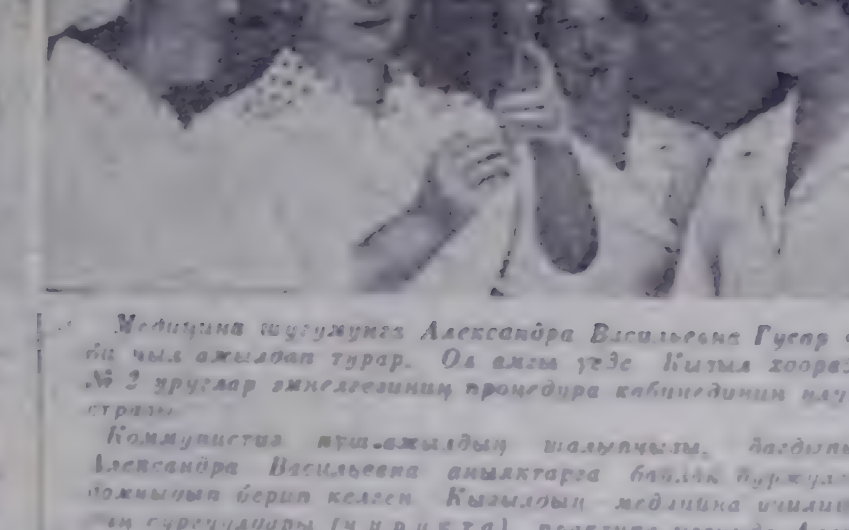

Медицина шугумунга Александра Васильевна Гусар чээрби чыл ажылдап турар. Ол амгы үеде Кызыл хоорайның № 2 уруглар эмнелгезиниң процедура кабинединиң улуг сестразы.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы, дагдынмаар Александра Васильевна аныяктарга байлак дуржулгазын дамчыдып берип келген. Кызылдың медицина училищезиниң сургуулдары (чурукта) практика үезинде Александра Васильевна Гусардан өөренип, көрүп турар.

А. МОНГУШТУҢ чуруктары.

Сүмелер

Таджик салат

«Гиссар» дээр [illegible] салатты белеткээрде картофельди болгаш морковьту бүдүнге бызыр хайындыргаш, ооң соонда кежин аштааш, доорай кескилээш, тавакка салып аар. Аңаа дүгеен әътти, чаа чулган огурецти, согуннаны нимей холуптар. Ону дузааш, перец салгаш холуй булгаптар.

Кызыл аваан салатты өөскелай салгаш, чаа огурецтиң, дагва чуургазынның кескилдерин [illegible] кадыр [illegible] ны кудуптар.

* * *

Чайгы орус борщ

Морковьту, петрушканы, чаа свекланы тарва сеәаны дег [illegible] дыр доорааш, үске бызырып алыр. Аңаа доораан согуннаны немей салгаш, [illegible] бызырып каапкан. Свекланың бүргүзүн улуг-улуг кылдыр доорап белеткеп алыр. Бызырып алган чемин хайнып турган суже каггаш, ынаар свекла бүргүзүн ургааш, чиңге-чиңге кылдыр [illegible] доораан картофельди немей ургааш, 15 — 20 минута иштинде хайындырыптар. Чем шуут быжа бээринге чедир 8-10 минута арткан турда, ынаар доораан помидорларны ургааш, дузааш, уксус-биле амдан киирер. Борщка чаа фасольду, картофельди ойлеп немеп каар. Эң сөөлүнде борщка сметана холуур.

* * *

Укроп

Укроп (койнут—бо ээрге огородка тарыыр чаңгыс чылдың сиген үнүжү. Метр чедир бедик үнер, сыы саң дорт болур. Бүдүктары адыр-адыр, бүрүлери ииңлер ышкаш, хемиг сүүр. Сарыг чечээ май айлан сентябрьга чедир турар.

Ооң чимизи болгаш бодуэниг эът бодур. Ооң чи[illegible] резин-биле чыып ал турар. Ону кургаткаш, согаашка хоюдур соктап аар. Укроптуң чемиңге (таралзынан) флавоноид, эфир үзү чоруур. Укроптуң көк сиге[illegible] иштинде С витамин, каротин, камферол база чоруур.

Укроптуң [illegible] пертония аарыгны (хан базымышкыны улгадыр) эмнээр. Укроп порошогу [illegible] оүд хооруудуур, шиевшкии [illegible] дерни мадап үндүрер, сидик үндүрер эмкылдыр херелеттиини турар. Бир улуг шоңгаак иштиг порошокту бир стакан суга хайындыргаш, чартык стаканы [illegible]. Укроп [illegible] ниниң порошогу сүт [illegible] рин кокуедириинге база [illegible]. Оон [illegible] эфир үзү кылып үндүре[illegible]

·СПОРТ·СПОРТ·

ДЕМИСЕЛ УЛАМЧЫЛААР

Делегей чемпиону Нона Гаприндашвили улуг маргылдааларга кйи улай кажандаа уттурун көрбээн. Ындыг улуг аштырышкынның ацаа ооң чаңгыс чер чурттуу, Совет Эвилелиниң чемпиону, он чеди харлыг Майя Чибурданидзе таварыштырган. (Шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону ат дээш маргылдаа оларның аразында Кара далай эриинде Пицунда эртип турар болгай).

Чибурданидзениң [illegible] лерин душ болган деп чугаалап болбас. Маргылдаа эгелээнден бээр ол бодунга бүзүрелдиг, шыырак белеткелдиг оппап турар. Көштер кылырынга бодалыры белен [illegible] салыгны алыр болза, баштайгы ол сес көшке Чибурданидзе 45 минута чарыгдаан, а Гаприндашвили ооң будун шак ажыт үеде боданган. Чибурданидзе чаа көштерни кылганының түңнелинде, делегей чемпиону тургустуунуп келген нарын байдалды сайгарып, бодалырынга хөй үе чарыгдааш, уттурган.

[illegible] салыгларнын кацызын-даа олар аңгы-аңгы эгелээннер. Делегей чемпиону ындыг арга-биле Майяны будаар бодаан. Ынчалза-даа маргылдаа Чибурданидзениң шыырак белеткелдиин бадыткап турар.

Баштайгы салыгларның эң [illegible] дөртүг [illegible] болган. Чибурданидзе каразы-биле ойнааш, бодаларын кончуг таа[illegible] тургузуп, удурланыкчызының Нона [illegible] [illegible] чуртуунуң чыгырыг [illegible] шаптап. Ооңнуң [illegible] нерзаны база чапааш, морруштуг ойнаан.

Ам маргылдааның сапы 1:2. Ындыг-даа болза [illegible] демисел уламчылаар. Он алды салыгда Нона Гаприндашвили 8 салыы алыр болза чемпион [illegible] арттыр, Чибурданидзе 8,5 салыы [illegible] алыр болза, шыдыраага дээди атты алыр.

М. ЮДОВИЧ,

шыдыраа талазы-биле делегей мастери.

Грузин ССР, Пицунда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканы ёзугаар алырга, бөгүн республиканың [illegible] , дыштыг [illegible] Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 11—13, чамдык черлерге 2—11 градус чылыг.

Кызылга [illegible] бээр. Хаттың дүргени секундада хүндүс 7—12, дүне 13—18 метр чедер. Агаар 16—18 градус чылыг.

МАСТЕРЛЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Эрткен воскресеньеде Культураның болгаш дыштаныышкынның Н. Гастелло аттыг парыгының ногаан театрынга Тывада спорт мастерлери болгаш кандидаттар кызылчылар-биле ужуражканнар. Ону культураның болгаш дыштаныышкынның Н. Гастелло аттыг [illegible] организастаан.

Чаа адарынга ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастери Владимир Сырат бодунуң хуу болгаш республиканың алыгжыларының [illegible] спортчу [illegible] верни чыылганнарга таныштырган. Самбо хурешке ССРЭ-ниң спорт мастери Иван Хугаан мастерлерниң [illegible] дугайында чугаалаан. Шай кадуур талазы-биле ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, РСФСР-ниң спорт мастери Евгений Черногривов аар атлетиканың бистиң республикада хөгжүлдезиниң дугайында дөмчүзү-биле кызылчыларга дыңнаткан.

Спортчулар А. Цанип, С. Кайгородов олар көргүзүглер кылган.

Бистиң корр.

Редакторнуң оралакчызы Н. И. САТ.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
1[illegible]—[illegible]
10.[illegible]—«Колдатлаар». Уран-чечен фильм.
12.30—«Кино аян-чорукчулар клувузу». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.30—16.00—Чапсар.
16.00—«Сооң күш-ажылыы — сооң үлүүү». Кинопрограмма: «Эргежок чугула деп санаар мен», «Чурттаар ужурлуг», «Михаил Дудин».
16.55—«Орус чугаа».
17.25—«Тургустунганы». Телеочерк.
17.45—Софияның күрүне филармониязының симфония оркестриниң концерти. Дирижеру — Болгария Улус Республиканың улустуң артизи К. Илиев.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.[illegible]—«Аяң дештиң төвүнде». Дамчыдылга.
1[illegible]—[illegible]
1[illegible]—[illegible]

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—«Мячик болгаш оол». Мультфильм.
19.50—Ставрополь крайның Ипатовонуң район Культура бажыңының «Рассвет» деп ыр болгаш танцы ансамблиниң концерти.
20.15—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы профессор А. А. Безуглов чорудар.
2[illegible]—[illegible] [illegible] ... [illegible] Ленинградтан дамчыдылга.
2[illegible]—«[illegible] эң баштайы» Х. Левенскольдуң «Сильфида» деп баледи. Ленинградтың опера болгаш балеттиң үлегерлиг Бичие театрының [illegible]. Кол рольдарны Т. Фесенко, А. Сидоров күүседир.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.[illegible]—01.10—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Химик» (Воскресенск) — ЦСКА (Москва). Воскресенскиден дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

1[illegible]—«Эртемниң амыдыралы».
19.00—«Харылзаалар, торнистер».

КЫЗЫЛДАН

19.30—Документалдыг телефильмнер программазы: «Хар чүгле эрий бээрге», «Чаңгы уаун бо хүн».
20.[illegible]—21.40—«Парижте дан бажы». Уран-чечен фильм.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Телефон дамчыштыр белектер» 10.00, 11.55, 13.50, 15.40, 21.00, «Анна Каренина» 15.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак-кыдыг чечекчигеш» 10.20, 11.50, 15.40, 17.10, «Бүгү чүве селгүүстээшкинден эгелээн» 13.20, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кинога тырттырыксаар сен бе, кыс» 15.00, «Оклахома ол-ла хевээр» 19.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Албадаткан дипломаттар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чээп чүк эжеренинге алурттушкун» 16.30, 19.00 шактарда.

СЭКП Моңгун-Тайга райкомунуң кежигүнү, «Малчын» совхозтуң хоюжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны

Дамдын Буянмевич
ТЕЙНИНИИҢ

аар аарааш чертенген [illegible] СЭКП Моңгун-Тайга райкому, райкүүскому, «Малчын» совхозтуң дирекциязы болгаш [illegible] [illegible] чоок кижилеринге хаңы качыыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-[illegible]-17, үлетвур килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, [illegible] 2-27-11, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаша 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2678.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелезиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 209 (10806) | 1978 чылдың сентябрь 7, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТЕН МЕДЭЭЛЕР

САРААТТАР НЕМЕШКЕН

Ниитиниң малынга чем белеткелиниң темпизин шапкынчыдып турар «Искра» совхозтуң сиген[illegible] ажылдакчылары-биле таныжар дээш, Чадаана хемниң солагай талазын өрү чоктаптывыс. Белдир-Бажынга чорупу орувуста [illegible] малчыннарның [illegible] эглер, шыктарда, оймактарда [illegible] сараттар, [illegible] бодан хөй-лар [illegible].

[illegible] Алдын-оол Ооржак [illegible].

— [illegible] Алдын-оол Маадыр-Баирович [illegible]. Владимир биле [illegible] сиген [illegible]. Ийи үеге сараатты өрү хөй сараат аразында туртуттувус. Бодувуста сиген кезер база белер аът машиналарлыг бис. Өрү эттепекте аът машиназы-биле сиген кескен чүве. Бөгүн ону аът дырбаажы-биле [illegible] — деп, [illegible] Чечекмаа Монгуш чугаалады.

Ол аалдан аъттангаш, сиген болуп хөлдөннээн хөйжу алышкылары [illegible] сиген [illegible] да ажыл-херээн сонуурган чугаалазы [illegible]. Сиген кестингени [illegible].

— Бо шыктың сигени кажан-даа кестинмейн турган. Бо чылын сиген дүжүдү эки [illegible]. Ынчангаш [illegible] сиген кезер участогумга хол дегбейн, моон кезип, 18 тонналы дүү бөлүк сараатттар чаңында ийи сараат кылдыр тургустувус. Хүлээлгем 10 тонна сиген. 20 ажыт тоннаны кылып алтар боор мен.

— Экии-ле ажылдап турардыр силер. Кескен черинерниң кыдыглары, хараган, чадаң үнүштер аразы аажок сигенниг. Ону кезер бодап тур силер бе, малчын?

— Ийе. Хол кадыыры-биле ону кезип алыр бис. Черле ынчаш бо мынчаар ажаап апкы дег сигенниг черлерни кагбас бис. Ниитиниң малынга чем белеткелиниң ковүледириниң сорулгазы салдыныы турда, шаптараазынныг черлерден сигенни [illegible] кезер апаар — деп, Ооржак Алдын-оол айтырыгга харыылады.

— Шын-дыр. Кижи бүрү ынчаар чоп сетиниер, ажылга тура-соруккур боор-дур. Ынчангаш бодаа чамдыкы [illegible] тотчеглей ажаар, чадаң үнүш, хараган аразы черлерни ооң каатаар кижилер тургулаар.

— Шын харын. Чоп сегиллиг эвестер тургулаар чүве. Оруктарга чыткылап калган бөлүк сигеннерни харалаар-дыр мен — деп, хойжу [illegible].

Олар ажылын үргүлчүлей берди. Коммунист Ховалыг Деспиидейниң удурткан сигенчи звенозунче аъттаныптывыс. Ол звено алды кижи составтыг. Олар хол кадыырыбиле кезип ажылдааш, 30 тонна оңаалдазын ол хүн күүсеткен. Онаалдадан ажыр 10 тонналы белеткээш, коксула ажаалдазынче кирер бис деп — Д. Ховалыг чугаалады.

Ол хүннүң медээзи-биле алырга, совхоз 130 ажыт [illegible] планының 70 хуузун күүсеткен. Ажыл-агыйның мал чеми белеткелинде 18 бригада болгаш звенолар ажылдап турар. Оларның иштинде Үгүй-оол Саттың, Удувас-оол Хомушкунуң, Суңдуй-оол Монгуштуң, Деспиидей Ховалыгның удурткан бригадалары, звенолары эң идепкейлиг ажылдап турарлар.

М. СЕВЕН.

ОН ХОНУКТУҢ ТҮҢНЕЛИ

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш район күүсном августуң сөөлгү он хонуунда мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

Район ниитизи-биле сиген белеткелиниң планын 63 хуу, будуп-бүрү белеткээриниң онаалдазын 137 хуу күүсеткен. Эрткен он хонукта совхозтар 2220 тонна сиген белеткээр турган, 2067 тоннаны сараатттаан. «Сүт-Хөл» совхозу он хонуктуң даалгазын 94 хуу күүсеткеш, чарышка бирги черже [illegible]. Бо ажылдарыгы СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчээр Кызыл тугун ашпаналы-биле [illegible]. «Чыраа-Бажы» совхозунуң көргүзүглери эрткен он хонукта багай эвес болган, ынчангаш бо совхозка түрескээдип районнуң Күш-ажылчы алдар тугун бедүрген. «Октябрь 30 чылы» «Алдан Маадыр», «Искра» совхозтарның сигенчилери багай эвес ажылдап турарлар.

Бистиң корр.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕТКЕН

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыннары бо хүннерге чедир ниитизи-биле 1114 тонна сигенни кезип, сараатттаан болгаш 63 тонна витаминниг сиген даалганы белеткээн. Ажыл-агыйның үш салбырының аразында социалистиг чарышка Киров салбыр (эргелекчизи Д. Маадыр-оол) эскелерниң мурнавышаан. А Ишкин салбырның (эргелекчизи Д. Монгуш) сигенчилери сөөлгү үеде ажылдың темпизин элээн дүргедедип, сөөлгү беш хонукта 140 тонна сигенни белеткээн.

— Ишкин [illegible] коллективтер, албан организациялар мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Чижээ, [illegible] коллективи 20 тонна сигенни кезип, сараатттаан. А малчыннар Монгуш Өтүр-оол, Ондар Чылбар-оол, Түлүш Эртине оларның звенолары эскелерден кыйгаккай ажылдап, түң-түңүнда 20-43 тонна чедир сигенни белеткээн.

Киров салбырның малчыннарындан чылгычы Монгуш Тас-оолдуң звенозу мурнавышаан. Ол амга чедир 53 тонна сигенни белеткеп, планныг онаалдазын үш катап ажыр күүседип турар. Ол мышкаш малчыннар М. Сертен-оол, Д. Сайын-Белек, М. Бакыс-оол, М. Делгер-оол дээш өскелер база 15-20 тонна сигенни кезип, кыштаглазынга чедирип алганнар.

Б. САТ.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Ниитиниң малынга чедир чемни белеткээринге Чадааның арга-арыг камгалалының ажылдакчылары боттарының төлептиг үлүүн киириштирип турар. Арга-арыг ажылдакчылары түс-түзүнда 10 тонна сиген белеткээр планныг. Ынчангаш олар сүтбүдээниң кежигүннери ол ажылче мобилизастап, планныг онаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүседип турарлар.

Т. Магоскиниң сигенчи звенозу Чадаана хоорайдан ырак эвес [illegible] сиген кезип турда, аваа чеде берген бис. Изиг хүннүң херелдеринге дедыккан хүрең-хүрең шырайлыг аныяк оолдар чаңгыс черде бөде иттирип каан хөлзевээни тракторлар чүдүргенн турлар. А дуржулгалыг сигенчи, звенонуң удуртукчузу Терентий Игнатьевич трактор кожуузунуң кырында турупкан ажылдаап тур. Ыраңнаанды [illegible] кырында бичежек сараат бедип үне берди.

— Бо аалдктан моон мурнунда чылдарда хөй сигенни кезип ап турдувус. Бо чылын сигенниң үнүжү багай. Ынчалза-даа мал чеми белеткээр планывысты ажыр күүседиикен бис — деп, сигенчи звенонуң кежигүннери чугаалады.

Т. Магоскиниң сигенчи звенозу 10 тонна сиген белеткээр планын 15 тонна кылдыр күүсеткен. Сиген белеткелин ам-даа уламчылап турар.

Чадааның [illegible] ажылагыйының Сүт-Хөлдө лесничествозу мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Ол коллектив ниитиниң малынга 100 тонна сиген белеткээр планын 106 тонна кылдыр күүсеткен. Ылангыя Н. Сарыгларның звенозу 11 тонна сиген белеткээр планын 2 тонна ажырган. «Сүт-Хөл» совхозка 12 тонна сигенни белеткеп берген. Е. Монгуш, В. Ондар болгаш оон-даа өскелер сиген белеткелинге идепкейлиг киржикен.

М. КАЛЧАН.

Комбинат — совхозка

«Тыва кобальт» комбинадының ажыл-чончулери ниитиниң малынга чем белеткээр талазы-биле Таңды районда Тоқе аттыг совхозка дузалажып турар.

Комбинаттың күш-ажыл болгаш шалың тевиирниниң талазы-биле инженери С. Чупринге удурткан 20 кижи составтыг бригада сиген шөлүнге бир неделя ажылдаан. Олар 25 тонна сигенни белеткээннер.

Бо хүннерде база бир бригада сиген кезилдезинче чоруткан. Мал чеминиң белеткелинге Хову-Аксының школачылары идепкейлиг дузалажып турганнар.

К. МААДЫ.

УГЛАНЫЫШКЫН — БЕДИК ШЫНАР

Продукцияның шынарынга [illegible] үлетпүрде дүрүм болган. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге тургаазынга эш Л. И. Брежнев мынчаар демдеглээн: «Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демисел — бистиң Төрээн чуртувустуң амгы хүннериниң эң-не онзагай дембээ. Ол дээрге — тур кампания эвес. Ол дээрге партияның үр үеже алган угланыышкыны-дыр. Ол чүгле бо беш чылдың сорулгазы эвес, а бистиң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдевистиң үр үе иштинде тодараттынар фактору болур ужуралыг».

Дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелер шынап-ла ынчаар ажылдап турар. Ол бүдүрүлгелерде шынарның көргүзүглерин ажыдылдерайын [illegible] чедип ап, технологияны [illegible] техниканы шиңгээдиринии, техниктиг контрольду күштелдирериниң талазы-биле комплекстиг хемчеглерни боттандырып, коллективге кижизидилге ажылын идепкейжидип турар.

Ынчалзажок чамдык бүдүрүлгелерде ол чүгула ажылчо ам-даа ханылап кирбээн. [illegible] эвес, а шиити хемчээлдиң саптүңү болуп турар. Бо талазы-биле Үлетпүр тудуг материалдарының каттыжыышкыны ның бүдүрүлгелеринде байдал дүвүренчиг. Ында куду шынарлыг туунбуну бүдүрери-биле элтежип артпышаан турарын хыналдалар көргүскен. Хыналдага кирген туунбудан Кызылдың заводунга 34 хуузу, Элегес-Аксындан 45 хуузу, Кызыл-Мажалыктың туунбу заводундан 90 хуузу күрүне стандартынга дүүшпес, шынары куду болган. Бир эвес мурнунда чорутунган хыналдаларга деңнээр болза, үрей кылдыкганы Кызылдың туунбу заводунда 16 хуу, Элегес-Аксының заводунда 23 хуу кудулаан, а Кызыл-Мажалыктың туунбу заводунда [illegible] хуу улгаткан. Ол чорук Кызыл-Мажалыктың туунбу заводунуң (директору М. И. Андросов, бүдүрүлге начальниги Г. В. Глебов) продукцияның шынарының айтырыынче кичээнгей салбайн келгенин херечилеп турар.

Туунбуну кылыр бүдүрери — нарын, чиг-эттиң шынарының болган [illegible] болбаазыраткаяндан дыка хөй чүве хамааржыр. Ынчангаш чиг-эттиң шынарын хынап көөрү чүгула. Ынчалза-даа чиг-эттиң шынарының лабораторлуг хыналдазын чүгле Элегес-Аксының туунбу заводунда чорудуп турар.

Амгы үениң бүдүрүлгезин доктааттынган технологиялыг болур ужурлуг. А Кызыл-Мажалыктың туунбу заводунда технологтуг кандыг-даа документация чок: ажылчын турушттарда технологтуг карталар, инструкциялар чок. Ооң уламындан технология чүрүмүн хажыдып турар: дов-доорунга ялзы-бүрү, херек чок хомумактар бар, бустап шыгытканы четче эвес азы чиг туунбунуң шыгы нормазындан хөй, ону кургадыры, орттатыр [illegible] болур турар.

Бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгазын хынаары — эки шынарлыг продукция алырының кол факторлу. Ынчалза-даа бүдүрүлгени хемчаар техника-биле, хынаар херекселдер-биле дериирнйче чогуур сагыш салдынмайн турар. Кызыл-Мажалыктың туунбу заводунда ындыг херекселдер [illegible]. Туунбу [illegible] тодарадыр чүгле чаңгыс прибор бар, а ол артында-ла үрелик, ажылдавас. Кызылдың туунбу заводунуң лабораториязында эргежок чүгула приборлар чедишпейн турар. Туунбуну сооккаа шыдамыышкын ындыг чүгула көргүзүгну амгы үеде республиканың заводтарының чаңгыс-даа лабораториязында тодаратпайн турар.

Ол ышкаш Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың туунбу заводтарында техниктиг хыналда кадыстери четчелеттинмээн. Ооң уламындан туунбуну поддоннарга 15-20 кезек чедир салбайн бээр, азы стандартка дүүшпес туунбуларны чүдүрүп чорудары ховар эвес.

[illegible] хөй-дүр. База бир четпес чүүл: ындыг-ла чедишпейн турар туунбуну сөөртүрүнүң чуруму хажыдып, үреглеп турары болур. Элегес-Аксының болгаш Кызыл-Мажалыктың туунбу заводтары туунбуну оваалап чүдүртеш чорудуп турарындан тудуг объектилеринге оларның чартык кезии үрелип, бузулган четип турар. А муң туунбу бүрүзүнүң-не орта чижек-биле алырга 50 рубль чедип турар болза, херэглекчилер ону садарынга чеже акша-хөреңги чарыгдап турарыл?

Тываның стандарттар болгаш хемчээр техника талазыбиле, куржайгаарал лабораториязының чоокта чаа организастааны техниктиг чөвүлел хуралга продукцияның шынарының дугайында айтырыы чугаалашкан. Хуралдың ажылынга киришкен бүдүрүлгелерниң специалистери шынар айтырыын шугумчулачыг бау-биле өөренип көрген болгаш олар амгы үеде стандарттар хажыдышкынын чайладыр, аттестация болгаш күш-ажылдың шынарын [illegible] системазын шиңгээдиринии талазыбиле хемчеглерни ажылдап кылып турар.

Г. ТҮТЫНИНА,

Тываның стандарттар, хемчээр техника талазы-биле куржайгаарал лабораториязында инспектор эргелекчизи.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Балык өстүрерин улам хөгжүдер болгаш чурттуң дүс чок суггарынга балык тударын улгаттырар талазыбиле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Балыктарның үнелиг хевирлерин камгалаар болгаш өстүрер талазы-биле хемчеглерни боттандырганының, балык тударының үлетпүр аргазын таарыштырганының болгаш суг хөлбектерин хирленииниңден камгалаар ажылдарны чорутканының түңнелинде сөөлгү чылдарда хөлдерден, хемнерден, суг хөлбектеринден балык тудары элээн өскен деп доктаалда айтып турар. Хөлдерге, хөлбектерге бараанныг балык өстүрер талазы-биле специализастаан бүдүрүлгелериниң күчүзү өзүп турар. Сөөлгү он чылдарның тургузуунда бо бүдүрүлгелерге бараанныг балык бүдүрери үш катап өскен.

Ынчалза-даа чер-черниң суг хөлбектеринден балык тудары чоннуң херегцелин чедир хандырбайн турар. ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, чер-черде партия болгаш совет органнар аваа суглуг хөлбектерин — хөлдерни, хемнерни, суг хөлбектериниң, мелиорация системаларының болгаш чылыг-биле ажылдаар электри станцияларының соодукчу-бассейннериниң балык өстүрер талазы-биле улуг курлавырларын чедир ажыглавайн турар.

Балык өстүрер чаа бүдүрүлгелерни тудар, ам ажылдап турарларын чаартыр талазы-биле ажылдарны хожудаңгай чорудуп турар, оларның пынары куду болгаш бүдүрүлгелерни чедир кылбаанда хүлээп алыр чоруктар хөй. Бараанныг балыкты бүдүрер талазы-биле чаа күчүлерни ооржум шиңгээдип ап, балык өстүрер чамдык хөлбектерин болгаш бүдүрүлгелерни чедир ажыглавайн турар, чамдык бүдүрүлгелериниң техниктиг хандырылгазы чедишпезинден хууса бетинде ажыглалдан үнер чоруктар бар.

Бүдүрүлге чорудуушкуннарын комплекстиг механизастаарының чепсек-херекселдерин эвээшти бүдүрүп турар. Балык ажылын механизастаарының дениссэн оожум бедип турар.

Балык тудар, өстүрер бедик шынарлыг материалдарны чугур хемчээнге чедир бүдүрбейн турар.

Борбаандылаан комбикормнарның саны болгаш шынары балык өстүрериниң херегцелин хандырбайн турар.

Чамдык районнарга балык курлавырларын камгалаарын чедир организаставаан, тотчеглээр чоруктар уламчылап турар болгаш суг хөлбектеринче арыглаттынмаан суглары аксын турарындан балыктарның өлүр чоруу бар боон турар.

Балык өстүрерин улам хөгжүдер болгаш чурттуң аваа сугларынга балык тударын көвүдедир сорулга-биле 1977 чылга деңнээрге, 1985 чылда аваа суглуг хөлбектерге балык тударын ийи катап өстүрерин, ниитизи-биле балык тударын 924 муң тонна, ооң иштинде хөлбектер, хөлдер ажыл-агыйларынга өстүрген балыктарны тударын 504 муң тонна чедирерин, балыктыг хөлбектериниң продуктулуг чоруун ортумаа-биле 1,8 катап, а хөлдерде ам ажылдап турар бүдүрүлгелериниң бүдүрүкчүлүүн 2 катап өстүрерин ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели даалкан.

Бо сорулгаларны күүседири-биле балык өстүрер бүгү бүдүрүлгелерин эде дериирин, балык өстүрер 150 муң га черлерни тударын болгаш чаартырын, хөлдерниң 600 муң га шөлдүг ажыл-агыйларын тударын көрген. Балык өстүрер-мелиорация ажылдарының күзели-биле Ладога, Чуд, Онега, Ильмень, Севан, Чан, Убинск, Байкал, Балхаш, Ханга, Сартлан хөлдерге балык тударын дыка өстүрер.

Балык өстүрер бүдүрүлгелерни борбаандылаан чемнер-биле хандырарын акжилдерин болгаш байлааннар чемгерер чемнерни четчири-биле бүдүрерин көрген.

Балык өстүрер болгаш тудар талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын күштелдирерин, 1978—1982 чылдарда чурттуң иштики суг хөлбектериниң балык курлавырларын чооттүг ажыглаарының артемге үндезиннерин ажылдап кылырын боттандырарын, Соңгу-Барыын таланың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң, улуг хөлдериниң болгаш суг хөлбектериниң балык талазы-биле продуктулуг чоруун бедидерин доктаалда көрүп турар. ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң системазында балык өстүрер талазы-биле чогуур сүмелерни ажылдап кылыр сорулгалыг Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдун тургузарын көрген.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели балык бүдүрер болгашы оларны хемнерден, хөлдерден, суг хөлбектеринден балык тударынга аар болгаш кол-биле кылыр ажылдарны механизастаарының болгаш автоматчыдарының улуг ужур-дузалыын барымдаалааш, балык өстүрерингe херектиг машиналарны болгаш дериг-херекселдерни бүдүрерин көвүдедирин, балыктарны бүдүн чыл дургузунда өстүрер тургузуугларны массалыг бүдүрерин организастаарын СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында көрген.

Бойдус байлаан камгалаар, сугну көвүдедир болгаш камгалаар, бичии хемнерниң болгаш өске-даа суг хөлбектериниң биологтуг курлавырларын камгалаар, а ол ышкаш ол үеде тургустунар суг хөлбектеринге плотиналарны тудар база балыктарны өстүрер талазы-биле хемчеглерни боттандырарын доктаалда айтыкан.

«Республиканың алдарлыг балык өстүрүкчүзү» деп хүндүлүг аттарны эвилелдешкен республика бүрүзүнге тургузары эргежок чугула деп көрген.

Чер-черде суг хөлбектерин эки ажыглаар, балыкты өстүрер болгаш тудар талазы-биле планныг даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседир дээш, балык ажыл-агыйларының күчүлерин долузу-биле шиңгээдип алыр болгаш оларның ажылының ажыктыг чоруун бедидер дээш, бүдүрүлгелерге, ажыл-агыйларга, бригадаларга болгаш звеноларга социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле организакчы ажылдың деништен бедидерин эвилелдешкен республикаларның Компартияларының Төп Комитеттеринге, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш обл-күүскомнарга саналдаан.

Ажылчыннар, балыкчылар, балык өстүрүкчүлери, инженер-техниктиг ажылдакчылар, балык үлетпүрүнүң албан-хаакчылары бараанныг балык өстүрериниң ажыктыын бедидер, аваа сугларга балык тударын көвүдедир, продуктулуг чорукту өстүрер дээш база ооң-биле чурттуң чонунга балык продукциязын чедир бээр дээш эки ажылдаарынга бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

Чурттуң сиген шөлдеринде

ПЕНЗА. Мал чеми белеткээр үш чүс ажыт ажаалда-транспорт комплекстери областың сиген шөлдеринде ажылдап турар. Бедуун болгаш чуулуттуг мал чемин белеткээр талазы-биле сезоннуң онаалдаларын хөй ажыл-агыйлар ам күүседиикен. Амгы үеде бүгү техника кукуруза ажаалдазынче кирипкен. Кукурузаның 200 муң ажыт гектар черде тараан.

АШХАБАД. Туркменияның ажыл-агыйлары мөде сенажын белеткээр талазы-биле хүлээлгезин күүседиикен, 250 муң тонна ажыг үнелиг мал чемин курлавырлаан алган. Сиген шөлдеринде үшкү кезилдезин дооступ турар. Сезон төнчүзүнге чедир сигенниң ам-даа ийи дүжүдүн ажаап алыр.

МАЙКОП. Адыгей автономнуг областың тараажылары чартык миллион тонна кукуруза силозун курлавырлаан алырын шиитпирлээнер; Бүгү колхозтарда болгаш совхозтарда мал чеми белеткээр механизастаттынган улуг отрядтар ажылдап турар. Красногвардейск районда «Родина» колхозта ындыг отряд хүн-бүрү бетоннаан оңгарларга 500 тонна кукуруза массазын салып турар.

Адыгейниң хөй ажыл-агыйларында кукурузаны саваң-биле болгаш тараа кулуруу-биле кады силостап турар.

РОВНО. Гощанов районда Жданов аттыг колхозтуң тараажылары бир гектардан-на коступ көрбээн дүжүттү — кукурузаның 1500 центнер ногаан массазын ажаап ап турар. Олар шыгжамырларга 25 муң тонна силосту салыр болгаш чулуктуг мал чеминиң ийи чылда курлавырын тургузарын шиитпирлээннер. Областың өске ажыл-агыйларында кукуруза ажаалдазы база чедишкиниг чорупп турар.

(СЭТА).

СӨӨЛГҮ МООЖА

ЧЕРКАССЫ ОБЛАСТЬ. Черкассы районда «Маяк» деп мурнакчы колхозтуң тараажылары бо чылын чаа чедиишкиннерлиг болган. Колхозтуң мурнакчы комбайнерлери кижи бүрүзү 800—1000 тонна тарааны бастырган. Тараа кезилдезиниң доозулганының сөөлүнде ажаап алган шөлге тиилекчилерге байыр чедиришкинни болган.

ЧУРУНТА: комбайнер Федор Семенович Бояриновтуң байыр чедиришкинни хүлээп ап турары.

И. ВОЛЧКОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохроникасы)

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭР

Партияның ленинчи аграр политиказының боттаныышкынының ачызында ырак Мөңгүн-Тайга районга улуг чаартылгалар болгулаан. Ону мындыг чижектерден көрүп болур. 1965 чылда районнуң кодээ ажыл-агыйынга капитал салыышкыны 82 муң рубль турган болза, тосту беш чылдың төнчүзүнде ол 210 муң рубль четкен, азы 2,7 катап көвүдээн. Оларга үениң дургузунда кодээ ажыл-агый машиналарының паркы база өскен. Кодээ ажыл-агый продукциязын, малдың эът, дүк бүдүрери элээн өзүлдээн. Мыныстыг бодаш малдың чылгының баш саны өзүлдээшкин болуп турар.

Кодээ ажыл-агыйның материалдыг баазазын быжыглаар, ону специалистер-биле хандырар, оларны кодээге турумчуттар талазы-биле айтырыг таарымчалыг шиитпирлеттинип турар. Районнуң ажыл-ишчилери бо чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиири болгаш ажык күүседириниче бүгү күштү угландырып турар.

Ынчалза-даа районга бүгү-ле [illegible] шиитпирлеттинген хээр болза, бот-шүгүмчүлелчи эвес болур ийин. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр районнуң партия организациязы [illegible] айтырыгы чугаалашкан СЭКП райкомунуң чоокта чаа болган пленумунга ажыл-херекке эки талаларны болгаш четпестерни коммунистер тодаргай анализтеп, оон чогуур түңнедин үндүрген.

Мал бажын өстүрериниң, оон продуктулуун бедидерин-иң, күрүне планнарын күүседириниң талазы-биле чамдык эки түңнелдер чедип алдынган-даа, шиитпирлеве чогуур айтырыглар хөй болуп артпышаан. 1965 чылда турганынга деңнээрге, бо чылдың январьда хой, өшкүнүң саны 9889 баш эвээжээн, бир хойга онааштыр дүк 300 грамм хире кудулап баткан. Ынчангаш бо чылын күрүнеге дүк садарының планын күүседири бергедээн. Эът садарының планын күүседириниң аргалары бар. А шээр малдың баш санын өстүрериниң планын күүседиринге бергедээшкиннер база бар.

Районнуң ажыл-агыйлары четчир санныг машина-техника-биле хандыртынган-даа, ону ажыглап турарының деңнели чавыс. Чаа техниканы алгаш, оон хуусаазы четпээн-ле [illegible] чорук улам турар. Механизаторларның, чолаачыларның белеткээр, оларның харысалгазын бедидер талазы-биле ажылче совхозтарда партия организациялары болгаш ажыл-агый удуртукчулары кошкак кичээнгей салып келген.

Ажыл-агыйларның бүгү звенолорунга шыңгы сагылга-чурумну тургузар, кадрларның харысалгазын бедидер, ажыл-ишчилер ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирип, оларның билиг-мергежилин бедидер талазы-биле сорулгаларже партия райкомунуң пленуму кичээнгейни угландырган.

Районга мал ажылын [illegible]

Чер ажылының механизациязы багай. Бөдэ ажыл-агыйларның удуртукчулары [illegible] чамдык [illegible] мал чемин [illegible] А оон ап турар дүжүт чавыс. Сиген [illegible] техника бар [illegible] ажыглап, ажылдалыр [illegible]

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

[illegible] мүлеринге, оон продуктулуун бедидеринге бир чүгүла чүүл — кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин механизастаары болуп турар. Совхозтарда бо ажыл [illegible] четпес тургустунган. Чииз, [illegible] кыргылдаазын ап [illegible]. Хөй [illegible] тургускан-даа болза, кижилерни анаа ажылдаарынга өөредип [illegible]. Кыргылданың хөй кезии хачылары-биле чорудуп келген. Бо чорук дүктүң шынарынга [illegible]

дыка эвээш. Ынчангаш бо талазы-биле чогуур ажыл [illegible] механизастаары, анаа ажылдаар кадрларны [illegible] кижизидилгези совхозтар директорларындан, мында партия организацияларындан негеттинип турар.

Агаар-бойдустуң чайгаар болур таарымча чок халавындан малды камгалаар дээш ажылды, оон ажаалда-хайгаа[illegible] реары эвээжевейн турар.

Ыланчыз [illegible] 32 муң баш мал олуп-[illegible]. Ынчангаш агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарындан [illegible] хемчеглерни бир бурунгаар ап чорудары ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, специалистеринден кол хамааржыр. Ыланчыз малдың семиртилгезин чеп организастаары. Мал ажылынга [illegible] кижилерни [illegible] малга [illegible] тургузары, [illegible] хайгаарылын эки [illegible] чүгүла сорулга болуп турар.

Хой ажылы — районда кол ажыл. Ындыг турбуже, оон баш санын өстүрер, чаш төлүн камгалап алыр дээш демисел чогуур деңнелде четпейн турар. Тосту беш чылда район торуур чүс баштан онааштыр малдың чаш төлүн 73 баштан камгалап алганы ол планга дыка четпес. Бо чылын торуур чүс баштан-на 75 бызааны, 74 хураганы, 85 анайны, 79 кулунну камгалап алган. Ужаажыдылга [illegible] лажын келзе-даа, херек ырында оон күүселдези багай болуп турар.

Малга четчир хемчээлдиг чем белээзин тургузары — чугула айтырыг. Бо хүннерде белеткеттинген малдың бо[illegible] [illegible] малдың нити баш санынга онааштыр чүгле 14 хуу болуп турар. Садып ап турар концентраттыг чемнер-биле хандыры [illegible] 69 хуу [illegible]

Бо бүгүнү өөренип көргеш малга өзүлгүн чем белеткээри 3500 тонна чедир көвүдедири кол сорулга болуп турар. Ону чедип алыр дээш Тес-Хемниң Ак-Чыраага механизастаттынган бригадазы бүрүн хандырып турар [illegible]. Оларны [illegible] ажылдаар чедип алыры, ол ышкаш районнуң [illegible] көк суда тарыыр шөлдү 300 га чедирип, суггаттыг черлерни долуу-биле ажыглаарын [illegible] пленум бир кол сорулга кылдыр айыткан.

Ажылда четпестерни чайлаткаш, салдынган сорулгаларны [illegible] ажыл-агый бүдүрүлгезин шапкын [illegible] ажылы-биле холбаштыр чорудары оларның кол сорулгазы болур.

М. ОНДАР.

«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

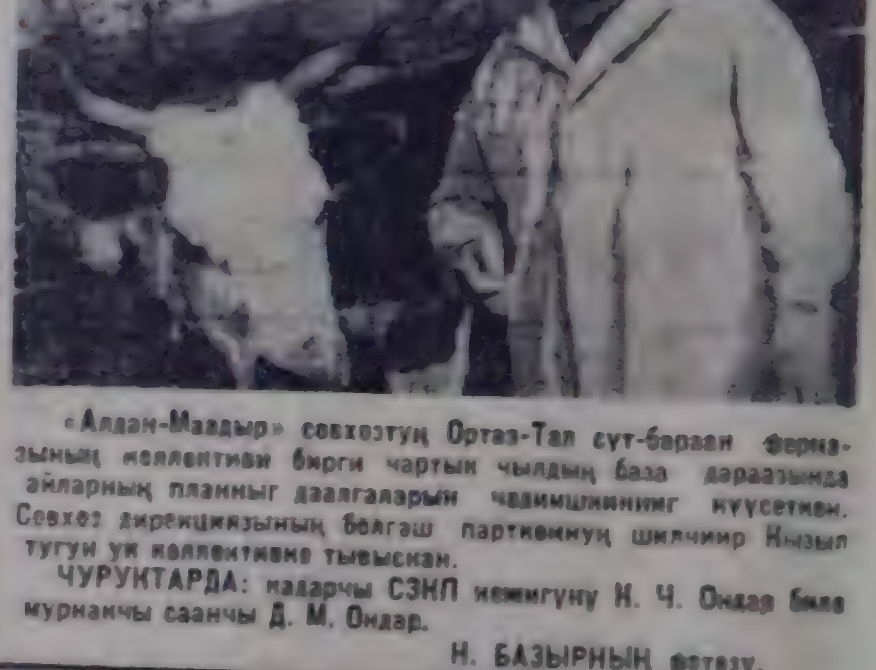

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ортаа-Тал сүт-баран фермазының коллективи бирги чартык чылдың база дараазында айларның планныг даалгаларын чедимчиниг күүсеткен. Совхоз дирекциязының болгаш парткомнуң шилчимир Кызыл тугун ук коллективке тывыскан.

ЧУРУКТАРДА: малчы СЭКП кежигүнү Н. Ч. Ондар биле мурнакчы саанчы Д. М. Ондар.

Н. БАЗЫРНЫҢ фотозу.

МАЛГА САЗА БАСТЫРГАН

Тожу районда «Май бырыз» совхозтуң мал чеминге тараан көк-суладан суурнуң чурттакчыларының хуузунда киектери, Кара-Саа Шур-оолдуң кадарып турар чылгызы тараа уңуп эгелээнден бээр саза базып, чип келген. Совхозтуң директору болгаш Ий кодээ Советтиң күскому ол көк-суланы камгалаар, малга чаза бастырбас талазы-биле дээштиг хемчег албайн келген.

Тарылга шөлүн карактап хайгаараар, оларны мал-маганга бастырбас, чидирттиреес дээш ийи таңныыл кадарчыларын тургускан турган. Ынчалза-даа ол «кадарчылар» шөлде тарааны чеп саза базып, чип турда-ла, ону херекке-даа албас, боттарының хууда чоруун кылып, ынай-бээр чоруп турганнар. Чылгычы Шур-оол чамын-на совхозтан бир кодан саар 3 елер алгаш, бе саап, хымыс кылыр болган. А херек ырында ол хымыс-даа кылбаан, харын бодунуң туразы-биле аржаанче чоруп каан. Ол чорууруда чылгызының эгээзин [illegible]. Ол оглу чылгызын орта-даа кадарбас, ынчангаш тарылга шөлүнче кирип чайлааны ол. Эртен чылын анаа тараан 50 гектар көк-суланы база-ла мал саза базып, чип каан, анаа хемчеглеп база хемчег алдынмаан болгай.

Улуг-Чайлагда 100 гектар ажыг черде тараан көк-сула ам сандан үнген. Тараа, сиген шөлдерин малга бастырбас дуганында доктаал шиитпирлер-даа бар, малы-биле тараа, сиген бастырган кижилерге база торулганы багай кадагалаан кижилерге онаар торгаал, хемчеглер-даа мында айыттынган болгай. Совхозтуң ол хире көк-суладан үрелген-дир. Ам оон орнун, [illegible]

Д. АПЫР-САНАА.

ЧАА ТӨЛЕВИЛЕЛ

«Новосибирскселькхозпроект» институдунуң Тывада филиалының чогаадыкчы коллективиниң ажылдап кылганы Кызыл районда «Кок-Тейде» совхозтуң куш фабриказын алгыдар дугайында планын РСФСР-ниң куш хаектерин кол [illegible] бадылаан.

Төлевилелди кылган кижилер куш фабриказының амгы хемчээлдерин [illegible] турарын көрген. Мурнунда бир катаарга он муң торгуур доган турган болза, оларны кежээлетерге турар кылдыр дериптерге, сан-ний катап улгадыр. Ол кажаага сенгер дерип [illegible] торгуур доганың саны 36 муң чедер. Дагааларны коллектерге азырап, ажаарга сугаралдарын, [illegible] деңлугу-биле механизастаарынга таарымчалыг болган.

«Кок-Тейде» совхозта ийи куш кажаазын аде дерзэн, ушдугаарын [illegible]. Куш фабриказынга ийи муң торгуур доган турар. Бо болза [illegible] болур.

Т. ХЕРТЕК.

ЧАРЫШТА ЧАА ҮЕ-ЧАДА

Колхозтарның болгаш чигир заводунуң коллективтериниң аразында күш-ажылчы кады ажылдажылганы хөгжүдер талазы-биле инициативаны кодуруп үндүрген Винница областың Ямпольск районунуң свёкла өстүрүкчүлеринге болгаш чигир заводунуң ажылчыннарынга чагаазынга СЭКП ТК-ның Чигиние секретары өш Л. И. Брежнев мынча деп онаалап демдеглээн: «Ол кайгамчыктыг эгелээшкин ниити күрүне уаут ужур-дузалыг. Ол эгелээшкинни кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының болгаш кодээ ажыл-агый чиг-элин болбаазырадып кылып турар үлетпүр албыларының ажылдакчыларының болгаш кодээ ажыл-агый чиг-элин болбаазыраадып кылып турар үлетпүр адырларының ажылдакчыларының социалистиг чарыжын хөгжүдеринге чаа үе-чаданы ажыткан».

Кады ажылдап кылган социалистиг хүлээлгелеринде кодээниң ажыл-ишчилери болгаш заводтуң ажылчыннары бо чылын шөлдериниң гектар бүрүзүнден 30 центнер ак чигирин болгаш свёкланы пландан ажыр белеткеп алырының кууске биле немей 6000 тонна продукцияны алырын база чидириглерин эвээжедирин шиитпирлээннер.

Амгы үеде ямпольчулар бүгү албан черлериниң болгаш звенолорының свёкла ажаалдазынга база ону ажылдап кылырынга белеткелин хынап турар.

ЧУРУКТА: Калинин аттыг колхозтуң шөлдеринде кол агроном Василий Гринюк (оң талазында) болгаш звеньевой Виталий Барановский оларның турары: Гоноровский чигир заводунуң шеринде.

И. СВЕРИДАНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

АЖЫКТЫГ ДАДЫГЫЫШКЫН

Бо чер шаанда Енисейниң барык баазы болур, бодаваже, сын тырта турар болгаш мындыг чадавас, дээрге бичии-даа булут уңуп келгеш, суггун [illegible] Агаар-бойдус өскериилге чок каап турар хүннер хөвэр. Бо удаада база кудай чашпан каан турган. Азас оруумак школазының өөреникчилери Эн-Суг аксында улуг сиген шөлүн өөлепкен, малга чем белеткээриниң ажылынче ниг түлүк шыныга берген турган үе.

— Өөреникчилерниң тургускан хөлзээннери хөй болдур ийин. Бо хүн маңаа улуг-ла сарааттургустунар боор. Чаашкын шаптыктап канчаар болду — дээш, Эн-Сугда хоюжу Кол Доржулаң дээрже көрүп каан, далашкан, дүүрээш шилчилиг чугаалап турду. Малчын кезек уаукте [illegible] уламчылады: — Көрүңер даан, деспес эрестериниң улуг сарааттың тавыын сала бериптирлер...

Агаар-бойдустуң могаадынкыннары шоолачы сигеничилерге мооңдак боор шыдавааан. Оолар холдары тудуһгур, буттары базымныг ниг түлүк ажылдааш, көмчүт улуг сарааттыг тургуза кааптаннар. Улуг-Хемниң эриинде дыттар, хадыннар аразында турар маңгыннарга кежээ апарганда сигенчилер чыгылып келгеннер. Бөгүн кылган ажылдың түңнелин билип алыксаап база даарта канчаар ажылдаарын дыңнап алыры кузээн сигенчи [illegible] дазының кежигүннери бригадир-башкымы Байтыыжык Бичеоолдан айтырып турганнар.

— Чеже тоннаның сараадын тургустувус, башкы, дүүнгүзүнден хөй боор аа?

— Бөгүнгү ийи сарааат сес тонна болду. Даарта колдуунда сигенни бөлер бис. Кезилде уламчылаар. Уаун алаактың кестинген сигени шалашык болгаш-тыр, ону бөче манаар апаар. Бо-ла шивие-биле ажылдаар болдунусса, [illegible] мурнуңунуң сигенни малга хөөлулуг ногаан турда ажаап доозуптар боор бис, оолдар.

Аъг ажаакчызы Кол Лопсан-Доржу чугаага база кирже берди:

— Эртен чылын маңаа үш сигенчи бригада ажылдап турган-даа, ажылы [illegible] болган чүве. Ажылды таарыштыр баштаваска ындыг боор-дур ийин. Ынчаарда сигенчилер чүгле кезер машинаже көрүп алгаш олуруп турганнар болбазыкпа. Болар дээш, кырган артында дыт будуунда аскылап каан кадыырларже айыткаш, чугаалап уламчылады — анаа турганнар-ла болгай. Мен оларны ылап чидилер тептен кагдым. Оолдар оларны тутпаш, [illegible] чүгле шилирээр бөөр оң — деп хоорей арак чугаалады...

Кан хонук эртенде башкы-бригадир-биле база катап [illegible] ажылын сонуургаан мен. Бистиң ол чугаалажып олурган үевисте бригаданың улуг кижилери база бар болган.

— Бригадада он алды өөреникчи, алды улуг кижи бар. Бистиң эргевисте «Беларусь», ДТ—75 тракторну, алды аъттыг бичиктээн. Күжүүс четчир. Плапывыс [illegible] сиген биле сенажты 150 тоннаны белеткээр. Күш-ажылчы [illegible] ажылдап турда кежээдир.

Лопсан-Доржу ирей черле [illegible] чугаалаар. Ол бо удаада мынча дээн:

— Оолдарның ажылдап турары-даа кежээ-дир. Ынчалза-даа [illegible] мойнун кампаар бөлер, оолдар. Мында аъг чарыжы боор турар эвес, дыка шапкын корҮңер, оолдар.

Бистиң чугаавыска бир малчын база кирже хона берди:

— Өөреникчилер ниитизи-биле чеже тонна мал чемин белеткеп кааптаныл, башкы?

— Дөртен тонна ажып тур. Удавас сенаж салып эгелээр бис. Ынчангаш ам-даа хөй гектар черниң сигенин кезер апаар бис. Дүгде ховунуң сигенниң үнүжү чааган чорду. Ынчаарда трактористер чан чок ажылдаар апаарлар. Оларны дыштаныры-биле халай кааптар аныяк трактористер өөреникчилер аразында база бар болдур чиик — деп башкы чоргаарал-биле чугаалады.

Өөреникчилерниң сигенчи бригадазы «Тоора-Хем» совхозка 30 тонна сиген, 100 тонна сенаж салып бээр керээни чарган, ажылды шалыпчы ёзу-биле чорудуп турганын чугаалады. Районга мал чемин белеткээриниң [illegible] эгелээнден бээр оон баштайгы он хонуунуң түңнелин үндүрерге, бирги черни өөреникчилер бригадазы алган. Оларга бригадалар аразынга шилчии чоруур Кызыл тугту болгаш акша шаңналын тывыскан. Үшкү он хонуктуң түңнелинде база өөреникчилер бригадазы тергиидээн. Эки ажылдаан бригада дээш, оларга турачдааны, Күш-ажылчы алдарның тугун кодурген. Өөреникчилер бригадазы совхозка ай ажыг ажылдааш, 100 тонна сенажты, 68 тонна сигенни, он тонна будук-бүрү мал чемин белеткеп берген. Мал чемниң белеткелинге ажылдап турган өөреникчилер бригадазының кежигүннери ажыктыг күш-ажылчы [illegible] Олар ниы-бүру ажылдарны кылып билир болганнар. Хол [illegible] тракторга сиген чүдүрер, дүжүрер [illegible] рын олар шуптузун билир. Өөреникчилерден Родион Кол, Володя Севен, Федя Кушчаш, Слава Доржу, Борис Серэлнек болгаш оон-даа өскелер эрестиг ажылдааннар.

Азас ортумак школазының [illegible] бригадазы чүгле бодунуң тээзи совхозу «Тоора-Хемде» эвес, бүгү районда ың дээре ажылдыг сигенчи бригадаларның бирээзи болганынга школа коллективи чоргаарланыр.

А. НУГУУРАК.
Тоора-Хем суур.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИ

Тожу районнуң ачыдырал [illegible] комбинадының коллективи 10-гу беш чылдың 3-кү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш ажылдап турар. Коллектив 1977 ажыл-агый чылында планныг онаалдаларын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткеш министерствонуң комбинаттар аразынга шилчии чоруур Кызыл тугун болгаш акша шаңналын чедип алган. Ол ышкаш районнуң бүдүрүлгелер аразынга социалистиг чарыжынга бирги черни ээлээш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчимир Кызыл тугун, акша шаңналын ийи удаа [illegible] чедип алган.

Коллектив 1978 чылдың 7 айларында планныг онаалдазын ниитизи-биле 108,5 хуу күүсеткен. Мурнакчыларның саны чылдын-на өзүп турар, ай болгаш квартал планын үргүлчү ажыр күүседип турарлар хөй. Фотограф В. Борисов 7 айларның планын 112 хуу, идик даараныкчызы А. Беренцев 121 хуу, даараныкчылар Е. Чигжит, К. Каткова, Ш. Кенден туттуунда хүлээлгелерин 110—118 хуу күүсеткеннер. Социалистиг чарыштың түңнелдерин ай болгаш квартал санында үндүрүп, тиилекчилерни өртектиг чүүлдер-биле шаңнап турар бис.

Коллективиниң кежигүннери политөөредилгеде шупту хаара туттунган. Неделя санында бир удаа информацияны эртирип турар. Моон мурнунда чылдарда үндүрген продукцияның шынары куду, чамдык мастерлер материалдар үрей даараар, чоннуң чагыглары [illegible] чорук турган. Ол четпестерни чайладыр сорулга-биле 1978 чылдың эгезинде мастер бүрүзүнге шынар талонун тургускан, тускай комиссия ажылдап, оар неделя санында бир удаа шынар болгаш хуусаа талазы-биле хыналданы кылып турар. Мындыг хемчеглерни ап келгенинин түңнелинде [illegible] айыткан четпестер колдуунда чайладынган.

Хөй-ниитиниң бурун-чурум урээр чорук-биле коллективге комсомол, профэвилел организациялары деммежелдиг чорууп, кижизидилге ажылын күштелдирип турар.

Коллектив кежигүннери 10-гу беш чылдың 3-кү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде, декабрь 25-те күүседир дээш аразында чарыштыг ажылдап турар.

Б. ООРЖАК.
Ачыдырал хандырылга комбинадының директору.

«Шынга» парлаан соонда

ЧЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

Ак-Довурак хоорайның Набережная кудумчузунуң чурттакчыларының «Сайгылгаан чокта»... деп эгелиг чагаазы август 13-те парлаттынган. Ук кудумчуга сайгылгаан чырыдынмаандан бээр ай чедир турарын ында бижээн.

Улус депутаттарының Ак-Довурак хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы З. Ф. Манчинниниң редакцияга дыңнатканы:

Чурттакчыларның шугумчулеп бижээни шын. Ол кудумчунуң электри шугумун септеп турганындан сайгылгаан ай хире кыппаан. Септелге үезинде чаа трансформаторну тургузуп, шугумну каашкан. Бижиктээн сайгылгаан чырып эгелээн.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: бичии-даа болза, бүзүрелдиг

Омскинин «Гидромотор» заводу ниты гидромоторларны бүдүрүп эгелээн. Элээн каш мындыг бичии моторларны дүжүт ажаап алыр комбайнга эптээш, оон деңнээп барык тонна чедир чиигедип болур. А кол чүүл — бышыг [illegible] моторлар-биле [illegible] болур.

Комбайнның азы кандыг [illegible] ышкаш ажылда олурган механизатор кижи гидромоторларны [illegible] рып башкарып, артык моторларны өжүрүп, кывар, чаар материалдарны камнап алыр аргалыг. Комбайннарның [illegible] машиналарның [illegible] моторлар-биле солуур чорук механизаторларның ажылын [illegible] бүдүрүкчүлүүн бедидер, металлды камнап алыр аргалы бар.

УКРАИНА: шахтада чаа техника

«Донецкуголь» [illegible] «Мурнуу Донбасс» № 1 шахтазында бот-башкартынар сапалга комплексин ажыглалга киирген. Оон системалары [illegible] бирээзи шахтаже кирген бүгү дагжыларның табель учедун кылып турар. Механизастаан өске системазы хөмүр-даш тывыышкынының [illegible] ажылдап турарын контрольдаар. Үлетпүр телевидениези [illegible] дузалакчызы апарган.

«Мурнуу Донбасс» шахтазы ол сапалга комплексин — Украинаның хөмүр-даш үлетпүрүнүң [illegible] бөлүк комплекс боор турар. Электрониктиг саналга машиналарын ажыглаары ында улам калбарган. «Социалистиг Донбасс» солун аттыг шахтада чаа техниканы ажыглаарын улам калбартып. Ол чорук [illegible] ниганың бүдүрүкчүлүүн бедидер хөмүр-даш тывыжыг [illegible] турар. Оларның [illegible] хөмүр-даш үлетпүрүнүң өске-даа бүдүрүлгелеринге [illegible]

ЛАТВИЯ: завод — заводту шефтеп турар

Рижаның «Электроинструмент» заводу [illegible] бүдүрүп турар [illegible] ган. Саалда деригдерин бүдүрер түс черниң заводунуң ажылчыннары «Электроинструмент» заводтуң төлевилел бүдүрүгүн хуусаа бетинде шиитпирлээн [illegible] Саалда херекселдерин бүдүрер заводтуң коллективи «Электроинструмент» заводтуң коллективинге шеф дузаламчызын көргүзүп келген. Шефчилерниң төлевилелчилеринге Хүндүлел бижиктерин болгаш өске-даа өртенгиг белектерни тывыскан.

Саалда херекселдерин бүдүрер завод — мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи. Шалыпчы ажылдыг бүдүрүлге коллективи төлевилел күчүлүүн шиитгээдип ап турар чаа бүдүрүлге коллективи-биле чыт [illegible] чарган. Социалистиг чарыштың кол үткээ — чаа бүдүрүлге коллективинге бүгү талалыг дузаламчыны көргүзери турган. Бүдүрүлгениң белеткээрин чугула хөй айтырыгларын шиитпирлээринге шефчилерниң технологтары [illegible] кирип, улуг дузаны чедирген. Бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тыварынга болгаш ажыглаарынга шефчилер боттут дузазы көргүскен.

Саалда херекселдерин бүдүрер заводтуң коллективи партия хоорнунуң сүмезин бактаар өске-даа бүдүрүлгелер [illegible] дузазы чедирип келген. Инженер [illegible] белеткээр, оларның билиин бедидер талазы-биле ол завод хоорайның бүдүрүлгеге баазазы болуп турар.

КАЗАХСТАН: чугула курлавырны ажыглап турар

Кужурлуг черлерни шиңгедир [illegible] киирериниң аргазын эртемденнер [illegible] Республикада 72 миллион гектар кужурлуг черлер бар.

Эртемденнерниң саналдарын ажылдап кылган аргазы [illegible] хөй малдар болгаш совхозтар ам боттандырып эгелээн. Кужурлуг черлерни үш курлагыг кылдыр айдарып, кужурнуң чидирериниге гипсти, фосфогипсти болгаш өске-даа материалдарны калбаа-биле ажыглап турар. Кыска хуусаада чартык миллион гектар кужурлуг шөлдү шиңгээдип алган. Мурнакчы ажыл-агыйлар кужурлуг турган черлерниң бир гектарындан 10—12 центнер [illegible] дүжүтүн ажаап ап турар.

КИРГИЗИЯ: куйларда музей

Ош хоорайның кедээнде Сулейманның бедик даанын улуг куйларынга бодунуң чаа салбырын областың төөгү музейин чоокта чаа ажыткан. Муң ажыг дөрбелчин метр нити шөлдүг ужен хире өрээлдерниг куйларда ниамбүрү солун чүүлдерни делгеп салган. Мурнуу Киргизияның дириг амытаннарын болгаш үнүш байлааның делгелгерин ында көргүскен.

Сулейманның улуг даа болуп-ла музей боор турар. Чүгле чүдүрген хөй тевелерлиг чорумал уаустарга Сулейман-даа хөй чүс чылдарның дургузунда оруг айтыкчызы болуп келген. Фергана шынаазынга суурлуң чурттакчылар турганын херчилеп турар эрте-бурунгу шагның культуразының солун чүүлдерин ол [illegible] тынкан. «Хүлер чыыш» дээр үш муң чылдар бурунгаар Фергана шынаазынга суур-лар хүлгеннерин эртемденнер тывыпкан.

МАССАЛЫГ МААДЫРАЛЫГ ЧОРУКТУҢ СИМВОЛУ

ССРЭ-НИҢ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕНИ БЕЖЕН ЧЫЛ БОЛГАН

Бистиң чуртувустуң 91 муң чыгын ажылчы чоннары онгу беш чылдың чылдарында Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. Бо санны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Шаңнал килдизи СЭТА-ның корреспондентинге дыңнаткан.

Бо чылдың сентябрь 7-де ук шаңналды тургускан хүнден бээр 50 чыл болур. Ол бодна Россия федерациязының болгаш өске-даа республикаларның Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери салгаан. 1928 чылда ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитеди болгаш Улус Комиссарлар Чөвүлели Бүгү-эвилелдиң чаңгыс аай ордениn тургускан.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг ордении тургускан соонда-даа республикалар орденнери-биле шаңнаары үргүлчүлеп турган, оон соонда ССРЭ-ниң ТКК-зы ол орденнер-биле шаңнаарын соксадырын саналдаан. Күш-ажылчы маадырлыг чоруктарны ССР Эвилелиниң омунээзинден Бүгү-эвилелдиң Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле демдеглээр апарган. Эвилелдежиген республикаларның ТКК-ларының мурнунда тывыскан бүгү орденнери амгы үеде күштүг болуп арткан.

Бир дугаарлыг Күш-ажылдың Кызыл Тук ордении Ленинградта Путилов, амгы Киров заводтуң коллективинге тывыскан. Ол орденниң баштайгылары-биле «Красин» болгаш «Малыгин» деп дош чарар корабльдер, оларга чораан полярг экспедицияларының киржикчилери база корабльдерниң командалары, ның кежигүннери, кодо ажыл-агый машина тудуушкунуң Ростовта заводу, Кара база Азов далайларга суг адаанга ажылдар экспедициязы (ЭПРОН), Москвада Н. Э. Бауман аттыг техниктиг дээди училище, ВЛКСМ шаңнаткаңнар.

Баштай шаңнатканнарның аразында — Волхов ГЭС тудуузунуң кол инженери Г. Графтио, авиамеханиктор М. Кватковский, А. Шелагин, В. Федотов — Соңгу полюс девискээринге аварияга таварышкан «Италия» дирижабльдың дилеп тывар экспедицияның идепкейлиг кады киржикчилери, эртемденнер А. Бах, Б. Збарский, партия болгаш күрүне ажылдакчылары И. Стучка, совет космонавтиканың үндезилекчизи К. Циолковский, Ленинградтың «Светлана» база найысылалдың «Москвлектрик» заводтарының ажылдакчылары.

Амгы үеде бо орден совет кижилерниң массалыг маадырлыг чоруунуң символу болу берген. Бистиң чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш бичи улустарының төлээлекчилери, эң-не ангы-аңгы назы-харлыг, мергежилдиг кижилер ол шаңналды алдарлыы-биле эдилеп чоруур. Уг орден Ленин орден болгаш шылгаралдың өске-даа демдектери-биле кады чогга онза хүндүткелдиг. Ол шаңнал алдаржаан хөй-хөй күш-ажылчы коллективтерниң туктарында чайнап чоруур.

Дайын мурнунда чылдарда ол орден-биле барык сес муң кижи шаңнаткан. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында тылдың ажылдакчылары костуг корбээн күш-ажылчы маадырлыг чоруктары кылып, дайынны бүрүн ажып тиилээринге эргежок чугула бүгү чүүлдерни фронтуга хандырып берип турган. Ынчап оларның 22 муң хирезн, ажылчы чоннарның хөй-хөй коллективтери Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнадырынга төлептиг болган.

(СЭТА).

ЧЕРНИҢ НУУРУНДЕ КОСМОСЧЕ УЛАМ ХАНЫЛАП

Академик В. П. Глушко-биле бистиң чугаалажып органывыс улуг эвес кабинет оон эжиниң чогаадыкчы суртаалдарын [illegible] турар. Хананы дургаар ном саңнар [illegible] ракеталар [illegible] эртемденнериниң ачы-дузазында К. Э. Циолковскийниң ажылдарын чыып салган. Оон салдары-биле суук кывар түлүге ажылдаар ракета шимчедикчилериниң келир үеде чогаадыкчызы, амгы үеде Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Ленинчи база Күрүне шаңналдарының лауреады, он [illegible] бүгү ажылыңын космонавтикага турескаадыр деп ол [illegible] хүндүлүг черни академик С. П. Королевтуң номнары [illegible] ниң үр чылдарның дургузунда [illegible] тургузар талазы-биле ниити ажыл харылзааштырып келген.

Академикке салган баштайгы айтырыг космоска, ону шиңгээдип алырының чаа [illegible] турескааттынган болган.

— Черни долгандыр орбитада Владимир Коваленок, Александр Иванченков, Валерий Быковский болгаш ГДР-ниң хамаатызы Зигмунд Йен олардан тургустунган каттышкан экипаж «Салют-6» — «Союз-29» — «Союз-31» комплекстиң иштинде чурттап, ажылдап турар-дыр. Ол фактыны силер канчаар үнелеп көрүп турар силер, Валентин Петрович?

— Космосту билип алырынга болгаш шиңгээдип алырынга чаа чүгула бо чаданың ужур-дузазының кайы-хире улуун эки билип турар болганымда мен өзулүг чоргаарланып, өөрүп тур мен. Мээң Төрээн чуртум, мээң улузум, мээң партиям кижи төрелгетенге Оттаргайже оруктуу чүтле ажыткан эвес, харын делегей космонавтиказының хөгжүлдезинге үндезин салыышкыны киирген-нге өөрүп тур мен. Үндезин эртемниң эрге-ажыктарынга, кижилерниң чаагай чоруу дээш космос техниказын ажыглаар турган, совет эртемденнер чээрби чыл дургузунда билдинмес оттаргайны түскай сорулгалыг, калбак хемчээлдерге өөренип келген. Космонавтика партия съездилеринге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессияларынга чугаалажып көөр чүүл болу бергени онзагай эвес деп бе? Ол талазы-биле шоо чегине сорулгалар амгы үеде улус ажыл-агыйының беш чыл планнарында илереттинген. Чаңгыс чурттуң эртем-техниктиг күчүзү чежемеииң-даа улуг болза, бир эвес ол делегей айтырыын күрүнелерниң база улустарның дем-каттыштырылгазы шаптыкпайн бербес космосту шиңгээдип алганындан ажык хөй катап улуг болур. Акы-дуңмалыышкы социалистиг чурттарның күженишкиннерин каттыштырып турар «Интеркосмостуң» программазы ону бадыткаан. Чехословакияның, Польшаның, а ам Герман Демократтыг Республиканың төлээлекчилериниң киришкени каттышкан ужудуушкуннар ол программаның үре-түнелдериниң эң дээре херечизи болур.

Каттышкан күженишкиннер-биле космосту өөренип көөрүнүң идеязын улуг Циолковскийниң эң баштай идип үндүргени билдингир болгай. Оон «Черден дашкаар» деп номунда каттышкан экипаж-тың баштайгы овур-хевирин бис тып алыр бис. Практиктиг космонавтиканың агезинде үеде ол идеяларны хөй кижилер фантазия кылдыр билип турган, а амгы үеде ону шылгарангай баш удур көөр чорук кылдыр үнелеп турар. Орбитага каттышкан экипажтарның ажылы ам безин камгалашкыг түңнелдерин берген. Акы-дуңмалышкы улустарның—Болгарияның, Венгрияның, Кубаның, Моолдуң болгаш Румынияның төлээлекчилериниң келир үеде старттары база кайгамчыктыг түңнелдерлиг болурунга бүзүреп турар мен.

— Ада-чурттуң суук кывар чүүлге ажылдаар ракета шимчедикчилери тургузарының үндезилекчилериниң бирээзи кылдыр силерни хоойлу өзугаар санап турар. Силерниң тургускан шимчедикчилериниң дузазы-биле Черниң баштайгы кылымал спутнигизи, Айның, Венераның болгаш Марстың талазынче планеталар аразының станциялары ужуп үнген болгай. Ол ажылдарның кайызы силерге эң-не үнелиг?

— Берге айтырыг-дыр. Хөй миллион ат күштүг амгы үениң ракета шимчедикчилерин тургузары кончуг нарын херек болур. Оларны бүдүрүп кылырынга эртемденнерниң, специалистерниң, ажылчыннарның улуг коллективи киржип турар. Баштайгы спутникти ужудуп үндүрген ракетага тургускан шимчедикчилер шуптузунга улуг үнелиг. Ынчалза-даа «Восток» деп ракета-космос системазы улуг тиилелге болган. Аңаа бистиң чаңгыс ада-чуртувус Юрий Гагарин Черден дашкаар баштайгы аян-чорукту кылган. Черден дашкаар башкарып чорупп ужудуушкуннарның эразын ажыткан. Чүгле кылдынган чүүл-биле кызыгаарланып каар болза эртемден кижи эртемден болбас ийик. Мурнувуста бисти чаа ажылдар манап турар, а ол чүл дээрге чаа өөрүшкүлер болур.

— Космонавтиканың келир үезин канчаар бодап турар силер?

— Черниң баштайгы кылымал спутнигин салып үндүргенинден бээр хөй хүн эртти. Ол дугайында хөй чүве хүнге бодаарга, ам ол дугайның чугаалары белен ышкаш сагыдырар, ынчалза-даа берге. Хөйнүң билип алганының соонда эвээшти билип ышкаш сагындырар болгаш билип алыышкынның кызыгаары чок. Ынчалза-даа мындыг чүүл мергеш чок: космосче ужуп үнгеш, кижи төрелгетен улам-на улуг бедиктерже чүткүүр, а өске талазында, орбитадан кара чаңгыс, назыптаттынмас төрээн Черинче улам-на кичээнгейлиг көөр. Чер деп планетаны—медерелдиң бажыңын. Оттаргайның ол кайгамчык оргулдуун келир салгалдарга камгалап бээр кылдыр амыдыралды мынчаар тургузар деп чаңгылыш чок янзылыг Черниң чурттакчыларынга шуутла быжыглап тургустунар. Тайбың болгаш улустар аразында бот-боттарын билчир чорук—бистиң планетавыска амыдыралды камгалап алырының база ону чечектелдирериниң дериэзинге баран болур ужурлуг.

Сөөлгү айтырыг академик Глушконуң чоокшулап келген болуушкуннарынга холбашкан: ол ам чедип кээр [illegible] [illegible] [illegible] бежен чылы база болур.

— Ол хүннүң бүдүүзүнде Валентин Петрович, эртемниг нарын берге оруунче чаа кирип турарларга чүнү чугаалаксаар силер?

— Ол айтырыгга харыылаарының мурнунда космонавтиканың тургустунганындан эгелээн оон чаңгыс [illegible] чедиишкиннеринге чедир берге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] база келир үеде [illegible] болгаш чогаадыкчы чорукту күзеп тур мен. Аныяктарга күзээр чүүлүм [illegible] чедиишкиннеринден бүгү ол дээре чүүлдү алыры, оларны хөгжүдериниң болгаш көвүдедириниң, бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай чоруунга, Черге [illegible] дээш космосту өөренириниң [illegible] херээн бурунгаарладыр шимчедирин күзедим.

А. РОМАНОВ.

(СЭТА).

ВӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БҮРҮНҮ-БИЛЕ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалдың Крымга найыралдыг ужуражылгазының түңнелдериниң дугайында доктаалды МАРН ТК-ның Политбюрозу хүлээп алган.

Л. И. Брежневтиң болгаш Ю. Цеденбалдың Крымга болган ужуражылгазының түңнелдерин МАРН ТК-ның Политбюрозу бедик-биле үнелеп көрген болгаш ону совет база моол улустарының акы-дуңмалышкы чаңчыл болган интернационалдыг харылзааларын улам ынай быжыглаарының херээнге, ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга оларның бүгү хемчег-биле чоокшулажырынга, делегей социализминиң туруштарын болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга чугула салыышкын кылдыр үнелеп көрген.

Чугаалажып көрген бүгү айтырыглар талазы-биле ийи таланың үзел-бодалдарының долу чаңгыс аайын ол ужуражылганың база катап бадыткаан болгаш СЭКП биле МАРН-ның, МАР биле ССРЭ-ниң аразында акы-дуңмалышкы харылзаа тура на ураалдың база бүгү талалыг сырый кады ажылдажылганың база бир чайынналчак херечизи болган деп доктаалда сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн.

ТЕХНИКТИГ ТӨП

БОЛГАРИЯ. Сөөд. Плевна болгаш Ловеч хоорайларда совет техниктиг төптер ажыттынган. Олар совет бүдүрүглерниң автомашиналарын, кадыг ажыл-агый техниказын, тудуг-орук механизмнерин хандырар, ол ышкаш аныяк болгар специалистерни өөредир төп-тер.

ЧУРУКТА: Ловеч хоорайда техниктиг төп.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ХӨГЖҮЛДЕЛИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

БУДАПЕШТ. Венгрияның ажылчы чоннары Даг-тывыш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн демдеглээн. «Чер адаанның байлактарының ээлери» боттарының байыралдыг күш-ажылын бедик көргүзүглери-биле уткаан. 1978 чылдың баштайгы чартыында шахтерлар чуртка 12 миллион 670 муң тонна хемүр-даштын берип, планныг оңаалдазын дыка ажыр күүседип, Вишонтеде хөмүр-даш разрезиниң [illegible] бирги одуруунда чорук, ылавылап ажыр 130 муң тонна хөмүр-дашты каскан.

Даг-тывыш үлетпүрү Венгрияның улус ажыл-агыйының эң шапкын хөгжүлделиг адырларының бирээзи. Беш чыл планының чылдарында хөмүр-даш шахталарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 30 хуу, немей өзер, а бүдүрүгге ажылдарның механизастаарының деңнели 60 хуу чедер. Совет Эвилелиниң, Польшаның, Герман Демократтыг Республиканың бүдүрүглелериниң маркаларлыг бедик бүдүрүкчүлүг техниканы даг-тывыш үргүлдерунга кол-баа-биле ажыглаар.

(СЭТА).

БҮГҮ-НИИТИ БИЖИК-БИЛИГЛИГ

ГАВАНА. Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро 1978—1979 өөредилге чылының эгелээнинге холбаштыр Камагуэй хоорайга болган митингиге чүве чугаалаан. Ол митинг ажыглалга чап-чаа кирген медицина училищезиниң бажыңының баарында болган.

Революстуг эрге-чагырганың үезинде Кубага улус өөредилгезиниң чедиишкиннеринге Ф. Кастро тодаргай доктаап, чоокку чылдарда ол талазы-биле сорулгаларны чугаалаан. Чуртка бижик билбес чорукка удур демисел чорупп, эге школаларга безин баштывыр аажок чедишпес турган революцияның баштайгы хүнүнериннен бээр эрткен үениң дургузунда өөредилге талазынга алыышкан каттышкыг улуг базымнар кылдынган деп ол онзалап демдеглээн.

Амгы үеде Кубада янзы-бүрү өөредилге черлеринде, оон иштинде чогуур пазылыгларда өөредилге черлерин саттыштыр алырга 3,5 миллион ажыг кижи өөренип турар, чурттуң бүгү чурттакчы чонунуң барык 40 хуузу боттарының эртем-билиг деңнелин үргүлчү бедидип ал турар деп, Ф. Кастро дыңнаткан. Ортумак школаларда, техникумнарда болгаш училищелерде бо өөредилге чылында безин бир миллион ажыг сургуулдар өөренип кирген.

А революция мурнундагы 1958 чылда Кубаның ортумак өөредилге черлеринге чүгле 88 муң кижи өөренип турган. Бир эвес чээрби чылдар мурнунда Кубаның дээди өөредилге черлеринге чүгле 24 тускай мергежилдерниң талазы-биле эртембилиг чедип ап турган 15-ле муң студент өөренип турган болза, ам дээди өөредилге черлеринде 162 тускай мергежилдиң туралаашын-на шилип алыр аргалыг 145 муң кижи өөренип турар. Даралзындагы беш чылдың төнчүзүнге, тодаргайлаарга, 1985 чылга чедир дээди өөредилге черлериниң четкизи дыка калбарар. Институттарны ангылап, чурттуң бүгү 14 мужузунда университеттерни тургузар, оларга студентилерниң ниити саны ийи катап көвүдээр.

Өөредилге черлериниң четкизин чайгылыш чок калбартыр дугайында Коммунистиг партия, чазак чаагай сагыш салып турар деп, Ф. Кастро демдеглээн.

(СЭТА).

Х. АМИННИҢ ЧУГААЗЫ

КАБУЛ. Афганистанның Улус демократтыг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Афганистан Демократтыг Республиканың премьер-министриниң оралакчызы болгаш дашкы херектер министри Х. Амин күрүнениң национализастаары кааскон эдилел чүүлдериниң делгелгезин ажыдарының ёзулалынга чүве чугаалаан. Ол эдилелдер апрель революциязының мурнунда Афганистанта чагырып келген турган Надирлерниң өг-бүлелериниң эдилеп байлап болуп турган.

Афганистанның Улус демократтыг партиязының удуртулгазы-биле болган революция чуртка империализм аңгыларының, феодалдар болгаш реакция чалчаларының политиктиг туруштарын шуут чок кылгаш, ооң ажыктарын чурттуң ажылчын аңгызының авангарды — Афганистанның Улус демократтыг партиязы [illegible] [illegible] Х. Амин [illegible] чугаазынга онзалап демдеглээн.

— Надирлерниң чагырып турган үезинден салгал кылдыр хоозурангай экономиканы алган бис. Улус-демократтыг партия болгаш Афганистан Демократтыг Республиканың экономиканы хөрүм-чурум киирери, чоннуң чаагай байдалын экижидериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр ону хөгжүдерин бодууң эң чугула сорулгазы кылдыр санап турар деп, Х. Амин чугаалаан. [illegible] [illegible] чалактың кол хемчеглеринин саныңда [illegible] феодалдарга болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кооперативтерни тургузары, беш чыл планын чогаадып [illegible] турар деп, Х. Амин демдеглээн. Улус-демократтыг партияның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Х. Амин онзалап демдеглээн.

Ынчалза-даа амгы массалар болгаш чурттуң чечектелири күштелип Афганистанның Улус демократтыг партиязының болгаш революстуг эрге-чагырганы шаптыктаар [illegible] турар. Ол дээлиг [illegible] партия [illegible] [illegible] [illegible] чаңгыс эвес бадыткаан турар деп, Х. Амин медеглээн.

(СЭТА).

ИРАНДА БАЙДАЛ

ТЕГЕРАН. Иранның янзы-бүрү хоорайларында оппозицияның организастааны массалыг чыскаалдарга чүс-чүс муң кижи киришкен. Конституцияның чүүлдерин катап тургузарынче, политика талазы-биле хоругдаттырган бүгү кижилерни хостаарынче үндээн кыйтырыглардыг лозуңнарны чыскаалдарның киржикчилери тудуп алган чорупп турган. Эң улуг чыскаал Иранның найысылалы Тегеранга болуп, ол тайбың характерлиг болган. Хоорайның кудумчуларын болгаш шөлдерин бүрүн дайынчы чепсектиг шериг болгаш полиция таныылдап чорупп турган-даа бол, чыскаалды тарадып ойладырынга чазак оларны ажыглап диттикпээн. «Аян-деган» солунуң демдеглээни-биле алырга, саны 100 муң ажып чораан чыскаалчылар солдаттарны күчү тургуушкуннерлен ойталаарынче кыйгырган плакаттарны тудуп алгаш чорупп турган. Чыскаалдарга херээженнер болгаш уруглар киришкен.

«Кейхан интернешнл» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, өске хоорайларга полицияның, солдаттарның болгаш чыскаалдар киржикчилериниң аразынга мөгүлдежилгелер болган. Элам болгаш Кередж хоорайларга чеди кижи өлүрткен, оларның аразында ийи полицейлер бар болган. 30 кижи балыглаттырган

(СЭТА).

УРУГЛАРНЫҢ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛААР

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның корр.). [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Москвага 1979 чылда [illegible] [illegible] [illegible] шаңнатпаан.

Бүгүмөн Бүгү-делегейниң ол конференциязынга белеткелдер, а ол чыышка келир чылын чаш уругларның Бүгү-делегей чылы эртеринга айтырыгларын чугаалажып эрген. Конференцияга белеткел [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чаш уругларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ю. ЛОПАТИН.

ДЕМИСЕЛИН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чедип алырын ораддажып турар. «Чазакка удур ажыл-чорудулгазы» деп буруудаткаш, ажылчыннарның профэвилел активистериниң чаңгыс эвес кежигүннери [illegible] [illegible] иштики херектер министерствозунуң медеглели демдеглеп турарын-биле алырга, дагылдарның ходелиишкиннерин организастаар деп кандыг-даа чаа ораддажыышкынны каржы-дошкуну-биле базар.

1973 чылдың сентябрьда чуртта эрге-чагырганы [illegible] алгаш, Пиночеттиң фашистиг хунтазы боттарының эргелери дээш демиселге дээштиг чепсекти чиш ажылчы чоннарга бербес сорулгабиле баштайгы декреттериниң бирээзи-биле ажыл соксадырын хораан.

Ортектерниң социал чок [illegible] уениде, Чилиниң улузунуң хөй кезииниң ажыл төлевири бора-будун амыдыралчурттаарынга безин чедишпейн, хөй миллион кижилер, оон иштинде чаш уруглар доктаамал аштап, эң-не ядарангай байдалда чурттап, чили улус хилинчектенип турда, херечиттенер баыш, эзерик ажык-кончаалы үттеп ап турарлар.

ЭРТКЕН БОЛГАШ КЕЛИР ҮЕДЕ ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

«1968 чыл дугайында фактылар», «Чехия [illegible] болгаш чаагай чоруу дээш» — бо ийи ном Чехословакияның ном садыгларынга дегге чыгаан [illegible] бергезинде — 1968-1969 чылдарда партияга болгаш ниитилелге болган кризистиг үениң көргүзүп турар чүүлдер чыындызы. Ийизинде 1969 чылдың апрельден бээр бо үеге чедир социалистиг Чехословакияның амыдыралдың бүгү адырларының [illegible] дугайында медээлер кирип турар.

Ол номнарның ужур-дузазын кижи үнелеп мага хапмас, чүге дээрге олар бүзүрелдиг фактылардан тургустунган. А факт миллион-даа болалдарга орнаттынмас.

Болдуммайн барган «чехословак шепеледге» хамаарыштыр барлык чүкте чамдык кижилер ам он чыл улаштыр [illegible] чажыт тоң, чурттуң бөгүнгү социалистиг шынныг амыдыралын бүгү арга-биле карартып турарлар.

Барлык чүктүң пропагандистери чүге даяныр турар. [illegible] «[illegible]» бар: буржуаз Чехословакия [illegible] [illegible] болуп бүрүңү-биле хандыргылып турган, ынчаарга социалистиг республика «чүтле ач ону чедип алыр деп турар» дээрзин бүгү аргалар-биле чудурулуп турарлар. А фактылар чүнү чугаалап турарыл? 1937 чылда чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге сааштыр [illegible] [illegible] турганы: эът 34 килограмм, далган 63 хире килограмм, чүүрга 136 борбак. Бөгүн ол саннар түс-тузунда 81, 82, 310 четкен.

Шын боду-ла бодун бадыткап турар. Аңаа макталдыг аялганың-даа херээ чок... «1968 чыл дугайында фактылар» деп брошюра чехословак ниитилелге болгаш коммунистиг партияга кризистиг бодуушкуннар дугайын, оон канчап тывылганының дугайын, январь мурнундагы үениң [illegible] дугайында [illegible] чоокка тоогуп, «прага чазы» дээр чүвени он чыл [illegible] [illegible] болгаш оппортунистерниң болгаш ревизионистерниң алыс мөлү-шынарын база катап сойгалап, политиктиг болгаш өске-даа нем-херек чүлдэн [illegible] [illegible] тырган «Партия кежигүнү эвес [illegible]» болгаш «К 231» деп чижектиг янзы-бүрү бөлүглежилгелерниң ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалажып турарлар. «1968 чыл дугайында фактылар» деп брошюрада көргүстүнген болуушкун болза, олар бүдүнүг кижилер эвес, а харын боттарының төрээн чуртунга социализмиңа хөөрлүп [illegible] деп чүвени бадыткап турар. Оларның аразында [illegible] кижи нүүрлүг социализм» деп шимчээшкинниң өзулүг сорулгазы чүү турганын көргүзүп турар.

Боттарының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] удур арыын көргүскен чехословак улуска өскерилгеннерниң Барлык чүкте бүдүнниг кижилер кылдыр көргүзүп, оларның чаагай [illegible] чон билбээн-дир дээр янзылыдан алган каш [illegible] Барлык чүкте [illegible] [illegible]. Чехословакияга удур ажыл-чорудулгага идепкейлиг киришкен дээш оларның чамдыктарынга акша төлевирин берип каан. Ынчаарга олар эзиринин чалчалары турганы ышкаш чалчалар кээр артканнар.

Бурунгаар чайлаттынган бөгүңгү социалистиг Чехословакия амыдыралдың бүгү адырларында чедиишкиннерлиг бурунгаарлап олурар. Ол дугайып херечилеп турар фактылар четчир. «Достатка» деп ном үндүрер черниң үндүрген «[illegible]» болгаш чаагай чоруу дээш» деп чыындыда ол фактылар көргүстүнген. Чижээ, сөөлгү төс чылда национал орулганың немелде өзүлдези 135,8 миллиард кронга деңнешкен. 1960-1968 чылдарда ол 65,2 миллиард крон турган. Ол-ла [illegible] [illegible] [illegible] немелде өзүлдези 128 миллиард крон турганындан 251,1 миллиард крон четкен. Чурттакчы чоннуң орулгазы 1960-1968 чылдарда 1342 миллиард крон турганындан соол түс чылда 2.456 миллиард крон четкен.

Сөөлгү чылдарда шынар талазы-биле бурунгаарлааш кылыышкын онзагай ол болза үлетпүрүң чаа структураларын чиндичилге, эртем-техниктиг деңнелиниң түңнелдерин амыдыралга ажыглаар бурунгаарлаашкынның адырларының шапкын хөгжүлдезинге даянып (нефтехимия, электроника, атомнуг энергетика); кодээ ажыл-агыйга (специализастаашкынче болгаш механизастаашкынын бодун дээш) четчелиге чорукту чаңгылыыш чок шимчээшкинин хандырар мөөңнээшкинин кылып турары; акы-дуңма социалистиг чурттар-биле кады [illegible] [illegible] [illegible] экономиктиг интеграция болгаш бүдүрүлгениң оон-биле холбашкан улам ындаыгы кооперастаашкынны биле специализастаашкыны.

Социал адырда деңнелге база-ла биче эвес. Чурттакчы амыдыралдың деңнелиниң бедээни тодаргай: чоннуң херекселдерин хандырып турарының деңнели бедээн, уругларлыг өг-бүлелерге болгаш чаа өглеңгеннерге берип турар деңнир эгиттес дузаламчы көвүдеп турар, пенсия хандырылгазы [illegible] [illegible] Чурттакчы чонга тудуу улуг хемчээлдерге боттанып турар, ажылчы [illegible] [illegible] [illegible] болдунар-ла аргаларны калбаа биле ажыглап турар. [illegible] культураның болгаш эртемниң адырларында эвээш чедиишкиннер чедип алдынгытаан.

Ук номда ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң президентизи эш Густав Гусактың [illegible] [illegible] «Бистиң [illegible] бистиң партиявыс дүрүм өзугаар чоргаарал-биле [illegible] үеже көрүп болурлар, чүге дээрге ол үе Коммунистиг партияның хөгжүлдезиниң шынныг бүрүн-биле бадыткаан ЧССР-ниң хөгжүлдезинге хамаарыштыр база Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле найыралды быжыктыр [illegible] бистиң [illegible] шынныын бадыткаан.

...Кризисти ажып эрткенивис соонда чорупп олурарывыс оруктап бистиң улам бурунгаарлаашкынывысты чүүдаа доктаатпас. ЧКП-ның XV съездизиниң айтып берген оруу-биле, бистиң партиявыстың 57 чыл дургузунда эрткен төөгүзүнүң алыс утказын дүүштүр моон соңгаар-даа бурунгаарлаар бис, чүге дээрге бистиң эрткен болгаш келир үеде чедиишкиннеривистиң үндезини ында»

Социалистиг Чехословакия келир үеже идегелдиг көрүп турар.

Г. МАКАРОВ.
А. ЧИБИСОВ.
ПМА-ның тускай корр.

Партия ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Генералдыг секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев «Көдээ ажыл-агыйның [illegible] —бүгү чурттуң бүгү талалыг [illegible]. Ынчаарга чүгле бүдүрүлге [illegible], харын база кижилерниң [illegible] амыдыралы, культуразы, [illegible] деп партийниң доктаамал сагыш салыр чүүлдери боор турар» деп чугаалаан. Ынчангаш СЭКП Чөөн-Хемчик райкому коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш активтиң база хөй саннаг [illegible] түңнелге дамчып алган, экономиктиг, социал болгаш культура айтырыгларын бараан эвес [illegible]. [illegible] амгы үеде мал чемин белеткеп, чаа дүжүттү ажаап ап турар тараажыларның амыдыралын культуржутканы улуг [illegible] салган.

ХҮННҮҢ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

Сигенчилерге, тараажыларга

Сигенчилер, тараажылар ортузунга политмассалыг ажылдың дээштиин улам күштелдирген. Ылангыя партия органнзациялары, ол [illegible] база культура ажылдакчылары хүннүң [illegible] дээш, ажыл-ишчилер ортузунга лекция, беседа ажылдарын улам калбарткан. Бо хүннерде районнуң агиткультбригадалары ажылының дээштиин улам бедиткен. Олар тускай график ёзугаар мал чемин белеткеп турар, чаа дүжүттү ажаап турар ажыл-ишчилерге барып, солун программалыг концерттерни көргүзүп турар. Районнуң 12 агитбригадазы 140 ажыг үнүүшкүннерни [illegible], тараажыларның улуг мурнуткелин чедип алган.

Чадаананың Культура бажыңының «Хемчиктиң аялгалары» агиткультбригадазы бо [illegible] ажылын улам идепкей кылып келген. Ооң концерт программазы солун. Сиген, тараа кезип турар ажыл-ишчилерниң шалып ажын мактап, ажылда бар четпестерни сойгалап илередип турар. Бо агиткультбригаданың бот-тывынгыр артистери [illegible] чаа Ак-Чыраага база аалдап четкеннер. Олар анда барганда, [illegible] концертти районнуң мал чеми белеткеп турар дөрт совхозунуң база Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тес-Хем райооннарының сигенчилерин [illegible] бараалгаан.

Концерт программазы шынап-ла солун болду. Оолдар ансамблю «Чадааналым чеңгелери» деп ырны ырлап сигенчилер чылыг-биле хүлээп алган. Аныяк тараажылар Татьяна Оорчактың «Ынакшылдың салдызы», Мөңгүш Мергенниң «Авам» деп ырлары улуг сонуургал-биле дыңнааан. Борбаанды Маадыр-оол Солаан Базыр-оолдуң «Херээженге йөрээл» деп ырын эки күүсеткен. Культура бажыңының режиссёру Раиса Арапчор Зоя Намыраның «Комсомолчу» деп шүлүүн база кончуг эки номчаан. Бо агиткультбригадада ыраажылар, танцычылар Анатолий Балчырак, Вячеслав Биче-оол, Зоя Балчырак, Зинаида Доңгак дээш өске-даа ажылчылар хөй.

Сезоннуг ажыл-иштиң хайнышкынныг бо хүннеринде Баян-Таланың «Челээш» (удуртукчузу С. Мөңгүш), Бора-Тайганың «Шолбан» (удуртукчузу Д. Мөңгүш), Алдан-Маадырның «Алаштың ыраажылары» (удуртукчузу Д. Доржу) агиткультбригадалар концерттиг үнүүшкүннерни черле үзүктел чок чорудуп турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбыры бо чылын тараан тараазының баштыгын ажаап эгелээн. Ынчангаш амгы үеде олар каай аас хүннерни ажыглап соксаал чок ажылдап турарлар.

Тараажыларның чымыштыг ижин үнелеп, оларның тураскаалын улам [illegible] «Алаштың ыраажылары» деп агиткультбригада механизаторларның хову бригадазынга чеде берген, солун программалыг концертти бараалгадып турганын база көрдүвүс. «Манчүрегим» деп ырны Татьяна Ооржак ырлаарга, Ооржак Кайгал-оол «Комбайнерниң чагыы» деп бодунуң шүлүүн чугаалаарга, хоочун сыгытчы Мөңгүш Суңгукай хөөмей, сыгыдып, каргыраазын [illegible] бадырыптарга. Культура бажыңының директору Валерий Ооржак «Аныяандан адың [illegible]» деп шүлүүн чугаалаарга адып часкаашкыннары чаңгыланып турган. Иштиге ажыктыг ажыл кылбас, улчумал, арагачы, чалгаа кижилерни база шоодуп ырлажып, шүгүмчүлээн.

Мал чеминиң белеткелиниң, тараа ажаалдазының бо хүннеринде районда көжер ниит киноны тургускан. Олар база-ла сиген, тараа шөлдеринге үргүлчү [illegible], ажыл-ишчилерге солун киноларны көргүзүп турарлар.

Агиткультбригадаларның бот-тывынгыр артистери ажыл-ишчилерге чүгле концерт көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Олар барган черлеринге шефтээшкинни органнзастап, сиген кезии, тараа [illegible] ажылдарны кылып турар. Ооң-биле кады олар бригадалар, звенолар турнапарынга [illegible] үндүрүп, аңаа мурнакчыларны мактап, ажылда бар четпестерни [illegible] дээш шоодуглуг, шүгүмчүлелдиг материалдарны үндүрүп келген.

Агиткультбригада бүрүзүнүң составында [illegible] ажылдакчылары база бар. Олар чаа чечен чогаал номнарының дугайында [illegible] беседаларны кылып, бригадалар төптеринге көжер библиотекаларны база органнзаастап, механизаторларга солун номнарны чедирип бериип турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ТВ

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Мээң солдаарым хүнү». Уран-чечен телефильм.
12.00—«Билдиптер-даа бол эвдентиге». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
10.00—16.00—Чапсар.
16.00—Аныяктарның профориентациязының дугайында документалдыг фильмнер программазы. «Мүң оруу», «Ажыксырак сундугуушкун», «Кым бооруул», «Амыдыралга залаар чер».
17.00—Күрүнениң М. Пятницкий аттыг хору ырызының концерти.
17.40—«Бистиң Арзамас хоорайывыс». Документалдыг телефильм. Хоорайны үндезилээнинден бээр 400 чыл болганынга.
18.00—«Советтер болгаш амыдырал».

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.40—«Калыкпылага». Дамчыдылга.
19.00—«Фронтовиктер, орденнериңер кадап алыңар!». Документалдыг фильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Корей Улус-Демократтыг Республиканы чарлаанындан бээр 30 чыл болганынга». «[illegible]» Корей деп кинопрограмма.
20.15—«Улустуң аялгалары».
20.30—«В. И. Ленин, Л. Н. Толстой дугайында». «Чогаалчының төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга». Дамчыдылгага РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Каюров киржир.
21.00—«Төп телевидениениң экранында эң баштайы». «Кызыл скрипка». Уран-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Алкоголизм». Эмчиниң беседазы.
23.30—«Музыка амыдыралы». Тележурнал. Дамчыдылганы композитор А. Николаев чорудар.
00.35—01.20—Хол бөмбүүнүң талазы-биле делегей чемпионаты. Ленинградтан дамчыдылга. [illegible] — медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30—«Шулуктерни номчуп тура».
19.00—«БАМ-да спорт».

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Улуг назылыг чаш уруглар». Уран-чечен фильм.
20.45—21.45—«Моринхур чунуң дугайын чугаалааның». Телефильм.

БАШКЫ

Сентябрь-даа келир, башкыларның сактыр чоннуг кижи мен. Горбунов башкыны сактып келдим. Чоокта чаа Петр Иванович чеден харлады. Ол хиреде кончуг [illegible] чиик-чиик. Эки аът кырын-даа [illegible] дивир. Горбунов башкы пенсиялай бээр-даа, хамааты камгалалының хоорай курузуунуң бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери болуп ажылдап турар болду.

Коммунист П. Горбуновтуң ажылдап чораан черлери хөй болгаш солун. 1962 чылда күш-культура техникумун чедиишкинниг доозуп, башкылап чораан черлери бо: Кызыл Шеригниң шериг лагерь флоту. Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының Москвага турган коммунистиг университеди, Москваның Нариманов аттыг институду, соонда Тыва автономнуг областың күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы, Тыва областың кино үндүрер черинин эргелел даргазы, Кызылдың башкы училищезиниң, садыг кооперативе училищезиниң башкызы, спорттуң эки тура «Урожай» ниитилелиниң даргазы...

[illegible] 36 чыл иштинде ажылдап келген. Кызылдың башкы училищезинге кады ажылдап турган бис. Декабрьның чиккылама соогунга терек будуу дыртыктыны турда, Горбуновтуң башкы сургуулдарын дашкаар үндүре берген, кичээлдерин эрттирер. Сарыг сыргазы дег карааның сарыг-сарыг кирбиктери шапкалдыр ыраалап берген кирип келир. Чурумну кончуг шыңгый тудар кижи. Мээң кичээлимден чаңгыс-даа сургуул оззалдавас турган, ол шеригниг чурум дээрге Горбунов башкының [illegible] ийин деп бодаар турган мен.

Күзүн чүве ийин оң. Кызыл партизан кудумчузуң кудуу алы бир-ле узун кижи бажында бир стол салып алган, ийи холунда дөрт сандай тудуп алган базып олур. Чүктүг теве сагыжымга кирди. Чоокшулап келди. Ийи колдуунда база шыдыраа хөлдери кызылып алган. Кара майыктаапып көргеш, танып кагдым: Петр Иванович Горбунов болду. Ынчан башкы спорт черинге шактыы берген турган чүве. Кызыл хоорайның шыдыраа маргылдаазын эрттирер дээш, Октябрь кудумчузунда бир бажыңның бир өрээлин дилеп алгаш, ынаар бар чытканы ол болган. Онзашкап ажылынга карак кызыл кижи деп чүвени ыя ол чижек безин менээ бадыткады. [illegible] маргылдаазы болур дээрге-ле, Петр Иванович бир черден өрээл дилээр, бир черден артык стол-сандайлар ачылаар, бир чамдык эптерлер [illegible] база ачылаар турган.

Анчыларның баштыны кажар угааныг [illegible] болза, [illegible] болур дижир. Кызыл хоорайның шыдыраа клуву деп бажыны тургузарунга бодум белин киржип чордум. Ам ол черде [illegible] үндүр хонар чер кылып алган.

[illegible] ийи дугайында бодап келгеш, Горбунов башкыны сактып келир мен. Ындыг ээ турган болза, шыдыраалаар бажыңы чок [illegible].

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Таңдының школаларында

АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫ—КОЛ ЧҮҮЛ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле [illegible] башкыларның бүгү-эвилел съездизиниң сүмелерин ажыл-херектерге боттандырып чорудар дээш Таңдының башкылары чаа өөредилге чылын [illegible] ажылдап турарлар. Өөредилге-кижизидилге ажылын үениң негелделеринге дүүштүр чорудар, урутларга ханы быжыг билиглерни бээр болгаш оларның күш-ажылга белеткелин чогумчалыг чорудар дээш башкылар коллективтериниң кескү ажылдарны кылган. Онзашкан ажылынга харысалгалыг башкы кадрлар районда эвээш эвес. Межегей ортумак, Кочетов, Чал-Кежиг сес чыл база районнуң шупту эге школалары эрткен өөредилге чылында чүс хуу өөредилгелиг болган. [illegible] ниң дээштиин чүгле хуу-биле [illegible] болдурбайн барды, [illegible] экзаменнер болгаш Чырыдылганың министерстволарының [illegible] ажылдалының көргүзүүн барымдаалап үндүрген.

Районнуң башкылары Волгоград областың башкыларының «Кичээл бүрүзүнге — кончуг эки белеткенир, амгы үениң [illegible]-методтарын билир [illegible] ажылдаар» деп [illegible] кады-биле дээштиг эгелеп. Чогаадыкчы ажылдап чоруур ийи-чаңгыс башкылардан чогаадыкчы коллективке чедир дээш Межегейниң ортумак школазы (директору В. П. Золотухин) черле багай эвес ажылдаан. Башкылар коллективи чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, бот-тывынгыр уран чүүлге, техниктиг чогаадылга деткелгезинге школачылар бирги черни алганнар. Күш-ажылга кижизидилге айтырыынче кичээнгейни салып турар.

Районнуң школаларының материалдыг баазазын быжыглаарынче сагып салыышкын улуг. Эрткен өөредилге чылында бо талазы-биле 76 муң рубльди үндүрген. Ооң ачызында Бай-Хаак, Дүрген школаларында биологияның, орус дылдың, физиканың, химияның кабинеттерин эки кылдыр дерип тургускан. РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Д. Е. Оюннуң тыва дыл кабинеди база эки дериттинген. Районда 25 чылдан ажыр ажылдаан 71 башкы шуптузу ийи-чаңгыс [illegible] ажылдап турарлар. Олар байлак дуржулгазын аныяк башкыларга дамчыдып бериип турар.

Хову-Аксы ортумак школазының башкылар коллективиниң ажылынга эрткен өөредилге чылында чамдык четпестер турган. Кабинет системазынче шилчилгени оожум темпилиг чорудуп келген.

Таңдының башкылары чаа өөредилге чылында чедиишкиннерниг ажылдаар, өөредилге-кижизидилге ажылының дээштиин бедидер, ажылдың шынары—кол чүүл болурун удуртулга болдурарлар.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ АДААН

Күш-ажылга кижизидилгениң боттандырып чорударының бир чугула хевири школаларның дуржулга участоктары болур.

Таңды районнуң ортумак болгаш сес чыл школаларында ындыг участоктар бар. Районнуң улус өөредилге килдизи ол участоктарның ажылын хынап көргеш, ооң түңнелин үндүрген. Көрүлдеге Кочетово сес чыл школазының дуржулга участогу (удуртукчузу биология башкызы С. Д. Сундуй-оол) эң дээре түңнелдиг болганы илерээн. Участок кодээ ажылагыйның культураларын өстүрериниң агротехниказын эки чергелээнинден түңнелинде арбын ногаан массаны бээр кукурузаның сортун өстүргеннер. Ооң-биле кады ук участокта тараалар, ногаа [illegible] дуржулга шөлдери эки дүжүттү берген. Көрүлдеге бирги черни алгаш, ол школаның дуржулга участогу [illegible].

Элегес ортумак школазының башкылары М. М. Орлова биле Н. А. Оюн оларга баштаткан дуржулга участогу база эки ажылдааш, көрүлдеге ийиги черни алган. Школаның бодунуң дуржулга участогунга коллуунда 4—7 [illegible] ажылдап турган. Ол школаның 9—10 класстарының өөреникчилери С. К. Тока аттыг совхозтуң шөлдеринге мал чеми свекланы өстүрериниң шенелдезин чорудуп ажылдап турган. Түңнел багай эвес болган.

Бай-Хаактың, Сосновканың ортумак болгаш Чал-Кежигниң, Хову-Аксының сес чыл школаларының дуржулга участоктарынга солун ажылдарны чорутканы демдеглеттинген. Ооң-биле кады эң тааржыычалыг черлерде турар Владимировканың, Балгазынның ортумак школаларының дуржулга участоктары багай ажылдааның комиссия шүгүмчүлээн. Школаларның дуржулга участоктарының ажылын моон соңгаар улам сайзыраңгайжыдарының хемчеглери ажылдап кылдынган.

К. ОЮН.

БОЛГАРИЯ УЛУС РЕСПУБЛИКАДА

Болгарияның аныяктары танцылап база ырлап тур. Амгы үеде чуртта 27 муң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери бар. Ында танцыга, музыкага, ырга, театрга хандыкшылдыг 600 муң хире сонуургактар кирген. БТА—СЭТА-ның фотоzу.

Чемоданда пылесос

Бажың иштиң эштаарынга херегээр, электри-биле ажылдаар пылесосту (бок сорбурукчузун) Горький хоорайда кылып эгелээн. «Рассвет» деп пылесос дөрбелчин хевирлиг, улуг эвес чемоданнын болганы-биле онзаланып турар. Пылесостуң ындыг хевирлиг болганы ооң ажылдаарынга болгаш ону ажаап кадагалаарынга база [illegible] көжүрериинге таарымчалыг. Ол бодунуң бүгү херекселдери-биле бичии демчээдии чемоданчыгашка кире бээр.

«Рассвет»—важок кол хевирлиг пылесос. Ол боктуң чыгдынганын, ооң ажылдаарынга агаарны канчаар таарыштырарын көргүзүп турар демдектиг. Ол пылесос [illegible], бок дола бергенде, бодуда соксай бээр.

ЭПТЕШ ЧОК БОЛУУЛУҢАР

Хоорай иштинге чоруур автобустарга-даа, Кызыл-биле районнар аразында маршруттарга-даа автобустарга пассажирлер хөй-ниитиниң чурумун сагывас, культурнуг болбас ужурлуг. Ындыг тербүже чамдык пассажирлер автобуска эзирик чоруур таварылгалар бар.

Чоокта чаа мен чорук аныы-биле Кызылга чордум. Ол чорааш Ак-Довурак, Чадаана, Кызыл аразынга чоруур автобустарда эзирик кижилерниң хөвүн кайгап кагдым. Автобус иштинге арагалаар, ында пассажирлерге шорлур, ыыт-дааш үндүрер, оон кедерезе кайы хамаан чок дүжүпүрер —эзирик кижилер шоочындыг телеп чок, хөй-ниитиниң корум-чурумунга таарышпас чоруктарны кылыр дыр. Ол ышкаш херек-даа эзириктер [illegible] үнүп, үнер-кирер дээш автобусту доктаадыр, саададыр болгулаар.

База бир чижекти көргүзүп көрейн. Чадаанадан Хандагайты, Торгалыг суурлар чедер маршруттарга чамдык пассажирлер арт кырынга автобусту ынап-ла доктааткаш, арага ижер, оон мырыңай ыячаар кылыр чаңчылдыг [illegible]-даа бар. Ооң автобуска олуртурааш, ырлажып, алгырып-ла эгелээр. Оон пассажирлерге ол шаптыктыг, ынчаар дээш чүве оларның сагыжынга-даа кирбес.

Эзирик кижилерни автобуска олуртпас деп чурум ынчаар кордунген-даа болгай. Ынчалза-даа хөй-ниитиниң сагылга-чурумун хажыдар, [illegible] өске пассажирлерге шаптыктыг, [illegible] чок пассажирлер база таваржып-дыр. Эзирик кижилерни автобуска олурарын [illegible] болгаш автобус иштинге арагалаар чорукту болдурбас дээш демиселди күштелдирери чугула деп бодаар мен.

Ындыг негелдени автотранспорт ажылдакчылары [illegible] ужурлуг. Ооң-биле чергелештир, хөй-ниитиниң пассажирлерниң талазында база ындыг чурумну сагыыры дээш автотранспорт ажылдакчыларынга дузалажыр, оларны деткиири чугула.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

Чадаана хоорай.

М. Калчанның «Сыырткыжымны сыырыптың бе?» деп фотоэтюду.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ КҮШТЕЛДИРЕР

Чөөн-Хемчик районнуң малчыны Ф. Я. Ондарның «Шын» солунга бо чылдың январь айда парлаттынган чагаазын [illegible], мал-маганның [illegible] тыр санал-оналдарын бижээн чагаалар республиканың ол-бо булуңнарындан кодээ бижикчилерден үргүлчү кээп турар. Редакцияга кээп турар чагааларда түс-түс кижилер [illegible] оорлаар чоруктарга хамаарыштыр боттарының хуузунда санал-оналдың илередип, оор чорук-биле хол-башкан кижилерниң ат-сывын дөрт адап, оларны шыңгыы шүгүмчүлеп, сойгалап турар. Оларны түс-түс чагаалар кылдыр парлап, а чамдыкта оларны бөлүктеп, кыска доңчулалдыг бериип турар бис.

Бөгүнгү солунуң үндүрүлгезинге бир бөлүк чагааларның доңчулалдарын таныштырып, парлаар-дыр бис.

Бии-Хем районда «Алдың» совхозтуң ажылчыны С. Дангаа: «Оорлар-биле демисел чорударынга хамаарыштыр айтырыгны [illegible] чугаалажып турарын ыя деткивес боор. Кончуг-ла чугула, [illegible] айтырыгны чугаалажып турар-дыр бис. Чүгле дээрге оорлаар чорукка удур демиселди күштелдирерге хүннуң чугула айтырыгларының бирээзи. Ону [illegible] бистерниң хамаатыларның киржилгезивис, дузавыс улуг.

[illegible]-даа, хамаатыларның-даа мал-маганын оорлаар чоруктуң [illegible] кол чылдагааны болза оорлаар чоруктар-биле демисел ажылын [illegible] дүүштүр тургуспааныңда деп бодаар мен.

Малчын кижи карактап олурган 400—500 баш хоюн шуптузунуң өң-чүзүнүн таңгыстап бүрүн сактып, таныыр [illegible]. Ындыг болганда, бир [illegible] бодаар мен. Оон кайы ажылчының мал [illegible] хамааржыр мал дээрып билип алыры белен. Аңаа хамаатыларның тодаргай чижектер көргүзейн. Эрткен чылдың август айда Кызылдың эът комбинадынга хойлар дужаап чорааш, «Кызыл тараалыг» совхозтуң хой [illegible]. Оларның мунуп чораан аъттары [illegible] «Хараалы» совхозтуң таңмазы бар болган. Ол дугайын ийи совхозтуң кол зоотехниктеринге дыңнатканы бис. Тодарадыры-биле блокнотка демдеглеп алганнар. Ол айтырыг ооң-биле сураг барган. Ажыл-агыйда чылгы малдың чедип, хораар чоруу хөй, ындыг турбуже, ону шоолуг тооп көрбес чорук кончуг шын эвес.

Малчынның малы-биле хамаатыларның хууда малын аңгылаар айтырыгны шиитпирлээринге алыры чугула. Чамдык кижилерниң хууда малы чежел дээри тодаргай билдинмес-даа болгулаар болгай. Ону болдурбазы-биле малдың [illegible] шыңгыы хыңгаар-ла алыр. Бо айтырыгны чер-чер Советтери холга ап, шиитпирлээр бооза [illegible].

Бай-Тайга районнуң Тээли суурдан Х. Ондар:

«Малдың баш санын өстүрүп, ооң продуктулуун бедидери — кодээниң ишчилериниң мурнунда кол сорулга. [illegible] бистиң малчыннарывыс, [illegible] ажаап-карактап олурар малы [illegible], ыниниң соогу дизейн шудургу ажылдап турарлар. Ооң-биле кады [illegible] үнелеп билбес, оларның мал-маганын оорлап, когарад чедирер алыскак-чиксек кижилер бистиң аравыста бар. Ындыг кижилер-биле эптеш чок демиселди чорудар ужурлуг бис. Оор херек үүлгеткен [illegible] азы оорлап болгу дег [illegible], оларны ниитиниң [illegible] хуралдарынга тургузуп, кадып шыңгыы сойгалаар болза деп бодаар мен.

Ооң ыдан мени дүвүредип чоруур айтырыгларның бирээзи— мал эъдин хамаатыларның талазындан кайы хамаанчок, чогуур черлериниң [illegible] база бадыткал шыңдылгазы чокка душкан-на черге садып турары. Ол кончуг шын эвес. Мындыг таварылгада ук хамааты та бодунуң хууда малының, та оорлаан малдың эъдин садып турар чүве, ону билдинмес боор-дур. Бо-ла бүгү айтырыглар-биле [illegible] чурттакчыныг [illegible] ырак, оладааш, «хуузунда» амыдырап, хөй мал тудуп турар кижилерниң малының санын оңчалап, бүрүткеп даңзылаар талазы-биле [illegible] хемчеглер алыр болза эки деп бодаар мен».

Өвүр районнуң Хандагайты, Тес-Хем районнуң Самагалдай суурларындан бижикчилер У. Саая, Б. Чимит [illegible] чагааларында оорлаар чоруктуң хоразынын дугайын айтып, олар-биле эптеш чок демиселди хүн бүрү күштелдирерин бижип турарлар. Ону чеден алырда, ниитилелге [illegible] рал-биле чурттакчаар кижилерни [illegible] талазы-биле чоруур хемчеглерни алыры чугула.

Агаар

Кызылдың агаар станциязындан дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республиканың бүдүттаар, чамдык черлерге бичии чаъс чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүүреениң секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 13—18, чамдык районнарга 7—12 градус чылыг.

Кызылга эдир бүдүттаал дүне чаъстаар. Чөөн чүк угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 2—4, хүнүс 14—16 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шеригге чаа келдирткеннер дашынче чоруккан» 10.00, 11.45, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 9.40, «Гариб назыныл чурттуга» 11.15, 15.30, 17.15. «Телефон дамчыштыр белектер» 13.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алпамыс школаже чоруткан» 15.00, «Албалаткан дипломаттар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак Бим, Кара Кулак» 15.00, «Бүгү чүве [illegible]» 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАҢГЫ»: «Ак-көк моңгулдуг билзек» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-23-21, 2-21-71, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-71, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үйлдвэр килдизиниң 2-22-64, садыг килдизиниң 2-41-27, информация болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01262

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 210 (10807) | 1978 чылдың сентябрь 8, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Бистиң республикавыстың байдалдарынга черни чайын курунтурары болгаш күзүн аңгысты андарары бөк үнүштерге база кедээ ажыл-агый культураларының хоралаачыларынга удур демиселдиң шиитпирлиг чүүлү болуп турар.

Бо чылын республиканың ажыл-агыйларынга 115,4 муң гектар черни аңдарар болгаш курунтуруп болбаазырадыр ужурлуг турган. Херек кырында 93.9 муң гектарны чайын аңдарган, ол — планның 81,4 хуузу.

Хөй-хөй специалистер болгаш механизаторлар черни курунтуруп болбаазырадырын улуг кичээнгей-биле көрүп, ону кынамчалыг чорудуп турар. Чижээ, Бии-Хем районнуң совхозтары курунтурулга аңдарылгазының планын 106 хуу, Тес-Хемнии—100 хуу, Кызыл районнуу—97,5, Каа-Хемниң ажыл-агыйлары — 84,3 хуу күүсеткен. Ол районнарда черниң кырын чегуур үезинде уладурзартиен, ам ширин аңдара нагдырбас андазыннар-биле чарарын чоруда берген. Өл-шын дүжүп турза-даа, курунтурар шөлдерни бөк үнүштер чок кылдыр ажаап турар.

Ынчалзажок чамдык районнарның ажыл-агыйлары келир чылга хөрзүннү белеткээринге чөгуур кичээнгейни салбаан турар. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары курунтурулга аңдарылгазының планын чүгле 51 хуу, Бай-Тайганы—52,4, Чөөн-Хемчиктии—дөңгүл-ле 45,3 хуу күүсеткен. Тус-тус ажыл-агыйлардан «Совет Тыва», «Ак-Туруг», «Күш-ажылдың хостуу», «Шекпээр», «Дөң-Терезин», «Искра» болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтар курунтурулга аңдарылгазын вожум темпилиг чорудуп турар. Ол районнарның кедээ ажыл-агый эргелелдериниң база совхозтарның кол агрономнары тарааны, мал чемнерин, картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин көвүдээдирин канчап чедип алыр деп бодап турарларыл? Ындыг байдал-биле эптежип болбас. Кедээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары чер аңдарылгазын база курунтурулга болбаазырадылгазын чөгуур үезинде чорудары дээш ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, кол агрономнарындан негелдени кошкаткан-дыр.

Ам республикада тарааларны болгаш мал чеми культураларны ажаап алыры массалыы-биле эгелээн. Тараа шөлдериниң дыка хөй кезээ хестелген, ынчангаш аңгыс аңдарылгазының үези келген.

Аңгыс аңдарылгазында кол чүве—ону чөгуур хуусаазында чорудары. Силос болгаш эрте бышкар тараа культураларын ажаап алган соонда, ол дораан-на эрте аңдарган аңгыс келир чылдың тарылгазынга кончуг таарыш болуп турар. Хөрзүнүң температуразы 10—12 градус чылыг турда аңгысты аңдарарга эң-не бедик берикчелиг болур дээрзин эртем болгаш практика бадыткаан.

Аңгысты ширин аңдара нагдырбас херекселдер-биле чардырар ужурлуг. Чымчак хөрзүннүг бүгү-ле черлерни чардырарда, андазынга шаараш бистиг катоктарны кожуп алгаш, соң-биле довурантты таптай бастырар херек.

Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларында 20 муң гектар ажыг тараа культураларын болгаш 22 муң гектар кукурузаны база өске-даа силос культураларын ажаап алган. 15 муң гектар ажыг шөлдүң чаңгыс чылдыг сигеннерин кестинген. Ындыг болганда, аңгыс аңдарылгазын улуг шөлдерге чорудуп болурунуң аргазы бар-дыр.

«Кызыл тараачын», «Саян», «Улуг Октябрь», СЭКП-ниң XX съездизин аттыг, «Революцияның чалбыыны» совхозтар болгаш Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы кускү аңгыс аңдарылгазын чөгуур үезинде бедик шынарлыг кылдыр чорутказ, чыл бүрүзүнде-ле тараа культураларының чаагай дүжүдүн ап турар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок бо чылын безин ол ажыл-агыйлар өске совхозтарга бодаарга, дыка чаагай дүжүттү ап турар.

Бо күзүн республикага ниитизи-биле 136,7 муң гектар аңгысты аңдарар планныг. Ам херек-кырында аңдарганы 8,6 муң гектар хире, азы планның 7 хуузу. Тараажының күзүн кылыр бо чугула ажылынче Каа-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнарның совхозтарының механизаторлары эгелеп кирипкен. Ол черлерде аңгыс аңдарылгазының темпизи шалыпкын, ажылдың шынары эки болуп турар. А Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Кызыл болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында чаңгыс-даа гектар аңгыс аңдартынмаан. «Тииилелге», «Шамбалыг», «Кок-Тей», «Күш-ажылдың хостуу», «Найырал», «Чыраа-Бажы», «Шекпээр» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтарның дугайын маңаа онзалап демдеглээр херек. Бо ажыл-агыйларда агротехниканың дүрүмнерин хамыдып, шөлдерниң колдуг хөй нуруузун чазын удур аңдаргаш, тараа чөштүрып турар. Ооң түңнелинде чыл бүрүзүнде-ле арагжок куду дүжүт ап турар. Үстүнде айыткан ажыл-агыйларда ам база-ла аңгыс аңдарар агрегаттарның ажылдаарының графиги тургустунмаан, бригадирлерге болгаш трактористерге онаалда бердинмээн. Ындыг четпестерни кедээ ажыл-агый эргелелдери дөп-дораан чайладыр хүлээзгелиг.

ССРЗ-ниң 50 чылы аттыг, «Тииилелге», «Коммунизмниң херели», «Кок-Тей», Тока эттыг болгаш өске-даа совхозтарда улуг күчүлүг К-700, К-701 тракторлар дыка хөй. Ынчалзажок олар янзы-бүрү чылдагааннар ужурундан бо хүннерге чедир-ле аназ тургулаар. А ажылдап турар тракторларның бүдүрүкчүлүү куду. Ылаңгыя «Бурунгаар», «Бүрен», «Кызыл тук» (Каа-Хем), «Ленинчи орук», «Россия» совхозтарда аңгыс аңдарылгазында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү куду болуп турар.

Аңгыс аңдарылгазын чорударының эң эки үези келген. Ынчангаш ону дүрген темпилиг, шынарлыг чорудар дээш чөгуур хемчеглерни дарый алыры эргежок чугула. Агрегат бүрүзүнге график-онаалданы бээр, ооң күүселдезин болгаш шынарын шыңгыы контрольдаар, тарааны ажаап алган соонда саваңны дораан-на шөлден чайладып сөөртүрүн организастаар, аңгыс аңдарылгазынга ипатевчу арганы калбаа-биле ажыглаар херек.

Аңгыс аңдарылгазының планын күүседир, ону бедик шынарлыг чорударын чедип алыр дээш ажыл-агыйларның специалистери, механизаторлары бүгү күштү салыр ужурлуг. Бо чугула ажылды организастыг эрттирери, механизаторлар ортузунга чарышты организастаарын партномнар боттарының кичээнгейинге алыр хүлээзгелиг.

КОМБАЙНДАН ШАҢЧЕ

Республиканың ажыл-агыйларында дег, Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң тараа шөлдеринде 1978 чылдың дүжүдү дээш демисел бо хүннерде хайныкчан. Тараа культураларының ажаап алыышкынын совхозтуң чер ажылдыгжалары ам ол ажыг хопук чорудуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери 1570 гектар черден тараа культураларын, 600 гектар черлен чаңгыс чылдыг сигенни бо хүннерде ажаап алган. Ажыл-агый гектардан ортумаа-биле 5 центнер тарааны ажаап ап турар. Ол эвээш дээрзин билдингир. Совхозтуң чер ажылдыгжалары бо чылдың ол эвээш-даа бол дүжүдүн бир аргазын ажыглап тургаш, бичии-даа чидириг чок ажаап алыр хүлээлгезин багай эвес күүседип турарын ажылдаашкынның [illegible] туңнели бадыткан турар. Ажыл-агый бир машина-техниканың [illegible] шынарлыг чорутканы болгаш ажылдаашкынны бүрүн киирген.

Дуржулгалыг хоочун механизатор Семен Филиппович Чекулаев удурткан № 2 хоорттраттор бригадазының механизаторлары бистиң аңаа чораан хүнүвүсте совхоз төвүнден ырак эвес черде чээрби ажыг комбайн-биле кестирип турдулар. Механизаторлар өскээр, чардыгар-даа хире эвес, комбайннарын одуруглай чыскаапкан кааш, чай чок-ла ажылдаар турлар. Бригада дүжүт ажаап алыышкынның механизаторларының аргазы-биле чорудуп турар. Күш-ажылды ол арга-биле организастааны механизаторлар кайчаар көрүп турарын чугаалап бээрин бригадирден дилеедивис.

— Ажаап алыышкын үезинде ажылды бо арга-биле чорударын черле ажыктыг деп санап турар бис. Бо ажаап турарывые 500 гектар черде механизаторларның бир отряды ажылдап турар. Ажылдың темпизин дүргедедиринге, ооң шынарын бедидеринге, ажаалданы чөгуур хуусаазында чорударынга болгаш машина-техниканы чоп ажыглаарынга ол чогумчалыг-дыр. Коллективтиг, дээниг, бот-боттарына хуусалажып, эгин кожа ажылдаары черле ажыктыг. Дүжүт ажаап алыышкынның [illegible] нээрге, бо чылын хирелиг. Ынчангаш ооң «салым-чолу» ону ажаап турар кижилерден, бистерден, кончуг хамааржыр. Ындыг болганда ол бистен күженииишкинниг ажылды негээр. 1978 чылдың дүжүдүн бичии-даа чидириг чок ажаап алыр хүлээлгевисти багай эвес күүседип эгеледивис—деп, бригадир чугаалады.

Механизаторларның аразында күш-ажылчы маргылдаа кижи бүрүзүнүң ажылынга харысалгазын бедиткен. Социалистиг чарыштың түңнелин мында беш хонуктан үндүрүп турар. Ажаап алыышкынның маадырларының аттары чымыштыг иштиң баштайгы хүннеринде-ле илереттинип эгелээн. Эртке кйн беш хонуктарның түңнели-биле Бокту Биче-оол социалистиг чарышта тиилекчи болган, бирги черде чорүп турар. Ооң башкарган комбайнында «Бегүн бирги черде» деп транспарантыны бастырып алган. Черниң ишти, үшкү черлерни хоочун механизатор Михаил Бүрбү биле Лазо Монгуш одар алганнар. Мурнакчы механизаторлар хүн ортумазыт 130—150 хуу күүседип турарлар. Комбайнерлер Семен Шагдыр-оол, Николай Овчаров, Владимир Горев мурнакчы өөрүнден чыдып калбайн ажылдап турарлар.

Комбайннарның үреликшкиннерге таваржып, ажыл чок турар чорууну чайладыр айтырыг мында эки тургустунган.

1978 чылдың дүжүдүн комбайндан машиналар, машиналардан совхозтуң шаңнынче үзүктел чок кежип эгелээн.

В. КУУЛАР.

ЧУРУКТАРДА: бригаданың мурнакчы комбайнери Бокту Биче-оол; ажаалда үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

СЭКП Төп Комитединде

Эвилелдежиишкен республикаларның компартиялар ТК-ларының, партияның крайкомнар, обкомнар секретарьларының, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң министрлер оралакчыларының — экономиктиг өөредилге талазы-биле чогаалдар [illegible] даргаларының, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, идеологияның төп албан черлериниң, солуннарның, журналдарның, телевидениениң болгаш радионуң удуртур ажылдакчыларының чыылгазы сентябрь 6-да СЭКП ТК-га болган. «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң ролюн күштелдирер талазы-биле Башкирияның партия организацияларының [illegible] дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле сорулгаларны көрген.

Чөвүлел хуралды СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин ажыткан.

СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң [illegible] бирги оралакчызы Г. Л. Смирнов илеткел кылган. Ажылчы [illegible] экономиктиг өөредилгениң организастаарының [illegible] бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, беш чылдың онаалдаларын [illegible] күүседир дээш социалистиг чарышты калбартырынга ол өөредилгениң ролюн [illegible] дугайында санал-оналдарны чөвүлел хуралга калбаа-биле солушкан. Ажылчы [illegible] өөредилгениң [illegible] тургаан улуг [illegible] гайжыдарының, ол чүтүлэ херекке партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш ажыл-агый [illegible] кижилер айташтыг башкарарының аргаларынче болгаш методтарынче улуг кичээнгейни салган. Украинаның Компартиязының ТК-ның секретары А. А. Титаренконуң, ВЦСПС-тиң даргазының оралакчызы В. И. Прохоровтуң, ВЛКСМ ТК-ның секретары В. М. Мишинниң чугааларынга массаларның күш-ажылчы [illegible] совет кижи бүрүзүн бедик идейлиг, чурттуң ээзи болурунуң, күш-ажылдың [illegible] херээнге кижилерни чорукка экономиктиг өөредилгениң [illegible] СЭКП-ниң Москва обкомунуң секретары В. М. Борисенковтуң, аар болгаш транспорт машина тудуушкунунуң министриниң оралакчызы Г. Г. Сотниковтуң, «Экономическая газетаның» кол редакторунуң А. Ф. Румянцевтиң чугааларынга марксизм-ленинизм классиктериниң чогаалдарын [illegible] СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары ЛЛ. И. Брежнев[illegible] тиң ажылдарын хаары өөредилгениң үндезилээш, кадрларның экономиктиг өөредилгезиниң теориктиг болгаш методиктиг [illegible] ниң аргаларының дугайын [illegible] өөредилгениң практиктиг угаа[illegible] ның дугайын, экономика талазы-биле тодаргай бодалганы дыңнакчыларга [illegible] социалистиг [illegible] эптеш чок көөрүнге кижилерниң, алдынган билиглерин, кол фондуларны, материалдыг, күш-ажылчы болгаш саң курлавырларын чеп ажыглаар дээш, продукцияның бот-үнезин чиигедир дээш демиселге ажыглап билип алыр аргаларның дугайын Казахстанның Компартиязының ТК-зының секретары О. С. Мирошхин, Челябинск областың Ачинскиде металлургия заводунуң директору А. К. Соловьев, ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министриниң оралакчызы Б. Г. Штепа, Волжскиниң автомобиль [illegible] партком секретары И. Л. Рымкевич олар чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери И. Н. Дмитриев, В. В. Листов, Ф. И. Мочалин, И. Д. Сербин, СЭКП ТК-ның харысалгалыг өске-даа ажылдакчылары киришкен.

ЧУРУКЧУЛАР— УЛУГ ЧОГААЛЧЫГА

«Толстой—бүдүн делегей» деп, М. Горький бижээн. ССРЭ-ниң Чурулга академиязының залдарында сентябрь 6-да ажыттынган «Л. Н. Толстой чурулга уран чүүлүнде» деп делгелгени көргеш, аңаа база катап бүзүрээр бис. Бистиң чуртувустуң янзы-бүрү музейлеринден келген муң ажыг чогаалдарны мында делгээн.

Классиктериниң болгаш совет авторларының орус литератураның гениинге турас[illegible] чогаалдарын бир-ле дугаар долузу-биле ол делгелгеге чыткан. Делгелгеде ажылдар чүгле Толстойнуң овур-хевирин катап тургузуп [illegible] таныштырып турар эвес, харын көрүкчүлерни ооң чогаалдарының маадырлары-биле таныштырар, ооң чурттап, чогаадып турган үезин көргүзер.

Бүгү делегейге билдингир аттар—И. Крамской, И. Репин, Н. Ге, В. Маяковский, Л. Пастернак Толстойнуң [illegible] болгаш оңу [illegible] Делгелгениң чүгү-ле [illegible] Улуг чурулгазын болгаш [illegible] [illegible] ооң [illegible] ол үеде Россияның культура [illegible] Ясная Поляназы кажан-даа чаптаттынмас чурумалын [illegible] [illegible] скульптураларда көргүскен.

Толстойнуң овур-хевирин совет чурукчуларының: А. Самохваловтуң, В. Фаворскийниң, Д. Шмариновтуң, О. Верейскийниң болгаш өске-даа [illegible] [illegible] Толстойнуң чогаалдарының талазы-биле графика база чурулга ажылдарының бүдүн галерея[illegible] совет [illegible] чогаалдарында тургускан. Оларның [illegible] «Дайын болгаш тайбың», «Анна Каренинаның», «Хаджи-Мураттың» маадырларының овур-хевирлери совет ном графиказының алдын фондузунда кирген.

(СЭТА-ның корр.).

ТУЛАНЫҢ ЧЕРИНДЕ БАЙЫРЛАЛ

ТУЛА. Боттарының чаңгыс улуг чаңгыс чер-чурттуу Л. Н. Толстойнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чылын Туланың ажыл-ишчилери байырлалдыг демдеглеп турар. Сентябрь 6-да ол хоорайның шии театрынга кайгамчыктыг хүнге тураскааткан байырлыг хурал болган.

Л. Н. Толстойнуң өөлдейиин кайгамчык калбак демдеглеп турары орус чечен чогаалдың гениин бүгү улустуң алыышкан ынакшылы болгаш хүндүткел-биле көрүп турарының бадыткалы-дыр деп, партияның Тула обкомунуң бирги секретары И. Х. Юнак онзалап демдеглээн.

Толстой дугайында состу РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң башкаар черниң даргазы С. В. Михалков чугаалаан.

— Толстойнуң гениалдыг сөзү ядарааш-түрегдээн кижилерниң дүвүрээн арын-нүүрүнүң, оларның чүрээниң болгаш угаан-сарыылының илерели болуп турган—деп, ол чугаалаан.—Чогаалчының кижилерниг үнү улуг-хуузун осгунганнарны камгалаарынче, күш-ажылчы улустуң доо кодурүүн эрге-эрге камгалаарынче көдүрлүн үнерниң кайгамчык кылдыр чаңгыланып турган. Ондур улуг чогаалчы болгаш бодалчы бодунуң күчүлүг гениий-биле кижиниң ажыл-чорудулгазының бүгү талаларын көргүскен. Ол бүгү чогаадыкчы бодалдар — кижи төрелгетенниң угаан-бодал, ажы-чан сайзыралының нүүрүнде, буяныг чаагай болур чоруктуң чырыткылыг идеалдарының нүүрүнде тып-тып каап турган. Үе-шаг бисти Толстойдан ангылавайн, харын Россияның өндүр улуг хамаатызының өлүм чок гениин бистерге чооку кылып берип турар. Ол кезээде бистерниң-биле — деп, С. В. Михалков чугаалаан.

Туланың боо-чепсек заводунуң слесары Е. А. Ганов, Вьетнамның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң секретары Хоанг Чун Тхонг, Л. Н. Толстойнуң «Ясная поляна» музей-оранчының директору С. Г. Бунин болгаш өөн-даа өскелер өлүм чок чогаадылгалары кижи төрелгетенниң уран-чечен авгжулдезинге будуун үени арттырган Л. Н. Толстойнуң чогаадыгларының өскерлиш чок ужур-утказының дугайын чугаалаан.

(СЭТА).

Сентябрьда ажылдап эгелээр, а херек кырында?...

Ажыглалда киирер тудугда

Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЗ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында өске бүгү бүдүрүлге черлери-биле кады Кызыл-Мажалыкта эът комбинадының тудуун дүргедедип, ону бо чылын ажыглалга киирерин көрген.

Тудугну эгелээнден бээр элээн үе эрткен. Бо хүннерде мында ону ажыглаага киирерниң мурнуу чарышның ажылдары чорүп турар. Тудугну кылырының кол керзиин чарган организация — «Шагаан-Арыг аар тудуг» трестиниң № 42 тудуг эргелели болгаш тудуг-монтаж ажылдарының элээн каш дузалал эргелелдери боop турар. № 42, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелдериниң, «Красноярскспецтудуг» трестиниң үшкү тудуг эргелелиниң, «Сибирьэлектромонтаж», «СВЭМ» эргелелдериниң удуртукчулары бо чылдың эгезинде чаа туттунуп турар бүдүрүлге черниң дерезиннизынга ону сентябрь 20-де бүрүн-биле дужаап бээрин ээзаан. Ооң-биле холбаштыр эът комбинадының директоризы инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш мал согуттурарын чечээш, ооргу келир үениң ажылынга өөредирипиң хемчеглерин ап эгелээн.

Амгы үеде бүгү цех начальниктерин тускай дээди эртем-билиглиг кижилерден четчелээш болгаш Красноярск, Абакан, Иркутск болгаш өске-даа хоорайларда эът комбинаттарында элээн хөй кижи өөредип доозуп турар. Бо хүннерде херек кырында комбинатка ажылдаар 130 ажыг кижи белен боор турар.

Ол персонал комбинатты эдиктир ажылдадып, шээр малды хүлээп алырынга четчир дээрзин комбинат тудуунуң директору С. Г. Шестаков бүзүредип турар. Ниитизи-биле ол чаа бүдүрүлге черинге сезоннар үезинде 400 ажыг [illegible] ажылдаар ужурлуг. Комбинатты оңгу беш чылдың үшкү чылының сентябрьында ажыглалга киирерин [illegible] бүдүрүлге планы бердинген.

Ону баштаар Кызыл-Мажалыктың эът комбинады чыл төнчүзүнге чедир бажрык 8000 тонна продукцияны бээр. Ынчангаш республиканың барыын талазы районнарының ажыл-агыйларының дужааганы он муң ажыг шээр малы база муң ажыг сарлык, ыныыктыг бода малы Барыын-Хемчик районда мооцнеттинген, комбинаттың ажылдап эгелээрин манап турар.

Республиканың ажылдаага киирер чугула ол тудуунда байдал херек кырында кандыгыл? Тудугга шеверлекчилер болгаш монтажчылар ажылдап эгелээ-ле элээн үе эрткен. 42 дугаар болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелдериниң шеверлекчилери сентябрьның 10-да бүгү-ле ажылдарны доозарын хүлээпкеннер. Олар боттарының сөзүнге ээ боop, хүлээлгезин бөгүн-даарта күүседир дей берген. Хамык тудуг [illegible] бүдүрүкчүлери, суг болгаш агаар дамчыдыкчыларын, компрессорларны, автоматиканы участогун болгаш өске-даа монтаж ажылдарын шаапкан чыдарында боop турар. Чүге дээрге эът комбинадының специалистери кылдырган монтаж ажылдарын хүлээп аар дээш хыпап көөрге, дыка хөй чедир кылдынмаан болгаш үрей кылдынтап чүүлдер илерээн. Чайгаазарга, [illegible] тарыг үгда 1200 тонна эът кылгаар чөгиг [illegible] безин хагдынмас болган. Чылдагааны дамчыдыкчы хоорайларны эжиктер адаа-биле эвес, а оларның иштинче киир ыттеп каан болган. Оңу [illegible] [illegible] бүгү шалааларны катап буза шаппаш, ол үттерин ажыдып турар. «Северовостокэлектромонтажтың» болгаш «Сибирьтехмонтажтың» чоруткан телээлекчилериниң тургускан автоматика, электри шугумнары четче ажылдавас боорга, комбинаттың специалистери хүлээп албаан турар. Насос станциязы болгаш суг мөөңнээр резервуарлар белен эвес. Ылаңгыя ийиги резервуарга чуулдага ажыглаар суг ынырыпас, чер иштинче токту бээр. Ооң чылдагааны—тудукчуларның үрей кылганы боор турар. Ооң дылын тып, эдеринге хөй үе-шак херек апаар. Үшкү тудуг эргелелиниң (Н. И. Чинзяк) бүрүузу-биле колбаса цегиниң вентиляция [illegible] агрегаттары чедир кылдынмайн турар. База-ла олар 200 болгаш 180 мм. хоорайлар чогундан чамдык дамчыдыкчыларны кылбайн турар. Чедир кылып, элер чүүлдерни ам даа хоойу-биле көргүзүп болур.

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының дирекциязы болгаш кержелиг тудуг организацияларының удуртукчулары-даа бо бүгү четпестерни дораан чайладып, эде кылыышкыннарны доозар дээш [illegible] турар. Ынчалза-даа дыка хөй [illegible] [illegible] гелединиң мында участогунуң (мастер Чижик) ажылдакчылары хүнде 20—30 чедир автомашина асфальтыны ап, ажылдаар турган, чамдыкта ийи-үш [illegible] ниити материалды ап турар.

Бо чугула тудугда улуг четпестерниң бирээзи—тудуг организацияларының удуртукчуларының четпес ажылдап турары. 42 дугаар болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелдериниң (П. Дмитриенко, Э. Пацук) болгаш бригадалар, участоктар аразында социалистиг чарышты организаставаан. Ол хамаан чок көргүзүт самбыразы безин чок, мурнакчыларга алдар кылдыр көдүрер тугту тургуспаан. Хүннүң-не оперативиг удуртулга штабы хуралдаардан ангыда, ажылчыннар ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдарны чорутпас. Мурнакчыларның [illegible] аргаларын ажыглавайн турар.

Үстүнде айыткан четпестерни дарый узуткап, шалыпкын хемчеглерин алыр болза, комбинат бо айда ажылдаага кирип болур. Ооң бадыткалы кылдыр мында ажылдап турар кижилерниң кызымаккай, бүдүрүүшкүнүг ажылы болур. Н. Салчактың Г. Колядының, Д. Саттактың [illegible] бригадалары бо хүннерде административтиг-ажыл-агый корпузунда маляр-штукатур ажылдарын доозар чадаа. Бригадаларда Б. Куулар, С. Горбунова болгаш өскелер-даа дыка эки ажылдап турар. Бо ышкаш сантехник В. Макрушин, монтажчы А. Кунгаа, 3-кү тудуг эргелелиниң ажылчыны С-Д. Хертек дээш өске-даа мурнакчыларны адап болур.

Эът комбинадының тудуун [illegible] Кызыл-Мажалык суурнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның ажылчы коллективтериниң, албан организация черлериниң шефтээшкининиң [illegible] турар. Аңаа хүнде ортумаа-биле 200 кижи ажылдап турар. Бо талазы-биле районнуң орук-тудуг болгаш ажыглал черлери, район эмнелгези, санэпидстанция, райпо, 1 болгаш 8 дугаар тудуг колонналары, даг-дүгү аргылаар В. И. Ленин аттыг комбинат дээш, өске-даа [illegible] кейлиг киржип турар.

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының ол ажыг цехтериниң [illegible] ның 60 хуузу сентябрь эгезинде [illegible] лаарынга белен. Ол бүрүнү-биле ажылдап эгелээнде хонук санынга 700 шээр болгаш 150 ажыг бода малды хүлээп ап, 30 тонна эътти, 3 тонна колбаса кылыгларын бээр күүтүлүг. Комбинатта ЭДЧ шугуму-биле Венгриядан, Румыниядан болгаш өске-даа социалистиг чурттардан хереглиг [illegible] Хамык ужур ол бүгү чүүлдерни эде кылып, эдиктир ажылдадырындан хамааржыр.

Т. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корр.

БЕДИК ИДЕЙЛИГ ЧОГААЛДАР ДЭЭШ

Тыва АССР-ниң чогаалчыларының VII съездизи чоокта чаа майымсылал Кызылга болуп эрткен. Отчёттуг үениң дургузунда кылып чоруткан ажылдарын, оон иштинде чедиишкиннерин база четпестерин съездиниң киржикчилери тодарган чугаалашкан. Ол талазы-биле отчёт илеткелди Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы турган О. О. Суваккит кылган.

Тываның чогаалчылары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, чоннуң [illegible] хереглелиниң дерзиге боттарының салым эвес улуг-хуузун киириштирип турар. Литератураның шенкыш хөгжүлдезинге СЭКП ТК-ның «Литература болгаш уран чүүл критиказының дугайында», [illegible] болгаш өске-даа [illegible] улуг рольду ойнаан.

Тыва чечен чогаалдың хөгжүлдезинде хой национал совет чечен чогаал-биле сырый харылзаалыг. Отчёттуг үениң дургузунда [illegible] 13 авторнуң бижээн [illegible] номнарын номчукчулар алгылаан.

Тыва прозаның 70 чылдарның чогаал үезинде бар онзагайлыг чүүлү — [illegible] амгы үеде Тываның чогаалчылары [illegible] прозада чогаалдың [illegible] рассказтары, тоожулар[ы] ны бедик оларга барааладып турар апарган. Аңаа М. Эргептиң «Өдүгенде чайлаг», М. Кенин-Лопсанның «Дээрниң көрүнчүү», Х. Ондар-оолдуң «Кызыл хана» деп чогаалдары хамааржып турар.

Тыва чогаал партийжи болгаш улусчу принциптерни хамык чокка сагып турар. Тыва шүлүк чогаалының ак хоочуну С. Сарыг-оолдуң болгаш элээн [illegible] эгелекчилерниң-даа чогаалдары амгы [illegible] арткан. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. Б. Пюрбюнуң [illegible] деп ном[илээ] чогаалдары чүгле ол авторнуң бодунуң эвес, харын-даа бүгү тыва шүлүк чогаалының чаа [illegible] чедиишкини болган. Л. Чадамба, Ю. Кюнзегеш, М. Кенин-Лопсан, С. Тамба, Е. Танова, С. Молдурга, М. Өлчей-оол, А. Даржай, В. Серен-оол болгаш өскелерде тыва шүлүк чогаалының талазы-биле база үре-түңнелдиг ажылдап турарларын демдеглээш, илеткелчи түңнүг чогаалчыларының ажылдарынга доктааган.

Тыва драматургиянның үнделекчилери В. Көк-оол, С. Тока, С. Пюрбю, О. Саган-оол оларның адынга амгы үеде К. Кудажының [illegible] «Ол бирэ», «Далай дувунде дангына», «Инчеек», «Эмчи Белек-кыс» (Феликс Коп) деп шиилери [illegible]

Тыва национал бижимел чогаалдың хөгжүлдезиниң бүгү үе-чадаларының айы-биле критика болгаш литературоведение база хөгжүп келген. Эте бажында С. Пюрбю, Б. Хөвенмей, О. Саган-оол болгаш өске-даа хоочун чогаалчыларның таныбыр болгаш өөредиг хөөннүг чүүлдери бо темаларга коступ келген. Тыва болгаш Бүгү-российяның база Бүгү-эвилелдиң парлалга черлериниң [illegible] М. Хадаханова, Д. Куулардың, А. Калзанның болгаш өскелерниң-даа ажылдары тыва литература критиказынга улуг салдарлыг болган.

Ю. Кюнзегеш биле С. Сарыглар [illegible] чогаалдарны ном кылдыр парлаар талазы-биле ажылда чедиишкиннерин база четпестерин тодарагай айтып, [illegible] номчукчунуң мурнунга харысалгазының дугайын чугаалааннар. Критик Д. Куулар тыва чечен чогаалда критиканың хөгжүлдезинге доктаагаш, мында бар четпестерни тодаргай айтып, ону чайладырының аргазын чугаалаан.

«Националдар аразынга харылзааның болгаш кады ажылдажылганың шапкын өзүлдезинден Совет Эвилелиниң бүгү чоннарының болгаш биче улустарының аразында харылзажырының дылы апарган орус дылдың ужур-дузазы улам-на бедип турар» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. А. Жаров, П. Железнов, М. Скуратов, Ф. Фоломин, О. Дмитриев, С. Козлова, А. Емельянов, Е. Старикина болгаш өскелер-даа тыва литератураның өзүлдезин-даа [illegible] эртемдиг ажылдаар турар. Бөгүн тыва номчукчулар орус чогаалчы С. Щипачёвтуң, белорус шүлүкчү П. Бровканың, украин С. Олейниктиң, кыргыс Ч. Айтматовтуң, авар Р. Гамзатовтуң, якут С. Даниловтуң, хакас Н. Домажаковтуң, алтай П. Кучияктың, бурят Н. Дамдиновтуң, нивх В. Сангиниң, манси Ю. Шесталовтуң, моол С. Удвалдың чогаалдарын төрээн дылынга номчуп турар апарган.

Аңаа холбаштыр Тываның чогаалчыларының съездизинге киржип келген аалчы — Хакасияның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы М. Кильчичаков чылдагаапарга байыр чедирбишаан, кожа-турар ажы-дугма улустуң чогаалчыларының харылзаазының болгаш аргажурулга солчулгазының [illegible] дугайында санаазынга чугаалаан.

Чогаалчылар эвилелиниң кежигуннери-биле чергелештир бистиң республикада аныяк, чаа эгелеп чоруур литераторларның саны өскен. Бо чылын республиканың ном үндүрер чери оларның он ийизиниң чогаалдарын парлап үндүрер планныг. Оларның чамдыктары номчукчуларга бараалгаттынган. Аныяк чогаалчыларның өзеринге СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери болгаш СЭКП ТК-ның «Чогаадыкчы аныяктар-биле ажыл дугайында» доктаалы улуг ужур-дузалыг болганын илеткелчи онзалап демдеглээн. Ооңгу үеде Чогаалчылар эвилели чамдык топ албан черлеринге кады чамдык хемчеглерни ап чорутпаан. Чижээ, аныяк авторлар М. Өлчей-оол, М. Кенделей, М. Куулар, Ч. Донгак, М. Хайдып, В. Бузыкаев, И. Шустов болгаш өскелерниң-даа бижээн чогаалдарын чугаалашкыш но[муп], чогуур [illegible] берген.

1977 чылда ВЛКСМ обкому Культура министерствозу-биле кады Чогаалчылар эвилели республиканың чогаадыкчы аныяктарының баштайгы фестивалын организастап эрттирген. РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң четтикчилери аныяктар-биле ажылдың Чөвүлели Тыва АССР-ниң Чогаалчылар [illegible] дузаны көргүзүп турар.

Кызылда болгаш өске-даа хоорайларда, суурларда литература каттыжыышкыннарын болгаш бөлгүмнерни тургускан. «Тываның аныяктары», «Тувинская правда» солуннар редакцияларында, а ол ышкаш Мугур-Аксы суурда, «Суг-Хөл» совхозта, Тээли суурда болгаш өске-даа черлерде литкаттыжыышкыннар үргүлчүлеңдиг, үре-түңнелдиг ажылдап турар.

Аныяктар-биле бистиң ажылывыста база бир улуг четпес чорук болза, бистиң Чогаалчылар эвилелиниң хуралаалгазының өспейн турары болур.— Бисте Эвилел кежигүннери 13 кижиниң эң «чалыызы» 45 харлыг боор турар.

Съездиниң ажылынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы К. С. Шойгу киржип, амгы тыва чечен чогаалдың партийжи утчу-шиңниң дугайын айтып, бар чедиишкиннерге ооржургавайн, амгы үениң номчукчузунуң эстетиктиг негелдезин хандырып шыдаар бедик идейлиг, ханы уткалыг-шынарлыг, уран-чечен чогаалдарны тургузар дээш кызымаккай, эрес-шудургу ажылдаарынче Тываның чогаалчыларын ол кыйгырып, делгерецгей чуве чугаалаан.

Э. НЕЧИЛ-ООЛ,
«Шынның» корр.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Үлетпүрнуң, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының коллективтеринде күш-ажылдың хоочуннары, аныяктарның дагдыныкчылары, чоннуң [illegible] кижилерис-ле хөй. Ындыгларга ыраккы Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң кадарчызы, коммунист Күдерген Борисович Кол болгаш оон өөнүң ээзи Бичиней Санаевнаны хамаарыштырып болур.

Оларның кадарыңда совхозтуң төрүүр 90 баш инек бар. Олар чүгле бо чылын эвес, мурнуку-даа чылдарда социалистиг чарыштың тиилекчилериниң аразынга демдеглэлгени келгеннер.

ЧУРУКТА: совхозтуң инек кадарчылары Бичиней, Күдерген Колдар.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

ДЫҢНАП ХАНМАС АЯЛГАЗЫ

Оон бээр бир чыл чеде берген. Мугур-Аксы суурга самолёт манап турган мен. Аэропорт начальниги Дамба Доржунуң бичежек өрээлинге [illegible] харылзааны турарын сонуурган ордум. Доржу — дуржулгалыг радист. А Кызылда чугаалажып орар эжи чаа ажылдап кирген кижи боор, радиостанцияның чалгыгларын орта таарыштырып шыдавайн, өскелеринге үэ шаптырып алыр болду. Ол аразында агаар [illegible], дыңналдазы улам дорайтаан.

Хенертен Кызылдан дамчыткан медээ тода болгаш өткүт апарды. Доржунуң арны чырып келген:

— Виктор Александровичиниң «холунуң үнүү-дур», таныш кагдым, ам ажырбас, радистер билеп алыр [illegible] деди.— Дуржулгазы-даа улуг, мергежилинге бердинген-даа кижи-ле болгай.

Кызылга келгеш, ажыл-албан ужурунда Виктор Александрович Каншевскийге таңдаа катап ужурашкан мен. Ол ам 62 харлыг, ийи чыл мурнунда-ла оон пенсияжар үеси келген. Ол хереглели бүдүрүлгеден чорбаан. «Тутп дыштанмас силер, Виктор Александрович, пенсиянар эвээш бе?» деп, өөрү баштактанып айтырар. «Хамык ужур акшада эвес, а сонуургалда-дыр ниин, дуңмалар, ажыл чок олурарга сагыш-сеткил саарлык, дуду апаар чуве-дир, баар, база чер-даа тывылбас» деп, ол шын сеткил-биле харылаар. В. А. Каншевский ам-даа самолеттар болгаш вертолёттарның харылзаа-биле хандырар [illegible]. В. Каншевский 1944 чылда Красноярскиге радистиң мергежилин чедип алган. Оон бээр ону черле солуваан, аэропорттарга радист болуп бо хүннерге чедир ажылдавышаан. Үжен ажыг чыл эрткен-даа болза, ажылынга сонуургалы өшпээн, харын-даа улам кыптыккан.

Виктор Александрович Тывага чээрби сес чыл мурнунда келген. Дораан-на аэропортка радист болуп ажылдай берген. Ол үеде бедик мергежилдиг специалистер чедишпес, ажылдаарының берге ажок турган. Чамдыкта солуур эш чокта дүн-хүн чок ажылдаптар үелер тургулаан. Ынчалза-даа ол бергелерге торулбаан. Чаа кадрлар-биле бүдүрүлгени четчелиг [illegible] радистерни мергежилдиг бедидер херекке эвээш эвес үлүүн киирген.

Виктор Каншевскийниң кызымак күш-ажылын, эш-өөрүнге [illegible] мөзүлүүн, авиабүдүрүлгениң коммунистери өөрүнүп киргеш, СЭКП кежигунунге кирерин саналдаан. Төлептиг эшти СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Ынчан 1954 чыл турган.

В. А. Каншевский Тываның уаун-даа, доора-даа дургаар эргип, кезип таапкан. Ол ажыл даадап, ажык сүрүп эвес, авиабүдүрүлгениң адырларынга, [illegible] тарынга ажылдап келген. Морзениң стирео, «точказы» — ооң бүгү назынында таалап ханмас аялгазы ол.

— Мээң ажылдап келген үемде бээр Тыва республиканың-даа, ооң иштинде авиабүдүрүлгениң-даа амыдыралынга дыка хой онзагай өскерлиишкиннер болгулаан. Чаа-чаа самолеттарның мергежилдерин [illegible]. Бо бүгүге мээң бичии-даа болза, улуг-хуум киргенинге чоргаарланыр мен,— деп, Виктор Александрович чугаалады.

Мугур-Аксыга аэропортка оон «холунуң уну» таныш [illegible] Виктор Александрович [illegible]

— Дагдыныкчылар чөвүлелиниң [illegible] Райкомнар-биле харылзаажыкан [illegible] бар- деди.

Амгы үеде Кызылдың харылзаа бөлүмүнде инженер-ле турар Сергей Губанов: эң [illegible] Виктор Александровичиниң дузазы-биле радистиң мергежилин шиңгээдип алган. Оон ангыда Александр Федоров, Владимир Сивак [illegible]

[illegible]

Виктор Александрович — [illegible] 1973 чылда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлел бижиин-биле база шаңнаткан. Авиабүдүрүлгениң [illegible]

Д. ЧЫДЫМ.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

ГРУЗИЯ

Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. Заркуаның удуртканн бригадазы Тбилисиниң метро тудугунга эң бедик рекордту — улуг тиилелгени чедип алган. Республиканың нийслелинде метро тудугунуң ийиги ээлчээн ол бригада кылып турар. Хүнде үш метр хемчээлде метронуң шугумун кылыр ынаан бригада 5 метр кылдыр күүседип турар. «Тбилиси метро тудугунуң ажылдакчыларының экономиктиг өөредилгезиниң системазынга А. Заркуаның бригадазының [illegible] бо чылын ханыы-биле өөренип эгелээн.

Мурнакты бригаданың бүгү кежигүннери ажылдың орнаа аргазын ханызы-биле шиңгээдип алган. [illegible] экономиктиг школага өөренип алган билиг [illegible]. Оон пропагандист ажылынга стажы 17 чыл [illegible].

Метро тудугунуң бүгү ажылдарын бригада боду боттандырып турар. [illegible] электрик кижи — машинистиң ажылын чайлыг кылып шыдаар кылдыр бригада кежигүннери ийи азы мергежилдерни шиңгээдип алган. Ол чорук бригадаже бедик мергежилдиг бөгү ажылчыннарны хоттаар аргазы берген. А хоттаан ажылчыннар ийи чаа бригаданың баштанчыларын болган.

Грузияның он муң пропагандистери чаа өөредилге чылынга 500 муң ажыг ажылчы чонналга экономиктиг билиглерни [illegible].

РСФСР

Энергетика тудугжуларының болгаш геологтарының [illegible] комплекстиг кылдыр тудар чугула черинге [illegible]

Бо чылын бээзин комплекстээн чээрби суурларны тудар бүгү материалдарын кылырын бүдүрүлге черинин коллективи удаанган, күжениишкинниг ажылдап турар.

УЗБЕКИСТАН

Чер [illegible] — улуг каналдың 600 метр шугуму кылдынып турар. [illegible] хеминиң суу ол канал-биле акчаш, кылымал Ак-[illegible] хөлге кирер. Ол кылымал хөлдүң [illegible] чүгле дерин турар.

Беш-ен метр ханы канал-биле Амударьяның суу саат чокка [illegible] эгелээр. Кылымал хөлге чартык миллиард кубометр суг чыгжамырып тургузар. Ол чорук он-он муң гектар тарылга черин суггат-биле хандырар аргазы боор.

КАЗАХСТАН

Алма-Ата областың Талгарскийниң ажыл-агыйлар аразының комплексиниң сеэлгу залчаан ажылдалга киирген. Ол улуг комплекске чыл санында 90 муң хойларны семиртир азыраар. Ону ааду ажыл-агыйларының херелгизи-биле тудкан. Бүгү бүдүрүлге чорудулгаларын мында бүрүн механизастаан.

Чыл эгезинден бээр ол бүдүрүлге чери үжен ажыг муң хойларны семиртир азырааш, күрүнеге саткан. Бир хойнуң ниит деңзизи ортумаа-биле 43 килограмм болган. Ол дээрге, планда көрдүнгенинден ыракта хөй боор турар. Бодунга эрттээр мал чемнерин бүдүрерин комплекске база организастаан.

КИРГИЗИЯ

Кара-Буруун артында тургускан автоматтыг радиометеорологтуг чаа станция Киргизияның дагларында агаар байдалының дугайында бир дугаар медээни берген. 600 километр ыраакка медээни берип шыдаар дамчыдыкчы агаарның азышкызының, соок, чылыын, шыгын, хаттың дүрүнчү, [illegible]-биле дамчыдып берген. Ол дээрге Тянь-Шаньның [illegible] автоматтыг [illegible] берген.

(СЭТА)

ВОЛГОГРАД ОБЛАЗЫ. [illegible] кааң хоорзалар бүдүрер заводу таз дамчыдарынга ажыглаар датка уаур [illegible] алган. Бо чаа технологияны заводтуң коллективи хоорай үлетпүрүнүң эртем-шинчилел институду болгаш «Лак[illegible]бүдүкшылыг» эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыны [illegible].

1976 чылда завод 50 муң тонна ындыг хоорзаларны бүдүрген.

ЧУРУКТА: [illegible] хоорзалар бүдүрер участоктарының бирээзинде.

ХОЙ АЖЫЛЫНДА ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

Хойларны тарып боозадыры — хой ажылында эң чугула сезоннуг кампания. Амгы үеде хойнуң тарып боозадыры—оон баш санын өстүрериниң, үксаалыг болгаш продуктулуг шынарларын [illegible] бедик продуктулуг үксаалыг кошкарларны чөптүг ажыглаарының кол аргазы боор турар.

Бо чылын республикага 520 муң ажыг хойну эдержилгеге [illegible] тарып боозадыры көрдүнген. Оон иштинден 300 муң хойну тарып боозадыр. Укса ажыдымыга бүдүрүлгелеринде бар үксаалыг кошкарларның үрези-биле 285 муң хойну тарып боозадыр, ол тарып боозадылгага кирер хойларның 95 хуузу.

Укса ажыдымы бүдүрүлгелеринде бар кошкарларның дүк-кур продуктулуу ортумаа-биле бир баштан 11—13 кг, а [illegible] кошкарларының—16—17 кг дүк болуп турар.

Кышкы үеде чаш хураганнарны [illegible] хойжуларның дуржулгалыг апарганын барымдаалаан. Дыка хөй совхозтар бо чылын тарып боозадылганы эрте чорудары-биле пунктуларны чогуур өйүнде белеткеп, оларны [illegible]-биле дерап алган.

Хөй-хөй совхозтар хураганнарны ийи-ийи айларда-ла [illegible] а хойларны кыргылда соонда дораан-на эки өзүлтүг черлерже чайлаглады үндүрген. Тогду хойларны бонитировканың түңнелин [illegible]

[illegible] эгелээн.

Августуң 15-те-ле хойну массалыг-биле чедиштирериниче болгаш тарып боозадырынче Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Кызыл районнарының ажыл-агыйлары бүрүнү-биле база Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарының [illegible]. Эрткен чылдың бо үезинде хойну тарып боозадырынче чүгле 7 пункт киргеш турган болза, ам 81 пункт эгелеп кирген. Оон ажырга, чугула ажылдың эгелээни багай [illegible].

Оон ангыда 14 совхозта кодуунда тогду хойлар [illegible] август эгезинде-ле салган. Сентябрьның [illegible] өзүлээр алырга, эдержилгеге киирген болгаш тарып боозаткан хой саны 91.598 баш четкен. Эрткен чылдың ол үезинде 3600 хойну тарып боозаткан турган болза, ам 50.983 хойну тарып боозаткан болуп турар.

Ынчалзажок тарып боозадылга пунктуларының байдалын база дериишкиннерин кынап көөрге, дыка хой пунктуларда хойлар тургузар кажаалар болгаш тускай узуктээштер чедишпес болган. Ол ышкаш ажыл-агый савалары хуунар, сакпышнар, [illegible] улуг таактар, стаканнар, а тускай [illegible] кыскаштар, шил саваларда [illegible]

[illegible] ажылдың шынарынга багай [illegible] «[illegible]ветснаб» олче шынгыы кичээнгей салыры эргежок чугула.

Совхозтарга хойну тарып боозадырын эгелээринге чедир пунктуларга ону [illegible] база кандыг коданнарны былыгааарын баш удур тодараттааны, ону дужаал-биле ба[illegible] зиини болдуруп турар. Ол ай[illegible] пунктуларга коданнарны кажан эккээриниң графиги ба[illegible] агыйлар хураганнарны чогуур үезинде [illegible] чорукар база бар. Бо бүгү четпестерни дөп-дораан чайлаткан турар ужурлуг. [illegible] узадыгар, а ооң-биле кады ол четпес чорукар чугула кампанияның шынарынга багай салдарны чедирер.

Тарып боозадылганы үзүктелиишкинниг чорударга, кыжын чаш хураганнарны хүлээп алыры база [illegible] хой санныг хураганнар чедир алдынмас [illegible] апаар. 1977 чылда 60 муң ажыг хураганның «хара [illegible]ган болгаш өлүг төрүттүнген» деп дансыга киирген. Ол 1974 чылда турганындан 4 катап хой-дур. Ол чүнүң ужурундан болганыл дээрге, [illegible] тарып боозадырын чогуур өйүнде [illegible] үе келген.

Чөөн-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарның ажыл-агыйларында хойга салыр болгаш кол кошкарларны ажылга белеткевээн. «Искра», «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», Карл Маркс аттыг совхозтарда кошкарларга чер одары эгелевеен. [illegible] оларны кужениишкиннии-биле тургузу азыраваан. Семиртп азыраваан кошкарлар эдержилгеге кирип болур бе? Эки түңнел [illegible] билдингир-дир. Орайтаан-даа болза, оларны ам эки шынарлыг сиген, көк-сула, люцерна, сула, тырткан суг, [illegible] чемиштер-биле долу негелде азыраар чөнгерип азыраар херек.

ТАРЫП БООЗАДЫЛГА

[illegible] чоруу база-ла шынгыы [illegible] болдуруп турар. Турза чогуур 250 пунктудан ам 148 пункт бар, а олар безин деңгүмек болуп турар. Чижээ, Улуг-Хем районга чаңгыс пунктуга 3000 хой боозажып турар, а ол дээрге нормадан 2 катап хөй-дүр. «Күш-ажылдың хоструу» совхозта 5000 баш хойга чүгле чаңгыс пункт белеткеттинген. «Коммунизмниң херели» совхозта 15 муң хойга үш-ле пункт, СССР-ниң 50 чылы аттыг совхозта 5 муң хойга чаңгыс-ла пункт бар. Ол ышкаш [illegible] совхозтарда [illegible] база-ла ындыг. Ынча хой хойларны чогуур үезинде тарып боозадырын хандырар боор та кандыг технологияны ажыглаар чүве? [illegible]

[illegible] ындыг-ла хөй эвес хой кирер апаар-дыр.

Хой ажылын хөгжүдеринге чамдык районнар, ажыл-агыйлар шын эвес туруштү ээлеп турарын демдеглээр херек. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозтуң 189 кошкарының 118-и чалын-на шынар багай дээш холуттунган. А ол ажыл-агыйда 3000 ажыг чартык нарын дүктүг хөй бар. Оларны эдержилгеге киирерине болгаш тарып боозадырынга нарын дүктүг үксааның кошкарлары херек. Ындыг түрбүже совхозтуң удурукчулары бо чылын чүгле бөдүүн дүктүг кошкарлар [illegible] Азы олар нарын дүктүг хой өстүрбес деп [illegible] бе?

[illegible] районнуң ажыл-агыйлары сөөлгү каш чылдарның дургузунда хой ажылының хөгжүдериниң угланыышкынының дөрт удаа өскерткен. Баштай нарын дүктүг хойдан бөдүүн дүктүг хойже, а ооң соонда [illegible] дүктүг хойже шилчээш, ам база катап нарын дүктүг хойну өстүрерииче шилчир деп турар. Черле хой ажылын ынчаар хөгжүдүп болур бе ынчаш? Мында ажыл-агыйларның хойлары шынап-ла хойтпакталган деп болур. Боданнарда кандыг-даа хойлар бар! Бо дээрге хой ажылын эртемге [illegible] дужа келбиже ол хой, бо хой эки боор дээш, даап чорудуп турар чорук-тур. Хой ажылын ынчаар хөгжүдер болза, кажан-даа чогумчалыг түңнел чедип алдынмас дээрзин Эрзин районнуң удуртукчулары [illegible]

Тарып боозадылга [illegible]

[illegible]раган алыры, а ындыг болганда хойнуң баш санын өстүрери, ооң үксаалыг шынарын өстүрери—тарып боозадылга пунктуларының [illegible]. Ындыг болганда ажыл-агый бүрүзүнге бо чугула ажылга дуржулгалыг специалистерни хаара тудары, тарып боозадылга ажылын бир дугаар [illegible] чорудуп чедиишкиниг, кедээ ажыл-агый техникумундан база өске-даа өөредиг черлеринден практикалап [illegible] дузаны чедирери эргежок чугула.

Оон-биле чергелештир ходаннарны пунктуга [illegible] хойжуларның [illegible] тарып боозадылганың технологиязын [illegible]. Ниитизи-биле 40—45 хонук дургузунда ажылдаар хүлээлгезин [illegible] бодурбас ужурлуг.

Республиканың чаа ажылында эң кол алыы —хой ажылында күскү чугула кампания—хойну тарып боозадыры ам массалыг эгелээн. Бо чугула ажылды эң-не бедик деңнелге чогуур үезинде чорудуп, хойну тарып боозадырының планын бүрүн күүседири ажыл-агыйларының удурукчуларының, туснай эртемниглериниң эң чугула хүлээлгези болур. Мынаа бүгү-ле [illegible] организастаар херек. Бо [illegible]. Мында бүгү-ле чүүлдер чугула. Тарып боозадылганы чөгүлүп турар кижилер ону утпас ужурлуг.

А. ТЮТИНА,
республиканың бүдүрүлгениң [illegible] оралакчызы.

Автомобиль транспортунуң пассажирлериниң ажык конференциязы

Чонну хандырарының культуразын бедидер, автовокзалдарның болгаш автостанцияларның ажылын экижидериниң чаа арга-хевирлерин тывар соруглга-биле, Тыва автотранспорт эргелели болгаш «Шын» солуннуң редакциязы автомобиль транспортунуң пассажирлериниң конференциязын чорудуп эгелээн.

Хүндүлүг пассажирлер, моон адаанда парлаттынган анкета-биле таныжыңар, [illegible] саналыңарны бижип бээриңерни дилеп тур бис. Силерниң саналыңарны, [illegible].

1. Кайы хире хой чорук турар силер (ай сайында [illegible] чорук санын айтыр) хоорай иштинге автобустар-биле

хоорай, суурлар аразының автобустары-биле

таксомоторлар-биле

2. Автобустарның, таксомоторларның шимчээшкиниң расписаниезин, графигин силерге таарзыр бе?

3. Хоорайлар, суурлар аразынга чоруур автобустарга билетти канчаар садып ап турар силер (баш бурунгаар, бронь-биле, чоруур хүнүнде бе?)

4. Автовокзалдарга, автостанцияларга медээлерниң болгаш ачы-дуза чедирериниң кандыг хевирлерин тургусса эки деп бодаар силер?

5. Хоорайлар, суурлар аразының автобустарынга хандырылганы экижидери-биле кандыг саналдыг силер?

6. Хоорай иштиниң автобустарынга айда ажыглаар билеттерни болгаш абонементтиг талоннарны садар Кызылда пункттарының турар черлери силерге таарзыр бе?

7. Ак-Довурак, Чадаана, Шагаан-Арыг хоорайларга, Хову-Аксының АТБ-зинге абонементтиг талоннарны садарын организастаза кандыгыл? Бодалыңар чүл?

8. Хоорай иштиниң автобустарынче кирерде бочурлаалдының чоруун сагыырын тургузары-биле чүнү кылза эки деп бодаар силер?

9. Хоорайлар иштинге, хоорайлар, суурлар аразынга автобустарга пассажирлерниң билет албайн чоруурун болдурбас дээш кандыг хемчеглерни алырын саналдаар силер?

10. Автобустарның, таксомоторларның автовокзалдарны болгаш авто-станцияларның [illegible] талазы-биле кандыг четпестер барыл?

11. Таксомоторларның доктаар черлери силерге таарзыр бе?

12. Таксомоторларның чолаачыларының талазындан пассажирлерни аргыштырарының чурумун үрээн, артык төлевир негээнинин, пассажирлер чей дедир келириниң өртээн төлеткенинин, олуртурунуң чурумун сагывааның, силерниң айыткан чаршрулунар-биле [illegible] дугайында тодаргай болган таварылганы бижип көрүнерем.

Хүндүлүг пассажирлер, автобустарның, таксомоторларның, автовокзалдарның, автостанцияларның ажылының дугайында бодалдарыңарны [illegible] саналдарны бээриңерни дилеп тур бис. Бир эвес сөзүгүттарымнар сыңмайн барза, айтырыгның дугаарын салгаш, харыыңарны аңгы саазынга бижип каар силер. Долдурган анкетаны чорудар адрези: **667000 г. Кызыл, ул. Щетинкина-Кравченко, д. 3. Редакция газеты «Шын».**

«Заочная конференция пассажиров».

БИСТИҢ БРИГАДАДА

Хову-Аксының автотранспорт бүдүрүлгезиниң [illegible] чолаачылары [illegible] хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар бис. Бистиң бригадазында автобус чолаачылары шупту 9 кижи бар. Бо чылдың эрткен сес айларында пассажирлер аргыштырарынга-даа, [illegible] ажыр күүсеттивис.

Бригадавыс Кызылдың пассажирлер АТБ-зинден Ю. Дерменгинниң бригадазы-биле чарыштыг. Социалистиг чарыштың түңнелин квартал санында-ла үндүрүп турар. Чарышка бирги черни Ю. Дерменгинниң бригадазы ап келди. Бистиң бригаданың кежигүннери чарыштыг [illegible] ажылдап, харын-даа бирги черни алыр дээш улам-на эки ажылдаарын шиитпирлээн.

Бистиң маршруттардан алдарлыг № 2 маршрутту («Городок — комбинат») [illegible] деп атты тывыскан. Чолаачылар В. Коврик, В. Рожденский, Ф. Тимургин, Н. Семынин олар ажылынга харыысалгалыг, пассажирлер аргыштырылгазында өзүлүг эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар. 1976 чылдан эгелээш ам бо хүнге чедир ол маршруттуң [illegible].

Хову-Аксы [illegible] пассажирлер [illegible] № 1 болгаш 3 маршруттарга [illegible] чолаачылар [illegible] ажылдап турарлар. [illegible]

С. ЯНКОВ.
Хову-Аксының АТБ-зинде бригадир.

ЯСНАЯ ПОЛЯНАНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

ЯСНАЯ ПОЛЯНА. (Тула области). (СЭТА-ның корр). Сентябрь 6-да Л. Н. Толстойнуң музей-бажыңынче бээр делегей, келгелиг аалчыларга хой кижилер чыылган. Улуг чогаалчының төрүттүнгенинден 150 чыл оюнга хамаарыштыр байырлалдарга киржири-биле Европаның, Азияның болгаш Американың дыка хой чурттарының культура ажылдакчылары совет чогаалчылар-биле кады чедип келгеннер. Аалчылар Л. Н. Толстойнуң [illegible] музей-бажыңында юбилей демдеглерин көргеннер.

— Толстойнуң юбилейи—делегей уюгур-дузалыг болуушкун болур—деп, Чехословак чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин [illegible] Владимир Миняч [illegible] Ясная Поляна—делегей чогаалчыларының бүгү салгалдарын [illegible] турар [illegible] ажылдап база чурттап турган черин [illegible] партияга, силерниң чурттуңарның чазаанга [illegible] тур мен.

— Бистер, индустар, Лев Толстойну бедик-биле [illegible] тарар бис, оон чогаалдарын бистиң чуртувуста [illegible] турар—деп, Индияның литературазының [illegible] президентизи Умашанкар Джоши чугаалаан.— Ясная Полянага ийи дугаар келгеним бо. Баштай чоруураамның соонда Толстойга [illegible] Бо [illegible] чиг хей-аът киришкениниң чаа күжүн немеп [illegible].

— Толстой чүгле улуг орус чогаалчы эвес, харын бистиң—Кубаның чогаалчылары—деп Кубаның чогаалчылар болгаш культура ажылдакчыларының эвилелиниң [illegible] Анхель Аухиер чугаалаан.—Толстойнуң гениин бүгү делегейге хамааржыр. Ынчангаш оон 150 чылын Хостаалга ортулуунда калбаа-биле демдеглеп турар. [illegible] Ясная Поляна — ижертейлеп-сөглээри берге оруушку [illegible] саглыш-сеткилин хаара туда бээр черге ижори [illegible].

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА. Немец болгаш совет специалистерниң ментаж коллективтери Дрезденде баштың тудар комбинатты тудуп турар (чуруунда). Ону бо чылдың төнчүзүнде ажыглаалга киирер.

1980 чылга чедир республикага 8 ындыг бүдүрүлгелерни ажыглаалга киирер деп АДН агентилели дыңнаткан. Оон түңнелинде индустриалдыг арга-биле чорудуп турар чурттаалга тудуунуң хемчээли дыка улгадыр.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

М. КАДДАФИНИҢ ЧУГААЗЫ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ливия революциязының [illegible] байырлалдары-биле, [illegible] Триполиге болган парадка [illegible] чугаалаан, Ливияның Улуг Социалистиг Араб Джамахириязының бүгү-ниити [illegible] конгрезиниң чиигине секретары М. Каддафи чонну [illegible] байдалче онза кичээнгейни угландырган. Ол районга таарыштыр шиитпирлээшкин талазы-биле кандыг-даа чаңгыс талалыг [illegible] Ливияның хүлээп көрбейн турарының дугайын ол медеглээн. «Дайзын-биле кожа-хелбээ дорупнааршканың, [illegible] турарбар араб [illegible]» деп, М. Каддафи онзаланы демдеглээн. Араб национың тура-соруунга удурланыптар Иерусалимге, Ак-бажынга ... Кэмп-Дэвидке ат салган кандыг-даа дуглуруушка Ливия шиитпирлери-биле удурланыр деп оон-биле холбаштыр ол чугаалаан болгаш арабтарның улам-на [illegible] тургузары айыткан.

Расисчи [illegible] удур Африканың улустарының демиселин Ливияның долузу-биле деткип турарын М. Каддафи [illegible] медеглээн. [illegible] «Оларның хосталга дээш демиселинге Мозамбиктиң Намибияның, Зимбабвениң болгаш Мурнуу Африканың улустары-биле кожа турар ужурлуг силер».

Ливияның камгаланыр аргазын быжыглаарынга Совет Эвилелиниң [illegible] [illegible] М. Каддафи онзалап демдеглээн. [illegible] Ливияга эргежок [illegible] ол база илеретпейн.

ЧАВЫРЛЫЫШКЫННЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң даштыкы политиказының эң чугула угланыышкыннарының бирээзи болза «кайызынга-даа вевистиг кады ажылдажыышкынны бэкиидерин чорудар» соруглга-биле чөөн-европейжи күрүнелер-биле харылзааларга чавырлыышкын утканы [illegible] болур. 1976 чылдан бээр үеде ГФР-ниң чазаанның даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының дугайында федералдыг чазактың парлалга болгаш информация албаны чериниң мында ненттереткен дыңнадыглыңда ол дугайын айыткан.

«Федералдыг чазак Чөөн Европаның күрүнелери-биле харылзааларын улам чыдал [illegible]» ... [illegible] ССРЭ-ниң база ГФР-ниң үр хуусаалыг кады [illegible] дугурушкан [illegible] айыткан.

[illegible]

НЕЙТРОННУГ БОМБАНЫ ХОРУУР!

Нейтроннуг бомбаны бүдүрер болгаш ону ажыглаар черлерге ону тургузар дугайында Пентагонның пландары бүгү делегейде күчүлүг удурланыышкынны болдурган. Өске чурттарның улустары-биле бир демей, Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары кайгамчыг чаа чепсектиң шуут хоруурун шиитпирлиг негеп турар.

— Тайбыңче улустарның тура-соруу шиитпирлиг. Сентябрь 1-де делегейниң хөй-ниитиниң калбаа-биле демдеглеп эрттирген Тайбыңның делегей хүнүнде Чер бөмбүрзээниң бүгү булуңнарында дайынга удур массалыг хөделиишкиннер ону бүдүрелдии-биле база катап бадыткаан. Тайбыңның хөй миллион талалакчылары бөө-чепсектиң эндерге бүдүрерин сенсадырып, ядерлиг чепсектиң, чүнүң-даа мурнунда нейтроннуг бомбаның долузу-биле хоруурун негеп турар. Бүгү чурттарның улустарының шиитпирлиг кады демисели бөө-чепсектиң эндерге бүдүрерин сенсадырынга, чепсектенииишкинниң бүгү-ниити болгаш долузу-биле дужурерингe дузалаар — деп, Москваның «Динамо» деп электромашина тудуунуң заводунуң завком кежигүнү В. Швецов чугаалаан.

Нейтроннуг бомбаны бүдүреринден кайы-даа таланың ойталаарының, ону шуут болгаш долузу-биле хоруур деп дугуржуп алырының дугайында Совет Эвилелиниң саналы тайбыңны болгаш кижи төрелгетенниң келир үезин үнелеп турар бүгү кижилерниң күзелин илередип турар деп, Тбилисиниң эмчи институдунуң профессору Л. Авалиани онзалап демдеглээн. Чавырлыышкынны хамыладырын, күрүнелер аразынга кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырын, чүнүң-даа мурнунда бөө-чепсекти эндере бүдүрерин сенсадырын чепсектенииишкинни дужурерин шилчиирин Совет Эвилели болуунуң өңнүктери болгаш эвилелчилери-биле кады кызымаа-биле чедип ап турар.

Нейтроннуг бомбаны бүдүрер болгаш ону Барыын Европага сайгара тургузар дугайында АКШ-та үндүрүп турар пландар болза, тайбыңга кыжаныг болур. Ол пландар үш чыл бурунгаар Хельсинкиге хүлээп алдынган түңнел актының уткаазынга, Европа диптиң улустарының кол эрге-ажыктапынга удурланышкан. Нейтроннуг бомбаны бүдүрери бөө-чепсектиң улам-на эндере бүдүрерингe чайлаш чокка чедирер. Совет эмнектер америи дайынызрактарның болгаш НАТО генералдарының айыылдыг бодалдарынга шиитпирлиг-биле удурланып, араатандыг чепсекти хеоуурун негеп турар. «Угаан-сарыылдыг чорук тиилеп үнер, бистиң планетавыстың дээрин мөңгеде арыг болур дээрзинге бүзүрээр бис» деп, Туркмен ССР-ниң Ташауз областа «Ашхабад» колхозтуң комсомол организациязының секретары механик Н. Ходжаева медеглээн.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

● **АФИНЫ**

Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму ажаа болган. Пленумга чуртка муниципалдыг соңгулдаларга белеткел дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Ол болур деп турар соңгулдаларга демократтыг күштерниң кады ажылдажылгазын Компартия чугула ужур-дузалыг деп санап турарын пленум дугайында парлап үндүрген медеглелде айыткан.

● **НЬЮ-ЙОРК**

Хүн бүрү үнер кол солуннар Нью-Йоркта дөрт неделя дургузунда үнмейн келген. «Нью-Йорк таймс», «Нью-Йорк пост», «Нью-Йорк дейли ньюс» солуннарның парлакчыларының эгелээн ажыл [illegible] [illegible].

[illegible]

● **КАИР**

Ажыл төлевирин улгаттырарын негээн башкыларның ажыл соксаашкыны Израильде эгелээн. Ажыл соксаашкыннарының киржикчилери премьер-министр Бегинниң ажыл соксаашкынын уламчылавас, ажылче үнер деп кыйгырыын хүлээп албаан. Болуушкуң залчаанде чазак хуралынга башкыларның негелделерин чугаалажып көөрүнден ойталаан.

● **ТОКИО**

Үжен ажыг чыл бурунгаар америк империалистерниң үүлеткен кем-буруулуг херээниң чаа халаптыг түңнели Анси Мацумаеның болган. [illegible] Хиросимага [illegible] С. Тамура боттарының амызынга четтиилкеннер.

Атомнуг бомбалааашкынга таварышканнарның бүгү-ниити чевүлелиниң сан-түңү-биле алырга, частыышкын хүнүнде Хиросимага 150 муң хире кижи өлген. Ол үеден бээр эрткен үениң дургузунда бомбалааашкынның уржуундан база 50 муң кижи өлген.

● **АДДИС-АБЕБА**

Улуг нарыылыг чурттакчы чонну аразында бижик билбес чорукту узуткаарының национал кампаниязы Эфиопияда чедиишкиниг эртип турар. Хоорайларда база кодаа суурларда курстарның калбак [illegible] [illegible].

[illegible]

● **БОГОТА**

Чартык миллион ажыг колумбийжилер эки ажылдыгл [illegible] дилеп болуунуң Тораан чурттундан даштыкаар чурттап турар деп, Колумбияның национал статистика эргелелиниң мында парлап үндүрген илеткелинде дыңнаткан.

Колумбияның ажыл түскай [illegible] Каттышкан Штаттарда чурттап турар. «Эртемниглерниң киир сөөртүрүн» Каттышкан Штаттар ерудгалыг херек кылып алган деп илеткелде демдеглээн. КНО-нуң сан-түңүн өзүгаар алырга, чүгле 1974 чылда даштыкы түскай эртемниглерни дарлаашындан АКШ 3,5 миллиард доллар арыг орулганы алган.

● **КАБУЛ**

Афганистан Демократтыг Республиканың [illegible]

[illegible]

● **СИНГАПУР**

[illegible]

Малайзия болза делегейде [illegible]

(СЭТА).

«ЛА СКАЛА» ТЕАТР 200 ЧЫЛЫН ДЕМДЕГЛЭЭН

[illegible]

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРА БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛ

[illegible]

Театрның чүс чыл оюнуң чылында, кажан чаңгыс хей [illegible] «Ла Скалага» [illegible] артистери даштыкыже [illegible]. 1929 чылда Тосканини даштыкыже үнер берген. Милашга дайын соонда, 1946 чылда, ол эап келген. [illegible]

[illegible]

Г. БАУТДИНОВ,
ПМА-ның корр.

Рим.

Культура амыдыралының экраны

Акварель делгелгези

Москваның төп делгелге залында Бүгү-эвилелдиң бешки акварель делгелгези ажыттынган. Ында бүгү совет республикаларының 400 чурукчуларының чуң ажыт ажылдары кирип турар.

Делгелгеде совет акварельдиң чогаадыкчы чаа хевирге чуруттунган онзагай ажылдары делгеттинген. Делгелге «Улуг тудугнуң оңгу беш чылы» деп девиэтиг. Ук девиэтиниң негелдезинге дүгжүп турар ажылдар делгелгеде хөй. Оларга чурукчулар Борис Семеновтуң (Свердловск). «Уралмаш», Василий Денисовтуң (Москва) «Тюменьниң соңгу чүгү», Петр Мазаяның (Ереван) «Арменияның чалыы назыны» деп ажылдары хамааржыр. Ол ышкаш чурукчулар Олег Савастюк, Михаил Кончаловский, Ада Варновицкая, Агустинас Савицкас болгаш Тыва чурукчулар Тыва АССР-ниң литератураазының болгаш урал чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Татьяна Левертовская, даш чонукчузу Черан Моңгуштуң ажылдары болгаш Юрий Курекийниң «Дерсу Узаланың ролюнуң ойнакчызы РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улуетуң артизи Максим Мунзук» деп чуруу көрүкчүлерниң сонуургаткан. Делгелге москвачыларның болгаш оон аалчызарының улуг үнелелин ап турар.

Н. КОСЕНКОВА.

Москва.

Хандыкшылдыг

Бодунуң мергежилиндеп аңгыда, урал чүүлге хаиы бердинген кижилер бо-ла чоргулаар. Ындыг кижилерниң бирээзинге Суг-Аксы ортумак школазының башкызы Орлан-оол Куулар хамааржыр. Школачы чылдарында-ла ол бот-тывынгыр урал чүүлдүң идепкейлиг киржикчизи чораан. Ырлаар, танцылаарынга ол кончуг хандыкшылдыг. Оңгу классты дооскаш, ол-ла Суг-Аксы ортумак школазының интернадынга кижизидикчилеп ажылдап арткан. Ам Кызылдың педингститудунда бот-өөредилге-биле сеолгү курзунда өөренип чоруур, үстүкү класстарда физика башкылап турар.

Бо-ла кижизидикчилеп, башкылап келген чылдарында Орлан-оол Анай-оолович суурнуң урал чүүлүнүң доктаамал киржикчизи болуп, келээ Культура бажыңының танцы бөлгүмүн удуртуп келген. Новосибирск хоорайга болуп эрткен урал чүүлдүң зона көрүлдезинге киржип, танцызын чораан тэүрээт деп бедик атка төлептиг болган.

Бо чылын болуп эрткен кудумчулар, ... көрүлдезинге оон удуртканы «Меңги» агитбригаданың бот-тывынгыр артистери бирги черни ээлеп, Шушенское суурже экскурсиялаар халас путёвка-биле шаңнаткан. Аныяк башкы чүгле бо чылын безин «Күш-ажылга мактал», «Хамның бууржазы» деп танцыларны тургузкаш, бот-тывынгыр артистерге өөреткен.

Бот-тывынгыр урал чүүлге улам хандыкшып, оон сагыш-сааары дээш моон соңгаар ам-даа чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, чоңга бараан болуруп Орлан-оол Куулар күзеп чоруур.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Л. Н. Толстойнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болурунга

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) Л. Н. Толстой биле А. М. Горький Ясная Полянада (1901 ч);

«Современник» журналдың (1856 ч.) бөлүк ажылдакчылары. Олурар кижилер (солагай таладан) Гончаров, Тургенев, Дружинин, Островский. Туруп алган—Толстой биле Григорович.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АМЕРИКА-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

—Бо кижилерниң омунээзин деп делегейге берген чүүлдери дээш силерниң чурттарга мен өөрүп четтирип турмен—дээш, оон кабинединде азып каан америк шылтарангай литераторларның база философтарның чуруктарынче айтып, американ Стивен Бонслга Лев Толстой чугаалаан.—Эрткен үеде биске берген чүүлдүнер дээш силерге өөрүп четтирдим. А силерниң келир үенер дээш коргар-дыр мен...

Бодунуң аңылазыны тураны Толстой мынча деп тайылбырлаан:

— Силерде, американнарда, аныяк болгаш тергиин эки чурт бар, оңу силерниң адаларынар чер ырында дылаажан орапы кылыр деп күлеп чораандар, ынчалза-даа ол бүгү канчаар төнгениил? Делегей кырында кайда-даа аңгы талазы-биле ындыг карынышкун ылгал чок. Европага туруп турган байдалдарны оон эң-не багай хевирлеринге силер катап тургузуп алган силер, ол чорукка чүнүң-даа мурнунда буруулуг чүүл болза силерниң башкарылганыы төлээлекчилиг системазы деп адаар чүүлүнер болур болгаш силерниң патриотизм деп адаарыңар национал эгоисчи чорууңар болур.

Бонслга бо интервьюну орус улуг чогаалчы 1907 чылдың июль 7-де «Нью-Йорк таймс» солунга берген. Толстой-биле ужуражылгаларынар дугайында ындыг ылзылыг материалдар чүс чылдың эгезинге хамааржыр. Оларны «Иностранная литература» журналдың августа үнген дугаарында парлаан. Толстойнуң материалдарын дилеп тывырынга өргүскен дузазы дээш дээрги Шейла фитцпатрикке (АКШ Колумбия университеди) өөрүп четтиргенин журнал илереткен. Сөөлгү чылдарда «Иностранная литература» журналга Уильям Фолкнер, Курт Воннегут, Джеймс Болдуин, Трумен Капоте, Гор Видал, Джон Апдайк, Скотт Фицджеральд, Ирвин Шоу, Джеймс Парди, Торнтон Уайлдер, Джон Хеллер болгаш өске-даа америк ындыг авторларның чогаалдарын парлап үндүрген. Чүс чылдың эгезинге хамааржып турар интервьюларны база беседаларны «Лев Толстойнуң Америка-биле беседазы» деп ниити эгеге каттыштырган, амгы үениң америк литератураны-биле таныш номчукчуга Толстойнуң состериниң утказын чүгле төөгү талазы-биле эвес, харын Американың амгы айтырыгларының утказы-биле билип алыр аргалы берген.

...Толстойнуң Каттышкан Штаттарга болгаш америк номчукчуларның Толстойга сонуургалы бот-боттарының аразында сонуургал болган. Ол ам-даа улуг ужур-дузалыг. Бодунуң чугааларының бирээзинге президент Картер Лев Толстойну бодунуң ынак чогаалчызы деп онаалап демдеглээни таварылга эвес. Дириг чораан орус улуг чогаалчы АКШ-тан, чижээлээрге, Англияга бодаарга алды катап хөй чагааларны ап турган.

Англилеп номчуп билир Толстойну америк чогаалчыларның чогаалдары, философтарның үзел-бодалдары, пуританистерниң болгаш шажынчыларның бодалдары сонуургадып чораан. «Воскресенье» деп романда кол маадыр Лев Толстойнуң бодунуң улуу-биле сонуургаан чорааны америк экономист болгаш публицист Генри Джорджтуң идеяларын чараачыннарга суртаалап турар.

— Улуг чогаал чаагай бодалдар кожурлуп, сеткил-сагыш дойлуп турза тывыр. ... ...ларын ...усаалгазынча уеиң Россияга крепостной эргени дүжүрери дээш демиселди болгаш Каттышкан Штаттарга негрлерни хостаажы дээш демиселди ап көрээли лер. Ынчан Американы канчалчылар ... ... Гаррисон ... Торо, Эмерсон, Уильям Ллойд Гаррисон, Теодор Паркер. А Россияга Достоевский, Тургенев, Герцен болгаш өскелердаа турган болгай...—деп Лев Толстой америк журналистке чугаалаан.

«Мээң аксымдан «Американың улуунуң болгаш күжүнүң» дугайында дегейлеткен чугаа үнерге-ле, Лев Толстой мынча деп удурланып чораан:

— Силерни улуг болгаш күштүг деп кым чугаалап турарыл? Чүгле силерниң мугулай болгаш хоозун политиктериңер-дир! Эмерсонуң болгаш Тороның үезинде силер улуг болгаш күштүг чораан тураңынге чоннээрежир мен, ынчалза-даа ам силер шериглерге болгаш силерниң байлак сейфтериңерде байлактарыңарга даянып турар силер. Улуг болгаш күштүг де! Ындыр эвес-ле болгай! Чаңгыс кижи-биле бир домей, нация чүгле бодунуң бүзүрели-биле күштүг, а амгы Америка чүгле күчүлүг долларга бүзүреп турар деп коргар мен—деп, Стивен Бонсл бижээн.

Бодуң тогдувар, баныксаар чорукту, үлеэн-бодал талазы-биле куруг чорукту баг көрбүшкен, Толстой кандыг-даа хевирге база кана-даа илереси болза национал турамыккай чорукту болгаш оон ылгай көөр чорукту килеңнээшкин-биле буруу шаап чораан. Хаан чазааның Кишиневка чоруткан еврейлерни кара туразында аажылап тургаанынга ол килеңнээн болгаш оон-биле ындыг ... Джейис Кридмерге («Уорлд» солун, 1903 чылдың август 3) мынча деп чугаалаан:

— Кишиневка кара туразында аажылап шыгаш ыжыт кем-буруулуг үүлгедиг биске кончуг ховар болур. А силерде, Каттышкан Штаттарда, чыл санында, ай санында, неделя санында, харын-даа барык хүн бүрүде суд чокка шаажылан турар. Силер негрлерни азып өлүрүп, оларны боолап, диригге өртедип турар силер. Силерниң чурттуңарда ол болза хүн бүрүнүң анаа болуушкуну апарган.

«Шериглерге болгаш байлактарга дааныпп турар» амгы үениң политиктериниң делегейге күш-биле мораль тургузар деп чүткүлүн Лев Толстойнуң кончуг күлээн көөрүнге чүгле турбас. Оон төрээн чуртунда хөй миллион бодуун кижилер америк улуг чогаалчыларны боттарының дыңнаазының ырында номчуп турар. Джек Лондонуң болгаш Марк Твенниң чогаалдарын Толстойнуң, Пушкинниң, Шекспирниң, Гётениң чогаалдары-биле бир домей кандыг-даа библиотекадан ап болуру чигзиниг чок.

АКШ-тың ном үндүрүкчүлериниң хөй национал үнгдуг улуг совет литератураны парлавайн турарын үнелеп көөрүнге Толстой база часпас ийик. Бо чылдың май айда Нью-Йоркка совет болгаш америк чогаалчыларының ужуражылгазы болган....

Лев Толстой делегейниң калбак харылзааларының — культурлуг солчулга деп ... адап турар чүүлүнүстүң бузуредиг талалакчызы чораан. «Иностранная литература» журналдың парлап үндүрген солун чүүлдери оон база бир херечизи болур. Чижээ, журнал ыяш-бүрү чурттарының парлалгаларында Толстойнуң ... деп ... эвес интервьюлары парлаттынган, оларның хөй кезии ам-даа тывылбаан болгаш орус дылче очулдуртунмаан деп, журнал бижээн.

Федор БРЕУС.

ПМА-ның политиктиг тайылбырлакчызы.

МОСКВАДА МУЗЕЙ-БАЖЫҢ

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында, 1920 чылдың апрель 6-да, «Лев Толстойнуң бажыңын» чаңгыналзастаар дугайында Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң декредиңге В. И. Ленин ат салган Оон бээр Лев Толстойнуң музейжүзүнде улуг чогаалчының ол бажыңынче бежен ажыг чыл дургузунда бүгү ааптерниң чурттарындан аалчылар кээп турар.

Лев Николаевич Толстой ол бажыңга 1882 чылдан 1901 чылга чедир чурттаан. Маңаа ол делегейниң чечен чогаалының үнелиг эртинелери болур «Воскресение», «Чырыдыышкынның үре-түңнели», «Дириг сүнезин» дээн ышкаш чогаалдардан эгелээш чүс ажыг чогаалдарны бижээн. Чогаалчының бажыңы липалар үнген улуг сад-паркта турар ийи ылш бажың. Бирги каъдында чемненир, удуур өрээлдер, оолдарының чурттаар өрээлдери, ийиги каътта Л. Н. Толстойнуң ажылчын кабинези, аалчылар өрээли, улуг зал бар.

Чогаалчының юбилей чылында музейниң ажылдакчылары чаа делгиирлерни белетээн.

ЧУРУКТА: ийиги каътта аалчылар хүлээп алыр өрээл.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

● ХОЛ БӨМБҮҮ. Кубаның ... делегей чемпионадының шүүлде маргылдаазынга Японияның командазы-биле ойнааш, 3:0 санга уткан, болгаш делегей чемпиону атты бир-ле дугаар чедип алган.

Кубаның шилиндек командазының бедик ... ойнакчылары оюн бүрүзүнге тиилелгени чедип алыр дээш кызымаа-биле ойнап, күштүг-биле атакалап, камгалалды эрес-кашпагайы-биле чорудуп, бедик мергежилдиг чоруун көргүскен.

Делегей чемпиону турган Японияның командазы мөңгүн медальды алган. ССРЭ-ниң шилиндек командазының кыстары хүлер медальдыг болган. Делегейниң шыырак алды командазынга Мурнуу Кореяның, АКШ-тың болгаш КУР-нуң командалары база кирген.

● ШЫДЫРАА. Делегей чемпиону ат дээш Нона Гаприндашвилиниң Майя Чибурданидзе-биле ... чедиги салыгны 41 коште соксаадаткан.

Делегей чемпиону Нона Гаприндашвили агы-биле ойнааш, бир артык ооллдуг, улуп алыр аргазы бар. Чедиги салыгны чедир ойнаары дүүн эрткен.

Чибурданидзе 4:2 санныг мурнап турар.

(СЭТА).

ХАТТЫҢ ХҮННҮҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

1979—1980 чылдарда чурттаар бажыңнарның изиг суг болгаш электри-биле хандырылгазын хаттың болгаш хүннүң күжү-биле чорудар тудугнуң төлевилелин Англияда көрүп турар. Бажыңнарның чоогунга 20 дөрбелчин метрни көдүрер күштүг, ийи метр бедик хананы тудар. Көдүрер блоктар агаарны сы базып кээр орта, базымыкын улгаткаш, хат дүткүп долгандырыптар. Ол хат дүгүйларын электрогенераторга кожуп каап турар. Хөделир күштүг ... соң ниити шөлү 200 дөрбелчин метр болур.

ТВ

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
11.05—«Чаңгыы шунтуузу дээш, шунтуузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
11.40—«Кызыл скрипка». Уран-чечен фильм.
13.10—16.10—Чансар.
16.10—Документалдыг фильмнер программазы: «Чогаадылга ырлаан тур...», «Сибирьниң угулзалары».
17.00—«Шыдыраа школазы». «Таныжыңар — шыдыраа». 1-ги дамчыдылга.
17.30—«Москва болгаш москвачылар».

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Малышок». Дамчыдылга.
18.30—Мультфильм.
18.50—«Тыва неделя». Информастыг программа.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—Мультфильмнер программазы: «Парвизи хөлдүн легендазы», «Тажы болгаш үш эмчи дугайында тоол».
20.05—«Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин 50 чылы».
20.30—П. Чайковский — Оркестр-биле ... концерт. РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Климов болгаш Москваның күрүнениң алдарлыг симфониктиг оркестри күүседир. Дирижёру—РСФСР-ниң алдарлыг артизи Дм. Китаенко.
20.55—01.10—Л. Н. Толстойнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга турааскаатаан байырлыг кежээ. ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрындан дамчыдылга. Чансарда—«Үе». Информастыг программа. Төнчүде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—Осетин АССР-ниң улус танцызының «Алан» деп күрүне ансамблиниң концерти.
18.__—«Бистиң крайывыс». Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк дугайында ...
КЫЗЫЛДАН
19.30—«Радиодиверсантылар». Телефильм.
20.30—21.55—«Гусар дугайында баллада». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республиканың оваагай өскерлиишкин болбас, булуттап каап турар хүн болур. Барыын чүк углаңнышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 17—22, чамдык районнарга 12—17 градус чылыыр.

Кызылга база ынчаар хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы дүне 0—2, хүнгүс 19—21 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

Кино

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мөгеннер ...ашкан» 9.30, «Шеригге чаа келдиртинчинер дайынга чорупкан» 11.45, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 9.30, «Гариб ... чуртунда» 11.15, 15.30, 17.15, «Телефон дамчыштыр белектер» 13.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдамчы школаже чорупкан» 15.00, «Бүгү чүве селгүүстээшкинден эгелээн» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Реке далайжы», Киночыынды 10.00, «Киного тырттырарын күзээр сен бе, кыс?» 15.00, «Оклахома ол-ла хевээр» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Албадаткан дипломаттар» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ЧУРТТАКЧЫ ЧОННУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызылдың аъш-чем садызы ... чоңгаа ... болбас согуннары садып ап турар.

9 шактан 18 шакка чедир дараазында магазиннерге баар.

№ 40—Кочетов кудумчузу, ...

№ 38—Промышленная кудумчузу, ...

№ 9—Октябрьская кудумчузу, 11.

№ 29—Октябрьская кудумчузу, ...

№ 23—Тувинских добровольцев, 2.

Өорлар-баш сугар чер тыппазын

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН УТТУП...

Хөй иштиктери даа хамаатыларның ... хоорайның харак ажыттаан оорлаар чоруктар-биле ... чок демиселди чорудар дугайында «Шын» солуннуң бижикчилериниң материалдарын номчуп, чүүлдүзүнүп турар мен.

Совет кижилерниң амыдыралын ... ниити байдалы чылдан чылче улам экижип турар. Хамаатыларның хостуг ажылдаар, өөренир, дыштаныр бүрүн эргелериниң хоолужуткан. Ол эргелерни амыдыралывыста хүн бүрү ажыглап-даа турар бис.

Чурттуң Үндезин Хоойлузунуң 61 чүүлүнде мынча дээн «ССРЭ хамаатызы социалистиг өнчүнү камнаар болгаш быжыглаар хүлээлгелиг. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизиниң самчыгтаар болгаш төтчеглээр чоруктарга удур ... чорук ... болуру—ССРЭ хамаатызының хүндүлүг хүлээлгези. Социалистиг өнчүге халдаан кижилерни хоойлу ёзугаар шииткеп ...ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузунда бижиглээн бо чүүлдү хамааты бүрүзү хажык чок сагыыр хүлээлгелиг.

Бо хире магалыг амыдыралдыг чаагай амыдыралдыг үеде өске кижилерниң күжү-биле чурттаксаар, алыскак-чиксек, ... кижилер бистиң аравыста ам-даа бар. Шак ол өөдежок ... тудуп турар. Олар кижилиг арын-нүүрүн артынга каап, хамааты хүлээлгезин уттуп, күрүнениң, кижилерниң хуузу ... өнчү-хөреңгизинге холдап, ыят чогу-биле оорлап турарлар. Бистиң аравыста чамдык мораль талазы-биле чаңгылчак, тура-соруг чок кижилер өскениң күжү-биле чурттап аңдакаан ... салдарынга алзып, оор херек-биле холбажып, арыг арын-нүүрүн оскунуп турарлар. Шак ... демиселди хүн бүрү күштелдирери чугула.

Бодум Ак-Довурак хоорайда чурттап, ажылдап турар мен. Хоорайның чурттакчыларының эт херекселин, хуузунда транспортун оорлап ... бар. Хоорайның кудумчуларынга хүндүс, кижи ажыл ... магазиннерде ...тар чаңындан ... кижилер үзүлбес. Оларның аразында назы четпээн оолдарны база көрүп болур. Болук-бөлүк болуп алган кепеек саваан, эрткен-дүшкен кижилерден акша-көпеек айтырган оларның дилээн хандырбаа болза, ук кижиже чеңгелеп ... турар-да ... сугарлар. Чамдыкы арын-нүүр чок улуг кижилерниң аажы-чаңында багай талалары назы четпээннерге ол хире багай салдарлыг-дыр. Магазиннер чанындан дүне, хүндүс ырбас кижилерни чогуур органнар ... алыр болза ... Доктаамал ажылы чок, арга-талап, чер кезип чорупп турар кижилер-биле демиселди күштелдирер болгаш Күш-ажылга хаара тудар айтырыгны шиитпирлээри чугула.

Бо хире магалыг үеде, ... аналы, арагаже сундуугуп хамааты хүлээлгезин уттуп, ... кижилерниң күш-ажылы-биле амыдырап чоруур кижилер ам-даа бар деп ... чаржынчыг-дыр. Ындыг кижилер-биле ... демиселди ... чугула.

К. БИЧЕ-ООЛ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылда республиканың бот-өөредилгелиг ортумак школазы 1978—1979 өөредилге чылында 5—11 класстарга өөреникчилер чыып алырын үргүлчүлеп турар.

Бот-өөредилгелиг ортумак школага 16 хардан өрү назылыг сес чыл болгаш ортумак эртем чедип алырын күзээн хамаатыларны хүлээп алыр.

Киирерин күзээннер школазын директорунга ... дугайында документиин база ажылдап турар черинден шынзылганы кошкан билдириишкинин кирер. Школага кирер дугайында билдириишкиннерни бот-өөредилгелиг школа, өөредилге-консультация пунктулары болгаш комсомол комитеттери хүлээп алыр.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң дужаалын ёзугаар консультация пунктуларын болгаш өөреникчилер бөлүктерин дараазында районнарга база Кызыл хоорайга ажыдар: **Эрзин районга:** Эрзинге, Нарынга, Кызыл-Сыдыска, Мөреңге, Бай-Дагга; **Тес-Хем районга:** Самагалдайга, Ак-Эрикке, Берт-Дагга, Чыргаландыга, Шуурмакка, Ү-Шынаага, О-Шынаага; **Моңгун-Тайга районга:** Мугур-Аксынга, Моген-Бүренге; **Өвүр районга:** Хандагайтыга, Саглыга, Торгалыгга, Солчурга, Чаа-Суурга; **Кызыл районга:** Кара-Хаакка, Каа-Хемге, Кундуртуга, Баян-Колга; **Кызыл хоорайга** Төп өөредилге-консультация пунктузун Рабочая кудумчузу, 36 адреске ажыдар, телефону 2-25-09, № 8 школага ажыдар.

Хлеб быжырар бүдүрүлгениң быжырыкчы мастери мергежилди чедип алыры-биле **Кемерово хоорайда профтехучилищеге 10 класс дооскан оолдарны Кызылдың хлеб заводу немей чыып турар.** (Киреринин шылгалдалары чок). Өөренир хуусаазы 1 чыл.

Өөреникчилер күрүнениң долу хандырылгазынга турар.

Эртемниң дугайында аттестатты, паспортту, школадан характеристиканы, эмчи шынзылгазын, 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чурукту боду эккээр.

Айтырыгларны дараазында адреске чорудар: **Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 2, хлеб заводу, телефон 2-37-27. № 2 автобус-биле «Пиво заводу» деп доктаар черге чедир чоруур.**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-37, информация база совет тудуглар килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-23-41, бухгалтерияның 2-12-43, солун келбейн бергенде 2-33-23 телефонче дыңнадыр.

Тираж 17531. Чагыг № 2679.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—01266

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 211 (10808) | 1978 чылдың сентябрь 9, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Конституцияның бир чыл оюнга — шалыпчы күш-ажыл

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫ, МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

Күскү хову ажылдарының хүн демдеглели

ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДАР

Республиканың совхозтары бо чылын тараа культураларын аралап ажаап алырынче августуң кийги чартыында-ла эгелеп кирген. Сентябрьның 4-түң медээзи-биле алырга, республикада ниитизи-биле тараа база тараа-бобы культураларын 21992 гектарда кестирген. Оон 17293 гектарның тараазын бастырып алган, азы кестинген парааның 78,3 хуу-зу болуп турар. Эң-не хөй шелдүг Таңды район 11222 гектарның тараазын кестирип, дүжүт ажаап алыышкынын элээн шалыпкын темпилиг чорудуп турар. Кызыл районнуң ажыл-агыйлары 3449 гектарның, Каа-Хемниң — 2722 гектарның, Бии-Хемниң — 2383 гектарның, Чөөн-Хемчиктиң — 1132 гектарның тарааларын кестирген. Ынчалзажок Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарда ажаалданың темпизи кудуу болуп турар.

Бо чылдың агаар-бойдузунуң байдалы таарымча чок, [illegible] кандаашкынныг болзадаа, чер ажылының бедик культуразын чедип алган, агротехниканың дүрүмнерин бүрүну-биле сагып, суггарылганы, чемишчидилгени чеп ажыглап, парааның чайгы ажаалдазын эки чорудкан чамдык ажыл-агыйлар багай эвес дүжүттү ажаап ап турар. Чижээ, «Хемчик» совхоз суггаттыг черниң гектар бүрүзүнден 11,4 центнер, «Бай-Тал» совхоз — 9,3 центнер, «Алдан-Маадыр» — 6,5 центнер, «Кызыл тараачын» — тараазын бастырган 1182 гектар шелдүң гектар бүрүзүнден 6,2 центнер дүжүттү алган. Өске-даа совхозтар бо үстүнде айыткан ажыл-агыйлар ышкаш чер ажылының культуразын бедиткен, ылаңгыя суггатты чөптүг ажыглаан болза, кандаашкын турзажок эки дүжүттү ап болур турган. Ону мурнакчы ажыл-агыйларның чижээ херечилеп турар.

Күштүг кандаашкынның уламындан республикага ниитизи-биле 155 муң гектар ажыг черниң тараазы ажаап ап болур хире кылдыр үнмейн барган. Эрткен чылдарның практиказындан асырга, ажыл-агыйлар ант-биле үндүр бижиттинген черлерде мал чеми кылдыр ажыглап болур хире тараа бар-даа болза, ону херекке албайн, кеңгүс каап-тар чоруктар тургулаан. Ам ындыг чоруктарны болдурбас болза чогуур. Кестинип болурла хире тараалыг черлерни мал чеми кылдыр ажаап алган турар ужурлуг. Эвээш-биче-даа болза, бар парааны черге чаңгыс мажак безин нагбайн, бүрүн ажаап алыр дээш бо хүннерде өлче бүгү күштү мобилизастаар херек. Ажаап алыышкынның темпизин дүргедеткеш, ол чугула кампанияны организастыг доозары чугула сорулга. Ажаап алыр тараа шөлдери Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Кызыл районнарда ам-даа хөй болуп турар, ында ажыл-агыйлар дүжүт ажаалдазын шалыпкыны-биле чорудкаш, бүгү парааны чидириг чокка алыры чугула.

Республикада картофель олурткан шөлдер ийи муң ажыг гектар. Бо хүнге чедир оон 30-ке гектар черниң картофелин казып алган. Ажааттынган черниң гектарындан ортумаа-биле 83,9 центнер картофель алдынган. Картофельди казып алырының темпизи эрткен чылдаазындан ийи катап оожум болуп турар. Ажаап алдынган картофель колдуунда-ла Таңды районга хамааржып турар. Казып алыр элээн хөй картофельдиг Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары ол ажылче ам-даа кирбээн. Бо херекке эм машинаның ажыы чок болгу дег. Бар картофельди дарый ажаап алырын организастаар болза чогуур.

Үндүр бижиттингенин санаваска, республикада ажаап алыр ужурлуг 400 ажыг гектар ногаалар бар болуп турар. Оон чүгле 49 гектары ажаап алдынган. Ногаа ажаалдазын чорудары база-ла негеттинип турар.

Дүжүт ажаап алыышкыны-биле чергелештир база бир чугула ажыл — күскү аңгыс аңдарылгазы. Ол дээрге келир чылын чаагай дүжүт өстүрүп алырының чугула магадылалы болгай. Аңгыс аңдарылгазын бедик шынарлыг кылдыр, чылыг турда эрте чорудкан тудум-на дүжүттүң немелдези арбын болур. Бо күзүн республиканың ажыл-агыйлары 136753 гектар аңгысты аңдарар планныг. Сентябрьның 4-те медээден алырга, 6609 гектар аңгыс аңдартынган, азы планның чүгле 4,8 хуузу болуп турар. Аңдартынган черлер чүгле Каа-Хем, Улуг-Хем, Таңды, Кызыл районнарның ажыл-агыйларынга хамааржып турар. Ынчаарга аңгыс аңдарар планы биче эвес Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Тес-Хем дээн ышкаш районнарның совхозтары амдызында чаңгыс-даа гектар аңгыс аңдарбаан. Ындыг байдал-биле эптежип болбас. Тараазы ажааттынган делгем шөлдер хөй. Ындыг болганда оларже аңдарар агрегаттарны дораан киирер херек. Маңаа соңгаарладыышкын турбас ужурлуг. Оон башка аңгыс аңдарыышкынның чогумчалыг үези эрте бээр.

Коллективтиң чедиишкини

Онгу беш чылдың үшкү чылының эрткен сес айларында шалыпчы ажылдап, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен бүдүрүлгелер Кызыл хоорайда хөй. Оларның бирээзинге Кызылдың автосеткелге заводу хамааржыр. Бо бүдүрүлге чери августа продукция бүдүреринң планын 101 хуу, ону сайгарарын 103 хуу күүсеткен болгаш чыл эгезинден бээр пландан ажыр 15 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Ол коллективтиң чедиишкиннериниң дугайында чугаалап бээрин ук бүдүрүлгениң партия организациязының секретары Е. Н. БАЛАБАНОВАДАН бистиң корреспондентивис дилээн.

— 1978 чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы бистиң бүдүрүлгениң ажылчыннарының күш-ажылчы кедургүүшкүнүн тайныктырган. Цех, бригада, участок бүрүзү боттарының арга-курлавырларын сайгарып, немелде хүлээлгени ап, аразында социалистиг чарышты калбартканнар.

Ол кескү түңнелдерниг болган-даа. Бүдүрүлге ай санынга планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседип келген. Оон аңгыда чангыс-даа хожудаан кижи, участок турбазын дээш коллектив бүрүзү нүп дениисежип турарын айтыр херек.

Онгу беш чылдың үшкү чылының эрткен сес айларында бүдүрүлгениң цехтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка мастер В. Белостоков удурткан шуткукчулар чеги тиилекчи болуп үнген. Ол коллектив бо үениң дургузунда пландан ажыр 35 тонна каннны эдилдирген. Мындыг чедиишкин дааңган ажылынга ак сеткилдиг, мергежилинге бердинген ишчилерниң ачызында чедип алдынган. Мурнакчылар мында хөй. Ылангыя шуткукчулар А. Сиродников, Е. Лубошников олар хууда беш чыл планын күүсеткеш, дараазындагы беш чылче шиитпирлиг базымнар-биле кирипкеннер.

Ниити бүдүрүлгениң күш-ажылчы чедиишкиннин бадыткаары-биле бо коллективтиң ажыл-ижин чижекке көрзалинер. Элээн каш чыл мурнунда бо цехке ажыл шагы үзер, план күүсетпес, дадаган ижинге аа-хырыыгалга чок кижилер турглаан. Оон түңнелинде ук коллективтиң планы күүсеттинмейн, кылган ажылының шынары куду турган.

Ол цехке В. Белостоков мастерлей берген соонда байдал өскерилген. Владимир Иванович коллектив кежигүнү кижи бүрүзү-биле чугаалажып, быдаажыптар-биле түскай беседаны кылып келген. Ажыл шагы үзер чорук чоорту чидип эгелээн. Ынчан мастер чедиишкинге доктаавааан, ол хүн бүрү норма күүседдезин чедип алыр дээш ажылды күштелдирген. В. Белостоковтуң күжениишкини хала барбаан, ук коллектив быжыг сагылга-чурумнуг, ажылынга бердинген, мурнакчы кылдыр өскен.

А. Ковалев удурткан механика участогунуң ишчилерин, заводтуң хоочуну П. Герасимлюктуң бригадирлээни септекчилерни база-ла үени мурнаан шалыпчылар болуп турарын маңаа демдеглекседим. Эш Герасимлюк беш чыл планын июньда-ла күүседипкен.

Бо мурнакчыларга заводтуң өске ажылчыннары деңнежип, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга чедир 1978 чылдың планныг онаалдазын күүседир дээш социалистиг чарышты заводта улам калбарткан.

ТОЖУНУҢ СИГЕНЧИЛЕРИНДЕ

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер, кыштан маллы хүр-мендии ажырар дээш Тожу районнуң ажыл-агыйларының ишчилери бо хүннерде сиген белеткээрин үргүлчүлевишаан турар.

«Тоора-Хем» совхоз 4500 тонна сиген белеткээр планныг. Ол ажыл-агыйның сигенчилери бо хүннерге чедир 2230 тонна сигенни белеткеп, планын 49,6 хуу күүсеткен. Силос-ту 5000 тоннаны салыр, ам херек кырында 2190 тоннаны салган. 201 тонна сенажты болгаш 403 тонна бүдүн-бүрүнү белеткээн.

«Май 1» совхоз мал чеминиң белеткелин оожум темпилиг чорудуп турар. Ында 678 тонна сиген белеткеттинген, азы планның доктуп-ле 18,8 хуузу. 1000 тонна силос салыр пландан 547 тонна салдынган.

Район төвүнүң албан организациялары болгаш бүдүрүлге черлери ажыл-агыйларга 200 тонна сиген белеткеп бээр онаалдалыг турган, ону 229 тонна кылдыр күүсеткен. Район-да ниитизи-биле 3415 тонна сиген, 3 муң ажыг тонна силос, 201 тонна сенаж белеткеттинген. Ажыл-агыйлар мал чеминиң белеткелин үргүлчүлеп-шаан турар.

Тожунуң совхозтары мал чеми кылдыр ажыглаары-биле тараа культураларының ажаап алыышкынынче эгелеп кирипкен. «Тоора-Хем» совхоз 685 гектар черниң ногаан суланын кестирген, силос кылдыр салган. «Май 1» совхозта база-ла ногаан суланы кестирип, силостап турар.

А. СОДУНАМ.
Тожу район.

Мурнакчы хевээр

1978 чылдың эрткен сес айларында Тываның сүт комбинадының коллективи база мурнуку үелерде дег, бүдүрүлгелер аразынга социалистиг чарыштың түгүн бедик тудуп, планныг онаалдазын чедиишкинниг күүсеткен. Августа 470 муң рубльдиң продукциязын сайгарар турган, бо коллектив ону 548 муң рубль чедирген. Ук комбинаттың ажылчыннары чыл эгезинден тура, күш-ажылчы бүдүрүкчүлүүн барык 14 хуу өстүрген.

Бүдүрүлге коллективиниң заводтарының, цехтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Кызылдың сүт заводунуң аппарат цеги тиилекчи болган. Моон коллективи 1764 тонна сүттү болбаазыраткаш, планныг онаалдазын ажыр күүсеткен. Ол коллективтиң кежигүннери Р. Солодянкина, О. Блохина, Л. Гагарина болгаш өскелер-даа хүн бүрүзүнүң үлүүн доктаамал ажыр күүседип турарлар. [illegible] аныяк коммунист Г. Федченко удурткан диета цегиниң коллективи августа база шалыпчы ажылдаан. Ол 360 тонна сүт продуктуларын ол айда ажылдап кылыр планын 415 тонна кылдыр күүсеткен. Ук цехтиң ажылчыннары Ольга Сохно, Альбина Пенкина, Людмила Муравьёва олар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп турарлар.

Л. ЧЫДЫМ.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

СОРУКТУГ ИШ—БҮДҮҢГҮР

Кызылдың даараныглга комбинадынга шалыпчы күш-ажылдың чылының планын чедиишкинниг күүседип турар. Бо мурнакчы бүдүрүлгеде продукцияның шынарын экижидеринин айтырыы база бирги черге. Ында уруглар хевиниң 2 модели, херээжен-нерге платьениң 1 моделин күрүнениң Шынар демдектиг даарап турар.

Амгы үеде даараныглга комбинадында 7 кижи онгу беш чылдың дөрт чылының планын күүседипкен. 1980 чылдың үлүүнүе ажылдап турар. Онгу беш чылдың үш чылының хууда планныг онаалдаларын 45 даараныкчы база-ла хуусаа бетинде доозупкан, ам 1979 чылдың планын күүседириже чоокшулап турар.

Ол дугайын бистиң корреспондентивиске комбинаттың директору Тамара Петровна Пургина мынчаар чугаалаан:

— Шалыпчы күш-ажылдың чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, РЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Чагаазын бистиң комбинаттың коллективи бедик кедургүүшкүн-биле хүлээп алган. Республиканың бүдүрүлгелериниң ажылчыннары коллективтери-биле бир демей, 1978 чылдың планын бүрүн күүседир, продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын бүдүрүлгеге шиңгээдир [illegible]лаар. 3 модельдерге күрүнениң Шынар демдээн тывысырын чедип алыр — комбинаттың социалистиг хүлээлгезинде ынчаар бижиттинген.

«Ажыктыг чорук» [illegible] деп демдектиг [illegible] продукцияның шынарын чаңгыыш чокка экижидери, оон техниктиг деңнелин, идегелдиин болгаш үр үеде [illegible] бедидери болур. Продукцияның шынарында эртемниг салыышкыннары-даа, бүдүрүлгениң техниктиг деңнели-даа, коллективниң күш-ажылчы бүрү ажыл чорудулгазы-даа чаңгыс черде моондаштынган болур — деп социалистиг чарышты калбартыр дугайында Чагаада айыткан. Бистиң комбинат продукцияның шынарын комплекстиг башкарарының системазын шиңгээдип алырын план ёзугаар чорудуп турар. Шынарның хүнүн арттырары доктаамалчаан. [illegible] [illegible] түңнелинде комбинаттың даараан хептериниң шынары экижип турар. Бо чылдың эрткен 8 айларында уруглар хевиниң 2 санныг, херээжен-нерге платьениң бир моделин күрүнениң Шынар демдээ бедиктел бадылаан. Ол моделдерге Шынар демдээн тывыскан, амгы үеде оларны даарап кылгаш, садыгже чорудуп турар бис.

Эрткен 8 айларның планын ажыр күүсеткенивис. Продукция сайгарары-даа, бүдүрери-даа түс-тузунда 1987 муң рубльге планнаттынган, а херек кырында 2025 муң рубльге продукцияны сайгарган болгаш 2033 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген бис. Планывысты ажыр күүсеткенивисти бо садыгларга көргүзүп турар-дыр.

Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиизинге боттарының талантын улуг-хуузун киириштирип турар мурнакчылар бисте хөй. Дыка хөй мурнакчылар онгу беш чылда боттарынга белиткен социалистиг хүлээлгелерни аскаар. Олар ылаңгыя ажылдап, планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турар. Онгу беш чылдың дөрт чылының планныг онаалдаларын күүседипкен, амгы үеде 1980 чылдың үлүүнүе ажылдап турар хоочун даараныкчыларывыс Раиса Дарлановна Сумбаның, Капитолина Анатольевна Селезневаның, Агафья Антоновна Холшинаның, аныяктардан Раиса Аңгырбанның, Толчанмаа Борбак-оолдуң, Елена Богомолованың, Люда Филимонованың аттарын чоргаарал-биле адаар бис.

Онгу беш чылдың үш чылының планын коллективтен 45 кижи күүседипкен. Оларга Мария Тамашевич, Люба Гвоздева, Люда Болзан, Мария Доңгак, Раиса Кара-Доңгак болгаш оон-даа өскелерни хамааржыптырың болур.

Даараныглга комбинадының коллективи үшкү кварталдың планын бүрүн күүседиринге бүдүрүлге ажылдап турар. Күш-ажылчы [illegible] бистиң ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга турраскаадыр бис.

БРИГАДАМ

Мен даараныглга фабриказында он беш чыл ажыл ажылдап келдим. Бо чылдар дургузунда дыка хөй өскерилгелер болган. Моон мурнуңда чылдарда даараныглга комбинадында улуг эвес, арги бажынга турган. Ажылдаар черинис тар, шолу, чырыы чедишпес турду. Машина-херекселдер база чедишпес. Кол бурунзунда хол машиналарынга даарап турдувус.

Комбинаттың чаа бажыңын тудупкаргы ынаар көжүп келдивис. Мында ажылдаарынга бүгү чүве таарымчалыг кылдынган. Өрээлдери чырык, делгем, кышкы үеде чылыг-даа. Электриниг машиналар-биле даараныр турар апарган бис. Ынчангаш ажылдаары чиигээн. Мында ажылдап турар кижилер безин улам-на эки, аразында эп-найыралдыг апаргылаан. А ажылынга кижи бүрүзүнүң харыысалгазы бедээн, бригаданың, комбинаттың ажыл-херээ дээш кижилерниң сагыш човаашкыны кадеш.

Мария Евлампьевна Потылыцинаның баштааны бистиң бригада онгу беш чылдың үш чылының планын хуусаа бетинде күүседип алган. Социалистиг хүлээлгевис күүсеттинген — онгу беш чылдың үш чылының планныг онаалдаларын бистиң бригада доосқан. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга бистиң күш-ажылчы белээвис ол.

Аныяк даараныкчылар Раиса Кара-Доңгак, Чечекмаа Ховалыг, Мария Сарыгбай, Людмила Филимонова болгаш өске-даа өскелер амгы үеде 1979 чылдың планын күүседиринге чоокшулааан.

Мен бодум хуумда онгу беш чылдың соолгу чылының үлүүнде ажылдап тур мен. Беш чылды бо чылын доозар дээш кызар мен.

Бригадавыс кежигүннериниң аразында найыралдыг боттарынга дузалажыышкын белен. Бригадиривис Мария Евлампьевнаның ажылга чалыг сеткили [illegible] [illegible] сагыш човангыр, өрге-сумузундыгы үргүлчү бээр, бодунуң мергежилиниң ёзулуг мастери кижи чүве.

Т. БОРБАК-ООЛ,
даараныкчы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнден куду) беш чылдың шалыпчылары Толчанмаа Борбак-оол, Раиса Кара-Доңгак, Раиса Аңгырбан, Людмила Филимонова, (адаанда) мурнакчы даараныкчылар Чечекмаа Ховалыг биле Мария Сарыгбай.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ВЛКСМ обкомунуң IV пленуму

Дүүн Кызылда Политиктиг [illegible] бажыңынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленуму болуп эрткен. Оон ажылынга республиканың чамдык министерстволары, [illegible] болгаш [illegible] удуртукчулары, хой саныыг комсомолчу актив киришкен.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң түңнелдеринин болгаш ол Пленумнуң доктаалында база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш СЭКП Тыва обкомунуң VIII пленумунуң ВЛКСМ ТК-ның Пленумунуң документилеринде айыттынган сорулгаларга дүүштүр Тываның комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны пленумга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. С.-М. Иргит** кылган.

Бүгү ажылчы чоннар-биле бир демей, Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган чүүлдерни болгаш сорулгаларны, ол Пленумнуң шиитпирлерин бүрүн деткизи-биле чүүлдүгзүнмүшаан. Ажыл-чорудулгага дөгүүр программа кылдыр хүлээп ап, боттандырар дээринге долу шиитпирлиин пленумнуң киржикчилери бир үн-биле илергейлээн.

ВЛКСМ обкомунуң пленумунуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң [illegible] [illegible] киилдезиниң эргелекчизи Г. А. Заркевич киришкен, чүве чугаалаан.

Пленум чугаалашкан айтырыгның талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

Пландан ажыр рейстер

Хооранның үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудуг, транспорт организацияларында мурнакчы ажылдыг коллективтер эвээш эвес. Ылангыя Тываның автокомбинадының Ак-Довуракта салбырының № 3 бригадазының [illegible] мактадыг. Ол салбырның В. Альбрант удурткан. Бо хүннерде ол коллективтиң чолаачылары студентилерни тудугжу отрядтарынга тудуг материалдары сөөртүп чедирери-биле ажылда хаара туткан. Чолаачыларның кызымак ажылын тудугжу отрядтарның дайынчылары мактап турар.

Эрткен айда чолаачылар бригадазы планныг онаалдаларын ажыр күүседип, хооранның мурнакчы бүдүрүлгелериниң аразынга кирген. [illegible] 2380 тонна чүък сөөртүр дээрде пландан 3174 тонна кылдыр күүсеткен.

Кызымак ажыл-ижин [illegible] коллектив [illegible] чаалап алган мурнакчылар мында хөй. Ылангыя бригадир Василий Альбрантының, чолаачылар Анатолий Кирсановтуң, Федор Севастьяновтуң Анатолий Лотоцкийниң кызымак ажылы мактадыг.

В. Альбрантының удурткан бригадазы август айда база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ажылдаан.

Мурнакчылар

Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының арыглаар фабриказының цехтериниң аразында социалистиг чарышты түңнээн.

Июльда планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен — бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң коллективи чарыштың тиилекчизи болган. Аңа арыглаар фабриказының шилчээр Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Июльда планныг онаалдазынга немей 74 тонна даг-дүгүн арыглаан болгаш 5000 рубльдиң барааныг продукцияның бүдүрген ол-ла цехтиң № 5 залчаазы (начальниктиң хүлээлгезин күүседип турар Б. Куулар) болгаш доврак-доозун арыглаар херекселдер коллективинге (механиги Ю. Анашкин) шилчиир кымпелдерни болгаш акша шаңналын тывыскан.

Чарыштың тиилекчизи

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде республиканың албарлыг тудугжузу Салчак Балчырович Кара-оолдуң удурткан комплекстиг тудугжу бригаданың кежигүннериниң ажыл-ижи хооранның тудугжу бригадаларының аразында суралгыг. Ол найыралдыг ажылдыг коллектив планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, чаңгызы хөйү дээш, а хөйү — чангызы дээш ажылдап турарлар.

Коммунист Салчак Кара-оолдуң удурткан бригадазы эрткен ийи кварталда тудугжу бригадалар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Бригаданың ажылчыннарынга турраскаалдыг Күш-ажылчы алдар тугун тывыскан.

БИСТИҢ КОРР.

ӨҢНҮҮМГЕ ЧОРГААРАЛ

ОН ХАРЫ бежен ооошу-[illegible]. Дүрт-сыны уеун-[illegible], дете [illegible] чоон-чоон, [illegible] херектиг, шак-үезин хөй [illegible] комбинезон [illegible] ужудунс [illegible] бульдозерниң [illegible] [illegible]

[illegible] Хуурлакович Ша-[illegible] турган [illegible] ажылдап чораан [illegible] [illegible] ужу-[illegible], хөрештикилер бис. Бо үезинде ол хөорейга чедип келген турган. Ол чамдыкта ай-айы-биле-даа чоруп каар, [illegible]

Бо чайын ол Чадаана хоо-рай биле Хандагайты [illegible] [illegible] бульдозерниң [illegible]

Кунгуруук Хуурлакович Кы-[illegible] [illegible] Чүге дээрге ол ол [illegible] [illegible] бүдүрүүтенин мур-

нактыы.

— Чеже [illegible] [illegible] дээр. Кило-метрлер санаар чүве болза дыка-ла хөй — деп, ол чу-гаалагылаар.

КУНГУРУК Шадын [illegible] [illegible] Ол ажылдап-ла [illegible] [illegible] болгаш оңу хөй белек [illegible]

былаңнаар кижи. Ол ада-[illegible] [illegible] оңу эдербээн, оске мергежил-[illegible] алган.

БИРЭЭ [illegible] 1945 чыл-[illegible] турда, бистиң черге тракторлар [illegible] [illegible] 1953 чылда Ку-

ынга кирген болур. Бо [illegible] [illegible] Кунгурук Хуурлаковичиниң [illegible]

Кижиниң амыдыралыга [illegible] [illegible] 1962 чылда [illegible] [illegible]

— Ол дээрге бодуун [illegible] [illegible] Шагаа [illegible] Владимир Ильич [illegible]

шаңнаалдар Кунгурукка улам [illegible] турар. Ол ажылдап-даа чоруур.

Кунгурук Шадын [illegible] эдиинге, техниказынга [illegible] камныг, доктаагаи, хоңган-даа [illegible] [illegible] [illegible] коллектив кежигүн-[illegible] чугаалаарлар.

Бо чайын [illegible] Ча-[illegible] [illegible] [illegible]

Бульдозерист Кунгурукту [illegible] [illegible] [illegible] чоруур-даа [illegible]

Л. ЕНДАП,
журналист.

Коммунист дугайында чугаа

Чаа-Хөлдүң Булун-Терекке, Ак-Хем-Аксынга кожа [illegible] тай, 1935—1941 чылдарда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турган.

Бистиң [illegible] [illegible] [illegible] ЧАЗ-тың, МАЗ-тың, а [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кунгу-руктуң [illegible]

амыга кодаа ажыл-агыйның [illegible] [illegible] [illegible] «ТТЗ», «ХТЗ», [illegible] [illegible] МТС-ке, [illegible] [illegible]

АМЫДЫРАЛЫНЫН ажыл-биле ол [illegible] [illegible] ажылдаар апарган. Ын-[illegible] [illegible] бульдозерист [illegible] [illegible] — № 1 [illegible] [illegible] [illegible]

черге [illegible] [illegible] Ленин [illegible] [illegible] [illegible]

Кунгурук Шадынның [illegible] [illegible] Коммунист, [illegible] [illegible] Ленин ордени-биле [illegible] «Күш-ажылчы [illegible] [illegible] Ленинчи юбилейниг медальдар база чайын чо-руур. Бо болгаш өске-даа

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Узун [illegible] [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Прези-диумунуң [illegible] «Күш-ажылдың хоочуну» ме-даль-биле шаңнаарын бодап:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Георгий Павлович Александров—геология-шинчилел [illegible] [illegible] [illegible]

Мария Фомиинична Астанина—геология-шинчилел экспе-[illegible] [illegible] ажылчыны.

Антонида [illegible] Евдокимова—пенсионер.

Лидия Тихоновна Ильченко—пиво заводунуң ажылчыны.

Галина Яковлевна Корбукова—геология-шинчилел экспе-[illegible] автосепелге участогунуң ажылчыны.

Василий Александрович Левошкин—пенсионер.

Надежда Егоровна Марьясова—геология-шинчилел экспедициязының автосепелге участогунуң ажылчыны.

Агафья Митрофановна Михайлова—пиво заводунуң [illegible]

Мария Акимовна Падысина—пиво заводунуң бүс кө[illegible] машинизи.

Прасковья Филипповна Паршукова—Тыва АССР-ниң [illegible] министриниң [illegible]

Екатерина Дмитриевна Пахомова—пенсионер.

Анна Тихоновна Пестова—пиво заводунуң ажылчыны.

Наталья Михайловна Пемыткина—пенсионер.

Федор Михайлович Прилепин—пиво заводунуң ажылчыны.

Зинаида Александровна Пьяновская—пенсионер.

Александр Александровна Рындина—пенсионер.

Прокопий Никонорович Тимохов—пенсионер.

Сергей Меченович Тумеко—геология-шинчилел экспедициязының [illegible]

Геннадий Яковлевич Угрюмов—геология-шинчилел экспедициязының гидрорежим отрядының начальниги.

Александра Сергеевна Черненко — геология-шинчилел экспедициязының инженер-экономизи.

Парасковья Леонтьевна Шуржунова—пенсионер.

ЧООН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Калаа [illegible] Доңгак—Адаан Маадыр суурда [illegible] ажылчыны.

Анна Казимировна Коновницина—Чадаана хоорайда

№ 1 ясли-садтың эргелекчизи.

Шончалай Байыровна Куулар — [illegible] суурда [illegible]

Ак-Суге Хайын-Хаирбеевич Монгуш—[illegible] совхозтуң ажылчыны.

Медээчи-оол Маадыр[illegible] Монгуш—Бора-Тайга ортумак школазының ажылчыны.

Ольга Васильевна Провоценко—район эмнелгезиниң бухгалтери.

Матрёна Ивановна Шоева—район садыгжызы.

МӨНГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

[illegible] Айыыжы—«Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Саая Маннайевич Довукай—«Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Сенги Байыр-ооловна Доңгак—«Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Хорул Шамыраповна Иргит—«Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Мунзукович Тас—«Малчын» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Сагаан-Байыровна Салчак—«Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Кулак Базаановна Хертек—«Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Кыргыс Сундуевич Шомбул—Мугур-Аксы суурда пенсионер.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Нина Андреевна Алехина—район эмнелгезиниң ажылчыны.

Анна Семёновна Воробьева—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Виталий Леонидович Высоковский—Иштики херектер министерствозунуң [illegible] Бай-Хаакта отрядының ажылчыны.

Александр Васильевич Голубев—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Виктор Федорович Гусев—Балгазын суурда № 2 КПТБ-ның [illegible] эргелекчизи.

Иван Петрович Данилов—Дурген суурда пенсионер.

Екатерина Денисовна Дмитриева—Иштики херектер министерствозунуң [illegible] Бай-Хаакта отрядының [illegible]

Василий Максимович Ива-

щенко—Таңдыда ыяш ажылдакылын [illegible]

Дарья Васильевна Игоннова—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Федор Иванович Канопский—Таңдыда ыяш ажыл-агыйының [illegible]

Пелагея Николаевна Каурова—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Василий Тойбаевич Ким—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Валентина Петровна Лопшева—Бай-Хаакта харылзаа бөлүүнүң телефонизи.

Василий Петрович Морозов—Бай-Хаактың хулээп алыр пунктузунуң ажылчыны.

Екатерина Чамчыковна Ооржак—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Далар-оол Тамбаевич Ооржак—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Анна Андреевна Панкратова—район эмнелгезиниң ажылчыны.

Прокопий Степанович Порядин—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Анна Ивановна Похлебаева—«Тыва кобальт» комбинаттың геология[illegible] аппаратызы.

Валентина Шоймак-ооловна Сендыш—Кочетово суурда пенсионер.

Степан Алексеевич Тушков—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Нина Тимофеевна Федорова—[illegible] бухгалтери.

Маргарит Андреевна Хомяков—Бай-Хаак суурда пенсионер.

Раиса Даниловна Чертова—Бай-Хаактың харылзаа бөлүүнүң телефонизи.

Клавдия Ивановна Шевченко—район эмнелгезиниң улуг медсестразы.

Елена Игнатьевна Шуднева—район магазининиң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Петр Салзанович Биче-оол—Шагаан-Арыг суурда персоналдыг пенсионер.

Монгуш Шагдыр[illegible] Карбаш—«Ак-Туруг» совхозтуң хойжузу.

Николай Сергеевич Острюков—Шагаан-Арыг хоорайда пенсионер.

Савелий Николаевич Попов—Шагаан-Арыг хоорайда пенсионер.

Кок-Кат Биче-Павлович Сатаан—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш [illegible] Сатаан—«Ак-Туруг» совхозтуң [illegible]

Монгуш Дамбаевич Шалып—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай,
1978 чылдың август 30.

УЛЕТПУР КӨДЭЭГЕ

Көдээже сагыш салыышкын

Чурттуң [illegible] [illegible] СЭКП ХХ-ки съезди (1976 ч.) [illegible]

[illegible]

Заводтуң деткимчези

«Бүгү шөлдерниң [illegible] [illegible] Ленин аттыг [illegible] [illegible]

[illegible]

Кайгаг шеф [illegible] [illegible]

Шефчилер тудуп берген

Благовещенскиниң [illegible] [illegible]

Хоорайның тудугжулары [illegible] [illegible] (СЭТА).

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ЭВЭЭШ АЖЫЛЧЫННАР-БИЛЕ

Благовещенскиниң [illegible] фабриказының [illegible] Л. Симонова, А. Кружалина бот-тарының хууда беш чыл [illegible] [illegible]

Арсыыр удазыннар бүдүрериЫраккы Чөөн чүкте чаа тускай мергежил, оон уламындан фабрикада мергежилдиг ажылдакчылар [illegible]. Ынчангаш коллектив планны эвээш инженерниң киржилгези-биле күүседир деп чаа ажыл-ле кулаашкен, [illegible] турган. оңу чедип алыр деп шиитпирлээн. [illegible] [illegible] ажылдап турар. [illegible] ажылдакчыларны костаар арганы берген. Фабриканың коллективи ам он бир айларының планын күүседип алган.

А. КРИВЧЕНКО,
(СЭТА-ның корр.)
Благовещенск.

БАДЖАЛ ДААНЫҢ ШЫГЖАМЫРЫ

Солнечныйдаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Баджал даваңы [illegible] [illegible] металлдар хуралаашкен чоруур. Комбинатта чаг-этти комплекстиг ажылгаан турар Ленинградтың болгаш Новосибирскиниң эртемденнериниң саналдары-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улуг металлдар шыгаа алыр [illegible] [illegible] Чүтле бо чылын бистиң [illegible] [illegible] [illegible] металлдарны [illegible] [illegible] немелде оруулгазын алган.

Л. КУШНАРЕНКО,
(СЭТА-ның корр.)
Солнечный,
Хабаровск край.

ХУУДА ЧОГААДЫКЧЫ ПЛАН-БИЛЕ

Коммунистер күш-ажыл коллективи деп атты [illegible] «Прогресс» заводунуң улуг мастери А. Воробьев [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ажылчын бүрүзү бүдүрүүге мурнакчызы болзун деп [illegible] [illegible]

Участоктуң 27 [illegible] [illegible] хууда [illegible] толуушкан тускай мергежилдерни чедип алгылаан, бот-тарының тускай мергежилдерниң [illegible] [illegible] [illegible] Бо чыл хууда [illegible] ажылдаар дугайында «Прогресс» заводтуң дуржулгазын Приморьениң [illegible] [illegible] ажылдап турар.

В. ИЛЬИНОВ,
(СЭТА-ның корр.)
Арсеньев,
Приморье край.

«ДУЖУТ ФАБРИКАЗЫ»

Уңуш ажыл-агыйның Н. И. Вавилов аттыг бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң Ыраккы Чөөн чүкте дуржулга станциязы [illegible] культураларының 21 сорттарын бо чылын күрүне шылгаадазынга киирген.

Ыраккы Чөөн [illegible] өстүрүп болур кодаа ажыл-агый культураларын чыыры, оларның [illegible] [illegible] үнүш курлавырларын доп-таамал өөренип көөрү. оон ажыктыг черлик үнүштерин камгалаары— станцияның сорулгалары ышкаш. Ол амгы үеде ажыл-агыйларны тараа, ногаа, [illegible] культураларының түс чериң байлак[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сорттарының элита үре[illegible] [illegible] хандырып турар.

Ю. СТЕПАНОВ,
СЭТА-ның корр.
Владивосток.

УЛУСЧУ ТЕАТР

Биробиджанның улусчу орус театры автономнуг облазтың суурларынче бодунуң ажыын студиязы-биле кады үнүпкен. Ук студияда ам 50 хире уруглар өөренип турар—артистерниң чаа немелдизи ол.

Ол театр бодунуң тургустунган бөштайгы хүнүнден эгелээш, ам чорбе [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] келген. Коллективтиң көргүскен бүгү-ле шиилери совхозтарның, колхозтарның культура башкыларынга база уңгулээн. Оон чыраалдарынга А. Островскийниң, В. Ивановтуң, Ч. Айтматовтуң болгаш өске-даа авторларның чогаалдарының аттары бо-ла кестүп көөр.

В. ПОЖИДАЕВ,
СЭТА-ның корр.
Биробиджан.

ШАҢНАЛЫ—ЭКСКУРСИЯ

Тудуг бригадазы (бригадири Борис Куулар) бо ажыл-агый чылында элээн ажылды кылып бүдүрген. Бирээзинге-ле ийи аал иштиг чурттаар аалды бажыңны туткан. Оон-биле кады хойга 4 хураганга 6 кажааны тудуп дооскан. Планда көрдүнмээн чамдык ажылдарны база кылган.

Тудугжулар часкы хову ажылдарынга база киришкеннер. Олар 300 га тараа шөлүн суггарганнар. Тудугжулар хой кыргылдазынга база ажылдаан. Ылангыя эштер Иван Сандык биле Николай Хуна олар мергежилдиг кыргыкчылар болган. Малга бызыг чем-суурну тургузуп бээр ажылга тудугжулар боттарының улуг-хуузун база киргеннер. Тудугжуларның хол кадыры-биле сиген кезер бригадазы 35 тонна сигенни белеткээн.

Тудугжуларның боттарының ажылынга болгаш хой-инги ажылынга идепкейлиин көрген, «Х Улуг хурал» совхозтуң дирекциязы болгаш партия комитеди он үш тудугжуну В. И. Лениниң Сибирьже шөлүлгезинге турганы Шушенское сууржже экскурсиялап чорудары-биле шаңнаан.

Баян-Колдуң тудугжулары шөлүлге үезинде баштыңның чурттап турганы суур-жуганнты, ам сайзырангай районну көвүн сонуургап көргеннер.

М. БАГАЛДАП.
Кызыл район.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БААЗАЗЫН ТУДУП, АЖЫЛДАДЫП ТУРАР

Индустриалдыг төптер чоогунда Усолье-Сибирьниң кодаа ажыл-агый комплексизи Иркутск областа тудуп турар.

Чылыдып турган, ногаа өстүрер ажыл-агый, хаваннарны үлетиүр аргазы-биле семиртир бүдүрүге, өдүреңтер болгаш кастар өстүрер күш фабриказы ажыглалда кирген. Комбикорм бүдүрер улуг заводту тудуп турар.

Тергүр дагааларны өстүрериниң мурнакчы технологиязын шиңгээдип алырының күжели-биле оларның беш санын миллион чедирер болгаш чыл санында-ла чүс миллион чуургааларны алыр. Өдүреңтер өстүрер фабриканың күжүзү өөр. Оон коллективи бо чылын дөрт чүс тонна өдүрек эъдин бээр, а беш чылдың төнчүзүнде оон үш катап хөйнү бээрин көрген.

Чылыдып турган, ногаа өстүрер ажыл-агыйның коллективи улуг үлетпүр төптериниң чурттакчыларынга болгаш БАМ-ның тудугжуларынга чыл санында он муң центнер ногааларны бээр.

ЧУРУКТАРДА: «Солнечный» деп суур. Кодаа ажыл-агый комплексиниң тудугжулары мында чурттап турар. Күш фабриказының продукциязын херегленчилерже чүдүрүп чорудуп турары.

Э. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.)

МАЛЧЫНЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Коммунист Чагыр Чашович Кара-Доңгак эртчен ажыл-агый чылында зин түңнелдиг ажылдаан. Ол төрүүр чүс хойдан 107 хураганны алган болгаш хой бүрүзүнден-не 2,5 кг дүктү кыргып алган. Малчын чайгы үеде ногаан ховуну семиртилгезинче улуг кичээнгейни салган. Хойжу чай дургузунда үш катап чурт солуп, малын одарлаткан.

Чагыр Чашович малдың семиртилгезин чедип алыры-биле катай мал чемин белеткээринче база улуг кичээнгейни салган. Хойжу он сес тонна зин шыырлыг ногаан сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип алган.

Ч. Ч. Кара-Доңгак хойжулар аразынга чалдырган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Аңаа хойжулар аразында шилчиир чоруур вымпелди база акша шаңналын тыпсаан.

С. ЧАМЗЫ.
Бай-Тайга район, «Мурнакчы» совхоз.

Даарта—Танкистер хүнү

АДА-ЧУРТУВУСТУҢ КУЯК КҮЧҮЗҮ

Сентябрь 10-да совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери Танкистер хүнүн демдеглеп эрттирер. **Шериг Чөвүлелиниң межигуну, куруг чер шериглериниң Политиктиг эргелелиниң начальниги армия генералы С. П. ВАСГИНДЕН** элээн каш айтырыгларга харыылап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— Совет танк шериглериниң тургустунганының дугайын чугаалап берип көрүңерем.

Совет танк тудуушкуну 1919 чылдың төнчүзүнде эгелээн. Бистиң чуртувуска берге ол үеде В. И. Ленинниң даалгазы-биле Сормово заводунуң ажылчыннары болгаш инженерлери баштайгы танкыларны тургузуп эгелээннер. Оларга куяк калбак демирлерни Ижорскиниң заводу берип турган, а шимчедикчилерин АМО деп завод (амгы Лихачев аттыг автозавод) берип турган. 1920 чылдың август 31-те заводтуң хаалгазындан шенелдеге баары-биле баштайгы танк үнүп келген. Ону «Хосталга дээш демисежикчи эш Ленин» деп адаан. Баштайгы танкының соон дарый сормовчулар он дөрт танкыны бүдүргеннер.

Чурттуң социалистиг индустриализациязы Ада-чурттуң танк үлетпүрүн тургузар арганы берген. Үжен чылдарда танк тудуу онза дүргени-биле хөгжээн. Хасан хөлдүң чоогунга болгаш Халхин-Гол хемге танкыларны дайынчы байдалга ажыглаанның сөөреңин көргеш, совет конструкторлар 1939 чылда Т-34 дээр эртемак танкыны тургусканнар. Ол болза делегейниң танк тудуунуң тергиини боор. Ада-чурттуң Улуг дайынын чениишкиниг эртип, делегейниң ийиги дайынының эң дээре танкызы деп санаттырган. Т-34 ышкаш ынчаар алдаарлыы-биле болгаш үр барааш боор келген танк делегей армияларының чангызынга-даа турбаан.

— Танкистерниң онзагай шынарлары кандызыл? Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга ол шынарлар канчаар илереннил?

Танкист Александр Головачевтуң чагаазын чижек кылдыр киирип сей-дир мен. Оон фронтучу салым-чолунда совет дайынчы-патриоттуң эң дээре шынарлары эң-не тодаргайы-биле илереттинген. Ол чагаа бо-дур:

«1941 чылдың июнь 22-де эртенгиниң 6 шакта чаалажып эгелээш, баштайгы аштырыышкынныңарыын ажыг хомудалын көргеш, а ам бистиң тиилелгелеривиске өөрүп тур мен деп улустуң арнынче ак сеткилдиг-биле көөр болгаш чугаалап болур мен... Дайынга мен чаңгыс-даа кара сеткилдиг чүүлдү кылбаан мен. Бергедээшкин болган черге үргүлчү чорун чораан мен. Чеди катап балыгландым, а мээң мага-бодумда он бир балыг бар. Бир эвес мээң холдарым чок болу берзе, бурунгаарлап чоруткаш, дайынны дижи-биле-даа ызырар мен. Буттарым чок болу берзе, үнген чоруткаш, ону боостаалаар мен. Согуураа беривизе, четтирип алыр мен. Ынчалза-даа Россияга дайзын турун турда фронтудан чорувас мен!».

Көмбриг Головачев тулчуушкуннарга эрес-диди хөделип чораан. Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты ында ийи катап тывыскан. Ол Берлин чоогунга дидимнерин өлүмү-биле мөчээн.

Дайзын-биле бүгү тулчуушкуннарга совет танкистер боттарын көргүш чок дайынчылар кылдыр көргүскеннер. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында көвүүкен шугургу болгаш маадырлыг чоруу дээш 250 муң танкистер орденнер болгаш медальдар-биле шаннаткан, 1142 кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры аттыг тывыскан.

— Танкылар бөдүмүн мурнунда турган үжур-дузазын чидирип эгелей берген деп даштыкыда чамдык шериг специалистер санап турар. Ындыг бодалдарны канчаар көөр силер?

Боо-чепсектиң хевир бүрүзү боду артык күштүг болуру билдингир. Кандыг-бир боо-чепсекти ажыглаар байдалдары бүгү чүве хамааржыр. Танкыларга хамаарыштыр чүл дээрге, дайынчы техниканың өске хевирлеринге [illegible], оларны шиитпирлиг хөделишкиннер кылышынга эң-не эки тывыскан. Оон-биле кады, бистиң амгы танкыларывыс улам-на сайзырангай болу берген. Оларның куяк камгалалы улгаткан, олар чаңгыс [illegible] берген, а ындыг болганда [illegible] үрелбес. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, куруг чер шериглериниң согуг кылыр кол күжүнүң ролюн мурнукузу ышкаш танк шериглери күүседип турар.

— Танкистер хүнүн бөгүн үжен үш катап демдеглеп турар-дыр. Баштайгы байырлал канчаар эртенил?

Танкистер хүнүн эң баштай Ада-чурттуң Улуг дайынының төнгениниң соонда бир чыл болганда, 1946 чылдың сентябрь 8-те байырлаан. Москваның Кызыл шөлүн таварты Кантемировтуң гвардейжи танк дивизиязы дайынчы марш-биле эрткен. Оон составынга Т-34, ИС деп алдарлыг танкылар, боду чорууру аар үгер-боолар бар турган. Ол марш чаражы-биле болгаш күжү-биле ылгалып турган. Ол хүн байырлал салюдунуң үгер-боо даштаашкыннары база болган.

— Амгы байырлалды танкистер канчаар уткаарнарыл?

Амгы үеде шериглерде өөредилгениң чайгы үези доосуп турар. Дайынчыларның бүгү чүткүлү Совет Чепсектиг Күштерниң 60 чыл болган чылында дайынчы болгаш политиктиг белеткелге бедик көргүзүглерни чедип алырынче угланган. Танкистерниң мергежили ховуга, танкодромнарга сайзырангайжып турар. Чеден чылдарның дайынчылары танк шериглериниң алдарлыг дайынчы чаңчылдарын ыдыктыы-биле сагып, бүгү хемчеглер-биле оларны көвүдедип турар. Олар боттарының профессиязынга ынак, оларга тыжыккан техниканы эки билирлер.

СЭКП-ның XXV съездизиниң Совет Чепсектиг Күштерниң мурнунга салган сорулгаларын алдарлыы-биле күүседип, социалистиг Ада-чуртту шынарлыы-биле камгалаарын, кандыг-даа халдакчыга демдегзин айтыр [illegible] бээрин магадылап турар дөгээнде дайынчы белен турарын танкистер бодунуң хүлээлгезин кылдыр көрүп турарлар.

ПРИКАРПАТЬЕНИҢ КЫЗЫЛ ТУГ ОРДЕНИНИҢ ШЕРИГ ОКРУГУ. Танк шериглериң Төрээн чурттуң куяк камгалалы деп дүрүм ёзугаар адап турар. Бүгү совет дайынчылар-биле кады олар социализмниң чаалап алышкыннарының, тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң камгалалында туруп турарлар.

Шериг кезээниң маадырлыг дайынчы чаңчылдарынга дайынчы танкистерниң амгы салгалын кижизидип турар. Солдаттар, сержантылар болгаш офицерлер ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тиилелгелиг ужуражылганы белеткеп, өөредилге үезин ажыктыг ажылдаар дээш демисежип, тергиин эки болгаш класстыг специалистерниң санын көвүдедип турар.

ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА: тергиин эки кезектиң командири коммунист Алексей Масловтуң (ортузунда) танкистерге дайынчы даалганы берип турары. Солагай талазындан он талазынче—лейтенант Игорь Мерешук, сержант Петр Мыльжак, улуг лейтенант Алексей Маслов, биче сержант Александр Трехонин болгаш лейтенант Терешков олар. АДААНДА ЧУРУКТА: танкылар марш үезинде.

Н. АКИМОВТУҢ болгаш В. ПЕСТЯКТЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Бөгүн — болгар улустуң национал байырлалы — Хосталганың хүнү

УЛУСЧУ ТУРАСКААЛДЫҢ АК ЧАЛГЫННАРЫ

Варнаның төп шөлүнден Кара далайның эриин дургаар согун дег доорт Ленин аттыг проспект шөйлүп чоруткан. Ол оруу Болгарияның «Алдын элезиннер» дээр сураглыг курорттарынга чедире баар. Ол-че автомобильдер болгаш автобустар шагның кайы-даа үезинде шуужуп келир. «Чайка» деп чараш аттыг чуртталга кварталының чаа чырык, чечектер болгаш ногаан үнүштер-биле хүрээлеткен көрүүтарының чаны-биле эртип чыдарга, кварталдың кырында бедип үнген өндүр улуг тудуг караанка чайгаар-ла көстүп келир.

«Торна-тепезе» (Дуруялар тейинде) ааждың улуг ак куш чалгыннарын чадыпкан турар»—Совет Армияга чаа тураскаал дугайын Варнаның чурттакчылары ам ынчалдыр чугаалажыр, ол тураскаал совет болгаш болгар улустарның аразында мөңге найыралдың демдээ болу берген.

Хостакчы Совет Армияның дайынчыларынга болгар улустуң өөрүп четтиргенин илергейлээн ол тураскаалды скульпторлар Алеша Кафеджийский, Евгени Барымов болгаш архитектор Камен Горанов чогааткан. Бо дээрге бистиң чаштышкан [illegible] кижилерге мөңгеш тураскаал эвес-тир, бо дээрге далай таласынче [illegible] тудкан бажын—41,5 метр кылдыр чаттыштан чалгыннар [illegible] сагындырар 18 метр бедик монумент-тураскаал-дыр. Тураскаалдың чогаадыкчыларының бодалы-биле алырга, ол «[illegible]» [illegible] база күүседир болганы кайгамчыктыг. Оон хөй каът иштики делгем шөлдерин солун кылдыр планнаан.

Тураскаалдың авторлары-биле бистиң чугаалажып турарывыстың үезинде ол кайгамчык улуг тудугнуң түгле чартык кезиин кылган турган. Доктааттынган графикти ажыр күүседип, ооң-биле күүседип турар объектиниң онза ужур-дузалыын бүзүредип, тудужулаа шудургу ажылдап турган.

Тураскаалдың иштики тургузуунуң дугайын архитектор Камен Горанов мынчаар чугаалаан:

— Янзы-бүрү деңнелдерге каш-даа залдар бар. Бирээзинге, чижээлээрге, Совет Армияның алдарлыг дайынчы оруун, чаан-мөрген тулчааны, делгирин, кожазында залга келген кижилер 1944 чылда болгар черге хостакчы армия-биле ужуражыышкынның дугайында, ээп-түңнелдиг болгар-совет найырал дугайында, төрелдешкен Варна болгаш Одесса хоорайларының дугайында документалдыг база хроника фильмнерин көрүп болур. А солагай талакы залын чаваг чалгынның террасазының кырынга үнүп келгеш, чараш Варнаның диити хевирин магадап көрүп болур.

Тураскаалда кол чүве—ооң скульптура бүдүжү. Бажының төп кезээн кластаан композиция «Манаашкын» болгаш «Келиишкин» деп скульптураларның темалыг ийи бөлүүнден тургустунган. Чеди фигуралыг «Манаашкын» дээр бөлүктү скульптор Алёша Кафеджийский тургускан, ол бөлүк Болгарияга улусчу-хосталгалыг шимчээшкинниң маадырларының хөй алум-чидигге таварышканы болгаш эрес-диди болганын көргүзүп турар.

— Бо дээрге, хосталганың мурнунде бистиң чонувустуң тавартышкан кара-болаглашкынын дугайында, фашизмни ашкан алыс тиилелгеге болгар патриоттарының бүзүрелиниң дугайында ханы уткалыг тураскаал-дыр — деп, скульптор чугаалаан.

Маршта чеди солдат... Олар хөй эрес [illegible]. Евгени Барымовтуң «Келиишкин» деп бөлүүнүң уткасы ындыг.

— Мээң композициям чөптүг болгаш кижизиг чоруктуң тиилелгезиниң демдээ болган турарын кузээн ийик мен — деп, скульптор чугаалаан.

Бөгүн болгар улус социалистиг революцияның 34 чыл оюн, Хосталганың хүнүн байырлаар. Бөгүн Совет Армияга Варнада өндүр улуг тураскаалдың баарынга чүс-чүс боодал чечектер овааланып келир. Хостакчы маадырлар дугайында тураскаал болгар кижи бүрүзүнүң чүрээнде дириг хевээр арткан. Торна-тепеде ак чалгыннар оларга алдар кылдыр чаттылган.

Е. ВОРОБЬЕВ. (ПМА).

Совет Армияның чиргележир чүве чок маадырлыг чоруунга алдар кылдыр болгар черде улуг болгаш биче он-он тураскаалдарны тургускан. Амы-дүнне улус оларның шуптузун ыдыктыы-биле кадагалап турар.

ЧУРУНТА: эң улуг тураскаалдарның бирээзи—Пловдивте Хостакчылар тейинде. Хостакчы совет дайынчының өндүр улуг дүрзү-хевирин нуу гранит даштан сиилбип кылган. Хоорайның бүгү булуңнарындан ол көстүп турар. Ол скульптураны Болгарияда ынакшылы-биле орустап—Алёша деп адап турар.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

Бөгүн — Көрей Улус-Демократтыг Республиканы чарлаанындан бээр 30 чылы

МЫНДА БҮГҮДЕ АНЫЯК, БҮГҮ-ЛЕ ЧҮВЕ ЧАА

Хөөү-шөлдерге байлажылыктыг витаминнер — чемишчи-дилгелер заводу улусчу Көрейниң «Аныяктарны» дээр химия комбинадының составында ажылдап турар баштайгы бүдүрүлгези. Ады таварылга эвес... Ынза, Пхенан-Намдо можуда Анджу хоорайда, бүгү кижилер аныяк болгаш бүгү-ле чүве чаа. Чхончхонган хемниң ийи талакы эриинде ол бүдүрүлгени болгаш хоорайны хөй муруузу 30 хар безин четпээн кижилер тудуп турар. Олар боттарының республиканың-даа [illegible] болгаш бөгүн оон бүгү ажылчыннары-биле кады Көрейниң төөгүзүнге баштайгы улус-демократтыг республиканың тургустунганының 30 чылын байырлаар.

Япон эжелекчилерни ашкан тиилелге 1948 чылдың сентябрь 9-че доорт оруку салган. Ынчаарга ону алдаг киирип турар хүн—1945 чылдың август 15—совет болгаш көрей [illegible] найыралының чыл демдеглелинде тураскаалдыг арын. Ол хүн Совет Армия Көрей чартык ортулукка япон эжелекчилерни чылга [illegible] доозкан болгаш бодунун национал хосталгазын чедип алыр дээш эрес-шудургу демисежип турган көрей улуска хосталга база хамааржыштас чоруктуг чедип алырынга дузалаан.

1948 чылдың сентябрь 9-туң соонда Көрейниң Күш ажылчын партиязының удуртулгазы-биле чурукта социал-экономиктиг улуг чаартылгаларны кыска хуусаада боттандырган. Ынчалдыжык улусчу аныяк республикага кадыг-дошкун шылгалда таварышкан. Америк болгаш мурнуу-көрей агрессорларының эгелээн үш чылдың дайыны (1950—1953 чылдар) КУДР-ге аар-берге когаралды чедирген. Ол берге үеде акы-дунма көрей улуска Совет Эвилели, социалистиг өске-даа [illegible]

Оларның ол ышкаш бүгү деңнелгеннер кижи төрелгетенниң деткимчези КУДР-ге хамаарышпас чоруун, бот-эргезин камгалап алыр арганы берген. Советтер чуртунуң, социалистиг өске-даа күрүнелерниң ак сеткилдиг дузалакчызы дайын үезинде болган үрелиишкин, хоозуралды ажып эртеринге база бөттүг ужурлуг болган.

Шаанда хөжүдангай чораан черде—улусчу Көрей 30-ле чыл дургузунда сайзырангай үлетпүрлүг, кедер ажыл-агыйлыг, мурнакчы эргежиг, культуралыг, индустриалдыг күрүне болу берген. Республиканың экономиказында кол черни энергетика, одаар чүүл, хар-тынын болгаш металлургия үлетпүрү, машина тудуушкуну ээлеп турар. Химия үлетпүрү эң бедик темпилиг хөгжүп орар. Амгы, ийиги чеди чылдың эң чугула чаа тудугларының бирээзи —Чхончхонганың эриинде комбинат.

— Байырлалга чедир ажылын бүдүргенин — аныяк болгаш полиэтилен заводтарын шенеп көрген турар ужурлуг—деп, чемишчи-дилгелер заводунуң директору Ким Ун Бон чугаалады.—Комбинат синтетиктиг чүкту, замдериничилерни, кислоталарны база алыр. Ол улус ажыл-агыйының чаа адырының — нефтехимияның кол бүдүрүлгези болу баар. Оон баштайгы бүдүрүлгезин Үнгиге ССРЭ-ниң техниктиг деткимчези-биле тудкан нефть тигер завод турган.

Чогаадыкчы залон тывыышкын, билиглерин сайзырангайжыдарынче чүткүл, директорнуң сестери-биле алырга, заводтуң коллективинге эки ажылдаарынга дузалап турар. Мында ажылдап турар 700 кижиниң ийи чүзү комбинат чанында техниктиг институтта өөренип турар.

Орайтап келген. Оруута чалаг-тергежилер [illegible] хөй. Оларның оруу хемниң мурнуу [illegible], хоорайже углаан.

Бис база ынаар чорупкан бис. Хоорайны комбинат-биле тудуштурган узун көвүрүгден хемни кештивис. Мында автобустар база чоруп турар болбайн. Ынчаамыже Анджунуң чурттакчылары чадаг-тергенни аргыжарының чедингир, идегелдиг чорааш кылдыр санаарлар.

— Бистиң хоорайывыс кижи бүрүзүнге чурттаары эптиг болгаш өөрүнчүг болгу дег кылдыр туттунуп турар хоорай—деп, мында тудуг трестиниң директору Ким Ги Хван чугаалаар болду.—Чылда ортумаа-биле 500 квартираны дужаап турар бис, а бо юбилейлиг чылда 1200 өг-бүле чаа бажыңнарны алыр ужурлуг. Чоокку 15 чылда хоорайның хөгжүлдезиниң перспективтиг планы 300 муң чурттакчыга бажыңнар тударын көрген—ам Анджу 40 муң чурттакчылыг.

А. ДЕНИСОВИЧ.
ПМА-ның тускай корр.
Пхеньян.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕ ДЭЭШ

ВАРНА. СЭТА-ның тускай корреспондентилери О. Алиничкинниң болгаш В. Дмитриевтиң дамчытканы болза:

Беш хонук дургузунда үргүлчүлеп келген бодунуң [illegible] Пагуош конференциязы мында дооскан. Оон [illegible] бүгү делегейниң 40 чурттуң 140 хире сураглыг эртемденнери киришкен.

Конференцияның чепсеглелгеништиң дужуреринин болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң кол айтырыгларынга тураскааткан. Пагуош шимчээшкининиң чиңгине директорунуң илеткелинде-даа, янзы-бүрү бөлүктерге чугаалажылгаларның-даа үезинде чепсеглелгеништиң дужурери кижи төрелгетенниң тайбың келир үезин хандырарынга бистиң үениң эң-не эргежок чүүлү деп, эртемденнер чаңгыс аай онзалап демдеглээннер. Ол кол чугула айтырыгта [illegible] хөй-ниити [illegible] кичээнгейни хаара туткан КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглелгеништиңниң дужурер талазы-биле тускай [illegible] сеткил даңнышкынның ооң-биле [illegible]

Дугуржулгага ат салырын [illegible] стратегтиг [illegible] кызыгаарлаарының талазы-биле совет-америк чугаалажылгыларынга конференцияның киржикчилери улуг кичээнгейни салган.

Ядролуг чепсекти ажыглаарының айыылын улгаттырып турар нейтронуг бомбаны бүдүрериинге болгаш чептеределиринге 28-ки Пагуош конференциязы база катап удурланыышкынын илереткен.

Амгы үениң делегей харылзааларынга дүшкүүрлүг [illegible] эргениң чугулазын Варнага онзалап демдеглээн. Чепсеглелгеништиң болза бистиң үевистиң бүгү эң чугула айтырыгларын [illegible] дузалаар чүүл болур, чепсеглелгеништиң шиитиг болур база экономиканың [illegible] кел турар ужурлуг деп эртемденнерниң хөй кезии демдеглээн.

Кижиниң эргелериниң дугайында айтырыгны кара ожегээр соора ажыглап тургаш, конференцияның чамдык киржикчилери Пагуош шимчээшкининге чарлыышкынны болдурарын оралдашкан. Ынчалза-даа эртемденнерниң хөй кезии эртемденнерниң хөделишкиннериниң чиңгине эвин бымыглаарын саналдаан.

ИРАНДА БАЙДАЛ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранда байдал дүвүреңниг боол хевээр арткан. Оппозиция күштерниң организастааны массалыг чыскаалдар барык-ла бүгү хоорайларда боол турар. Сөөлгү хүннерде Тегеранга [illegible] улуг чыскаалдар болгаш, аңаа чүс-чүс муң кижи киришкен. Элээн каш хоорайларга, оон иштинде Кумга, Казвинге болгаш чурттуң пайысылалынга чыскаалганнар-биле полицияның аразында мөөрлдежиишкиннер болган. Өлүртүннер болгаш балыглаткаңнар бар. Студентилерниң хөлээшкини үргүлчүлевишаан. Чурттуң кол университеттери муруку хевээр хагдынчак. Чыскаалганнар чуртка демократтыг хосталгаларны хандырарын чалактап негээн.

Политиктиг оппозицияда Иранның хөй-ниитилиг сугаглыг ажылдакчызы К. Санджабиге баштаткан национал фронт эң-не идепкейлиг боол турар. Парламентиниң тарадыры, чуртка хостуг соңгулдаларны чорудары хандырып шыдаар национал чазакты тургузары, бүгү политиктиг партияларга болгаш идеологтуг шимчээшкиннерге ажыл чорудулганың хостуун хандырары национал фронт негээн.

Августуң төнчүзүнде премьер-сайыдынга келген Д. Шариф Имами чаа чуртка байдалды чогумчудар дээш оппозиция-биле харылзааларны тургузуп алырын кузээн турар деп мдеглээн. Ынчалза-даа чазак баштыңчызының ол кыйгырыынга оппозиция харыылаваан.

КЭМП-ДЭВИДТЕ СЕПАРАТТЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

АКШ-тың президентизиниң хоорай кыдыында турар чери болур Кэмп-Дэвидте Египеттиң президентизи Садаттың болгаш Израильдиң премьер-министри Бегинниң аразында сепараттыг чугаалажыышкыннар Дж. Картерниң киржилгези-биле эгелээн. «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, ужуражыышкын долу чажыт байдалда, «электри тогу дамчыдып каан херим артында эртип турар».

Үш талалыг ужуражыышкынның кол сорулгазы — Садаттың үре-түңнел чок арткан «инициативазын» катап диргизери, Каирниң болгаш Тель-Авивтиң аразында сепараттыг дугуржулганы дүрген чарарынга «дузалаары» боол турар деп солуннар демдеглеп турар. Бир эвес бе ужуражыышкын бүүрээр бээза, ол чорук ооң бүгү киржикчилеринге айыылдыг болурун айтып турар. Чугаалажыышкыннар ам дээрезинде чажыт «садыглажыышкын» деп эгелээн.

Кэмп-Дэвидте ужуражыышкынның киржикчилери эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерин үндүрер, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин хандырар талазы-биле чугула айтырыгларны чугаалашпайн турар. Садат Чоокку Чөөн чүкке «таарыштырылганың чугаазы хире телевидение» аппарган. Ынчалза-даа Бегинге чаа дужуп бериишкинни кылып турарын «Фигаро» солун билээн. Израиль шериглериниң эжелеттирген девискээрлерге турар хуусаазын узадыр талазы-биле Садат дужуп берип турар.

Садат чүгле Египет дээш эвес, харын араб өске-даа чурттар болгаш палестиннер дээш чугаалажыышкыннар кылырын оралдажып турарын парлалга демдеглеп турар. Ындыг эргени Садатка кым-даа бербээн билдингир болгай. Ынчангаш Садаттың дузазы-биле «таарыштырылга» айтырыын Каттышкан Штаттарга болгаш Израильге таарышчалыг кылдыр шиитпирлээрин оралдажып турары илдең аппарган.

(СЭТА).

ЛЕВ ТОЛСТОЙ—БИСТИҢ ҮЕНИҢ КИЖИЗИ

Лев Толстой. Делегей культуразының төөгүзүнде бо ат ышкаш ынчаар нептерей суртжаан аттар шоолут-ла хөй эвес.

Улуг орус чогаалчы дириг турган-ла бүгү делегейге атсураглыг апарган. Ынчаарда чурттап чораан миллион-миллион кижилер оон угаан-бодалынга сагдарынга алзып турган. Олар философчу, социал болгаш морал-этика талазы-биле парын айтырыгларга тавырышканда, «А Толстой чүү дээрил?» деп манаар турганнар. Барык чүктүң бурунгаар демниглелиг улуг чогаалчылары: Анатоль Франс болгаш Ромен Роллан, Джон Голсуорси болгаш Бернард Шоу, Теодор Драйзер болгаш Лилиан Хеллман, Томас Манн болгаш Арнольд Цвейг, Чоон Европаның, Индияның, Кыдаттың, Японияның реалист чогаалчылары оон өөреникчизи болуру улуг алдар деп санап чораннар.

Толстой бүгү делегейге чүгле кыска хуусаада алдаржываан. Ол алдар он-он чылдар эртсен тудум онун-чүлерден туржук, харын бүгү кижи төрелгетенниң угаан-бодал өзүлдезинге хүйү улам улгадып турар. Совет Эвилели болгаш даштыкыда бурунгаар демниглиг хөй-нийти чогаалчының төрүттүнгенинден бээр 150 чыл оюн демдеглеп турда. ооң арттырып каан чогаал байлаа хөй талалыг өндүр улуу-биле кайгамчыгындан-даа артык тодаргай билдинип көстүп турар.

Лев Толстойнуң өзүп турар алдар-адының чылдагааны чүдел? Чүге оон чогаалдарының маадырлары — орус кижилер, аргыжып ол көңгүс өске үе-шагда чурттап чораан кижилер, — амы-бүгү чурттарның төлээлекчилери болуп турар амгы салгалдың кижилеринге билдингир чоок болгаш эргимил? Чүге бистиң чуртувуска Толстойнуң «бакка удурланмас» деп көрүжүнүң таалалакчылары билдингир-ле тывылбас черге, Совет эвилели бүгү чылдарында оон чогаалдарының чылдарын 18 катап парлаан? Чүге чогаалчының 218644 муң кезек ниити тиражтыг 2525 номнарын үндүргенил? Ол айтырыгларга харыылар арыг литературнуң үнелелдериниң болгаш сонуургалдарының [illegible]-биле кызыгаарланмас дээрзи билдингир.

Ук харыылары эрткен үеде эвес, ам бо үеде дилээри чоптуг болур боор. Мааа [illegible]-ла чүве чүл дээрге, Лев Толстой кижи төрелгетенниң угаан-бодал амыдыралынче делегей литературазында деңнээр чүүл чок шеверлерни чогаалчы [illegible] өндүр реалист чогаалчы, кижилерни эки күзел болгаш шынныг чоруктуң идеалдарынче кыйгырып турар чүгле гениалдыг бодалчы боор кирген эвес, харын бодунуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазынга Октябрь революциязының мырыңай-ла бичии мурнуу чарынында дөмнүүрээдиг үениң үндезин айтырыгларын көдүрген патриот болгаш делегей хамаатызы болуп кирген. Ленин Толстойну «Орус революцияның көрүнчүү» деп адаан. «Помещиктерниң эрге-чагыргазының адаанга бастырган турган чурттарның бирээзинге революцияны белеткээрниң үе-чадазы Толстойнуң гениалдыг чуруп көргүскениниң ачызында, бүгү кижи төрелгетенниң уран чогаал хөгжүлдезинге бурунгаар базым болуп көргүстүнгени» деп, ол бижээн (ЧДЧ, т. 20, ар. 19).

Ынчаардагы Россия империалистиг чөрүдээлериниң төөчүп чыыган чери болбушаан, делегейниң революсчу шимчээшкининиң база төвү турганы билдингир болгай. Ынчангаш Россияның ол үеде байдалындан үнүп кээп турган, а бо үеде безин делегей хөй-нийтизин дүвүредип болгаш бодунуң шиитпирлээшкинин манап турар айтырыгларны көдүргеш, Толстой дараазында он-он чылдарда болур идейлиг демиселдиң хөй кезиин баш бурунгаар билген. Мааа хамаарыштыр чугаалаарга, ооң чогаадыкчы ажылы, чаа-чаа күш немээр чүүл болуп, харын-даа амгы чүс чылдың кижиге ынак, демократтыг, дайынга удур литератураның күчүлүг агымының үндезини болуп турар. Толстойнуң ален-четпес сураглыының, алдарының, амгы үениң угаан-бодал амыдыралынга ооң салдарының кол-ла чылдагааны харын-ла ында.

«Дайын болгаш тайбың»ның автору чүгле кайгамчык улуг чогаалдарны бижээн романист болгаш драматург эвес, харын делегейниң хөй-ниитизин дүвүредип турган болуушкуннарга хамаарыштыр бодунуң сөзүн чугаалап турган чалбыыштыг публицист-тир. Чогаалчы болгаш бодалчы Толстойнуң арттырып каан угаан байлаа кайгамчык улуг, чамдык талазында бот-бодунга удурлапышкак, чамдык талазында маргыштаалыг-даа. Ынчалза-даа ниитизи-биле алырга, ол бөгүн тайбың, демократия, социал хөгжүлде дээш демисежип турар күштерниң чепсээ болуп турар.

Кижиде бар бүгү-ле эки чүүлдерни камгалавышаан, Толстой буржуаз ниитилелдиң кижинанг эвес мөзү-шынарын, ооң авыяастыг моральдыын, меге демократиязын, ооң ирип калган ниитизин [illegible] албан черлерин кам-хайыра чок сойгалап турган. Кайгамчык күштүг бүзүрел-биле ук ниитилелдиң чажыт чүүлдерин илереткеш, ол социал чөптүг эвес чоруктуң ниитилелин буруу шапкан. Толстой ооң мурнунда турган чогаалчыларның кайызындан-даа артык тода кылдыр чөпну төөгүнүң чаяакчылары деп көргүскен. Ол бодунуң чогаалчы болгаш бодалчы бүгү генийин, барык-ла алдан чыл чытчы чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын чонга, ажыл-иштиг бүдүн кижилерге бараалгаткан. Дараазында, ужур-дүрүм чок ажылдаашкыннарга, дайынга болгаш бодуун кижиниң чурттаарынга, ажыдаарынга, уруглары кижизидеринге шаптыктап, чуртталганың өөрүшкүзүн базып турар бүгү-ле чорукторга удур демиселдиниң үзеңнде даалышпары-биле Лев Толстой кажан-даа эттежип көрбээн. Бола бүгү айтырыглар амгы үеде база бодунуң ужур-утказын эндербээзин сегиин-даа хөрээ чок боор.

Ооң идеяларының бистиң үевисте амыдыралдыын болгаш улуг чогаалчының чүвезин баш бурунгаар шын көрүп билирин көргүзүп турар, улустарның аразында тайбың болгаш кады ажылдажылгаже кыйгырып турар ооң чүгле чаңгыс чугаазын мааа киирээл. Буржуаз чазактарны тоомчага албайн, оларның бажын ажыр ажылчы чонарга Толстой мынча деп бижээн: «Силер кым-даа болзуңарза — француз, орус, поляк, англи, ирланд, немец, чех-даа дижик силер, билип көрүңер: силерниң амгы кандыг-даа сонуургалдарыңар — чер ажылының, үлетпүрнуң, садыгның, уран чүүлдүң азы эртемниң-даа талазы-биле болгай-ла, өске улустарның болгаш күрүнелерниң сонуургалдары-биле качтаар-даа чөрүдээлешпес, бистер кады ажылдажылга-биле, ачы-дуза солчуушкуну-биле, аңы-дукмалышкы тайбың харылзаа-биле, чүгле бараанпар-биле эвес, харын бодалдар болгаш сагыш-сеткил солчуушкуну-биле доннашкан бис».

Кайы хире кайгамчык кижиниг, шын сөстер-дир, бистиң хүннеривисте бо үениң байдалы, ажыл-херектери-биле кайы хире дүгжүп турар-дыр!

Вадим КОРТУЕОВ,
ПМА-ның политиктиг тайылбырлакчызы.

ЧУРУКТА: Л. Н. Толстойнуң Ясная Полянада музей-бажыңы. И. Зотин болгаш Б. Кавашкинниң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганынга

Лев Николаевич Толстойнуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болган.

Россияның улуг оглу Толстой чонуң берге амыдыралын болгаш качыгдаашкынын бодунуң кайгамчык улуг чүрээнге сыңырып, шынчы чорукче чүткүп ниитилелдиң кижилеринин угаан-бодал сайзыраңгайжыдылгазы дээш демисежип, чүгле орус улустуң эвес, харын бүгү делегейниң кижилериниң салым-чолун бодап чораан дээш бөмбүраектиң кижилеринге эргим. Улуг чогаалчы амыдыралдың бүгү талаларын чырыдып келген. Аңаа улуг алдар чогаалчы дириг турда-ла келген болгаш ооң чогаалдарын чүс-чүс чылдар эртерге безин катап-катап номчуур. Бүгү делегей литературазының хөгжүлдезинге Толстойнуң генийиниң салдары кызыгаар чок улуг.

Эргилделиг ийи пунктуларның—1861 болгаш 1905 чылдарның аразында үе-чадазы Толстой эки көргүскен болгаш чогаалчы калбак массаларның бодалын, помещиктерге-крепостниктерге болгаш хаан чазаанга оларның хайнып келгени көөр хөңнү чок чоруун кайгамчыктыг күш-биле чырыдып шыдаан болгаш дараазынга удур оларның удурланыышкынын, бодунуң үезиниң кол-кол ниитилел чөрүдээлерин көргүзүп шыдаан деп В. И. Ленин айыткан. В. И. Ленин ооң ужур-дузазын «орус революцияның көрүнчүү» деп тодараткан. «Толстой—бүдүн делегей» деп А. М. Горький бижээн. Толстойнуң «Дайын болгаш тайбың», «Анна Каренина», «Воскресение», «Казактар» болгаш өске-даа чогаалдары төрээн улузунуң характерин долу күш-биле көргүскен болгаш дарлакчы ангыларның чагдынчак, мегечи, хаанзырак чоруктарын сойгалаан.

Толстойнуң чогаалдарын— совет улустуң угаан-бодал байлаан—ССРЭ-де миллион-миллион томнарлыг парлап үндүрүп турар. Юбилейлиг чылда оларның ниити тиражы 40 миллион экземпляр болур. Толстойнуң бижээн шиилери совет дыка хөй театрларның сценаларында үнүп турар, а ооң чогаалдарын ёзугаар тургускан фильмнер хөй чылдарның иштинде чурттуң кинотеатрларының экраннарында үнүп турар.

Чогаалчының бежен ажыг чылдарда чурттап келгени болгаш өлүм чок хөй чогаалдарын бижээни Тула областа Ясная Полянаны катап тургузарын чоокта чаа дооскан. Ясная Полянаны хевээр арттырарынче Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленин бүгү тала-биле сагыш салып келген. Октябрь революциязының соонда, Ясная Полянага музей-заповедникти тургузар дугайында декретти Владимир Ильич боду редакторлаан.

Бо хүннерде мында улуг байырлал боор турар, эвилелдешкен бүгү республикаларның литераторлары, даштыкы чурттарның аалчылары мында киржип турар.

ЧУРУКТА: «Лев». Л. Н. Толстойнуң бо портредин В. Г. Чертков 1906 чылда тырттырган.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Октябрьның Улуг революциязы Л. Н. Толстойнуң чогаадыкчы ажылын бүгү улустуң эртинезин болдурган.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Л. Н. ТОЛСТОЙНУҢ ТООЖУЗУН ЁЗУГААР

МОСКВА. «Мосфильм» киностудиязы Л. Н. Толстойнуң «Сергий ада» деп тоожузун ёзугаар уран-чечен фильмин үндүрген. Оон сценарийин режиссёр-тургузукчу И. Таланкин бижээн, операторлары Т. Рерберг болгаш А. Николаев. Фильмде көскү совет артистер А. Демидова, Н. Гриценко, В. Стржельчик, Л. Макеакова, Н. Лапиков, Г. Бурков болгаш өскелер-даа ойнап турар. Кол рольду С. Бондарчук күүседип турар.

ЧУРУКТА: «Сергий ада» деп фильмден кадр. Сергий ада— артист С. Бондарчук. Пашенька— артист Алла Демидова.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БИЖИП-ДАА, ЧУГААЛАП-ДАА БИЛИР КЫЛДЫР

Бистиң школаларывыстың чыл бүрү орус-орус үүрлеар доозуп үнүп, оларның чамдыктары улус ажыл-агыйынга ажылдап аргыл, өскелери өөредилге болгаш орта-техниктиг профтехөөредилгелиг черлерин эргелээр турарлар. Чайгы үеде кирериниң экзаменнерин дужааганнар шилилгениң кайгамчыктыг Кызылда хевек-ле болур. Кирериниң экзаменнериниң үезинде дооскуннарының орус дылга эртемнерге билиниң кайы хире тааныл, быжыы илерээн турар. Дооскуннарының дылга хөй-ле орус дылга билип онзагай кошкак боор турары чажыт эвес. Шак мындыг байдал чылдан чылче уламчылап-ла турар. Оон чылдагааны орган чүл? Бо талазы-биле бодумнуң чамдык бодалдарымны мааа илередиксээн-дир мен.

Кедээ школаларда орус дыл башкылаашкыны чүге кошкак деңнелде турарыл? Бир-ле, кедээ школаларда орус дылдың тыва кадрлар башкылап турар. Оларның башкылап турарында бедик чүве чок, дооскан эртем-мергежилин-даа ол, методиканы шын ажыглап, программа ёзугаар өөредип, кичээлде амгы үениң негелделеринге дүүштүр эртирип турарын билир бис. Колла четпейн турар чүве болза, кичээлден дашкаар үеде орустап чугаалажырының негелдезиниң кошкаанды. Башкылар-даа, өөреникчилер-даа тывалап чугаалажыр олу башкы орустап айтырыг салып негелде кылырга, өөреникчилер тывалап харыылаары.

Ийи-ле чамдык школаларда орус дыл хүннерин эртирерин практиктап турар. Ынчалза-даа ооң организациязы четпейн барыылаар. Ол хүнүнгүнү орус дылга чугаалажыр ужурлуг. Баштайгы үелерде негелдени шыырак тургуспас болза, уругларны чанчыктырары берге. Ынчангаш болганда орус дылды үнелээшкиниң дугайында үгаалчыларның, эртемденнерниң чугаалары кады улам үндүрлерни бижип, плакат чуруктарны көскү черге аскылаар болгаш оларны номчуп, тывыжарын негээр болза эки. Ол дээрге чүгле орус дыл башкыларының эвес, харын бүгү коллективтиң херээ.

Үште, школаларга башкылар хуралдарын черле орустап эртирип турза кандыгыл? Ол албан эвес-даа болза, башкылар бистерниң эртемиистин чугаазыгыр сөйзүрери база демек боор эвес.

Орус дылды өөренип алырынга ук дылга чугаалажырын (ылаңгыя орус кижилер-биле) кончуг дузалыг. Ынчангаш орустап чугаалажырынга өөреникчилерни бүгүле аргаларны ажыглап тургузар өөредип, чанчыктырары школаның, башкыларның, ада-иелерниң хүлээлгези.

Ном магазиннеринге, библиотекаларга орус дыл дугайында чечен сөстерни, үлегер домактарны бижээш аскылаан турар болза база демек болур-ла-дыр. Шак мындыг сөстерни номчардан хөй-биле тып ап болур.

Бистиң ада-иелер аразында орус дылды билир кижилер хөй. Улуг назылыглар бээрден башка, орус дылды өөренип чораннар бисте кончуг хөй болгай. Олар боттарының ажы-төлүн орус дылга эки шын бижип, чугаалап өөредиринге кандыг-ла бир арга-биле дуза кадары черле артык эвес. Орус дылды даштыкы чурттарда безин кайы хире чүткүл-биле өөренип ап турарын бисте кым-даа билир. Ол дээрге эртемнерниң дүлгүүрү, культураның, эстетиканың үндезини-дир.

Класстан дашкаар номчулгага баштай бодуун, билдингир орус номнарны номчуурун [illegible] ужурлуг. Ол номчуурда мырыңай номчуду ажыл. Школаларга орус дыл кежээлери, хоглуглериниң болгаш тывызыгырларының кандыг өөредилге, солун кылдыр баш удур планнап тургузар, [illegible] чурааш дээ дугаар [illegible]. Орус дыл дугайында бөгелделерниң конкурстарны ве, бижимел биле чорудары ук дылдың өөрениринге идигни бээр. Бо айтырыгга хамаарыштыр өске [illegible] чүнү бодап турарыл?

О. ЧАҢ-ООЛ.
Суг-Аксы ортумак школазының башкызы.
Чөөн-Хемчик район.

ТВ

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

[illegible]—«Үе». Информастыг программа.
[illegible]—[illegible]
10.55—«АБВГДейка». Дамчыдылгага ССРЭ-нин Чырыдыышкын министерствозунуң школа назылыг четпээннерин кижизидер талазы-биле эргелелдиниң начальниги Р. А. Курбатов киржир.
11.40—«Силерге, ада-иелер».
12.10—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.40—«Чурулга уран чүүлдүнүн талазы-биле 1978 чылда ССРЭ-нин күрүне шаңналдарын тыпсыры-биле». РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Д. Бисти, ССРЭ-нин улустуң чурукчузу А. Грицай, РСФСР-ниң улустуң чурукчулары А. болгаш С. Ткачевтар, Латвия ССР-ниң улустуң чурукчузу Д. Скулме.
13.10—Концерт.
13.20—Болгар улустуң национал байырлалы — Хоесталга хүнүнге туразкаткан программа.
16.10—Л. Н. Толстойнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга. «Номчулга чүүлдери». Дамчыдылганы филология эртемнериниң доктору профессор Н. М. Сикорский чорудар.
17.05—«Спортлото» тиражы.
17.20—«Калыкшылга». Эстеманылбырлалдыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Беляпчиков чорудар.
[illegible]—Горькийниң Пушкин аттыг опера болгаш балет театрының солизи, Татар АССР-ниң улустуң артизи В. Степановтуң концерти. Горькийден дамчыдылга.
18.30—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—«Ыр—78».
20.15—Л. Н. Толстойнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга. «Кавказ тоожузу». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1 болгаш 2-ги сериялары.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Кино көрүкчүзүнүң спутниги». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи кинорежиссёр В. Басов чорудар.
[illegible]—«Амыдыралдан ыр-биле» деп дамчыдылганың арыннарында».
[illegible]—01.35—«Чарыш киржикчилери». Документалдыг телефильм. Теннис — [illegible].

СЕНТЯБРЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
[illegible]—«Зарядкага чыкаңар!».
10.55—«Купалинка» деп ыры [illegible] концерти. Минскиден дамчыдылга.
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!».
13.00—«Тоол аалдап келген». «Чараш Василиса». Уран-чечен фильм. РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева эге сөс чугаалаар.
[illegible]—«Кодээге дамчыдылга». «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
15.30—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
16.00—«Бөгүн—Танкистер хүнү». Курган чер шериглериниң кол командылакчызы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, армия генералы, Совет Эвилелиниң Маадыры И. Г. Павловскийниң чугаазы.
[illegible]—Уран-чүүл мастерлериниң Танкистер хүнүнге туразкааткан концерти.
17.00—«Кино аан-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
18.00—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Москва). ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга.
[illegible]—«Делегей байдалы».
[illegible]—Экранда кинокомедия. «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары». Уран-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Силерге, поэзияның ажыл-иштичилери». Концерт.
23.40—00.35—Аъттыг спорт талазы-биле делегей маргылдаазы. Киевтен дамчыдылга. Тиргендэ—медээлер.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Шеригге чаа келдирткеннер дайынче чорупкан» 10.00, 11.45, 13.30, 15.20, 17.10, 20.00, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыыңдыы» [illegible] «Хем аксында дуврээзин» 11.05, 15.10, 16.55. «Пятницкий кудумчузунда шайлаар чер» 12.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночыыңдыы» 15.00, «Чалскаандырзымны катба» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Телефон дамчыштыр белектер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Бүгү чүве селгүүстээшкинден медээн» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Могениң аъттыгаш» 10.00, «Шеригге чаа келдирткеннер дайынче чорупкан» 11.45, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыыңдыы» 10.00, «Хем аксында дуврээзин» 11.30, 13.15, «Пятницкий кудумчузунда шайлаар чер» 15.00, 16.50, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночыыңдыы» 11.00, 13.00, «Плющихада үш терек» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алпамыш школаже чорупкан» 9.30, 11.00, «Телефон дамчыштыр белектер» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ак-кызыл чечекчигеш» 12.00, 14.00, «Стажёр» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Агаар

Бөгүн республикага кезек-кезек булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 17—22, чамдык районнарга 10—15 градус чылыыр.

Кызылга база аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар дүне 3—5, хүндүс 19—21 градус чылыыр.

Эргим номчукчулар!
«Ш Ы Н»
солунну чагыдып алыңар.
Чылда чагыдылганың өртээ 6 рубль.

Редакторнуң оралакчызы Н. К. САТ.

Республиканың тудуг мастерлериниң школазы 1978—1979 өөредилге чылында өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренир хуусаазы 1 чыл. Өөредилге 1978 чылдың октябрь 1-ден эгелээр.

Школаны доосканнарга тудуг талазы-биле мастерлер адын болгаш херечилел тывсыр.

Совхозтардан, тудуг болгаш өске-даа организацияларда келгеннерни болгаш, а ол ышкаш 18 харлыг өрү назылыг 7—8 класстан куду эвес эртемниг кузээн кижилерни өөредилгеге хүлээп алыр.

Өөредири-биле чорудуп организацияларны өөреникчилеринге материалдыг дуза көргүзерин сүмелээр.

Школа өөреникчилериниң айда 14 рубль хемчээлдиг стипендия-биле, кантиниң чурттаар [illegible]-биле, орук доктаар-биле хандырар.

Кирерин күзээннер школаның директорунга дараазында документилерни чорудар: билдиришкин, автобиографиязы, эртемниң дугайында документ, кадыкшылының дугайында [illegible], паспортту боду эккеп көргүзер.

Школаның адрезизи: Тыва АССР, Туран хоорай, Найырал кудумчузу, 13.

Солунуң дараазында номери сентябрь 12-де үнер.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң чагыгзызы

Гаврил Лопсанович ТОРЛУКТУҢ

ооң-ондакка таварышканы-биле кончузун-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Культура министерствозу болгаш Чурукчулар эвилелиниң баштаар чери оон өг-бүлезинге, төрелдеринге база чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторну 2-21-83, редакторнуң оралакчызының 2-20-21, [illegible], харыысалгалыг секретарьның 2-23-33, секретарьяттың 2-23-33, партийжи амыдырал килдизиниң 2-41-15, промышленность килдизиниң [illegible], культура килдизиниң 2-23-34, [illegible] килдизиниң 3-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-20-60, корректорлардың 2-37-41. Бухгалтерияның 2-12-45, солун хүлээп албайн баарганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17551. Чагыг № 2680

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң парлалга фабриказы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01260.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 212 (10809) | 1978 чылдың сентябрь 12, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КОНСТИТУЦИЯНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА—ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

ИШКИНДЕН ЭГЕЛЭЭН

Тараа болгаш кукуруза ажаалдазының кандаар чоруп турарының дугайын долчуузу-биле чугаалап бээрин Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң директору А. Д. Шаалыдан «Шын» солуннуң корреспондентизи телефон дамчыштыр дилээн. Оон дыңнатканы болза:

Бо чаагының кандаашынчынга алыскаанындан суггат чок черлерге тараан тарааны культуралары үнмейн берген. Оон [illegible] суггаттыг [illegible] чамдыызынга суг чедишпейинден, оларда тиилелерниң үнүжү безин дыка чөгей. Совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары бичии-даа болза, үнген бүгү тарааны, [illegible] хуусаада чидириг чок ажаап алыр дээш бүгү күжүн салып, [illegible] ажылдап турар.

Совхоз тараа ажаап алыышкынын Ишкин салбырындан эгелээн. Анаа тараа культуралар, хем суу кызыы бештиңмиштен эки үнүп чадааш, эрте бышка берген. Сентябрь 7-ге чедир 400 ажыт гектар черниң тараазын дорт бестирген. Бо ажылда 13 комбайн, 4 автомашина ажылдап турар. Ол [illegible] эштизи-биле 100 ажыт тонна тараа алдынган болгаш дүжүт бир гектардан ортумаа-биле 5 центнер боор турар. Тараа саваның барык-ла кезиинде-биле дөңге болгаш, пресстен тырып турар.

Комбайнёр Кошкар-оол Ондар хүнде 10 гектар черниң тараазын ажаар тургаш, 12 гектар чедирип, чарыштың тиилекчизи болуп турар. Механик Ондар мурнакчыдан шоолуг дуzаваан, хүн нормазын 115 хуудан өрү күүседип турар. Саваң пресстен турар тракторист Виктор Ондар опаалдазын база доктаамал ажыр күүседип келген.

Совхоз бо чылын 410 гектар черге кукуруза тараан. Суггаттың ачызында оон үнүжү багай эвес болган. Бо үнүжүг мал чемин культуразын ажаап алыры [illegible] турар. Кукурузалыг бүгү [illegible] 4200 тонна ногаан массаны алдыргап болгаш силос кылдыр салып турар. Кукурузаны [illegible] шаанда чидириг чок ажаап алырынга Чадаана АТБ-ниң улуг дуза чедирген. Оон келген чолаачылар Шварцов, Козлов, Велков олар дүн-хүн дивейн ажылдап, нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Механизаторлар, чолаачылар Ишкинниң тараазын дооскаш, Киров салбырының суггаттыг черлерде тарааларын улаштыр организастыг-биле ажаап кирер.

КҮЖЕНИИШКИННИ КОШКАТПАС

«Тээли» совхозтуң ажылчыннары шиитинниң шалыырга 2806 тонна сигеп белеткээр тургаш, 1683 тоннаны кезип алган болгаш план-оваалдазын аң 60 хуу күүсеткен. Совхозтуң Ээр-Хавакта сүт-бараан фермазының [illegible] 109 тонна сигеп кезер оваалдазын 101 тонна кылдыр кескен. «Навырал» салбырының ногаа звенозу 49 тонна силосун кезип сараатаан.

Ол ышкаш совхозтуң малчыннары база-ла чем белеткээринге [illegible] турар. «Найырал» салбырда [illegible] малчын Адыг-оол Кара-оол 43 тонна сигенни белеткээш, ам [illegible] чедирип алган. Ол-ла салбырда малчыннар Салчак Мукулай, Хертек Саңдыкап, Очур Аваат, Кызыл-Даг салбырында —малчыннар—Чүлдүм Достай, Норбу Кан-оол олар боттарының күжү-биле 18—22 тонна чедир сигенни белеткээн. Ам мал чеминге көк суланы белеткээрин үргүлчүлеп турар.

Совхозтуң суггатчыларының эрес-шудургу күш-ажылының ачызы-биле 423 гектар черниң кукурузазы болгаш тарылган тооруу багай эвес үнген. Ол шоолдуг дүжүттүг: чеп 1100 тонна ажыт силосту салган. Совхоз бо чылын эрткен чылдыындан кйй катаг хөй силосту салып алырын шиитпирлээн.

Совхозта мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар [illegible] социалистиг тараниц[illegible] ның сооглу чеди хонукта түңнелин үндүрген. Трактористерден Хертек Кештай 296 тонна, Иргит Дайзы 260 тонна кукурузаны кестирген, чолаачылар Салчак Көк-оол 182 тонна, Көкүдей Мар-оол 162 тонна [illegible] кеш, чарыштың бирги черлерин ап, шилчиир вымпелдер [illegible] Тракторист Чагжит Серээдар, чолаачы Хомушку Өлчей-оол олар чарышка кйи-ги черлерни золаан.

Силос салырында болгаш дүжүт [illegible] ажылдап турар механизаторларның [illegible] организастаан. [illegible] кеп берип турар.

А. АДЫГБАЙ.

Бай-Тайга район.

БҮГҮ КҮШТҮ—ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНЧЕ, МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИНЧЕ!

КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң девискээринге оът-сигенниң үнүжү бо чылын хоомай болган. Кол сиген шөлдери шоолуг дүжүт бербээн. Ынчалза-даа совхозтуң ажыл-ишчилери кандаашкынның үржуктарынга удур чүткүлдүг туржуп, сигени үнген бичии-даа [illegible] арттырбайн кезип ап, мал чемин белеткелинче бар [illegible] шиидипкен. Бии-Хем районнуң девискээринче сигеп кезип, пресстээр бригаданы чорудкан.

Тывынгыр болгаш ыдыламак ажылдың түңнели байлак [illegible] соруг киирип турар. Совхоз 2066 тонна сигеп белеткээр планын 1260 тонна кылдыр, 26 тонна [illegible] салыр планын 46 тонна, 36 тонна будук-бүр белеткээрин 52 тонна кылдыр сентябрь 3-те күүседип алган. Амгы үеде сиген [illegible] [illegible] кезип турар. [illegible] Хем районда бригада база [illegible]

Мал чеминиң белеткелинге Байлак Хомушкузу [illegible] [illegible] эки [illegible] Даа Иргиттиң удурткан [illegible] Тал суурнуң [illegible] [illegible] [illegible] турар. Хөйбүлээ С. Даш Н. Соспа олар С. [illegible] сиген кезип алыр [illegible] 20–22 тонна кылдыр [illegible].

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң [illegible] соруг киирген бай-талчылар [illegible] [illegible] [illegible] мал [illegible] кыштаглар-биле чедирер [illegible] хемчеглерни ап турар.

А. НАМЗЫРАЙ,
совхозта профэвлел ажылчын комитединиң даргазы.

* * *

«Барлык» совхозтуң Хөлделең салбырының сес чыл [illegible] коллективи келир [illegible] [illegible] пятилетиниң малынга он тонна сиген белеткээр планныг турган.

Ол чугула [illegible] үк школаның [illegible] А. Сагаан, О. Шилов, С. Кан-оол, К. [illegible] олар идепкейлиг [illegible] болгаш 12 тонна сигенни сараатташ, «Барлык» совхозка хүлээткеннер.

С. ТАВА-САМБУ.

Ажыглалга кирер тудугда

«ИНТУРИСТ»—ААЛЧЫЛАР БАЖЫҢЫ

Профессионал эвилелиниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң туризм талазы-биле кол эргелелиниң болгаш Туризм талазы-биле республика чөвүлелиниң шугуму-биле бо беш чылдың найысылал Кызылга «Интурист» дээр аалчылар бажыңын тударын онгу беш чыл планында көрген. Бо хүннерде ол гостиницаның чурттаар корпузунуң тудуу дооступ чыгаан. Ында «Тыва тудуг» тресттиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң, 48-ки тудуг эргелелиниң болгаш 14-кү механизация эргелелиниң тудугжулары, шеверлекчилери, хөй саның электриктер, моңтажчылар ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда ону дужаар дээш социалистиг чарышты салып алган, үре-түңнелдиг ажылдап турарлар.

Гостиница тудуунда ажылдап турар коллективтер боттарының аргаларын санап көргеш, ону долгандыр шоолу хуусаадан эрте, сентябрьның онда дескилеп доозуксанпар. Бо талазы-биле ажылга 14-кү механизация эргелелиниң механизаторлары кылымаккай, улуг мергежилдиин көргүскеннер. Экскаваторжуларның аразында социалистиг чарышка Николай Иванович Разумов тиилекчи болган. Өске-даа бульдозеристер боттарының улуг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер. Ол ышкаш «Кызыл тудуг» эргелелиниң сварщиктери гостиницаның чоон талазы шил хаказын эптээриниң демир хаажылалдардан бүткен кезектерин кылып доозуп турар. Түскай ыылгап удут хемчээлдиг шилдерни тудуг шөлүнде шуут белеткеп каан. Удавас ону эптеп эгелээр.

Тудугда социалистиг чарышты бригадалар, участоктар болгаш түс-түс тудугжулар, монтажчылар ортузунда организастаан, оон түңнелдерин он хонуктап үндүрүп турар. Тиилекчилерге тураскаадып күш-ажылдың аадар тугун кодуруп, оларга материалдыг болгаш моральдыг идиг бернишкинин кылып турар. Августуң сөөлгү декадазының түңнелдери-биле 14-кү механизация эргелелиниң Н. Разумовка баштаткан механизастаттынган отрядының күш-ажылчы чедиишкинин дээш ол тугту көдүргөн. Ол отряд «Кызыл тудуг» болгаш 48-ки тудуг эргелелдериниң коллективтеринден эки түңнелдерни чедип алган.

Бызаңчы-бетончу бригадалардан Б. Монгуштуң, С. Лукьянчуктуң удурткан коллективтери мурнуку одуругда чоруп турар. А эрткен он хонукта чарыштың түңнелдерин ёзугаар күш-ажылчы алдарның тугун З. Шыырапның болгаш З. Ооңнуп штукатура-малярлар бригадаларынга тураскаадып көдүрген.

— Гостиницаның чурттаар корпузун сөглээн соңгуусту ёзугаар октябрьның 7-де дужаарынга шиитпирлиг бис — деп, ажылчыннар чугаалап турар. Оларның ажыл-херектээ-домактан кармыпайн турар-даа. Бо хүннерде басымның даштыкы хаңаларын иштики ораалдерин штукатурлаары доостур чыгаан. Иштики талазы будуп, чугайлаары чоруп турар. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, тудугжуларның сөөлгү херек кырында бүдүп турар.

Т. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: гостиница тудуунуң амгы байдалы; мурнакчы бульдозерист Н. Н. Разумов.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АДА-ЧУРТТУҢ АЛДАРЫ, ЧОННУҢ ЧОРГААРАЛЫ

Л. Н. Толстойнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чылынга тураскааткан байырлыг хурал

Лев Толстойнуң чогаалдары киживиң шылгараан угаанының эң-не өндүр бедик чедиишкиннеринге хамаарышкыр. Бистиң угаан-бодал амыдыралывыстың [illegible] болган оон номнарында чоннуң амыдыралын эң-не каңы ыы-биле болгаш делгеми-биле [illegible]

«...Мээң чүрээмге эң-не чоок күзел— хөй номчукчуларның болуру, күш-ажылчы [illegible] база болумнуң бодалдарымны оон шиитпирлиг судуга шылгадырыы» — деп, Л. Н. Толстой чугаалаан. Шылгараңгай угаанныг чогаалчының күзели боттанган. Бедик [illegible] хар-биле сиңникпен оон чогаалдары [illegible] билге туткан. Улуг чогаалчының номчукчулары кайгамчык хөй, чоннуң аңаа [illegible] шылы чогум-на кызыгаар чок. [illegible] бүгү чуртка улуг хемчээлдиг калбарганы ол дугайын тодаргай бадыткаан. Шылгараңгай улуг чогаалчының төрүттүнген хүнүнден бээр 150 [illegible] турар [illegible] Сайыр лыг кежээ сентябрь 8-те Москвага, ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болуп эрткен.

Байырлыг шимээлиг [illegible] шиметтинген улуг сцена-ның төрүнде—Лев Николаевич Толстойнуң портрет чуруу.

Эштер Л. И. Брежневти, В. В. Гришинни, А. А. Громыкону, А. Н. Косыгинни, М. А. Сусловту, Д. Ф. Устиновту, П. П. Демичевти, М. С. Соломенцевти, К. У. Черненкону, И. В. Капитоновту, М. В. Зимянинни байырлыг кежээниң киржикчилери [illegible] [illegible] бүгү-эвилелдиң юбилей [illegible] совет [illegible] даштыкы чурттардан келген аалчылар президиумга база олурган.

Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң башкаар чериниң бирги секретары Г. М. Марков байырлыг кежээни ажыткан.

Шылгараңгай чогаалчының төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чылын калбаа-биле бүгү чуртта байырлап демдеглеп турары — Толстойнуң мандыраштыг чоруу ыгум чок, оон алдары [illegible] ынаныштыг хемчээлдиг [illegible] [illegible] деп, ол демдеглээн.

Лев Толстой болза орус националдыг чогаалчы, ол ам безин бүгү совет кижилерниң [illegible] болуп турар. [illegible] [illegible]

[illegible] Лев Николаевич Толстой бистиң Тереэн чурттуувустуң [illegible] [illegible] [illegible] байырлалынга, [illegible] чаартыкарынга могаг-шылаг чок күш-биле эдилги берген. Ол дээрге чаңгыс кижиниң амыдыралынга бүдүп делегейни сыдырыпкан кайгамчык улуг күш-түр.

«Л. Толстой бодунуң ажылдарынга кайгамчык хөй улуг [illegible] болгаш оон чогаалдары делегейниң урал-чечен литературазынга бирги черлерниң бирээзин [illegible] күштүг кылдыр көдүрүген» —деп, В. И. Ленин бижээн.

Революстуг шуурганнарның [illegible] чурттаваан, ынчалза-кок оон [illegible] [illegible] оон ленинчи партияның билип үнелеп көрген. Ол артында келир үеге хамааржыр бүгү-ле чүүлдер ажылчы чоннарның [illegible] [illegible] лининң болгаш социалистиг чаа амыдыралды тургузарының эрге-ажыынга долу хемчээлдиг ажыглаттынган. Хаанныг Российага Толстой чеже-даа сурагжаан турган болза, чүгле совет тургузугтуң чылдарында [illegible] [illegible] чуртувустуң чоңу бүрүн ужук-бижиктиг болганда, Лев Толстойнуң номнары чоннуң өзүлүт байлаа болган.

Чоңунга бараан болур, төрээн черинге амыдырал дээш ону чаартып турар миллион-миллион бодуун кижилер-биле кады амыдыралдың өөрүшкүзүн тургузар, кижиниң угаан-бодал [illegible] сайзыраңгайжыдар, оон арыннүүрүн оттурар, чаагай сеткилге кижизидер. [illegible] [illegible] [illegible] сеткилин бадыткаар дээш чогаалчының эң-не [illegible]

Совет улус-биле кады бүгү делегейде дептилгелиг кижилер мактал-хүнду болгаш өөрүн четтиришкини-биле бөгүн Толстойну адап турар. Ындыг бижиит болгаш улам оаулде [illegible] [illegible] [illegible] чогаалчызы турбаан. Төрээн чуртунга болгаш [illegible] литературада [illegible] Лев Толстойнуң [illegible] болган [illegible] турары [illegible] ындыг күштүг салдар [illegible] [illegible] совет литературага Лев Толстойнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Толстойнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Лев Николаевич Толстойнуң дугайында Леонид Ильич Брежнев 1977 чылдың январь 17-де сагыш-сеткилдиг [illegible] Музей-суурнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

«Даңны болган тайбыңдан улуг чогаалчы [illegible] ааргы амгы совет [illegible] [illegible] чаргыч [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] угаан-бодалы, Төрээн чуртуунуң алдар-ады болгаш хамааржышпас чоруу дээш амытының бээринге белен [illegible] оларны чоокшулаштырып турар.

[illegible] шылгалдаларының, чылдарында [illegible] тайбыңның-даа, бистиң өөдүр чаагай Төрээн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] нерииде Лев Толстой, оон онмас чогаалдары бистиң-биле кады чоруп келген. Бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарының төөгүлүг хүлээлгезин [illegible] чедир боттандырар совет кижилерниң чаа салгалдарының Л. Н. Толстойнуң шылгараңгай чогаалдарындан патриоттуг соруг киирешкинин [illegible] [illegible] хевирлээшкиниң боттарынга алыр дээринге чаганнмсын барып болур.

Улуг чогаалчының [illegible] [illegible] делегейниң 17 чурттарындан чедип келген чогаалчыларга, культураның болгаш урал [illegible] бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң болгаш Культура министерствозунуң, а ол ышкаш байырлыг кежээниң бүгү киржикчилериниң омунаазындан Г. М. Марков чүректиң хаңызындан изиг байыр чедирген.

Делегей культуразының А. М. Горький аттыг институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Г. М. Бердников байырлыг кежээге «Лев Толстой болгаш амгы үе» деп илеткелди кылган.

Бөгүнгү байырлыг хуралга [illegible] чугула чүүлдер бар деп, ол [illegible] Толстойнуң чогаалдарын [illegible] [illegible] В. И. Ленин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Толстой [illegible] [illegible] [illegible]

Чогаалчының чогаалдарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Лев Толстой улуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Толстой бирле тургаш-ла, бүгү делегейге алдаржып, [illegible] 1908 чылдың ноябрьда [illegible] хүннеринде В. И. Ленин [illegible] «Лев Толстой мелчак-дир. [illegible] үнүр-дузазы, бодалының болгаш ноиналтызы девискээ сурис-ааны орус революциязының делегейге үнүр-дузазы бодунуу-биле [illegible] турар».

Россияга бирги революциянын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улуг чуртунуң [illegible] [illegible] бүгү делегейге [illegible] [illegible]

Ындыг [illegible] амгы бурунгаа делегейниң-даа социал болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Толстойнуң [illegible] [illegible] [illegible] хавыналы болуп турар. [illegible] ин делегей литературазы [illegible] [illegible] тургузутну Толстой улам шыңгыы шүгүмчүлеп [illegible] [illegible] сагыш-бодалдарының болгаш харылзааларының шынызы, чоптуг чорук улус чоннуң күш-ажылчы амыдыралында үндезилеттинген дээрзин бузурелдиг көргүскен.

(Уланчызы 3-кү арында).

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш В. Ф. Быковскийни Ленин орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитада «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге ужудуушкунну чедиишкинниг боттандырганы база аңаа көргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Валерий Федорович **Быковскийни Ленин** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль.
1978 чылдың сентябрь 10.

ГДР-ниң хамаатызы, космонавт-шинчилекчи Зигмунд Йенге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитада «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге ужудуушкунну чедиишкинниг боттандырганы база аңаа көргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш ГДР-ниң хамаатызы, космонавт-шинчилекчи Зигмунд Йенге **Совет Эвилелиниң Маадыры** атты **Ленин** орден болгаш «**Алдын Сылдыс**» медаль-биле кады тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль.
1978 чылдың сентябрь 10.

Л. И. Брежневтиң америк сенатор Э. Кеннедини хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев АКШ-тың демократтар партиязынга хамааржыр сенатор Эдвард Кеннедини сентябрь 9-та хүлээп алган. Эге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хоюлбаптыр ал Совет Эвилелинде турар.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Л. И. Брежнев [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] таарышкан болур ийик деп бүзүрел илергейлеттинген.

[illegible] мурнунда стратегтиг шавар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң каңызынга-даа солун болуп турар айтырыгларга, оларның аразында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Э. Кеннеди бодунуң талазындан [illegible]

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров биле [illegible] Я. [illegible] [illegible]

(ТАСС).

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮГНҮ КИИРЕР

ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленумундан

Кызылда Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң пленуму болуп эрткен дээрзин «Шынның» эрткен суббота да дугаарынга дыңнаткан болгай. Аңаа СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш СЭКП ТК-ның Чиге секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң, СЭКП Тыва обкомунуң VIII пленумунуң база ВЛКСМ ТК-ның пленумунуң документилеринде айыткан сорулгаларга дүүштүр Тываның комсомол организацияларының [illegible] чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Г. С-М. Иргит кылган.

Бүгү [illegible] бир демни, республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары [illegible] СЭКП ТК-ның июль пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ол Пленумнуң шиитпирлерин бүрүн долу [illegible] кылдыр хүлээп алгаш, [illegible] кирип турар дээрзин илеткелчи болгаш санал берген кижилер бир үн-биле демдеглээн.

Республиканың чер-черде [illegible] удуртулгазы-биле комсомол организациялары кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге комсомолчуларның болгаш аныяктарның [illegible] идепкейжилер, оларны аңаа бижыглаар талазы-биле шудургу ажылды чорудуп турар. Амгы үеде олардан кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде 4 муң ажыг кижи ажылдап турар. Ол — 1965 чылдыынга деңнээрге 1,5 катап өскен.

Мал ажылын [illegible] — комсомолчуларның болгаш аныяктарның бирги черге сорулгазы болуп артпышаан. Кодээ ажыл-агыйның бо чугула адырынга амгы үеде 300 ажыг оолдар, кыстар хаара туттунган. Комсомолчу-аныяктарның 65 [illegible] болгаш 23 [illegible] фермалары, хойжу 18 бригадалары ажылдап турар.

[illegible]

Хой ажылынга аныяктарны [illegible]

Оон аңгыда республиканың чамдык ажыл-агыйларында аныяк саанчылар, инек кадарчылары база түңнелдерни чедип ап турарының [illegible]. Маңаа холбаштыр Чөөн-Хемчиктиң [illegible] организациялары тодаргай угаа-шылшынныг ажылды чорудуп турар.

Республиканың ажыл-агыйларында чүс-чүс аныяк кижилер механизаторнуң мергежилин чедип алган [illegible] хову ажылдарынга, мал чемин белеткээринге идепкейлиг киржип турар.

Ынчалзажок комсомол [illegible] тарны кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдеринге [illegible] киришпирер талазы-биле чамдык ВЛКСМ комитеттериниң ажыл-чорудулгазы үениң негелдезинге четпес дээрзин пленумга демдеглээн. Ылангыя «Х Улуг хуралдың» Өттүк-Даш, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш фермаларында комсомол [illegible] гезинге ноошкак салдарлыг болуп турарын чоптуг-биле шүгүмчүлээн.

Пленумга илеткелчи болгаш санал берген эштер: ВЛКСМ райкомнарының бирги секретарьлары Чөөн-Хемчиктиң — **М. Н. Ондар,** Каа-Хемниң — **В. Т. Вальков,** «Хемчик», «Нарын» совхозтарда комсомол комитеттериниң секретарьлары **Алдын-кыс Даваалаң, Бадаа Кунгаа** болгаш өскелер-даа мал ажылынга комсомолчу-аныяктарны [illegible] шүгүмчүлээннер. [illegible] дан «Совет Тыва» совхозка түргустунган аныяктарның хову-трактор бригадазы, СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозка комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары саңдараан.

— Хой ажылынга аныяктар немешпейн турар. [illegible] — деп [illegible] Даваалаң чугаалаан.

Санаалдардан алырга, черле [illegible] лары шоолуг кичээнгей салбайн турарын эскерип каан.

— Бистиң ферманың ажылы малчыннары [illegible] ажылдап, чарышка шаңналдыг черлерни-даа ап келдивис. Ынчалзажок чаагайжыдылгазы туттунмаан бажыңнарда чурттап турар бис, а кызыл-булуң бар, ынчалзажок ында кандыг-даа стол, сандай, мебель чок. Ындыг таварылгада [illegible] ажыктыг дыштаныышка дугаанда кандыг чугаа турар [illegible] та ферма эргелекчизи **Анфия Чапаан** ындыг айтырыглар-биле ажыл-агыйның дирекциязы, райкуускомунуң кодээ ажыл-агый эргелези кичээнгей салбайн турарын чидиг-биле шүгүмчүлээн.

Кодээ ажыл-агыйны механизатор кадрлар-биле бижыглаарының, кодээ ажыл-агый мергежилин аныяк кижилерниң шиңгээдип алырының [illegible] профессионал угланыышкынын күштелдирериниң дугаарында чугаа пленумга улуг черни ээлээн.

СЭКП Тыва обкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи **Г. А. Заревич,** [illegible] эргелелиниң начальниги **Н. Н. Чичинин,** «Тииделге» совхозтуң механизатору Николай **Шмит.** Элегес ортумак школазының өөреникчизи Татьяна **Токмашева** болгаш [illegible] Маңаа холбаштыр профтех[illegible] бригадаларының ажылын бүгү [illegible] пиляры боттут дузаны көргүзеринин эргежок чугулазын пленумга айыткан.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлери болгаш оон салган со[illegible] зацияларының дапыычы аргалар[illegible] ның стилин болгаш хевирлерин улам сайзыраңгайжыдарын негеп турар. Маңаа холбаштыр алыр болза, чамдык [illegible] чыы. Ылангыя С. К. Тока аттыг, «Россия», «Барлык», «Совет Тыва», «Кара-Хаак» [illegible] болгаш идей-кижизидилгелиг ажылының деңнели чавыс болуп артпышаан. Таңды, Бии-Хем районнарда аныяк-өскелер ортузунда комсомолчу болук шоолуг өспейн турар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин [illegible] биле тодаргай хемчеглерни [illegible] хүлээп алган.

С. ШОРГУ.

Ш ы н а р к ө р у л д е з и ч о р у п т у р

ТЕХНИКТИГ КОНТРОЛЬДУ КҮШТЕЛДИРЕР

Өңгү беш чылды бүдүрүлгениң ажык-тыңы болгаш ажылдың шынарын бедидериниң беш чылы деп адап турар. Бүгү чурттаавы ышкаш, бистиң республикада бо айтырыгже база улуг кичээнгейни салып турар. Барык шуптуу улуг-улуг бүдүрүлге черлеринде шынарны удуртулга-башкарылгазының комплекстиг системаларын ажыглап, Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтериниң эгелээшкинин эдерип, продукцияның шынарын хынаарын калбаа-биле боттандырып чорудуп турар. Продукцияны аттестаттап, чогуур категорияларны тывыжарын практикалап, шынар көрүлделериниң хүннерин организастап, аңаа контроль черлериниң ажылдакчыларын хаара тудуп турар.

«Тудуг кезектери» комбинатка шынар хынар талазы-биле хоорай [illegible] «Шынар хүнүн» чоокта чаа эрттирген. «Тудуг кезектери» комбинат — хоорайда болгаш республикада-даа тудуг индустриязының улуг бүдүрүлгеге чери болур. Оон продукциязынга чагыкчыларының [illegible] хей-хей хомудалдар кээп турар. Херек кырында көөрге, ол комбинат эргежок чугула тудуг кезектерин чедир бербес, оларның шынары куду болур. Ол чорук республиканың тудуг[illegible] дып, план күүселдезинге багай салдарын чедирип турар. Комбинаттың [illegible] зы, мында партия, профэвилел болгаш комсомол органнзалары [illegible] органнары продукцияның шынарын [illegible] хемчеглерни ап турары билдингир. Ынчалза-даа боттут [illegible] турар. Ол чоокта чаа кылган көрүлдеден база илерээн.

Бо чылдың эгезинде республика найысылалының бүдүрүлгелеринге көрүлде хүн[illegible] аап турган. А комбинаттың [illegible] лерин бо чылдың чүгле ав[illegible] каннар. Көрүлде эрттирериниң комбинат комиссиязын дуву-далаш-биле түргускан болганда, ол кандыг-даа ажылды кылып четтикпээн. Ынчангаш аңаа баштайгы көрүлде хүнү шынар эки[illegible] боп, а ону чүгле эгелээринге идиг болган деп дорту-биле чугаалаар херек.

Комиссия комбинаттың деткиээрип, складтарын ыяк көрүп, эптээр демир-бетон кезектерни канчаар кылып турарын болгаш бөлен продукцияның шынарын хынаан.

Цемент кадагалаар складка хары үгда 300 тоннаны чыып болур. Ынчалза-даа оон байдалы чогуур негелдеге четпес, цемент [illegible] хамаан чоокта ора-чаа октаглалап читкылаар, кижи базар чер безин чок. Материалды [illegible] дасостар ажылдавас, оон хем[illegible] болгаш шынарын кы[illegible] Комбинаттың АП-10 дээр дендзэн үрелген.

[illegible] черинге хомудалдар хөй кээп турары илерээн. Оон экеп турар демир-дес аммаа, цементтен, гипстен болгаш өске-даа материалдары шынар талазы-биле [illegible] тускан кансырылгаларда ол дуганын айытпаан болур. Ынчангаш оларны продукция бүдүреринге ажыглаары берге.

Эптээр демир-бетон кылырының технологтуг аргаларын ам-даа сайзырадыры негеттинип турар. Эзилдириг-бетон кылыр черде [illegible] тодарадыр херекселдер үрелик, оон ужурундан кылдынган бетоннуң шынары дыка куду боор турар. Хынап тура кылып турар хуу кадыг бетон кезектерин кылып турган. Ол үеде суг чедиппес болганындан чап-чаа кылган бетонну чарылгаш үрели бергенин комиссия [illegible] нер. Ол дээрге бөдүүт-ла үрей кылыышкын-дыр.

Бүдүрүлге технологиязының шиити байдалы чогуур негелдеге четпейн турар. Моон [illegible] казының болгаш автоматика херекселдериниң ажылын тускан кижилер үргүлчү контрольдап турган. Ам олар чок, [illegible]. Демир аммааның бижыын [illegible] турбааларында күрүне хыналдазының таңмалары безин чок. Оон ужурундан лабораторияның [illegible] ның эвес ажылдап турар. Комбинаттың 400 приборларының чүгле 65 хуузу ажылдаар болган. Мындыг байдалда продукцияның шынарын бедидерииниң дугаанында маңаа кандыг чугаа турарыл?

«Тудуг кезектери» комбинатта шынар талазы-биле чамдык ажылдарны кылганы үстүнде айыткан болгай. Чижээ, мында ажылдап турар [illegible] нарын тодарадырының системазы чыл ажыг үеде ажылдап турар. Комбинаттың цехтериниң аразында арматура цеги продукцияның 80 хуузун баштайгы негелде ёзугаар дужаарын чедип алган. А. Н. Воробьевтуң бригадазы бо чылдың август айында [illegible] боон, продукцияның 90 хуузун баштайгы негелделде дужаап кылдаан. Ол-ла көргүзүт эзилдириг-бетон негизинде 75, шуткулга негизинде — 45-ле хуу боол турар.

Продукция аттестаттаарының ажылы заводта чорун турар. Ол база-ла шынар бедидеринге идиглиг. Бо чылын подвалдар болгаш өрээлдер [illegible] ның хевиринге бирги черге[illegible] Ам-даа чамдык чүүлдерин аттестаашкынга белеткеп турар. Гипс-бетон хаалар кылыр кезектерин кассеттиг арга-биле белеткеп кылырының шугумун доозуп турар. Ол ажылдап эгелээрге, комбинаттың продукциязының шынары улам экижир.

Техниктиг контроль чери болгаш кол технологтуң участогу кылыглардың шынарын, бүдүрүлге чорудулгазын үргүлчү хынап турар. Үрей кылыышкынны болдурган, шынар чок продукция берген кижилерге түс-түс материалдыг болгаш моральдыг харысалга онаарын практикалап эгелээн. Үстүнде айыттынган ажылдарны моон-даа соңгаар улам калбартып, херек кырынга боттандырар болза, комбинаттың продукциязының шынары-даа экижир, республиканың тудугларының темпизи-даа дүргедээр. Ол дээрге оңгу беш чыл планын күүседиринге улуг идиг-дир.

Г. НИКОЛАЕВА.

«Гидроуголь» бүдүрүлге каттыжыышкынының «Юбилейная» деп шахтазының Новокузнецк участогунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Николай Михайлович Романцовтуң проходчиктер бригадазы чыл планын күүсел бетинде күүсеткен. Коллектив кежигүннери он үш муң метр черни эрткен, оон өске чүс метри — пландан ажыр боол турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) проходчиктер П. Н. Савруцкий, В. Н. Гребнев, комбайн машинизи П. А. Ничинский, бригадир Н. М. Романцов, электрослесарь М. В. Валюгин, комбайн машинизи С. П. Кудрин олар.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Малчыннарның күжениишкини

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажыл-ишчилери [illegible] малынга чем белеткээрниң планын 53,5 хуу күүсеткен. Мал чеми [illegible] планын күүседири даш демисэлге бүгү ажыл-ишчилер кирген. Ылангыя малчыннар ол ажылга идепкейлиг киржип турарлар.

Хойжу коммунист А. Б. Оюн бо чылын торуур 100 хойта онаашпыр 98 хураганы алган, ол бодунуң кодазынга 22 тонна сигенни белеткеп алган, а коммунист Куулар Торжан 12 тонна, Ондар Хылдыгбай 13 тонна сигенни тус-тузунда белеткеп алганнар.

Н. ЕНЗУК.

Свердлов облазы. Уралдың А. М. Горький аттыг Күрүне университединиң астрономия болгаш геодезия кафедразының чанында Коуровтуң астрономия обсерваториязының ажылдакчылары бодунуң ажылын дүн-хүн чок чорудуп турар. Амгы үениң эң сайзыраңгай дериг-херекселдериниң дузазы-биле сылдыстарны, күн флапказын шинчилеп турар.

ЧУРУКТА: телескопту белеткеп турары.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

Каа-Хем районнуң «Ленинниң оруу», СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозтарының мал чеминиң белеткелдеринге планнаттынган сигенниң хөй кезиин сараттап алганнар. Оларда механизастаттынган бригадалар үени чоп ажыглап, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажылдадып турарлар. Сиген белеткелиниң планы районда ниитизи-биле бежен хире хуу күүсеттинген.

Районда 600 тонна витаминниг сиген дазганын белеткээн. Оон хөй кезиин «Бүрен» совхозтуң ажылчылары бүдүрген. Ында ол үениг мал чемин белеткээр талазы-биле агрегаттарның ажылын эки организастаан.

Каа-хемчилер силос салыышкынын үргүлчүлевишаан. Олар 12 500 хире тонна силосту салган. Оон 3 500 тоннаызын [illegible] совхозтуң ажылчыннары салып, эки ажылдапнар.

М. КАРА.

* * *

Бо чылын «Торгалыг» совхозтуң хову-шөлдеринде чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерин өске-даа мал чемнери-биле калы тарган. Оларның өөн үнгези [illegible], чагай бол[illegible].

Бо хүннерде совхозтуң механизаторлары 650 га черде тараан [illegible] кестирип эгелээн. Баштайгы үш хүнде олар 35 гектарның кестирген, кынтагларда сооргун чедирген. Механизастаттынган бригадада Мерген Сүгежиктиң удурткан звенозу өскелерден эки ажылдап турар. Ында комсомолчулар Олег Чанттар, Борис Өөчүр-оол, Николай Шомай олар кызымаккай ажылдап, мал чемин белеткээринге төлептиг үлүүн киирип турарлар.

Н. ДАМДЫН

Өвүр район.

СЕПТЕЛГЕНИ ДҮРГЕДЕДИР

К Ы Ш К А Б Е Л Е Т К Е Л

Культура албан черлериниң [illegible] хамчалыг септеп белеткеп, [illegible] хандыртывганындан база кол хамааржыр.

Тожу районда беш культура бажыңнары, ийи кодээ клубтар болгаш 8 библиотекалар бар. Оларның кышка [illegible].

Районнуң библиотекаларының септелгези колдуунда доозулган, олар чүүлдериниң хөй кезиин белеткеп, соортуп алган. Ол ышкаш район төвүнүң [illegible] Хемчиг, [illegible] клубтары кышка база багай эвес белеткенген.

[illegible] дар-биле черглештир районнуң культура албан черлериниң кышка белеткелинде [illegible] даа чедир кылыр ажылдар [illegible] рылгар хөй. Район төвүнүң болгаш «Тоора-Хем», «Май 1» совхозтарның төптеринде культура бажыңнарын бо чылын бус-биле изиндер системалар кылып, септээрин шиитпирлээн. Ынчангаш аңаа үндүрер акша-төгерикти-даа, ону кылыр ажылчыннарны-даа база планнап чугаалашкан. Амгы хүннерде район төвүнүң Культура бажыңының көрүкчүлер олурар залында одалга системазын доскан. Ынчалза-даа ажылдың темпизи ооңум, ам-даа кылыр ужурлуг ажылдар хөй.

Эң-не дүвүреэзиниг байдал [illegible]зас болгаш Ийиш кодээ Культура бажыңнарында болуп турар. Азастың кодээ Культура бажыңы эргижирээн. Аңаа бо чылын капитал септелге чорудуп, бус-биле одалга кылырын планнаан. Мында септелге ажылдары [illegible].

Септелге кылыры-биле 20 муң акшаны Кодээ ажыл-агый министерствозу бо Культура бажыңынга бээр боол аалаан.

— Ол акша ам-даа чедбээн, септелге кылырынга чугула дериг-херекселдер база ам-даа чедир соортуп алдынмаан. Бистиң талавыстан хемчеглерни ап чугаалажып-ла турар, ынчалза-даа түңнел чок — деп, [illegible] тура килдизиниң эргелекчизи Любовь Васильевна Корякова хомудаашкынның [illegible] лаар. Совхозтарның боттарының талазындан мону септээр талазы-биле негелдени салып тураа-даа, ук ажылды эгелевейн турар.

Ийи суурда чаа 150 олуттуг Культура бажыңын тудуп турар. Эрги клуб өрттенген. Туттунган клубтуң колдуунда шеверлел ажылдары арткан. Мында чүгле ам 8 кижи ажылдап турар. Оларда тудуг материалдары чедишпес, оларның тудуг талазы-биле мергежили чавыс болгаш кылган ажылының шынары куду. Боже тудугжуларны немей [illegible] тудуг материалдары-биле хандырары эргежок чугула. Ынчанмас болза бо Культура бажыңы кышка чедир бүрүн доозулбайн барып болур.

Культура бажыңнарынга одаар ыяш белеткеттинген, ынчалза-даа бүрүнү-биле чедир соортупмаан.

Районнуң культура килдизи болгаш «Тоора-Хем», «Май 1» совхозтарның удуртукчулары культура албан черлериниң септелгезин дарый доозары-биле чугула хемчеглерни алыры хүнүң база бир кол айтырыы болур.

Культура албан черлерин септээр ужурлуг хамаарышкан тудуг организациялары боже кичээнгейни салып, боттут дузаны чедиртери эргежок чугула.

Х. МОНГУШ.

ЗАВОДТУҢ САДЫ

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

СЭКП хоорамунуң бюрозу, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому хоорай чаагайжыдылгазының талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеш, Кызылдың автосептелге заводунуң коллективин чарыштың тиилекчизи кылдыр санааш, шилчиир Кызыл тугту тывыскан.

Кызылдың автосептелге заводунга келген кижиниң кичээнгейин чүнү-даа бүрнай [illegible] үнген тарымал үнүштер-биле [illegible] таар-ла хаара туда бээр. Ынчангаш [illegible] кирип, чаңгыс ай олурган чыскаалыпкан янзы-бүрү тарымал үнүштер аразында [illegible] ныкай-бээр кылаштап, ам-балыын [illegible] чаагайжыттынган. Ындыг болбас арга чок. Заводтуң [illegible] ры терээн бүдүрүлгезиниң [illegible] ногаан шиник тургузар [illegible] ган. Чаагайжыдылга ажылынче [illegible] айтырыглары-биле деңге чугаалап көрүп турар. Ынчангаш коллективте ол [illegible] хөөр, ону херекке алыр [illegible] нер чок. [illegible]

Чылдың-на чазын, күзүн ажылчыннар заводунуң девиз[illegible] үнүштерни эккеп олуртуп турар. Ынчангаш садта үнүп турар тарымал үнүштерниң саны чылдан чылче немежип, өзүп турар. Заводтуң девизеринде тарымал үнүштерниң 14 янзы-бүрү хевирлери — терек, чодураа, чыжыргана, ыргайлы, хады, черлик яблоня, сирень... үнүп турарын ажылчыннар улуг чоргаарал-биле [illegible].

— Чаагайжыдылга ажылынга [illegible] ажылдакчылары, ажылчыннарның шуптузу идепкейлиг киржип турар. Бо ногаан садтыгаш — [illegible] Екатерина [illegible] турар. — Заводтуң чаагайжыдылгазын план ёзугаар чорудуп турар бис. 1965—66 чылдарда [illegible] бажыңынче кирер эжиктиң чанынга ыяштарны тараан чүве. Үш чыл бурунгаар ол хадыларлыг аллея кылдыр өзүүлээн берген. Ам тарымал үнүштерни чылдын-на чүгле немей олуртуп турар. Эрткен чазын [illegible] 53 дөс хадыны эккеп олуртувут.

[illegible] бо сад коллектив кежигүннериниң дыштаныр чери болуп берген. Ажылчыннар хөлүг үезин, ылангыя дүъштекиниң соонда арткан шагын маңаа [illegible] Мында В. И. Ленин аттыг аллеяны ажыткан. Ону автосептелге заводунуң коллективи бүгү совет кижилерге төлээн хүн — В. И. Ленинниң төрүттүнгениниден бээр 100 [illegible] кан. Оон бээр-ле бо ногаан шиник аллея бүдүрүлгениң [illegible] ынак чери апарган. Ол ылангыя байырлал хүннеринде онзагай. Маңаа коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннерин түңнеп, [illegible] ни шаңнап, мактап турар болгаш [illegible] ның шалыңчызы атты тывыскан [illegible] турары чаңчыл болу берген. [illegible] аныяктарны заводтуң коллективинче [illegible] байырлалга хүлээп ап турар.

Заводка [illegible] чаагайжыдылга талазы-биле бүгү ажылдарны кылган болгаш кылып-даа турар. Маңаа, [illegible] заводтуң директору Андрей Максимович Самой[illegible] [illegible] чугула.

Андрей Максимович тарымал үнүштерге, черле бойдуска дыка ынак кижи, оон эртенги шактарда чедип келгеш, сад [illegible] кылып, туткан турар дээрзин [illegible]. Удурткуузунуң чаагайжыдылга айтырыынга кичээнгейлиин, [illegible] коллективтиң бүгү кежигүннеринге үлегер болуп турары билдингир.

Тарымал үнүштерниң [illegible] гаш. Заводту долгандыр тургускан суггарылга системазы [illegible].

Заводтуң херээженнер чөвүлели [illegible] тарып өстүрер ажылды тургусканы эки. Август айда болуп эрткен чечектерниң аажыл болган күскү делгелгезинге киржип, автосептелге заводунуң херээженнер чөвүлели шаңналдыг черни ээлээн болгаш диплом-биле шаңнаткан.

Заводта ажылчыннарның ажылдап, дыштаныышкынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургускан. Ынчангаш бүдүрүлгениң девизээри, цехтер арыг-шевер. Бо бүгү — мында чаагайжыдылга, арыг-шевер ажылдарын чугаалап турарының тодаргай херечизи.

Чаагайжыдылга айтырыын чогумчалыг шиитпирлээри — күш-ажылдың байдалын экижидеринге, [illegible] турар болгаш бүдүрүлгениң база оон ажыктыг чоруун өстүреринге таарымчалыг байдалды тургузар дээрзин мында үлегер турар.

В. БИЧЕ.

БАЛЫК ЦЕГИ

Приднепровск ГРЭС-тиң девискээринде балыкты үлетпүр аргазы-биле өстүрер талазы-биле улуг комплекстиң тудуун дооскан. 30 муң дөрбелчин метр хире шөлдүг чылыг суглуг тускай бассейннерге чыл санында-ла 25 муң центнер балыктарны өстүрерин көрген. Балыктарга чем үлеп бээр ажылдарны долузу-биле механизастаан болгаш автоматчыткан, а температураны таарыштырарының идегелдиг системазы продукцияны бүдүн чыл дургузунда алыр арганы берип турар.

Электри станцияларының чылыг сугларын ажыглап, бассейннерге балыктар өстүрер ажылды республикада улам калбартып турар. Ындыг ажыл-агыйлар Киев, Харьков, Запорожье, Донецк, Херсон болгаш өске-даа областарда ажылдап турар. Олар чүгле бо чылын безин 25 муң центнер балыктарны бээр, а 1985 чылда оларның күчүзү үш катап өзер. Чылыг сугларга форель, осетр, угорь деп балыктар, балыктарның өске-даа үнелиг уксаалары зии өзер. Балыктарны улуг эвес девискээрде бассейннерге өстүрүп турар болганда ындыг ажыл-агыйларга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик, а продукцияның бот-үнези чиик болур.

— Бистиң балык ажыл-агыйларывыс балык өстүрериниң технологиязын чыл келген тудум-на сайзыраңгайжыдып турар. Үнүштер чип өзер балыктарның деңзигүүрү чайгылыш чок улгадып турар — деп, Украинаның балык ажыл-агыйларының Кол эргелелиниң килдис начальниги И. Ф. Демченко СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. «Балык өстүрерин улам хөгжүдер болгаш чурттуң аңаа сугларынга балык тударын көвүдедир талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы бо адырны интенсификастаарынга улуг салдарны чедирер. Бодунуң ажыл-херээниң мастерлери болу берген, балыкты элбээ-биле өстүрүп, тудуп билир бедик дуржулгалыг кижилер республикада хөй. Оларга Донда балык комбинадының И. Новиков баштаан бригадазының, Ак Хүрээле М. Калайдының болгаш Закарпатьеде П. Билейниң звеноларының кежигүннери хамааржып. Олар чылдың-на гектар шөлден 50—60 центнер балыкты ап турар. Үстүнде доктаалды боттандырганының түңнелинде республикада суг хөөлбентерлиг күрүне ажыл-агыйлары налир беш чылдың төнчүзүнде ажылчы чоннарның столдарынга амгызындан ийи катап хөй балыкты бээр.

(СЭТА-ның корр).

КИЕВ.

АДА-ЧУРТТУҢ АЛДАРЫ, ЧОННУҢ ЧОРГААРАЛЫ

(Төнчүзү. Эгезин 1-ги арында).

«Дайын болгаш тайбың» деп номну бижип турда, «чоннуң бодалы» ону дүвүрээн база соруун киирип турганын Толстой боду чугаалаан. 1812 чылда Ада-чурттуң [illegible] улуг [illegible] тургузуушкунун, Толстой улус массаларының төөгүге [illegible] ролун [illegible] айыткан Роман — [illegible] он кол идеязын [illegible] бодунуң чугаазында Леонид Ильич Брежнев онзалап демдеглээн. «...Төөгүнүң үндезин айтырыгларын иштинде барып улус чок, массалар шиитпирлээр, күрүнелерниң салым-чолун болгаш дайыннарның төнчүзүн олар тодаргайлаар деп ол хапы бодал — бөгүн-даа, кезээде-даа шын болур» — деп, ол чугаалаан.

Хуу өнчүлүг тургузугну болгаш социал талазы-биле деңнээшкин эвес чорукту чогаалчының чугаажок хүлээп көрбээнин бодунуң алыс шынарының талазы-биле социалистиг болган. Чаа ниитилел тургузуунуң дугайында Толстойнуң күзелдери алызында база-ла социалистиг болган. «Ам тергиидеп турар мөзилежишкинниң, меге-өскээн болгаш күчүлээшкин хостуг ээнежиигеге биле, шыныг чорук болгаш кижилерниң акы-дуңма ынакшылы-биле солуттунар ындыг амыдырал тургузуу болур ужурлуг» деп, Толстой бадыткап турган.

Тарааччыларның демдээртүг шимчээшкининиң чүгле күштүг ээн, тараан-даа [illegible] тазалары Толстой база [illegible]. Хуу өнчүлүг тургузугну Толстой маргылдаа чокка шүгүмчүлеп, гуманисчи чаагай идеалдарны бадыткап турган, ындыг-даа болза ынчаардагы амыдыралды чаартырының аргаларының дугайында оон билип, болдап турганы боттанмас утописчи болган. «Толстойнуң чогаалдарын орус улус өөренмишаан, бодунуң хосталгазының херээн эчизинге чедирер арганы аңаа бербээн оон хуузунда кошкак чоруу чүдел дээрзин билип алыр ужурлуг. Бурунгаарлаар төлээде, ону билип алыр херек» — деп, В. И. Ленин онзалап демдеглээн.

Эжелекчи дайыннарның [illegible] Толстойнуң сойгалап өлереткени, улустарның аразында тайбың болгаш найырал дээш ооң маадырлыг демиселин бисте эргим үнелиг. Кайгамчык улуг чаагай өртинеэн кижи төрелгетенге Толстой хайырлаан. Делегей культуразынга [illegible] [illegible] хүнүн демдеглээни [illegible] улуг [illegible].

Л. Н. Толстойнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл эрткен. Оон бээр Россия ам танытпас кылдыр чаартынган. Ооң калбак-делгем девискээринде чөптүг чаа ниитилел тургустунган, коллективизмниң угаан-бодалы ында тергиидеп, бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувустуң улустарының акы-дуңма найыралы чечектелип база быжыгып турар. Бүгү делегей база чаартынып, өскерилген. Амгы болгаш келир салгалдың кижилеринге барган болур делегей улам-на чаагай, улам-на өөрүшкүлүг болзун дээш демисел улам-чылап турар.

Улуг орус чогаалчы Лев Толстойнуң аргижиреве мергеп угаанныг чокаалдары деп шилгээниң оруу-биле кижи төрелгетенниң соксаал чок ол шимчээшкининге кезээ-мөңгеде бараан болур деп, илеткелиниң түңнелинде Г. П. Бердников чугаалаан.

Индира — Болгарияның Чогаалчылар эвилелиниң даргазы Пантелей Зарев.

Бистиң [illegible] угаан-бодал культуразын тайбылдарынга хөй чүүлдерни кылган улуг чогаалчы болгаш бодалчы Л. Н. Толстойну Болгарияда бистер бедик-биле үнелеп, аңаа ханы-биле ынак бис, деп ол чугаалаан.

Чепсеглелишкинниче, чаа соок дайынче кыйтырыглар капиталистиг делегейде калчаалыг-биле дыңналып турар амгы үеде, делегей культуразын бүрүн узуткаарының кыжаныышкыны бар амгы үеде культураны болгаш кижилерни чорукту мактаан мерген угааныг сорук киирикчи сөстер бо залда болгаш даштыкыда чаңгыландыр дыңналып турар деп, оратор уламчылап чугаалаан. Лев Николаевич Толстойга мактал, орус улуска мактал, Совет Эвилелиниң улустарынга мактал!

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң ораакчы президентизи Альфредо Варелага сөс берген.

Толстой кезээде бистиң-биле кады, ооң шылгараңгай чогаалдары бистерни делегей культуразын байыткаан деп, ол чугаалаан. Москва хоорайда бир [illegible] [illegible] чоруурда Москва [illegible] тулчуушкуннарга ооң совет дайынчыларны ында орнукшуткан болду. Ол совет дайынчылар ынчаарда хаяныг дайынны узуткаар, чырык чер кырынга дайыннарны кажандаа болдурбас, чырыткылыг келир үени хандырар дээш амы-тынын бергеннер.

Дайынга удур тема — Толстойнуң чогаалдарында кол темаларның бирээзи. Ооң чаптанчыг тайбың үрезиннери чаагай, эки үнүштүг болган. Улуг орус чогаалчы мөчээн соонда чеди чыл болганда чаа Совет эрге-чагырга Лениниң ат салганы «Тайбың дугайында Декрет» хүлээп алган. Совет Эвилели бөгүнге чедир тайбыңчы байлык шиитпирлиг, аңаа ооң политиказы чаңгыс ооң чорук дуп турар. Ол политика бүгү делегей амыдыралынга эң-не чаагай салдарны чедирип турар деп, оратор онзалап демдеглээн.

Индияның Литератураның академиязының президентизи Умашанкар Джоши индирге улуг келген. «Махатма Толстой — [illegible] [illegible] [illegible] деп номут [illegible] чораан чылдарымда номчаан мен. Ол бедик ат-биле Толстойну Индияга эң баштай Ганди адаан. «Толстойнуң шынчы өөреникчизи мен» деп ол боду санап чораан. Кижилерге бүрүн ынакшыл чечектелген турар амыдыралга кижи төрелгетен чедип келир дээрзинге улуг орус чогаалчы бүзүреп чораан. Толстойнуң улуг ачы-хавыязы — ол бүзүрелде болгаш демиселде деп, индий улустуң төлээзи чугаалаан.

Делегейге Толстойну чапаган черге чурттап, ажылдап турарывыс бистерге, тудажыларга, улуг аас-кежик-тир. Ясная Поляна [illegible] чагалаарын бистерге в [illegible] улус чок. Төрээн чурт дагын идегелинге чоргаарланып турар бис деп, СЭКП-ның Тула обкомунуң бирги секретары И. Х. Юнак бөмүрлүг кожаазы чугаазынга демдеглээн. Тула областың хөй черлери Толстой-биле холбаалыг. Тулалар [illegible] улус, чаңгыс чер-чурттуунуң дугаында [illegible] [illegible] биле [illegible] чоруурлар.

Тайбыңның [illegible] Толстойнуң идегели, тайбыңның херээн улус массалар боттарының холунга алыр дээрзинге ооң бүзүрели бөгүн чурттап чоруур бистерге эңне чоок болгаш эргим үнелиг. Бистиң күрүневистиң, бистиң партиявыстың, ооң Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң болгаш тайбың дээш шылгараңгай демиселчи эш Л. И. Брежневтиң бүгү ажыл-чорудулгазы реакцияның чимзениишкиннери турза-даа, тайбыңның херээ тиилээр дээрзинге бүрүн бүзүрел-биле сиңникken.

(СЭТА).

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ ХАРЫЛЗААЛАР

АФИНЫ. (СЭТА). Совет-грек харылзаалар сөөлгү чылдарда улам ындай хөгжээн деп, Афиныныӊ «Вима» деп сурагжыг солуну демдеглээн. Шагдан бээр чоок-чыл болган найырал, ийи чурттуң улустарының аразында бот-боттарынга чоок чоруу политиктиг, экономиктиг база культурлуг харылзааларны быжыглаар болгаш калбартыр арганы берип турар деп, солун онзалап айыткан.

Бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны калбартырынга болгаш быжыглаарынга амгы үеде чечүүр байдалдар база аргалар бар деп, Грецияның политиктиг, херечгитен болгаш хөй-ниити бөлүктеринде сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Грецияның даштыкы херектер министри Георгиос Раллистиң ССРЭ-же албаның аян-чоруун болгаш Москвада совет-грек чугаалажыышкынны грек хөй-ниити оон-биле холбаштыр улуг ужур-дузалыг деп санап турар.

Грек-совет садыг-экономиктиг харылзаалар 1977—1981 чылдарда садыг дугайында үр хуусаалыг дугуржулга ёзугаар деӊ эргениң база кайызынга-даа ажыктыг чорудуун үндезининге хөгжүп турар деп хереңгитен бөлүктерде демдеглээн. Ол харылзаалар барзан солчулганың доктаамал өзулдези-биле, ассортиментиниң калбарганы-биле тодараттынып турар. Чүгле сөөлгү беш чылдың дургузунда ССРЭ биле Грецияның аразында барааң саарылганы 5 ажыг катап улгаткан. Грек хоорайларның кудумчуларынга база оруктарынга «Жигули», «Москвич», «Волга» деп машиналарны көрүп болур. «Энергомашэкспорт» деп Бүгү-эвилел каттыжыышкынның каржилгези-биле гидроэлектростанцияны болгаш оларга-биле ажылдаар электростанцияны туда берген.

Культура харылзаалары база калбарган. Афиныныӊ сураглыг уран чүүл фестивалынга ССРЭ-ниң Улуг театрының, Москваның уран-чечен үлегерлиг театрының, Е. Вахтангов театрының, Ленинградтың С. М. Киров аттыг операның болгаш балеттиң үлегерлиг театрының коллективтери киришкен. Афиныныӊ совет коллективтерин [illegible] чүлерниң улуг сонуургалын болдурган, парлалганың улуг үнелээшкинин алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Социалистиг Вьетнамга хамаарыштыр Пекинниң өнүк-чоңгаалыг хөделиишкиннеринге делегейниң демниглелиг хөй-ниитиниң шиитпирлиг удурланып турар. Янзы-бүрү чурттарның найысылалдарынга митингилер болгаш хуралдар болуп эрткилээн, ооң киржикчилери вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, кыдат удурткуларның улуг күрүнезирек тергиидекчи даштыкы политиктиг угланыышкынының буруу шапкаппар.

ПРАГА. Бүгү делегейниң демниглелиг болгаш тайбыңга ынакшылыг күштери Вьетнамның талазында. Бодунуң тускай логунназ болгаш хамаарышпас чоруун, социалистиг тургузуушкунун херээн камгалап турар Вьетнамның улузунуң чөптүг херээн чехословак улус деткип турар деп, Прага ның эң улуг бүдүрүглелериниң бирээзи — «ЧКД-Компрессор» дээр заводунга болган хөй кижилиг митингиниң хүлээп алган резолюциязында айыткан.

Социалистиг Вьетнамны деткээн

Митингиге чүве чугаалаан ажылчыннар, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын медеглеп, ВСР-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга хамаарыштыр маоисчи угланыышкынының айыыдыын айыткаппар. Акы-дуңмалышкы социалистиг Вьетнамның улузун Чехословакияның ажылчы чоннары ооң соңгаар-даа деткиир дээрзин олар онзалап демдеглээннер.

ДЕЛИ. ВСР-ге удур Пекинниң үргүлчүлеп турар хоралакчы ажыл-чорудуу кыдат удуртукчуларының Вьетнамның чылыглаарынга боо-чепсектиг ажык демиселди чоңзалап үндүрер деп турарын херечилеп турар дээрзин «Патриот» солун бижээн. Мурнуу-Чоон Азияда пекинчи удуртулганың тактиказын боо-чепсектиг холгаарлап киржиишкинин каттыштырып турар «хуваар, тергиидээр» дээр чаңчыл болган политиканың кескү чижээ болур. Ол болза чүгле чаңгыс сорулганы — бодунуң экономиктиг болгаш политиктиг тергиидели тургузуп алырын чедип алыр дээш ёзулуг-ла неоколониалисчи тергиидекчи политика-дыр.

КОЛОМБО. Шри Ланканың найысылалынга Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының байырлыг кежээзи болган. Аңаа Шри Ланканың сураглыг күрүне болгаш политиктиг ажылдакчылары, «Шри Ланка — Вьетнам» деп эп-сеткил каттыштырылгазының ассоциациязының активчилери киришкен.

Кежээге чүве чугаалааш, Шри Ланканың Күрүнениң национал ассамблеязының даргазы Ананда Тисса де Алвис мынча деп медеглээн: хамаарышпас чорук дээш демисешкин турар улусту кандыг-даа күштер тиилеп шыдавас дээрзин маадырлыг Вьетнам чайыыландыр бадыткап көргүскен.

Вьетнамга хамаарыштыр Кыдаттың амгы политиказын бис шиитпирлиг буруу шаап турар бис деп, социалистиг партияның ТК-зының чиңгине секретары Б. Зонса медеглээн. Ол политика чүнүң-даа мурнунда социалистиг ниитилелди тургузуп турар вьетнам улустуң күженишкиннерин кошкадырынче угланган.

Кежээге Шри Ланканың Компартиязының Чиңгине секретары П. Кейнеман чүве чугаалаан. Улуг күрүнезирек шовинизмге алзы берген Кыдаттың вьетнам улустуң национал чаартылганы чедиишкиннерин чорудуп турарын кошкадыр дээш ораалажыышкыннарын ШЛКП эң-не шиитпирлиг буруу шаап турар деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Хосталга болгаш демократияны катап тургузар дээш демисежип турар Никарагуаның улус массаларының күчүлүг удурланыышкыннары бичии-даа соксавайн турар. АКШ-тың болгаш делегей монополияларының деткимчези-биле эрге-чагыргада ызырнып турар дарлакчы Сомосаны эрге-дужаалындан дүжүрген турарын патриоттар чедип алыр сорулгалыг.

Чурттуң дыка хөй хоорайларынга массалыг чыскаалдар болган, оларга удур национал гвардейжилерниң шаажылакчы кезектерин октаан.

ЧУРУКТА: национал гвардейжилер Леонның кудумчуларында.

АП-СЭТА-ның фотозу.

ВАШИНГТОННУҢ КҮТКҮҮ-БИЛЕ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Никарагуада чаавыка удур он ниити хоцук дургузунда уламчылап келген ниити национал ажык соксадыышкынын [illegible] деп дектатор Сомоса шаажылакчыларның чаа-чаа кезектерин чорудуп турар. Манагуада, Леонеде, Эстелиде болгаш өске-даа хоорайларда чыскаалдарны тарады ойладырынга национал гвардиядан ангыда, шагдан бээр политиктиг өлүрүүшкүннерин чорудуп келген «Мано Бланка» болгаш «Никарагуаның өлүм бригадазы» ышкаш ындыг шериглиттиглиг террористиг организацияларны [illegible] турар. Ол [illegible] бөлүктер Каттышкан Штаттарның берип турар боо-чепсээниң эзээн улуг кезиин Сомосадан ап турарлар.

Никарагуаның төөгүзүнде турун көрбээн удурланыышкынның шимчээшкиниң удурткулга чок кылырынче диктатор чүткүп турар. Политиктиг, хөй-ниити болгаш профэвилел организацияларының 700 хире удурткучуларын, ооң иштинде оппозициялыг калбак фронтудан ажыл соксадыышкынының 15 организакчыларын туткан [illegible].

Террор тулбуже чуртта чаавыка удур ниити национал ажыл соксадыышкынын уламна күштели берген. Амгы үеде Никарагуада экономиктиг амыдырал шуут буурай дүшкен. Сомоса халашкынынга чедир болгаш бүгү политкоруттаттыргаларны хоставаан шаанде демисежирин уламчылаар бис деп, ажыл соксаткаппар медеглээн.

Никарагуаның улузунга удур Сомосаның, ооң талалакчыларының хан төгүүшкүннүг, кол-бүрүүлүг хүлгелиглери деңгелдиң хөй чүрттерде [illegible] удурланыышкынны болдурган.

ЭФИОПИЯ: улуг чаартылгаларның үези

Эфиопияның ажылчы чоннары бөгүн улусту революциязының [illegible] чылын демдеглеп турар. Ол революция феодал-монархиялыг ёзу-чурумну чок кылган. Африкада ол эң хоочун хамаарышпас күрүнениң амыдыралының бүгү талаларынга ханы чаартылгаларның эгезин салган. Ындыг-ла үр эвес хуусаада ол важок улуг орукту эртип, улуг бергелерге таваржып, [illegible] айтырыглар-ны-даа шиитпирлеп келген.

СЭТА-ның корреспондентизи болуп, Аддис-Абебага үш чыл ажылдаан болгаш, эфиоп ниитилелдиң [illegible] улуг чаартылгаларының херечизи боллум. Кижилер база көвүдүүр-ле чаартынып келген. Чылдан чылче эвес, харын айдан айже. Кижилерниң эгиннери херлип, баштары улам бедик көдүрлүп, бодалдары быжыгып база чугаа-соолу бүзүрелдиг чаңгылапып турар апарган. Бир эвес революцияның бир чыл оюнда чоп чыскаалга организас чок үнүп, көдүрүүшкүннүг-даа бол, чурттуң удуртукчу дээди органы — Түр шериг административтиг чөвүлелдиң (ТШАЧ) деткээни долуларны болгаш плакаттарны ээй-дедир чайып чорүп турган болза, үш чыл эрткенде найысылалдың ортузунда Революция шөлүнге хоорай хамыктарындан тургустунган бот-камгалал отрядтары база тараачыннарның улузуу милициязының отрядтары ажыктар, херээженнер болгаш профэвилелдер организацияларының колонналары бир деске сан-дорт олуруглар-биле чыскаалып эртип турган.

Үүрс [illegible] политиктиг кижизидилгезин болгаш оларны организастаарын ТШАЧ бодунуң бирги эгелиг сорулгазы кылдыр санап турар. Дыка хөй айтырыгларны шиитпирлээринге идепкейлиг киржир эргени болгаш арганы Эфиопияның улузу ооң төөгүзүнде бир-ле дугаарында ап, боттарының салым-чолунуң [illegible] тарган. Эфиоп революциязының эң чугула ужур-дузазы харын ында.

Мун чыл догуппап [illegible] монархияны сентябрьда [illegible] 1974 чылдың боттандырганы [illegible] чоннар кирипшкен, ынчалза-жок ынчан оларның боттарының организациязы чок болгаш алыс сорулгалары тодаргай эвес турган. Шериг албанныглардан революсчу демократтар эрге-чагырганы холунга алган. Армия чуртта эң-не организастыг база сагылга-чурумнуг күш болуп келген, а ТШАЧ-ты тургускан офицерлер болгаш сержантылар харын чүгле социалистиг угланыышкынның феодалдыг хожудангай Эфиопияга ооң берге айтырыгларын шиитпирлээрин хандырып шыдаар дээрзин быжыгы-биле билип турарлар.

Үнелеп социал-экономиктиг чаартылгаларны чорудары-биле болгаш дарлаар, мөзүүр чоруктан хостуг ниитилелди тургузарынче угланыышкынны ТШАЧ мурнай эгезинден түрө чорудуп берген. Эң улуг садыг болгаш үлетпүр бүдүрүлгелерин, банкыларны [illegible] национализастаан. Оларга үндезилээш [illegible] шиилдерни тургускан. Үлетпүрде, хууда болгаш хандырылга черлеринде бүдүрүлгениң бүгү-ле холдук чепсек-херекселдерин күрүне контролюнче шилчиткен. Чаа күш-ажыл хоойлузу сес шактыг ажыл хүнүн доктааткан, амыдырал деңнелин бедидеринге-даа, кадээ ажыл-агыйның [illegible] [illegible] тургускан. А кадээ ажыл-агый [illegible] адыры — ниити национал продукцияның барык 60 хуузун берип, экспорттуң 97 хуузун хандырып турар.

Хоорайларда черлерни национализастаан, ол чорук чоннуң ээлээш шалыңныг кежээ [illegible] хөй дыка кыйырар, чурттага гускан, он-он куражылагыйлар улам-на чаа-чаа чедиишкиннерин чедип ап турар. Бодунуң дузадыгына үштүң ийиниң чедир кезиин помещиктерге берип, бижиктыг, үжүк-бижик чок чораан эфиоп тараачыңның ам бодунуң инициативазы-биле оруктарны болгаш көвүрүглерни кылчып, школаларны болгаш клиникаларны, культура төптерин болгаш тараа кадагалаар черлерни, [illegible] кооператив магазиннерин тургузуп турар апарган.

Бөгүн — Эфиопияның национал байырлалы — Революцияның хүнү

Эргени магадылаан, үлетпүр садыг бүдүрүлгелерин эргелел башкарарынга киржир эргени ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга берген. Заводтарда ажылчыннар комитеттери ажылдап турар апарган.

Эфиоп кодээге ёзулуг революция болу берген агдар реформазын 1975 чылдың мартта чарлаан. Улуг помещик чер ээлелин ол чок кылган, феодалдарның албан-үндүттеринден тараачыннарны хостаап, черни ону сайзырады ажылдап турар кижилерге дамчыдып берген. Улуг ээлел черлери болгаш плантацияларда күрүне ажыл-агыйларының база кооперативтерниң өннүзүү кылдыр шилчээн. Чурттаңчы чоннуң 90 ажыг хуузу болур тараачыннарның тудуун күженишкиннериниң калбартыр арганы берген. Иштинки болгаш даштыкы бөгаттарның болуп турган ордуларны база каас-коя бажыңнарны хөй-ниити организацияларынче, өредилге черлеринче дамчыткан.

ТШАЧ-ның ол бүгү хемчеглери революсчу чаалап алыышкыннарны быжыы-биле деткээн күчүлүг организастыг күш болуп турар ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазын оттурган.

Эрге-чагырганың чаа мыллион ажыг ажыл-агыйларны каттыштырган чер-чер организациялары — тараачыннарның 25 муң ажыг каттыжыышкыннары ам кадээде ажылдап турар. Оларның деткимчези-биле 2,5 муң чыгам бүдүрүлге кооперативтерин тургузуп турар апарган.

А бүгү-ле хоорайлар районнарында хоорайлар чурттакчыларының каттыжыышкыннары ажылдап турар, олар тараачыннар каттыжыышкыннары ышкаш, чурттугга бажыңнарын хуваарын, хоорайларны чаагайжыдарын, хоойлу дүрүмнерин болгаш корум-чурумну сагыырының айтырыгларын шиитпирлээрин кииришкен, калбак бүрүн эргелерлиг. Эрге-чагырганың чаа организацияларының инициативазы-биле хоорайларда болгаш суурларда-даа революцияны камгалаарының чепсектиг отрядтарын тургускан, олар мурнундагы феодалдарның, чиижек садыгжыларның, заводтар ээлериниң болуп алганы контрреволюсчуларны эш-биле чедиишкинниг тепседип, үүрмектеп садыглаар өртектерин хемчээп чокна улгаттырып, заводтарга станоктарны үрегдеп, электростанцияларны чазмадырып, хоп-нүгүлдүг нептередип, өске-даа үүлгедиглерин кылып турганнар.

Барын талазы күрүнелерге болгаш реакцыг араб ёзу-чурумнарга нүүтүүгүрпеш, Сомалиниң эжелекчи хоорп киирген чагырыкчы бөлүктери эфиоп революцияны бакзырадырын база ол чурттуң девискээрниң чамдызын эжелеп алырын ораадажып, арткан чайын Эфиопияга удур дайын өөскүткен. Революсчу чаалап алыышкыннарын камгалаарынче бүгү күш-ажылчы чон көдүрлүп үнген. Агрессорну ойтур шаптыгларны улус ажылагыынга аажок улуг когараа таварышкан, ынчангаш ооң болган мурнуу районнарның он-он муң чурттакчылары чурттаар оран-суурну, амыдырал-чурттаар аргазын чок арткан.

Ам чуртта сомали агрессиядан каражадаан районнарның чонунга дуза көргүзеринң кампаниязы калбарган. Аажок улуг үрелээшкиннерге болгаш хөй чылдардагы кандамаларга [illegible] таваржып, улуг кожа когаралдыг болган хөй-хөй мооңнарының чурттакчыларынга дузалаар дээш чазак акша-херекселдер база тыптынып турар. Контрреволюсчу [illegible] экономиктиг бузуудурууштуннарынга болгаш чепсектиг дерлиилдээшкиннеринге удур мөгеп чок демиселди база чорудуп, эфиоп девискээрде ам-даа турбаан сомали доктаамал шериглиң кезектерин ге ойтур шавыышкынны берип турар.

Реакцыдыг араб ёзу-чурумнарның деткимчезинге даянып алгаш, башкаланыкчы чепсектиг дээрбечилер түс черин чонун дерлиилеп турар Эритрея дээр соңгу талазы моккуңнуң айтырыны ам-даа ууу чурумундан дүшпээн. Оларга барын талазы күрүнелер — НАТО-нуң кежигүннериниң дузалап турар. Африка Рогунуң девискээрнинге дүпкүрлүг чорукту чаалгаслыдырери ол девискээрниң чурттарының тайбыг болгаш демниглиг оруу-биле бурунгаарлаарынга шаптыктаарын кызээ турар империалистиг күрүнелерниң эрге-ажыктарынга харын таарышкан.

Эфиоп революциязы [illegible] [illegible] шиитпирлиг үе-чадазында. Ёзулуг демократтыг болгаш социал демниглиге дээш ангы талазы-биле шудургу демиселге чурттуң күш-ажылчы чону национал-демократтыг революцияның программазын боттандырарының оруунга шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган. Улусчу революсчу [illegible], ажылчын аңгының авангардыы партиязын тургузары ам ТШАЧ бодунуң сонгаарлалдыг [illegible] [illegible] кодурүп турар.

Чаа Эфиопияның ССРЭ, ГДР, Куба болгаш социализмниң өске-даа чурттары-биле янзы-бүрү талалыг кады ажылдажылгазы чедиишкиннииг калбарып турар. Эфиоп революциязының чөптүг херээнге социалистиг чурттарның деткимчези бүгү-ле моондактарны ажып эртерде болгаш эң кадың шылгалдаларны алдарлыы-биле тударда дөрт чыл дургузунда ол революцияга дузалап келген деп, ТШАЧ-ның даргазы Менгисту Хайле Мариам онзалап демдеглеп келген. Эфиоп революцияның күжү — калбак улус массаларының сырый каттыжыышкынында, ону деңнигелиг кижи төрелгетенниң бирги ээлчегде социалистиг күрүнелериниң талазынга бүгү талалыг деткип турарында.

Ю. УСТИМЕНКО. (СЭТА).

Аддис-Абеба — Москва.

Номчуштуг, чараш

Ном үндүрер чер чооктө чаа тыва үлегер домактарның болгаш чечен состерниң чыындызын «Чоннуң чечени» деп ат-биле парлап үндүрген. Ында 420 үлегер домактар, чечен состер кирген. Болгаш [illegible] ында. Ажы ном хевирлиг кылдыр парлаан. Ном бодунуң ол чо[illegible] [illegible], бичии болгаш кабы карттыг. Оон чурук-каасталгазы чараш; шипики, даштыкы картгарында тыва үргүлзаларны шевергин чураан. А үлегер домактарның, чечен состерниң утказының айыы-биле улуг, [illegible] чуруктарны шипики ерынарында хөйнү чуваан, черле көрүштүг чараш [illegible].

Чаа ном

Ол бичии номда үлегер [illegible] чечен состерни О. К. Саган-оол биле М. А. Хадаханэ чыып түргускан болгаш орус биле очулгазын С. В. Козлова кылган. А чурук каасталгазын Н. Я. Кузнецов черле чединмикиниң кылган. Ук номну эдилгелер-биле үш дугаар парлап үндүрүп турары ол. Номну лекторларга, [illegible], башкыларга, библиотека, клуб ажылдакчыларынга, аас чогаалын сонуургап чорууру бүгү номчукчуларга таарыштыр парлап үндүрген. Тиражы 20000 экземпляр. Ук ном мурнуку үндүрүлгелериниң, [illegible] чурук-хоруг каасталгазы-биле черле эки үнген. Ол ам республиканың ном магазиннеринге удавас киргилээр. Номчукчуларга база бир чаа белек.

Ажыктыг саналдар

Чоокта чаа Тываның чогаалчыларының VII съезди болуп эртken. [illegible] республиканың [illegible] рыкаан агелеп, бижип чоруур авторлар база киришкен. Съездиниң киржикчилери ийиги [illegible] [illegible] семинарны, аныяк авторларның чаа бижиттинген чогаалдарын сайгарып көрген. Оон-биле чергелештир ол-ла бижикчи киржикчилер «Шын» солуун редакциязының ажылдакчылары-биле ужурашкан.

Редакцияның ажылынга [illegible] ол ажыл чугаага келген ааллар болгаш ук солуннуң [illegible].

Чөөн-Хемчик районнуң бижикчи О. Араптан «Шынның» чер-черде бижикчилер болуптезиниң ажылының дугайын, ол ажыл сеолгу үеде сулараан чугаалаан. О. Аракчаа Хөмүс суурда бижикчилер бөлүүнүң ажылын эдирери [illegible] хемчеглер оп. «Шынның» ажылдакчыларындан [illegible] [illegible].

Каа-Хемден бижикчи М. [illegible] «Шынның» арнындан, шаңгыл ийи дыштаныр хүннерде литература болгаш уран чүүл арнын организастап турарын мактааш, ынчалза-даа аныяктарның чогаалдарын парлаар, аткиир сорулга-биле булуннарны доктаамал [illegible] турган. «Шынның» [illegible] Совет [illegible] биразын чогаалчы М. Кенин-Лопсан солунга чүгле [illegible] [illegible] кижилериниң дугайында [illegible] [illegible] кандыг-бир солун болуушкуннар [illegible], бижикчиниң эш өөрүнге саналдаан. Ук саналды [illegible] деп хүлээп алган. Республиканың [illegible] Ч. Куулар мораль темазы, [illegible] ны, чер-черде улусуң тестирларының ажылының дугайында [illegible] чогаалдарын саналдаан.

Редакцияга келген музыкантарның долу сайгарылгазын шыырак эштерге ынза-хаан кылдырып турарын; сөөлгү үеде барык-ла чиктен ол ажылды каган эгеларның чуржаан журамылганың киржикчилери саналынга чугаалаан. Коштук Д. Калзан чечен чогаалды суртаалдаар сорулга-биле «Шынның» арнынга литература теориязынга хамаарышкан сүүдерни ойлек-ойлек парлаза, чогаал бижип чоруур аныяк авторларга тускай бүдүүден үдүрүсса деп ханаа-бодалын илереткен.

К. ТҮЛҮШ.

Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганынга

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

Россияның өндүр улуг чогаалчызы Лев Николаевич Толстойнуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хурал Тываның дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунга болуп эрткен.

Аалдар-ады бүгү кижи төрелгетенниң угаан-бодал өзүлдези-биле улам улгадып, нептереп турар, гений болгаш шылгарацгай бодалчы Л. Н. Толстойнуң дугайын ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы М. Татаринцева, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң улуг эртем ажылдакчызы М. Кенин-Лопсан, республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының номчулга залының эргелекчизи А. Яхненко, Тываның ном үндүрер черинин редактору А. Даржай олар чоргаарал болгаш мактышкы-биле чугаалааннар.

Л. Н. Толстойнуң өлүм чок чогаалдарын чоннуң берге амыдыралын бодунуң кайгамчык улуг чуруунге сыцырып, делегейниң улустарының салым-чолун оон бодап чораапып хөй-хөй кижилер ол кежээ сонуургааннар.

Л. Н. Толстойга тураскааткан кежээлер республиканың школаларынга, клубтарынга болгаш библиотекаларынга болгулаан, оон номнарының делгелгелерин чер бүрүзүнге организастаан. Оон чогаалдарының идеяларының бистиң үевисте амыдыралчызын болгаш улуг чогаалчының эрткен оруун, чогаадыкчы ажылын ында көргүскен.

Бистиң корр.

ТЫВА ДЫЛДА

Лев Толстойнуң литературага салымныг бичии чорааш үезинде-ле билдине берген. 7 харлыг Толстойнуң бижээни «Эзир», «Үгү» деп чогаалдарының [illegible] кадагалаттынып арткан. 11 харлыг турганда ол бодунуң кижизидикчизи Татьяна Александровна Ергольскаяга тураскааткан шүлүктерни бижээн.

Чогаалчының бижээн ажылдары — романнар, тоожулар, чечен чугаалар, шиилер чүгле ол үениң эвес, а бистиң үеде бүгү делегейниң номчукчуларының [illegible] сеткилин хайныктырып турар.

Пролетарнаттың улуг башкызы В. И. Ленин Лев Николаевич Толстойнуң чогаалчы ажылынга улуг кичээнгейни салып, сонуургап номчуп чораан. В. И. Ленин чогаалчының дугайында 7 чүүлдү бижээн. Болуунуң ажылдарында ол Толстойнуң чүгле кайгамчык талантылыын [illegible] [illegible] [illegible] болгаш [illegible] илереткен.

А. М. Горькийниң [illegible] В. И. Ленин мынча деп бижээн: «Кайы хире күштүг-дүр, че! Маганыг-ла улуг кижи-дир! Европага кымны оон-биле деңнеп болур? Ындыг кым-даа чок».

Совет үеде Лев Толстойнуң чогаалдары бистиң чурттуң бүгү улустарының байлаа болу берген. Оон чогаалдарынга номчукчуларның сонуургалы өзүп турар. Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказында чогаалчының номнарын пропагандалаар ажыл идепкейжээн. Библиотеканың номчулга залында болгаш абонементинде чогаалчыга тураскааткан ном делгелгелерин организастап, лекция-беседаларны чорудуп турар.

Номчулга залында «Бүгү делегей, бүгү чер олче көрүп турар» деп делгелге ажыттынган. Ында Толстойнуң чогаалдарын болгаш оон амыдырал-чуртталгазынга тураскааткан номнарны салган. Оларның иштинде К. Н. Ломуновтуң «Лев Толстойнуң чуртталгазының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында», «Ленин Толстойнуң номчуп тур», А. И. Шифманның «Толстой ол дээрге бүдүн делегей-дир», В. Лакшинниң «Толстой биле Чехов» деп номнары бар.

Делгелгеде чогаалчының улуг уруу Татьяна Львовна Сухотина-Толстаяның сактыышкыннары номчукчуларның кичээнгейин хаара тудуп турар. Татьяна Львовна ада-иезиниң бажыңынга 35 чыл чурттаан. Чаңгыс бо бенин сактыышкыннарга онзагай күштү берип турар. Номчулга залының ажылдакчылары «Лев Толстой болгаш амгы үе» деп тематиктиг кежээни эрттирген. Абонементиде «Толстой ол дээрге бүдүн делегей-дир» деп ном делгелгези ажыттынган. Ында улуг орус чогаалчының амыдырал-чуртталгазы ның дугайында солун номнар бар. Делгелге номчукчуларны Л. Толстойнуң литература, уран чүүл, педагогика болгаш эстетика-биле хамаарылгалыг көргүскен номнар-биле таныштырар. Чижээ, Е. Н. Куприяновааның «Л. Н. Толстойнуң эстетиказы», Э. Т. Бабаевтиң «Толстой литература дугайында» деп номнары база бар.

Л. Н. Толстойнуң журналистиг, [illegible] [illegible] турушканының дугайында номнарны база делгелгеден көрүп болур. Делгелге Л. Н. Толстойнуң дугайында сактыышкыннар-биле база байлак. Библиотеканың тыва национал болгаш чурт-шинчилел литературазының килдизинде улуг орус чогаалчы Л. Н. Толстойнуң тыва дылче очулдуртунган номнарынга хамаарыштыр тускай делгелгени организастаан. Ында 1953 чылда Ю. Кюнзегештиң очулдурганы «Бал соолунде», болук тыва авторларның очулдурганы «Халыыш» деп рассказтар чыындызы 5000-5000 экземплярларга үндүрүлген. 1957 чылда О. Бичеоол «Казактар», 1962 чылда К.-Э. Кудажы «Ийи өннүк», 1963 чылда С. Пюрбю «Хаджи Мурат» деп чогаалдарны тыва дылче очулдурганнар. Л. Толстойнуң чогаалдарының тыва дылда очулгалары хоочураштыг парлаттынгылаан.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының фондузу Л. Н. Толстойнуң чогаалдары-биле байлак. Библиотеканың ажылдакчылары Толстойнуң чогаалдарын номчукчу бүрүзүнге чедирер сорулгалыг ажылдап турарлар.

С. ООРЖАК, библиотекарь.

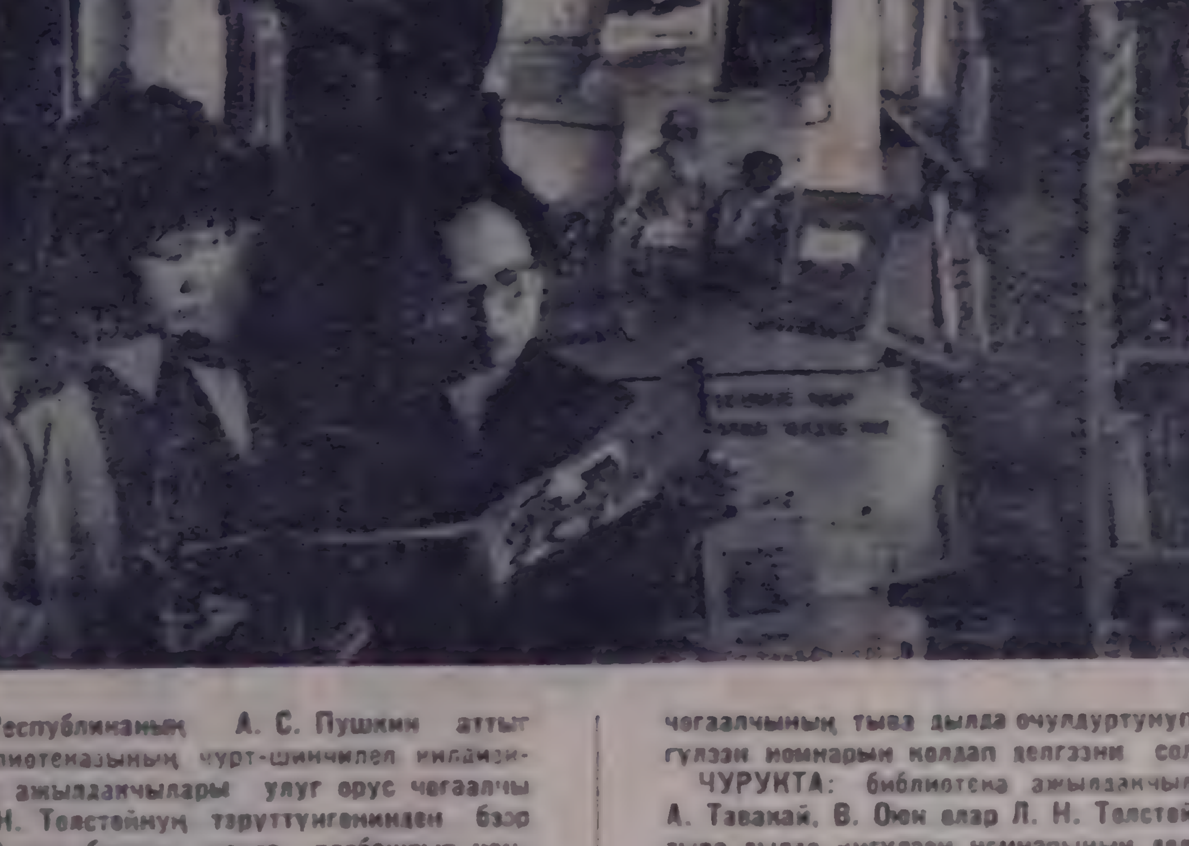

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының чурт-шинчилел килдизиниң ажылдакчылары улуг орус чогаалчы Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болган оюнга холбаштыр чаңгыс ажылдарны чорутткан. Чогаалчының ажыл-амыдыралынга тураскааттынган тускай булуңну дерип кылган. Ында улуг чогаалчының тыва дылда очулдуртунуп үнгүлээн номнарын колдап делгээни солун.

ЧУРУКТА: библиотека ажылдакчылары А. Таванай, В. Оюн олар Л. Н. Толстойнуң тыва дылда үнгүлээн номнарының делгелгезин көрүп турлар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Лев Толстой

НАТАШАНЫҢ КАРААНЫҢ ЧАЖЫ

(«Дайын болгаш тайбың» деп романдан үзүндү)

Андрейниң аарыг-бажыңга [illegible] шуурулган келген, ынчаарга Наташаның бо кижиниң каяа барганы ол дээн чүвези болза Марья кадының чедип келириниң ийи хонук мурнуу чарында болуп эрткен. Ол дээрге амыдырал-чурттаарын күзел-чүткүл турбуже, өлүм чедип келгеш, кызыл-тынны үзе соп апарганы ол-ла болгай. Ол дээрге Андрейниң андаа хандыр чурттакчаарын ала-чайгаар мининип, Наташага холун эрттир ынакшааның илередип чыткан болгаш эң сөөлгү катап коргунчуг халаптың шала чоорту хөме таварып келгени ол-ла болгай.

Ол дээрге кежээликтей болган чүве. Дүштеки чем соонда Андрейниң байдалы чүгээртеп, утааны көңгүс аваа хевээр апарган. Соня стол чанынга олурган, Андрей удуп-зурай берген. Хеп-хенертен аас-кежиниң кулбуртуп келгенин Андрей билип каапкан.

«А, ончуг эжим чедип келгени ол ышкажыл!» деп, Андрей боданган.

Шынап-ла, дис-баштап кирип келгеш, Соняның олурган черинде Наташа кээп олуруп алган болган.

Наташа-биле кады коштанчы берген үезинден эгелээш, Андрей бодунуң хайыралыг эжин дааш чанында чорууп кылдыр бодап чаңчыга берген. Андрейже чырыы дээп турган лааны караңгылап аарак Наташа чымчак сандайга хаймыландыр олуруушкаш, ук ала-соп алган. Ук аргып орган херимнин [illegible] чиниң сагыжы таварычыг апаар чүве, оон кадында уктар аргыыр кырган кадайлар дег аарыг улус ажаап-каракчаар бүгүнүн кижилер ховаар деп Андрей ноян чугаалаан соонда, Наташа уктар аргып өөренип берген. Наташаның чиңге-чиңге салаалары тевенезиг демирлерни олуй-солуй кагылап, боданганып олуруп Андрейте ааныг кестүр болган. Наташа сырбаш кылынгаш, Андрейже көре каапкан, оон даа чырыынга адыжын доранай туткаш, кедергей соңгу болгаш [illegible] кылдыр эжинеттиң борбактап каан чүүну ап алгаш, база катап олуруп алган.

Андрей шимчеш-даа дывайн чыткаш, Наташаже көрүүген, оозу кудүжеңнеп турган хирезинде, улуг бееш тыпмайн, кончуг [illegible] дорвайты каапкан.

Тронцанын дугайында олар бир катап эрткен-барган үени чугаалажып турганнар, ынчан Андрей ол балыыдан өлбейн барган [illegible] база катап чурттаар амы[illegible] чалгарыш чоруур ийис мен диген, ынчалза-даа шак ол үеден эгелээш олар келир үезиниң дугайында чугаалашпайн барганнар.

«Канчаар-ла ирги?» деп Наташаже көрүнгеш, каң теве[illegible] чымчаннадыр кылгырааныш дыңнап чыткаш, Андрей боданган.— Мени олзун даан салым-чаян мени Наташа-биле [illegible] каан чоор бе?.. Мени шүтүлхонка алыш чурттазын дээш бүдүүт амыдырал мени таваныс дээп келгени ол чоор бе. Бо турган өртемчейде Наташаның [illegible] мен. Наташага ынак кижи болганымда, чүнү канчап канчаар мен ынчаш?»—деп, Андрей чугаалаап, оон ам бодунуң аарыг-човуланга таварышкаш [illegible] човууртай каапкан.

Андрейниң човууртааны дыңнааш, Наташа аргып орган утун сала кааш, демгиниже улам чоокшулаштыр ээге бергеш, кыланайнып чыдар карактарын көрүп каап, оон аарыг кижиниге чиик-адак чеде берген:

— Удуп чыдыр силер бе?— дээш, доңгая берген.

— Чок, мен силердиве шагда-ла көрүп чыттым, силерниң бээр кирип келгениңерин база билип каан мен. Силерден аңгыда кым-даа [illegible] [illegible] бээрдаан... өске өртемчейниң оранын. Өөрээн сеткилимден [illegible] [illegible].

Андрейниң чанындыва Наташа улам чоокшулай олурупкан. Наташаның арын-[illegible] [illegible] [illegible] чайынналып турган.

— Наташа, силерге мен хөлүн эрттир ынак-тыр мен. Чырык өртемчейде силерге чүүден-даа артык ынак-тыр мен.

— А мен бе?—Ынча дипкеш, Наташа хая көрнү берген.— Чүнүң ужундан хөлүн эрттирип ынчаш?— деп, Наташа айтырган.

— Чүнүң ужундан хөлүн эрттирип деп чүл?. Черле силер чүү деп бодаар силер, дириг артар ирги мен бе, сагыжынар канчыш эдээр чугаалап көөр силер бе? Силер көөрүнерге, кандыг-дыр мен?

— Сегий бээр силер, сегий бээр силер!—дипкеш, Наташа демгиниң ийи холундан [illegible] [illegible] [illegible] алган.

Андрей [illegible] [illegible].

— Сегий бердиңзе!—деп чорууй, Наташаның холундан туткаш, Андрей ошкай каапкан.

Наташаның аксының кежик кирип, омаа дендей берген; эмин эрттир хөлчеп болбас, Андрейге дыш херек болгай деп, Наташа ол-ла дораан сакты берген.

— Силер удуваан ышкажыл силер. Таптыг удуп көрүңерем...—деп, Наташа бодунуң [illegible] [illegible] [illegible] берген.

Наташаның холун [illegible] [illegible] Андрей [illegible] [illegible], Наташа [illegible] чымчак сандайынга барып олуруп алган. Наташа ийи катап Андрейже хая көрнү каапкаш, ооңуң удур көрген карактары-биле дег чыы туржулаан. «Аргым [illegible] [illegible] дээспаан шаамда Андрейже көрүүмейн аалрым» деп, Наташа бодунга бо дугаар чугаалачган.

Удавайн Андрей карантарын шийипкен. Бичии када кум кылынгаш, эът-кежиндеп [illegible] дер төктүп чоруй, дыышта оттуп келген.

Удуп бар чыткаш, Андрей сөөлгү үеде бодунуң бодап келгени амыдырал болгаш өлүм дугайын боданчалаан. Кезүүргениле [illegible] [illegible]. Өлүрүм чоокшулааш деп, Андрей бодап берген.

«Ынакшыл бе? Ынакшыл деп чүл ол?»—деп, Андрей бодаган.— Ынакшыл өлүмге шаптык кадып турар. Ынакшыл дээрге амыдырал ол-дур. Ындыг-даа чүвени билип аптар апарган мен, ол чүл дээрге ынак тыр мен. Хамык-ла чүвениң бары болгаш чурттап турар улуур чүл дээрге, [illegible] тыр мен. Бүгү-ле чүве бара чурттаанда ынакшыл-биле харылзашкан турар. Ынакшыл дээрге бүгүнүн ол-дур. Олуру дээрге [illegible] бир тоглачызы догуур черинче өөнгередир шыммыш кире бээри ол-дур, мээң шак [illegible].

Шак ындыг бодалдар Андрейниң хөңнүн чазап турган. Ол дээрге чүгле бодалдар-дыр ийин. Канчаар-даа бодаарга, бир-ле чүве четпес, бир-ле чүве чок. Биеэги-ле дуургеннг байдал болгаш үй-балай чорук хевээр. Андрей удуй берген.

Андрей дүжей бергеш, көрүп чыдарга, бодунуң бөлүүт удуур өрээлинде чыдар болган, харын-даа балыгланмаан, [illegible] [illegible]. Андрей [illegible] [illegible] [illegible], турааргак кижилер-ле [illegible] [illegible] [illegible]. Андрей оларның-биле чугаалажып, бир-ле чүве дугайында [illegible] турган.

Ол кижилер бир-ле чердиве чоруурунга белеткенип тургулааннар. Бо дээрге хей чүве-дир ийин, мээн артык сагыш човаар чүвелерим бар-ла болгай деп, Андрей ноян шаабуд боданчылаап, ол хиреде коңчак кижилерни кайгадыр «кижи албес, ыт чивес» чүвелерни чугаалап-ла [illegible] болган. Үш-үлүрүм кижилер шала чоорту шүүрелип чорутгулаан болгаш дүкчүп каар эжик дугайында чаңгыс айтырыг артып калган. Сеончин сончилээш, эжикти хаап-дээш Андрей туруп келгеш, ынаар чорупкан. Эжикти хаап четтигеринден болгаш хаан шыдавазындан хамык чүве хамааржыр турган. Андрей далажып кылаштаар дээрге, буттары шимчеттинмес болган, ынчангаш эжикти хаап чоттикпезим ол-дур деп билзе-даа, байгы күжүн салып, шыртайтып-ла чыдар болган. Хилиинчектиг халап Андрейни бөле-таара бектеп тудуп алган. Ол халап болза өлүм деп чүве ол-дур, ол чүве эжиктиң артында сыныып турар. Шак ол үеде Андрейниң дөңгели үзүгүп, эжикче шигдей каңдайы кончуг солчап бар чыткан, ынчаарга эжиктиң артыы талазындан ол коргунчуг халап күчүүн дөгеп, эжикче кел-ле чыткан. Кижиден сыр өске — өлүм деп чүве эжикче чүткүдүп-ле орган, ол халапты доктаадыр арга херек апарган. Андрей эжиктиң кастыш[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] сөөлгү күжүн [illegible] турган. Ол хиреде дүкчүп чадаан, [illegible] [illegible] [illegible] дуй тударын оралдашкан; Андрейниң дөңгели үзүлген, кандайы кончуг, оон ам хаайлаам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] амыттына бээр, бүгүн бээ катап хагзыва бээр болган.

Коргунчуг халап база катап [illegible] [illegible] келген. Кайы кужүн [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], дег болган. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] берген. Коргунчуг халап кирип келген, ол болза өлүм деп чүве ол-дур. Оон ам Андрей ноян таалал апарган.

Таалал бооп бар чыткаш, Андрей ноян байгы күжүн салып-биле база бир чүвени сакты хонуп келген, бир-бир бодаарга, ол удуп чыткан, ыраи бээрде оттуп хонуп келгенин болган.

«Өлүм келгени ол-ла-дыр ийин. [illegible] ол-дур — деп, оттуп келген, бодун дээрге оттуп келири ол ышкажыл»— деп, сагыш-сеткили чырып [illegible], ынчангаштың ону дуглай азып каан көжеге херүүн чазадыр ажыттына берген. Хуяттүрүп каапкыг мынамма чыткан часкарлып, чаа күш кириш, харын-даа чыгтызы кончуг шелзенирей берген.

Андрейниң сооп дери төктүп, арай бээрүнда оттуп келгеш, демап чырыыл дырбанайны бооп. Наташа чоокшулаан чеде бергеш, «Канчап бардыңыз?» дээш. Андрей чүве [illegible] Наташаның чугаалаңниң ажын бээни көңгүс бөлбес [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Бо бүгү чүве болза Марья кадының чедип келиринин ийи хонук мурнуда болган таварылга-дыр. Ол хүннен-не эгелээш Андрейниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. Наташа [illegible] [illegible]; ол коргунчуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ол хүннен эгелээштиң-не Андрей ноян удуп чыткаш оттуп келириниң орнунга амы-тындан адырлыш бар чыдарын дембээрээр апарган. Дембээредир дүжүп чыдаш, оттуп келиринге бодаарга, улуг пазы пазыдааш, оттуп келири таан кончуг узун эвес [illegible] [illegible] [illegible] Андрейже сагыжырган.

Эмнелгечилер, сеткургазыр оттуп келир апарганында кижи кайгаар коргунчуг болган бертсиниг чүве чок.

Андрейниң сөөлгү хүннери болгаш сөөлгү шактары ала холундан эртип турган. Оон чанынга олуруп турган Марья кадын биле Наташа ол байдалды база билип каапканнар. Олар ыглап-сыктай бербээнер, бичиктерген-мегдеп турбааннар, адак сөөлүнде чүвениң ужурун билип каапкан (Андрей ноян таалал болган олардан ырап чорупкан), кызыл-дустан берген кижиниң [illegible] [illegible] [illegible], оон мага-бодун [illegible] [illegible] турганнар. Олар ийи [illegible] кадынга кире берген болган өлүмнүң диригелип келгени оларга коргунчут [illegible] болу берген, [illegible] [illegible] бөттарының ажыг-шүүдүн шыдажып эртер ужурлуг [illegible]. Андрей [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] олар ийи ыглаппаанныг, [illegible] дугайында олар кажан-даа боттарының аразында чугаалашпааннар. Боттарының угаан турар чүвезин кандыг-даа сөс-биле илередип шыдавазын олар билип каапканнар.

Олар ийи Андрейниң олардан бир-ле чердиве ырап бар чыдарын, кончуг шимчеш болгаш кончуг шелзеп тайып-ла пнылгайнып бар чыдарын көрүүннер, ынчангаштың олар ийи бо дээрге [illegible] кандыг чүве ынчаар, [illegible] чүве ирги бе деп угаап турганнар.

Андрейниң аарыын, сүүстеп айтырыы, [illegible] [illegible] турганнар, ынча болганында Андрейге сөөлгү катап кээп турган. Бичии оглун кижиниң келирге. Андрей оглунга арынның дегивес каап, хая көрнү берген. Андрейге таан кончуг халалыг эвес болган (Марья кадын биле Наташа ол бүгүнү билип турганнар), мээден бодарыны келген чүвени ол ынчаар деп бодааны ол-дур; оглунуң көрүп алгаш, алгап-йөрээн каг дээрге, ол негелдени күүсээн кааш, ам кылдыртыр чүвези бар ирги бе деп айтырганыг апарганга, хая көрнүп чоруй барган.

Андрей ноян бурган оранынче аштапыш, сөөлгү катап сеок-дазап сирлеңнеп шимчеп чыдарда, Марья кадын биле Наташа чанынга турганнар.

— Өлгени ол-ла бе, кай!—деп, Андрейниң мага-бодун шимчевейн барганда, эът-хан соой бергенде, Марья кадын айтырган. Наташа чоокшулаан келгеш, өлген кижиниң каректарын дүрген-не шып каар дей берген. Андрейниң карактарын шып турган, Наташа ол карактарны ошкап чыттавааан. Оон дугайында буннынг сактышкынны сек[illegible]-ла оралдажы берген.

«Андрейниң кайнаар чорупканы ол ирги? Андрей ам кайда-ла чор ирги?».

Андрейниң мага-бодун чуптааш, хепкергеш, хээржүдер хааржактың иштинге чыттырганш, стол кырынга салып каарга, хамык кижилер оон чанынга сөөлгү байралын кылып келгеш, мөөредип ыглажып-ла турар болганнар.

Николушка чүдү-чүрээ сарыыдир кылып келген бир-ле билдинмес кажынданы ыглап-сыктап турган. Хээкүн Наташаның оонуң ол-ла каж ток апарган деп кээрген келгеш, корган биле Соня база ыглап бадыраннаар. Ынарүүртан ырап база-ла бадаараа [illegible] чорка бээрип бадып кааш, мени база пыг мынныг көргүнүүр бадымы сыгылыг ол чоокшулаан деп болал келгеш, ыглап бадыпкан.

Очулдурган М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Музыка дугайында

Тыва АССР-ниң улустуң артизи Николай Өлзей-оолга удурткап болук артистер музыка таныылбырлыг концерттерни көргүзүп чорупт турар. Олар чоокта чаа Өвүрнүң Кызыл-Тей суурга өөп көргүскен. Эргин шагның мугарал, кударал ырларынтан эгелээш, Улуг Октябрьның тандаалгазының соонда база Совет Тываның үезинде аас-кежиктиг, хостуг амыдыралдың, ыры-хөгжүмүнүң дугайында тайылбырлыг күүселделерин чон сонуургаан. Маадыр-оол Өшкү-Саар амгы үениң ырларын күүсеткен.

К. КАРА-САЛ.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге бичи чаъстаар. Барыын чүк угланыышкынныг хатның дүргени секундада 6—11, ойнда 13—18 метр чедер. Агаарның температуразы 9—11, чамдык районнарга 14—19 градус чылыыр.

Кызылга чагбас. Хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—10, хүндүс 13—15 градус чылыыр.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—В. Левашов — «Соңгу чүкте гранат». Телепьеса.
12.15—«Музыка амыдыралы». Тележурнал. Дамчыдылганы композитор А. Николаев чорудар.
13.20—16.30—Чаңсар.
16.30—«Эфиопияга революция хүнүнге». Кинопрограмма.
17.00—«И. Бунин. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары».

КЫЗЫЛДАН

18.00—Мультфильмнер программазы: «Тимка болгаш Димка», «Шүүрле кайгамчык чүүлдер».
18.20—Телемедээлер.
18.40—«Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
19.40—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Уруглрарга шүлүктер».
20.00—«Эртем амыдыралы».
20.30—«Делегейниң улустарының чогаадылгазы».
21.00—«1978 чылдың дүжүлгү дээш».
21.15—«Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга». «Москвада кылаштап чор мен». Уран-чечен фильм.
[illegible]—«Үе». Информастыг программа.
23.[illegible]—«Тускай шинчилер». Алкоголизмниң хоразының дугайында документалдыг телефильм.
23.20—«Кежээки аялгалар».
00.15—00.55—«Пианист Освальд Рассел ойнаар». Төнгенде — медээлер.

ИКИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти.
18.30—«Аныяктарның адресстери». Адазының бажыңы.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Кодээниң ажыл-ишчилеринге». Кодээ ажыл-агыйының мурнакчыларынга тураскааткан концерт.
[illegible]—«Бистиң баулуг тарааывыс». Документалдыг телефильм.
[illegible]—21.15—«Бистиң аалчыларывыс». ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Штоколовтуң концерти.

Редакторнуң оралакчызы Н. Н. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чиде берген» 9.30, 11.20, 13.10, 15.05, 17.00, 18.55, 20.50 шактарда. «Ширгите чаа келдиртээннер хайынче чорупкан» 12.25, 19.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги класска чурттап чораанар» 9.15, 15.50, «Вий» 10.45, 14.10, 17.20, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Телефон дамчыштыр белектер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Каргыс шагдаа кадайлангаи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Советтер ажылының [illegible]

КУУЛАР ЧОНДАНМАЕВИЧ БОРА-КӨЖЕНИН

хенертен мөчээнин «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязында партком, улус депутаттарының Чыраа-Бажы болгаш Чыргакы кожуу Советтериниң күүскомнары, ажылчын кооперацияның башкы чере дыңнатпышаан, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илередип тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-21, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] культура килдизиниң 2-23-34, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-30-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-19-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2662.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглазы талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00501.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 213 (10810) | 1978 чылдың сентябрь 13, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-31»: ЧЕРНИ ХАЙГААРААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков орбитада «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизиниң бортунга 87 хонук иштинде ажылдап келген.

Экипаж бойдус курлавырларын болгаш делгандыр турар бойдусту шинчилээр сорулга-биле сентябрь 11-де Чөрниң болгаш Делегей океанының кырын чурукка тырттырып, хайгаараан.

Космонавтылар ол-ла хүн биология объектилери тургускан аппаратураларның ажылын контрольдаан болгаш космоска ужудуушкун үезинде уннуштарның өзериниң байдалын бүрүткээн.

Экипажтың илетгелдерин болгаш телеметриктиг медээлерни ёзугаар алырга, орбитада «Салют-6»—«Союз-31» комплекстиң бүрт системалары чогумчалыг ажылдап турар. Комплекстиң орбитазының параметрлери мындыг.

— Чөрниң кырындан эң ырааы— 358 километр:

— Чөрниң кырынче эң чоокшулап кээри — 333 километр:

—Долганырының үези — 91,3 минута:

— Ийленчээ—51,6 градус.

Космонавтылар Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыкшының байдалы эки.

Космонавтыларга ГДР-ниң күрүне шаңналдары

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Президиумунуң болгаш Национал камталаз чөвүлелиниң саналын ёзугаар ГСЧП ТК-ның Генеральный секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Эрих Хонеккер «Союз-31» космос корабльдиң командиры, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы подковник Валерий Быковскийни Карл Маркс орден-биле шаңнаан болгаш Германа Демократтыг Республиканың Маадыры деп хүндүлүг атты тывыскан.

ГДР-ниң баштайгы космонавтызы подполковник Зигмунд Йенни Карл Маркс орден-биле шаңнаан болгаш Германа Демократтыг Республиканың Маадыры-кузугур атты тывыскан. Аңаа «ГДР-ниң ужудукчу-космонавтызы» деп атты база тывыскан.

(СЭТА).

Космонавтыларны Звездный хоорайга уткаан

Звездный хоорай бо чылын космос экипажтарын бееш удаа уткуп алган. Москва чоогунуң аэропорунга космос экспедициязының эртем программазын белеткээн ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң эртемденнери-биле кады «Салют-6» станциязыга ажылдап турган дөрт экипажтың кежигүннери чедип келген.

Байконур космодромдан ужуп келген самолет доңгаар черинде ооң орар арезында космонавтылар белеткээриниң удуртукчузу, ужар туулдуң генерал-лейтенантызы В. Шаталов-биле беседа кылдым.

— Эртемниң болгаш улуг ажыл-агыйының арга-ажылыга космостан шинчилелдер кылырының улуг перспективазын ажыдып турар чаа хевирниң эртем станциязы Чер чоогунуң орбитазынга кожуп келген үлеп баар чыл болуп четпээн болгай—деп ол чугаалады. Бешки экипаж ол станцияга ажылын доскан. «Интеркосмос» программазын ёзугаар эртирген үш экспедицияда Чехословакияның, Польшаның, Герман Демократтыг Республиканың баштайгы космонавтылары киришкен.

Каттышкан ужудуушкуннарның үре-түңнелдиг болганын мындыг чижек көргүзүп турар: интернационалдыг бүгү экипажтар Черге хонган соонда эртем албан черлеринче баргылаап болгаш ужудуушкун үезинде алдынган түңнелдерни ажылдап чыдырынга киришкен. Орбитага эзевээлиг ужудуушкунуң экипажын чылыг-биле уткуп алган. Аэровокзалдың баазынга орус болгаш немец дылдарга: «Аңгы талазы-биле алышкылар—космостуң маадырлары» деп долгант бижээн. ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң элчин черлериниң төлээлекчилери, социалистиг чурттарның журналистери космонавтыларны база уткуп келген.

Космонавтылар белеткээр төпке болган митингиге эртемденнер, космонавтылар белеткээриниң удуртукчулары чүве чугаалаан. Экипажтың кежигүннери Р. Быковский болгаш З. Йен олар чүве чугаалааш, «Салют-6» станцияга турган каттышкан экипажка чурттуң чанында алдар байыр чедирген дээш эштер Л. И. Брежневке база Э. Хонеккерге өөрүп четтиргенин илергейлээннер.

Күрүне комиссиязының ол-ла хүн эртген турачлинга каттышкан чиргу экипажының ажылының түңнелин үнүрген.

В. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.

Звездный хоорай.

ЧАГЫДЫЛГА

Бо чылдың сентябрь бирде 1979 чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга эгелээн. «Союзпечатьтың» ажылдакчыларында, парлалганың хөй-нити тарадыкчыларында болгаш активчилерде бо хүннерде ажыл-херек немешкен.

Баштайгы он хонуктуң түңнелдерин ёзугаар алырга, төп болгаш республика солуннарынга, журналдарынга чагыдылганың байдалы эрткен чылдыындан организастыг чоруп турар деп болур. Чагыдылга кылырының байдалы республика найысылалында «Союзпечать» агентилелиниң (начальниги Е. Мурашко), Сарыг-Септе (Р. Чигарских), Тожуда (М. Коробейникова) болгаш өске-даа чамдык черлерде эки. Ынчалзажок эрткен чылын чагыдылганың саны Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Мөңгүн-Тайга районнарда эвээш болган. Ол районнарда «Союзпечать» органнарының ажылдакчылары, албан организация, бүдүрүлге черлериниң партия, профэвилел, комсомол организацияларын болгаш парлалганың хөй-нити тарадыкчыларының бо чугула кампанияже онза кичээнгей салыры, ону негелдеге дүүштүр эки организастаары негеттинип турар.

Совет парлалга ажылчының болгаш колхозчунуң-даа, эртемденниң болгаш студентиниң-даа, башкыларның болгаш школачының-даа шынчы сүмелекчизи, чарылбас өннүү болу берген. Ынчангаш ол өг-бүле бүрүзүнге четкеп турар ужурлуг. Совет парлалга бистиң партияның сөзүн кижи бүрүзүнге чедирип, коммунистиг аажы-чаңчылдарга ажылчы чоннарны кижизидип, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүрүп турар. Солуннар болгаш журналдар СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга улуг мобилизакчы күш болурун Коммунистиг партия өөредип турар.

Солуннарны болгаш журналдарны чагыдарда чүгле оларны хөйнү нептередип, хөй сан-түң сурери албан эвес деп чүвени билир херек. Хамыктың мурнунда чагыкчының күзелин болгаш оон ажылының байдалын барымдаалап көөрү чугула. Чагыдылганы чүгле чылда эвес, каш айларга-даа кылдыртып ап болур. «Союзпечать» ажылдакчылары болгаш парлалганың хөй-нити тарадыкчылары чагылганы хүлээп алырда, кижи бүрүзү-биле ыяк беседалажыр, оларга таарымчалыг солуннарны, журналдарны сүмелээр апаар.

Республика болгаш районнар солуннарынга чагылганы хүлээп алыры-биле чергелештир бо чылын төп солуннарны болгаш журналдарны чонга улам хөйнү нептередиринче онза кичээнгей салыры чугула. Сөөлгү үеде совет кижилерниң чурт иштиниң болгаш даштыкының-даа чугула болуушкуннарын сонуургаары, боттарының ажыл-ижинге оларны ажыглаары улам күштелген. Ынчангаш адырлар аайының солуннарын болгаш журналдарын сүмелээриниче кол угланыышкынны кылыр. Малчыннар, механизаторлар, тудугжулар дээш өске-даа мергежилдиг чагыкчылар боттарынга эргежок чугула солуннарны, журналдарны алган турарын чедип алыр.

Мурнуку чылдарның дуржулгазындан алгаш көөрге, солуннарны, журналдарны албан организацияларның акша-хөреңгизи-биле чагыдар тавырылгалар хөй бооп келген. Ону кызыргаш, үүрмектеп садарын көвүдедирин чедип алыр апаар. Ынчалза-даа ындыг кызырыышкын библиотекаларга, клубтарга, общежитиелерге хамааржыпас. Бүгү-ле чагылгаларны коллективтерниң кежигүннеринге чедирер, делгеп салыр азы витриналарга азар дээш ышкаш хемчеглер чедип алдынмайн турар. Оон ужурундан парлалганың дээштин, ону хөйге чедирери чогуур негелдеге четпейн баар. Бо айтырыгже партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары бо чылдан эгелеп онза кичээнгей салып, солуннарны көскү черлерге азарын, салырын чедип алыр ужурлуг. Совхозтар төптеринге, үлетпүр бүдүрүлге черлеринге, автобус вокзалдарының болгаш станцияларының чанынга төп болгаш республика солуннарының витриналарын келир чылдың чагыдылгазын чорудуп турар бо үеде албан организация, ажыл-агый черлери тургузар, кылыр херек.

Партия комитеттери чагылганың организастыг эртерин хандырар хүлээлгелиг. Ону чедип алырда, «Союзпечать» ажылдакчыларының, парлалганың хөй-нити тарадыкчыларының ажылын углап-башкаар, ажылчы чоннарның күзелин, дилээн долузу-биле хандырар, оларның сонуургалын барымдаалаарын чедип алыр.

1979 чылдың республика солуннарынга чагыдылганы эрткен чылдың деңнелинден кудулатпазы чугула. Парлалга чагыдылгазы бо чылдың ноябрь 1-ге чедир үргүлчүлээр. Бо үени дургузунда номчукчулар күзээни төп солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алган турарынче чер-черде партия организациялары кол кичээнгейни салып, парлалганың хөй-нити тарадыкчыларының ажылчы шынгыы удуртуру негеттинип турар.

Парлалга чагыдылгазының кампаниязы-биле капсырлаштыр чер-черде почта чедирилгезинче кичээнгей салза эки. Ырак-узак черлерде ажылдап, чурттап турар чамдык малчыннарның, таражыларның чагыткан солуннарын, журналдарын чогуур үезинде чедирбес, озалдадып, мөөңнеп чыгаш чедирип турарын илереткен чагаглар Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тожу болгаш өске-даа районнарның чурттакчылыг черлеринден редакцияга моон мурнунда кээп тургулаан. Чер-черде партия, совет органнар почта чедирилгезин улам экижидер дээш ажылдаар ужурлуг.

КОНСТИТУЦИЯНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА— ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТПАС

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдериниң область чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому районнарның малга чем белеткелиниң талазы-биле социалистиг чарыжының сентябрьның баштайгы он хонуунда түңнелдерин үндүрген.

Ол он хонукта оон мурнундагы он хонукка деңнээрге, малга чем белеткээриниң темпизи элээн оожумнаавын доктаалда демдеглээн. Сентябрьның 11-ге чедир 98,7 муң тонна сигенни, азы планның 60 хуузун белеткээн, он хонукта немелде өзүлде 9.2 хуу болган, сенажты 16,6 муң тоннаны, азы планның 32 хуузун, витаминниг сиген далганын—4,1 муң тоннаны (47,6 хуу), бүдүк-бүрү чемнерин—5.9 муң тоннаны (73,6 хуу) белеткээн боор турар. Силос массазын 138.6 муң тоннаны салган. Чемгерилге единицазы-биле алырга, ниитизи-биле мал чемнерин 67,8 муң тоннаны, азы даалганың 46.7 хуузун белеткээн.

Тожу, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарының совхозтары эрткен он хонук иштинде мал чемнериниң белеткелин өске черлерден бедик темпилиг чоруттунуп келген. Үк районнарны дес-дараалаштыр алырга, малга чемнер белеткелиниң немелде өзүлдези 18,7, 17,3 болгаш 12,3 хуу боор турар.

Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда ажыл-агыйларының мал чемнери белеткээриниң талазы-биле ажылдарының темпизи көскүзү-биле оожумнаан болгаш немелде өзүлде чүгле 5,7-ден 7 хуу болган. Ол районнарның ажыл-агыйларының шөлдеринде ажаап алдынмаан кукуруза-лыг черлер 1625 гектар боор турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сентябрь айның баштайгы он хонуунда мал чемнери белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилеринге моон адаанда районнарны санаан:

— төп зонадан—**Тожу район** (СЭКП райкомунуң секретары С. Б. Оруспол, райкүүскомунуң даргазы Д. О. Дарган, ВЛКСМ райкомунуң секретары Н. В. Тулин);

— барыын зонадан—**Чөөн-Хемчик район** (СЭКП райкомунуң секретары Н. С. Бойду, райкүүском даргазы Б. Б. Чюдюк, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы Б. Д. Монгуш, ВЛКСМ райкомунуң секретары А. Б. Ондар);

— мурнуу зонадан — **Өвүр район** (СЭКП райкомунуң секретары Ч. Х. Ооржак, райкүүском даргазы А. Б. Семис-оол, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. М. Достай).

Тожу, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш кайызынга-даа 200 рубль акша шаңналын тывыскыр деп шиитпирлээн.

Белеткээттинген мал чемнериниң ниити хемчээли доктааткан даалганың чартыы-даа четпээнин доктаалда айыткан. Ынчангаш СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнары, ВЛКСМ райкомнары, кодээ Советтер, партия болгаш комсомол организациялары, совхозтарның ажылчын комитеттери, директорлары мал чемнерин белеткээриниң темпизин шапкынчылар талазы-биле немелде хемчеглерни ап чоруур ужурлуг. Малга чем белеткээр бригадаларга болгаш звенолярга, кижилерге таарымчалыг байдалдарны экижидериниң болгаш оларның ажылының бүдүрүкчүзүн бедидериниң талазы-биле организастыг-ажыл-агый хемчеглерин ап чорудары, ыяш бүрүлерин, дужудуп ажаап алган шөлдерде арткан саванны болгаш погда сыптарын ажаап алырынче школаларның өөреникчилерин болгаш комсомолчуларының организастаары, ажаап алыышкын ажылдарының болгаш ангыс апаргалыг темпизин дургедедирн эргежок чугула боор турар.

КҮЖҮН МӨӨҢНЭЭН

Эрзин районнуң совхозтарында мал чемиин белеткели кайы хиреде чорук турарын чугаалап бээрин райкүүскомунуң даргазы Н. Б. Тыртык-Карадан бистиң корреспондентивис дилээн. Ону моон адаанда парладывыс.

Бистиң районнуң девискээринге сиген бо чылын тайыс үнген, ынчалза-даа совхозтарның ажыл-ишчилери ниитизиниң малынга четчир саның чемни белеткеп алыр дээш бүгү күжүн угландырып, Тес-Хемниң Ак-Чырааже ажыл-агый бүрүзү. механизастаттынган бригаданы чорудкан. Олар июль 5-тен бо хүннерге чедир ында ажылдап турар. Районнуң мал чеми белеткел алыр кол чери ол болу берген.

Ол ышкаш совхозтар тарааан сигеннерин, хол салыры-биле сиген кезип ап болур черлерден мал чемин кезип белеткээн.

Сентябрь 10-нун медээзин ёзугаар алырга районда 5 муң ажыг тонна сиген белеткеттинген, ол болза планныг опалданың чартык кезиинден ажыг турар. 470 тонна бүдүк-бүрүнү, 75 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Мал чемниң белеткелиниң талазы-биле «Мөрен», «Нарын», «Чаа орук» совхозтар эки көргүзүглерни чедип алган. «Мөрен» совхоз 1625 тонна сиген белеткээр даалгазын 80 хуу чедире берген.

Совхозтарның Ак-Чырааның шыналанда сиген белеткеп турар бригадаларының ажылчылары сөөлгү үеде ажылдың темпизин шапкынчыткан.

Ниитизиниң малынга сигенни четчири-биле белеткээр дээш бригадаларның аразында социалистиг чарыш улам калбарган. «Чаа орук» совхозтуң Янко Байыога удурткан механизастаттынган звенозу хүнде 30 тонна сиген прессээр тургаш, 40 тонна чедирип турар. Тракторнстер Сергей Крылов, Седи Төмүр хүн нормазын 110—120 хуу күүседип келгеннер. Ак-Чырааада ажылдап турар механизастаттынган звено, бригада бүрүзү бердинген опалданы чоокку үеде күүседир сорулганы салган шалыпчы ажылдап турарлар. Суурлардан ырак черлерде ажылдап, чурттап турар сигенчилерниң хандырылгазын экижидериче доктаамал кичээнгейни салган. Солуннар, журналдар чедирилгезин доктаамал болдурган, ажыл-ишчилер кинону көрүп турар. Район эмнелгезиниң эмчилери график ёзугаар бригадаларны кезип, чогуур дузаны чедирип келген. Агиткультбригадалар сигенчилерге үргүлчү барып, концерт көргүзүп, лекцияны номчуп турарлар. Амгы үеде райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи А. Комбуя удурткан агиткультбригада Ак-Чыраада чеде берген.

Районнуң малчын бүрүзү 15 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээр сорулганы салган. Ону күүседир дээш ажыл-ишчилер кызымак ажылдаан түңнелинде дыка хөй кижи бердинген даалганы ажыр күүсеткен. «Мөрен» совхозтуң хойжулары Ленин орденниң эдилекчизи О. Бандаа 22 тоннаны, М. Учурал 21 тоннаны белеткээн. Шак ындыг мурнакчы малчын ажыл-агый бүрүзүнде бар.

ГЕКТАРДАН-НА— 90 ЦЕНТНЕРНИ

Фоторепортаж

Таңды районда Тока аттыг совхозтуң чер ажылдыглары бо чылын картофельдиң эки дүжүүн өстүрген. Ында картофельдиң дүжүүнүң дыка чаагай, гектардан 90 центнер чедип турар.

Совхозта 300 гектар шөлдүң 80 гектарындан картофельди амга чедир казып алган. Картофель казар ККУ-2А дээр он комбайн хүннүң-не шөлде ажылдап турар. Кылыр ажылдың нормазын, ажыр ажыл төлевирин, социалистиг чарыштың негелдезин механизатор бүрүзүнге чедирген.

Картофель казып алырын дүрген доозар дээш күженишкинниг ажыл баштайгы хүннерден эгелээш-ле хайныгып үнген. Баштайгы беш хонуктуң түңнелинден алырга, ажаап алыышкын агрегаттарының аразынга бирги черни Александр Христолюбов чаалап алган. Дуржулгалыг механизатор Хомушку Семис-оолдуң экипажы база-ла оон чылып казып бээр турар. Ол норманы дыка ажырбышаан, хүн бүрүзүнде-ле ийи гектар ажыг черниң картофелин казып ап турар.

Картофельди шөлден эккеп тон турар совхозтуң шаңында-даа ажыл хайныышкыныг. Картофель сорттаар дөрт пунктуңуң бирээзин оператор Кочуг-оол Тыртык-Кара мергежилдиг башкарып турар. Эдикчи-мастер Василий Родченко деришкиннериниң уяктеп чок ажылдаарын хайгаараан турар.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы тракторист С. Хомушку; келир үениң артистери Наталья Горбунова, Светлана Ооржак оларның картофель арыглаарында ажылдап турары.

И. РАСЕНИКТИҢ фотолары.

ДАШТЫКЫДА

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

АДДИС-АБЕБА. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов баштаан совет партия-күрүне делегациязы найыралдыг айы чорууга ындында Аддис-Абебага чедип берген. Социалистиг Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң (ТШАЧ) чиңгине секретары Фыкре-Селассие Вогдерес ол делегацияның алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

Ол шайлалгага Фыкре-Селассие Вогдерес биле В. В. Кузнецов чүве чугаалаан.

Сайзыраңгай социализмниң нииттелениң тургускаш, эм коммунизм тургузуушкунунче шилчээн Совет Эвилелиниң демиселиниң дуржулгазындан Эфиопияның ёзулуг демнижелгелиг күштери хөй чүүлдерни өөренип алган деп, Фыкре-Селассие Вогдерес медеглээн. Россияның дарлаттырган улустары пролетарнаттың оңгар улуг баштыңчызы болгаш баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң удуртулгазы-биле бүгү-ле шылталдаларган тиилекчилер болуп үнген.

Эфиопи революцияга шиитпирлиг үеде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ооң удуртулгазы болгаш чазааның пролетарлары интернационализм ёзузу-биле бергени бөл политиктиг болгаш материалдыг дузаламчызын база деткамчызын Эфиопияның калбак улус массалары канчап-даа уттавс деп, ТШАЧ-ның чиңгине секретары онзалап демдеглээн.

Социалистиг дем каттыштырыга чурттары-биле, делегейниң ажылчын шимчээшкини-биле, Африкада, Азияда болгаш Латин Американың депшилгелиг күштер-биле харылзааларын улам ыңай быжыглаарынче революстуг Эфиопия чүткүп салыр. Пролетарлыг интернационализмниң принциптерин амыдыралга боттандырарынга ол бүгү күженишкиннерин салыр.

Оон соонда совет делегацияның баштыңы В. В. Кузнецов чүве чугаалааш, совет улустуң, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, эш Л. И. Брежневтиң адынга чугаалаан ээлдек найыралдыг состер дээш өөрүп четтиришкинин илереди. Эфиопияның алдарлыг юбилейи-биле холбаштыр оттавлаң хайырла байыр чедириишкиннерин дамчыткан.

Хөгжүлдениң демократиг оруун эфиоп улустуң шилип алганын Совет Эвилелиниң ханы билиишкин болгаш күзээшкин-биле уткан деп, В. В. Кузнецов демдеглээн. Чырыткылыг чаа амыдырал дээш эфиоп ажылчы чоннарның демисели-биле совет кижилер эп-сеткилин каттыштырып, Эфиопияда национал-демократтыг революцияның делегейниң революстуг хөгжүлдезиниң чарылбас чугула кезээ кылдыр көрүп турар.

Бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында найырал чылдан чылче быжыглап турарын санаарнын-биле кады өөрүвес арга чок, ёзуктер деп, ол чугаалаан. Ийи талалыг совет-эфиоп кады ажылдажылганың кол угланыышкыны ССРЭ-ниң болгаш социалистиг Эфиопияның аразынга найыралдыг харылзаа байдалдарының болгаш кады ажылдажылганың үндезилекчи дугуржулгазында Декларация-биле, эш Менгисту Хайле Мариамның эш Л. И. Брежнев-биле болгаш өске-даа совет удурукчулар-биле чугаалажышкыннарының болгаш ужуражышкыннарының үезинде иштирге чедип алдынганнар дугуржуушкуннар-биле тода илергейлеттинген.

Ам империалистер болгаш оларның чалчалары Африка улустарының херектеринге боттарының холгаарлаашкынын идепкейжиде бергеннер. Дипке боттарының эргеажыктарын хевээр арттырар дээш олар коллективтиг агрессия шериг-политиктиг үүлгедиишкиннерже, алыс сорулгазы—«африкачыларны африкачыларның холу-биле өлүрери» болуп турар «африка аразының күштери» дивее чүвени тургузарынче шимчип турарлар.

Африканың улустары боттарының салым-чолунга залчы болзун, боттарының бойдус курлавырларын боттары башкарар турзун деп Совет Эвилели шиитпирлиг турум турар деп, В. В. Кузнецов медеглээн. Африкага ёзулуг турумчуг байдалды тургузарынче, Африка чурттарының аразынга тайбыңның болгаш чаагай кожа-кожаның ыдыктарын ханыладырынче, харылзааларын калбартырынче оруктар харын ол-дүр.

Совет кижилер бистиң чурттарывыстың найыралын, каны-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылгазын улам ыңай ханыладырын база калбартырын күзеп турарын чугаам түңнелинде силерге бүзүреп-дирин бүзээн ийик меңдеп, В. В. Кузнецов онзалап демдеглээн. Совет Эвилели дээш империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур. Чер кырынга тайбың дээш демиселдиң ниити сорулгалары ССРЭ-ниң болгаш Эфиопияның улустарын каттыштырып турары ооң түңнели болур.

Фыкре-Селассие Вогдерес биле В. В. Кузнецовтуң чугаалары ажыл ...-биле ... ... байдалга эрткен. (СЭТА).

ШЫН УГЛАНЫЫШКЫННЫ ШИЛИП АЛГАН

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлери кодээниң ажыл-ишчилеринге хой-хой үнелиг саналдарны болгаш солун бодалдарны болдурган. Кижилер кылган чүүлдерин түңнеп, чедип алыр чаа чүүлдерин төлевилеп турар. «Коммунизмниң хереели» совхозтуң ажыл-ишчилериниң ажыглаары-биле төлевилеп турары бүдүрүлгениң курлавырларының дугайын моон адаанда чүүлде чугаалап турар. Ол ажыл-агый бүдүрүлгениң кол адыры—хой ажылын хөгжүдериниң талазы-биле 1980 чылдың деңнелинде четкен. Бо чылын совхоз республиканың белеткелчилеринге планнаттынган 80 тоннаның орнунга 87 тонна дүктү чорутхан.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч) Пленумунуң соонда «Коммунизмниң хереели» совхоз бүдүрүлгезиниң кол адырын хөгжүдеринге бурунгаар улуг базымнар кылган. Хойнуң баш саны 21 муңдан 36 муң чедир өскен. Малдың продуктулуунга улуг өзүлде чедип алдынган. Чаңгыс хойдан кыргып алыр дүк 600 грамм немей өскен болгаш ам совхозта ортумаа-биле 2,6 кг болуп турар. Хойнуң дүжаалда деңзизи 36,3 кг-дан 40,8 кг чедир улгаткан. Чем баазазын шиңгээткениниң, малды семиртип азыраарының үлетпүр аргазын малчыннарның ажылының практиказынга шиңгээткениниң ачызы-биле ону чедип алган. Партияның XXV съездиниң шиитпирлеринде төлевилеттинген угланыышкынны ажыл-агыйның ишчилери боттандырып эгелээн соолгу чылдарда онза илергей чаартылгалар болгулаан. Чогум ол чылдарда совхозтуң хой ажылынга семиртилге бригадазы тургустунган, тускайлаан шөлдү тудуткан. Коммунист К. Ч. Ооржакка баштаткан мал чеми белеткээр тускайлаттынган бригада база-ла соолгу чылдарда ажылдап эгелээн. Ам ол бригада сиген болгаш силос белеткээриниң планын күүседир чоокшулаан.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге капитал салыышкыннары соолгу чылдарда улгаткан. Совхоз бедик бүдүрүкчүлүг чаа техниканы, минералдыг чемишкиннерни хойнуң алган, азы каш бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал объектилерин тудуп тургускан. Ону сан-чурагайлар тодаргай херечилеп турар. Соолгу он ийи чыл дургуузунда совхозтуң кол фондулары барык-ла үш катап өскен болгаш ам үш миллион рубль ажып турар. Бир эвес 1965 чылда ажыл-агыйга бүгү-ле бажың-балгат болгаш дериг-херекселдер 138 муң рубль кылдыр үнелеттинип турган болза, бөгүн—барык-ла ийи миллион рубль апарган. Тыртар машиналарның болгаш дериишкиннерниң өртек-үнези барык-ла дөрт катап көвүдээн, транспорт херекселдериниң—2,5 катап, чурттаганы сес катап өскен.

Күш-ажылдың энергия-биле болгаш фонд-биле хандыртынылгазының өзүлдезиниң бедик темпилери техниканы, бүдүрүлге объектилериниң болгаш өске-даа кол херекселдерни шын ажыглаарын негеп келген. Бүдүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигээр аймаан чок улам-на артаан турган. Ийиги чергениң адырларынга продукцияның … чарыгдалдар кедергей улгаткан. Чижээ, сүт бүдүрериниң өртек-үнези ийи катап, мыйыстыг бода малдың немелде деңзизиниң бот-үнези беш катап артаан. Ынчалзажок ол адырларга продуктуларының бодуун бүдүрери харын-даа … азы мурнуку деңнелинге хевээр арткан. Ындыг болганда, херектиң ужуру мал чемнериниң бот-үнезиниң улгадыында, ажыл төлевилериниң өскелиинде база өске-даа чылдагааннарда эвес, а бүдүрүлгени мергежилдиг эргелеп башкарарында, тодаргайлаарга ол адырларны чогуур-биле өөренип көөрүнде-дир дээрзин совхозтуң удуртукчулары, специалистери соолунде каап билип каан-нар. Оон түңнелинде ажыл-агыйны чаа баз-биле чорудар деп шиитпирлээн.

Ам совхозта ийиги чергениң деп адаар ындыг адырларының экономиктиг ажыктының бедилдериниң дыка хой хемчеглерин төлевилээн. Чижээ, совхоз аныяк мыйыстыг бода малды Кызылда районнар аразының каттыжышкынынга семиртип азыраары-биле дужаап турар апарган. Аңда семиртип азыраарының өртек-үнези үш катап чиик болган. Ол ындыг-ла айыктыг эвес. Тускайлаттынган улуг бүдүрүлге черинге күш-ажылды механизастаары дыка улуг үре-түңнелдиг, бүдүрүлгениң культуразы база бедик.

Сүт-бараан фермазының ажылынче кичээнгей салган чорук чогуур үре-түңнелин берген. Инектерни машина-биле саарын шиңгээткениниң, оларны чаа кажааже шилчиткениниң ачызы-биле сүттүң бот-үнези ам барык-ла 10 хуу чиигээн. Ферманың ажылын акжылдери-биле анаа ындыг-ла хой эвес чүүлдерин кылган, ынчалзажок оон ажыктыг түңнелдер алдынган. Чижээ, бо чылын бызааны мурнундаазындан ийи катап хойну алган. Ам совхоз инектериниң үнелиин эки эжидер деп турар. Бир эвес ножаанда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз бир инекке онаапкыр 2500 килограмм сүттү саап ап турар болза, «Коммунизмниң хереелинде» оон ийи катап эвээш саап ап турар. Ол хирелиинде чаңгыс инекти ажаап-тежээринге ийи ажыл-агыйда үндүрүп турар күш-ажыл болгаш херегилер чарыгдалы барык-ла бир дөмей. Ындыг болганда, чүгле инектерниң үнелиг шынарын эжидип турган, сүттүң өртек-үнезин амдаа 30—40 хуу чиигедип болур-дур. Совхозтуң сүткүр мал ажылында оон-даа өске курлавырлар база бар. Эң-не улуг курлавырлар совхозтуң кол адырында бар болуп турар. Ам хой ажылы оргулазының хой пуруузун берип турар. Ынчалзажок бо адырда-даа чедир кылдынмаан чүүлдер хой. Соолгу чылдарда хой ажылының курлавырларын ажыглаалга кирип эгелээн. Хойларны садар мурнунда эки семиртип азырап турган, хой эъдин бүдүрери совхоз барык-ла 25 хуу көвүдеткен. Оон-биле чергелештир хой эъдиниң бот-үнези чиигээн болгаш аңаа үндүрер чарыгдалдар эвээжээн. Ындыг болза-даа хойнуң баш санын өстүрери … темпилиг болгаш-ының ужурундан ам-даа хой чүүлдер чедир алдынмайн турар. Төрүүр чүс хойга онаапкыр ап турар хураган саны эвээш. Чижээ, хойларының чаарбы үш хуузу хураган бербээн. А ол дээрге кодан да хойнуң барык-ла дөрттүң бир кезээ-дир. Ындыг болганда, хой ажылынга үндүрген чарыгдалдың дөрттүң бир кезин … турар.

Оон чылдагааннары янзы-бүрү. Хамыктың мурнунда хойжулар ортузунга ажылды эки организастаар, бот-орулга-чарыгданы хой ажылынга шиңгээдип алыр, күш-ажылды организастаарын … дер херек. Хойжуларның күш-ажылының бүдүрүкчүзүнүң талазы-биле бо совхоз районнуң мурнакчы ажыл-агыйларындан … хожудап турарын айтыр херек. Чижээ, «Революцияның чалбыыжы» совхоз чаңгыс хойну ажаап тежээринге «Коммунизмниң хереелинге» бодаарга, күш-ажылды 20 хуу эвээш чарыгдап турар.

Партияның чаа аграр политиказы кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг перспективаларны ажыдып турар. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын чугаалажып корбушааш, совхозтуң ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң көвүдээриниң база бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң чаа курлавырларын бүрүнү-биле ажыглаарын төлевилээн.

В. КАРМАНОВ.

КОСМОСТАН ЧЕРНИ ӨӨРЕНИП КӨӨРҮНЧЕ

Автоматтыг спутниктерден болгаш орбитаның лабораторияларының дузазы-биле космостан черни хайгаарап көөрү атмосферада, суг бассейннеринде боол турар болуушкуннарны хаимзы-биле шинчилээр, бистиң планетавыстың хөрзүнүн, геологтуг тургузуун, рудалар-биле, нефть болгаш газ-биле байлак черлерни илередип тывар, кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн баш удур билип алыр, черни чогумчалыг ажыглаарының сүмелерин ажылдап кылыр арганы берип турар.

Азербайджанның Эртемнер академиязының аныяк албан черлериниң бирээзи боор «Каспий» деп эртем төвү улуг ажыл-агый организацияларынга Прикаспий чоогун космостан шинчилээниниң түңнелдерин комплекстиг ажыглаарының аргаларын өөренип көрүп турар. «Каспийде» тускай херекселдерни болгаш чер кырының аппаратураларын кылып турар. Оларның дузазы-биле космостан кээп турар информацияны сайгарар.

Экспедиция суднолдарында шимчеп чоруур болгаш турум информация-хемчээлге комплекстеринге деректерни шенеп турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) Баку бухтазында агаар бассейниниң болгаш далай суунуң шинчилелдерин эртем ажылдакчыларының чорудуп турары.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

БАРААННЫГ ПРОДУКЦИЯ КӨВҮДЕП ТУРАР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинадының ажыл-ишчилери соолгу үеде … түңнелдерин … боол турар. Ол ылаңгыя бедик сорттуг руда арыглаар цехке хамааржыр. Бо цех оон … беш чылдың эрткен сес айларының түңнелдери-биле комбинаттың цехтеринден … болгаш кол-кол участоктарындан эң дээре көргүзүглерлиг боол, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлээн. Бо цех ай, квартал келген удум-на улам хой продукцияны берип, оон шынарын … турар. Ол болза цехте залчетлериниң аразында социалистиг чарышты чогуур деңнелге организастааны … боол турар. Чижээ, эрткен айда ол мурнукузун-дан даа хой, тодаргайлаарга, планда көрдүнген 5 муң дөрт чүс тонна даг-дугуун арыглаан. Ынчаарга даалгада көрдүнгенинге немептир 25 муң рубльдиң бараанныг продукциязын берген.

Чылдың эрткен сес айларының түңнелдерин ёзугаар … М. Ондарга удурткан комсомолчу-аныяктарның звенозу … Бо звено даг-дугу арыглаар планын ажыр күүседипшааш, бараанныг продукцияны даалгадан дыка ажыр бүдүрген. Тодаргайлаарга, ону залчет 1 миллион 27 муң рубльге бүдүрер турган, херек кырында оон база 45 муң рубль хой продукцияны берген.

Бедик сорттуг руда арыглаар цехте, а ол ышкаш бүгү комбинатта-даа бо … коллективтиң Л. Дуктен-оол, … Бурнецов оларның удурткан залчетлери мурнукузу шыкан мурнакчыларга санатталган. Залчетлериниң удуртукчуларының организастаар … түңнелинде даг-дугу бүдүрер болгаш продукция бээриниң талазы-биле август айның даалгаларын ажыр күүсеткилээн. Чижээ, … Будиневтиң удурткан залчеди оон … ажыр 62,5 тонна сорттуг даг-дугуун арыглаан … алган 17,3 муң рубльдиң бараанныг продукциязын … чорутпаан.

Цехтиң машинистери, техниктери болгаш эдилекчилери … чедишкиннин … ажылдарынга шиитпирлиг. Олар … улустуң байырлалы — ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн күш-ажылчы чедишкиннерлиг уттур … социалистиг ча… турар.

(Бистиң корр.).

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ЭРТЕМИНИҢ СИБИРЬДЕ ХООРАЙЫ

НОВОСИБИРСК. Кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының Сибирь салбырында эвээш каш институттар ажылдап турар. Ында чүс-чүс эртемденнер бар.

Олар Сибирьге мал болгаш үнүш ажыл-агыйының продуктуларын көвүдедериниң айтырыгларын ажылдап кылып, Байкал-Амур магистралының тудуунуң воназынга кодээ ажыл-агый комплекстерин тургузары-биле холбашкан айтырыгларны ажылдап кылып турарлар. Химизация институдунуң микрочемишкинилге лабораториязы чер ажылынга микроэлементилерни дээштиг ажыглаарының болгаш долгандыр турар бойдусту камгалаарының айтырыгларын ажылдап кылып турар.

Шинчилеш ажылдарынга амгы үениң дериг-херекселдерин калбаа-биле ажыглап турар.

ЧУРУКТА: атомнуг-абсорбционнуг спектрофотометрниң дузазы-биле үнүштерде микроэлементилерниң барын лабораторияның улуг инженери А. Николаевтиң тодарадып турары.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

„ШЫНГА" харыы

«КИЧЭЭНГЕЙ САЛБАСТААН»

Мындыг аге-биле бо чылдың август 25-те үнген № 198 «Шын» солунга Эрзин районда М. Хобигаяның чүүлү парлаттынган. Ук чүүлде Эрзинде Ленин аттыг совхозтуң … чылдарда комсомолчу-аныяктарының мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазында социалистиг чарышты кудуг деңнелде организастаазын шүгүмчүлеп бижээн.

Ленин аттыг совхозта партком секретары К. Седиптиң, ажылчын комитединиң даргазы Я. Соян-оолдуң «Шын» солуннуң редакциязынга чорутхан харыы чагаазы бо чылдың сентябрь айның 7-де келген. Парлаттынган корреспонденция-биле … удуртукчуларының харыызында (эштер Седип биле Соян-оол эрге-дүжүмелдиң аныктааш, аттарын салган, а директор эш С. Ондарның эрге-дүжүмели айыттынза-даа, ат салыр черни бижиттинмеседаа, директор адын салбаан болган) дүүшпес чүүлдер эвээш эвес. Чижээ, М. Хобигайга: «Бригада 500 тонна сиген белеткээр планныг. Бо күннерде 354 тонна сигенни кезип белеткээш, прессте алган» деп бижээн, а эштер Седип биле Соян-оол социалистиг чарыштың түңнелин хой удаа үндүргенин, мурнакчыларны шаңнаарынга эвээш эвес акшаны чарыгдааныш бижээниде, оон дээштиниң, чогум чуну чедип алганын азы бо таварылгада чежә тонна сигенни белеткээнин биживээн. Совхозта партком секретары биле ажылчын комитединиң даргазының «Шынга» харыызы эрецгей болган.

«Кичээнгей салбастаан» деп чүүлге шүгүмчүледип бижиткен ажылчын комитединиң даргазы Я. Соян-оолдуң ук чүүлге удурланып чүве бижиин турары—шүгүмчүлелди кызар чоруктуң бир хевири болур.

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ДАЛАЙ ХАРЫЛЗААЗЫ

Балтиканың далай пароходствозунуң диспетчер черинде барык бүгү хананы бүргээр Делеев онзазының чараш картазын азып каан. Пароходствонуң радиотөвүндан бир хонук иштинде азы каш катап ол эргээге радиограммаларны ап кеп турар, ында айыткан координаттар ёзугаар диспетчерлер картада суднолдарның кылымал бичии хевирлерин өскээр кожуре салып турарлар. Чамдыкта картада хары үеде чүс ажыг суднолар хевирлери бар болгулаар. Амгы үеде Балтика пароходствозунуң суднолары 400 ажыг порттарга барып турар апарган.

Балтика пароходствозунуң ам 170 ажыг суднолар бар. Оларның аразында пассажирлер олурар лайнерлер, күрээ чүък … сөөртүр суднолар, специализастаттынган болгаш универсалдыг теплоходтар бар. Океанның ырак оруктарынга ол пароходствонуң хой тонна чүък сөөртүр специализастаттынган суднолары чоруп турар. Оларнiң контейнерлер, … болгаш өске-даа чүъктерни … кылган. Пароходствонуң суднолорының чедип турар черлери Американың …, Австралияның, Африканың болгаш Европаның порттары болур.

Ленинградтың далай согуунуң порту эң чаа техника-биле дериттинген. … перлер дүжүрер-чүдүрер черниң бирээ аажыэн ажылдада киирген. Амгы үениң контейнер сөөртүкчүзүнүң чүъгүн дүжүрериниң … шак негеттинер. Ол чер ам Барыын Европадан ССРЭ-ни …, Иран, …, Мурнуу—чоок Азияның күрүнелеринче сөөртүр бараанкарны бүдүрер улуг баазаа боду берген. Ам оон ийиги ээлчээн тудуп турар болгаш ону ажыглаашка 1980 чылдың төнчүзүнге чедир киирип дүжүрер-чүдүрер ажылдарының хемчээлин барык ийи катап улгаттырар арганы боор.

Соолгу чылдарда порт хой санныг машиналар болгаш механизмнер-биле дериттинген. Суднолар доктаар черлерни бүргээр, оларның аразында болгаш складтар чанында боттары чоруур электриктиг улуг крапнарны, ховур-даа болгаш тараа чүдүрер тускай чүдүрүкчүлерни тургускан. Техника-биле эки чепсегленгени ону металлдарны, саазынны, бөдүүс досктарыг болгаш өске-даа чүъктерни чүдүрүп турар комплекстиг - механизастаттынган шугумнарны кылыр арганы берген.

Чыл санында Ленинградтың далай портунче он-он чурттарның чүс-чүс суднолары келир.

Антонов Непомнящий,
ПМА-ның корреспондентизи.

Л. И. Брежневтиң номнары Грецияда

— Улус оон чогаалдарын … номнуп турар—деп, Волос хоорайда «Фессалия» солуннуң ээзи чугаалады. Ук солуннуң номчукчулары «Бичии чер» деп ном-биле Грецияга бир-ле дугаарында таныжыптар. Совет күрүнениң удуртукчузунуң номун ук хоорайга чүгө парлаар деп шиитпирлээни ирги деп маңаа айтырыымга ол мынчаар харыылаан чүве. Шынап-ла, Л. И. Брежневтиң номнарын мен байлак библиотекалыг хуу эжимниң Афиныда бажынынга-даа, Патраське мугулдуруй кежир паром очууруунга турган матростуң … холдарынга-даа турганын көрген мен.

Л. И. Брежневтиң номнарын делегейниң кол-кол бүгү дылдарынче очулдурган болгаш 100 ажыг чурттарда парлаан. Ынчалзажок Грецияга хамаарыштыр ол … чугаалап болур. Совет күрүне ажылдакчызының соолунге … оон номнары … каш ном үндүрер черлерде … политиктиг угланыышкынныг … турар.

— Оон состери ам, … Афиныда … [illegible]

«Современная эпоха» деп ном үндүрер черниң продукциязын чурттуң каш-даа булуңнарынга көрүп болур, ол даштыкыга Л. И. Брежневтиң … бирээзи болган. Маңаа «СЭКП Төп Комитединиң отчёду болгаш иштики болгаш даштыкы политикага партияның … сорулгалары. СЭКП-ның XXV съездинге илеткел», «ССРЭ …» (Үндезин Хоойлунуң дугайында илеткел …) бүгү улустуң чугаалажып … дугайында», «Бичии чер» деп номнар парлаттынган. Бо чүүлдү бижип турар үеде Л. И. Брежневтиң «Катап …» деп … баштайгы экземплярлары чыгып үнген.

— Л. И. Брежневтиң чогаалдарының дылы кайгамчык … турар — деп, «Современная эпоха» деп ном үндүрер черниң директору … [illegible]

«…» [illegible] Л. И. Брежн… [illegible] гаш оон «Ленинчи угланыышкын-биле», «Бүгүге демократтыг делегей, улустарның аныыш чок чоруу болгаш улустар аразының каңы …», «Бистиң угланыышкынывыс — тайбың болгаш социализм» деп ажылдарын парлаан. Удавас ном … «Леонид Ильич Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынче аян-чоруу. Чугаалар, документилер, материалдар» деп номнары … түп көөр.

Чурттуң эң улуг буржуаз ном үндүрер черлериниң бирээзи «…» … «Тайбың—улустарның үнелеп четтинмес байлаа» деп номнуң … Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының айтырыгларының талазы-биле Л. И. Брежневтиң 1973 чылдан апрельден 1977 чылдың декабрьга чедир чугаалары … [illegible]

Номну ховар дээш үндүргүлер ышкаш кластап кылган. Чурукчу Димитрис Талаганис 100 ажыг өңнүг чуруктары кылган. Ном үндүрер черниң ону шилип алганы таварылга эвес. Д. Талаганис тайбың дээш демиселге турасваткан чуруктары-биле сураган. Совет Эвилелинге, УАЧД-ге делгээн бир ажылы Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезиниң алдын медалы-биле шаңнаткан.

Мен чурукчунуң мастерскаязынга ол эскиндер кылып турда чораан. Л. И. Брежневтиң номун чуруп каастаарда чүге шуут аныыг, онзагайлыг вариантыны шилип алганын айтырган мен.

— Ол дээрге номнуң бодуунуң утка-шынарындан тывылган чүве-ле болгай. Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга шүлүкчүнү хей-аът киирер үндезин ышкажыл—деп, Талаганис харыылады.— Бо номнуң оду бүрүн бүгү кижи төрелгетенниң сонуургалын камгалап турар, ынчангаш оон номчукчулары санап четпес хой болур ужурлуг.

Амгы үеде Димитрис Талаганис Л. И. Брежневтиң номнарынга турасваткан улуг илгелгени белеткеп турар. «Тайбың» деп адаан долгандыр Грецияның бүгү улуг хоорайлары көөр. Чурукчу аңаа «Тайбың—улустарның үнелеп четтинмес байлаа» деп номга чуруктары болгаш оон өске улуг чуруктарны киирген.

«Тайбың—улустарның үнелеп четтинмес байлаа» деп номнуң баштайгы номчукчулары-биле, ону чырыкче үндүрүшкен очулдурукчу Антониос Вовзас, редактор Теодорос Лямбулос болгаш корректорлар, электроннуг оруулде аппараттарының операторлары болгаш өске-даа хей кижилер-биле чугаалажып көрдүм.

— Мөңзэ Леонид Ильичиниң номунуң дылы таарышты — деп, корректорлар бөлүүнуң удуртукчузу Марина Фотиму чугаалады.—Ол чедингир болгаш бүдүренчиг-дир. Очулдурукчу ону эки дамчыдып шыдаан. Авторнуң бадыткалдары маргылдаа чок. Бо ном ёзулуг-ла үезинде үнген. Оон мен Л. И. Брежневтиң хой чылдар иштинде тайбың болгаш чепсегленишкинин дүжүрер дээш кайы хире чыткылдыг болгаш чайгылыш чок демисежип келгенин сеглип алдым. Грецияда оон номчукчулары дыка хой: делегейниң чүтула айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң туружунуң дугайын ылаптыг болгаш харыысалгалыг үндезиннерден билип алыксап турар бис.

Бодунуң чүүлдериниң болгаш чугааларының чыындызында авторнуң эге сөзүнге Л. И. Брежнев мынчаар бижээн:

— Бистиң чурттарывыстың улустарын шаг-шаандан бээр чоокшулаар болган найырал харылзаалары турар. Ол найыралдыг харылзаалар боттарын хундулежир чорук … дайзыннарга удур бистиң улустарывыстың демиселиниң берге өйлеринде үениң шылгалдазын эрткен. Ол—тоогу-дур, ону улустуң угаан-бодалындан кым-даа балап шыдавас. Тоогунуң оңдур номунда гректерге-даа, орустарга-даа бир дөмей чоок эргим эвээш эвес арынны кир бижиттинген. Оон-биле кады амгы үе база бистиң улустарывыстың аразында калбак болгаш хой талалыг кады ажылдажылганы калбартырынга чепчир хире бадыткалдыг чүүлдерни берип турар. ССРЭ биле Грецияның аразында эки харылзааларны хөгжүдеринге шаптыктаар хире ындыг маргылдаалыг айтырыглар чок. Бистер, совет кижилер, ол кады ажылдажылгага белен бис. Бистиң найыралдыг харылзааларывыс болгаш чаагай кожа-хелбээ чорууну Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүшкен турары маргылдаа чок.

Е. КОРОЛЕВ.
ПМА-ның корр.

Афины.

Хөй уругларлыг иелерни „Ленин алдары" орден-биле болгаш „Ленин медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Төө урутну божаан болгаш кижизиткен иени «Ленин алдары» орденниң I чергези-биле

Кужугет Достаковна Өтүр — районо ажылчыны.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Лаа Иргитовна Абак — «Таалы» совхозтуң ажылчыны.
Белек Хертековна Иргит — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.
Татьяна Люндуповна Хертек — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.
Анна Салчаковна Шыдыраа — Тээли ортумак школазының библиотекары.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Анна Иргитовна Баавыл — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.
Багай Сендиевна Иргит — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.
Долчанмаа Өлзейевна Хертек — Кара-Холде уруглар садының ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Долаатмаа Болгаровна Дагба — районо ажылчыны.
Дүрген Саңыловна Иргит — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.
Бичии-Уруг Тараачыевна Күдерек — «Кара-Хол» совхозтуң ажылчыны.
Дайынчы Чулдумовна Салчак — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.
Чечек Содаповна Окан-оол — «Кара-Хол» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Чаңгалмаа Кужугетовна Бүзереш — районо ажылчыны.
Тамара Салчаковна Достай — Тээли сес чыл школазының башкызы.
Чылбак-Кыс Дойнуровна Кужугет — «Кара-Хол» совхозтуң ажылчыны.
Мука Иргитовна Оптуг-оол — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.
Наталья Тырысовна Салчак — Бай-Тайганың харылзаа [illegible].
Долума Севековна Сарыг-оол — киночеткииниң кассири.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Төө урутну божаан болгаш кижизиткен иени «Ленин алдары» орденниң I чергези-биле

[illegible] Оржак — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Кушкаш Сарыгларовна Каң-оол — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Кужугет Чолбековна Кужугет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Өпшү-Саар Белековна Мөктээр — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Светлана Деспижековна Кара-Сал — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Сайынмаа Оржаковна Кужугет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Кужугет Сонамовна Ламажык — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
[illegible] Монгуш — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.
Чечек Адыг-ооловна Монгуш — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Тамара Чимит-Доржуевна Монгуш — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
[illegible] Саая — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Ичиндей Бичс-ооловна Кужугет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
Мария Сарамаевна Лундуп — Хөнделеңде уруглар садының эргелекчизи.
Хап Чочак-Караевна Монгуш — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.
[illegible] Сарыг-Доптаевна Саая — Аксы-Барлык ортумак школазының ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Төө уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң I чергези-биле

Кара-Кыс Дүвен-Байыровна Куулар — «Чечена» аттыг уруглар садының ажылчыны.
Оюмаа Саая-Домбаевна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Анзатмаа Амырааевна Доржу — Чадаана хоорайда ажылчын.
Бичиидек Шагжаевна Ондар — Кызыл-Тайга суурда почтальон.
[illegible] Алдын-ооловна Ондар — Кызыл-Тайга суурда ажылчын.
Борбак Баазановна Оржак — «Сут-Хол» совхозтуң ажылчыны.
Долгай-оол Кижаевна Саая — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.
Бичеа Сайып-Белековна Сат — «Сут-Хол» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Дыртык Бадыевна Кара-Сал — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.
Валентина Самбыновна Монгуш — Чадаана хоорайда № 2 ясли-садтың кижизидикчизи.
Данмий Белековна Монгуш — «Сут-Хол» совхозтуң ажылчыны.
Дембирел Даваыновна Ондар — Шеми суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

[illegible] Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.
Дыңгыш Саяя-Белековна Ондар — Хөр-Тайга участок эмчилериниң ажылчыны.
Роза Дандар-ооловна Сат — Чыраа-Бажында культура бажыңының ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Александра [illegible] Арыылаң — Чадааналың орук ажылдаар участогунуң бухгалтери.
Валентина [illegible] Каллар-оол — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
Кара-Кыс Айыжыевна Куулар — Кызыл-Тайга суурда уруглар яслизиниң эргелекчизи.
Досумаа Байыр-ооловна Монгуш — Чыраа-Бажы суурда уруглар яслизиниң кижизидикчизи.
Миңчимаа Сорулгановна Монгуш — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.
Вера Ховалыговна Оржак — Хөр-Тайга 8-чыл школазының интернадының кижизидикчизи.
Эльвира Кавааевна Саая — Чадаана хоорайда ажылчын.
Монгуш Дембирелловна Сержин — № 3 КМК-ның ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Төө урутну божаан болгаш кижизиткен иени «Ленин алдары» орденниң I чергези-биле

Дыртый Донгаковна Төмүр — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя [illegible] Тюлюш — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.
[illegible] Коптар-ооловна Ховалыг — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Екатерина Донгаковна Монгуш — район эмнелгезиниң ажылчыны.
Бокту Шагдыровна Ондар — «Кызыл Туг» совхозтуң ажылчыны.
[illegible] Шалыповна Сат — Хандагайтыда уруглар яслизиниң ажылчыны.

(Уланчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧИЛИ УЛУС-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

[illegible] Чөвүлелиниң кыйгырыын ёзугаар сентябрьның 4-тен 11-ге чедир үеде чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы бөмбүрзектиң янзы-бүрү булуңнарынга болуп эрткен. Беш чыл бурунгаар Сальвадор Альендениң улусчу чаңгыс эп чазаан дүжүрген Пиночеттиң фашистиг идегеттерниң хан [illegible] неделя эртип турар үеде бүрүү шапкан.

Чилиде шериг-фашистиг хунта ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга бараан болуп турган национал [illegible] чаалап алышкыннарын узуткаан. Хунта Чилини хөй национал [illegible] америк монополияларының ажык-кончаа тывар чери болдурган. Даштыкы [illegible] оларга улуг ажыктыг болгаш чаалалары бериң турар.

«Ажык ажыктериниң» [illegible] даштыкының 300 чаа компаниялары Чилиде тургустунган. 1974 чылдың август айдан 1978 чылдың апрель айга чедир Чилиге даштыкы капитал салымы 2.482 миллион доллар болган, оон 91 хуузу АКШ-тың үлүүнге онаажыр. [illegible] чорулуп турар. Альенде чазааның үезинде турган күрүнениң 500 бүдүрүлгелериниң 490-у барыын таланың капиталдың холунче шилчээн.

Чилиниң национал курлавырларын кара туразында [illegible] берге байдал тургустунган. Оон даштыкы чурттарга өрези канчаар-даа дээжок өскен болгаш амгы үеде 5 миллиард 434 миллион доллар четкен. Чонга өртек чугула барааннар өртээ аартап турар. [illegible] чуртта ажыл кылыр кижилерниң 20 ажыг хуузу ажыл чок. Чили улустуң садып алыр аргалыг чорук фашистиг дарлаашкынның үезинде 41 хуу кудулаан.

Хан төгүүшкүнүг диктатураның арга-чагырга беш чыл иштинде турганының үезинде 30000 ажыг кижини өлүрген. Чилиниң кара-бажыңнарынга 2500 ажыг патриоттар «ис чок читкен». Чили культуразы эң дээре чедиишкиннерин узуткан турар. [illegible] мелегей идегеттер номнарны улуска көзүлдүр өрттедип турар.

Өлүрүп-шаажылаар чорукка кедереп турза-даа, удурланыышкынның [illegible] Чилиде калбарып турар. [illegible] Чилиниң чажыт байдалда турар Коммунистиг партиязынга удурткан ажылчыннар [illegible] Оларга тараачыннар, интеллигенцияның төлээлекчилери, студентилер база каттыжып турар. Фашистиг диктатурага католиктиг хүрээ-хиит база удурланып үнген.

Бүгү делегейде болуп турар [illegible] Чилиниң [illegible] демиселдиң деткип, хунтаның улуска удур өзү-чуругунга экономиктиг база шериг дузалачызын көргүзүп турар АКШ-тың [illegible] удурланыышкынны [illegible] турарлар. Олар Чилиде фашистиг террорнуң соксаарын негеп, фашистиг өзү-чурукка удур чили улустуң демиселин долу тиилелге-биле доостур дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп турарлар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

ИРАНДА БОЛУУШКУННАР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Тегеранга болгаш чурттуң өске-даа 11 улуг хоорайларынга алды ай хуусаалыг онза байдалды чарлаан-даа, чидиг байдал хевээр артыышкаан. Иран [illegible] полицияның, жандармерияның болгаш шериглерниң отрядтары таңныылдап турар. Кол-кол кудумчуларның [illegible] танктар база куяк машиналар камгалап турар. Тегеренде америк элчин черин камгалаашкынны күштелдирген.

Чыскаалдар болгаш митингилер эрттирерин хоруглаан-даа болза, сентябрь 10-да чазакка удур кыйгырыглар тудуп алган хөй муң кижилиг чыскаал Кум хоорайга болган. Тегеран радиозунуң дыңнадыкканын бараан алырга, шериглер чыскаалганнарже от аскан, оон [illegible] кижилер хөй.

Чазакка удурланыышкыннар бүгү чуртта калбарган болгаш [illegible] болуушкуннарны, ооң иштинде [illegible] төлээлекчилери көрүп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible] Ирааның шагы турушту болу турар деп Францияның «Фигаро» солуну бижээн. Ынчалза-даа шах оппозицияның база-ла [illegible] удурланыышкынга таварыштыр [illegible] деп солун демдеглээн.

Чүгле сөөлгү болуушкуннарның үезинде Тегеранда өлүрттүрген кижилерниң саны 1150 четкен деп Тегеранның эмнелгелеринден алган медээлерге үндезилеп, ол солуннуң корреспонденти дыңнаткан.

Ниити-биле Иранда 3798 кижи өлүрткен деп, [illegible] болгаш эргелерин камгалаарының Иран комитединиң Парижте төлээлекчизи дыңнаткан [illegible] «Матэн» солуну база дыңнаткан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк найысылалдың политиктиг бөлүктери Иранда болуушкуннарны улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. Иранда хөй-хөй кижилерниң [illegible] Ак бажың [illegible] Картер Иранның шагы-биле телефон дамчыштыр чугаалашкан. Каттышкан Штаттарның болгаш Иранның [illegible]

ПАРИЖ. (СЭТА). Иранның улусчу партиязының (ТУДЕ) ТК-ның медеглели мында парлаан. [illegible] деп медеглелде айыткан.

БЕДИК ШАҢНАЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). Президент ордузунга ВСР-ниң Президентизи Тон Дык Тханга Октябрь Революциязы орденин тывыскан. Ол бедик шаңналды аңаа революстуг шимчээшкинге идепкейлиг киржилгези дээш, ССРЭ биле ВСР аразында аңы-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг мадды ажылдажылганы хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга улуг салыышкыны дээш база төрүттүнгенинден бээр 90 харлааны-биле холбаштыр тывыскан.

Шаңналды тыпсып турда, ВКП ТК-ның Чиңгине секретары Ле Зуан, ВСР-ниң Коммунистиг партиязының болгаш чазааның өске-даа удуртукчулары олурушканнар.

Бедик шаңналды хүлээп ап тура, Тон Дык Тханг мынча деп медеглээн: Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаазы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни илереттим. Ол болза чүгле мээң бодумга эвес, харын Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга, алдарлыг ленинчи партияга болгаш Черде революция болгаш тайбың күштериниң ынанышты база шынчы чөленгиижи, төвгүде баштайгы социалистиг күрүнеге изиг ынакшылдыг болгаш ханы хүндүткелдиг Вьетнамның бүгү коммунистеринге болгаш улузунга база улуг алдар болур.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген бистиң партиявысты болгаш чурттарывысты сырый холбаан дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазы, улуг найырал, аңы-дуңмалышкы мадды ажылдажылга, империализмниң болгаш реакцияның күштеринге удур социализмниң болгаш коммунизмниң идеалдары дээш нийти демиселге моон соңгаар-даа чайгылыш чокка быжыгаар болгаш хөгжүүр дээрзинге быжыы-биле бүзүреп турар мен.

Эш Л. И. Брежневе баштаткан алдарлыг СЭКП-ниң удуртулгазы-биле аңы-дуңма совет улуска СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган чугула сорулгаларын чедиишкинниг күүседирин, коммунизм тургузуушкунунуң оруунга Советтер чуртунуң күчүлүг болгаш бүзүрелдиг бурунгаарлаарын күзедим.

ТУРЦИЯ. Деңгейниң Измир ярмарказынга чээрби беш күрүнелер киришкен. Эртемниң, техниканың болгаш культураның янзы-бүрү адырларында бистиң чуртувустуң чедиишкиннериниң дугайын, совет улустуң чедип алган социал-экономиктиг чаалап алышкыннарының дугайын чугаалап турар совет павильонунуң байлак көргүзүг материалдары ярмарканың көрүкчүлериниң улуг сонуургалын болдурган.

ЧУРУКТА: ярмарканың [illegible] кирер кол эжик чанында.

ТХА—СЭТА-ның фотозу.

ПАРАГВАЙ КОММУНИСТЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Парагвайның Коммунистери диктаторжу өзү-чуруму дүжүрер дээш демиселдиң чаңгыс аай фронтузун тургузарынче демократияның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш депшилгениң бүгү таалакчыларын кыйгырган.

Оппозиция — либералдар, христиан демократтар, коммунистер, өске-даа партияларның кежигүннери болгаш партия кежигүннери эвестер [illegible] каттыштырып алгаш, чуртка демократия дээш чедиишкинниг демисежип болур деп, Парагвайның Компартиязының (ПКП) чажыт үнүп турары «Адеданте» солуну бижээн.

ПКП-ның илип үндүргени, келир үелерде демократтыг чазактың ап чорудар апаар хемчеглери болза: чуртта чарлаан онза байдалды күш чок болдурары, репрессияларны соксадыры, политиктиг [illegible] көргүзери, даштыкы, кол нургулайында америк монополияларының холунда турар национал бойдус байлактарын чуртка эгидери, калбак улус-массаларның байдалын экижидери, аграр чаартылгаларны чорудары. Бүгү чурттар-биле харылзааларны тайбың догуннаашкынның, дең эргениң болгаш бот тускайлаң чоруктуң хүндүлээрииниң принциптеринге үндезилеп хөгжүдер хамаарышпас даштыкы политиканы чорударын программада көрүп турар.

Стресснерниң Парагвайны 24 чыл иштинде чагырып келгениниң үезинде [illegible] бүгү улустуң чаңгыс эң өргежок чугула деп, коммунистер демдеглээн.

Политиктиг хоругдаттырганнарны хостаар болгаш диктаторнуң чалчаларынга туттурупкан, «ис чок читкен» кижилерниң хуу-салымын тодарадыр дээш демиселди идепкейжидеринче Компартия кыйгырган. Шаажылакчыларның «ис чок читкен» деп адаан [illegible] кижилерниң аразында 1975 чылда туттурган ПКП ТК-ның секретары Мигель Анхель Солер болгаш Парагвайның Коммунистиг аныяктар федерациязының удуртукчузу Дерлис Вильягра олар база өске-даа хоругдаттырганнар-биле кады оларны Стресснерниң шаажылакчылары өлүрген [illegible] дугайында медээ бар болуп турар.

Найыралчы эвес чүүл

Совет Эвилелинге болгаш социалистиг [illegible] каттыштырылгазының өске-даа чурттарынга хамаарыштыр найыралчы эвес чүүлдү Албанияның телеграф агентилели парлааан. Албанияның пропагандазында анаа-ла чүүл болу берген антисовет чулчурууушкуннарны мында бижээн.

(СЭТА).

Югослав шериг делегациязы Кыдатта

ПЕКИН. Югослав улус армиязының кол штавының начальниги, генерал-полковник С. Поточарга баштаткан мында аан-чорук кылып барган югослав шериг делегациязын Хуа Го-фэн хүлээп алган. Синхуаның дыңнадып турары-биле алырга, «чүректиң ханызындан болгаш найыралдыг байдалга эрткен» хүлээп алышкынның үезинде «Кыдаттың болгаш Югославияның [illegible] аразында [illegible] чурттуң болгаш [illegible] турарын» Хуа Го-фэн демдеглээн.

(СЭТА).

ИМПЕРИАЛИЗМНИҢ АЖЫК ЭВИЛЕЛЧИЗИ

КОЛОМБО. (СЭТА). Амгы үеде Пекинниң удуртукчулары Совет Эвилелинге, социалистиг өске-даа чурттарга болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге удур дайынзырак, [illegible] турар деп, Шри Ланканың [illegible] ТК-ның органы «Форвард» солуну бижээн. Кыдат улуг [illegible] политиказын чорутпушаан, империализмниң күштери-биле болгаш делегей реакциязы-биле политиктиг, [illegible] болгаш шериг харылзааларын быжыглаарын [illegible] турар.

Кыдаттың удуртукчулары [illegible] НАТО-нуң шериг блогунуң чурттарынга, [illegible] Каттышкан Штаттарга даянып турар.

Совет бүгү чарлыы айда Кыдатка америк 200 ажыг шериг кижилер болгаш техниктиг специалистер чорааны деп, ук солун бижээн. Дж. Картерниң администрациязы кыдат талазының диленниин ёзугаар [illegible] ажыглап болгу дег дериг-херекселдерни Кыдатка берип тургедир деп шиитпирлээн.

АКШ Пекинниң улуг [illegible] «Кыдат—НАТО-нуң 16-гы кежигүнү» деп [illegible] турар чугааны бадыткай берген.

Чилиде фашистиг хунтаны, Мурнуу-Африка Республиканың болгаш Родезияның [illegible] Чоон чүктүң реакциялыг [illegible] Пекинниң [illegible] турар деп, солун уламчылаан. Оон-биле кады Кыдат болза Вьетнам Социалистиг Республикага, Кубага болгаш Анголага хамаарыштыр [illegible] ажык чөңгээлер кылырының [illegible] Бүгү чүүлдер база [illegible] Кыдаттың [illegible] турарын херечилеп турар.

Пекинниң улуг [illegible] нарга кылган политиктиг чөңгээзи болур деп, солун бижээн. Европаның бо районунга байдалды чидигледириинче Кыдаттың кужениишкиннери угланган.

Кыдат удуртукчулар Ырак Чөөн чүкке япон милитаризмни катап тургузар дээш, бар-ла шаа-биле шырбайып турар. Япон [illegible] калбаа-биле удурланып турары, америк-япон шериг-политиктиг эвилелди арттырар болгаш быжыглаар дээш Кыдат туржуп турар. Кыдаттың улуг күрүнезирек шовинистиг политиказынче Японияны хаара тудар дээш, Пекин бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Пекин империализмниң ажык эвилелчизи [illegible], солун түңнеп бижээн.

ГФР. Фашистерниң чөпшээрелдиг чыыжынга холбаштыр беттарының чөптүг килеңнээшкинин илередири-биле Майн-да-Франкфуртка болган чыскаал киржикчилерин полиция кармышы-биле тарады сывырган. Неонацисчилерниң идепкейжээнин соксадырын болгаш бүгү чуртка оларның эвилелдерин хоругдаарын олар негээннер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕДЭЭЛЕР

НАЙЫРАЛ

ДУГАЙЫНДА ЫРЫ

Улуг-тун-шуулгуну болгаш ырачызы Шаген Сарнисян Россияның составынга Армениянын каттыжыышкынының 150 чылынга тураскааткан бодунуң чаа ырызын «Соңгу чуктежакылар, эжим» деп адаан, бо ырының төөгүзү онзагай.

1920 чыл. Армениягa аш чут болгаш үрегдээшкин болдаан турган. Оон оруктарын дургаар, даштыкы ожелекчилерден дескен онон муң кижилер соңгу чүкче чорун турган. Оларның аразынга бичии Шаген база турган. Тура халышкан улуска дузалажыры-биле чедип келген Кызыл Шериг эвес болза, Шагенниң салым-чолу кандыг болурун кым-даа билбес. Орус эмчилер Шагенниң амызын эмирти эмнеп каан, а соонда болун кызыл-шеригжилер боттарының казармазынга тургузуп алган. Бичии-оол бир-ле катап «Соңгу чукте улуг өңнүүмнүн дугайында» бодунуң баштайгы ырызын күүсетпин берген.

Бо ыры ноозаде оларның-биле кады чорун келген. Оон сөстери чаартылып турган-даа. Россияга мааданылдың темазы доктаамал артып калган. Шаген Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуже эки тура-биле чораан, арман литератураның болгаш уран чүүлдүң баштайгы неделизи Москвага эртип турда, улустарның найыралының дугайында ырызын күүсеткен. 1941 чылдың декабрьда Москва чоогунга тулчуушкуннар боон турар үеде нота бижиир кыдыраажының бир арнынга: «Тулчуушкунче кирдим. Мени коммунистер партиязынга хүлээп алырын дилеймн» деп, ол бижээн.

Шаген Төөлеге хуннүле болуннун дайынчы шагналдарын кадап алган. Кызыл шолге турган. Ынчаардагы болдунун Москва дугайында ырыга илереткен.

67 харлыг Шаген Сарксянның алдын Закавказьениң чоңу эки билир. Ол — ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү. Оон Армения турргусканы ыры ансамбли мукула фольклорун номгадаар болгаш пропагандалаар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар.

А. САВАЯН.
В. САНТРЯН.
(СЭТА-ның корр).

КЕЛИР ҮЕНИҢ

КАДРЛАРЫ

Москваның, Ленинградтың, Киевтиң, Казаньның, Алма-Атаның, өске-даа хоорайларының эң улуг дээди өөредилге черлеринде эртемниң база техниканың чаа, перспективтиг угланыышкыннарының кадрларын белеткээр талазы-биле тускай факультеттерге билдириишкиннер хүлээн алыышкыны эгелээн.

Амгы өөредилге чылында специалистерни белеткээри ындыг калбарар деп, СЭТА-ның корреспондентизинге ССРЭ-ниң Дээди өөредилге министерствозунуң ажылдакчызы дыңнаткан. Москваның электроннуг машина тудуушкунунуң институдунда, Ленинградтың Ленсовет аттыг технологтуг институдунда, Томскиниң политехниктиг институдунда, Казань университединде болгаш өске-даа дээди өөредилге черлеринде чаа факультеттер ажыттынган. Оларның дыңнакчылары контрольдуң үрелбес физиктиг методтары, инженерлиг шинчилелдерниң эң дээрезин шилип алырының теориязы болгаш методтары, чер иштинден нефть казарын башкарары, материалдарның химиктиг улурланыышкыны болгаш оларны дарарыышкындан камгалаары дээш ындыг эртем-техниктиг чаа талаларга тускай эртемнерни чедип алырлар. Ол эртемнер талазы-биле лекцияларны номчуур-биле эртем-шинчилел институттарының, тəлевилел-конструктор организацияларының, бүдүрүлге каттыжыышкыннарының сураглыг эртемденнерин, специалистерин чалаан.

Чаа факультеттерге дээди эртемниг болгаш практиктиг ажылдың дуржулгазын билир дыңнакчылар өөренирлер.

(СЭТА).

БИЧЕ ТЕАТРГА 60 ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

60 чыл бурунгаар, 1918 чылдың сентябрь 1-де, Елена Гоголева Москваның Биче театрының болуунге кирген. Оон бээр-ле Щепкинниң болгаш Островскийниң бажыны оон төрээн бажыны болу берген. Оон сценазынга ол чүс хире рольду ойнаан болгаш эгелеп чоруур артистен бүгү делегейге сураглаан артистиң, ССРЭ-ниң улустуң артизиниң оруун эрткен. Шекспирниң, Шиллерниң, Островскийниң, Горькийниң, Грибоедовтуң болгаш Треневтиң шии чогаалдарының маадырларының рольдарынга оон талантызы улуг күш-биле илерээн. Совет шии чогаалчыларының шиилеринге бистиң үеништиң херээженнеринин чайынналчак галереязын ол тургускан.

Болунуң 61-ги сезонун Елена Николаевна Биче театрның Ленинградта оюн көргүзүглери-биле эгелээн. Бистиң чуртувустуң өске хоорайларынга ыткан бо хоорайга опу улуг сонуургал-биле хүлээп алыр болгаш ацаа ынак. Болунуң чепсеглениишкининге Биче театрның болгаш найысылалдың өске-даа театрларының уран чүүлүп алган Совет Арменияның дайынчылары боттарының клубтарынга опу четтикпейн манап турарлар. Солдаттарга болгаш офицерлерге шиилерниң ылап-аа киржикчизи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Н. Гоголева бараан болур. Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштеринге культура талазы-биле шефтээшкинниң Төп комиссиязының солун чок даргазы ол-ла болгай.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң улустуң артизи Елена Николаевна Гоголева.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

Төлептиг уткуур дээш

Кызылда үш Культура бажыңнары бар. Оларның бирээзи Улуг-Хемниң оң талазында «Енисей» Культура бажыңы. Ол чараш, шевергин культура оваазы тускай ... ди, ортумак эртемниг культура ажылдакчылары ажылдап турарлар. Оон директору Анатолий Килин биле методист Сергей Жданов Кызылдың уран чүүл училищезин, улуг методист Людмила Феоктистова Кемеровонуң культура институдун, методист Тамара Чумакова Улан-Үдэниң культура институдун дооскан. Мурнунда ук Культура бажыңынга өске улус ажылдап турган ынчан ажыл ындыг-ла кончуг чорувайн турган.

Ам ында тускай эртемниг аныяктар бир демниг ажылдап турар. Чүтле чартык чыл дургузунда бээин 124 хире культура-массалыг ажылдарны организастап эрткен. Аңаа 20 муң хире кижи киржип, дыштаныылгазын солун болгаш ажыктыг эрттирген. Аңаа аас журналдары, дыштаныылга, тематиктиг, байырлал кежээлери, баллар, нүүлекторийлер, концерт, шии көргүзүглери, диспуттар болгаш оон-даа өске культура ажылының хевирлерин чорудуп, ажы организастаан.

«Енисей» Культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүлдүң 12 бөлгүмнери ажылдап турар. Ында 120 улуг, биче уран чүүлге хандыкшылдыглар хаара туттунган. Улуг улустуң база бичии уруглар ыры-хөгжүмнүг ансамбльдериниң, иштиг ырызының, уран номчулганың, танцының, хореографтыг бөлгүмнерниң, эстрадалыг ... ырыжының, аргымының болгаш чурук тырттырыышкын бөлгүмнери ажылдап турар. Бөлгүмнерни Культура бажыңының ажылдакчылары боттары удуртуп турарлар. Чижээ, чурук тырттырыышкыны бөлгүмүн Культура бажыңының кочегары Б. Степанов эрттирип турар, ол культура бажыңының бүгү-ле ... киржикчизи. «Ындыг ажылчыннар бар бооргa бисте өөрүнчүг-дүр» деп, методист Сергей Ждановтуң чугаалап, чоргаарланып чарыла чоп. Бот-идепкейлиг, ..., чогаадыкчы бүдүштүг кижилер культура ажылынга таарымчалыг.

Чайгы үеде Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери хоорайның № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 агитшөлдеринге чаштар ... удуртулгазы-биле база өске-даа хөй ... организациаларының киржилгези-биле лекция, беседалыг концерттерни кө ргүскүлээн.

«Енисей» Культура бажыңы № 8 школа-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринге ол школадан хөй кижи киржип турар. Улуг методист Л. Феоктистова ук ...ның баазазынга агитбригаданы организастап тургускан. Агитбригаданың кежигүннери — эки өөредилгелиг, чурумнуг 12 аныяк бот-тывынгыр артистер. Агитбригаданы «Бистер — комсомолчулар бис» деп адаан. Аныяк артистер чоокта чаа солун программалыг концертти Элегес-Аксының ажыл-ишчилеринге бараалгадып чорааннар. Концертти хөй сонуургаан. Агитбригада комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскааткан ... концерттер көрүлдеге киржири-биле белеткенип турар.

Культура бажыңының септелгезин дооскан, кышкы үеде ажылдаарынга белен. Хоорай ... кидин септелгеге чарыгдаары-биле 600 рубльди үндүрген. Ол акша долузу-биле чоп ажыглаттынган. Септелгени Культура бажыңының ажылдакчылары боттары кылган шынары эки. Ам даштыкы каастаглазын чаа эскизтер езугаар чаартып кылып турарлар. Септелге үезинде туүйбу заводу, № 3 АТБ дузалаан.

Культура бажыңы 200 олуттуг, ... саналдар ... болгаш биче ... чок. Чаа ... ны алыр дээш манап турар.

«Енисей» Культура бажыңының ажылдакчылары Ленинчи комсомолдуң 60 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш, улам-на хөй ачы киргеп ажылдап турарлар.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУКТА: культура ажылдакчылары Тамара Чумакова, Сергей Жданов, Людмила Феоктистова ... жинишкин үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БЕРГЕ ДЕБЮТТУҢ МУРНУНДА

Бакуда 131 дугаар школазынга сентябрь 1-де эткен кончуг төөгү класчы 15 харлыг Гарри Каспаровка чүгле чаа өөредилге чылының эгезин эвес болган. Ол бөгүн шыдыраачы берге күстүң келгениниң дугайын база медээлээн ол. Оон бирги маргылдаазы — Бүгү-эвилелдиң школачыларының спартакиадазының турнири — ийи-ле неделя болгаш Ташкентиге эгелээр. Школачылар маргылдаазынга Каспаров хоочуннарның бирээзи боор кирип-даа болза, чыл төнчүзүнде дээди лиганың Тбилисиге болур ССРЭ-ниң чемпионадынга опу чиик эвес дебют манап турар. Алдын медаль кордакчыларының Бүгү-эвилел маргылдаазының киржикчилериниң аразынга ындыг аныяк шыдырaa мастери кажан-даа киржип көрбээн.

— Тбилисиге турнир менээ кончуг берге шенелде болуру чугаажок—деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Гарри Каспаров чугаалаар,— дээди лиганың киржикчилериниң чаңгызы-биле-даа, харын мээң чаңгыс чер чуртуум Владимир Багиров-биле безин шыдырaa хөлүнге «удур-дедир олурушкаш», чаңгыс-даа катап ужуражып көрбээн-не болгай мен. Ынчалзажок Даугавпилске болган Бүгү-эвилелдиң шилилге турниринге кааш гроссмейстерлерниң алдын шыдаан чедиишкинин мени дидимнендирип турар. Ынчангаш баштайгы оюнун оюнзуунга кирер дээш демисежип шыдаар боор мен деп бодап-дыр мен.

— Турнирге белеткенириңге кым дузалажып турарыл?

— Мурнундааны ышкаш, үш тренер — мээң кол дагдынакчым Михаил Моисеевич Ботвинник, мастер Александр Никитин база кады мээң белеткелдеримни удуртуп турар. Бакуда мастер Александр Шакаров-биле доктаамал белеткениш турар бис. Оон ангыда бодум тускайлап база хөй ажылдап турар мен.

— Шыдыраага ындыг шиитпирниг белеткел-биле школага кончуг эки өөредилгени канчаар дуушттурун ап турар сен?

— Ажылымны шын организастап алганым, шыңгыы хүн чурумну дузалап турар. Чүвени эки билип алыычадым база дузалыг. Чаңгыс катап номчаан азы класска дыңнаан чүүлүмнү билип ап шыдаптар мен—ол дээрге үени аажок камнап бээр.

— Школага ынак эртемиң чүл?

— Төөгү, географияга, математикага.

— Чүге оларга эң хандыкшылдыг сен?

— Математикага — шыдыраазы ышкаш, бодалгалары дээш! А өске ийи эртемнерге хамаарыштыр чүл дээрге... Мээң баштайгы номчаан номнарымның бирээзи Цвейгтиң «Магелланы» чүве. Делегейни эскиирген тооллугу аңгы-чорук бирги классы мени дыка-ла сонуургаткан, мен ынчанна ачамны глобус садып бээр кылдыр дилеп аакан. Бир дуттаарында-ла оон Магелланың оруун тывары ораадашкан мен.

— Шыдыраа хөлүнүң артынга олуруптарыңга сени база-ла шуургаар, кижилер чорбаан оруктар хандыкшылда бээр ышкаш ийикпе?

— Черле ынчаш ыяап-бүрүн шыдыраашкынгыннарже кирер мен, онзагай шиитпирлер негээр таарыш туруштар мээң таарыжыр. Көрүңер даан, М. М. Ботвинник болза боттуг салымгаларга үлделестингеп, шыңгыы белеткел негээр уланчаалыр оюн дээш туруп турар. Оон саналын мээ бармылдаадарым чутаа-ан.

— Шыдыраа талазы-биле чуулдуткеддигерлерң?

— Алехин, Ботвинник, Келес.

— Ынак чогаалчыларың?

— Оларым хөй—Аркадий Гайдар, Стефан Цвейг, Джек Лондон, фантастар—Жюль Верн, Герберт Уэллс, Александр Беляев. Классиктерден Лермонтовка, ылангыя оон «Демонунга» дыка ынак мен. Литература маадырларының мени хандыкшыдып турар чаа чүүлдери—угаан бодалының күштүү, демисежип билири.

— «Кадык мага-ботта кадык угаан» дээр сураглыг улегер чугааны кандыг деп бодаар сен?

— Оон дугайын менээ бодумнун-даа, улуум, тренерлерим-даа үргүлчү сагындырар. Шыңнын чуталкарга, мурнунда мен күш-демир талазы-биле дидигшышыкче чогуур кичээнгей салбайн турган мен. Ол эрттирииштен чүүлүмнү эм чедип алырын шиитпирлеп алган мен. Далай кыдыынга—Бакунуң чоогунда хоорайжыгаштарнын ... дыштаныыш турдаш, бүгү август споот кылып—эштип, маңнап эртпидим. Ындыг тренировкаларны доктаамал кылып алыр дээш баар турар мен, эштир бассейнче база барып турар мен. Тбилисиге ойнаарымның чедиишкинниг болуру мээң күш-шыдал байдалымдан база улуг-биле хамаарыжыр дээрзин билип турар мен.

В. АСРИЯН.
СЭТА-ның корр.

Баку.

ТЫВЫЗЫНЫН АЖЫТКАН

Иссык-Куль хөлдүң суг чоорту сыыгып кел чорууруның чылдагаанын Киргиз ССР-ниң Эртемнерниң Академиязының Тянь-Шаньның физика-география станциязының ажылдакчылары тыпканнар. Эрткен чүс чылдың эгезинде Киргизияның эң улуг хемнеринин бирээзи Чу шагар агып кирип чыткан чүве боор тур. Элээн чылдар эрткен соонда хемниң агып дээрэвэштиң дугалазы берген, а баадам батнан суг Боомнуң сиваазынче чайлып чоруй барган. Оон соонда Иссык-Кульдуң суу 12 метр чедир сыыгай берген.

«Дезер берген хемни эрги салаазы ..., оон суу ам Чуй дорзуунуң чүс-чүс муң гектар шөөрүн суггарып турар. Ынчалза-даа Чоок Тянь-Шаньның үш дөштүг хемнерин Иссык-Кульче чавыл киирериниң ... ажылдап кылдынган, ынчангаш хөлдүң суу база катап дола бээр.

«Труд» солундан

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин езугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 15—20, Кызылга 17—19 градус чылыг болур.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Москвада базым чор мен». Уран-чечен фильм.
12.10—«Кино аал чоруктар кавуу». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.10—16.30—Чапсар.
16.30—«Сибирьде болгаш Ыраккы Чоок чүкте». Кинопрограмма: «Томскиге ужуражыышкыннар», «Уренгойже орук», «Осетрово — Соңгу чүкче орук», «Находка».
17.20—«ПТУ-га чаа өөреникчилер келген».

КЫЗЫЛДАН

17.50—«Хүлер ааттыг кижи». А. С. Пушкинниң поэмазын Е. Ларионов номчуур.
18.20—Телемедээлер.
18.40—«Эзээн уруг болгаш хоойлу». Дамчыдылга.
19.05—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
19.30—Телемедээлер.
19.45—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.50— «Сельхозтехника —78». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң транспорт болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министри И. Ф. Синягын киржир.
20.20—«Домскийниң концерт залы чалап тур». Гдантадан дамчыдылга.
21.05—«Пекинниң улуг күрүнезирек угланыышкыны болгаш Латин Америка»: Доминикан Компартияның Чиигиве секретары ... Кодлениң интервьюзу.
21.20—«Кана чордуң, Одиссей?». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серияzы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Футбол талазы-биле УЕФА-ның кубогу. «Динамо» (Тбилиси) — «Наполи» (Неаполь). Тбилисиден дамчыдылга.
00.45—01.00—И. С. Бах — «Бранденбург концерти». Төнгенде — медээлер.

ИКИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.30—«Школачыларның Бүгү-эвилел спартакиадазында». Бокс. Ташкенттиден дамчыдылга.
18.35—«Грузияның ырлары». Концерт.
19.00—«Хорымналар, горнистер!».
19.30—Медээлер.
19.40—«Шуптузун биликсээр мен». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

19.50—21.20—«Чүгле чаңгыс амыдырал». Уран-чечен фильм.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чиде берген» 9.30, 11.20, 13.10, 15.05, 17.00, 18.55, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги класска чурттап чораашнар» 9.15, 15.50, «Вий» 10.45, 14.10, 17.20 «Шеригге чаа келдирткеннер дайынче чорупкан» 12.25, 19.00, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Телефон дамчыштыр белектер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сивууш дугайында чугаа» 15.00, 20.00 шактарда.

Чоннуң кадыы, дыштаныылгазы

ЧУРУМЧУТСА

Бичиимден-не хоочураан аарыглыг кижи мен. Ол аарыгны сегидип ап чорааны Үрдэ Үр-Сайыр аржааны. В. Сагаан-оолдуң август 20-де «Шынга» бижээнин номчудум. Аңаа немей чамдык саналдарымны бижикседим: Үк аржаанга туралаан-на кижилер кирер эвес, эмчиниң сүмезин езугаар аңаа эмнедир болза эки деп авторнуң бижээнинге черле каттыжар. Бүгү ... Чүге дээрге чамдык аарыг кижилерге таарышпас, сегиир туржук харын баксыраш, чанып тургулааның херек кырында көргүлээн мен. Бодум хуумда-ла ол аржаан ижип-шөйүнү, баар, баш, чүстер аараан, ат-кежи ... кижилерге кончуг таарыжарын, ындыгда сегии чанып тургулаанын көрген мен.

«Тываның минералдыг суглары» деп номда-даа бижиттинген бөөрга ындыг бөөр оң, үк аржаанга ырак-узактан кайын-даа улус кээр. Ынаар чедип аргыжары белен эвес. Ылангыя Хемчик унун күдүн бадып, аңаа чедер аът орук кадыр-берттиг, шаптараазынныг, Суг-Хөлден үнген кижи 2-3 хонгаш барып чедер. Хемчик хемниң Улуг-Хемче кирер адыындан чоок хамыы чараш, чурумалдыг черде турар аржаан-на болгай. Оон суун ижерге ижин-баарга дыка эки салдарлыг. Суу чылыг, унун чыдар бажы өйлеп-өйлеп холурткайнып каан чылар. Сүгнүн амдыны хайындырып каан дагаа чуургазы ышкаш.

Үр-Сайыр девискээри анныыр камгалалының чери, ону Красноярскиниң ... ажыл-агый чери хайгаарап турар. Оон ажылдакчылары эмнеп дээш аъттыг келген кижилерни «Чөпшээреп алган, чедип келиңер» дээш дедир чорудуп турар апарганы ал-деп. Бойдусту камгалаар, камгалаан чүгэнын хөөй ... айыткаш ... Ынчалза-даа чоннуң ол эмнелир аржаанынче баарын чогуур черле дугуржуп тургаш, чурумчудуп алыр арга чок бе? Кижилерниң кадыкшылын камгалаарындан артык чүве кайда боор.

О. БОРБАК.
Бора-Тайга суур. Чөөн-Хемчик район.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва национал дыг кижилерни конкурс чокка кодээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлеринге хүлээп алыры-биле белеткел салбырынга кирериниң экзаменнерин Кызылдың педагогиктиг институдунда даразында тускай эртемнерге хүлээп алыр: зоотехния, кодээ ажыл-агыйның механизациязы, кодээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организастаашкыны, кодээ ажыл-агыйда бухгалтер учету, агрохимия болгаш почвоведение, кодээ суурларының архитектуразы болгаш планнааашкыны, кодээ ажыл-агыйның электрификациязы, кодээ ажыл-агый тудуу, гидромелиорация, чер хемчээри, хоорайларның болгаш кодээ ажыл-агыйны автоматчылары, хоорайларның болгаш кодээ ажыл-агыйның үлетиүр бүдүрүлгелериниң электри-биле хандырары.

Белеткел салбырларынга кирерлер даразында документилерни кирер: ооддириишкин, белеткел салбырынга өөредири-биле чорутказ бижик, ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), характеристика, 6 фото чурук (бөрт чокка, 3х4 см хемчээлдиг). 286 майык езугаар эмчи шинзылгазы.

Документилерни сентябрь 11-деп 30 чедир хүлээп алыр. Кирериниң экзаменнерин октябрь 1-деп 20-ге чедир чорудар. Өөредилге 1978 чылдың декабрь 1-де эгелээр.

Документилерни даразында адреске хүлээп алыр: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30, Кодээ ажыл-агый министерствозу, кадрлар килдизи.

Хүлээп алырының комиссиязы.

Алтайның болгаш Красноярскиниң медицина институттарының белеткел салбырларынга кирерин күзээн хамаатыларның кичээнгейинге!

Белеткел салбырларынга ортумак эртемниг, совхозка, үлетиүр бүдүрүлгелеринге, транспорт болгаш харылзаа организацияларынга, тудутта ниң чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыг, Совет Армиядан болгаш Флоттан халашканнарны, а ол ышкаш тускай медицина эртеми чок, аарыг кижилер ажаап турар санитарларны база медицина сестраларын, аптека болгаш суд-медицина экспертизаның албан черлериниң ажылдакчыларын хүлээп алыр.

Белеткел салбырларынга 50 хуудан эвээш эвес ажык оолдарны хүлээп алыр.

Белеткел салбырларынга хүлээп алырда даразында документилерни бээр ужурлуг: хүлээп алырының дугайында ректорга билдириишкин, ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), ажылдап турган черинден характеристика, автобиография, ажылдап чалажырыының дугайында бижилге чокка күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ону бүдүрүлгениң удуртукчузу болгаш кол бухгалтери шынзыткан болур), 286 майык езугаар эмчи шынзылгазы, 3х4 см хемчээлдиг алды фото чурук, өөредири биле чорутказ бижик.

Документилерни Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунга ноябрь 3-ке чедир дужаар. Адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 12. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң 1070 дугаар ЕМК-зынга тудугнуң эртемнигниг ... чылдар, техник-тудугчулар, ПТО-га бо... ... тырыглары даразында адреске ... Сементдүй суур. ЕМК-1070 ... 2-25, 2-61

Кызылдың тудуг кезектери комбинатка бүдүрүлге цехтеринге, капитал тудуг килдизинге мастерлер, көвүрүг болгаш суурглыг краннар септээр улуг инженер, дерт-херекселдер септээр слесарьлар, автослесарьлар, электриктер, көвүрүг болгаш суурглыг краннарга крановщиктер, газоэлектросваркачылар, строгальщиктер, ... бетон хоюдар белдирниң моторисптери, цемент чудуруткулери, котелдар машинизы, хүл үндүрүкчүлери, кислород станциязының машинистери, аппаратчылар, бетончулар, ..., станочниктер, рама кылыкчылары, тракторисптер, пропарщица, цех ишти аштаар ажылчыннар, лаборант, аштакчылар, столоваяга ажылчын, ниити чурттаалга бажыңынга вахтерлар херек.

Кол мергежилдерни комбинаттың өөредилге пунктузунга ажылдап тургаш, ажылдавайн-даа чедип ап болур.

Комбинатта медпункт, чүпар черлер, столовая, магазин, эр кижилер чурттаар ниитиниң таагынмыттынган чурттаалга бажыңы бар.

Ажылче болгаш ажылдан албан чериниң автобузу-биле чоруур.

Айтырыгларны комбинаттың кадрлар килдизинге чедирер. № 2 автобус-биле «Тудуг кезектери комбинаты» деп автобус доктаар черге чедир чоруур.

Үнү чок уруглар школазының № 178 аванс дептери читкен, ону күш чок деп санаар.

Бай-Тайга районунуң Шуйда чадыкшылга школазының таңмазы читкен, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-65, редакторнуң оралакчызының 2-23-34, 2-21-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-33, секретариатының 2-23-33, партийжылдарының килдизиниң 2-21-13, промышленность килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-31, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-67, үжүктер килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-21-77, информация база спорт ... 2-20-65, корректорларның 2-27-47, бухгалтерия 2-12-42, солун ... 2-02-15 телефоннарлыг болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыызының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3).

Чагыг 17901 Тираж № 2861

ТС-00682

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 214 (10811) | 1978 чылдың сентябрь 14, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КОСМОСКА КАТТЫШКАН ЧАА УЖУДУУШКУННУҢ МААДЫРЛАРЫ

ССРЭ-НИҢ БОЛГАШ ГДР-НИҢ КОСМОНАВТЫЛАРЫНГА СОВЕТ ШАҢНАЛДАРНЫ КРЕМЛЬГЕ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиигиш секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев сентябрь 12-де Кремльге Совет Эвилелиниң болгаш шаңналдарын ССРЭ-ниң ужудуушку-космонавтызы В. Ф. Быковскийге болгаш ГДР-ниң хамаатызы космонавт-шинчилекчи Зигмунд Йенге тывыскан.

Эш Л. И. Брежнев шаңналдарны тывысырда чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер!

Кремльге, космоска каттышкан чаа ужудуушкуннуң маадырлары — Валерий Федорович Быковскийге болгаш Зигмунд Йенге чүректиң ханызындан байыр чедирер сагыш-сеткил ханызындан мендээ таварышты.

Хүндүлүг болгаш харылзаалыг [illegible] күүсеткен. Черже менди-чаагай ээп келгенинерге холбаштыр Силерге байыр чедирип тур мен, эргим оңчуулар, космонавтылар.

Бо таварылганы вишигаш алгаш, орбитага силерни чоокта чаа байырлажып, чарлып келгениңер, ам болуңуң үр хуусаалыг ужудуушкуннуң маадырлыы-биле уламчылап турар эштер Коваленок болгаш Иванченковка бистиң эң чаагай күзээшкиннеривисти дамчыдып тур мен.

Кижи космоска оруктуг мырыңай чоокта, чүгле 17 чыл бурунгаар ажыткан болган. Космоска ужудуушкуннар он-он чылдарның иштинде кижилерниң тура-соруунуң болгаш дидим чоруунуң ылгаар шенелде, кижи төрелгетенниң эртем-техниктиг аргаларының символу боор артар деп [illegible] бодап турган. Ынчалза-даа [illegible] улуг практиктиг ужур-дузазын кыска хуусаада бүдүрер-[illegible].

Амгы үеде космоска шинчилелдерниң чаагай салдары эртемниң, техниканың аңы-аңы ажыл-агыйының бүгү адырларында вентереэн. Чер чоогунуң делгемнерин шиңгээдип алырындан алыр эгиндишкиннер моон соңгаар улам өзер дээрзин бүзүрелдии-биле чугаалап болур.

«Интеркосмос» программазынга дүүштүр каттышкан социалистиг эшпилеттерның космоска ужудуушкуннары бистиң социалистиг дем каттыжылгавыстың эртемниң болгаш техниканың кол-кол адырларынга чедип алган [illegible] турар. Олар бүгү кижи төрелгетенге ажыктыг бээр бадыткап тыш турар.

Польшаның болгаш Чехословакияның [illegible] ның космоска ужуткан соонда Герман Демократтыг Республиканың хамаатызы дээрге космосту шинчилээр болгаш [illegible] чоруурунуң социалистиг ажылдарының [illegible] боттуг үлүү кииргени болур дээрзин демдеглеп каайн мен.

Социализм космос херээнге ынчы боор туруп чугаалап болур бис. Социализм космос херээнге кады ажылдажылганың, дружбаның, интернационализмниң кол принцип болдурган!

Эштер, орбитада «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудуушкунун [illegible] боттандырганы дээш база аңаа көргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш космостуң хоочуну, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудуушку-космонавтызы Валерий Федорович Быковский Ленин орден-биле шаңнаткан, ГДР-ниң космонавтызы Зигмунд Йенге Совет Эвилелиниң Маадыры атты Ленин орден болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле кады тывыскан.

Силерниң хөрээңерге шаг даалганы үлегерлиг күүсеткениңер дээш силерге четтирдим, эштер. Чаагай кадыкшылды, аас-кежикти, чаа-чаа улуг чедиишкиннерни бүзүрүшкен силерге сагыш-сеткилимниң ханызындан күзеп тур мен.

* * *

Бөгүн бисте дыка өөрүшкүлүг хүн болду деп, В. Ф. Быковский чугаалаан. Космоска ужуку ужудуушкунну күүседир бедик бүзүрелди [illegible] гүскени дээш база бистиң ажылывысты бедик-биле үнелээни дээш Коммунистиг партияга, ССРЭ-ниң Дээди Совединге, бистиң чаагайзыска өөрүн четтиришкинимниң сеткилимниң алгырыылдарын чонаазаап көрүшпер.

Бо удаада «Салют-6» станцияның бортунга Совет Эвилелиниң үш коммунизи болгаш Тельманның партиязының кежигүнү, Герман Демократтыг Республиканың хамаатызы Зигмунд Йен ажылдап турду. Чаңгыс [illegible] ажылдап турдувус. Космоска бистиң ажылывыстың баштайгы [illegible] Силерден, эргим Леонид Ильич болгаш эрес Хоннекерден байыр [illegible] бистиң ажылдарывывче [illegible] кирдик.

Бөгүн шаңналды ап тура, бистер бодувустуң бүгү амыдыралывысты, бодувустуң бүгү ажыл-херээвисти бистиң найыралывысты, социалистиг дем каттыжылгаларга чоргаарывыш [illegible] ажылдаар [illegible] тур быжыглаарынче угландырарывысты Силерге сагыш-сеткилимниң ханызындан бүзүредип тур мен.

В. Ф. Быковский бо ужудуушкунга тураскаадып, орбитада космонавт-шинчилекчилерниң ат салганы Леонид Ильичтиң портрет чуруун эш Брежневке тывыскан.

Ооң соонда З. Йен чүве чугаалаан. Советтер чуртунуң бедик шаңналдарын аңаа тывысканы дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга [illegible] өөрүп четтиргенин ол илереткен.

Мени, Герман Демократтыг Республиканың хамаатызын кижини, космос делгемин танывың сорулгаларга шинчилээринге киириштиргени дааңы-биле өөрттү. Кады кылгап бо ужудуушкун болза бистиң [illegible] аразында бистиң быжыг найыралывыстың, кады ажылдажылгавыстың [illegible] Мен бо шаңналды оон-биле кады бодумнуң ада-чуртумнуң — Герман Демократтыг Республиканың болгаш ооң хамаатыларының [illegible] [illegible] тур мен.

Мээн соңгаар-даа болуру бүгү [illegible] Германияның Социалистиг чаңгыс ээ партиязының болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аразында, ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң [illegible] улам быжыгаарынга [illegible] З. Йен бүзүреткен.

ГДР-ниң космонавтызы [illegible] турускаадып, орбитада «Салют-6» станциязының бортунга четпеш кезээ Герман Демократтыг Республиканың күрүне сүлдезин эш Л. И. Брежневке тывыскан.

Чугаалар үргүлчүлээдиг адыш часкааштыгары-биле утказан.

Шаңналдарны тывысып турда, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашты-ы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чиигиштиг секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның Делегей информация килдис эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. М. Фалин, космонавтылар белеткээриниң Юрий Гагарин аттыг төвүнүң начальнигиниң оралакчызы А. А. Леонов, а ол ышкаш ГДР-ниң ССРЭ-де элчини Г. Отт олар турган.

(СЭТА).

БҮГҮ КҮШТҮ — ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНЧЕ, МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИНЧЕ!

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

(РЕПОРТАЖ)

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбыры, Ак-Даш бригаданың девискээри. Суггаттыг черлерниң кол вуруузунда куулак чедир чааган үнүп, чедиштир башкай [illegible] Алдыы, Үстүү Ишкиннер [illegible] [illegible] аазы-биле холбецениип туру. [illegible] эвес, харын совхозта билдингир апарган хоочун суггатчылар Соскур-оол Монгуш, Күдерек Сат дээш өскелерниңдаа чазадыр, чайладыр холбиле суггарып турган өстүрген тараазы бо-дур.

Кезээки имир дүшкен. Тараа [illegible] комбайннарның даажы Ишкиннер аразында [illegible] чарыштыр чаңгылап тур. Кезек шөлдүң тараазын келип доскаш, цилиндертер ужунга комбайннарын бөле тургускулааш, бичии када тааныы тырта каап дээш, бодуруун [illegible] комбайнерлерге чедип келдивис. Совхозтуң кол инженери Кара-оол Монгуш база ында тур. [illegible] турбан [illegible] тиг отрядтың удуртукчузу Кошкар-оол Ондар-биле туруп [illegible].

— Эки суггарган черлерниң дүжүдү чүгээр-дир—деп, ол чугаалады.—Бир гектарданын ортумаа-биле 5—8 центнер дүжүттү ап тур бис. Комбайнер эш-ооруунуң ажылдап турары база тура-соруктуг. Эртен дыка эрте эгелээш, дүнекиниң бир-ийи шакка чедир-даа туруп тур бис.

— Силерни ажыл-чем, улуг [illegible] дыштанып чер-биле хандыртаны кандыгыл?

— Ол талазы-биле бисте хомудал чок. Шупту чүнү четчир—деп, мурнакчы комбайнер Эрес-оол Монгуш мээң салган айтырыымга харылады.

Отрядтың эң хоочун комбайннерлериниң бирээзи үстүнде адаанывыс Соскур-оол Монгуш ол. Ооң хөй чылдарда кылып чаңчыккан ажылы бо: чайын—суггатчы, күзүн—комбайнер [illegible] Ишкинчилер ону [illegible] механизаторлар [illegible] [illegible] С. Монгуш бо чылын база бодунуң суггарып өстүрген тараазын ажаап турар ол. Ооң кызымаккай ажылының бетики чижээ: комбайннер оргаана [illegible] гап социалистиг чарыштың баштайгы бежи хонукта тиилелгелиг үндүрерге, дүжүткалыг тараазы чарышка шылгараан үш кижиниң бирээзи болган. Тиилекчи болган оолдар—Эрес-оол биле, Соскур-оол Монгуштар, Орус-оол Ондар олар акша шаңнатып алганнар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң чер ажылдакчызы [illegible] тараазын ажааарынга «Тыва» совхозтан келген комбайнерлер Багай-оол Сат, Николай Ондар, Багай-оол Куулар болгаш Геннадий Түлүш [illegible] [illegible] дузалажып турар. Үргүлчү ажыл күүседип турарлар.

— Механизаторлар ным ажылдаар, чурттаарынга бүгү-ле [illegible] байдалдарны тургускан-дыр—деп, оларның бирээзи Н. Ондар чугаалады.—Ындыг болурга, ажыл безин бүдүнгүр-ле болгай.

Дөрт кестирген тарааны [illegible] [illegible] сөөртүп турарын үлетчик В. Монгуш бисче дыңнаткаш, чолаачылардан Сергей Лопсанның эң бүдүрүкчүлүг, кызымаккай ажылдап турарын демдеглээн.

Отрядтың он үш комбайны дөгере бо чаа шөлдүң тараазын кезип кирип тургулаар. Бөгүн оларның чаңгызы-даа үрелбээн, аңаа турбаан. Соөлгү хонуктарда [illegible] кас хүннүң кестүп келгенин өөрээн комбайнерлер бо эртен даң бажында-ла тура [illegible] ниннер. Ынчангаш шөлдер [illegible] га үнмарлыг. [illegible] [illegible] хүн дүргүзүнда 34 гектар черниң тараазын кестирип четтигипкеннер ол.

Бо бөлгүмниң девискээринде ам 117 гектар хире тараалыг чер арткан. Ооң дүжүдүн чаңгыс хонук иштинде ажаап [illegible] совхозтуң Каа-Тайга салбырының Ивек-Даш бригадазынга барып, ында 400 ажыг гектар черниң тараазын [illegible] совхозтуң кол инженери К. Монгуш чугаалады.

Дүжүт дээш демисел уламчылавышаан.

Х.-К. МОНГУШ.

«Шынның» тускай корр.

«Тиилелге» совхозтуң механизаторлары дүжүт ажаалдазының үезинде черге чаңгыс-даа мажак арттырбас деп шиитпирлеп алган ажылдап турарлар. Чүге дизе тарааның дүжүдү куду — бир гектардан чүгле 1,5—2 центнерни ажаап ап болур. Механизаторлар 4940 гектар черден 1000 тонна хире тарааны ажаап алыр сорулгалыг. Алды дугаар бригаданың ийиги отрядының мурнакчы механизатору Дадар-оол Куулар хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар.

— Тарааның дүжүдү багай-ла дээш ону ажаап албас деп чүве чанчан турар. Ынчангаш чаңгыс-даа мажак арттырбайн ажаар—сорулгавыс ол—деп, мурнакчы механизатор чугаалап турар.

ЧУРУКТАРДА: дүжүт ажаалдазында: комбайнер Дадар-оол Куулар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ПАРТИЙЖИ ДАДЫГЫЫШКЫН

СЭКП-ге чаа киргеннерниң коммунистиг кижизидилгезиниң идейлиг дадыгыышкынының талазы-биле ажыл—парторганизация бүрүзүнүң кичээнгейиниң төвүнге кезээде тургустунуп келген болгаш тургустунуп-даа турар. «Партияга хүлээп алыышкынының болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидерниң талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының, а ол ышкаш ол айтырыгны партия Тыва обкомунуң VIII пленумунга чугаалашкан соонда, СЭКП хоорномуну болгаш райкомнары, партия эге организациялары бо чугула ажыл-херекче кичээнгейни улам күштелдиргеннер.

Аныяк коммунистерни кижизидериниң талазы-биле ажыл хөй талалыг болур. СЭКП хоорномунуң болгаш райкомнарының база партияның улуг-улуг организацияларының чанында аныяк коммунистерниң школалары маңаа улуг рольдуг боор турар. Олар аңаа партия тургузуунуң айтырыгларын, СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын болгаш ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, өске-даа чугула документилерни өөренип турар.

Эртген өөредилге чылында бистиң республиканың чер-черде партия организацияларынга 2149 дыңнакчы хаара туттунган аныяк коммунистерниң 50 школазы ажылдап турган. Оларның хөй нуруузунга двот-алды кичээлдерни эрттиргилээн. СЭКП-ниң Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга райкомнарының чанында ындыг школалар эки дуржулганы чедип алган. «Чодураа», «О. Шынаа», «Мурнанчы», «Коммунизмниң херели», «Өөк» совхозтарда партконнар ол школаларның ажылынче доктаамал кичээнгейни салганындан, кичээлдер идей-политиктиг бедик деңнелге эрттиилээн. Ол школаларның түңнел кичээлдерин СЭКП райкомнарының хөй нуруузу «Коммунистиң бедик адын хүлээндирип тур», «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга бөттандырары — коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези» деп темалыг айтырыгны сайгарган аныяк коммунистерниң хуралдары-биле дооскан. Чамдык партия организацияларынга ындыг кичээлдер «Кандидат стажты эрттирип турарым», «Мээң партийжи даалгам» деп айтырыгларга дүрмүлга солчуушкуннары эрттиилээн.

Ол школаларның хөй нуруузунга «СЭКП Уставы коммунистерниң хүлээлгелериниң болгаш эргелериниң дугайында», «Эге организация — партияның үндезини», «СЭКП-ге кежигүн болурунуң ленинчи принциптери болгаш нормалары», «Партийжи демократия болгаш сагылга-чурум», «Коммунист хөй-нити организацияларында», «Партия билединиң төөгүзү», «Партбилетти камгаар кадагалаары», «Бүдүрүлгеге болгаш хөй-нити амыдыралынга коммунистиң авангардчы ролю», «СЭКП кежигүнүнүң болгаш кандидаттарның учётка кирериниң база ушта биживериниң дугайында аныяк коммунистер чүнү билип алза чогуурул» дээш өске-даа темаларга лекцияларны номчаан.

Бо бүгү болза аныяк коммунистерниң идейлиг дадыгыышкынынга улуг идигни берип, олар СЭКП-ниң Программазын болгаш Уставын, бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазының принциптерин хандыр шиңгээдип алырынга улуг ужурдузалыг боор турар. Ынчангаш олар учёдунда турар партия организациязының ажыл, амыдыралынга, партия хуралдарын белеткээринге улам-на идепкейлиг киржип, партия кежигүнү эвес ажыл-ишчилер-биле ажылдың практиказын шудургу шиңгээдип ап турар апарган.

Ынчалзажок СЭКП-ге чаа киргеннерниң болгаш кандидаттарның идейлиг кижизидилгезинге ажылдың бо чугула хевирин чамдык партия организациялары багай ажыглап турар. Чижээ, эртген өөредилге чылында ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыышы», «Кызыл тараачын», «Кара-Хаан» совхозтарда партия организацияларынга аныяк коммунистерниң школалары улуг озалдаашкын-биле эгелээш, чүгле бир-ийи хире кичээлдерни эрттирген. А «Бай-Тал», «Кара-Хөл» совхозтарда партия организацияларының ындыг школаларының кичээлдеринге дыңнакчылар көвүүр эвээш кээр турган.

Аныяк коммунистерни кижизидериниң айтырыгларының база бир чугула хевири—оларга партийжи даалгаларны бээри болур. Амгы үеде партияның область организациязында оларның 90 ажыг хуузу партийжи доктаамал даалгалыг. Партияның Барыын-Хемчик, Таңды болгаш өске-даа райкомнары СЭКП-ге кандидаттап кирип турар кижилерге кандидат карточкаларны тыпсыры-биле кады партийжи даалгаларны берип, ооң күүселдезин эге организацияларга контрольдап турар. Хөй-хөй партия организациялары аныяк коммунистерниң хуралдарын эрттирип, партияның база күш-ажылдың хоочуннары, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынның киржикчилери-биле оларның ужуражыышкыннарын организастап турар.

Сон амгыда чамдык партия организациялары аныяк коммунистер-биле ажылга олар-биле эш-хуузунуң беседаларын кылыр, партия хуралынга оларның дыңналыгларын алыр хемчеглерни калбаа-биле практикалап турар. Ынчалзажок ажылдың бо чугула хевирин Тожу, Барыын-Хемчик райкомнарның, Ак-Довурак хоорайның чамдык партия организацияларында ам-даа кошкак ажыглап турарын айтыр херек.

Аныяк коммунистерниң коммунистиг кижизидилгезиниң, идейлиг дадыгыышкынының талазы-биле ажылды СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге, Киргизияның партия организациязының бо талазы-биле ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр тургузар дээш партия комитеттери болгаш эге организациялары ол ажылды бүгү талалыг күштелдирер ужурлуг. Хамыктың мурнунда СЭКП хоорномунуң, райкомнарының болгаш улуг партия организацияларының чанында оларның школаларының ажылының деннелин улам бедидери эргежок чугула.

Ооң-биле кады аныяк коммунистерниң идейлиг дадыгыышкынының талазы-биле ажылдың хевирлерин болгаш аргаларын моон соңгаар-даа сайзырангайнндар херек. Ынчангаш партия организациялары оларга партийжи даалгаларны бергеш, ооң күүселдезин доктаамал хынаары база оларның дыңнадыгларын хуралдаарга алыры, тус-тузу-биле эш-хуузунуң беседаларын кылыры ышкаш аргаларны улам калбаа-биле ажыглаар ужурлуг.

Партияга чаа киргеннерниң кижизидилгезинге күш-ажылдың ролюн улам бедидеринче, оларның күш-ажылчы база хөй-нити идепкейин улам күштелдирериче парторганизациялар доктаамал кичээнгейни салып, бо ажылга коммунист тагдыныкчыларының киржилгезин улам идепкейжидер херек.

БАРЛЫКЧЫЛАР ТИИЛЗЭН

Мал чемнерин белеткээр талазы-биле сентябрь айның бирги он хонуунуң социалистиг чарыжының түңнелиң СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш райкүүскомнуң үндүрген түңнелчиген болган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун аңаа тывыскан. Барлыкчылар мал чеминиң белеткелин сентябрь 20-ге чедир күүседирин аазаан.

Район шиитиан-биле 10500 тонна сиген белеткээр тургаш, 7880 тонна чедирип, планныг онаалдазын 75 хуу күүсеткен. Он хонукта мал чеминиң белеткелиниң немелде өзүлдези 14 хуу болган.

«Барлык» совхозтуң ажылчыннары ниитиниң малынга четчир саныг чемнерни белеткеп алыр дээш кызымак ажылдап турарлар. Ооң түңнелинде Бижиктиг-Хая, Аксы-Барлык салбыраар сиген белеткээр планын күүсеткен. Ажыл-агый шиитиан-биле 4 муң тонна сиген белеткээр онаалдазының 84 хуузун күүседип алган. Ынчангаш районга социалистиг чарыштың

«Хемчик» совхозта Кара-Сал Чүлвейге удурткан механизастаттынган звено 500 тонна сиген белеткээр онаалдазын 574 тонна чедирип, эки ажылдаан. «Дөң-Терезин» совхозта Монгуш Дацзы-Бөлектиң удурткан хол кадыры-биле сиген кезип белеткээр бригадазы 60 тонна планын 100 тонна кылдыр күүсеткен. Бо ийи мурнакчы коллективке тураскаадып, райоңнуң Күш-ажылчы алдар тугун көдүрген.

«Шекпээр» совхозтуң ишчилери мал чеми белеткээр планын 75 хуу чедирип, багай эвес ажылдап турарын демдеглээн.

Космос орбиталарынга кады ажылдажылга

СОВЕТ БОЛГАШ ДАШТЫКЫ ЖУРНАЛИСТЕРГЕ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Герман Демократтыг Республиканың хамаатызы [illegible] [illegible] «Салют-6» станциязынче экспедициязының чедиишкинниг доозулган. Сентябрь 12-де совет болгаш даштыкы журналистерге Москвага болган парлалга конференциязы ол бо-дуушкунга тураскаатткан. Сентябрь 3-те доозулган ужудуушкуннарның [illegible] В. Быковский болгаш З. Йен-биле кады Журналистерниң топ бажынынга суртаалыг совет эртемденнер база ГДР-ниң эртемденнери. Космонавтылар белеткээр төвүнүң болгаш Ужудуушкун башкарар төвүнүң удурукчулары чедип келген. Залга ГДР-ниң хөй-ниитизиниң төлээлери, ГДР-ниң Совет Эвилелинде элчини Г. Отт олуруп турганнар.

Бөгүн бис ужукү каттышкан экипажтың [illegible] байыр чедирип турар-дыр бис. Баштайгы совет космонавтыларның бирээзи, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры В. Быковский болгаш ГДР-ниң космонавт-шинчилекчизи Совет Эвилелиниң Маадыры З. Йен «Союз» деп космос кораблинге, орбитаның «Салют-6» эртем комплекизинге ужудуушкунну кылган болгаш теразын Черже ажылын дооскаш ээп келгеннер деп, бодунуң чугаазынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик Б. Петров чугаалаан. Кол экипажтың кежигүннери космонавтылар В. Коваленок болгаш А. Иванченков-биле кады олар Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң эртемденнериниң болгаш специалистерниң [illegible] ган программазын долу күүседип, ЧССР-ниң болгаш НУР-нуң специалистерниң [illegible] дузазы-биле элээн каш шенелделерни чорутканнар, ынчангаш мурнуку каттышкан [illegible] [illegible].

Совет эртемденнериниң болгаш специалистерниң ак сеткилдиг дузаламчызының ачызында эртем база техниканың космос шинчилелдери ышкаш ындыг перспективтиг талаларга ам 10 чыл дургузунда идепкейлиг-биле киржип турунга ГДР-ниң эртемденнери чоргаарланып турарлар деп, ГДР-ниң Эртемнер академиязының чиигиш секретары К. Гроте чугаалаан.

(Уламчызы 3-кү арында)

ЧУГААЛАШКАН, СҮМЕЛЭЭН

Ооң беш чылдың тудуга туттунарының бирээзи, бо чылын ажыглалга кирер объект — Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының тудугжулары болгаш ажыглакчылары бо хүннерде хайнышкынныг ажылдап турар: ында тудуг ажылдарын доозуп, дериг-херекселдерни эптеп, оларны эдиктир ажылдадырывын үези чоруп турар. Ол тудугже республиканың партия болгаш совет органнары хүн бүрү кичээнгей салып, аңаа үзүк дузаны көргүзүп турар. Ол чурттуң топ органнарының хүн бүрү контролюнуң адаанда турар. РСФСР-ниң эът-сүт үлетпүрүнүң министри В. С. Конарыгин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар комбинат тудугунга чоруннар. Олар сентябрь 12-де Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының тудугунуң кайгаар чоруп турары-биле таныжып, тудугжулар, монтажчылар-биле ужурашканнар.

Эштер В. С. Конарыгин биле Ч.-Д. Б. Ондар тудуг-биле таныжыышкынның соонда тудугжулар, цехтер начальниктери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле ужуражып, хуралдаан. Аңаа Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының тудуг талазы-биле директору С. Г. Шестаковтуң [illegible] «Шагонарстройтрест» трестиниң эргелекчизиниң оралакчызы Я. Я. Бабиниң болгаш чамдык цехтер начальниктериниң информациязын дыңнаан.

Дараазында РСФСР-ниң эът-сүт үлетпүрүнүң министри В. С. Конарыгин чүве чугаалааш, комбинаттың тудуунуң болгаш монтаж ажылдарының сөөлгү демнедир эттеп чоруп турарын айыткан. Министр, ындыг тудугнуң [illegible] ажылдаарының түңнелинде чамдык чүүлдерни кадат кылып турарын четпес деп чугаалаан.

Эш В. С. Конарыгин комбинаттың тудуунда четпестерни айыткаш, оларны дарый чайладырының хемчеглерин сүмелээн.

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының ажыглаарта киирерин шапкыннадыры-биле ол хүрээлге кемчээр хемчеглер тургаазында база чугаалажыпкан. Чаа Шагаан-Арыгда эптеп ажыг кижини болгаш «Главкрасноярскстрой» тудугдан 4 тускай бригадаларны чоокку хүннерде Кызыл-Мажалыкче чорудар. Четпес дериг-херекселдерни дарый чедирерин, оларны эптеп тургузарын шапкыннадыр, Комбинатта ажылдап турар бүгү кижилерниң күш-ажылын чогуур деңнелге организастаарын, оларны удуртуруун инженерлер хуралга чугаалашкан.

Хуралга СЭКП обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов, Красноярскиниң эът үлетпүр каттыжыышкынының кол директору Г. А. Маслов, райкомнуң партия болгаш совет органнарының удуртукчулары киришкеннер.

(Бистиң корр.).

АЖЫКТЫЫ, ТЕМПИЗИ

Оңгу беш чылдың ниити чартык эгелей берген. СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1977 ч.) Пленумунуң тудуг [illegible] сорулгаларынга дүүштүр «Тыва тудуг» трестиң коллективиниң ажыл-херээ кандыг болуп турарын көргүзүп көрээн. Бо үениң дургузунда бисте чамдык түңнелдер чедип алдынган.

Трестиң тудуг [illegible] чурттаалга тудуун ажыглаалга киирерин ажыр күүсеткен. 1978 чылдың планы ёзугаар 29,5 муң дөрбелчин метр чурттаалга [illegible] киирерин көрдүнген болза, херек кырында эрткен 7 айларда 25 муң дөрбелчин метр чурттаалга [illegible] хүлээткен. Оларның хамаатының херээнге [illegible]: аъш-чем садыы (универсамы), 400 өөреникчи өөредир школаны, 110 болгаш 80 квартиралыг чурттаалга бажыңнарын, [illegible]-даа 120 аал ишти чурттаар кылбак панельден кылган 2 бажыңны, 280 орунннуг уруглар садын, ниити квартиралыг 9 сайлыг бажыңнарны (Элегес-Аксында) ажыглаалга киирген.

№ 48 тудуг эргелелинден Р. Григоровичтиң, В. Бербаковтуң, А. Ельшонаның, Л. Мязинаның шеверлекчи бригадалары, «Кызыл тудуг» [illegible] А. Воронинниң, 81 дугаар тудуг эргелелинден И. Куцовтуң, «Кызыл үлетпүр тудуглар» К. Кужугеттиң бригадалары эки түңнелдерни чедип ап турарлар.

Кирээки ажылдаар тудуг организацияларында мурнакчылар база эвээш эвес. Тыва автокомбинаттан А. Возныйның [illegible] бригадазында чолаачылар М. Честиков, И. Булаг, С. Кулемеев, В. Петров олар планын 120—130 хуудан күүсеткен турарлар. А. Эльмокровтуң баштааны экскаватор экипажы, «Сибирьтехмонтажтан» Р. Синчоноктуң слесарь-монтажниктер [illegible], «Востоксантехмонтажтан» А. Эглиттиң бригадалары болгаш өөн-даа өскелер социалистиг чарыштың тергиидекчилери.

Ынчалза-даа «Тыва тудуг» трестиң парткому болгаш удуртулгазы социалистиг хүлээлгелерни база нептередир аргалыг чорудар тудуг-монтаж ажылдарының планын күүседиирин хандырар талазы-биле хемчээлдерни четпес чорудуп демдеглээрни сугуда. Бо чылдың чеди айларында трестиң бодунуң күжү-биле кылыр тудуг-монтаж ажылдарының планы чүгле 70 хуу күүсеттинген. Трестиң беш эргелелдериниң чаңгызы-даа планныг онаалдаларын күүседип шыдаваан.

Кержээтиг арга-биле ажылдаар тудуг организацияларының планын чүгле 70 хуу чедиргеннер. Ылаңгыя «Востоксантехмонтажтың» КМК-зы (начальниги Ю. Нечаев, парторганизация секретары В. Туенок) багай ажылдаан болгаш планын 68,5 хуу-ла чедирген.

№ 3 тудуг-монтаж эргелели (начальниги П. Котов, парторганизация секретары И. Тушков) бо чылдың чеди айларының планын 73 хуу чедирген болгаш ажыглаалга киирер тудугтарның планын үргүлчү күүсетпейн, уруп келген. Оон чижээлиг дөрткү микрорайонда № 4 чурттаалга бажыңынга оларның канчаар ажылдаанын көрээлиңер. Анаа шеверлээ ажылдарын чорудуп турда, суг дамчыдылгазының болгаш канализацияның кудулгаларын тургуспаан, хоолайларны салырын оолдаткан. Ук бажыңны ажыглаалга киргениниң соонда безин ол эргелелдиң бүрүузү-биле чурттакчыларын ижер суг-биле хандырары ийи неделя дургузунда үстүнген. Оң ышкаш ук эргелел Кочетов кудумчузунда (Кызыл) колхоз тор тудуунга ажылдааны база багай. «Интурист» аалчылар бажыңынга хоолайларны салып дооскан соонда суг дамчыдыларын саадаткан.

№ 14 эргелелдиң талазындан ажылдың план графиген үзери ховар эвес. Хавак аалыраар комплекс тудуунга инженерлиг четкилер болгаш хирлиг суг дамчыдар хоолайлар салыр оңгарны, школаның болгаш автооруг техникумунуң ниитиниң чурттаалга бажыңының тавааң салыр оңгарларны казарын [illegible] күжү темп-биле чорудуп, графикти үскен. Бо чылдың айлары чартыында, 1979 чылдың бирги чартыында чер ажылдарын [illegible] чорударының графигин амгы үеде тургуспаан. Ында бо чылдың чылыг үелеринде чер ажылдарын кылыры көрдүнген.

«Тыва тудуг» трестиң парткому болгаш удуртулгазы бодунуң ажылында кожудаашкыннарны болгаш чедир кылдынмаан ажылдарны шугумчудуп [illegible] тип көрген. Июль, август айларда коммунистерниң ажык хуралдарынга трестиң болгаш оон эргелелдериниң ажылында четпестерин чылдагааның тодарадып, оларны чайладырының тодаргай хемчеглерин ажылдап кылган. Четпестерниң кол-ла чылдагааны пландыг онаалдаларның болгаш социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин дааш харысалгазы кудулатканында болур. Бүрүне планы мында коллективке дурум болур кылдыр ажык тургустунмаан. «План дээрге партияның экономиктиг политиказын боттандырарының чепсээ болур. Планны бадылап каан соонда күүседир апаар»— деп, эш Л. И. Брежнев Иркутск хоорайга болган хуралга бодунуң чугаазынга демдеглээн болгай.

СЭКП-ниң XXV съездиниң материалдарында болгаш СЭКП Төп Комитединиң докладтарында капитал тудугнуң ажыктыын бедидеринче, объектилерни [illegible] ажыглаалга киирерин, чедир кылдынмаан тудугтарның хемчээлин кызырарынче кол кичээнгейни угландырган. А бистиң трестиң тудуг организациялары бүрүне планының күүселдезин уруп турарындан чедир кылдынмаан тудугтарның хемчээли көвүдээн. Амгы үеде «Тыва тудуг» тресте 11 миллион рубльдиң чедир кылдынмаан тудуг-монтаж ажылдары бар.

Чамдык тудуг организациялары чылдың эгезинде социалистиг хүлээлгелерни алгаш, а оларның күүселдезин уруп турар. Чер ажылдары кылыр эргелел санэпидстанцияның кол корпузун хууса бетинде, бо чылын ажыглаалга киирерин хүлээткен, ынчалза-даа мында ажылдарны чорутпаан келген.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи ажыглаалга киирер тудугтарның планын чүгле 83 хуу чедирген, а өске объектилерге тудуг-монтаж ажылдарының планын 115 хуу күүсеткен. Ол ышкаш чаа хөгжүм-шии театрының дуазалад корпузун «Кызыл тудуг» ажыглаалга киирер хүлээлгени база алган, а херек кырында түүйбу чок деп чылдагааннааш, ону кылбаан. Ынчалза-даа эргелелдиң ийи бригадазы № 15 чурттаалга бажыңының бирги каъдын түүйбудан салып дооскан. Чаа тудугну эгелевейн, а ажыглаалга киирер объектиниң тудуун эргелел бирги ээлчегде кылыр ужурлуг турган.

«Тыва тудуг» трест ажылды экижидериниң хемчеглерин ап турар. Бухгалтерияны, техниктиг бүдүрүлге болгаш экономика албанының кижилерниң ажылын төптүүлүң, эге организацияларын чорудар бис. Оон ангыда тудуг ажылын эргелеп, башкарарын сайзырангайжыдары база көрдүнүп турар. Планнаашкынны, бүгү саналганы бригадага хамаарыштыр кылыр апаар. Оон ужур-утказы — объектиниң кол ээзи бригада болур. Чыл [illegible] планы-биле [illegible] дештир ап саныңга оперативтиг бүдүрүлге-техниктиг планны тургузар. Шак ол планда хүн санында чеже, кандыг конструкцияларны, материалдарны объектилерге чедирерин планнаан болур.

Бригаданы материал-техниктиг курлавырлар-биле хандырарын трестиң бүдүрүлге-техниктиг четчелдезиниң эргелели чорудар. Ол чаа системаны ажыглаары объектилерниң хандырылгазының хөй чаалызын чок кылыр болгаш материалдыг курлавырларны хөй санныг складтарга таралызын боодурбас.

Ынчангаш «Тыва тудуг» трестиң коллективи материал-техниктиг курлавырларны болгаш ажылчын күштү ажыглаалга киирер объектилерже мөөңнеп, ол талазы-биле планныг онаалдаларны күүседирин чедип алыр ужурлуг. Ону чедип алырда объектилерге күш-ажылды органнзастаарын экижидер, материалдарны, машина-механизмнерни, ажылчын күштү чөп ажыглаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар ужурлуг.

С. КРАСНОПЕРОВ.
«Тыва тудуг» тресте партком секретары.

ФЕРМА ЭРГЕЛЕКЧИЗИ

Тожу районда «Май 1» совхозтуң төп сүт-бараан фермазы суурдан ырак эвесте турар. Анаа чоорааш, чазык шырайлыг, арнында хүлүмзүрүг чайнаан, элээн улгады берген кижиге ужуражы бердим. Ол болза сүт-бараан фермазының эргелекчизи Федор Сенгижааевич Байыр-Белек болду. Оон-биле анаа ажыл-херек дугайын чугаалажы бердивис. Ол мынчаар чугаалады:

— СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дугайында докладын бистиң фермавыстың коллективи бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп көргеш, ону амыдыралга боттандырары-биле эрес-соруктуг ажылдап турар. Бистиң бо совхоз тургустунган-ла ындыг үр болбаан. Бисте шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар-ла хөй. Хамык чүвени чаңгыс чылын-на бүдүрүп ап шыдавас болгай. Бо фермада-даа ап көрүңер даан. Мында улуг күш үнер ажылдар механизастаттынмаан. Инектиң саанчылар хол-биле саап турар. Ол дээрге чиик эвес ажыл. Ынчалзажок кижи бүрүзү улуг кужениишкин-биле ажылдап, бердинген онаалданы күүседир дээш бүгү күжүн салып турар. Ындыг болбас арга чок. Чүге дээрге оңгу беш чыл ажыктыг чоруктуң база бедик шынарының беш чылы болгай.

— Планныг онаалданы күүседир талазы-биле ферманың көргүзүглери кандыгыл, Федор Сенгижааевич?— деп оон сонуургадым.

Эргелекчи кезек ыыт чок бодаиып олура, харыылады:

— Оңгу беш чылдың үшкү малынчы чылының онаалдазын ажыр күүседир дээш, ферманың саанчыларының ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Түс-түс кижилер бедиткен хүлээлгелерни алгылаан, берген сөзүнге ээ болуру-биле эрес-шудургу ажылдап турар. Оон ачызы-биле ферма коллективи багай эвес түңнелдерни чедип алган. Фермага ниитизи-биле бир инекке онаалдыр 1150 килограмм сүттү саап алыры планнаттынган. А херек кырында чартык чылда 670 килограммны саап алган. Оон алырга, чыл онаалдазын чүгле чедир эвес, харын-даа ажыр күүседир бодуруун бодунар аргазы бистиң фермавыстың саанчыларында бар. Чамдык мурнакчы саанчыларның көргүзүү ону бадыткап турар. Чижээ, хоочун саанчы Кол Чиндановна Байыр-Белек чартык чылда бодунда быжыглаан инектериниң бирээзинден-не муң килограмм чыгам сүттү саап алган. Өске-даа ол ышкаш саанчылар фермада эвээш эвес. Шак ындыг саанчыларның карак кылыг күш-ажылының ачызы-биле ферма чартык чылда 66 тоннадан хөй сүттү күрүнеге садып, планын 64,1 хуу күүсеткен. Ынчангаш күрүнеге сүт садарының планы ажыр күүсеттиниери чигзиниг чок. Инектерни хол-биле саар болганда ажылдың аар-бергезин билдинигир. Бисте бир инекке онаалдыр чылда 2000 кг сүттү саап алыр сорулганы салган ажылдап турар саанчылар бар. Анаа кайы хире улуг кужениишкин, арга-мергежил негеттинерин чүгле саанчы кижи билип болур.

Федор Сенгижааевич Байыр-Белек мал ажылынга шагдан бээр-ле ажылдап келген кижи болду. Бо талазы-биле оон ажыл стажы ам 27 чыл ашкан. Ол хире хөй чылдар дургузунда эвээш эвес арга-дуржулганы мөөңнеп алганы билдинигир. Федор Сенгижааевич совхозтуң төп сүт-бараан фермазының ажылын мергежилдиг удуртуп турар.

Ол 1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Коммунист Федор Сенгижааевич хөй-ниитиниң ажылынга эң-не идепкейлиг киржип турар. Ол Тожунуң район Советиниң депутаты. Бодунуң ынак ажылынга бердинген, тывынгыр, биче сеткилдиг, эш-өөрүнге үлегерлиг ол коммунист совхоз коллективиниң хүндүткелин эрес-шудургу күш-ажылы-биле чедип алган. Депутат Федор Сенгижааевич сонгукчуларның чагыгларын күүселдеринге улуг кичээнгейни салып турар. Сонгукчулар анаа кандыг-даа айтырыг тургузуп келирге, Федор Сенгижааевич Ий кодээ Советинге болгаш район Советинге чедип тургаш, ону шиитпирлээрин чедип ап турар.

Коммунист депутаттың удурткан фермазында ажыл-херектиң байдалы эки. Ферма эрткен чылын төрүүр 100 баш инекти хүлээп алган. Оларның 67-зи төрээн. Бызаалар бүрүнү-биле менди арттынган. Ферманың коллективи ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткеп алырынче бүгү күштү салып турар. Саанчыларга 25 тонна сигенни белеткеп алыр онаалданы совхозтуң дирекциязы берген. Олар ону ам күүседип алган, ынчалзажок сиген белеткээрин үргүлчүлеп турар. Ферманың ажылында бүгү-ле чедиишкиннер оон эргелекчизи Федор Сенгижааевичиниң ады-биле холбашкан. Ол хоочун коммунист саанчылар коллективин сырый каттыштырып, салынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринче оларның күштерин мергежилдиг мобилизастап турар.

К. ТАБУРАН.
Тожу район.

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери 1978 чылда күрүнеге сүт садарының планын чедиишкинниг күүседип турарлар.

Бо хүннерде ферманың инектери Баян-Колдуң Булун-Бажында турар.

— Хол-биле саап турар 220 инектеривистен чартык чылда план ёзугаар 120 тонна сүт садар турган, 129,5 тонна кылдыр ажыр күүсеттивис. Ынчаарга үшкү кварталдың планын ам каш хонуктарда күүседиптер бис—деп, ферманың учетчиги Светлана Тоганчан чугаалады.— Бистиң аравыста хоочун саанчы Кара-кыс Кыргысовна Эмнекей план ёзугаар 2 тонна сүттү саар тургаш 2,5 т. кылдыр ажыр күүседип, [illegible] ажыл-иши-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: саанчы К. К. Эмнекей; ферманың инектери оларда.

В. КАРА-САЛДЫҢ болгаш А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

СЭКП ТК-НЫҢ ИЮЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ЧУУРГА БЭЭРИ КӨВҮДЭЭР

СЭКП ТК-ның июль Пленуму кодээниң ажыл-ишчилеринге улуг болгаш чугула болдуушкун болган. Партия болгаш чазак кодээ ажыл-агыйның бүдүрүкчүзүнге улуг кичээнгейни салып, кодээниң ажыл-ишчилериниң дугайында сагыш салзыкчывыын илерейлеп турарын бистерге өөрүнчүг-дүр.

«Көк-Тей» совхозтуң коллективи партияның июль Пленумунуң шиитпирлерин бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп көргеш, ону амыдыралга боттандырары-биле тодаргай хемчеглерни тодарадкан.

Бистиң ажыл-агыйывыстың кол сорулгазы болза, куш ажылының продуктулары-биле республиканың чурттакчыларын хандырары болур. Амгы үеде совхозтуң куш фермазынга үжежени чаагталганы кылдып турар. Оон түңнелинде куш фермазының бүдүрүлге күчүзүн дыка улгадыр апаар. Чаа бүдүрүлге күчүлерин ажыглаалга киирген соонда, «Көк-Тей» совхоз чылда-ла 18—20 миллион бөрбак чуурганы база 200 тонна куш эъдин бүдүрүп турар болу бээр.

Ам дараазында хемчеглерни боттандыра берген. Болгага азырап өстүрери-биле 100 муң баш чаш дагга оолдарын Красноярск крайның куш фабрикаларындан садып алган. Оон ангыда элээн уйгадын өө беш түм 20 муң дагаажыктарны база садып алган болгаш продукциязын алыры-биле азыраан турар. Чылыдар батареялыг тускай пехти чыл төнчүзүнге чедир ажыглаалга киирген турар. Анаа 108 муң чедир баш куштарны тус-тус үзүктээр. КБУ-3 деп херексел-биле эрбени чарыгде 140 хонук чедир азырап өстүрер. Ында бүгү-ле бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаан 40 муң баш төрүүр дагаалар турар ийи блоктуг куш кажаазынга ОБН-1 деп дериишкинни эптеп тургузар.

Ам тудуп турар үш блоктуг, төрүүр 36 муң баш дагаалар турар куш кажаазының бир [illegible] Венгриядан келген «БКТ» дээр уэүктээштерлиг дериишкинни бо чылын эптеп тургузар апаар.

Куш фермазының күчүзүн улгаттырары-биле анаа ожалга чемни тудуп тургузары база-ла эргежок чугула болуп турар. Ол айтырыгны ам шиитпирлеп турар, чүге дээрге чылыг чок болза, куштарны ажаап-тежээринге таарымчалыг байдалды тургузар арга чок болгай.

Куш фермазын чаарты тургузарының кол планын база-ла ажылдап кылган болгаш бадылаан. Дыка хөй эргежок чугула объектилерни 1978—80 чылдарда бүрүнү-биле ажыглаалга киирген турар. Ол черлерге чуурганы чазылдырар тускай чер, куш согар цех, чем белеткээр цех, чуурга склады, санитарлыг эрттирилге чери, амыдырал хандырылгазының бажың-балгады, а ол ышкаш инженер-техниктиг четки, кирер оруктар болгаш чаагайжыдылга хамааржып турар.

Ийи-үш чыл эрткенде совхозтуң куш фермазы үлетпүрге үндезилеттинген кодээ ажыл-агыйның улуг бүдүрүлгези болу бээр. Үстүнде айыткан хемчеглерни боттандырганының түңнелинде, совхозка ёзулуг куш фабриказы тургустунар. Ынчангаш чуурга-биле база куш эъди-биле чонну хандырары дыка экижиир.

В. ЕГОРОВА.
«Көк-Тей» совхозтуң кол зоотехниги.

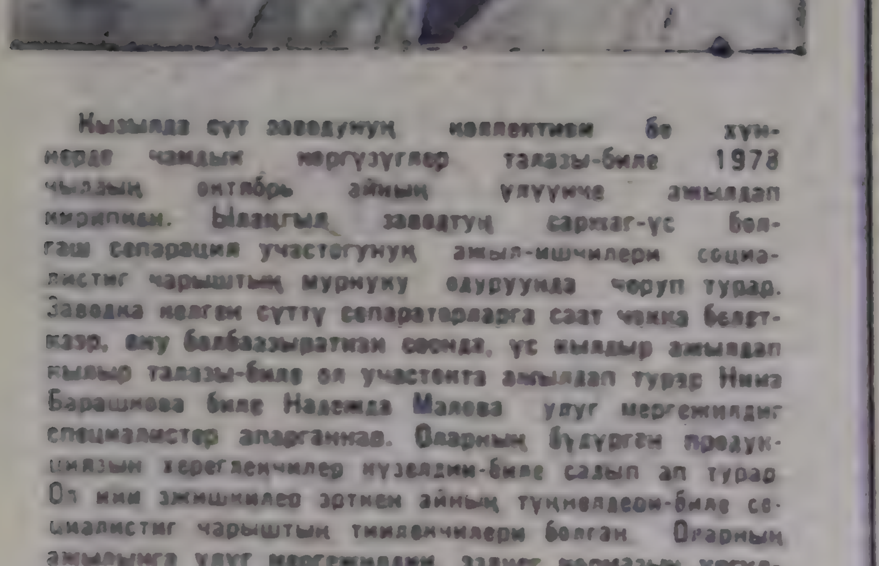

Кызылда сүт заводунуң коллективи бо хүннерде чамдык көргүзүглер талазы-биле 1978 чылдың октябрь айның үлүүнче ажылдап кирипкен. Ылаңгыя заводтуң саржаг-үс болгаш сепарация участогунуң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Заводка келген сүттү сепараторларга саат чажы белеткээр, ону балбаазыратпан соонда, үс кылдыр ажылдап кылыр талазы-биле ол участокта ажылдап турар Нина Барашкова биле Надежда Малева улуг мергежилдиг специалистер апарганнар. Оларның бүдүрген продукциязын херегленчилер мүзелдии-биле садып ап турар. Ол ийи эжишкилер эрткен айның түңнелдери-биле социалистиг чарыштың тииленчилери болган. Оларның ажылынга улуг мергежилдии, заачет нормазын үргүлчү ажыр күүседип, продукцияның шынарын бедидип турары дээш Надежда биле Нинага «Профессиязының тергиини» деп хүндүлүг атты тывыскан. Бо амгы үеде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш чарышта идепкейлиг киржип турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) Н. Барашкова биле Н. Малева.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Улуг-Хемден медээлер

БАШТАЙГЫ ДЕКАДАДА

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал чежиниң белеткекчилери бо удаада районга тиилекчилер болганнар. Олар сентябрьның баштайгы декадазында шалыпчы ажылдааш, сиген белеткээр чыл планын бүдүн күүсеткен. 3300 тонна сиген белеткээр планын 3322 тонна кылдыр күүсеткен. [illegible] Ук совхозтуң сиген белеткекчилеринге алдар бедидүрүп, районнуң Күш-ажылчы алдар туруг көдүрген.

ЧОНГА БАРААН БОЛГАН

Районнуң херглекчилер кооперациязы чоннуң садыг хандырылгазын экижидеринче кичээнгейни углаттырган. Үлетпүр болгаш аъш-чем бараннары-биле хандырылгазы экижидип, садыглаашкынның культуразын бедидер сорулга салдынган. Садыг организацияларының аразындан Улуг-Хем райпозу (даргазы Х. Д. Монгуш) сөөлгү кварталдарда социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчи боор келген. Ук коллектив бараан саарылгазын калбартыры-биле янзы-бүрү хемчеглерни ап турар. Мында үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл бүрү өзүлдези 5—6 хуу чедип турар.

ГАВАНАДАН ЭЭП КЕЛГЕН

«Улуг-Хем» солуннуң редакциязынга солун ужуражылга болган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырында механизатор Виктор Донгакович Сүктер-оол аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалындан чоокта ээп келген. Фестивальдың киржикчизиниң солун чугааларын дыңнап, аңаа аңгы-аңгы айтырыгларны солуннуң ажылдакчылары салганнар. Делегейге быжыг тайбың, эп-найырал, кады ажылдажылга дээш аныяк-өскенниң кириип турар үлүг-хуузу улуг. Бо бүгү фестиваль үезинде база катап кескүзү-биле бадыткаттынган дээрзин ол түңнеп чугаалаан.

Б. ХЕРТЕК.

БҮДҮРҮЛГЕ БРИГАДАЗЫ ХЕРЕК

СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш Бүгү-эвилелдиң база Бүгү-российниң башкылар съездилериниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш Бай-Тайга районнуң школалар коллективтери [illegible] ажылын экижидеринче угланган хемчеглерни ап чорудкан. 1977—1978 өөредилге чылында районнуң школаларының өөредилгези 98,8 хуу, аъш мурнуку чылдардан бедээн. Шуйнуң [illegible] школазы (директору С. Н. Комбу) 100 хуу, Шуйнуң ортумак школазы (директору А. Х. Доржу) 99,9 хуу өөредилгелиг болганнар.

Кол [illegible] 1977 чылда СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниити билиг школазының [illegible]» [illegible] улам ынай сайзыраңгай кылдыр болгаш оларны күш-ажылга [illegible] дүүштүр хөй ажылдарны чорударын уламчылаар. Ук [illegible] бүгү башкыларының хуралынга, [illegible] ортузунга корум-чурум үрээшкиннерин болдурбас дээш баш бурунгаар чорудар ажылдарны башкылар коллективтери экижиткен. Ылаңгыя Бай-Тал, Шуй, Кара-Хөл ортумак болгаш Шуйнуң [illegible] школалары боттуг дээштиг хемчеглерни алган. Ол школаларда корум-чурум үреки дег өөреникчилерниң [illegible] боттандырар [illegible] ажылдарны [illegible] хөй-ниити ажылдарынга ындыг өөреникчилерни киириштирер болгаш янзы-бүрү бөлгүмнерге хаара тудар ажылды күштелдирген.

Районнуң [illegible] кодээ Советтериниң чанында назы четпестер ортузунга айыыл чорудар комиссиялар уруглар-биле ажылдың чаа арга-методтарын ажыглап ажылдап турар. Районнуң школаларынга берге [illegible] уругларның, чурум үреп турганнарының даңзызын тургускан. Амгы үеде мындаң уруглар ортузунда даңзызында турар элээн каш назы четпестер-биле ажылды чорудуп турар. Берге кижизидилгелиг уругларның ада-иелериниң хуралдарын, уругларның боттары-биле [illegible] темазынга кежээлерни черлерге организастап эрттирген.

Районнуң [illegible] назы четпестер ортузунга ажыл-чорудар комиссияның хуралы эрткен өөредилге чылында 11 катап болган. Чамдык [illegible] хуралдарны кылган. Анаа уругларының өөредилге-кижизидилгезинче кичээнгей салбас ада-иелерге хемчег хүлээткеш, тускай хайгааралга алгылаан.

Шуйнуң, [illegible] ортумак школаларының базазынга төрелдер университеттерин тургускан. Анаа башкылар болгаш административтиг органнар ажылдакчылары уруглар кижизидилгезинге хамааржып [illegible] номчааннар.

Шак ындыг ажылдарының түңнелдеринде школачылар ортузунда корум-чурум үрээшкиннери мурнуку чылдардан [illegible].

Күш-ажыл кижизидилгези амгы үеде школаларда бир кол сорулга болур. Бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Ылаңгыя Бай-Тал ортумак школазында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының ажылы [illegible] организастыг болган. «Бай-Тал» совхозтуң дирекциязы (директору эш М. С. Ооржак) бригадага бир машинаны болгаш тракторну быжыглаан. Бригада дашаш ажылгазынга, тараа суггарылгазынга болгаш мал деминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, эки ажылдааннар. Тоску класстың ийи өөреникчизи тракторларны боттары башкарып, мал чеминиң белеткелинге [illegible]. Бүдүрүлге бригадазын школаның күш-ажыл башкызы Тойлу Салчак удуртуп турган.

[illegible] ажылдар-биле черле четпестер школачыларының [illegible] кижизидилгезинде болгаш күш-ажыл белеткелинде ам-даа улуг четпестер бар. Чамдык школаларда [illegible] корум-чурум үрээшкиннери [illegible]. «Тээли» совхозтуң Нарынгай сес чыл школазында өөреникчилерниң чурум үрээшкиннери хөй болган. Кызыл-Даг ортумак школазының коллективи өөреникчилерниң корум-чурум үрээр чорууң мурнуку чылдан [illegible]. Ук школаларның башкылары, ында хөй-ниити [illegible] кижизидилгезинче чогуур кичээнгей салбайн турарын көргүскен. Ады үнген школалар төрелдер-биле ажылды, кодээ Советтер болгаш өске-даа коллективтер-биле харылзааны быжыг тудары чугула.

Школачыларның профессия [illegible] өөредилгезинге [illegible] талазы-биле ажыл [illegible] районда четпес тургустунган. Совхозтарның базазынга бүдүрүлге бригадаларын тургузар дугаанында айтырыгны хуралдарга хөй удаа чугаалажып, школалар, совхозтар директорларының аразында дугуржуп келзе-даа, мынчага дээр өөреникчилерниң ёзулуг төптүүнген бүдүрүлге бригадазы чаңгыс-даа ажыл-агыйда тургустунмаан. Ажыл-агыйларның тускай эртемниглери школалар-биле кошкак харылзаалыг, боттарының тускай эртеминге өөреникчилерниң сонуургалын хаара тудар, оларны өөредир сорулгага дүүштүр ажылдар чорутпайн турар.

Ажыл-агыйларга школачыларның бүдүрүлге бригадаларын доктаамал тургузары — өөреникчилерниң кодээ ажыл-агыйы талазы-биле профессия билип алырының кол даянгыы болур. Оон-биле кодээ ажыл-агыйга тускай эртемниг кадрлар, ажылчыннар хөй немежир апаар. Харын-даа школа [illegible] өөреникчилерни совхозтар боттарының акша-хөреңгизи-биле өөредип алырын организастаар чогуур. Ынчангаш салдынган сорулгаларны күүседири-биле ажыл-агыйлар [illegible] чылдың [illegible] планынга өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының [illegible] тургузары [illegible] чогуур.

Б. БАРБА.

СОВЕТ БОЛГАШ ДАШТЫКЫ ЖУРНАЛИСТЕРГЕ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

(Эгези 1-ги арында.)

Мээң немец эжим З. Йен-биле кады бис Кремльге бар-ган бурунгаар болган бо-дуушкуннуң уттунмас үелин сактып тур бис деп, ушку каттышкан экспедицияның команди-ры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Быковский чугаалаан. Чазактың бедик шаңналдарын тыпсып тура, ол Л. И. Брежневтиң бис-тиң ажылывыска берген бе-дик үнелээшкининге ханызы-биле өөрүп турар бис.

Герман Демократтыг Рес-публиканың хамаатызы менээ «Салют-6»—«Союз» [illegible] шинчилел комплексинин-ге ушку каттышкан экспеди-цияның ажылынга киржир улуг хүндүткелди көргүскен деп, ГДР-ниң бирги космо-навтызы З. Йен чугаалаан. Менээ көргүскен улуг бүзү-рел дээш СЭКП Төп Комите-тинге, ГСЧП-ниң Төп Комите-тинге, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң чазактарынга өөрүп четтиргенимни чүгүн-даа мурнунда илередирин күзе-дим. Бүгү шенелделерни бол-гаш шинчилелдерни чорудар-рынга көргүскен дузалы дээш «Салют-6» станцияның кол экипажы В. Коваленокка болгаш А. Иванченковка чү-ректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илереткен. Экспедицияның чедимишкин-ниг болганының магадылалы болза, корабльдиң болгаш станцияның бүгү системала-рының шыдамыыг ажылы, артем аппаратураларының солчаал чок ажылы, Чер ы-рының бүгү албан черлери-ниң демниг ажылы болган деп ол демдеглээн.

Парлалга конференциязы-ның түңнелинде космонавты-лар болгаш эртемденнер жур-налистерниң хөй санныг ай-тырыгларынга харыылап бер-геннер.

(СЭТА).

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 213 «Шын-да».)

ТОЖУ РАЙОНДАН

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Чечекмаа Аковна Саны—Ий суурда өг-бүле ээзи.

Чезейбен Аковна Серен—«Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-чызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Долина Аковна Донгурбей—Ий ортумак школаның ажылчызы.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Долаатмаа Салчаковна Ачы-ты—Тоора-Хем ортумак шко-лазының ажылчызы.

Алефтина Лопсановна Кол—«Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-чызы.

Кара Маадыровна Сотпа—социал-хандырылга кыдызын-ың улуг бухгалтери.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Клара Тюлюшевна Бичии-Уруг—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчызы.

Хандыжаа Салчаковна Ка-ра-оол—Арыг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Самбаевна Куулар—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчызы.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Битийлек Кыргысовна Дам-ба—Жданов аттыг совхозтуң ажылчызы.

Партизан Дамчатовна Хап-маа—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчызы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Анай Сендаевна Аный-Бег-ай—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчызы.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Анай Монгушевна Агбаан—«Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-чызы.

Серинмаа Сатовна Аракчаа—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчызы.

Өшкү-Саар Кыргысовна Маады—Жданов аттыг совхоз-туң ажылчызы.

Зоя Амбаровна Монгуш—Шагаан-Арыг хоорайда ажыл-чын.

Дунгаржык Чульдумовна Ховалыг—Арыг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Тавааковна Биче-оол—«Күш-ажылдың хостуу» сов-хозтуң ажылчызы.

Валентина Тюлюшевна Бор-бак—Арыскан суурда өг-бүле ээзи.

Январь Демиревна Дамчаа—Чаа-Хөл ортумак школазының башкызы.

Лидия Думатовна Доспан—«Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-чызы.

Ыймажап Сатовна Кандан—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчызы.

Анай-Хаак Ховалыговна Санчыны — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчы-зы.

Хоюган Ховалыговна Сен-дим—Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Ховалыговна Там-ба—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчызы.

Светлана Монгушевна Ша-лып—Чаа Шагаан-Арыг хоо-райда өг-бүле ээзи.

Александра Николаевна Тас-оол—Арыг-Үзүү суурда өг-бүле ээзи.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Екатерина Ховалыговна То-пурана—республиканың дү-лей уруглар школазының [illegible].

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Любовь Биллаевна Кара-Сал—аъш-чем садыгларының экономизи.

Анна Монгушевна Сарыг—пединститутуң секретары.

Татьяна Кудерековна Тумат—сайгарылга базазының ажылчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1978 чыл, август 30.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● ВАРШАВА

«Болуушкун найысылалын бүгү улус тудуп турар» деп Варшаваның төвүнде бажыңнар-ның бирээнинде ол бажык [illegible]. Вислада хоорайны бузундулардан [illegible] кижилер-биле катап тургузуп турган Польшаның ажылчы чоннарынга [illegible].

Польша найысылал дайын-ның аар таварыштырган ба-жыңнарын [illegible]. Ынчалза-даа төрээн хоорайын-га ак сеткил-биле халаска ажылдап [illegible] варшавачы-ларның [illegible] бо-лган. Бистиң баштыы айын мында «Варшаваның сентябры» деп адаар. Хоорайны чаагайжыдар ажыл-дарга киржир дээш чүс-чүс муң чурттакчылар ажылдан хостуг үелеринде болгаш дыш-таныр хүннеринде кудумчу-ларга база сесерликтерге үнүп келир.

● БУХАРЕСТ

Браилаже демир-оруктап бар чораан кижи бүрүзү Ду-най кавызының ол хоорайы-ның ыраанга чорааш-ла чаа [illegible] каар. Манаа 10—15 чылдар мурнунда тудуп эгелээн хөй каъттыг улуг панель бажыңнар ам Браиланың арның тодара-дып турар. Хоорайның ажыл-чыннары арткан үениң дүргү-зунда чаарби муң чаа кварти-раларже кожуп кирген. Бо чылдың чүгле баштайгы чедималарынга безин 1800 чыгым өг-бүле [illegible] бажыңнарже кожуп кирер дугуурлер алыр аас-кежиктиг болган. Чыл төнчү-зүнге чедир ам-даа дөрт муң ажыг кижи оларга кожужур.

● УЛАН-БАТОР

Цапарлыг дээр моол хоорай-ның чурттакчыларында кай-гамчыктыг болуушкун: Совет Эвилелиниң техниктиг детким-чези-биле тудуп автоматтыг улуг телефон станциязын ажыглалга киирген.

Моолга харылзааның чаңгыс аай системазын тургузаа-рынга болгаш калбартырынга Совет Эвилелиниң болгаш со-циалистиг өске-даа чурттар-ның ак сеткилдиг дузаламчы-зы аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, Моолдуң ха-рылзаа министриниң бирги оралакчызы Д. Гарам-Очир чу-гаалаан. — Амгы беш чылда болгаш [illegible] да оларның шуут киржилге-зи-биле дыка хөй улуг объек-тилерни ажыглалга киирер. Оон ачызында автоматтыг те-лефон станцияларының хем-чээли 30 ажыг хуу немей өзер болгаш телефон-телеграф ка-налдарының улуг-дурту барык ийи катап улаар, каш-даа чаа радиостанциялар ажылдалга кирер, чурттуң телевизия чет-кизи дыка калбарар.

● ХАНОЙ

Социалистиг Вьетнамның найысылалында политиктиг плакаттың совегу чылдарда эң улуг дээп делгелгезин ажыт-тынган. Республиканың 134 чурукчузунуң 250 чыгым чу-раан ажылдарын ында дел-гээн. Ондагай уран шинчилиг күүсеттинген плакаттар күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелер-же үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның ажылдакчыла-рын кыйгырып турар. Нацио-нал камгалалды күштелдире-риниң [illegible] дугайында, революстуг чаа-лап алыышкыннарны камга-лаарынга туржур деп бүгү улустуң шиитпирлииниң дуга-йында ажылдарны делгелгее-ниң түскай болуунде делгээн. Дыка хөй плакаттарны Совет Эвилелиниң болгаш социалис-тиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының улус-тары-биле найыралга болгаш эп-сеткил каттыштырылга-зынга тураскааткан.

● БУДАПЕШТ

Венгрия Улус Респуб-ликаның школаларында чаа өөредилге чылы эгелээн. Бо чылын барык 1,4 миллион [illegible] өөренип [illegible], республиканың 150 муң чы-гам эң анаяк хамаатылары школага бирги дугаарында өөренип кирген. Будапештиде, Сальнокта, Эгерлерда болгаш өске-даа хоорайларда өөреник-чилер [illegible] бүгү-ле [illegible] жок чугула чүүлдер-биле де-риттинген чаа делгем школа-ларны алган. Чаа өөредилге чылы венгр школаны эде тур-гузарынга чугула үе-чада бо-лур, чамдык эртемнерни чаа өөредилге программазы ёзу-гаар башкылаар.

● БЕРЛИН

Шкода маркалыг [illegible] 250 муңгу чехословак автомо-бильди Берлинге Герман Де-мократтыг Республиканың то-[illegible] берген. Ол сурагжаан чиик ав-томобильдер ГДР-ниң оруктарынга барык 30 чылдар мур-нунда каступ келген. Чехос-ловакияның Татра даар бүдү-рүкчүлериниң [illegible] трамвайларны база Герман Де-мократтыг Республиканың оруктарынга бо-ла көрүп бо-лур апарган. Бо чылын Чехо-словакия [illegible] 2 муң трамвайны бээр.

(СЭТА).

БИЛЧИРИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Л. И. Брежнев-биле беседа үезинде бистиң чугаалашкан кол айтырыывыс бистиң чурт-тарывыстың аразынга бүзү-режилгениң айтырыы болган деп, АКШ-тың политиктиг кеску ажылдакчызы, ам Совет Эвилелинде чорып турар се-натор Эдвард Кеннеди СЭТА-ның корреспондентинге ме-деглээн.

Л. И. Брежнев-биле бир-ле [illegible] да ужурашкан мен деп, сена-тор чугаалаан. Боо-чепсектер-ни кызыгаарлаарының дуга-йында [illegible] дип алырын оон улуг ужур-[illegible] чаа мээн сеткилимге аажок таарышкан. Ону бүгү совет кижилер база шынчы сеткил-биле күзеп турар кылдыр бодаар мен. Ташкентиниң, Алма-Атаның болгаш Самар-кандыныы — мээн чорааным ол хоорайларның кудумчула-рынга болгаш [illegible] оларның-биле чугаалажып ту-ра, аңаа бодум хуумда бүзү-рээн мен.

Ийи чурттуң аразында ха-[illegible] чедип алдынган депшилге чүг-ле Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың улустарынга эвес, харын бүгү делегейге база аң-за чугула болган деп, сенатор чугаалаан. Стратегтиг шавар халдаашкынныарның боо-чеп-сектерин кызыгаарлаар бол-гаш ядролуг шенелделерин бү-гү талалыг хоруур дугайында дугуржулганы чедип алыр дээш ам бистиң чурттарывыс [illegible] чугаалажыышкыннарны чорудуп турар. Кайы-даа талаңың чепсектиг күштерин кызыргарының ай-тырыглары-биле база ажылдап турар бис, өске-даа дыка хөй айтырыглар дугайты улуг бил-чиишкинни чедип алырын кы-дып турар бис.

Бистиң аравыста шынгыы карышкактар бар, ынчалза-жок келир үеде кады ажыл-[illegible] жок чугуа. Ынчангаш бис-тиң харылзааларывыска дең-[illegible] чедип алыры ийи чурттуң удуртукчуларының аң чугула сорулгазы болуп ту-рар.

Бистерниң ниити сонуур-галдыывыс [illegible] хамааржыкан ажыл-[illegible] дугайты кол [illegible] совет албан кижилери-биле АКШ-ка ужуражып турганым мен. Ол ужуражыышкыннар-ның соонда болгаш манаа бо чораанымның соонда ССРЭ-ниң албан [illegible] болгаш чүткүлдериниң дуга-йында билиишкиним улгат-кан кылдыр санаар мен. Совет удуртукчулар-биле ижин-чара чок беседаларлыг болдум. Бар-жып турарывыс талалар тур-ашок, бистиң улустарывыс-тың аразынга тайбыңны база билчиишкинни чедип алырын-че угланган оруктар чүткүл-дүг дилеттиниг турар дээрзин олар хүлээп көөрлер болду деп, Э. Кеннеди түңнелинде чугаалаан.

НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ХАРЫЛЗААЛАРЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында янзы-бүрү найырал-дыг харылзаалар хөй чылдар дургузунда үргүлчүлеп кел-ген, олар үениң бүгү шылгал-[illegible] бүрү социал-экономиктиг сис-темаларлыг күрүнелер тайбың [illegible] принципте-рин удуртулга болдурган, че-диишкиниң база бот-бодунга [illegible] ны чорудуп болурунуң бүзү-релдиг херечизи болган деп, Индияның даштыкы херектер министри А. Б. Ваджпаи СЭТА-ның корреспондентинге берген интервьюзунга медеглээн.

Индий-совет харылзааларны тогжудерниге чугула үе-чада болза ийи чурттарның ара-зында тайбың, найырал бол-гаш кады ажылдажылга ду-гайында керээге 1971 чылда ат салганы болур деп, А. Б. Ваджпаи оон ыңай чугаалаан. Бо дээрге ийи чурттарның аразында харылзааларының тайбың, бот-бодунга [illegible] характерин бызыглап турар чугула документ болур, ол болза дең эргениң болгаш бот-бодун хүндүлээрниң принциптеринге үндезилеттин-ген, бөмбүрзекке тайбың дээш демисежир ниити чүткүлдеп үнүп кээп турар деп, ол ан-ыткан.

Совет Эвилели бисте поли-тиктиг болгаш дипломаттыг деткимчени көргүскен, ССРЭ болза Индияның аар индуст-рияны тургузарынга эң баш-тай дузалаан күрүне болур деп министр демдеглээн. Бо дээрге эң чугула болган, чүге дизе өске чурттар ындыг ду-за көргүзеринден ойталаан турган. Бхиланде, Бокарода, Ранчиде, Хардварда улуг-улуг заводтар, өске-даа он-он бүдүрүглер болгаш кады кылган төлевилелдер — ийи талалыг ажыктыг болгаш эко-[illegible] ганың тодаргай чижээ ол.

ССРЭ-ниң болгаш Индия-ның аразында найырал хүреги өскерлир чугула байдалдарга хамаарышпас, деп А. Б. Ваджпаи демдеглээн. Бистиң ха-рылзааларывыс делегейниң чугула айтырыгларының та-лазы-биле бодалдарның чаң-гыс аай байдалындан, ниити идеалдарга бердингенинден хамааржыр, деп министр чу-гаалаан. Кайы-даа күрүне Ев-ропага дүшкүүрүнүг чорукту чавырылдырарын, ону деле-гейниң өске районнарынче нептередирин [illegible] эргежок чу-гулазын барымдаалап турар. Чер бөмбүрзээнге тайбың ни-жи төрелтеткенниң чугула ие-гелдези боор турарын бистиң чурттарывыс чугулалап көрүп турар. Чепсектерин хүжүр-бээн шаанда чавырылды-рышкын чорудуушкунун налбартырын магадылаары бирге деп бодалдарлыг бис.

Мээң Совет Эвилелинге баар деп турарым делегейниң чугула айтырыгларының бол-гаш ийи талалыг харылзаа-ларны улам догжудерниң болгаш бызыглаарының та-лазы-биле бодалдарны совет удуртукчулар-биле солчур улуг арганы бээр деп, А. Б. Ваджпаи түңнелинде чугаа-лаан.

ЧАА ХАЛДААШКЫННАР

ХАНОИ. (СЭТА). БСР-ниң мурнуу-барыын кызыгаарын-да агрессия хөделиишкиннер-ни Кампучияның эрге-чагыр-галары [illegible]. Вьетнамның ВИА информа-ция агентизиниң дыңнадыы турары-биле алырга, сентябрь 6-да болгаш 7-де кампучи шериглер Тайнинь база Лонган можуларда кызыгаар де-[illegible]. Сентябрь 10-да Анзанг бол-гаш Донгтап можуларда чам-дык суурларны кампучи тала-дан артиллерия-биле боолаан.

Кампучияның эрге-чагырга-лары [illegible] түскай отрядтарны Вьетнам-ның девискээринге чорудуп турар деп ВИА-ның дыңна-дында айыткан. Зилан-Хон-туум болгаш Шонгбе можулар-ның чамдык районнарынга олар вьетнам девискээрже хе-ме-биле эртип кирерин орал-дашканнар.

Ээзээ каш харын согуугаар-лары [illegible]. Вьетнамның улузу армиязының [illegible] агрессорнуң хөделиишкин-нерин ойтур шаапкан деп дыңнадыгда айыткан.

(СЭТА).

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Шериг-фашистиг диктатур-га удур Чилиниң [illegible] болгаш профэвилелдерниң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын совет профэвилелдер илередип ту-рар деп, сентябрь 11-ниң 17-ге чедир Чилиниң ажылчы чоннарының болгаш профэвиле-лерниң демисели-биле эп-сет-кил каттыштырылгазының не-делязы-биле холбаштыр ВЦСПС-тиң медеглелинде ай-тыткан.

Американ империализминиң болгаш ТРЗ-ниң Чилиге кыт-кып үндүрген хавиыг өлүрүк-чү [illegible] хүнүнден бээр беш чыл болган [illegible] президент С. Альенденин баш-тааны улустуң [illegible] конституция [illegible] дужурген. Сальвадор Альенденин, Орландо Летель-ерниң болгаш Чилиниң хөй муң патриоттарының өлүрүк-чүлери фашистиг террорнуң бау-чурумун тургускаш, ажылчы чонның социал-экономиктиг [illegible] чурттуң экономиктиг уналгаа чедир-ген.

Совет профэвилелдер Пино-четтиң [illegible] АКШ-тың администрациязының болгаш реакциялыг [illegible] демократтыг [illegible] турар деп медеглелде айыт-кан.

(СЭТА).

ДЕМИСЕЛ КҮШТЕЛГЕН

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Никара-гуаның чурттакчы [illegible] Национал хосталганың Санди-но аттыг фронтузунуң пар-тизаннары Сомосаның дикта-торлуг бау-чурумунга удур шаап халдаашкынын эгелээн. Сентябрь 10-да даң бажында [illegible] хөделиишкиннерин эгелээп-тер. Информация агентилел-[illegible] биле алырга, амгы үеде хем-[illegible] черде турар Леон хоорайны тура халыкчылар ээлеп алган. [illegible] тулчуушкуннар найы-сылал Манагуада, а ол ын-чаш Масая, Чинандега, Гра-нада, Чичигальпа, Дириамба, Хинотепе хоорайларда боп турар. Чаңгыс демниг хөде-лиишкиннериң ачызында партизаннар национал гвар-[illegible] когараалдарны чедирген. Олар [illegible] рын болгаш шериглер пост-тарын [illegible].

Диктаторнуң [illegible] согуушу бээринче никарагуа-[illegible] Национал хосталганың Сандино аттыг фронтузу пар-лап нептереткен. «Сомосаның соолгу шактары келген. Улус-туң тура халыышкыны деле-резин! Хостуг төрээн чурт азы өлүм!» деп ол доку-ментиде [illegible].

Улустуң хөделиишкиннерин базар деп оралдашкаш, дик-татор патриоттарга удур чаа [illegible] кан. Оларга удур америк ин-структорларның удуртуп ту-рары «кара бөрттүглер» дээр араатанзыг шилиндек отряд-тарны чорудкан. Херекчилер-ниң бадыткап турары-биле алырга, тура халыкчыларны базарынга АКШ-тан келген куба контрреволюстуар, а ол ышкаш чили хөлезилекчи-лер база киржип турар. Со-мосаның ужар-чүүлү хоорай-ларны [illegible] ны бомбалап, аар артиллерия [illegible] Масаяның ажылчын квартал-дарын, найысылалдың ындыг-ларын боолап турар. Кудумчу-ларда бузулгаа [illegible] болгаш туумбу оваалаңган, чамдык черлерде өрт ыпкан, өрттен-ген машиналарны канынын-даа көрүп болур, санитарлар өлүрткеннерни болгаш балыг-латканнарны чайладып күш четпейн турар.

Коста-Рика-биле кызыгаар-ны хаар деп айтыышкынны диктатор үндүргенин база дыңнаткан.

Сомосаның кыпсып үндүр-ген хап төгүүшкүнүг үүлге-дии Латин Америкада [illegible] кемноор хөөн чок диктатурага удур Никарагуаның улузунуң демисели-биле бодунуң эп-[illegible] каттыштырылгазын [illegible] бау-чурумнарның ээрээзинге деткимчени көргүзүп турар АКШ-тың империализ-мин буруу шаапкан. Коста-Ри-каның найысылалы Сан-Хо-сениң төвүнге болган хөй ки-жи [illegible] ораторлар Никарагуаже аме-рик шериглерниң халдап ки-рип каап болурунуң дугайын [illegible].

БЕЙРУТ. Ливанның найы-сылалы тайбыңны тудар та-лазы-биле арабтар аразының күштериниң болгаш барыып-христиан «Ливан фронтунуң» кезектериниң аразында ка-дыг-дошкун аткылажыыш-кыннарны төвү апарган. Ра-кеталарны, үгер-боолары, пулеметтарны ажыглап, боо-лажып турар. Дыка хөй кварталдарда өрттер хып үн-ген. Тайбың чурттакчылар бажыңнар подвалдарында чаштынып, үгер-боо болгаш снайперлер октарындан корт-каш, чурттаар черин каггаш чоруп турарлар.

ЧУРУКТА: Бейрут бөгүн.

(СЭТА-ның фотохроиказы).

АДДИС-АБЕБАДА БАЙЫРЛАЛ

АДДИС-АБЕБА. Социалис-тиг улалчылыкыны чаңгы-[illegible] чок [illegible], революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаар шиитпирлиин, чурттуң амгы удуртулгазын бөттерының деткип турарын Эфиопияның ажылчы чоннары революция-ның дөрт чыл оюнуң хүнүнде көргүскен. Хоорайның төвүн-де Революция шөлүнге масса-лыг митинг болуп, аңаа он-он муң эфиоп хамаатылар киришкен.

Эфиопияның Түр шериг ад-министративтиг чөвүлелиниң (ТШАЧ) болгаш чазаның удуртукчузу Менгисту Хайле Мариам баштадыр, на-йыралчы чурттарның ол ба-йырлалга барган төлээлекчи-лери байырлал [illegible] кел-ип келирге, адын чаг-кааштырыы-биле уткаан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигү-нүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиу-мунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов баштаан совет партия-чазак делегациязы база аңаа турган.

1974 чылдың сентябрь 12-ниң хүнү Эфиопияның [illegible] улусчунга улуг ужур-дузалыг деп, Түр шериг ад-министративтиг чөвүлелдиң даргазы Менгисту Хайле Ма-риам митингиге медеглээн. Феодал-буржуаз ёзу-чурумну ол хүн дүжүр октаан болгаш догуннан келген дөрт чыл-ның дургузунда бодунуң ан-[illegible] антиимпериа-листиг, антиколониал харак-терин бүзүредип база бүгү делегейниң социалистиг шин-чилежилгези-биле, делегей-ниң ажылчын шимчээшкини-биле болгаш депшилгелиг күштери-биле деңге базарын-га бедип революстуг күрүне тывыш келген.

Революцияның дөрт чыл оюн демдеглевишаан, бөрге шылгалдаларының үезинде бис-ке материалдыг, политиктиг болгаш моральдыг деткимче-ни көргүскен социалистиг чурттарга, Африканың күрү-нелеринге болгаш делегейниң бүгү-ле тайбынчы шимчээш-киниң күштеринге ханы өөрүп четтиргенивисти илере-дирин күзеп турар бис. Деле-гейде баштайгы социалистиг күрүнени, ажылчын, депшилге-лиг болгаш национал-хостал-галыг шимчээшкиннерге дет-кимчениң кол челеңгиизи — Совет Эвилелиниң Коммунис-тиг партиязының болгаш ча-зааның бисте көргүскен алы-зындан аажок улуг материал-дыг база политиктиг деткимчезин [illegible] Эфиопияның калбак улус массаларының мурнундан өөрүп четтириш-кинни илередирин күзеп-дир мен.

Бистиң херээвис дээш, со-циализмниң тиилелгези дээш тулчуушкуннарның шыдал-рынга эфиоп аштери-биле ка-дызы ханып топ турган рево-люсту Кубаның дайынчыла-рын база кажан-даа утпас бис. Деткээни дээш боттары-выстың өөрүп четтиргенивис-ти Йемен Улус-Демократтыг Республиканың, ГДР-ниң, Че-хословакияның, Венгрияның, Болгарияның, Польшаның болгаш өске-даа чурттарның улустарынга база чалакта-рынга өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис, ол интер-националчы калбак дузалам-чыга херек кылдыр пролет-тарийжы интернационализмниң чырык одуун бурунгаар өм-жылы-биле тударывысты аа-зап тур бис.

Эфиопияның даштыкы бол-гаш иштики политиказының кол принциптерин Түр шериг административтиг чөвүлелдиң даргазы бодунуң чугаазынга тайылбырлап, бодунуң кожа-лары-биле тайбыңга болгаш кады ажылдажылгага чурт-таар деп чуртунуң күзелин илереткен. Ынчалзажок [illegible] Африкага чаң-гыс [illegible] шиитпирлиг буруу шаап ту-рар бис деп, ол демдеглээн.

* * *

Совет партия-чазак деле-гациязы тайбыңның, найы-ралдың болгаш эп-сеткил кат-тыштырылгазының бажыңын-га чораан, найыралдың бол-гаш эп-сеткил каттыштырыл-газының эфиопия-совет коми-тетиниң актив-биле байыр-лыг ужуражылгазында аңаа болган.

Бюджеттиң дарганы, Эфи-опияның транспорт болгаш оруктар министри Юсуф Ах-мед аалчыларга [illegible] байыр чедиргеш, бистиң улустары-выстың аразында найырал ал-дарлыг төөгүлүг болгаш вар-берге шылгалдаларның хүнне-ринде хыйаттынган деп дем-деглээн.

Кайгамчыктыг хүн — рево-люцияның дөрт чыл оюн-биле эфиоп хөй-ниитиниң төлээ-лекчилеринге чүректиң ханы-зындан байырын болгаш чаа-гай күзээшкиннерин совет де-легацияның баштыңы В. В. Кузнецов дамчыткан. Эфио-пияның болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразынга найы-ралдың хөгжүдеринге улуг ачы-хавыяазын хүлээп көрге-ниниң демдээ кылдыр деле-гейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи, де-легей пролетариадының өндүр улуг баштыңчызы В. И. Ле-ниниң скульптуразын коми-тетке белек кылдыр совет де-легацияның баштыңы дыңчы-дын берген.

(СЭТА).

ДЕМНИГДЕ ТҮҢНЕЛДИГ

Республиканың культура албан черлериниң амгы үеде бир кол айтырыы — кышка белеткел. Культура албан черлери чонуң культура хандырылгазындан аңгыда, кышка белеткел ажылдарын шалыпкын чорудар ужурлуг. Кызыл районнуң Элегес-Аксы, Кара-Хаак, Баян-Кол Терлиг-Хая, Сукпак болгаш Чербi кодээ культура бажыңнары кышка белеткелин доосканнар. Ынчалза-даа Кара-Хаак кодээ Культура бажыңының даштыкы [illegible] чаартыышкын болгаш фасадтарның ам-даа чок болуп турары оон четпес ажылы.

Чербi кодээ Культура бажыңы септелгезин бир ай уламчылап келгеш дооскан. Септелгеге херек материалдар, оон кылыр кижилер бар турган болза, ажыл эрте доостур турган. Культура бажыңы (директору А. И. Новикова) ында организацияларның чогуур дузаламчызын көрбээзе-даа, бир ай дургузунда ажылдакчыларның боттарының күжү-биле септеттинген. Ам ында байлак культура-массалыг ажылдарны чорударынга таарымчалыг. Культура бажыңында одалга системазын тургускан. Оттулар чүүл безек, сээртүнген.

Культура одааның септелгезинге Чербiниң ажыл-агыйлары бичии-даа дузалашпайн турар. Чижээ, ында мал ажыл-агыйы-биле [illegible] Культура бажыңының септелгезинге киирип болгу дег улуг-хууза турза-даа, олче бичии-даа сагыш салбаан. А кино, концерт көөр үеде Культура бажыңынга чаар көрүкчүлерниң хөй кезии ол ажыл-агыйларның ажылдакчылары, ажылчыннары болур.

Кодээ черге культура одаа — ында болуп эртип турар бүгү-ле масса-политиктиг, культура-массалыг ажылдарның төвү. Ындыг болгаш тыжыя, чамдыызы культура одаа кандыг-даа хемчеглер эрттирериве белен болур ужурлуг. Чербi кодээ Культура бажыңы ам анаа белен.

Чербi кодээ Культура бажыңы 120 олуттуг. Ында чоруп турар ажылдарының көргүзүглери-биле ол беш дугаар категорияга хамаарыжыр. Культура бажыңында доктаамал эвес-даа болза, урал чүүлдуң 9 бөлгүмү ажылдап турар. Оларга эстрада, бадаштар, ырның, аныяк ырның, хореографияның, шашки, даамалыкның болгаш аргымы ыңның, киномеханиктерниң бөлгүмнери хамааржыр. Бөлгүмнерни Культура бажыңының директору А. Новикова, урал чүүл удуртукчузу В. Буравский, библиотекарь А. Смирнова, киномеханик Ф. Кудрявцев олар удуртуп турарлар. Киномеханиктер бөлгүмүнде 36 кижи хаара туттунган. Оларның хөй кезии — ында школаларның өөреникчилери. Өөреникчилерниң мергежилин [illegible] ажыктыг болгаш база ужур-дузалыг.

Көдээниң культура одаглары

Ук Культура бажыңы Сукпактың Культура бажыңы-биле чарыштыг ажылдап турар. Бо ийи Культура бажыңнары боттарының арга-дуржулгазын солчуп-биле ажылдарны чорудуп келген болгаш [illegible] көргүзүглерни [illegible] парны кылгылаапнар.

Бо чайын Сукпак кодээ Культура бажыңы (директору Т. Гергенов) арга-дуржулга солчуп, [illegible] концерт программалыг Чербiге аалдап чораан. А бо чайын Чербi кодээ Культура бажыңы база ындыг аалдашкынны Сукпакче кылган болгаш шии бөлгүмүнүң белеткээн «Кыбөрү» деп шиизин чүгле Сукпактың эвес, а Элегес-Аксының ажыл-ишчилеринге бараалгадып чораан.

— Малчыннарже, өске-даа ажыл-агыйларже агитбригада болгаш урал чүүл бөлгүмнериниң концертиг удуртукчуларын доктаамал чорудар дээрге, машинавыс чок боор уусутур бис. Бистиң бот-тывынгыр артистеривиске машина [illegible] ажыл-агыйы [illegible] катап машина берген. Ынчангаш Сукпак, Элегес-Аксы болгаш чоок [illegible] малчыннарга бараалгадыр кылыр аргалыг болган бис — деп, Культура бажыңының директору А. Новикова чугаалады.

Чаа ырлар, тапшыларны өөренирин, өске-даа бөлгүмнерниң ажылын [illegible] Культура бажыңы планнап турар. Ында амдызында 2 баян, 1 гитара бар. Ол бөлгүмнер ажылынга чедишпес. Райкүүскомунуң культура килдизиниң берген муң рубль-биле хөгжүм херекселдери, херек чүүлдерни садып алыры көрдүнген.

Районнуң Культура бажыңының методизи М. Кочерова боттуг дузаны чедирип келген. Байырлалдар кежээлери, диспуттар, тематиктиг кежээлер эрттирериниң сценарийлерин тургусчуруудан аңгыда, ол кодээ Культура бажыңының эрттирип келген хемчеглериниң көрүкчүзү. Культура бажыңының ажылдакчылары М. Кочерова методистиг болгаш практиктиг дузаны [illegible] көргүзүп турар.

Чербi кодээ Культура бажыңы эрткен чартык чылда тематиктиг 13 кежээлерни, диспуттарны болгаш дыштаныкчыларга концерттерни эрттирген. Эрткен чылдагы урал чүүл көрүлдезинге Чербiниң Культура бажыңы урал кааставлгага бирги, ыр күүселдезинге ийиги, музыкалыг композицияга үшкү черни алганы оон ажылын багай эвес деп бадыткап турар.

Амгы үеде Культура бажыңының септелгези доозулган, кышка белен. Бот-тывынгыр урал чүүл [illegible] кедер идик-хевин четчир, тускай эртемниг эвес-даа болза, идепкейлиг шинчи ортумак эртемниг ажылдакчылары бар. Чүгле эки ажылдаары негеттинип турар. Анаа кодээ Советтиң удуртулгазы болгаш ында ажыл-агыйлар удуртукчуларының боттуг дузазы херек. Ынчан Культура бажыңының ажылының деңнели, чедиишкиннери улам бедип, культураның [illegible] дыр ажыглап болурунуң аргазы черле бар. Демниг ажыл черле түңнелдиг болур.

Б. КЕНЕН.

Школаларда өөредилге чылының эгелээни-биле кады кичээлден дашкаар солун, кижизидикчи утка-шынарларлыг хөй хемчеглер: ужуражылгашкыннар, кежээлер, поончуагалар эртип турар. Оларның эразында дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгашкыннар онзагай черни ээлеп турар.

ЧУРУКТА: ужар чүүлдүң халашкан генерал-майору Василий Георгиевич Шпагин Кызылдың № 15 школазының өөреникчилеринге Ада-чурттуң Улуг дайынының оттуг чылдарының дугайында чугаалап бергенинин соонда.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

АК-ЧЫРААНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Ниитиниң малынга бижиг чем-суурну тургузар дээш ажылдап турарларның культурлуг хандырылгазынче сагыш салып, Эрзин районнуң культура ажылдакчылары болгаш бот-тывынгыр урал чүүл бөлгүмнериниң артистери боттуг ажылдарны кылып турар.

Районнуң ажыл-агыйларында Эрзин суурнуң Культура бажыңының Хүлүмзүрүг аттыг агитация урал чүүл бригадазы сигенчилерже элээн каш катап аалдап келди. Оларның хүлүмзүрүглүг [illegible] чаалап алган. Ол агитбригаданың бот-тывынгыр артистери район ниитинде мал чеминиң белеткелчилеринге 20 ажыг концертти көргүскен.

Улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң культура килдизиниң болгаш Культура бажыңының ажылдакчыларының эгелээшкини-биле Ак-Чыраада сигенчилерге концерт көргүзер деп планнаттынган турган. Ол бүгүдээр районда 3 агитация урал чүүл бригадазы чоокта чаа Ак-Чыраага аалдап чораан келген. Ол урал чүүл коллективтери 3 хонук иштинде солун программалыг 30 концертти аңгы-аңгы районнардан келген сиген белеткеп турар ажыл-ишчилерге көргүскеннер.

Бот-тывынгыр артистер анаа чораан чүгле концерт көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн, бригадаларга лекция, беседаны кылып, агитхуудустарны үндүрүп, мурнакчыларның чедиишкиннерин болгаш ажылга чалгааларны чидии-биле шүгүмчүлеп турганнар. Ол ышкаш районнуң совхозтарының библиотека ажылдакчылары сигенчилерге чаа номнарны чедирип берип, номчулгаларны база организастааннар.

Ак-Чырааның сиген белеткелчилери «Хүлүмзүрүгнүң» бот-тывынгыр артизи Константин Догаачы, «Тарлашкын» агиткультбригададан Саара Чурук, Лиза Төмүр, Нина Хаяжыды, «Хамнаарактан» Н. Анлаа, С. Чывыц оларның күүседкен номерлерин улуг сонуургал-биле көрүп, бедик үнелелин бергеннер.

К. ХЕРТЕК.

МООРТАЙНЫҢ СОНУУРГАЛЫ

Кишинёв хооразының чурттакчызы А. Беженарь бодунуң участогунга чыл бүрүде меегүлер тарып турган. Бир-де катап меегүже оор кирип турарын ол эскерип каан. Меегүлерниң бөрттерин болгаш буттарын ол оор чиир болган.

Участоктуң ээзи ажык мугараан, оор туттурбас болган. А бир-ле катап садчыгашка ажылдап турган, өг-бүлезиниң ынак моортайы — Радж меегү чип турганын көрүп каан.

Ындыг кайгамчыктыг чүүл көрген ээ оон бадыткаары-биле Раджыны меегүлээрде эдертип алган. Меегү чыырда ол шимээн дузалачы болган, чүге дээрге оларны Радж кончуг дүрген тып билир боор эвеспе.

В. СУРИКОВ.

Чаа кинолар

«ЭЛДЕПТИГ ХЕРЭЭЖЕН»

Ынакшыл деп чүл? Бистиң бо үевисте ол кандыг болур ужурлугул? Эр, херээжен кижилерниң аразында дең орге база анаа таарымчалыг кандыг хамаарылгалыгыл? Кинонуң кол маадырын бо айтырыглар дүвүредип турар.

— Мен бодаарымга ынакшыл ниитиниң чурттакчылары бир кол айтырыгларының бирээзи. Ынакшыл кижиниң чурталгага кандаар хамаарылгалыг болурун, оон ажы-чаңының болгаш бодал-сагыжының тургузуунга улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш бо теманы сайзырадыры чугула херек — деп, кинонуң режиссеру Юрий Райзман чугаалап турар.

Кинонуң маадыры Шевелева херээжен эртемниг. Өг-бүлелиг, эки хөй [illegible] рынга-даа таарымчалыг. Ынчалза-даа бүгүүг [illegible] чок. Ол [illegible] чарлы боор...

Оон соонда Е. Шевелева таныжып [illegible] Андрияновка ынакшаалы база өг-бүле туда боор. Ынчалза-даа ол ынакшыл, чурталга үр болбаан. Е. Шевелева Андрияновтан база чарлы боор. Ынчангаш чурттап турганы Ленинград хоорадан ол чоруткаш, аваызының кодээ суурунга келгеш ажылдап, чурттап боор. Хамык болган төөгүзүн уттуру-биле ол суурга чедип келген. Евгенияның кодээ суурга келгеш канчаар ажылдап, чурттай бергениниң дугайында көрүкчүлер кинодан көөр. Оон ролюн артист Ирина Купченко ойнаан.

АРМЕНИЯНЫҢ КУРОРТТАРЫ

Арменияның санаторийлеринге соңгу чылдарда 700 хире [illegible]. Оларның чоорунда тургускан хөй [illegible] санаторийлер, дыштанылга бажыңнары болгаш туристер баазалары [illegible]. Республиканың [illegible] албан черлеринге бистиң курорттарның [illegible] 130 муң ажыл кижи чыл санында кээп турар.

Ындыгыда Арзни, Джермук, Дилижан [illegible]. Бо черлерге чүрек, ижин [illegible] аарыгларын [illegible] турар. Амгы [illegible] чаа аппаратуралар [illegible]. Ындыг [illegible] болганындан ол [illegible] черлери кыш, чай чок ажылдап турар.

Республиканың курорттарын [illegible] перспективтиг план ажылдап кылдынган. Эртип турар чылда курорттарны тургузарынга [illegible] рубль үндүрген. Ол [illegible] Армения [illegible] 20 хуузу-дур. Чоокку чылдарда [illegible] дыштанылга санаторийлерден [illegible] болгаш туристер баазазы тудары көрдүнген. Даштыкы туристерниң саны [illegible]. Курорт зоналарының [illegible] курорттарны [illegible]. Ереван [illegible] көрген.

Оганес АРАКЕЛЯН, ИМА-ның корр.

ОЛИМПИЙЖИ БЕДИКЧЕ

Запорожье чурттуг он тос харлыг студент Владимир Ященконуң адын ам бүгү спортчу делегейге билдингир апарган. Черниң бедиин халыырының делегей рекордун ол тургускан. Миланга бажың иштинге чорык атлетика талазы-биле Европа чемпионадынга Ященконуң чедип алган кайгамчык түңнели 2 метр 35 см болган. Ол рекорд болза оон соңгу чылдарда спортчу деңнелгезиниң чаңгаар түңнели болур.

Москвага болур Олимпий оюннарынга Ященко кайы хире бедикти ажыр халып болуруза? Ол айтырыг спортка ынактарны болгаш специалистерни сонуургадып турар.

Тренерлерниң санап турары-биле алырга, ол үеге чедир Владимир 2 м 40 см бедикти ажыр халып шыдаар. Специалистерниң ол бодалы боттаныр бе дээрзин ийи чыл четпейн-ле бис билип алыр бис.

ЧУРУКТА: В. Ященко болгаш Прагага болган Европа чемпионадынга черниң узунун халыыр талазы-биле делегей рекордун тургускан В. Бардаускене. Оон мурнунда 11 хонук бурунгаар бодунуң тургускан рекордун чаартып, 7 метр 9 сантиметрни халаан.

В. УН ДА СИНИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроиказы).

«ТООЛ» КЛУБТА

Уруглар кижизидилгези — чүгле өг-бүлениң болгаш школаның херээ эвес, янзы-бүрү хөй-ниити организацияларының, оон аштында Пионерлер бажыңының, заводтарның болгаш колхоз, совхозтарның культура бажыңнарының база херээ. Соолгу үеде уругларның чурттап турар черлериниң чанынга уруглар болгаш аныяктар клубтары тургустунуп, анаа чайгы үеде уруглар кижизидер талазы-биле дурумчулагалыг башкыларны тускай үндүрүп турар апарган.

...Москваның Тимирязев районунда № 4 бажыңның херим иштинче чүък машиназы кире халдып келген.

— Саванны эккелди — дишкен соонда оолдар машинаже маңнажыпкан, чамдыызы ырынай машинаның кузовунуң эштин дола бергеннер. Машинаның кабиназындан вазыны төгүп берген кижи үнүп келгеш, оолдарже чымчак чергеш, чугаалаан:

— Оожум, оолдар, оваарымчалыг болуңар. Улус ажыл-агыйының делгелгезинден эккелген саван-дыр, дем-биле дүжүрүп алыңар.

— Ура! Тудуңар оолдар, тут Колька — деп, бир шаштегер дурт-сынныг оол ооң оорушкулуг көрген, өөрушкулуг алгырган. Оолдар машинада сөөптап каан саванны «Тоол» уруглар клувунче демниг-биле дажып эгелээн. Ол клубта уругларның чайгы амыдыралы солун чоруп турар. Спорт шөлүнден футбол ойнаан оолдарның алгы-кышкызы-даа дыңналыр, бичии уруглар лапту-даа ойнап турар, бир чамдыктары шөлде «квадрат»-даа ойнаан турар.

Ында уругларның чайгы дыштанылгазын организастап турарының талазы-биле соолгу үеде мактадып турар «Тоол» уруглар клувунуң ажылын сонуургап көөрү-биле анаа чеде бердим.

Василий Семенович Старцев, демги-ле машинаны чорудуп келген кижи, меңээ уткуп чедип келгеш, мени делгем залче чалады. Ында 12—15 хар чедир назылыг 50—60 хире оолдар бир-ле чүвени сонуургалдыы-биле көрген турлар. Дем чаа саваннар дажыырынга идепкейлиг киржип турган Коля ам көөрүмге кара хилиң песте сарыг арбай саванын эштин кончуг хырбалаан олур. Ооң чанында сарыг карактарлыг бичии уругкурган бүрүдерин бичии кезектерге үүрмектээп, чурук алган чуруунуң кырында чыпшыр үерберден олур.

Ыяштың будуктарындан, дазылдарындан, тараа саваңындан уруглар янзы-бүрү солун чүүлдерни кылып өөрени бергеннер. Ындыг бөлгүмнү бодунуң электросварщик, [illegible] Андрей Капустин удуртуп турар. Коляның талантызын база ол ажыткан. Коля дээрге «бөрге» [illegible] бирээзи турган. Ол бажыңындан оспаксырап, өөредилгезин каап, «кудумчунуң» багай салдарынче кирип бар чыткан.

Василий Семенович чараазында оралзап чалады. Ында [illegible] рү ойнаар-кыстар бар болду. Ол ойнаар-кыстар бөлгүмүнде 100 хире бичии уруглар хаара туттунган, ам чаа шип бе[illegible] боттары кылгаш, оларны боттары «диргизип» турарлар болду.

Клубтуң тывылганы мындыг.

«Кирип моорлаңар!» деп [illegible] клубче оолдарны чалаарымга, баштайгы удаада чым-даа келбээн. Бир-ле хүн янзы-бүрү будуктар, кисточкалар тудуп алгаш кудумчуже уңуп кел мен. [illegible] назылыг бөлүк оолдарның чанынга тура душкеш: «— Бичии уругларга чараш ойнаарактар чурап берип көрүңер» дидим.

— Чүнү-даа чуруп болур бе? — деп бирээзи айтырды.

— Ол кижи бүрүзүнүң талантызындан болгаш [illegible] арапардан тергиин чуруур кижи-даа тыптып келир чадавас, оолдар — деп тырлып кагдым.

Оолдар ол дораан чанында турган хериимге-ле чурун эгелээннер. Оон эгелеп-ле школа [illegible] лар, адс-иедер, тереңдер-биле [illegible] турарыл. Кымга чүгүла кижизидилге [illegible] тарыл деп айтырыгны уштап билип эгелээн бис. Демни Коляга база-ла [illegible] берген бис. Ооң аазы оолдуң [illegible] лансаар болган, а мен көрүп орарымга стол кырында [illegible] кыйдыр тудуп каан [illegible] тур. Ону көргеш Коляга: «оолдардан чыып алгаш мындыг чүвеге өөредип көрем — деп саналдадым. Анаа бир-ле дугаарында өөренирин эвес өөредирин диларге [illegible] боор оң, каралтары чырылган кылынды. Коля шак мынчаар «Тоол» клубтуң идепкейлиг кежигүнү боол, ооң таланты [illegible].

«Тоол» клуб уругларның [illegible] тур, бот идепкейин кыпсып, кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилиинге [illegible] шилип алыр арганы берип турар.

«Тоол» клубтан чоруп тура, мында бичии чаштарның келир үези дээш [illegible] сагыш [illegible] турар Василий Семенович Старцев [illegible] бар-дыр деп сагыжымга хөй-ле эки бодалдар кирди.

Е. ИВАНОВА,
ИМА-ның корреспондентизи.

Чылдагааны чүдел?

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

Бистиң чурттуңзута амгы эмчилерниң [illegible] медицина хандырылгазы сайзыраан, совет кижилерниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдал хүн бүрү улам экижип турар. Ол бүгү бурунгаар [illegible] тураажок, чүректиң янзы-бүрү аарыгларындан аарып турарларның саны чыл бүрү чүге [illegible] олурарыл? Ооң чылдагааны чүдел?

Муң-муң чылдар дургузунда чүрек-дамыр системазының ажылы кижиниң долгандыр турар байдалдан кончуг хамаарылгалыг боон келген. Эртем-техниканың хөгжүлдезе болган амыдыралда кайгамчыктыг өскерилгелер [illegible] турар делегейниң [illegible] өскертипкен. Бо бүгүге организмниң [illegible] туруарындан чүгү-даа мурнай чүрек, дамырлар аарыгга таваржып турар.

Чүрек-дамыр «механизминиң» аарыгларының тыптырынга база бир кол чүүл — шыңганнарының ажылдаарының эвээжээри болур. Эртемденнерниң санап турары-биле алырга, кылып турар бүгү ажылдывыстың чүгле 1 хуузунга кижи күжү үнүп турар, а 99 хуузун машина-техника кылып турар.

Шыңганнарның доктаамал күжениишкинин үндүрүп ажылдаары эндокриниг, нерв болгаш чүрек-дамыр системаларының, иштики органнарның [illegible] гаазының ажылын [illegible] ге, тыныш болгаш чем хайылдырар органнарының ажылдыг [illegible] улуг салдарлыг болур. Күжениишкинниг [illegible] органнарның [illegible] чыглырын болдурбас. Бо бүгү чүрек-дамыр аарыгларын баш удур болдурбазының аргазы болур. Кадык кижи хүнде он километрден эвээш эвес черни чадаг эртпес турар ужурлуг. А херек кырында чамдык кижилер чадаг чоруурундан түвексиингеш, кудумчу урал-спортун ажыглап, хүнде чүгле 2-ден хөй эвес километрни эртип турар.

XVIII векте-ле эртемден Х. В. Гуфеланд [illegible] «Чаңгыс-даа чалгаачай кырыған [illegible]».

Чамдык кижилерниң ой, хемчээл чок чемненирин демдеглээри артык эвес. Хөй семиизер [illegible] семирер. Семирипкен дээрге-ле аарыгның [illegible] деңназин тудуп, болуңга артык деңни болдурбас дээш демисежир ужурлуг.

Таакпылаар болгаш арагалаар чорук чүрек-дамыр аарыгларын улам өскүдер. Никотин ханга адреналин [illegible] болганда, ол нерв-дамырга аң айыылдыг хораа. Ол дамырларны чиңгеледир болгаш атеросклероз, миокардтың инфарктызы дээш чүрек-дамыр аарыгларын тывызырар. Алкоголдуң организмге дээштии база-ла ындыг. Ол [illegible] организмге бүрүнү-биле баксырадыптар багай салдарлыг.

Совет [illegible] «аарыгның» дугайында хөй чугаа болуп турар апарган. Ол шын. Хүнзуг дыштанылгаже [illegible] организмниң хенертен өскерилге болу бээр. Чүге дизе ажылдап турган, хенертен анаа олуруп, күш-ажыл кылбайн баарга, кижиниң нити байдалы баксырап, бир-ле чере аарып турган ышкаш апаар. Ол дээрге-ле база-ла күш-ажылга дадыккан организмниң шимченгир эвес байдалга чаңчыкпайн турары олдур.

Чүрек-дамыр аарыгын бижыглаарда шимченгир чорук, күш-ажыл [illegible].

Ф. ИВАНЧЕНКО,
медицина эртемнериниң кандидады.

«ЧИДЕ БЕРГЕНИ»

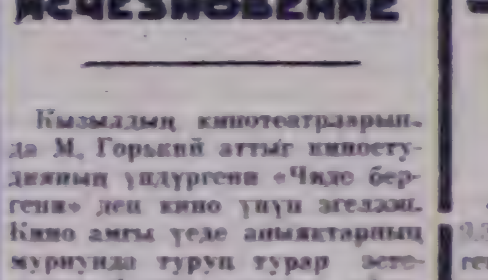

Кызылдың кинотеатрларында М. Горький аттыг киностудияның үндүрген «Чиде бергени» деп кино үнүп эгелээн. Кино амгы үеде аныяктарның мурнунда туруп турар эстетиктиг болгаш этиктиг айтырыгларның дугайында чугаалап турар. Кинонуң тургузукчу режиссеру Вениамин Дорман.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Үе». Информастыг программа.
[illegible]
[illegible] — «Бурунгаар, оолдар!».
11.55 — «Кала чордуң, Одиссей?». Хөй сериалыг урал-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
13.00 — Орус улустуң күрүнениң М. Пятницкий аттыг үлегерлиг хорунуң концерти.
13.45—16.30 — Чапсар.
16.30 — Арктиканың [illegible] дарының хүнүнге [illegible] программазы: «Арга-арыг», «Аныяк тайга», «Уругларывыстың уругларынга арга-арыг».
17.30 — «Бистиң Төрээн чуртувус — ССРЭ».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер.
18.20 — «Сыдысчыгаштар кайда унун турарыл». Мультфильм.
18.30 — «Кодээ амыдыралы». Дамчыдыышкын.
19.00 — «Делегей байдалының дончуудалы». Дамчыдылга.
19.30 — Телемедээлер.
19.35 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.40 — Спорт программазы.
21.10 — «Кала чордуң, Одиссей?». Хөй сериалыг урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
22.30 — «Үе». Информастыг программа.
23.00 — А. П. Чехов — «Сагыш-сыраашкын». ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Прудкин номчуур. «Фильм-концерт».
23.30 — «Е. Светлановтуң концерттери». 4-кү дамчыдылга. Программада Дм. Шостаковичиниң бешки симфониязы.
00.20—01.00 — Эртем-таныылдыг кыдыралдыг фильмнер программазы: «Октаргайже пароль», «Чалчы херээжен азы кадын». Төптеде — медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00 — «Улустуң авлгалары».
18.15 — «Чаңгызам шуптузу дээш, шуптузу чаңгызам дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
19.00 — «Маадырлыг чорук».
19.30 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.40—21.00 — «Бажыңым мээң кирип». Урал-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республиканың [illegible] улуттаар, чаъстыг. Барыын [illegible] угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр боор. Агаарның температуразы 15—20, чамдык районнарга 10—15 градус чылыг.

Кежээзе база [illegible] болур. Хат [illegible]. Агаар температуразы 17—19 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы Н. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гармония» 9.30, 15.05, 20.50, «Чиде бергени» 11.20, 13.10, 17.00, 18.55 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги класска чурттап чорааннар» 9.45, 12.30, «Вий» 10.45, 14.10, 17.20, «Шериге чаа кел диргеннер дайынче чоруткан» 12.25, 19.00, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Амыдырал дазылы» [illegible] шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Десне кууза» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-23-26, 2-31-76, харыысалгалыг секретарының 2-23-26, секретариаттың 2-23-26, партийниң амыдырал килдизиниң 2-21-12, пропаганда килдизиниң 2-31-72, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] 2-21-44, чагаа килдизиниң 2-40-77, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17551. Чагыг № 2862.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгылы талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00667.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 215 (10812) | 1978 чылдың сентябрь 15, пятница | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 2 коп.

КОНСТИТУЦИЯНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА — ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

БҮРҮНҮ-БИЛЕ АЛЫР ДЭЭШ

Бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң тараажылары боттарының бүрүнүнда салдынган сорулгаларны багай эвес күүседип, бо хүннерде дужут дээш демиселди күженишкинниг чорудуп турарлар.

Ажыл-агыйның хову-шөлдеринге бо чылын 2010 гектар черге тараа культураларын чашкан турган. Ынчалза-даа [illegible] 1980 гектар [illegible] 1500 га [illegible] тастың, арбайның болгаш суланың дүжүдүн чидирбес чок ажаар сорулга бистиң мурнувуста салдынган.

[illegible]

Баш бүрүнгээр ажылдап тыртар [illegible] Кызыл-Тайга [illegible] дүжүдүн ажаары көрдүнген. Бо хүннерде [illegible] чорук турар.

Комплекстиг отрядтың комбайнерлери [illegible] бүгү кужун [illegible] чартыы алактатан, тайгалар баштарындан хар дүжүп, чыы улам-на чоокшулап орар. Ынчалзажок 800 ажыг гектар черниң тараазы ам-даа сыпта хевээр. Байдал элээн дүвүреңниг. Ынчангаш дужут ажаалдазынга кээп дузалажыры-биле өске ажыл-агыйларның комбайнерлерин, машина-техниказын дилеп, чамдык хемчеглерни алгылаап бис. Оон түңнелинде «Тыва», «Хандергей» совхозтарындан элээн каш комбайннар болгаш механизаторлар бисте келгеш ажылдап турар.

Тараажының кызыгаар ажылының түңнели алдынган дүжүттүң хемчээли-биле тодараттынар дээрзи билдингир. Ажыы-биле чугаалаарга, бо талазы-биле бистиң мактанырлыг чүвевис чок: дүжүт бир гадан ортумаа-биле 4—5 центнер кирерде болгулаар-дыр. Суглагның черлеринде муң-не чүгээр: 7—8 центнер. Ынчалза-даа тарааның дүжүдү шынап дээш, ылгыа өлчээн каапкан эвес. Харын гектар бүрүзүнге бичии-даа мажак арттырбайн, үнген-не тарааны бүрүнү-биле ажаап алыр дээш бүгү күштү шыңар угландырып турар бис. Комплекстиг отрядтың мурнакчы комбайнерлери Э. Моңгуш, С. Моңгуш, А. Ондар, К. Ондар, О. Ондар оларнан эгелээш совхозтуң бүгү тараажыларының сагыш-сеткили ол дээш аарып, дүвүреп, бо ажылга боттарының телептиг үлүг-хуузун киириштирип турарлар.

Д. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң кол агрономуу.

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

«Шамбалыг» совхозтуң девискээринде тарааның дүжүдү [illegible] болган. Ындыг-даа болза үнген дүжүттү бичии-даа чидирбес чок ажаап алыр дээш социалистиг чарышты улам калбарткааның бо хүнгү хайнышкан ажыл-иш барып турар.

Дүжүт ажаалдазынче ажыл-агыйы августуң 28-те кирген. Ниитизи-биле 23 комбайн ыңаар хаара туттунган. Олардан он комбайн тарааны дорт, а арткаплары тавычалап кестирип турар.

[illegible] чарыштың түңнелин үндүрген. Аңаа тараанның [illegible] комбайнерлерден бирги черни дуржулгалыг механизатор, коммунист Түлүш Дашоол тиилекчи болган. Чеди хонуктуң планын ол 179 хуу күүсеткеш, [illegible] Чаңгыы [illegible] Сарыглар Чигир-оол олар [illegible] 145—149 хуу күүсеткилээн.

Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди тарааны тавычалап кестирип турар комбайнерлерниң аразында социалистиг чарыштың түңнелин база үндүрген. Механизаторлар Ооржак Долгаажык, Александр Сарыглар, Моңгуш Моңгуш-оол олар [illegible] мурнаанныр.

Совхозта дуржулгалыг механизатор Түлүш Шандар-оолович Дашоол СКД-5 комбайнның башкарыкчызы. Социалистиг чарыштың мурнуку ээрүүн ол доктаамал алган, өскелерге үлегер көргүскен. Хүннэ-ле 15 га черниң тараазын ажаар планын ол 20 га чедирип турар.

— СЭКП ТК-ның июль (1978 ч) Пленумунга кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдээниң дугайында парттың болгаш чазактың чорудуп турар ажылы бистерни [illegible] Ындыгда [illegible] чедизи-даа болза өстүрүп алган дүжүттүң тудуму-даа кагбас дээш ажылдап тур бис — деп, Түлүш Шандар-оолович чугаалады.

Шамбалыгжылар бо чылын 5360 га черге тараа культураларын тарааннар. Ооң үш муң ажыг гаазын ажаап алган. Ам арткан сентябрь 21-де бүрүн ажаап доозар дээш ажылдап турарлар.

Л. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: коммунист механизатор Түлүш Даш-оол; ажаалда үезинде.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

«Салют-6»—«Союз-31»: Черни чурукка тырттырган

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков Чер чоогунуң орбитазынга 13-кү неделяны ажылдап доозуп турар.

«Салют-6» — «Союз-31» эртем-шинчилел комплекссиниң экипажы эртемниң болгаш улус ажыл-агыйының казы-бүрү адырларының эргеажыынга дүүштүр Чер болгаш Делегей океанының кырын чурукка тырттырарын уламчылаан.

Космонавтылар Казахстанның, Ортаа Азияның, Сибирьниң, Забайкальениң, Ыракты Чөөн чүктүң, ССРЭ девискээринден Европа кезээ, Каспий далайның чамдык районнарын чурукка тырттырган.

Эгезинде сентябрь 13-те водпроглометрге болгаш магнаар оруктарын [illegible] биологтуг шенелделерниң программазын ажыглап шаттыг операцияларны кылган.

Телеметриктиг информацияларны болгаш [illegible] эштерин бүтээр алырга «Салют-6» станциязының болгаш «Союз-31» корабльдиң борт системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыкшылы байдалы эки. Орбитада шенелделерниң болгаш шинчилелдериниң программазын чедимчелиг күүседип турар.

Чурттуң шөлдеринде

Тараа ажаап алышкынның доктаар чоорушпаан. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыышкын бергилгаар алырга, сентябрь 11-ге чедир чурттуң колхозтары болгаш совхозтары тараа болгаш тараа-бобы культураларын [illegible] 104,2 миллион гектардан ажаап алган азы планның 83 хуузу боол турар.

Кары эвес хевирлиг [illegible] Сибирьниң, Казахстанның, Прибалтика республикаларының механизаторлары эрестиг ажылдап турар. [illegible] чыдыктарында тараа чыдышкан даа болза, бичии-даа шак эртирбейн, болдунар-ла арга-ларны ажыглап турар.

Чурттуң мурнуу чүгүнде кукурузаны массалыг-биле ажаап ап турар. Ниитизи-биле 12 млн. гектар кукурузаны ажаап, планны 64 хуу чедирген.

Чигир свёклазын ажаары калбарган. Ону 250 муң гектардан ажаап алган. Продукцияны чигир заводтарынга ажылдап шылырым кады чорудуп турар.

[illegible] долгунцевтиң 61, хендириниң 20 хуузун ажаап апкан.

Күскү чер андарылгазы болгаш күзүн чажар тараа-[illegible]

(СЭТА-ның корр.).

Л. И. Брежнев А. Б. Ваджпаини хүлээп алган

СЭКП ТК-ның Генеральный секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Совет Эвилелинге албан ёзузу-биле айтырыг-биле чорукта келген Индияның даштыкы херектер министри А. Б. Ваджпаини сентябрь 13-те хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко киришкен, ол беседа үезинде совет-индий харылзааларының, а ол ышкаш делегейде амгы байдалдың чугула айтырыгларын чугаалашкан.

Индияның чаа болгаш чоок Индия Республика-биле найыралдыг харылзааларны болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы быжыглаарынга Совет Эвилелиниң кирип турар үлүүн бедии-биле үнелеп турар болгаш национал хамааржыышпас чорукту, экономиктиг болгаш социал демниглелиниң бирги [illegible] дээш демиселге индий улусту чайгылыш чок деткип турары дээш аңаа өөрүп четтирип турар деп, Индияның даштыкы херектер министри медеглээн. А. Б. Ваджпаини Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче угланган даштыкы политиктиг [illegible] совет-индий харылзаалар болгаш боттандырып турарының дугайын Л. И. Брежнев [illegible] ол илергейлээн.

Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында херээниң улам бедип турарының совет-индий харылзаалар болза, [illegible] тургузуглуг күрүнелерниң тайбың доступ чаштыг [illegible] Азияга болгаш бүгү делегейниң чылык база айнык чок чоруктуң чугула фактору боор турар деп, Л. И. Брежнев демдеглээн. Совет улус Индияның тайбыңга ынаакшылдыг политиказын, империализмге болгаш колониализмге удур улустарның демиселинге оон үлүүн кана-даа каттышпас шиммээшкиннге оон ролюн бедии-биле үнелеп, Индияның Азия диңмэ байдалды чогумчуударынче угланган күженишкиннерин чайгылыш чок деткип турар.

Индияга таваржышкан бөлүс халавының — улуг уеэлээшкинниң түңнелинде хөй кижилерниң өлгенинге база ылыа улуг материалдыг когаралды таварыштырганы-биле холбаштыр харааданышкынны совет удурулды [illegible] СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртулгазындан, а ол [illegible] Л. И. Брежнев илергейлээн.

Л. И. Брежнев тайбының болгаш демниглелиниң өрүүнде [illegible] шынчыы хөгжүлдезинге чедишкиннерлиг болурун улуг индий улуска күзээн.

Найыралдыг аан-чорукту ызылыг ол чуртка баар дугайында [illegible] Президенттиң болгаш Премьер-Министриниң чалаганы Л. И. Брежневке министр А. Б. Ваджпаин база катап дамчыткан. Чалалганы өөрүп четтиргениниң-биле хүлээп алган.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле бодалдар долузу-биле дүгжүп турар, найыралдыг, чуректиң ханызындан байдалга эрткен беседага совет талдан: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң Индияда элчини Ю. М. Воронцов; индий талазы: Индияның ССРЭ-де элчини И. К. Гуджрал, ДХМ-ниң даштыкы херектер талазы-биле секретары Д. С. Мехта олар киришкен.

А. Н. Косыгин Карел АССР-де

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаганы ёзугаар найыралдыг аан-чорук кылып Совет Эвилелинге келир Финлянд Республиканың Президентизи У. К. Кекконен-биле ужуражыр дээш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Москвадан Карел АССР-де чеде берген.

Финн фирмалар-биле кады ажылдап тургаш тудар чаа Костомукшунуң даг-руда арыглаар комбинадының дугайында байыралдыг салырының ёзулалынга А. Н. Косыгин болгаш У. К. Кекконен олар киржир.

Аэропортка А. Н. Косыгинни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, албанның өске-даа кижилери уткаан.

• • •

А. Н. Косыгинни Петрозаводскиге СЭКП Карел обкомунуң бирги секретары И. И. Сеньков, Карел АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. А. Кочетов, СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, албанның өске-даа кижилери уткаан.

В. И. Ленин аттыг «Петрозаводскмаш» завод бүдүрүлгезинге А. Н. Косыгин чораан. Машина кылыкчыларының социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турары-биле ол таныжып, ажылчыннар-биле чугаалажып, оларның күш-ажылын, амыдырал байдалын болгаш дыштанырының организастап турарын сонуургаан.

СЭКП обкомунга А. Н. Косыгин республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый активи-биле ужурашкан. СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларының канчаар күүседиир турарының дугайын чугаалашкаш, чарыштың [illegible] бүгү хемчеглер-биле калбартырының болгаш ханылаарының херекке, улегер болгаш шору ажыл-агыйда бүдүрүлгениң ажыктыг чайгылыш чок [illegible] продукциязының болгаш улустуң херелел барааннарының шыгарын эки кижилеринче республиканың партия, совет, ажыл-агый организацияларының [illegible] күженишкиннерин мөөңнээрниң эргелиг чугулазын ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

АЛТАЙГА ЧОРААНЫ

БАРНАУЛ. (СЭТА-ның корр.). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев Алтай крайга сентябрь 11-ден 13-не чедир чораан.

Край төвүнүң чаа бүдүрүлгезинге, элээн каш колхозтарга, совхозтарга болгаш тараа продуктулар бүдүрүлгелеринге ол чораан, дүжүт ажаалдазы-биле болгаш күрүнеге тараа садып турары-биле таныжып, М. С. Соломенцев тараажылар болгаш специалистер-биле, партия ажылдакчылары-биле, колхозтарның, совхозтарның болгаш тараа продуктулар бүдүрүлгелериниң удуртукчулары-биле чугаалашкан.

Партия крайкомунга крайның партия, совет болгаш ажыл-агый активиниң чөвүлел хуралы болган. Аңаа эш М. С. Соломенцев чуве чугаалаан.

ПАРТИЯ КОМИТЕТТЕРИНИҢ ПЛЕНУМНАРЫ

КЫЗЫЛ

Дүүн СЭКП Кызыл хоорайкомунуң пленуму болуп эрткен. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң база партия обкомунуң VIII пленумунуң түңнелдериниң болгаш «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде, ол Пленумнуң доктаалында ажыглаттынган сорулгаларга дүүштүр хоорайның партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди партия хоорайкомунуң бирги секретары А. И. Поскидаев кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды пленум хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң IV пленумунуң түңнелдериниң болгаш «Тыва АССР-ниң бүдүрүлгезиниң күштерин улам [illegible] хемчеглериниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырар талазы-биле хоорайның партия организацияларының сорулгаларының дугайында СЭКП хоорайкомунуң VI пленумунуң шиитпирлериниң күүсеттингениниң дугайында информацияны [illegible] Ол дугайында информацияны хоорайкомнуң секретары Б. П. Свинцов кылган.

Хоорайның XXIII партия конференциязындан бо чыдыңга дээр 8 ай чылдарның дугайында доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр С. М. Кудажиниң СЭКП хоорайкомунуң ийиги секретары биле бюро кежигүнү хүлээлгелеринден [illegible].

Партия хоорайкомунуң ийиги секретарынга Б. П. Свинцовту соңгаан. Секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге мурнунда СЭКП обкомунуң [illegible] Г. Ш. Моңгушту соңгаан.

СЭКП хоорайкомунуң пленумунуң ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин киржип, делгеренгей чуве чугаалаан.

• • •

Кызыл-Мажалык

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң [illegible] СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның политиктиг болгаш [illegible] партия организацияларының [illegible] партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи О. Б. Моңгуш аңаа [illegible].

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды пленум хүлээп алган.

Районнуң XXV партия конференциязының бо чылдың ноябрь 23-те чыыштырар дугайында доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленумда организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр О. П. Моңгушту партия райкомунуң секретары болгаш бюро кежигүнү хүлээлгелеринден пленум хостаан.

СЭКП райкомунуң секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге партия обкомунуң Политтиктиг чырыдыышкын бажыңының эргелекчизиниң оралакчызынга ажылдап турган Б. С. Шымбайты пленум соңгаан.

Саратовтуң немелде тараазы

САРАТОВ. (СЭТА-ның корр.). Күрүнеге тараа садыгның планы-биле деңнештир социалистиг хүлээлгелерин областың чер ажылдакчылары күүседипкеннер. Тараа [illegible] аңаа 750 муң [illegible]

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге харыы кылдыр областың ажыл-ишчилери [illegible] демниглел деп, плеткелчи, СЭКП обкомунуң бирги секретары [illegible] Бо чылын тараажылар бедик дүжүттү өстүрүп алганнар. [illegible] онза эки дужут үнген.

Тарааны [illegible] кызыл хуусаа иштинде ажаап алган. Ол чорукка дүжүт ажаап алырының шаптавыт [illegible] [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. И. [illegible] комбайнерлери [illegible] бүрүзүнге-ле 30 муң центнер тарааны, а ниитизи-биле 120 муң центнер тарааны бастыргаа [illegible] социалистиг күш-ажылдың Маадыры Н. И. Еремеев тараа шыгжамырларынче дөрт муң тонна тарааны чедирген. [illegible] тудалар тус-тус механизаторларга норма-чижек болу берген. 500 хире ажылдар транспорт звеноларының звено бүрүзү-ле 60 муң центнер болгаш оон хөй центнер тарааны бастырганнар.

Ам үеде областа кезек культураларны ажаап турар. Чер ажылдакчылары күрүнеге хөй кылдыр тарааны болгаш чинге-тарааны садар дээш чүткүп турар. Ооң-биле кады күскү тараар культураларның тарылгазын ажаап ап турар. Отрядтар болгаш [illegible] Подзоның [illegible] бергени.

Тараа [illegible] Саратовчулар чаа хүлээп алган бедиткен хүлээлгелериниң тараазын [illegible]

Беш чылдың улуг чылы [illegible] улус ажыл-агыйы планының, күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиткен хүлээлгелериниң хуусаа бетинде күүседир, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң күүселдезинге [illegible] кииргеш дээш областың [illegible] Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке актив хуралының киржикчилери бижип бергеннер.

> Даштыкыда

ЭФИОПИЯДА БАЙЫРЛАЛДАР

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Феодал-монархтыг бот-тудуушку дүжүлгезиниң деңзин [illegible] Эфиопияның байырлалын [illegible] уламчылап турар. Социалистиг Эфиопияның, Совет Эвилелиниң, Куба Республиканың, Кужур туктары-биле, Маркс, Энгельс болгаш Ленинниң чуруктары-биле нийслелдиң Революция кудумчузу [illegible] Национал армияның шериг парады болган.

Парадты ажыдып тура, Эфиопияның камгалал министри бригада генералы Тайе Тилахун Төп трибунада турганнарны — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовка баштаткан совет партия-күрүне делегациязынга болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Рускага чуректиң ханызындан байыр чедирген. Совет Эвилелиниң көргүскен материалдыг дузаламчызынга болгаш Эфиопияның национал армия кадрларын белеткээринге көргүскен дузаламчызынга министр бедик үнелээшкинин берген. Эфиопи революциязының тиилелгезинге Куба Республиканың киирген улуг салдыышкынның чугулазын министр демдеглээн.

Байырлалдың киржикчилеринге [illegible] Социалистиг Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Менгисту Хайле Мариам [illegible] Түр шериг административтиг чөвүлелдиң даргазы медеглээн.

Менгисту Хайле Мариам Фидель Кастро Руска олар бедиуурун, хүлээп алышкынны кылган.

Хүлээп алышкынга барган аалчыларның аразында совет партия-күрүне делегациязы олурушкан.

Хүлээп алышкын мурнунда байырлалдыг ёзулал-биле Фидель Кастро Руска чурттуң эңге шаңналын — «Социалистиг Эфиопияның хүндүлел сылдызын» тывыскан.

САДЫГНЫ КАЛБАРТЫР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Совет Эвилели-биле ол Америка-биле садыгны [illegible]

Садыгга [illegible] «Форин полисис журналга сураглыг экономист Дж. Кайзер бижээн. [illegible] Бараан чук кылымал алмаздар бүдүрериниң херек дериг-херекселдерин ССРЭ-ге садыглап эвдэлээн. А ооң түңнелинде Совет Эвилели бодунуң тускай технологиязын ажылдап кылып алган болгаш ам [illegible] алмаазтарын делегейниң хөй-биле садып ап турар.

партийжи информация

РАЙКОМ БЮРОЗУНГА

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга кедээ тудугну улам ыңай хөгжүдерин чугулазын онзалап демдеглээн. Ынчангаш ол айтырыг амгы үеде чер-черде партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнде тургустунуп турар. СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозунуң хуралынга районда тудуг организацияларының ажылының дугайын чугаалажып, хандыр сайгарып көрген.

Кызыл-Мажалыктың № 741 КМК-зының бот-орулга-чарылгаалыг тудуг участогу, а ол мышкаш база-ла бот-орулга-чарылгаалыг септелге-тудуг участогу бо районга янзы-бүрү тургузугларны болгаш септээр ажылды кылып турар. Кедээ бөлүглер ажыл-агыйларга база албан организация черлеринге объектилерни тудуп бээр, чогуур өйүнде ажыглалга киирер база ажыглаттынып турар бажыңнарның септелгезин кылыр талазы-биле бо тудуг участоктары чамдык эки ажылдарны кылып турарын бюрога демдеглээн.

Районнуң өйй тудуг организацияларының ажылында чамдык эки чүүлдер бар-даа болза, улуг четпестер база чедир кылдынмаан ажылдар барын СЭКП райкомунуң бюрозу демдеглээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, тудугларның шөйүлбезин [illegible] участоктарның администрациялары, оларда партийжи, профэвилел болгаш өскелер хөй-ниити организацияларны ыракта чедир ажылдавайн турар. № 741 КМК-ның тудуг участогу (начальниги С. Х. Шыырап) планнын даалгаларын доктаамал чедир күүсетпейн келген. Ол организация «Бай-Тал» совхозка өйй квартиралыг 3 бажың, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга өйй бажың тудуп, дүжаар хуусаазын үскен, тудуг материалдарын чедиишкинчок ара каттап.

Септелге-тудуг участогунда четпестер база хөй, оон ажылының шынары багай. Тудуг материалдары четпезиндеп ажылчыннарның аңаа турар чоруу хөй. Кайы-даа тудуг материалдарынга бажыңга ыракта четпес. Соңга шили, түүйбү ышкаш материалдарның үрелири хөй.

Чагытчылар («Бай-Тал», «Тээли» совхозтар) 741-ги КМК-ның тудуг участогунга четпес дуза көргүзүп турар. Тудуг кылып турар девискээрни электроэнергия, суг-биле хандырар, чамдык транспорту бээр дээш өске-даа чүүлдерге шупту чедир дузалавайн келген.

Кайы-даа тудуг участоктарында сантехниктер чок. Оларны түгээ Ак-Довурактың тудуг организацияларындан чалап ээкеп турар. Чалаап кижилер чогуур үе-шаанда келбес таварылгалар хөй. Ынчангаш бажыңнарның иштинде оларга системаларының ажылдары [illegible] турар.

Районнуң бот-орулга-чарылгалыг тудуг участоктарында ажылчыннар ортузунда масса-политиктиг ажылдар четпес тургустунган. Тудугжуларга лекция, беседалар эвээш номчуттунуп турар. Тудуг кылып турар черлерге көскү агитацияны чедир кылбайн келген.

Районда тудуг участоктарының ажылдарын «Тыва кедээ тудуг», «Тыва септелге тудуг» тресттериниң удуртукчуларының четпес кичээнгейи салып турарын бюрога демдеглээн.

СЭКП райкомунуң бюрозу районга тудуг организацияларының ажылын улам экижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

МЕТОДИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛГЕ

Партийжи организациялар болгаш идеологтуг ажылдың талазы-биле СЭКП обкомунуң методиктиг чөвүлелиниң чоокта чаа болган хуралынга малчыннарның амыдырал-чурталга база культура хандырылгазын организастап турарының дугайында СЭКП Бии-Хем райкомунуң пропагандада болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи К. О. Хомушку дыңнадыг кылган. Районнуң «Өөк», «Саяк» совхозтарында малчыннарның амыдырал болгаш культура хандырылгазы улам экижип турарын аңаа демдеглээн. Фермаларда болгаш хойжу ларның коданнарында чаагай чаңчылдарны кылган бажыңнарны тудуп, суурларда амыдырал хандырылгазының албан черлериниң ажыттынганнаан, малчыннарның чагыгларын күүселдези-биле хүлээп алыышкыннарны ой-өйүнде организастап турар.

Оон-биле кады көгүдээдиг хураалдарында ол айтырыгга хоойбаннар чамдык саналдарны киирген. Ылаңгыя районнуң ажыл-агыйларының чамдык турлагларында ам-даа радио-клубтар тургустунмаан. Малчыннарга көжүп чоруур кино, концерттиг бригадалар хова барып турар. Малчыннарның амыдырал база культура хандырылгазының талазы-биле комплекстиг планның чиңгене күүсеттинип турарын партия райкому кошкак контрольдап турар.

Районнуң малчыннарының амыдырал болгаш культура хандырылгазынче доктаамал кичээнгей салырын районнуң партия организацияларынга методиктиг чөвүлел сүмелээн.

ОТЧЕТТАР — СОҢГУЛДАЛАР

Парторганизацияларның амыдыралынга чугула болуушкун—отчеттар болгаш соңгулдалар эгелээн. Партия [illegible] коммунистерниң [illegible] эргелекчи [illegible] 18 партбөлүктерге эрткилээн мындыг хуралдарның оларның үедунда турар 21 коммунистиң 86-зы киришкен болгаш оларның 52,9 хуузу саналдарны берген.

«Маңгыш» совхозтуң үшкү хойжу бригадазының (партбөлүк организакчызы Белчээ Мама) отчет-соңгулдалыг хурал бодик деңнелге эрткен. Мында 8 коммунист шуптузу күш-ажылга [illegible] көргүзүп турар. Эштер О. Намдал, И. Сади төрүүр чүс хойдан-на 106—110 хураганнаан алган. Бригада [illegible] төрүүр чүс хойга оналаштыр 101 хураганны, бир баш хойдан-на 2 кг дүктү алган.

Коммунистер отчет-соңгулдалыг хуралдарга бригадаларның ажыл-херектерин партийжи организацияларның болгаш масса-политиктиг ажылдар-биле сырый холбаштырып чугаалашкан. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле сорулгаларны тодаргайлаан.

«Чаа орук» совхозтуң бода мал фермазынга база Нарын ортумак, Булуң-Бажы сес чыл школаларынга коммунистерниң ындыг хуралдары организастыг эрткилээн. Районнуң парторганизацияларында отчет-соңгулдалыг хуралдар үргүлчүлевишаан.

Новгород областың оруктарында болгаш тараа шөлдеринде «Дужут-78» деп областың операциязының «ОПГ» деп бижиктиг милиция машиналары көстүп келген. Ол болза тараа ажаалдазының үезинде КАИ-ниң область килдизиниң тургускан оперативтиг кожуп чоруур бөлүктери-дир. Операцияның сорулгазы болза тараа чидирип бээр автотранспортка оваа-ондак болдурарын сагыдыр болур. ОПГ-ның ажылдакчылары машиналарның хаарыжаларының дыдык чогуп, оларның техниктиг байдалын хынап, тараа сөөртүлгезиниң айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле чолаачылар-биле профилактиктиг ажылды чорудуп турарлар. «Дужут-78» деп операцияда оперативтиг 30 ажыг кожуп чоруур бөлүктер ажылдап турар.

ЧУРУКТА: «Дужут-78» деп операцияның киржикчилеринге орук хайгааралының Новгород дивизионунуң командири капитан А. И. Даниловтуң инструктаж чорудуп турары.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хандырылгаңар кандыгыл?

АЖЫТТЫНАРЫН МАНАГЗЫНЫП...

Саглы суурда азып-чем бараанналарының садыглаа садыгжылары О. Ооржак, К. Соржак) ажылдаар хүн чурумун хажыдар чоруктар бар. Магазинниң кирер аксында оон ажылдаар хүн чурумун аскан: магазинниң ажылдаар эгелээри эртенгиниң 10 шак, дүъштеки чарсары—2-4 шакка чедер, магазинниң ажылы 7 шакта төнер. Ажылдаарының хүн чурумун бижип, азып каан турда-ла, ону хажылары канчап-даа таарышпас деп бодаар мен. Чүгле суурнуң чурттакчылары эвес, ырак-чооктан чем садып алыры-биле келген малчыннар магазинниң ажыттынарын манап шаг-ла боор.

Оон-биле кады магазинде азып-чем бараанналарының ассортиментизи эвээш ылаңгыя ногаа аймаа, картофель чок. Садыгжыларының талазындан арага аймаа садыгның чурумун хажыдар, ону сагывас чоруктар база бар.

Совет садыгжыларның хүн бүрү ажылында кол негелде болза садып алыкчыларга культурлуг бараан болуру. Бистиң суурнуң садыгжылары ону четпес күүседип турар. Магазинниң ажылдаар хүн чурумун садыгжыларының талазындан хажыдар чорукту моон соңгаар болдурбас база бараанналары четчелээр талазы-биле Өвүр районнуң садыг эргелели хемчеглер алза чогуур.

О. ДАЛБЫП.

Эртемденнерниң рецептизи-биле

Латвияның эртемденнериниң тургускан сүттүг чаа продуктуларының шенелделери сөңгүлүр болган. Оларның чиикем таблеткалары маргылдаа соонда күштерин катап тургузуп алырынга дузалаар, шагырааның соксадыр. Калориязының талазы-биле хөөг сарыг сүттен кылган бир ындыг таблетка чартык стакан арыг хөөг сүтке деңнежир.

Сүт үлетпүрүнүң артык продуктуларын ажыглаарының технологиязын ажылдап кылыры болгаш сүт продуктуларын үр үе дургузунда шыгжаарының методтарын дилеп тывары болза Латвияның кедээ ажыл-агыйың академиязында профессор И. Зариньның лабораториязының шинчилелдериниң кол угказын тодарадып турар. Тускай эртемниглерниң саналдазы сүт сарыг суудан, химистен кылган коктейль, сүт сарыг суудан кылган драже эки хоолуңгур, улуг болгаш чаш уругларга ажыктыг.

Эртемденнерниң саналдазы-биле «Июнь 17» болгаш «Лайма» фабрикаларының кондитерлериниң сарыг сүтү немеп тургаш кылганы вафлилер болгаш конфеталар Риганың чурттакчыларынга таарышкан. Риганың сүт комбинады хөөг сүтү өйй чүс грамм деңзилиг кылдыр тускай саваларга бүдүрүп үндүрген. Ону бүдүрериниң технологиязын база-ла Академияга ажылдап кылган.

(СЭТА).

Рига.

СУГАТТЫГ ШӨЛДЕРДЕН

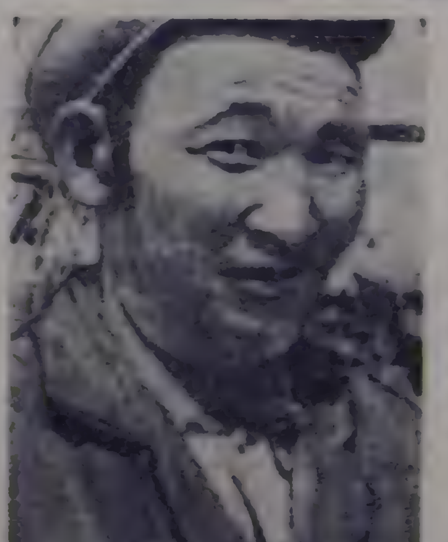

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң сугаттыг шөлдеринде тараа багай эвес үнген. Тараажылар чамдык черлерден, ылаңгыя Бора-Тайга салбырының шынааларындан, бир гектарга оналаштыр 8 центнер ажыг дүжүттү ап турарлар.

Дуржулгалыг комбайнер Далаа Сарыгларның удурткан звенозу бо хүннерде тарааны дөрт кестиреринге эки көргүзүглерни чедип ап турар. Д. Сарыглар бөдү хүнде кылыр үлүүн үргүлчү ажыр күүседип, бичии-даа аңаа туруушкун чок ажылдап келген. Ол бо күзүн 400 га черниң тараазын чиңериг чөнка бедик шынарлыг кылдыр ажаарын хүлээнген, кызымаккай ажылдап турар.

Тарааны комбайннардан шаңче сөөртүүрүнге хөөчүн чолаачы Очур Оормантың киирип турар үлүг-хуузу улуг.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы тараажы Д. Сарыглар; чолаачы О. Ооржак машиназынга чаа дүжүттү чудурүп тур.

О. ОХЕМЧИНТИҢ сөзү, фотолары.

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

Бистиң «Х Улуг хурал» совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда ниитизин малынга 1958 тонна сиген, өйй чүс-өйй чүс тонна силос болгаш сенаж белеткээр план турган. Ол бүгүнү сентябрь 8-ке чедир ажыр күүсеткен.

Совхозтуң механизастаттынган өйй бригадазы мал чеминиң белеткелинге доктаамал ажылдап келген. Оон ангыда түс-түс мал бригадаларынга, фермаларынга болгаш тудуг бригадазынга база суурнуң албан организация черлеринге тускай планны бергилээн турган. Оларның чамдыктары планныг оналдаларын август 20-те чедир күүсеткен болгаш харын-даа чамдыктары ажырган. Чижээ тудуг бригадазы 5 тонна сиген кылыр турган 34 тоннаны, МТМ, автопарк каттыштыр 50-ниң орнунга 64 тоннаны, № 1 хойжу бригада 230 тоннаны кылыр турган 251 кылдыр күүсеткен.

Ол-ла бригаданың малчыннары хууда планнарын база ажыр күүсеткеннер. Чижээ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б. О. Доржан 10 тонна сиген кылыр планын 22,5, К. Амыртаа 22, А. Сундуям, Ч. Чамзын чээрби-чээрби тонна сигенни кылып алганнар. Бригаданың чамдык малчыннары ам-даа немей сиген белеткеп турар.

Кара-Булуңнуң хову бригадазы (бригадири А. Дүрбүлек) мал чеми белеткээр планын 75,3 хуу күүседип, өскелеринден кудурукта турар. Ынчалза-даа бригада Кара-Булуң шынаазының сигенин август 28-те дооскаш, амгы үеде Кызыл-Чыраа, Мүнгаш-Эл алаактарында арткан сигенни кестирип, ажаап турарлар. Бригаданың чамдык механизаторлары Узун-Сайырда кандааш орайтаан 200 ажыг гектар черниң тараазын мал чеми кылдыр порстеп турар. Ынчангаш бригаданың оналашкан планын күүседип алтарының барымдаалары бар.

Келир кышка удур совхозтуң бо чылгы мал чеминиң белеткелинге Кызыл хоорайның албан организация черлериниң ажылдакчылары 310 тонна сигенни белеткеп, улуг дузаны чедирген. Ылаңгыя республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективи 160 тоннаны белеткээр турган 195 кылдыр күүсеткен. Кадык камгалал [illegible] автобаазазының коллективи 15 тоннаның орнунга 22 тоннаны кылып берген. Ыттуңай коллективтерниң ажыл-ишчилериниң чедирген дузазынга баян-кудрулар өөрүп четтиргенин илередиптер.

С. ДУВАА.

Кызыл район.

ШЫНГА харыы

КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТКАНЫНДАН

Мындыг ат-биле бо чылдың июль айның 26-да үнген «Шын» солунга Х. Мөңгүштүң корреспонденциязы парлаттынган. Чүүлде Ак-Довурактың хлеб заводунуң кылып үндүрген продукциязының кузу шынарлыг болуп турарын шүгүмчүлээн турган.

Барыын-Хемчик район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы эш М. Верещагинниң редакцияга дыңнатканы болза: корреспонденцияда айыттынган чүүлдер бар тургулааны шын. Амгы үеде хлеб заводунда хлеб салыр шкафтарны, шуудулга транспортерларын тургузуп турар. Хлеб сөөртүр машиналарны база септеп турар. Бедээ магазиннерниң хлеб алыр шагын доктааткан.

Чүүлдү районнуң ажыл-чаги-хандырылгазы килдизиниң болгаш заводтуң ажылдакчыларының каттышкан хуралынга чугаалажып көрген.

МИЛЛИОННАРНЫҢ МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ УНИВЕРСИТЕДИ

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң дээштиин бедидер

Коммунистерни, бүгү ажылчы чоннарны марксизм-ленинизмниң идеялары-биле, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң төөгүлүг дуржулгазы-биле, партийжи политиканың алыс сорулгаларын медереп көөрүнүң тодаргай билиглериниң-биле чепсеглээриниң дугайында СЭКП доктаамал сагып чорбашавып турар. СЭКП ТК-ның Чиңгиле секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев «Улуг Октябрь болгаш кижи төрелгетениниң демдиктелиишкини» деп илеткелинге мынча деп чугаалаан: «Ниитилелдиң бедик сорулгаларынче алыс чүткүлдүг болур чорукка, идейлиг бүзүрелге, күш-ажылдың баулуг чогаадыкчы бау-биле көөрүнге кижиниң кижизидери — бирги черлерниң сорулгаларының бирээзи. Коммунизм дээш демиселдиң эң чугула фронтунда турун турар, ол фронтута бистиң тиилелгелеривис экономиктиг тургузуун кудун чорудулгазы-даа чуртуг социал-политиктиг хөгжүлдезин-даа улуг-биле хамаарышкан».

Партийжи болгаш комсомолдуң политиктиг өөредилгезиниң, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң системазы миллионнарның баулуг массалыг марксис-ленинчи университеди апарган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң болгаш улусту университедин чүвени калбарган өөредилгениң бо бүгү черлеринде 80 миллион ажыг кижи өөренип турар.

Эрткен өөредилге чылынче база аңаа улуг ниитилел-политиктиг болуушкуннар-биле холбаалыг болган. Совет улус, дептилгелиг бүгү кижи төрелгетени Улуг Октябрьның алдан чыл оюн демдеглеп эрттирген. Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң девискээринде бир дугаар конституциязы—чаа Совет Конституция хүлээп алынган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш партияның болгаш чоннуң демисели чогаадыкчы чорук-биле, чаа-чаа [illegible] гайлаттынып турар. ССРЭ бодунуң өңнүктери болгаш эвилелчилери-биле кады империализмниң болгаш реакцияның күштеринге удур, [illegible] дээш, тайбың, социал дептилгелиг болгаш улустарның хосталгазы дээш чүткүлдүг демиселди чорудуп турар. Өйй системаның идея талазы-биле удур-дедир демисели улам чидигленип турар.

Партийжи пропаганданың товуңда ниитилел-политиктиг практика-биле сырый холбаалыг кестүп көрбээн хөй саның айтырыглар туруп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң эвилегчок чедиги сессиязының, Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралдың материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ Конституциязының төлевилелиниң дугайында», «Улуг Октябрь болгаш кижи төрелгетениниң демдиктелиишкини» деп илеткелдерин, «Коммунизмче оруктун төөгүлүг үе-чадазы» деп ооң чүүлүн өөренири массалыг шинчилиг болу берген.

Бистиң партиявыстың болгаш чонувустуң төөгүзүн тургуспаан таңы шинчилежип алырынга, кижилерни ылаңгыя аныяктарны патриотчу сагыш кижизидеринге эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп сактыышкыннарын киржээлдерге, теоретиктиг болгаш номчулга конференцияларынга чугаалашканы улуг идигни берген. Бо чорук өөредилгениң дээштиин бедидеринге, бүгү партийжи-политиктиг ажылды ниитилештиреринге үре-түңнелдиг болган.

Эрткен өөредилге чылында ниитилел, чадаан коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер эш Л. И. Брежневтиң «СЭКП Төп Комитединиң Отчеду болгаш ниитиги база даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелин, партияның XXV съездизиниң өске-даа документилерин съезд соондагы бүгү үеде уламчылап өөренирин кол-дуунда-ла дооскуннар. «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партийжи өөредилгениң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыттынган сорулгалар чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Политиктиг база экономиктиг кичээлдерниң коммунистиг тургузуушкуннуң практиказы болгаш чугула сорулгалары-биле холбаазының кестүүг биле [illegible] бүдүрүкчүлүүн ажыктыгы болгаш [illegible] шынарын бедидеринче, социалистиг экономиканың курлавырларын улам чеп ажыглаарынче кадрларның кичээнгейин угландырарынга оларның ролюнуң күштелгенин эрткен өөредилге чылының маргыш чок чедиишкини болуп турар. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң өөредилгезин хамыктың мурнунда Төп Комитеттиң декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлери, эш Л. И. Брежневтиң Сибирьже болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн районнарынга чорупкан үезинде чугаалаан чугаалары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында сорулгалары, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн районнарынга эш Л. И. Брежневтиң чорупкан турган бергени. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге чугаазында тодаргай айтыышкыннарын болгаш сүмелерин ханы утаадырынче болгаш боттандырарынче угландырганының ачызында ол бүгү чедип алдынган.

* * *

Амгы үеде партия организациялары 1978—79 чаа өөредилге чылынга белеткенип чер болгаанда калбарты бергеннер. Сорулга болза, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң талазында чедип алдынган чүүлдерни быжыглап, ары база көвүделири, ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидеринче угланыышкынның амыдыралга чорудары дээш демисел-биле өөредилгени улам ханы холбаары болур. Ол угланыышкынны партия болза амгы беш чылдың чуглс кол сорулгазы кылдыр эвес, а хөй-хөй чылдарже бурунгаар бистиң экономиктиг болгаш ниитилел хөгжүлдезиниң тодарадыкчы факторы, совет улусту кижизидериниң программазы кылдыр көрүп турар.

Марксизм-ленинизмни өөредилге бо программага онзагай черни ээлээр. Чугаа хамыктың мурнунда калбак массалар марксистиг-ленинчи үзел-бодалга коммунистиг бүрүн-биле кижизидер талазы-биле ажылдың дугайында чорупу турар. Ол ышкаш өөредилге болза совет кижи бүрүзү бистиң мурнуустуң туруп турар сорулгаларны ханызы-биле утаап, ук сорулгаларны шиитпирлээриниң бодунуң ролюн медереп билген турарынга идиг берип, профессионал мергежилди сайзырангайжыдарынче, ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидер дээш демиселге хууда төлептиг салыышкынның киирерине кижи бүрүзүн ол хайныктырган турар дугайында чугаа чоруп турар. Политиктиг кичээлдер—күш-ажылчы кижизидилгениң, күш-ажылчы ниитилелге үнезин ханызы-биле медереп билиринге, чүгле чурумнуг болгаш үлегерлиг ажылдаар эвес, а чогаадыкчы, үре-түңнелдиг ажылдап билир чүткүлге чонну кижизидериниң дээштиг чепсээ.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң кижизидиишкин-биле ниитилел-чурттаашкынның кижизидилгезин бижип, амыдыралга быжыг турушту ээлеп, ниитилел мурнунга хүлээлгезин медереп билиринге, амыдыралдан социалистиг хевиринге удурланыышкак, бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске шаптыктап турар бүгү-ле чүвеге элтеш чок болурунга чонну кижизидериниң чугула чепсээ. Кижи бүрүзү ниитиниң херээ дээш бүгү күжүн болгаш билиглерин берип ажылдаарын дөрт хүлээлгезин кылдыр көөр шак мындыг моральдыг-психологтуг байдалды күш-ажылчы коллективтерге тургузарынга ол идигин бээр.

Өөредилгениң ужур-утказын байыдарының, оон теоретиктиг деңнелин бедидериниң эргежок чугулазы СЭКП-ниң XXV съездизинге демдеглеттинген. Бо сорулга-биле марксизм-ленинизмниң үндезин чүүлдерин, бистиң партияның болгаш Совет чазактың төөгүлүг дуржулгазын, СЭКП-ниң съездилериниң шиитпирлеринде база өске-даа партийжи документилерде, ССРЭ-ниң чаа Конституциязында, эш Л. И. Брежневтиң, партия болгаш чазактың өске-даа удуртукчуларының ажылдарында айыттынган коммунистиг тургузуушкунуң база делегейниң ниитилел хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларының талазы-биле идей-политиктиг түңнелдериң дыңнакчыларының ханызы-биле шиңгээткен турарын хандырар херек.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазының бүгү звеноларынга, пропаганданың массалыг хевирлеринге өөредилге чылы СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң материалдарын, СЭКП-ниң даштыкы политиказының болгаш делегей арназынга идеологтуг демиселдиң чугула айтырыгларын өөренири-биле эгелээр. Октябрь — ноябрь айларда бо темалар талазы-биле тускай 3—4 кичээлдер эрттирерин сүмелеп турар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленуму кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдери дээш демиселдиң чаа үе-чадазы болганы-биле төөгүлүг болуп турар. Пленумнуң шиитпирлери, эш Л. И. Брежневтиң илеткели, кедээ ажыл-агый талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалы ленинчи агарап теорияны болгаш практиканы чогаадыкчы бау-биле хөгжүдеринге улуг салыышкын, кодээниң бүдүрүлге болгаш социал-экономиктиг айтырыгларын шиитпирлээри дээш чуртуң күчүзүн улам ыңай быжыглаары, совет улустуң амыдыралының чаагай байдалының бедидери дээш бүгү-улусчу демиселдиң тодаргай программазы болуп турар. Кичээлдерге, оон дыңнакчыларының кандыг-даа кырында ажылдап турары хамаан чокка, партияның амгы үеде аграр политиказының кол утказын болгаш чедиишкиннерин чугаалажып көрүп, Пленумнуң материалдарының ужур-дузазын, кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерин киирери, оларны боттандырарынга коллектив бүрүзүнүң ролюн [illegible] чугула.

ССРЭ-ниң даштыкы политиказының болгаш идеологтуг демиселдиң чугула айтырыгларынга тураскааткан кичээлдер амгы үеде делегей [illegible] чорудулгалыг байдалын сайгарып көөрүнге дыңнакчыларга дузалаар хүлээлгелиг. Бо талазы-биле [illegible] политиканың [illegible] дыг, аңгы талазы-биле алыс будужун, тайбынга мөөкшылдыг угланыышкынын, СЭКП-ниң XXV съездизиниң соондунде партияның делегейге ажыл-чорудулгазының чедиишкиннерин [illegible] хүлээп алган Тунңел актының Совет Эвилелиниң чайгылыш чок күүседип турарын илередип көргүзер ужурлуг. Оон-биле кады амгы үеде делегей байдалы нарын, чорудаалыг болуушкуннарның болуп турары-биле тодаргайлаттынып турар дээрзин көргүзер апаар. Империализмниң эң реакциялыг бөлүктери болгаш оларның-биле каттышкан турар шенин удуртукчулар делегей байдалын баксырадып, «соок дайынның» үелеринче дедир эгидерин оралдажып турарлар. Олар боо-чепсекти эндерези бүдүрерин чүткүп, социалистиг дем каттыжыышкынның [illegible] тайбынга хоочуннадыг хуусаазы [illegible] [illegible]

Хоорайның атлазы

А. А. Жданов аттыг университеттиң эртемденнериниң белеткеп кылганы «Ленинград» деп атлазында хоорайның революстуг эрткен үезин, оон тургустунуп келген үе-чадаларын илереткилеп. Өөң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Геодезия болгаш картографияның кол эргелели парлап үндүрген.

— Карталарны, фотографияларны, чуруктарны, схемаларны эртем талазы-биле тайылбырлар-биле немээн. В. И. Лениннин амыдыралы-биле болгаш ажыл-чорудулгазы-биле, Питер пролетариадының революстуг хөделиишкиннери-биле холбашкан черлерге онза кичээнгейни салган. Тускай бөлүктү Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарынга тураскааткан—деп, атластың кол редакторы А. Г. Дуров чугаалаан.

Индустриялыг болгаш культурлуг улуг төп, далайның чер кырының болгаш агаарның транспорт харылзаазының чугула бөлдүрү болур ол хоорайның амыдыралының янзы-бүрү талаларының дугайын атлас тайылбырлап турар.

(СЭТА).

Ленинград.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

УКРАИНА: свёкла ажаалдазында оперативтиг албан чери

Хмельницк областың Маковскиде чигир заводунда чигир свеклазының дүжүдүн ажаар болгаш ону сөөртүр ажылдарны башкарар төп черин тургускан. Ооң кол хүлээлгези: чигир свеклазының дүжүдүн ажаап алыр техниканы, ону дажыглаар транспорттуң ажылын организастаары, свекла дазылын кагар болгаш дажыглаар графиктиң күүселдезин контрольдаары болур. Автотранспорт бүдүрүлгелери-биле диспетчер харылзааларын экижиткен. Агаар-бойдустуң байдалындан хамаарыштыр механизмнерни болгаш транспорт херекселдерин шын ажыглаар орулганы башкарылга төвүнүң составында кирип турар специалистерге дааскан.

Башкарылганың [illegible] төптери областың бүгү чигир заводтарының чанында организастап тургускан. Башкарылга төптериниң болгаш ажыл-агыйларының аразынга дорт харылзааны база тургузуп турар. Харылзааның ол шугумун дамчыштыр дүжүт ажаарының, сөөртүүшкүннүң [illegible] таны-биле, [illegible] бинадалары болгаш свекла хүлээп алыр пунктулар-биле дорт чугаалажып болур.

Винница областың Ямпольск районунуң ажылчыннарының [illegible] бүгү колхозтар болгаш совхозтар четкен. Шөлдерниң гектар бүрүзүнден эң хөй чигир бээр свекла дээш демиселди областың свекла ажаакчылары [illegible] социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

РСФСР: суггарылга албаның ажыктыы

Астрахань областа Енотаевск районунуң мал чемнээр болгаш ногаа культураларын тараан шөлдерин суггарарының чарыгдалы ийи катап чиигээн. Ол дээрге — шөлдерни суггарар талазы-биле ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкынының тургузуунуң үре-түңнели болган. [illegible] Волга [illegible] каттыжыышкынны бир-ле [illegible] организастаан. Хемнерден суг сөөрүп [illegible] ийи насос станциязын, суг дамчыдар хоолайларының бүгү системазын, [illegible] [illegible] каттыжыышкынның ажылдары [illegible] рар.

Суггарылга талазы-биле каттыжыышкынның [illegible] рып турар ажыл-агыйларында тараа шөлдериниң дүжүдү эрткен чылдагызындан ыраккы бедээн. Суггарылга техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаан түңнелинде суггарылга ажылдарының чарыгдалы чиигээн. Суггарылга каттыжыышкыны быжыг материал-техниктиг баазалыг болгаш сугну шөлдерже чогуур хуусаазында четчир хемчээлдиг кылдыр бериш келген.

Шөлдерни суг-биле шак ынчаар хандырарының чаа аргазы ажыктыг болганын бадыткаалап келген, [illegible] каттыжыышкынга ам-даа [illegible] ажыл-агыйлар кирер күзелин илереткейлээн. Шөлдерни калбаа-биле суггарар машиналарның парыгы амгы беш чылда ийи катап улгадыр.

УЗБЕКИСТАН: бүдүрүлге чериниң төөгүзүнүң эгези

Андижанның хөвең-саазын комбинадының пөс аргыыр фабриказының баштайгы дөжээн салган. Чүс гектар делгем шөлдүг пөс-таавы аргыыр ийи фабрикалар болгаш хаасталга фабриказы, оон чанынга — пөс-таавычыларның хоорайжыгажы ырак эвес келир үеде тургустунуп келир.

Чаа бүдүрүлге черинге ажылдаар кадрларны белеткеп эгелээн. Андижан чуртту чүс-чүс оолдар, кыстар Ташкентиниң пөс-таавы комбинадының чанында профтехучилищениң доскаазы болгаш ам мында практиканы эртирип турар. Оон-биле чергелештир пөс-таавы техникумун болгаш профессионал-техниктиг училищени Андижанда база организастап турар.

Андижанның пөс-таавы комбинады кажан бүгү тевелел күчүзүн шингээдип алганда, чылда 92 миллион метр пөс-таавыны бүдүрүп үндүрер.

ТАДЖИКИСТАН: бойдустуң тургусканы суг шыгжамыры

Ленинградтың болгаш Таджикистанның суг шинчилекчилериниң бөлүү Памирде Сарез хөлүн [illegible] чеде берген. Бедик тагларга суг шыгжамырының бадыткан кежигүннери шинчилээр сорулгалыг.

Амгы чүс чылдың эгезинде [illegible] чер шимчээн улуг көшке [illegible] Мургаб хемин [illegible] дыыкан түңнелинде [illegible] суг шыгжамыры тургустунган. Аңаа чеди [illegible] 15 миллиард кубометр суг [illegible] берген.

(СЭТА-ның корр.).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЭКИ БОЛГАШ БУЗУЛБАС ЧАҢЧЫЛ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Бис ССРЭ-ге кала-даа барыкла бүгү талаларда, ылангыя үлетпүрде тайбың тургузуушкунга совет улустуң улуг күжениишкиннериниң база чедиишкиннериниң херечилери болган бис деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага Францияның политиктиг болгаш хөй-ниитиниң суралгыр ажылдакчызы, Национал хуралдың франц-совет найырал бөлүүнүң даргазы, Француз академиязының кежигүнү Эдгар Фор медеглээн.

ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң совет-француз секциязының чалаазы-биле Совет Эвилелинге аян-чорук кылып чораан, ол чоокта чаа ээп келген.

Сибирьге баар деп моон шаг [illegible] күзелимниң күүселдинге улуу-биле өөрүп тур мен. Аян-чоруктан кол сонуургаанчыг чүүл — ол девискээрниң кыдыг-кызыгаар чок делгемнери-биле болгаш ооң чурттакчы чонунуң энтузиазмы-биле база тура-соруу-биле эжешкип турар тудуглун кончуг улуг хемчээли болур. Сибирь болза санап четпес минералдыг, арга-ыяш болгаш өске-даа байлактарлыг кызыгаар чок чер болур. Ону чаартып тургузары, ооң курлавырларын шиңгээдип алыры экономиктиг өзүлдени дүргедедирде совет улуска дузалаар чигзиниг чок деп, Э. Фор чугаалаан.

Делегейде эң улуг ГЭС-терниң бирээзи Братск ГЭС, Байкалда кончуг улуг целлюлоза-саазын комбинады болгаш Сибирьниң өске-даа бүдүрүлгелери биске уттундурбас сонуургаанчыг болган деп, Э. Фор демдеглээн. ССРЭ-де эртем шинчилелдериниң хемчээлиниң дугайын чугаалавайн барып болбас. Совет эртемденнерниң чорудуп турары ховар дээн шенелделерниң дугайын, чижээ, бистиң чораанывыс Якутскиниң мөңгеде доң черниң эртем-шинчилел институдунуң ажылдары херечилеп турар.

Сибирьжилерниң амыдыралының эки байдалының дугайында бис база бүзүрээн бис. Айтырыглар кажан-даа турум каар болбайн аан. Оларны шиитпирлээринге күжениишкиннерни Совет Эвилелинде доктаамал үндүрүп турар дээрзин тодаратткан бис деп, ол онзалап демдеглээн.

Совет кижилер-биле ужуражып тура, француз-совет найыралды быжыглаарынче ханы күзелдиин бис кала-даа билип чораан бис деп, политиктиг француз ажылдакчы чугаалаан.

Бистиң чурттарывыстың аразынга найыралдыг харылзаалар чаавырлыышкын чорудулгазынга таарымчалыг каттыжып турар болгаш аңаа чогуунчалыг салдарны чедирип турар деп, Э. Фор онзалап демдеглээн. Мээн бодалым-биле алырга, чаавырлыышкын быжыгып турар. Ынчалза-даа чаавырлыышкынны соксаал чок болдурар талазында, ону быжыглаары-биле күжениишкиннерни моон соңгаар-даа үндүрер ужурлуг бис. Французтарның хөй кезии чаавырлыышкынны күзеп турар болгаш ону деткип турар.

Бистиң аян-чорууувус совет удуртукчулар-биле харылзааларны катап тургузар, совет-француз найыралды хөгжүдер талазы-биле ажылдап турар бистиң совет өнүүктеривис-биле бот-боттарывыстың аразында харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң база ханылаарының аргаларын өөренип көөр арганы берген деп, ол чугаалаан. Чоокку айларда ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң совет-француз секциязының делегациязы Францияже аян-чорук кылып келиринге идеген турар бис. Чеверлениишкинни дужуурериниң айтырыгларының талазы-биле калбак ажылтын ужуражыышкынны ооң аян-чоруунуң үезинде чорудар.

В. КОРОЧАНЦЕВ.

Э. КЕННЕДИНИҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ССРЭ-ден ээп келген, конгресске болган парлалга конференциязынга сенатор Э. Кеннеди совет хоорайларга ооң чораанындан эң солун талаларның бирээзи болза хөй совет кижилерниң тайбынче чүткүлүн илереткени болур деп чугаалаан. Каттышкан Штаттарга хамаарыштыр боттарының найыралдыг сагыш-сеткилин олар хөй удаа сөглээн демдеглээн болгаш АКШ-тың база ССРЭ-ниң эвилелчилер бооп турганы делегейниң ийиги дайынынга боттарының амы-тынын берген 20 млн. совет кижилерниң дугайын олар сеткил [illegible] чугаалаан турганнар.

Л. И. Брежнев-биле мээң [illegible] ужурашканым 1974 чылга деңнейлээрге, Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар амгы үеде улуг дүшкүүрлүг болгаш берге болу берген дир деп, сенатор уламчылап, Л. И. Брежнев-биле эрткен неделяда болган беседазынга Э. Кеннеди деңгереңгей-биле доктааган. Санал-онал солчулгазының түңнелинде бо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының сорулгаларын салгаш, совет удуртукчу стратегтиг чепсекти кызыгаарлаарының дугайында дээштиг болгаш чөптүг чаа дугуржулганы, ядролуг шенелделерни бүгү талалыг хоруглаарының дугайында дүрген дугуржулганы чедип алырын болгаш ядролуг база аваа-даа бо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр орулгалыг өске-даа дугуржулгаларны чарып деткиип, шиитпирлиг-биле саналдаан деп, сенатор демдеглээн.

Америк-совет эки харылзааларны тургузарының оруунда илдең-не моондактар турзажок, Дж. Картерниң чазаа болгаш америк улустуң хөй кижи бо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының идеязының талазында турар деп, Э. Кеннеди медеглээн. Ядролуг дайынны болдурбазының ийи чурттуң аразында харылзааларда политиктиг айтырыглардан хамаарылгалыг кылдыр салырындан ол дайынны чайладыры ийи чурттуң болгаш бүгү делегейниң салым-чолунга эң-не улуг чугула ужур-дузалыг болур.

Оон-биле холбаштыр бо-чепсек бүдүреринге чарыштың уламчылап турарынга сагышсыралын сенатор илереткен болгаш «бистиң ийи чурттуң аразында улам-на чогаадыкчы, баш удур чугаалап болур болгаш быгыр харылзааларны хөгжүдери» саналдаан.

АКШ биле ССРЭ-ни аңгылаштырып турар айтырыгларга хамаарыштыр чүве чугаалааш, Э. Кеннеди кижиниң эргелериниң база ырбакчылар деп адаарларның дугайында АКШ-та амин эрттир өскүдүп турар темага база доктааган. Социалистиг чурттар дугайында чугаа бооп турда америк удуртукчу бөлүктерде кижиниң эргелериниң «камгалакчыларының» ролюн күүседиринге [illegible] бээр берген болгаш ол-ла үеде Каттышкан Штаттарның бодунда база оларның өнүүктеринде, чалчааларында ол эргелерни херек кырында база кагыжы-биле үрээп турда, ону дыңнаар-биле тооп көрбейн турары билдингир болган.

«Уламчылап турар конфронтацияның айыылын АКШ болгаш ССРЭ көөр ужурлуг. Бүгү делегейни чок кылып каап шыдаар күчүлүг ийи чурт — Каттышкан Штаттарга болгаш Совет Эвилелинге конфронтацияның айыылын эвижедир, тайбынның херээн быжыглаар база келир үеде кады ажылдажылганың үндезинин салыр дээш онза харыысаалгга онаашкан» деп, түңнелинде Э. Кеннеди чугаалаан.

ОНЗА БАЙДАЛ ХЕВЭЭР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Чурттуң улуг-улуг хоорайларында онза байдал хевээр. Иран [illegible] төп шөлдеринде танкылар, куяк машиналар турбушаан. Полиция участоктарында солдаттарлыг машиналар мөөңнешкишаан. Хүннүң-не радио болгаш телевидение дамчыштыр онза байдал дугайында хоойлуну сагыырынче чонну кыйгырып турар.

Тегеран муниципалитединиң ажылчыннары хөлээшкиннерниң ужуктарын уштукаар дээш ажылдап турар. Ынчалза-даа бежыңнар ханаларында хөй санныг кыйгырыглар хевээр арткан. Тегеранның чоок болгаш мурнуу талазын шериг вертолёттары таңныылдап, хоорайда байдалды агаардан хайгаарап турар.

Иранның Мешхед болгаш Кум хоорайларынга болган хөлээшкиннерниң дугайында медээни парлаан. Сентябрь 8-те ол хоорайларга бээр кижи өлүрткен, он ажыг кижи балыглаткан деп «Кейхан» солун бижээн.

Иранның премьер-министри Дж. Шериф-Имами сенатка (парламенттиң үстүү палатазы) Иранның 12 хоорайынга онза байдалды чарлаар дугайында хоойлуну көөрү-биле киирген. Эрткен чылдарда болдурган частырыг [illegible] өлүм-чидимниг болуушкунга чедирип келген деп ол миннир ужурга таварышкан.

Чазактың [illegible] А. Азмун радио болгаш телевидениеге интервью бергеш: «иран ниитилелче [illegible] коррупция болгаш бюрократтыг чоруктар бүгү улустуң [illegible] болдурган» деп медеглээн. Кудуне ажылдакчыларының талазындан чамдык кижилерге сагынзыдыг-шүгүмчүлелди кылып турза-даа канчаа кылыр, [illegible] чоруун олар уламчылап турган. Чүге дизе шүгүмчүлел кылган кижилер боттары база аңаа киржилгелиг болганнар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Национал фронт — чурттуң эң улуг оппозиция күжү — «демисели уламчылаарынче болгаш күштелдиреринче» иран улусту кыйгырган деп, Франс пресс агентизинден корреспондентизи Тегерандан дамчыткан. Ук фронтунуң удуртукчузунуң [illegible] ийи кежигүнү К. Санджаби болгаш Д. Форухар чижит байдалга ажылдап эгелээн деп, корреспондент дыңнаткан.

Иранның улусчу партиязының (ТУДЕ) ТК-ның бирги секретары И. Искендериниң медеглели «Юманите» солунга парлаан. Чуртта амгы болуушкун «улусчу, демократтыг болгаш революстуг» характерлиг бооп турар, амгы байдалдың кол чылдагааны — иран бай-чорумнуң үүлгедиишкиннеринге чонның таарышпайн турары деп, ол медеглээн. Чоп бодунуң негелделерни чедип алыр дээш ажыл соксадып чыскаалдар кылып турар. Чаавыка тараачыннарның таарышпас чорук штелген. Тараачыннар ажыл [illegible] улуг хоорайларже көжүп турарындан ажыл чоктарның санын улам көвүдеткен, ол дээрге аграр политиканың четпестери болган.

ТУРЦИЯ. Турцияда «хамалы» деп адаттырып турар кижилерниң кылыр ажылы дыка-ла аар-берге. «Хамалы» дээрге, чүък дажыглакчылары кижилер-дир. Олар хырын дүптеп, бичии-даа болза, аъш-чем тып алыр дээш, даң башындан эгелээш, орай кежээге чедир амыр-дыш чокка аар чүъктерни дажыгаап турарлар. «Хамалы» дээр кижилер хензиг хөлези алыр дээш эң-не аар-берге ажылдарны кылырынга чөпшээрежип турар (чурукта). Ол чер-ле билдингир-дир. Чүге дээрге, ол чуртта ажыл чоктарның саны дыка хөй; 42 миллион чурттакчыларның 4 миллиону ажыл чок.

ТХА—СЭТА-ның фотозу.

турарлар. Бо байдалдарда ССРЭ бөлүүнүң өнүүктери болгаш эвилелчилери-биле кады чаавырлыышкынның чорудулгазына ханылалары дээш чүткүлдүг демегелди чорудур. Бистиң тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруум хандырарының үндезин айтырыгларын шиитпирлээринге инициативазы [illegible] аны-дуңма партиялар удуртукчуларының Кремльге уткужулгаларында демдеглеттинген.

Делегей аренезында идеологтуг демиселдиң айтырыглары [illegible]. Боттуг социализмниң бүгү талазы-биле өзүп турар салдарынга, ооң политиказынга болгаш идеологиязынга буржуазия пропагандазы идеологтуг диверсияларны, антисоветтиг, антикоммунистиг кампанияларны удурланыштыр тургузарын оралдажып турар. Бистиң удурланыкчыларывыстың антисоветтиг күрүлдерин сойгалап илеретпишаан, ССРЭ-ниң чаа Конституциязында бадыткаан совет хамаатыларының эргелерин болгаш хосталгаларын, социализмниң боттуг чедиишкиннерин болгаш артык күштүгүн кичээлдерге ханы болгаш бүгү талалыг тайылбырлаары эргежок чугула. Бо чорук болза совет патриотизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң, политиктиг сергектелдиң, амгы талазы-биле шугумну чайгылыш чок чорудуп, амыдыралдың совет хевириниң принциптерин болгаш нормаларын камгалап, [illegible] пропагандазының [illegible] илередип, ниитиниң [illegible] хевирлеттиниринге партийжыг салдарны чедирип, коммунистиг идейлиг турумнарга кижилерни [illegible] билириниң ёзуунга ажылчы чоннарны улам ыңай кижизидеринге идиглиг бээр.

Декабрьдан эгелээш политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү [illegible] рынга СЭКП төөгүзүнүң, философияның, [illegible] пын, эртемниг коммунизмниң, [illegible] ниң болгаш өске-даа доктаамал өөредилге курстарының талазы-биле [illegible] артар.

Эрткен чылын 14 миллион кижи ССРЭ-ниң чаа Конституциязын өөренип эрткен. Ыңчанга бо өөредилге ам массалыг шинчилиг апаар. Баш бурунгаар санаашкыннар ёзугаар алырга, партияның болгаш комсомол өөредилгезиниң системазының дыңнакчыларының хөй кезии, ол ышкаш коммунистиг күш-ажыл школаларының болгаш улусчу университеттерниң чартык кезии [illegible].

Өөредилгениң массалыг болурунче кичээнгейни [illegible] партия организацияларынга СЭКП-ниң XXV съездизиниң айтышкыннарынга дүүштүр өөредилгениң утказының, ооң идей-теоретиктиг деңнелиниң бедилдериниң дугайында онза сагыш салыр ужурлуг. Ынчалза-даа кичээлдерниң шынары бедик эвес болуп артышаан. Теоретиктиг чамдык түңнелдерни аваа-ла чугаалап, сайзыраңгай социализмниң ужур-утказын болгаш онзагай чүүлдерин чедир тайылбырлаваан, социалистиг демократия улам ыңай канчаар хөгжүүрүн четче үндезилеп база тодаргай тайылбырлап шыдавайн турар. Кижиниң эргелериниң [illegible] буржуазия пропагандазының [illegible] сойгалап илередири, социалистиг тургузуунуң артык эки чүүлдерин чедир тайылбырлаары чугула. Дыка хөй кичээлдерни, ылангыя коммунистиг күш-ажыл школаларынга, улусчу политшколаларга болгаш университеттерге эрттирериниң методиказын экижидери күзенчиг. Оларга лекторларның, пропагандистерниң чугааларын дыңнаары-биле өөредилге кызыгаарлаттынып турары хаая эвес.

Эрткен өөредилге чылында партия чорудулгазының дурмулгазын кичээнгейлиг тывыйп көрген, [illegible] чедиишкиннерин чайгылыр херек. Кичээлдер солун эрткен, [illegible] дыңнакчыларны байлакшыткан, совет улустуң төөгүлүг дуржулгазын болгаш боттуг чедиишкиннерин, бистиң ниитилелививистиң политиктиг, экономиктиг, социал болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң онзагай чүүлдерин болгаш негелделерин, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң программалыг сорулгаларын улам хандыр билип алырынга дузалаап турарынга чаа Конституцияның утказы эң-не делгем болдунар аргаларны берип турар.

ССРЭ Конституциязын өөренири патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгеге, совет кижилерниң политиктиг культуразын бедидеринге, социалистиг демократияның улам ыңай хөгжүүрүнге болгаш хайгааралынга, ниитилел херектерин эргелеп башкарарынга хамаатыларны улам-на калбаа-биле киириштиреринге дузалаар ужурлуг. Кол сорулга болза совет кижи бүрүзүү бодунуң күрүнезиниң Үндезин Хоойлузун эки билген, ооң утказын хандыр билип алган болгаш ону хажык чок сагаан турары болур.

Марксист-ленинчи өөредилгениң бистиң партиявыс [illegible] кадрларын белеткээриниң, дыңнакчыларның, хамыктың мурнунда удуртукчу ажылдакчыларының идейлиг [illegible] кейлиг кирижиринге херек билиглерни, [illegible] болгаш политиктиг херегленин хөгжүдериниң чугула негелдези кылдыр көрүп келген болгаш көрүп-даа турар. Аңаа эш Л. И. Брежневтиң «СЭКП-ниң идеология ажылының чугула айтырыглары» деп номун өөренири улуг ужур-дузалыг. Мээң төөгүнү [illegible] улуг дуржулганы чыгыткан болгаш идеология ажылын тургузарынга база ону боттандырар турар кадрларга СЭКП-ниң амгы негелделерин [illegible] тодараттынган, ол ажылын сайзыраңгай социализмниң байдалдарынга, делегей аренезинде идей-политиктиг демиселдиң амгы үе-чадазынга таарыштыр чорударының кол утказы, кол угланыышкыннары, хевирлери болгаш методтары тайылбырлаттынган. Партия өөредилгезиниң системазының эгезинде «СЭКП-ниң идеология ажылының чугула айтырыглары» деп чаа курсту (эш Л. И. Брежневтиң номун ёзугаар) киирген ужуру ол, ону партия, совет, профэвилел, комсомол, ажыл-агый [illegible] кадрлары, башкылар, ПТУ-нуң [illegible] болгаш [illegible] өөредилге черлериниң башкылары, эртем болгаш угаан чүүл интеллигенцияның өөренер. Ол курс марксизм-ленинизм университеттеринге болгаш эвилелдешкен республиканың компартияларының ТК-ларының, партияның крайкомнарының, обкомнарының, округкомнарының, хоорkomнарының болгаш райкомнарының чанында партия-ажыл-агый активизиниң школаларынга өөренир эртемнерниң бирээзи болур. Ону теоретиктиг семинарларга база өөренир.

Чаа өөредилге чылы «СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүгениң ажылының болгаш ажылдың шынарын бедидеринге ажылчы чоннарның [illegible] экономиктиг өөредилгезиниң ролюн күштелдирериниң талазы-биле Башкирияның партия организацияларының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырарынга баштайгы базым болур. Ол документ ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партияның ажылынга чугула ужур-дузалыг. Ында экономиктиг белеткелдиниң талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин боттандырарының аргаларын улам тодарадып, айтып турар.

Коммунистиг тургузуушкунга экономиктиг өөредилгениң улам өзүп турар ужур-дузазын айтыпшаан, Башкирияның партия организациялары ажыл-агый болгаш кижилерге [illegible] ринге экономиктиг өөредилгениң болдунар аргаларын ам-даа долу ажыглавайн турар дээрзин СЭКП ТК онзалап демдеглээн. Ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш специалистерниң, ылангыя аныяк специалистерниң хөй нуруузу эргежок чугула экономиктиг билиглерни чедип албаан. Школаларга болгаш семинарларга [illegible] дан, бүдүрүлге коллективтериниң тодаргай сорулгаларындан хоорук эртип турары хаая эвес. Шак ындыг четпестер партияның оон-даа өске организацияларында бар болуп турар.

СЭКП ТК-ның доктаалы экономиктиг өөредилгениң шынарын база ажыктыын дыка бедидерин, ооң үре-түңнелдиин улгаттырарын, бүдүрүлгениң болгаш кижизидилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге ролюн күштелдирериниң хандырарынче партия комитеттерин болгаш ажыл-агый органнарын угландырып турар. Экономиктиг өөредилгениң кол утказы болза марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, партияның шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын, совет кижилерниң Конституцияда айыттынган эргелерин болгаш хүлээлгелерин, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол сорулгаларын хандыр өөренири болур ужурлуг деп СЭКП ТК-ның доктаалында чугаалап турар. Экономиканың интенсивтиг хөгжүлдезиниң бот-орулга-чарылга, камналга режимин күштелдирери, продукцияның бот-чаязын чиигедири, бүдүрүлгениң кол фондуларын, материал, күш-ажыл болгаш сан-хоо курлавырларын чоп ажыглаары [illegible] өөредилге үезинде шиңгээдип алырынче онза кичээнгей салыр.

Бүдүрүлгениң [illegible] рының болгаш чаартыкчыларының чедиишкиннерин чогаадычы [illegible] щекиниң методун, бригаданың [illegible] ВАЗ-тың, ипатовчу тараажыларның, Ленинградтың болгаш Челябинскиниң транспортчуларының [illegible] Москваның, Львовтуң, Свердловскиниң, Ивановонуң, Ростовтуң бүдүрүлгелериниң эгелээшкиннерин [illegible] өөредири улуг ужур-дузалыг деп СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан.

Өөредилгениң [illegible] теледирер, дыңнакчыларның экономиктиг тодаргай бодалын, чедип алган билиглерин бүдүрүлгениң эргелеп башкарар херекке, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин, ажылдаар чер бүрүзүнге продукцияның шынарын бедидерин дээш демиселге ажыглап болурун [illegible] биле ажылды экижидер апаар. Кичээлдерниң идепкейлиг хевирлерин болгаш методтарын, [illegible] экономиктиг анализ [illegible] болгаш [illegible] чугаалажып көөрүн калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула. Ажыл-агыйның ажыл-чорудулгазын сайзыраңгайжыдар талазы-биле дыңнакчыларның шүгүмчүлелдиг санал-оналдарының учёдун, анализин болгаш боттаныышкынын коллектив бүрүзүнге организастаар сорулга салдынган. Бо бүгү чүүлдер амыдырал-биле, онгу беш чылдың семигү үе-чадазында күш-ажылчы коллективтерниң сорулгалары-биле өөредилгениң харылзаазын быжыглаарынга дузалаар ужурлуг.

• • •

Кичээлдерни эрттирерде өзу барымдаалаар, [illegible]-биле көөр, ужур эдертир, өөредилгени сагыш амыр көөр чорукта марксист-ленинчи өөредилге бодунуң алыс бүдүжүн [illegible] жип шыдавас. «Бодууп шын чүүлдерни хөй чугаа-биле хөөреп, аал-чаңгаар, бодал чокка чамдык черлерде ам-даа катаптап турарының практиказын идеологтуг фронтунуң бүгү ажылдакчылары чок кылыр ужурлуг. Кижилер-биле [illegible] дыл-биле чугаалажыры, чугаа бүрүзүнге дириг бодалдыг болгаш сагыш-сеткилди киирип бижиири дүрүм кылып алыр үе келген. Ол болза чаа [illegible] чүүлдер [illegible] болур» деп, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге чугаазынга эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Ол айтышкыннар политиктиг болгаш экономиктиг кичээлдерге дорт хамаарышкан. Ында ындыг четпестер ам-даа хаая эвес таваржып турар. Кичээлдер эки, солун, когаадыкчы ёзу-биле эртер турарын канчап чедип алырын партия организациялары, пропагандистер, бүгү дыңнакчылар бодаар херек. Аңаа дыка хөй чүүлдер пропагандистиң мергежилинден, ооң эртемниг методиказын, оратор уран [illegible] аргаларын, [illegible] хамааржыры чугаалаан. Ынчалза-даа бүгү [illegible] айтырыгларны угландырары бодунчудулге болур ийик. Кижилерниң сонуургап турар айтырыгларынче дүргел кичээфтей салырының дугайында, эштиң болгаш делегей амыдыралының чугула айтырыгларынга теория талазы-биле бодажыышкын, шын харыылар дыңнакчылар [illegible] тып алырынга кичээлдер дузалаар турарының дугайында чугаа чоруп турар. Совет кижилерниң эртем-билииниң, медээлер алырының болгаш культуразының деңнели өскениниң бүрүнү-биле барымдаалаарының, [illegible] бүрүзүнүң марксист-ленинчи билиглерин немээринче болгаш ханылыдырынче, идей-политиктиг ниитиниң билиин улам улгаттырарынче угланган турарының дугайында база чугаа чоруп турар.

Партия комитеттери өөредилге чылынга белеткелдиң үезинде «СЭКП-ниң XXV съезиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезиниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир дээш чүнү кылганын база ам чүнү кылыры эргежок чугула дээрзин чугаалажып [illegible] «СЭКП-ниң XXV съезиниң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүгениң ажылының болгаш ажылдың шынарын бедидеринге ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң ролюн күштелдирериниң талазы-биле Башкирияның партия организацияларының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырарының аргаларын тодарадып, пропаганда практиказында бүгү эки чүүлдерни [illegible] чайладырынче угланган тодаргай хемчээлерни тывып турар. Ол сорулгаларга партияның [illegible] хуралдарын болгаш конференцияларын идепкейлиг ажыглаар херек. Партия комитеттериниң болгаш партия [illegible] организацияларының кичээнгейин [illegible] контролю күштелдиреринче, оларның идей-теоретиктиг деңнели болгаш [illegible] талазы-биле хемчеглерже мөөңнээр.

Партия [illegible] бүдүрүлгезиниң [illegible] участогу болза пропагандист кадрларын шилип алыры, [illegible] болгаш белеткээриниң талазы-биле ажыл болуп келген болгаш болуп артар-даа. Доктаамал ажылдаар семинарларның болгаш кыска хүрээлиг курстарның практиказын улам сайзыраңгайжыдар херек, олар пропагандистерниң теория болгаш методика талазы-биле белеткелин бедидеринге дузалаар, пропагандистерни мурнакчы дуржулга-биле чепсеглээр ужурлуг. Партия комитеттери, совет болгаш ажыл-агый органнары күш-ажылчы коллективтерниң мурнунда турар сорулгаларның боттаныы турары-биле холбашкан айтырыгларны пропагандист кадрларга үргүлчү дыңнадып турары эргежок чугула. Москваның болгаш Москва областының, Белоруссияның болгаш [illegible], Днепропетровск областың партия организацияларының ажылының практиказы [illegible] херек, мында партия комитеттериниң бирги секретарлары, бөлүк кежигүннери, министрлер, депутаттар болгаш оон-даа өске удуртукчу ажылдакчылар пропагандистерниң мурнунга үргүлчү чугаалап берип турар.

Пропагандистер сөстери [illegible] ажыктыг [illegible] кижизидилге, политиктиг болгаш социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге [illegible] айтырыгларының талазы-биле республиканың, крайның, областың удуртулгазының идеология активи-биле дорт харылзаазы [illegible] бээр болур берген. Ол сёттер пропагандистерниң ажылының социал ужур-утказын [illegible] деглеп, ол ажылдың ат-алдарын улам бедидип, ооң ажыктыын күштелдиреринге дузалап турар.

Миллионнарның марксист-ленинчи университеттеринге чаа өөредилге чылы эгелээр. Ол өөредилгениң шынарын болгаш ажыктыын, кижилерниң [illegible] күш-ажыл болгаш [illegible] партияның XXV съездиниң шиитпирлерин, онгу беш чылдың даалгаларын күүседиринге ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейлиг киржилгезин [illegible] бедидериге чаа базым болур дээрзинге бүгү үндезиннер бар.

(1978 чылдың сентябрь 11-деги «Правдадан»).

ЫРАК-ДАА БОЛ, ЧООК КУБА

Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалы бо чайын Кубаның найысылалы Гаванага болганын билир болгай бис. Ук фестивальга киржип чораан, Тываның комсомол организациязының төлээлериниң бирээзи—Улуг-Хем районнуң «Кужажылдың хостуу» совхозтуң механизатору Виктор Сүктер-оол-биле бистиң корреспондентивис ужуражып чугаалашкан. Фестиваль дугайында ооң чугаазын моон адаанда парладывыс.

— Тывадан ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Г. С-М. Иргит, Кызылдың Курултаи башкы институдунуң студентизи Надежда Анисимова бистер Москвага чеде берген бис. Чоруур хүүнүвүс [illegible]. Ынчангаш эргим, ынак Москвавыс-биле сеткил ханды танышкып, [illegible].

Куба Республиканың найысылалы Гавана бисти өөрүшкүлүг уткаан. Хосталга ортулуунга тура, куба өөнүктеривистиң [illegible] холдарып тудуп, эргим, чоок аалгаларын дыңнап, клубтарга ужуражып, уран чүүлге, спортка чаргылдажып шаг болган бис. Моон баарда самолёт-биле ужуп четкеш, «Грузия» деп теплоходка чурттап турдувус. Фестивальдың програмназы байлак: митингилер, ужуражылгалар, конкурстар, концерттер. Кайда-даа чоруурга туктар, транспарантылар, фестивальдың [illegible] кызыл чечектери дадай-ла. Холдарның дыңзыг тудуушкунун, чылыг хүлүмзүрүглер, ыры-шоор. «Демократтыг аныяктарның гимнин» бо-ла кудумчуларга чаңгыланып дыңналып келир. Делегейниң аныяктарының тайбыңның кезээнги, найыралдың [illegible] чорукка, социал дошпулгеге шынчы болурунга ол ыр дыңгыраглыг болуп дыңналып турган.

Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалы июль 28-тен август 5-ке чедир «Империализмге удур тайбың эп-сеткил каттыштырылгазы, тайбың, найырал дээш» деп кыйгырыгның адаа-биле болуп эрткен.

Митингилерге киржилге, делегациялар-биле ужуражылгалар, Гаваның төөгүлүг черлери-биле танышкылгалар бискэ кайын уттундурар. Совет делегацияның клувунга хүн-бүрү солун ажылдар доктаамал болуп турду. Тывадан барган фестивальдың киржикчилери аңгы-аңгы бөлүктерге турган бис.

Фестивальга 180 хире чурттардан 16 муң кижи, фестивальдың аалчылары-биле кады 20 муң кижи киришкен. Гаванада найырал парыгынга ыштарны тарып олурдувус. Августуң сесте кежээ дүне гаванажылар бисти удээн. «Грузия» деп теплоход-биле чиндирип келген бис. Чартык ай ажыг чоруп келгенис. Ол чоруп ора, шаг-үеге база уттундурбас солун эрттирдивис. Улуг совет чурттуувустуң аңгы-аңгы булуңнарындан келген оолдар, кыстар спортчу маргылдааларны, конкурстарны, концерттерни организастап эрттирип чораан бис.

Куба черге болган чылыг ужуражылгаларны, найыралдың харылзаалар, эп-сеткил каттыштырылгазының митингилери фестивальга киржип чораан делегейниң аныяктарының [illegible] херээнге улам шынчы демиселчи болурунче кыйгырып, чүгле турар.

Ырак-даа бол бисте чоок Куба черге болуп эрткен делегейниң аныяктарының фестивальынга киржир аас-кежиктиг болганым дээш Тываның комсомолчу оолдар, кыстарынга өөрүп четтирбес аргам чок. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар чаагай херекке комсомолчу улуг-хуумну киириштирер дээш улам хол дыңзыг ажылдаар күзелдиг мен.

ҮЛҮҮМ КИИРИКСЭЭР МЕН

Совет кижилер, бистерниң, амыдырал-чуртталгавыстың чылдан чылче улам сайзырап, өзүп турарын көргеш, аңаа чоргаарланып, өөрүп чоруур мен. Бедуум аныяк ажылчын суур—Хову-Аксында ажылдап, чурттап, чүс-чүс ажылчын эш-өөрүм-биле кады чуртувустуң улам ыңайгы сайзыралы дээш биче-даа бол улуг-хуумну киириштирип чор мен. Алдын Хөөлүвүстүң магадылаан эрге-хүлээлгелерин бүрүн ажыглап, ажылдап, чурттаары дег магалыг чүве кайда боор.

Чоннуң уран чүүлүн школачы чылдарымда-ла кончуг сонуургаар болгаш үнелээр мен. Тыва АССР-ниң Конституциязының 62 чүүлүнде мындыг одуруглар бар: «Төөгүнүң турасаалдарын болгаш культуразының өске-даа үнелиг чүүлдерин камгалаар дугайында сагыш салыры — Тыва АССР-ниң хамаатыларының херээ болгаш хүлээлгези». Ынчангаш тыва чоннуң төөгүзүнге хамаарышкыр үнелиг бүгү-ле чүүлдерни камгалап, кадагалаашкынны, сайзырадыры чугула болгаш кижи бүрүзүнүң хүлээлгези. Ыяңгыыя аныяк өскениим ол чаагай чаңчылдарга өөредиири чугула деп бодаар мен.

Чоннуң уран чүүлүн, хол-биле кылган үнелиг кылыгларны чыып, камгалаарын эң чугулалап көрүп турар болгаш аңаа бодумнуң биче-даа бол улуг-хуумну киириштирип турар мен. Чазанырынга кончуг сонуургалдыг мен. Эртем чылын ийи хевириниң шыдыраазын эрги тыва хевир (хадың ыяштан) чазап, сиилбип кылгаш, Алдан-Маадыр аттыг музейге апарып дужаадым. Мээң ол баштайгы ажылымны тускай комиссия үнелеп көрүп, хүлээп алган. Аңаа кончуг-ла өөрүп чоруур мен, ол мени хей-аът киирген. Моон соңгаар кылыр ажылдарымны тодарадып алдым. Тываның ус-шеверлериниң ажылдарын көрүп, аңаа даады, аң-мең, малмаганның хевирлерин ыяштан, даштан, чес, хөладан чазап, кудуп сиилбип турагаш, кылырын шиитпирлеп алган мен.

Тываның ыяштан, металл аймаандан, чонар-даштан чүве чазаар ус-шеверлериниң ажылын улуг сонуургал-биле таныжып көрүп турар болгаш оон хөйнү өөренип, шиңгээдип ап турар мен. Ол мээң ажылымга улуг дузалыг. Арга-дуржулгазы бедик шевер холдугларның ажылының чажыттарын шиңгээдип албышаан, чоннуң уран чүүлүн сайзырадырынга улуг-хуумну киириксээр мен.

Д. ОНДАР.

БАРААН БООП КЕЛДИВИС

Тыва Арат Республиканың хөгжүм-шии театрынга Москвадан чалаттырган башкылар Миронович, Шатин, Израйлевич болгаш Платов олар кээп турза, Кара-кыс Намзатовна-биле ужурашкан мен. Ол-ла чылдан эгелээш чаңгыс мергежилдиң кижилери— артистер боор, бо хүннерге чедир чөп мурнунга бараан боор келдивис.

Ынак башкыларывыстың өөредиин, негелдезин бөгүнге чедир сагып, боттарывыс арга-дуржулгазыстты аныяк артистерге күзелдиг-биле берип чоруур бис. Кара-кыс Намзатовна ойнаар рольдарын шиңгээдип алыр талазы-биле мергежилдиг артистерниң бирээзи. Бистиң аныяк салгалдың артистери шак ындыг бөөрүн күзээр мен.

Бөгүн Кара-кыс Намзатовна 60 харлаан. Хөй чылдарда кады ажылдап келгениим эшке артисчи байырым чедирбишаан, өөрүшкү-хөглелди, аас-кежиин күзеп тур мен.

Х. КОНГАР,
РСФСР-ниң алдарлыг артизи.

СҮМЕЧИВИС

Артист болур деем күзел менээ шагда-ла төрүттүнген чүве. Бир-ле катап школага өөренип тура, «Хайыраан-бот» деп шиини көргеш. Караның туруштуг халый берген үезинде ыглап органым мен: Караның ролюн РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң улустун артизи Кара-кыс Намзатовна Мунзук ойнаан деп чүвени соолгунде барып билип алгаш, өөрээним аажок. Көрүкчүге ол хире шынзыдыр ойнаптар талант база турар чүве-дир деп ынчан бодумда мен.

Кызылдың уран чүүл училищезин доозкаш, республиканың хөгжүм-шии театрында ажылдап турар мен. Бо эрткен үелер дургузунда элээн каш шиилерге ойнадым. Чаа шиилер дужаар дээнде азы белеткелдер үезинде, бистиң хоочун артизивис Кара-кыс Намзатовна театрга бо-ла чедип кээр. Ол келгеш бодунуң арга-дуржулгазын бистерге, аныяк артистерге дамчыдып берип, сүмезин кадар. Бис ол дээш хоочун артиске өөрүп четтиргенивисти илередип чоруур бис. Хоочун артизивиске оон 60 харлаан хүнүн таваржыштыр изиг байыр чедирип, чаагай күзээшкиннерни чедирер [illegible].

Т. СААЯ,
хөгжүм-шии театрының артизи.

ТЫВАМ ДЫДЫ

Каа-Хемниң ору чоктап
Гастрольдап эрии чаштыы.
Өрүк кызыы бедик черде
Онза чараш дытты көрдүм.

Кара чааскаан чүге мында
Хая тиинден үнген даар сен?
Черим төлү кызыл дыттың
Чемиш тыртып белээниң аа?!

Калбак хаяа кыстырза-даа
Харын чараш, сагланч ногаан.

Хүнче чүткүп өзүп орар
Хүлер боттуг маадыр-дыр сен.

Аргаан чоннар баарын-биле
Амыр-чеңги солчуп эртер,
Өөйге ышкаш калбак ташкы
Өзүп туруп чаагай чаңар.

Байгамчыктыг маадыр дыдым
Катап-катап йөрээп тур мен.
Өскелерден ылгалын чок
Өс-ле, өс-ле, Тывам дыды

К. МУНЗУН.

БАЛЫКТЫГНЫҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

Алдыы, Үстүү Балыктыглар Тывада каас-чараш бойдус чурумалдыг черлерниң бирээзи. Ол черлерде Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозунуң ивижилери, саалыкчылары, хойжулары үениң дөрт эгилдезиниң кайы-даа үезинде малын кадарып, чурттап, ажылдап чоруурлар.

Ол черни Балыктыг деп адааны база таварылга эвес. Кадарчыларның чайлаглап, күзеглеп, кыштаар черинде балык-биле байлак хем баткан. Ынчангаш ону Балыктыг-Хем деп адаан. Ол хемни дургаар «Тере-Хөл» совхозтуң сигенчилери ниитиниң малынга эки шынарлыг, хоолулуг мал чемнерин белеткеп турар.

ЧУРУНТАРДА: Алдыы Балыктыгда хойжуларның чайлаа (үстүнде); адаарда хой (ортузунда); бо чер сарлык өстүреринге кончуг таарымчалыг болуп турар (адаанда).

В. ЧАДАМБА.

Араганың уржуу

Совет кижилериниң ажылдаар, амыдыраар баадалы хүн келген тудуп-ла эскижип, бурунгаар чаа-чаа делгеп базымнар кылдынып турары карак-ка көскү-дүр. Мындыг магалыг турда-ла эргиниң ар[illegible] [illegible] савас кижилер бистиң аравыста ам-даа бар боор турар. Эргиниң хоралыг артынчылары ыш бирээни [illegible] чорук бала-да эвээжевейн турар. Арагалаар чорукка удур [illegible] ыңнда партияның болгаш чазак [illegible] ажылчы чөп ортузунга киже[illegible] чорудар. профилактика, хемчеглер калбартыр [illegible] тодаргай айтып турар. Ол [illegible] чөп ортузунга тайылбыр ажылын калбартпышаан, хоочураан арагачыларны амнедиш, өскелерин баш уйур сагындырып-даа турар.

Тес-Хем районнуң милиция органы тус черниң партия совет органнары болгаш хой-чаага [illegible] кады элээн ажылдарны чорудуп турар. Мында кол кичээнгейни чурттакчылыг черлерге профилактиктиг [illegible] [illegible] [illegible] тунчелдерин хуралдарга тугаалдап көргеш, чогуур хемчеглерни ап турар. Арагалаарының болгаш [illegible] үрекчилерин чоннуң ниити хуралдарынга арнын кыдыр тургузуп, аксы-созун ап, чазак [illegible] хуусааларын-даа айтып турар.

Ынчалзажок алдында турар хемчеглерниң дээштиниң четпезинде чүве ниикпе, өске органнар болгаш хой-ниити организациялары-биле харылзааның копшаанда чүве ниикпе, бо ажылдарывыс чогумчалыг түңнелдерни бербейн турарын эрткен сес айларның түңнелдери көргүзүп турар. Эрткен чылдың бо үезинге [illegible] районда [illegible] [illegible] [illegible] дан тургуп, немежи берген. Оларны сайгарып көөрге, күрүнениң өнчү-хөреңгизин оорлаар, самчыгдаар чоруктар [illegible] [illegible] кылыры, шош-содаа болганындан [illegible] [illegible] [illegible] га халдаар чоруктар эвээш эвес болуп турар. Бо немнит [illegible] кижилер кылып турарын фактылар бадыткап турар.

Районда «Сельхозтехника» [illegible] [illegible] чолаачызы Данил Бүрбү машиназының кабиназынга ийи кижи олуртуп алган. Машиназының бир талазы [illegible] турган Самагалдайже чоруп олургаш, машиназын чаа тудупкан, ийи пассажири олген, чолаачы боду аар кем-дээн. Соолгунде кээп кеземче харысаалгазынга онаашкан. Мыңдыг ажылдар [illegible] [illegible] бүрүзү-биле азы машиназы үрелик болганы-биле болуп турар.

Чамдык чолаачылар машиназының [illegible], гаражка тургузар чурумнарын хажыдып, оларны [illegible] рының чанынга хеп-луруп турган, дүне-хүндүс дивейн, туралаан-на черинче чоруп турган, оаак-ошак кылыр ниине, харын-даа оор херекке киржип турар. «Тес-Хем» совхозтуң [illegible] [illegible] 7-ниң [illegible] [illegible] Берт-Даг суурга [illegible] [illegible] биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кичээнгейни салбаашпындан мындыг кем-херек үүлгедилгээ ынак болган. Бар [illegible] удуртукчулары, [illegible] инженер-техниктиг ажылдакчылары автомашиналарны [illegible] болгаш оларның гаражтарга турарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Автомашиналарны оор херектерге ажыглаар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ГАЗ-[illegible] сарып болур турган.

Кижилерге аар кемдээшкин чедирер үүлгедиглерниң кол үнер дөзү бөлүтлежип алгаш, арагалаар чорук боор турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чурттап турар не Чудур Оор-[illegible] июнь 17-ниң хүнүнде ба[illegible] [illegible] кижилер чылдым-рып арагалаткан. Хулиган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниитти-ниң чораан 19 харлыг А. Ондар дээрзи ол бажыңга чалаттырып келген В. Насыл[illegible] [illegible] аары-биле кемдедип [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кижи эртемнерге [illegible] [illegible] [illegible] мочаан. Кайа-даа доктаамал ажылдавас, И. Ензан Берт-Даг суурга июль 16-да эзиртир арагалап алгаш, кады чурттап орган кадайын кээр [illegible] [illegible] арын-бажын [illegible] [illegible] үрей кемдеди [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Моон алгаш көөрге, арагалаар чоруң кижилерни кандыг-даа кем-херек үүлгедиринге чедирип болур дээрзи илдең-дир. Ынчангаш кижи бүрүзү чогуур түңнелди кылыры черле артык эвес. Сооңгу үеде кыдал дүшкен, кижилер харлаан азы кижи аңаа[illegible] черлерге хой кижи арагалаар чоруктар удаа-дараа болуп турар. Оларның аразында аныяктарның арагалап алгаш, үй-балай турары кончуг багай чаңчыл. Ол чорук аныяк өскенни багай орукче углаңдырар дээрзи билдингир. Мыңаа аныяк кижилер боттарының ат-алдарын бодап, төлептиг болур болза дыка-ла эки.

Бистиң районда болуп турар кем-херектерни сайгарып көргеш, чөп ортузунга чорудуп турар ажылда, ылаңгыя арагалаар чорукка удур демиселде өөнүктер ам-даа хөй дүр деп [illegible] [illegible]. Ынчангаш бо ажылды хөй ниитиниң [illegible] [illegible] улам күштелдирери бистиң районга черле чугула болуп турары илдең.

Ч. СУНДУИ,
Тес-Хем райкүүскомунуң ИХК-зының улуг байысаакчызы, милицияның лейтенантызы.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва националдыг кижилерни конкурс чокка кодээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлеринге хүлээп алыры-биле белеткел салбырынга кирерин [illegible] [illegible]. Кызылдың педагогика институдунда дараазында тускай эртемнерге хүлээп алыр: зоотехника, кодээ ажыл-агыйының механизациязы, кодээ ажыл-агыйының экономиказы болгаш организастаашкыны, кодээ ажыл-агыйында бухгалтер үүлеү, агрохимия болгаш почвоведение, кодээ [illegible] архитектуразы болгаш планчаашкыны, кодээ ажыл-агыйының электрификациязы, кодээ ажыл-агый тудуу, гидромелиорация, чер хемчээри, хоорайларның болгаш кодээ ажыл-агыйның автоматтыжылгазы, хоорайларның болгаш кодээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлгелерин электри-биле хандырары.

Белеткел салбырларынга кирерлер дараазында документилерни киирер: биледирилгени, белеткел салбырынга өөредири-биле чорутканы бижик, ортумак эртемниң дугайында документ (бежик бижик), характеристика, 6 фото-чурук (борт чокка, 3x4 см хемчээлдиг), 286 маяык санаар эмчи шынзылгазы.

Документилерни сентябрь 11-ден 30 чедир хүлээп алыр. Кирериниң экзаменнерин октябрь 1-ден 20-ге чедир чорудар. Өөредилге 1978 чылдың декабрь 1-де эгелээр.

Документилерни дараазында адреске хүлээп алыр: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30, Кодээ ажыл-агый министерствозу, кадрлар талазы.

Хүлээп алырының комиссиязы.

Алтайның болгаш Красноярскиниң медицина институттарының белеткел салбырларынга кирерин күзээн хамаатыларның кичээнгейинге!

Белеткел салбырларынга ортумак эртемниг, совхозка, үлетпүр бүдүрүлгелеринге, транспорт болгаш харылзаа организацияларынга, тудугга ийи чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыг, Совет Армиядан болгаш Флоттан халашканнарны, а ол ышкаш тускай медицина эртеми чок, аарыг кижилер ажаап турар [illegible], база медицина сестраларын, аптека болгаш [illegible] [illegible] [illegible] ажылдакчыларын хүлээп алыр.

Белеткел салбырларынга 50 хуудан эвээш эвес аныяк [illegible] хүлээп алыр.

Белеткел салбырларынга хүлээп алырда дараазында документилерни бээр ужурлуг: хүлээп алырының дугаанында ректорга билдириишкин, ортумак эртемниң дугайында документ (подлинник), ажылдап турган черинден характеристика, автобиография, ажылдап халанкырының дугайында бижик, хүш-ажыл дептерииниң хоолгазы (ону бүдүрүлгениң удуртукчузу болгаш кол бухгалтери шынзыткан бооур), 286 маяык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3x4 см хемчээлдиг алды фото-чурук, өөредири-биле чоруткан бижик.

Документилерни Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунга ноябрь 3-ке чедир дужаар. Адрес: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 12. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

ЧАРЛАЛ

Кызылдың тудуг кезектери комбинадынга бүдүрүлге цехтеринге, капитал тудуг кылдиинге мастерлер, ковүрүг болгаш суургалыг краннар септээр улуг инженер, дериг-херекселдер септээр слесарьлар, автослесарьлар, электриктер, ковүрүг болгаш суургалыг краннарга крановщиктер, газоэлектрикадакчылары, стропальщиктер, хептекчилер, бетон холдаар белдириниң моторристери, цемент чудурукчулери, котелдар машинизи, хүл үлетпүрүнүң [illegible], [illegible] станоктарының машинистери, [illegible], [illegible], [illegible], рама кылыкчылары, трактористер, пропарщица, цех иштинге эштаар ажылчыннар, лаборант, [illegible], столовая-га ажылчын, ниити чуртталга бажыңынга вахтерлар херек.

Кол мергежилдерни комбинаттың [illegible] пунктузунга ажылдап тургаш [illegible] кайн-даа чедип ап болур.

Комбинатта медпункт, чупар черлер, столовая, магазин, эр кижилер чурттаар ниитиниң [illegible] чурттаалга бажыңы бар.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чоруур.

[illegible] комбинаттың кадрлар кылдызынче чорудар. № 2 автобус-биле «Тудуг кезектери комбинаты» деп автобус доктаар черге чедир чоруур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-33-24, 2-51-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-55, секретариаттың 2-23-55, партийжылдар ажылдарындан кылдызының 2-24-43, пропаганда кылдызының 2-21-43, культура кылдызының 2-23-54, кодээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-22-64, чагаа кылдызының 2-41-27, информация база совет тудугу кылдызының 2-20-65, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-33, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче дозтаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible].

телевидение

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.3[illegible]—Эртенги гимнастика.
10.[illegible]—«Ыр—ыржыгаш». Уруглар телеконкурс. Вильнюстан дамчыдылга.
11.55—«Кайа чордуң, Одиссей?» Хөй сериалыг уран-чечен телефильм, 2-ги серия.
13.[illegible]—16.30—Чарлыг.
16.30—Москваның хамаарышпас чорууң чарлаашкынның хүнүнге. Кинопрограмма.
17.00—А. Токарев—О. Фельцманның ырларының темазынга фантазия.
17.[illegible]—«Төрээн бойдус».
17.[illegible]—«Шыдыраа школазы».

КЫЗЫЛДАН

18.00—«750-ги час». Телефильм.
18.25—Телемедээлер.
18.50—«Чоннуң уран чүүлү». Дамчыдылга.
19.20—«Васпуракан». Телефильм.
19.35—«Арга-арыг — бистиң байлаавыс». Дамчыдылга.
20.05—«Тыва неделя». Информастыг программа.
20.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.30—«Ыр—78».
21.00—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга».
21.15—«Кайа чордуң, Одиссей?» Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Катпышы долгандыр». Останкинонуң концерт студиязында юмор кежээзи.
00.30—01.00—«Даштыкы эстрада артистериниң концерти». Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—«Москва болгаш москвачылар».
18.30—«Орленок» телестудияның концерт залы».
19.10—«Маадыр-хоорай Новороссийск». Документалдыг фильм.
19.30—Медээлер.
19.45—«Чурук бүрүзүнде — Хун».
20.00—«Ыраккы Чоон чүктүң эртем тову». 1-ги дамчыдылга. Вулканология институду.

КЫЗЫЛДАН

20.30—«Челкаш». Дамчыдылга.
21.00—21.30—«Амур ырызындан үш олуруг». Телефильм.

Агаар

Бөгүн республикага бежүк турар булуттаар. Чагбас. Ян-сы-бүрү углаңнышкыныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 12—20 чамдык районнарга 9—11 градус чылыыр.

Кызылга биче булуттаар. Хат кошкак. Агаар дүне 1—3, хүндүс 17—19 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы Н. Н. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алиминың школазе чорупкан» 9.30, «Гармония» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги класска чурттап чораанңар» 10.00, 15.35, «Вий» 11.30, 17.05, «Чиде бергени» 13.10, 18.45, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киночыыныы: Пик, Пок, кааргаан болгаш дилги» 10.00, 15.00, «Шериге чаа келдирткеннер дайынче чорупкан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 216 (10813) | 1978 чылдың сентябрь 16, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Малга четчир чем дээш

Чурттуң колхозтары, совхозтары мал чемин белеткээрин уламчылап турар. ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнатканы-биле, сентябрь 11-те чедир тараан болгаш чайгаар үнген сигенниериниң 75 миллион гектарын кескен. Сезон эгезинден бээр ниитизи-биле 49,8 миллион тонна сигенни белеткээн азы 79 хуу болган.

Чуртта 70 миллион тонна сенажты салган, планны 112 хуу күүсеткен.

Витаминниг сиген далганы белеткээрин 79 хуу чедирген.

Яшы-бүрү культураларны силостаарын уламчылап турар. Ниитизи-биле 71,7 миллион тонна силосту салган, бо дугаар планның 29 хуузу.

Сигенни, саваңны, өске-даа чемнерни фермаларже сөөртүп турар.

СЭТА-ның корр.

«В Е Н Е Р А – 12» УЖУДУУШКУНДА

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос делгемин болгаш Хүн системазының планеталарын шинчилээр программага дүүштүр планеталар аразында «Венера-12» деп автоматтыг станцияның салып үндүргенин 1978 чылдың сентябрь 14-те Совет Эвилелинге боттандырган.

«Венера-12» деп автоматтыг станция бодунуң тургузуунуң болгаш ужур-дужазының талазы-биле 1978 чылдың сентябрь 9-та салып үндүрген «Венера-11» станциязынга дөмей боор турар.

Станцияларның ужуп бар чоруурунуң траекторияларының параметрлери санап каарынга чоок.

«Венера-11» болгаш «Венера-12» автоматтыг станцияларның ужудуушкунуну Венера планетаның дугайында улам долу медээлерни, а ол ышкаш космоста боор турар физиктиг болуушкуннарның дугайында медээлерни алыр арганы берип турар.

«Венера-11» болгаш «Венера-12» станцияларның ужудуушкунун ыраккы космоска харылзаа тудар төптен боттандырып турар.

Автоматтыг станцияларның борт системалары болгаш аппаратуралары чогумчалыг ажылдап турар.

Борттардан кээп турар медээлерни таарыштырылга-саналга төвү ажылдап кылып турар.

«Венера-12» деп автоматтыг станция «Венера-11» станциязы-биле бир дөмей планетаның кырынга 1978 чылдың декабрьда чедер.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮН КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКУУР

ДҮРГЕН ДООЗАР ДЭЭШ

Бии-Хем районда «Хадың» совхозтуң чер ажылдыкчылары оңгу беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында тараа культураларын [illegible] тараан. Тарааның бүрүнү-биле чедериг чок ажаап алырынче хадыңчылар бо хүннерде бүгү күжүн мобилизастаан. Олар ажаап алыышкынның [illegible] аргазы-биле чорудуп турар. Комбайн транспортунуң комплекстиг отрядын тургускан.

— Ажаап алыышкынны чоокта чаа эгеледивис — деп, совхозтуң кол агроному Василий Маслобеевич Резванов чугаалады. — Бо хүнге чедир 500 гектар шолдуң тараазын ажаап алдыптан. Дүжүт шоолут эвес — гектардан ортумаа-биле үш-ле центнер хире болуп турар. Бичии-даа болза, үнген тараадан чаңгыс мажак бецип кагбайн ажаап алыр дээш механизаторлар арыг-шудургу ажылдап турлар. Амдаа 1800 гектар черни ажаап алыр ужурлуг бис. Соолгу үеде болгулаан чаашкыннар соонда чолдак сыптыг тарааның адаандан хенчелеп база үнген. Ол чорук ажаап алыышкынга дыка шаптыктыг боор турар. Тараазы чүгээр үнген чамдык участоктарны ангылап ажаап алыры-биле тавыралай кестирип турар. Комплекстиг отрядта 9 комбайн ап тарааны шуут-ла кестирбишаан, бастырын ап турар. А моон мурнунда тавыралай кестирип турган 6 комбайнны эде дерип, олар база дорт кестирбишаан бастырар апаар. Ынчангаш шупту 15 комбайн ажылдаар. Оон түңнелинде ажаап алыышкынны сентябрь 25-те бүрүн доозуптар апаар тур бис.

Совхозта тараа ажаап алыышкынын чорудуп турар комбайнерлерниң ортузунда чарыш калбарган. Ооң негелдезин дирекция, партком болгаш ажылчын комитеди ажылдап кылган. Механизаторларның чарыжының түңнелин беш хонуктан үндүрүп турар. Ажаап алыышкынның эгелээнден бээр ийи удаа түңнеп көрген. Баштайгы беш хонуктуң ажылының түңнелинде Михаил Путинцев хүнде кылыр ажыл нормазын [illegible] хуу күүседип кээргеш, чарыштың бирги черин ап, шилчиир вымпел болгаш 15 рубль-биле шаңнаткан. Ийиги беш хонукта комбайнерлер Ензак Кодур-оол, Чолдак-оол Чечен-оол, Моңгуш Тас-оол оларның звенозу чарышка тиилекчи болуп, шилчиир вымпелди база акша шаңналын чаалап алган.

Тарааны ажаап алыры-биле чергелештир, комплекстиг отрядта тускай звено шөлдерде саваңны сөөртүп дажыгаан, ангысты андарар кылдыр белеткеп турар. Тарааның адаандан хенчелеп үнген көк бар болган ужурунда, саваң [illegible]. Ындыг янзы 25 тонна саваңны [illegible]. Ол ажыл үргүлчүлевишаан.

Амгы үеде совхозтуң шөлдеринде куруктурулга андарылгазын чорудуп турар. 800 гектар куруктурган черниң ийиги андарылгазын дооскан. Тараазын ажаап алган шөлдерни андарарынче трактористер кирипкен. Күчүлүг К-701 трактор-биле Владимир Сиюрин 16 гектарны андарар нормазы 20 гектар, а ДТ-75 трактор-биле Доржу Кыдыраа [illegible] гектар нормазы орнунга 6—7 гектарны андарып, чер андарылгазында трактористерниң чарыжының мурнуку одуруунда чорып турар.

Дүжүт ажаалдазын бедик шынарлыг дүрген доозар дээш «Хадың» совхозтуң механизаторлары бо хүннерде улуг күженишкиннерлиг ажылдап турар.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

БРИГАДАЛАР КҮҮСЕТКЕН

Моңгун-Тайга районнуң совхозтары бо чылдың кышка уткуштур ниитиниң малынга 1700 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг. Оон 1400 тонна хирезин бо хүннерге чедир белеткээн, ынчангаш планның [illegible] хуузун күүсеткеннер.

Ажыл-агыйлардан «Маачын» совхоз бир муң тонна сиген белеткээр планының 87 хуузун күүсеткен, мурнап турар. Ук совхозтуң Төс-Хемниң Ак-Чыраада Саая Бонгар-оол удурткан бригадазы 470 тонна сиген белеткээр планын бо хүннерде чедиишкинниг күүсеткен. «Моген-Бүрен» [illegible] Доңгак Баазыр-оолга удурткан коллективи планын база чедиишкинниг боттандырган.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар херекке Мугур-Аксының албан, организация черлери база идепкейлиг киржип турар. Сентепе-тудуг участогу, район культура киржин болгаш өске-даа коллективтер боттарының планнарын онаалдаларын түс-түс ажыр күүсеткеннер.

Д. КУУЛАР.

СОКСАШ ДИВЕС

Күскү чер андарылгазынче «Шамбалыг» совхозтуң ишчилери сентябрьның 7-ден эгелеп кирген. Ол ажылда чеди трактор хаара туттунган. Механизаторлар ниити хөлчег-биле ажылдап турар.

Чер андартан тракторларны ыракта [illegible] куштар-ла. Бот-боттарындан ырак эвес кылдыр чыскаатыр алган, [illegible] ыш-ла турар. Дазыр шол кызырлып, андартынган чер улам ковудеп орар.

Совхозтуң хоочун механизаторларының бирээзи Кызыл-оол Ондар тракторун доктаадыпты. Чайлыг ойну ажыглап, каш сөс солуштувус.

— Шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылында механизатор бүрүзү бодунуң кылган ажылынче кичээнгейин угландырган. Бис база черни бүгү дурум ёзугаар андарып турар бис. Оон ангыда хүн үлүүн чедир болгаш ажыр күүседир дээш кижи бүрүзү шудургу ажылдап турар—деп, ол чугаалады.

Бо чугула кампанияда хаара туттунган 14 механизатор № 2 ажаалда-транспорт отрядының кежигүннери. Колдуу-ла дуржулгалыг механизатордар. Ылап күүсетпейн турар кижи чок. Кижи бүрүзү зээчегде 14 га черни андарар турган 20-25 га чедирип турар. Баштайгы [illegible] Ондар хүнде 26-28 гектар андарып турар.

Шамбалыгжылар бо чайын беш муң га черге күскү андарылганы чорудар планныг. Ооң ийи муң хире гектары андартынган.

— Күш-ажылдың темпизи бедик. Ынчалза-даа ону бичии-даа чавыдатпаан, каш хонук иштинде бо ажылды доозар соруглуг бис — деп, К. Ондар түңнелинде чугаалады.

Бо ийи хөлчег-биле ажылдап турар он дөрт механизаторнуң аразында социалистиг чарыш улам калбарган. Ооң түңнелин чеди хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларны [illegible]редип турар. Оон ангыда үш хонуктуң шалыңчы зэзээ база чарлаттынган. Түңнели үнген. К-700 деп тракторнуң башкарыкчызы Константин Сарыглар ацаа тиилекчи боон, шилчиир вымпелди болгаш акша шаңналын чаалап алган.

Д. ИРГИТ.

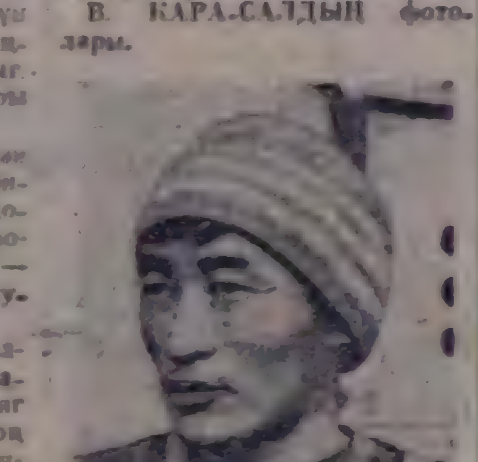

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы механизатор К. Б. Ондар; күскү чер андарылгазы.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧЕТЧЕ АЖЫГЛААР

(Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери эрткен сес айларда)

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты чыл эгезинден бээр калбартып, боттарының күш-ажылчы коллективтериниң чедиишкиннерин ажылдаарын хандырар дээш эвээш эвес күженишкиннерни кылып турар. Үлетпүр бүдүрүлге коллективтеринде бо хүннерде ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышты улам күштелдирип, 1978 чылдың үшкү кварталының планныг даалгаларын хуусаазында эрте күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

Үлетпүр ажылдакчыларының аразында бо чылдың эрткен сес айларының социалистиг чарыжының түңнелдерин [illegible], кол-кол негелделер талазы-биле программа чедиишкинниг күүсеттинген. Эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери [illegible].

Продукция сайгарарының сес ай планы 102,2 хуу күүсеттинген болгаш пландан ажыр 1,5 миллион рубльдиң яныы-бүрү продукциязын сайгарган боор турар.

Моон алгаш көөрге, эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, сайгарылга хемчээли 10,7 хуу көвүдээн.

Түс-түс кылыгларының болгаш оттулар чүүлдерниң бүдүрүлге даалгаларын база ажыр күүсеттинген. Ооң түңнелинде 42 муң тонна хөмүр-даш, 3,6 млн. киловатт-шак электри энергиязы, 13,5 муң кубометр дилген материалдар, 2,5 муң ажеш хөм идик, 22 тонна мал саржаа, 411 тонна далган, 840 тонна комбикормнар, 36 тонна кондитер кылыглары пландан ажыр бүдүртүнген.

Эң чугула [illegible] күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле сес айларның планы 102 хуу күүсеттингенин демдеглээр херек. Эрткен чылдың чогуур үезинде турганынга деңнээрге, бир ажылчы онаалтыр кылыр ажылдың хемчээли 434 рубль чедир өскен азы 7 хуу бедээн боор турар. Бараанныг продукцияның [illegible] талазы-биле чеди айлар планы база күүсеттинген.

Үлетпүр бүдүрүлге черлериниң партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының социалистиг чарышты калбартыр, бүдүрүлге курлавырларын дилеп тыпкаш дузазы-биле ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, [illegible] ажылдаарын чедип алыр дээш мобилизастаар ажылдыг чорудаарының түңнелинде мурнуку одуругда чорып турар күш-ажылчы коллективтерниң саны өскен айтыр херек. Ындыг черлерге Тываның [illegible], «Тыва кобальт» комбинады, Кызылдың сайгарылга баазазы, Шуурмактың ыяш белеткээр черинин автосентелге заводу болгаш Кызылдың тууйбу заводу дээш өске-даа коллективтер хамааржыр.

Ниити республика талазы-биле түңнеп көөр болза, [illegible] даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниң четпестер ам-даа бар боор турар. [illegible] күш-ажыл чарыштарын калбартыр болгаш курлавырларын дилеп тывар, бүдүрүлге бүрүзүнүң долу күчүзү-биле ажылдаарын чедип алыр дээш демисселди чамдык үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң администрациязы, партия, профэвилел болгаш комсомол, хөй ниити организациялары четпес чорудуп турар. Ооң түңнелинде дыка хөй бүдүрүлге черлери сес айларының бүдүрүлге планын күүсетпээн. Оларның иштинде оң беш бүдүрүлге коллективи 1,5 миллион рубльдиң продукциязын планга чедир сайгарбайн, [illegible] даалгазын күүсетпээн. 13 бүдүрүлге үлетпүр продукциязының хемчээлин 1,2 миллион рубльге эвээжеткеш бо талазы-биле даалганы чедир күүсетпээн. Кол-кол чээрби бүдүрүлге коллективтери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүседириниң түңнелинде 1086 муң рубльдиң продукциязы чедир кылдынмаан.

Тудуг материалдарын, амыдырал хандырылгазынга барааннарын, чамдык аъш-чем чүүлдерин кылып үндүрериниң талазы-биле күрүне даалгазы эрткен сес айларда чедир күүсеттинмээнин айтыр ужурлуг. Ооң ужурундан республиканың беш чыдда [illegible] кол-кол үлетпүр, чурт-тудуг, культура албан черлериниң тудугларының темпизи суксаан, ажыглалга кирер ужурлуг объектилерни хуусаазы ушаар ужурга таварыыр дей берген.

Тудуг чугайын 1344 тоннаны, туурбунун 354 муң кезекти, иштээр демир-бетон конструкцияларны болгаш конектерни 4,7 муң кубометрни, сорттуг даг-дүгүн—6409 тоннаны, кидис идикти — 15,5 муң ажешти, мебельди — 49 муң рубльге, пивону—62 муң далга, эмиртпес суксуннарны — 26 муң далды планга чедир бербээни улуг четпестерниң херечизи боор турар-дыр.

[illegible]

ХООРАЙЖЫЛАРНЫҢ БАЗА ЧУГУЛА ХЕРЭЭ

(СЭКП Кызыл хооркомунуң пленумундан)

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиигезе секретары эш Л. И. Брежневтиң [illegible] республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, [illegible] пленумга илеткел кылган СЭКП хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев болгаш саналдар берикчилер демдеглээн. Кодээ ажыл-агыйының улам ындыг хөгжүлдезин бүгү улустуң херээ [illegible] хоорайжыларның база хүлүлүг чугула херээ [illegible] болуп турар.

Кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгези-биле холбашкан [illegible] районнар аразынга каттыжышкыннары, тараа продуктуларының сайгарылга баазазы, эът комбинады болгаш сүт заводу ышкаш бүдүрүлгелер хоорайда бар. Олар соолгу үеде [illegible] бүдүрүлгезиниң сайгарарының талазы-биле күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседип турарын пленумга демдеглээн. Бо чылдың сес айларында ол бүдүрүлгелер пландан ажыр 1,3 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге ол коллективтерде үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 20,2 хуу өскен.

Кодээ ажыл-агыйынга чүък сөөртүр, тудуг кылыр база тудуг материалдары белеткээр талазы-биле хоорайның чамдык транспорт болгаш тудуг организацияларының улуг [illegible] ажылдарны чорудуп турар. Чижээ, кодээ ажыл-агыйынга чүък сөөртүрүнүң ниити планы күүсеттинип турар.

Хөй-хөй бүдүрүлге, албан организациязы [illegible] шеф-биле совхозтарга техниканы [illegible], [illegible] дузаа улуг ажылдарны чорудурунга тодаргай дузазын чедирип турарын пленумга демдеглээн. Ылангыя Чуртталга-коммунал ажыл-агыйы министерствозунуң [illegible], «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективтериниң, «Хадың», «Шамбалыг», «Тиилелге» совхозтарга шеф [illegible] ажылдарының база ол ышкаш өске-даа ажыл-агыйларының мал чемин белеткээринге [illegible] тодаргай чижектер-биле көргүскен.

Ооң-биле чергелештир илеткелчи болгаш санал берген эштер «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжышкынының эргелекчизи С. М. Гольдырев, сайгарылга баазазының директору Е. М. Антонов, Тыва коммунэнерговуң кол инженери В. А. Болотников, «Кызыл ТЭЦ» тудуунда парторганизация секретары Т. А. Воронцова, хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы Л. А. Забоев, [illegible] В. П. Павлов [illegible] демдеглевишаан, [illegible]

[illegible] лери ол продуктуларның чамдыгы [illegible] бүдүрбес фактылар турар. Тудуг организацияларының болгаш тудуг материалдары белеткээр бүдүрүлгелерниң ажылында улуг четпестерни пленумга тодаргай-биле шүгүмчүлээн. Чижээ, «Кызыл ТЭЦ тудуу» эргелели «Көк-Тей» совхозка төрүүр 108 муң дагаа өстүрер кажаа, «Чер ажылы кылыр» тудуг эргелели «Суг-Бажы» совхозка 12 муң [illegible] тудуг [illegible] хуусаазындан хожудадып турар. Ол ышкаш «Тыва кодээ тудуг» трестиң болгаш «Росводпром» каттыжыышкынының [illegible] заводу кодээ тудугларга материалдарны планга чедир бербейн келгеннер.

Кодээ ажыл-агыйынга чүък сөөртүр талазы-биле «Трансзельхозтехника» [illegible] Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазаларының ажылы [illegible]ден-даа эвес болуп, автопаркты ажыглаар турар коэффициентизи дыка чавыс боор турар. «Транссельхозтехниканың» автобаазазы чүък сөөртүр планын доктаамал күүсетпейн келген.

Кодээ ажыл-агыйынга кадрлар белеткээр бээр талазы-биле бедик негелделерни Кызылдың кодээ ажыл-агый техникуму, № 1 кодээ профтехучилищези ам-даа долу хемчээл-биле хандырбайн турарын пленумга айыткан.

Чамдык бүдүрүлгелериниң албан организацияларының удуртукчулары, оларда партия организациялары совхозтарга шеф талазы-биле берге дуза көргүспейн турар. Дүжүт ажаалдазының үезинде [illegible]. Ындыгларга «Кызыл ЦБС тудуу» эргелели, [illegible] Тываның электри четкилери, автомобильдеттер, хоорайның сүт заводу, «Тыва септелге тудуг» эргелелиниң болгаш өске-даа коллективтер хамааржыр.

Пленумга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин киржип, [illegible]. Оңгу беш чылдың баштайгы үш чылдарында республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң [illegible] ажылдакчыларының эжиндерине кичээнгейни ол угландырган. Агаар-бойдустуң берге уржуктарындан республиканың кодээ ажыл-агыйында байдал бергелиг. Ону барымдаалааш, партия болгаш чонну бүгү талазының улуг дузазын база көргүзүп турар, тургустунган бергелерни ажып эртеринче угланган чугула хемчеглерни республиканың партия, совет органнары ап турар дээрзин Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

Партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының [illegible] кичээнгей салырының, [illegible] Г. Ч. Ширшин кичээнгейни угландыргаш, партияның XXIII хоорай конференциязының [illegible].

СЭКП-ның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң кодээ ажыл-агый талазы-биле салган сорулгаларын боттандырарынга найдаар Кызылдың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары боттарының [illegible].

С. ШОЙГУ,
«Шынның» тускай корр.

А. Н. КОСЫГИННИҢ У. К. КЕККОНЕН-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Сентябрь 14-те Костомукшага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконен-биле беседа кылган.

СЭКП ТК-ның Чиигезе секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң найыралдыг байыр чедириишкинин А. Н. Косыгин Президент У. К. Кекконенге дамчыткан.

У. К. Кекконен байыр чедириишкинин [illegible] Л. И. Брежневке [illegible] дамчыдарын дилээн.

Беседа үезинде совет-фин кады ажылдажылганың айтырыгларын болгаш ону улам калбартырының перспективаларын, а ол ышкаш [illegible] чамдык чугула айтырыгларын чугаалашкан.

Үжен чылдан ийи чурттарның [illegible] найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында 1948 чылдагы совет-фин керээниң принциптерин болгаш чүүлдерин амыдыралга [illegible] боттандырганының түңнелинде ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның харылзааларында кожа-хөлбээ чоруу, бот-боттарынга бүзүрел быжыы-биле быжыктаттынган, политиктиг кады ажылдажылга, садыг-экономиктиг болгаш өске-даа харылзаалар [illegible] калбарып турар деп, А. Н. Косыгин болгаш У. К. Кекконен сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Совет-фин харылзааларын [illegible] ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның [illegible] турар. Европага кады ажылдажылганың [illegible].

[illegible] улам [illegible] Европаның соңгу талазын [illegible] тайбыңның [illegible] турарынга база кожа-хөлбээ кады ажылдажылгага ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның быжыг турушгуун бадыткаан.

Европаның соңгу талазынга айыыл чок чоруктуу быжыглаарынче база Соңгу Европа чурттарының [illegible] угланган Президент У. К. Кекконенниң саналдарын боттандырарын [illegible] совет тала [illegible].

Ийи талалыг харылзааларның айтырыгларын чугаалажып турар үеде 1977 чылдың май айда ат салган, 1990 чылга чедир садыг-экономиктиг, үлетпүр болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң [illegible] үр хуусаалыг программазын боттандырар талазы-биле ийи чурттарда чорудуп турар ажылдарже онза кичээнгейни угландырган. Бот-бодунга ажыктыг садыглажылгазының улам хөгжүдериниң ол ышкаш кады ажылдажылганың [illegible] үлетпүр талазы-биле кооперацияжызын болгаш үлетпүр, энергетика болгаш өске-даа объектилерни ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның девискээринге тудар соруглалыг 1981-1985 чылдарның беш чыл [illegible] дугурушкаазын чогуур үезинде белеткээриниң [illegible] база демдеглээн.

Беседа [illegible] база бот-бодун билчиргениң байдалынга эрткен.

(СЭТА).

XXV ШЫНАРНЫҢ, АЖЫКТЫГ ЧОРУКТУҢ БЕШ ЧЫЛЫ XXV

ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгелерни күүседир дээш чарышты улам калбартыылыңар!

Чарыш-чоннуң чогаадылгазы

Социалистиг чарыш экраны

1978 СЕНТЯБРЬ № 9

Мурнакчылар чугаалап тур

СОРУК КИИРЕР

Малдың баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедидер, малды кыштан менди ажырар дээш малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарышка кире-шаам-биле киржип турар мен.

Бо чылын чүс баш төрүүр хойга онааштыр 105 хураган алыр социалистиг хүлээлгемни ажырып, чүстен 110-ну алдым.

Бистиң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң малчын бүрүзү-ле 15 тонна сигенни кезип белеткээр дээш кужениишкинниг ажылдап турар. Мен он тонна сиген белеткеп алыр турган, 24 тоннаны белеткеп алдым.

Хараганныг-Өдеге кыштаам кышка белен. 15 тонна курагар белен болдунган.

Социалистиг чарыш ажыл-ишке кижиниң харысалгазын бедидер, аңаа улам соруң киирер болдур.

В. БАЙЛАК.

БЕДИК АТ ДЭЭШ

Туранның ажылдыр хамдырылга комбинады — районда улуг коллективтерниң бирээзи.

Мен бо коллективте он үш чыл дааранықчылап тур мен. Мээң удурткан кезээжен улустуң даштыны хевин дааараар бригада ай, кварталдың бүдүрүлге планын доктаамал 105—110 хуу чедир күүседип, бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуну одуруун баштап келген. «Эки ажылдыг бригадага» деп вымпелди бо сөөлгү чылдарда холдан салбайн, ону бодувусча күш-ажылчы чедиишкиннер-биле бымыглап чедип бис. Август айның бүдүрүлге планын он хонук мурнай 110 хуу күүсеттивис.

Бүдүрүлге планының күүселдези-биле ажылдың шынары бисте марышпайн турар. Бистиң бригаданың дааранықчыларының дараан тонnарынга чагыкчылардан хомудалдар кирбейн турар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыры социалистиг хүлээлгевисте көрдүнген. Ону чедип алыры ындыгда белен эвес. ажылга чүгле көңнүг эки талалары-бысты көргүзер ужурлуг бис. Ынчангаш дааранықтың чүм бүрү шуургу ажылдап турар.

А. ОЮНИНА.

Ё З У БАРЫМДААЛААРГА...

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың [illegible] ажыг ай мурнунда социалистиг чарыш дугайында көрээге ат салган, оон эге чүүлүнде мынчаар бижээн:

«Бир эвес аразында холбаалыг коллективтер дээниг ажылдаваас болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидери дээш ниити харысалгазы медерер билбес болза, оңгу беш чылдың даалгалары күүсеттинмес деп чүвени билир бис».

[illegible] комбинаттың цехтериниң [illegible] социалистиг чарыш дугайында көрээ чарары бөдүрү билдиңгир [illegible] үлетпүрүнүң баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Даг-дүгү» комбинаттың цехтериниң [illegible] А түңнел кандыгыл?

Комбинаттың рудник, транспорт, энергия цехтери болгаш руда арыглаар фабрика-даа кылыр ажылы ангы-ангы бүдүрүлге черлери-дир. Ынчалза-даа олар боттарының аразында сырый холбаалыг ажылдаар черлер. Оларның кайызындан-даа түңнел продукция — даг-дүгү кайы хире [illegible]

Чугум бо оон удуртулга [illegible]

«Бот-боттарының аразынга хей черге чемелээшкиннериң кылырындан ду[illegible] шилчир; деп дески ажылдаар болган планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерни ылап-ла күүседирин чедип алыр; бүдүрүлге ажылының түңнел көргүзүглерин эккилдер сорулга-биле бот боттарының аразынга тудуп харылзаалыг, дениг ажылдаар».

Цехтер аразында [illegible] ажа-даа берген болза, бүдүрүлге көргүзүглериниге ооң чедирген чаагай салдары көзүлбейн турары ажыы-биле чугаалаар херек. Чамдык чүтээр түңнелдерни салза базын са[illegible] болур: түрмектеп, сорттаар комплексте кээп турар руданың шынары элээн ажылдап! рудник биле транспортчуларның ажылын эки холбаштырары-биле ол участоктарның начальниктериниң азы оларның оралакчыларының каттышкан хуралдарын эрттирип турар апарган дээш оон-даа өске. Ынчалза-даа бол негелделер эн-даа күүсеттинмейн турар.

Даг-дүгүнүң курлавырын болгаш ооң шынарын эккиже[illegible] ажылдаар [illegible] [illegible] соксадыры. артынчыларда даг-дүгүн эвээжедиир ажылдың [illegible] руда арыглаар дериг-херекселдерниң планнавындан арттыр анаа турарын кымыраш [illegible] күүседир [illegible] чарганының хоречан[illegible]

Цехтер аразында социалистиг чарыштың хевирин болгаш утказын-даа чаарткан херекинде, комбинатта мурнукула четпестерниң үргүлчүлеп турары эдептиг. Оон бир тоогар чижээн көргүзүп болур: транспорт цеги июль-август айларда планда айыткан 100 акыг машина-ээлчээ чедир [illegible] автомобильдерниң ажыглаашкынын коэффициентин ам-даа хооп бедидип турар. Чүге ындыгыл? Транспорт цехтиниң удуртукчулары [illegible] артык [illegible] ону тайылбырлап турар. Ол чорук эвес чылдарган дир.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтери боттарының аразынга чарыш керээзин чарган, анаа социалистиг хүлээлгелерни база алганнар. Социалистиг хүлээлгелер база-ла долузу-биле күүсеттинмейн турарын айтыр ужурлуг. Оон кол-ла чылдагааны чамдык цехтериниң удуртукчуларының чүгле боттарының хүлээлгелерин күүседиринче сагыш салып, дужун хараарында боор турар.

Үстүнде айыттынган четпестерни алгаш көөрге, комбинаттың цехтериниң удуртукчулары керээ чарарда чогум кандыг сорулга салганы? деп айтырыг турар-дир. Олар чарыштың керээзин чарарда ниити комбинаттың кол көргүзүүн, продукция бээрин ковудедир, ооң шынарын эккижилер дээш мыдыг үнелиг эгезээникниң кылган болгай. А херек кырында — ону ёзу барымдаалап кылган деп болур. Чүге дээрге «Тыва даг-дүгү» комбинат сөөлгү айларда план күүселдезин чедип ап шыдавайн турар.

Хүлээлге күүселдези

Социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Чагаазын бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжып, орта харыы кылдыр бригада, ферма, ажыл-ишчи бүрүзү оңгу беш чылдың үшкү чылында [illegible] тиг хүлээлгелерин алган. Салдынган сорулгаларны чедиишкиннинг күүседири-биле социалистиг чарыштың [illegible] [illegible]

Совхозтуң [illegible] мал одарлаашкыны [illegible] баш санын өстүрер, продуктулуун бедидеринче ажыл-агыйның партия организациязы [illegible]

Бүзүрелдиг бис

[illegible]

Мал базы өстүрериниң эрткен айлар планын ажыл-агый күүседип шыдаан. Мыйыстыг бода малды өстүрериниң оналдазын 100,8 хуу, хойнуун — 124 хуу. чылгызын — 120 хуу күүсеткен.

Күрүнеге недээ ажыл-агый продуктуларын садарын [illegible] ооң шынарын эккижилер хемчеглерин ап турар. Совхоз күрүнеге 33 тонна 200 кг дүктү саткан, чыл даалгазын күүсеткен.

Үшкү кварталда 535 центнер сүттү ажыл-агый күрүнеге садар турган, 548 центнер чедирген. Күрүнеге эът садарының чартык чыл планын ажыр күүсеткен, амгы үеде төс айлар оналдазын күүседир хемчеглерни ап турар.

Малчыннар ортузунда социалистиг чарыштың түңнелин кварталда саңында үндүрерин чурумчуткан. Хойжу бригадалардан Анатолий Өлзей удурткан № 3 хойжу бригада социалистиг чарышка тиилекчи болган. Бригада ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойга онааштыр 101 хураганы алган, бо болза республикада эң [illegible] болур. Коммунист Оруг Намдал төрүүр чүс баш хойдан-на 110 хураганы, бир баш[illegible] 3,3 кг дүктү алган, [illegible] чери ээлээн. Ийиги кварталдың түңнелинде социалистиг [illegible] [illegible] Иван [illegible] уламчылап-ла.

[illegible] мал чеминден улуу-биле [illegible] ооң белеткелинче улуг кичээнгейни салган бис. Сиген белеткээр механизасттаттынган бригаданы тургускан, ол 1100 тонна сигенни белеткээр планны, оон 800 тоннезын белеткээш [illegible] [illegible] Бригадалар сүт-барааж фермазы [illegible] мал чеминиң белеткелинде хаара туттунган.

[illegible] сигенни белеткээр планын 20 хуу ажыра берген.

Сигенчилер ортузунда социалистиг чарышты он хонуктап үндүрүп турар бис. [illegible] № 3 хойжу бригада [illegible] тиилекчи болган, хойжулар 150 тонна сиген белеткээр планын 182 тонна [illegible]

Совхозтуң ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың үшкү чылының планныг оналдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге бүзүреддиг.

Ш. ООРЖАК,
Эрзинде «Мөрен» совхозта партия организациязының секретары.

Чарыш хроникалары

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң механизаторларының үш хонуктуң шалыпчы ээлчээ доозулган. Аңаа тараазы дөрт болгаш тавычалай кестирген, чер чарган болгаш мал чеми белеткээн механизаторларның аразынга социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

Тараа аңнаган комбайнерлерден Түлүш Даш-оол, Доппаа Март-оол, күскү чер андарылгазында механизаторлардан Константин Саргылар, сигенчилерден малчын Комбуштай Ооржак олар түс-түс бирги черлерни ээлээннер.

Тиилекчилерге шилчиир кызыл туктарны болгаш өртектиг белектерни тывыскан.

ТЫВЫСКАН

«Тыва совхоз тудугу каттыжышкынының № 2 КМК-зының коллективи (начальниги А. Благодарных) бо чылдың эрткен сес айларында тудуг-монтаж ажылдарының планын 119 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдарны 125 хуу күүсеткеш, каттыжышкынның колонналарының аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Үг КМК-да Георгий Березников, Евгений Петров оларның удурткан бригадаларының күш-ажылчы чедиишкини ниити көргүзүгге улуг салдарлыг болган. Чарыштың тиилекчилеринге болгаш өске-даа мурнакчыларга акша шаңналдарын тывыскан.

Ийи түңнел

ЧАРЫШТЫГ ФЕРМАЛАРДА

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң, «Көк-Тей» совхозтуң төп сүт-барааж фермаларының коллективтери үр чылдарда аразында чарыштыг ажылдап келген. Чарыш ам-даа уламчылавышаан. Ол канчаар чоруп турарыл, көрээлиңер.

Беш чылдың үшкү чылында Кара-Булуң фермазының саанчылары ниитизи-биле 729 тонна, а көк-тейжилер — 960 тонна сүттү күрүнеге садарын социалистиг хүлээлгелеринге көрген. Кайы-даа ферма бир инекке онааштыр 2700—2700 кг сүттү саарын көрген. Бо чылдың сес айының түңнелин сугаар алырга, фермаларда байдал кандыгыл?

Кара-Булуң фермазы ниитизи-биле 447 тонна, а бир инекке онааштыр 1708 кг сүттү сагган, а көк-тейжилер ниитизи-биле 621 тонна, а бир инектен-не 1635 кг сүттү саап алган. Кайы-даа фермада саанчыларның саны 14-14, кара-булуңчулар — 263, көк-тейжилер — 380, инектерни саап турар. Кара-Булуң СБФ-зы сагган бүгү сүдүнүң 90 хуузун, а Көк-Тейниң саанчылары — 528 тоннаны күрүнеге саткан. Моон алгаш көөрге, чаржып турарларның баштайгылары ниитиги херегледге сагган сүдүн 10 хуузун, а сөөлгүлери — 93 тонна сүттү чарыгдаан боор турар. Ниитиги херегледге чарыгдалы — бызааларга ижиртиген, уруглар албан черлеринче, столоваяларже [illegible] турарынче чорудкан сүт кирип турар.

Ферма бүрүзүнде мурнакчылар бар. Хоочун саанчы Ф. Иванова (Кара-Булуң) саап турары чээрби инээниң бирээзинден-не сес айларда 2019 кг сүттү, а Руслана Оюн — 1933 кг, Екатерина Монгуш — 1904, Тамара Оюн — 1900 кг сүттү сагган. Көк-Тейниң саанчыларының бир инекке онааштыр сагган сүдү оон бичии кудук. Чижээ, фермаштың эң дээре саанчызы З. Курастикова 1901 кг, М. Монгуш — 1879 кг сүттү сагган. Ол-ла фермада бызаа ажаакчызы Екатерина Угринова ажаап турар 40 бызаазының бирээзинге хамаарыштыр хонукта 800 грамм немелде деңзини алыр турган 919 граммны ап турар, а оон оолун аази, ускаалыг бүтаалар кадарчызы Николай Угринов хонукта бир башка онаашты 1201 грамм немелде деңзини алган.

Үстүнде чугаалаардан көөрге, чаржып турар ийи фермаларның коллективтери боттарының мурнунда тургускан сорулгаларны чедиишкиннинг шиитпирлеп болурунун аргалары бар. Ындыг-даа болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол бирээзи — социалистиг чарышты организастап турарында четпестер бар.

Социалистиг чарышты ёзу барымдаалап, эрентей организастааның дараан эскерип каар. «Көк-Тей» совхозтуң фермазының тиилекчилери [illegible] Степанкага барыш, оларның ажылы-биле таныжып, боттарының ажыл-херээн [illegible] ган соонда чарыш үттүндүрген. Кайда чүү боор турары билдинмес.

— Көк-тейжилер биске кээрге дыка өөрээн бис. Чүгле сүт саалдазын эвес, харын амыдыралдың талаларын, ажы-төлүнүң дугайын сагыш-ка кирип чугаалажыр чорду. Чарыш үттүндүрүп ээрге багай-дыр — деп, Тамара Оюн чугаалады.

Тамара Оюннуң чугаазын «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы М. Монгушка дамчыдарынга оон бодалы база ындыг болган: «Чаржып турар өөрүүсте чүү өөп турарын билбес бис. Чадаарда кым кайы хире сүт саап ап турарын бот-бодунга дыңнатчып турар чүве болза, эки-ле дийин. Өөрүнүң эки чүүлдерин билип алырга, ажылга-ла дөгүм болур. Өөрүнүң чедишкиннинге кижи бүрүзү база өөрүр болгай».

Ол шын. Чүгле фермалар аразында эвес, харын түс-түс кижилер аразында чарышты түңнеп, чугаалап турар болза эки. Кара-Булуң фермазының эң дээре саанчызы Ф. К. Иванованы чоокта чаа пенсияже үдээн. Кады ажылдап турар өөрүнүң чылыг сөстерин ол албаан, чадаарда чечек тыпсып бербээн. Чарыштың тиилекчизин ынчаар үдээрге таарыжыр бе?

Кижилерниң күш-ажылының түңнелинге моральдыг болгаш материалдыг илиг бериишкиннериниң ужур-дузазын кайы-даа фермаларда чедир үнелевейн турар. Агитхуудустар, хана-солуннар фермаларда барык үнмейн турар. [illegible] Чонну хей-аът киирер лозунг, плакаттар көзүлбес.

Кара-Булуң болгаш Көк-Тей фермаларының чарыжын улам күштелдирер талазы үстүнде совхозтарның администрациялары, парткомнары, ажылчын комитеттери эрентейлээр, ёзу барымдаалаар чоруктардан дораан уштунар ужурлуг.

А. АИР,
Бистиң тускай корр.

МУРНАКЧЫЛАРЫ — ТАНЫЖЫҢАР

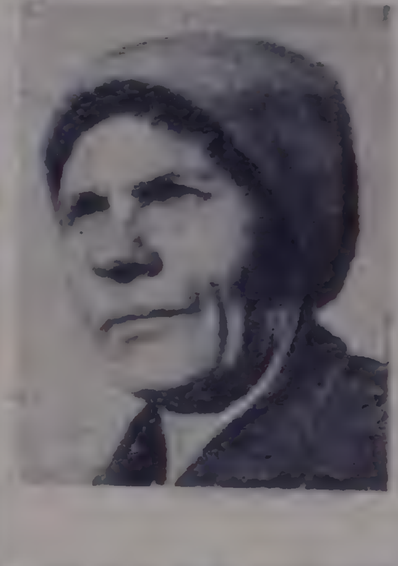

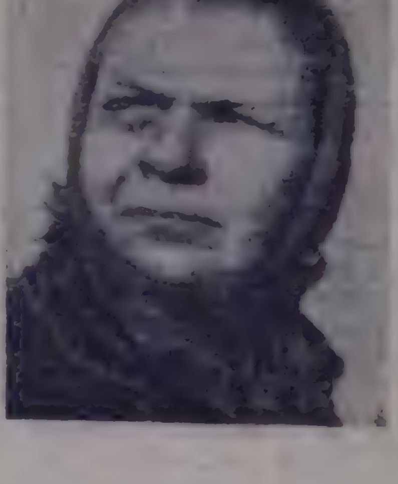

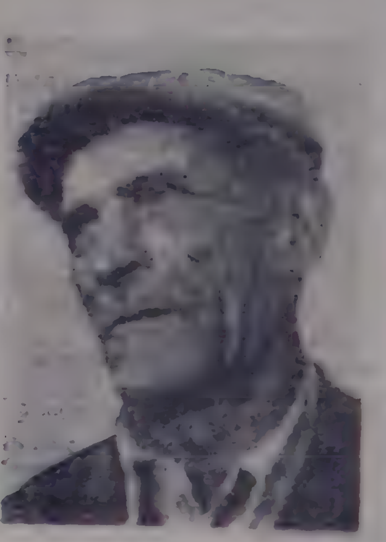

ЧУРУКТАРДА: З. А. Курастикова.
Е. Ф. Угринова.
Р. Н. Оюн.
Е. Д. Монгуш.
Т. С. Оюн.
А. Н. Угринов.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ФЕРМАДА КЕЖЭЭНИ СААЛДА.

Адрестери бо

Сес айларның түңнелдери

МУРНАП ТУРАРЛАР

1. «Каа-Хем» разрези.
2. Тываның электри четкилери.
3. Кызылдың дааранылга комбинады.
4. «Тыва [illegible]» комбинады.
5. Кызылдың эът комбинады.
6. Тараа продуктулар организациязы бүдүрүлгелери.
7. Ааржы заводу.
8. «Росмелдрев» каттыжышкынының ДВК заводу.
9. [illegible] ажыл-агый организациязы [illegible]
10. [illegible] заводу.
11. Типография.
12. Тываның сүт комбинады.

ХОЖУДААШКЫНДА

1. «Тыва даг-дүгү» комбинат.
2. «Тудуг кезектери» комбинат.
3. Үстүү Енисейниң балык заводу.
4. Чадаананың, Бай-Хаактың, Туранның хлеб заводтары.
5. Пиво заводу.
6. Кызыл-Мажалыктың түүйбү заводу.
7. Туранның, Сарыг-Сепниң район үлетпүр комбинаттары.
8. «Сельхозтехниканың» Самагалдайда районнар аразында каттыжышкыны.

БАШТАЙГЫ СОВЕТ ОРДЕН

Баштайгы совет орденни — Кызыл Тук орденни тургусканындан бээр бо-гүн 60 чыл болган.

Төөгүну көрүптээли... 1918 чыл. Хамааты дайын чоруп турган. Кызыл-шериглер болгаш командирлер тулчуушкуннар үезинде мөөссалыг маадырлыын, эрес-дидимин, шудургалдыын көргүзүп турган. Бүгү-российаның Төп Күүсенчи Комитединиң декреди үнүп келген мындыг. «Шуут дайынчы ажыл-чорудулга үезинде РСФСР-ниң онза дидимин болгаш маадырлыын көргүскен бүгү хамаатыларынга шылгараалдың демдээ тывсыр... Кызыл Тук орденни шылгараалдың демдээ кылдыр доктаадыр...» Баштайгы совет орденниң, чок дээн орденниң намдары ынчалдыр эгелээн. Күш-ажылчы улустуң идеалдарының мурнунде эрес-маадыр чоруу дээш мооң мурнунда кажан-даа шаңналдар туруп көрбээн болгай.

Эң-не маадырлыг болгаш дидим 15 муң кижи — хамааты дайынның чылдарында ол шаңнал-биле демдеглеттинген. Партизаннарның кээ командылакчызы, соолунде барып Совет Эвилелиниң Маршалы болган В. К. Блюхер оон-биле бир дугаарында шаңнаткан.

Дайынчы Кызыл Тук орденни ССРЭ-де ниитизи-биле 500.000 кижи алган, олардан 238.000 кижи — Ада-чурттуң Улуг дайынынга алган. Генерал-лейтенант М. А. Еншин соолгу үеге чедир бистиң чуртувуста чеди Кызыл Тук орденниң эдилекчизи карачаңгыс кижи бооп келгени солун.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тес-Хем районда Берт-Дагның № 102 соңгулда округунуң талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында дүрүмнүң» 37, 38, 39 чүүлдерин үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тес-Хем районда Берт-Дагның № 102 соңгулда округунуң талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязын [illegible] органнарының [illegible] дараазында составтыг [illegible] бадылаар:

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы — Николай Донгурович Кызыл-оол — «Тес-Хем» совхозунуң коммунистер организациязындан;

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы — Дандаажап Урунн кыс Шывык — «Тес-Хем» совхозунуң [illegible] профсоюз эвилелиниң [illegible];

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары — [illegible] Сергеевна Далаа — «Тес-Хем» совхозунуң [illegible] хуралындан;

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Владимир [illegible] Монге — «Тес-Хем» совхозтуң хууучуларының ниити хуралындан;

Елизавета Мандыровна Монгал — Берт-Даг суурнуң [illegible] ниити хуралындан;

Александра Даңзыровна Пат — «Тес-Хем» совхозунуң [illegible];

Александр Чооду [illegible] Самбыл — «Тес-Хем» совхозунуң [illegible];

[illegible] — «Тес-Хем» [illegible];

Антонина [illegible] Эртине — «Тес-Хем» совхозунуң [illegible].

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. [illegible].

Кызыл хоорай,
1978 чылдың сентябрь 15.

Пассажир автотранспортунуң ажылдакчыларының слёдундан

АРГЫШТЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Республиканың пассажир транспортунуң ажылдакчыларының слёду болган. Аңаа Тыва АССР-ниң автотранспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Л. Р. Хасанова илеткел кылган. Мооң адаанда оон илеткелиниң допчулалын парладывыс.

Пассажирлерниң негелделеринге-даа ажылдарының культуразы бедидери дээш социалистиг чарыш пассажир албанының ажылдакчыларының аразында калбартап. Чарыштың болгаш ажылдың херекелери улам байзырап турар. Чижээ, Кызылдың пассажир АТБ-зинде хөй бригадалар тускай керээ ёзугаар [illegible] турар. Мурнакчыларның саны көвүдээн. Пассажир АТБ-зинде [illegible] Дерегигин, Г. Андреев, Е. Шулепов, А. Абалаков, Чадаанада М. Шаутдинов, Шагаан-Арыгда С. Билин, Туранның автостанциязында улуг кассир Е. Еспенко, «Сарыг-Сеп»те Е. Черноусова болгаш өскелер-даа оңгу беш чылдың ээлчег чылдарының талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ынчалза-даа республиканың пассажир транспортунуң ажылдакчыларының ажылында четпестериниң ам-даа хөйүн ажыл-биле чугаалаар херек. Чолаачыларның чедишпезинден болгаш автобустарның септээрин багай организастап турарындан хоорайлар иштиниң маршруттарынга график ёзугаар үнер автобустар база-ла чедишпес чорук бар. Ооң ужурундан Кызылда болгаш Ак-Довуракта автобустар шимчээшкининиң аразында үзүктелиишкин ам-даа кызырылбайн турар. Ынчангаш автобусту бир доктаар черге манаары ортумаа-биле 20 минута бооп турар. Ак-Довуракта автобустарның чүгле 73 хуузу оруктче үнер талазындан үргүлчү [illegible]. Кызылдың АТБ-зиниң автобус паркызының чүгле 50 хуузу [illegible] болур [illegible]. Ооң чылдагааны септелгениң оожум чоруп турары болур. Ынчангаш чолаачыларның иштинде 25 кижини үргүлчү септелге ажылынче хаара тудар ужурга таваржып турар.

Кызылдың автошколазы ПАТБ-ге ажылдаары-биле чолаачыларны тускай программа ёзугаар өөреткеш, ынаар чорудуп турар. Чижээ, бо чылын ону бежен тире кижи доозуп үнген. Ынчалза-даа чаа келген аныяк чолаачыларның үнүп чоруур таварылгалары хөй бооп турар. Ол болза [illegible] оргузунга политиктиг-кижизидилгелиг ажылды чедир чорутпайн турарының түңнели-дир.

1978 чылдың эртен сес айларында бүгү хөннер талазы-биле планнаттынган рейстерниң саны 300 муң турган. А херек кырында алгаш көөрге, 22 муң рейстерниң графиктери болгаш расписаниелери үреттинген болган. Ол дээрге 1977 чылдагыдан 10 муң ги эвээш, ынчалза-даа график үрээр чорукту шуут үзүткап [illegible] болурунуң аргазы бар. Расписание сагывас чорук колдуунда-ла хоорайлар иштиниң автобустарынга хамааржыр. Чижээ, Кызыл хоорайга, чангыс-ла хонук иштинде, [illegible] рейстер бооп турар. Оон хаап кажы озалдап азы үстүп турар пассажирлер бирир. Ол ышкаш Чадаананың болгаш Ак-Довуракаң АТБ-лериниң автобустары озалдаашкыннарны хөйнү кылып турар.

Бо чылын республиканың чөп болганындан пассажир транспортунуң багай ажылынга хамаарыштыр хомудаан чагаалар болгаш бадырышкыннерниң саны эвээжээн. Ол дээрге пассажир транспортунуң ажылының база бир коргуңүү болур. Оон ыңай пассажирлерден [illegible] илерелиишкинни [illegible] дээп. Ынчалза-даа пассажир транспортунуң ажылдакчыларының талазындан негелделерге кичээнгей салбас, доңгуп ажыл-чаңын [illegible] ам-даа бар бооп турар.

Пассажир автотранспортунуң техниктиг байдалынга автомобиль оруктарының улуг салдары чедирип турар.

Ындыг таварылгаларны хоорайлар иштиниң маршруттарындан көрүп болур. Чижээ, Кызылдың [illegible] кудумчузунуң [illegible] пассажирлерниң болгаш чолаачыларның-даа хомудалып болдуурун тураты чоп. Чүге дээрге, кудумчуну чедир кылбаан, автобустар хуусаадан эрте үрелип турар. Дески эвес, доңгун-довурактыг орук шимчээшкинге дыка таарымча чок болур. Автомобиль оруктарын тудуп, ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң бурууңу-биле О-Шынаа, Хандагайты, Торгалыг болгаш өске-даа чурттакчылыг черлер баар маршруттар үргүлчүлелдиг үеде хагдынган туруп турар. Ол ышкаш Нарын, Таал, Бай-Тал, Шуй болгаш өске-даа суурларга чедер оруктарның [illegible] турганындан чамдык үелерде ынаар чоруур маршруттарны соксадыр ужурга база таваржып турган.

[illegible] чылдың-на [illegible] суур Советтериниң [illegible] эргелелиниң [illegible] бирле автобус маршруттарының эртер черлериниң орук [illegible]. Ынчалза-даа бо талазы-биле четпестер дыка хөй. Автомобиль оруктарын тудуушкун болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң бурууңу-биле суурларже автобустарның баар оруктары [illegible], багай байдалда. Ындыг чижекти Хайыраканга, Ээрбекке, Хондергейге, Бурен-Бай-Хаак болгаш өске-даа хөй-хөй суурларже көрүп болур.

Республиканың транспорт эргелелиниң пассажир албанының ажылдакчылары боттарының бүгү арга-күштелиишкиннерин [illegible] турганы, өөгу беш чылдың үштүг [illegible] планнарын [illegible], моон соңгаар улам улуг күжениишкин-биле ажылдаарынга [illegible].

Илеткел соонда сагал-онаа солчуушкунунга пассажир АТБ-зиниң чолаачылар бригадири А. Абалаков, хоорай автобузунуң чолаачыларының бригадири В. Стажкин, Шагаан-Арыг АТБ-зинде чолаачылар бригадири С. Билин, Чадаана АТБ-зиниң чолаачызы Л. Монгуш болгаш өскелер-даа киржип, боттарының арга-дуржулгазы-биле солушканнар.

ЧАРЫШТЫҢ ДУЗАЗЫ

Республиканың пассажирлер аргыштырылгазының [illegible] бирээзи Кызылдың пассажир автотранспорт бүдүрүлгезин боттандырып турар. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң социалистиг чарышты калбартыр дугайында "Чагаазын бистиң коллектив ажыл-херекче кыйгырыг кылдыр хүлээп алган.

Кызылдың пассажир АТБ-зинде ниитизи 622 кижи ажылдап турар. Оларның 531-и социалистиг чарышта хаара туттунган. Коллективтен бо чылын 15 чолаачы, оон иштинде 5 таксист, 12 кижи септелге участогу 1978 чылдың планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылы болур октябрь 7-де күүселдер хүлээлгелиг ажылдап турар.

Пассажирлерни культурлуг хандырар дээш социалистиг чарыштың тускай негелделери ажылдап кылдынган. Автобус, таксомотор чолаачызының [illegible] паспортту доктаадырган. Ол паспортта чолаачының 1978 чылда социалистиг хүлээлгелерин бижээн. Чарыштың түңнелдерин үнелээрде планныг онаалдаларның күүсеттингени, пассажирлерниң талазындан хомудал кирген, кирбээнин, салон иштиниң арыг-шевергин болгаш оон-даа өске пунктуларны бирлештирип турар. Ол мөөрейниң тиилекчизи [illegible] «Эң эки автобус чолаачызы», «Эң эки кондуктор», «Эң эки септекчи» деп аттар дээш конкурстарны организастап турар бис.

Эрткен сес айларда бистиң бүдүрүлгеде чер планын кол көргүзүглер талазы-биле ажыл күүсеттинген, тонна-километр талазы-биле план 101,8 хуу, пассажирлер аргыштырылгазының талазы-биле 100 хуу күүсеттинген.

Ажылынга кызымак, бедик мергежилдиг-биле эки көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчылар бисте хөй. Районнар аразынга чоруур автобустарга В. Уваровтуң, Ю. Дерегигинниң, П. Шеговниниң, В. Тутатчиковтуң бригадалары пассажирлерни культурлуг хандырар талазы-биле эки үлегерни көргүзүп турарлар. Таксомотор чолаачыларындан И. Оноловтуң, В. Лубягинниң бригадалары мурнунда чоруп турарлар. Хоорай иштиниң маршруттарындан Д. Кочневтуң, Г. Андреевтиң, В. Татушкинниң бригадалары кым-даа удаа чарыштың тиилекчилери болган үңгүлдүнер. Үстүнде адын киргеннер тиилекчи бригадалар дыка хөй кылыр-чаар материалдарны кымнап алган.

Машиналарның рейске үнериниң болгаш чедип алырында, расписаниезин шын сагыырынга пассажирлерниң негелделерин чогуур-биле хандырарынга АТБ-де социалистиг чарыш чугула черни ээлеп турар. Чоннуң аргыжылгазын экижидер талазы-биле демдеглерни ам-даа [illegible] чугула.

А. ОВСЯННИКОВА,
Кызылдың пассажир АТБ-зинде профэвилел комитединиң даргазы.

„ЧЕТТИРДИВИС, БАЙЫРЛЫГ!“

Пассажир аргыжылгазын бүгү негелделер ёзугаар боттандырып чорударынга пассажир транспортунуң ажылдакчылары, оруктарда автостанциялар болгаш автовокзалдар улуг рольдуг. Амгы үеде республикада он автостанциялар болгаш автовокзалдар, чеди касса пунктулары ажылдап турар. Оларның эки ажылындан пассажирлерниң аргыжылгазы, оларның сагыш сеткили, өөрүшкүзү хамааржыр.

Үениң тарктызы — Тываның хоочун болгаш кол автооруктарының бирээзи. Туранга эң-не баштай автостанцияны тургусканы таварылга эвес. Аңаа хүннүң-не чүс-чүс кижилер келир, чүгле республика эвес, харын база өске-даа областарже албаның болгаш амы-хуунуң-даа чоруун кылып чоруп, эртип-дужуп турарлар. Туранның автостанциязын таварааш пассажирлерден:

— Четтирдивис, байырлыг! — деп сөстерни бо-ла дыңнап болур. Ол черле таварылга эвес.

Бо чылдың эрткен сес айларында бүгү көргүзүглери-биле ол ам тиилекчи кылдыр санаткан. Оон улуг эвес коллективи пассажирлерге таарымчалыг бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээш кызымаккай ажылдап турар. Станцияның иштиниң дашты кезээде арыг-силиг, каасталга-шимелдеп таарымчалыг, чараш-даа. Ында боттарының ажыл-херээнге бердинген кижилер ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: диспетчер Е. А. Еспенко; кассир М. Н. Ляпоцева билеттер тыпсып тур.

А. ЗАЙЦЕВ. Фотолар авторнуу.

КОЖА-ХЕЛБЭЭ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

КОСТОМУКША. (Карел АССР). (СЭТА-ның тускай корр). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазааның чалалгазы ёзугаар [illegible] Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконен сентябрь 15-те мында чедип келген. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин [illegible].

А. Н. Косыгин болгаш У. К. Кекконен фин фирмаларының [illegible] Костомукшада [illegible] комбинаттың [illegible] байдалга [illegible].

Совет-фин экономиктиг [illegible] Совет Эвилели [illegible]. А. Н. Косыгин демдеглээн. Бо [illegible] бистиң чурттарывыстың [illegible] деп, У. К. Кекконен бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Костомукшада [illegible] талазы-биле эң улуг [illegible] Финляндияның Президентизи [illegible].

Финляндия Совет Эвилели-биле [illegible].

Даңзы соолундеги Европаны бистиң чурттарывыс делегейниң экономиктиг ха[illegible].

[illegible] хоозарын бузуреткеннер (СЭТА).

НОТА ЧОРУТКАН

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). АКШ-тың девискээринде даштыкы курумнерниң дипломаттыг төлээ черлериниң, оон иштинде КНО чанында төлээ черлериниң, кым-даа дээп болбас болгаш оларга эргелерин таарыштыр башкарар дээр чаа хоойлуну АКШ-та белеткеп турары-биле холбаштыр ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээ чери КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның адынга нота чорудкан. Чаа хоойлуну хүлээп алыры ол кым-даа дээп болбас болгаш оларга эргелерни дыка кызыгаарлаарынга чедирип болур-дур деп, нотада демдеглээн.

Бистен бодалывыс-биле азырга, дипломаттыг харылзаалар дугайында 1961 чылдың Вена конвенциязын ёзугаар Каттышкан Штаттарның бодунга алган хүлээлгелеринге үүшпет, ол ышкаш амгы үениң делегей эргезиниң принциптеринге, норма-чиндиктеринге база кым-даа дээп болбас болгаш оларга эргелерниң дипломат кижилерге хамаарыштыр ажыглаттынып турар делегейде ниитиге хүлээп көрдүнген практикага чөрүшпес ындыг чүүлдер [illegible] хайныктырып турар деп, нотада чугаалаан.

Тодаргайлаарга, чугаа болза, чүнүң-даа мурнунда кым-даа дээп болбас болгаш олар эргелиг дипломат кижилерге хамаарыштыр суд сайгарылгазы деп турарының дугайында боор турар. Ол кижилерде дипломаттыг кым-даа дээп болбас болгаш оон эрге бар бе, чок бе деп чүвени тодарадыры-биле төлээ черлериниң ажылдакчыларының америк судтарга баарының эргезин [illegible] дугайында чүүл болза делегей практиказынга туруп көрбээн ужур-дурум чок чорук болур. Дипломаттыг төлээ черлериниң тодаргай ажылдакчызында кым-даа дээп болбас эрге бар бе азы чок бе деп дээрзиниң дугайында [illegible] судтарынга [illegible] ужур-дурум чок чүүл болур.

Мооңдыг утказы нотаны төлээ черлерниң турар чурту — Каттышкан Штаттар-биле харылзаа дугайында КНО-нуң комитединиң даргазынче база чорудкан, дипломат курумнерниң төлээ черлериниң болгаш оларның ажылдакчыларының айыыл чок чоруун от комитет хандырар хүлээлгелиг.

Бөмбүрзектиң судалы

ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДА

Албан ёзузунуң найыралдыг ажыл-чоруу кылып, Совет Эвилелинде чоруп турар Индияның даштыкы херектер министри А. Б. Ваджпаии СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң хүлээп алганын Индияның массалыг информация черлери калбаа-биле чырыдып турар болгаш ону ийи чурттуң аразында найыралдыг болгаш бот-боттуга ажыктыг кады ажылдажылганың быжыглаарынга чаа чугула үе-чада кылдыр үнелеп турар. Бүгү Индияның радиозу хүлээп алыышкын үезинде болган беседа дугайын дыңнатпышаан, Индияның тайбыңга ынакшылдыг политиказын империализмге болгаш колониализмге удур улустарның демиселинге оон улуун база кым-даа каттышпас шимчээшкинге ролюн совет улустуң бедии-биле үнелеп турарының дугайында Л. И. Брежневтиң сөстерин онзалап айыткан. Азия диптиң байдалды чогуучуларынче угланган Индияның күжениишкиннерин ССРЭ-ниң улуу чайгылыш чок деткип турарын совет удуртукчу медеглээн деп дыңнадыгга демдеглеп турар.

Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээниң быжыглаазы Индияның болгаш ССРЭ-ниң аразында харылзаалар болза аңы-бүрү ниитилел тургузуугларлыг курумнерниң тайбың догуназышкынының эки үлегер-чижээ. Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңның база айыыл чок чоруктуң чугула фактору боор турар дээрзиниң дугайында Л. И. Брежневтиң медеглелин Индияның парлалгазы калбаа-биле тайылбырлап турар. Бистиң найыралывыс үениң шылгалдазын тудкан деп «Хиндустан таймс» солун бижээн. Индияның болгаш ССРЭ-ниң аразында харылзааларының принциптери тайбың херекке болгаш ниитилел тургузуунуң ылгалдарын хуудулаарынга бердинген чорукка үндезилеттинген, ону чорби ажыг чыл мурнунда хевирлеп тургускан, бо үениң иштинде ол чаңгыс-даа чигзиниске таварышпаан деп, ол-ла солун айыткан. «Патриот» солун индий-совет харылзааларының кажангызын-даа артык быжыкканын демдеглээш, ол харылзаалар ийи чурттарның улустарының чаагай чоруунга база Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыынга моон соңгаар-даа бараан болур.

БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНМИШААН

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Никарагуаның диктатору Сомосаның [illegible] Коста-Рикага [illegible] кырын үрээн, [illegible] Коста-Риканың [illegible] (СЭТА).

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк курумнер организациязы (АКО) [illegible] министрлерниң хуралын [illegible].

[illegible]

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Никарагуадан келген медээлерге ёзугаар алырга, тура халышкыннарның болгаш Сомосаның шериглериниң аразында дайын чорудуглары бүгү чуртта уламчылап турар.

[illegible]

МААДЫР-ХООРАЙ НОВОРОССИЙСК

Краснодар край. Маадыр-хоорай Новороссийскиниң Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында өлүм чок маадырлыг чоруу бүгү делегейге билдингир. 1943 чылда хоорайның ындыынга Бичии черниң камгалакчыларының гитлерчилерниң сан талазы-биле артык күштеринге удур 225 хонук дургузунда маадырлыг тулчуушкуну бооп келген. Совет дайынчылар тиилээринге тура-соруктуум, коргуш чогун, маадырлыг чоруун болгаш дайынчы бедик мергежилин көргүскеннер.

1943 чылдың сентябрь 16-да чадаг шериглер, далайжылар, артиллеристер, танкистер болгаш ужудукчулар немец-фашистиг шериглерниң улуг бөлүүн чылча шаварын дөескиннар болгаш Новороссийскини хостаан.

Маадыр-хоорай Новороссийскиниң — чурттуң мурнуу чүгүнде улуг порттуң амгы өвүр-хевири өнзагай. Хоорайны кежилдир негаан калбак кудумчулар эрткен, өну хөй санныг скверлер, амгы үениң хөй каът бажыңнары каастаан. Оон камгалакчыларының болгаш хостакчыларының маадырлыг чоруунуң дугайында турасқаалдар хоорайда хөй.

ЧУРУКТАРДА: Цезарь Куниковтуң нэзнтериниң бирээзи болур батальонунуң командири 2-ги рангының халашкан капитаны С. Т. Григорьевтиң ол тулчуушкуннарының дугайын чугаалап турары; Маадыр-хоорай Новороссийск. «Одесса» болгаш «Молдавия» деп теплоходтарның судно доктаар черде турары.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ФОТО-ДЕЛГЕЛГЕГЕ КИРЖИҢЕР

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан «Бистиң адывыс — комсомол» деп фото-делгелге удавас болур. ВЛКСМ Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Журналистер эвилели, республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы болгаш Тываның автотранспорт эргелели делгелгенин органнизастаар.

Фото-делгелгениң кол сорулгазы — Тываның аныяктарының коммунистиг тургузуушкунга чедиишкиннерин көргүзүпшаап, аныяк салгалдың ажылгыжын болгаш торзэн чериниң каас-чаражып, байлаан көргүзери болур.

Ак-кара болгаш өңнүг чуруктарны делгелгеге хүлээп алыр. Ону кыдагар болгаш апаа саазыннарга парлаар, жанры болгаш парлааны ниңы-бүрү хевиргг 24х30 база 50х60 сантиметр хемчээлдиг чуруктарны киирер.

Киирген ажылдарны дараазында категорилар аайы-биле үнелээр: хүннүң темазын чырыткан, серийлыг, спортчу, жанр аайы-биле өңнүг, фотопортреттер, чуруктар.

Категория аайы-биле оргкомитет дипломнарны болгаш акша шаңналдарын тургускан. Оон аңгыда аңгы-аңгы организацияларның шаңналдары болгаш мактал бижиктери база доктаатттынган.

Делгелге бо чылдың октябрь ортан үезинде ажыттынар. Оон киржикчилери — фото-чурук кылырынга хандыкшыл дыгаарда, профессионал фотографтарда боттарының ажылдарын октябрь 1-ге чедир Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 57, республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы деп адреске «Фото-делгелгеге» деп бижээш чорудар.

Культура бажыңы: ажыл-херектер, чугула айтырыглар

ШИЛИИР, БЫЖЫГЛААР

Хайыракан — Улуг-Хемниң өзүп сайзырап олурар суурларының бирээзи. Чеңгис-даа чыскаалыкан чаа бажыңнар, өске-даа тудуглар суурну аяк киирген. Мында тускан тудуг организациязы база тургустунган. Мынчап көөрге тудуг-суурну моол сонгаар хөгжүдериниң перспективазы черле улуг-дур.

Суурнуң төвүнде даштыы ак-көк кыдыр чуталкан каан улуг бажың кайы ырактан-на ылгалып көстүп турар. Ажыглалга киргенден бээр ийи чыл-даа четпээн чаа Культура бажыңы ол-ла болгай. Чоруктар аайы-биле аңаа кирип, ажыл-херектерин сонууртаан бис.

Кедээ суурга ол-даа шынап-ла орду дег улуг бажың: 350 олуттуг, спорт залдыг, делгем фойелиг, өске-даа ерээлдеринг кедээ библиотека база мында таарымчалыг байдалда турар. Чаа культура одаа ажыглалга кирген ден хайыраканчылар өөрүп, сеткил хандыр турганнар. Делгем чаагай Культура бажыңынга кино, концерт көөр, солун кежээлер, ужурашкылгалар, диспуттар эрттирер, спорт залынга маргылдаалар органнизастаар даш черле чүү болбазыл. Ажыл шагы төнген соонда аңаа барып, культурлуг дыштаныры кым чүзевес деп. Эртенден чайга чедир Культура бажыңынга оюн-тоглаа, спортчу маргылдаалар барып-ла турар суурнуң чурттакчылары билир.

Культура бажыңының ажыл планнарын чылдың кварталдарының аайы-биле хуваап тургускулаан. Моон мурнунда ажылдап турганнарының делгелдери база бар. Культура бажыңының чөвүлелиниң составын, агиткультбригаданың маршруттарын база тодарай айтып көргүскен.

Бо чылдың чайы төнүп, күс дүшкени-биле кады кедээ Культура бажыңында кинодан өске солун хемчеглер-даа болбастаан. Оон ужуру чүдел? Культура бажыңында ажыл-херек башкарар кижи чок, ээн турар апарган. Чүгле сентябрьның баштайгы хонуктарында уран чүүл удурукчузу Людмила Доржу тын, ажылга киирген. Культура бажыңының директорунга ажылдаар кижини (А. Я. Мага) «Улуг-Хая» совхозтуң удуртулгазы (директору В. Н. Винников) чап-чаа тып алган. Ажылын ол чаа-ла хүлээп алган. Культура бажыңынга ажылдаар кадр тывылгаа, бүгү ажыл-херектерин ол холга алыр боор дээрзинге хайыраканчылар идегеп турар. Райкүүскомнуң культура килдизи (эргелекчизи Х. Сирин) бодунуң талазындан чаа ажылдап эгелеп турарларга боттуг дузаны көргүзер, деткиир апаар.

Соок кыштың тыныжы кырыдай чоокшулап олурарын кымга-даа билдингир. Хайыракан кедээ Культура бажыңынга кыш белеткел кандыг дег бодаар силер? Чоокку хүннерге чедир-ле ук ажыл чорувайн келген. Херектиң ужуру билдингир-ле болгай: ажыл-херек башкарар директор чок турган. Ажылга ижигир доктааваап, түр када үнүп-кирип турган кижилер херектиң ажыс эгезин кайын бодаар ийик. Сентелгете херек материалдарны-даа сураглап тып албаан. Чагыг киирип сураглаваан-даа. Ол бүгүнү ам удур тыптывас, сураглаар апаар-дыр.

Ажыглалга кирге-ле ийи-даа чыл болбаан бажыңга кандыг сентелге турар боор дижерин чедавас. Херек кырында амгы байдалды алыр болза, кыжээ чогуур ажылдар эвээш эвес, чугаалаашкыже, ... лан аңгыда, ойлуп душкүзей берген (чамдык диваннарде болгаш шалада-даа бар болду) черлерин база септээр, кылыр. Чаа тудугну ажыглалга киирип турарда-ла эгелээш, мынчага дээр ара каапкан каасталга ажылдары бедин бар. Фойеде чедир чуруттунмаан улуг чурук ол олчаан хевээр арткан. Ол кымның буруузул? Ук ажылды кажан доостурар деп болап турарыл?

Шак мындыг айтырыгларны харыысалгалыг эштерниң мурнунге тургуспас арга чок.

Культура бажыңы ажыттынганден бээр маңаа дөрт директор ажылдап каапкан. Беш дугаарын чаа тып томуйлаан. Эрткен чайын уран чүүл училищезиниң студентизи Анна Контаржап кезек үеде ажылдааш барган. Оон мурнунда ажылдап турган директорлар аңгы-аңгы чылдаажаннар-биле ажылдавайн баргылаан азы өскээр чорутулаан.

Бо хире магалыг чаагай культура одаанга ажылдаар кадрларны перспективазын бодап тургаш чүге тып ажылдатпаан келгени? Кедээн бодаан болза, шагда-ла сереп ап-даа болур турган-дыр. Кандыг-даа участокка ажылдаар кижилерниң эки шилиилеп, дужа-келбиже томуйлап, үндурүп-киирер чорук кончуг шын эвес. ССКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Кедээниң культура хандырылгазын улам мнай сайзыраңгайлыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында материалдыг баазаны быжыглаар, культура кадрларын өөредир, шилип тывар, ажылга быжыглаар, оларга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны, чиңгелделерни көргүзериниң дугайын чугаалап турар. Бо айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээринге, ылангыя түс черниң ажыл-агыйлары, бүгү рүлгелери ол ышкаш партия, совет, хөй-нийти органнар тодаргай үлүүн киирер ужурлуг. «Улуг-Хая» совхоз, оон Хайыракан салбыры, мында кедээ Совет бо айтырыгны ёзулуг-ла быжыг холга тудуп шыдавайн келген дээрзин амыдырал бадыткан турар ышкажыл.

Кедээ библиотека (филиал эргелекчизи Тамара Кызыл-оол) болур-чогууру-биле доктаамал ажылдап турар. Оон эргелекчизи Каасиңнип библиотека техникумун дооскан ажыл-херекке бердинген, идепкейлиг кадр. Районнуң библиотека системазын тоткендер бээр бир тыл четпес бар чыдар. Библиотекалар аразының солчулга фондузун ажыглаары таарымчалыг боон турарын ол демдеглеп олурар. Бо чылдың августан эгелеп библиобус номнарны суурлар аразынга дамчыдып чорупкан турар.

Библиотеканың иштики шимелде-дериглеглерни эки кылган. Ниңы-бүрү дериглер, Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан делгелгелер кезип чорупкан. Чаа дургузунда 10 муң номнарны номчукчуларга бижидип шааннаан. Кожер библиотекалар база ажылдап турар. Кышкы үеде ажылдаарынга таарымчалыг кыдыр библиотеканы белеткээн.

Хайыракан кедээ Культура бажыңының дараазында чугула айтырыгларын үндезинни-биле шиитпирлеп көөрү кончуг чугула. Бирээде, кадрларны шилиир, өөредир, ажылга быжыглаарын түс черниң болгаш «Улуг-Хая» совхозтуң удуртур органнары райкүүскомнуң культура килдизи-биле кады перспективазын көрүп шиитпирлээр ужурлуг. Культура бажыңының культуралыг ёзулуг одаа болдурар дээш, оон иштики дериглеглери амгы негелдеге дүүштер кылыр, даштыкы чаагайжыдылга, чоганчыдылга айтырыгларын шиитпирлээр апаар. Культура бажыңының чаны чөлек кылыпкан, ыяштар, чадаг үнүштер бүргээн турар ышкажыл-дыр чүге кылып ап болбазыл? Кудээр болза, ол черле шиитпирлеп болур айтырыг-дыр. Чоокку үеде органнаастап чорудар ужурлуг айтырыг: кышка белеткел. Культура бажыңының техниктиг ажылдакчылары сугну бажыңнардан дажып хайлаар болгай. Кудукту септеп белеткээрин дарый чорудар болза эки. Чаа ажылдакчыларының чедиишкиннериг ажылдаарын чедип алыры-биле үстүнде четпестерни дарый чайладыр ужурлуг.

Б. ДИРЧИН,
«Шынның» корр.

СӨЛУН КОНЦЕРТ-БИЛЕ...

Красноярск филармониязының сцена уран чүүлүнүң онзагай жанрының артизи Борис ... удурткан артистер кайгаан Кызылдың албан организацияларының ажылдакчыларының, ажыл-ишчилериниң мурнунга 30 ажыг концерттерни бараалгатканнар. Кызылдың хлеб заводунуң, № 3 АТБ-ниң ажылчыннары, № 4 ХПТУ-нуң сургуулдары болгаш өске-даа албан организацияларның ажыл-ишчилери конферансье Екатерина Саватеваның, пантомим Владимир Савенков, баянист Валерий Олладниковтуң, каттырынчыг номерлер күүседир Надежда Крепактың, танцчы Татьяна Малыгинаның күүселдезин сонуурган.

Артистер ам республиканың районнарынче гастрольдаар. Бөгүн олар Каа-Хем районче аъттанып каан. Дараазында Эрзин, Тес-Хем, Таңды болгаш өске-даа районнарже чедер.

> Эргим номчукчулар!
> «ШЫН»
> солунну чагыдып алыңар!
> Чагыдылганың өртээ: чылда 6 рубль.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Силерге, ада-иелер».
11.25—«Кана чордуң, Олесей?» Хөй сериялыг уран чечен телефильм. 5-ку сериязы.
12.35—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
13.05—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Л. Н. Толстойнуң торуттунган хүнүнден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан ССРЭ-ниң чуруга академиязының делгелгези.
13.35—«Москвачы». Телеклуб.
14.25—«Черде кижи». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.
15.25—«Спортлото» тиражы.
15.40—«Кадыкшыл». Эртем-танышпылгалдыг программа. Ленинградтан дамчыдылга.
16.25—Уругларга фильм «Буур дугайында тоожу». Уран-чечен фильм.
17.40—«Музыкалыг абонемент». В. А. Моцарттың чогаалдары.
18.30—«Билдингир-даа бол ... лептиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
19.30—Мedзолер.
19.45—«Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалының дугайында беседазы.
20.30—ССРЭ-ниң улустуң артизи П. Петровтуң күүседилгезинде Н. Римский-Корсаковтуң романстары.
20.45—«Чүректиң хаалгазындан». Каменец-Подольск хоорайның ажыл-ишчилери. Бо ужуражылгада РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Бир опереттаның адагаларды». Телешииниң баштайгы көргүзүү. П. Абрахамның «Савойяда бал» деп музыкалыг комедиязының ёзугаар.
00.20—01.25—«Ирина Родинаның өңгү бедиин». Документалдыг фильм. Төнгеннде — медээлер.

АГААР

Бөгүн республикада девискээрниң шокар булуттаар, чаъс чагбас. Соңгу-барыын углуг хатның дүргени секундада 6-11 метр чедер. Агаарның температуразы 17-19, чамдык районнарга — 9-14 градус чылыг. Кызылга база чагбас, агаарның температуразы 17-19 градус чылыг.

Дүне чамдык черлерге агаарның температуразы 2-7 градус чедир соор.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Өске кижи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги классче чорттан чораанар» 10.00, 15.35, «Вий» 11.30, 17.05, «Чиде берген» 13.10, 18.45, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночымылдар» 15.00, «Чардыш кадын» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шеригге чаа келдирткеннер дайынче чорупкан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакторнуң оралакчызы Н. Н. САТ.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

Келир чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга Кызылдың аъш-чем садыгларының коллективтеринде шалыпкын чоруп турар. Универсам садыгның кол... ...кинңг кирген. Садыг белеткениннге парлалга чагыдылгазынга тураскааткан түскай кударлды эрттирген. Оон түңнелинде В. Брежнева, А. Килина, М. Басманова, М. Гондарь, А. Конев, А. Киселев болгаш өскелер-даа хөй санныг чагыдылгаларны ... Садыгчыларның ажылдакчылары чүлүрүкчүлерден кижи бүрүзү 2-3-теп эвээш эвес солун, сеткүүлдерни чагыткаппар.

Кызыл. Х. ОНДАР.

ШӨЛЭЭ, ШӨЛЭЭ...

Фельетон орнунга

Магалыг чаагай чай төнген. Бойдус негаан шинчизин чидирип, онуп, кышты манап эгелээн. Оон-биле кады хөй-хөй ажыл-ишчилер чайгы шөлээзинде мага ханыыр дыштанып алган, сагыш-сеткили сергей берген, эът-кежи хүрерип дадыккан, өнак-хөглүг апарган ээп кээп, боттарының онаашкан ажыл-үүлезин бүдүрүп кирипкен. Чайгы шөлээзинде кажан-даа четкилээн кижилер бар: Кавказка, Крымга, харын-даа даштыкы чурттарга-даа... Туристиг путёвкалар-биле, каранын ... тыр ... кыжыктыг чурттарга ... черлер болур курорттар, санаторийлерден ... өөрүшкү-биле ... чорук кылыры, ырак-узакта төрелдеринге чедери дээш кайнаар чоргулаваан дээрэ. Чайгы шөлээ, дыштаныкга магалыгла!

Магалыг-ла ... чайга-даа... Чайгы шөлээ үезинде магалыг чаагайның карарты базып турар хомуданчыг таварылгалар база тургулаар-дыр. Райпо ажылдакчызы К. кадыкчының байдалының аайы-биле, аргалыг-ла болза, бир курортка дыштанып, экирип аар ужурлуг турган. Шынап-ла путёвканы профэвилелдин түс черде комитеди алыр кылдыр дугуржуп берген. Хуусаа келирге К. шөлээзин алгаш, Кызылда төп черинге путёвказын сураглап чедип келген. Ындыг болза, силерге көрдүнгем путёвка эскээр чайгылган-дыр. Оон орнунга бис сенээ акшазын төлеп бээрбис, а сен Үш-Белдирге баргаш, мында столовага сава чуукчузу чедишпейн турар, анаа ажылдап тура, дыштанып ал деп харыы алган. Путёвка ... тургускан К. ... таварышкан ... кижи ... Сава чуукчузу, кадыын экиртир, дыштанып байтык, дам аарып баксыраан ... кээп-тир ийин ол.

Шөлээзин, дыштаныр, ынай-бээр баар кижи чаартыкеркениңг, кеттинип-даа алыры болгай. Хамаатлы Л. ... акшазын алгаш, «Саян» садыгның бир кылдыр көрээш, бодунга таарыжыр костюм арай-ла тыппайн барып-тыр. Чаяан боор, шагдан бээр дилээни полу бо турган. Хемчедис, костюмнун алган ... «Саян» дужунда «Чечектиг» ... ажыглап бадап, болгаап кааны-даа ... садыгда ... таарыжыр чок болза, анаа барып даарады шаан алыр сен) ... кедер эптиг хептен эге шалыгдан ... даарадиң дилешим деп сунуп чеде берген.

Хүлээп алдынгаан ... хүннер бээр. Эктинге кедеринге чедир мырыңай шөлээ төнген. Даараары шалып, бүдүргени каас-чараш мастерлер бар чүве-дир. Ындыг-даа болза тагыгның узамдыгарының чыдыгзааннары-ла хөй. Маанд ... айтывыт ... ыжыкчы, даарадчы-биле ... тала бооп, аас-сөс берип, сүмбелеп сунмас болуунда сураг баар деп бил.

Хостуг ойде, шөлээзиниң бажы-мурнуунуң ... сонуургалын хандырып, хуу билдиргитпеш ... номнар садып ап, оларны номчуур чанчылдыглар кайы хөй. Кожам Коля (албан адыы-биле Николай Монгушович ... дээр чүве) хоорайның мырыңай төвүнде киоскиде чаа номнар садып турарын дыннаан сыр мап-биле эгиниш-тынынтыг чеде берген. «Тентракоктуум, Анатолий Ивановтуң садып турган дидир, чүү артыгбай?» ... долгаарып ... эргий көрүп тура, садыгжызы баартак алаандан Колянын улуг-ла ... ном ушту келген. «Төңгүлээп-дир» дааш, Коля маажым бастырып чорүй барган.

Ур-даа ... база ... баары-биле катап артип чыдыгда дээги-ле садыгжы семис ак эрге: «Василий Петрович, ... бар ... кижи ... кадам мен, «Меңге кыйгы» бо. Чакас кайлаң «Бурмаханниң» боо — деп номнарны баартак алаандан тутуп ... турүп-тур. Коля тура дүшкеш, алаң кайгап турүп-турүп, чүнү-даа мыттавайн, ылаштап эрге берген.

Мындыг таварылгалар ол үш кижиниң чайгы шөлээзинде болган чүве. Ийи-чангыс харыысалга чок, ниитиниң эрге-ажыын бодунуу-биле хол... ажылдакчыларның хайы ындыг. Ол чижектиг болуушкуннар шөлээден өске үеде база-ла таваржып ... болгай.

Шөлээ, шөлээ... Ону чогуу-... ажыктыг кылдыр эрттирип ... кижилер база-ла турар.

Мээн ... тыныжы шөлээзинде бодунуң районундан Тываның бир өске районунга чедип, мында тавы ... акша-сүме, адрес ... гаш. Улан-Удэ ... даар. Ол ... чорууда он ажыг хонган.

«Дыка-ла түвектиг чорук кылдым, ам ... баар, улус аксынга бүдүреп, хөй-ле чүү дээр ону. Чавымда белен, ёзулуг эмчилер турда, та чүм ыйнаан»— деп миннип, бодунга боду хыйланган болгай ... шөлээзин кандыг ажыглааныл херечили-дир.

Санныг хонук, шөлээ үезин билдиртпейн, төне бээр болгай. Шөлээзиниң эгелээнин чуугаш, оон төнчүзүнде мынчап кээр бир кижи дугайын база дыннаан мен.

Дыштанып, чаа күш немеп ... кижи ажылдаар черинге келгеш, шөлээлээр мурнунда турганындан дээре ажыктыг ажылдай алыр бе? Чок. Черле ... ажыктыг ... дыштаныр үезиниң солун, ажыктыг эрттирбес ... база бар болгай.

А үстүнде бижээн таварылгаларның кажан, кана болуп турганын айыткан болгай мен. Чогум ылап шын бе деп айтырыг тургусуп берзе, ону бадыткаан документилер база ...

С. МИНТОН.

ТИРАЖ УДАВАС

1978 чылдың акша-бараан лотереязының кускү (немелде) үндүрүлгезиниң тиражы 1978 чылдың сентябрь 22-де Краснодар хоорайга болур. Ойнап алышкыннар аразында «Москвич-412» ИЭ болгаш «Жигули» ВАЗ-21011 деп 120 автомобильдер, янзы-бүрү марканың 480 мотоциклдери, 120 пианино, 120 телевизор, 1800 сөөлкүү болгаш өске-даа чүүлдер бар.

1 рубльден 200 рубльге чедир акша ойнап алышкыннарын база чорудар. Нийтизи-биле 14580 барааи болгаш 6345420 акша ойнап алышкыннарын чорудар. Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылгаа албан черлеринден, «Союзпечать» киоскилеринден, ниитиниң чемненилге черлериниң, аэропорт болгаш автовокзалдар кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырынче далажыңар!

Хоорайның № 4 профессионал-техниктиг ортумак училищезинге дараазында мергежилге бүдүрүүге өөредилгезиниң мастерлери херек: автокрановщик, сүүр алактаа кранның машинизи, сантехник, каңнакчы.

Котельнаяга ажылдаарыбиле машинистер, электро-таарыштырыкчылары, слесарьлар херек.

ПАЗ-652 автобуска чолаачы херек.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1.

«Шын» солун редакциязынга 1-ги, 2-ги класстыг чолаачылары херегжээтининг турар.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылда республиканың бот-өөредилгелиг ортумак школазы 1978—1979 өөредилге чылында 5—11 класстарга өөреникчилер чыып алырын үргүлчүлеп турар.

Бот-өөредилгелиг ортумак школага 16 хардан өрү назылыг сес чыл болгаш ортумак эртем чедип алырын күзээр хамаатыларны хүлээп алыр.

Киирерин күзээннер школаның директорунга эртемниң дугайында документиниң база ажылдап турар черинден шынзылганы кошкан билдириишкини киирер. Школага кирер дугайында билдириишкиннерни бот-өөредилгелиг школа, оон өөредилге-консультация пунктулары болгаш комсомол комитеттери хүлээп алыр.

Тыва АССР-ниң Чырыдылганың министерствозунуң дужаалын ёзугаар консультация пунктуларын болгаш өөреникчилер бөлүктерин дараазында районнарга база Кызыл хоорайга ажыдар: Эрзин районга: Эрзинге, Нарынга, Кызыл-Сыдыгга, Моренге, Бай-Дагга; Тес-Хем районга: Самагалдайга, Ак-Эрикке, Берт-Дагга, Чыргаландыга, Шуурмакка, Ү-Шынаага, О-Шынаага; Мөңгүн-Тайга районга: Мугур-Аксыга, Мөген-Бүренге; Өвүр районга: Хандагайтыга, Саглыга, Торгалыгга, Солчурга, Чаа-Суурга; Кызыл районга: Кара-Хаакка, Каа-Хемге, Кундуругга, Баян-Колга; Кызыл хоорайга Төп өөредилге-консультация пунктузу Рабочая кудумчузу, 36 адреске ажылаар, телефону 2-23-09. № 8 школага ажылаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-73, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-31-12, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетөр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуу килдастериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаща 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17... Чагыг № 266...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00904.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 217 (10814) | 1978 чылдың сентябрь 17, воскресенье | 1925 чылдан үндүрүлеттинген | Өртээ 2 коп.

А. Н. КОСЫГИН БИЛЕ У. К. КЕККОНЕН КАРЕЛИЯДА

КОСТОМУКША (Карел АССР). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконен-биле беседалары сентябрь 15-те уламчылаан.

[illegible] байырадыг болгаш [illegible] беседаларның үезинде, совет-финлянд харылзааларының айтырыгларын, ол ышкаш ийи таланың сонуургап турары делегейниң чамдык айтырыгларын көөрүп үргүлчүлээн.

ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министри Н. С. Патоличевтиң, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы И. Н. Земсковтуң Финляндияның даштыкы херектер министри П. Вяюрюнен-биле чугаалажыышкыннары база болган, совет-финлянд харылзааларының чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

(СЭТА).

МОСКВАГА БОЛГАН

Делегейниң арга-арыгларының дөрттүң бир кезээ бистиң чуртувуста. Арга-ыяшты камгалаарынче, чер ажыглаарынче, кескен ыяштың орнун катап тургузарынче совет кижилер улуг кичээнгейни салып турар. Чыл бүрү миллион-миллион кубометр ыяшты кезип, ону улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажыглап турар.

Арга-арыг ажылдакчызының хүнүнге холбаштыр Москвага байырлыг хурал болган. Целлюлоза-саазын үлетпүрүнүң министри К. И. Галанцин аңаа илеткел кылган.

(СЭТА).

МААДЫРЛАРГА ТУРАСКААЛ

НОВОРОССИЙСК. (СЭТА). Хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң улуг дайынының маадырларынга — Новороссийскиниң камгалакчыларынга тураскааткан тураскаалды сентябрь 15-те байырлалдыг байдалында ажыткан. Муң-муң хоорайжылар болгаш аалчылар — эртем дайынның хоочуннары — «Пролетарий» болгаш «Октябрь» деп цемент заводтарының чоогунга, далай эрииниге, чылгаганнар. Кавказче шургуп кирери чүткүдүп турган фашистиг эжелекчилерни совет дайынчылар кадыг-дошкун тулчуушкуннарга 35 чыл муруунда аңаа ара доктааткан.

СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, дайынның хоочуну, Совет Эвилелиниң Маадыры Г. С. Ковешников болгаш өске-даа ораторлар митингиге чүве чугаалааш, Новороссийскиниң камгалакчыларының — маадырлыг кижилерниң эрес-дидим маадыр чоруу чоннуң сагыш-сеткилинге чүс-чүс чылдарда калгалаттынып артар дээрзин демдеглээн.

Новороссийскиниң камгалакчыларынга тураскаал ажыдарының ёзулалынга СЭКП ТК-ның Чиргине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков чораан.

КОНСТИТУЦИЯНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА — ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

УЛУС ДЕПУТАТАДЫ

ССРЭ-ниң чаа Конституциязы, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Конституциялары бүгү Советтерниң депутаттарын улус депутады деп дүрүмчүдүп адааш, оларның ат-алдарын, эргелерин улам бедидип, хүлээлгелерин болгаш харысалгазын улгаттырган. Совет Конституциялар ооң-биле кады депутаттарның эрге-хүлээлгелерин тускай эгеде делгереңгейи-биле айтып турар.

«Депутаттар дээрге улус депутаттарының Советтеринде чоннуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери болур.

Депутаттар Советтерниң ажылынга киришпишаан, күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлеп, Советтерниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын организастап, күрүне органнарының, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылын контрольдаарын боттандырып турар» деп бистиң Конституциявыста айтып турар.

Тыва АССР-ниң девискээринде чер-чер Советтериниң 3582, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң 125 депутаттары, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары конституцияларда болгаш депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуда айыттынган хүлээлгелерин ак сеткилдиг болгаш кызымак күүседип, соңгукчуларының болгаш оларны депутаттың кандидадынга депшиткен коллективтерниң бедик идегелин төлептиг-биле шынзыдып турар. Бистиң улус депутаттарывыстың эң хөй нуруузу бүдүрүлгелерниң мурнакчылары, чаа чүүлдерниң эгелекчилери, идепкейлиг хөй ниитичилер.

Улузунга шынчы бараан болуруну, Советтерниң ажылынга бодунуң соңгукчуларын төлээлеп киржириниң, нинти күрүнениң эрге-ажыктарын ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурарының, соңгукчуларының негелде, чагыгларын барымдаалаан кижиниң үлегер-чижээн Тыва АССР-ниң Дээди Совединге ийи чылышта уламчыр соңгуткан, улус назылыг депутаттарының бирээзи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чола көргүзүп чоруур. Ол бодунуң хөй чылдарда хойжулап келгени «Чыраа-Бажы» совхозка хойжуларның социалистиг чарыжын барык чыл бүрүде эгелеп келген.

Кызыл районнуң Элегес-Аксы кодээ Совединиң депутады Т. Е. Громова бодунуң соңгукчуларының чагыгларының күүселдези дээш чүткүлдүг ажылдаан. Депутаттың бот-идепкейжи чоруунуң ачызында ук суурнуң чурттакчыларының садыг талазы-биле хандырылгазы дыка экижээн, чаа магазин база ажыглалга кирген. Каа-Хем районнуң Ильинка кодээ Совединиң депутады С. Оюн ында совхозтуң чер ажылын хөгжүдеринге улуг үлүүн киирбишаан, дужут дээш демиселди баштап, бодунуң үлегер-чижээ-биле механизаторларга улуг салдарны чедирип турар. Кызыл хоорай Совединиң депутады, туберкулёзка удур диспансерниң кол эмчизи К. Н. Цой ук Советтиң кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссиязын үр үеде билдилиг удуртуп келгеш, хоорай эмнелгелеринге чонну хүлээп алырын экижидерин чедип алган. Эрзин район Совединиң депутады Т. Д. Баянова Нарын кодээ Совединде депутаттар бөлүүнүң ажылын баштап, хойжу бригаданың ажылын экижидеринге, күш-ажылдың болгаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга хөй чүүлдерни кылган.

Депутат соңгукчуларының чагыгларының күүселдезин чедип алырын, бодунуң болгаш соңгуткан Совединиң ажылының дугайында соңгукчуларга болгаш ону депшиткен коллективтерге отчёдун бээрин Конституция ёзугаар хоойлужуткан. Бистиң республикада улус депутаттарының кол нуруузу ол негелделерни боттандырып турар. Бүгү депутаттарга берген чагыгларның 1080 ажыг хирези бо чылдың бирги чартыынга чедир күүсеттинген. Ынчалзажок чер-чер Советтериниң күүскомнарының, чамдык министерстволарның, бүдүрүлгелерниң, организацияларның чогуур кичээнгей салбайн, чагыглар күүселдезин багай организастап турарындан ам-даа муң ажыг чагыглар, ылаңгыя чер-чер Советтериниң депутаттарынга берген 1744 чагыгларның 900 ажыы күүсеттинмээн.

Бүгү Советтерниң депутаттары соңгукчуларынга болгаш депшиткен коллективтеринге отчёттарын берген. Бо ажылды Эрзин болгаш Кызыл районнарның Советтери эки организастаан, депутаттары шуптузу отчёттарын бээрин чедип алган. Моон-биле кады депутат ажыл-чорудулганың бо чугула херегин чамдык Советтер, оларның күүскомнары четпес организастап турар. Чөөн-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Таңды районнарның Советтериниң элээн хөй депутаттары бирги чартык чылда отчёттарын кылбаан.

Депутаттарның Советтерниң ажылынга киириштириинин, оларны күрүне херектерин эргелеп башкарарынга өөредириниң, депутат хүлээлгезин күүседиринге дузалаарының хөй болгаш янзы-бүрү хевирлери бар. «Депутат хүнүн», семинарларны, депутаттар бөлүктерин болгаш постуларын республиканың чер-чер Советтери калбаа-биле ажыглап турар. Моон-биле чергелештир депутаттар-биле ажылдың бо болгаш өске-даа хевирлерин улам калбартыр, сайзырангайжыдар дээш чер-чер Советтериниң күүскомнары, доктаамал комиссиялар улам шыңгыы чогаадыкчы ажылдаары ам-даа чегеттинип турар. Ылаңгыя өске чамдык черлерде практикалап эгелээн партия-депутат бөлүктерин камгалаар ажылдар үезинде ажыглаар херек.

ШЫНАРЛЫГ, ДҮРГЕН ЧОРУДАР

Республиканың хой ажылында чугула кампания — хойларны эдержилгеге киирери болгаш тарып боозадыры чер болганда чоруп турар. Ажыл-агыйларның специалистери болгаш хойжулар ол чугула ажылды бедик организастыг деңнелге эрттиреринче улуг кичээнгейни салып турар. Ол черле чоп. Хойнуң үксээзин экижидери, ооң продуктуузун бедидери, баш санын өстүрери эдержилге кампаниязын чогуур үезинде шынарлыг чорударындан болдуунда хамааржыр. Хойну кыжын эрте оолдадыры ажыктыг түңнелдерни берип турар. Хураганны эрте хүлээп алгаш, азыран доруктурар талазы-биле эвээш эвес дуржулга хойжуларда мооңцеттинген. Ынчангаш совхозтар бо чылын хойларны эдержилгеге киирерин болгаш тарып боозадырын элээн эрте эгелээн.

Бо күнүн республикага ниитизи-биле 529 муң ажыг хойну эдержилгеге киирер болгаш ооң иштинде 300 муң хойну тарып боозадыр ужурлуг. Сентябрьның 14-те медээ-биле алырга, республиканың совхозтарында тарып боозадылганың 87 пунктузу ажылдап турар. Ниитизи-биле 227.484 баш хойну эдержилгеге киирген. Ол болза планның 43,7 хуузу. Ооң иштинде тарып боозаткан хойлар 134 муң ажыг, азы планның 44,7 хуузу. Бо чылын эрткен чылдың ол үезинде турганындан 44276 хойну хөйү тарып боозаткан.

Тус-тус районнарны алырга, Тожунуң ажыл-агыйлары хойларны эдержилгеге киирериниң планын 114,5 хуу, тарып боозадырының планын — 110,1 хуу, Өвүрнүң совхозтары эдержилгеге киирерин 58,1 хуу, тарып боозадырын 100 хуу, Барыын-Хемчиктиң эдержилгеге киирерин — 66,4 хуу, тарып боозадырын — 61,9 хуу, Каа-Хемниң — тарып боозадырын — 61 хуу, Мөңгүн-Тайганы — тарып боозадырын 58,1 хуу күүседип, хой ажылында бо чугула кампанияны дүрген темпилиг, бедик шынарлыг чорудуп турар.

Ынчалзажок хой ажылында бо чугула кампанияны чамдык районнарның совхозтары кончуг оожум темпилиг чорудуп, олче чогуур кичээнгей салбайн турарын демдеглээр херек. Таңды районнуң ажыл-агыйлары 55 муң ажыг хойну эдержилгеге киирер турган. бо хүнге чедир планын деңгүн-ле 15,3 хуу, а тарып боозадырының планын — 17,9 хуу чедирип, ук ажылды кончуг оожум чорудуп турар. Ол ышкаш Бии-Хем, Бай-Тайга, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйларында хойларны эдержилгеге киирери база тарып боозадыры органнзас чок болуп турар.

Хүлээлге күүселдези

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Тываның «Рембыттехника» бүдүрүлгезиниң коллективи чоңга ачы-дуза чедирериниң үш чыл планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының бир чыл оюнда күүседир социалистиг хүлээлгени чыл эгезинде алган. Ону күүседир дээш күш-ажылчы чарышты ажыл-ишчилер калбарткаш, шалыпчы ажылдап келгеннер. Ооң түңнелинде сөглээн сөзүнге ээ болганнар. Хүлээлгезин хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткеннер. Коллектив үш чылда 227 муң рубль түңнүг ачы-дуза чедирер хүлээлгелиг тургаш, ону ийи чыл сес ай дургузунда күүсеткен. Бо чедиишкиннер социалистиг чарышты калбартып, бар нурлавырларны чөптүг ажыглап, чоңга ачы-дуза чедирериниң чаа-чаа хевирлерин шиңгээдип алганының ачызында чедип алдынган.

Маңаа механиктиг цехтиң ажылчыннарын онзалап демдеглээр херек. Амыдыралдың нарын эт-сеп, техниказын септээр цехтиң мастерлери үш чылдың планын 107,6 хуу күүсеткен. Ында хүн болгаш ай пландарын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчылар хөй. Сөөлүнчүлар септекчизи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Владимир Мишин бе хүннерде дөрт чылдың планын күүседипкен. Александр Губин үш чылдың планын бөттандыргаш, ам 1979 чылдың үлүүн күүседип кирипкен. Нарын херекселдер септээр мастер Александр Бадреддинов бо чылдың даалгазын күүсеткеш, ам келир чылдың үлүүн кылып эгелээн.

Мурнакчы коллектив чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 28 муң рубль түңнүг ачы-дуза хевирлерин чоңга бараалгадыр деп чаа хүлээлгени алган. Ону күүседириниң бүгү аргалары бар.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: сөөлүнчүлар септекчизи В. Мишин.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Байырлалын таварыштыр

Тываның ыяш ажыл-агыы ажылдакчылары боттарының байырлалы — Арга-арыг ажылдакчызының хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар. Республиканың ыяш ажыл-агыйларының коллективтери шуптузу бо чылдың сес айларының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен болгаш оларга 40 муң рубльдиң орулгазын пландан ажыр алганнар. Тожунуң, Балгазынның болгаш Кызыл районнуң ыяш ажыл агыйлары оңгу беш чылдың үш чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Арга-арыг ажылдакчыларының хүнүнге тураскааткан байырлыг хурал эрткенге эрткен. Аңаа Тываның ыяш ажыл-агый эргелелиниң начальниги М. А. Ганов чүве чугаалааш, чылыгларга байыр чедирип, моон соңгаар сорулгаларга доктааган.

РСФСР-ниң арга-арыгның күрүне камгалалының үр чылдарда, ак сеткилдиг ажылы дээш» деп херек демдээн 17 мурнакчыларга тывыскан. Оларның арагзында арга-арыг камгалалында 20 чыл ажыг ажылдаан А. Ф. Панкратов, Тожунуң ыяш ажыл-агыйында кол десятник В. Д. Компанеев, Турандан арга-арыг хайгаарыкчызы А. А. Брагин, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязындан эртем ажылдакчызы Р. С. Атиманов, Кызыл районнуң ыяш ажыл-агыйындан ыяш камгалалының инженери Ф. С. Гроздовский болгаш оон-даа өскелер бар.

Байырлал таварыштыр дыка хөй мурнакчыларны хүндүлел бижиктер-биле, эртектиг белектер-биле шаңнаан.

Н. ООРЖАК

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязының ажыттынарының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязы 1978 чылдың сентябрь 21-де, эртенгиниң 10 шакта, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1978 чылдың сентябрь 21-де эртенгиниң 9 шак 30 минута турда Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кичээнгейинге

Республиканың Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязынга келген Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарын бүрүткээрин 1978 чылдың сентябрь 20-де эртенгиниң 9 шактан кежээниниң 10 шакка чедир үеде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң организастыг ажыл килдизинге, ийинги каътта, № 27 өрээлге кылыр. Телефоннары: 2-30-52, 2-46-34.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының кежигүннериниң кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралдары 1978 чылдың сентябрь 20-де, хүндүскүнүң 3 шакта Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга эртер.

Рейд

Тарып боозадылга — чугула кампания

НИИТИ КӨРГҮЗҮГЛЕРНИҢ ХӨЛЕГЕЗИНДЕ

Мал бажын өстүрериниң болгаш үксээжидилга ажылының ажыктыын бедидериниң бир кол үндезини болза тарып боозадылга болур. Бо хүннерде республиканың хой ажылында бо чугула кампания үргүлчүлеп турар. Эрткен чылдарынга бодаарга, бо чылын тарып боозадылганы чер-черлерде организастап эрттирип турары элээн бедик деңнелде деп болур. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери бо ажылче ам-даа чогуур кичээнгей салбайн, хойну чүтле эдерииштирип боозадыр аргазы эрги хевээр кодап ажыглап турар. Ооң-биле чергелештир тарып боозадылга ажылында база эвээш эвес четпестерниң бары хынаалдалардан илереп турар.

«Шын» солуннуң болгаш улусчу контрольдуң рейд бригадазы каш хонук бурунгаар Чөөн-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агыйларынга барып, тарылга пунктуларының ажылын хынаан.

«Искра» совхозта тарып боозадылганың чаңгыс пунктузу ажылдап турар. Маңаа бо чылын 4000 хойну тарып боозадыры кордүнген. Бо ажылды ам он ажыг чыл кылып келген мергежилдиг тарыкчы Светлана Калдың пунктунуң ажылын чогуур негелдеге дүүштүр тургускан, эки чорудуп турар. С. Калдың база совхозтуң селекционер-зоотехниги К. Доңгак августуң 15-тен эгелээш бо айның баштайгы он хонуунга чедир 2300 ажыг хойну тарып боозаткан. Ам дөрт кодан хой арткан. Ынчангаш тарылганы бо айның 25-те боозарын планнаан, ооң ынчаар кылдыңып болуруну аргалары бар: коданнар пунктуга графиг ёзугаар ооаа чок [illegible] шынарлыг үрезин [illegible] экеп берип турарындан ажыл соксавайн [illegible].

Пунктуга 25 кошкарны быжыглаан. Оларның ажаал, азырап турарында улуг четпестер бар.

— Кошкарларга бээр чем [illegible] бээр ам ийи үш даа хона берди — деп, С. Калдың чугаалады. — Чем соортулгезин черле болганчок-та үзүктелп бээр-дир. Аразында арган-дорган-даа кошкарлар бар, оларны үзүп чорудар дээн база соңгаарлаттынып турун берген.

Семирти азыраваан кошкарларның ажыы эвээш. Ынчангаш оларны эки шынарлыг сиген, кок-сула, комбикорм, люцерна, дазыл чемиштер-биле негелде ёзугаар чемгерери чугула дээрзин «Искра» совхозтуң удуртукчулары болгаш специалистери утпаза чогуур.

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта [illegible] пункт ажылдап турар. Бо оларның чаңгызынга — Бора-Хөл бригаданың төвүнде пунктуга барган бис. Малчыннар хойну графиг ёзугаар сүрүп эккеп, тарылга үзүктелиишкин чок чорууп турза-даа, пунктунуң санитарлыг байдалы дыка күду деңнелде болду. Хой кажааның бир азында, эт чыдар чер ышкаш, бичии үгөк тывып каан. Ооң соңга-хаалгазы-даа чок, чер шалазында чалгаш суйгун турар ниитиниге чаңгыс кижи арай деп сыцар. Тарыкчы С. Монгуш хой тарып боозадыр херекселдерин ындыг черде салып алган ажылдап турар. Ооң-биле чергелештир тарыырынга эң чугула чүүлдер: спирт, стерилизатор, хой демдектээр бүдүктар болгаш өске-даа чүүлдер чок болуп турарын С. Монгуш чугаалады. Ук совхозтуң удуртулгазы, ында мал ажылының кол специалистери хойну тарып боозадырынче кошкак кичээнгей салып турары чаңгыс бо чижектен-не көскү-дүр.

Оон-даа дүвүреңниг байдал «Октябрь 50 чылы» совхозта тургустунган. Ында Ээр-Хавак пунктузунга баарывыска, хаалгазында улуг кара шоочу азып каан болду.

Оон улуг ырак эвесте Хал-Бажы пунктузунда ажыл база шуудавайн турар. Тарыкчы-техник А. Монгуш малчын авазынга дузалажып, дашкырлап ажылдап турарындан кыштаглаашкынга белеткенир дээш бо ажылып ара каттаан чоруткан. Ынчаарга мында үр эвес үеде практикалап ажылдап келген сургуул В. Монгуш тарылга ажылын негелдеге дүүштүр организастап шыдавайн турар. Ооң кадында суурдан пунктуга чедир элээн каш километр черин ол чадаг кылаштап эртип турарындан ажыл болганчок-та озалдап эгелээр.

— Хой тарыырынга эрес чок чугула чүүлдер, чиксэ, термос, микроскоп шилдери, спирт, сода, хевер дээш өске-даа херекселдер чок — деп, В. Монгуш бисте чугаалады. — Чадаанада үксээжидилга бүдүрүлгезиниң үре экээрин болганчок-та озалдадыр үзүктелдирер чүве-дир. Ол база ажылга шаптыктыг.

Пунктуда хойга салыр кошкарларның чиир чеми үзүлгенден бээр беш хонгап болду. «Совхозтуң удуртукчуларындан мал чемнерин соортурер дугайында каш-даа удаа негедивис. Мынчага чедир чогу ол-дур» деп, кошкарлар кадарчызы А. Ооржак хомудап чугаалады.

Бо ажыл-агыйда мындыг дүвүреңниг байдал канчап тургустунуп келгени? Бирээде, совхозтуң кол зоотехниги С. Ооржак биле селекционер-зоотехник А. Ондар хой тарып боозадыр ажылдың чорудулгазын багай удуртуп келгениндеп база дорт хүлээнген ажылынга оларның ээ-харысалга чогундан, ийиде, совхозтуң удуртукчуларының талазындан мал ажылының специалистери-биле четчилр ажылдавайн, олардан негелдени кошкатканындан байдал нарыыдаан. Бо бүгү четпестерни дарып чайладып, дээштиг хемчеглерни ап чорударын негеттинип турар.

Хой тарып боозадылгазын бо чылын «Сүт-Хөл» совхозта багай эвес организастаан. Совхозтуң салбырларында тургускулаан пунктуларның чамдыктары, чижээ, Шеле, Соор, Өлең пунктулары, хамаарышкан девискээринде коданнарның тарып боозадылгазын доскан.

— 1972 хой тарыыр планныг мен. Ам чүгле 375 хойну тарыыры арткан — деп, Чес-Булуңда пунктуда ажылдап турар Т. Ооржак чугаалады. — Бир эвес үрезин чагыг баугаар өң-шаанда эккеп берип турган чүве болза, шагда-ла дооскан бээр ажыл-дыр ийин. Чадааның үксээжидилга бүдүрүлгезиниң ажылдакчылары ам беш хонукта үре эккелбейн, ол харе үеде ажылды саадатты. Ынчаар озалдадып-озалдадып үрезин эккелгеш, тарылганы дүргедедирип негээрлер-дир.

— Менде чүү боор, нормадан ажыр тарып турган, хүнде каш-даа коданны эрттирилтип болур-да болгай мен. Ынчаарга кыжын хой оолдаашкынының үезинде хүнде 70-70 хой тороүрге, малчыннар канчап шыдажырыл, төлдүн канчап мени ап четтигерил?! — деп, ол улаштыр чугаалады.

Чагыткан үрезин пунктуга эккеп хүлээткениниң хүн айы-биле дугаарлаан ордерлери пункт бүрүзүнде бар. Чес-Булуң пунктузунда мындыг ордерлерниң ийизи — № 17, 18 ордерлер — четпес болду. Үксээжидилга бүдүрүлгезиниңдеп үрезин чорутканы чорутпааным-даа, ол черниң ажылдакчылары ону өске, чоок пунктуга аппарып бериксе-даа билдинмес.

Бо хынаалдадан кандыг түңнелдерни үндүрүп болурул? Үстүнде бижээнивис ышкаш четпестер чамдык пунктуларда бар-даа болза, хойну эдержилгеге киирер болгаш тарып боозадыр ажыл Чөөн-Хемчик районда ниитизи-биле эрткен чылдыңындан муңча дээре чорун турар. Сентябрь 15-түң медээзи-биле, район эдерииштирер болгаш тарып боозадыр кылдыр планнаттынган 66720 хойнуң 35200-ны (52,9 хуу) ону арткен. Ооң иштинден чүгле тарып боозадыры көргүзүүтен 46000 хойнуң 25587-ин (55,6 хуу) тарып боозаттынган. Эрткен чылдың ол үезинде үстүнде түңнел санаар 3390 болгаш 15613 турган. Ынчангаш бо ажылда улуг эвес-даа болза, бурунгаар базым илдең-дир.

Кошкарларны тургузуп азыраар ажыл каш-даа ажыл-агыйларда чогуур негелдеге четпес, багай тургустунганы хынаалдадан илерээн. Эң-не четпес чүве болза оларга холуксаалыг, чулуктуг, витаминниг чемнерни бербейн, харын-даа бодуун чемнерин экеп бээрин хүн-хүнү-биле үзүктедирип, оларның күш-шыдалын баксырадып турары болур. Адаттынган ажыл-агыйларның болгаш өске-даа совхозтарның удуртукчулары, специалистери ону болдурбазының хемчеглерин дүрген ап чорудар ужурлуг.

Хойну тарып боозадыр ажылды шалыпкын чорударынга бир шаптыктап турар чүве болза Чадааның үксээжидилга бүдүрүлгезиниң (удуртукчузу К. Сарыглар) ажылдакчылары чер-черлерде пунктуларга үре чедирерин озалдадып, үзүктедирип турары болур. Ону болдурбазының дээштиг хемчеглерин районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң (начальниги М. Ялаков) болгаш өске-даа удуртур органнарның талазындан дарый ап чорудары негеттинип турар.

РЕЙД БРИГАДАЗЫ: район нун улусчу контроль комитединиң инспектору С. ОНДАР; «Сүт-Хөл» совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазының оралакчызы Б. САТ; «Шын» солуннуң тускай корреспондентизи Х.-К. МОНГУШ.

Бөгүн—Арга-арыг ажылдакчызының хүнү

ЧААГАЙ ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Республиканың арга-арыг ажылдакчылары боттарының байырлалы — Арга-арыг ажылдакчының хүнүн 13 дугаар уткуп турар. Онгу беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип боттарының байырлалын күш-ажылдың [illegible] лектерлиг уткуур сорулга-биле республиканың ыяш ажыл-агый организацияларының коллективтери социалистиг чарышты [illegible] жип турган. Күжениишкинниг ажылдың түңнелинде чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Эрткен 8 айларның планныг онаалдаларын [illegible] күүсеттинген. Бараанныг продукция бүдүререниң планы 103.5 хуу, продукцияны сайгарарының планы 102 хуу күүсеттинген. Ажыл-агыйларга 86 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп берген болгаш витаминниг бүрү далганың 132 тоннаны, 100 тонна сигенни белеткээн.

[illegible] бүдүрүкчүлүү арткан чылдың деңнелинден 6,1 хуу бедээн. Пландан ажыр 800 кубометр дилиг материалдары, 1100 кубометр тудуг ыяжы, 64 муң рубльдиң бараанныг продукциязы, 40 муң рубльдиң орулгазы алдынган.

Тожунуң ыяш ажыл-агыйының (директору В. Новиков, парторганизация секретары В. Андреев), Балгазынныы (директору П. Москаленко, парторганизация секретары А. Ташаньмин), Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйының (директору Ю. Крылов, парторганизация секретары П. Бизин) коллективтери социалистиг чарышка тиилекчилер болгулаан.

Онгу беш чылдың үш чылының планныг онаалдаларын Тожунуң, Каа-Хемниң, Кызыл районнуң ыяш-ажыл-агыйлары хуусаа бетинде күүсеткенин бөгүн демдеглээри өөрүнчүг.

Кызымак, ак сеткилдиг ажыл-иш-биле эки үлегерни көргүзүп турар мурнакчылар бисте хөй. Тожунуң ыяш ажыл-агыйындан Сүге Дажымович Доңгактың, Балгазынныындан Михаил Степанович Чумасовтуң ыяш белеткээр бригадалары эки түңнелдерни көргүскен. Чолаачылар В. Пелюбов (Каа-Хем), В. Решетников, А. Панчев (Кызыл район), трактористер С. Бочкарев, Ф. Бочкарев (Балгазын), С. Оладников (Чербі), А. Костырев (Туран), пилорама ажылдакчызы В. Ооржак (Тожу), быдаачы Т. Ооң, А. Максунова (Балгазын), У. Куничүмей, Л. Соколова (Чербі) олар чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар. Арга-арыг кангаарачылары Тураның ыяш ажыл-агыйындан Андрей Алексеевич Брагин, Василий Иванович Величко, Василий Федорович Компанеец, хоочун ажылдакчывыс, Ленин орденниң эдилекчизи Чүлдүм Кок-оолович Ооржак, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйындан бүдүрүлгениң хоочуннары Александр Максимович Федоренко, Павел Михайлович Котлянов олар онаашкан ажылынга харыысалгалыг мергежилдиг бүдүүг мастерлери.

Арга-арыг ажылдакчыларының ажылы харыысалгалыг, берге, ынчалза-даа хүндүлүг. Арга-арыг ажылдакчыларының кол сорулгазы—арга-арыгны камгалаары болур. Арга-арыгны камгалаары бүгүдениң хереэ. Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленин арга-арыгны камгалаарының, чоп ажыглаарының улуг ужур-дузазын анаап чораан. Совет эрге-чагырга 1918 чылда арга-арыгны чоннуң национал байлаа деп чарлаан. Арга-арыгны, долгандыр турар бойдусту камгалаарынче, бойдустуң байлаан чоп ажыглаарынче угланган 100 ажыг санныг документилерге В. И. Ленин ат салган.

Бистиң республиканың 11,4 миллион гектар девискээри арга-арыг-биле шыптынган. Ынчалза-даа оларның чаптылганы дески эвес. Тожу, Каа-Хем, Бии-Хем районнарда арга-арыгның 60 хуузу онаажып турар. А мурнуу болгаш барыын районнарда—Эрзин, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының девискээринде арга-ыяштыг черлер 11-ден 26 хуу чедип турар.

Республиканың арыгларында үнүштерниң 1326 хевирниг янзы-бүрү хевирлери бар. Оларда үнелиг кат-чимистиг, эм оъттарның, техниктиг чиг-сиг, мал-чемиш болгаш оон-даа өске ажыктыг чүүлдерни ап турар бис.

Арга-арыг—аңнып-тывыштың байлак баазазы болгаш улус ажыл-агыйының тудуг материалынга херекелерин хандырып турар. Ыяштан 20 муң ажыг хевириниң янзы-бүрү кылыгларын бүдүрүп турар. Бир кубометр ыяштан-на 170 килограмм кылымал дүктү, 1600 метр торгу удазыны, 4000 ашкы торгу уктарны, 600 санныг трикотаж костюмнерни, мал чемиже херекээр 100 килограмм чигирни алыр.

Арга-арыгны өрттен камгалаарынга АН-2 маркалыг 5 самолёттар, МИ-1 марканың 4, МИ-8-тиң бир вертолёт болгаш 100 ажыг парашютистер ажылдап келген. Чамдык районнарда арга-арыгны өрттен камгалаар ажылы эки чорбайн турар. Кандаашкынныг, өрт айыылы улуг бо чылдың Эрзинниң, Өвүрнүң, Мөңгүн-Тайганың, Бай-Тайганың, Тес-Хемниң, Бии-Хемниң девискээрлеринге ук районнарның өртке удур комиссиялары эки ажылдаанындан өрт айыылын болдурбас талазы-биле эки түңнелдер чедип алдынган.

Тываның ыяш ажыл-агый эргелели РСФСР-де ыяш ажыл-агыйларының [illegible] гектар девискээрге чыжырганы тайгаар үнген үш эргелелдерниң бирээзи. Амы үеде республиканың ыяш ажыл-агыйлары 240 гектарда чыжырганың үлетпүр плантациязын тургускан. Чербиниң садында 1974 чылда олурткан чыжыргана сыптары гектар санынга 2 тонна дүжүттү берип турар апарган.

Онгу беш чылдың төнчүзүнге чедир чыжырганы тарып, өстүрген плантацияларны 500 га чедир көвүдедирин планнап турар бис. Чыжырганы өстүрери-биле Тес-Хемде, Сүт-Хөлде, Чербиде 3 санныг тускай ыяш ажыл-агыйын тургускан.

Республиканың ыяш ажыл-агый эргелелиниң улуг коллективи бөгүн боттарының байырлалын уткуп тура, 1978 чылдың болгаш онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседири дээш улам-на күжениишкинниг ажылдарынга [illegible].

М. ГАКОВ,
Тываның ыяш ажыл-агый эргелелиниң начальниги.

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКААН

Чадааның ыяш ажыл-агыйының коллективи алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир дээш шалыпчы иштээр туттунган. Чыл эгезинде алган хүлээлгелерин коллектив доктаамал ажыр күүседип келген. Оон түңнелинде, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң үлетпүр бүдүрүлгелер аразында шилчиир Кызыл тугун каш удаа чаалап алган.

Чадааның ыяш ажыл-агыйы республикада улуг девискээрлерниң бирээзи. Чүгле Чөөн-Хемчик районнуң арга-арыглыг девискээринден аңгыда, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарның девискээрин база харыылап турар бис.

Бистиң ыяш ажыл-агыйының коллективи эрткен сес айларның планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткенин Арга-арыг ажылдакчызының байырлалының хүнүнде демдеглээри өөрүнчүг-дүр.

Бирги чартык чылда 254 муң рубльдиң продукциязын сайгарар турган, ону 3,2 муң рубльге ажырып, планывысты 101,9 хуу күүсеттивис. Бараанныг продукцияны бүдүрериниң планы 101.8 хуу күүсеттивис. Оон иштинде культура-амыдыралдың бараанналын бүдүргениниң — 101,8 хуу болган. Бо чедиишкиннерни чедип алырынга күжениишкинниг ажыл-иш негеттингенин чугаажыр.

Чазаныгга негиниң бригадири турган, ам тудуг талазы-биле мастер Л. Д. Новиков, цех мастери В. Д. Монгуш, Чадаана лесничествозунда Т. И. Маговкин, Сүт-Хөлде арга-арыг ажылдакчызы Н. Д. Сарыглар, ары ажаакчызы С. С. Гладкий, тудугжу Б. П. Солонинын болгаш оон-даа өске мурнакчыларга чоргаарланыр бис.

Коллективте мурнакчыларны шаннап, мактаар талазы-биле ажылче администрация, профэвилел комитеди, партия организациязы кичээнгейни улам күштелдирип, бригадалар, лесничестволар, тус-тус ажылчыннар аразында чарышты ай, квартал санында түңнеп турар.

В. ШЕЙБИН,
ыяш ажыл-агыйының директору.

ЧЕРБИНИҢ ЧИМИЗИ

Чербиниң ыяш ажыл-агый чери Кызылдан ырак эвесте турар. Оон харыылап турар арга-ыяжының девискээри ийи чүс муң гектар ажыг. Оон девискээринде Чербиниң ыяш белеткээр бүдүрүлге чери база бар. Ол чылдың-на республиканың болгаш Кызылдың чаа тудугларынга ажыглаар 40-50 муң кубометр ыяшты белеткеп турар.

Бистиң ыяш ажыл-агыйының кол-ла сорулгазы—арга-ыяшты камгалаары болгаш кестинген ыяш шөлдериниң орнунга чаа арга-ыяшты тургузары-биле тарылга, олуртулга ажылдарын кылыры болур. Чаш ыяш дестерин 75 хуу чедир камгалап, оларның маңдып өзеринге таарымчалыг байдалдарны тургузары база бистиң сорулгавыс болур. Оларны камгалаары-биле арга-ыяштың дайзыннары-биле демисежип, янзы-бүрү хоралыг курттарны узуткап, аарыгларны тодарадып, тывары база-ла бистиң хүлээлгевис. Бо бүгү нарын болгаш харыысалгалыг ажылды Чербиниң ыяш ажыл-агыйының коллективи чедиишкинниг күүседип турар.

12 чыл мурнунда бистиң ажыл-агыйның коллективи кат-чимис өстүрер черни тургузарын шиитпирлээн. Кыска чай үези болгаш адыы кааргайн бистиң улуг күштү үндүрерин кести негеп турган. Кызымаккай күш-ажылдын түңнелинде сорулгавыс күүсеткен бис. Красноярск болгаш Алтай крайлардан кат-чимис дестерин, үрезиннерни аккелгеш, Тываның агаар-бойдузунга таарыштыр өстүрүп эгеледивис. Бо хүннерде кат-чимистиг шөлү 90 гектар четкен. Келир үеде ол ниитизи-биле 150 гектар чедир калбарар болгаш чүгле чыжырганага безин 100 чедир гектарны ускайлаар бис. Бистер амгы үеде инек-караның, малинаның, честеб-каттың, кызырак-караның, чыжырганаяның дүжүдүн ап турар апардывыс. 1974 чылда олурткан чыжыргана сыптары ам гектардан-на ортумаа-биле 2 тонна чедир дүжүттү берип турар. Өске-даа кат-чимистерниң чаагай дүжүдүн ажаап ап турар апарган бис. План өзүгаар алырга, 1983 чылга чедир ниитизи-биле 300 тонна чедир үнелиг кат-чимис аймаан ажылчыннарга бараалгадыр деп сорулга салдынган.

Бистиң садывысты тургузарынга болгаш калбартырынга улуг үлүг-хуузун киирген хоочуннар хөй. Олар бо хүннерде-даа чедиишкинниг ажылдап, мурнакчыларга санадып турар. Оларга садоводтар А. Белязина, В. Семенова, Л. Соколова, У. Куничүмей, Н. Стахова, трактористер И. Ильин, А. Тарханов, чолаачы В. Петренко болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Чербиниң ыяш ажыл-агый чери бо чылын ниитизиниң малынга 85 тонна сигенни, оон-биле кады 55 тонна силосту белеткээн. Арга-ыяшты катап тургузары-биле 200 га черге ыяшты олурткан болгаш республиканың садоводсонуургактарынга 15 муң дес кат-чимис аймаан берген.

В. БАРКОВ,
лесничий.

УКРАИН ССР. Волынь областың девискээриниң үштүң бир кезии арга-арыг-биле шыптынган. Ында 11 ыяш ажыл-агыйлары болгаш 75 лесничестволар ажылдап турар. ССРЭ-ниң Ыяш ажыл-агыйының талазы-биле Күрүне комитединиң болгаш ыяш, саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зының шилчиир Кызыл тугун Волыньның ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларынга бо чылдың баштайгы чартыының түңнелдерин өзүгаар тывыскан.

Ында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Киверцевонуң ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчылары чоруп турар. Ол черге чылдың-на 350 гектарның арга-ыяжын катап тургузуп, өстүрүп турар. Чыл эгезинден бээр 1 миллион 854 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

ЧУРУКТА (солагай талазындан): Волыньның мурнакчы ыяш ажыл-агый чериниң мурнакчылары — Киверцево лесничествозунуң лесниги В. М. Демидюк, Муравещановонуң ыяш ажыл-агыйының лесничий дузаланчызы М. В. Дудко, Киверцово лесничествозунуң техниги С. И. Демидюк, Муравещановонуң ыяш ажыл-агыйының лесниги М. П. Максимчук, Киверцово лесничествозунуң лесниги И. С. Джам, Муравещановонуң ыяш ажыл-агыйының лесниги П. И. Козаченко, Киверцово лесничествозунуң арга-арыг камгалалының талазы-биле инженери В. П. Яровой, Киверцово ыяш ажыл-агыйының лесничий дузаланчызы М. П. Нуц, Киверцово лесничествозунуң лесниги П. У. Левчук болгаш Сокиричевонуң лесничествозунуң лесниги П. М. Барабуха олар.

Н. АНИМОВ биле В. ПЕСЛЯКТЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

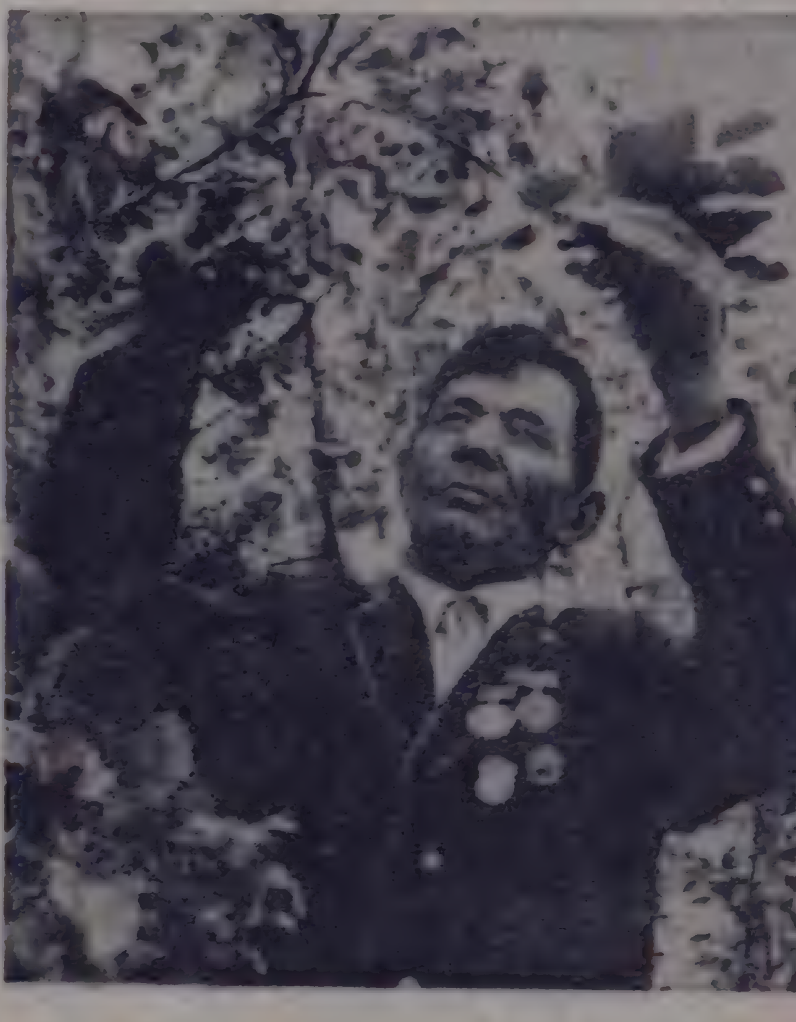

саннар, фактылар

ССРЭ-ниң арга-ыяш фондузу 1229,6 млн. га шөлдү ээлеп турар. Оон иштинде 768,9 млн. га шөл арга-арыг-биле шыптынган. Делегейниң арга-арыг-биле шыптынган девискээриниң бештиң бир, а ыяш курлавырларының дөрттүң бир кезии бистиң чурттувустуң девискээринде туруп турар.

● Ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларынга негеттинер ыяш ышкаш ындыг хөй янзы продукт бойдуста чок. Ыяштан кылган 25 муң хире хевирлиг чүүлдерни кижиниң хүн бүрү амыдыралында, бүдүрүлгеде ажыглап турар.

● Ыяш ажыл-агыйынга чылдың-на 1 миллиард ажыг рубльди, оон иштинде — арга-арыгны катап тургузарынга 160 миллион рубльди үндүрүп берип турар. Бистиң чуртувуста чылдың-на 1 миллион га черге ыяшты олуртуп турар.

● Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринге 1975 чылга чедир хөй чылдыг арга-арыг янмаазы 870 муң гектарга тараан.

● Арга-арыгны катап немей тарып, тургузар талазы-биле ажылдарны онгу беш чылда 10-11 миллион гектарга, хеву-шөлдер камгалалынга ыяш олуртулгазын 1,4 миллион гектарга, арга-арыгның шалбаалыг девискээрин 1,5 миллион гектарга кургадыры көрдүнген.

● Арга-арыгны 2500 ыяш ажыл-агыйлары болгаш 13 муң лесничестволар камгалап турар.

Ыяш ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш тудуг ыяжы белеткээриниң талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черни ээлеп турар.

● Ыяш белеткээр бригаданың бригадири Т. Началова, комплекстиг бригаданың бригадири Д. Левун, ыяш ужуруңчузу Н. Нефедов, чолаачы А. Ферин, саазын кылыр машинаның машинизи Н. Алехин, аппаратчица М. Микешина олар тоску беш чылда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары деп хүндүлүг атты алганнар.

● 1977 чылда ССРЭ-ниң күрүне шаңналының лауреаттары — ыяш белеткенчилериниң бригадаларының бригадирлери А. А. Алексеев, Н. С. Дедов, Г. А. Худяков; «Русский лес» каттыжыышкынның комплекстиг бригадазының бригадири Н. А. Федоров, целлюлоза-саазын бүдүрүлгезиниң ажылдакчылары Е. И. Березин, Н. А. Яцков, А. А. Бушуев оларны арга-арыг ажылдакчылары эки билир

НОГААН АРГАНЫҢ ӨҢНҮҮ

Доора-Хадыныың Таңды-Уулаңың шыпшык бажынче шөйлүп үне бергени өзен бажынга көрүп орарымга адаамда хая баарында ат былгырган. Удатпаанда кулунмут бора бе мунган, чаашкындан чаглактаныр тоннуг кижи кадырны өрү чоктаан одурутлан чоруп үнүп келген.

Таңды сынынга таныжып, чугаалашкан кижим—Тимофей Сергеевич Полежаев болду. Ол—Бай-Хаакта ыяш ажыл-агый чериниң Доора-Хадында (Березовка) участогунуң лесниги. Ажылынга мергежип, арга-арыг камгалалынга он ажыг чылдарда ажылдап келген. Үргүлчү агаар-бойдуска чоруур, таакпы тыртпас болгаш, оон сергек-омаа кончуг.

1260 гектар чериниң арга-арыын, дириг амытаннарын, кат-чимизин болгаш өске-даа байлаан камгалаарын аңаа даасказ. Ында кандыг черлер чок дээр: тайга-таскыл, дамырак суглар. Өзеннер бешин он-он: Делгем өзен, Чинге өзен, Лонкин өзени. Ийи хонгаш-ла оларны шуптузун эргиир. Хуусаа четпээнде аннаар, арга-ыяш төтчеглээр кижилер аңаа четкилей бээр. Оларны илередир, хемчег алыр, сурагал чорудар... Ажыл-ла хөй. А агаар-бойдус үргүлчү-ле аңаа турар эвес; хымын-биле кутканы дег чаап-даа каар, чайгы изиг хүннер. Ымыраа-сээк.

— Бот-харыысалгазын бодап, шиилип алган мергежилинге ынак болбас болза чер-чериңге чоруурга чалгааранчыг-даа, хоргунчуг-даа ышкаш сагындырар үелер тургулаар харын. Чок, чо-ок, ынчап болбас, бойдус, оон байлаа—чоннуң, күрүнениң эртинези, ону карак огу дег камгалаваска кайын боор. Чогум-на моон ужурунда арга-арыг камгалалын Конституцияларда быжыглаан болгай—деп, ол чугаалайдыр.

Тимофей Сергеевичиниң хайгаарап турары участогунга сөөлгү чылдарда өрт болбаан. Ынчангаш арга-арыг, аң-мен, кат-чимис өскен. 1973 чылда ол участокка 140 гектар черге хадыларны тараан. Оларның 75 хуузу өскен! Бо дээрге, республикада дээре көргүзүг. Өске-даа ажылдарны ол улуг хандыкшыл, кузел-биле кылып турар. Кышкы, хары улуг үеде аңнар чизин дээш шарлап, хадың бүдүктарын чер болганга белеткээр. Дусту безин ырак черлерже артып чедирер...

Улус депутаттарының Межегей кодээ Советиниң ээлчеглиг сессиязынга оон депутаты Тимофей Сергеевич Полежаевтиң отчёдун чоокта чаа дыңнаан. Сессия оон кылып чорутукан тайылбыр ажылдарын эки деп көрген.

Т. С. Полежаев эш-өөрүнүң бедик хүндүткелин бодунуң кызымак ажылы-биле чедип алган. 1975, 1977 чылдарның социалистиг чарыжының тиилекчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Т. С. Полежаев бодунуң профессионал байырлалын—Арга-арыг ажылдакчызының хүнүн ынчаар демдеглеп турар.

А. АИР.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧУРУКТА: Т. С. Полежаев.

ЧОРУУҢ ЧОГУЗУН

Чадааның ыяш ажыл-агыйының Сүт-Хөлде лесничествозунуң өстүрүп турары кат-чимистиг садында ажылдакчылар-биле таныжар дээш чеде берген бис. Аңаа барганывыста Чадааның ыяш ажыл-агыйының директору В. М. Шейбин чугаалай-дыр:

— Бо садта чыжыргананы, раметаларны, инек-караа өстүрүп турар. Чыжыргана 40 гектарда, инек-караа 4,5 гектарда өзүп турар. Бо чылын чыжырганаңның үрезинин херектээр чемин бо коллектив 50 кг-ны чыыр хүлээлгезин күүсеткен. Ол ышкаш арга-ыяш культураларын 10 гектарга тарыыры, чыжырганаңның үлетпүр плантациязын 10 гектарга салыры, 100 тонна мал чемин белеткээр планын база ажыр күүсеткен.

Сүт-Хөлдүң [illegible] кат-чимистиг садында [illegible] жүдү база эки. Оон 2 тонна чыжыргана кадын ажаап алырын кат-чимистиг садтың ажылдакчылары хүлээнген.

Чадааның ыяш ажыл-агыйы бо чылын 14 тонна чыжыргана кадын белеткээр хүлээлгелиг, а оон 11 тонназын Сүт-Хөл лесничествозунуң коллективи белеткээр.

Ол чедиишкиннерни чедип алырынга боттарының салым тиг үлүүн киирип турар мурнакчылар хөй. Оларның бирээзи Нарын-оол Дамбаевич Сарыглар.

— Бо лесничествога арга-арыг шамалы боош ажылдап келгенимден бээр 5 чыл ажып тур. Чоннуң, чуртувустуң байлаа арга-арыгны камгалаары—кижи бүрүзүнүң хереэ болгай. А республикавыстың баштайгы Үндезин Хоойлузунуң 11-ги чүүлүнде: «Тыва АССР-ниң хамаатылары бойдусту камгалаар, оон байлактарын камгалаар деп айыткан деп, Н. Сарыглар чугаалап-дыр.

Нарын-оол Дамбаевичиниң харыылап турар участогу хемчээл талазы-биле улуг-даа: Ак-Оруундан эгелээш, 400 гектар черде чаптылган. Ол хире улуг девискээрни эргиири безин белен эвес. Оон хөй санныг дузалакчылары—Сүт-Аксы ортумак школаның өөреникчилеринден арга-арыг камгалалынга киржиптерин улуг дээрлиг Нарын-оол Дамбаевич чугаалап орар.

— Амгы болгаш келир үе салгакчыларының арга-ажылдарынга таарыштыр черни база оон иштинин байлактарын, суг курлавырларын, үнүш болгаш дириг амытаннар аймаан камгалаарының, агаарны болгаш сугну арыг тургузарының, бойдус байлактарының орнун катап тургузарын хандырарының эргелерок чугулаазын ССРЭ Конституциязының 2-ги эгениң 18-ги чүүлүнде айыткан болгай. Ындыг түрбүже, чамдык кижилер арга-арыгны камгалал[illegible]вас, оон байлаан төтчеглеп турар—деп, ол чугаалады.

Бойдус байлааң үрелдел, төтчеглеп чоруур ийи-чаңгыс кижилерге ынтеш чок бандалды тургузуп, оларның херээн шынгыызы-биле көөрү чугула дээрин Нарын-оол Дамбаевич чугаалады.

Арга-арыгның илдегелди камгалакчызы Нарын-оол Дамбаевич—республиканың мурнакчы [illegible] бирээзи. Оон хөрек чуруун Чадааның ыяш ажыл-агыйының хүндүлел самбыразында киирген. Арга-арыг ажылдакчызының хүнүнге ол күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужурашкан болгаш чоннуң байлааң моон соңгаар-даа төлептиг камгалап, кадагалаар дээш улам кызымак ажылдаарын хүлээнген. Чоруун чогузун, төлептиг ишти.

М. КАЛЧАН

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

МУРНУНДА АНЫЯКТАР

Ондар Дөш-Маганын удуртуп турары комсомолчу-аныяктар ѕалчээ «Тыва даг-дүгү» комбинатта эң эки түңнелдерлиг болган. Чыл эгезинден бээр ол пландан ажыр 500 тонна бедик шынарлыг продукцияны берген. Ол даг-дүгү нун улуг кезиинге күрүнениң Шынар демдээ тывыскан.

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга туралаатаан социалистиг чарыштың мурнуку олуруунче үнген бригаданың кежигүннери ада-өгбе салган келген малчыннарының болгаш аңчыларының уруг-дарлы. Олар шупту комбинатта ажылтаан курстарны дооскан, ажаа технологтуг дериг-херекселдер машинистерин белеткеп турар. Машинистер Семен Сарыглар болгаш Тамара Куулар, операторлар Анай-оол Чамзырын, техник мергежилдиг ѕалчээ удуртукчузу болу алган каш мергежилдерни чедип алганнар. Мурнакчы бригада чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр ам-даа 250 тонна бедик сорттуг даг-дүгү бээр деп хүлээнген.

Р. КОЗЬМИН.

Кызыл.

ЧАА БАЖЫҢНАРЖЕ

Ачинскиниң хаван өстүрер комплексизиниң он-он ажылчыннары чаа бажыңнарже көжүп кирген. Төле вилелди Красноярскиниң архитекторлары кылган. Чаа квартиралар малчыннарга дыка таарымчалыг: чырык делгем чурттаар өрээлдер, бажыңга аныбүрү ажылдар кылырынга таарыштырган черлер, кодээ ажыл-агый продуктулары, эт-херексел шыгжаар подвалдар бар.

Малиновканы амгы үениң сибирь суурунуң үлегери кылдыр тудуп турар. Хөй каът бажыңнардан аңгыда мында чанында участоктуг чаңгыс квартиралыг бажыңнар база бар. Суг хандырылгазын болгаш одалганы төптүктекен хоорайда-биле дөмей. Суурда хөй-ниити чемгериишкинниң кафе-столованы, 400 олуттуг клубту тудуп эгелээн.

Чооккү чылдарда крайга колхоз, совхозтарның 250 суурларын чаарты тудар.

ЧЕЧЕК ШЫЦКАН ХООРАЙ

Омскиниң чечек өстүрүкчүлери Сибирьниң соок хадынга шыдамык чечектерин тарып турар. Хоорайның негаанчыларының мастерлери Хабаровскиден, Иркутскиден, Новосибирскиден, Свердловскиден келген боттары мыкалы ажылдыг эштеринге дыка хөй солун чүүлдерни — хоорайның шөлдеринде хевистелдир үнген чечектерни, кудумчуларга скверлерге болгаш бажыңнар чанынга үнүштер тарыырының үлегер-майыктарын көргүскен.

Хоорайны 24 миллион чечектер аян-шинчи киирип турар. Аалчылар «Декоративные культуры» совхозтуң ажылының дуржулгазы-биле таныжыкан. Оларга «Омскиниң средалары» оңза сонуургаачыг болган: он-он муң чурттакчылар айның бирги средазынга-ла хоорайның чаагайжыдып, негаанчызын ажылдап турарлар.

В. ЛОБОДА.

Омск.

КУЛЬТУРА ТЕПЛОХОДТАРЫ

Томскиниң хем портундан нефть болгаш газ тывыкчыларынче, Обьтуң болгаш Чулымның ыяш белеткелчилеринче чоруп турар «Томич», «Авангард» теплоходтары эптиг чоруур культура баазалары-дыр, мында концерт залдары, библиотекалар болгаш музыка херекселдери бар. Ындыг судноларга ырак-узак черлерде суурларның ажыл-ишчилеринге профессионал болгаш бот-тывынгыр артистер, ыры, танцы ансамбльдери, хөгжүмчүлер коллективтери аалдап барып турар. Культура баазаларының походтары областа чаңчыл апарган чүүл болур.

Теплоходтарның бирээзинге Москвада Станиславский болгаш Немирович-Данченко аттыг музыка театрының артистери чоруур. Хем походтарынга профессионал болгаш бот-тывынгыр үжен хире улуг коллективтер киржир.

А. РУССКИН.

Томск.

СЭТА-ның корр.

Эртем — беш чылга

БАМ-НЫҢ АЖЫЛЧЫННАРЫНГА

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының физиология болгаш үнүштер биохимиязының институдунуң директору Р. Салаевбиле солун чугаа кылган бис. БАМ-ның улуг карта-чуруу оон кабинединде азып каан турар.

— Байкал-Амур магистралы эртем шинчилелиниң чугула угланыышкыннарының бирээзин амыдыралга боттандырып, шинчилекчилер чаагай сорулганы эртемденнерниң мурнунга салган. Бистиң институттуң коллективи ол чугула сорулганы ам шиитпирлеп кирипкен. БАМ-ның зоназы — ол дээрге, келир үеде барып шапкын хөгжүр үлетпүрнүң девискээри-дир. Ынчангаш Сибирьниң черинге бүдүрген кодээ ажыл-агый продуктулары-биле БАМ-ның дүрген өзүп турар чонун хандырар аргаларны шинчилеп, хандыр өөренип турар бис — деп, Рюрик Константинович чугаалады. Байкал-Амур магистралының талазы-биле комплекстиг экспедицияны институтта тургускан. Оон тову — БАМ-ның барыын талазы участогунда Казачинск суурда доктаамал ажылдаар опытту албан чери беоп турар. Мында дөрт лабораториялар ажылдап кирипкен.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнары кедээ ажыл-агый баазалыг болур болгаш мал ажылының продуктулары-биле база ногаа аймаа-биле боттарын хандыртынган турар ужурлуг деп, эш Л. И. Брежнев Сибирьниң база Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга барып чораан үезинде болгаш СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге онзалап демдеглээн.

Мал ажылын хөгжүдеринге быжыг чем-суурлуг бааза херек. Байкал-Амур магистралының зоназында мал чеми бар шалдерни институттуң специалистери ам шинчилеп, өөрениң көрүп турар. Бистиң кол сорулгавыс — эң-не бедик дүжүттүг үнүштерни шинчилеп тывары, а оон соонда ук үнүштерниң дүжүдүн чарлап, пропагандылаары болур. Тараа болгаш дашкымыда чемиштиг культураларның бедик дүжүдүн алырының болгаш чарлап пропагандылаазының дуржулгазын Тайшет районнуң колхозтарының бирээзинде ам боттандырган бис.

База бир чугула сорулганы шиитпирлээринге — Чөөн чүк районнарының чурттакчыларынга чогумчалыг аъш-чем талазының туруштарынга бистиң институт киржип турар. Ону чедип алырда ногаа аймаан болгаш аъш-чемге херектээр ногаан үнүштерни хөй-биле өстүрери, ажыглаары онзалыг чугула. Ногаа аймаа болгаш аъш-чемге херектээр ногаан үнүштерни ол-ла черинге — БАМ-ның девискээринге өстүрүп алыры негеттинип турар. Сибирьниң агаар-бойдузу кадыг-дошкун болганда, малдылалдыг бедик дүжүттүг тааржыр кылган чогуур байдалдарны ажыглап тургаш, чедип ап болуруп, дуржулга бадыткаан. А ногаа аймаан болгаш аъш-чемге херектээр ногаан үнүштерни кыры шывыглыг, хаалгыг черлерге өстүрүп ап болур. Кедээ ажыл-агый эртемнериниң Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының Сибирь салбыры-биле демнежип алгаш, бо чүгүла сорулганы шиитпирлеп турар бис.

Кыры шывыглыг 34 гектар шөл черге пленка адаанга ногаа аймаан, чаа технология бээр Иркутск областа өстүрүп ап турар. Кыры шывыглыг болгаш чылыткан ол черлер чазын болгаш күзүн хөрзүнүн чогуур чылыым хандырып, [illegible] болгаш [illegible] турар. Пленка адаанда чылыдыга [illegible] ногаа аймаа чуртуун Европа кезээнге өстүрген үнүштерден дудак чок беоп турар. Чылыдыга черлериниң бир дөрбелчин метринге-ле өстүрген огурецтиң дүжүдү 2,4 килограмм болган! Ынчаарга ажык черниң бир дөрбелчин метринге өстүрген огурецтиң дүжүү 0,2—0,5 килограмм беоп турар болгай.

Бистиң чамдык салдарлыыс болгаш сүмелеривис эвээш эвес мооңдактаашкыннарга таваржып турары хомудалдыг. Ногаа ажыл-агыйы — «Чөөн Сибирьге бүтпес херек-тарлаар психология талазы-биле хомудангай үзел-бодал түр черге ногаа ажыл-агыйның дургең сайзыраарынга бичи эвес моондакты таварыштырып турадын демдеглээр херек. Ногаа өстүрер чылыдыга черлерин тударынга херектээр материалдары хандыр [illegible] тыр бергелер база бар болуп турар. Ынчаарга Чөөн Сибирьниң районнарынга ногаа өстүрер чылыдыга черлерин тударының эң-не камналгалыг болгаш быжыг конструкция [illegible]. Бо ажылдыг чылыдыга черин кылырынга бодаарга чаа конструкцияның телевизиден өзүтаар чылыдыга черин тудары кайы хамык камналгалыг болур.

— Байкал-Амур магистралының зоназынга кедээ ажыл-агыйны хөгжүдери бүрүн бодалдыг болур дээрини шинчилекчилерниң чорутукан ажылдары бадыткап көргүскен. Мал чеми-даа, ногаа аймаан-даа, чемиштерни-даа БАМ-ның зоназынга өстүрүп болур — деп, Р. К. Салаев чугаазының түңнелинде демдеглээн.

Оон бодуруннуң бадыткалы — директор столунуң кыры чечектер болур. Ол чечектерни Сибирьниң чылыдыга черлеринге өстүрген. Улуг чылыдыга черин кедир чылын БАМ-ның девискээринге тударын шиитпирлээн.

Л. ЕРМАКОВА,
А. ГАЙДАЙ, СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЭФИОПИЯДА ШУУЛГАН

АДДИС-АБЕБА. Империализмге болгаш реакцияга удур африкан болгаш араб улустарының демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязы Аддис-Абебада Африка бажыңында ажыттынган. Антиимпериалистиг күштерниң Африка дипке моон мурнунда эрттирген шуулганнарының эң улуу — бо шуулганда национал болгаш делегей органзацияларының, демпилгелиг политиктиг партияларның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң 300 ажыг төлээлекчилери киржип турар. СЭКП ТК-ның кежигүну, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүну Ф. А. Табеев совет делегацияны баштап барган.

Күрүне аян-чорууп кылып, Эфиопияда чоруп турар Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Рус конференцияны ажыдарынга олурушкан.

Конференцияның хүн чуруунда — демпилгелиг күштерниң чаңгыс эвиа болгаш сырый каттыжыышкынының быжыглаарының айтырыглары, африкан болгаш араб улустарының амыдыралчы эргежыктары база национал эргелери дээш, хөгжүп орар чурттарның политика талазы-биле хамаарышпас чоруун болгаш экономика талазы-биле бот-тускайлаң болуруп быжыглаары дээш, империализмге болгаш неоколониализмге, реакцияга, расизмге болгаш сионизмге удур, бүгү-ниити тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш ады чорудар демиселдиң ниити стратегиязын ажылдап кылыры чергелиг айтырыглар турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын конференцияның киржикчилери сорук кирипшкин-биле уткаан.

Социалистиг Эфиопияның Түр шериг административиг Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Менгисту Хайле Мариам шуулганның киржикчилеринге болгаш аалчыларынга байырлыг сөс чугаалаан.

(СЭТА).

БАЙЫРЛАЛДЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

АДДИС-АБЕБА. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов баштаан совет партия-күрүне делегациязының Эфиопияда албан хуузунуң аян-чоруу үргүлчүләшкән.

Аддис-Абебаның хоорай чагыргазынга совет делегация чораан. Эфиопи найысылалдың төргүлелинчиан Алему Абеба аалчыларга чурттуң хаазындан байыр чедирген. 1974 чылдың сентябрь революциязының соонда хоорайга болган чаартылгаларны делегация кежигүннеринге ол таныштырган. Чурттуң эскелээ хоорайларынга ышкаш найысылалга түс черниң эргелерин органнарың туруп, суггалыг бажыңнарның болгаш улуг чер участоктарын национализастаан, күрүне бажыңнарынга квартира хөлезинин барык ийи катап чиигеткен-деп, төргүлелчи дыңнаткан. Найысылалдың ажыл-агыйын башкарып чорударынга хоорай чагыргазы Совет Эвилелиниң хоорайларының улус депутаттарының Советтериниң үнелиг дуржулгазын ажыглап турарын Алему Абеба онзалап демдеглээн.

Эфиопи улустуң революстуг чаартылгаларынга совет кижилер байыр чедирип турар деп, В. В. Кузнецов харыы чугаазынга айыткан. Хөгжүлдениң социалистиг оруу-биле чоруп орар эфиопи революцияның чаалап алыышкыннарын найысылалдың чурттакчылары деткип турар дээрзинге бүзүределдиг бис деп ол демдеглээн.

Совет партия-күрүне делегациязының баштаны хүлүүлүг аалчылар дептеринге бижиглеп алгаш, хүлээлген хүлээп алганы дээш хоорай чагыргазының ажылдакчыларынга болгаш найысылалдың чурттакчыларынга өөрүп четтиргишкинин илергейлээн.

Эфиопияның Түр шериг административиг чөвүлелиниң чиңгине секретары Фыкре-Селассие Вогдерессе совет партия — күрүне делегациязын үдеп чораан.

(СЭТА).

ЧССР. Ясловска-Богуниц хоорайда «В-1» дээр чехословак чаа атомнуг электростанцияның тудуу доостур четкен. Сентябрьның төнчүзүнде 440 муң киловатт күчүлүг АЭС-тиң бирги залчээ республиканың хоорайларынга болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринге баштайгы тенту бээр ужурлуг. Электростанцияны Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп турар.

ЧУРУКТА: «В-1» АЭС-тиң ниити хевири.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

АКЫ-ДУҢМА ПАРТИЯЛАРДА

ССРЭ-ниң Төп телевидениезин дамчыштыр сентябрь 16-те чүве чугаалап тура, Доминикан компартиязының Чиңгине секретары Нарсисо Иса Конде амгы кыдат удуртулганың политиказын доминикан коммунистер бүгү шыңгы турар деп медеглээн.

Кыдат удуртулганың ол политиказы коммунистиг шимчээшкинге удур угланган болгаш делегейде кедергей барыын үзелдиг күштерниң, хамыктың мурнунда америк империализмниң, эрге ажыктарынга таарыжып турар. Ол бүгү кампанияны антиамериканизм хоочунче чорудуп турар.

Кыдат Улус Республиканың болгаш Кыдат компартиязының удуртулгазы эң-не агрессия күштер-биле, ылангыя АКШ-тың империализми-биле сүлчээлешкенин политиказын чорудуп турар. Ол политика Латин Америкада Пиночетке болгаш Сомосаның бөү-чуртумунга Пекинниң көргүзүп турар деткимчезиниден, Кубага удур хоп-нугулуу кампаниядан илергейлеттинип турар. Кыдаттың маадырлыг Вьетнамга хамаарыштыр политиказы вьетнам улуска удур [illegible] чорук-чоңгаамдан кедергей дерзин болуп турар.

Ажык ажылдаар арганы чугле моокта чаа алган доминикан коммунистерниң ажыл-чорудулгазының дугайын Нарсисо Иса Конде чугаалаан. Япон-бүгү хевирлерге илергейлеттиниң келир [illegible] Эфиопиязынга удур бистиң империализмниң экономиктиг болгаш социал амыдыралынга удурзу чаартылгалар дээш ам демисежир апаар бис деп ол чугаалаан.

• • •

ТОКИО. Японияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги пленуму ажыттынган. Ниитизи болгаш делегей байдалдарын айтырыглары, партияның сактыглары, калбартырыңның айтырыглары болгаш парламент соңгулдаларынга белеткелдиң сорулгазарын ол пленумда чугаалажып турар.

«Дайын болган таварыгада ажыглаар онза хоойлу» дээр чуруун ажылдап кылышкан. Японияның чигырынга болуп туран эртиен үениң халаптыг байдалдарынче чуртту коданы ораадажып турар-дыр деп, Япон компартиязының ТК-зының Президиумунуң даргазы К. Миямото ук пленумну ажыдып тура медеглээн. Ынчангаш политиктиг партиялар, профэвилелдерни болгаш өске-даа организацияларны боттарының чорудулгаларын ажыл эртием, ол реакцыылыг планнарга удур дем каткан демиселди организастаар каттышкан комитетти тургузарының эргезин чугулазы тыптып келген деп, ол демдеглээн. Бистиң чуртувуска шериг-фашистиг системаны катап тургузарынга доп-дораан моондактаары эргежок чугула деп, К. Миямото онзалап демдеглээн.

• • •

МЕХИКО. Мексиканың Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму ажыттынган. Профэвилел шимчээшкининге коммунистерниң ажыл-чорудулгазының айтырыгларын, база ол айтырыг дугайты партияның национал конференциязын белеткээрини айтырыгларын мында чугаалажып турар.

МКП ТК-ның Чиңгине секретары Арнольдо Мартинес Вердуго пленумга илеткел кылган. Амгы үеде мексикан ажылчыннар профэвилелдеринге бүрүн хостуг организастаттынар болгаш чурттуң политиктиг ажыл-агыйынга киржир аргазы чок болуп турар деп ол чугаалаан. Ынчангаш профэвилел хосталгаларын куду көөрүнге удур демисел ажылчы чоннарның ходаланыышкынының программазының кол чүүлдериниң бирээзи болган турар ужурлуг.

Профэвилелдерни болза, ажылчыннарның политиктиг болгаш шажынчы үзелдериниден хамаарылга чокка, кайы-бир бүдүрүлгениң азы адырының бүгү ажылчыннарын каттыштырган аңгы талазы-биле организациялар болур ужурлуг деп, илеткелчи онзалап демдеглээн.

Ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвиин чедип алырының, оон амгы бидаргай чоруун чок кылырының онза чугулаазын А. Мартинес Вердуго демдеглээн. Профэвилелдериниң ниитизи ажылчыларын демократчыларын ол деткип чугаалаан.

Профэвилелдеринге коммунистерниң эң чугула сорулгазы — массалар ортузунга ажылдаары, ажылчы чоннарының аңгы талазы-биле медерелин бедидери ол болур деп, МКП ТК-ның Чиңгине секретары [illegible] демдеглээн.

(СЭТА).

Эп-сеткил каттыштырылгазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). КНО-нуң колонизацияны дуржүрер талазы-биле комитединиң мында хуралдаан ажылы колониалдыг хамаарылгадан адырлыр дээш, национал долу хосталга дээш демисежип турар Пуэрто-Рикону улузу-биле быжыглап турар эп-сеткил каттыштырылгазының чайынналчак көргүзүү болган. Колониалдыг чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту хандыр дугайында КНО-нуң төөгүлүг декларациязын өзүтаар Пуэрто-Риконуң улузунуң бот башкартынар болгаш АКШ-тан хамаарышпас болур кол эргезин бадыткаан резолюцияны Кубаның болгаш Ирактың эгелекчи саналы-биле хүлээп алган. Пуэрто-Риконуң улузу бодунуң келир үеде политиктиг бүрүн эргезиниң хостуг-биле тодарадыр болгаш бодунуң улам ынайгы экономиктиг, социал болгаш культура хөгжүлдезин кымдан-даа хамаарылга чокка боттандырып чорудар ужурлуг деп резолюцияда айыткан. Ону кылыры-биле АКШ-тың чазааның пуэрто-рикочуларга эрге-чагырганы долуу-биле дамчыдып бергениниң соонда ол бодунуң органнарын соңгуп алыр ужурлуг. Ол чурттуң бүрүн эргелеринге хамаарышкан бүгү шиитпирлер Пуэрто-Риконуң улузунуң чүүлдүгзүнүүшкүнүн алган турар ужурлуг.

«Пуэрто-Риконуң улузунуң национал эргелерин үреп турар» деп тодаргайлааш, хамаарышпас чорук дээш демисежип турар организацияларны болгаш кижилерни дектаамал истеп, сүрүп, кыжанып турар хемчеглерни колонизацияны дуржүрер талазы-биле комитет шиитпирлиг бурууш шапкан. Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш чептүг демиселге киришкени дээш карабажыңнарда чыдар Пуэрто-Риконуң политиктиг ажылдакчыларын чугаа чокка хостаарын АКШ-тың чазаандан комитет негээн.

Резолюцияны 10 делегация, оон иштинде Совет Эвилелиниң болгаш каза-даа каттышпас чурттар бөлүүнүң делегациялары деткаан. Пуэрто-Рикода байдалды чугаалажып көөрүнге киржиринден АКШ база катап ойталаан. Ол чуртун колония болуп турарын чок кылырын баш удур көрүп турар КНО-нуң шиитпирлерин тооп көрбээнин АКШ база катап көргүскен.

В. МАТЯШ.

Мурнуу-Африка Республиканың расистиг эрге-чагыргаларының күрүне политиказы болдуруп, кижилиң кол эргелерин эң-не каржызы-биле үреп турары Великобританияның демпилгелиг хөй-ниитизиниң килеңнээшкинин болдурган. Апартеидтиң араатаныг политиказынга удур демиселчи, 21 харлыг Соломон Махлангуну Преторияның расистериниң өлүрер деп шиитпиринге удур калбак кампания чуртта беоп турар.

ЧУРУКТА: белеткеп турар шаажылаашкынны соксадыры болгаш С. Махлангуну хостаарын апартеидтиң политиказынга удурланыышкынның кампаниязының киржикчилериниң негеп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказ).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

БЕРЛИН. Шпионажка сайгарып турганы дээш база Германия Демократтыг Республиканың болгаш Барыын Германияның аразынга дөрт аргыжыга дугаанда дугуржулганы үрээшкени [illegible] хемчеглер дээш Барыын Берлинниң чурттакчызы В. Вальтершейдти Берлинниң Дээди судунуң шериг коллегиязы 13 чылда шөлээш кагып шииткен.

• • •

ВЕНА. Америк дипломатиктарының нейтронунг бомбаны бүдүрүп эгелээр болгаш ону НАТО-нуң европейжи чурттарынга сайгара тургузаар дээр планнарынга удур. Австрияның Коммунистиг партиязы тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер дээш чурттуң демиселди чорудуп турар. АКП ТК-ның кежигүну А. Раймунд ол дугайын медеглээн. Ол айыылдыг планнарны боттандырбас ужурлуг деп шиитпирлиг сөзүн австри чазак чугаалаар ужурлуг кылдыр австри коммунистер санап турарын ол онзалап демдеглээн.

РИМ. Швейцарияның «Хофман ла Рош» дээр химия концернинге хамаарышкан бүдүрүлге чери Севесо хоорайда турар. Ийи чыл мурнунда, 1976 чылдың июлунда, хоран химиктиг бүдүмел — диоксин оортан төктү бээрге баар ааңны дыка нептерээн. Даниянын А. Стриж дээр эртемден кижини ол хоорайның 115 чурттакчызын шинчилээн, диоксинниң салдарының түңнелинде кижилерниң кадыкшылы дыка баксыраан ы илереен, ооргаа өлүм-даа болур деп көрген.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. Никарагуада хайныг өлүрүкчү фашистиг эзу-чурумга удурланган массалыг чыскаалды Нью-Йорктуң чурттакчылары Никарагуаның консулу черинде бажыңының баарынга эрттирген. Чону дерзин араатаныг эзу-чурумга удур кеолурлуп үнген Никарагуаның иштики херектеринге АКШ-тың холгаардаашкынын болдурбас, диктатор Сомосаги шериг болгаш экономиктиг америк дузаламчыны доп-дораан соксадыр дээш негелделерниг плакаттарны болгаш хоочуннарны чыскаалчылар тудуп алган чораан.

• • •

КАРАКАС. Венесуэланың херээженнериниң национал ужуражылгазының ажыл болган. Чурттуң чонунуң иньыбүрү кевелтерни төлээлээн 800 херээженнер чуртта херээженнер шимчээшкининиң өзүлдерин [illegible] айтырыгларын чугаалажыр дээш Венесуэланың найысылалынга чыылган. «Херээжен уиңи социализм үезинде», база «Капиталистиг ниитилелде херээженнериң туружу» дээш чижектиг темаларга илеткелдерни олар дыңнаан.

БОНН. Германияның Федеративтиг Республиказында квартира хөлезин болгаш коммунал ачы-дуза чадырганы дээш төлевир үргүлчү өзүп орар. Хуу кижилериниң онүчүзү болуп турар бажыңнарга квартира хөлезин 1972 чылдан амгы үеге чедир ортумаабиле 35,5 хуу немей өскен деп, Бонннуң хоорай тудуунуң институду дыңнаткан.

Оон-биле чергелештир суг-биле хандырганы дээш төлевир 55-тен 87 хуу чедир улгаткан.

• • •

ГААГА. Чилиниң шериг дуктазының үргүлчүлеп турар дерииңээшкиннеринге удурланыышкынының чыскаалынга 4 муң ажыг кижи киришкен. Ол чыскаал Чилини деткиириниң Нидерланд комитединиң база Голландияның чамдык политиктиг партияларының болгаш профэвилелдериниң эгелекчи саналын өзүтаар Амстердамга болган. Беш чыл мурнунда Чилиге үймээн үезинде өлүрткен президент Сальвадор Альендениң болгаш «ис чок читкен» дижир чүү-чүс чили кижилерниң чуруктары чыскаалдың киржикчилери сектып [illegible]. Күчү-күрүшкүнүнүүге болгаш фашистиг кара туразында ааммчилары [illegible] дээш [illegible] удур чили улузунуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын чыскаалчылар илергейлээн.

• • •

ВАШИНГТОН. Америк хоойлу үндүрүкчүлериниң делегациязын баштап, бо чылдың августа Вьетнамга чораан америк конгрессмен Монтгомери Каттышкан Штаттарның болгаш Вьетнамның аразынга харылзаалары чогумчалыын негээн. Азия болгаш Оожум океан херектериниң талазы-биле төлээлекчилер палатазының комиссиязының хуралынга чүве чугаалап тура, ол конгрессмен америк чазак Вьетнам-биле дипломаттыг харылзааларны тургузаар дугаанда чугаалажылгаларны дагын эгелээр ужурлуг деп чугаалаан.

• • •

ТОКИО. Мурнуу корей президент Пак Чжон Хиниң халажыл үнерин негеп, оңза хоойлуларын күш чок болдурарын база харлаалганың хостуг болурун, политиктиг болгаш хамааты өске-даа хосталгаларын катап тургузарын негеп, Сеул университединиң муң чыгам студентилери чазакка удур чыскаал эрттирген. Карак чажы тургузар гранаттар-биле полиция чыскаалды тарады ойладыпкан. 20 чыгам кижини тудуп хоругдаан.

«Шынның» конкурузунга

КЫЗЫЛ БЕШ-АДЫР

Новелла

Бир-ле хүн, улуг дүъш үезинде, аалывыстың Эгер, Калдар ыттары ээргилээн соонда дооргунуң шаанчы шимээн кыңдылар. Ырактан чүгүрүкүн оргаш, аал кодуунга [illegible] ора, аъдының аксын ээгилендир тыртып, чорааи чорумалга ыттар чарып [illegible] четкеш, аангленир [illegible] кудуруктарын чүнүнкаш олганы бердилер. Аъттыг кижи аалга ооржум чортуп келзе-ле, хүнге аксарыг кылдыр чиртип, калпак шериг киик-хептиг, шилгедек сарыг эр, чедеп хар чоокшулай берген кожавыс Сөзүндак кырган-ачавыстың хеймер оглу Кежик даайым болду. [illegible] Кежик даайывыс шериг [illegible] аалдар кезип, улуска бижик өөредип келген санында-ла, биске борбак ак-ак даш чигирлер экеп бээр-ле болгай. Оон ынай, [illegible] чыый шаап экелгеш, бижик өөредип бергенде база солун. Чамдыктары [illegible] бичие салаа дурту [illegible]тарлыг, чамдыктары үстээш бүлге бораан калбак ыяштарлыг, олар бижиш өөренип, ниигге девээлээн бызаа, мол[illegible]чип, от артында шыкка олурла, бис оларның эдертип экелгени үе-черге бичии [illegible] дүвдүк шаар чарыштырып ойнаан турар бис.

Даайывыс ТАР шерии дээр черже чорутка-ла алзоң ургаа апарган болза, бистер ону кайгап уттур бис... Соондан кырган-ачавыс [illegible] оглу баглааш кээп, аъдындан дүжерге, ам танааш, ыяшта мал хараан улус ышкаш, хаваан дүргаар хөлгелеп алган турган адыштарын ам-на дүжүрдү. Оон ол хөлегезинде алгы идээлеп органы Бавай кырган-ававысче кылчаш кылдыр көргеш, хинирип-ле:

— Суксуунуң бар чоове? Бо оол чедип келди ышкажыл!— дээш, өгже дап берип чыда, хола бажын бир курут суйбааш, немеп кагды:— Чеже идээлээр алтыы ол. Кадырыпла аар, күш четпес чүве болза, бо уругларга айбылап каг. «Бо уруглар» деп өөвүстү ынчаары ол. Ынчан алты[illegible] даш аалдарывыс авес, бүгү сумунуң араттары хөлден турарын билир бис. Кожуун төвүнге [illegible] кырган-ававыстан айтырып [illegible] турар:

— Талыгырда, ырак чуртта, Амырга-моос тыптып келген ону базып чок кылыр дээш Күчүтен-Мергенче чорудар суй белек-тир ийин. Че, барыңар...

— Ой, авай, аваайым! Оглум бе, оглум бе даадым. Согурну мени—деп, кырган-ававыс [illegible] хейде-ле чалынды чок дааза-хавын-даа суйбагылап-даар.

Кырганнарывыс бот-боттарынче химиренчип, өгже бүкшүйтүп киргилей бээрге, бистер бирде даайывысче, бирде черже көрүп, кызылдаван бүттарывыс-биле дожүүлүп [illegible] кыскылап, баштарывыс [illegible]ген тур бис. Өөвүсче бүдүү көөрүмге ачам база-ла хөм эттен турган [illegible] соонда, сүүгү демиин дагжаш, карышпыр хүмүннар туттунган авам үнүп келгеш, хөме улганты.

— Хо! Элиндерниң өскениң ле. Амыр-мендилер бе моң?—дээн соонда, даайывыс биске чедип келгеш, кижи бүрүзүн хапта дүк ышкаш, ийи хол бажынга өрү октагылааш, бытыннарывыс кичигелеп каарга, ам каап, үжүп үнген торлаалар дег, тыдыгайыр-ла бердивис.

— Че, барып бичии ойнаар, мен бо Чинчи-биле — дээш, өгже кире берди. Ол черле ындыг кижи, шериг барбаанда-ла Чинчини эргеледир, оон-биле кады улуур. Чинчиниң аваазы үтбавыс сутта эдэй берген боорга ындыг боор ийик ол. Огден [illegible] соонда, эк[illegible] берди.

Кырган-ачавыс шериин кижи [illegible] келген аалчыларның [illegible] ланчырындан коргар бис. Ынчан баарывыска од алтары алдындан [illegible] бээр чүве. Ийи-чаңгыс дүтүраан арага [illegible] эки кижи тывылбас. Кырган-ававыс бичии ээрий хола берген: «Бо сарыг өргелерим кайда барды»— дээн соонда дүнекке ааржы-курут, чочак, чигир тектүп-ле келир. Бис оон «ындыг үези» кээрни четтикпейн, өг хөлегезинге кулаавыс узай берген туругаар бис.

Дуңмам Кескийниң кулаа арай кадыг болгаш өг кожегезинге бажын үстүрүп алган. Чинчиге бүдүү адаарган тур оң. Өйлеп-өйлеп «бо урууг чоп үнмейн орун берди» дигилээр. Ол мендеп чаңгыс-ла хар биче. Мээнии сес болза, оон—чеди. Чинчиниң—беш.

Элээн болганда өгден кырган-ачамның мөңк кыйгырган үнү үнду:

— Эй, Анай-оол, курттут баштыг! Ай, оглум!—Ам-на чем эрен, дуңмам Кеский-биле өг эжиинче сыймаржып тутгуп-ла кирдивис.

— Ой, поночут моовалар! — деп, кырган-ачавыс понуттуржуп бар чорда, кырган-ававыс үзе кириш кагды:

— Аваң сүтүү кел [illegible] тарзаа бээр мен.

Ийн[illegible] үнү улуувус. Өөвүсче көривиске, авам шамын шагда [illegible] кааш, хойтпак олуртуп тур. Ачам өөр бажында ийи дискээн дагдыып [illegible]

— Силерни кырган-авам сүт кел диди. [illegible] барынар. Биске өремелиг тараа бээр болду. Дүргедеңер!— дээш, дуңмам-биле [illegible] чарыштыра [illegible] авам чемелей тыртып кагды:

— Бодаан-сагынган-на чүвези кызыл хырын боларының. Анайларынар ээптезин, барып көрүңер! Ачам чүве кыттаваады. Оон черле чаңы ындыг—кевин-херек чок черге сөс этпес. Кайы-хамаан чок чүве-даа айбылаамас. Ындыг боорга улус оон адын адавас, авазы-ла Ыдым деп каар ол-ла. Авам дээрге кырган-ачамның улуг уруу болгаш, аалда ийи дугаар «шыдыыз» гижен ол.

Н. ООРЖАК.

(Уламчылыр).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Арга-ыяш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының бот-тывынгыр уран чүүлүнүң концерти.
11.00—«Будильник».
11.30—«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!»
12.00—«Тоол аалдан келген». «Мөгениң аъттыгаш». Уран-чечен фильм.
13.30—«Кодээ дамчыдылгазы». «ЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
14.30—«Музыкалыг киоск».
15.10—«Бөгүн — «Арга-арыг ажылдакчыларының хүнү». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң арга-арыг болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүрүнүң министри Н. В. Тимофеев киржир.
15.40—Арга-арыг ажылдакчыларының хүнүнге турисчалааш музыкалыг программа.
16.25—«Делегей байдалы».
16.30—Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганынга. «Караңгы-бүдүүлүк чоруктуң эрге-чагырга». ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. Чаңсарда-медээлер.
20.30—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
21.30—«Бөгүн болгаш хүнүн». ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Никулинниң [illegible] фильминиң баштайгы көргүзүү.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.30—«Силерге, колхозчу ажыл-ишчилери». Концерт.
23.30—[illegible] ССРЭ-ниң чемпионады. Тбилисиден дамчыдылга.
01.15—01.15—ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының ансамбль артистериниң концерти. Кремльдиң Съездилер [illegible]. Төнгенде—медээлер.

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—«38 дойлулар». «Ролкоуи болгаш Коно деп ооң ыдыо». Мультфильмнер программазы.
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Десантниктер». Документалдыг фильм.
19.05—Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылгазының таласы-биле [illegible] симфониялыг оркестризиниң концерти.
19.35—«Учкун». Телефильм.
20.05—«Хой-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
20.30—Телемедээлер
20.50—Чаңгаа[illegible].
20.55—Тываның хөгжүм-шии театрының шиизи
23.35—23.00—«Бурунгу маргылдар болгаш вальстар». Фильм-концерт.

Янзы-бүрү медээлер

Чаа тудуглар немешкен

Чоокта чаа Кызылдың дөртку микрорайонунга чаа уруглар садының ажыдыышкынынга тураскаатан байырлыг митинг болган. Ийи чүс ажыг уруглар турар ол садиктиң тудуун тудугжулар хуусаадан эрте дооскан болгаш бичииилерге белек кылдыр хүлээткен.

Чаа садикти ажыглалга кииргенинге тураскааткан ол митингиге Кызыл хоорюусомоннуң улус өөредиинге килдизиниң эргелекчизи З. Ф. Борисова болгаш ол садиктиң эргелекчизи И. А. Ильина чүве чугаалааш, өөрүп четтиргениниң сөстерин тудугжуларга илереткен.

* * *

Бо чылдың сентябрь эгезинде Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң тову Баян-Кол суурга чаа аъш-чем магазининиң тудуун ажыглаага киирген. Ол садып алыкчыларны чугула херегледиң барааннары-биле хандырып эгелей берген. Ында бараанарның ассортиментизи элбек.

* * *

Хандагайтыда мехколонананың тудугжулары ол районда «Кызыл Туг» совхозтуң Оңгар-Өвек кодаанынга 350 хой кирер кажааны база малчын чурттаар ийи өрээл бажыңны тудуп доосхан. Ук кажааның онзагай чүүлү болза хураганнарны саманныг арга-биле ажаарынга таарыштыр туттунганы боор.

Кажааның болгаш малчынның чурттаар бажыңының тудуунга мехколлонананың тудугжулары Сергей Монгуш (звеному), Сыныкык Ооржак, Назарак Ооржак, Меңге Саая олар эң шалыпчы, шынаалыг ажылдааннар.

О. ДАЛБЫЙ.

Белеткенгеш, кирипкен

«Ак-Туруг» совхоз бо чылын он муң баш хойну тарып боозадыр планныг. Ол чугула кампанияга белеткелди чегуур ай-шаанда доосхан. Тарып боозадылганың дөрт пунктузун септээн болгаш эргежок чугула чүүлдер-биле дерээн.

Тарып боозадылга пунктуларынга ажылдаар техниктер тускай белеткелди эрткен болгаш пункт бүрүзүнде четчелеттингеч. Тарып боозадылга август айның 15-те эгелээн. Амдыызында 3124 хойну тарып боозаткан. Адыр-Бажында пункт (эргелекчизи Биче-кыс Моңгуш) ийи муң хойну тарып боозаткаш, өскелерин мурнап турар.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

СПОРТ·СПОРТ

ЧЕМПИОНАТТАН ОЛИМПИАДА-80-ЧЕ

Куба бокс, баскетбол, чиик атлетика спортчуларын делегейде мактап чугаалажыр анаа шаап-хаалдан ойнаар куба волейбол база немешкен. Хостаалга ортулуунуң херээжен спортчулары волейбол делегейниң VIII чемпионадынга киришкеш, чайынналчак тиилелгени чедип алган. Оон туннел оюннары чоокта чаа Ленинградка доозулган.

Чемпионнарнын тренери Эухенио Лафрета мынчаар чугаалап турар:

— Команданың чедиишкиннинг болганы бирги ээлчегде чуртта спорттуң бо хевири массалыг болуп турарындан болган. 1970 чылда Болгарияга эрткен делегей чемпионадынга киришкеш, сеске чери халап бис. Оон бээр бистиң команданың кыстары колдуунда бүгү улуг-улуг маргылдааларга киржип келген.

1978 чылдың делегей чемпионадынга бистиң тиилелгевис болза, делегейниң шыырак дээш шилиндек командаларының Москва Олимпиадазынга эң-не хынамчалыг белеткенирнге идиглиг болган. ССРЭ-ниң, Японияның, Мурнуу Кореяның командалары ийи чыл эрткенде бистиң амгы спортчуларывыстан эки ойнаар деп бодаар мен. Волгоградка эрткен шилилге оюннарга АКШ-тың, Перунуң, Бразилияның командаларының ойнап турганындан алгаш көөрге база-ла шыырак чорду. Ылангыя америк волейболистер дөрт шилиндек команданың аразынга-даа кирип болур хире. Перу уругларның күш-дамыр сайзыралы эки-дир. Олимпий чемпиону атты чедип ап болур кол командазы ССРЭ-ниң шилиндек командазы деп санаар мен.

Олимпий оюннарынга команда канчаар белеткенирин СЭТА-ның корреспондентизи айтырган. Куба тренериниң анаа харыылааны болза:

— Камгалалдың шугумун быжыглаар болгаш халдаашкынны, атакаларын күштелдирер бис.

— Олимпиада-80-ге кандыг команда тиилээр деп бодаар силер?

— Бистиң кыстарывыс дег атакалыг, совет шилиндек команда дег тактиканы болгаш стратегияны эки билир, япон волейболистер дег камгаланы шыдаар болгаш быжыг тура-соруктуг команда тиилеп үнер.

— Эр улустуң болгаш херээженнерниң волейболунуң аразында ылгал бар бе?

— Херээженнерниң сеткили чавыс боордан өске оюнунуң дүрүмү дөмей. Ынчалза-даа күш-дамыр болгаш физиология талазы-биле онзагай чүүлдерин өөренип көрзе чогуур.

В. ОГАЙ, СЭТА-ның корр.

Ленинград.

База катап тиилээн

Бай-Тайга районнуң башкыларының аразынга шыырак маргылдаазы Тээли суурга болган.

Ийи хүн дургузунда үргүлчүлээн демиселде доозулгаш. Анаа тиилелгени районнуң каш дакпыр чемпиону, райкүүскомнуң улус өөредилге килдизиниң инспектору Шолбан Хертек чаалап алган.

С. САРЫГ-ООЛ.

Элдептиг таварылга

ОТКА ХОНУПКАШ...

Бо таварылга эрткен чылдың сентябрьның эгезинде болган. Тожуда Чазылар суурнуң чурттакчылары Алексей Самбуу биле Кызыл-Бежик Аракчаа Бедий ивн фермазындан кел чыда, Бедий хемден бир километр хире черге хонуп чыткаңнар. Караңгы дүне. Чорук кижилери мунуп чораан чарыларының одаг доскаандыр чыттап чораан кылаш даажын дыннап каан, тагзыраанындан ийнде уйгу калганнар.

Кургаг ыяштарны оваалай салган одагдан улуг бедик чалбыраш дүргектелип үнгеш, одаг чанында ыяштарны чырыдып, актыргга, бир-ле калбак көркү чарыл ышкаш костур болган. Самбуу ханы уйгу аразында шииләэн. Агаарны кезе каккан күштүг дааштыг дыннап каан. Шуглаандан ковайып өрөр арзында, одагже хой-ле калбак кара чүвелер хөме дүжүпкен. «Чүү болду бо!?»—деп, Самбуу хөлзеп үнерге, Аракчаа дораан тура халып келген.

Кижи көрүп, дыннаваан элдептиг чүве болган. Көөрге хөй-ле өдүрек. Оларны дедир хойзурга-даа ужуп каап отка дүжер, дук, чагыны садырадыр ыыпкан, оттан ушта чүткүүр деп чадап, өрү дап бергеш катап-ла отка чуда чидиртип, чамдыктары өлүр душкулаан, өскелери өртенмишаан, хокпангырап дескилеп, одагчаны дээрге өрттеткен эът чыттаныр. «Өдүректер-ле-дир, канчап албыстай бергеннери ол чоор!» дээрлен башка кандыг бодал тайга кижилеринге турган боор. Шынап-ла, өдүректер.

Өрттенип өлгеннери ол кевээр хуюкталып калгылаан. Ынчаарга таварышкан халавындан чүгле тын менди үнгеннери, чалгыннары чоодайтыр өрттенген, ужардан кылаштай безин албас, элээн каш хооккүйлер узун дүмчүктары сүүрергилээн ындамыла олургулаан. Ам канчаар, оларны «черниң черинге» каарга дөмей-ле өлүп каарлар дээш соккулап алган. Чылыг оран-чуртунче чаныр бар чыткан ол бес деп өдүректерниң семизи дирге сыпыйда чаржаг-биле дөмей болган. Ол арзында отка душпейн соора хонтаннары, азы хомун шылаваанннары ынаар караңгы арга-дэ ушкулап, алгыжып турганы дыннаган.

Бо элдептиг ховар таварылга канчап болганын эртенинде олар чугаалажып, оон чажыдын даан болаш өрганнар. Бодавыже, ол өдүректер одагдан ырак эвесте Бедий хемге хонар дээш чазыпканы ол болган.

А. НУГУУРАН.

«ТЫВАНЫҢ АРГА-ЫЯШТЫГ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ» деп В. Чадамбаның фотозу.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнадыг турарын ооттаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга элир бүдүттаар, чайбас. Соңгу барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргүнү секундада 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы 16-21, чамдык районнарда 12-15. Кызылга 18-20 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алпамыс школаже чорупкан» 10.00, «Өске кижи» 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги классека чурттап чораанвар» 10.20, 13.20, «Вий» 11.50, 15.00, «Чиде бергени» 16.40, 19.05, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночыындызы» 11.00, 13.00, «Езулуг ынак шыы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киночыындызы, Пик Пок каарган болгаш дилги» 9.30, 11.00, «Шеригге чаа келдиртkenнер дайынче чорупкан» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Прокаженная» 9.30, 11.20, 13.10, 15.05, 17.00, 18.55, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Харда посад» 9.30, 11.00, 14.15, 15.45, 17.15, «Өске кижи» 12.30, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бирги классека чурттап чораанвар» 11.00, «Шеригге чаа келдиртkenнер дайынче чорупкан» 16.20, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чиде бергени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИКЧИ КЫЗЭЭННЕРГЕ

Тыва националдыг кижилерни конкурс чокка кодээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлеринге хүлээп алыры-биле белеткел салбырынга кирерниң экзаменнерин Кызылдың педагогика институдунда дараазында тускай эртемнерге хүлээп алыр: зоотехния, кодээ ажыл-агыйның механизациязы, кодээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организастаашкыны, кодээ ажыл-агыйда бухгалтер учёду, агрохимия болгаш почвоведение, кодээ суурларның архитектуразы болгаш планнаашкыны, кодээ ажыл-агыйның электрофикациязы, кодээ ажыл-агый тудуу, гидромелиорация, чер хемчээри, хоорайларның болгаш кодээ ажыл-агыйның автоматчыдары, хоорайларның болгаш кодээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлгелерин электри-биле хандырары.

Белеткел салбырларынга кирерлер дараазында документилерни кирер: билдириишкин, белеткел салбырынга өөредир-биле чоруткан бижик, ортумак эртемниң дугайында документ (бодү-биле), характеристика, 6 фото-чурук (бөрт чокка, 3х4 см хемчээлдиг), 286 маңык бугаар эмчи шынзылгазы.

Документилерни сентябрь 11-ден 30 чедир хүлээп алыр. Кирерниң экзаменнери октябрь 1-ден 20-ге чедир чорудар. Өөредиглге 1978 чылдың декабрь 1-де эгелээр.

Документилерни дараазында адреске хүлээп алыр: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30, Кодээ ажыл-агый министерствозу, кадрлар килдизи.

Хүлээп алырының комиссиязы.

Алтайның болгаш Красноярскиниң медицина институттарының белеткел салбырларынга кирерин күзээн хамаатыларның кичээңгейинге!

Белеткел салбырларынга ортумак эртемниг, совхоз, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт болгаш харылзаа организацияларынга, тудугга ийи чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыг, Совет Армиядан болгаш Флоттан халашканнарны, а ол ышкаш тускайлыг эртеми чок, аарыг кижилер ажаап турар санитарларны база медицина сестраларын, аптека болгаш суг-медицина [illegible] ажыл-чорудулгазындан хүлээп алыр.

Белеткел салбырларынга 30 хуудан эвээш эвес ачык оолдарны хүлээп алыр.

Белеткел салбырларынга хүлээп алырда дараазында документилерни бээр ужурлуг: хүлээп алырының дугайында ректорга билдириишкин, ортумак эртемниң дугайында документ (бодү-биле), ажылдап турган черинден характеристика, автобиография, ажылдан эрттенгнерниң дугайында бижилге чокка [illegible] үдуртукчузу болгаш кол бухгалтер [illegible], 286 маңык бугаар эмчи шынзылгазы, 3х4 см хемчээлдиг алды фото-чурук, өөредилге-биле чорутткан бижик.

Документилерни Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунга [illegible] чедир дужаар. Адрес: Кызыл хоорай, [illegible] кудумчузу, 12. Өөредилге хоналгазы [illegible].

«ЭЭЗИ» — ШООЧА

Кодээ черге культура одаа бүгү-ле масса-политиктиг, культура-массалыг ажылдарның төвү болур дээрзин кым-даа билир. А бистиң «Искра» совхозтуң кодээ Культура бажыңы ындыг эвес. Мында кандыг-даа ажыл чорувайн турар...

Мында дыштанылга кежээлери-даа, ааc журналдары, дискотека-даа эртпейн турар. Культура бажыңының чаа директору Раиса Бири-Санаадан аныяктар «Бо кежээ таныы болур бе?»деп айтырарга, орта харыы-даа бербейн барып чорүй баары сүүрнун аныяктарын чеже катап кайгатпаан дээр. Культура бажыңы доктаамал шоочалап каан турар. А шынында кружоктуң аныяктары-даа, чурттакчыларын-даа анияк тускай эртемниг кижи келирге, ажыл сегирип-дир деп амырап, өөрүп турган. Олазынын ол бодалы шуут дедир болганы бо-дур.

Культура бажыңының бо аныяк директору тускай эртемниг-даа кижи-дир, аныяктар-биле орта, ганзыг чугаалажып, оларны культура-массалыг хемчеглерге киириштирип, оларның бот-идепкейин чедип ап, өске хей-ниити организацияларын-биле харылзаалыг болуру чугула болгай.

Кино, концерт көргүзүг, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринге киржиринге ынак аныяктар болгаш чурттакчылар бисте ковей. Кино, концерт, лекция, беседа, диспут болгаш өске-даа культура-массалыг ажылды чорудуп сеткиллеринге капыг арга, күш херегин база силерни хамаатылар [illegible] тур бис, Мерген Мергенович.

Б. ХОВАЛЫГ.

ДҮМБЕЙ-ЛЕ ЧҮВЕ

Бистиң Мугур-Аксы суур безек-безек болгаш үр үе иштинде дүмбей караңгы апаргаш турар. Чурттакчылары бистер, херек апарганда, серенги шап бораштаныр-дыр бис. Серенгини хейну-ле садып албас болза херек бүтпес, караңгыда суйбаныр [illegible] караж басканы кижи-биле дөмей дыш—өжүп, өжүп—хылла туруп бээр. Шынап-ла кижиниң нервизинге шүүт-ла чык кылдыр дээр. Ажыл-агыйынга база моондак. Ам мында чаа электростанция салып каан. Ол база-ла үдыштанып туруп берген.

А электри станциязында моторлардан-на хөй чүве чок. Ол хиреде чырык чок олуруп тура-ла-дыр бис. Чамдыкта [illegible]. Мындыг чорук та кажанга чедир уламчылаар чүве, ону билип алыксап тур бис, Мерген Мергенович.

ШЫЛАНЧЫЫН ААР

Мугур-Аксы Культура бажыңынга кино доктаамал болур, оозу эки. Ынчалза-даа кино көрген соонда чамдык көрүкчүлер ындан дөмбүретий байдалдыг үнүп кээр таварылгалар бар. Кино черле орта болбас. Бирде үзүлген болур, а чамдыкта үнү чидип, анаа-ла шокаранайнып туруп бээр. Шак мындыг таварылгалар сеелгу үеле көвүдээн. Оода чалаарда, кинозун орта көргүспес.

Чамдык кежээлерде киномеханиги Б. Саая аппаратуразы-биле [illegible] чорүй баар. Чамдыкта бодуу ээрик болганындан кино үнүрүп шылавайн баар үелери база бар. Мону канчалза эки ирги, Мерген Мергенович?

И. ОЧУР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчызының 2-33-20, 2-11-24, харыысалгалыг секретарьның 2-29-85, секретариаттың 2-22-35, партийлиг амыдырал килдизиниң 2-24-43, пропаганда килдизиниң 2-31-72, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргалза 2-32-75 телефонче долгаар.

Тиражы 17531. Заказ № 2862.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00664

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 218 (10815) | 1978 чылдың сентябрь 19, вторник | 1925 чылдан үндүрлеттинген | Өртээ 2 коп.

МАССАЛЫГ БАСТЫРЫЫГА

ЦЕЛИНОГРАД. (СЭТА). [illegible] тараа хоочуларында ажылдап турар бүгү [illegible] комбайн[illegible]-транспорт [illegible] стери, отрядтар болгаш звенолар тараалары массалыг бастырып кирипкен. Ак [illegible] ажыг гектарның тараазын ажаап алган. Ипатовчу [illegible] технологиязы техниканы эң [illegible] бүдүрүкчүлүг болгаш долу күчүзүн ажыглаар арганы берип турар. Нормаларын ажыр күүседиири областың бүгү механизаторларынга чаагай чаңчыл апарган.

Белеткелчилерде кижи-түлүк ажыл [illegible] [illegible] хой — 100 муң тонна тарааны хүлээп алган. Элеваторларга болгаш [illegible] шак барымдаалаар график ёзугаар чорудуп турар. Автомобилистерниң болгаш белеткелчилерниң сырый домнуг ходелинин [illegible] конвейер эки ажылдап турар. Күрүне шыгжамырынга күштүг болгаш үнелиг кызыл-тас тараа кирип турар.

А. Н. КОСЫГИН МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның Политбюро [illegible], ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Петрозаводскиден сентябрь 17-де Москвaже дээп келген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалалазы [illegible] кылып, Совет Эвилелинге кээп чораан Финляндия Республиказының Президентизи У. К. Кекконен-биле ол Карел АССР-ге ужурашкан.

А. Н. Косыгин болгаш У. К. Кекконен Карелияның девискээринде фин фирмаларының [illegible] тудуп турар Костомукшаның руда арыглаар комбинадының кол корпузунуң фундаментизин салыышкынның байырлыг ёзулалынга киришкеннер.

А. Н. Косыгинни СЭКП Карел обкомунуң бирги секретары И. И. Сенькин, Карел АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. А. Кочетов, партия обкомунуң бюро [illegible] [illegible] удуртукчулары, Петрозаводскиниң [illegible] үдээн.

А. Н. Косыгинни Москвага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, [illegible] кижилери уткуп алган.

(СЭТА).

ОМСК ОБЛАСКА ЧОРААН

ОМСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев сентябрь 16—17 хүннеринде Омск облаcка чораан.

Таврия, Новоаршавск, Омск районнарның чамдык совхозтарының болгаш колхозтарының фермаларынга, кедээ бүдүрүлге черлеринге ол чораан. Ажаап алыышкынның, тарааны күрүнеге садып турарының байдалын ол сонуургаан болгаш беш чылдың үшкү чылының планнарын чедиишкинниг күүседир талазы-биле сорулгаларның дугайында механизаторлар, специалистер, партия, совет ажылдакчылар-биле беседа кылган, кедээ [illegible] күш-ажылының, амыдырал хандырылгазының байдалы-биле таныжып, «Омская [illegible]» [illegible] «Лузинский» [illegible] чораан болгаш [illegible] семиртип азыраар талазы-биле Сибирьде ол улуг бүдүрүлгениң ажылдап [illegible] [illegible] ол таныжып.

Сентябрь 17-де партия обкомунга [illegible] партия, совет болгаш ажыл-агый актывының чыыжы болган, аңаа М. С. Соломенцев чугаалаан.

КОНСТИТУЦИЯНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА—ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

Ак-Довурактан медээлер

ДАГ-ДҮГҮ АРЫГЛААРЫ КӨВҮДЭЭН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың [illegible] дээди сорттуг руданың даг-дүгү арыглаар цехтиң коллективи август айда 5400 тонна даг-дүгүн арыглап, [illegible] чедиишкинниг күүсеткен.

Евгений Кузнецов, Ондар Даш-Мөге, Деспи Дуктен-оолдуң удурткан № 5, 1, 2 эзилгелер эрткен айда багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ылангыя Евгений Кузнецовтуң эзилгези айда пландан ажыр 62 тонна ажыг сорттуг даг-дүгүн бүдүргеш, күш-ажылчы чарышка шылгараан.

Бо чылдың эрткен сес айларында Ондар Даш-Мөгениң удурткан [illegible]-аныяктар эзилгези кезек чедиишкиннерлиг болган. Эзилгези 8642 тонна «даг-довеция» бүдүрер турган. 469 тоннага ажыр күүсеткен.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганындан бээр бир чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш цехтиң эзилгелеринде улам калбарган.

КОЛ КӨРГҮЗҮГЛЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

«Тыва даг-дүгү тудугзэргелелиниң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының ажыл-иштиглери өнгү беш чылдың үшкү чылының эрткен сес айларының планныг онаалдаларын бүгү кол көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Ниити продукция бүдүрериниң даалгазын 32 муң рубльге, барааннығ продукция бүдүрерин—15 муң рубльге, продукция садыгларын — 101 муң рубльге ажыр күүсеткен.

Комбинат чыл эгезинден бээр планныг онаалдага немештир 77 кубометр демир-бетон [illegible], 33 тонна [illegible] конструкцияларны, 1600 кубометр ажыг [illegible] материалдарны бүдүрген.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Хоорайның № 12 универмагының коллективи август айда херектелчилерниң [illegible] долуп-биле [illegible] дээш кызымак ажылдаан. Ооң түңнелинде айда 180 муң рубльдиң бараанын садар планныг турган, 192 муң рубль чедирип, [illegible] ажыр күүсеткен. Салбырларының улуг садыгжылары Л. Н. Качаева, З. М. Винина, Л. И. Галь, В. Ф. Шмакова болгаш [illegible] бараан [illegible] [illegible] садып алыкчыларның хүндүткелин чаалап алганнар.

Людмила Павловна Качаеваны ап көрээлиңер. Идик салбырында ол ажылдап турар. Садып алыкчыларга херек [illegible], [illegible] тургаш, ооң удамчыдан салбыр эрткен айда планын 113 хуу күүсеткен.

Универмагтың садыгжылары ажылчы чоннуң херектелин долузу-биле хандырар, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганындан бээр бир чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап турарлар.

А. БАРМАШОВ.

Х. АЛАШ-ООЛ.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕННЕР

Ниитиниң малынга четчир чем-сууржу тургузуп, алган хүлээлгезин доозар күүседир дээш социалистиг чарыш Барыын-Хемчик районнуң хойжуларының, бода мал кадарчыларының аразында калбарган. Хой-хой малчыннар бо ажылче эрте кирип, бута-сумун, хемнер унанарындан эвээш эвес сигенни кезип белеткээн. А чамдык малчыннар район девискээриндан сиген кезер черниң эвээш болганы-биле өске районнарның девискээринден барып [illegible]. Бо ажылга «Шекпээр» совхозтуң малчыннары идепкейлиг киржип турарлар. Сарлык кадарчылары, Бичe-Тей салбырның хойжулары Хакас автономнуг областың Таштып районнуң девискээринден 310 тонна сигенни кезип пресстээн. Ону ам сөөртүп турар.

Совхоз девискээриниң бута-сумун унарындан мурнакчы хойжулар Оржак Мандакхаа, коммунистер Оржак Доржу, Монгуш Мынчаа олар тус-тузунда 18-тен 22 тонна чедир сигенни кезип белеткээш, планын ажыр күүсеткеннер.

Малга четчир чемиш белеткеп алыр талазы-биле социалистиг чарыш «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының малчыннарының, саанчыларының аразында калбарган. Салбыр 650 тонна сиген белеткээр, 3800 тонна силос салыр планын [illegible] күүсеткен, ам сигенни 950 тонна чедир кезип белеткээн. Бо ажылга салбырның хойжулары, [illegible] турарлар. Ылангыя хойжулар Күжүгет Опнай-оол, Киров Күжүгет, Хомушку Болат олар 16-17 тонна сигенни белеткеп алганнар. Салбырның сигенчилери планын ам 1000 тонна чедирерин хүлээнген.

«Хемчик» совхозтуң хойжулары Сайт Хомушку, Саая Шеңгир-оол олар малга чем белеткээр планын ажыр күүседип, социалистиг чарышта [illegible] болганнар.

Районнуң малчыннары мал чемиин белеткээр [illegible] идепкейлиг чарышта, боттарының планныг онаалдаларын бүрүн күүседир дээш шалыпчы ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

ДААЛГАНЫ КҮҮСЕДИР БИС

Алтай крайның Павловский районга август төнчүзүнде келген бис. «Тыва» совхозтуң база Чөөн-Хемчик районнуң [illegible] «Павловский» совхозтуң саваңын пресстеп турар бис. Саваңны пресстээш, Арбузовка станциязынче сөөртүп, сараттаар даалганы биске берген. Баштайгы хүннерде пресстээринге херек чамдык чүүлдер чок болганындан ажыл шуудавайн турган.

Ам байдал экижээн. Сентябрь эгезинден саваңны пресстеп [illegible] Оржак Дадар-оол биле Монгуш Саваңмай хүнде-ле [illegible] тонна саваңны пресстеп келгеннер. Пресстээн саваңны станцияже сөөртүп сараттаарынга 3 машина үрели-шкин чок доктаамал ажылдап турар. Чолаачылар Ондар Дадар-оол, Оржак Хуна, чүдүрүкчүлер Александр Ондар, Николай Монгуш, Монгуш Өдекей, Евгений Кава-Сарыг олар [illegible] ажылдап турарлар.

Бистиң «Тыва» совхозтуң Донгак Достап-оолга удурткан бо бригадазы 2000 тонна саваң белеткээр онаалдазын чедиишкинниг күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Чооккa чедир 600 тонна ажыг саваңны белеткээн. Ук бригада ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорук турар. Даалганы ындыг-ла күүседир бис.

В. ОНДАР.

УЛАМ СОРУКТУГ

Делгем шынаада кыдымын хыыргыыш хаажылаан бичии-бичии хөлчүгештер бо-ла таварышкылаар. А ында оор-оор одурректер тавaар салдап чоргулаар. Бии-Хемде «Хадын» совхозтуң сиген шөлдери ол. Бо чылын кандаашкын болган-даа болза, ында сиген чүгээр үнген. Кышка удур мал чемин белеткээр талазы-биле ук совхозта ажыл шалыпкын чорup турар. Шынаа дургаар улуг-улуг сараатар тургулапкан. Я силос салыышкынында Туранның «Сельхозтехника» каттыжыышкынының чолаачылары дузалажып келген.

Сигенни кезип ажаарында аныяк коммунист М. Март-оолга удуртукан 9 кижи составтыг бригада доктаамал ажылдап турар. Совхоз 1130 тонна сиген кезер планын бо хүннерге чедир 590 тонна ажыгны, а 7620 тонна силос салыр планын 3229 тонна, 400 тонна сенаж планын 256 тонна кылдыр күүседипкен. Мал чемин хөйнү-ле изагдылап белеткээринде малчыннар боттары база идепкейлиг киржип турар.

— Мал чемиңге саваңны база белеткеп ап турар бис. Алтайда бистиң бир бригада 1000 тонна саваңны пресстээш, бээр сөөртүрүн удавас доозар—деп, бригадир М. Март-оол чугаалады.

Аныяк коммунистиң бригадазы планын сентябрь 20-ге чедир күүседир дээш идепкейлиг ажылдап турар. Эрткен чылын сиген эки үнген. Ынчангаш эрткен чылдың бо үезинде ук бригада сиген планын күүседипкен. Ооң кежигүннери Хаглыг-Алаакта 120 гектар чериниң сигенин чидириг чок кезип ажаап, кыска хуусаала доозар дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Хүн нормазын доктаамал 150—200 хуу күүседип турар сигенчилерге И. Пишугин, Т. Байкара, Я. Андреев, П. Байкара болгаш И. Туревич олар хамааржыр. Мал чемин пландан ажыр күүседир дээш «Хадын» совхозтуң сигенчилери улам соруктуг ажылдап турарлар.

Н. ТҮЛҮШ.

Республиканың тудугчуларының аразында ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн чедиишкинниг ужуражыры дээш социалистиг чарыш калбарган. Ол ылаңгыя тудуг эргелелдериниң аразында чедиишкинниг чоруп турар: сентябрьның баштайгы чартыының түңнелдери-биле Кызылдың 48 дугаар тудуг эргелелиниң шеверлекчилери чарышка тиилекчи болган. Бо тудуг эргелелиниң штукатур-малярлары бо айның сөөлгү хүннеринде республиканың найысылалының дөртку микрорайонунда № 12 бажыңны дужаар дээш эрестиг ажылдап турар. Ында В. Борбак-оолдуң бригадазы август айда планны 124,3 хуу күүседип, 4,6 муң рубльдиң ажылын кылган.

ЧУРУНТА: 48-ки тудуг эргелелиниң В. Борбак-оол удуртуан бригадазының мурнакчылары Мария Куулар-биле Монгуш Хүнзүгмаа. Олар нормазын үргүлчү 120 хуу ажыр күүседип турар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧОЛААЧЫЛАР ЧАРЫЖЫ

Бо чылын «Шамбалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери [illegible] 4 центнер тарааны ажаап ап турар.

Дүжүттүг чедерге чок ажаап алыр дээш комбайнерлерниң аразында социалистиг чарыш калбарган, а чолаачылар оон дуваңнай база-ла чарыштыг ажылдап турар.

Чолаачы Дадар-оол Доржу-биле чарыжып турар мен. Бо эртмен чеди хонукта ол 125 тонна тараа культураларын сөөрткеш, чолаачыларның аразынга тиилекчи болду, а мээ айыги [illegible] болдум.

Бо удаада чарышты салган [illegible] тиилээн. Мээ аңы ба[illegible] чедердим. Ынчалза-даа сезер чеди хонуктуң түңнели-биле ону ажар дээш ажылдап тур мен. Даваалай Кызыл тугун салбас дээш демисежип турар. Кайывыс тиилекчи болурун үе көргүзер.

К. ДОДОО,

«Шамбалыг» совхозтуң ажаалда-транспорт отрядының чолаачызы.

Кызыл район.

Тыва АССР-ниң күрүне эргелелиниң чамдык органнарын эде адаарының болгаш тургузарының дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

ССРЭ Конституциязынга, РСФСР-ниң Конституциязынга, Тыва АССР-ниң Конституциязынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунга болгаш «ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун күштүг болдурупу кииреериниң чурумунуң дугайында» 1978 чылдың июль 5-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чорук комитедин Тыва АССР-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитеди болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле комитедин Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле Күрүне комитеди кылдыр эде адаар.

2. Тыва АССР-ниң Күрүнениң плана комиссиязын Тыва АССР-ниң Күрүнениң план комитеди болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Сельхозтехниказы» республика каттыжыышкынын Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агыйның бүдүрүлге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле Күрүне комитеди кылдыр эде тургузар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың сентябрь 18.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДӨРТКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ТОСКУ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНГАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязы 1978 чылдың сентябрь 21-де эртенгиниң 10 шакта СЭКП обкомунуң Политтиктиг чырыдылганың бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТОЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Толээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1978 чылдың сентябрь 21-де эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политтиктиг чырыдылганың бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Республиканың Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязынга келген Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарын бүрүткээри 1978 чылдың сентябрь 21-де эртенгиниң 9 шактан кежээниң 10 шакка чедир үеде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң организациялыг ажыл килдизинге, кийиги каътта, № 27 өрээлге кылыр. Телефоннары: 2-39-52, 2-05-34.

Кедээ ажыл-агыйның ажылдарының допчулалы.

ТЕМПИНИ КУДУЛАТПАС

Республиканың кедээ ажыл-ишчилери мал чемиин белеткээриниң база дүжүт ажаалдазының талазы-биле күжениишкинниг ажылды чорудуп турар. Өвүр, Чөөн-Хемчик, Тожу, Мөңгүн-Тайга болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары сөөлгү үеде мал чемин белеткээриниң темпизин элээн күштелдирген болгаш план-онаалдазы 95-тен 35 хуу чедир [illegible]. «Малчын», «Торгалыг», «Кызыл тук», «О. Шынаа», «Хөлүг хурал» совхозтар план-онаалдазын күүседипкен, а «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг, «Сүт-Хөл», «Күш-ажылдың хостуу», «Тоора-Хем», «Коммунизмче оруку», «Барлык» болгаш «Мөген-Бүрен» совхозтар планны күүседир чоокшулаан.

Сентябрьның 18-тиң медээзи-биле алырга, республиканың совхозтары 106 муң ажыг тонна сигенни белеткээн, 36 муң тонна хире сигенни тырып боозалдаан. 19 муң тонна сенаж белеткеттинген, азы планның 35 хуузу болуп турар. Сенаж белеткээриниң темпизиниң Өвүр районнуң совхозтары [illegible], [illegible] күүседип 118,3 хуу болган. Барыын-Хемчиктиң сенаж салыроның планы 82 хуу болгаш Таңдыда 65 хуу күүсеттинген.

Витаминниг сиген далганы белеткээринде 31 АВМ агрегаттың 24-ү ажылдап турар. Республикада шупту 4,4 муң тонна витаминниг далганны бүдүрген, азы планның 50,5 хуузу. Таңды районнуң АВМ агрегат, Чөөн-Хемчикте—2, Кызыл, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарда бир-бир агрегат ажылдавайн анаа турар. Чамдык ажыл-агыйларда агрегаттарның анаа турарын чаг-аттың чогу-биле тайылбырлап турар. Ынчалзажок амгы үеде витаминниг далган бүдүрерин ге картофель сывын, ногаа культураларының бо[illegible], хой чылдыг [illegible] сиген болгаш тараалар бегүн ажыглап болур. Бүдүк-бүрүнү республикада ниитизи-биле 6 муң тонна хирени белеткээн, азы планның 75 ажыг хуузу болуп турар. Таңды, Тес-Хем, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары бүдүк-бүрүнү мал чемин кылдыр белеткээрин кончуг кошкак чорудуп турар.

Кукурузаны ажаап алыры ажыл-агыйларда ам доозулган. Каа-Хем районнуң совхозтары арткан 400 гектар, Бии-Хемниң—600 ажыг гектар, Улуг-Хемниң—150 гектар шөлдүң кукурузазын ажаап алган.

Тарааларның ажаалдазы [illegible] [illegible] дуп турар. Сөөлгү медээ-биле алырга, 64 муң гектарның тараа культураларын кестирген, ооң 60 муң гектарындан тарааны бастырып алган. Гектардан ортумак дүжүт дөрт центнер хире болуп турар. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары ажаап алыышкынны ажкок хойудваш кыйныг чорудуп турар. Ооң чылдагааны чүден дээрге, районнуң ажыл-агыйларының хөй вуруузунуң комбайннары ажаап алыышкынга чедир септеп белеткеп албаанында болуп турар. Кызыл районда кестиңген 6 муң гектар тарааларның чүгле 2 муң гектар хирезин ажаап алган. Барыын-Хемчик районда 2000 ажыг гектар кестиңген тарааның чүгле 422 [illegible] бастырып алган.

7 муң гектар чериниң чүгле 1320 гектарындан саваңны болуп, ажаап алган. Ажыл-агыйлар картофельди болгаш ногааларны ажаап алырын саададып турар. Ажаап алыр ужурлуг 2000 гектар картофельден 1000 гектарның картофелин казып алган, азы 50 хуузу болуп турар. Бии-Хем, Улуг-Хем, Кызыл болгаш Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары картофельди ажаап алырын ооңум чорудуп турар. Ынчаарга картофельди казып эгелээн черлер ол ажылды болур-богуур-биле организаставаан, темпиин кудуу. Картофель өстүреринге тускайлаттынган ажыл-агыйларда «Енисей» совхоз картофель шоттурар комбайннарны ажылче чаа киир ген, «Ленинниң оруу» совхозта картофель казар 5 комбайнның чүгле ийиги ажылдап турар. Ажаалдазының шынары кудуу. «Ленинниң оруу», «Октябрь 30 чылы», «Хемчик», Тока болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда картофельдиң чидирип 20 хуу чедип турар. Картофель комбайннар-биле кастырып алырын багай организастаан.

Картофельдиң үрезинин үрүп шыгжаар азыр үе келген. Ындыг турбуже «Енисей» болгаш «Ленинниң оруу» совхозтарда картофель үрезинин шыгжаар черлерде трансформаторларны ам-даа тургузбаан, хүштүг салгынандырыышкының агрегаттарын ажылдадыр сангылгаамы киирбээн. Картофель шыгжаар черлерде чедир кылдынмаан чүүлдерни дораан доозар херек. Ооң-биле чергелештир ажаап алыышкын ажылдарынга үлүг киржирин [illegible] тургузары эргежок чугула.

Онгу беш чылдың үшкү чылының өстүрген бүгү дүжүдүн шынарлыг болгаш чогуур үезинде ажаап алырын хандырары-биле ажыл-агыйларның кедээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары, специалистери, партия, совет болгаш профсоюз органнары практиктиг бүгү хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

сентябрь

№ 7 (78)

САКТЫЫШКЫН

1941 чылдың чайынындаа-ла он чеди харлап турган мен. Школа, өөредилге черлеринге барбаан, үжүк-бижикке таарый эр төрээн черим Баян-Талага, мендээ чүү-даа хамаарышпас, мен чүну-даа хайгаарабас уржуглуг чүве дег-ле, шыктарга өөрүм оолдар-биле мал малбалап, эмдик мал өөредип, балыктап, ада-ием ажылынга дузалажып чоруп турдум.

Шак ол өйде, Тываның өске бүгү хоорай, суурларынга дег, Баян-Талага коргуннуг болгаш хораданчыг медээ хеп-хенертен тарай берген. «1941 чылдың июнь 22-де немец-фашистиг эжелекчилер Совет Эвилелиниң девискээринге оор ёзу-биле халдап кирген...»

Ол медээ ааза шаап турган оол мени ханы бодандырган. Эр кижи болганымда шеригге-даа, харын дайынга-даа баар апаарымны канчап билир, ажылдаар-дыр дээн бодал мени хаара тудупкан.

МЧАЭ-ге ажылдап турган, шеригге белдиртген оолдарны эдерип, ада-иемден дургуйлап, Чадаанаже чоктаптым. Шериг хүлээп ап турган комиссия мээң назы четпээнимни билип тураа-даа, дилээмни барымдаалап хүлээп алды.

1941 чылдың августа Тываның Араттың Революстуг Шериниң Кызыл хоорай гарнизонунуң солдады, шериг хептиг, боо-чепсектиг дайынчы апарган мен. Эш-өөрүм-биле кады шеригниң дайынчы өөредилгезинче шымнып кирдим. Дайынчы өөредилгеден чаңгыс чижек: 1942 чылдың июль 16-да дүнекиниң үш шакта хеп-хенертен дайынчы дүвүрээзин медээзи дыңналып үнген. Кап-ла минута эрткенде, каттышкан полк чыскаалыпкан, дайынчы походка белен турган.

Кызылдан Хендергеге таварты Өвүрнүң Ак-Чыраага четкеш, оон дедир Өвүрнүң Торгалыг, Улуг-Хемниң Арыг-Торгалыглааш, Улуг-Хемни Эйлиг-Хем аксындан барып кешкеш, Эжимни өрү алгаш, Бии-Хемниң Тарлаг, Туранааш, амгы Тайга станциязын таварып, Кызылче ээп келген бис. Дөрт улуг тайга, сыннар ажылдыр аъттыг, чадаг эрткен ол походту кажан-даа утпас мен. Дайынчы чүъктешки-биле анаа дорт базып олурбас сен: «ында бир черде дайзын камгалангаан» дээр, ынаар халдап кирер азы оон-моон халдаашкын эгелээр, оон камгаланыр, оңгу казар, үңгээр, сояр, маннажыр, боо-чепсек, эт-херексел аштаар, чүлгүүр чүнү канчанмас дээр. Ындыг ырак черге кылаштажырга, иштик артпас, оңу база кектээр, шилиир. Ол база-ла өөредилге. Ындыг янзылыг походтарга чамдык кошкак улус аарый-даа бээр боор чүве. А чогум дайын кандыгыл дээрзин шуптувус угаап чораан бис.

Орук ара доктааган суурларывыс чону бисти улуг сонуургал-биле уткуур турдулар. А бис оларга концерт көргүзүп, кадыг-дошкун дайын хүнериниң дугайында лекциялар кылгылап берип, чамдыкта суурларның дыш мөгелери-биле хүрежип-даа үнер бис. Бистиң аравыска кончуг мөге оолдар чораан. Ол хире чадаг кылаштажып чораа-даа, бо-ла шуглурлер. Мөгелер Беган-Хуурак, Мандан-оол тергиидеп чорааннар. Мен бодум үгер-боо холаазындан кылган бызаанчымга ойнап, ырлап чордум.

1943 чылдың чазынында Шериг Ямызы ынчаардагы Таңды кожууннуң эң улуг сумузу Межегейге ополченнер башкылаары-биле мени чоруткан.

Межегейниң чону фронтуже хөй-ле белек чоруткан. Безин мындыг бир чижекти көрээл: Анай-оол Ховалыг бригадирлаан балыкчы бригада Чагытай хөлден тудкан балыгын үргүлчү чорудуп турду. Ол сумуга баргаш, суму даргазы Опуштай, нам үүрүнүң даргазы Сырат, ополчен ротазының командири, эрги шериг Дамба болгаш өске-даа эштер-биле таныжып, ол бүгү ажылды удуртуп турдувус.

Ынчан бүгү Тываның ажы-[illegible] [illegible] тааштыр туруттунган, кижи нүрүзү фашизмни кээр хөөн чок, кайгамчык патриотчу көдүрлүүшкүннүг турган.

Ынчаарда Тываның Араттың Революстуг Шерии чүгле шериг херээниң школазы эвес, анаа барганнар политиктиг болгаш ниити билигни база өөренип турган. Ынчангаш шеригден халашкан дайынчылар кандыг-бир албан черинге удуртукчу болу бээри кайы хөй турган.

Тываның Араттың Революстуг Шериниң школазынга кижизиттинген дайынчыларның политиктиг билииниң бедиин болгаш моральдыг мо[illegible] немец-фашистиг эжелекчилерге удур Ада-чурттуң дайынынга киришкен тыва эки туралчылар херек кырында бадыткаан.

С. СЕДИП.

Чөөн-Хемчик район.

Калининниң суворовчу шериг училищезиниң дыка хөй кижизиттирикчилери ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринде шериг херээн эрттирип турар. Оларның аразында каттышкыышкыннар болгаш кезектер командирлери, шериг академиязының башкылары база бар.

Бо хүннерде училищеде баштайгы суворовчуларның салгалы өөренип турар.

Чедеп чылдарның суворовчулары өгбелериниң эстафетазын төлептиг уламчылавышаан. Олар хүндеп хүнче боттарын дайынчы дадыгыышкынга белеткеп турар. Оларның ыныччы дузалакчылары — ол-ла училищениң доозукчулары — офицерлер болгаш кижизидикчилер.

ЧУРУКТА: училищениң начальниги генерал-майор К. М. Чирковтуң суворовчулар-биле кады турары.

(СЭТА-ның фотохроиниказы).

ПРАПОРЩИК, МИЧМАН БОЛУКСАЗЫҢЗА

Совет Армияның хуралдыннинге шериг албаны эрттиреринге белеткенип турар аныяктар болгаш шеригге барган-даа оолдар прапорщик азы мичман болуруң күзел ол дугайын үргүлчү айтыра бээрлер.

Прапорщиктер, мичманнар — офицер составтың эң чоок дузалакчылары.

Коммунистиг партия, Совет чазак Төрээн чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар, Чепсектиг Күштерниң амы [illegible] херексел-биле хандырар дээш доктаамал кичээнгейни салып турар. Ынчангаш бистиң дайынчыларывыс нарын болгаш бүзүрелдиг дайынчы техниканы өөренип турар. Ол техниканы аныяк дайынчыларның кыска үениң дургузунда шиңгээдип алырынга прапорщиктер, мичманнар дузалаар. Оларның хүлээлгези чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмас. Дайынчыларның идейлиг дадыгышкыны, дайынны болгаш политиктиг белеткели, бедик сагылга-чуруму, байлан дуржулганы [illegible]-биле шиңгээдир алыры олардан хамааржыр.

Шериг албаның эрттиртген болгаш шериг албанында турар 35 хар чедир назылыг тускай эртемниг кижилерни прапорщиктерге болгаш мичманнарга хүлээп алыр.

Шеригден халажырынга чедир хуусаазы 3-4 ай хире үе арткан солдаттар, старшиналар, сержантылар прапорщик азы мичман школазынга кирерин дилээн билдириишкинин бижип болур.

К. КРОННЕР.

шеригниң юстиция ажылдакчызы.

СОНУУРГАЛЫМ ХАЙНЫКТЫРГАН

Бо чылдың июль 11-де үнген № 160 «Шында» «Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар» деп тускай арынның ээлчеглиг № 6 (77) үндүрүлгезин сонуургалым хайныктырган.

«Деражно: тыва эки туралчыларны келээ-мөңгеде утпас!» деп улуг эгениң адаанда дөрт фото-чурук, алды кезек материал онаа солуп көрүштүг, номчуштуг болду. Чүгле чаңгыс Деражно деп сөс мээңээ эргим болуп, ол суурда мээң эш-өөрүм — тыва эки туралчыларның келээ-мөңгеде арткаңнар саактып олурдум.

1944 чылдың январьның 30-ның хүнү. Дайзын-биле сегиримни алган бирги хүнүвүс ол. Баштайгы тулчуушкунга киришкен черивис Деражно ол-ла болгай. Ынчан мен Сат Бурзекейниң взводунга пулеметчик хүлээлгелиг турдум.

Дайын төнгеп соонда, [illegible] черимге чанып келгеш «Найырал» совхозка малчынмап чораан, пенсияже үндүм.

Назы-харым дораан 62 харлыг, 6 урунуң адазы мен.

Тыва эки туралчыларның өөрү мен, суурда хүндүлүг кижилерниң бирээзинге санадып, кадыкшылым ам-даа быжыг, ажылдап, чурттап, «Шында» үнүп кээр турар «Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар» деп арындан чамдык эки туралчы эш-өөрүмнүң дугайын номчуп, билип ап турарымга сеткилим деп өөрүүр-дур мен.

О. ХОВАЛЫГ.

Улуг-Хем район.

ШЕРИГЖЕ

Оон бээр он чыл эрткен. Шеригге турган бис. Күс думуп, ыяштарның бүрүлери чаа-ла өңүп, дүнелерде соок турар апарган.

Ындыг өйде дүнени хайгыылга турары амыр эвес. Хат чамдыкта дыңзып келир, удур өөрү безин берге. Ынчан хайгыылчы кижи сереэмчилелин улам дыңзыдар апаар.

Күскү мындыг хаттыг дүнелерниң бирээзинде шериг техниказы шыгжаан склад чанынга турар улуг меңээ онаашкан. Ынчан шеригге барга-ла чаа ийи ай чедип турган мен. Бир таламда таңныыл албанының шериглериниң кээр орукчугажы, өскезинде бичежек херим бар. Чогум склад тың сеңгу чүгү хос чүве. Ынчангаш ону долгандыр кылаштап турбас болза, таваар.

Он бир шак үе. Сыг дээр сырын чок. Дээр аяс. Сылдыстар тодазы-биле чивеңнежир. Караңгыда карак өөрени бээрге бүгүле чүве тодаргай көстүп турар. Казарма уунда баян ыдды сонсаан. Шериглер удуп чыдып алганы илдең.

Склад чанында херим ындындан-на думбей арыг шөйлүп чорутпан. Караңгыда ыяштарны көөрге, селбегер кара кылдыр көстүр. Кортук кижи болза, ыяштар аразында бир-ле чүве шимчеп турган ышкаш боор чүве.

Күскү дүннуң кончуг караңгы үезинде — тыва улустуң «аът кулаа кезүлбес» дижир өйүнде склад ындында билдирер-билдиртпес шимээн дыңналды. Дораан оон келген дайзынны уткуурунга белеткени бердим.

Үр-даа болбаанда, склад ындында хос черде мээң мурнумда көрбээним чаа өң көстүп келди, тодаргайлаарга, нуу өң немежи берген.

— Тур! Кым кел чор! — дидим.

Ол дүрзү ындыынче бичии чайлааш, шимчээжин барды. Айтырыымны катаптадым. Кончуг ээжүм атиаарлап бар чыдыр. Ам канчаар хөме тутсупкан мен.

Мээң боом даажындан казармага дүвүрээзин үнген. Шериглер дораан чеде халдып келдилер. Күчүлүг прожекторларны чырыткаш, көрдүвүс. Мээң «дайзыным» — ак кодан болду.

Чегенчиг аңчыгаш ужун будун кезенти бут кырынга тургузупканым дээш човаанным таамок. Ынчалза-даа командир тура:

— Сереэмчилелдиг болганыңар дээш байыр чедирер апаар-дыр мен. Ол хире караңгыда ындыг бичии аңчыгашты чаңгыс аткаш часпас кижи — тактиктиг белеткелге тергиин болуруңарга бүзүрээр мен — деп чугаалады.

Солдат кижи бичии-даа дааштан дыңнаар. Бичии-даа чүвени көрүп каар ужурлуг дээрзин командир биске чаа келген шериглерге ынчан сургап турган чүве.

Д. ИРГИТ,

курлавырда анаа дайынчы.

ОЮН ДАНЗЫРЫҢ ДАЙЫЛДАЖЫП ЧОРААН

Авазының оолдары

Элегестиң Могайга найыралдыг ярей-кадай Оюн Баазаң биле Долаан Сумбаа чурттап чораан. Үш кыстыг, үш оолдуг. Урут-дарны чаш чорда, өгнуң эр ээзи чорта берген. Кыс уругларындан чаңгыс Долгар арткан. Үш алышкы Данзырың, Пильчир-оол, Лаңзын бут кырынга туруп келгеннер.

«Чаа, оолдарым! Силерни ээр дергизинден туттунуптар кылдыр азырап кагдым. Өглениринер өгленип, өөренирнер өөренип. Туралаап ажылыңарны кылыңар. Хүрен сыныңдап салдынмайн чоруур болзуңарза, кажан-даа хырыңнар курут чорбас!» — деп, дун оглу Данзырыңче көрүп ора, күжүр не чугаалап олурган.

Сумбаа кадайның ажы-төлү өскүлээш, көңгүлүндан ужуп үнгүлээн торга оолдары дег, авазының өөнзен соңнуурмурнуг тарап эгелээннер.

Селемелиг шериг оол

Оюн Данзырың эр боол келгеле, шериг албаны эрттире берген 1929 чылда Араттың Ревсомолунга ону кирдерип берген. Аът суртуулун, шериг эртемин болгаш дайынчы чепсекти Данзырың шиңгээдип алган өөренип алган. Бир үзи Сумбаа кадай норуп орарга, селемезин ыт алган шериг оглу бо халдып келген. Моганның урутаары кайгамчык чараш оолду көрүп каап, кожамыктан ырлашкан-даа.

Бурун Тываның чалчылы сагып, Сумбаа кадай бир урунуң адым-сывып шериг оглунга сыныртпайн, танышты бодап тураа, хувискаалдың кезээдаеи Данзырыңны арат чазааның дайынчыны базар демисемле кыйгырты берген. Торе-Хөлге болгаш Хемчикке боол турган самыныңдарны базарынга Оюн Данзырың кирчип чораан. Оон соонда шериглем кыжын халажып келген. Аалынга бир ай боол чорааш, Кызылдыва халдып келген. «Совет-тыва транспорт» деп черге чолеечыларның түр сургуулунга кирип алган. Бир чыл өөренгеш, Кызылдан соңгу кожууннарже почта машиназын чолаачылап келген. Оол улай «Өлегес» курсановомга каш чыл дургузунда чолаачылап келген. Данзырың баштай балдырын дыңзылып билгээн, ол-биле турун Анаа-биле чурттай берген. Данзырыңның чаңгыс уруу Белек-кыс «Коммунизмниң херели» совхозтуң база бир шаап-көшүү кадарчызы боол чурттап, ажылдап чоруур...

Ававыстың үдеп келгени

Чүвениң шынын билип аар дээш, Ожигаш Баазанович Пильчир-оол амыдал дуза дилээн мен. Хөөрөп берди. Эрги дайынчының чугаазы бир чуулгазын бараалгадып берейн. «Фронтуже дайылдажып чорудаарымга оргүүдели мен база, акым база тус-тус бижиннен турган бис. Ынчан мен курупе типографиязын директорлап турган мен. Дээле ол Могайдан тура, авам тергеленип алгаш, чедип келген. Ийи кончуг оглу дайынчыже аъттаныр чоруур деп баарга, күжүр не найыын өзнте олуруп шыдаар. Үдеп кээр дээш чедип келген. Ынчан мен Ленин кудумчузунга бир бажынга чурттап турган мен. (Ол бажың ам чок).

Ававыстың бисче келгени черле онаагай, харын-даа бир улуг байырлал ышкаш болган. Өстүрүп каан оолдары Совет чурт дээш фронтуже дайылдажып чоруур дей бергенин бистен эвес ыдыктыг чүве деп билген. Бир кончуг улуг иртти дөгергеш, аъдын дөгерээни дүлгеп, тээлиң доллур дыгып алган. Бирээниске-ле бир хап баскан бышта, бир хап сомтааи тараа, бир-бир сыный долу ореме болгаш бир-бир могаэржик арагалыг келген. Ававыс-биле бистиң бажыңывыска үш хоңдур хөөрешкен бис. Аъттаныр хүнүвүс чедип келген.

Ам болза не кижи сентябрьның бир чаавында бодуңуң төлүн школаже үдеп турар болгай. Ынчан сентябрьның бир чаалында бистиң ававыс Сумбаа кадай бис ийи алышкыны фронтуже аткарып турган Ленин кудумчузу. Чааж бажыңнның мурнунга хайым чоп дөрледин-ле турган. Кудумчунуң бир талазында шериглер база бир талазында бистерни үдеп келген дөргүл-төреллер болгаш таныыш-көрүштер шуугааннап турган.

Шеригниң үрер хөгжүмчүртиледир ээдип турган. Чарлыышканның тагылгазы чаңгыланып турган. Акым-биле суруштур чоруп орган мен. Хеп-хенертен ававыс шурап келгеш, мойнувустан тав кусактапып, бир-ле чүвени ышкирнип чугаалап чорду.

— Оолдарым! Тенек-мунгак чорбаңар. Кажар-оптуг чоруңар. Салдынчак болбаңар. Дайынче барган-дыр силер. Бистердиве сагыш човаваңар. Бис аал-чуртту эки ээлеп турар бис. Аваангыр-тудунгур чоруңар. Дайзынны базыпкаш, дайын черинден амыр-менди чаныш кээр аас-кежиктиг болуңар!..

Ававыстың бо чагыг сөстери бис ийи алышкыны ханаңа кирип турган. Парам шимчеп чорупкан. Ававыс эрии кырынга туруп калган. Ававыс бисти бараадаң бир-ле чүвени кыйгырып чугаалаарга, Улуг-Хемниң халлаашкынзы чалгыгдары-биле холуже берген.

Акымның өлүрткени

Данзырың акымның командири болза Чөөн-Хемчиктиң Хендергей чурттуг, улуг лейтенант. Үш дугаар взводтуң командири Куулар Дондук Тонмчут ол ийик. Танынып мен. Кончуг-даа дидим командир чораан чүве. Тонмчут командир боду болгаш ооң дыка хөй дайынчылары Ровно хоорай дээш боол турган [illegible] чаалдажып биле өлүрүп каапнар.

Акым Данзырыңның немецтерге өлүрүп кааныш дораан дыңнап каапкан мен. Акымның хөөрүнге база чордум. Хадуңманың ниити хөөрүнде чораан. Улуг оңгарлар казып каан черниң чоогунда доң черде болчук. Акымның Ровно хоорайда тыва эш-өөрү-биле кады чыдары хөөрүндеи ужуп эккелген ылыктыг довурган Тываның Алдан-Маадыр аттыг музейиниң бир залында саңдай ыяштан кылган хоңмак иштинде. Ону көрүп, чүрээм сырт кынныр.

— Кандыг чор сен? — деп, акым-биле ужуражы бергеш, айтырыжып чораан бис.

Өпей ыры

Мен тенек чоруур шаамда өпей ырын чаш урутуу улудар, ыглаан урутуу аргалаар дээш не кижи ындыныдаалдын ырлаар деп бодап чораан мен. Ол арай чазыглыг чүве. Өпей ырын не кижи каяаа-даа төлүге ырлап бээр, оон ыңай улуг кижи апарган төлүнге ханы ынаңшылын илередип база ырлай бээр чүве чораан.

Дайын шөлүнден чанып келген мен.

— Акың Данзырың кажан келир ирги? — деп, авам Сумбаа мени көрген санында-ла айтыра бээр турду. Авам дун оглун фронтуга өлүрүп каан деп билип тураа-даа, күжүр оглун диргиг кылдыр бодаар чораан.

Бир катап авам сутга чеде берген мен. Аяар чортуп келгеш, аъдымны баглаашка баглап турарымга, бажың иштинде авам өпей ырын ырлап ор. Каны урууну чаш төлүн эккелгеш, өпейлеп орары ол чоор деп бодаан мен. Кажайга чаш чораан шаамда кандыг-кандыг өпей ырын авамның ырлап чорааныш мен кайын дыңнаар ийик мен. Кажан бир шагда авам мени база шак мынчаар өпейлеп чорааи-дыр ийин. Мен ыглаап-сыктай бээримге, шак мынчаар өпей ырын хоюшадыр ырлап чораан-дыр деп бодагылап, сагыш-сеткилим хайнып турду.

Авамның чамдык диштери дүжүп калган, ынчангаш чогум ырының сөзү тода дыңналбас болган. Кижиниң сагыжын кыймыыладыр, чүрээн саргылды чайгантар чүве — авамның ол хоюг аялгазы болган. Мен оон мурнунда авамны ырлавас кижи деп бодап чораным база тавы болган. Авам ёзулуг ырааччы кижи-дир деп чүвени ынчан бир-ле дүвүр билип каан мен. Авамның өпей ырының аялгазын дыңнааш, кижиниң көөргээр үзе сеткил хөрээм шыдан [illegible] берген.

— Улуй берем, уваң сарыг..:

Авамның өпей ырының бир олуруу ол болган. Оон ыңай чүү-чүү деп ырлааның орта дыңнаваан мен. Сапыктарым [illegible] тап чораш, авамның борбак бажыңнның эжиин ажыдыптым.

— Оглум, Данзырың чедип келдиң бе? — деп, авам оттуу чаштай берди. Көөрүмге чаш уруг-даа чок болду. Авам алгы эттеп орган, удуй берипттир. Хөй кежни чымчадыр эттеп алган. Авам кажан-даа хүндүс удувайн чораан. Та кыраашының салдары, та фронтуга өлүрүп каап оглунуң аар ажыынга бастыргаш, моган-шагаарааны ол чүве. Чаңгыс катап-ла хүндүс удаа-ны ол боор оң. Хирезин бодааарымга, авам фронтудан келбейн барган оглун дааш манап чораан, уйгу каксы эжик ажыттынга бээрге, ооң адап алгырыпкан. Не кижиниң сагыжы амыравас дижир. Ол шын. Мээң авам кызылдустап чорууже оглун манааш, сагыжы амыраваан кижи.

Фронтучу акым Данзырың дугайында авамның өпей ырызының кударанчыг аялгазы ам-даа кулаамга кезек-кезек дыңналып кээр ийин.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ЧУРУКТА: Оюн Данзырың

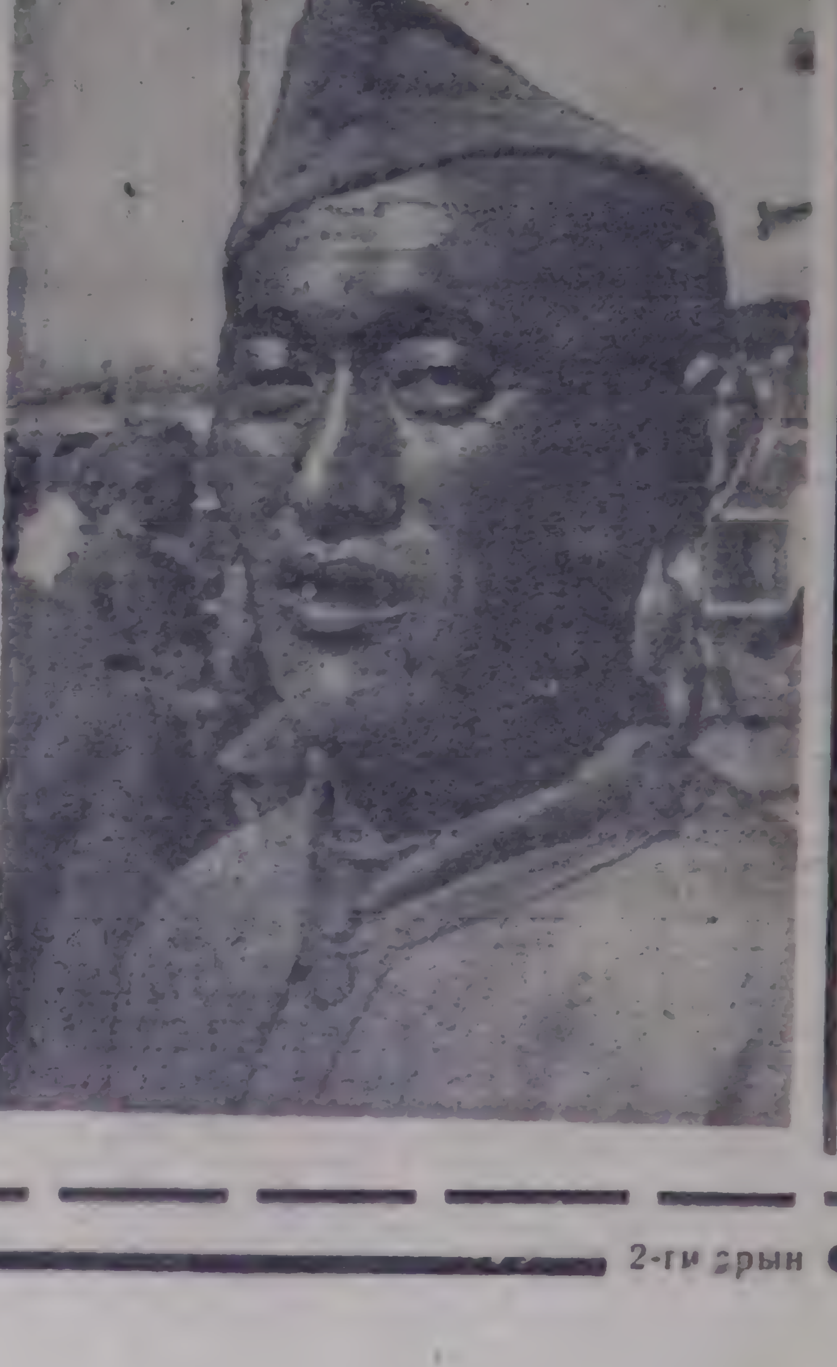

отчёттар болгаш соңгулдалар

КОММУНИСТЕР ХОЛГА АЛГАНДА

Найысылал Кызылда № 14 механизация эргелелиниң коммунистери эрткен чылдың бо үезинде боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралында онгу беш чылдың үшкү чылын шалыпчы күш-ажылдың чылы болдуруп, күжениишкинниг ажылдаар деп сорулганы боттарының мурнунга салып алганнар. Эргеледе партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының организакчы болгаш масса-политиктиг бүгү ажыл-чорудулгазын ол сорулганы күүседиринче угландырганнар.

Эрткен чылын коммунистер отчёттуг хуралга боттарының бүдүрүлгезин орулгалыг эвес, а карылгалыг ажылдааның чиңи-биле шүгүмчүлеп, ону ажып эртер аргаларны айыткаңнар. Бүдүрүлгени орулгалыг болдурары дээш социалистиг чарышты калбартаан.

Партия организациязының бо чылын болган отчёт-соңгулдалыг хуралынга партбюро секретары Е. А. Данилюктуң отчет илеткелинге деңнелгеннин-биле алырга, коммунистер боттарының мурнунга эрткен чылын салып алган сорулгазының чедиишкинниг күүсединнер. Ол дугайын илеткелде киирген ындыг чурагайлар херечилеп турар. Бүдүрүлгениң бүгү участоктарынга калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде бирги черлерни … чылдың планныг онаалдазын бүгү көргүзүглер … биле күүсеттинген. Эргелелдиң коллективи … кварталда социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП Кызыл хоорай комитединиң, хоорайның күүсекчи комитединиң, комсомол хооркомунуң бүдүрүлгелер арасынга шилчилир Кызыл тугун чедип алган.

Бүгү кылып бүдүрер болгаш эргелеп-башкарар ажылдарны коммунистер холга алганы эки түңнелди берген. Эргелел бо чылдың сес айларында механизастаар ажылдарның планын 111 хуу күүсеткен, азы бир ажылчын ажылдап бүдүрериниң планын 110 хуу чедирген. Оон-биле кады бүдүрүлгениң мурнакчыларының саны база өскен. Оларга бульдозерист коммунистер Н. Семенов, В. Семенов, А. Семенов, тоңарылар Л. Наслухов, И. Астраханцев, машинист С. Букарин дээш өскелер-даа хамааржыр. Оларның үлегерин эдерген партия кежигүнү эвестер база хөй-биле бүдүрүлгениң шалыпчылары болу бергеннер. Эргелелде ажылдап турар кижилерниң иштинде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик ат дээш чүс он кижи демисежип турар.

Эргелелдиң коллективи эрткен чылын карылгалыг ажылдаазын үстүрер чедалдаан болгай бис. Онгу беш чылдың үшкү чылын шалыпчы күш-ажылдың чылы болдурар дээш калбарткан социалистиг чарыштың түңнелинде коллектив эки ажылдаан. Чылдың сес айларының дургузунда коллективтиң орулгазы 78 муң рубль четкен.

Илеткелчи болгаш санал берген коммунистер партия организациязының отчёттуг үениң дургузунда чорудуп келген ажылында ам-даа четпестер барын демдеглээн. Ылангыя эрткен отчёттуг хуралда коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын сайгарып көөрүн ам-даа четпес боттандырган.

Оон ыңай партия организациязы бүдүрүлгениң кол айтырыгларынче ам-даа кошкак кичээнгей салып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң бедидеринге эргежок чугула чүүлдер: эрги-техниктиг дээштиглени, чаа техниканы база күш-ажылдың мурнакчы аргаларын бүдүрүлгеге нептередириниң айтырыгларынче … сагыш салбайн турар. Бүдүрүлгениң курлавырлары четче ажыглаттынмайн турар.

Коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму ам-даа кошкак боор турарын санал берген коммунистер шүгүмчүлээннер, коммунистер В. Шубин, М. Семешенко, В. Козлов олар ажылдаар черинге ажыл шагында арагалап, күш-ажылдың сагылга-чурумун кээргелзы-биле үреп тургаңнар. В. Козлов чүгле күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турган эвес, харын албан чериниң чепсек-херекселин ажыглап алгаш, артык акша ажылдап алырын база оралдажып турган.

Эргелелдиң начальниги эш В. П. Исаковтуң негелдезиниң четпезинден, даасан ажылдың күүселдези дээш контрольду кошкатканындан күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктар болуп турганын коммунистер Шафеев, Барнева, Петров болгаш өскелер-даа саналынга чугаалаан. Улуртукчуларның аргазында дүржулга чок чоруундан техниканың ажыл чок турар чуру болу бергилээр таварылгалар барын экскаваторщик С. Баранов шүгүмчүлээн. Күш-ажылдың сагылга-чуруму хажыдылгаларынга профэвилелдиң ажылчын комитеди болгаш профилактика чөвүлели улуг рольдуг.

Отчёттуг үениң дургузунда партияның 11 хуралдары эрттирген. Аңда бүдүрүлгениң болгаш партогранизацияның амыдыралынга хамааржыр чугула айтырыгларны онаа эвеести чугаалашкан. Оон ыңай эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын боттандырарын … база чугаалашкан. Отчёт-соңгулдалыг хуралга хүлээп алдынган докладта социалистиг чарыштың улуг ужур-дузалыын онзалап айтып турар. Онгу беш чылдың үшкү чылында эргелелдиң коллективин … организастаан. Оон түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн болгаш ажылдың шынары экижээн.

Механизация эргелелиниң улуг коллективи амгы үеде … рулганы салып алган ажылдап турар. Ол болза ССРЭ-ниң чаа Конституциязының … болур өөнда бүдүрүлге программазын күүседири болур. Коммунистерниң, комсомолдарының болгаш бүдүрүлгениң бүгү ажылдакчыларының күжениишкинин өлче углапдырган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери-даа, шынарлыг болгаш ажыктыг болуру-даа оон чарылбас деп чүвени коллективтиң кежигүннери ыяк билип турарлар.

С. ТАМБА.

«Шынның» тусхай корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕРЛИН

«Демир-бетон плиталар заводу — герман-совет найыралдың тудуу». Дрезден округтуң Баутцен хоорайның … таланы ыдыында ындыг стенд үш чыгам чыл мурнунда коступ келген. Ам ында заводтуң чырык коргустары 25 ажыг гектарда өзүп үнген. «Бажың тудар фабриканы» ажыглалга байырлалдыг-биле киирген — ындыг бүдүрүлгелерни Герман Демократтыг Республикада ындалдыр адаар. Заводтуң чылда бүдүрүкчүлүү—3 муң кварталга тудуг блоктарын бээри.

Кол дериг-херекселдерни Совет Эвилелинден алган. Тудуг эгелээниниң баштайгы хүнүнерден тура … ол объект «Найыралдың тудуу» деп атты алган.

ССРЭ-ден деригтер-биле дериттинген чаа завод Герман Демократтыг Республикада ындыг девиниң бүдүрүлгелериниң бирээзи-дир. База бир өске шак-ла ындыг «бажың тудар фабриканы» Цвиккауда тудуп турар, а сөөлзүреди ам-даа дөрттү тудар. Найыралдан чаваттынган заводтар республиканың ам 49 бүдүрүлгеден тургустунган чаңгыс өй бажың тудар конвейериниң чарылбас кезээ болуп бар чыдар.

БУДАПЕШТ

Уран чүүлдерниң чаңгыс чаап чайгы фестивалы Венгрияда доозулган. Чурттуң культура амыдыралынга … болган, уран чүүлдер … сурагжаан ырлакчылар, танцычылар, шии артистери, режиссерлар-биле солун ужуражылгаларга киришкен.

Фестивальдың тергүү Будапешт болу берген. Маргит ортулуктуң Ногаан театрының сценазынга шиилер улуг сонуургалды хайныктырган.

Буруңгу Сегедке база фестиваль улуг чедиишкинниг эрткен. Амгы үениң уран чурулгазының, графиказының болгаш скульптуразының 20 ажыг делгелгелерин ол хоорайга организастаан. Венгрияның улусчу шеверлери боттарының уран ажылдарын Сегедке көргүскен.

Москваның К. С. Станиславский болгаш В. И Немирович-Данченко аттыг үлегерлиг музыка театрының балет коллективи Будапештиниң болгаш Сегедтиң сценаларынга чедиишкиннигг ойнаан.

БЕЛГРАД

Югославияның амгы үедеги социалистиг көдээ ажыл-агыйның хөгжүдеринге улуг улуг-хуузу дээш агро-үлетпүрнүң «Беле» дээр комбинадының коллективи бедик хавына-биле — Күш-ажылдың Кызыл Туг орден-биле шаңнаан.

Югославияда ол эң улуг дээш агро-үлетпүр комбинаттарының бирээзиниң шөлдери, фермалары болгаш фабрикалары Хорватия Республиканың Бараньи деп черниң калбак делгем үнүш-дүжүткүр черлеринде чаттылып чоруткан. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында ол мурнакчы, эки автоматчыткан, хөй адырларлыг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези болу берген. Оон сайзыралы ажылдап турар черлериниң шөлү ам 28 муң гектар четкен. Бо комбинат бодунуң тергиин дүжүттери-биле база сурагжаан: кызылтестың гектардан-на 65 центнер чедир, а кукурузаның 87 центнер чедир байлак дүжүттерни оон шөлдеринден ап турар. Ол чигир сөбилазының, тарымал тооруктуң болгаш өске-даа культураларның база тергиин дээн дүжүттерин бо комбинат ап турар.

ПРАГА

Словак Социалистиг Республиканың эң улуг дээш энергетика объектизиниң — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның «Тайбың» дээр каттышкан энергетика системазынга коштунган «Воянь» деп одалга-биле ажылдаар электростанцияның коллективиниң … алчыгы беш чылдың шилчилир Кызыл тугун тывыскан. Боның энергетиктери ол бедик шаңналды социалистиг чарышка бүдүрүлгели бедик көргүзүглери дээш чедип алган.

Ол станция эрткен чылын улус ажыл-агыйынга алды миллиард киловатт-шак электроэнергияны, тодаргайлаарга Словакияга ажыглаттынган бүгү энергияның дең кезиинден хөйүн берген.

Социалистиг Чехословакияга электроэнергия бүдүрери 1980 чылга чедир 77—79 миллиард киловатт-шак чедир баар. Ажылдап турар энергетика объектилеринге бүдүрүушкунуң күштелдирип, чаа күүтүзерни ажыглалга киирип турган, ону чедип алыр.

(СЭТА).

ЭРДЭНЭТТИҢ АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ЧЫЛЫ

Селенга болгаш Орхонның аразында руда арыглаар Азияда эң улуг комбинаттарның бирээзиниң болгаш Эрдэнэт дээр чаа хоорайның тудуу удавас доостур.

Моолдуң өнүүг металлургиязының комплексиниң тудуунда 14 муң ажыг тудугжу ажылдап турар. 414 совет бүдүрүлгелер, оон иштинде Уралмаш. Новокраматорскиниң В. И. Ленин аттыг машина тудуунуң заводу болгаш өске-даа ындыг сураглыг коллективтер машиналарны, механизмнерни, материалдарны болгаш дериг-херекселдерни комплексче чорудуп берип турар. Тудуг шөлдеринде моол өннүктеоби-биле кады 15 совет республикаларадан келген 43 национальностарның специалистери ажылдап турар.

Тудугжуларның интернационалдыг коллективи комбинаттың бирги ээлчээнин ажыглалга кирер хүнүн чоокшуладыр деп шиитпирлээннер. «Медьмолибдентудугнуң» бүгү кезектеринге болган хуралдарга комбинаттың баштайгы ээлчээн МАР-ның тургустунганының 54 чыл оюнда — 1978 чылдың ноябрь 26-да азы хуусаадан бир ай бурунгаар ажыглалга киирер деп шиитпирлээн.

Комбинат-биле кады даг эдээнде чаа хоорай база бедип унуп орар. Ам хөвуда чурттаарга бажыңнарының кварталдары тургустуна берген. Чүгле эрткен чылын хоорайның чурттакчы чону ийи катап өскен болгаш ам 32 муң кижи ашкан.

Моол-совет комбинаттың кады тудуу болза социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын амыдыралга боттандырып турарының чайынналчак үлегери болур.

ЧУРУКТА: Эрдэнэт хоорайның планнаашкыны болгаш архитектуразы онзагай.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаzы).

ДЕЛЕГЕЙ БОЛУУШКУН НАРЫНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

Амыдыралчы чугула инициатива

Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының богун Нью-Йоркка … 33-кү сессиязының мурнуу чарымында Совет Эвилели база катап чугула инициативаны үндүрген. Делегейде байдалды бот-биле чогумчудары/ бүгү … эргежок чугула байдалдарны тургузарын чедип алыр деп оң шиитпирлиг ол инициатива бадыткап турар. Ядролуг чепсек чок күрүнелерниң айыыл чок чоруунуң магадылалдарын быжыглаар дугайында делегей керээзин чарар дугайында айтырыгны сессияның хүн чурумунга чугула болгаш дүрген көөр айтырыг кылдыр киирер деп совет санал ол сорулгага дугжуп турар. Совет Эвилели ындыг керээниң тодаргай төлевилелин ажылдап кылган болгаш саналдаан.

Ол документиниң кол принциптери ындыг. Ядролуг чепсекти бүдүрериндеп болгаш ажыглаарындан ойталап, ону боттарының девискаарлеринге сайгара тургузарын болдурбайн турар күрүнелер … ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң дүтүржүушкуннуг хемчеглери херек. Совет Эвилели ынчангаш харын делегей керээзин чарарын саналдап турар. Аңаа, бир талазында, ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок турарынга чогуур магадылалдарны бээрин бедик ядролуг чепсектиг күрүнелер, а өске талазында—ядролуг чепсекти бүдүрериндеп болгаш садып алырындан ойталап турар болгаш ындыг чепсек боттарының девискаарлеринде турбайн турар ядролуг чепсээ чок сонуургалдыг күрүнелер киржип болур ийик.

ССРЭ-ниң чаа тайбың инициативазын … бөле-биле үнелеп көрген. Амыдырал социалистиг чурттар ону бүрүн билиишкин болгаш чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан. Ат-алдарлыг болгаш … организация болур КНО кежигүннери бүгү күрүнелер совет саналды кичээнгейлиг көрүп көөр дээрзинге бүзүрелин КНО-нуң албан дужаалдыг … илергейлээн. Бо хүннерде … ол саналга ядролуг чепсээ чок чурттар … байыр чедирип турар. «Ол саналды бистер Индияга улуг кичээнгейлиг өөренип көрдүвүс—деп, ол чурттуң хөй-ниитичи коску ажылдакчызы О. П. Паливал медеглээн.—Кончуг-ла ой-шаанда болган санал-дыр, чүге дээрге, чогум-на харын ам империалистиг болгаш гегемонистиг күштер делегей байдалын … улам … оралдажып, дүшкүүрлүг чорукту чидиглендирип турар болганда».

Совет инициативаны КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур сессиязынга деткиирин бодунуң чурттуң чазаанга Японияның эң улуг «Асахи» солуну чүткүлдүг сүмелеп турар. Барыын Европаның хөй-хөй солуннарының арнынарында база кончуг таарымалыг үнелээшкиннер кестүп … Бодунуң тайбың политиказынга шынчы Совет Эвилелиниң … чоруктуң … дайын … уламын болдурбазынче чүткүл салып турарын база дагын бадыткаан деп, Финляндияның «Тиедонантаа» солуну айыткан. Даштыкы нарлаланың дыка хөй органнары … кылган. Ынчангаш чаа совет инициатива КНО-нуң Кол Ассамблеязының бо сессиязының кол кичээнгейинге болу бээр дээрзинге чигзиинмейн барып болур.

Португалияда кризис уламчылавышаан

1974 чылдың апрель революциязының соонда сая таланы-биле тоску чаа чазактың тургустунганының соонда «эрге-чагырга кризизи» таарыштыр шиитпирлеттинге бээр деп, Лиссабонда чамдык политиктиг бөлүктерниң саадып турган идеглелдери бүтпейн барган. Харын кризис улам чидиглеенген. «Хамаарышпас технократтарның» чазаа—А. Нобре да Кошта баштаан чазак—сентябрь 14-те парламент депутаттарының хөй нуруузу аңаа боттарының бүзүрел шыдавазын илергейлээниниң соонда, тодаргайлаарга, чүгле ийи неделя болгаш буурап дүшкен.

Республика хуралынга көөр кылдыр ол чазактың киирген программазын чурттуң политиктиг партиялары, хөй-ниитизи таныышкан, бо-даа болбаан чазак-тыр деп көрген. Республика хуралында төлээлеттирген дөрт парламент бөлүүнүң үжү—коммунистер, социалистер болгаш центристер—чазактың саналдаан программазы хүлээп албас деп резолюцияларны киирген таварылга эвес болгай.

«Хамаарышпас технократтарның» аграр политиказы улуг помещиктерниң черлерин катаң тургузарын, аграр реформазын Португалияның демократтыг күштериниң билип турары шак ындыг хекириге ону чок кылыр, хөй муң … чер … херек кырында … турар дыр деп, коммунистер медеглээн. Чер болза ону сайзыралы ажылдап турар кижилерниң холунда турар ужурлуг кылдыр болуунуң үезинде португал революциязы … шиитпирлээн. 1974 чылдың апрель соонда чурттуң дыка хөй районнарынга кооперативтер ажыл-агыйлар … кээп турар апарган. Ынчалзажок бот-боттарын солчуп келген бүгү сес чазак иштики болгаш даштыкы капиталдың … чоорту аткаараан туруп берген … мурнундагы ээлеринче дедир агаткылап, а черинге кооперативтер тыытып келгилээн помещиктерге компенсацияны төлеп бере берген. Үлешкүрге … чорудулгазын дедир … черлерни база … Ол угланыышкынга … баштыңы А. Нобре да Коштаның чазаа … болган турган.

Демократтыг партияларның санал-оналы-биле алырга, Португалияда социал-экономиктиг аар-берге кризис-биле сырый доңнажы берген узамдыгыышкынныг политиктиг кризистен уштунуп алырының аргазы чүү дивес, бир-ле болза, партия болгаш парламент үндезинниге демократтыг чазакты тургузары, чоңда болза, республиканың хуралынга коммунистерниң болгаш социалистерниң баштаашкыннары-биле чоокта чаа … хүлээп алдынган чаа соңгулда хоойлузунга үндезилээн хууса бетинде парламент соңгулдазын эрттирери ол болур.

Коммунистерниң чедиишкини

Американың Каттышкан Штаттарының Коммунистиг партиязының америк ажылчы чоннарның ортузунга аталдары улам өзүп орар. Ол партияның төп органы «Дейли Уорлд» солунунуң дыңнатканын бадыткаар алырга, Нью-Йорк штаттың губернаторунуң ноябрьда соңгуурунга киржириниң соңгулда даңзызынга коммунистерниң кандидадын киирер дээш … угаадыга-кыйгырыг бижиктиң адаанге ат салыышкыннарын чыырының кампаниязы улуг чедиишкинниг доозулган. Штаттың соңгулда комиссиязынга дамчыдып берген угаадыга-кыйгырыг бижиктиң адаанга 35 муң американнар ат салган, ол дээрге негеттинип турарындан дыка хөй-дүр.

Демократтыг партияларның соңгулдаларга киржирин бергедедир дээш АКШ-тың соңгулда системазында ылгай … киирген билдингир болгай. Чижээлээрге, демократтыг партияларның кандидаттары … даңзызынга киирткен турар тулаазе, 20 муң ат салыышкыны чыырып негеттинер. АКШ-тың демократтыг-даа, республиканчы-даа партиялары ат салыышкыннарның ындыг … угаадыга-кыйгырыг бижиктерни киирбес, чүге дээрге, олар чагырыкчы кол партиялар болуп турар.

Ат салыышкыннарын чыыр талазы-биле кампанияның түңнелдерин үнелеп көрбушаан, Нью-Йорк штаттың губернатору албан-дужаалга АКШ-тың Компартиязының кандидады Джарвис Тайнер коммунистерниң америк улустуң негелделеринге болгаш күзел-чүткүлдеринге таарыштыр чечтүг программазын … американнар … биле чүүлдүгзүнүп болгаш детиип турар дээрзин онзалап демдеглээн. Ол кампания Нью-Йорк штаттың амыдыралынге политиктиг чугула болуушкуну болу берген. Соңгулдаларга белетенишкин болгаш оон эртип турарының үелеринде хөй чүүлдерни чонга аазаар, а эрге-чагыргага … боттарының аазашкыннарын уттуп каалтар америк ийи буржуаз партиязының кандидаттарының пропагандазы хоозун, меге медегелделерин тодаралын билип алырынга дузалап турар Компартияның программазы-биле таныжып алыр аргазы штаттың чүс-чүс чурттакчыларынга ат салыышкыннарын чыырының кампаниязы берген.

«Бистиң программавыс ажылчыннарга ажылдаар черлерин хандырарын, ажылчы чоннардан аажок улуг үндүрүглерни кызырарын көрүп, расаларның дең эргелиг эвес чоруун чок кылырын, Чер кырынга тайбыңны доктаадып тургузарын негеп турар» деп, Дж. Тайнер медеглээн. Американың Каттышкан Штаттарында пенсионерлерниң болгаш ылгай көөр чоруктуң, монополиялар талазынга мөлчүп, дарлаар чоруктуң системазынга удур демисел боттарының … магадылыгындан хамааржыыр … каттыжып алыр … америк ажылчы чоннарны ол кыйгырган.

Америк коммунистерниң соңгулда программазы ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын илергейлеп турар, ынчангаш олар ону деткиип болгаш чүүлдүгзүнүп турар.

П. ЛАПИЦКИЙ. Е. БАБЕНКО. М. БЕГЛОВ.

(СЭТА).

АНГЛИЯ. Тредюнионнарның британ конгрезиниң чыл санында болур 110-гу съездизинге кол темаларның бирээзи ажыл чок чоруктуң айтырыглары болган. Великобританияда ажыл чоктарның саны бөдүн чартык миллион ажыг кижи чедип турар. Ынчанныше амгы үеде ол айтырыг шыңгыызы-биле тургустунуп турза-даа, удавас ол шуут халап кылдыр өзе берип болур.

Аныяктарның ажылдыг болуруның талазы-биле тургустунуп келген байдалы съездиниң делегаттарының шыңгыы сагыш човаашкынын болдурган. Саналдарга өнзалап демдеглеп турганы-биле алырга, Британ өртулуктарда ажыл чоктарның дөрттүң бир кезии 20 хар четпээн аныяк өолдар болгаш кыстар болур. Оларның хөйү чамзн-даа ажылдап көрбээн. База 36 хуу ажыл чоктар 20-хардан 29 харга чедир назылыгларга хамааржыр. Ынчангаш Англияда бүгү ажыл чоктарның чартыындан хөйү аныяктар болуп турар.

Делегаттар ажыл чок чорук-биле демисел чорудар талазы-биле доп-дораан хемчеглерни ап чорударын, чижээлээрге, экономиканың хөгжүлдезин дүргедедирин, профессионал-техниктиг өөредилге системазын хөгжүдерин чазантан негээннер.

ЧУРУКТА: Брайтонда конгрессиң хуралдап турар бажыңының чанында.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

«Шынның» конкурузунга

КЫЗЫЛ БЕШ-АДЫР

Новелла

Дедир үне хадышкаш, кырган-ававыс суга келиривиске, кырган-авам Кежик даайывыстың демин-не өг чаңынга салып каапы шериг таалыындан борбак-сарыг чүвелерле уштуп ор. Даайымны амна тоттап олурарымга, арен [illegible] [illegible], бисиик өөредип чоруп турган үезинде дег эвес, астытыр шаңгыр [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] арны куску бышкан пош тоорну ышкаш хүрең апарган чораан. Харалаан, ол үеде сөөк кудурукту өшкүлер хөөп өдекче шуужуп, анаалар чиңгейни бөөрге, өгден бүрт-сарт үне халышкаш, оларны недээр мээсче ай деп чоруптувус. Ал сагыш өөде болгаш үр болбайн дедир [illegible] [illegible] төш чартыы сөөскен даңзазын [illegible] [illegible], мөңгүн сорууллуг хүлүн каккаш база бирээзин улай тип олура, улуг тынгаш, чугаалай-дыр:

— Эрбеннг дылдыг, окбижектиг, эжелекти хөөнүт [illegible] [illegible] [illegible], экер-эрлер эп-чөп-биле [illegible] [illegible] апарганы ол-дур. Кырмаапарны кыра шавар ол-да! Мен-даа болза хей чүве — дээш, [illegible] [illegible] көргеш:— Эргиннн камгалаары эр кижиниң ыдыктыг херээ-дир ол, шуваганны — дей-дир.

— Дылың долгажып орба! Дуу улус келаин!—дээн соонда кырган-авам тура халааш, ооң баарында когээрин алгаш, улгурге иштинче суп кагды.

— Бо чээлерге демги чүүхөөден көрем, авай—деп, Кежик даайывыс шайлааш, дериде берген арнын ак арны [illegible] [illegible], колун-куруп чежип ора чугаалаарга, думчуктарывысты айтыр салаавыс-биле аштай бердивис.

— Сарыг өргелерим көвей, чаъштыг кыстарым шырган— деп, кырган-ачавыстың шынап-ла «дылы долгажы» берип-тир:—Оолдарым чемгер, шуваганны!

— Ой, кончуумну. Кончуумну даадым, утааным чалым олур—дээш, кырган-аваавыс орун хөөзүндан хап ушитуп, аксын чежип олура, чугаалаттына-дыр:—Чүзүл аап бо оолдуң, кижи хөөнү кударадын келир. Чаа-чалбак деп алган. Эки-маңнай эккелген чүве дег, эргин артап ора-ла чоруур кижи мен деп. Ноннуң оглу, кызы төнген эвес. Та, эрлинипе, та дываажажыңда шамбылаазы чүве ол.

— Бүгү Таңды Тываның оолдарын бээн шилип, алдан харлыг ошактар безин өргүүдел бижип турда, ооң саны-га кирери өөрүшкү-маңнай болбайн, авай. Бир эвес бүгү арат чоп...—деп чорда, кырган-ававыс үе кирип кагды: —Та, та оглукум. Таңды Тыва хамаан чок, дээ аамда чүү боор турарын билбес мен.

Кырган-ачам көс үрүкен [illegible] [illegible] [illegible].

— Билбес кижи эмчинневе! Элээн-биле от шыппа!

Бо чүү боор турар чоор деп, чемиш маңаан күш оолдары ышкаш, ол-бо баштарывыс докпаңнадып олурувуста, кырган-ававыс ам-на: «Аданчыңа [illegible] [illegible]» — дизе-ле эжмежок-ла чигирбоовалыг хавын кодуруп келди. Эң бичиивистен эгелээш, үлеп көөрде адак соонда меңээ келди. Коъып-адыжымны сунуп бээримге, эң-не кырында улуг-ла ак борбак чигир кырынче ийи дамды тоглай берди. Кырган-авамның карактарынче көөрүмге, ол-ол, Кезек аймаарай берген алыжымны сунмушаан ор мен. Ол аразында «ыяме» дижип, авам, ачам кирип орлар.

— Бо уруглар мында олуруп берген бе? Өшкүлерниң ам база шуужуп олурлар — дээш, авам ам кээп «ака-э, [illegible]» дей-дир.

Ачам аңаа улаштыр дыңналыр-дыңналбас үн этти. Тура халыштывыс. Кежик даайымның хойнунга олурган Чиччи база бистиң [illegible] [illegible] келди. Чүгле кырган-ачамның «Өрге сарыг чүвелерим» деп үнү [illegible] [illegible] [illegible].

Ол дүне орта удувадывыс. Улузувус [illegible] [illegible] [illegible]-даа тиккен. Авам, авам [illegible] [illegible] [illegible] Чопаада чүве мыттавас," арага вмлаавс ачамның ол та албызы диргелип келчик, сыылаан үнү-биле ырлап баъарды он.

Коданымче, аалымче

Кокккаракты кирбес мен.

Хоор човум кырынайже

Хортан дайзын шоглатпас [illegible].

Оон сыылады ыглап бадырды.

— Күжүр чуржумну, але, ой! Чүтүрүк-Мөңгерин [illegible] алдын, кадай.

Авам:

— Бо кижи карак чажы төкпейн орда, чиктиин але, бо [illegible] [illegible] [illegible] күүсетней-ле! Сен ышкаш пош долганган эник эвес, ындай чыдып ал—дээрге, ачам бистиң чаныывыска калбаш чыдыпты.

Даайывыс Кежик, хаустуң чугаалаашп турарыг, [illegible] чуртта чаа-[illegible] дайир чүвени [illegible] чоруур деп-дир деп, [illegible] утаавыт-даа болза, билир каан бис. Кааш хонуп чоруй, Кежик даайывыс [illegible] [illegible] дериге кире дүшкүлээш, [illegible], Чүгдүр-Мөңгерин сертенген чорууругна белеткени берди. Авам суглар кезек улус опу коңгуун төвү чедир үдээр деп турлар. Девээлиг чоон дыт дөзүнге сайзанактап олурган бистерге даайывыс чедип келгеш, Чиччиниң иназ-бүрү постер быжыдызы хээндектеп органы, хөй кыргыыр базар-хаъызын алгаш, ында чыткан улуг кызыл союндакты ол-бо дүре зүткүлааш, ол-ол кескилента. Оон чада тудуптарга (өөрүүрүбүстүг чүте деннээрин аан), кедерген чараш кызыл беш-адырлар! Оон ол шериг бөргүнүң иштиндей ипе уштуп эккелгеш, ол-ла постен үендир [illegible] [illegible] [illegible] тиң херзэнге ваип бергеш, чугаалай-дыр:

— Силер ам улуг кызыл шериглер-дир силер. Шериг кижи ыглаган, чалгаа, корткук болбас. Авай, хураганнарыңар эки карактап, ада-иеңерге дузалажып турунар. Удавас ба[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] моон-даа чараш чырыд турар беш-адырлаар эккеп бээр мен —дээш, бисти чыттап-чыттап, баглаашта аъттарже базыпты.

Өдектен үнүп чорупкан улустуң [illegible] кырган-авам суттакып турупу калды...

База бир хар немец, шоруар апарганымда, ачам мени «[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сен» деп, үтеп-сурган тургаш, ырак поъкуун төвүүче ушкарып алгаш, чавыт куукуу бажыңнарлыг кодага экеп каапкан. Бисэгилле Кежик даайымның постен оюп бергени кызыл беш-адырлыг бажын оюп алганым, кызыл пос хөрээмде чаппап чоруур чүве. Мени өөредилгеге хүлээп алган савыла тоннуг, кылагар хром сапыктарлыг, хүргүн карактыг, бүдү [illegible] болгаш колдуктаашпыг, арыг тыва-лаар орус дарга кижи мээн беш-адырымны көргеш: «Бодаа эр-хей болбайн аан!» дээрге, өөрүүрүмнү чүү дээр.

Школага өөренип турааш, тырык өртемчейже шору карааш ажып, «үжүк-бижик» тапыптар апаргааш, бачыттыг дайзынны уязынче кирип сывырып, Кызыл Шериг дайзынның сылба соп турар деп чүвени биле берген мен.

Кудумчуга шериг хеп кеткен кижи көрген сапымда-ла:

«Кежик даайым көрдүнер бе? Ол дайын барган кижи» деп, айтыртыныш-ла чоруур мен. Чамдыктары бежын чаяр, чамдыктары конфета туттуруп бээр, бир чамдыктары «кел чыдар, — орук ырак болгаш, кайгаа» деп каар.

Күскээр чайын бисегилле [illegible] чайлагга чыдырывыста аалывыстың Эгер, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] соонда, дөргүннүг шыкче салчып бердилер. Сыр маң-биле халдып олурган аъттыг кижи аал кодаанынга чоокшулап келгеш, аъдының аксын эгиттендир тыртып чорда, бистиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] туржук, кудуруктарын мунуп, ойлаа бердилер. Кырган-ачам сөөскен даңза чыгыы [illegible] [illegible] [illegible] үстүрүп алган бараадап тур. Хоранда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] баан, чаладак шериг кижи аалче чоокшулап-ла ор. Карактар таныпаза-даа, чүректер таныи кааны ол ышнаан —өгден улус шуужуп үнүп келгеш, олче уткуштур салдып-ла [illegible]...

Амдызында маңаа соксай [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] узун тоожуну чок биске бижип бээр.

• • •

Бойдустуң хоолгуу кижээ чагыртпас. Кижи бүрүзү бодунуң чурттаалгазын базып эрткеш, чырык сылдызы келир салгалга арттырып каап, меңге удуй бээр... Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчээи, күш-ажылдың хоорупу [illegible] [illegible] кырган кижини сөөлгү оруктче үдеп, ооң меңге удуур черинге тураскаал боор артыш калыр кызыл беш-адырны оюп, үжен ажыг чылдар мурнунда эрте берген төөгүнү сактып, мыя бо чечен чугааны бараалгаттым, эргим номчукчу.

Н. ООРЖАК.

(Эгези № 217 солунда).

КАДЫКШЫЛ ОРАНЫ

Казанға-даа [illegible] ге, пайсамчыктыг чараш чурумал, күстүң айы үнүп келген-даа болза, ам-даа оңмаан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рүмал. Агарның чаңгайын [illegible] [illegible] [illegible] ыяпг чыттыг ырыштери кижини тәәлайып турар.

Шак мындыг каас-чараш бойдустуң черде бистиң республиканың кадыкшылга оран—Уш-Белдир аржааны турун турар. Ол черниң агтыгып үнүп турар күгүрлүг аржаан суу дыка бедик ам ыланарлыг. Ол аржаан кижи[illegible] [illegible] [illegible] хаара тудуп келген. Амгы уеде ол аржаанга Совет Эвилелиниң кайы-даа чүзүнден кижилер хөөп эмненип турар. «Силерниң аржааныңарга эмненип алырын чөпшээрел көрүнер!» дээн чагаалар курорт директору Василий Сүлдемович Белекейге үргүлчү кээп турар. Чамдык чагаалярны директор сонуургаан кижилерге нүүелдин-биле көргүзер. Оларның дыка [illegible] [illegible] [illegible] дүүрели чокка номчуур арга чок. Бир чагаадан каш одуруглар мындыг: «Мен чурттуң төп-ле курорттарынга эмнениң келдим, ынчалза-даа амдаа аки түңнел үнмеди. Силерниң курортуңарга эмнениримн чөпшээрээр болза, кандыг-даа шүүгелди төлээр мен. Ааргы чорзур деп чүве берге-дир. Чырык өртемчейге корне чурттап чоруур [illegible] [illegible] [illegible]. Үргүлчүден бир херээжен кижи биккен. Дайынга кадыын ышкынсап фронтучулар-даа, [illegible] [illegible] [illegible] дарынын кадыынның дугаайында сагыш салып чорууп [illegible] [illegible] курорттуң дирекцияынче бижип чорудуп турар.

Ол чагаа кааларнын [illegible] [illegible] тангап хармылары [illegible] [illegible] [illegible] шыдаттынмас боор турар. Чуге дээрге, курорт чүгле сезонунг ажылдаар азы чайнын үш [illegible] [illegible] [illegible] болуп турар. Бир сезонда үш чүс чедир кижи эмнениң кээр. Ол сан бола ийи катап өскен. [illegible] [illegible] [illegible] тери боттарының ажылдакчыларының эмненип чурттаар черлерин тургузан алган, ында кижилер кээп эмнениң турар апарганы-биле ындыг боор турар. Ылангыя авиаторларының болгаш автотранспортчуларының чурттаар черлерин тудуп алганы кайгамчык көрүштүг болгаш иштин, даштын дерип кылганы кон[illegible] [illegible].

Эң берге айтырыгларнын бирээзи — аржаанга ыы-чем аймаан чедирип алыры. Чер ыраг ырак, чем аймаан чүгле самолёт-биле чедирер болганы [illegible] [illegible] [illegible] турар. Ынчангаш директор Василий Сүлдемовичиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Тываның бир ырак булуңу черге эмнениң турар бүгү кижилерни [illegible] [illegible] өске-даа хандырылгазын чедиишкиниг органнизаворы омыр эвес. Бо ажыл-херекти кылырынга директорга дузалаар кижилер херек. Столованың улуг повары З. Ф. Парилова ааш-чемни амданныг [illegible] [illegible] [illegible] көөринге бөдүнүп уран [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Сөөлгү үшкү сезонда кол эмчи Я. Г. Бондарев биле ниити аарыглар эмчизи Елена Даваевна Оюн ажылдап, эмчи талазы-биле херектиг сүмелерни үргүлчү берип турганнар.

Уш-Белдир курортка хол бөмбүүнүң, бал кагарының, биллиард ойнаарының болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шаннаалдарны тывыскан. Бир солун чүве тыва хүреш телезы-биле маргылдааны эртирген [illegible].

Эртен айда курортка Тудусжулар хуунуз база ССРЭниң Агаар Флодунуң хүнүнге таварыштыр кежээлер [illegible] [illegible].

Эрткен турган кежээлерде дыштанганчыларның болгаш курорт ажылдакчыларының мурнунга Кызылдың № 48 тудуг эргелелиниң штукатурмаларларының бригадири, партияның XXV съездизиниң делегады А. И. Ельшова, Хамнаты ужар чуулдуң Красноярск эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы М. И. Даниленко, реактивтиг «ТУ-154» самолёттуң штурманы И. И. Питреев болгаш оон-даа өскелер чүве чугаалап берип турганнар.

Дыштаныкчыларның демдеглел дептерлеринде арттырып каан бижимелдери база солун.

«Тыва транспорт эргелениниң [illegible] [illegible], ол черниң Уш-Белдирде оранбажыңын арыг-шевер тудуп турар кижилерге, курорттуң эмчилеринге болгаш бүгү эмнеге [illegible] [illegible] [illegible] чеггирбис. Биске бүгүн [illegible] [illegible] [illegible] ду...»

Мындыг бижимелди Красноярск [illegible] [illegible] транспорт эргелелиниң начальниги эш Кучинский арттырып каан болган. Өске-даа бижимелдер [illegible].

Уш-Белдир келир үеде амгызындан-даа артык улуг кадыкшылга чери болур аргалыг. Ам телевизор бүгээр ванна (эмнениир) корпусту, [illegible] [illegible] [illegible], Оон ынай клубту, улус чурттаар чаа корпустарны тудары көрдүнген.

Н. ВАНЬКОВ,
дыштанганчы.

Чаа-Хөлчик районунуң Культура бажыңының «Хемчиктиң аялгазы» агитбригадазы чоокта чаа Чаазанага бөлүп эрткен агитбригадалар көрүлдезинге ушку чөрин алган, ол коллективтиң «Чыраа-Бажы» совхозтуң кукурузачыларынга концерт көргүзүп турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Солун болгаш номчукчу

ХАРЫЛЗАА УЛАМ БЫЖЫГАР

Чоокта чаа Эрзин районнуң төвүнде Культура бажыңынга «Шынның» номчукчуларының хуралы болган. Номчукчулар-биле ужуражылга хуралынга солуннуң килдис эргелекчизи Т. П. Хертек редакцин ажылының талазы-биле дыңнадыгны кылган.

Республиканың экономиказының болгаш культуразының улам-на чечектелиишкинин даап демисээлге, ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге, СЭКП-ның XXV съездизиниң болгаш ооң сооңдагы Пленумнарының шиитпирлериниң амыдыралга боттандырарынга «Шын» солун улуг рольдуг болуп келген. Бо талазы-биле аңаа чүве чугаалаачылар улуг үнелел-биле демдеглеп турганнар.

Иштикиде болгаш даштыкыда-даа байдалды хамыктың мурнунда солундан номчуп, билип алыр бис. Сөөлгү үеде «Шынның» арыннарында үнүп турар материалдарның утка-шынары бедик, дыл, домаа чидиг, номчукчуну хаара тудуп турар апарган. Ылангыя «Социалистиг чарыштың экраны», «Улус-чу контроль», «Хойлуг кижи каас» болгаш өске даа арыннар, булуңнарның материалдарын номчукчулар сонуурган келген.

Ол ышкаш коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларын чер-черде комплекстиг шиитпирлеп турарының дугайында база совет амыдыралдың овур хевирин көргүскен материалдарны болгаш интернационалчы найыралга турасклатакан чүүлдерни доктаамал чырыдып турарын солуннуң редакциязынга номчукчулар күзээн.

М. ХОВИГА.

«Балык өстүрерин улам ындай хөгжүдер болгаш чурттуң аңаа суг хөлбектеринге балык тударын ковудедир талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында балык ажылының база балык тударының талазы-биле эртемшинчилелдерин күштелдерерк, чурттуң иштики хөлбектериниң балык курлавырларын [illegible] [illegible] эртемниг үндезиннерин 1979—1982 чылдарда ажылдап кылырын боттандырып чорудары. Сонгу-Барыын чүктүң, Сибирьның болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң улуг хоолдерниң болгаш суг шыгжамырларының балык талазы-биле продуктулуун бедидериниң хемчеглерин ажылдап кылыры, балыкты үлетпүрге үндезилеп өстүрериниң интенсификастазы баш удур көрдүнген.

Амур хемде балыктың чүс ажыг хевирлери бар. Оларның хөй кезии—калуга, амур осетр, желтощек олар ховар балыктар болур. Курлавырларны камгалаарының болгаш ковудедип өстүрериниң контролюн «Главамуррыбвод» балык камгалалының Алдыы Амур инспекциязы боттандырып турар.

Балык өстүрукчүлери — ихтиологтар болгаш техниктер үүргене чажар коз черлерге түскай хайгаарал пунктуларын тургускан, аңаа кыс балыктарның баш санап, келир чылын чеже балык бар болурунуң дугайында чижек сан-түңнү берип турар.

Амгы үеде Алдыы-Амурнуң бессейнинде ындыг алды пунктулар ажылдап турар. Ихтиологтарның шинчилелдеринин үндезининге балык тударының планнарын тургузар.

ЧУРУКТА: үүргене чашкызынын соонда кетаны ихтиолог Лидия Кислицинаның көрүп турары.

А. ШЛЯХОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СӨӨЛГҮ БӨРҮЛЕР

Сөөлгү артып калган бөрүлерни камгалаар дээш Италиядан шиитпирлиг хемчеглер алдынып турар. Бүгү чуртта бөрүлерниң саны амгы үеде 150-ден ашпас деп бодап турар. Оларны аңнаарын шыңгыы хоругдаан. Сөөлгү ийи чылда элээн каш бөрүлерни аглап туткан. Оларны ол-ла дораан хостуг чорзун дээш салып чорудупкан болгаш көк бөрүлерниң кайда чоруп турарын медээлеп турар радио дамчыдыкчыларын оларның мойниарында баглагылап каан.

Араатан бөрүлер эвээш саның бөлүктер болуп алгылаап Апеннин чартык ортулуунуң [illegible] [illegible] [illegible].

Сөөлгү хайгааралдарны ажыглап алгаш көөрге, бөрүлерниң туруп турары арга-арыглары кыш аймаа чок болгаш-биле олар сүүрээн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

(«Труд» солундан)

Оорлар баш сугар чер тыппазын

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ КӨӨР

«Шын» солуннуң [illegible] рында оорлаар чоруктарга удур демиселди күштелдирер [illegible] [illegible] [illegible] турар сагаа-саналдарын, сүмелерин чүүлдүзүнүп турар мен.

Бистиң аравыста пинтиледге ажыктыг ажыл кылбас, олбо чер кезип, эрагалап чоруур кижилер база шиитниң малын ажаап-карактаары-биле хүлээп алгаш, хараысалгазын уттур, ажылынга ак сеткилдиг эвес ийи-чаңныс малчыннар бар. Оор херекти кол[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыл кылырындан оспаксырар ийикне, азы мурнунда [illegible] удаа санчыгдал, дугаардал [illegible] [illegible] [illegible] үүлгедип турары билдинир. Ол дугаайын өске ап-өөр база [illegible] турар.

Сөөлгү үеде пенсионерлерниң хуу малын оорлаар чоруктар чер-черде көвүдээн. [illegible] [illegible] [illegible] да чижекти кинрип болур. «Чодураа» совхозтуң үндезилекчилери [illegible] О. Болат-оол, С. Шокар-оол оларның үш аъдын, инек, [illegible] [illegible] [illegible] оорлап апарган. С. Шокар-оолдуң ийи моддурганыяк бирээзи Тес-Хем районнуң мал хүлээп алыр черинден тывылган, өскезин «Чодураа» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Э. Содак дээрин соккаш. Самагалдай суурга садып туртап туттурган.

[illegible] [illegible] [illegible] на ам-даа кинрип болур. Чангай амыдырал-чурттаалгазын эргиниң артыышкыны — оор чорукка орваш, өске кижи[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эптеш чогу-биле шыңгы сойгалаары чугула. Ынчангаш [illegible] [illegible] [illegible] ажылы чок, ол-бо уланп чоруур кижилерни суда салбайн, [illegible] [illegible] алыр болза чогуур. [illegible] [illegible] ларының даа мал-маганын оорлап алгаш, ыңай-бээр сүрүп апарааш, «ычазын» удур-дедир орнажыр чоруктар бар. Чижээ, «Чодураа» совхозтуң малчыннары [illegible], Бугалдай оларның аалдыдын Эрзин районга сүрүп чедиргеш, аңаа савгарып турда оорларны туткан. «Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шыраа салбырының малчыннары Ч. Дыраа, С. Очур-оол оларның читкен аъттары Өвүр районнуң девискээриндеи тывылган.

Истелге органнарының талазындан чонңун негелде, хемчеглерлеринге дыңнангыр эвес чоруктарның бары канчап-даа таварыштпас. Пенсионер Даниил Ондар эрткен чылын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тывылган. Когарып кижиге оон чидиртен малын эгилер азы төлөдир талазы-биле райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң кандыгдаа боттуг хемчег албааны ол хомудап чугаалап олурар.

Районнуң ажыл-агыйларында малдың баш санын хорадыр, чидирер чоруктар эвээжевейн турар. Ооң кол чылдагааны болза мал ажылынга кижилер хүлээп алыр эптыраны [illegible] [illegible] шиитпирлеп турарында. Совхозтар директорлары малчыннар кижилер тывылбас-тыр дээш дүшкен-на кижилерни мал ажылынга хүлээп ап турар чоруктар бар. Ындыг кижилер [illegible] [illegible] когарал чедирип, малды оорлаар, [illegible] [illegible] турар. Мал ажылынга ажылаар кижилер [illegible] [illegible] айтырыгны [illegible] эвес, бүгү талалыг шыңгыы көөрү чугула. Оон-биле кады совхозтарның [illegible] [illegible] нуң ой-шыңгы кылыры база ол айтырыг дээрин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үттүс ужурлуг.

[illegible]-даа, [illegible] ларының-даа хууда [illegible] регизин, мал-маганын оорлап турар арын-нуур чок оорлар-биле демиселди бүгү талалыг [illegible] [illegible] [illegible]. Ынчангаш аңаа кижи бүрүзү идепкейлиг киржир апаар.

Д. ЧООДУ.

Тес-Хем район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе» Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Хөглүг старттар».
11.40—«Гүлүнг кижи дугайында тоожу». Урал-чечен фильм.
13.10—«Ырак-даа бол чоок». Документалдыг телефильм.
13.40—Коми АССР-ниң Күрүнениң ыр болгаш танцы ансамблиниң концерти.
14.10—16.30—Чапсар.
16.20—«Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң. Кинопрограмма: «Ангарада хоорай», «Сибирьжи характер», «Соңгу чүкчүлер».
17.35—Н. Паганини. Оркестрлиг скрипкага № 1 концерт. Делегениң П. И. Чайковский аттыг конкурузунуң лауреады И. Груберт болгаш «ССРЭ-ниң Күрүнениң симфониялыг оркестри күүседир. Дирижеру — делегей конкурузунуң лауреады П. Коган.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.30—[illegible].
18.50—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». Документалдыг.
19.05—[illegible].
19.25—[illegible].

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—Чиик атлетика талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Тбилисиден дамчыдары.
20.30—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы профессор А. А. [illegible] чорудар.
21.00 «Сактышкыннар немежээ». Телешииниң баштайгы көргүзүү. Автору Г. Березко.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—[illegible] [illegible] [illegible].
00.15—01.00—Украинаның Күрүнениң Г. Веревка аттыг үлегерлиг улустуң аялгалыг ыры ырлаар хорунуң концерти. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15—«Бистиң салыывыс».
18.40—«Бышкан тараазын үе»...

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.50 «Сургуулдар». Л. Леоновтуң романы баштайгы телешии. 1-ги серия.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Прокаженная» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 17.00, 18.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Харда поезд» 9.30, 11.00, 13.15, 15.45, 17.15; «Өске кижи» 12.30, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бирги класска чурттан чораавнар» 15.00; «Шеригге чаа кавалерлер дайынче чорупкан» 16.30, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаде бергени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СЭКП Кызыл [illegible] улус депутаттарының Кызыл хоорай Соведи 1931 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, хоочун совет ажылдакчы, республика ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер **Борис Уважаевич ТАГБАНЫҢ** үр болгаш аар аараанының соонда 1978 чылдың сентябрь 16-да мөчээнин дыңнадып, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге [illegible] [illegible] илергейлеп тур.

Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу, Даңныыр-тывыш ажылагый эргелели 1931 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] [illegible] [illegible] эргелелиниң [illegible] чылап, республика ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер **Борис Уважаевич ТАГБАНЫҢ** үр болгаш аар аараанының соонда 1978 чылдың сентябрь 16-да мөчээнин дыңнадып, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге [illegible] [illegible] илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-34-63, редакторнуң оралакчызының 2-20-24, 2-34-25, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-31-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистеринин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17551. Чагыг № 2684.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-01066

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 219 (10816) | 1978 чылдың сентябрь 20, среда | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 2 көп.

АЖЫКТЫГ ЧОРУК, ШЫНАР

Оңгу беш чылдың үшкү чылының төнеринге чедир дөрт айдан бичии-ле хөй үе арткан. Ол үе дээрге, күш-ажылчы коллективтерниң амыдыралынга болгаш партия организацияларының ажылынга-даа харысалгалыг үе болур: 1978 чылдың планның даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ыяап-ла күүседиринче бүгү күштү салгаш турар ужурлуг.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунга: **«Бөгүн дүүнгүзүнден эки, даарта—бөгүнден эки ажылдаар... Эки ажылдаары дээрге-ле шынарлыг кылырынче, ажыктыг чорукче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарынче чүткүл-дүр»** деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев чугаалаан. Республиканың үлетпүр, транспорт, тудуг черлериниң партия организациялары ажылга ону удуртулга болдурбушаан, коммунистерниң, ажылчы чоннарның бүгү күжүн бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырары болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш демиселче мөөңнеп турар. Оон чижээнге, автосептелге заводунуң, дааранылга фабриказының, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, «Кызыл ЦЭС тудугунуң», пассажир автотранспорт бүдүрүлгезиниң партия организацияларының ажылындан көрүп болур. Бо черлерниң партия организациялары хүн бүрүде камналганың чурумун шыңгыы сагыыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш бүдүрүлгениң курлавырларын долузу-биле ажыглаар дээш боттуг ажылдарны кылып турар.

Бүдүрүлгелерде партия организацияларының ажыктыг чорукту улгаттырары дээш организакчы ажылының түңнелинде бо чылдың сес айларында эрткен чылдың чогуур үезинге бодаарга, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 10,7 хуу, кол фондуларны ажыглаары —34,3 болгаш чуък сайгарылгазы—15, үүрмектеп садар бараан саарылгазы—6,7 болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазы — 10,5 хуу улгаткан.

Ынчалзажок бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш шынарны бедидери дээш ажылда четпестер ам-даа бар. Чамдык бүдүрүлге черлери, ылангыя «Тудуг кезектери» комбинат, Элегес-Аксының туүйбу заводу, Улуг-Хемниң кыш үлетпүр ажыл-агыйы төлевилээн күчүлерге шалыпкын чедер болгаш бүдүрүлге фондуларын долдур ажыглаар талазы-биле ажылды чедир кылбайн турар.

Кол сорулга болза, эртем-техниктиг депшилгениң шапкынчыдар, мурнакчы аргаларны ажыглаар, хол-биле кылыр ажылдарны механизастаар бүдүрүлгени чаартып, чаа техниканы нептередир талазы-биле мурнакчыларның дуржулгазын өөренип, боттарынынга нептередири болур. Ниитизи-биле алырга, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери бүдүрүлге чорудулгаларын сайзырангайжыдарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерниң база ажыл шагын долдур ажыглаарының талазы-биле хемчеглерни ап, ажыл шагы үзүп, прогул кылыр чорукту узуткаары чугула. Бо чылдың баштайгы алды-ла айларында үлетпүрге болгаш тудугга 20 муң хире кижи-хүн ажыл шагы үзүлгенинден 448 муң рубльдиң үлетпүр продукциязы чедир кылдынмазын бооп турар. Ынчангаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажылчыннарны даанган ажыл-херээнге харысалгалыг болурунга кижизидер, ажыл хүнүнүң шак-минута бүрүзүн чидирбес дээш демисежир талазы-биле улуг ажылдарны ам-даа чорудары чугула. Бүдүрүлге болгаш тудуг черлеринге күш-ажылдың сагылга-чурумун сагывас, курлавырларны чедир ажыглавас чорукнуң түңнелинде республиканың чамдык тудуг организациялары 434 муң рубльдиң чиг-эдин болгаш материалдарын ажыр чарыгдаан. Оларга «Тываның тудуг материалдарының каттыжыышкыны», «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели, «Тудуг кезектери» комбинат, «Чер ажылдарының» тудуг эргелели болгаш өске-даа черлер хамаарыжыр.

Продукцияның шынарын экижидер болгаш материалдыг курлавырларны долузу-биле, чөп ажыглаарын хандырар төлээде, бүдүрүлге чорудулгазын сайзырангайжыдар, оон культуразын бедидер, кадрларны кижизидер, ажылчы чоннарның политиктиг, ниити билииң болгаш профессионал мергежилин бедидер талазы-биле ажылды күштелдирер ужурлуг. Ол ышкаш бүдүрүлге, тудуг черлериниң удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының харысалгазын бедидер, ажыл-агыйны удуртурунуң стилин болгаш аргаларын сайзырангайжыдар болгаш чугула айтырыгларны шалыпкын, шын шиитпирлээр талазы-биле ажылды шыңгыырадыр херек. Оңгу беш чылдың болгаш оон үшкү чылының планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартып, оон түңнелдерин чогуур үезинде үндүрери, мурнакчыларны мораль болгаш материал талазы-биле доктаамал шаңнап-мактаары эргежок чугула. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш бо талазы-биле организакчы база политиктиг ажылды чер болганга улам күштелдирери—чугула сорулгаларның бирээзи.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИН, ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫН, КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛДИ ШАЛЫПЧЫ ДООЗАРЫ – ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРЫ

УЛАМ МӨӨҢНЭЭР

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ның XXII съездиниң аттыг совхозтуң ажыл-шичилекчилери бо хүннерде сиген белеткээрин үргүлчүлеп турар.

Совхоз бо чылын 1300 тонна сиген белеткээр планныг. Сигенчилер ийи бригадада хааржы туттунган. Бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышты он хонуктан үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. Боро-Хөлде төп сиген бригадазы (бригадири Данзы Ондар) доктаамал тиилекчи болуп келген.

Хайыракан баарының тыгында № 2 бригада (ноган бригадазы) доңгелиитер болгаш хараганнар аразындан, оймактардан үнген сигенни хол кадыыры-биле кезип турар.

Совхозта Культура бажыңының чаңында Боро-Хөл аттыг агитбригада мал чеми белеткээр чугула кампания үезинде сигенчилерге бир удаа концерттиг организаан кылган болгаш бригадатептеринге агитхуудуктарны, комсомолчу прожекторларны, хана-солуннарны үндүрткээн.

Бригадаларның сигенчилеринге СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле таныштырып, совхозта партком секретары К. К. Куулар «Кодээ ажыл-агыйның улам ынай хөгжүдери—бүгү улустуң херээ» деп лекцияны номчаан.

Совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш кодээ Советтиң күүскому мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү мөөңнеп, шефтээшкиннерниң удаа-дараа организастап турар.

В. САТ.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-31»: эртемниң эрге-ажылынга

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитада «Салют-6» — «Союз-31» эртем-шинчилел комплекизиниң ужуушкуну уламчылап турар.

Сентябрь 18-те Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков дыштанган.

Долгандыр турар бойдусту өөренип кооргуну эрге-ажылынга дүүштүр космонавтылар Чер болгаш делегей океанының кырын хайгаараан, биология шенелделериниң программазын ёзугаар даалгаларны күүсеткен.

Экипаж эртен хүннерде эртем-техниктиг чамдык шинчилелдерни болгаш шенелделерни күүсеткен. Чижээ, Ай туттурганының үезинде БСТ-1М деп телескоптуң дузазы-биле Айның ажытталырын шинчилээн болгаш чуруктарга тырттырган.

Космос материаловедениезиниң программазын ёзугаар «Кристалл» тургузугга технологтуг эъчегле шенелделерни, оон иштинде совет-чехословак «Морава» деп шенелдени кылган.

Экипажтың клеткелдерни болгаш телеметриктиг информацияларны ёзугаар алырга, орбитада «Салют-6—«Союз-31» комплекстиң борт системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Космонавтылар Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыкшылы байдалы эки.

Л. Н. Толстой —чурулга уран чүүлүнге

Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан эртем конференциязы сентябрь 18-те, Москвага, ССРЭ-ниң Чурулга академиязынга болуп эрткен. Академияның оралакчы президентизи В. С. Кеменов бодунуң эге чугаазынга улуг чогаалчының чурулга уран чүүлүн хөгжүдеринге чогаадыкчы салдарының ужур-дузазын демдеглээн.

Конференцияга чуве чугаалаан чурукчулар болгаш уран чүүл шинчилекчилери боттарының илеткелдеринге болгаш [illegible] Л. Н. Толстойнуң эстетиктиг үзел-бодалдары болгаш оларга марксчы-ленинчи үнелелиниң делегей культуразының [illegible] чурулга [illegible] хөгжүлдезинге салдарын; бүгү совет база графикада классиктиг чогаалдарны чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БАКУЖЕ ЧОРУПКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев сентябрь 18-те Бакуже чорупкан. Азербайджанның [illegible] Ленин орденин тывыскарынга тураскааткан байырлалдарга ол киржир. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко оон-биле кады чорупкан.

Вокзалга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидат П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүннери Г. С. Павлов, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның кежигүннеринге кандидаттар М. П. Георгадзе, В. С. Папутин, С. К. Цвигун, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери А. И. Блатов, К. М. Боголюбов, Ю. М. Чурбанов, өрүк харылзаа министри Н. Г. Павловский, даштыкы садыг министриниң оралакчызы Ю. Л. Брежнев олар үдээн.

Аян-чорукка Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Делегей информациязының килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. М. Фалин, СЭКП ТК-ның херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец үдеп чоруур.

(СЭТА).

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА БАРГАН

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязының 33-кү сессиязының ажылынга киржикчилер-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Нью-Йоркта чеде берген.

Украин ССР-ниң делегациязы ол республиканың даштыкы херектер министри Г. Г. Шевель баштадыр. Белорус ССР-ниң делегациязы ол республиканың даштыкы херектер министри А. Е. Гуринович баштадыр КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга база чеде берген.

Аэродромга А. А. Громыко [illegible] делегациязы чугула шуулганы кылдыр көрүп турар бис, тайбыңны быжыглаарының, улустарның [illegible] айтырыгларны шиитпирлээриниң талазы-биле сонгаарладып болбас сорулгалар оон мурнунда турар.

Бодунуң бүгү-ле чорууун болгаш чангыс ийи эвес чүүлдери турзажок, делегейниң амгы байдалы сөөлгү чылдарда чедип алдынган боттуг өскерилгелерни быжыглаарынга таарымчалыг болуп турар. [illegible] чорукнуң [illegible] [illegible]

Тайбыңны, делегейге салбас сады ажылдажылганы камгалаан бодунуң төлээлеп [illegible] чугаалааш. Нацияларның [illegible] улустарның [illegible] КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүлээп алган шиитпирлериниң соонда оларны амыдыралга херек кырынга боттандырган турары база чугула.

Бир ээс боо-чепсекти эдере бүдүрерин соксатпас болза, чепсегленишкинниң дүжүрериниң херээнге депшилге чедип алдынмас болза, тайбың быжыг болгаш үр үелиг болган турун ыыдавас. Ол ам безин ниитиге дулаан көрдүнген факт болу берген. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле таарымчалыг шиитпирлерни хүлээп алган түскай сессиязын [illegible] ол дугайын херек [illegible]. Ам ол шиитпирлерни амыдыралга боттандырарының төлевилели херектер чугула.

Совет Эвилели ону чедип алыр дээш бодунуң хамааржылга бүгү чүүлдерин кылыр. Чепсектиң кандыг-даа хевирин, хамыктың [illegible] массалыг узуткаашкынның боо-чепсээн өске чүүлдер-биле дугуржуушкун ёзугаар кайы-кайызын бичии-даа [illegible] соонда [illegible] шуут дүжүрерин ол белен. Оон баштайгызы—бистиң саналдарывыс. Ол саналдарны бо-даа удаада КНО-нуң Кол Ассамблеязының база деткиир бооп деп [illegible] турар бис. ССРЭ бодунуң талазындан КНО кежигүннери өске чурттарның шак ындыг сорулгалыг чедип алырынче угланган саналдарын боттуг ёзу-биле көөрүнге белен.

АКШ-ла бистиң чоруу турганывыстың үезинде совет-америк ужуражылгаларның болур. Ол ужуражылгалар кол кичээнгейни стратегтиг шаар халдаашкынныг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында ажылдап [illegible] турар дугуржулгаже, артык турар айтырыгларны кайы-даа талага таарыштыр шиитпирлээшкиннерни дээди тывырынче салган турары чугула.

Түңнелинде Нью-Йорктуң чурттакчыларынга, бүгү америк улуска эң-не чылыг йөрээлдерни дамчыдарын чепшээрээн көрүнер.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЯН-ЧОРУУ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң чалаганын ёзугаар Чехословакия шериг делегациязы Чехословакияның Компартиязының ТК-зының кежигүнү, Чехословак Социалистиг Республиканың национал камгалал министри армия генералы М. Дзур баштадыр албанның найыралчы аян-чоруун кылып, Москвада келген.

Аэродромга ол делегацияны Д. Ф. Устинов, албанның өске-даа кижилери барып уткаан. (СЭТА).

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

«Хемчик» совхозтуң тараажылары оңгу беш чылдың үшкү чылының дүжүдүн ажаарынче бо айның эгезинде массалыы-биле кирген. Бо хүннерде совхозтуң тараа шөлдеринде шупту сес комбайн ажылдап турар. Совхозтуң кол агроному Кызыл-оол Кочбуевич Хонушку чаа дүжүт дугайында мынчаар чугаалап турар:

— Кааңнаашкынның уржуу-биле чамдык тараалар орта үнмээнинден чал чеңн кылдыр кезерин көрген. Чамдык шөлдерни шуут үндүр онжаан. Ам ниитизи-биле 740 гектар черден тараа культураларын ажаар бис. Баштай кестинген 96 гектар тараа шөлүнден 15,2 центнер дүжүттү алдывыс. Ам 220 гектар чер кестинген, дүжүт бир гадан ортумаа 10 центнер болуп тур.

Тараажыларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Ону беш хонуктап түңнеп турар. Комбайнерлер Виктор Саая, Николай Сенгаш, Хомушку Матпа-Дорже олар баштайгы чеди хонуктуң шалыпчылары болганнар. Совхозтуң Күш-ажылчы алдар тугун оларга тураскаадып көдүрген.

Механизаторларның хову турлаан эки дерип каастаан. Ажыл-ишчилерни сорук киирип турар лозуң, плакаттар бар, лекция, беседалар удаа-дараа болуп турар.

Дүжүттү чиирип чок, шынарлыг ажаап алыр дээш ажыл хайнышкынныг чоруп турар.

Х. МОНГУШ.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары 1200 ажыг гектар черниң тараазын ажаап алган. Гектардан ортумак дүжүт беш центнер болуп турар. Ажыл-агыйның шөлдеринде чээрби ажыг комбайн ажылдап турар. Ажаап алыышкынны ападтың-арга-биле чорудуп турар.

Чаржып турар комбайнерлерниң бирги одуруунда Б. К. С. Биче-оол чоруп турар. Дүжүт ажаап алыышкыны эгелээнден бээр ол бодунуң комбайны-биле 100 тонна тарааны бастырган. Оон чедиишкиннинге тураскаадып күш-ажылчы алдар тугун көдүрген. Комбайнерлер дүжүттү дүрген ажаап алыр дээш үйгу-чыдын чок күженишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы комбайнер Бахту-Кириш Салчакович Биче-оол ажаап алыышкынында.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

СЭКП РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПЛЕНУМНАРЫ

Дүүн СЭКП Моңгүн-Тайга райкомунуң пленуму болуп эрткен. «Социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарын улам ынай күштелдирериниң дугайында» СЭКП райкомунуң мурнундагы пленумнуң шиитпирлерин күүседип турарының дугайында информацияны ында СЭКП райкомунуң инструктору Т. Д. Хертек кылган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. К. Д. Монгуштуң өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр ону СЭКП райкомунуң секретары хүлээлгезинден хостаан. СЭКП райкомунуң секретарынга Ш. С. Кочагаш соңгаан.

Пленум партияның ээлчегтиг район конференциязын чыылдырар дугайында доктаалды хүлээп алган.

* * *

Чоокку эрткен хүннерде болгаш дүүн СЭКП Бай-Тайга, Тес-Хем, Тожу, Эрзин, Улуг-Хем, Өвүр болгаш өске-даа райкомнарының пленумнары болуп эрткилээн. Оларга партияның ээлчеглиг район конференцияларын чыылдырар дугайында шиитпирлерни хүлээп алган.

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ ДООЗАР

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде ниитиниң малын кыштаар тур ажырар дээш малга быжыг оран-савуу тургузарын чугаалаан күчээнгейни уландырган. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның № 2 КМК-зының коллективи «Суглак» совхозта 400-600 баш инек азырар кажаалар тудуп турар. Ук кажааларның тудуунга 205 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыры көрдүнген. Сентябрьның 18-те байдал-биле алырга, ында 92 муң рубль хире акша-хөреңги шиңгээттинген.

Амгы үеде бо объектиде № 2 КМК-ның 3 бригадалары ажылдап турар. Бирги кажаада Евгений Михайлович Петровтуң 12 кижи составтыг бригадазы ажылдап турар. Бо бригада ында ажылды апрельде эгелээн. Ынчалза-даа баштайгы айларда ажыл шуудаваан. Оларны өске тургузуглар чардыктырып-даа турган. Июньнуң ийиги чарлындан эгелеп ажыл эки шуудаан. Бо кажааның ханаларын дуглаан, кырының оргаларын салып каан. Кажааның ортузун дургаар чоруткан бетоннаан орукту бүрүн дооскан. Оон кажааның малга чем салыр бээр оргалчигештерни шөлдерип ам-даа бетоннап турар. [illegible] база орту кирип берген.

— Бо кажааның кырын дуглаар ажылдарны амгы үеде чорудуп болур. Ынчалза-даа кижи саны арай чедипес. Материалдар ам дээрезинде бар, ажырбас деп болур. Ынчалза-даа дилиг материалдары чамдыкта үзүктели бээр. Оргалар кылырынга 220 санныг 10 метр узун хемчээлдиг чудуктар херек. Оларның бисте чүгле 68-и бар. Арткаңнары ам-даа чок — деп тудугнуң мастери Анатолий Федорович Сенченко чугаалаан.

Георгий Александрович Березиновтуң 10 кижи составтыг бригадазы ийиги кажааның тудуунда. Кажааның тудуун бир эгезинден орай эгелээн. Ынчалза-даа бо бригада бедик темп-биле ажылдап турар [illegible] дир-даа чугаалады лар. Кажааның бетонныг оруун кылып дооскан. Малга чем бээр оргалчигештерниң шалазын чаа-ла бетоннап бар чоруур. Хана кылдында панттусту бетоннаарын база-ла эгелеп каан. Ону ам чоокку 2 хүннерде доолуптар.

Объектини материалдар-биле хандырарын база «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының бүдүрүлгелери харылзап турар. [illegible] хайгааралда алган болду.

Планда көрдүнгени үш кажааларны декабрьда ажыглалга киирер ужурлуг. Ынчалза-даа КМК-ның коллективи СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле [illegible] дааштыгының эгезинге чедир, октябрь 15-те кажааларның тудуун доозуп, ажыглалга киирерин шиитпирлээн. Ынчангаш бо объектиде КМК [illegible]

Кышка белеткел

Чылыг, ажыг хүннер турда бетоннаар ажылдарны бүрүн доозар дээш Г. Березиновтуң, Е. Петровтуң, Н. Соколовтуң бригадаларының кежигүннери чангыс кижи дег демниг ажылдап турар. Бригадалар шупту тудуг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүсеткилээн. Ылангыя Г. Березиновтуң бригадазы августа планын 2 катап ажыр күүсеткен.

Сентябрьның 1-ге чедир кажааларның тудуунда 73 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган. Бо айда ында ажылдың темпизи улам дүргедээн болгаш сентябрьның 18-ке чедир үш бригадалар мурнунда кылдынганынга немей 18 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип каан.

[illegible] ам-даа кылдынмаан. Ынчалза-даа КМК-ның тудугжулары кажааның тудуун октябрь 15-те доозарынга бүзүрелдиглер.

Н. ООРЖАК,
«Шынның» корр.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДӨРТКҮ ЧЫЛЫЖЫНЫҢ ТОСКУ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыылыжының тоску сессиязы 1978 чылдың сентябрь 21-де, эртенгиниң 10 шакта, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Республиканың Дээди Совединиң дөрткү чыылыжының тоску сессиязынга келген Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарын бүрүткээри 1978 чылдың сентябрь 20-де [illegible] 9 шактан эгелээш 10 шакка чедир үеде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң организастыг ажыл килдизинге, ниити каъттың, № 27 өрээлге кылыр. Телефоннары: 2-30-52, 2-46-34.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1978 чылдың сентябрь 21-де эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

ХРОНИКА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1978 чылдың сентябрь 19-та Чарлыы-биле эш Кара-сал Домбаанович Бүдүк-оолду Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының эргелелиниң начальнигиниң эрге-дужаалындан уштаан.

СЭКП ТК-НЫҢ ИЮЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

КОМСОМОЛЧУ СОРУК-БИЛЕ

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде, аңаа СЭКП ТК-ның Чиргилчин секретары нөр Л. И. Брежневтиң илеткелинге, бүгү ажылчы чон-биле база демей, бистиң совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары хандыкр таалажып, [illegible] программалыг сорулгаларын [illegible] шиитпирлерин [illegible].

Аъты турар совхозтуң комсомол организациязының учедунда турар 170 комсомолчунуң 71 хууда шуут-ла малдың ажыл-агыйының бүдүрүлгезинде хаара туттунган. Ажыл-агыйда 4 хойжу бригаданың ийизи комсомолчу анныяктарның. Оларның кежигүннери — аныяк хойжулар бөттарының арес-сорунтуг ажыл-херектери-биле эки бургу-зүгдерни чедип ап турар. Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында ол ийи бригада республиканың хойжу бригадаларының аразынга чарышка тиилекчилер болгаш 1 чергениң дипломнары-биле шаңнатканнаан.

ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге комсомолчу бүрүзү, аныяк кижи бүрүзү төлептиг үлүүн киирериче партия кыйгырып турар болгай. Ынчангаш ону бистер [illegible] ажыл херектери-биле харыылаар ужурлуг бис. Мен мааа бодумнуң ажылдап турарым комсомолчу-аныяктарның № 3 хойжу бригадазының ажыл-херектериниң дугайын чугаалап көрейн.

Бистиң бригадавыста 8610 хой бар. Оларның 67 хуузу төрүүр хой. Ында 33 хойжу ажылдап турар. Оларның 26-зы комсомолчулар болгаш аныяктар. Бисти амыыктар база немежип турар. Бо чылын ортумак школаны доозкан беш кижи хой ажылынга немежип келген. Бригада ленинчи комсомолдуң 60 чыл оонга алырыжыны, берикен социалистиг хүлээлгени алган, ону багай эвес күүседип турар.

Төрүүр чүс хойга онааштыр бо чылын 97 хураганның адыныж, күрүнеге дук чадар ажыл 100 хуу күүседип, Бижукулдери Н. А. [illegible] Ленинчи комсомолдуң шаңнагдары [illegible] Т. Т. [illegible] хойжу Б. Ш. Балдан болгаш [illegible] хойдан-на 98—100 хуурганы камгалап өстүргеннер. Бригадага хураганнар бүгү мал өсканы 72 хуузун комсомолчу анылактарның күжү-биле [illegible] октябрь 1-ге чедир [illegible] бригада кежигүннери 63 ажылдаар [illegible] тилдирип турар. Үстүнде чугаалаттынган чүүлдер ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылынга, Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга бистиң белеккис болур.

Эки ажылдаар дизе, эртем-билиг херек болгай. Ынчангаш партия, комсомол организациялары ында ажыл-ишчилерниң ниити болгаш политиктиг билиин бедидеринче [illegible] күштелдирүүн. Чыл санында ол айтырыгларны бригаданың социалистиг хүлээлгезинде айтып турар. 1978 чылда ортумак школа доозкан, комсомолчу путевка-биле келген 6 малчының ийизи бо чылын Красноярскиниң кодээ ажыл-агый институдунда, ийизи Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунда кирген. Оон аңгыда үш кижи [illegible] [illegible] Политиктиг [illegible] ай санында ийи катап [illegible] турар бис.

Совхозтуң [illegible] [illegible] хойжу бригаданың [illegible] Ында чурталга [illegible] [illegible] малы турар [illegible] [illegible] Кызыл-Бүлүң [illegible] Совхоз төвүнден бригада ыракта-даа болза, электри чырыын ында чедирген.

Оон-биле кады бисте чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар. Ынчангы малдың уктамын [illegible] жилер [illegible] ажыл [illegible] районда-даа, бистиң совхозта-даа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Оон-биле кады [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хой боор турар.

Амыктыг комсомолчу путевка-биле хой ажылынче кээп турар. А оларның ажылдары, хандыралгалары база-ла өзүүр негелдеге [illegible] Ынчангыш чайлагларга [illegible] майгыннар, өглер [illegible] а [illegible] оңу дазадыр материалдар [illegible] чок болур-дур.

Бо үстүнде айтырыгларже республиканың Кодээ ажыл-агый болгаш Садыг министерстволары кичээнгейни күштелдирер үе келген деп бодаар мен.

ТК-ның июль Пленуму социалистиг чарышты улам доштиг, үре-түңнелдиг организастаарынче, эки дуржулганы нептередиринче улуг кичээнгейни салган. Мында база-ла шиитпирлеге негуур айтырыглар хөй. Чаңгыс [illegible] өөрүгзүйн. Бистиң комсомолчу-аныктарывыс бригадазы Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазы-биле ийи чыл дургузунда чаржып келген. Ынчалзажок оларга чаңгыс-даа катап четпедивис, эки дуржулгазын-даа өөренип, солушпаан бис.

Маңаа холбаштыр ажыл-агыйларның дирекция черлери-биле кады комсомол райкому болгаш сумуну комсомолчу-аныктарның чарыштыг бригадаларының [illegible] солчулгазын ой-ойде органиизастап турар болза эки деп күзел бар.

Бүгү ажылчы чон-биле бир дөчей, совхозтуң анылактары, оон иштинде бистиң бригаданың кежигүннери СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам шиил ыжгыр таалазы-биле салган сорулгаларын күүседиринче бөттарының үлүүн киирер дээш моон соңгаар-даа комсомолчу сорук-биле ажылдаар.

Б. КУНГАА,
«Нарын» совхозта комсомолчу-аныктарның № 3 хойжу бригадазының бригадири.

ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДАР

ТАРЫП БООЗАДЫЛГА — ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга нөр Л. И. Брежнев хойнуң баш санын өстүрүп, оон продукузун көрүүн бедидери—база бир чылчаштыг [illegible] айтырыгларның бирээзи [illegible] [illegible] боттандырарынга бир чүгүла чүүл база төрүүр малы [illegible] та тарып боозадыры болур. Бо ажылдар байдала шуут деңнелде туттунган болдуг, ында ээн техникалар, чедимчилер бар [illegible] [illegible] «Хемчик», «Шынаа» совхозтар [illegible] хойларны өттүр тарып боозадып, мурнуңу чылдардан хөй хураганны малдан алган.

Бо чылын Бараан-Хемчик районунуң ажыл-агыйлары 256 муң хойну [illegible] боозадыр ундурут. Оон иштинде 29 муң хойну тарып боозадырын [illegible] [illegible] бо чугула соннуче [illegible] [illegible] база болдуп [illegible] ону эрте чорудуп эгелээн. Районга хой тарып боозадыр чеди пункт ажылдап турар. Оларның бирээ малчыныарлары [illegible] чаныга туруп [illegible] болгаш хойну база тарып боозатхан. «Хемчик», «Шынаа», «Бүрлыг» совхозтарының ырашкы чайлаа—Чаа-Адырга кылган пунктулар эки ажылдап, аңаа кадарып турган ходанниарын бирее бүрүн тарып боозатхан. Сентябрьның эгезинге чедир районга шитинги-биле 15480 хойну [illegible] кииргеп болгаш оон иштинден 8635 хойну тарааң.

Хойларны тарып боозадыр чугула ажылды «Хемчик» совхозунуң [illegible] Мөңгүш Бүрбү) эки организастаан. Мында бо ажыл ам моолурупда [illegible] Совхоз бо чылын 63 муң хойну [illegible] Баштай ам 52 муң хой ону дуээп болгаш оон иштинден 4,5 муң хойну тарып боозадып турган. 3 пункт хойну тарып [illegible] [illegible] «Шынаа» совхозтуң [illegible] [illegible] [illegible] «Бараан» совхозтуң [illegible] [illegible] 11330 хойнуң 12005-ин, «Шынаа» совхозтуң [illegible] хойнуң [illegible] [illegible] [illegible] «Бараан» совхозтуң Аът-Баглааш, Хаялыг, «Шынаа» совхозтуң Аңгаты салбыраарының хой чаржыр пунктулары [illegible] турар.

Хойларны тарып боозадырда пунктуларну кадыг хай турда холбаа болган, ону эм-даа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ажыл чүгүл [illegible] берелик [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кодаңнарны пунктуга экизэрниң графиги шыы эвес кылган. Хүнде 2—4 коданны эккеп тарылар [illegible] ундурут турар. [illegible] чугае бир коданны [illegible]. Салбырның 10 кодан хоюндан сентябрьның баштайгы он хонгуу 200 бо [illegible] хойну тарып боозатхан. Хоюжулар ам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Бараан-оол [illegible] [illegible] Караллаг Бичен [illegible] Отта Хогурук [illegible] [illegible] [illegible] 3 совхозтуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Салбыр эртемчиниң «Бистиң малчыннарывыс боттарының [illegible] бо [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тарып боозадылгага [illegible] [illegible] [illegible] бар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Хондергей, Аът-Баглааш, Аңгаты салбырыларының хоюжуларының моңгуруу ам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ынчангаш ам оол сорулга болза бо чугула кампаниязы шынарлыг чорудуп кадын болуруунда хойларның ийи-үш катап [illegible] [illegible] ажылда четпестерни дарый чайладыры болур. Ону чорууру [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чамааржырыр доорлиг хойжу, специалист бүрүзү утпас ужурлуг.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корр.

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбыры кукуруузаның кезип доозуп турар. Аныяк механизатор Владимир Куулар хүн нормазын 120 хуу күүседип, эки ажылдаан.

ЧУРУКТА: аныяк механизатор Владимир Куулар.

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң механизаторлары чаа дужуттуң тараазын ажаап алыр дээш аразында чарыштыг ажылдап турарлар. Совхозтуң хоочун комбайнери Сарыглар Далаа бо чылын 400 гектарның тараазын кезер хүлээжесиг. Ол ам хүн нормазын 120 хуу чедирип, чурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: «Алдан-Маадыр» совхозтуң хоочун комбайнери Сарыглар Далаа.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: Чагыкчылар-биле кады ажылдажылга

Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводу 70 ажы электромашиналарны [illegible] Шаналдар-биле үндүрүп турар. Оларның үштүң бирн кодаге ажыглаттынар кылдыр көрдүнген. Онгу беш чылдың төнчүзүнде совет электромашиналарның ол эң улуг бүдүрүгези кодаа районнарга бээр электромоторларның санын ийи катап улгаттырар.

Кодааның ажыл-ишчилеринге бээр элетромашиналарның [illegible] [illegible] чаа курлавырларың коллектив ажыглап турар. Кодаа чагыкчыларның чагыгларын он-за [illegible]-биле өөренип турар.

Ростов областың «Егорлыкский» [illegible] гузуглуг ажыл-агыйынга заводтуң бөлүк тускай эртемниглери чап-чаа чорааш келгеннер. Эдилелге шенээри-биле ынаар чоруттунган чаа моторларның ажылын оода [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылдаан туруннар.

Бүгү [illegible] киржип турары, [illegible] [illegible] [illegible] нер эки түңнелдерни берип турары ол.

КИРГИЗИЯ: депутаттың шөлү

Төп Тянь-Шаньның Тар-[illegible] [illegible] [illegible] ээзирел, оът-сиген үнмейн чыткан чериң 300 гектарының бирээзинден-не 50 центнер сигенни—ол чериң бодайн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кен. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «[illegible]» совхозтуң хой кадарчызы К. Жунушовтуң [illegible]-биле туттунган күчүлүг насос станциязы сугну берип турар.

Суралгыг кадарчының баштап турары депутат постуң чаа черлерни ажыглаалга киирип турган, мал чемиинин бүдүн чартык чыл курлавырын тургузар деп сорулганы бодунуң мурнунга салган. Депутаттар тускай эртемниглер-биле кады чоок-кавынга [illegible] [illegible] [illegible] тарып ажыглап болур черлерни илередип, оларны ажыглаалга кииреринин дугайында толаргай хемчеглерни саналдаан-нар. «Нарынның суг түдүү» областың трестинң [illegible] да ол хемчеглерни киирген.

[illegible] [illegible] [illegible] станцияны—совхозтуң чооктаа чаагы түдүгларының бирээзи. Бо беш чылда депутаттарның [illegible]-биле [illegible] эвес ажылдар кылдынган: дагдыг черниң чүс-чүс гектар кур черлерин суг-биле хандырып турар тос артезиан кудуктарны өрүмнеп ажыткан.

Совхозтуң ажыл-агыйының кол адыры — хой ажылы — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Хой ажылы болгаш дук бүдүрүлгезин күүседер дээш социалистиг чарышты К. Жунушов баштап турар. Ол үш муң хире хураганнарны өстүрүп, бодунуң беш чыл планын күүсеткен, республиканың [illegible] [illegible] [illegible]. Оон [illegible]-биле он-он малчыннар [illegible] хүлээлгелерни алганнар.

АЗЕРБАЙДЖАН: Каспийниң каң оруктары

Бакудан ырак эвесте суг [illegible] [illegible]-биле кылдынган үш километр узун дурттуг кудумчулап эстакада автомобиль шимчээшкини ажыттынган. Оон-биле тудушкан шөлчүгештер де баштайгы скважиналарны чер иштинче үттеп эгелээн. Каспийниң бо районунда республикада нефть-газ [illegible]ның эң улуг эргелелдериниң бирээзи ажылдап турар.

Баку архипелагында нефть [illegible] [illegible] районн хөгжүп турар, оон тывыш [illegible] 50 километр чедип турар. А Каспийде ниитизи-биле 300 километр «Азнефтестрой»-[illegible] [illegible] ла тудар краннарының ажылчыннары кывар чүүлдүң чаа курлавырлары шиичилеттинген - ажык далай участоктарынче углаңнышкынныг ажылдап турарлар.

ЭСТОНИЯ: далай суунуң дириг шүүрлери

Таллинниң далай муга[illegible] [illegible] суун арыглаарының чаа аргазын [illegible] Эртемнер академиязының зоология болгаш ботаника институдунуң [illegible] [illegible] [illegible]. Олар мидийлерниң амыттаннар [illegible] [illegible]нер, ол дириг амыттаннар чамдык холуксааларны ылгап турарлар. Мидийлер суг дүвүнүң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] суунуң дүвү дуриккан, мөш, сиген тоглаачылары-биле [illegible] болур. Ынчангаш суг дүвүнүң кырынга демир четки чадарын эртемденнер сүмелээн. Ындыг арга-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] байдалды тургузар.

Тускай эртемниглерниң санап көргени-биле алырга, ийи чүс муң квадрат метр шөлдүг ажелей чыдыпкан ол дириг шүүрлер хүн бүрүде он миллион кубометр сугну арыглап болур. Баштайгы ындыг система туттунуп турар.

ТУРКМЕНИЯ: Каракумда дөргүннер

Каракумда база бир [illegible] [illegible] дөргүн немешкен. Керкиде «Ленинизм» [illegible] [illegible] «Туркменкедээсугламчылыгга» каттыжышкыныныг М. Габрийчук [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сугну берип эгелээн. Ол болза, [illegible] [illegible] дугаар, эң хары кудук. Ол [illegible] [illegible] [illegible] бажыны, электростанция, мал суггарар дериглер, механизастаттынган кырыш [illegible] пунктуну бар. Ол чаа дөргүн-нүң чоок-кавызынга чеди муң [illegible] [illegible] [illegible].

Амударьядан болгаш Каракум бугазындан суг четпейн турар ыраккы оларларга сугнуң кара чаңгыс үнер дээзү — кудук. Бо чаа кудук [illegible] Каракум [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дугаар кудук болур. Оларның дузазы-биле ында 30 миллион гектар одар шөл [illegible]-биле хандыртынган.

Завод тудуг-биле чаржып турар

«Саяно-Шушенск ГЭС» тудуунуң кирижикчилери» деп хүндүлүг диплом-биле Енисейде энергетика күчүтенниң тудугчуларын Донбасста Зуевтиң энергомеханиктиг заводунда И. Петриченко удурткан слесарьлар болгаш энтеданнер бригадазы шаңнаан. Пластинчаг болгаш салдар күүскен [illegible] тергиин эки шынарын ол бригада шаңнаткан.

Ленинградтарның үлегери-биле бо заводтуң коллективи бүгү-эвилелдиң [illegible] тудуунуң кирижикчилери-биле негээржинга кадо ажылдажылга, бот-бөттарынга дузалажылга болгаш чарыш дугайында керээни чарган. Партияның [illegible] эвилелдиң болгаш [illegible] демдилдезиниң демир заводчуларның киржилгелери болгаш [illegible] ажылдаашкынының дугайында ниитилел тускай эртемниглер ниң болгаш ажылдар хулээлгелери отчеттарын ой-ойде [illegible] тыргыш кады тудар хандаашкыннарын күүседиир хемчеглерни айтып турар. Бо айтыышкынның талазы-биле шаг [illegible] ажылдап турар.

Зуевтиң энергомеханиктиг заводунуң партиомунуң Бүгү-эвилелдиң шалыычы тудуунуң чагыгларын күүседир хааш чарышты организастаар талазы-биле дуржулгазын Ленинградтың Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунда киржип турар бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларының башкарылга февральда болдуңуң ажыл-херээнге ажыглаан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тудугчулар бетоншаашкынның [illegible] дүрге дедирлер. Ындыг болганда 1979 чылда баштайгы агрегаттың ажылдап эгелээр хүнүн чоокшуладырлар.

(СЭТА-ның корр.).

УДУРТУЛГАНЫ БОТТУГ БОЛДУРАР

Улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң чөокта чаа болуп эрткен эзлечелиг сессиязынга улус депутаттарының район Совединиң күүсекомунуң 1978 ажыл-агый чылының эртеки айларында чорудуп келген ажылының дугайында чугааланган.

Улус депутаттарының район Совети бодунуң девискээринде кодээ Советтерниң, ажыл-агый бүдүрүлгезиниң, албан организацияларының хоорунуң ажыл-чорудулгазын [illegible] [illegible] ажыл-агый [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] депутаттар демдеглээн. Улус депутаттарының район Совединиң күүсекомунуң ажылын чорудуп [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Районнуң ажыл-агыйлары ниитизиниң малының баш санын өстүрериниң планын күүседип, район-даа малдың 121,3 хуу, хойну—113,8, өшкүнү—127, чылгы малды—115,7 хуу күүседкен.

Оон-биле чергелештир районда [illegible] [illegible] [illegible] чазын чарлык тургузуп, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] амыдыралының [illegible] байдалының [illegible] [illegible] депутаттар чугаалаан. Ажыл-агыйларның экономиказы улам быжыгып турар болгаш кодээ ажыл-агыйның машина-техниказы-биле долу хандыртынып турар.

[illegible] [illegible] улус депутаттарының район Совединиң күүсекому районнуң ажыл-агыйларының, албан организацияларының болгаш бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазын удуртуп башкарып, ону улам холбаштыр хөгжүдүп [illegible] [illegible] шиитпирлер талазы-биле бар [illegible] курлавырларын четчир ажыглаар турарын [illegible] болгаш санал берген депутаттар айтып демдеглээн. Ажыл-агый планнарын доозуп болгаш ажыл күүседир дээш организастыг [illegible] Советтерниң күүсекомнарының удургалары, совхозтарның удуртулгазының, специалистерниң хариысалгазын бедидер ажылды район Совединиң күүсекому ам-даа негеддеге дүүштүр тургуспаан. Улус депутаттарының район-даа, кожуун-даа Советтериниң доктаамал комиссиялары, депутаттар бөлүктери болгаш боттарының [illegible] организацияларының боттарының ажыл-чорудулгазын районнуң ажыл-агыйы-биле сырый холбаштырбайн турарын айтыры чугула. Ынчангаш ажыл-агый планнарының күүселдезиниң талазы-биле хоорудунуң районда бир [illegible] [illegible] 1-ге чедир тудуга-биле [illegible] районда [illegible] [illegible] 47,3, дүктү—83,5 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйларында ниитиниң малының баш санының хоралдоору экономиканы турар. Малдың хааж [illegible] [illegible] ажылдарның хүлээлген ажылынга [illegible] [illegible] чорудуп эрткен айларда 3081 баш улус бичии мал [illegible] [illegible] [illegible] ол доорте чыл эгезинде турган бүгү малдың 5,7 хуузу болуп турар.

Советтер амыдыралы

Сесениге районнуң ажыл-агыйларында машина-техниканы чаа ажыглаваан турганың, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] демдеглээн. Чаа машина-техниканы хүлээп алгаш ону [illegible] [illegible] чедирбейн, озал-ондакка таварыштырып, үндүр бижиир чоруктар ажыл-агый бүрүзүнде бар.

Районнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 84 хуу [illegible] депутаттар демдеглээн. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Бо [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] боттандырары-биле районнуң тудуг организацияларының [illegible] [illegible] чергелерни дарый азыр ужурлуг.

Районнуң ажылдарал хандырылгазы [illegible] [illegible] [illegible] турар-даа, оон чамдык эктере, тогаргаларга, алим сентаар, беш таарар, чурук тырттырар черлер планныг оналдаазын ыракта чедир күүсетпейн турар. Ук подлективтиң педэониц чөпүн хандырып турары [illegible] [illegible] бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынары [illegible] [illegible] болгаш ол талазы-биле аныыргы шугумчуулерин депутаттар кыйгаан.

Сессияга улус депутаттарының район Совединиң эртеки айларда сессиязында [illegible] шиитпирлерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (СЭКП ТК-ның июль 1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң [illegible] [illegible].

Улус депутаттарының район Совединиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ген.

Д. КУУЛАР.

Чагаа парлаттынмаза-даа

АМ ШУУДААН

Кандааштыкының уржуунда бо чылын республикада тараанның дүжүдү ниитизи-биле ховнуг чавыс болганын билир бис. А ол ышкаш Бии-Хемниң «Хадың» совхозтуң шөлдеринде дүжүт мурнуку чылдарга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] да-ла ара кадып, саргарып калгылаан.

«Тогериниң орнунга амааны ээрер» деп чугаа бар. «Хадың» совхозтуң механизаторлары ону ажаап алыры-биле август чоолгу хүнеринде дөңнит кирипкен. Дүжүттүң чавыс болганындан ындыг чүве ийикпе, совхозтуң удуртукчулары, ылангыя комбайнерлерниң хандырылгазынче баштайгы дээредиинде эки сагыш салбаан. Кестериниң хүнде нормазы билдинмес турган. Хову-шөлге [illegible] [illegible] ажылдап [illegible] [illegible] турган. Ол дугайын бөлүк механизаторлар редакцияже хомудап бижээн. Чагааның ниити-биле чоруп, ону бистиң корреспондентивис тывылаан. Баштайгы үеде хандырылга талазы-биле четпес чүүлдер тургулганы шын болган. Ол четпестерни чоорту эткен. Комбайнерлерниң норма-чижээ тодараттынган. Оларны ажылдап турар черинге хүнде ийи катап доктаамал чемгерип турар. Ажылдың түңнелин беш хонгаш доктаамал үндүрүп турарын чурумчуткан. Чоокта чаа комбайнерлерниң болгаш ситенчилерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылда ам-даа бар четпестерни дарый чайладырын чугаалажып, тараа ажаалдазын сентябрь 25-те доозаш, малга адбек чемсигиру белеткээринче бүгү күштү мөөрээрни дүгүрушкан. Бо дугайын совхозтуң дирекциязы (директору А. Тыхеев), партком (секретары М. Бичин-Үрүг), ажылчын комитеди (даргазы С. Балданова) олар чугаалап турган. Оларның адреэзинге чагаада айыткан четпестерни хулээп алгаш, ол бүгү эниин турарын дыңнатканнар. «Хадың» совхозта хову ажылы ам шуудаан.

МАГАЗИННЕРДЕ БАР

Бо чылдың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кирген. Авторнуң хомудап бижип турары-биле алырга, колбаса, эът, сүт садылга ээээжээн. Магазиннерге арага аймаан эндере садып турар-даа, суксунга ижер ээрттес чүүлдерни сатпайн турарынга ол хомудаан.

Чөөн-Хемчик районнуң баштаар чериниң даргазы Д. Саттың редакцияга дыңнатканы болза [illegible] [illegible] заводундан сүтгү алгаш, үлүктел чок садыглап турар, чоңдан ноивесоөлный оргок. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] магазиннерде [illegible] саттынып турар.

Ол үеде суксунга ижер ээрттес чүүлдерни кылыр арга чок турган, ам ол чүүлдер бар.

Эртем болгаш техника

ПРОГРАММА КҮҮСЕЛДЕЗИ уламчылавышаан

«Салют-6» орбита станциязынга үжүк каттышкан экипаж ажылын чедиишкинниг доскан. Космонавтылар Валерий Быковский биле Зигмунд Йен олар «Союз-29» корабльын станциядан сентябрь 3-те адырган, Джезказган хоорайның чоогунга хонуукан. Медицина-биология талазы-биле технологтуг болгаш бойдус шинчилелдериниң калбак программазы күүсединнген. Станцияның кол экипажы — Владимир Коваленок биле Александр Иванченков — «Салюттуң» бортунда шинчилелдерин уламчылап турар.

Бистиң чуртувус, орбита станцияларын космос делгемин кижиге ажыглаарының кол чепсээ деп көрбүшаан, оон тургузуун улам сайзырангайжыдып турар. Ындыг чорук ооңгу ажылдышкыннарның чедиишкиннинге магадылап болган. «Салют-6»-ны ийиги тудуштурулга кезээ-биле дерээни, чүък чедирер автоматтыг корабльдерни бүдүрүп үндүргени орбита лабораторияларының илдепийлиг ажылдаар хуусаазын хевээ үнгүткен.

«Салют-6» орбитада барык чыл чытпы ажылдап турар. Ол үениң дургузунда аңаа тос катап аппараттар тудуштурган, а ооң ийи талазынга кады тутчулгага хандаржыр. Эрткен чылдың төнчүзүнде, бо чылдың эгезинде станцияга ужудукчу-космонавтылар Юрий Романенко биле Георгий Гречко олар космонавтика төөгүзүнде эң узун хуусаалыг 96 хонуктуг ужудуушкунну чедиишкинниг эрттирген. «Салют-6» станцияга дөрт экипаж дараалаштыр четкен, оларның ужу Чехословакияның, Польшаның, Герман Демократтыг Республиканың космонавтылары киришкен каттышкан экипаждар болур. Станцияның курлавырларын чүък чедирер автоматтыг «Прогресстер» үш катап немээн.

Тускай эртемниглерниң бодап турарын ёзугаар алырга, космос шинчилелдериниң амгы үе-чадазы Чер чоогунуң космос делгемингге шинчилел ужудуушкуннарындан улуг ажылагыйының эрге-ажыынга доктаамал ажылдап турар эртем шинчилел станцияларынче чоорту шилчиишкин болур. Тарыыр шөлдерниң хемчээлин, арга-арыгның, арыг сугнуң курлавырларын дээш оске-даа чүгүлэ бойдус байлактарын тодарадырынга, каннмал байлактарның чаа чөрлерин дилээринге, кадыл ажыл-агыйы культураларының ужудуун хемчээлин баш удур ылавылаарынга — бо бүгүге космонавтика херек кырында киржип, экономиктиг ажыктыын ап безин кергүзүп эгелээн.

Долгандыр турар бойдустуң арыын хайгааараар талазы-биле доктаамал постуларны орбитага тургузарының чугулазын бодап көрүп турар. Суглрарын, хемнерниң боктаарын, улуг хоорайларның чоогунда агаарның шаптаарын болгаш кижиниң бойдуска таарымча чок аажылааашкынын чээжедир талазы-биле хемчеглерни космоска хыналда, хайгаарал дузазы-биле күштелдирип болур. Ол хемчеглерни делегей көрээлерин ёзугаар Черниң бүгү девискээринге нептередип база болур.

Чоокку келир үеде космос, ракета-космос техниказының шылгаралгалыг специализ, академик Валентин Глушконуң чугаалааны ышкаш, чаа технология девискээрин апаары магат чок. Полупроводник материалдарны, оптикага тускай шилдерни, онзагай шынарлардыг эзилдиригглерни космоска деңнештир чок, хаан вакуум, радиациялыг байдалынга кылып, бүдүрүп ап болур. Оон ырак үени бодап көөр болза, космоска хүнден ажылдаар аажок улуг электростанцияларны тудуп, кижи төрээтенниң энергияга негелдезиниң чамдыызын, харын долузу-биле-даа, хандырып болурунуң аргалары бар.

Ындыг улуг төлевилелдерни боттандырары амгы-амгы чурттарның калбак кады ажылдажылгазын негээр. Совет Эвилели болгаш оске-даа социалистиг чурттар космос делгемин ажыглаарынга ындыг кады ажылдажылганың үлегерин көргүзүп-даа турар. Польшаның, Чехословакияның болгаш ГДР-ның космос шинчилелдеринге киржиг, баштарыптыг корабльдерге станцияларже космонавтыларын ужуткан болгаар парлалга Англия болгаш Франциянын космос шинчилелдеринге киржилгези-биле (ол чурттар боттарының хамаатыларының космоска ужудуушкунун 1980 чылга чедир планнаваан) деңнеп тура, социалистиг дем каттыштырылгазынын ужур-дузазын онзалап демдеглээн.

Каттышкан экипаждарның «Интеркосмос» программаның аайы-биле боттанып турар ужудуушкуннары душ болган тур болууш кун эвес. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның ажыл-агыйы, эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы дег, космоска кооперациязы база сайзыраар. Социалистиг чурттарның демнежип кылып турары космос айтырыгларының дыңнызы боттанып чыгаан. «Интеркосмос» программада киржип турар күрүнелерниң сонуургалдарын барымдаалап тургускан шинчилелдерниң чаа программазы белеткээр дугайында шиитпирни хүлээп апкан. Ол 1981 чылдан 1985 чылга чедир үени хаара тудар. А чоокку үеде — каттышкан чаа экипаждар ужуужар.

Михаил ЧЕРНЫШЕВ,
ПМА-ның тускай корр.

ЧЕРНИҢ МАНТИЯЗЫНЧЕ

Азербайджанның район төвү Саатлының чоогунга Черниң мантиязы чер кыртыжынче ие-ие чоок чыдар деп эртемденнер сагынган турар. Мында ие-ие кайы орумнааашкынын чорудуп турар, оон хамыын 15 километр чедер. Өрүмнекчилер 3550 метр ханыга ап кээн кашпи өрүмнээн. Ону 295 болгаш 445 миллиметр хемчээлдиг өрүмнер-биле үттээн. Амгы үеде Саатлының өрүмнээш черинге чөөлдүрүлгэлиг үе-чада келген. Өрүмнекчилер өрүмнээш черже 350 тонна ажыг колоннаны сүп киирерлер. Ол колонна өрүмнээн черни бустуушкундан камгалаар.

Программада киргизген хүлээлгенинг, профессионал болгаш тускайлалыг шинчилелдерин чорудуп-биле чер шапкын шинчилээчилери эртемденнер хөгжүдерин үттүп ап турарлар. Алган сан-түңнер ажыктыг казымал байлактарның [illegible] ажыктыг [illegible].

ЧУРУКТА: Саатлының өрүмнээр тургузуу.

Ф. НУРАЛИЕВТИҢ болгаш В. ПАЩЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Кады ажылдажылганың эрге-ажыктарынга

ВЕНА. (СЭТА-ның корр.). Австрияның найыралдыг сентябрь 16-да Венаның чаңчыл болган делегей ярмарказының ажыктыг акемнда 42 күрүнениң күрүне туктары киастып турар. Мында 4000 хире фирмалар болгаш даштыкы садыг каттыжылгаларының [illegible] Социалистиг чурттарның — ССРЭ-ниң, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның продукциязы калбак-биле делгеп көргүскен.

Совет павильонунуң шөлү 2400 дөрбелчин метр ажыг. Делегейниң 80 чурттарынче үндүр садып турар программалыг башкарттынар совет станоктар ярмарканың көрүкчүлериниң улуг сонуургалын болдурган. Ылавылалдыг херекселдерни, лазер микроскоптарны, оске-даа дериг-херекселдерни, химия үлетпүрүнүң бараанныг база көргүскен. Павильонда тургускан «Лада» (Жигули) болгаш «Тайга» (Нива») деп автомашиналар Австрияда улуг сурагжыг болу берген.

Ол черниң хөреңгитен бөдүүтерниң санаа турары-биле ажыглар. Вена ярмаркада ССРЭ-ниң чуртунуң [illegible] австрия экономиктиг [illegible] улам ындай калбартырынга барааш болур. Ол кады ажылдажылга ээзи улуг үндезиннинг.

Вена ярмарказының чиңгиче директору СЭТА-ның корреспондентиниге мынча деп медеглээн: Совет Эвилелиниң бистиң ярмаркаларывыска киржип турарының фактызын бис улуу-биле үнелеп көрүп турар бис. Ооң тергиин эки шынарлыг продукциязы бүгү делегейге билдингир апарган.

Амгы ярмарка каңызынга-даа ажыктыг болгаш деңгээлдиг кады ажылдажылгага Чоон болгаш Барыын чурттарны тудуштурар аэено болур болгаш экономика база садыг талазы-биле харылзааларны [illegible] эки идегел бээр дээрзинге бузүрээн турар мен. Ол чорук Европага айыыл чок черле бөдүүн кады ажылдажылга таныш-биле тудуш амыдыралдыг чүүлдеринге дүүшкен.

П. МАСЛОВ.

Бельгия коммунистерниң байырлалы

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның Коммунистиг партиязының парлалга органы болур «Драпо руж» болгаш «Руде вааи» солуннарның чыл санында болур чаңчыл болган байырлалы. Брюссель коммунаның төвү Одергемде эрттирилген. Чурттуң бүгү черлеринден муң-муң кижилер ында чедип келген.

Ол массалыг байырлал бельги ажылчы чоннарның амыдыралының болгаш күш-ажылының байдалдарын экижидер дээш, ажылдыг чорукту хандырары дээш болгаш айыыл чок чорукту озулдээнге удур демиселдин демээ-биле эртип турар. Коммунистиг болгаш ажылчын хой партияларының төлээлекчилери ол байырлалда чедип келген.

Байырлалга тоогту кежээнде делгеге ажыттынган. Оон стендилеринде бельги коммунистерни ажыл чорудуп [illegible] ажылдары демдеп көргүскен. Совет Эвилелиниң тургускан стенд демнелгениң көрүкчүлериниң улуг сонуургалын болдурган. Ында марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, СЭКП-ниң XXV съездизиниң докумнентилерин, СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ажылдарын делгеп көргүскен.

Байырлалдың программазы баштым болган хой айыл. Аңаа аяң-бүгү биеңгектиг ойнадыглар таныш-биле чугаалажылгалар болур.

Чугаалажыышкыннар

МАНИЛА. Вьетнам-филиппин чугаалажыышкыннар ында эгелээн. Ол чугаалажыышкыннарга Вьетнам Социалистиг Республиканың премьер-министри Фам Ван Донг болгаш Филиппиннерниң президентизи Ф. Маркос киржип турар.

Манилага чедип келген аэропортка кылган медеглелинге Фам Ван Донг мынча дээн: аян-чорук ийи чуртка — Вьетнамга болгаш Филиппиннерге пайдалыг бижектээрынга болгаш хамаарыштыр чорукту база тускай догуу кылган чорукту, деп эргени база Мурнуу-Чоон Азияга тайбыңныг, доктаамал чорукту болгаш чечектелиишкинниң эрге ажыктарынга кайызын-даа ажыктыг чорукту принциптерниң үндезининге аяңы-бүрү талалыг кады ажылдажылганы калбартырынга ооң аргаларын бериг турар деп онзалап демдеглээн.

Вьетнам делегациязынга байыр чедирип тура Ф. Маркос ФР-ниң чазаазын премьер-министриниң аян-чоруу ийи чурттуң аразында харылзааларга чаа үе-чаданы тургузуп турар деп демдеглээн.

(СЭТА).

ПАКИСТАННЫҢ ЧАА ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ИСЛАМАБАД. Чурттуң кол шериг администратору генерал-майор Зия-Уль-Хак пакистанның чаа президентизи болган. Бурун эргеениң хуусаазы август айда дооскан Фазал Илахи Чоудриниң албан дужаалын ол салаан.

Дыңгырак бырайн [illegible] соонда чуве чугаалааш, күрүне баштыңының албан дужаалынга ону томуйлаар дугайында шиитпирде «кандыг-даа чорудулга чок» деп Зия-Уль-Хак медеглээн. Парламенттиң президентизин соңгуурунга чедир бүрүн баштыңының хуусаазын Пакистанның Дээди суд ол судьязы күүсеткен деп [illegible] чылар саналдап турган. Мурнунда премьер-министр чазаан З. А. Бхуттону өлүрер деп шиитпирниң апелляциязын амгы үеде кол судья сайгарып көрүп турар болганда ону соңгуурлу болдунмас деп парлалга конференциязынга чуве чугаалаан, Зия-Уль-Хак чугаалаан.

Келир чылын бүгү-нииты соңгуудалганга [illegible] албан дужаалынга артар мен деп, Зия-Уль-Хак медеглээн.

(СЭТА).

Эп-сеткил каттыштырылгазы

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА-ның тускай корр.). Империализмге болгаш реакцияга удур Африка болгаш араб улустарның демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязы бөдүүн ажыглалы ында доскан. Ук конференцияның тайбыңның демиселгечиг антиимпериалистиг күштерниң чаңгыс бөлүү болгаш сырый каттыжыышкынының нарын херектерин тайылбырлап херечиже болган.

Оон киржикчилери СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң байыр чедиришкинин үеже хүлээп алган.

Эш Л. И. Брежневтиң чоруткан байыр чедиришкинин улуг хей-аът киришкин-биле хүлээп алганын демдеглевес аргавыс чок деп, Мурнуу Африкада Африканың Национал конгрезиниң чаңгыс секретары Альфред Нзо медеглээн. Совет Эвилели делегейниң дарлаткан улустарын деткип турарын, революстуг шимчээшкиннер-биле национал хосталга дээш демисежип турар күштер-биле, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чорууун камгалап турар күштер-биле эп-сеткил каттыштырылгазын база идеп тургузун бүгү. Африканың улустары Совет Эвилелин бодунуң бүзүрелдиг эш-өөрү кылдыр көрүп турар, ынчангаш империалистерниң кандыг-даа идеологтуг диверсиялары национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни социалистиг кады ажылдажылгадан хоорун шылавас.

Эш Л. И. Брежневтиң чоруткан байыр чедиришкинин конференцияның киржикчилеринге канчаар-даа аажок улуг сорук киирген болдурган, бистиң шуулганывыстың улуг ужур-дузалыг болдурган деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи Р. Чандра медеглээн.

Конференцияның киржикчилери — делегейниң чүс ажыг чурттарының 130 ажыг делегей база национал организацияларының төлээлекчилери Африканың болгаш араб Чоон чурттарының улустарының демиселин эп-сеткил каттыштырылгазын чаңгыс үн-биле илергейлээн. Бо демисел база Чер бөмбүрзээнге бижыг болгаш чөптүг тайбыңны тургузар дээш планетаның демниг [illegible] күштерниң шимчээшкининиң чугула кезээ болган деп, конференцияның хүлээп алган декларациязында айтып турар. Хосталга болгаш хамаарылгазы чок чорук дээш колониализмге удур демиселдиң үезинде төрүттүнген социализмниң болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң аразында харылзаалыг хей-аът киириишкиннерниң чаңгыс эки амгы үеде делегей хөгжүлдезиниң болгаш дeпшилгениң кол фактору апарган деп декларациязында айтып турар.

Оон-биле кады конференция Африканың күштери Чоокку Чоон чүктүң, Азияның болгаш Латин Американың дарлаткан улустарының демиселиниң калбарып турарынга демдээш, аныяк хамаарышпас чурттарның экономика курлавырларын болдурзун контролюнга тургузары-биле дарлашкынның чаа хевирлерин улустарга чыгаарып оралдажып турарлар.

Конференция кылдыг улуг-праклардың хостанган шиитпирлерин олдурган олартаның Чили хунга. Мурнуу Африка Республиканың болгаш Израильдиң чазактары империализмниң болгаш фашистиг ёзу-чурумнар-биле кады ажылдажылганы чорудуп турарынче кичээнгейни килеңнээшкин-биле углаадырган. Анголага болгаш Эфиопияга удур агрессияга кыдат удуртукчуларының киржилгезин, а ол ышкаш Социалистиг Вьетнамга хамаарыштыр оларның [illegible] база ажылекчи политиказын конференцияның киржикчилери буруу шапкан деп, декларацияда айтып турар. Кыдат удуртукчуларының антисовет [illegible] национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң херээнге хора чедирип турар.

Африка болгаш араб улустарның чаңгыс [illegible] интернационалдыг харам чок дузалажыышкыны болгаш деткимчени көргүзүп турары дээш Совет Эвилелинге, Кубага, социалистиг оске-даа чурттарга база Чер бөмбүрзээниң депшилгелиг бүгү күштеринге өөрүп четтиргенин база хүлээп көрүүшкүнүн шуулганның киржикчилери илергейлээн. Делегейниң улустары империализмниң болгаш реакцияның күштерин тиилээр дааранге бүзүрээн турар бис деп, декларацияның түңнелинде чугаалап турар.

Чоокку Чоон чүк талазы-биле реакционнарның империализмниң болгаш сионистерниң [illegible] бүрүү шаап турар. Кэмп-Дэвидте чугаалажыышкыннарны Чоокку Чоон чүкке АКШ-тың шериг киржилгезин күштелдерер сорулга-биле эрттирип турар, ол ышкаш АКШ бодунуң шериглерин Иордан хемниң барыын талазы эриинче. Газа болгаш Синай эргин оргуудук районнарынче чоруларын бодап турар, ол ышкаш АКШ-тың болгаш Израильдиң араб черлерин [illegible] Араб [illegible] улустарның чаңгыс эки черин алы-рынга, делегейниң деңнелди кылдыр айтып турар.

Конференцияның киржикчилери эп-сеткил каттыштырылгазының база Вьетнам Социалистиг Республиканың, ЯУДР-ның, Афганистан Демократтыг Республиканың, Чилиниң улустарынга, Палестинаның араб улузунга чоруткан. Вьетнам улуска удур кемниг үлгедиишкиннерни соксадырын КҮР-нуң болгаш Кампучияның чазактарындан негээн.

Мурнуу Африка Республиканың, Намибияның болгаш Зимбабвениң улустарынга удур Преторияның болгаш Солсберинин соок-ханныг ылгайчыларының кемниг үүлгедиишкиннерин, а ол ышкаш империалистиг күрүнелерниң камгалаашкыннарын буруулаганның киржикчилери шиитпирлер-биле бүрүү шаап турарын Мурнуу Африка талазы-биле резолюцияда айыткан.

Африкада дөтте империализмниң бүгү шериг баазаларын долузу-биле база дон-дораан узуткаарын конференция негээн.

Конференцияның кирижикчилери эп-сеткилдиг каттыштырылганың бөлүктерин [illegible].

Конференция доозулган соонда оон шиитпирлерин деткиириниң массалыг митингизи аңаа болган. Митингиге 20 муң ажыг кижи киришкен.

Ажыышкын доозуп конференция болза, тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш империализмниң чимселиишкиннеринге удур демиселге депшилгелиг күштерни бызыглаарының оруунга тоогүлүг чугула үе-чада болган деп, Социалистиг Эфиопияның Түр шериг администрациязының чөвүлелиниң (ВВАС) чиңгиче секретары Фыкре-Селассие Вогдересе чыылгаашкынның мурнунга чуве чугаалааш медеглээн.

Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш Африканың улустарының демиселинге харам чок, интернационалдыг дузаламчыны болгаш демдегленен социалистиг чурттарның, бирги ээлчегде, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның талазындан көргүзүп турарын Фыкре-Селассие Вогдересе бедик-биле үнелээн. Империализм-биле дугуржуп алгаш, киргени Кыдаттың реакциялыг удуртулгазының ол буруу ыйлап болгаш кыдат удуртукчуларының хоорлуг ажыктарга удурланган [illegible] база бүгү-нииты тайбыңга болгаш айыыл чок чорукту улуг айыылдыг тургузуп турар деп ол демдеглээн.

Ю. ПИЧУГИН,
Г. СКОБЕЛЕВ.

Иранда чер шимчээшкини

ТЕГЕРАН. Чоон Иранның Хорасан деп мужузунга хайгаарыг чер шимчээшкини болган. Рихтерниң шкалазын ёзугаар чер шимчээшкининиң күжү 7,7 балл четкен. Чер шимчээшкининиң эпицентринге турган Тебес деп хоорай шуут буступ калган. ПАРС агентиинниң дыңнадыгнын ёзугаар алырга, оон ужен муң чурттакчыларының дорттуң үш кезии бажыңнар бузуудаарының адаанга өлген. Хорасан болгаш Керман мужударда Фердоус, Бирдженд, Торбете-Хейдерие, оске-даа хоорайлар болгаш чурттакчылар чурттакчылар дыка үрелген. Ол дээрге бо чылын делегейде эң-не күштүг чер шимчээшкини, а Иранның төөгүзүнде эң-не улуг үреглекчи чер шимчээшкини болган.

Телеграф агентилелдериниң дыңнадып турары-биле алырга, чер шимчээшкининден кадыгдаашкыннарның саны 18 муң [illegible].

Бойдустуң ол халавы-биле холбаштыр Иранда үш хонуктуң кажыыдалын чарлаан.

МКП ТК-ның пленуму

МЕХИКО. (СЭТА). Профэвилел шимчээшкининге коммунистерниң ажылынга турескаткан Мексиканың Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму ажылын доскан. МКП ТК-ның күүсекчи комиссиязының болгааш профэвилелдер ажылының талазы-биле Компартияның төвүнге ооң илередип чугаалашкан болгаш тургузуушкуну. Профэвилелдеринге ажыг талазы-биле МКП-ның национал конференциязы бо чылдың ноябрьда эрттирер дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Мексиканың профэвилелдериниң амгы үедеги ылгап оруулдаа болза, профэвилелдеринге долу хостуг чорукту чедип алыр дээш демиселди болур деп, пленум тодараткан. Ону чедип алырда күш-ажыл хоойлузунга реформаны чорударын, профэвилелдерниң иштики амыдыралынга чазак органнарының хөңгүзеттинчежиниң соксадырыга тургузары бүгүнү дээш демиселге бүгү ажылчыларны башкарып болуру чугула деп, МКП ТК демдеглээн.

Профэвилелдерниң иштики демократтанылгазы база чурттуң профэвилел шимчээшкиннериниң чаңгыс эвес чедип алырынче углаткан ажылдарны профэвилелдерниң бүгү организацияларынга чорударын коммунистер уламчылаар деп, МКП ТК медеглээн.

Чазактың амгы үедеги экономиктиг политиказы хоорайларның болгаш көдээниң ажылчы чоннарының амыдыралының байдалынга удур болуп турар. Ынчангаш ажыл төлевирин өстүрер дээш ажылчы чоннарның демиселин Компартия деткип турар деп, МКП ТК демдеглээн.

Чазак кризизи

ЛИССАБОН. (СЭТА). А. Нобре да Кошта баштадыр үш неделя бурунгаар тургускан чазакты дужаар дээшпде депутаттары Португалиянын президентизи А. Рамалью Энеш ат салган. Республика хуралының хой нуруузу А. Нобре да Коштаның чазааның программазын хүлээвээн, ынчангаш күрүнениң баштыңы чурттуң конституциязынга дүүштүр ындыг шиитпирни хүлээп алган. Ол чазакты «хоочу-даа камнырыпастардан» тургускан, [illegible] Республика хуралынга кирген парламент бөлүүнүң дөрттүң үжү — коммунистер, социалистер болгаш центристер — А. Нобре да Коштаның чазааның программазын хүлээп көрбээн.

Чурттуң шиитпирлериниң ёзугаар А. Нобре да Коштаның чазаа чаа чазакты тургускуже алы хуусаа бетинге өскүр [illegible] эттирериниң алдын-хуусаазында ажылдыг деп ында таралган тускай документиде айтып турар.

Чазактың күжүнүң-биле [illegible] партияларның удуртуру чугаалажыышкыннар дээш үеде коммунистер [illegible] А. Рамалью Энеш медеглээн.

Парламентиде кирер турар депутаттыг партияларның баштыңнарының-биле чугаалажыышкыннарны [illegible] А. Нобре да Коштаның чазааның демиселин тайылбыр берип турар солуннар айтып турар. Ажылды ынчаар чорутпас болза хуусаа бетинге [illegible] соңгуудаларын эрттирерин безин берге солун бижээн.

Улустарның социал эргелер болгаш хамааты хосталгалар дээш, бо-чепсенти эндере бүдүрериинге, фашизмге болгаш реакцияга удур демиселин базарын оралдашкаш, Барыын чүктүң эрге-чагыргалары ворт күчүлээшкиннерни база истеп сүрүүшкүннерни улам-на хөйү-биле ажыглап турар апарган. Ол сорулга-биле буржуаз чурттар суд-полицияның кончуг аппаразын тургузуп алган. Ажылчын хоммарның оларга таарышпас хөзелиишкиннериниң киржикчилерин, ажылчын шим-шээшкининиң активистерин, кижиниң эргези дээш демисээчилерни, антифашистерни, депшилгелиг бүгү кижилерни базарынга олар белен.

ЧУРУКТА: хамааты эргелерни камгалаан чыскаалдың киржикчилерин Нью-Йорка полиция шынчаар уткаан.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ОЛИМПИАДАНЫҢ ЭКРАНЫ

Чурттуң эң улуг киностудиязы «Мосфильмде» «Олимпиада-80» деп чогаадыкчы каттыжылганы тургускан. Москваның, Ленинградтың, бүгү эвилелдештиг республикаларның кино мастерлери Олимпиадага хамааржыр ажылдарга киржир.

Совет болгаш даштыкы көрүкчүлер кандыг-кандыг олимпий киноларны көөрүл. «Олимпиада-80»-ни болгаш аңаа белеткелди бистиң экранывыс канчаар көргүзерил? СЭТА-ның корреспондентизиниң бо айтырыынга ССРЭ-ниң Күркино эргелелиниң начальниги А. Проценко мынчаар харыылаан:

— Амгы үеде олимпий объектилерниң тудуглалының, бистиң чуртувуста спорттуң хөгжүлдезиниң болгаш ооң массалыг хевириниң, шылгаранган совет спортчулар болгаш тренерлер дугайында фильмнерни тырттырып турар. «Олимпийжи Москва» деп серияның баштайгы ленталарын, «Совет спорт» киножурналдың сюжеттерин улуг көрүп эгелээн.

Украинаның документалдыг кино ажылдакчылары бистиң чуртувуста күш-культураның болгаш спорттуң массалыының, совет кижилерниң бүгү талазы-биле сайзырангыжааның дугайында көргүзүп турар «Спортчу чурт» деп лентаны белеткеп турар. Ленинградтың мастерлери бир журналды эштир талазы-биле делегей рекордчузу Ю. Богдановага тураскааткан. Беш хевирге маргылдаажыр спортчулар, бичии гимнастар, парустуг хемелээшкин дугайында киноларны Латвияның, Узбекистанның, Эстонияның кинематографистери тырттырып турар. Көрүкчүлер спортчуларны белеткээриниң эң чаа аргаларының дугайында ленталарны көөрлер. Олимпий экраны ооң-биле кызыгаарланмас. Спортчу башкарылганың киржикчилери болгаш ажылчылары экономикада, эртемде, культурада чедиишкиннер болгаш совет амыдыралдың овур-хевириниң дугайында хына хөй чүүлдерни билип алырлар.

Кино уран чүүлүнүң бүгү жанрларын төлээлээн 150 мастерлер тускай кино тырттырар бөлүктерни кирген. Ол Олимпиаданың кол киноотчеду болур долу хемчээлдиг публицистика кинозун тырттырар даалганы алган. Аңаа совет спорттуң төөгүзүн болгаш амгы үезин, олимпий маргылдааларының барык-ла долузу-биле бистиң чуртувустуң бо хүннерин көргүзер. Кинонуң тургузукчузу Ленинче шаңналдың лауреады Ю. Озеров. Документалдыг тырттырылгаларның удуртукчузу Б. Рычков.

Совет болгаш итали мастерлерниң кады кылып турары «Беш дээрбектерниң төөгүзү» деп фильм солун болур. Спорттуң даштыкы хөй-ниитизинге сонуургадыр чээрби ажыг кыска хемчээлдиг киноларны бистиң кинодокументалистеривис боттарынга хүлээнип алган. Оларга ындыг чагыгларны делегейниң спорт федерациялары кирген.

Олимпиада үезинде «Совет кинонуң хүнүн» эртирерин көрдүнген. Ооң программазынга сөөлгү чылдарның эң эки фильмнери кирер.

Комиссарларга тураскаал

Азербайджанның найысылалының төвүнде, Бакунуң 26 комиссарлары аттыг районда мемориал чанында оларга алдар болдуруп кывыскан мөңге от хатка какпып, чалбырап турар. Улустуң хосталгазы болгаш аас-кежии дээш боттарының амы-тынын берген революсчуларның чалбыыштыг чүректерин ол от сагындырып турар. Чаш уруглар-даа болгаш бажы кажарара берген хоочуннар-даа, аас-кежиктиг чаа өгленгеннер-даа, сонуургак туристер-даа ол мемориалга келирлер. Маңаа пионерлерге галстуктарны баглап бээр, комсомол билеттерин тывыскап турар, аныяк дайынчылар Төрээн чуртунга шынчы болурунга даңгыраглаар.

Интервентилерниң боолап өлүргени 26 коммунистерниң өлгениинден бээр 60 чылын демдеглеп эрттирериниге Баку белеткенген. Музейлерде болгаш библиотекаларда көргүзүг чүүлдерни чаартып, оларның ады-биле адаан районда улуг ажылдар чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Бакунуң 26 комиссарларының мемориалының чанында.

Ю. РАХИЛЬДИН фотозу. (СЭТА-ның фотохроникazы).

УРАН ЧҮҮЛГЕ ХАНДЫКШЫДАР

Чаштарның болгаш элээдилерниң эстетиктиг кижизидилгезиниң төвүн Ереванда тургускан. Ол төптүң ажыл-дузазының дугайында чугаалап бээрин Ереванда уругларның чуруу галереязының директору Генрих Игитяндан ПМА-ның корреспондентизи Олег Аракиян дилээн.

— Сес чыл мурнунда уругларның чуруу галереязын ажыдып тура, чаштарның сонуургалы ам-на кыптыгар боор дижип турган бис. Херек кырында ындыг эвес болган. Ону ажыдарының мурнунда-ла элээн каш неделя бурунгаар бичии чурукчулар галерейже он-он муң чуруктарны эккелгеннер. Ооң түңнелинде чаа делгелгени бир айда безин каш катап ажыдып турган бис.

Амгы үеде делегейниң 60 ажыг чурттарының чаштарының 100 муң ажылдары галереяда чыгдынган. Янзы-бүрү 15 делгелгелерни болгаш конкурстарны организастаан бис, оларның хөй кезии чаңчыл апарган.

Бүгү-ле чүвени чүгле болу кылыр чорук — Армениянын чаштарының онзагай хевири. Чижээ, чоокта чаа Ереванга музыка школазын тургускан. Чаштар хөгжүмнүң дүрүмнерин аңаа өөренип турарлар. Улуг эвес операларны бичиилер боттары тургузуп, шимерге аялгаларны чогаадып, дуржулгалыг педагогтарның удуртулгазы-биле концерттерни организастап турарлар.

Уругларның чурук галерезы чаштарның эстетиктиг кижизидилгезиниң бүгү талазын системаже шилчидеринге кол черни ээлээр. Чоокку ийи чылда Арменияның найысылалының кудумчуларының бирээзинге чаштарның эстетиктиг кижизидилгезиниң бистиң чуртувуста бир-ле [illegible] төвү кестүп келир. Аңаа театр туттунар, чарлалдарда элээш көргүзүглерге чедир бүгү ажылдар чаштарның боттарының холдары-биле кылдынар. Аңаа уругларның уран чүүл академиязы база турар, республиканың янзы-бүрү районнардан келген чаштар уран чүүлдүң национал хевирлери — янзы-бүрү [illegible] өөренирлер.

Чогаадыкчы дилээшкиннерни бичиилер боттары кылырлар, ол дээрге улуг кижилерниң киришпезин дээни эвес болдур ийин. Чаа төпке дуржулгалыг педагогтар, уран чүүл ажылдакчылары, чурукчулар, хөгжүмчүлер ажылдаарлар. Олар аңаа социологтар болгаш психологтар-биле кады чаштарның чогаадыкчызының онзагай талаларын өөренир эртем ажылын кылырлар. Ереванда ол төп элээн үе эрткенде бистиң чуртувустуң өске-даа ындыг төптеринге эстетиктиг кижизидилге талазы-биле дузазын көргүзе бээр дээрзинге бүзүрээр бис.

Чаа төптү эргежок чугула материалдар-биле болгаш бедик мергежилдиг специалистер-биле халас хандырарынга республиканың он-он үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери, культура болгаш хөй-ниити организациялары идереткеннер.

Чаа төптүң ажыл-чорудулгазының кол түңнелдерин бөгүн-даа даап бодап болур. Ол дээрге, чаштарның чогаадыкчы идепкейиниң өзүлдези-дир. Уран чүүлдү бичии чажындан тура таныл, билип алырга, чаштарның культурлуг деңнелиниң нити өзүлдезинге улуг салдарын чедирер. Бичии кижи бүрүзү келир үеде чурукчу азы хөгжүмчү болур деп торт тодаргайлап шыдавас бис. Ындыг турбуже чаштарда бар талантыны, чогаадыкчы салым-хуузу илередип тывар ужурлуг бис.

(ПМА).

УРАН ХОЛДУГ

«Ак-Дуруг» совхозтуң чазаныр черинге кире бергеш, тырым мага-боттуг, кавынтып-туткүгур элээн акшыл бар чоруур кижиге душту бээр бис. Ол — чазаныр черниң кол мастери Дорта Балганович Монгуш дээрзи-дир.

Дорта Балгановичиниң бир онзаланыр мергежили бар. Ооң холунга балды, хаарыга, хирээ, кески киргеи соонда, ол эт ааныг ырлап эгелей бээр. Ынчап чорүй аңаа-ла бир ыяштан кайгамчык бүдүмел үнүп кээр. Ак-Дуруг суур баштай колхоз, ооң соонда совхоз төвү болу бээриниң мурнунда улуг эвес суур турган, сөөлгү чылдарда дыка калбарып өскен болгаш ам-даа өзүп турар. Бажыңнар хөй-даа болза, оларның аразында бызанчы Дортаның уран холунуң киришпээни тудуг ховар. Чүге дээрге, ол хөй санныг эжиктерни, соңгаларны, кастактарны, бажың иштиниң стол, сандай, шкаф дээш өске-даа херекселдерин хөй-биле чазап кылып турар.

Дорта Балгановичиниң кады ажылдап турар эжи Дамбуу Кызыл-оол совхозта тергиин бызанчыларның бирээзи.

Д. Монгуштуң бызанчы стажы 28 чыл чедип турар. Бызанчы хөй-нити ажылынга база идепкейлиг киржип чоруур. Чон ону кожуун Советтиң депутадынга соңгаан, а Дорта Балганович [illegible] уругуну ужуражып, оларның чагыгларын күүседип даа ажылдап турар.

Л. МОНГУШ.

Кара-Талдың ак өглери

Нииттиниң малын ажаап өстүрүп турар малчыннарның амыдырал байдалын экижидер талазы-биле хемчеглерни Улуг-Хем районунуң партия, совет, хөй-нити болгаш ажыл-агый органнары элээн кончуг-биле ап чорудуп турар. Бо ажылга чер-черде херээженнер чөвүлелдери эвээш эвес улуг-хуузун киирип турары черле эки. СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи Деспи Санаевна Ондар-биле бистиң корреспондентивистиң аңаа хамаарышкан беседазын моон адаанда парладывыс.

— Малчыннарның амыдыралының культуразын бедидер дээш чорудуп турар ажылдарның дугайын чугаалап көрүңерем, Деспи Санаевна.

— СЭКП райкому бо талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган чүве болгай. Ооң бээр элээн үе эрте берген. Кылып чорткан ажылдарны база чок деп болбас. Районнуң партия, совет, профэвилел органнары улуг ажылдарны чорудуп келген. Чер-черде херээженнер чөвүлелдери ук херекке киржилгезиниң болуруңче сагыш салып турар бис. Районнуң ажыл-агыйларында мал ажылында хөй санныг херээжен чон хаара туттунган болгай. Хойжу бригадаларда, фермаларда олар ажылдап турарлар. Чиик эвес ажылды кылып турар кижилерге ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузары — бистиң кол сорулгавыс.

СЭКП райкомунуң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш кандыг хемчеглер [illegible]? Көрүлделерни, конкурстарны чарлап, чыл бүрү эрттирип, түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап турар бис. Чер-черде херээженнер чөвүлелдери малчыннарның амыдыралының культуразын бедидер херекке боттуг дузаны чедирип турарлар. Чижээлээрге, бажыңның азы өг иштиниң дериг-херекселдерин садып алырынга дузалаары, культурлуг амыдырал-чуртталга дээш ажылды башкарары, уруг-дарыг кижизидилгезиниң айтырыглары дээш чүүлдер-ле хөй.

Эрткен чылын «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы фермазында чурттап турар саанчыларның, кадарчыларының, ылангыя чайгы үеде, чурттаарынга таарымчалыг болуру-биле 20 өгнү бүрүнү-биле белеткеп, дерип кылдырган. Совхоз директорунуң [illegible] даштыкы материалдарын кылдырткан, а ынчаарга иштики дериг-херекселдерни малчыннар боттары садып алганнар. Өглерни даараарын, иштики кожеге дээш өске-даа херекселдерни херээженнер чөвүлелиниң башкарылгазы-биле олар боттары кылып алганнар.

— Бо чылын чорутпан ажылдардан чүнү онзалап демдеглеп болуруң?

— Эрткен чайын «Найырал» совхозтуң Кара-Тал фермазынга он беш ак өгнү тиккен. Өг ыяжын Чадаанага кылдырткан. Кидисти совхоз директору садып берген. Фермада херээженнер чөвүлели (даргазы Лидия Сундуй) өглерин даарап кылдырткан. Херээженнер боттары өг иштиниң девалге-каасталгаларын кылып алганнар. Малчын кижиге өг деп чүве черле херек апаар-дыр. Ынчангаш ону кылырынче сагыш салып турар бис.

Малчыннарның амыдыралының культуразын бедидер айтырыг талазы-биле арга-дуржулга солчулгазын база чорудуп турар. Чаржып турарывыс Чөөн-Хемчик районга барып турдувус, олар биске база чораан. Арга-дуржулгазы солуштувус. Каа-Хем районнуң херээженнер чөвүлелиниң активи бо чайын биске келгеш барган. Арга-дуржулга солушкан бис. Бүзүн-Терек суурунга херээженнер чөвүлелиниң ажылы-биле таныжыкан. Арыг-Бажы фермазынга база чорааннар.

Кыш чоокшулаан. Бо айтырыгже бистиң районда база кичээнгейни салып турар. Сентябрь 1-ден октябрь 1-ге чедир малчыннарның кышка белеткелиниң шалгынчы айын чарлаан. Малчыннарның кыштагларын, чурттаар бажыңнарын, мал кажааларын, чуңгу бажыңнарны септеп турар. Малчыннарның бажыңнарының шалазын будуп турар. Бо чылын «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарның малчыннарының турлагларының 70 хуузун электрижидип турар.

Улуг-Хемниң совхозтарының хөй нуруузу-ла малчыннар амыдыралын экижидеринче улуг сагыш салып турар. Бо ажыл өскелеринге болза, Жданов аттыг база «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда шала кошкак. Ынчалза-даа олар база хемчеглерни ап эгелей бергеннер.

Беседаны Б. ДИРЧИН чорутман.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

М. АЛИ БАЗА КАТАП ЧЕМПИОННААН

Америк кайгамчык боксер Мухаммед Али бо чылдың июнь айда Москвага, ССРЭ-ниң спорт комитединге парлалга конференциязы боол турда чугаалаан сөзүнге ээ болган. Профессионалдар аразынга делегейниң тулган чемпиону атты ол эгидип алган. Сентябрь 15-те Чаа Орлеанга эрткен он беш раунд ужуражылгышкынга ол Леон Спинксти тиилээн.

Али болза делегейниң тулган чемпиону атты боксерлардан үш удаа алган бирги спортчу болур. Маргылдаа «Супер-бажыңга» — 70 муң кижи олурар шывыгалыг стадионга эрткен, ону телевиденияже дамчыштыр чүгле АКШ-че эвес, харын өске-даа чурттарже дамчыткан.

36 харлыг Али бо маргылдаага кажангызындан-даа артык белеткенген. Хөй санныг специалистерниң үнелээзин ёзугаар алырга, Али бо ужуражылгышкынны ашыанда турганы-биле дөмей эрттирген. Ооң удурланыкчызы Алиден 11 хар биче-даа болза, Алиниң күштүг шаныышкыннарынга удур туржуп шыдавааи.

Али эң баштай 1964 чылда Сонни Листонну тиилээш профессионалдарның делегей чемпиону болган. Вьетнамга удур дайылдажырындан ойталааны дээш чемпион атын казыткан соонда, 1974 чылда Джордж Формении тиилээш, чемпион атты ийи дугаар чедип алган. Бо чылдың февраль айда Али Леон Спинкске хеңертен аштырыкан.

Бо удаада Алиниң тиилелгезин кымның-даа чигзенидирбээн: үш судьяның ийизи Али он раундуга тиилээш, дөртүнге аштырган, бир раунд дең болган деп санаан. Үш дугаар судья Али 11 раундуга тиилээн деп көрген.

(СЭТА-ның корр).

ЧЕР АДААНДА СУУРЛАР

Тунистиң мурнуу чүгүнде Габес дээр суг эртээни хоорайдан бежен километр, Сахараның кызыгаарында [illegible] суурлар черде чер адаанда суурлар, оларның ээлери берберлер дээр төрел-аймак улус оран-суурун чер адаанга тудуп ап турарлар.

Ыраактан мында кижи чурттап турар деп билир арга чок, каш шараан пальма ыяштар турар, ында-мында тевелер постүр. Самолеттан ол черни көөрге, хөй ойбактарлыг [illegible] улуг-улуг тейлер турар, тей бүрүзү — ойбак састарлыг. Ойбак бүрүзү — бажың, ону кижи кире бээр кылдыр чазап кылган [illegible] 8—10 метр, доктаадыр хемчээлин 15 метр чедир. Ооң дүвүнде бир бажың [illegible] таарышпаар каан болур, мында температура үргүлчү доктаамал турар. Ол оран-бажың ооң чурттакчыларын шыдажыр аргажок хайым изигден болгаш доштаддыр доңуп турар улуг сооктан камгалап турар.

Ол кавыда шак ындыг чер адаанда суурлар дөрт, оларның чурттакчылары каш муң кижи чедип турар.

(«Труд» солундан).

Агаар

Кызылдың гидрометеобсерваториязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республика девискээринге улуг эвес булуттаар, чаъс чагбас, хат кошкак. Агаарның температуразы хүндүс 20—25, чамдык районнарга — 15—20 градус чылыг болур. Дүне денаттаар чадавас.

Кызылга база чаъс чагбас, агаарның температуразы 21—23 градус чылыыр.

Араганың үстүнге чам үнер

КАНЧАП-ДАА ТААРЫШПАС

Нииттиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктарның үнер дөзү — арагалаашкын. Ынчангаш корум-чурум үрээшкиннериниң кандыг-даа хевирлерин болдурбас дизе, чүнү-даа мурнай арагалаар болгаш хулиганнаар чоруктар-биле демиселди бүгү талалыг күштелдирер. Бо ажылда Саглы көдээ Советиниң девискээринде канчаар тургустунганыл, ол дугайын маңаа бижиир бодадым.

Сөөлгү үеде Саглы көдээ Советиниң девискээринде арагалаар, хулиганнаар, кем-херек үүлгедир чоруктар көвүдээн. Ооң кол чылдагааны болза, чон ортузунга арагалаар чоруктарның хоразының дугайында тайылбыр, кижи [illegible] масса-политиктиг ажылдарны негелдеге дүгаатур тургуспайн турарында. Ылангыя аныяктар ортузунга культура-кижизидилге ажылын [illegible] айтырыг чорудар суд.

Аныяктарның өг-бүле туттунарын, уруг [illegible] демдеглеп эрттирери чаагай чаңчыл. Республиканың чамдык районнарында ону хөй-ниитиниң киржилгези-биле организастыг, комсомолчу кударларны эрттирип турарын солуннардан чуулдугаунуу номчуп турар мен. Саглы көдээ Советте бо айтырыгның шоолут-ла кичээнгей салбайн келген. Ынчангаш куда дүшкен черге бодуук арагалаашкын каш хонук улажы бээр, харын-даа корум-чурум үрээшкиннерге болур, шош-солуу турар.

Доктаамал ажыл чок кижилерни совхоз кандыг-бир ажылчын коллективке кирип, бжыглаар айтырыгны мында шиитпирлеп турар кошкак. Бо айтырыг совхозтуң дирекциязын, парткомну, көдээ Советтиң күүскомун дүвүретпейн турар. Эки тура улусчу дружина, эш хуу судуу, суурнуң херээженнер чөвүлели ажылын сөөлгү үеде кошкаткан. Ол бот-башкарылгалыг хөй-нити организацияларының ажылын чогуур деңнелге тургузар талазы-биле көдээ Советтиң күүскому-даа, ук бөлүктерниң удуртукчулары боттары-даа кандыг-даа хемчег албайн турар. Суурнуң чурттакчыларының нити хуралын чыылдырып, корум-чурум, арагалаашкынга хамаарыштыр айтырыгларны чугаалажып көрбээн. Районнуң суд, прокуратура черлериниң ажылдакчыларының киржилгези-биле [illegible] корум-дүрүмге хамаарышкан лекция, беседаларны чон ортузунга чорудуп, ооң дээштиниң чедип алыры чугула деп бодаар мен.

Нииттиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар чоруктар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле Саглы көдээ Советтиң [illegible] организациялар ажылда бар четпестерин чайладып, боттуг хемчеглерни дарый алыр апаар.

Бо хире чугула айтырыгны [illegible] шиитпирлеп турары канчап-даа таарышпас.

Д. ООРЖАК.

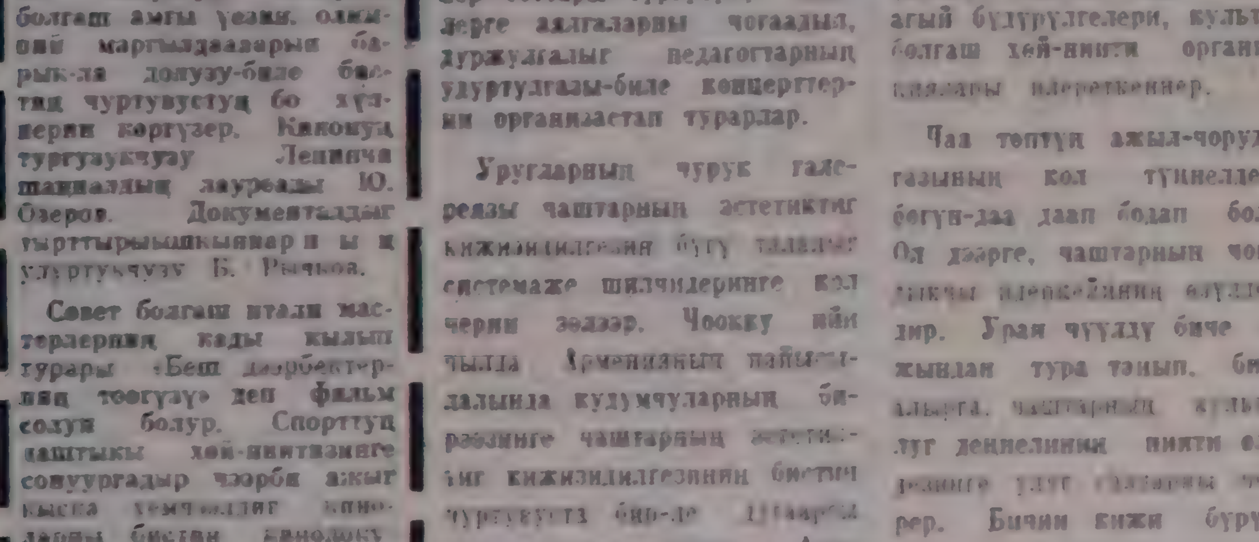

В. КАРА-САЛДЫҢ «Күскү бүрүлер» деп фотоэтюду.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың күрүнениң педагогика институду белеткел салбырынга студентилер хүлээп алыр. Белеткел салбырында үш факультет бар: физика-математика, педагогика болгаш филология. Кирерин күзээннер школа дооскандыннан соонда бир чылдаң эвээш эвес күш-ажыл стажтыг болур. Ажылдап сөөлгү чылында стаж үзүктел чок болур ужурлуг. Совхозтар ажылчыннарын, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннарын, транспорт болгаш харылзаа черлериниң ажылдакчыларын, Совет Армиядан халашканнарны хүлээп алыр.

Кирерин күзээннер даараазында документилерни дужаар: [illegible] 286 чайык ёзугаар шынзылгазы, 6 фоточурук (3х4 см хемчээлдиг).

Документилерни ноябрь 22-ге чедир хүлээп алыр. Кирерин күзээннер-биле беседаны 1978 чылдың ноябрь 23-те чорудар.

Өөредилге 1978 чылдың декабрь 1-ден эгелээр.

Өөренир хуусаазы 7 ай.

Белеткел салбырынга [illegible] шылгалдаларын эки дужааганнарны институтка кирерин [illegible].

Белеткел салбыры Кызылдың пединститутунуң [illegible].

Документилерни даараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, пединститут, белеткел салбыры.**

Кызылдың аъш-чем садыгының 32, 20, 38, 13, 10, 15, 3 дугаарлыг магазиннеринге [illegible] павильонга (ажылдаар шактары 9 шактан 18 шакка чедир, дүштеки чарлыгы 14 шактан 15 шакка чедир) II категорияның [illegible] сөөктүг, инек, хаван, хой баштарын, иниктиң, хаванның өрттедип каан буттарын [illegible] өске-даа чүүлдерни садар.

Бистиң магазиннеривисте [illegible] чалаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Мультфильмнер программазы: «Чүү чүве кана домейна», «Ох болгаш ах полоптап чоруткан», «Бичии Каса болгаш улуг бөрү дугайында».
11.25—Г. Беренко — «Саатышкынар кежээни». Телешии.
12.55—«Кино аан-чоруктар клуву». Дамчыдылгазы Ю. А. Сеневич чорудар.
13.55—«Делегейниң улустарының чогаадылгазы».
14.25—16.30—Чарлар.
16.30—«Экран» деп чогаадыкчы каттыжышкынның документалдыг телефильмнериниң программазы: «Исландия-биле ужуражышкын», «Соңгу далайның эриктеринде».
17.00—«Москва комсомолунуң ажыл-херектери».
17.30—«Звездочет». Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.25—«Азия диптиң төвүнде». Дамчыдылга.
18.55—«Челээш». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Чурук бүрүзүнде хуа».
20.00—«1978 чылдың дүжүү дээш».
20.15—Спорт программазы.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Розита Форнес ырлаар».
23.30—01.10—Бут бомбуунуң талазы-биле Европаның чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Грецияның шилиндек командазы. Ереванда дамчыдылга. Төнгениде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—Концерт.
18.30—«Эртемниң амыдыралы».
19.00—«Харылыңар, горнистер!».

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Руль артынга». Дамчыдылга.
19.50—Чарлалдар.
19.55—21.20 — «Сургуулдар». Телешии. 2-ги сериязы.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Прокаженная» 9.30, 11.20, 13.10, 15.05, 17.00, 18.55, 20.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Харда поезд» 10.45, 14.00, 15.30, «Гармония» 12.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Киночымыды» 15.00, «Чиде бергени» 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: Киноклуб: «Тоол чурттаң чораан» 15.00, «Өске кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-26-24, 2-34-73, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал килдизиниң 2-31-13, пропаганда килдизиниң 2-31-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база [illegible] 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаш 2-32-75 телефоне долгаар.

Тираж [illegible] Чагыг [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыыы талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01069

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 220 (10817) | 1978 чылдың сентябрь 21, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕРИ

БАЛГАЗЫНЧЫЛАРНЫҢ КҮСКҮ ИЖИ

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң чер ажылдыглары чазын күженишкиништиг ажылдаан. Олар тараа культураларын чеди муң гектарга кыска хуусаада эки шынарлыг кылдыр чаштырган. Шөлдерге органиктиг чемишкиндилгени база төккен.

— Шөлдерге бүгү ажылдарны ипатовчуларның аргазы-биле организастаан, механизастаан отрядтар комплекстиг чорудкан — деп, совхозтуң кол агроному Гавриил Иванович Бакуров чугаалап турар.— Ынчалзажок чай кандаашкынныг болган уржуунда бистиң шөлдеривиске тараалар кыска кылдыг, тарамык кылдыр үнген. Оон уламындан гектардан чүгле 4—5 центнер хире дүжүт ап тур бис.

Ам ажыл-агыйның тараажылары дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаап алырынче бүгү күжүн салган. Механизастаан ийи комплекстиг отряд бо хүннерде күженишкиништиг ажылдап турар. Анаа ажаап алышкынны сентябрьның 1-те эгелээн. Кыска үениң дургузунда балгазынчылар алды муң гектар хире черниң тараазын ажаап алган.

— Михаил Филиппович Чистобаевке удурткан комплекстиг отряд улуг чедиишкиништиг болуп турар—деп, Г. И. Бакуров чугаалады.—Ол отряд ажаап алышкынының хүннеринде карак кызыл күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп турар. Тарааның дүжүдүн барымдаалап тургаш, сезон дургузунда комбайнер бүрүзү 61 тонна тарааны бастырар кылдыр доктааткан. Ону күүседир дээш, ажаап алышкынның баштайгы хүннеринде-ле хову корабльдериниң башкарыкчыларының ортузунга чарыш калбарып үнген. Амгы үеде ынаа комбайнер Сергей Андреев чарыштың мурнуку одуруунда чорут турар. Ол бодунуң комбайнының бункеринден 100 ажыг тонна тарааны чоруткан.

А комбайнер Сергей Георгиевич Андреев боду мынчаар чугаалап турар:

— Тарааны бастырып алыр талазы-биле бодумнуң онаалдамны үш катап ажырар бодап тур мен. Болдунар арга бар. Машинамның ажылдап турары эки, шөлдерде тараалар ап-даа бар.

Бирги трактор-хову бригадазының турлаанга күш-ажылчы алдар тугун С. Г. Андреевтиң чедиишкининге тураскаалып кедурген. Оон кады ажылдап турар өөрү комбайнерлер Саая Лпии-Кара, Владимир Мартый-оол, Александр Мамонтов олар база-да боттарының онаалдаларын дыка ажырган.

Комбайннарның соондан волокушалыг тракторлар саванны беле сөөртүрге, ону доразы-на тырып боодалдап турар. Боодалдарны тергелиг тракторлар фермаларже, кыштагларже сөөртүп турар. Амгы үеде бирги бригадада дөрт К-700 трактор аңгыс андарылгазын чорудуп турар.

Ийиги комплекстиг ажаалда отрядында-даа ажыл-херек багай эвес. Ынчалзажок комплекстиг отрядтарның ажылында уаткелишкиннер, графикти хажыдар чоруктар бар болуп турарын демдеглээр херек. Комбайннарның үрелир чорую эпти-ле таваржыр. Оон кол чылдагааны — комбайннарның пимчедикчилериниң солулга коробкаларын «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынының багай сеттээни. Комбайннар ажаап алышкынче кириптери билек-ле, сентябрьның баштайгы он хонуунда сес комбайнның солулга коробказы үрелген.

Н. ВАНЬКОВ.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи бүгү улустуң байырлалы — ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуужур дээш социалистиг чарышты калбартыпшаан, онгу беш чылдың үшкү чылының планын даалгазын хуусаадан эрте күүседир дээш ынаймаккай ажылдап турар. Разрезтиң дагжылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының чогаадыкчы, чаартыкчы шимчээшкинин улам калбартып, бар аргаларны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыглаарын чедип ап турар. Олар техниканың үрелир болгаш анаа турар чорууп колдуунда уаткап, дериг-херекселдерниң күчүзүн долузу-биле ажыглап турар.

Бүдүрүлге көргүзүглериниң бедидериниң кол-ла бирээзи—социалистиг чарыштың негелдезинде шынар кол черни ээлеп турар. Шынар дээш демисел разрезтиң бүгү-ле участоктарында кажангызындан-даа артык калбарган. Оон түңнелинде бүдүрүлге черниң кол көргүзүү—хөмүр-даш казарының, сайгарарының планныг даалгалары ажыр күүседиинип турар. Ол мышкаш чер ырының породаларын, доураан арыглаар ажыл база чедиишкинниг чорутп турар. Шахтёрлар эрткен августа улуг чедиишкиништиг болган: хөмүр-даш казарының планы 122,6 хуу болгаш ону сайгарарының даалгазы—123 хуу күүсеттинген.

ЧУРУКТАРДА: хөмүр-даш разрезинде: экскаватор машинизиниң дузалакчылары (солагай таладан оң талазынче) В. Боготов биле А. Тюшаков.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДӨРТКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ТОСКУ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязы бөгүн, сентябрь 21-де эртенгиниң 10 шакта, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырдыышкының бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы бөгүн сентябрь 21-де эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырдыышкының бажыңынга болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралы 1978 чылдың август 20-де, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме-ниң даргалаашкыны-биле болуп эрткен. Ук хуралга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязын эрттерери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

Дээди Советтиң тоску сессиязынга чугаалажыр ээрү-биле сүмелеп киирер айтырыглары болгаш сессияның ажылдаар чурумунуң дугайында саналды Дээди Советтиң Президиумунга чугаалажып көрген болгаш ол саналды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазынга дамчыдып бээр дугайында база сессияның ажылдаар чурумунуң дугайында саналды түңнелдиг деп көрген доктаалды хүлээп алган.

Дээди Советтиң Президиумунуң хуралынга өске-даа айтырыгларны база чугаалашкан.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Тараа болгаш мал чеми культураларын көвүдедири-биле чергелештир, картофельди база ногааларны бүдүрерин улгаттырар сорулга республиканың чер ажылдыгларының мурнунда салдынган. Ол чугула сорулганы шиитпирлээр төлээде, агротехниканы сайзыраңгайжыдары и ы и. үрезин ажылын экижидериниң, райончуткан сорттарны шиңгээдип алырының, мурнакчы аргаларны болгаш дуржулганы кептередириниң күзели-биле ол культураларның дүжүттүүн бедидер херек. Республиканы картофель бүдүрериңге тос ажыл-агый специализастаттынган. Ол болза Тока болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Енисей», «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы», «Шеминээ», «Хемчик», «Улуг-Хаая совхозтар-дыр. Ногааларны бүдүрериңге чеди совхоз тускайлаттынган. Ол совхозтарга картофельди болгаш ногааларны кол-дугаарда [illegible] чергелиг тарыыр, анаа [illegible] болгаш органиктиг чемишчидилгелерин четчири-биле төгер.

Ногааларны болгаш картофельди өстүрүп турарында четпестер хөй болуп турар. Эң-не кол четпес чүве болза, районнарның кедээ ажыл-агый эргелелдериниң, совхозтарның удуртукчуларының, кол специалистериниң талазындан ол культураларны өстүрериңче кошкак кичээнгей салып турары болур. Ногаа болгаш картофель бригадаларында [illegible] рында күш-ажылды организастааны четпес, өзүмнерни өстүрериңге ам-даа өөренип албаан. боттары үрезиннер-биле хандыртыын шыдавайн турар.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалдары таарымча чок болза-даа, чамдык совхозтар картофельдиң болгаш ногааларның багай эвес дүжүдүн өстүрүп алган. Чыжаа, Тока аттыг «Ленинчи орук», «Шеминээ», «Күш-ажылдың хоочуу», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда картофель дүжүдү эки болуп турар. Ол ажыл-агыйларда гектардан ортумак дүжүт 80—85 центнер чедип турар. «Кара-Хаак» совхоз огурецтиң, помидорнуң, согуның багай эвес дүжүдүн өстүрген. Таңдының сорт участогунда капустаның, картофельдиң, огурецтиң, столовая свекла-зының дүжүдү чаагай болган.

Ынчалзажок элээн хөй специализастаттынган совхозтар агаар-бойдустуң байдалы бир дөмей турда-ла картофельдиң, ногааларның куду дүжүдүн ап турар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Хемчик», «Барлык», «Енисей», «Октябрь 30 чылы», «Бурун-гаар» совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери картофель база ногаа өстүрерин ам-даа чугулага көрбейн турар. Ынчангаш ол ажыл-агыйларда картофель, ногаа дүжүдү куду болуп турар. Ук культураларны өстүрериниң агротехниказын сагывайн, чайгы үеде ажаалдазын кылбайн, чемгерилгени бербейн турар.

Үстүнде айыткан четпестерниң түңнелинде бо чылын республиканга кинтизи-биле хөй саңныг картофель болгаш ногаалар чедир алдынмаан. Сентябрьның 15-те байдал-биле алырга, республиканың чер-ле болганында картофельдиң болгаш ногааларның ажаап алышкынын чорудуп турар, 2923 гектар картофельдиң муң гектар ажылын казып алган. Картофель ажаап алыр 38 комбайн болгаш картофель казар 36 машина шөлдерде ажылдап турар. Оон аңгыда дээди өөредилге черлериниң студентилери болгаш техникумнарның, профтехучилищелерниң суртуулдары картофель ажаап алышкынында киржип турар. Хоорайларның болгаш районнар төптериниң чурттакчыларын ол ажылче база хаара туткан.

Өстүрген картофельди болгаш ногааларны [illegible] дүжер бетинде шыпарлыг ажаап алыр сорулга ам [illegible] салдынган.

Тока болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Шеминээ» совхозтарда картофель ажаап алышкынын [illegible] организастаан. Ол ажыл-агыйларда картофель ажаап алыр комбайннар [illegible] бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Чугула сорулга болза, бирги [illegible] ажыл-агыйларның үрезин-биле боттарын хандыртынары, картофельди белеткел база садыг организацияларынга сиирери болур.

[illegible]

М. ХАВЫДАТОВ,
Кадык ажыл-агый министерствозунуң кол агрономн.

ОРУККА УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Бакуже оруун аайы-биле Кавказская станцияга сентябрь 19-та поездиниң доктааашкынының үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Л. И. Брежнев Украинаның Компартиязының Донецк обкомунуң бирги секретары Б. В. Качура-биле, облкүүскомнуң даргазы Л. М. Гридасов-биле, Украинаның Компартиязының Донецк обкомунуң бюро кежигүннери-биле ужуражып, долгу беседа эрттирген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко беседага киришкен.

Үлетпүрде болгаш тудугда ажыл-херектериниң байдалының дугайын, дүжүт ажаап алышкынының канчаар чорупу турарының дугайын, чонуң чаагай байдалын бедидериниң айтырыглары канчаар шиитпирлеттинип турарының дугайын областың удуртукчулары чугаалааннар.

Донецк областың үлетпүрүнүң, кедээ ажыл-агыйның, эртеминиң болгаш культуразының ажылдакчыларынга онгу беш чылды күүседиринге сарның улуг улуг-хууз дээш өөрүп четтиргенинин дамчыдарын Л. И. Брежнев дилээн. Бо чылын агаар-бойдустуң нарын байдалдары турбужок бо область тарааларының эки дүжүдүн ажаап алганын ол сөзүнде ханымышкын-биле демдеглээн. Хөмүр-даш тывызының көвүдедиринге, металл бүдүрериңге, капитал тудугну [illegible] СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрериниң талазы-биле шиитпирлерин боттандырарынга Донецкиниң ажылчы чоннары улуг чедиишкиннерниг болурун Леонид Ильич күзээн.

• • •

Ол-ла хүн Л. И. Брежнев орук аайы-биле Ростовка доктаган. Анаа ол партия обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренко-биле, облкүүскомнуң даргазы С. Н. Сабылеев-биле, партия обкомунуң бюро кежигүннери-биле ужурашкан. Областың удуртукчулары-биле беседага К. У. Черненко киришкен.

Беш чыл планын күүседир дээш Донуң партия организациязының болгаш ажылчы чоннарының ажылының дугайын Л. И. Брежневке И. А. Бондаренко дыңнаткан. Областың ажылдакчылары күрүнеге 4 миллион 300 муң тонна тарааны садарын доозун турарын ол дыңнаткан. Тараалан «Гигант» совхозтуң коллективинге чедип байыры дээш Леонид Ильичтиң өөрүп четтиргенин И. А. Бондаренко илергейлээн. Ол байыр чедириишкини дүжүт ажаап алышкынынга ан дүрген чорудазынче областың ажылчы чоннарын сорук киирген.

Эң чугула тудугларның бирээзи—«Атоммаштың» тудуужукчуларының болгаш ажылдакчыларының чедиишкиниг ажылының дугайын, ол мышкаш комбайн кылыр заводтарны чаартып турарының дугайын областың удуртукчулары чугаалаан.

Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкининиң күүседип турары дээш Л. И. Брежнев областың партия организациязынга болгаш бүгү ростовчуларга өөрүп четтиргенинин илергейлээн. Беш чылдың үшкү чылының онаалдаларын ажыдыралта боттандырары шиитпир-биле беш чыл планын күүседиринге онаа ужур-дузалыг хоорайн ол онзалап демдеглээн. Ажыл-агыйны башкарары н ы я ажыктыгын бүгү хемчег-биле бедидериниң, ылангыя конструкциязы болгаш шынарын. Ростов бүдүрүкчүлериниң кылып үндүрүп турары өске-даа продукцияның шынарын экижидериниң херегин чугулаазынче Л. И. Брежнев кичээнгейни угландырган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш партияның ТК-зының Пленумнарының шиитпирлерин боттандырып күүседиринче чаа-чаа улуг чедиишкиннерниг болурлар деп күзээшкиннерни Ростов областың бүгү коммунистеринге, ажылчы чоннарынга дамчыдарын Л. И. Брежнев дилээн.

• • •

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко Бакуже бар чоруур оруун аайы-биле сентябрь 19-та Краснодар крайда Кавказская станцияга чедип келген. Оларны партия крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов болгаш крайкүүскомнуң даргазы Г. П. Разумовский олар уткуп алган.

Бо чылын сан болгаш шынар талазы-биле эң хөй кылыг-тасты чыып алган деп крайның удуртукчулары дыңнатканнар. Белеткел пунктуларынга 3 миллион 700 муң тонна тывылыг-тасты дужааган. Крайда рис болгаш кукуруза ажаап алышкынын эгелээн, күзүн чажар тарааларны массалыг-биле тарып турар. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалынга Краснодарның кедээ ажылчылары мынчаар харыылап турар.

Крайда үлетпүр ажылының ажыктыын бедидер талазы-биле партия болгаш совет органнарының ап чорудуп турар хемчеглериниң дугайын [illegible] Медунов база чугаалаан.

Эштер Брежнев болгаш Черненко чедип алган чедиишкиннери дээш краснодарчыларга байыр чедирген. Крайның ажылчы чоннары партияның аграр политиказын боттандырарынга, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш онгу беш чылдың даалгаларын күүседеринге моон соңгаар-даа мурнакчылар болур деп дээр бүзүрелин илергейлээннер.

• • •

Л. И. Брежневтиң Бакуже бар чоруур поездизи сентябрь 19-тун кежээзинде Соңгу Кавказта Минеральные Сугаар деп станцияда чедип келген. Эш Л. И. Брежневти болгаш оон-биле кады келген К. У. Черненкону мында дыштанып турар, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазы Ю. В. Андропов, а ол мышкаш СЭКП Ставрополь крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачев болгаш крайкүүскомнуң даргазы И. Т. Тарасов уткуп алган.

Крайның удуртукчулары Леонид Ильич Брежневке СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырып чорудуп турарының дугайын, ССРЭ Конституциязының баштайгы оюнга алдар болдурун хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш демиселдиң дугайын дыңнатканнар.

Ставропольчулар бо чылын рекордтуг тараа дүжүдүн алган, планнап ажыр 750 муң тонна болур 2 миллион 550 муң тоннаны күрүнеге саткан, мал ажылының продукциязын, оон ниитинде 40 муң тонна дүк садар талазы-биле хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткен.

Үлетпүрнүң бүгү бүдүрүлгелери сес ай программазы күүседипкен.

Партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын шиитпирлээринге чаа чедиишкиннерни Леонид Ильич Брежнев Ставропольдуң коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга күзээн, [illegible] сүмелерин база [illegible] чугаалаан. (СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫ КӨВҮДЕДИР

БАКУ. (СЭТА-ның тускай корр. В. Петруня). Совет Азербайджанның найысылалынга күскү бо хүннерде чайгы үе катап дүшкен ышкаш сагындырып турар. Чылыг болгаш хүннээректиг. Чымчак салгын кызыл туктарны киискидип турар, колхоз бүдүрүлгелериниң продукцияларын көргүскен чуруктарны, транспарантыларны аскылаан. Ындыг рапорттар кудумчуларны болгаш шөлдерни каастаан. Бакунуң чурттакчылары Төрээн чурттуң дээди шаңналы—Ленин орденин хөрээнге тывысырынга белеткенип турар. Олар бо болуушкунну улуг көдүрлүүшкүн, байырланчыг шинчи-биле манап турарлар, чүге дизе, ук байырлалдарга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев киржир.

«Эргим Леонид Ильич, Силерниң эш-чоруунар бакужуларны чаа-чаа күш-ажылчы маадырлыг херектерже хей-аът киирип турар!», «Бедик шаңнал дээш Төрээн чуртка четтирдивис!» деп сөстерниг доозуңнарны бажыңнарда, заводтарда, фабрикаларда аскылаан. Ол дээрге ажылчыннарның болгаш эртемденнерниң, культура ажылдакчыларының, студентилерниң, хоорайның революстуг, күш-ажылчы алдарын уламчылап база көвүдедип турар бүгү кижилерниң бодалдарын илередип турар.

Бүдүрүлгениң чеди чүс ажыг мурнакчылары беш чыл даалгазын күүсеткен. Беш чылдың үш болгаш дөрт чылдарының даалгаларын күүсеткенин он-он муң кижилер рапорттаан.

Байырлал мурнуңда ээлчээнден кээп турар медээлерниң аразында электромашина тудуг заводунуң слесары Николай Новиковтуң рапорту бар. Оон бригадазы үш чыл планын күүсеткенин дыңнаткан. Н. Новиков—бүдүрүлгеде ажылдакчылының дагдыныышкынның, бо чылын оон сес өөреникчизи бедик мергежилдиг ажылчыннар апарганын ол чоргаал-биле чугаалап турар. Радио заводунуң аптекчизи Мина Алиева ССРЭ Конституциязының бир чылынга алдар кылдыр алган хүлээлгезин күүзен бетинде күүсеткен, оон үш өөреникчизи хүлээлгелерин база ажырган.

В. И. Ленин аттыг пөс-таавы комбинадында бүдүрүлге мастериниң дузалакчызы Фахраддин Велиевтиң коллективиниң бо беш чылда планнан ажыр аргаан пөстери-биле үш түс муң кижиге костюмнерни даарап болур. Тудуг материалдары бүдүрер талазы-биле Кара-Дагда комбинаттың машинизи Мазаим Гасановтуң казып чоруткан даштары-биле бүдүн кудумчунуң бажыңнары туткан.

Хүндүлүг аалчы — эш Л. И. Брежневти уткуур-биле хоорайжылар кудумчуларже, шөлдерже үнеринге белен. Төрээн чурттуң дээди шаңналын хоорайга тывысырынга тураскаадан байырлалдарга күш-ажылчы рапорттарның көвүдүүр [illegible] турар.

Совет-эфиоп чугаалажыышкыннар доозулган

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Совет партия-күрүне делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовтуң болгаш Социалистиг Эфиопияның Түр шериг администрастивтиг чөвүлелиниң (ВВАС) чиңгине секретары Фыркэ-Селассие Богдерестиң аразында совет-эфиоп чугаалажыышкыннар доозулган.

[illegible] айтырыгларының, а ол мышкаш ССРЭ-ниң база Социалистиг Эфиопияның аразында найыралдыг харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле [illegible] болган.

Чугаалажыышкыннар найыралдыг байдалга болгаш боттарын билчиришкиниң байдалынга эрткен.

Сентябрь 19-та Национал ордуга совет-эфиоп документилерге ат салган. ССРЭ-ниң Чазааның болгаш Социалистиг Эфиопияның Түр шериг чазааның аразында [illegible] болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага болгаш экономиктиг, эртем-техниктиг кады ажылдажылга болгаш садыг айтырыгларының талазы-биле [illegible] аразының совет-эфиоп комиссиязын тургузар дугуржулгага ат салган.

Ат салып турда В. В. Кузнецов баштаан совет партия-күрүне делегациязы, а ол мышкаш ВВАС-тың чиңгине секретары Фыркэ-Селассие Богдерес, ВВАС-тың доктаамал [illegible] болгаш Эфиопияның өске-даа удуртукчулары турган.

Бо документилер болза Совет [illegible] аажок улуг ужур-дузалыг боор турар деп доктаамал [illegible] Бидане Гессеве ат салырының ёзулалы боор турда чугаалаан. Бо дугуржулгалар бистиң чурттарывыстың экономиказын быжыглаар, эфиоп [illegible] бедидер арганы берип турар деп ол медеглээн. Бистиң чурттарывыстың аразында найырал улам быжыгып турар деп чүвени эфиоп-совет чугаалажыышкыннар херечилээн.

• • •

Социалистиг Эфиопияның Түр шериг администрастивтиг чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Менгисту Хайле Мариам совет партия-күрүне делегациязының баштыңы [illegible] хүлээп алган. Совет Эвилелиниң болгаш Эфиопияның аразында харылзааларның чедиишкиниг хөгжүлдезин [illegible] найыралдыг беседа үезинде талалар демдеглээн. Ийи улустарның [illegible] делегация дүшкүүрлүг чорукту чавырлыдыралының херээнге дүгжүр турар совет-эфиоп бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш калбартырынга чуткулдуун талалар илергейлээн.

ВВАС-тың чиңгине секретары Фыркэ-Селассие Богдерес болгаш албанның өске-даа кижилери беседага киришкен.

В. В. Кузнецов Түр шериг администрастивтиг чөвүлелге тураскаалдыг белекти — делегацияның [illegible] чызы В. И. Лениннин портредин чураан шаажаң саваны тывыскан.

• • •

Совет партия-күрүне делегациязының баштыңы сентябрь 12-та ВВАС-тың чиңгине секретары Фыркэ-Селассие Богдерес-ке алдар кылдыр хүлээп алышкынны кылган. Хүлээп алышкынга ВВАС-тың [illegible] кежигүннери, албанның өске-даа кижилери турган.

Партийжи амыдырал

РЕКОМЕНДАЦИЯ — БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

СЭКП кежигүнүнге кандидат стажының ужур-дузазын улам ынай бедиддериниң дугайында СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделерин болгаш «Партияга кулээп алышкынның база СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидериниң талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын боттандырбышаан, чер-черде партия организациялары СЭКП-ге чаа кирерлерге рекомендация берген коммунистерниң харыысалгазын [illegible] улам күштелдирген. Коммунистер рекомендация берген кижилериниң политиктиг, ажыл-агыйга [illegible] мөзү-шынарының бүгү талаларын [illegible] көрүп, партияга сүмелээн [illegible] дыр-биле медерелдиг билип турар. Бо талазы-биле чаа кижилерни [illegible].

Эрзин районнуң «Мерген» совхозунуң партия организациязы № 3 хойжу бригаданың бригадири А. К. Өлзейни СЭКП кежигүнүнге кандидатка кулээп алган. Коммунистер: профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы Б. Б. Доржу, бухгалтер Н. К. Ширээ болгаш ВЛКСМ райкому ынаа рекомендация берген. Ол коммунистер ону кандидатка кулээп алган хуусаазын эгелээш-ле, оон ажыл-херээнге, билиин бедидип турарының, өг-бүлеге амыдырал-чуртталгазының дугайын доктаамал сонуургап, ону СЭКП кежигүнүнге кирериңге белеткен эгелээн. А. К. Өлзейниң удурткан турар бригадазы бо чылдың планын болгаш социалистиг хулээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Бо совхозтуң партия организациязы СЭКП-ге кирерлерге рекомендация берген коммунистерниң харыысалгазын бедиддерниче чогуур кичээнгейни салып турар. Чижээ, партияга кирерин күзээн чамдык кижилерге рекомендация бергилээн коммунист К. Е. Донжунуң дыңнадыын алган. Рекомендация бергеннер-биле оон эки ажылын ажаа демдеглээш, чамдык четпестерин база айыткан.

«Нарын» совхозтуң партком бо талазы-биле база чаа ажылды чорудуп турар. Бо чылдың март эгезинде рекомендация берген СЭКП кежигүнүнге кандидат О.-С. О. Дүмен биле коммунист, бухгалтер А. С. Севектиң канчаар ажылдап турарының дугайында [illegible]. Совхозтуң мал эмчизи Дүмен кандидат стажын эртип турар үезинде ол оон ажыл-херээн доктаамал [illegible], ажыл-амыдыралынга холбаштыр эргежок чугула сүмелерни берип келген. Дүмен бодунуң албан-хүлээлгезин болгаш партийжи даалгаларын багай эвес күүсетпишаан, Красноярскиниң колхоз ажыл-агый институдунуң бот-өөредилгелиг салбырында база эки өөренип турар.

Рекомендация бээр коммунистерниң харыысалгазының дугайында СЭКП-ниң Уставында мынча дээн: «Рекомендация берген кижилерниң политиктиг, ажыл-херектиг болгаш моральдыг мөзү-шынарының боттуг характеристикаларын [illegible] бергеннер партия организациязының мурнунга харыысалгалыг болур». Партийжи Уставтың ол негелдезин удуртулга болдургаш, партия эге организациялары коммунистерниң рекомендацияларын бүгү талалыг сайгарып көрүп турар апарган, ол чорук СЭКП-ге кулээп алынганчарның шынар составын экижидеринге улуг идея берген. Чижээ, сөөлгү үш чылда СЭКП Эрзин райкомунуң бюрозу СЭКП кежигүнүнге болгаш кандидатка кирип турган чангыс-даа кижиниң билдириишкинниден ойталаан таварылга болбаан.

Рекомендацияның ролюн болгаш ону берип турар коммунистерниң харыысалгазын бедидер, СЭКП-ниң хүрээлениңге кирериңге кандидаттарны белеткээр талазы-биле ажылды өске-даа партия организациялары күштелдирип турар. Оларга «Ак-Дуруг», «Найырал», «Чодураа», «Өнг» совхозтарда болгаш өске-даа коллективтерде партия организацияларын хамааржыр болур. Ол партия организациялары рекомендация бергеннер-биле болгаш кандидаттарның боттары-биле чугааларны доктаамал чорудуп, оларның дыңнадыгларын партия хуралдарынга ой-ойде ап турар.

СЭКП-ге чаа киргеннерниң [illegible] организацияларының болгаш оларга рекомендация берген коммунистерниң бедик идегелин ажыл-херекке, хой-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржилгези, амыдырал-чуртталгага төлептиг үлегер-чижээ-биле бадыткап турар.

Оон-биле кады бо чугула айтырыгже чамдык партия организацияларының [illegible]. Чамдык кижилерниң политиктиг, ажыл-херекчи база моральдыг шынарын эки хандыр сайгарып көрбейн, рекомендация бээр таварылгалар бар. Оон ангыда [illegible]-биле ойлашкеш, СЭКП кежигүнүнге кандидат-биле хүн бүрүнүң кижизидилге ажылын чорутпаанындан, ол кандидат стажын эртип ныдавайн баар болгаш СЭКП кежигүнүнге кулээп алдынмас чоруктар амдаа болуп турар. СЭКП Таңды, Каа-Хем райкомнарынга, Кызыл хооркомунга, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомунга ындыг таварылгалар өске партия организацияларындан хөй болгулаан.

Коммунистерниң чамдыктары кандыг бир кижиге рекомендацияны бергеш, оон бүдүрүлгечи болгаш хой-ниитичи ажыл-херээн, хууда амыдырал-чуртталгазын сонуургавас, барык-ла уттуннар таварылга база бар. Чижээ, № 5 БМК-да парторганизация бо чылдың март төнчүзүнде чолаачы К. М. Кара-Салды СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга кулээп алган. Ынаа рекомендацияны коммунистер А. Д. Донгак, Ч. Ч. Декиниш-оол болгаш ВЛКСМ райкому берген. Ынчаарга оон соонда бир партия хуралынга коммунистер болгаш ынаа рекомендация бергеннер оон четпестерин дугайын шугумчулеп эгелээн. Ону партияга сүмелээн коммунистер [illegible] үреп турар, ынаа бижыглаан машина-биле рейске чораш, ол хууда ажылын кылыр-деп, Ч. Ч. Декиниш-оол боду [illegible]. Ынаа рекомендация берген коммунист ол кандидат стажын эртирип турар үеде оон-биле чүге ажылдаваанын деп айтырыг дораан [illegible].

Оон ангыда «Чаа орук», «Тоора-Хем», «Кара-Хаак» совхозтарда болгаш өске-даа черлерде чамдык партия организациялары рекомендация [illegible] харыысалгазын бедидер талазы-биле барык-ла ажыл чорутпайн турар. СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң доктаалын, ындыгы партияга кулээп алышкынның болгаш ынчаа коммунистерниң кижизилдериниң талазы-биле ында айыттынган чүүлдерни боттандырарынга холбаштыр ол партия организацияларының ажылдап кылыр херектери күүседтинмейн турар. Чижээ, «Рекомендация берген коммунистерниң ролюн бедидер талазы-биле партия организациязының сорулгазының дугайында» айтырыгны август айда чугаалажырын планнааш, «Чаа орук» совхозтуң партия организациязы ону күүсетпээн.

Анализтеп алырга, партияга чаа кирерлерге коммунистерниң берип турар рекомендациязының хөй нуруузун «Бо аш болза эки ажылдап, хой-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, бодунуң политиктиг билиин бедидип турар» деп, чангыс аай, ниити хевирлиг кылдыр бижип турар. Оң бижиирде боттуг, тодаргай болгаш чогаадыкчы байдал-биле көөр болза чогуур.

СЭКП-ге чаа кирерлерге рекомендация [illegible]ниң харыысалгазын бүгү талалыг [illegible] ажылды улам күштелдирери — партия организация бүрүзүнүң чугула [illegible] болур. Ол болза партийжи хүрээлениң ам төлептиг кижилер-биле [illegible] бир ам чугула негелде чүве-тел ааде, бо айтырыг СЭКП [illegible] база партия эге организацияларының ажылынга база бир кол черни ээлеп турар ужурлуг.

С. ОНДАР,
СЭКП обкомунуң партийжи органнарстыг ажылдар килдизиниң инструктору.

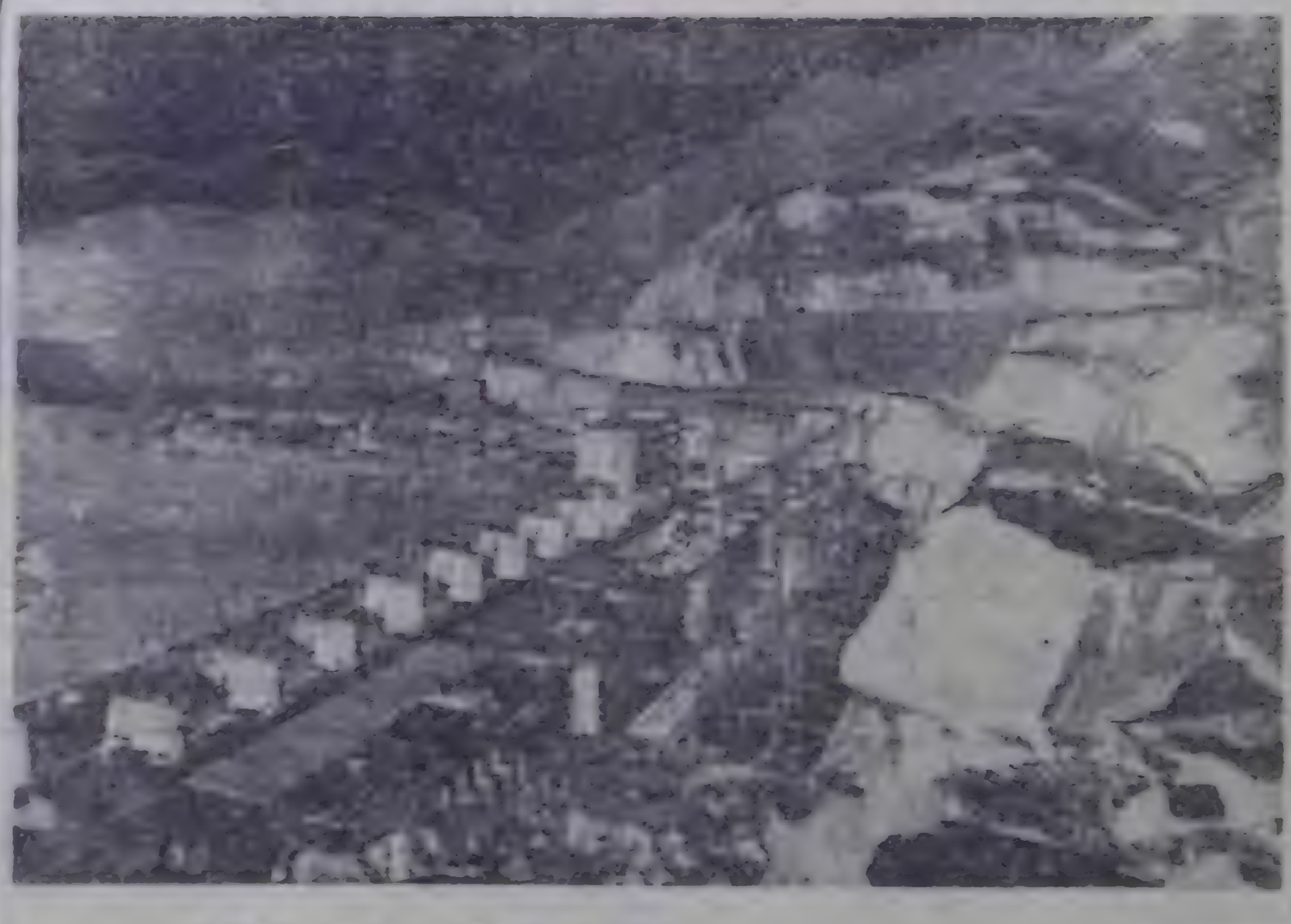

НУРЕК ГЭС — АЖЫГЛАЛГА КИИРЕРИНИН МУРНУНДА

ТАДЖИК ССР. Нурек ГЭС-ке удавас 300 муң киловатт күчүлүг чедиги агрегат ажыглалга кирер. Оон монтажын графиктен мурнай чорудуп турар. Ол болза гидротудугжуларның ССРЭ Конституциязының [illegible] белек болур. Тудуг[illegible] кандыг-турлук үезинде тывылган «Ажылчын эстафета» дээр тудуг хамаарылгаларының социалистиг чарыжы бодунуң бедик [illegible] база катап бадыткап көргүскен. Муң-муң тудугжулар болгаш [illegible] тудуг хамаарылгалыг ажылчыннары чогаадыкчы бижиг харылзаалар-биле, станцияны ажыглалга хуусаа бетинде киирер дугайында керээлер-биле холбашкан.

Бо чылын ГЭС-тиң сееги агрегадын ажыглалга база киирер. Боттарының хулээлгелерин күүсетпишаан, Харьковтуң турбина болгаш Запорожьениң трансформатор заводтарының, Свердловскиниң «Уралэлектротяжмаш» заводунуң, Чеховтуң «Гидростальконструкция» заводунуң коллективтери станцияга дериг-херекселдерин хуусаа бетинде чорудуп берген.

Нуректе гидроэлектростанциязы ховар тудуг. Оон 300 метр плотиназын тое балдыг чер шимчээр черде тудуп турар. Ол плотина ам 270 метр четкен.

Нурек ГЭС беш чылдың төнчүзүнге чедир бодунуң тележелтттинген 2,7 миллион киловатт күчүзүнге чеде бээр.

ЧУРУКТА: Нурек ГЭС.

Р. НЕТЕЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

ЧЕДИИШКИННЕР БАР

Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының мурнакчы цехтериниң бирээзи — септелге-механика цехтиниң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседер хулээлгелиг ажылдап турар. Олар берген сөзүн кылаштар бүдүргеттер.

Септекчилер августа 40 муң рубльдиң ажылын кылыр планныг турган. 49 муң ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Цехте калбарган социалистиг чарышка № 1 участок (мастери Валерий Андреевич Новичихин) мурнап турар. Олар планнын ажыр 5 муң рубльден продукциязын берген, эрткен айның планын 117,3 хуу күүсеткен.

* * *

«Тыва даг-дүгү тудуг» трестиниң үлетнур бүдүрүглелер комбинадының коллективи бо чылын чедиишкиннерни аажылдап келген. Ол коллектив онгу беш чылдың үшкү чылының сес айларының планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Ниити продукция бүдүрери 32 муң рубльге, бараанныг продукцияны 13 муң рубльге, продукцияны саттарары 101 муң рубльге планнан ажыр күүсеттинген. Комбинаттың цехтери чыл эгезинден бээр планга немей 77 кубометр демир-бетон кылыглары, 33 тонна янзы-бүрү конструкциялары, 1050 кубометр ыяш хевиржиңи кылган тудуг материалдарын бүдүрген.

* * *

№ 208 орук-септелге участогунуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга үшкү чылдың он айлары[illegible] хуусаа бетинде күүседир хүлээлгелиг.

Олар берген сөзүн ажыл-херек-биле бадыткап турар. Коллективтиң эрткен сес айларында ажылчын түңнелдери мындыг. Оруктарның капиталдыг септелгезиниң пландары ажыр күүсеттинген, участок ол шыпкан оруктарның үүрмек септелгезиниң планын, аргаларлы тарлары болгаш көвүрүглерни кылыр белеткелди база чедиишкиннинг боттандырган.

Орукчуларның социалистиг чарыжынга бирги черни Ак-Довурак — Чадаана оруун харылзап турар № 3 орук-септелге салбыры бижиды-биле аалеп турар.

М. ООРЖАК.

Чаагайжыдылга

САГЫЖЫМГА ЧЕТПЕДИ

Самагалдайдан үнген автобус Таңды [illegible] тулуруп-[illegible] частаалдыг, чалгыыг эрүү-биле Берт-Дагже үнделди. Ында киргени Торгалыг-Хемниң унунда турар бо суурга базаалтындан бээр үр-ле апарган. Ынчан мен мааа көп-турума. Торгалыг-Хемниң садып таналгы [illegible] суурже турган түже. Суур чоокшулаан келди. Сууржа кирер улуг оруктуң хажыызында самбырада «Тес-Хем»-совхоз» деп көскү кылдыр бижээш, аккак дээрде чалгыыннарын херипкен ужуп чорур дай-ыыр чураш, оон чанында «Кирип моорлаңар!» деп чада кылдыр бижээн каан. [illegible] самбырада [illegible] ажылгылыга хамааржыр [illegible] Аннаартыг [illegible], [illegible] чалгыыг [illegible] көрүм-ге, самбыраның кыдыгтары бүдүк, оон четтээн [illegible], [illegible] каан болду. Доштаавайн, халдып эрте бээр болза, чүү-даа эскертинмейн барып болур. Оон чоогунга чеде бергеш, көөр [illegible] ындыг-даа. Суурнуң өзүп сайзыраашы көңүүр. Оон мурнуу талазында чаа квартал чапсыла берген, суурнуң ийи каът Культура бажыны өске бажыңнардан бедип, онзаланып көстүп турар.

Суурдан ыраак эвесте Торгалыг-Хемниң кыдыын дургаар үнген арыг кускуннар [illegible] көстүп келди, доңгандыр турар бүгү-ле чүвени улам ажы [illegible] турар болду. Ындыг болзажаа суурнуң чогум кижизинче кирип келирге, байдал сыр өске. Оон кудумчуларынга эртип-дужуп тура көөрүнге, девискээрин кажакка көскү кылдыр чаагайжыдыы тарымал үнүштер олурткан бажыңнар ховар болду. Чаа Культура бажыңының [illegible] чаагайжыттынмаан. Оон [illegible] ийбирыг тургузуунуң турган-на хевирлиг. Тарымал үнүштер олуртур онгаалары белеткээш, кара довураакты аккып тер кааны-биле ажыл кылыгдарылмаан, ынчан-даа, чечектер-даа олуртунмаан. Чамдык чурттакчы бажыңнарының долгандыр турар херим-кажааларны үрелик-буурук, ол девискээр ажыглал чок чыдар, чер ажыглаар чүве болза, чечек, чалгыыш тарып өстүрүп ап болур. Чүгле хары хеп чоогунга турар сацныг-ла бажыңнарының чанында картофель тараан.

Суурнуң кудумчуларынга арыг-шевери четпес. Чурттакчы бажыңнарының чанында бокту чыып тевкүлеп каан, ону суур даштынче ырады, чангыс черге аппарып төгер айтырыг кымны-даа дүвүретпейн турары илден.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдып, нөгаан-шээрин тургузары — ниитиниң херээ. Ынчангаш черлерде чаагайжыдылгага ажылынче чугула кичээнгейни угландырып турар болгай. Берт-Даг суурда бо айтырыг ам-даа четпес шиитпирлеттинип турар. Сөөлгү үеде суурну чаагайжыдып, арыг-шевер тургузар талазы-биле кандыг [illegible] кадэо Совет, хой-ниити организациялар чорутпаан.

Ам күскү ыяш олуртулгазы эгелээр. Ынаар суурнуң чурттакчыларын эвилелдеп, шеф организациялар, ниити күш-биле чурттакчылыг бажыңнар чанынга тарымал үнүштерни олуртур айтырыгны дарый шиитпирлээри чугула. Чурттакчылыг черлерниң чаагайжыттынганы, арыг-шевери ында чурттап турар кижилерден кол хамааржыр билдингир. Ындыг айтырыгны чугулалап көөр чугула.

Берт-Даг суурнуң чылдан чылче өзүп, сайзырап турарынга кижи бүрүзү өөрүүр. Бир эвес чаагайжыдылга ажылын чогуннаалыг чорудар болза, суур ноҗаан-шевер, эптиг көрүштүг көстүр ийик.

О. ССАН.

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ

— Сибирьниң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификациязы курүүе ужур-дузалыг айтырыг болур. Ол айтырыгже бистиң хөй-хой эртемденнеривистиң [illegible] хаара туттунган—деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының цитология болгаш генетика институдунуң директору, Делегейниң генетика федерациязының президентизи, академик Дмитрий Константинович Беляев чугаалаан.—Бедээ ажыл-агый культураларының чаа сорттарын болгаш малдың бедик продуктулуг уксааларын өстүрер талазы-биле улуг шинчилелдерни кылып турар бис.

Радиацияның болгаш чамдык химиктиг бүдүмелдерниң дузазы-биле генниерге салдар чедирериниң дээштиг методтарын ажылдап кылган. Ол чорук генетиктиг янзы-бүрү хевирлерни, ындыгы үнүштерниң янзы-бүрү хевирлерин өстүрер арганы берип турар. Оон үндезининге кедээ ажыл-агыйның янзы-бүрү перспективтиг сорттарын тургускан. Оларны чамдызын ам чурттуң янзы-бүрү райоңнарында өстүрүп турар. Чижээлээрге, Сибирьде чазын тарылыр кызыл-тасты, Украинада соянны өстүрүп турар... Эртемденнерниң курлавырларында амгы үеде институттуң дуржулга участоктарында болгаш чурттуң тарла шөлдеринде шылгалда эртип турар өске-даа үнүштер бар.

Тускай тургузуглар болур хромосомнарда туруп турар генниерниң бөлүктериниң каңаар хевиреп турарының дугайында хөй чүүл ам эртемденнерге билдингир апарган. Амгы үеде генетиктер ангыангы хромосомнарның ролун өөренип, бир хромосомну өскээ солуп, оларның саны кевуделип турарлар деп академик демдеглээн.

Херек кырынга ажыглаарынга солуп, хромосомнарның санын өскертпен үнүштерни алыр арганы бо бүгү берген. Ындыг арга-биле амгы үеде күрүне шылгалдазын эртип турар чигир свеклазының [illegible] тарлары кыжа-тастың түңнел хевирлерин тургускан.

Малдың генетиказының талазы-биле ажылдар [illegible] дуктуг болгаш эки шылар лыг ээттиг, бедик продуктулуг уксаалыг хоюнарының болуун өстүреринге, малдың дүрген үрежип өзерин бедидериниң [illegible] дап кылырынга, ноңаларының кежиниң чаа өңнүң синтезин тургузарынга өскерти.

Амгы үеде институт ДИАС программазын (чазын тарыыр [illegible]) уургу туп турар. Оон сорулгазы болза Сибирьниң янзы-бүрү бойдус зоналарынга ол чугула культураның селекциязының эртемниг стратегиязын ажылдап кылыры болур.

ЧУРУКТАРДА: ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының цитология болгаш генетика институдунуң эртемденнериниң өстүрүп үндүрген хойларының чаа уксаазы. Олар Сибирьниң малдыг-берге байдалдарынга эки таарышкаан.

В. БУДАННЫҢ болгаш А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

ХОЙЖУЛАРНЫҢ КҮСКҮ ЧЫМЫЖЫ

Хойжуларның амгы үеде сагыш салыр чымыштыг ажылы—хойну эдержилгеге кирери болгаш тарып боозадыры болур. Бии-Хем районнуң совхозтарында бо чугула ажыл калбарган. Районда бүгү төрүүр хой 35 муң баш хире болуп турар. Оон иштинден 25 муң хойну тарып боозадырын планнаан. Дөрт совхозта ниитизи-биле 13 пункт ажылдап турар. Оларны мергежилдиг техниктер-биле хандырган. Тарып боозадырга пунктуларынга кодаңнарны эккээриниң графигин тургускан, оларны пунктуларга тус-тузунда бижиглээн. Сентябрьның 14-те медээ-биле алырга, районда 13 муң ажыг хой эдержилгеге кирген, оон иштинден 11505 хойну тарып боозаткан, ам эртken чылдың ол үезинде тургаындан 1000 ажыг хойну хойну тарып боозаткан.

«ӨК» СОВХОЗ—тарып дуктуг уксаалыг хой өстүрүп турар ажыл-агый. Ынчангаш ол совхозтуң специалистери хойну тарып боозадырынга онза кичээнгейни салып турар.

— Бистиң совхозта төрүүр хой 10 муң ажыг—деп, кол зоотехник Людмила Николаевна Шаповалова чугаалады. — Оон хой нуруузун—8 муң бөшты тарып боозадыр. Тарып боозадыр дештиилгелиг арганы ажыглаары кончуг чугула. Чүге дээрге, бис уксаалыг хой өстүрүп турар болгай бис. А уксаа экижидеринге тарып боозадыргы ынырылай эргежок чугула.

— Бо ажылче канчаар белеткенип кирдиңер?— деп, оон айтырдым.

— Сентябрьның 1-де тарып боозадылганы чорудып бердивис,—деп, Людмила Николаевна харыылады.—Бистиң үш пункт ыяк белеткелдиг кирген. Кодаңнарны пункттарга эккээриниң график-планын совхоз директорунуң дужаалы-биле бадылаан. Ынчангаш кымның кодаңын кажан тарып боозадылгага киирерин билдингир. Хойга салыр кошкарларны азырап чемгерип турары багай эвес. Хой тарып боозадыр үрени республиканың уксаажыдылга катты-жыышкыныныы Кызылда уксаалыг мал станциязындан [illegible] чок эккеп турар. Бир эвес үрени оон эккээри саадай бээр болза, бодувустуң мында азырап турар бүдүрүмел кошкарлардан үрени алгаш, хойну тарып боозадып болур бис. Олар эки уксаалыг бедик продуктулуг кошкарлар чүве.

Эртен чылын «Өөк» совхоз хойну тарып баазыдырын-че август 10-да эгелеп кирген турган. Бо чылын оон дыка орай эгелээн, Оон чылдагаанын кол зоотехник Л. Н. Шаповалова мынчаар тайылбырлады:

— Бистиң ажыл-агыйывыстың байдалынга хойнү февральдан эгелеп оолдадыры ажыктыг болуп турар. Мал чеминиң быжыг баазазын тургуспаан чорук ажаа базала бодунуң салдарын чедирген. Ажыл-агыйга эртен чылын чоруткан хойнуң эрте оолдаашкыны ындыг-да эки түңнел бербээн. Ол бүгүнү барымдаалааш, бо чылын хойну тарып боозадырын элээн орайтадып эгедээнивис ол.

ӨК ХЕМНИҢ шынаазы. Ында совхозтуң үш пунктузунуң бирээзин тургускан. Аас дээрде эртенги хүн чер кирынга дескилештир хаап келген. Тарып боозадылга пунктузунга эдержилгеге кирер хойларны кошкарлар-биле тыптырары хүн-хүн кээри билек-ле эгелээн. Пунктунуң кедээзинде чаа ажаан тараа хоорзуннары, а мурнуу талазында—Өөк хемниң [illegible] хелбеңнээн көк шыгы. Пунктуга эккелген хойларны [illegible] чалыг. Ынаа бистиң-биле кады келген селекционер-зоотехник Александр Максимович Лавренко хөөрей-дир:

— Совхозтуң үжүүр даап хойжуларын бо пунктуда бижиглээн. Доо ол нездэр турар ог Күжүгет Сендажының кодаңы-дыр. Ол бо чылын төрүүр 100 хойга оваалтыр 110 хураганы алгаш, чарышка совхозтуң ийиги черин ээлээн. А бо пункт чанында турар Тулуш Чамзының өөдүр. Ол 100-тен 109 хураган алгаш, дук планын база ажыргаш, бирги черни ээлеп алган. Ам хойларын тарып боозадып турарлары бо.

Кодан бүрүзүнден тарып боозадыр хойларны дем эртеене кошкарлар-биле тыптыргаш, тус-тус ораалдерде ангы кажаалап каан болду. Ам чүгле тарып боозадып эгелээр ол-ле. Ында тарып боозадыр техник Сарыглар Чечекмаа ажылдап турар. Ол үк ажылынга ийи чыл болуп турар, дуржулгалыг апартан. Пункт ажылдап эгелээнинден бээр муң хире хойну тарып боозаткан.

Бис ында барганывыста Кызылдан үре келирин манаан, тарып боозадылга түр үзүктелип берген болду. Ында боттарының кошкарлары үрезин алгаш, кажаалап каан хойларны тарып боозадып эгеледилер.

Уксаалыг хойлут бо ажылагый тарып боозадылганы органнзастыг, бедик шынарлыг чорудуп турар. Ындыг-ла үр эвесте эгелээш болзажок, планнаттынган 8 муң хойнуң ийи муң ажыын тарып боозадып алган.

БИИ-ХЕМНИҢ «Хадың» совхозта бо чылын эдержилгеге кирер хой 4 муң ажыг. Оон үш муңун тарып боозадырын планнаан. Ажыл-агыйда хойну тарып боозадыр ийи пункт бар: бирээзи — Суглут-Хемде, өскези — Хадыңның бодунда. Оларга тарып боозадылганы сентябрь 3-те эгелээн. Бо аразында муң ажыг хойну тарып боозаткан. Пунктуларда дуржулгалыг техниктер ажылдап турар. Сентябрьның төнчүзүнге чедир үк чугула ажылды доозар деп турар.

— Хой ажылында бо чугула кампанияны бистиң районда ниитизи-биле багай эвес чорудуп турар—деп, Бии-Хем районнуң кедээ ажыл-агыйы эргелелиниң кол зоотехниги Нина Ермолаевна Бурдакова чугаалады.—Хойну тарып боозадырының хемчээли бо чылын эрткен чылдыындан бедик болуп турар. Ынчангаш тарып боозаткан хой саны база хөй. Мааңа кол чүве — ажылдың шынары. Ажыл-агыйларының специалистери шынарже улуг кичээнгейни салган. Пунктуларны баш удур ыяк белеткээн. Кызылдан үрени эккээрин үзүктелиишкин чок организастаан. Ажыл-агыйларның боттарында база-ла үрени ап болур кошкарлар бар. Оларны эки азырап, чемгерип турар. Тарып боозадылганы ылангыя «Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтар организастыг, бедик деңнелге чорудуп турар. Ынчалзажок бо чугула ажылды «Саян» совхоз организастап чок чоруктаны демдеглээр херек. Ында 4 пунктунуң үжү хуусаа четпээнде-ле элекке ажылын соксаткан. Ам чүгле чаңгыс пункт ажылдап турар.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: Мешковтарның «өг-бүле» херээ

— Дүжүт ажаалдазында ийи кижиниң бирээзи-ле — Мешков — деп, Оренбург областа «Прогресс» колхозтуң бригадири А. Ручкин чугаалап турар. Бригадада он алды комбайннар бар, а оларның сезинде — Мешковтар ажылдап турар. Олар Михаил Алексеевич Гусевтиң отрады-биле социалистиг чарыштыг. Кым тиилээри — дүжүт ажаалдазының соонда көстү бээр. Чаржып турарлары нийыралы-даа кылыг, чаңчыжы-даа дөмей, бот-боттарынга дузалажыры-даа эки.

Бышкы, чайгы үеде Мешковтар ангы-ангы участоктарга ажылдап турар. Барык бүгү Мешковтар — чолаачылар. А кажан дүжүт ажаалдазы эгелей бээрге, олар күчүлүг комбайннарның башкарып чорук бээр. Мешковтар бо чылын ажаалда-транспорт отрадын организастааннар.

Николай биле Александр алышкылар дүжүт ажаар салгалга адазын солааннар. Оларның адазы колхозтуң эң баштайгы механизатору, а оон соонда — харгазы боор турган. Юлия Андреевна Мешкова оглу Владимир-биле кады көжээйнда тергиин эки ажылдап турар. Володя ортумак школаны болгаш чолаачылар курузун доозкан соонда ооң нежиниң дузалакчызы болган.

Бөгүн Мешковтарның дугайында колхозта хүндүткел-биле мынча деп чугаалажып турар: «Эзулуг мастерлер!» Оларны эзулуг мастерлер деп санавас аргажок: Мешковтарның бирээзи-ле хүнде 16 гектарның дүжүүн ажаар нормалыг турган, херек кырында 25 гектар чедирип турар.

Мешковтар бодунуң колхозунга дүжүт ажаап алышкынның доозкаш, ам кожаны өске ажыл-агыйларда хову корабльдерин башкарып турарлар.

— Сөзүвүстү ээлээр бис! Ол дээрге, бистиң «өг-бүле» херээвис-тир, чүге дизе, колхозта бүгү кижилер — чаңгыс аай өг-бүле болгай — деп, В. Ф. Мешков чоргаарал-биле чугаалап турар.

УКРАИНА: техниктиг контрольдуң килдизи чокка

Львовтуң «Кинескоп» деп бүдүрүлге каттыжыышкынының машина тудуунуң комплекизинде техниктиг контрольдуң бюрозун дүжүрген. Контрольдаар хүлээлгени бүдүрүлге участоктарының мастерлеринге болгаш дуржулгалыг ажылчыннарга дамчыдып берген. Олар келген материалдың шынарын тодаргайлап, белен продукцияның бүдүжүн, быжырымчалыын хынап турар. Техниктиг контрольдуң килдизи чокка ажылдаар кылдыр коллективке бедик идегелди көргүскен чорук — оон бедик бүдүрүкчүлүг болгаш ажыктыг күш-ажылының түңнели-дир. Шынарның тергиининериниң массалыг шимчээшкининден участоктарның болгаш бүдүн комплекстериниң коллективтиг магадылалынче бүдүрүлге каттыжыышкыны шилчип турар. Ол шимчээшкинниң ажыктыы тодаргай: электронунг херел хоолайжыгаштарының шуптузунга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан.

ЛИТВА: контролёр—автоматика

Каунаста «Центролитас» деп демир шуткуур заводта ээлдиирилгениң шынарын контрольдаарын автоматика боттандырып турар. Улгаттырар шилдиг херекселдер-биле ээлдирилге суугуларын дерээн. Ол херекселдер ээлдирилгениң изиин хынап, бичии-даа оскерлиишкинни илередип, ой-тавында изигни таарыштырып турар. Ооң түңнелинде бедик шынарлыг шуткулга чедип алган.

Бүдүрүлгениң чаартыр планга дүүштүр ээлдирилге шынарын хынаар ажылдарны автоматчыткан. Ээлдирилге контролюн хынаар боттандырар чорук 1980 чылга чедир продукция бүдүрерин 35 хуу көвүдедир арганы бээр. Бо чылын безин чаа бүдүрүлге күчүлерин немевейн бедик шынарлыг шуткулганы бүдүрерин аллы муң тоннага немей көвүдедир.

КИРГИЗИЯ даг шыннааларында комплекстер

Кочкоре районунуң даглыг черлерининг аллы ажыл-агыйларын механизаторлары бүгү техниказын каттыштырган. Ажаалда-транспорт комплекизин тургускан.

Даглар шынааларынга күш-ажылды ынаар организастаар чорук эң-не таарымчалыг болган. Даглыг черлерниң шынаазында тараа хары угда эвес, соңнугмурнуг быжар болганда, тараазы бышкан ажыл-агыйның дүжүдүн дең-биле дүрген доозуп, тараа чидириин болдурбайн турар. Ажыл-агыйларның техниказын кажан каттыштырбаанда, тараазы бышкан колхоз күш четпейн турда, дүжүт ажаалдазы эгелээн ажыл-агыйның техниказы аңаа турар турган.

Даглар шынааларында ажыл-агыйларның механизаторлары бо чылын 170 муң гектар шөлдүң тараазын ажаап алыр сорулгалыг. Ол дээрге Киргизияның бүгү тараазының беш тиң бир кезии боор турар. Кочкоржкиниң механизаторларының дуржулгазын республиканың өске ажыл-агыйларында база ажыглап эгелээн.

(СЭТА-ның корр.).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ШАХТЕРЛАРНЫҢ ХОЛ ТУДУУШКУНУ

БУДАПЕШТ. Совет даг тывыжының үлетпүрүнүң хүннери Венгрияда доозулган. Венгр өнүүктеринге сурагжыг совет шахтерлар—бүдүрүлгениң мурнакчылары, инженерлер, техниктер аалдап чораан. Хөй санныг ужуражыышкыннарга, симпозиумнарга, эртем конференцияларынга дагжылар ангы үеде хөмүр-даш казып тыварының дуржулгазын солчуп, социалистиг чарыштың чорудуп турарының дугайын бот-боттарынга дыңнатканнар. Ийи чурттуң шахтерларының аразында кады ажылдажылганы улам ыңай хогжүдеринге совет даг тывыжының үлетпүрүнүң хүннери чугула үе-чада болу берген.

ЧАЛГЫННЫГ ЧЕР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ

БЕРЛИН. Күскү хову ажылдарының үезинде бо чылын ГДР-ниң тараа шөлдериниң ажыл-ишчилери барык 2 млн. гектар черни болбаазырадып кылыр ужурлуглар. Оларга улуг дузаны республиканың кедээ ажыл-агый ужар чүүлүнүң ужудукчулары көргүзер. Чүгле Нойбранденбург округка олар 20 муң гектар черни болбаазырадырлар.

Кедээ ажыл-агый ужар чүүлүнүң сорулгалары улуг. Агаардан минералдыг чемиишкилгелерни херүнче чаштырар.

Республиканың кедээ ажыл-агыйынга улуг дузаламчыны совет ужудукчулар база көргүзүп турар. Чижээлээрге, эрткен чылын немец ужудукчулар-биле кады Аэрофлоттуң 60 самолеттарының болгаш вертолёттарының экипажтары ажылдап турган.

КУБАГА ЭЛЕКТРОНИКА

ГАВАНА. Электрон-саналга техниказы Кубаның улус ажыл-агыйында улам-на чугула черни ээлеп турар апарган. Ол черук үлетпүрүнүң болгаш кедээ ажыл-агыйның дүрген хөгжүлдези-биле, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээни-биле, эргелеп башкарарының болгаш планнаашкынның чаа системазын киирген-биле тайылбырлаттынар.

Куба электроника чүгле сес чыл бурунгуунда туруп келген. Үлетпүрүнүң ол аңгы адырын автоматтаашкынның болгаш санаалга техниказының национал институду удуртуп турар. Ада-чурттуң электрон-санаалга машиналарының аңаа ваш херигледериг специалистер тургусканнар.

ХОШИМИН ХООРАЙНЫҢ МАРКАЗЫ-БИЛЕ

ХАНОЙ. Хөй миллион вьетнамнарның транспорту болур чадаг-тергениң артык кезектеринден эгелээш кедээ ажыл-агый агрегаттарынга болгаш балык тудар суднолорга чедир кылыгларны Хошимин хоорайның машина тудуунуң база механика үлетпүрү бүдүрүп турар.

Хошиминниң механика үлетпүрүнүң кол продукциязы кедээ ажыл-агыйның херегледиинге ажыглаттынып турар. Чүгле сеелгү чылда ол продукцияның хемчээли ийи катап өскен, а ооң ассортиментизи кылыгларның 50 чаа хевирлери-биле немешкен. Күчүлүг насостар, моторлар, механиктиг андазыннар, станоктарга, автомобильдерге, кедээ ажыл-агый техниказынга артык кезектер—ол бола хоорайның машина тудугжуларының бүдүрүп турар продукциязының долу эвес даңзызы ындыг.

(СЭТА).

ЯКП ТК-ның пленуму

ТОКИО. (СЭТА). Японияның Компартиязының ТК-зының 5-ки Пленуму ында доозулган. Ооң киржикчилери партияның ажыл-чорудулгазының түңнелдериниң болгаш сорулгаларының дугайында ЯКП ТК-ның Президиумунуң илеткелин дыңнаан болгаш чугаалажып көрген. Илеткелди ЯКП ТК-ның Секретариадының даргазы Т. Фува кылган. «Онза байдалдар-биле» холбаштыр хоойлуларны ажылдап кылырынга удур массалыг демиселди калбартып чорударын пленум тәлевилээн. Төлээлекчилер палатазынга болгаш бот-башкартыныгланың черчер органнарынга соңгулдаларга белеткелге улуг кичээнгейни үндүрерин шиитпирлээн.

Пленумга түңнел сөстү ЯКП ТК-ның Президиумунуң даргазы К. Миямото чугаалаан.

СЕССИЯ АЖЫЛЫН ЭГЕЛЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның тускай корр.). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ээлчеглиг XXXIII сессиязы ында ажыттынган. Ооң ажылында делегейниң 150 чурттарының төлээлекчилери киржип турар. Сессияның хүн айтырыында 130 ажыг айтырыглар бар. Оларның иштинде кол айтырыглар делегей байдалында эки оскерлиишкиннерни быжыглаарынче болгаш ханыладырынче, тайбының болгаш улустарның кады ажылдажылгазының удурлаашкынчыларының соксаал чок халдаашкыннары турбуже, дүшкүүрлүг чоруктуң бодунуң амыдыралчы чоруун бадыткаан чавырлыышкынның быжыглаарынче углаанган.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры болгаш чепсеглениишкиниң дужүрериниң айтырыгларының кол черин ээлээр. Ол эң чугула айтырыг талазы-биле кол эгелекчи саналды Совет Эвилели үндүрген.

ПЕКИННИҢ ИЙИ АРЫННЫГ ЧОРУУ

ХАНОЙ. (СЭТА). «Кыдат эмигрантыларның ядараңгай чоруу дээш Пекин харысалгалыг болбайн турар» деп эгебиле ВКП ТК-ның органы «Нян зан» солуну мурнуку чүүлдү парлап үндүрген. Ында Камбучияда кыдат эмигрантыларның байдалынга Пекинниң эрге-чагырганарының ийи арынныг чоруун сойгалап илереттин болгаш бүрүү шапкан.

Улуг күрүнезирек гегемонизмни болгаш экспансионизмниң сорулгаларын салып тура, Кыдаттың чагырыкчылары Вьетнамда чурттап турар кыдат национальдыг кижилерниң дугайында айтырыгны ВСР-ге удур демиселге политиктиг барымдаа кылдыр ажыглап турар деп, солун бижээн. Вьетнамдан «кыдат национальдыг кижилерни нетеп-сүрүп турарының» дугайында хөп-мөге кампаниязы олар чорудуп берген. Күткүүшкүн аргазы-биле мурнунда тайбың чурттап турган Вьетнам хамаатыларын кожеринче болгаш туруштарынче албадаан.

Оон-биле кады кыдат эрге-чагыргалар Камбучияда кыдат эмигрантыларга удур массалыг истеп-сүрүүшкүннерниң база террорнуң хөй санныг фактыларын тоол көрбейн турар. Ында кыдат национальдыг кижилерни массалыы-биле алгырып хыдып турар.

Камбучияга гегемонистиг чорук сиирикчизи Пекин болур болган, ынчангаш кыдат эмигрантыларга удур террорну ол тоол көрбейн турар деп, «Нян зан» айыткан. Ол чорукка бодунуң хамаарылгазының чажырар дээш Пекин Пномпень-биле кады «кыдат улуска удур аң-не каржы хөделиишкиннерни чорудуп турар» деп Вьетнамны хоп-меге бот-биле буруудатыышкан, «буруулуглардан актыгларже бүгү чүүлдү чая каап турар» деп, солун бижээн. Ынчангаш меге барымдаалар биле Пекин бодунуң кем-буруузунг үүлгедиглерин чажырып шыдавас.

ХАНОЙ. (СЭТА). Экранга документалдыг кадрлар удаадараа костүп келген: кыдат эрге-чагыргаларының чөңгээлиг кыйгырыгларынга алзыткан кыдат национальдыг хөй муң кижи вьетнам-кыдат кыдыраарга хыналда-эртирилге пунктузунче чыывылаа чыннежип келген; вьетнам кызыгаар шериглери болгаш медицина ажылдакчылары кырганнарга болгаш чаш уругларга дуза чедирип турар. База-ла ында кылыгларны хоойлуга удур үреп кирип келген болгаш август 25-те Баклуан база Хыунги деп хыналда-эртирилге пунктуларынга ужурлуржок үүлгедиглерни чоруткан хулиганнар база араатанзый берген кыдат шериг албанныглар шыпырангайнып турар.

«Шынның үнү», «Баклуан кежиргеде», «Хыунги деп хыналда-эртирилге пунктузу—1978 чылдың август 25-те» деп фильмнерни ВСР-ниң кызыгаарынга кыдат эрге-чагыргаларының чөңгээлдешкиннериниң түңнелинде атүрткеннерге көргүскен.

Вьетнамда кыдат национальдыг кижилерниң тергүүзүнүң чөөкү чангаалерииниң дугайын кыскалы-биле тодаргай тайылбырлаан. Кыдат национальдыг кижилерниң дугайында айтырыгны Вьетнамга удур демиселге политиктиг барымдаа кылдыр ажыглап турар Пекин удуртулганың кара сагыштыг бодалдарын фильмнерде сойгалап илереткен.

УРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА-ның корр.). Америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң чалаланы ёзугаар даштыкы чурттар-биле найыралдың совет ниитилелдер эвилелиниң делегациязы АКШ-ка чораан Сан-Францискода, Лос-Анжелесте, Ванкуверде, Сан-Диегода, Портлендиде америк-совет найырал ниитилелдериниң хүннүн семинарын эрттирген, аңаа найыралдың совет ниитилелдер эвилелиниң болгаш америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң аразында кады ажылдажылга дугайында ийи чыл хуусаалыг керээге ат салган. Совет делегация америк-орус институтка эрткен «Совет Эвилели амгы делегейде» деп томалыг симпозиумга киришкен.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың улустарының аразында бот-бодун билчир чорукту эккиирерге, чепсегдениишкиннерни дүжүрерге, садыг-экономиктиг база ажылдажылга чижектиг талаларга бот-бодунга бүзүрежир чорукту тургузары улуг ужур-дузалыг боор турар деп, симпозиумнуң киржикчилери демдеглээн.

Негр мөңгү политиктиг болгаш хөй-нитиг ажылдакчы К. Гудлет болгаш тайбың болгаш хостаалга дээш делегей деңгелиниң төлээлекчизи К. Пендиэл олар симпозиумга чүве чугаалааш, чепсектерни эндере бүдүреринче, АКШ-тың шериг бюджедин улгаттырарынче, чепсектериң чаа хевирлерин тургузарынче углаптан америк администрациязының политиказын шыңгыы-биле шүгүмчүлээн. Миллион-миллион американнар чавырлыдырыышкын политиказын чүүлдүгүнүн бичиг тайбының тургузаан шаанда АКШ-тың экономиктиг айтырыгларын шиитпирлери болдунмас деп, олар демдеглээннер.

Америк болгаш совет хөй-нитиг төлээлекчилерниң ужуражыышкыны үре-түңнелдиг болган деп, америк-орус институттуң директору С. Каросс СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга чугаалаан. Чавырлыдыышкынның улам ханыладыры эргежок чугула деп, симпозиумнуң киржикчилери негеп. Делегацияның аал-чоруунуң үезинде чорган кады ажылдажылга дугайында ийи чыл хуусаалыг керээ бистиң улустарывыстың аразында найыралдың болгаш бот-бодун билчир чорукту хевээнге чугула улуг болур деп, С. Каросс демдеглээн.

Б. ЮЖИН.

АСЕАН: кады ажылдажылгаже оруктар

Джакартага Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелериниң ассоциациязының (АСЕАН) довтаалыя комететтиң сессиязы болган. Ол ассоциацияга делегейниң ол районунуң хөгжүп орар чурттары — Индонезия, Малайзия, Сингапур, Таиланд болгаш Филиппиннер кирип турар.

АСЕАН-ның ол ажылчын органының кежигүннери хөгжүп орар чурттар-биле, оон иштинде Индий-Кыдаттың социалистиг күрүнелери-биле кады ажылдажылганың айтырыгларын, капиталистиг кол чурттар-биле харылзааларының айтырыгларын, а ол ышкаш ассоциацияның иштинге экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларны быжыглаарының оруктарын чугаалажып көрген.

Экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганың сорулгалары-биле 1967 чылда тургускан АСЕАН делегейде эки оскерлиишкиннерниң салдары-биле бодунуң кавызынын бүгү күрүнелерниң аразында харылзааларны Хельсинки ёзугу-биле тургузары дээш демиселжип мөөрей бергенде, ол ассоциация сөөлгү чылдарда делегейниң тайбыңга мөөрейлиг хөй-ниитиниң аразынга ат-алдарлыг болу берген.

Империалистиг монополияларның чиг-эт талазы-биле немелде хавырыгланы каалдар ол зонаны хевээр арттырарынче чүткүп турар капиталистиг күрүнелерже экономиктиг чаңгыс талалыг углаашкынның оскертир талазы-биле АСЕАН чурттары боттарының күрүнелерин улам-даа быжыглап турар.

Кады ажылдажылганың оруктарының дугайында кожа күрүнелер-биле АСЕАН чурттарының аалчы-ыңчы чугаалажыышкыннарының белен болгаш бергени, капиталистиг күрүнелер-биле садыг-экономиктиг чугаалажыышкыннарга ассоциация кежигүннериниң кады ажылдап кылган туружу, делегейге экономиктиг улам-на чөптүг хорум-чурум дээш хогжүп орар чурттарның демиселдиинге «беш чурттуң» өзүп турар киржилгези — бо бүгү сөөлгү үеде ол организацияның ажыл-чорудулгазын тодарады берген. Даштыкы делегей-биле АСЕАН-ның харылзааларында «өртүрген болгаш эки өскерлиишкиннер» боор турар деп, сессияның киржикчилери тодаргайлааннар.

Вьетнам улустуң таалээгези Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелеринге тайбының, кады ажылдажылганың болгаш ёзулуг хамаарылбас чоруктуң делгемнерин ажыткан. Ол чоруун Джакартага ангы ужуражылганың чоргуземн ышкаш, АСЕАН-ның ажыл-чорудулгазы шимчеңгир болу берген, делегей политиказында чаагай оскерлиишкиннерге болгаш Мурнуу-Чөөн Азияда база шимчелиишкиннерге дугуу бээринге арганы берген. Ол углаашкыннар-биле чоруп тура, АСЕАН Мурнуу-Чөөн Азияның улустарының делегейниң ол районунга чавырлыышкынны ыңгаш херимен дузаргуузунга сүмелиишкиннеринге бодунуң салыышкынын киирип шыдаар организация болу боор.

Л. ЖЕГАЛОВ.

ОБЪЕКТИВТЕ — АНГОЛА

Бүгү чурт-биле бир дөмей Ангола Улус Республиканың найысылалы Луанда тайбың тургузукчу ажылды кылып турар. Бүдүрүлгелер, транспорт ажылдап, чаа бажыңнарны тудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: найысылалдың ниитти хевири; бо бичии оол чаа хостуг республикада өзүп турар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

БАКУНУҢ ЛАМПАЛАРЫ

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Бакуда «Азерэлектросвет» завод продукцияның шынарын бедидери дээш демиселге мурнакчы дуржулганың школазы болу берген.

1976 чылда продукцияның 80 хуузун Шынар демдектиг кылдыр бүдүрүп турган ажыл-ишчилер ол көргүзүгнү ам 97,4 хуу чедиргеннер. Бүдүрүлгениң кол кылыглары люминесцентилиг болгаш автомобиль лампалары болур болгаш стартеролар ажыглаарынга ынаныштыг база камгалалыг. Чыл эгезинден бээр маңаа пландан дашкаар 300 муң рубльдиң продукциязын саарган, оналдага немей чартык миллион ажыг лампаны бүдүрүп үндүрген. Мурнакчыларның аразынга киреринге ийи чүс муң ажылдакчылыг коллективке социалистиг чарышты тодаргай, бодамчалыг организастап чорутканы идиг болган. Ол чарышты «Заводтуң мариазының ат-алдары—сээң ат-алдарың» деп лозуң-биле чоруткан болгаш шынарны эргелеп башкарарының тускай албан черин тургускан.

ЧУРУКТА: тел чырык-техниктиг лабораторияда. Люминесцентилиг лампаларның тыналда шенелдезин инженер А. Семдеэзның (солагай талазында) болгаш лаборант Ш. Эфендиеваның чорудуп турары.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ГЕГЕМОНИЯЖЕ КЫМ ЧҮТКҮП ТУРАРЫЛ?

ТОКИО. (СЭТА). Японияның Компартиязының Президиумунуң даргазы К. Миямотонуң япон радио-телевидение корпорациязынга берген интервьюзун «Акахата» солуну парлаан. «Тайбың болгаш найырал дугайында» керээни чарылдырары холбаштыр япон-кыдат харылзааларга хамаарыштыр Миямото мынча деп медеглээн: япон-кыдат керээниң чамдык чүүлдерин Японияның Компартиязы хүлээп көрбейн турар. Гегемониядан ойталаары азы гегемонияга удур демиселиири — делегей принциптериниң бирээзи боор болгай. Ол дугайын киирген. Ынчалза-даа япон-кыдат керээ «гегемониядан ойталаарын чарлап турар» деп чугаалап болур бе, мынчап? Бис бодаарывыска, бо керээ гегемониядан ойталаарының бот-тускай тайылбырын чугаалап турар деп турар.

Японияга хамаарыштыр Кыдаттың хөделиишкини, чингээ Японияда улусчу шимчээшкинге ооң холтаарлаашкыны тайбының беш принциптеринге шуут удур боор турар деп, К. Миямото оон ынай чугаалаан. Япон-америк шериг эвилелин Кыдат чүүлдүг деп турар. Кыдат алыс утказы ССРЭ-ге удурланып турар бүгү күштерни каттыштырар «үш делегейниң теориязын» шагда-ла пропагандалап турар. Чогум-на харын япон-кыдат керээни чарлап соонда кыдат шериглиг бистиң Японияның «чүрүг камгалал күштерин» аразында харылзааларны тургузар сорулга-биле Кыдаттың удуртур хостаалга шеригниң кол штабының начальнигиниң орулакчызы кыдат шериглиг делгерлерден бир дугаарында-ла Японияга чедип келген.

Бо керээ шериг азы чартык шериг эвилелге хамаарылгалыг чүүлдер магат чок дээрзинге хамаарыштыр чазактан тайылбырны чедип алыры эргежок чугула деп, К. Миямото уламчылаан. Чазак чери керээниң кол болгаш боттуг чүүлдериниң аразында харылзааларны ооңга тайылбырлап бээр, бодунуң туружун тодарадыр ужурлуг. Бо чокка япон-кыдат керээ япон улуска чүгле америк чок чорукту чедирип бээр. Бо чокка япон-кыдат чоокшулажылгазы япон-америк шериг эвилелиниң үндезилеттинген чоокшулажыышкын апаар болгаш тайбың хөрээнге улуг болбас апаар.

Кыдаттың идеяларынга хамаарыштыр бистиң шүгүмчүлелдиистиң алыс утказы болза ол чурттуң даштыкы политиказы удурланышкынның частырыглыг болуп турары болур деп, ЯКП ТК-ның Президиумунуң даргазы медеглээн. Кыдат ЯКП-ге удур халдаашкыннарны кылып, Японияның Кыдатка барып турар парламент делегацияларының составындан ЯКП-ның кежигүннерин үндүрерин неген турар. Ол ышкаш Кыдат НАТО-ну болгаш япон-америк шериг эвилелин деткип турар. Кыдат делегей байдалын анализтеп тура, чүгле Совет Эвилелинге удур принциптерин удуртулга болдуруп турар. Япон-кыдат керээни чарлаан соонда улуг хуужаалдыг кыдат шериг албанныгларының бирги чергизи Японияга кээп чораны таварылга эвес. Ол, Японияның чурт камгалал күштериниң удуртулгазы-биле харылзаашкаш, ол күштерни моон соңгаар улам быжыглаары чугаалаан. Бо дээрге социализмниң улуг принциптеринге чөрүшкек боор турар.

КУР-нуң болгаш Вьетнам Социалистиг Республиканың аразында чөрүлдээлерге хамаарыштыр К. Миямото мынча дээн: Кыдат «культура революциязындан» бээр-ле улуг күрүнезирек турушту ээлеп келген болгаш амгы үеде аңаа шынчы боор артышпаан деп чүвени бодунуң хууда дуржулгавыстан билир бис.

Школа болгаш амыдырал

УЛАМЧЫЛАП ЧОРУДАР

1978—1979 өөредилге чылы эгелээн. Школаның өөредилге-кижизидилге ажылынга чогумчалыг ажыглап болур чүүлдерле хей. Партияның XXV съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле салган сорулгалары кол чүүл болуру чугаа чок. Школа дугайында доктаал, ынаа айыттынган. ылангыя школачыларны күш-ажылга белеткээринге хамаарышкан айтырыгны амыдыралда боттандырылгазы деп ажылдаар апаар бис.

ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң материалдары, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» деп номнары кижизидилгеге ажылывыска байлак материал болурун билип турар бис. Ынчангаш школаның өөредилге-кижизидилге ажылының планынга үстүнде айыттынган чүүлдер база Бүгү-эвилелдиң башкылар съездизиниң сүмелери кол черни ээлеп турар.

Бистиң Хайыракан сес чыл школазы чаа өөредилге чылын организастыг эгелээн. Школага келзе чогуур уруглар хаара туттунган. Эрткен чылын сес класс доозукчулар барык шупту өөренип турар. Өөредилге чылын ниитизи-биле багай эвес көргүзүглерлиг доосканы бис. Өөредилге-кижизидилге ажылынга үлегерлиг, ажылгыжы бердинген башкылар бистиң коллективте база бар, оларга чоргаарланыр бис. Оларга Кучук Тулушевна Хөөр-оол, Анчымаа Кыргысовна Бадынам, Клара Шожапаевна Ооржак олар өөренникчиниң-даа хамаарыштырып болур.

Школа башкы кадрлар-биле хандыртынган. Башкыларның барык колдуу дээди эртемниг. Оларның өөрен-бажын-биле хандыртынгазы бисте багай эвес, олар колдуу-ла улуг, делгем бажыңнарда чурттап турарлар.

Школазының материалдыг базазы кончуг кошкак. Шагдагы эрги, бичии школа, школада 16 класс-комплект бар турда, херек кырында чүгле сес-ле класс өрээли санаттынып турар. Кабинеттер дугайында чугаа-даа чорудары берге. Физика, химия, орус дыл, тыва дыл, төөгү дээн чижектиг болуктер ийи-бир класстарда будунчуганнап тургускан.

Школада өөредилге мастерскаязы бар, күш-ажыл кичээлдерин башкылаар тускай специалист чок, ынчалза-даа бо өөредилге чылында бир башкыны ажылдадып алган бис. Черле ынчаш күш-ажыл өөредилгезинге онзагай кичээнгей салбас болза хоржок дээрзин билдингир. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле сорулгалары школа коллективтеринге база онза улуг ужур-дузалыг болуру чугаажок. Бедик үүнүт берээ ажылагый кадрларын белеткээринге, кедээ ажылдаар аңаак шиичилерни өстүрерин школаның ролю биче эвес болур ужурлуг. Пленумнуң материалдарын башкылар коллективи политөөредилге четкизинге өөренип эгелээр бис.

Башкы кижи билиг-мергежилин бедидиптейн тургаш, школага чедишкинниг ажылдаары берге дээрзин билдингир. Башкылар методиктиг каттыжышкыннарда хаара туттунган. Оон аңгыда боттары педагогика литературазын номчуп, билиин бедидип турарлар. Оларның хуузунда планнары база бар. Школада аттестация чорут турар. Аңаа ийи белеткелдиг болуушкун чорудуп турар бис.

Школаның өөредилге-кижизидилге ажылынга уругларның боттарының идегелиг болур чорууруунга кичээнгей салып апаар. Бистиң школада спорт ажылы элээн кошкак. Ону моон соңгаар-даа улам сайзырадыр болза эки. Ленинчи комсомолдуң 60 чылын таптыг уткуп, чаа өөредилге чылының баштайгы үлүүн чедишкиннинг доосуп диди чуткулугр ажылдаар сорулгалыг Хайыракан школазының башкылар коллективи боттарының мурнунда салган.

М. МОНГУШ,
Хайыракан сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи.
Улуг-Хем район.

АКЫ-ДУҢМА БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

РОСТОВ ОБЛАЗЫ. Орус болгаш армян улустуң акы-дуңма байырлалы РСФСР-ге Армян ССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннери боот шимчий берген. Ону Армениядың Россияга каттышканындан бээр 150 чыл оюнга тураскааткан. Хүнизэрэтиг Армениядың аалчыларын Донга хүлүмзүрүг-биле болгаш өң-баазын чечектер-биле уткуп хүлээп алган. Арменияның мастер уран сиилбинчилериниң, ус-шеверлериниң ажылдарының делгелгезин ростовчулар улуг сонуургал-биле көрген. Күрүнениң Ленин орденниг, Спендиаров аттыг танцы болгаш опера театрының коллективи боттарының эң эки шииниерин көргүскен. «Эрбени» деп ыры-хөгжүм ансамблиниң концерттери болгулаан. Арменияның күрүнениң танцы ансамбли, Комитас аттыг квартет болгаш өске-даа чогаадыкчы коллективтерниң концерттери база болган. Хоорайның кинотеатрларынга «Арменфильм» киностудияның уран-чечен фильмнериниң фестивалы боот эртген.

Аалчылар Ростовтуң, Таганрогтуң, Азовтуң, Новочеркасскиниң бүдүрүлге черлеринге, областың колхоз-совхозтарынга, «Атоммаш» заводтуң тудугжуларынга чораанннар.

ЧУРУКТА: Арменияадан аалчыларны Таганрогта хлеб-дус-биле уткуп ап турары.

Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу.

Армян ССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннери Омск хоорайга байырлалдыг байдалга эртген.

Чогаалчылар, чурукчулар, артистер, кинематографистер чогаадыкчы коллективтерниң болгаш уран чүүлдүң мастерлери-биле ужурашкан. Хоорайның эң эки кинотеатрларынга, сцена шөлдеринге болгаш Культура ордуларынга аалчылар ужурашылгаларны эрттиргилээн. Аалчылар өөн ыңай хоорайның үлетпүр бүдүрүлге черлеринге чорааннар. Барган-четкен черлеринге-ле оларны эвилең-ээлдек-биле уткуп, хүлээп ап турган. Найыралдың хүннери хоорайның ниитилел-политиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга улуг бөлүүшкүн болган.

ЧУРУКТА: Арменияадан аалчылар Омскиде.

А. ЧЕПУРНОНУҢ фотозу.

А. СЕРЕН — ТУЛГАН ЧЕМПИОН

Республиканың найысылалының «Спартак» ниитилелиниң бирги чери спорт ниитилелиниң бирги чери [illegible] маргылдааны Кызылдың Гастелло аттыг паркта болуп эрткен. Аңаа команда талазы-биле бирги черни эртип чылдыг республика чемпиону ВЛКСМ обкомунуң шиилилдек командазы ээлээн. Ийиги болгаш үшкү черлерни ном садыгының база хүлей болгаш үнү чоктар ниитилелиниң командалары чаалап алганнар.

Маргылдааның ниити хүнүнде чемпион ат деп ужуражылгалар болган. Аңаа хоорайның тулган Мария Шыырап тиилекчи болган. «Чечек» ательезиниң технологу Вера Даржаа ийиги черни, хүлей болгаш үнү чоктар ниитилелиниң талазы Мара Ооржак үшкү черни алган. 25 уруглуң эр-хейлер болгаш маргылдаага стол тенниизинге спорт мастеринге кандидат Анатолий Сапан (ВЛКСМ обкому) бирги черни алган.

Ийилеп ойнаарынга А. Серен биле С. Сагаан, Бастыг М. Шыырап биле А. Серен олар тиилекчи болганнар.

Бо маргылдааның түңнелинде маргылдаага идепкейлиг киржип, хөй тиилелгелерни чедип алганы дээш А. Серенге «тулган чемпион» деп атты судья коллегиязы тывыскан.

С. ПОЛУШИН.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Харылзаалар, горнистер!»
11.25—«Бакунуң 26 комиссарлары». Уран-чечен фильм.
13.10—Р. Шуманның фортепьяно чогаалдарын делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофеева күүседир.
14.00—14.30—Чарлар.
16.30—«Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Документалдыг фильмнер программазы: «Автомарш», «Северянка».
17.10—«Музыкада поэзия».
КЫЗЫЛДАН
18.10 Телемедээлер.
18.25—«Социалистиг чаряның хүн дээлдегээни». Дамчыдылга.
18.55—Уругларга фильм. «Доңгада сарыг».
19.05—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.
МОСКВАДАН
19.30—Медээлер.
19.45—«Хөглүг ноталар».
20.00—«Советтер болгаш амыдырал».
20.30—«Ыр-78».
20.55—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
21.05—«Сцена театрга чүү болурул?». Курупениң ойнаарынчылары Тыва театрының ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Образцовтуң удуртулгазы-биле фильм.
22.00—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Кежээки аялгалар». Ниитилелдиң артистери Н. Сажанова, Ф. Чеханков, Н. Морозова, М. Бакреева, Л. Голубкина, В. Караченцов, В. Басильева, Л. Голова, Е. Стриженовтар киржир.
23.40—00.10—И. Андроников —«Улуг зал дугайында сактышкыннар». Фильм-концерт. Төнгелде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.10—«Амилкар Кабралдың чуртунда». Документалдыг фильм.
18.40 —«Уругларга дериг амытаннар дугайында».
19.10—«БАМ-ның тудуп турар бис».
КЫЗЫЛДАН
19.30—21.05 — «Сургуулдар». Телешии. 2-гү сериязы.

Агаар

Бөгүн республиканың болгаш Кызылга бичии булуттаар. Чаъс чок. Соңгу-барыын чүк угланыышкыннарның хатты ңдүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 19—24 чылыг, районнарга 15—20 градус чылыыр. Кызылга хат ношкак болур. Агаар дүне 1—5, хүндүс 20—25 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Кино

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Прокажения» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 17.00, 18.50, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Муң чечимче чок чорук болгаш чаңгыс чедимче» 9.15, 10.40, 14.00, 15.30 «Каргыс шагдаа кадайланган» 12.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Вий» 15.00, 16.50, «Чиде бергени» 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Гармония» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле область чевүлелиниң путёвкаларлы-биле «Найырал» турпоездиге чоруур туристерниң кичээнгейинге!

Кызыл хоорайда чурттап турар туристерниң бүрүткелин сентябрь 27—28-те чорудар.

Республиканың районнарының туристериниң бүрүткелин сентябрь 29-та 8 шактан 18 шакка чедир чорудар.

Кызыл хоорайдан туристер сентябрь 30-де эртенгиниң 10 шакта күш-культура бажыңының чанындан автобустан чоруур. Адрези: Интернациональная кудумчузу, 1.

Республиканың тудуг мастерлериниң школазы 1978—1979 өөредилге чылында өөренникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренир хугаазы 1 чыл. Өөредилге 1978 чылдың октябрь 1-ден эгелээр.

Школаны доосканнарга тудуг талазы-биле мастер аттыг болгаш хереглеелдиг тыпсыр.

Совхозтардан, тудуг болгаш өске-даа организацияларда келгеннерни болгаш, а ол ышкаш 18 хардан орук назылыг 7—8 класстан куду эвес эртемниг кузээн кижилерни өөредилгеге хүлээп алыр.

Өөредилге-биле чоруткан организацияларга өөренникчилерге материалдыг дуза көргүзерин сүмелээр.

Школа өөренникчилерин айда 14 рубль хемчээлдиг стипендия-биле, ниитиниң чуртталга бажыңы-биле, оруп-дошкак-биле хандырар.

Киририн күзээннер школаның директорунга дараазында документилерин чорудар: билдиришкин, автобиографиязы, эртемниң дугайында документ, кадыкшылының дугайында шынзылга, паспортту болу эккеп көргүзер.

Школаның адреси: Тыва АССР, Туран хоорай, Найырал кудумчузу, 13.

ПЕЧОРАЛАП... СИБИРЬЖЕ

Болган чуртувустуң элээн хөй эртем организацияларын соңгу талаазы хемнериниң сугларының чамдыызын Волга болгаш Каспий далай бассейнинче аксырыгның төлевилелин ажылдап кылып турар. Ынчалзажок ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Коми филиалының эртемденнериниң тыпканы архив документилерин бодаар ол айтырыг эрткен чүс чылда-ла кижилерниң угаан-бодалын доюлдуруп турган боот турар.

1853 чылдың ноябрь 30-де Сибирь кедээ сургуулу төрээчизи А. Артеев Жижскиниң солоту ярославльче белеткелдиг бижик киирген. Урал даглары чораа, ол Усыже киир агып чыдар эдирик — Сарт биле Обьче кирип агып чыдар эдирик — Хадыта-Юган деп хемнерниң дамчылгаазы кээп чаан. Ынчаш бодал Артеевти Архангельск губерниязы Сибирь-биле харылзаштыр сорулга-биле хемнерни каттыштырарынга ол эдырыктарны ажыглаар дугайында бодалга чедирген, ол чурттакчы чаңнарга улуг дузаны чедирер ужурлуг.

Артеев бодап алган чүүлүн сонгаажыларын-биле, 1853 чылдың чайынында «Урал сынын ажылдыр Обь хемче суг дамчыдар черни ылавылап билип алыры-биле» суг оруу-биле чоруткан. Улуг эвес экспедиция Саттың аксындан хемниң унуу-биле, оон соонда эдырыктар-биле кежипкен үш хөлдерни дамчааш, оон ыңай өске талазынче агып чыдар болгаш улуг Хадыта-Юган хемни туруп турар өске дамырак-биле чүгле он-на сажень каттыштырбайн чыдар дамырак дамчыштыр эрткен.

Артеевтиң бижиин техниктер сонуургап бээрин болгаш чижек үндезилелин, а ол ышкаш сметазын тургускаан. Оларның санааны-биле алырга, Обьту Печора-биле каттыштырып болур, ындыг кылыштан кижилерден биче-ле ажыл турар каналды алдан ийи хүн иштинде казып ап болур деп көрүп турган. Ынчалза-даа төлевилелди боттандырбайн барган-дыр.

— Ооң санаалгазы болгаш хандыр көрүп билери бисти бөгүн бээзин магадаваан турар — деп, экономика эртемнериниң кандидады С. Сажин чугаалап турар. — Соңгу таланың хемнериниң суун чаа аксыр талазы-биле элээн каш төлевилелдер ам ажылдап кылдынып турар, олардан бирээзи чогуур цифралар сонуургалдыг боп турар.

Э. ВАСИЛЬЕВ,
(СЭТА-ның корр).
Сыктывкар.

КИНО НЕДЕЛЯЗЫ

Найысылал Москваның «Горизонт» кинотеатрында «Чечек кылыр кыс» деп кино-биле Корея́ның кинонеделязы эгелээн. Ук неделяны ССРЭ биле Корея́ның аразында культурлуг харылзааларының планын баутаар. Корей Улус Демократтыг Республиканың тургустунганындан бээр 30 чыл болган юбилейинге турасаатткан. «Уттуп болбас кижи», «Чурттаганың оруу-биле», «Өске кижи» деп бодаан» болгаш корей кинематографистерниң тургусканы өске-даа киноларын москвачылар сонуургап көөрлер. Акы-дуңмазышкы корей чонунуң амыдыралының чаазы-бүрү талалары, оон хосталга болгаш хамааржышпас чоруу дээш демиселин киноларда көргүскен.

Ю. ПАВЛЕНОК.

• • •

Болгар кинематографистерле чаңчыл болган күскү ужуражылга бо чылын Болгарияның Хосталга хүнүнге турасаатткан. Аңаа хөлбаштыр Болгар кинонуң неделязы Москвада ажыттынган. «София» кинотеатрынга үнген алды кино найысылалдың көрүкчүлериниң улуг сонуургалын чаалап алган. Чаа уран чогаалдыга, бейлак тема, бедик эстетиктиг культура көрүкчүлерге амгы болгар кино уран чүүлүнүң бурунгаар базымнарын көргүскен. Алды киноның бирээзи «Советтер чериниң революцияның баштайгы чылдарын көргүзүп турар.

Н. ЕРМАШ.

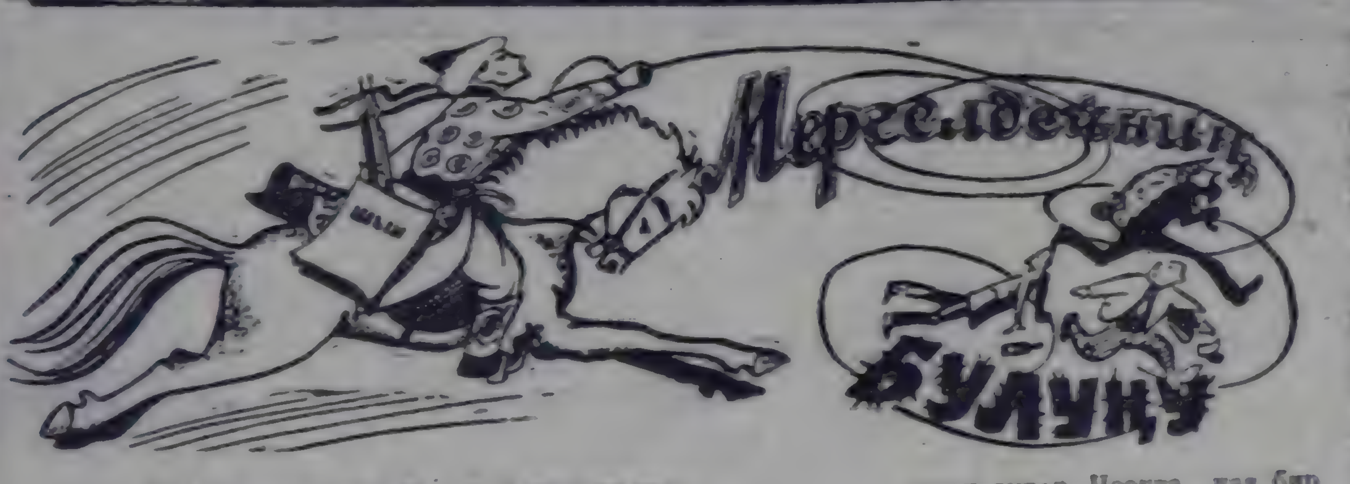

БАЗА КАТАП ХОЛ-БИЛЕ...

Бистиң районнуң суурларының бүгү чурттакчыларыбиле бир дөмей, дыка-ла өөрүп турган улус бис: бистиң Булуң-Терек суурга Назаровонуң электри станциязының тогун улаан. Мурнунда ажылдап турган дизель моторлуг станцижыгаш дег чүве кайда боор, дүн-хүн чок ток кужүн ажыглаар апарган бис. Барык-ла бажың бүрүзү телевизорлуг, хеп чуур болгаш сүт тыртар машиналыг-даа апарган. Амыдырал техниказы бистиң эргежок чүгүлэ эт-севиис болу берген.

Булуң-терекчилерниң өөрүшкүзү үр-даа болбааны хараадынчыг ийин, Мерген Мергенович. Чүге дээрге сөөлгү үеде ток доктаамал эвес, бо-ла үстүп, өже бээр апарган. Мир кудумчузунуң ужунда электри удазыны шөйген адагаштарның чамдыктары ээлдени берген-даа чыткылаар. Бичии хат-салгын болу бээрге, ииниртиниш чорүй, шуут өже бээр. Чоокта чаа тургускан чагылар та канчап ужуп үнген турар. Чоокта чаа бир чуртталга бажыңы ол чылдагаандан шуут өрттенип калды. Бир эвес өрт командазы келбээн болза, кожазында бажыңнар база өрттенир чадавас турган. Өртке удур команда бажыңның өрттенгенинин чылдагаанын электри удазынының шын эвес кылдынганында деп түңнеп кылдылар.

Бо дугайында айтырыгны чон совхоз дирекциязынга ургулчу тургузуп келген-даа болза, кандыг-даа түңнел чок. Түс черге бо айтырыгны чогум шиитпирлеп болур бе азы үстүкү албан, бүдүрүлге черлери көөр эрги бе? Айтырыывысла бо ийин, Мерген Мергенович.

Т. СААЯ.
Барыын-Хемчик район.

Т. ЧЕЧЕКПАА БИЛЕ Т. СААЯГА

Хүндүлүг бижикчилер, силерниң чагаанарны алган дораан-на «Красноярскэнергонуң» энергия сарылгазының Кызыл салбырынче, «Тыва коммунэнергожо» болгаш «Тываның электри четкилеринче» телефонадым.

Силерниң айтырыгларыңарга «Тыва коммунэнергонуң» кол инженери В. А. БОЛОТНИКОВ мынчаар харылаап:

— Бир эвес суурда токтуң кужу 0,4 киловольт болур болза, ол черниң электриктери чырыкты эдип, харын-даа бажыңнарже киир шөйүп болурлар. Бистер түс-түс чурттакчылыг черлерниң электри четкилерин харылзаавас улус бис.

«Тываның электри четкилериниң» кол инженери И. И. ГРИГОРЬЕВ:

— Бистер республиканың чүгле чамдык суурларының чырык-биле хандырылгазын харылзаар улус бис. Чамдыктарын «Тыва коммунэнерго» хандырып турар чүве. Ынаар айтырыгдан тургузуп көрзүңер.

Моон алгаш көөрге, силерниң салым турар айтырыгларыңарга орта-ла харыы бердиңмээн. Ынчангаш чогуур албан организацияның черлери бижимел харыызы бээрин, токтуң доктаамал болган турарын негээр бис.

Т. ЧЕЧЕКПАА.
Улуг-Хем район.

ӨРТТҮҢ ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Мерген Мергенович. Силерже бир-ле дугаар чагаа бижип, силерниң-биле сүмележип көөр деп шиитпирледивис.

Херектиң ужуру электри чырыының доктаамал эвес боп турары чүве. Бистиң «Шекпээр» совхозтуң төвүнде кудумчулар, чуртталга бажыңнары болгаш бүдүрүлгеле-даа черлери барык ийи чыл иштинде электри чырыын орта көрбейн келди. Ооң түңнелинде суурнуң чурттакчыларының боттарының кара-туразы-биле электри удазыннары шөйүп, эрги подстанцияларга кожуп туруп берген. А совхоз директору болгаш кедээ Совет-даа бо дугайында сагыш салбас боор-дур.

Электри удазыннарын ужунда бажыңнарның лампочкалары чүгле кызып турар, чырык бербес боор. Техниктиг негелде билбес кижилерниң кылып алган удазыннарындан, удаан черлерден көк от бөлдэ чыыртыйнып турарын көргүзер.

М. МЕРГЕЛДЕЙ.

ПЛОВ-ДАА ЭВЕС, ТА ЧҮҮ ЫЙНААН

Туран хоорайга душте хан чеде бердивис. Элээн каш кижи автобустан дүшкеш, вокзал чанында столоваяже меңнештывыс. Улус оон уурук-сурукташ үнүп турар. Оларбир-ле чүвеге эпчоксунган хевирлиг үнүп турар болду. Бир ооң ашак шынарлыг ары ниң чугааны дыңналы арды:

— Мүнүнүң амданның багай, ам артында чылыгчылбай.

— Ийи дугаарын плов деп турлар, чогум плов эвес, та чүү ыйнаан.

— Эът-даа чок чүве чорду, ону чүү кижи мынча деп «чогааткан» чоор.

— Та, эжим, поварлар боттары ыйнаан. Ооң артында кадыг, эрги чүве боор ийин оң.

— Плов эвес, аңаа рис-даа көрбедим. Эжим.

— Мендээ оозунуң иштинге үш сээк холуй «салып берген» болду. Билбейн чиптер частым, чеснигеш, чемим ара кааптым...

Ол чугаалардан хөөн калбаан болза, кожазында бажыңнарже столоваяже кирип алдым. Чүгле ийи дугаар чемин чиксеш кижи-ле болган мен. Чугаа-тоотка кирген деэги хоочуг «плов» дээни өске чүве чок боор. Ам канчаар, ону ададым.

Повар:

— Моон кырында хавал эъдиндени салып боойн бе?— деп экииргей-дир.

— Чаа— дээримге, ийи-үш борбак чаг киир каапта, ону алгаш, бир стакан компот, бир ыскынды хлеб алгаш кассирге кедим. А ортзо 1 рубль 9 копеек боорга, ортза-ла кайгадым!

Столга кээп, топтап көрген. Порциязы хевлиг: үш-дөрт омааш хире-ле плов эвес, шынап-ла гарнир. Сүлде бо, та канчап ынчаар таварыжып турар чүве, чемимде иин олут сээк база чор. Сава аптакчызы Г. Алехина чүгле бажын чайды. Ой, ынаар бир столда үш аныяк кыс база дүвүреп үндүлер: «Плов эвес, гарнир ышкажыл моң, порциязы база хевлиг». Ынча дишкен соонда бирээзи чаваан тудуп алгаш, поварларже маңнады. Улуг поварны кый-гырган-кыйтырган —сураг. Та кайнаар чиде берген. Кассирден хомудалдар дептерин диледривиске, оозу ол-бо үженип туруп-туруп «Чок-тур» дааш берди. Олдаа кажар чорук болгай аан деп билдивис.

Башкы Х. Ооржак, Кызылдан сургакчылап чораан инженер З. Хомушку, Туранның райпо алыылдакчызы Н. Эртине-даа ындыг хомудалдыг үнүп чорупту вус. Хомудакчылар чүгле бистер эвес болганын үстүнде чижектер бадыткады.

Чемниң шынары багай, арыг-шевер сагывас чорук ол столоваяда чаңгыс удаа эвес таварышкан турарын чемненикчилер хомудап турар. Бо талазы-биле улуг повар Анна Андреева ханы бодап, чемненикчилерниң негелде-хомудалдарын өөренип көөр болза эки. «Плов эвес, та чүү ыйнаан» деп чугаа моон соңгаар ол столоваядан дыңналбазын!

К. ТҮЛҮШ.

Эргим номчукчулар!
«ШЫН»
солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ: чылда
6 рубль.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-26-62, редакторнуң оралакчызының 2-[illegible], 2-31-[illegible], харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-31-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-84, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-[illegible], үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-37, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгы талазы-биле эргелелдиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01072

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 221 (10818) | 1978 чылдың сентябрь 22, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязы

БОЙДУС БАЙЛАКТАРЫН УЛАМ КӨВҮДЕДИР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязы август 21-де СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдылгазының бажыңынга болуп эрткен. Сессияны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң даргазы депутат **Ю. Л. Аранчын** ажыткан. Сессия ажыттынган соолунде чыылганнар ийи сессия аразында мөчээн депутат Чүргүй-оол Намгаевич Хомушкунуң тураскаалын бүт шыырынга тура сактып ёзулаан.

Дараазында Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Чөөн-Хемчик районда Шеминиң № 54 соңгулда округундан чаа соңгуткан депутат **С. Ч.-С. Куударның** бүрүн эргезин хынааның дугайында Дээди Советтиң мандат комиссиязының даргазы депутат **А. С. Бойдунуң** илеткелиң депутаттар дыңнааш, депутаттың бүрүн эргезин шыңзылар дугайында мандат комиссиязының саналдап киирген доктаалын хүлээп алган.

Сессияның хүн чурумунуң айтырыгларын депутаттар бир үн-биле бадылаан:

Улус депутаттарының Советтериниң бойдус камгалалының дугайында хоойлу-дүрүмнү күүседип турарының дугайында.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чамдык доктаамал комиссияларының составынга өскерилгелер дугайында.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын бадылаар дугайында.

Оон соонда сессияның ажылдаар чурумун бадылаан.

Дараазында депутаттар сессияның хүн чурумунда кирген айтырыгларны тургаалажыр көрүүнге кирген.

Улус депутаттарының Советтериниң бойдус камгалалының талазы-биле хоойлу-дүрүмнү күүседип турарының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **М. Е. Абрамов** кылган.

Илеткел талазы-биле саналдар болгаш чүгаалажылгалыг айтырыг талазы-биле делгеренгей доктаалды сессия бир үн-биле хүлээп алган.

Сессия хүн чурумунуң дараазында айтырыгларын чугаалашкан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чамдык доктаамал комиссияларының составынга өскерилгелер дугайында база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ийи сессия аразында хүлээп алган Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелдерни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. Х. Красный** кылган.

Үстүнде айтырыглар талазы-биле түс-түс доктаалдарны депутаттар бир үн-биле хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязы оон-биле бодунуң ажылын дооскан.

УЛУС ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СОВЕТТЕРИНИҢ БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХООЙЛУ-ДҮРҮМНҮ КҮҮСЕДИП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы М. Е. АБРАМОВТУҢ илеткели

Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демниг, Коммунистиг партияның болгаш оон ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле СЭКП-ниң төөгүлүг XXV съездизиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың пландарын боттандырар дээш [illegible] ажылдап турар. Партияның, бүгү чурттуң амыдыралынга онза чугула болуушкун болза СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленуму болган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелинде Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле сөөлгү чылдарда тургузуглу ажыл-чорудулгазының түңнелдеринге бүдүн талазыг ханы анализ бердинген. Чурттуң экономиказының аграр секторун улам дүрген көдүрерниң оруктары эртем [illegible]-биле ундезилеттингени, СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде чуулдер болгаш түңнелдер, хүлээп алдынган доктаал кооператив [illegible] болгаш принциптериниң сайзыралгазы [illegible] үезинде улам ыңай хөгжүлделиг болуп турар.

Республиканың ажылчы чоннары, социалистиг чарыштың улам калбартпышаан, 1978 чылдың пландарын болгаш хүлээлгелерин күүседиишкинге бүгү күжүн салып турар. Беш чылдың үшкү чылының сес айлары эрткен. Үлетпүрнүң ажылдакчылары продукция бүдүрериниң болгаш садыгларының пландарын ажыр күүсеткен. Пландан ажыр 1,5 млн. рубльдиң продукциязын садыгдап.

Тудуг организацияларының 70,6 млн. рубльдиң [illegible] шингээдип ажылдап, эрткен чылдың ол үезинден 8,2 хуу хөй. Кол фондуларны 1977 чылдың 8 айларының тургузукчу 37,1 млн. рубльге азы 34,3 хуу хөйнү ажыглалга киирген.

Агаар-бойдустуң эң берге байдалдары тураажок малчылар болгаш ажыл-агыйның ажылдакчылары бо чылын чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Сентябрьның 1-де байдал-биле эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, эът садары 1322 тонна азы 14,2 хуу, сүттү — 264 тонна азы 1,6 хуу хөй болган. Малдың болгаш куштуң баш саны өскен. Мал төрүтүлгези 600 баштан ажыг болган, [illegible]. [illegible]-биле [illegible] Үлетпүрнүң [illegible] 9 айның планын 11 бүдүрүлге, [illegible] бүдүрериниң — 14 бүдүрүлге күүсеткен. Кургуннарның капитал салыышкынын бо үе иштинде 77,2 хуу шиңгээткен, кол фондуларны ажыглалга киирериниң планы 50,6 хуу болган. Эрткен чылдың деңнелиинге бодаарга, дүктү болгаш чүргааны садары шиитпи республикада, эътти болгаш сүттү садары чамдык ажыл-агыйларда кудулаан.

Үлетпүр продукциязын бүдүрер болгаш садыгларар талгазы-биле пландарны база социалистиг хүлээлгелерни чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде чугаажок күүседип талазы-биле түңнел [illegible] амыдырал хандырылгазында хожудаашкыннарны, байдалдар талазы-биле соңгаарладык болбас хемчеглерни совет болгаш ажыл-агый органнары алыр үндүрген.

Бойдус байлактарын комплекстиг болгаш чөп ажыглаарының база бойдусту камгалаарының айтырыглары Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң доктаамал кичээнгейинде турар болгаш олар туруштуг болгаш [illegible] турар деп, илеткелчи демдеглээн. СЭКП-ниң XXV съездизинге бо айтырыгларже база кичээнгей салдынган. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде эш Л. И. Брежнев «Бойдусту аңгы-аңгы ажыглап болур. Бодунуң соонга үнүш-дүжүт чок, амыдырал чок, кижиге [illegible] дээшкиннерни арттырып каап болур,—мындыг чижекти кижи төрелгетенниң төөгүзү эвээш эвести билир. [illegible] бойдуска оон амыдыралчы күштерин бүрүнү-биле нептередиринге дузалап болур болгаш дузалаар херек эштер. «Чечектелип турар будуң» дээр бөдүүн болгаш бүгүдеге билдингир чүтал бар болгай. Кижилерниң билии, дуржулгазы, оларның бойдуска хамаарылгазы болгаш ыяңшылы бүдүүтүла кадгамчык чүүлдү кылып турар черлерни ындаар алыл турар. Бо дээрге бистиң социалистиг оруувус-тур».

СЭКП-ниң XXV съездизи ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын 1976—1980 чылдарда хөгжүдериниң Кол угланыышкыннарынга долгандыр турар бойдус чуулдерин камгалаар, бойдус курлавырларын чөп ажыглаар болгаш катап тургузар талазы-биле хемчеглерни ажыглаар [illegible] бадыладыр сорулганы салган.

Амгы үеде эртем-техниктиг революцияның, үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйның, хоорай тудуушкунунуң, экономиканың бүгү адырларының шапкын [illegible] байдалдарында бойдус камгалалын болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарын улам экииледери улуг ужур-дузалыг болуп турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың декабрьда хүлээп алганы «Бойдус камгалалын күштелдирер болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экиже [illegible] дугайында» доктаалы база «РСФСР-ниң бойдузун камгалаар дугайында» Хоойлузу бойдус байлактарын эң-не [illegible] ажыглаарынга болгаш бойдус камгалалын күштелдирерин хаара тудар байдалдарның тургузуп турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок сессиязынга Совет Тываның баштайгы Конституциязын хүлээп алган. Ында чер, оон иштиниң байлаа, суг болгаш арга-арыг күрүнениң шуут өнчүзү боор турар, күрүне социалистиг өнчүнү камгалаар болгаш ону [illegible] байдалдарны тургузар, бүгү хамаатылар бойдусту хумагалаар, ону камгалаар хулээлгелиг деп айыткан.

Бистиң республикавыс арга-арыглар, хемнер, хөлдер, дириг амытаннар, казымал байлактар-биле бай. Моон ужурунда бойдус курлавырларын чөп ажыглаар болгаш оларны камгалаар талазы-биле ажыл улуг ажыл-чорудулгалыг бис. Республиканың улус депутаттарының Советтери болгаш [illegible] органнары [illegible] бойдус камгалаар [illegible] чогуур ажылдарны чорудуп турар. Бойдус курлавырларын чөп ажыглаарынче, камгалап [illegible] ритче угланган хемчеглер [illegible] турар. «РСФСР-ниң бойдузун камгалаар дугайында» Россия Федерациязының Хоойлузунда черни кодээ ажыл-агыйга бүдүрүлгениң кол фондузу кылдыр камгалаарынче улуг кичээнгей салдынган. Бистиң республикада кодээ ажыл-агыйга ажыглаалдыг черлер 3,7 млн. гектар болуп, бүгү чер курлавырларының 22 хуузун ээлеп турар. Черни чөп ажыглаарындан кол фактору болза оларны үрееп болдурбас [illegible] бойдузу. Республиканың [illegible] климаттыг байдалдарының кодээ ажыл-агыйның [illegible] [illegible] болгаш [illegible] улуг [illegible] ужурунда хөртүктүг хат болгаш суг эрозиязындан камгалаары кодээ ажыл-агыйның эң чугула айтырыгларының бирээзи болуп берген. Амгы үеде республикада тараа шөлдеринин 300 муң гектарының 150 муң гектары хат эрозиязынга болгаш 25 муң гектары суг эрозиязынга хола-бүрү бээр черлер-биле хамаарылгалыг.

Тараа [illegible] кодээ ажыл-агыйның [illegible] [illegible] республиканың кодээ ажыл-агый органнары [illegible] келген. 1974 чылда эртемниң ажыл-агыйның агротехниктиг, [illegible] болгаш арга-арыг мелиоративтиг хемчеглерниң хөрзүнүн андарбайн тарылгазы 165 муң гектар шөлде, кодээ ажыл-агый культураларының тарылгазын [illegible] чорударын 70,5 муң гектар шөлде, эрозияга удур сээлкалар-биле чаштырылганы 170 муң гектар шөлге, тарылгага ээлчештирилгезин 240 муң гектар шөлде нептередип чорудкан. Ол болза бар турар тараа шөлдериниң 48 хуузу болур. Тараа шөлдери камгалаар мээш тарылгазын 996 гектар шөлде чорудкан. Сөөлгү үш чыл дургузунда органиктиг чемиштеңчилерни чаштырары 1,2 катап, минералдыг чемиштеңчилерни чаштырары 1,7 катап өскен. 16 муң гектар шөлдү сугарып болгаш чаашкынналдырыышкынның дузазы-биле суттарарын нептереткен. 1970—1977 чылдарның дургузунда культура техниктиг ажылдарны чорутканының, ажыглаттынмайн турар черлерни ажыглаарынче [illegible]-биле 23,4 муң гектар тараа шөлүн [illegible]. Шөлдерну, одарларны болгаш тараа шөлдерин дескилеп курукту-гар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудкан.

Оон-биле кады черниң [illegible] [illegible] шыңгыы четпестер бистер бар. «Хат болгаш суг эрозиязындан хөрзүнү камгалаар талазы-биле соңгаарлангы болбас хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылдың март 20-де доктаалын черлер Советтериниң база чер ажыглакчыларының багай күүсеткениниң хөрзүн картын камгалаарынче, хөрзүнүнүң шыгыының оптимальдыг болгаш хөрзүнүң дүжүткүрүн ажыдар арттырарынче угланган агротехниктиг, мелиоративтиг болгаш эрозияга удур хемчеглерниң комплекизин күүсетпээниниң түңнелинде сөөлгү чылдарда черниң эрозияга алзыр чоруу улам-надап турбушаан.

Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарының «Ак-Туруг», «Найырал», «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Кызыл тук» болгаш өске-даа совхозтарның тараа шөлдеринде эрозияга удур хемчеглерни онза багай нептередип турар. Дуржулга-үлегерлиг беш ажыл-агыйларның чаңгызында-даа («Көк-Тей», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Тинилеге», Дурмуга станциязы) хөрзүн камгалаар тарылга ээлчештиргезиниң доктуу-биле киирбээн болгаш шиңгээдип албаан. «Большевик», «Чыраа-Бажы» болгаш «Улуг-Хая» совхозтар мурнунда турун турган дилиндектерни аңдарып албаннар. Эрзин болгаш Тес-Хем районнарының [illegible] дилиндектен турупарын үреп турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Тиилээн», «Барлык» болгаш чамдык өске-даа совхозтар камгалал арганың тарылгазының черин чогуур үезинде үндүрүп бербес, оон түңнелинде ыяш олуртулгазын чанып эвес, а [illegible] чер [illegible] үезинде чорудуп турар.

Хат болгаш суг эрозиязындан [illegible] камгалаашкынны хемчеглеренин системазынга органиктиг болгаш минералдыг чемиштеңчилгелерни ажыглаары улуг ужур-дузалыг. [illegible] республиканың чөй-хөй ажыл-агыйлары ол чугула агротехниктиг арганы [illegible].

(Уланчызы 2-ги арында).

Сессияның ажылының үезинде.

АЗЕРБАЙДЖАННЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫНГА ӨӨРҮШКҮЛҮГ УТКУУШКУН

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Бакуда чеде бергени

БАКУ, сентябрь 20. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневти Азербайджанның найысылалының чурттакчылары бөгүн улуг хүндүткел болгаш өөрүшкү-биле уткаан. Баку хоорайга Ленин орденин тывысырынга тураскааткан байырлалдарга ол киржер.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Делегей информациязының килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. М. Фалин, СЭКП ТК-ның дериглер эргелелдезиниң оралакчызы М. Е. Могилевец чеде берген.

Баку вокзалының перронунга Леонид Ильич Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. А. Халилов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. И. Ибрагимов, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар, партияның Баку хоорхомунуң бирги секретары А. Г. Керимов, Баку хоорхүүскомунуң даргазы А. Ю. Мамедов, партия хоорхомунуң бюро кежигүннери, күш-ажылчы коллективтерниң хөй санныг төлээлекчилери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары чүректиң ханызындан хүндүткел-биле уткаап.

Уткуушкунга ССРЭ-ниң электротехника үлетпүрүнүң министри А. К. Антонов, Закавказьениң Кызыл Тук орденниг шериг округунуң шериглериниң командылакчызы генерал-полковник О. Ф. Кулишев, Закавказьениң Кызыл Тук орденниг кызыгаар округунуң шериглериниң начальниги генерал-майор Н. И. Макаров, байырлалдарда барган делегацияларның удуртукчулары — Грузияның Компартиязының Тбилиси хоорхомунуң бирги секретары Т. Н. Ментешашвили, Армениянын Компартиязының Ереван хоорхомунуң бирги секретары Л. Н. Нерсесян олар киришкен.

Эш Л. И. Брежневке хоорайның хүндүлел дүлгүүрүн тывыскан. Бичии Ленинчилер эштерни Леонид Ильич Брежневке пионерлер аппарып тудускан.

Азербайджан [illegible]-биле шиметтинген кудумчуларынга болгаш шөлдеринге вокзалдан бүгү оруктар дургаар чүс-чүс муң бакужулар чыылган. Олар эргим аалчыга [illegible] байыр чедирип турганнар. Хоорайның хөй-хөй чурттакчыларының [illegible], [illegible] баарында — транспарантылар, «Совет Эвилелиниң төрээн Коммунистиг партиязынга алдар!», «Бистиң Төрээн чурттувустуң үргүлчүлээн бузулбас найыралы делгерезин!» дээн лозуннар, Чер кырынга тайбың дээш, совет [illegible] [illegible] дээш могаг чок ажыл-чорудулгазы дээш Л. И. Брежневке өөрүп [illegible] сөстери.

Совет Азербайджанның найысылалының ажылчы чоннары-биле Л. И. Брежневтиң чылыг ужуражылгазы партияның болгаш чоннуң бузулбас сырый каттыжылгазын, совет кижилерниң боттарының күрүн, энергиязын, тогаадылгазын, [illegible] коммунизм тургузуушкунунга бараалгаар дээр чүткүлүн база катап көргүскен.

ХАНЫ ХҮНДҮТКЕЛ

БАКУ. (СЭТА-ның тускай корр.). Бакунуң Владимир Ильич Ленин аттыг төп шөлүнде Коммунистиг партияның үндезилекчизинге, Совет күрүнениң тургузукчузунге тураскаалды тургускан.

Сентябрь 21-де Л. И. Брежнев аңаа чораан. Революцияның баштыңчызының тураскаалының чанынга чечектер салган. «Улуг Ленинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтен» деп бижиктиг кызыл кожаа-биле оларны бадылаан.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары Г. А. Алиев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, Азербайджан ССР-ниң удуртукчулары, Закавказьеге революстуг шимчээшкинниң хоочуннары чораннар.

Совет эрге-чагырганы тургузары дээш демиселге боттарының амы-тынын бергенинниң дугайында тураскаалды Бакунуң чурттакчылары ыдыктыг-биле кадагалап чорурлар. Бакунуң маадырлыг 26 комиссарларының — Азербайджанга Совет эрге-чагырганы тургузары дээш идепкейлиг демиселчилериниң маадырлары-биле чиигү хүндүлээр бээр алдап чыл болган.

Оларга алдар болдуруп, республиканың найысылалында мемориал тураскаалды тургускан. Мемориал ансамбльдиң ортузунда кывыскап мөңге оттуң чанынга Л. И. Брежнев сентябрь 21-де чечектер салган.

Эштер Л. И. Брежнев, Г. А. Алиев, К. У. Черненко хосталга дээш демиселчилерниң тураскаалын минута иштинде ыыт чокка ёзулап хүндүлээннер.

ЧЫЛЫГ БЕСЕДАЛАР

Бакуже орук ааны-биле сентябрь 20-де Л. И. Брежнев СЭКП-ниң Дагестан обкомунуң бирги секретары М.-С. И. Умаханов-биле, автономнуг республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ш. М. Шамхалов-биле болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Умалатов-биле беседа кылган. К. У. Черненко ол беседага киришкен.

Беш чылдың үшкү чылын Дагестанның ажылчы чоннары чедиишкинниг доозуп турарын эш Умаханов дыңнаткан. 1978 чылдың төнчүзүнге чедир автономнуг республиканың үлетпүрү бүдүрүүшкүн хемчээлин талазы-биле беш чылдың пландарын үе [illegible] бар.

Кодээ ажыл-агыйның бүгү адырлары беш чылдың үш [illegible] социалдыг фактуларда өскелин ажыр күүседир. Үнүш болгаш мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүсеттинип турар.

Республиканың чонунуң хагай байдалын бодадерниң, оон хөй национальдыг культуразын хөгжүдериниң айтырыгларын чедиишкиннерниг шиитпирлеттинип турар.

[illegible] Дагестанга бээн [illegible] аргалыг болганынга өөрүп турарын эш Брежнев чугаалаан. Чаа-чаа чедиишкиннерлиг болгаш чедимчелерлиг болурун автономнуг республиканың коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга ол күзээн.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННИГ ТҮҢНЕЛДЕР

АДДИС-АБЕБА. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов баштаан совет партия-күрүне делегациязы социалистиг Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң чалалгазы ёзугаар ол чуртка албан [illegible] сентябрь 20-де чоруп үндүкен.

Бола дээр делегей аэропортунга совет делегацияны Түр шериг административтиг чөвүлелиниң Чиңгине секретары Фикре-Селассие Вогдерес, [illegible] Доктаамал комитединиң болгаш социалистиг Эфиопияның Түр шериг [illegible] [illegible] өске-даа кижилери үдээн.

Түр шериг административтиг чөвүлелдиң даргазы эш Менгисту Хайле Мариамга болгаш Эфиопияның өске-даа удуртукчуларынга, бүгү эфиопия улуска хүндүткел, найыралчы ёзу-биле хүлээп алганы дээш В. В. Кузнецов улуттуг удуртукчуларының мурнунда совет партия-күрүне делегациязының кежигүннериниң мурнундан [illegible] өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Аан-[illegible] үезиндериңге сеткилингиз өөрүү деп, ол медеглээн. Эш Менгисту Хайле Мариам-биле, Эфиопияның өске-даа удуртукчулары-биле ужуражылгалар болгаш беседалар кончуг [illegible] болган [illegible].

Чугаалажылгаларның үезинде совет-эфиопия харылзааларның байдалынга киг тала сеткил ханыышкынын илергейлеп, ССРЭ-ниң болгаш Эфиопияның аразынга найыралдыг харылзаа-байдалдарының болгаш кады ажылдажылганың үндезилериниң дугайында Декларацияның негелделеринге база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш Түр шериг административтиг чөвүлелдиң даргазы Менгисту Хайле Мариамның [illegible] үезинде [illegible] дугурушкуннарга дүүштүр ол харылзааларны улам ыңай бүгү талалыг хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының перспективалары [illegible]. Чугаалажылгаларның түңнелинде [illegible] харылзааларны хөгжүдериниң талазы-биле совет-эфиопия чугула чаа дугуржулгаларга ат салган.

Делегейниң кол айтырыгларының — тайбыңның, дүшкүүрлүг чорукнуң чаварлыышкынының, колониализмге удур демиселдиң айтырыгларының талазы-биле бистиң туруш-бодалдарывыстың шиити чоруун сонаал-оналдар сольушкуну бадыткаан.

Эфиопияның черинге чоруп турганывыстың үезинде оон улузунуң амыдыралы-биле чоок таныжар, бөдүүн эфиоп ажыл-кижилер-биле ужуражыр аргалыг болдувус. Совет [illegible], [illegible] эфиоп улус шынчы, найыралчы чылыг сеткил-биле чорууп турарын чер болганга уруунчу көрдүвүс. Ол ужуражылгаларның [illegible] утпас бис.

Эфиопияның күш-ажылчы [illegible] чоруктун база тайбың тургузукчу ажыл-ижинге чаа [illegible] Эфиопияның [illegible] В. В. Кузнецов түңнелинде [illegible].

В. КУЛИКОВ, Ю. ПИЧУГИН.

СЭТА-ның тускай корр.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы август 21-де, [illegible] СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдылгазының бажыңында болган. Хуралды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы Ю. Л. Аранчын чоруткан.

Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязының хүн чурумунуң айтырыгларын болгаш [illegible] [illegible] [illegible]. Бо айтырыглар талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң киирген [illegible] саналдарын хүлээп алыр деп берген.

БОЙДУС БАЙЛАКТАРЫН УЛАМ КӨВҮДЕДИР

(Эгези 1-ги арында).

чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чижээлээрге, 1977 чылда Кызыл районнуң совхозтары бир гектар тараа шөлүнге 2,2 центнер органиктиг чемишкежигни, Тес-Хем районнуң совхозтары 1,1, Эрзин районнуң совхозтары чүгле 1,7 центнер органиктиг чемишкежигни чаштырганнар. Ол болза саналдан турар норма-чижектен барык-ла чүс катап эвээш.

«Ээн», «Тинилеге», «Кара-Хаак», «Коммунизмниң херели», «Кызыл туг», «Россия», Карл Маркс аттыг, С. К. Тока аттыг, «Октябрь 30 чылы», «Искра», «Мугур» совхозтар минералдыг чемишкежигнерни үрезиннер-биле кады олуртуп чаштырарының оруунга оларны бүдерадып чаштырып турар.

Кодээ ажыл-агый шөлдерниң үрелери чүгле эрозиядан эвес, харын үлетпүрүнүң болгаш тудугнуң хогжээшибиле база боор турар. Республикага чорудган инвентаризацияның сан-түңү-биле алырга, амгы үеде 464 гектар үрелген черлер бар, оларның иштинде 259 гектар черни болбазыразын кылган болгаш ону катап ажыглаалга киирер.

Автоорукт[illegible] туларының болгаш [illegible] бүдүрүүс [illegible] Ак-Довурак [illegible] черлерни катап ажыглаалга киирбес, черниң [illegible] Чиже, Кызыл—Самагалдай аразында автоорукту тудуп турган ДСУ-3 «Сүткөл» совхозунга 92 гектар тараа шөлүн үреп [illegible] оларның чем тайлаазын [illegible] боор-чогуурун-биле кылбаан, турум каңнап чештерни, ыяштарны, ааштарны хевээр арттырып каан, ортаа-арыгның болгаш кодээ ажыл-агый шөлдеринде деңнер болгаш сыгдаар ортан калган.

Чер-чер Советтери, Кодээ ажыл-агый министерствозу, оон чер ажыглаар болгаш чер тургузуун кайгал, совхозтарның удуртукчулары черни ажыглаарынга ажыл-агыйның эвес чорукту чыйгадырынче угланган дээштиг хемчеглерни ап чорударынга хүн бүрүнүң контролюн тургузарындан бо бүгү боор турар. Черни ажыглаарын эндегдирбес-биле совет органнар, Кодээ ажыл-агый министерствозу, Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйның министерствозу, «Союзторгом» трест, «Сельхозтехника» республика каттыжыышкыны чогуур ажылдарны чорудар ужурлуг.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарда суг эрозиязынга таваржыышкан черлерни экижидип, куруглаар талазы-биле ажылдарны чорудары чугула. [illegible] Кодээ ажыл-агый министерствозу хөй чылдыг [illegible] үрелиишкиннерни чогуур хемчеглерни тывар [illegible].

Тураштыг шөлдеринче суггу анаа-ла [illegible] суггарар арга-ның [illegible] болгаш суттарының эрозиязының [illegible] шөлү кылдыр-биле шөлдердерни чүгүле. Минералдыг болгаш органиктиг чемишкежигнерни бирги эзилгеге суггуттарган черлерге болгаш эрозияга таварышкан черлерге төп, хамаан кармалаишкыны ыяш [illegible] шөлдерни [illegible], автооруктар, электри болгаш телефон шугумнары, суггарылга системалары болгаш [illegible] объектилерни тудуп-биле чер тудуп бээрингэ контролюн күштелдирер, эрозия ажылдарын дээштүгэ чорудар чогуур үеде культивацияны [illegible] чорудар.

Черни [illegible] фактылары-биле [illegible] оруктар, бүгү черни [illegible] бүрүн [illegible] ажыл-агый [illegible] эвэжээлер [illegible] айтырыгларын шиитпирлээринге тургузуу херээрниң кармалзы [illegible].

Бистиң республиканың бойдус курлавырларының аразында кол черни Тываның девискээриниң 47 хуузу боор турар арга-арыг ээлеп турар. Тудуг материалының курлавыры бир миллиард кубометр ажыг боор турар деп илеткелди оон ыңай чугаалаан. Арга-арыг бөгүн эгенин бажынговазының [illegible] климаттың таарымчалыг [illegible] кислородтуң бүдүрүкчүзү болгаш үлетпүрүнүң атмосфераже үндүр октап турар [illegible] арыглап турар чүве болур. Арга-арыг хорзунуң үрелиишкинин болдурбас болгаш унушкуузун чорудар ужурлуг турар. Арга-арыг — бистиң национал байлаавыс, ону бирги ажыглаар херек.

Бо талазы-биле республикада ажылдарны чорудуп турар. Бойдус камгалал хемчеглериниң чыл санында 1,5 миллион рубльдан [illegible] гектар черге арга [illegible] ажылдарны чорудуп, 2100 гектарга ыяштарны олуртуп турар. Арга-арыг тургузуунуң ажылдарын боттандырарын доозкан [illegible] ыяш [illegible].

азы бызаан.

Оон-биле кады республикага арга-арыгны камгалаар болгаш катап тургузар талазы-биле ажылдарда улуг четпестер бар. Ыяш белеткээр черлер арга-арыгны ажыктыг эвес ажыглап [illegible] нарын болдуруп турар. Оларның саны республикада чүс хире. Олар тудугнуң дилер ыяштарын ужурун алгаш, үнелиг бичии, одаар ыяштарны сыптарга хевээр арттырып турар.

Ындыгы одалга үлетпүр эргелелиниң Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, «Тыва кедээ тудугу» трестиң Туранда болгаш Шуурмакта ыяш белеткээр пункттары, «Тыва совхоз тудугу» каттыжыышкынның Сарыг-Септе ыяш белеткээр пунктузу чижектиг ыяш белеткээр черлер улуг хажыдыышкыннарны болдуруп турар. Чижээ, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Чербиде ыяш белеткээр пунктузу сөөлгү он чылдарның дургузунда 500 муң кубометр тудуг ыяжын кескеш, чиигеболгаш одалгага херглээр 1 миллион кубометр ыяштарны сыпта арттырган, оон 6 муң кубометр хирезин оруктар, аллектар дургаар октаан, а 15 муң кубометрин Черби кодээ Совединиң девискээринде 30 [illegible] черде [illegible].

Шуурмакта болгаш Туранда [illegible] белеткээр пункттарның девискээринде ужурган, каттыжыышкын 20 муң кубометр хире ыяштар сиген кезер шөлдерни болгаш совхозтарның [illegible] бо боор турар. Ыяш белеткээр бо черлер арга-арыгны кара турупайн хөөр чорукторны болдуруп турган. Чугле эрткен чылын Бии Туранда ыяш белеткээр пункт кара тудуу-биле 1136 кубометр, Сарыг-Сеп пунктузу — 657 кубометр ыяштарны кескен, ол-ла чуңкулдар 93 гектарда чаа үнүп орган чаш ыяштарны үреткен.

Салдамнывыйн үезинде хөй ыяштыг черлерни турар. 1977 чылда болгаш бо чылдың бирги айы чорттында Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының муң кубометр ажыг тудуг ыяжын чайгарган, улуг хоралал таварышкан.

Ам [illegible] чер-чер Советтеринге, ыяш ажыл-агый органнарынга ыяш белеткээр черлер фондузун [illegible] бээринге, ыяжын кескен черлерни хүлээп алырынга кошкак эвес контрольду тургузары, [illegible] ыяштарны бооп тургаш, ыяштыг [illegible] хүлээнген технологтуг ыяш белеткээкчилериниң ыяш дүжүмнерин хемчеглериң кырында болур.

Бистиң арга-арыгывыска эң-не хөй айыыл болза часкы болгаш чайгы каңгаашкынныг үеде үдүр өрттер боор турар. Оларның саны сөөлгү чылдарда [illegible] турар. 1976 чылда 2887 гектар арга-арыгга өрт болган, 1977 чылда — 1441 гектарга, а бо чылдың сентябрь 1-ге чедир 2994 гектарга өрттер кыпкан.

Республиканың ыяш ажыл-агый эргелели оон арга-арыг камгалаар органнары арга-арыгны өрттерден камгалаарында боор турар четпестерни өттүр көрүп таарымча чок байдалы-биле көрүп оралдажып турар. Оон-биле кады республиканың арга-арыглаарынга өрт айыылын үндүрбес чүрүмнерни сагыырынга күрүнэ контролюн чедир боттандырбайн турар болгаш өртке удур профилактика талазы-биле ажылдарны чогуур деңнелге чорутпайн турар. Өрт болдурган буруулуг аалдарлерни илередир, оларны харыысалгага киирер талазы-биле ажылдарны хөй районнарда чедир чорутпайн турар. Бо талазы-биле ыяш ажыл-агый органнарының ажылдакчыларынга чер-чер [illegible] мылицияның прокуратура органнары четпес дузалап турар.

Улус депутаттарының Тоджа, Улуг-Хем, Кызыл, Тере-Хөл районнар Советтериниң күүсекомнары [illegible] арга-арыгны камгалаарының чигигерин тывар-биле боттандыр турган шыдамыр шиитпирлеринден кудуредип кошкак контрольдаан турар.

Арга-арыгны өрттерден камгалаарынга киижиндиге айтырыын чедир чорутпайн турары база салдарлыг. Амгы үеде арга-ыяш-ла шиитинге чорук кижилерге чогуур чөншээрелдиг болган турарын чедип алыр херек.

Хөй ниитигге өртке удур демисел талазы-биле улуг рольду ойнаар турар. Оларның идепкейлиг киржилгези чокка бо айтырыг улуг шиитпирин [illegible] база. Арга-ыяштыг черлерге болгаш хемнерге-даа дыштаныкчыларның өртке удур база санитарлыг дүрүмнерни сагыырынче ээ шыңгыы кичээнгей салыр ужурлуг.

Арга-арыгны катап тургузарында шыңгыы четпестер бар. Ыяш ажыл-агыйларының ыяш культураларын катап тургузарында [illegible] [illegible] дыы-на дыка делем шөлдерге олурткан ыяш өлүп турар. Чүгле сөөлгү чылдарда тарып олурткан ниити шөлү 10,4 муң гектар черниң 1178 гектарының ыяжы сөөлгү беш чылдың иштинде үзүткаттынган. Ыяш тарып өстүрерде чер-чер Совет болгаш ажыл-агый органнары-биле сүмелешпес түңнелинде ыяштарга мал-маганның хөй оъттап, чыгдыр черлеринге, мал сүрер оруктарга, ыяш аймааның чаңгаар үңген черлеринге олуртур таварылгалар бар.

Ыяш ажыл-агыйының эргелели болгаш оон органнарындаа ыяш олуртуруунуң перспективтиг планнарын районнар-биле ажылдап кылыр, ол айтырыгны райкүүскомнар, кодээ Советтер, кодээ ажыл-агый органнары-биле дугуржур ужурлуг.

Бистиң республика үнелиг эм болур чыжырганы катап тургузар талазы-биле улуг аргаларлыг. Ынчалза-даа сөөлгү чылдарда чыжырганы сыптары үзүткаттынып, оон үнген шөлү кызырлып турар. Бир эвес 1969 чылда ол беш муң гектар черге үнүп турган болза, 1978 чылда ол чүгле 1581 гектар черде арткан, оон [illegible] гектарында ону тарып өстүрүп чер бооп турар. Ындыгы Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарда чыжырганы [illegible].

Бир эвес шаанда хемчеглер алдыг болза, каш-ла чыл болгаш чыжырганалыг черлер үзүткаттынып болур. Ыяш ажыл-агыйының эргелели, улус депутаттарының Советтери, чыжырганалыг черлерни [illegible] ону тарып өстүрер черлерни [illegible], чыжырганы ажаап алырын чурумчудары, оон олуртур материалын өстүрер тускай черлерни тургузарын, барыын районнарның бүгү-сүмүн ниитизинге чыжырганы олуртурун бо талазы-биле ажылдарны эртемге хамаа-биле үндезилеп чорудар хемчеглерни алыр ужурлуг.

Республиканың арга-арыгтыг черлериниң 45 хуузун үнелиг пөш ыяш ээлеп турар. Пөш тоорууну ажаап алыры чыл келген тудум-на улам эвээжеп, пөштүг аргаларга өрттер үнүп турар. Ол черлерге корум-чурумну тургузар талазы-биле ыяш ажыл-агыйының эргелели чогуур негелдени салбайн турар болгаш ыяш белеткелчилерниң ажылынга контрольду кошкак, ыяшты катап тургузарының хемчеглери четпес, өртке удур хемчеглер албайн турар.

Ыяш байлактарын таарымчалыг ажыглаары болгаш ону катап тургузары ниити күрүнениң чугула [illegible] болур. Республиканың ыяш ажыл-агыйының эргелели РСФСР-ниң 1978 чылдың август 8-те хүлээп алган ыяш [illegible] ыяштың чайгаар үнерин болгаш тарып олуртуруп калбартыр, ыяш байлактарын камгалаар талазы-биле хемчеглериниң системазын [illegible] чогуур. Арга-ыяш ажыл-агыйын хөгжүдериниң чиңгине планын ажылдап кылгаш, аңаа ыяш ажыглаарының технологиязын хажык чокка күүседирин, чаш ыяштарны бүрүнү-биле камгалаарын, ыяшты ажыглаарын корум-чурумчуларының айтырыгларын көөр ужурлуг.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак бойдус камгалалының [illegible] боттандырарында [illegible] суг чүүлдерин таарымчалыг ажыглаар, ону камгалаарының улуг [illegible] салып турарын илеткелчи чугаалаан. Бистиң республиканың девискээринде дыка хөй хемнер, хөлдер бар болгаш ону [illegible] үргү деп ааан-даа турар. Балык-байлактыг хемнерниң ниити хемчээли 5605 километр, а хөлдерниң шөлү — 61,5 муң гектар боор турар. Суг үнер черлерниң хирлениишкин, бокталырындан камгалаарм, суг курлавырларының [illegible] [illegible] туттунар бооп турар. Суг [illegible] [illegible] чамдык ажыл-агыйларның суг айтырыы [illegible] турары [illegible] районнар [illegible] ажыл-агыйларының чер [illegible] сугун [illegible] ниитилел [illegible] улуг [illegible] бооп турар.

РСФСР-ниң суг эргелел Коллегиязының негелделерин барымдаалааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекомнары [illegible] суг камгалалын экижидериниң угланган айтырыгларын чаңгыс эвес удаа чугаалажып эрткен. А министерстволар болгаш ведомстволар суг ажыглаакчызы — ажыл-агыйларның удуртукчулары суг алыр черлерниң санитар-техниктиг байдалы дээш, сугну орукчу сордурары ажыглаарының [illegible] шыңгыы контрольду тургузар [illegible]. Чамдык үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарның удуртукчулары [illegible] база балык камгалалының инспекция органнарының негелделерин тоовайн, сугларны бүдүрүлгениң бок артынчызы-биле [illegible] турар.

Хоорайларның суг арыглаар черлерин тургузарынга чыл санында хөй түннүг акша-хөреңгини тускайлап берип турда-даа, ону чедир шиңгээдип албайн турар. 1977 чылда сугну хирлендирген 119 таварылгаларны балык камгалалының органнары илереткен. Оон кол чылдагааны Ак-Довурак, Кызыл хоорайларның, Хову-Аксы суурнуң [illegible] база эъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң [illegible] бооп турар. Кызылдың эът комбинады, пиво, хлеб, туттуг заводтары, «Водоканал» эргелели чыл санында-ла 4 млн. кубометр хире арыглаттынмаан сугну Улуг-Хемче аксып турар.

Химиктиг аштаалга чериниң, алгы заводунуң, чумага удур станцияның, столовайлар болгаш ресторанчар [illegible] бүдүрүлгелериниң, республика эмнелгезиниң, ылаңгыя оон инфекциялыг салбырының хоорай канализациязынче каттыжып [illegible] бооп турар. Ол бүдүрүлгелер болгаш албан черлери боттары суг арыглаар черлерлиг турар ужурлуг. Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының суг арыглаар черин ону ажыглаалга киирген[illegible] эгелээш, ажылдавайн болгаш чоогунда суглары [illegible] чүдеишаан. Кызыл, Чадаана, Шагаан-Арыг хоорайларның хем эриинде хуу бажыңнарның чурттакчылары бок-биле [illegible] [illegible] турар.

Министерстволар, ведомстволар улус депутаттарының чер-чер Советтери суг камгалалын улам ыңай экижидер сорулгабиле санитар камгалалының чурумун шыңгыы сагыырын хандырар ужурлуг.

Аңнаар-тывыышкынга ажыглаар аңнарның болгаш куштарның амыдырап-чурттаарынга таарымчалыг ажыглалдыг черлер республикада 16,6 миллион га болуп турар. Аңныыр-тывыыш ажыл-агыйын органнарастаар талазы-биле ажылды ол улуг девискээрде чорудуп турар. Амгы үеде аңныыр ажылының эвээшлелдиг черлериниң хөй нуруузун аңныыр-тывыыш ажыл-агыйларынга бижиглээн. Олар дээрге республиканың аңныыр-тывыыш ажыл-агыйының эргелели, Респотребсоюз, аңчыларының болгаш балыкчыларының ниитилели бар. Күрүнениң курлаавыр фондузу 5,7 миллион га боор турар. Республиканың бүгү-ле аңныыр-тывыыш ажыл-агыйларының [illegible] [illegible] аңныыр ажыл-агыйларының аңчылар ниити шөлү 5 миллион гектар черни бээрген, район бүрүзүнге аңныыр ажыл-агыйын хөгжүдериниң перспективтиг планын тургускулаан. Республиканың девискээринде 725 муң гектар он бир заказник черлер бар, оон иштинде республика (РСФСР) ужур-дугаалыг 181 муң гектар шөлдүг черни Азаска тургускан. Заказниктерни органнастап тургусканы аңныыр-тывыышкынга херегээр аңнарның болгаш куштарның санының өстүрери-биле чергелештир оларны дээштиг камгалаар база биотехниктиг хемчеглерни чорударынга дугуржур турар болгаш оларның чурлаавырын тургузарынга таарымчалыг байдалды берип турар.

Арга-ыштын эң-не үнелиг болгаш өске-даа дириг амытаннарын камгалаар болгаш ажыктыг ажыглаар ажылды күрүнениң аңныыр хайгаарал албаннарын охотоведтери, заказниктерниң егерлери, аңныыр ажыл-агыйлары болгаш аңчыларның база балыкчыларның ниитилели боттандырып турар. Күрүнениң аңныыр хайгааралы, ИХМ-ниң, прокуратураның, ыяш камгалалының болгаш аңаа сонуургалдыг өске-даа органнарының каттышкан күжү-биле хоругдакчыларга удур демисел чорудуп, аңнарның хуулгаазынның боору ону чорудар чурумчуларын үзүп тудар, [illegible] арттырып турар. Рейдыларны чорударынга хөй-ниитиниң аңныыр инспекторлары улуг дузазын чедирип келген, оларның саны амгы үеде 350 кижи турар.

Бистиң республиканың арга-арыглары, хемнери болгаш хөлдери [illegible] амытаннар аң-мең болгаш куштар-биле байлак. Күрүнениң аңныыр-тывыыш ажыл-агыйлары, кооперативтиг аңныыр ажыл-агыйлары, [illegible] болгаш балыкчыларының ниитилели чыл санында-ла 650—820 муң рубль түңнүг аңныыр дужаап турар. Ынчалзажок бо органнар болгаш бүдүрүлгеге ажылынга быжыглаттынган черлерге чүгле аң-олук тывары-биле кызыгаарлаттынмайн, бойдус байлааның курлавырларын [illegible] хоругдакчылар-биле демиселди [illegible] комплекстиг хемчеглерни боттандырар [illegible]. Республикада аң-менгни чет[illegible] чеглеп, кайы-хамаан чок олурун кырар чорук ам-даа хөй болгу артпышаан. Мергежилдиг аңчылар-даа, аңнарынга аңнап турган байымыр сорулга-биле хоругдакчы чорукту болдуруп турарлар. Сөөлгү чылдарда аң-меңге туристер база улуг карааны чедирип турар. Бистиң республикада чамдык ховар аңнар топерипте чоокшулап турар. Оларга кызыл бердү, архар, чээрен, тогдук, бобр, кара-куш, торлаа болгаш өскелер-даа хамааржыр. Чамдык үнелиг аңнарның болгаш куштарның санының аажок эвээжээнин барымдаалааш, ховар болгаш төнер чоокшулаан аңнарның талазы-биле, «Тыва АССР-ниң Кызыл дептери» тургузары чугула бооп турар.

Тыва АССР-де балык камгалалының инспекциязының бүрүткээни 98 хөлдерниң 87-зиндеп барык-ла балыктаайн турар, а артканнары ам-даа долу шиңгээдип алдынмаан. Чылда балык тударының темпилап өспейн турар болгаш 250—300 тоннаның деңнелинде артпышаан. Колдуунда-ла балык заводу, Респотребсоюз болгаш аңчыларның база балыкчыларының ниитилели балык тудуп турар. Республикада балык курлавырларын ажыглаарын экижидер сорулга-биле балык заводун тургускан, ол бүдүрүлге балык тударын экижидер, херегдекчилерге ону чогуур өйүнде чедирер, оон камгалалын хандырар, балыкты ыштап, хенмелер болгаш дузаар талазы-биле ажылды чорудар хүлээлгелиг. Үнелиг балыктарның байлаашкарын суг хөөлбектеринге салып тургаш, балыктың курлавырын көвүдедир, республикага балык ажыл-агыйын эртемге үндезилеп чорудар талазы-биле улуг рольду база-ла балык заводунга хамааржыр. Ынчалзажок ол заводтуң ажылында улуг четпестер бар. Бо бүдүрүлгеге балыктаар 65 ажыг суглары быжыглап каан херээнде-ле оон чүгле [illegible] балык тудуп турар. Сөөлгү каш чылдарда хөй нуруузунда [illegible] ол черлеринден балыктап турарындан, оларның балык курлавыры хоозуран дээди.

Балыктаарынга болган черлерни оларны тетчегнер кырар чорук балык ажыл-агыйынга улуг хоралы чедирип турар. Химикаттарны ажыглаар, үүргецнер черлерден балык тудары болгаш ону турарының өске-даа хоругдуг аргаларын ажыглаар чорук балыктың шаптык үзүткаттынарын [illegible] эгеттирмес [illegible] [illegible] болдуруп турар.

Чер ситтениң байлактарын оон болгаш ком[illegible] ажыглаарының талазы-биле айтырыгларын шиитпирлеп турарының ажык-дузазының деңнели ам-даа [illegible] амгы [illegible] негеделдеринге дүүшпейн турар. «Тыва кобальт» комбинат казып тыпкан руданың ажыктыг бүдүмелдерин арыглап алыр талазы-биле тээвилэлэн көргүзүглерингэ четпейн турар. «Тыва дагтугу» комбинатта рудадан дагдугун тээвилэлээни бүгээр 90 хуузу арыглап алыр турган болза, херек кырында ону арыглаарының коэффициентизи 76—85 хуудан ашпаан турар.

Тудуг материалдарын алыры-биле тообыргай, бичии [illegible] карьерлерни чогуур документация чокка-да кылып турар. Ындыг бүдүрүлге черлериниң чер иштиниң байлаан камгалаарының хоойлу-дүрүмнерин сагыырын чогуур органнар четпейн турарын чугаалаар херек. Чер-чер Советтери бо талазы-биле ажылды база кошкак чорудуп турар.

Бойдустуң үнелеп четтинмес эртине-байлаа — агым суглары бүрүнү-биле ажыглаарының айтырыын шиитпирлеп турар ужурлуг. Республикада ам шимарлыг сугда хөй аргаан суглар бар. Оларның чүгле каш-ла саны ажыглаттынып турар. Хаустуң ажыглап турар Чедер болгаш Дус-Хөлү дыка кылдан, чамдыктары эмнериниң хайгааралы-даа чок, эгеги арга-биле ажыглаттынып турар.

Агаар делгемнерин хирлээшкининден камгалаар талазы-биле республикада чамдык ажылдарны кылган чорутпаан. Кызыл хоорайда үлетпүр бүдүрүлгелериниң тоңгутургуузу чылыг-биле хандырарының хемчеглерин күүседиишкининден аңаа 77 котельнаяларны хаар эрткени болган. Чоннуң иштинде ам-даа 25 бичии котельнаяларны хаарын, 14 котельнаяларга ыш-бус үндүр сордурар тускай машиналарны эптеп, олла хире котельнаяларны ТЭЦ-ке кожарып көрүп турар. Хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни асфальттааарының ажылын доктаамал кылып турар.

Ындыг-даа болза, Кызыл болгаш Ак-Довурак хоорайларда агаарның хирлениишкининиң деңнели ам-даа бедик боор турар. Оон кол-ла [illegible] [illegible] турар.

Үлетпүр бүдүрүлгеге черлерин атмосфера агаарын хирлеп кирер черлерни арыглаар херекселдер-биле дерипкин салбадып турар, а кылып каан черлерде оларны шын эвес ажыглап, чогуур үезинде септевейн турар. Санитар албан черлери, улус депутаттарының Советтериниң күүсекомнарының удуртукчуларындан бо айтырыг талазы-биле шыңгыы негелде салбайн турар.

Бойдус камгалалынга дорту-биле хамааржыр база бир айтырыгга доктаары чугула — деп, илеткелчи чугаалаан. — Ол болза, бистиң республиканың хоорайлар, суурларының санитарлыг байдалы-дыр. Чурттакчылыг черлерни долгандыр турар девискээрлер, ылаңгыя Кызылдың чаныгда, оңгул-чиңгил черлер, карьерлер кастынып, боксак-биле долдунган. Кижилерниң [illegible] черлери, хөлдер болгаш хемнер кыдыында хөй бокталган, бузук шилдер долган. Кызыл хоорайкүүскому, улус депутаттарының районнар Советтериниң күүскомнары, Чуртталга-коммунал министерствозу, өске-даа министерстволар болгаш ведомстволар ындыг четпестерни узуткаарынче шимээ [illegible] салыр ужурлуг.

Тыва АССР-ниң бо сессиязынга бойдус камгалалының дугайында айтырыгны тургусканы республикага болгаш улус ажыл-агыйынга бо айтырыгның улуг ужур-дузалыын көргүзүп турар-дыр деп, илеткелчи уламчылаан. Ону чугаалажып көрген чорук республиканың бүгү хөй-ниитизин, ажылчы чоннарын, кодээ ажыл-агый, эртем болгаш хөй ниити организацияларының удуртукчуларын, школаларның өөреникчилерин, хоорайларның, районнар төптериниң коммунал ажыл-агыйларының ажылдакчыларын, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарын бойдусту камгалаарының дугайында Хоойлуну күүседиринче мобилизастаар ужурлуг. Улус депутаттарының чер-чер Советтери боттарының сессияларынга бойдус камгалалының айтырыгларын ховар көрүп, күүскомнар хуралдарынга көрбейн турарындан үстүнде айыткан четпестер бар боор турар. Аңныыр-тывыыш ажыл-агыйының эргелели, балык камгалалының инспекциязы болгаш өске ажыл-агыйлар эргелели-даа чер-чер Советтери-биле кошкак харылзаалыг, бойдус курлавырларын камгалаар болгаш таарымчалыг ажыглаарының айтырыгларын тургузуп-даа, чедир шиитпирлевейн-даа турар. Тоткаттыкчыларының хөй саныг факт-барымдааларын бо бүгүзү ыяк хайыра чок шуут, бойдусту камгалаарының дугайында РСФСР-ниң Хоойлузунун бараан-биле үрээр чорукторны бооп турар дээрзин чугула. Хоойлуну шаңнаан күүседиин тураринче республиканың прокуратуразының ам-даа четпес контрольдап турарының дугайын чугаалап турар-дыр.

Бойдус кижиниң чүгле амыдырап-чурттаарынга бүгү чүүлдерни берип турар эвес, харын база бүгү-ле материалдыг чаагай байлактарны үндезини бооп турарын аажок бүрүнүнүң угаан-медерелинге чедир тайылбырлаар ужурлуг бис. Боттарывыстың шаар үеде салгалдарывыска бойдусту болгаш оон курлавырларын камгалап, арттырып дээр бөлүкүвүс, бо айтырыглы эдилиг кижиниң хамааржы-биле үндезилеп көөр апаар.

— Бистиң күрүнүвүс ССР-ниң чаа Конституциязының бир чылынга болгаш Улуг Октябрьның 61 чыл оюнга уңгуштур бар чорук-[illegible] деп илеткелчи түңнээнде чугаалаан. — Ол совет кижилериниң чогаадыкчы энергиязының болгаш сорук киирииишкиниң күштүг сорулгаарынын боттанырын, ону беш чылдың даалгаларын чедимишкинниг күүседири, СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары деп ажылга чоннарның социалистиг чаарышкынга чаа илиг бооп турар. Республиканың Министрлер Чөвүлели, улус депутаттарының районнар, хоорайлар, суур болгаш кодээ Советтериниң күүскомнары, Тываның бүгү ажылчы чоннары областың партия организациязының удуртулгазы-биле чорааш, Тываның бойдус байлактарын камгалап, өстүрериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедимишкинниг күүседирин база бистиң бүгү кужун, мергежилин үндүрер дээрзин Тыва АССР-ниң Дээди Совединге бүзүредирин чоргаар орган.

• • •

Илеткел талазы-биле сапалгаа берилиишкини эгелээн.

СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары, депутат С. К. Орус-оол бир дугаарында санал берген.

Тожу — аң, олук талазы-биле бистиң республикада байлак булуңнарның бирээзи. Районнуң девискээри улуг-улуг арга-арыглар-биле шыптынган. Ында аң-мең албак. Тожунуң сугларында балык байлак арбын. Бойдустуң бо байлаан [illegible] хоругдакчылар-биле [illegible] оон тоткаттынышкынын болдурбас [illegible] ажыглаар [illegible].

Тожуда ниити аңныыр-тывыыш чери бар. Оон ажылдакчылары күрүнеге өлүк дужаалдазын чедимишкиннииг боттандырып турар.

Ол чугула кампания-биле чергелештир аңныыр сезонун [illegible] болгаш балык-байлаңны өй хемчээлдиг өлүрер талазы-биле хамаарылдыг база бир айтырыгга доктаары чугула — [illegible] сөөлгү чылдарда элээн идепкейжээн. Хоругдуг аңнарны камгалаар талазы-биле ажыл база күштелген.

Район девискээринде турар арга-арыгны өрттен камгалаар талазы-биле ажылдары Тожу районда күштелдиргениниң санап бергеш депутат демдеглээн. Ниитизи-биле үш миллион хире гектар черни арга-арыгны өрттен камгалап турар. Ол ажылга хамаарылдыг тургузуглар параметрлер девискээриниң саны өзүп. Оларның ажылдааринга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Ындыг болзажок бойдустуң байлаан камгалаар талазы-биле чамдык четпестер бар. Аңнаашкының база ыяш кезериниң чурум хажыдыышкыннары эвээжевейн турар. Бо чылдың эрткен айларында бээн 81 чурум үрээшкини болган.

Чурум хажыдыышкыннарын үнелеп-биле чайлаавыт, бойдустуң байлаанга хумагалыг болурун моон соңгаар-даа күштелдирерин чедип алыр деп Тожунуң ишчилери улам чүткүлдүг ажылдаар деп С. К. Орус-оол түңнээнде чугаалаан.

— Амгы үеде бистиң республикада улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлгелериниң саны улам бүрү өзүп турар — деп, Тываның дагдугуу арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының директору депутат В. А. Ухов бодунуң саналын эгелээн. — Үлетпүрнүң чиңгиг бүрүзү бойдустан ап турар бис. Ол сорулга болза ону хумагалаары болур.

Дагдугуу арыглаар комбинат бир чылда бир чүс муң тонна хомур-дашты чарыгдаан. 42 миллион тонна даг массазын, дөрт миллион тонна рудаңы бүдүрүп, 4,1 миллион кубометр сугну үндүрүп турар. Ол бүгү чүүлдерниң кезээ бөгү сугже кирип, агаарже үнүп, чоогунда турар бойдуска хора чедирип турар болбайн аан.

Бо бүгүнүң шоолунг эргезин, комбинаттың ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын бойдуска хоралыг чүүлдерни узуткаарының хемчеглерин ап эгелээн. Тускай арыглаар аппараттарының болгаш өске-даа херекселдерниң дузазы-биле ашты болгаш бокту чок болдуруп турар. Оон аңгыда ыяш арыглаар тускай тудуглар-биле база ажыглаалга киирген.

Бо бүгү-биле чергелештир ам-даа шиитпирлеттинмеген турар айтырыглар хөй. Чамдык арыглаар болгаш таптаңнарлыг херекселдер долу үнүү-биле ажылдавайн турар.

Индирээ — Чазааның амыдырал хандырылгага комбинадының бажылыкчызы депутат А. К. Сарыглар.

Хаус депутаттарының Чөөн-Хемчик район-даа, чер-чер Советтериниң-даа сессияларынга арга-арыгны камгалаар талазы-биле айтырыглар чаңгыс удаа эвес чугаалашкан. Ол ажыл кошку тудугдар болуп, бойдус камгалалы-биле холбашкан чамдык айтырыглар амгы үеде чедимчелиг шиитпирлеттинип турар. Чыраа-Бажы, Чыргакы кодээ Советтериниң девискээрлеринде бойдустуң байлаан тоткатчылар чорукторунуң саны сөөлгү үелерде аажок эвээжээн.

Ындыг турбуже районда өрт айыылы болу бээр таварылгалар ам-даа бар. Ону моон соңгаар болдурбас талазы-биле ажылды ам-даа күштелдирер чогуур деп, А. Сарыглар демдеглээн.

Ховар деп шулап, болдаа, оон балыктарының үүрлезин Сүт-Хөлге салган. Ол бо үнелиг дашке улуг [illegible] [illegible]. Ындыг-даа болза чүгле Чөөн-Хемчикте эвес, өске-даа районнарда оон тудуп. Кызылдан бээни [illegible] машина-биле [illegible] [illegible] депутат шаңнаан.

Сөөлгү үеде бойдус камгалалының талазы-биле ажыл-агый, чер-чер Советтериниң күүскомнарының хуралдарынга удаа дараа чугаалажып турар [illegible]. Депутатталарының Кызыл район Советиниң күүскомунуң даргазы А. К. Бекуанн чугаалаан.

Бойдус камгалалының районнуң ниитилели бодунуң ажылын идепкейжиткен. Черни [illegible] [illegible] бо херекке кол угланыышкын — хоругдакчы [illegible] бедидери, катап тургузары болгаш оларны хат, суглан үрелир чоруктан камгалаары болур.

Шак ындыг байдалда турар «Тинилеге» совхозтуң девискээринде 250 гектар шөлге ыяш камгалалдыг дилиңмелерни тарып чорутткан. 1976 чылдан бээр шак ындыг дилиңмелерни «Көк-Тей» совхозта тарып эгелээн. Хову-шөлдерже топ турар органиктиг болгаш минералдыг чемишкежигнериниң саны чыл санында көвүдеп турар.

Районнуң девискээринде ыяш камгалалының талазы-биле болгаш өртке удур чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ынчалзажок бо ажылда четпестер бар. Ол дугайын оратор чижектер-биле тайылбырлап чугаалаан.

«Тывая» совхозтуң директору депутат О. Ч. Кара-Донгактың чугаалаанын: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга бойдус камгалалының дугайында айтырыгны чугаалажып турарын чүүлдугзунун хүлээп алдым. Бистиң Бай-Тайга районда арга-арыгны болгаш дириг-амытаннарны камгалаар талазы-биле чамдык четпестер кылдынып турар. Чурттакчы чоннуң ортузунга бойдус камгалалының темаларынга лекцияларны, беседаларны чорудуп турар.

Ынчалза-даа районнуң күүсекчи комитединиң болгаш кодээ Советтиң талазындан бойдус камгалалының ажылын улам-на күштелдирери чугула. Арга-арыгның байлааң, балыкты, кушту чокшоорел чок тоткаггел турарының фактылары ам-даа бар. Чижээ: Кара-Хөлдүң балыын чөпшээрел чок тудуп турары ам-даа уламчылавышаан.

Районда ыяш ажыл-агый чери арга-арыгны катап өстүрерниң ажылдарын кошкак чорудуп турар. Ында ыяш белеткелд чоруткан черлерге арга-ыяшты катап тарыырын чорутпайн турар.

Кызыл хоорайкүүскомунуң даргазының оралакчызы Ю. Ф. Рязанов: — Тыва АССР-ниң Конституциязының 61-ги чүүлүнде: «Тыва АССР-ниң хамаатылары бойдусту камнаар, оон байлактарын камгалаар хүлээлгелиг» деп айыткан болгай. Ынчаар ажылдаарын Конституция бисте хүлээндирип турар-дыр. Найыслалдың агаарбайдузун арыг болдурар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Сөөлгү беш чылдың эртеен 2 чылында бо чылдың 8 айларының дургузунда хоорайның төп кезии, чаагайжыды туттунган кварталдары чылыдылга шугумунда кожуттунган болгаш чеди ажыг котельнаялары хаггаашкынынга агаарның аштаалгазы экижээн. Чыл санында-ла кудумчуларга, тротуарларга ажыглаан [illegible] ыяштарны олуртуп, чечектерни өстүрүп, чаагайжыдылга ажылын чорудуп турар.

Ынчалза-даа четпестер хөй. «Тыва кодээ тудуунуң» деп мирбетон кылыглаар завод, «Тудуг херекселдер» комбинат, № 14 механизастаашкын эргелели, ыяш бөлбаагыразыр комбинат болгаш оон-даа өске-даа хөй бүдүрүлгелер агаарлар арыглаар черлеринге калап тургузар ажылдарны ылбайн турар. Пиво, сүт заводтары, эът комбинады, химиктиг аштаалга чери, школа-интернат хирлиг сугларны аштап арыглаваан хевээр ашкарып уламчылавышаан.

«Ооң» совхозтуң башкарыкчызы депутат С. А. Даржаа Бии-Хем районнуң бойдус камгалалының талазы-биле ажыл сөөлгү чылдарда экижип турар деп санаанга чугаалаан. Ынчаарда-даа аңнар балыктаар чоругтар эвээжээн.

Ынчалза-даа бо талазы-биле ам-даа хөй ажылдарны кылыры негеттинип турар. Районнуң тарылга шөлдеринден 65 муң гектар ажыг черхат эрозиязындан үрелип турар. Ындыг турбуже чүгле тараажылдың тарылгазындан өске кандыг-даа хемчеглер алдынмайн келген. Аңаа шөл камгалаар ыяш тарылгазын чорудуп бойдурууну апаар бар болгай. А районда ыяш ажыл-агый чери шөлдерге ыяштар тарылгазын чорутпайн, арга-ыяштыг черлерге, фермалар чоогунда чорудуп турар.

Оон аңгыда аңнарның байлактарының чурумун хажыдыр турар таварылгалар хөй.

Аңныыр-тывыыш ажыл-агый эргелелиниң начальниги К. А. Баяанов бодунуң саналынга аң-меңни камгалаар, өстүрер талазы-биле эргелел комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылган, боттандырып турар деп демдеглээн. Үнелиг аңнарның уялап тургузуунуң уксаар-хевирнерин тускай-биле чорудуп, хайгааралдарны кылып турар. Оларны өстүрүп турар суглары хайгаарап, [illegible] оларны ам республиканың аңныыр хайгааралы, Бай-Тайга, Тандыхайыр районнарында [illegible] Сайбелдин [illegible] [illegible] бедиир кылдыр ол өзүп, өскедин.

Ол шынааш дириг амытаннарны өстүрүп көвүдедириниң [illegible] чедирип чорудуп турар. Бистиң республиканың девискээринде 1-ги курлааралыгга 1 республика (РСФСР) ужур-дугаалыг бир (1) [illegible] заказниктерни тургусканы. Олар ниитизи-биле 725 муң га девискээрлиг.

Күрүне аңныыр фондузунуң камгалалы республикада ниитизи-биле кошкан болгаш [illegible] тургузар. 1976 чылда 327 кижи, 1977 чылда 366 кижи аңнарының чурумун үреп таварылгаларны илереткен. Ынчалза-даа [illegible] ажыл-агый эргелели [illegible] хоругдакчылар-биле демиселди чогуур деңнелге тургуспаан.

(Төнчүзү 3-кү арында).

(Төнчүзү. Эгези 1-ги 2-ги арыннарда.)

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының тоску сессиязы

БОЙДУС БАЙЛАКТАРЫН УЛАМ КӨВҮДЕДИР

Ивадарда Тыва АССР-ның иштики херектер министриниң оралакчызы А. Е. Ондар. Бойдус курлавырларын ажыглаарын эжиндериниң болгаш бойдус камгалалын күштелдирериниң дугайында партия база чазактың доктаалдың күүседир дээш Тыва АССР-ның Иштики херектер министерствозу тодаргай ажылдарны кылып чорутканын ол чугаалаан.

1977 чылда тетчеглекчилерге удур 206 бригада рейдилер кылган. Оон иштинде иштики херектер органнарының киржилгези-биле 49-ту чорутхан. Рейдилерниң түңнелинден алырга, балыктаарының болганы аңнаарының корум-чурум үрээшкиннери илереттинген.

Корум-чурум үрээннерге хамаарыштыр дараазында хемчеглерни ап чоруткан: 132 кижини штрафтаан, 14 кижини административтиг комиссияже шалчаткан, 2 кижини кеземче херээнче киирген.

Бо чылдың бирги чартында милиция органнары 3 херекти оттурган, 4 кижини кеземче херээнче киирген. Бо херектерни аң айыылдыг тетчеглекчилерге хамаарыштыр [illegible]. Чогумчалыг хемчеглерни чорудуп-даа турзувуса, чаптаарып чоп ан-наар, балыктаар чорукту саны республикада кызырылбайн турар. 1978 чылдың бирги чартында аңнаар талазы-биле корум-чурум хажыдышкыннары болган.

Республиканың ИХМ-и 1978 чылдың июль айның төнчүзүнде дөрт кижи составтыг белүктү тускайлаан. Олар орттуң болган чылдагааннарын, буруулуг кижилерни илередиринге болгаш ортке удур хемчеглерни чорударынга үлүг киириштирер.

Республиканың иштики херектер органнары бойдусту камгалаарын күштелдирер, ук ажылды улам идепкейжидер дээрзин А. Ондар Тыва АССР-ның Дээди Соведиңге бүзүредип чугаалаан.

— Долгандыр турар бойдусту камгалаары хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Ынчангаш бо талазы-биле тайылбыр ажылын районнуң чер-чер Советтери чон ортузунда чорудуп турар — деп, Каа-Хемниң «Бүрен» совхозунуң саанчызы депутат П.-У. Т. Сувак саналының эгезинде чугаалаан.

Черниң культуразын бедидер дээш районда чорудуп турар ажылдарга депутат доктааган. Бо талазы-биле ССКП-ның XXV съездизи, «Улуг Октябрь» совхозтар соолгу чылдарда багай эвес бүдүрүглерни чедип алганнар.

Суггарылга бугаларын тударынга районга 2 миллион рубльди чарыгдаан, ынчалза-даа суггаттыг черлерни ап турар оруунга эвээш. Бай-Соот бугазын тып эвес кылганындан ажыглалга ам-даа кирбээн.

Бойдус камгалаарынга хамаарыштыр оске-даа айтырыглар дугайында депутат чугаалаан.

Республиканың балык камгалал кургуг инспекциязының кол инспектору В. П. Твердиков сос алган.

— Тываның чүгле улуг-биче хемнеринде ...даа дыңнаар амытаннары, ылангыя балык ... албек. Хөлдеринде, хемнеринде 25 янзы-бүрү хевирниң балыы бар — деп, ол чылыгланнарга дыңнаткан.

Чагытайның болгаш Тываның оске-даа хөлдериниң, хемнериниң балыының саны ковудедир, шынарын өскертир дер хемчеглерни ап турар. Чагытайга ийи миллион хире [illegible] балыктарны [illegible]. Олар ... тааржыр ... 400—420 центнер балыкты тудуп ап турар-даа, [illegible] турар.

Республиканың балык курлавырын камгалаар талазыбиле [illegible] инспекциязы, чер-чер Советтери ап чорудуп турарын оратор чугаалаан. Тожунуң, Каа-Хемниң, Улуг-Хемниң райкүүскомнары болуңуң районнарының девискээринге балык камгалалын [illegible] хемчеглерни ап, тетчеглекчилер-биле демисели күштелдирген.

Балык камгалал органнарының, улус дектаттарының чүгула чорудулгаларының бирээзи болза, үнер балыктарны камгалаары болур. Каа-Хемде, Бии-Хемде, Хемчиреде мыйыттың, кадыргының, белдиң курлавыры тургустунган. Ынчалза-даа үнер балыктар Улуг-Хемде, Хемчикте, Дерангде, Элегесте болгаш оске-даа черлерде дыка эвээжээн.

Республиканың Кедээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының бүдүрүглери балык курлавырларынга хора [illegible] чедирип турар. Бүдүрүглер [illegible] кургадып [illegible]. Чамдык үстүүр бүдүрүглер ажыл-агыйга ажыглаан суглары хемнерже кирр аксып турар, ол чорук балыктың курлавырының өзүлдезин, ковудээринге хора чедирип келген. Балыкты камгалаарынга болгаш өстүрериге шаптыктап турар оске-даа четпестерни В. Твердиков чугаалаан, моон соңгаар сессияның шиитпирлерин күүседир дээш ажылдаарын бүзүреткен.

Бойдус камгалалының айтырыы районнуң болгаш кожууннуң Советтерниң сессияларынга, күүсекомнар хуралдарынга чугаалаан, чогуур хемчеглерни ап турарын Тес-Хем районнуң күүсеком даргазы депутат Н. В. Чындыгар бодунуң саналынга демдеглээн. Бойдус камгалалы хөй-ниитилиг комиссиязының 56 кижилиг тургустунган.

Арга-мыштың чоп ажыглаарында четпестерни чугаалааш, депутат Шуурмактың мал бодаткаар участогунуң чурум ... хүлээр малчыны [illegible] черлери [illegible] турарын. Дийис техниканың [illegible] демдеглээн. Малчыннарның ажылдаар эжиндери-биле бүгү херектер ... чүглеш пунктудан алырын чугудаткан.

Район девискээринде байлактар четпес ажыглаттынып, белеткел чорудар черлер плааннары күүседтинмейн турар. Малдың чыырганы бажы келдирен, камгалалы болгаш тарып остүрерн багай тургустунган. Бо талазы-биле районнуң мал ажыл-агыйы, республика арнынга четпес ажылдап турар.

Аң-меңни камгалаар, оларны чеп ажылдаар талазы-биле Советтер болгаш аңнаар чылдың ажыл-агыйы чамдык хемчеглерни алган. Тетчеглекчилерни, чажырып боо эдилээр, кымыр шинилерни илередип, харысалгага киирген, бо талазы-биле чурумну шыгалыдыр.

Депутат районда чер ажыглаалында улуг четпестерниң барын демдеглээш, моон соңгаар суггаттыг черлерни четче ажылдаарының чугулазын айыткан.

Районнуң совет, ажыл-агый, административтиг органнары бойдус камгалалын, оң, байлактарын чоп ажылдаарының кеңнер талазы-биле четпес ажылдап турарын айыткан. Орта бо ажылдарны күштелдирер талазы-биле хемчеглерни районнуң чер-чер Советтери алыр дээрзин бүзүреткен.

Республиканың мал ажыл-агыйы органнарының начальниги М. А. Ганев сессияга санал берген, арга-мыштың кадыг тургузар, ховуну камгалаар мал курлавырларын тарып өстүрер талазы-биле мал ажыл-агыйларының малын тудуп ... онаар тывыңдайларынга доктааткан. Оон-биле кады бо ажылда четпестерни доктааткан малы торулгаазының телевизорыңнаа, черни шимээр шыгжалыр эжинндериниң химиктиг өштерин, ховуну ажылдарының үезинде, мал одарларында арга-арыгларны, тураммаз маштарым камгаарының чугулазын демдеглээн.

Чыжыргананы камгалаар, өстүрер талазы-биле айтырыгга ол доктааган. Чадааназ, Кызыл, Барыын-Хемчик малы ажыл-агыйларының кол күржеглери, тайбыр малыр чылыр материал четпестери, кызыгаар бүтү шоодурлуг аалгызында чугаалаан. Моон-биле кады Улуг-Хем, Барлык ишкелер черлерде чыжырганы оттенип, ур[е]т, чер-чер Советтериниң болгаш хоштак кирээлтерлер салып турарын оратор демдеглээн.

Малы ажыл-агый органнарының ажылынта четпестерни шып шүгүмчүлэвин хүлээн көрген. Оларны тайлааңаа таланы-биле демдеглер ол доктааган. Депутаттар ноган хевирлер айтырыгын шиитпирлээрин мал бедидерин концентрасияның, арга-арыгны орттен камгалаары, ылангыя Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тандыр районнарында улам күштелдирер, ортке удур аваанин албанынын ыңамыңаар ажылдааары чугула дээрзин ол демдеглээн.

Сессия бо айтырыг талазыбиле делгеренгей хемчеглерни айтып турар доктаалды хүлээп алган.

НЕЙТРОННУГ БОМБАНЫ ХОРУУР

Нейтроннуг бомбага удур өзүп турар уурланыышкынында боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, Черге бымыг тайбыңны хандырап даш улустарның чайгылыш чок тура-соруу илереттинген. Чаагай тура-сорунтуг бүгү кижилер-биле кады бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары араатан-ыг чаа чепсекти бүдүрери-биле болгаш нептередири-биле холбашкан америк дайынзыраактарның пландарын килеңнээшкин-биле буруу шаап турар. Нейтроннуг бомбаны хоойлуудан дашкаар тургузарын олар шиитпирлиг-биле негээн.

— Делегей байдалын эжиждери-биле, күрүнелер аразынга бүрүнежир чоруктуу быжыглаары-биле Совет Эвилели бүгү чүүлдерни кылып турар. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXIII сессиязынга адрылыг эвес күрүнелерниң айыыл чок чоруунуң чаңдыкалын быжыглаар дугайында делегейниң керээзин чарарының дугайында айтырыгны чугаалажып көөр дугайында ССРЭ-ниң саналы ол чорукка дүүшкек. Соолгу үеде ижик үлүрген чүгула саналдары-биле бир дөмей Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг чаа эгелекчи саналы боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче, чаварлыышкынны хандылырынче, быжыг тайбыңны хандырарынче угланган. Сессияга чечеглениишкинни дүжүрериниң оске-даа айтырыглярын база чугаалажып көөр. Нейтроннуг бомбаның костүү кээрин болгаш нептередирин чайладыр дээш делегей хеделишкиннерин ап чорударын тайбыңга ынакшылдыг улуктар маңап турар. Улус малаарының негелдези-биле нейтроннуг чепсекти бүдүрериниң пландарын чүгле оңгаарлаткан. Ынчалза-даа ол пландарын шуут ойталаваан. Ак бажыңның туружу ханы сагыш човаашкынын болдурган — деп, Москва-сортировочная локомотив депозунуң инженери А. Конель чугаалаан.

Чаварлыышкынны уурланыкчылары делегей чарылгааларынын хогжулдезин дедирлендирерин, боо-чепсекти чаа эндере бүдүрүп эгелээринче чүүгүп турарлар — деп, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, Кишиневтиң демир-бетон кылыглар болгаш улуг панельдиг бажың тудар № 4 заводтуң ажылчыны В. Буга онзалап демдеглээн.

— Делегейниң ийиги дайынынчың кол аар-бергелерин чүктеп эрткен болган тайбынның үнезин эки билер совет кижилер нейтроннуг бомбаны бүдүрериндей бот-боттарының ойталаарынче ССРЭ-ниң кыйгырыын изиг-биле деткип турар. Ол кыйгырыг бүгү улустарның кол оре-ажыктарынга дүүшкек. Бистиң негелдевис болза «Нейтроннуг бомбаны хоруур!» бээр — деп, Бразилия [illegible] ...эттер, Латвийн ССР ажылы[н] эртем-шинчилел институдунуң лабораториязы эргелекчизи Я. Мейстерайте чугаалаан.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

БЕЛОРУССИЯ: реконструкцияның ажы

Республиканың малчыннарының социалистиг чарыжыны Минск областың «Уречский» совхозунуң коллективи баштап турар. Бир муң беш чүс ажыг тенна инек эдин ол сайгарган—чүс гектар кедээ ажыл-агый черинге 400 центнер эът онаажып турар. Пландан кордүүгени-биле алырга, ол хире эътти бүдүн чыл дургузунда садар ужурлуг.

Ажыл-агыйда чаа кажаалар тудуу-биле чергелештир эрги кажааларга реконструкция кылган, оларны механизмчеди-биле дерзэн болгаш эът бүдүрүлгезин улетнүр баазазынче шилчиткен. Беш муң баш бода малды тускай звено ажаап эгелээн. Чемниң шынарын лабораторияга хынап турар албек чемгеринге рационну эзугаар чемгерерге, бода малдың семириири аажок. Тудугга, реконструкцияга, механизастаашкынга уиген чарыгдалдар дораан-на дугланттына бээр. Чыл эгезинден бээр оруга миллион четкен.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары мурнакчыларының дуржулгазы-биле чечегленип турар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир чаа комплекстер тудуу-биле чергелештир үш чүс муң баш инек семиртип болур эрги кажааларга реконструкция кылыр.

ГРУЗИЯ: руданы график ёзугаар

Руставиниң металлургия заводунуң доменщиктери, кан эдилдирикчилери, демир шойукчулери чыл хүлээлгелерин күүседипкеннер. Оларның чедиишкиннеринге улуг салдыышкынны Азербайджанның дагжылары киирген. Олар металлургтарны руда-биле уякте чокка хандырып келгеннер.

— Бистиң чагыкчыларывыс керээ чурумун шыгыы сагып турарлар — деп, завод директорунуң оралакчызы Г. Дарсалия чугаалап турар.—Тергиин эки концентраттың ачызында шойнуң шынары экижип турар. Домна печкалар доктаамал бир таанында ажылдап турарлар.

АЗЕРБАЙДЖАН: гидротудугжуларның чаа сууру

Республиканың картазында Кюр деп чаа суур костүп келген. Кура хемни азербайджаннап ынча дээр. Ол хемниң унунда республикада эң-не күчүлүг гидроэнергетиктиг комплекс тургустунуп турар. Чаа ажылчын суурга Шамхор ГЭС-тиң тудугжулары чурттаар.

Мында чүгле хөй каът бажыңнар туттунуп турар. Уруглар сады, школа ажыглаазда киирген, садыгның, ниитиниң чемненилге болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң четкилери тургустунуп турар.

Бирги ээлчег 1981 чылда ажыглаалга кирер Кураз ГЭС Азербайджанның барыын зоназынга үлетпүрнүң чаа адырлары болгаш кедээ ажыл-агыйның сайзыралын дүргедедир. Кыдыгал суг хеелбо 75 муң гектар байлак шөлдерни суг-биле хандырар.

КИРГИЗИЯ: Тянь-Шаньның шеверлериниң уран мергежили

76 харлыг улусчу шевер Б. Байбориеваның чурумалдыг ажылы республиканың «Кыыз» («Кызыл») деп улусчу чурумал тывызы каттыжыышкынының чаа чылдагааның үнелээзин болур. Ол болза карартыр арга херегләп турган моңгуннуң хоз-биле хивлеп кылган каастал[г]а онзагайы.

Искусствоведтер экспедициязы Тянь-Шаньның бедик дагдыг районнарын кезип чораан ээп келген. Оон коллекциязында үстүнде чугаалаттынган кылыглардан аңгыда улусчу шеверлерниң голун, чараш болгаш шевергиш ажылдары [illegible] кылган оңгур шокар хивистер, металл-биле каастаан аът херим, чыйыктан кылган шевергиш дүрзүлер, хонуу шийып тургаш хивлеп кылган национал кулдаар болгаш сумкалар.

Экспедицияның удуртукчузу Е. Сорокинниң чугаалаанының — Бистиң чыгдыг сорулгазы болза, национал чурумал уран чүүлүнүң бо эки хевирлерин шилип алыры. Оларны хүндүлээн, кайгал-биле үнелеттинип турар сувенирлерни, каасталгаларны, хүн бүрүнүң амыдыралынга херек чүүлдерни хөй кылдыр кылыр чаңнадар. Ол продукциялар бүгү-ле эвилелдешкен республикаларже тараттынар болгаш делегейниң чамдык чурттарынче үндүр саттынар. Эрткен чылын делегейниң Лейпциг ярмаркызынга тывызы мастерлериниң кылыглары алдын медаль-биле шаңнаттан.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Ф. КАСТРОНУҢ АЯН-ЧОРУУНУҢ ДООЗУЛГАНЫ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро социалистиг Эфиопияже чедип хонук күрүне аян-чоруунуң доозулганының соонда чорупкан.

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ливияның удуртулгазының чалаазы-биле Ф. Кастро Триполиге кыска хуусаалыг аян-чорукту кылып чораан. Социалистиг Улусчу Ливия Араб Джамахириязының Бүгү-ниит[и] улусчу конгрессиниң чиңгине секретары Муамар Каддафи-биле ол ужурашкан.

АЛЖИР. (СЭТА). Социалистиг Улусчу Ливия Араб Джамахириязже аян-чоруктуң доозулганының соонда Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Рус аңаа аян-чорук кылып чораан.

Чилиниң патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

СОФИЯ. Беш чыл бурунгаар Чилиниң тогрузунде ханныг эрээ-кылдттынган. Ол, шаажылаткан муң-муң патриоттарның ханы-биле, пелернип нарактарының чаштары-биле, хөй миллион чилийжилерниң хилинчектээшкини-биле демдегдеттингени деп, болгар профэвилелдерниң Төп чөвүлелиниң ында парлап үндүрген медеглелинде айыткан.

Амгы үеге чедир хунтаның «ис чок читкен» деп турары 2500 патриоттарның салым-чолунуң дугайында чүү-даа билдинмес, демократтарны истеп-сүрери, тудуп хоругдаары болгаш хилинчектаары соксаавайн турар. Пиночеттиң белүү америк империализминиң, капиталистиг оске-даа чурттарның реакцылыг белүктериниң, Пекинниң удуртукчуларының деткимчезиниң ачызында эргеге туруп турар.

Ынчалза-даа Чилиниң ажылчын ангызының болгаш бүгү улузунуң дайынчы база революстуг тура-сорууну чүү-даа чүве базып шыдавас деп медеглелде айыткан.

Фашизмге удур демиселге кончуг улуг чедиишкин үндүрген Болгарияның бүгү улузу-биле бир дөмей болгар профэвилелдер Пиночеттиң кембуруулуг ёзу-чурумунга удур демиселдер-биле акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен. Чилиниң улузунуң тиилээринге быжыг бүзүредилгени медеглелде илереткен.

САН-ФРАНЦИСКО. Кижиниң эргелерин сагывас болгаш демократтыг хосталгааларны сос кырында камгалап турар Вашингтон херек кырында эмге реакцылыг ёзу-чурумнарны деткип турар деп, Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының эртип турар айы-биле холбаштыр аңаа болган массалыг митингиниң киржикчилери медеглээннер.

Улусчу чангыс эптиң чазаанга даштыкы херектерниң болган национал камгаладалдың министри чораан. Вашингтонга хунтаның агентилериниң олурупкан кижизиниң чадайы И. Летельер митингиге чуве чугаалаан. Пиночеттиң диктатуржу ёзу-чурууму АБШ-тың деткимчезиниң ачызында, америк банкыларының харам чокка доллар берип турарының ачызында туруп турар деп, ол медеглээн. Президент Сальвадор Альенденин хоойлу ёзугаар чазаа дужурген үеден бээр банкылар хунтага 927 миллион доллар чээлиин берген.

КОПЕНГАГЕН. Даниянын назысылалынга чили улустуң демпесели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи болган. Оон киржикчилери шериг-фашистиг хунтаның истеп-сүрүүшкүннеринге килеңнээшкинин илередип, хунтаның «ис чок читкен» деп турары 2500 чили патриоттарның салым-чолунуң дугайында медээ бээрин негээннер.

СТОКГОЛЬМ. Чилиниң шериг хунтазының хөм-бурууттуг үүлгедиишкиннеринге удурланган чыскаалды швед ажылчы чоннар аңаа органнастан чоруткан. Олар Чилиниң демиселжип турар патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, фашистиг хунтаны доллар-биле болгаш бүгү-ниити бойкоттаарын негээннер.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

● ХАНОЙ. Вьетнамның төп платозунда кур черлерни шиңгээдип алыры, экономиктиг чаа районнарны тургузары бедик темпилерлиг чорупт турар. Ол районнуң можуларының бирээзи — Ламдонгка соолгу айларда безин 17 муң ажыг кижи келген. Эки туралалар чыл эгезинден бээр 5 муң ажыг гектар кур черлерни шиңгээдип алган, барык 100 муң дөрбелчин метр чуртталга шолун, школаларны, эмнелгелерни туткан, ол-ла километр суггарылга бугаларын кылган.

Чаартынган черлерде баштайгы кооперативтер, ...кофе, гевея плантацияларын, ...болгаш техниктиг оске-даа культураларның шөлдерин тургузуп турар. Вьетнам-биле беш чылдың эгезинден бээр Вьетнамга 900 муң гектар чыгам черлерни шиңгээдип алган.

● НЬЮ-ЙОРК. [illegible] ... ООН-нуң Ассамблеязы ... «Чөвүлели ам-даа дерт ай — 1979 чылдың январь 18-ке чедир уламчылаар ...

Оон-биле холбаштыр КНО-нуң белгүргерлери ... Израиль бүгү янзы шериглер ... ынак-ынак Израиль шериглернин доп-дораан үндүрер дугайында ол чуруна [illegible] Чөвүлелиниң шиитпирин күүседирден ажыг-биле ойталап, оңу бударадыр турар.

Совет делегация баштыңы күзелинге дадагалдаан, чүге дээрге Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хүлээн алган резолюциязы Израильге Чөвүлелдиң шиитпирлерин будуулдурун турар дээш, Ливанга удур агрессия дериин үүлгедиглерин дааш, ол чурттуң иштики херектерин хоңгаарлап турарын доош болур-чогуур-биле буруудатпайн турар болган.

● ЛИМА. Перунуң тургузукчу ассамблеязының чөөн улустарның партияларының болгаш бөлүглеешкиннеринерден депутаттары Пиночеттиң диктатуразынга удур чили улустуң демиселли-биле эп-сеткил каттыштырылгазының медеглелин кады кылган. Ажылчыннарның, тараачыннарның, студентерниң болгаш чоннуң фронтузу, Перунуң Компартиязы, Социалистиг революстуг партиязы, Улус-демократтыг чектиг эп. Христиан-демократтыг партия ол медеглелни Чилиниң амгы удуртулгазының бирги черге ... чилиниң ... салым-чолу ... ылгалдыг ...

● КАБУЛ. Бистиң бирги үндүрүлгениң ... профессионал мергежилдиг бедидериниң болгаш оору дааштыг ... ажыттынган. Эльбек чес-хола баштактыг черни шиңгээдип ап турар 250 ажылчыннар курстарга өөренир. Өөредиглер кижини афган болгаш совет башкылар чорудар.

● ПАРИЖ. Францияның Социалистиг партиязы чурттуң чазааның экономиктиг политиказын шыгыы шүгүмчүлээн. Партияның удуртур комитединиң соолгу хуралынга чүүлдүг деп көрген резолюциязында чазактың чорудуп турар политиказы инфляцияны болгаш ажыл чокталыышкынын болдуруп, парламентке бээргинден болза чоп онзалап демдеглээн.

Социалистиг партия чаагырыкчы кабинеттиң политиказын үндезиниң-биле оскертир дээш демиселди күштелдирер долу шиитпирлиг дээрзин ол резолюцияда айыткан. Кижилерни ажыл-биле бүрүн хандырарының политиказын чорудары эргежок чугула, ындыг политика дээштиг болур теледээ, үлетпүрде национализтаан секторга болгаш планнаашкынга даянган турар ужурлуг деп, Социалистиг партия көрген.

● БОНН. Эртем ажылдакчыларының, башкыларының болгаш уруглар садтарының кижизидикчилериниң аразында ажыл чокталыышкынының чок кылыры Германияның Федеративтиг Республиказынга чазаанга чырыдыышкын болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелдериниң даргазы Э. Ристер негээн. Өөредилгениң талазынга барыын-герман чазактың амгы политиказы 80-ки чылдарда башкыларның аразында ажыл чок чорукту айтырыгын шиитпирлеп шыдавас. Ындыг политикадан хамыктың мурнунда Германияның Федеративтиг Республиказының оныктары ирээн деп турар деп Э. Ристер онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Барыын-герман «Шпигель» журналдың медээлээни бугаар алырга, кыдат шеригниң улуг дужаалыг офицерлери боо-чепсек тыы алыры-биле Барыын Европаның чурттарында чоруп турар. Ону бо чурукта көргүскен.

Пекинден келген аалчылар ГФР-ге бүдүрген шериг техниканы сонуурган турар Янзы-бүрү кыдат делегациялар ГФР-ге келгеш, шериг заводтарынга барып, бундесвериниң дайынчы техниказы-биле таныжып турар.

(СЭТА-ның фотохроникази).

АЙЫЫЛДЫГ ЭВИЛЕЛ

РИМ. (СЭТА). Иордан хемниң барыын эрээн болгаш Газаның секторун Израильдиң уламчылап эжелээринге бодунуң чөпшээрелин Кэмп-Дэвидке чугаалажыышкыннар үезинде берген. Садат Палестинаның араб улузунуң эрге-ажыктарынга шуут ескерилген деп, Израиль радиозунуң айтырыгларынга харылаап тура, Израильдиң Компартиязының Чиңгине секретары М. Вильнер онзалап демдеглээн. Чоокку Чөөн чүкке чептиг болгаш быжыг тайбыңны бот-башкарттыларынга болгаш хамаарышпас күрүнени тургузарынга. Палестинаның араб улузунуң эргелерин хүлээп көрүп турда чүгле чедип алдынар деп, ол чугаалаан. Ол болза айтырыгны шиитпирлээриниң кол негелдези болур болгаш Израильдиң база делегей чаварлыышкынының эрге-ажыктарынга дүүшкек деп, М. Вильнер айыткан.

Кэмп-Дэвидке чангыс талалыг чугаалажыышкыннарның сорулгазы болза, ол удавас бүгүдеге билдингир апаар, чижээ, Израильдиң, Египеттиң, Иранның болгаш Сауд Аравияның киржилгези-биле шериг блогун тургузары болур деп, ИКП-ның чиңгине секретары медеглээн.

Ол шериг эвилели АБШ-тың удуртулгазы-биле таалыгнылап, Чоокку Чөөн чүкте, Персид булуңунда, Африканың чамдык кезектеринге хамаарышпас демшилгелиг күрүнелерге болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге, а ол ышкаш Совет Эвилелинге удур угланган болур деп, оон ынай ол демдеглээн. Айыткан шериг блогунга Израильдиң киржилгези Чоокку Чөөнде [illegible] ... чедирип болур деп, М. Вильнер ... АБШ-че болурунуң мурнунда премьер-министр Бегин Картер-биле шериг ... моон соңгаар ... медеглээн. Тайылбырлакчылар хөй делегей сорулгалыг ... дугуржулганың чамдыызы болур деп, ол чугаалаан.

Парламент сессиязының ажыттынганы

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.). Японияның парламентизиниң ... 85-ки сессиязы мында ажыттынган. Ол сессия октябрь 21-ге чедир уламчылаар.

Экономиктиг шыңгыы айтырыглар сессияга чугаалажыышкын кол темазы бирээзи болур. Япон экономиканың амгы байдалы ажыл-ишчи чорукту кудулааны-биле, кол ажылчыларда чаттыр бүдүрүлгениң ... үргулчу болган эрттиин бүдүрүлгелерниң байдалының бээсиреары-биле, ажыл чок чоргун ... чайган. ... ажылчылар тараатталган. ... болгаш ажылчы чоннарны массалыы-биле ажылдан үндүрерин уламчылап турар. Амгы үеде чуртта долу-биле ажыл чоктарның саны 1 миллион 150 муң кижи четкен.

Чурттакчы чоннуң күш-ажылчы негелдеринге улуг ... ынчалдаачылар ... күзели-биле улуг капиталистиг дуалалмыны улам шалд ... ... чаавак сүнере деп турар. Ол сорулгалар-биле 1978-79 санхуу чылында немелде бюджетти 2,52 триллион иен хемчээлдиг кылдыр сессияга бо айтырыг чугаалажыышкын кадыг ... туар. Ол бюджетке чоочуп ... улуг кезиниң ... ажылдаар ... дээн. ... хуу секторга чээли тывысырын калбартыры кордуүнгеп.

Японияның даштыкы политиказынга хамаарышкан политиктиг айтырыгларга болгаш чагырыкчы бөлүктериниң ... хамаарышкан айтырыглар талазы-биле ... сессияга шыңгыы чугаалажыышкыннар болган деп, япон солуннар айыткан. Чурттуң ... эрге-ажыктарынга дүүшпейн турар акуст ... Пекинге ат салган «тайбың болгаш найырал» дугуржулгазы япон-кыдат керээни парламентиге бадылатыры-биле чаас киирер дээн турар. «Чурттуң камгалал күштерин өстүрерин деткип турар Пекинниң амгы угланыышкыны-биле япон-америк шериг эвилелин ... Японияның иштинде милитаристи күштерниң идепкейжээшкинниң дөрт харылзаалынче кичээнгейни ол черниң парлалгазы угландырган.

Ол керээге хамаарыштыр япон улус мурнукчу ышкаш шыңгыы сагыш човаашкынның [illegible] ... демдеглээн. ... болган АБШ-тың амгы политиказы ол ... ... дугайын херечилеп турар деп, «Акахата» солуну демдеглээн. Коммунистиг болгаш социалистиг партиялар ... ... кииир дээн ораллажыышкыннарга ойтур шавыышкынны бээрин коммунистер болгаш социалистер чүткүп турар.

ОРУС ДЫЛДЫ БАШКЫЛААРЫН ЭКИЖИДЕР

Бо чылдың сентябрь 9-та үнген № 211 «Шынга» Чөөн-Хемчик районнуң Суг-Аксы ортумак школазының башкызы О. Чап-оолдуң «Бажың-даа, чугаалап-даа билир кылдыр» деп чүүлүнде амгы үеде Тываның ырак-узак булуңнарында орус дылды башкылаарының айтырыгларында бертелериниң дугайында шүгүмчүлелдиг чагаазы черле солун. Авторнуң бодалдары колдуунда шын, ынчалза-даа...

Чеден чылдарның ортумак школа доозукчуларының орус дыл талазы-биле билииниң деңнели 50—60 чылдарга бодаарга дыка экижээнин эскербейн барып болбас бис. Үстүнде авторнуң саналы-биле алырга, орус дылдың талазы-биле ортумак школа доосканнарның билииниң хоойлайы орус дылды тыва кадрларының башкылап турарында база эске-даа чамдык чылдагааннарда деп турар.

Бистиң Хову-Аксының 8 чыл школазынга школачыларны Тываның кайы-даа булуңнарындан эккеп турар. «Орус дылга өөредип алыры дээш эккелген школачы чүве» дээрлер. Бо чаа эгелээн 1978—1979 өөредилге чылында безин бистиң Эрзинниң Нарындан, Бай-Тайгадан, Тожудан элээн каш өөреникчилер бар. Олар келирде орустап чугаалаары шала хирелиг болур. Чүге дээрге ол черлерде чонунуң чугаазы, харылзаазы чүгле тыва дылга чоруп турар. Кедээ суурлардан Хову-Аксынга келген өөреникчилерниң дүрген орустап чанчыга бээри чүгле школада-даа эвес, а харын нитти чончук орус дылга чугаалажып турарында.

Орус дылды тыва школага башкылаарын экижидер дээш чүнү кылырыл деп айтырыгны амгы амыдырал салып турар. Мааа чамдык бодалдарны чугаалап көрейн. Бирээде, школачыларның профессиялар шилип алыр айтырыынга улуг кичээнгейни салгаш, эге класстарга турумчула башкылаар кизелин илереди берген бичии уругларны тып, оларны Кызыл хоорайның № 2 школазынга азы өске-даа районнарның кайы-бир школазының интернадынга тургузуп, орус дылга өөредир болза эки. Ийиде, шак ынчаар өөредир уругларны ырак-узак Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр дээш өске-даа районнардан ап болур. Үште, бежен чылдарда республиканың школаларынга орус башкылар арбын турду, а чеден чылдарда кедээге орус дыл башкылаар орус эштер эвээжей берген. Мында чөптүг чылдагааннар-биле катай калы чөптүг эвес чылдагааннар бары тода. Москва, Ленинград дээш улуг хоорайлардан орус дыл башкыларын чалап ап, оларны ырак-узак районнарга ажылдадары чугула. А Кызылга орус дыл факультедин дооскан Мөңгүн-Тайга азы Бай-Тайга чургутугларны стажировкалатып турза база эки.

Дөртте, кедээниң ортумак школаларынга эвээш-ле дээрге 3—4 хире орус башкыларлыг турар болза эки-ле болур ийик. Ынчангаш кедээ школаларга орус дыл башкылап барган эштерге ап-ле таарымчалыг байдалдарны тургузары хончуг чугула. Бешке, ам дыка хөй эге класстарда орус дылды хиредиг билир башкылар боттары башкылап турар. Чижээлээрге, 2-ги класста 8 шактыг орус дылды өске орус башкыга бергеш, демги башкыны кижизидилге ажылы-биле бирээр хандыргаш, шалыңын камгалап бээри чугула. Мону кылыры берге эвес болгу дег.

О. КОРОДА.
Таңды район.

Кызылда аныяк көрүкчүнүң театры тургустунганындан бээр 15 чыл оюн удавас эртирер. Ол юбилейге хамаарыштыр Сергей Ермолинский, Александр Хмеликтиң «Барабанның дыңзыг хак!» деп шиизин (режиссеру Айлаана Чадамба) белеткеп турар.

Амгы үеде ук театр уругларга таарышкан сценажыдылгалар кылып, аныяк артистер-биле теоретиктиг кичээлдерни эртирип турар.

ЧУРУКТА: аныяк көрүкчүнүң театрының эң кооргу бөлүк киржикчилери.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

Сонуургактарга

Дагылдан люстра чедир

Демир буттуг дагыл олуртур кылдыр кылган ыяш хааржакчыгашты эрткен векте Латвияның тараачыннарының бажыңнарынга көрүп болур турган. Бөгүн — ол музейниң экспонады апарган. Ригада чаа ажыттынган делгелгениң баштайгы арыын ол ажыдып. Латвияның [illegible] болган хөгжүлдениң дугайында тоожуп турар.

Демир дагылдар мааа X векте тывылган. XVIII векке чедир өргээлерге хүлер люстралар, шамдалар, кандилейлер тывып келгилээн. Керосин лампазы база-ла ындыг тоогулуг: бадуун херексел тургандан чоорту шилдер [illegible].

Дагыл, үүтен кылган тура, керосин лампазы, газ-биле [illegible] снаряд холазы (дайын үезинде ажыглаттынып турган), хүндүскү чырыкка хереглээр плафоннар — чырыткыга ажыглап турган херекселдерниң бадытказы бо.

А оон чоогунда — Риганың чырык-техниктиг заводунуң бүдүрүп үндүрүп турары — амгы үениң херекселдерин көргүскен люстраларның шилдери чырыткыланып, стол кырынга салыр лампаларны [illegible].

Риганың кудумчуларынга кежээ он-он чүс оттар чырыр. Чоокта чаа ук хоорайга [illegible] «дагыл» — [illegible] лампаларын тургускан.

Л. ШВАРЦ.
СЭТА-ның корр.

Хөй чыл дургузунда ыт чок тура...

Дайынчы чашпаның башкарыкчызы Б. Гарманов Новороссийск чоогунга [illegible] минуталарын санап турган шагы 35 чыл эрткенде «дириг» келген. [illegible] болган соонда, танкист үрей аттырыпкан [illegible] шагын адырып алган чүве-дир. [illegible] Чүгле чоокта чаа ховар шак чыырыжы болган [illegible] порт ажылдакчызы Б. Крыжановскийге ону белекке берген.

Бичии черниң дайынчыларының белекке берген шагы [illegible] бежен дугаар экспонады болган. Оларның аразында эрте-бурунгу орус шак кылыкчызы Н. Бурениң тыртканы, Швейцарияның, Италияның, Францияның, Германияның мастерлериниң база [illegible] шактары бар.

В. ЛАВРЕНЮК.
СЭТА-ның корр.

ХАЙЫРААН ХҮН ХАЛАС ЭРТТИ

Сентябрьның эрткен үелиинде ажыл-херек уржуунда «Хадын» совхозка чеде берген мен. «Мөк» болгаш «Хадын» совхозтарының [illegible] бар. А ынаа черниң караактары [illegible] бичии-бичии [illegible]. Олар [illegible] Ону көргеш, [illegible] хайнып. Оларны оранның байлаанга [illegible] Телеуктуклериниң чедиргеэ хөөн каранчыг үүлгедиини ол хүннерде көрдүм.

Бир эртен аныяк коммунист М. Март-оолдуң удурткан ситенчилер бригадазынга чеде бердим. Олар Хагльт-Алаак шынаазында ситенни кезип, болуп, сараалтап турар үлүс болду. Шынаа дургаар сарааттар хөй. Ону көргеш, кижиниң сеткили чырып, өөрүшкүлүг хайнып бээр. А оларның ынаар-ла артында бурунгайнып турар ыштар кересш, кижиниң хөңнү чайгаар-ла карара бээр. Мөзэ ындыг байдал таарышкан.

— Өрт өжүргеш, дүүн бир хүннүң ажылы узулду, оон-биле бо дуже бир шакка чедир туушту... Сарааттарывыска харыңдаа чедирбейн өжүрдүвүс. Кескен сиген өрну болган чаш хаактар өрттенген. Суурдан каш кижи, [illegible] дуунда-ла бистиң бригаданың оолдары от-биле эрестиг демисешти. Хөлге олуруп келген [illegible] өзаан өжүрбейн, аралап хонгаш, даң бажынга арай берген болдулар. Өрт оон үнген. Ол эвес болза бир сарааттар тургузуп алыр ийик бис — деп, бригадир хомудап чугаалады.

Бии-Хемниң аныяк инспекциязының ажылынга кошкак оон [illegible]. Чүге от [illegible] кижи [illegible] шыңгыы демисежир херек.

Н. ТҮЛҮШ.

БОЙДУС болгаш КИЖИ

Келир үениң салгалдарының эрге-ажыынга

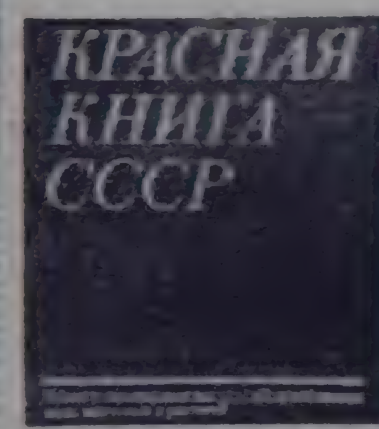

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу бистиң чуртуувустуң ховар болгаш товуп чидер чыгай берген дириг амытаннарының, үнүштерниң хевирлериниң даңзызын «ССРЭ-ниң Кызыл дептери» бир дугаар парлап үндүреринге белеткээн.

Ол дептерни тургузарынга совет эртемденнериниң улуг бөлүү элээн каш чылдарның дургузунда ажылдап келген. «ССРЭ-ниң Кызыл дептеринде» киир бижиткен дириг амытаннарның 154 хевирлеринге болгаш хевирниң укааларынга база дамырашчак сыптыг үнүштерниң 444 хевирлеринге хамаарыштыр хуулган алган хоойлулар, оларның неңерен чурттаар черлери, бойдуста бар саны, үрежин көвүдээриниң аргалары, санының кызырлырының чылдагааннары, камгалап-кадагалаарының ап чорутунуп турар болгаш ап чорудар ужурлуг чугула хемчеглери айыттынган.

Дириг амытаннарны болгаш үнүштерни камгалаар талазы-биле бистиң чуртуувуста хөйнү кылып турар: камгалалдыг черлер, заказниктерниң четкизин улам калбартып турар, ховар үнүштерниң кезиин белеткээрин саны кызырылган аңнарны аңнаарын хоржээлип, чон ортузунга аң-мең, үнүш камгалалының кижизидилге ажылын чорудуп, чөпшээрел чок аңнаашкын-биле демисел күштелдирген. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының 18 чүүлүнде черни, оон иштики болгаш ээг курлавырларын, үнүш база аң-мең аймаан камгалаарының база боттуг ажыглаарының, бойдус байлактарының катап тургузунарының, кижиниң долгандыр турар бойдузунуң экижиирин хандырарының хемчеглерин алырының чугулазын айыткан.

Партия болгаш чазактың бойдус камгалалының дугайында сагып салыышкыны бистиң чуртувуста дириг амытаннарның болгаш үнүштерниң хөй хевирлерин катап көвүдедиринге эки түңнелдерлиг. Ол шаанда алдынган хемчеглерниң ачызында сүбүр, кадан, Амур пары, шокар ивиышкан дириг амытаннарның саны оларның шуут чидер деп бар чыткан чоруундан көвүдээн, а киш, сайгак, база буур ышкаш чидер чыгаан аңнарны ам аңнап турар апарган.

ЧУРУКТА: «ССРЭ-ниң Кызыл дептериниң» карты.

ТАРЛАШКЫН ЧҮГЕ СЫЫГААНЫЛ?

«ССРЭ-ниң хамаатылары бойдусту камнаар, оон байлактарын камгалаар хүлээлгелиг»
(ССРЭ Конституциязының 67-ги чүүлүнден).

Бистиң Эрзин районнуң арга-ыяштыг черлерин болгаш оон байлаа — кат-чимис аймаан, аң-меңни шын эвес ажыглап, чамдык кижилерниң чөпшээрел чокка бүдүү тетчилээн, узуткап турарындан бойдус камгалалын бо районга шыңгыырадыры негеттинип келген деп бодаар мен. Бойдус байлаан [illegible] ажыглап турарының факт-бадыпалдарын [illegible] болур. Чоокта чаа, [illegible] Эрзин [illegible] Хайыраканның Ажык-Чыраа деп черден сиген кезер дээш чоруптувус. Оът-сигенниң үнгени-даа хирелиг. Мурнунда дамырак кара суг агып чыткан чер курган, када берген. Кандааштардан ындыг болган-дыр деп чамдык кижилер чугаалап-даа турдулар.

Бистиң турлаг кылдыр шилип алган черивиске «Чаа орук» совхозтуң [illegible] фермазының [illegible] Н.-Х. [illegible] берген [illegible].

— Хамык ужур кандаашкынга эвес болдур ийин. Бо арга-ыяштың [illegible] ыяш ажыл-агыйы Ажык-Чыраанның суктарының кыдыттарында ыяштарны кезип, [illegible] арттырып каавын көрүңер даан. Оон [illegible] Ынчангаш Тарлашкын хемниң суг безин [illegible]. Мен бо [illegible] 1953 чылга чедир хонуп, малчынна чурттап чордум. Бо черниң суг [illegible] үзүлбес [illegible].

Ук черниң [illegible] чугаазы шын дээрзин бистиң чамдык эштеривис база бадыткап турганнар. Тарлашкын хем безин [illegible] долбас, чер ара кадып, чиде берген.

Бойдустуң байлаан, оон курлавырларын чөп ажыглаар, оларны кайы-хамаан чокка тотчеглевес дээрзин бистиң республиканың баштайгы Конституциязында тодарай айыттап болган. Бистиң районнуң Эрзин, Тес болгаш Нарын хемнериниң [illegible] ыяштар [illegible] черлериниң чону база эскерип турар. Чаңгыс-ла чижекти [illegible] малынга чем белеткээри, ылангыя кандааштыг чай болгаш чылда чугула-ла ыяш [illegible] будук-бүрү белеткээринге сылдагаш алгаш, хемнер уннарының талдарын, хадыларының, теректериниң будуктарын [illegible]. Мал чемнеринге будук-бүрүнүң белеткээр черлерин [illegible]. Мал чемнерин белеткээчилер бо талазы-биле бойдуста негелделерин билбеанниң уржуундан чамдык улуг ыяштарны [illegible].

Бо талазы-биле [illegible] будук-бүрү белеткээрин, ыяш кезерин чөпшээрээн участоктардан кылып чогуур негелде-дүрүмнерин сагыыр болза чогуур. Тудуга херегл ээри-биле ужурган ыяштың чүгле [illegible] эвес, а бүрүлерин, чиңге будуктарын ажыл-агыйы сорулгаларынга ажыглаары дыка чугула чүүл боор турар. Оон мал чеми — [illegible] турар болгай. Чугаа мал чемнерин белеткээриниң, [illegible] бойдустуң байлактарын, ылангыя арга-ыяшты камгалаарының дугайында чорук турар болганда, бистиң болгаш өске-даа черлерде [illegible] база-биле үнүп турар кара [illegible] дугайында база чугаалашса чогуур. Ол теңниг, [illegible]. Мен бодаарымга бо база улуг курлавыр-дыр.

Бистиң районда чыжыргана [illegible] жыргана чедиштир быжып [illegible] республиканың [illegible] Красноярск крайдан безин келген кижилер, а ол ышкаш [illegible] черниң чурттакчыларындаа тотчеглеп, мурнун былаажыр дээш олура шаап, будук-бүрүзү-биле соортуп аппаар чоруктар бар. Чыжырганавыны камгалаары [illegible]. Чүгле [illegible] районнарның [illegible] раллы күштелдирер херек. Бо талазы-биле дезиктериниң [illegible].

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.
Эрзин суур.

«КОМБАЙННЫ» ХОРУЗА

Бо чылын бистиң районнуң Адыр-Тени, [illegible] тайга-сынныраа черлерде, мурнундазы [illegible] аймаа хөөк үнген. [illegible] сентябрьның [illegible] дээрнида бо черлерниң [illegible] хөй машина-техниканы, кижилерни көрүп болур турган. [illegible] улуг немелде болуру билдингир. Ону кымга-даа чөпшээреп турар. Ынчалза-даа бойдустуң байлаан, [illegible] аймаан [illegible] айыттап болгай. [illegible]

[illegible] бо дээрзин көөр үе келген. Херектиң ужуру чүдел дээрге, кижилерниң «комбайн» [illegible] демир-шүүр [illegible] турарында болур. Мен [illegible] кат шуут үнмейн барып болур [illegible]. Бо бүгүдеге [illegible] демир-шүүр [illegible] бар. Ол дээрге чамдык кижилерниң бот-боттарын [illegible] шыы бе азы [illegible].

Ш. ДУВЕНДЕЙ.
Чөөн-Хемчик район.

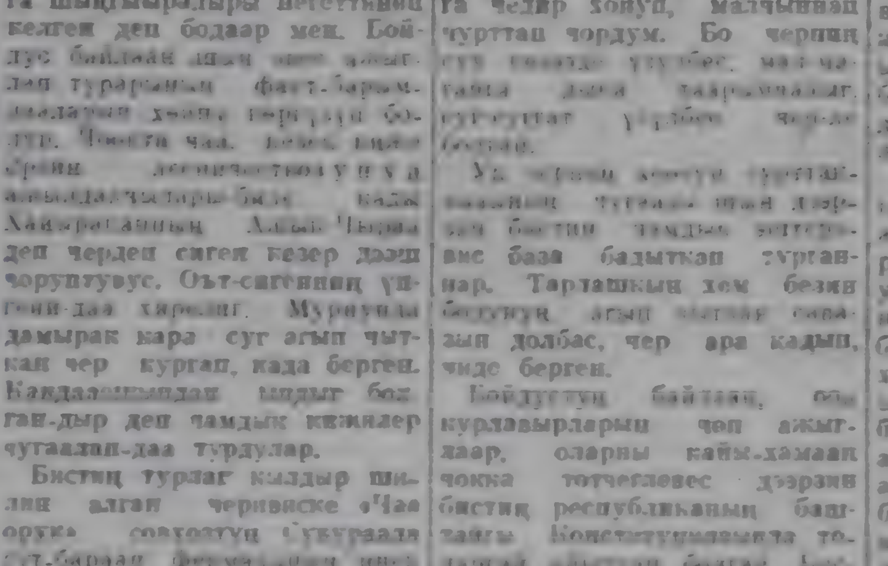

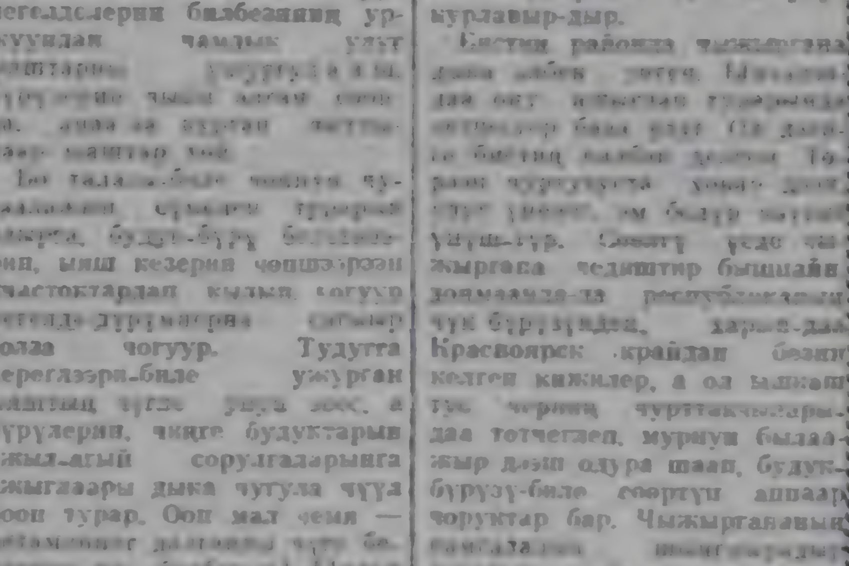

ЧУРУКТАРДА: ак-кызыл пеликан деп куш кончуг ховар. Оон саны кызырлып турар. Кижилерниң деспээниниң харазы-биле, аңчыларга чиик олча боон чорааш. Амур пары ховар хевириниң үкеазы. Делегейниң «Кызыл дептеринде» болгаш «ССРЭ-ниң Кызыл дептеринде» киир бижиткен.

К. КЛИНЧЕНКОНУҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—[illegible]
11.35—«Бышкан тараа үезиде».
11.45—«Силерниң театрда чүү болурул?» [illegible] театрының ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Образцовтуң [illegible]
13.05—Софияның Күрүне филармониязының симфония оркестриниң концерти. Дирижеру Болгарияның Улус Республиказының [illegible] К. Илиев.
[illegible]—«Чаңгар».
[illegible]—«Кижилерге сен херек туруңда». Документалдыг телефильм.
17.00—«Шылырал школазы».
17.30—«Чарын, дилгинкей, чогаадылга».

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Шыяанам». Документалдыг.
18.35—Мультфильм.
18.50—«Тыва неделя». Информастыг программа.
[illegible]—«Акки, ак!» Телефильм.
[illegible]—Телемедээлер.
19.25—«Черналдыг».

МОСКВАДАН

19.35—Медээлер.
19.45—«Ква-кво квартет». Мультфильм.
[illegible]—«Кодээ ажыл-херектер болгаш айтырыглар».
20.25—«Хореографтыг миниатюралар». Ленинград [illegible] концерти.
21.05—«Ынчаа Севильеге». Телешиниң баштайгы көргүзүү. Автору — С. Алешин.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.05—Спорт программазы. [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]—«Орус чугаа».
[illegible]—«Москва болгаш москвачылар».
19.00—«Буратинонуң делгелгези».

КЫЗЫЛДАН

19.20—20.20—«Календарь» чок матч». [illegible] телефильм.

Агаар

Бөгүн республиканың болгаш Кызылга көжүп турар булуттаар, чаъстыг. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—11 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 20—25, Кызылга 23—25 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы
Н. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыындызы 9.30, «Прокаженная» 11.00, 12.55, 14.50, 16.45, 18.40, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Мун человече чок чорук болгаш чаңгыс чедимче» 9.15, 10.45, 12.15, 13.30; «Каргыс шагдаа калайлаган» 12.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Вий» 15.00, 16.30; «Өске кижи» 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Бирги класска чурттап чораанмар» 11.00; «Сеолгу ок» 14.30, 18.10, 20.20 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың күрүнениң педагогика институту белеткел салбырынга студентилер хүлээп алыр. Белеткел салбырында чеш факультет бар: физика-математика, педагогика болгаш филология. Бирээн кужиннер школа [illegible] чем-ажыл тейинде [illegible] Амыдыралда [illegible] чылдан стаж [illegible] малчылар [illegible] Совет Армияга [illegible] хүлээп алыр.

Килерин күзээннер дараазында документтерни дужаар: институттуң ректорунга [illegible] 180 [illegible] чуруу, 6 фото-чурук (3x4 см хемчээлдиг).

Документтерни ноябрь 22-ге чедир хүлээп алыр. Кирер күзээннер-биле дестежиишкин 1978 чылдың ноябрь 25-те чоргаар.

Өөредилге 1978 чылдың декабрь 1-ден эгелээр.

Өөредир хуусаазы 7 ай.

Белеткел салбырынга дооскан [illegible] институтче [illegible] кирер.

Белеткел салбырын Кызылдың педагогиктиг институдунуң [illegible] белеткээр.

Документтерни дараазында адрес-биле чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, пединститут, белеткел салбыры.

«Огонек» кафеге турган фотография чаа [illegible] «Тываргыгыдаатиктер» [illegible] Кочетов кудумчузу, 108. Фотография [illegible] 20 шакка чедир ажылдаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-73, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-31-13, пропаганда килдизиниң 2-31-73, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база [illegible] 2-23-60, корреспондентерниң 2-27-61, [illegible] 2-12-41, [illegible] 2-33-73 [illegible].
Тираж 17531. Чагыг 2666.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01076.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 222 (10819) | 1978 чылдың сентябрь 23, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛЫ БАКУНУҢ ТУГУНДА

Азербайджанның найысылалынга Ленин орденни тыпсырынга тураскааткан байырлыг хурал

Азербайджанга революстуг шимчээшкинге, Совет эрге-чагыргазы доктаадып тургузарынга болгаш бижиглаарынга ачы-хавыязы, 1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга фашистиг эжелекчилерни ашкан тиилелгеге улуг салыышкыны дээш база ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ажылчы чоннарының чедиишкиннери дээш Баку хоорай Ленин орден-биле шаңнаткан.

Төрээн чурттуң бедик шаңналын Баку хоорайга тыпсырынга хамаарыштыр [illegible] Баку хоорайнуң болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң партия, совет, хөй-ниити организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң болгаш шериг кезектерниң төлээлекчилери-биле каттышкан байырлыг хуралы В. И. Ленин аттыг ордуга сентябрь 22-де болган.

Азербайджанның Компартиязының ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, ССРЭ-ниң болгаш Азербайджан ССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, республиканың ат-сураглыг бүдүрүлгечилери, кодээ ажыл-агыйының мурнакчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, ленинчи партияның хоочуннары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери залга чыылган.

Залга алгыш-ыры-биле [illegible] ры дүнмирер, СЭКП-ниң, оон ленинчи Төп Комитединиң, тургузукчу улуг совет улустуң аалдары дээш йөрээлдер салыышкыннары. Дыңнап турган: ол дээрге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневти чыылганнарның чүректиң ханызындан онза түңнүткеп уткуп турганы ол.

Байырлыг хуралдың президиумунда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Г. А. Алиев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. А. Халилов, Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. И. Ибрагимов, бүдүрүлге мурнакчылары, суурглыг эртемденнер, культура ажылдакчылары.

Азербайджанның Компартиязының Баку хоорайкомунуң бирги секретары А. Г. Керимов байырлыг хуралды ажыткан. Хурал киржикчилериниң, республиканың ажылчы чоннарының мурнунда Л. И. Брежневке, байырлалда киржип келген бүгү аалчыларга ол байыр чедирген.

Совет Эвилелиниң күрүне гимнизи болгаш Азербайджан ССР-ниң күрүне гимнизи чалгыштап турган.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың президиумунга соруп кириштирери-биле соңгаан.

Эш Леонид Ильич Брежневке сөс берген. Шупту туруп келген, ур уңүбес, хүндүлээчел адыш часкаашкыннары чаңгыланып турган.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер! Өңнүктер!

Силер-биле бисте ужуражылгага эки чылдагаан бар: Баку хоорайга Төрээн чурттуң эң дээди шаңналы — Ленин орденин тыпсырын мени даскан чүве. Бо улуг шаңнал-биле бакужуларга чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Ленинниң улуг ады силерниң хоорайыңарның төөгүзүнден, Азербайджанның төөгүзүнден башкаланмас. Кировтуң үлегерлеп чугаалааны-биле Владимир Ильич бакужу [illegible] тургузуушкунун талыгырыг ажылдыр дыңнап каак. Ол Азербайджанның ажылчы чоннары-биле сырый харылзаалыг чораан, оларның революстуг демиселин башкарып, оларга келир үеже орукту айтып чораан. Олар баштайгы тайгырыгларынга база кезээде хапи-биле харылзап турганнар.

Бакунуң большевиктери, Азербайджанның ажылчы чоннары революстуг демиселдиң бүгү үе-чадаларында аңгы демиселдиң тургузугу-биле, чайгылыш чок интернационалчызы-биле онзаланып турган. Ооң хөй дыжектери төөгүзүнге кирип арган.

Сактып көрээлиңер: Октябрьның Петроградка тиилээниниң соонда алды-ла ховганда революция Бакуга база тиилээн. Бакунуң коммуннарын, оон суратжаан 26 комиссарларын сактып көрээлиңер, олар 1920 чылда эң бирге байдалдарда нефть тывыжыныш катап тургускан болгаш Совет республиказын азаа онза чугула бооп турган нефть-биле хандырып эгелээн.

Бирги беш чылды сактып көрээлиңер: нефть тывыжынын тавыш-биле [illegible] ону ийи чартык чылда-ла күүсеткен. Адактың соолунде силерниң хоорайыңарның Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында маадырлыг чорууң сактып көрээлиңер, мында Бакудан келген кывар чүүлдер бистиң танкыларывыстың болгаш самолеттарывыстың фашизм-биле шүүргележиң дайынның чорудуларын алгаларын берген. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бакужуларның ажыл-херектери Совет чурттуң намдарында кызыл [illegible]-биле хөй бижиттинген.

Социализм үезинде Бакунуң бодуу база танытпымас кылдыр өскерилген. Шаанда Маяковский болза хоорайда потаан үнүш хомудалчыг-ла аазээш-тир: «Кандыг-ла бир ол сес борбак бүрү» деп бижээн. Ам болза кажан-бир ындыг турган деп бодаары безин берге-дир.

Шаандагы мөңгарапчыг «кара хоорай» шагда-ла чок. Барык чартык миллион чурттакчылыг чараш хоорай — Баку, калбак, бедик, делгем хоорай бар апарган. Ынчангаш ооң паркатарының ногаан уңгүштери болгаш айыраңчайт чечектериң, амгы үениң бүдүрүлгелерин, чырыткылыг чараш бажыңнарлыг кварталдарын болгаш силерниң соолгу чедип алган чүүлдер — метроңу көөрге сеткил ханар-дыр.

Бакунуң күш-ажылчы базымы ылаптыг чоруп турар. Ооң үлетпүрүнүң продукциязын бистиң чуртувустуң экономиктиг бүгү районнары болгаш делегейниң хөй чурттары ап турар.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Баку — социализм хүнүнүң аданга төөгүлүг кыска хуусаада амгы үениң индустриазының, сайзыраңгай кодээ ажыл-агыйның, мурнакчы культураның чечектелип турар бүлүңү апарган республиканың төлептиг найысылалы-дыр.

1970 чылда мында, Бакуда, чүве чугаалап турган, мен республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларының [illegible] бүдүрүлгелерниң [illegible] тургузарынче, кодээ ажыл-агый [illegible] болгаш ниитиниң [illegible] кошкак ажыглап турарынче углаптырган мен. Ынчаарга бээр мен: силер шүгүмчүлелден шын түңнелдерни кылган-дыр силер деп чугаалап болур мен.

Херектиң байдалы элээн-биле экижээн-дир. Ынчаарга ол болза Азербайджанның Компартиязының ТК-зының, республиканың партия организацияларының, политиктиг, идейлиг-кижизидилгелиг, эртемниг ажылының түңнели. Азербайджанның бүгү улузунуң күш-ажылчы [illegible] кезекчилериниң түңнели-дир. Бо болза байдалдың экижээниниң, морааль-психологтуг климаттың экижээниниң түңнели болур, олар ажыл-агый чорудулгазының түңнелдеринге база [illegible] түңнели-дир.

Азербайджанның [illegible] базып орар! Тоску беш чылда болгаш оңгу беш чылдың ийи [illegible] үлетпүрүнер мурнундагы барык 15 чылдарның хире продукцияны берген. Бүдүрүлгениң ниити хемчээлиниң өзүлдезиниң темпизиниң талазы-биле ол оңгу беш чылдың үш чылдарында бердүнген деңнелде чеде берген. Бо багай эвес-тир, эштер. Бо болза партияның XXV съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге ажыл-херек-биле харыы-дыр.

Кодээ ажыл-агый талазы-биле силерниң кызып турар чүүлдериңер сеткилди база көртүп турар.

Чиг хөвеңниң чылда ортумаа-биле бүдүрерин 1971—1977 чылдарда сес беш чылга деңнээрге, бүдүн чартык катап улгаттырган-дыр силер. Тарааны чылда ортумаа-биле бүдүрери мурнунда 600—700 муң тонна тургазындан соолгу үеде барык 1 миллион 130 муң тонна четкен. Виноград болгаш ногаа ажылы эки хөгжүп турар. 1971—1977 чылдарда мурнунга ногааны силер мурнундагы үжен чылдардаазындан хөйнү саткан-дыр силер.

Мал ажылының продуктулуу, мында чедиишкиннер ындыг-ла улуг эвес-даа болза, база бедип турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин күүседиишкин, кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларын хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр силер дээрзинге бүзүрелдиг илергейлээн [illegible] көрүңер.

[illegible] республиканың [illegible] силер чүткүлдүг күш-ажылы болгаш партияның ажылдап кылганы социал политиканы чайгылыш

(Төнчүзү 2-ги арында)

БАКУ. «Бакунуң 26 комиссарларынга» мемориалдың чанынга Л. И. Брежневке большевиктерниң эрги гвардиязының омуназындан Мусейб Дадашевтиң байыр чедирип турары.

БАКУ. Эш Л. И. Брежнев Бакунуң агаар [illegible] кондиционерлериниң заводунга чораан. Чурукта: заводка чорүп турганының үезинде.

БАКУ. Ленин шөлүнде В. И. Ленинниң тураскаалынга чечек салганы.

Чуруктарны фототелеграф-биле дамчыткан.

(СЭТА)

Бакунуң бүдүрүлге коллективтери-биле эш Л. И. Брежневтиң ужуражылгалары

БАКУ (СЭТА-ның тускай корр.). Бистиң чуртта электротехниканың эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи — Бакунуң агаар кондиционерлерин кылыр заводту тускан Азербайджанның ажылчы [illegible] сайзырамчалыг [illegible] чаа демдектелиинге кирип бижиттинген. Ону Л. И. Брежневтиң эгелекчи саналы ёзугаар тудуп тургускан.

Технологияның болгаш ажылды организастаанының-даа бедик деңнели-биле онзаланып турар ол заводту мурнунда [illegible] чоргэ тударынга [illegible] болгаш монтажчыларга чүгле ийи чыл негеттинген. Оларга чурттуң дыка хөй эвилел республикаларының болгаш хоорайларының он-он бүдүрүлгелериниң [illegible] база дузалашканнар.

Кол конвейерден кыдыының үнүп-ле турар бүгү кондиционерлерде [illegible] Шыпар демдээ базып турар.

Сентябрьның 21-де ол бүдүрүлге чериниң коллективи Леонид Ильич Брежневти чүректиң ханызындан уткаан. Ооң-биле кады эштер Г. А. Алиев, К. У. Черненко, республиканың болгаш Баку хоорайның удуртукчулары заводка база келгеннер.

Бүдүрүлгениң чиңгине директору С. С. Ахундов Леонид Ильичиге байыр чедирген, совет кижилерниң чаагай чорууну дугайында мотаг чок сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргениниң илереткен.

ССРЭ-ниң электротехниктиг үлетпүрүнүң министри А. К. Антонов ол бүдүрүлге чериниң ажылының дугайын тодаргайы-биле чугаалаан. Кылымал агаар тургузарының ийи хевирлиг аппараттарын мында амгы үеде кылып үндүрүп турарын ол дыңнаткан. Чоокта чаа бүдүрүлге чери 400 муң дугаарлыг кондиционерни кылып үндүрген. Бо беш чылдың эгезинден тура [illegible] пландан ажыр 1700 ажыг аппараттарны бүдүрүп четтиргеш. Заводта тургускан конструктор бюрозунуң коллективи кондиционерлерниң эзээ хөй чаа хевирлерин ажылдап кылган.

Министр-биле заводтуң директору ук бүдүрүлге чериниң хөгжүдеринин болгаш ооң бүдүрүлге программазын [illegible] саналы-биле элээн каш санал оналып кииргеннер. Ооң-биле кады электротехниктиг үлетпүрүң хөгжүдериниң моон соңгаарты перспективалыг дугайында, ылаңгыя нефть болгаш комбайнер кылыр [illegible] ажыглаар электри моторларын кылып үндүрериниң чаа бүдүрүлге күчүлерин Азербайджанның [illegible] ге тургузар дугайында саналдар солчуушкун база болган.

Чүгле амыдырал кондиционерлерни кылыр завод ажыл эвес, харын база ооң цехтеринде ажылдап турар кижилер база-ла ажык-чалыы. Мында ажылдап турар кижилерниң ортумак назыны 26—27 хар боор турар. Мында ажылдап турарларның үштүзү-ле коммунистиг [illegible] шалыпчызы деп атты алган.

Леонид Ильич заводтуң кол корпузунуң технологтуг шугумун көрүп, бүдүрүлге черниң техниктиг хандырылгазын сонуурган, мында ажылдап турар кижилерниң ажылдаар болгаш дыштаныр байдалдарын айтырган.

Л. И. Брежнев пластмасстар цехинге баарга, Баку хоорайның Нариманов райсовединиң депутаты чыкчы-слесарь Самира Мамедова аваа байыр чедирген. Ол бүдүрүлге черинге профессионал-техниктиг училищени дооскаш, 1975 чылда келгенин ажык ажылчын чугаалаан. Ол үениң хуусаазында шалыпчы бау-биле ажылдап келген болгаш болуун профессиязынга өөредип кааны 11 кыстар ам ажылчын разрядты чедип алган [illegible] турарлар.

— Леонид Ильич, Силерниң доктаамал ада сагыш салыышкыныңарга харыы кылдыр амдаа эки ажылдаарын, социалистиг хуулгаазынын хуусаазын эрте күүседиривис дааап тур бис — деп, С. Мамедова чугаалаан.

Кондиционерлер эттер кылыр цехке мастер Т. Ф. Фаразиев [illegible] чедирген. Өөредикчилер болгаш [illegible] байдалдарны тургускаш бо кайгамчыктыг техтерге Л. И. Брежнев-биле ужуражылганы [illegible] болган. Бистер ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда беш чылдың үшкү чылының социалистиг хуулгаазынын күүседир бис деп, Фаразиев бүзүреткен.

Муң-муң ажылчыннар, инженерлер, техниктер эш Брежневке байыр чедиргеш, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчузу албан-хүлээлгезинге могаг-шылаг чок ажылдап чорууругаанынга чаа-чаа чедиишкиннерни [illegible] күзел турганнар.

Ооң соонда эш Л. И. Брежнев Ново-Бакунуң нефть болбаазырадылганың Владимир Ильич аттыг заводунче чораан. Республиканың нефть болбаазырадыр адырын үнелелиг-биле [illegible] чалгыын установкалыг ажылдап эгелээн бюллетени. Ооң ажылында ол бүдүрүлге чериниң күжү ийи катап улгаткан.

Бо чаа комплекс автоматчыттынганының болгаш механизастаттынганының бедик деңнели-биле онзаланып турар болгаш бедик шынарлыг нефть продуктуларының дыка хөй хевирлерин алырынга дузалаарын Азербайджан ССР-ниң нефть болбаазырадылга болгаш нефть-химия үлетпүрүнүң министри К. А. Акимов чугаалаан.

Заводтуң дерип-херекселдерин төлевилеп күүседилгелиг рекордчу кыска хуусаада ажыглалга кииргени. Чыл эгезинден бээр ол комплекске планындан ажыр түс-түс муң рубльдиң продукциязын кылып үндүрген. Дыка хөй оттулар чүүлдүг болгаш өске-даа материалдарны камнап алган.

Ындыг чаа дериг-херекселдерни тургузуп, ажылдаттынының дурзунгайлыг нефть болбаазырадыр бүгү черлерге [illegible] бүдүрүлге [illegible] технологтуг корум-чуруму [illegible] чугулаазынче эш Брежнев кичээнгейин угландырган. Ол бүдүрүлге чериниң коллективинге чаа [illegible] ажылчы чедиишкиннерни болурун күзээн.

Азербайджанның Компартиязының ТК-зынга ужуражылгазын

Сентябрь 21-де эш Л. И. Брежнев Азербайджанның Компартиязының болгаш Азербайджан ССР-ниң удуртукчулары-биле ужуражылган. Азербайджанның Компартиязының ТК-ның бажыңынга эш Л. И. Брежнев-биле кады К. У. Черненко, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Делегей информациязының килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. М. Фалин болгаш СЭКП ТК-ның херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец олар чедип келген.

Леонид Ильич Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Г. А. Алиев, Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. А. Халилов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. И. Ибрагимов, Азербайджанның КП ТК-ның бюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, республиканың өске-даа удуртукчулары уткуп алган.

Эш Г. А. Алиев Л. И. Брежневтиң Бакуга чедип келгенинге холбаштыр сеткил ханыышкынын илеретпээн. Азербайджанның коммунистериниң болгаш бүгү ажылчынчылериниң ажыл-херектериниң дугайын ол чугаалаан. Оңгу беш чылдың даалгаларын күүседир дээш демиселге республиканың чедиишкиннериниң дугайын дыңнаткан.

Азербайджанчыларның чедиишкиннерин СЭКП ТК-ның талазындан республикага тургузуп турар хүн бүрүдеги сагыш салыышкыны болгаш тодаргай дузаламчы-биле чарылбас харылзаалыг деп, эш Алиев демдеглээн. Азербайджан беш чыл планын дөрт чыл дөрт айда бүдүрүп күүседир дээш ажылдап турар. Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң коллективтери немелде социалистиг хулээлгелерин ап турар, ол чорук республикага чаа демниг үндүрер, ниити бүдүрүлгениң ажыктыг чорууң СЭКП-ниң XXV съездинин салган сорулгазынга болгаш партия ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр болдур.

Сөөлгү чылдарда Азербайджанга чоргааш соонда чурттуң ниити амыдыралында-даа, республиканың амыдыралында-даа дыка хөй улуг болуушкуннар болган деп, Л. И. Брежнев болгуп чугаалаан, демдеглээн. Азербайджанның совет ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады эки ажылдаан, ол дугайын Азербайджан ССР-ниң экономиказының, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезиниң түңнелдери бүзүрелдиг-биле херечилеп турар. Ону хүлээп көргенниң херечизи болза Баку хоорайны Ленин орден-биле шаңнааны болур.

Республиканың чедиишкиннерин Азербайджанның партия организациязының, ТК-ның бюрозунуң, республиканың удуртулгазының сагыш-сеткилдиг башкылаашкыны болгаш күш-ажылдың шынарын бедидер дээш, олар кандыг-даа албан-дужаалдарга болгаш участоктарга ажылдап турары хамаан чокка бүгү [illegible] үгаан-медерели болгаш хамааты харыысалгазын бедидер талазы-биле туруштуг болгаш [illegible] чорудулганы-биле чугаалаан. Херектер [illegible] демдеглеп тура, ам даа кылыр чүүлдер эвээш эвес, улуг курлавырлар бар, ону ажыглаары — азербайджан коммунистерниң хүлээлгези болур деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Мааңаа холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары улам ажыктыг ажылдаарын кандырарын, адыр бүрүзү болгаш бүдүрүлге бүрүзү планнарны хуусаазында база бүгү көргүзүглер талазы-биле, ооң иштинде [illegible] бүдүрүкчүлүүр [illegible] талазы-биле, комплекстерни болгаш бараанарның шынарының талазы-биле күүсеткен турарын чедип алырын чугула сорулга кылдыр айыткан.

Бүрүне бо беш чылда Азербайджанның улус ажыл-агыйының хөгжүдеринге чыл санында-ла бүдүн чартык миллиард ажыг рубльди үндүрүп бээр. Бо дээрге тоску беш чылда тургаандан дыка хөй. Амыдырал кондиционерлерниң Бакуда заводун, нефть ажылдап кылыр талазы-биле чаа күчүлерни, улуг суг хооптерни, химия, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң чамдык объектилерин тудуп база ажыглалга кирип турары [illegible] чугула бүдүрүлгелиг [illegible] [illegible] турар, ынчангаш партия-биле [illegible] чүүлдер база бар. Кол фондуларны, ооң иштинде [illegible] объектилерни ажыглалга кирип [illegible] бооп [illegible] түңнелдерни [illegible] [illegible] республиканың [illegible] Л. И. Брежнев [illegible] Эш Брежнев ооң иштинде СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң хүлээп алганы кодээ ажыл-агыйның экономиканың бедик сайзыраңгай секторун кылдыр хөгжүдеринге холбашкан шиитпирлер ужурлуг улуг сорулгаларның дугайын чугаалаан. Бистиң бүгү партия, совет, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларывыс, бистиң бүгү кадрларывыс партияның агаар политиказын амыдыралга боттандырар дээш хүн бүрүде кызымаккай болгаш чүткүлдүг ажылдаары негеттинип турар.

Л. И. Брежнев Азербайджанның кодээ ажыл-агый хөгжүлдезинге хамаарыштыр чугаалап тура, чедиишкиннер-биле чергелештир, чамдык көргүзүглер талазы-биле, ылаңгыя мал ажылының коргузугларының [illegible] ортумак деңнелиндеп кудуу бооп турарын айыткан. Ажылчы чоннарның чаагай чолуун бедип турары-биле холбаштыр аъш-чем продуктуларынга херегледиң доктаамал улгадып турарын барымдаалаап, бо айтырыгны шиитпирлээри-биле холга алырын республиканың ажылдакчыларынга ол сүмелээн.

Бойдус камгалалынче улам сагыш салырын. Каспий далайның бассейнин ариг тургузуп [illegible] [illegible] дугайында Л. И. Брежнев демдеглээн. Мааңаа хамаарыштыр эвээш эвес эки шиитпирлерни хүлээп алган, ынчалза-даа бо айтырыгларны бистер болгаш силерге база келир үениң салгалдарынга херектиг кылдыр күүседип шыдавайн турар деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары чугаалаан.

Л. И. Брежнев тудуунда партия тургузуунуң чамдык айтырыгларынга доктаадап. Чурттуң 16,5 миллион коммунистериниң болгаарының [illegible] ажылдаарының кол [illegible] чугаалааш, [illegible] [illegible] үжүр-дузазы эң эки. [illegible] чугаалашкышкынның [illegible] бүдүрүлге ажылдаары эрттирген турары партияның XXV съездиниң шиитпирлерин [illegible] [illegible] болгаш бюро [illegible] Бара болдурган турушун чугаалаан.

Азербайджанның партия организациязы ооң болгаш бүгү чурттуң мурнунда турар сорулгаларны шиитпирлээринге бүгү чедип дээрзинге бүзүрелин эш Брежнев илереткен. Республиканың ооң удуртукчуларын, Азербайджан ССР-ниң бүгү ажылчы чоннарынга улам чаагай чедиишкиннерни ол күзээн.

Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг сонуургал-биле дыңнаан болгаш ону киржикчилер деткиджилер хүлээп алган.

(СЭТА)

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛЫ БАКУНУҢ ТУГУНДА

(Эгези 1-ги арында).

чок боттандырары, кандыг [illegible] тургузуп турар-дыр силер, эштер. Ол дугайын [illegible] чурттаңның [illegible] чугаалап турар.

Азербайджанның ажылчы чоннарының [illegible] чогуур үнелеп ап турар. Республика сес чыл улаштыр Кызыл тугтут турган. Ол болза хөйнү хуулгаандырып турар, эштер. Боттарыңарның [illegible] артар [illegible] тур бис.

Чаалыг сес-биле чуттаалаарга, [illegible] беш чылдың [illegible] Коммунистиг [illegible].

Силерниң [illegible] Азербайджанда [illegible] бистиң партиявыстың болгаш [illegible] ажылдыг [illegible] ССРЭ ТК мооң турар.

Силерде ам [illegible] «Азерэлектросвет» болгаш амыдырал кондиционерлер заводтарының ажылы. Республикага бүдүрген кандыг-даа продукцияга чорааралып болур ужурлуг кылыр херек.

Хаңдырылга талазы-биле силер база хөйнү кылыышкан чогуур. Бир чурттаннарга онаалдыр амыдырал хаңдырылганың ажылдаа чедирилгезиниң хемчээлиниң талазы-биле Азербайджан чуртта соңгу черлерниң бирээзин ээлеп турары сеткилде хемчээлип турар. Бо талазы-биле чогуур көрүм-чорумну тургузар дээш херектиг хемчеглерни алыр боор силер деп идегеп тур мен.

Амыдыралдың хөй айтырыынга туруузуп турары база бир айтырыг — ол дээрге күш-ажылчы курлавырларны ажыглаары-дыр. Кавказтың, а ол ышкаш Ортаа Азияның өске-даа республикаларында ышкаш, Азербайджанның күш-ажыл кылып шыдаар чонунуң элээн кезээ иштиделге ажыктыг бүдүрүлгеже ам-даа хаара туттунмаан. Ынчангаш херектиг байдалды эскертирбиле чамдык хемчеглерни ап турар. Ынчалажок бо ажылды ам-даа күжениишкиннинг чорудар ужурлуг.

Мында оруктар-ла хөй. Бирээ золчетзе, бүдүрүлге фондуларын эң ажыктыг кылдыр ажыглаары, республиканың хөй-хөй бүдүрүлгелеринде ам-даа бар болуп турар черле-черлеттерин доңу ажыглаанис чорукту соксадыры чугула.

Бурунгаар көрүп билир херек. Нефть тывылгазы-ооң бүдүрүлгези база-ла хемчээл кызыгаарлыг болур. Бөгүн Азербайджан — ол дээрге чугле нефть турушталары тыпылган оран эвес-тир. Мында машина тудуу, химия, электротехника, электроника, радиотехника үлетпүрү, өңнүг металлургия болгаш өске-даа адырлар хөгжүп турар. Бүгү чурттуң хемчээлдеринде улус ажыл-ажыдының болгаш республиканың эрге-ажыктарын барымдаалааш, моон соңгаардаа үлетпүрүнүң структуразын сайзырангай ж ы д а р ужурлуг силер.

Чурттуң өске районнарынга дуза көргүзериниң дугайын база уттуп болбас херек. Чижээлерге, бистиң Төрээн чуртувустуң канчаардаа аажок улуг делгемнеринде чаа-чаа [illegible] куруулдарлары [illegible] чурттарын [illegible] Нефтиниг Тюменьде база БАМ-да болгаш өске-даа черлерде ажылдап турарын билир мен. Ол дээрге ылангыя бистиң аныяктарывыска эки үлегер-чижек-тир.

Эштер! Совет кижилер онгу беш чылдың планын амыдыралга боттандырар дээш [illegible] Бистиң чуртувус совет индустрияның бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун [illegible] Бо чылдың планы бөгүн эвес боттандырып турар деп чүвени ам бодап чугаалап болур.

Чурттуң кедээ ажыл-агыйы улуг [illegible] боттандырып турар. ТК-ның ноябрь Пленуму кедээ ажылчыныг бүдүрүлгелер-биле холбаалыг экономиканың бүгү [illegible] соругларын салган. Ол шиитпирлерни боттандырары кедээзин шыңар талазы-биле чаа деңнелге кедүрүп үндүр.

Пленумнуң шиитпирлери кедээге күш-ажылчы кедүрлүүшкүннү хаанкыдырган. Төрээн чуртка хөй тарааны база мал болгаш чер ажылының өске-даа хөй продукциязын бээр, бо чылдың планын чүгле күүседир эвес, харын келир үеде [illegible] Дөлгөн [illegible] совхозунуң кыйгырыының үлегер-чижээ-биле бүгү чуртта [illegible].

Бо чылын чаагай дүжүттү [illegible] Хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар, районнар база бүдүн-бүдүн областар ам безин [illegible] кедээзин [illegible] өзүп турар.

Күзүү ажылдар доктуруун [illegible] эгелеп, а ол дээрге [illegible] болур дээрзи бодаарыг болгай. Чурттуң чөөн талазында ам-даа дааш хөй шөлдеринң тараазын аштыр апаар. Бүгү черлерде мал чеменниң белеткел ажылдары чорупп турар. Орай бижээр культуралар — рис, пөгүреашы, чалымаал, [illegible] картофельди болгаш өске-даа культураларны ажаап турар.

Дүжүт ажаап алышкынында база дүжүттү сөөртүп база хуулап ап турар черлерде ажылдап турар кижилерниң, ону кадагалап база сайгарып ажылдап шыдарын харылзап турар кижилерниң шуудугуңуң дугуржулгазылыг ажылын болдаг ам-даа мобилизастап улуг күжениишкиннерни бейлап пеген турар. Маңаа ноо чуга-күштеринн шын тааршсыр тургузары, техниканы болгаш өске-даа курлавырларны ооң таарыштырары, күш-ажылды организастарының демнилгелиг аргазын калбаа-биле ажыглаары болур. Ажаап алышкынында автомобиль, трактор бүрүзү, белеткел пунктуу бүрүзү, сайгарып ажылдаар бүдүрүлгелер, тодаргайлап чугаалаарга, эң бедек ажыктыг, хүн-хүн чокка ажылдаап турар мыдыр ажыл-херекке ынчаар тургузар херек.

Амгы үеде мал ажылдарында ферма бүрүзүнге янзы-бүрү мал чемнериниң идегелиг курлавырларын тургузары, малдың кыштагдааш кышынга чогуур өйүнде, эки белеткенип оңза чугула.

Даарта хүннүң дугайын база бодаар херек: келир чылдың дүжүдүнге ажылдаар комплекстиг бүгү ажылды чогуур өйүнде боттандырар, кү-

зун чажар культураларның тарылгазын, бүгү аңгыс анаарынга эң эки хуусаада тургузар, ооң шынарын үрезинин үрүп алыр херек.

Ол бүгү болза ТК-ның кыш Пленумунуң кедээ ажыл-агый талазы-биле тодаргай улуг программазын амыдыралга боттандырарынга эң үнелиг туруузар апаар.

Бистиң чуртувус идепкейлиг, хайнышкыныг ажыл-херектери-биле чурттап турар-дыр, эштер! Ажыл-херектер ам-даа хөй, а олар оон даа улуг болур боор. Чедиишкиннер өндүр улуг, ынчалза-даа сорулгалар база-ла эвээш эвес. Ынчаарга бистиң бүгү [illegible] ниң бир эң чугула үндезини болза нииги ажыл-херектиң [illegible] идепкейлиг сагыш салыышкыны, бодунга болгаш өскелерге бедик негелде болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске шаптыктап турар чүүлдерге, кургуннуң болгаш [illegible] бүгү [illegible] Совет кижилер эптешпес чок. Ындыг фактыларны [illegible] Ажылчы чоннарның шүгүмчүлелдиг медээлерин эң шыңгыы ужур-дузалыг кылдыр көөрү эргежок чугула. Четпестерни чаап-чажырар, чөптүг шүгүмчүлелден быдаар, ону тооп көрбес, а харын оон туржук шүгүмчүлел кылар, шүгүмчүлээн кижини истеп сүрер чоруктар хоралыг чүве партияның болгаш улустуң эрге-ажыктарынга турбас.

Ындыг фактылар эм-даа таварышкылап турар-дыр.

Чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның ажылдакчылары, республикаларның болгаш областарның удуртукчулары чамдыкта шүгүмчүлелге, ооң иштинде партияга үнген шүгүмчүлелде херектерни чугаалап көрбейн турарлар. Харын-даа шүгүмчүлел [illegible] фактылары бежин бар боор турар.

Чурттуң кайы-бир районун шүгүмчүлээн сатирлыг «Фитиль» деп киножурналдан үндүрүп [illegible]. Тус черниң удуртукчуларының айтыышкыны-биле ону көргүзбейн барган. Ындыг айтыышкын бээр эргени кымга берген ирги?

Шүгүмчүлел кылары дээрге, коммунистиг моральдың нормалары болгаш ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузунуң үргүлчү [illegible] Ол хоралыг чорукту хемчег албайн арттырбас ужурлуг. Бистер улусту [illegible] бистиң [illegible] берип болбас!

Бо чүүлдер силерде, Азербайджанда, кандыг бооп турар дээш ол дугайын маңаа чугаалавайн тур мен. Республиканың партия организациязы бо талазы-биле [illegible] кылган. Ынчалза-даа бо айтырыг нииги чуртка ужур-дузалыг боор турар. Адактың соонда чүү дээр [illegible] улам [illegible] байдалды тургузарының, бистиң мурнувуста турар коммунистиг тургузуушкуннуң улуг сорулгаларын шиитпирлээриниң айтырыы боор турар.

Делегейниң чамдык айтырыгларынга доктаап чаңарын көрзеңер.

Чоокта чаа бистиң социалистиг күрүнелерниң — Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның эш-дуума партияларының удуртукчулары-биле Крымга чайгы [illegible] ужуражыышкыннар эрткенин билир болгай силер.

Бо чурттар-биле бистиң харылзааларывыс янзы-бүрү болгаш дыка байлак, ол харылзаалар чыл үнген тудум [illegible] Аңы-дуума чурттарның кады амыдыралының мурнунда чаа [illegible] Чугаалажып коор болгаш шиитпирлээр ужурлуг чаа-чаа ай-

тырыгларны амыдырал идии үндүрүп турар. Ону партияның чугула херээ кылдыр санап турар бис. Чүге дээр, чүгле болза бистиң эң чоок өңнүктеривистиң дугайында боор турар, олар коммунистиг нииги сорулгалар дээш демисел талазы-биле бистиң эвилелчилеривис болгаш сорукчуларывыс боор турар.

Ийи талалыг ужуражыышкыннар чижектиг, туруштарның чөрүштүрерин-дуржуушкуннуң мындыг аргазын бедик-биле үнелеп турар бис. Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң бодунуң Политтиктиг консультативтиг комитединиң хуралынга чыгаан [illegible] тодарган [illegible] дуржулгазын [illegible] турар.

Бистиң беседаларывыска делегей байдалының чугула айтырыгларынче кол кичээнгейни угландырган.

А ол байдал амгы үеде дыка нарын боор турарын билир болгай силер. [illegible] империалистиг бөлүктерниң [illegible] социализм чурттарындан артык шериг күжүн чедип алгаш, оларга бодунуң туразын албадаар деп, шуут боттуг эвес болгаш тайбыңга айыылдыг ораалдажыышкыннар кылып турары болур.

НАТО чөвүлелиниң Вашингтон сессиязы чепсектерни ол чыл иштинде эндере бүдүрериниң угланышкынын чарлаан. Бо чорук Совет Эвилелиниң болгаш Варшава Керээзиниң талазындан Барыынче удур «дайын хевирлиг» чуттурууштуң [illegible] организастыг [illegible] сорулгазын сойгалап, сотка олурткан. Ындыг шугулажышкыннарының херек апаргы чорукту болза, НАТО-ның [illegible] [illegible] лар.

Стратегтиг шаап халдаар чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле АКШ-биле бот бодунга [illegible] дугуржулганы ажылдап кылырын амга чедир доозуп [illegible] Чугаалажыышкыннарга бо айтырыг талазы-биле таларның туруштары [illegible] болган, ынчалза-даа [illegible] турары [illegible] Каттышкан Штаттарда бижиг тайбыңны болгаш бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганы [illegible] «соок дайынның» катап эгидерин күзеп турар кижилерге таарышпайн турары илден.

Совет тургузуу өжээнзирек чамдык кижилерниң, ооң иштинде Барыын чуртун туснай албан черлериниң хоолзидеикчи агентилериниң дүрүм ёзугаар эвес ажыл-чорудулгазынга хамааржыштыр совет судтарының хүлээп алган хемчеглерин долгандыр пептерчен шугулгазынныг пропагандичи кампанияның сорулгазы база ындыг боор турар.

Бо кампания дээрге, бистиң иштики херектеривиске холгаарлаар дээш [illegible] Хельсинкиге хүлээп алган Түңнел актының негелделерин [illegible] ол дээр. АКШ ындыг аргазы [illegible] тарга хамаарыштыр база [illegible] турар.

Чаарылашкынның дайынзыраи аңаа удур шаап халдашкынның фронтуун кадартырын ораалдажып турар. АКШ экономиктиг харылзааларының хөгжүлдезинге нйн арынныг чылдагааннар-биле шаптык кадып эгелээн. Херекмырыңай чардыгаан керээлерни күш чок болдурарынга, эт садыгла дугуржулгаларны үрээриниге чедип турар. Эртем-техниктиг болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле ха-

рылзааларны кээүлдүр-ле кызып-кыжар чорук эгелеп турар. Вашингтон шак мындыг чүүлдерин кылырын болуп-ла эвилелчилеринден база негеп, мындыг чүүлдерни оларны [illegible] болгай [illegible] чедимче чок боор турар.

АКШ-та чамдык улуг салдарлыг бөлүктер нииги байдалды улам чидиглендирер дээш Совет Эвилелинге таарымча чок чүүлдерни өжээргээр кылырын ораалдажып турар. Ол дээрге айыылдыг херек-тир, эштер. Совет күрүнениң эргелеринге болгаш эрге-ажыктарынга хоралыг бүгү чүүлдерге бис шиитпирлиг харыыны бээр бис, ынчалза-даа ончун-оонгаага адыспас бис.

Капиталистиг делегейниң чурттарынга, — ооң иштинде, чугаажок, Американың Каттышкан Штаттарынга хамаарыштыр, — бистиң политиказы болза тайбыңның, тайбың кожа-хелбээ догунгааш кылыышкының, тайбың кады амыдырал [illegible] болгаш [illegible] хөгжүдери [illegible] шуут удур бис.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чорууну быжыглаар дээш бүгү чүүлдерни кылырын бис бодувустуң даштыкы политиказының үндезин сорулгазы кылдыр көрүп турар бис. Ынчангаш бүгү күрүнелер — улуг-даа, биче-даа, ядролуг чепсектиг-даа, ядролуг чепсек чок-даа күрүнелер — [illegible] сорулгалар [illegible] санап турар бис.

Бүгү кижи төрелгетенге эргежок чугула ол сорулгаларның шиитпирлеттиринге Совет Эвилели болгаш социалистиг [illegible] демнин [illegible] чурттары [illegible] сонгаар-даа [illegible] чегаан!

Бир эвес бис бежин тайбыңны [illegible] Чоокку Чөөн чүкте байдалды тайбың [illegible] Ындыг байдал ук районнуң бодунуң чурттарынга-даа болгаш ол ышкаш нииги делегей байдалынга-даа [illegible] айыылдыг боор артышаан.

Ооң ындыг боор турар чылдагааны болза араб улустарның дүрүм ёзугаар эргелери болгаш эрге-ажыктарын Израильдиң болгаш ооң даянып турары күштерниң хүлээп көөр хевиниң чогунда, бодунуң тура-соруун кандыг-даа тааварылгада күш-биле, боо-чепсек-биле, нииниче азы дипломаттыг-даа арга-биле арабтарга чыгап хүлээдирип Израильдиң ораалдажып турарында боор турар.

Арабтарның эрге-ажыктарын өскелерге садып-саарарынга белен кижилер-биле кара сагыштыг чажыт дугуржулгаларны кылып тургаш, ук сорулганы чедип алырын соогу үеде кол чүүл кылдыр санап турар. Ындыг дугуржулгаларның сорулгазы шуут илдең, чүл дээрге арабтарның зангыс эвин сандарадыр, оларны бот-боттарынга өжээннештирер болгаш ындыг арга-биле агрессорга ажыктыг негелделерни араб чурт бүрүзүнге тус-тус чыгап хүлээдир ужурлуг боор турар.

Ынчалза-даа Чоокку Чөөн чүк айтырыын ёзулуг шын шиитпирлээриниң үндезин аргаларын тере көрбес, ук шиитпирниң дүрүм ёзугаар [illegible] илеремчи [illegible] оор эртер ийикпе, азы шуут херекке албас, оларның эрге-ажыктарын холгаарлаар, оларга боттарының негелделерин чыгаар дээр кандыг-даа ораалдажыышкыннар [illegible] түңнелди бербес дээрзи билдингир. Бир таланың дужун бериишкинин көргүскен, а база

бир таланың дайынзырак чоруунуң, — Израильдиң дайынзырак чоруунуң [illegible] кара сагыштыг дугуржулга, кандыг-даа [illegible] болур болза, Чоокку Чөөн чүкте байдалды улам нарыыдадыр болгаш улам айыылдыг болдурар.

Чоокта чаа Кэмп-Дэвидке болган америк-израиль-египет чугаалажышкынының дуржулгазы чогум-на ол дугайын херечилеп турар. Ол болза Израиль биле Египеттиң аразында арабтарга удур чаа дугуржулга-дыр, ону ажылдап кылырынга Вашингтон идепкейлиг киришкен.

Ам Чоокку Чөөн чүкте чуруулдээниң өске-даа киржикчилерин ук дугуржулганың [illegible] хүлээп [illegible] рынче чыгаарып бодап турар, ынчаарга ук дугуржулганы оларның артынга, оларның эрге-ажыктарынга шуут чөрүштүр хүлээп алган болгай. Ынчангаш оларга ону чыгаар [illegible] Кэмп-Дэвидке болган [illegible] арабтар шиитпирлиг бүрүү шаап, ону шуут кинеп-биле [illegible] Оларның мындыг сеткил-сагыжын билири берге эвес.

Чоокку Чөөн чүкте чуруулдээни ёзулуг шын шиитпирлээриниң чаңгыс оруу бар дээрзин хөй чылдарның дуржулгазы тодаргай көргүскен. Ол болза 1967 чылда Израильдиң эжелеп алганы араб черлерин бүрүн хостаарының, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин, ооң иштинде бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузарының эргезин, бүрүнү-биле, [illegible] ук районнуң бүгү чурттарының, ооң иштинде чугаажок Израильдиң база [illegible] чугаалажыышкынга [illegible] Палестинаның Хостаар организациязының [illegible] боор [illegible] ол шиитпирлээшкин дүрген чедип алдынган тудум, Чоокку Чөөн чүк [illegible] хосталыр апаар.

Азербайджанга чоок турар база бир онза чугула [illegible] айтырыг [illegible] Чүү дээрге ол болза силерниң чоок [illegible] Совет Эвилели-биле шаандан тура эң-найыралдыг Афганистанга чоокта эвес болган болуушкун-дыр. Аңаа улустуң революция болганын, чартык феодал эзу-чуруму дужур октаанын болгаш Демократтыг Афганистан Республиканы чарлааныны билир болгай силер.

Улустарның боттарының салым-чолун хостуг шиитпирлээр эргезин, оларның [illegible] хүлээп көөр хевиниң чок империалистер Афганистанга болуушкунга Москва «буруулуг», ону Москва «организастаан» деп дегейт-ле чүгүл тарадып-ла бар. Ол болза ССРЭ-ниң политиказын шугулдээн чорук болгаш хосталгага ынакшылдыг афган улусту доора кергеп оршуртур. Хосталгага ынакшылдыг афган улус-биле бис эки чаагай найыралдыг, бот-боттарын хүндүлээшкинниң ёзугаар салып турар бис.

Хамааржыышкын, тайбыңга ынакшылдыг, кымга-даа каттышпаан күрүне — Демократтыг Афганистан Республикага байыр чедирип, бис ук күрүне Азияның ол районунга тайбыңның болгаш шугуулдыг чорукту эргелелдиг бээр болур дээрзинге бүзүрээр бис. Бистиң чуртувус-биле найыралдыг харылзааларны хөгжүдер болгаш хандырар дугайында чаа Афганистанның дарыктыг [illegible] сеткилдиг хандыр турар бис.

Бистиң харылзааларывыс ам безин дыка шапкын болгаш байлак утка-шынарлыг боор турар. Ук харылзаа-

лар моон соңгаар-даа нйн чуртка, Азияда тайбыңның херээнге [illegible] хоорай [illegible] ужурлуг [illegible] эргеажыктарынга кандыг-даа хора чок кылдыр улам чедиишкинниг [illegible] хөгжүдүр бис. Чаагай кожалыг [illegible] найыралдың [illegible] болгаш найыралдың улам бежин быжыглаар дээш бүгү чүүлдү кылыр бис.

Бистиң шуптувуска байырланчыг бо хүн силерге чугаалаар бодаан чүүлдерим мындыг чүве, эштер. Ам ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчуурун чоп шээрен көрүңер.

(Эш Л. И. Брежнев Баку хоорайны Ленин орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан болгаш аңаа чыылганнар диинмиттиг адыш часкап, йөрээл салып турда, Төрээн чурттуң ол дээди шаңналын хоорайның тугунга кадап берген. Оон Азербайджанның болгаш Бакунуң удуртукчуларынга, ажылчы чоннарның төлээлекчилеринге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген).

Бо шаңнал-биле хүлбеттир силерге СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың омунээзинден болгаш бодумнуң омунээмден база катап изиг байыр чедирип тур мен, эргим эштер. Бакунуң тугунда Лениниң сыртказы [illegible] силерниң хоорайыңарның болгаш бүгү республиканың ажылчы чоннарының коммунизм тудуу [illegible] оруктааныңга чаа-чаа маадырлыг херектерже болгаш ажыл-ишче хөй-хөй кыйгырган!

Улуг Совет чурттуң бүгү улустарының болгаш нацияларының күчүлүг, буза-бас, аңы-дуума эвилели делгерезин!

(Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын аажок улуг кичээнгейбиле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

* * *

Хоорайның амыдыралында бо онзагай болуушкунга туралчаа бодуруп Л. И. Брежнев Бакунуң чурттакчыларынга [illegible] «Аде-чурттуң чолаа» деп чүрүкту дамчыдып берген. [illegible] Совет чурттуң Бо [illegible] Щербаковтуң бо ажылында бистиң чурттуттуң улустарының буузбас аңы-дуума найыралы база Төрээн чуртунга ынакшылы, Коммунистиг партияның идеалдарынга, улуг Лениннің чагыгларынга [illegible] шынчы чорукту чуруттуңдур илерелдеттинген.

Кыйгы салыышкыннарлыг адыш часкаашкыннары аалга база дагын деңнелип үнген. Леонид Ильичке пионерлер боодал-боодал чечектер тудускаппар.

Партияның Баку хоорком-нуң бирги секретары А. Г. Керимов, оруммээр ажылдарның «Нефтяные камни» деп делгей эртелгезиниң оруммээн мастеры Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. С. Гусейнов, 1920 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Б. А. Раев, [illegible] И. А. Касумов Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Л. И. Брежневтиң бодунга ханы өөрүп четтиргенин [illegible] чугаалар [illegible] бо беш чылдың [illegible] планын [illegible] Бакунуң ажылчы чоннары боттарының улуг-хууда [illegible] бүдүреткенир.

Аныяк ленинчилер байырлыг хуралдың киржикчилеринге байыр чедирген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев бодунуң чугаазынга мынча дээн:

Бистиң республикавыстың шаңналынга Төрээн чурт-

туң дээди шаңналын ондур улуг ленинчи херектиң [illegible] СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев [illegible] чок [illegible] болгаш [illegible] болдуруп [illegible].

Силерниң чугааңарның өөредиглиг чүүлдери болгаш түңнелдери, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүннери-биле ужуражыышкынга дүүн чугаалаан айтыышкыннарыңар болгаш сагындырыгларыңар — ол дээрге бо хүн болгаш үр перспективада бистиң ажыл-чорудулгавыстың дайынчы программазы-дыр.

Бакуда түгле кайгы хүн чоруп тур Силер, Леонид Ильич, ынчалза-даа ол ыска хуусаада безин аажок улуг ажылды чорутгуңар. Чүс-чүс муң бакужуларның өөрүшкүлүг шынчы сеткил-биле Силерге байыр чедирип тургаш [illegible] амгы үениң шыырак политиктиг ажылдакчызы, бистиң партиявыстың [illegible] улуг удуртукчузу, болгаш күчүлүг Совет күрүнениң баштыңы Силерге бүгү улустуң ынакшылының болгаш хүндүткелиниң бүдүрүлдер херечизи-дир.

Соңгу үеде эрткен оруувусче хая көрүнүп [illegible] ам, 14 чыл эрткенде, СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) Пленумунуң аажок улуг ужур-дузалыг [illegible] ооң ажылдап кылганы политиктиг угланыышкынның ленинчи [illegible] болгаш амыдыралдың күштүүн [illegible] Ынчангаш чедип алдынган чүүлдер — партияның Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң [illegible] база кады-чорукка организастыг болгаш политиктиг ажылының, Леонид Ильич Брежневтиң теориктиг болгаш практиктиг мөгаг чок ажыл-чорудулгазының түңнели-дир.

Бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш амыдыңын шынарын бедидер дээш партияның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш Азербайджанның партия организациязының, ажылчы чоннарының демиселиниң дугайын Г. А. Алиев чугаалаан. Салдынган сорулгаларны күүседир, чепсектерни [illegible] курлавырларын улам делгу ажыглаар дээш Азербайджанның партия организациязы бүгү хемчеглерни алыр деп, ол чугаалаан.

Ада сагыш салыышкыннар дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка, Силерниң бодуңарга, азербайджан улус база катап ханы өөрүп четтиргенин илерейлеп тур, эргим Леонид Ильич. Бистиң чуртувустуң орус улус баштаан бүгү аңы-дуума улустарынга ак сеткилдиг дуржааламчазы, найыралы болгаш кады ажылдажылгазы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илерейлеп тур бис.

Азербайджанның ажылчы чоннары улустарның ленинчи найыралын көзүп карак огу дег камгалаарын болгаш быжыглаарын, социалистиг күрүнениң улам ыңай чечектелииишкининге бүгү чүүлдерни кылырын, салдынган сорулгаларын ылдарамы-биле күүседирин, СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни чаалап алырын Г. А. Алиев бүзүрелдиг чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг өөрүшкү киирерпүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң 18-ки армияның музейинге чорааны

БАКУ. (СЭТА-ның тускай корр.). Совет Азербайджанның найысылалының төвүнге ажылдап турар 18-ки армияның дайынчы алдарының музейинин көргүзүг чүүлдери Ада-чурттуң Улуг дайынының чаңгыс армиязының база катап көргүзүп турар. Ийи чыл хире үеде 150 муң ажыг кижи чораан музейни турупчулары, Кавказ дээш маадырлыг тулчуушкуннарга, фашистиг Германияны чылча шаварынга киришкен солдаттарга, офицерлерге, генералдарга өөрүп четтиргенин илереткен ынакшылдыг болгаш ханы хүндүткелдиң илерээшкини болур.

Сентябрь 21-де Л. И. Брежнев музейге чораан. Оон-биле кады К. У. Черненко, Г. А. Алиев болгаш Азербайджан ССР-ниң өске-даа удуртукчулары чорааннар.

Хүндүлүг аалчыны 18-ки армияның хоочуннары чурегиниң ханызындан [illegible] уткааннар. Чаалыг [illegible] туржааныңның чыдыг хөй тулуушкуннары, найыралдыг куспактажыышкыннары бол-гон...

Музейниң директору, халышкан полковник С. Г. Салимов Л. И. Брежневке байыр чедирип, чүве чугаалаан. Бистиң чуртувустуң хөй националдарының төлээлекчилери-биле кады Азербайджанның [illegible] ыштары тулчуп турган 18-ки армияның музейин хургусканның тоогузунуң дугайын ол чугаалаан.

Совет Чепсектиг Күштерниң туругуушкунунуң [illegible] бе тоймаарлап турар. Кавказ дээш берге тулчуушкуннарның [illegible] ягаалаларын, армияның үр баа берге дайынчы оруун көргүскен материалдар-биле таныжары солуу болган.

18-ки армияның политикиндии баштап турган Л. И. Брежневтиң шериг-коммунистерниң организакчы болгаш политиктиг улуг ажылды чорудуп турган. Музейде делгээн хөй санныг фотографияларда Леонид Ильичтиң өөрлери, командирлер, политчыналдакчылар аразында турарын көргүскен. Музейде политикадистиң директиваларын болгаш өске-даа документилерни көргүскен. Оларда дайынчыларның амыдыралының болгаш маадырлыының дугайында [illegible] сагылга-чурумну шыңгыы сагырының, ооң адамыларының маадырлары. Улуг черден боттарын хоорук кылдыр бодаваазының дугайында могаг чок сагыш салыышкынын илереттинген.

Дайынчыларның ханынга борашкан партия болгаш комсомол билеттерин, [illegible] ордендер, шаңналдар, хууда боо-чепсекти делгээн стендилер, витриналар чаңгыс чыгга эш Брежнев, ооң дайынчы [illegible] өртүрүзарны [illegible].

Хоочуннар болгаш амгы үеде Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң удуртукчузу [illegible] дайынчы комиссары блиндаж сагындырып турар залга кирип келгеннер. Дайынчы туруштарның мырыңай чанынга турупп турган политикадистиң начальниктиң чер бажыңының иштики байдалын маңаа катап тургускан.

Л. И. Брежнев хуулгаазын бижиктиг болгаш дептеринге арттырып хүлээп [illegible] ларынга 18-ки армияның музейи улуг чедиишкиннерни болурун ол күзээн.

Ш Ы Н

Ленинградтың аалчылары

Чехословак шериг делегациязы ЧССР-ниң национал камгалал министри армия генералы М. Дзур баштадыр Ленинградка чедип берген. Хоорайның камгалакчыларынга Тинделге шолуунде тургускан турасказалдың баарынга аалчылар чечектер салган. Пискаревтаа тураскаал хоорге [illegible] дарыыда амы-тынын берген маадырларның тураскаалын сактып ёзулаанныр бол-

ган Ил-Ылгаш [illegible] чурттуң [illegible] баарынга чечек салганнар.

Оон-биле чүү М. Дзурну СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов хүлээп алган.

Чехословакияга шериг аддылар белеткеп бээриңге идепкейлиг [illegible] совет үш шериг өөредилге черлеринге шаңналдарны ЧССР-ниң национал камгалал министри тывыскан. ЧССР-ниң Кызыл Туг ордени-биле шериг артиллериязының М. И. Калинин аттыг Ленин орденниг Кызыл туктуг академиязы база тывадаң болгаш [illegible] Ленин орденниг шериг академиязы шаңнатган, чехословак Кызыл ол-ла орденин артиллерия офицерлериниң Ленин орденниг Кызыл туктуг тын курстарынга тывыскан.

(СЭТА).

КАМНАЛГА ЧУРУМУН ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга одаар чүүлдү, электри энергиязын камналгалыг, чок ажыглаар дугайында СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери, автотранспорт болгаш тудуг организациялары кылып чорудуп турар.

Ол ажылдар СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Одаар чүүлдүң болгаш энергияның камналгазын күштелдирер дугайында» доктаалы үнген соонда улам күштелген. Одаар чүүлдүң болгаш электри энергиязының камналгазын чедип алырының тускай хемчеглерин үлетпүрнүң, тудугнуң база автотранспорттуң бүдүрүлгелеринде, ында партия организацияларының удуртулгазы-биле администрация черлери профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти организациялары кады, демниг чорудуп турар. 1978 чылда одаар чүүлдүң болгаш энергияның камналгазын чедип алырының организаас-техниктиг хемчеглерин 52 санныг бүдүрүлге ажылдап болгаш, боттандырып чорут-кан. Ол хемчеглерниң 240-ии амыдыралга ажыглаанындан 3 миллион 279 муң киловатт-шак электри энергиязының камналгазы чедип алдынган. Камналганы чедип алырының ажыктыг, тодаргай, экономиктиг хемчеглери «Тыва даг-лугу», «Тыва кобальт» комбинаттарда, «Каа-Хем» хемүр-даш разрезинде, «Госводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводунда болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде эки кылдынган, 1978 чылдың бирги чартында республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери 130 млн. 674 муң киловатт-шак электри энергиязын бүдүрүлгеге ажыглаан. Ол дээрге планнаттынганындан деңнээрге 1 миллион 370 муң киловатт-шак эвээш, азы бүдүрүлгеге ажыглаар энергияның 0,9 хуузу болуп турар.

Красноярскиниң энергия эргелелиниң Тывада салбыры — Тываның электри четкилериндеп бүдүрүлгеге энергия ажыглаарының планныг лимидин 191 үлетпүр, автотранспорт бүдүрүлгелери, тудуг организациялары ап, ажыглап турар. Оон иштинде үлетпүрнүң — 30, тудугнуң — 65, автотранспорттуң 26 бүдүрүлгелери бар. Бо ажыл-агый чылының бирги чартында оларның иштинден 36 бүдүрүлгелер энергия камналгазын чедип алган. Бо бүдүрүлгелер энергияның камналгазын боттарының ажылдап кылган хемчеглерин үргүлчүнүң контролюнга ап турган, ында хөй-нийтиниң дузазы-биле чедип алганы билдингир.

Ону бүдүрүлгеге чедип алырының хемчеглери-биле холбаштырып чорудуп эрге-гейлээр таварылгалар бар, ынчангаш амыдыралга камналга айтырыы кичээнгейден шуут дашкаар апаары ок.

Оон түңнелинде 1978 чылдың 6 айларының дургузунда үлетпүр бүдүрүлгениң 125 коллективтери бүдүрүлгеге чорудулгазынга энергия ажыглаар планныг лимиттеринден хөй энергияны чарыгдаан. Олар ажыл-агыйга, бүдүрүлгеге энергияны камналга чок, лимиттен ажыр чарааны дээш 70 муң 233 рубльдиң торгаалын төлээннер, ол дээрге энергия чарыгдалының хүн бүрүде нормазын тургуспаан, камналганың планын тодаргай тургуспас азы өрээлгей тургузар чоруктар бүдүрүлгеге улуг карашаны чедирип турар.

Кызылдың пиво заводу (директору Н. Е. Елупин) 1977 чылда пландан ажыр 203 муң 337 киловатт-шак электри энергиязын азы акша-биле санаарга 5802 рубльди нормадан ажыр чарыгдаан, ол дээрге чылда чарыгдаар планындан 10 катап хөй болганы ол. Кызылдың эът комбинады (директору Б. А. Копуспаев) 166858 киловатт-шак энергияны лимиттен

Энергия болгаш одаар чүүл курлавырларын канчаар ажыглап турар бис?

Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйлар электри энергиязының болгаш одаар чүүлдүң камналгазын чедип алырынче кошкак кичээнгейни салып, бүдүрүлгеге ажыглап турар энергияның камналгазын чедип алырының хемчеглерин тургузуарда, энергияны бүдүрүлгеге чоп, шын ажыглаарын, бүдүрүлгениң техниктиг өзүлдезин, чаа технологияны шиңгээдип алырын херек кырында анализтеп көрбейн, эрестей кылып турар чоруктар бар. Ажыл-агыйда камналга дугайында кылдынган хемчеглерни бүдүрүлгеге долузу-биле ажыглаары дээш ажылчыннар ортузунга организаас-массалыг ажылдарны нуру деңнелге чорудуп турар таварылгалар бар. Чамдык бүдүрүлгелер ажылчыннар ортузунга социалистиг чарыштың түңнелин үнтүрүп турар үеде одаар чүүлдүң болгаш энергияның камналгазының айтырыгларын барымдаалавайн баар чоруктар хөй. Энергияның камналгазы дээш чарышты бүдүрүлгениң бүгү-ле адырларынга тодаргай чорутпайн турар таварылгалар эвээш эвес. Ажылчыннар ортузунга экономиктиг өөредилгени организастап турар үеде камналга айтырыгларын 1977 чылдың алды айлары-биле деңнээрге 4818 рубльге көвүдээн. 1977 чылда лимиттен ажыр хөй энергияны чарыгдааны дээш 92315 рубльдиң торгаалын бистиң үлетпүр бүдүрүлгелеривис төлээн.

Бо чылдың бирги чартында «Тыва кодээ тудуг» трестиң (эргелекчизи Г. М. Шубник, кол инженери В. Ф. Филиппович) эргелелдери лимиттен ажыр 298 муң 532 киловатт-шак энергияны чарыгдаан, оон өртээ 23 муң 785 рубль болган. Ол-ла тресттиң ылангыя 585, 975 болгаш 741 дугаарлыг КМК-лары камналга чурумун сагывайн, лимиттен ажыр хөй энергияны чарыгдааннар. Ындыгаарга Кызылдың эът болгаш сүт комбинаттары, агы заводу база хамааржыр. Бүдүрүлгеге электри энергиязының камналгазын чедип алырының планын Кызылдың нефть продуктулары сайгарар база, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, Кызылдың түрүлгү заводу, «Кызыл үлетпүр тудуг» болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер доктаамал күүседип турар.

Бүдүрүлгеге электри энергиязы кайы хире хемчээлдиг негеттинерин бүдүрүлгениң херектелин өзүгээр санап ажыр чарыгдаан, ол планныг лимиттен 3 катап хөй. «Тудуг кезектери» комбинат (директору А. Н. Антонов) 1977 чылда болгаш бо чылдың 6 айларында 347.974 киловатт-шак энергияны азы акша-биле санаарга 26423 рубльди лимиттен ажыр чарыгдаан.

Энергияны, одаар чүүлдү улус ажыл-агыйынга камналгалыг ажыглаарынче Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуг кичээнгейни угландырып турар болгай. Оон тодаргай херечизи улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга энергия курлавырларының камналгазын чедип ап турарының дугайында Кемерово областың партия обкомунуң организаторлуг ажылының дугайында СЭКП ТК-ның Секретариадының доктаалы болур. Электри энергиязының болгаш одаар чүүлдүң камналгазын чедип алыр ажылда бистиң ажыл-агыйларывыста, бүдүрүлгелеривисте бар четпестерни чайлатып, ук доктаалды амыдыралга күүседир сорулга-биле СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели энергия курлавырларының камналгазының талазы-биле тускай комиссияны тургускан. Амгы үеде комиссия бүдүрүлгениң херектелинге энергияны тус-тус ажыл-агыйлар, бүдүрүлгелер черлерин канчаар ажыглап турарын хынап, анализтеп көрген. Оон түңнелин комиссияның чоокта болуп эрткен хуралынга (ажыл-агыйларның удуртукчуларының киржилгези-биле) чугаалажып көрген. Энергияның камналгазын чедип алырының тодаргай хемчеглерин ажылдап кылгаш, ол хуралга бадылаан. Энергияны бүдүрүлгеге камналгалыг ажыглаары дээш социалистиг чарыштың негелделерин база ажылдап кылган.

Энергия чарыгдалдарынга камналганы чедип алыры дээш мурнакчы коллективтерниң, бүдүрүлгениң мурнакчыларының чаартыкчы болгаш эгелекчи саналдарын улам деткиир сорулга-биле областың профэвилелдер чөвүлелиниң [illegible] ниитилели база чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ниитилели бүдүрүлгеге энергия камналгазының конкурузун чарлаан. Ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының, профэвилел болгаш хөй-нийти организацияларының моон соңгаар сорулгазы — энергия курлавырларының камналгазын чедип алырының талазы-биле организаас-техниктиг хемчеглерин амыдыралга доктаамал боттандырар турарын чедип алыры болур.

Энергия чарыгдалының айтырыгларын чарыштың негелделеринге киирип, чарышты түңнээрде ол пунктуну кичээнгейге алырын чедип алыр. Энергияны камналгалыг ажыглаары дээш комиссияның үлетпүр бүдүрүлгелерге тургузуп, оларга практиктиг дузаны чедирери партия, профэвилел организацияларының болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының хүлээлгези.

С. КИРОВ.

Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң секретары, энергия курлавырларының камналгазының талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында комиссияның кежигүнү.

МАЛ АЖЫЛЫ

дуржулга,

курлавырлар

ҮЛЕТПҮР АРГАЗЫ-БИЛЕ

ВЛАДИВОСТОК. Приморьеде ажыл-агыйлар аразының сес чаа каттыжыышкыннарын тургускан, аңаа мыйыстыг бода малды өстүрер болгаш семиртир. Крайның 70 колхозтары болгаш совхозтары аңаа нерээ бызаалар каттыжып кирген, аныяк малды ол ажыл-агыйлар каттыжыышкынга бээр. Малды тургузу азыраар черлерни ында механизастааш, бүрүн дерээн, мал чемнери-биле хандырылганы таарыштыр бооп кылган. Эът комбинаттарынга дужаап турар шарыышкыннарның деңнези 400 килограмм чедип турар.

РИГА. Енаблиис районнуң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта мал өстүрер, семиртир комплекстиң бирги ээлчээ ажыглалда кирген. Муң баш аныяк бода мал аңаа турар, малды ажаап-тежээр бүгү ажылдарны механизастааны ынчангаш ол ажылды чүгле ийи оператор башкарып четтигип турар. Ындыг комплекстерни Латвияның өске-даа ажыл-агыйларында тургузуп турар. Бүдүрүлгениң концентрастаар болгаш специализастаар угланыышкынын бо беш чылда республиканың ажыл-агыйларынга эът бүдүрерин 300 тоннага көвүдеткеш, ниитизи-биле бүдүн чартык миллион тонна чедирер арганы бээр.

ОДЕССА. Причерноморьеде эң-не чиик бот-үнелиг сүттү Тарутин районнуң «Красный» совхозтуң малчыннары берип турар. Бир килограмм сүттү бүдүрерииге мында 13-ле көпеекти чарыгдап турар. Машина-биле инек саар операторларның ук ажыл-агыйның фермазында тургускан область школазының дыңнаныкчылары мастерлерниң чажыттарын өөренип ап эгелээн. Өөредилгени Күрүнениң Одессада кадээ ажыл-агый дуржулга станциязының эртемденнериниң удуртулгазы-биле чорудуп турар. Ам ында областың өске районнарында комплекстерге ажылдаар операторлар база өөренип эгелээн.

КЫЗЫЛ. «Тыва кодээ тудуг» трестиң тудугжулары «Шекпээр» совхозка, 400 инек турар механизастаан сүт-бараан фермазын хүлээдип берген. Автономнуг республика мыйыстыг бода мал семиртир база сүт бүдүрер ажыл-агыйлар аразының комплекстерин тургузуп турар. Баштайгы ындыг каттыжыышкыннарны «Сукпак» болгаш «Тыва» совхозтарда тургускан.

(СЭТА-ның корр.).

ДАШТЫКЫДА

СОВЕТ ПАВИЛЬОННУҢ ЧЕДИИШКИНИ

ВЕНА. (СЭТА-ның корр.). Венага [illegible] ярмаркада совет павильонунга көрүкчүлер улуг сонуургалды болдуруп келген. Ол павильонга Венаның [illegible]

Австрияның президентизи Р. Кирхшлегерниң павильонга чораашы улуг болуушкун болган. Машина тудуунуң кылыгларынга, шаптыг херекселдерге болгаш автомобильдерге ол бедик үнелээшкинин берген.

Павильонну көргенинин соонда мурнувузу ышкаш, совет көргүзүг чүүлдери мээң солун болган деп, Р. Кирхшлегер [illegible]

Литва ССР-ниң [illegible] совет республиканың [illegible] солун болган.

Вена ярмаркалынга ССРЭ-ниң киржилгези [illegible] салымныг болур. Улустар аразында бот-боттарын билчирип ханыладырынга дузалап турар харылзааларны улам ыңай ханыладыры онза чугула деп, Р. Кирхшлегер уламчылаан.

Австрия биле Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар [illegible] бис моон соңгаар-даа ындыг бедик деңнелге артып калзын дээш күженишкиннерин үзүлбес ужурлуг бис деп, президент онзалап демдеглээн.

И. МАСЛОВ.

Бөгүн — Пуэрто-Риконуң улузунуң национал хамаарышпас чоруу дээш демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү

КОЛОНИАЛИЗМНИҢ ДЕРЗИИ УРЖУУ

АКШ 80 чылдарның иштинде Пуэрто-Рико ортулуун колония кылып алган, дөрүм үүлгедиглерни кылып турар. Каттышкан Штаттарның [illegible] хөй-нийтиниң [illegible] пуэрто-рико улус колониализмга [illegible] турар. Вашингтоннуң [illegible] 15-ке чылда эрттерген [illegible] Пуэрто-Риконуң «АКШ-ка хостуу-биле каттышкан күрүнези» [illegible] колониалдыг дүрүлдүн улам күштелдирген.

Бөгүнгү Пуэрто-Рико шериг-стратегтиг база кылып алган. Оон девискээринде Кариб [illegible] болгаш Латин Американың чурттарының хосталгазынга болган хамаарышпас чоруунга айылдыг дергелдирген турар 13 шериг баазаларын тургускан. Америк [illegible] ук ортулукка шериг өөредилгелерин доктаамал эрттерип турар, аңаа НАТО блогунуң талазы-биле АКШ-тың [illegible] доктаамал киржип турар. [illegible] корабльдерин болгаш өөредилге бомбалашкыннарын кылып турар чорук чонуң амыдыралынга айылдыг тургузуп, бойдус байлаанга, [illegible] хора-хоралары чедирип турар.

Соңгу америк монополиялар пуэрто-рико улустуң эрес ажылын барымдаалавайн, ортулуктуң бойдус байлааны-биле үнтеп ап турар. Олар Пуэрто-Риконуң экономиказының 90 хуузун долузу-биле контрольдап турар. АКШ-тың корпорацияларының ортулукту үнтээш, чылда ап турар арыг орулгазы 1,3 миллиард доллар бооп турар. Америк монополиаларның үнтээшкини Пуэрто-Риконуң үш миллион чонун [illegible] Бөгүн [illegible] 71 хуузу [illegible] байдалда, а ажыл кылып шыдаар бүгү чонуң 40 хуузу ажыл чок.

Пуэрто-Риконуң чону чүтле хамаарышпас, тускайлаң [illegible] да амыдырал байдалы экижиир дээрин барып турар. Истеп-сүрүүшкүннер, суд-полиция репрессиялары бооп турза даа, национал хосталга дээш демиселин калбартан. [illegible] күштери оларны делгей турар.

Деколонизация талазы-биле КНО-нуң тускай комитединге АКШ-ка [illegible] шыңгыызы-биле дыңналып турган. Пуэрто-Риконуң хөй-нийтиниң төлээлекчилери, конгрессменнер, профэвилел удуртукчулары ынаарге үнүп келгеш, ук ортулукка колония байдалын кезээ эртпес турарынче угланган Вашингтоннуң политиказын буруу шаап турган.

«Америк монополиялар ортулуктуң байлаан үптеп ап турган, оон чонун ядыы-түреги чоруунга чедирген» деп, тайбың талалакчыларының Пуэрто-Рико комитединиң даргазы Эвейда Васкес чугаалаан. Каттышкан Штаттарда алдыржып турар Пуэрто-Риконуң «экономиктиг өзүлдезин [illegible]» программазы [illegible] болгаш АКШ-тың ёзулуг арнын база бодалын илередипкен.

Тускай комитеттиң хуралы доозулган, КНО-нуң штаб-квартиразындан Ист-Ривержэ үнүп келдим. Оон мурнуу талазында ногаан скверде пуэрто-рико улустуң демиселин деткиир митинг болган тур. «Пуэрто-Рикога хосталга!», «Америк кара-бажыңнарда хилинчектеттирип турар пуэрто-рико патриоттарга хосталга!» деп митингиниң киржикчилери кыйгырып турду деп ол чугаалаан.

В. РЕШЕТИЛОВ.
СЭТА-ның корреспондентизи.

НЬЮ-ЙОРК.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

ВОЛГОГРАД. (СЭТА). Областың чер ажылдыглары күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Олар Төрээн чурттуң курлавырынга 4 миллион 510 муң тонна тарааны азы беш чылдың үшкү чылында көрдүнген пландан 1420 муң тонна хөйнү саткан.

Бедиткен социалистиг хүлээлгени чедиишкинниг күүседир дээш чарышты коммунистер баштап турар. Партийның бүгү көдээ райкомнарының чанында дужут штабтарын тургускан. Депутаттар постулары болгаш бөлүктери, улус контролёрлар, комсомол организациялары партия организацияларының удуртулгазы-биле массалыг социалистиг чарышты калбартып, ажаап алыышкынга инатовчуларның аргазын чогаадыкчы ёзу-биле ажыглап турар, көдээниң ишчилериниң техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга үлегер-чижекти коммунистер көргүзүп турар. Чернышевск районда «Ударник» совхозтуң комбайнери П. А. Богатырев бедик түңнелди чедип алган. Ол—27 муң центнер тарааны областа бир дугаарында бастырган. Комсомолчу С. Мисаев бо көргүзүгге чоокшулап келген.

Бо чылгы ажаап алыышкын үезинде областың 1900 хире комбайнерлериниң кижи бүрүзү 10 муңдан хөй центнер тарааны бастырган. Чолаачылар эрес-маадырлыг ажылдап турар. Хоорайларның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң коллективтери көдээ ишчилерге улуг дузаны чедирген. Москва, Владимир, Иваново областарның чолаачылары волгоградчыларга улуг дузаны чедирген.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Кызыл районда «Тилелиг» совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи, коммунист Доржу Саалевич Дандар-биле чооң мурнунда каш-даа удаа ужурашкан бис. Таныш болгаш, оон-биле бо удаада база-ла сеткил-сагыш хандыр хөөрештивис. Ол бодунуң дугайында чүве чугаалаар хөңнү чок, кады ажылдап турар механизатор өөрүнүң, оларның ажыл-херээниң дугайында хөйнү чугаалаар чаңчылдыг кижи. Бо удаада база ындыг болду.

— Бистиң совхозка мурнунда турган үүрмек, бичии трактор-хову бригадаларын ам комплекстиг механизастаттынган улуг отрядтар кылдыр кадыпкан болгай. Бистиң механизаторларывыс ам шупту үжен кижи № 1 отрядта чаңгыс кижи дег ажылдап турар. Мынчаар чаңгыс улуг отряд кылдыр каттыштырып, хамык күштү мөөннеп алгаш ажылдаарга бежин демниг апаар чүве-дир — дей-дир.

Ол Чедерниң хоор сарыг тараа чаптыыган делгем ховузунче бир көзек кайгап көрүп олур. Оон соонда чугаазын оожум уламчылады:

— Бистиң № 1 отрядтың механизаторлары бо чылын сес муң ажыг гектар черге тарылга ажылын чоруткан бис. Агаар-бойдус кандаажыны-биле бергелерге таварыштырбаан чүве болза, хову-шөлдерге тараан дөрт муң гектар кызыл-тазывыстан, ийи муң - га арбайывыстан база өске-даа тараа культураларывыстан чаагай дүжүттү алыр турган бис. Ынчалза-даа үнген тарааларны кышка хүүгааң чидарыг чок ажаап алыр дээш ам шуурүү ажылдап тур бис. Дүжүт ажаалдазынга хензиг-даа чидириг турбас ужурлуг.

— Силер бодуңарның хөй чылдар дургузунда ажылдап келгеш чедип алган байлак дуржулгаңарны аныяк механизаторларга канчаар дамчыдып берип турар силер, Доржу Саалевич? — деп, оон сонуургадым.

Ол бичии бодангаш, мынчаар чугаалады:

— Кижи ажылды хол-биле тудуп, кылып турган мергежиир. От ышкаш ажылга кол-ла чүве чаңгыс аай быжыг сагылга-чуруум херек. Машина-техниканы камныг ажыглаар, кывар-чаар чүүлдү камнаары дээш, мында болза чогуур чүүлдер-ле хөй. Бо-ла бүгү чүүлдерни аныяк механизаторларга үргүлчү сагындырып, оларга айтып берип даа турар мен. Хамыктың мурнунда оларга күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзер апаар.

Улуг, биче механизаторлар ону аажок хүндүлээр. Ол ажыл дөңнде бодунга база эш-өөрүнге-даа шыңгыы негелделиг.

— Силерниң ажылдап база чурттап келген үелерниң дургузунда черле кандыг онзагай болуушкуннуг хүннер турганыл, Доржу Саалевич? — деп айтырарымга, ол өөрүшкүлүг мынчаар чугаалады:

— Коммунистиг партияның хүрээлеңинге кирген хүнүмнү кажан-даа утпас мен... Бодумнуң дуржулгамны аныяк механизатор оолдарга айтып бээрин оралдажып чоруур мен. Аныяктарны ажылчы мөзү-шынарга чаңчыктырары хоочун салгалдың хүлээлгези-дир.

Доржу Саалевич 1950 чылдан эгелеп механизаторлап ажылдаан. Ол Кызылдың көдээ ажыл-агыйның механизация училищезин дооскаш, баштай төрээн Бай-Тайгазынга барып трактористеп эгелээн. Ынчангы аныяк комсомолчу оолдуң баштайгы күш-ажылчы базымынга таварышкан бергелерге моондакталып, тура душпаан. Харын-даа оларны быжыг тура-сорук биле ажып эртип келген.

Онзагай ажыл-ижинге харысалгалыг, ниитиниң ажыл-херээн бодунуңундан бедик көөр аныяк механизатор чоорту кызымак күш-ажылы-биле чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чедип алган. Ол чедиишкиннер ону өөртүрген.

1958 чылда ол комсомолчу путёвка-биле Чедерде кур чер совхозунга трактористеп чанып келген. Ажыл-ишти бедиг мөзү-шынарлыг оол Чедерниң ховузунга «кан аъдын» сагыш хандыр баштарып, кур болган куруккан черлерни ажыглалга киирериге бодунуң үлүүн киирген.

Ам Доржу Саалевич Дандар «Тилелиг» совхозтуң мурнакчы механизатору. Оон ажылдап турары № 2 комплекстиг механизастаттынган отрядта кызымак ажыл-ишчи кижилер, төлептиг коммунистер Хертек Ичин-Доржу, Моңгуш Кызыл-оол, Тумат Аңгыр-оол дээш өскелер-даа бар. Олар база-ла кызымак, күш-ажылчы эжиниң чедиишкиннеринге чоргаарланып чоруурлар.

Дуржулгалыг механизатор Доржу Саалевич Төрээн чурттуң найысылалы — Москвага ийи удаа чедип, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгези-биле таныжып, бодунуң ажылынга ажыктыг чүүлдерни шиңгээдип алгаш келген. Ол ышкаш эрткен чылын ол Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының Москвага болуп эрткен хуралынга база киришкен.

Бөдүүн, кызымак ажылчы механизаторнуң күш-ажылчы чедиишкиннерин Совет чазак бедик-биле үнелээн. Ол Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү болгаш ийиги чергелери-биле шаңнаткан. Ол ышкаш оон хөрээнде «Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алганы дээш» деп медаль база Ленинниң юбилей медалы чайынап чоруур.

ЧУРУКТА: механизатор Доржу Дандар.

Х. ХЕРЕЛ.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

ШЫНГА харыызы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Бо чылдың август 22-де үнген № 135 «Шын» солунга солунуң тускай корреспондентизи Х. Моңгуштуң «Үе негээн келген» деп чүүлү парлаттынган.

СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары С. К. Орус-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза: солунга парлаттынган бүгү фактылар шын, ыыр боон бадыткаттынган. Мал чемниң белеткелинде четпестерни дарый чайладыры-биле арбажок чугула хемчеглерни СЭКП райкому болгаш райкүүском ап чоруткан. Совхозтар директорларының болгаш өске-даа удуртукчуларының мал чем белеткээриниге киржип турарының талазы-биле информацияларын алган. Мал чемниң белеткелиниң талазы-биле ажылды четпес организастаазы дээш, совхозтар директорлары эштер В. Куигаа биле С. Хөндүр оларга партия талазы-биле хемчег хүлээткен.

Ап чоруттунган хемчеглерниң түңнелинде район августуң ниити декадазында [illegible] мал чемин белеткээринге [illegible] болган.

Парлалга чагыдылгазы

Хөй-нийти тарадыкчыларга даяныр

Солуннарны болгаш журналдарны ог-бүле бүрүзүнге чедирер деп улуг харысалгалыг болгаш хүндүлүг ажылды чер-черде парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары чорудуп турар. Олар ооргу беш чылдың үшкү чылының парлалга чагыдылгазын багай эвес чоруткаңнар. Ырак Тожунуң аңчызы-даа, даглыг Мөген-Бүрениниң хойжузу-даа, Эрзин биле Тес-Хемниң малчыннары-даа — республиканың бүгү булуңнарында чурттап турар чон солуннарны болгаш журналдарны чагып алган номчуп турар болганы парлалганың хөй-нийти тарадыкчыларының кылып бүдүрген ажылының түңнели ол.

Ылангыя Кызыл хоорайның парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары улуг ажылды чоруткан. Найысылалдың «Союзпечать» агентилелиниң начальниги Е. В. Мурашко солуннарны болгаш журналдарны чон чагып алган турар дээш улуг организакчы ажылды чоруткан. Оон түңнелинде чүм кижиге 1243 чагыдылга онаажып турар.

Хоорайның бүгү албан болгаш бүдүрүлге черлеринде парлалганың үш чүс ажыг хөй-нийти тарадыкчылары доктаамал ажылдап турарлар. Аэропортта парлалганың хөй-нийти тарадыкчызы В. И. Шадрин каш чыл дургузунда эң идепкейлиг ажылдап келген. Ол эрткен чылын парлалга чагыдылгазын эң эки чоруткан болгаш бо чылын парлалга чагыдылгазын база идепкейлиг чорудуп турар. Солуннарны болгаш журналдарны чагыдар талазы-биле авиаторларның коллективи ам безин эрткен чылдың деңнелинге четкен. № 3 автотранспорт бүдүрүлгезинде парлалганың хөй-нийти тарадыкчызы Р. В. Домрачеваның эки ажылдап турарын база демдеглээр херек. Ол тарадыкчы чагыдылганы ам-даа чорудар хиреде эрткен чылын турган деңнелге бичии-ле четпейн турар. Пассажирлер АТБ-зиниң коллективинде солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы база багай эвес чоруп турар.

Бо чылдың парлалга чагыдылгазы эки эгелээн-даа, парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары чер-черде ажылдап турза-даа четпестер ам-даа бар бооп турарын демдеглээр чогуур.

Найысылалдың «Союзпечать» агентилелинде сентябрь 15-тери оперативтиг медээни ёзугаар алгаш көөрге, эрткен чылдың бо үезинде алды муң солуннарны болгаш журналдарны чагыдыпкан турган болза, ам ол чурагай чаа-ла ийи муң чедип турар. Моон алгаш көөрге, парлалганың хөй-нийти тарадыкчыларының мурнунда күүседир сорулга ам-даа улуг бооп турар.

Хоорайның «Союзпечать» агентилелиниң начальниги эш Мурашконуң медеглеп турары-биле алырга «Правда», «Известия», «Труд» дээш ышкаш төп солуннарның болгаш партийжи журналдарның чагыдылгазы кошкак чорып турар. Оон ыңай начальниктың оперативтиг медээге [illegible] биле алырга, хоорайның бүгү тудуг организацияларында парлалга чагыдылгазы кончуг багай чорып турар. Ылангыя «Тыва тудуг» трестиң коллективи амга чедир чүгле он экземпляр «Тувинская правда» солунну чагыдып алган бооп турар. № 14 тудуг эргелелиниң улуг коллективи алды экземпляр «Правда», алды экземпляр «Комсомольская правда» чагыдып алган.

Коллективтерде партия организациялары парлалга чагыдылгазынче эвээш кичээнгей салып турарының түңнелинде солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы кошкак чорып турары чугаажок. Парлалганың хөй-нийти тарадыкчыларын идеология фронтузунуң ажылдакчылары [illegible] чер-черде партия организациялары оларны дамчыштыр ажылдары күзенчиг.

С. ТАМБА.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

КАЗАХСТАН: МИЛЛИОН АКША КАМНААР ГРАММНАР

Ермаковск ГРЭС-тиң дүн, хүн дургузунда ажылдаарынга четчир эргежок чугула одаар чүүлдү ол улус чылыдылга станциязының коллективи беш чылдың эгезинден бээр камнап алган.

Камналганың шыңгыы чуруму — бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер дээш республиканың энергетиктериниң калбарткан демиселиниң кол угланыышкыннарының бирээзи. Чылыдылга-биле ажылдаар станцияларның дериишкиннерин чаартыр, одаар чүүлдүң, чылыгның болгаш бустуң чарыгдалын камнаар талазы-биле алды чүс ажыг хемчеглерни боттандырган. Бүгү электростанцияларның котелдарының болгаш турбогенераторларының ажылдаарын бүрүн автоматчыткан. Ол чорук одаар чүүлдүң киловатт чарыгдалын сес грамм чедир кызырар арганы берген. Моон сонгаар гы чаартылганың, бүдүрүлгениң автоматчыдарының, эргелеп башкарылгазын болгаш контрольдун электроннуг херекселдерин шиңгээдип алырының күсели-биле камнап алдынган одаар чүүл-биле чыл төнчүзүнге чедир 23 миллион ажыг киловатт-шак электро энергиязын ажылдап үндүрер.

ЛИТВА: СОВХОЗ — СҮТ «ФАБРИКАЗЫ»

Тракайскиниң мелиорация чорудар тудуг-монтаж эргелели тараа культураларының өстүрериниге ажыглаар 500 гектар шөлдү «Меркие» совхозка хүлээдип берген.

Малдың быжыг чемсуурунга үнделилээш, инектерниң баш санын совхоз дыка көвүдеткен. Сүттү бүдүрериниң үлетпүр эргазы-биле боттандырарынче шилчиткен. 1600 инектер турар сүт-бараан комплекиниң тулуу калбарган. Совхозта сүт «фабриказының» инектерин белок холуксаалыг ногаан чемнер-биле азырарынче бүрүн шилчиткен. Литвада мал ажылының эртем-шинчилел институдунуң шенелде ажыл-агыйының болгаш Паневежек районда «Эршкеел» колхозтуң дуржулгазы саар инектерни ынчаар азыраарының ажыктыын бадыткаан.

МОЛДАВИЯ: АЙЫТКАН ПРОГРАММА ЁЗУГААР

Кишинёвтуң эртемденнериниң чогааткан, иштеп кылган установказынга чүс бызааларны чөмгерип, азырап болур. Операторнуң айыткан программазы ёзугаар сүт болгаш чалан сүттүң солуксузу саваларга куттуна бээр. Холуксаалыг чемни резина эмискиттерже дамчыдыптар. Савада чем доосту бээрге, даранзында чемни установка белеткеп эгелээр. Ону белеткээрнинге чүгле каш секундалар четчир.

АРМЕНИЯ: СПЕЦИАЛИЗАЦИЯНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Кировоканның С. Шаумян аттыг дааранылга каттыжылгазының бүдүрүлгелерин специализаттаары доозулган. Үлетпүрнүң өл адырының социал хөгжүлдезиниң планында специализацияны айыткан турган. Каттыжылгазының фабрика бүрүзү хептиң чүгле чаңгыс хевир аймаан бүдүрүп эгелээн. Кылыгларның ассортиментизин чаартыр, продукцияның шынарын бедидер арганы специализация хандырган.

(СЭТА-ның корр.)

УРАН-ШЕВЕР КЫЛЫГЛАР

Тыва улус шаандан тура тускай онзагай шынарлыг культуралыг чораан. Чоннуң күш-ажылчы амыдыралы болгаш дарлакчыларга удур хөй чүс чылдардагы демиселн маадырлыг тоолдарда ырларда, үлегер домактарда болгаш тывызыктарда сиңниккен.

Улус чон музыканы чогаадып, игил, бызаанчы, дошпулуур, хомус, чадаган ышкаш хөгжүм херекселдерин эдилеп келген.

Тыва уран-шеверлер ыяштан, даштан болгаш демирден янзы-бүрү дүрзү-хевирин чазап, сиилбип билир чораннар. Ол бүгү ам Коммунистиг партияның, Совет чазактың ленинчи национал политиказының ачызында улам бүрүнгээр сайзыралды алган. Оон бир чижээн Кызылдың мебель фабриказында сүй белектер кылып турар цехтиң ажылындан безин тодаргай көрүп болур.

Бо цехти иий чыл мурнунда организастап тургускан. Ам ында 27 уран-шевер мастерлер база чурукчулар ажылдап турар. Оларның кылып турар эдилелдерин кичээнгейлиг сонуургап кааргe, черле бир янзы онзагай.

Цехте ыяштан янзы-бүрү сүй белектер чазап кылыр бир салбыр бар. Ында алды кижи ажылдап турар. Моңгун хереэженнерниң чайын кедер бедик ыяш ээжектиг чараш идиктерин белек кылдыр кылып турар. Оларның даштыкы хевири безин тускай чараш көстүр. Оларны кылыр талазы-биле аныяк уран-шевер мастер Владимир Има улуг мергежилдиг. Ол бо чылын Москваның Абрамцево уран чүүл училищезинге бир ай чартык хүрээ ажылдап көрүп өөренгеш, болуунун тазаныр мергежилин улам бедиткен.

Бо цехте тыва улустуң шаандан тура эдилеп чораан эт-херекселдери: деспи, шай, тараа согааштарының хевирлерин база көрүштүг чараш белектер кылдыр кылып турар. Бо-ла бүгү белектерни чараш кылдыр кылып үндүрериниге цехтиң улуг чурукчузу Аркадий Андриянович Бузмаковтуң ролю улуг.

Ол стол кырынга калбак ак саазынны чада салып алган, моон соңгаар белеткеп кылыр белектерниң майыктарын, хевир-дүрзүлерин янзы-бүрү хевирлерлиг кылдыр чуруп олур.

— Бажыңның кудазынга тургузуп ажыглаар белектерниң хевир-дүрзүлерин чуруп белеткеп орарым бо-дур. Боларның эки хевирлери башаттынган соонда, оларны кылып эгелээр—деп, ол өөрүшкүлүг чугаалады. — Көрбес силер бе, херээжен улус кудугага салып ажыглазын дээш бинни деспилерни, согааштарны, шай хаптарын. Дылгап үгер, ыт дорааны калбак дургайларны база ында чуругуладым. Шай дүг, перец хаар хаптарының хевирлери база бар.

Оларны кижи көрүп турарга, шынап-ла хөлчок чараш. Аныяк чурукчу эдилел белектерниң даштыкы хевири көрүштүг, каас болзун дээш хөлчок кызып турар.

Цехте тыва улустуң национал тыва хептерни угулзалап каастап турар тускай салбыр база бар. Бо угулза алымдагынга Москваның Калинин аттыг уран чурулга училищезин иий чыл бурунгаар дооскаш, ажылдап чедип келген чурукчу Светлана Константиновна Фесина база улуг үлүг-хуузун киирип турар.

Бир кар хире назылыг бичии уруглар угулзалап даараан идиктер, херээжен улустуң кедер бөрттери, хол хаптары, аныяк кыстар кедер угулзалап даараан чени чок хөйлеңнер, юбкалар кижиниң кичээнгейин дораан хаара туда бээр.

Хептерни угулзалап даараар турар салбырда 15 кижи ажылдап турар болгаш ол эрткен иий айда 3,5 муң рубльдең продукцияны бүдүрген. Бо ажылдарга хоорайның дааранып уран-шевер кижилериниң күжүн база киириштирип турар. Оларның аразында Адачурттуң Улуг дайынының киржикчилери, күш-ажылдың хоочуннары, пенсионерлер база бар.

Уран-шевер даараныкчылар Ханды Сайын-оол, Тамара Самдан, Татьяна Белоярская болгаш өскелер-даа кылымак болуп, кылган чүүлдерин шынарлыг кылдыр даарап турарлар.

Чонар-даштан дириг амытаннарның хевир-дүрзүлерин уран-шевер сиилбип кылыр талазы-биле аныяк мастер Нурзат Байдыков тывынгыр арга-биле ажылдап турар. Оон чонар-даштан кылган сүй белектери кончуг көрүштүг. Ынчангаш оларны улус улуг сонуургал-биле садып ап турар. Ол ышкаш Биче-оол Ганмалаар биле Елизавета Түлүш база чонар-даштан сиилбиир ажылын уран-шевер кылып турар. Олар ам боттарының мергежилин улам бедидер дээш Москваның Абрамцево уран чүүл училищезиниң түр курстарынче өөренип чоруткан.

Тыва улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг уран чогаадылгазының янзы-бүрү хевирлиг сүй белектерин нептередип, чон ортузунга тарадырынга бо цехтиң ролю улуг.

Х. ХЕРЕЛ.

ХҮНЧҮГЕШ

Э З И Р

Эзир далайдан ыракта улуг орук чанынга уя туткан. Анаа төрүп алган.

Бир-ле катап ыяш чанынга улус ажылдап турган. Уязынга эзир улуг балык теп алгаш, олчалыг ужуп келген. Кижилер балыкты көрүп кааш, ыяшты долганы бергеннер. Эзирже даштар октап, алгыржып-кышкыржып эгелээннер.

Эзир балыкты ыпкынывыткан. Кижилер ону өрү көдүрүп кааш, чорүй барганнар.

Эзир уязын эриннге олуруп алган. Эзир оолдары баштарын көдүрүп келгилээш, мыжырткайнып эгелээннер, чем дилеп турарлары ол.

Эзир моган-шылай берген болган, далайже дедир ужуп шылаваан. Уязынче кире берген. Оолдарын чалгыннары-биле шуглап алгаш, эргеледип, оларның чалгынчыгаштарын сүйбагылап, бичии мазарын олардан дилээн ышкаш болган.

Ынчалза-даа хөй катап эргелеткен түдумна оларның мыжыраары кедерей турган.

Ындыг боорга, олардан бичии ырады ужа бергеш, ыяштың үстүкү будуунга олуруп алган...

Эзир оолдары кээргенчии сүргей кыдыр улам дынзыг мыжырашкан.

Оон хенертен эзир ыткыр олипкеш, чалгыннарын хере каапкаш, далайже аары сүргей ужупкан. Ол орай кежээ ээп келген, ол чавыс, оожум ужуп чоруп орган. Ооң аспаанда база-ла улуг балык бар болган.

Уже чоокшулап келгеш, улус бо ирги бе дээш ынай-бээр көрүнгүлээн. Чалгыннарын ол дүрген кызыпкаш, уязының эринге олуруп алган.

Эзир оолдары баштарын көдүргүлеп келгеш, аастарын ашканнар. Балыкты үзе-часа соккулааш, оолдарын ол чемгерген.

Бося САНГАДЖИЕВА.

А А Р Н О М

Делгер калай номчуп орган,
Дерп безин токту берген.
Баарынга бичия оглу
Паровоз деп ойнап орган.
Делгер калай номун хаггаш,
— Ленинн-ле аар ном-дур—дигеш,
Чанында бир сандай орта
Салып каггаш чүвен иргин.
Бичии оглу туруп келгеш,
Амдыы номну көдүргештиг
— Аар-даа эвес ном-на-дыр—деп,
Ававынга харыылаан-дыр.

1. Чылыг орууудан очулдурган.

К У Л У Н У М

Кулурутун ходуннатчан
Кулунчугым, чарашпайым!
Авазындан чыла калбас,
Аттыг ынак эргелейим
Аштап, сүйбап эргеледир,
Амданныг чем бээр боорга
Ээн менээ чедип келгеш,
Эргеленип туру сен бе?

Бистиң чуртта бичии чаштар Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынынга бүргедип, өнаг иштинде бүүрек дег оаун доругуп турар. Чаш уруг незинниң эмнии ээп, доругуп келгеш, ясли-садикке, ооң соонда школага өөренип кирер. А оон соонда «алгызын» хергеш, ортумак азы дээди өөредилге черлеринче ужугуп кирер. Эртем-билиг чедип алгаш, Төрээн чуртунуң чечектелиишкини дээш боттарының үүүн киирикштирер. Совет чаштарының амыдыралдың тереңинче кирер оруу шак ындыг ажык-делгем.

ЧУРУКТА: садикте бичии уруглар.

ФОТОГРАФ — ДЕПУТАТ

Самагалдай суурда эң хөлдүг черлерниң бирээзи районнуң амыдырал хандырылга комбинадының чурук тыртар чери. Оон үнген, кирген чон үзүлбес. Ол массалыг черни фотограф Күнгаа Даш-оол ээлеп турар.

Даш-оол шагдан тура-ла уран чурулгага ынак чораан. Ол Самагалдайның Культура бажыңынга чурукчулап ажылдап-даа чораан. Чурук чуруурундан аңгыда чурук тыртарын база катай өөренип алыр күзел аңаа шагда-ла хайныгып чораан. Ынчангаш Даш-оол 1972 чылда Москва хоорунга фотографияның тускай өөредилгезин эрткен. Ооң соонда ол чурук тыртар ажылче чүмү-биле шилчээн. Ол ... дээш ... Даш-оолдуң бо онзагай чүвезин ооң шалып ажылдаарында. Аңаа тырттырып каап кижи каш минута болгаш-ла чагып каап чуруун күзээн хемчээлдии-биле ап алыр.

Даш-оол уран-шевер чуруунуң бедүрүндан ынчаар бүдүрүлгениң ... чыла. Ол өөгү беш чылдың үшкү чылының бирги чартыының планнын онаалдазын 137 хуу, август айның—112 хуу күүсеткен.

Самагалдайның үшкү соңгулда округунуң чону бүдүрүлгениң мурнакчызы фотографты суур Совединиң депутадынга соңгуп алганнар.

Улус депутаттарының Самагалдай суур Совединиң күүседикчи комитединиң даргазы С. М. Байыр-оол чуруккy, фотограф депутаттың ажылын мынчаар үнелеп турар:

— Даш-оол Бууевич Күнгаа депутат хүлээлгезин долу күүседип турар. Суур Совединиң сессиязы эрткен соонда ол ... хүлээп айтырыгны дораан билген турар. Ооң округунда улустуң чурум үрээр чоруу ... эвээжеп турар апарган.

Фотограф депутаттың ам-даа чедиишкиннииг ажылдаарынга элээн чүүлдер, янзы-бүрү химикаттар херегленин турар. ... хандырылга комбинадының дирекциязы черии бодунуң фотографын четче кичээнгейин салырын күзээр бис.

Тес-Хем район.

О. ЧИНМИТ.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

ШЫҢГЫЫ КӨӨР

«Шын» солуннуң арыннарында оорлаар орукчуларга хамааржыр материалдарны доктаамал парлап үндүрүп, бо чугула айтырыгны үезинде көдүрүп, чугаалажып турарын кончуг чүүлдүг деп көрүп турар мен. ... болганымда, Эрзин районнуң девискээринде оорлаар чоруктар-биле демисел ажылының канчаар тургустунганын бижиир бодадым.

Районда ниитизи-биле ниитинии-даа, хамаатыларның хууда мал-маганын оорлаар, самчыгдаар чоруктар эрткен чылдарга демнээрге өскен. Бо чылдың эрткен өөс айларында безин ол сан-түң эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, коскуу-биле көвүдээн. ... көргүзерин Тес-Хем районга алаарын садыпкаш, ... турган туттурган. А. Кенден даарии мооң мурнунда база оор херек үүлгеткеш, хостадгазын казывыт шиитирип чораан. Ол оон бодунга чогумчалыг кандыг-даа түннел үндүрбээн. Арыг-чааган амыдыралдың оруунче кирер тудум, ам база оор херек-биле холбашкан, хөөйлүу бурунаар буруудаттырып турар.

Ленин аттыг совхозтуң сигеи белеткээр бригадазынга ажылдап турган бөлүк аныяктар инек кадарчызы А. Серендуктуң ажаап-карактап олурган инээн одарга чорда, сүрүп аппаргаш, соп алганнар. Ол херекти бригаданың учетчиктери (херекке оларның оолдары база киришкен) Г. Талчын, К. Куулар олар көрүп, билип турааа-даа, ону херекке албайн, тоомча чок чоруп барганнар. ... ооң ... рынга удур эптеш чок демиселди чорудары—хамааты кижиниң хүлээлгези. Үстүнде ... чорукка удур демиселди ... ооң суттуу, ак сеткилдиг эвес чорууп көргүскеннер. Мурнунда оор херек үүлгеткеш, шииттирип чораан С. Бүрбү Нарында чаш ажылагыш участогунга ажылдап тура, совхозка хамааржыр инекти оорлап, сүрүп экелгеш соккаш, малдың эъдин садып тура, туттурган. Ол херекти дарый илередип, тодарадыр талазы-биле совхозтуң дирекциязы, кедээ Совет кандыг-даа хемчег албаан, истелге органының ажылдакчыларының келирин манап турганы канчап-даа таарышпас.

Үстүнде көргүскеним оор херектер-биле холбаштыр районнуң ажыл-агыйларында мал ажылында ажылдап турар чамдык кижилер хүлээнген ажылынга харысалга чогу-биле ниитиниң малын чидирип, сам... турар. ... кадарчызы П. Саадан херектен чок чоруу-биле ажыл-агыйның 25 инээн чидирип, 6954 рубль түңнүг карагы ... Ол-ла совхозтуң ... кадарчызы Д. Соян дээрги база бодунуң буруузу-биле 15 шарыны чидирип, ажыл-агыйга 5622 рубльдың каражa когаралын чедирген. Үстүнде иий кадарчы үүлгеткен херээн хөөйлү ёзугаар харыылаар. Бо янзылыг чижектерни хөйү-биле киирип болур.

Моон алгаш көөрге, совхозтарның дирекциялары, специалистери мал ажылынга кижилер хүлээп алыр айтырыгны четпес көрүп турар болгаш малдың учёт-отчёдун экижидеринче кичээнгей салбайн турар. Кандыг-даа ... малчыннарның аксындан даңзы тургузар ийикпе, азы дулагалдыг болган кижилерге төлээр хуусаа бергеш, ук малчынның малын четче кылдыр киирнтер чоруктар бар.

Үстүнде көргүскеним чижектер оорлаар чорукка удур демисел талазы-биле ажылда четпестер болгаш чедер кылдынмайн турар чүүлдер ам-даа хөй дээрзин айтып турар. «Ниитиниң болгаш хамаатыларның ... оорлаар чорукка удур ... СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырары-биле бөттүг хемчеглерни ап чорудары чугула. Оорлаар чорукка удур демиселди бүгү талалыг күштелдирип, ажылчы чон ортузунга тайылбыр-массалыг кижизидилгени ажылдыы чорудуп, оор кылып чоруур кижилерни, шыңгыы контрольга алыры чугула.

С. МОРГУЙ.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«АБВГДейка».
11.25—«Силерге, ада-иелер».
11.55—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.25—«Озал-ондак чок пинчээшкин». Дамчыдылгазы ССРЭ-ниң ИХМ-ниң КАИ-ниң эргелелиниң начальниги Н. Д. Соронин чорудар.
12.55—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Бурунчиниң Орус музейи. Чаа көргүзүглер. 1-ги дамчылга.
13.20—Чечен-Ингуш АССР-ниң «Вайнах» деп күрүне ансамблиниң концерти.
13.55—«Москва—Ырлакы Чөөн чүк». В. Гризодубова, П. Осипенко, М. Раскова оларның ужудуушкунунуң 40 чыл болганынга.
14.15—«Литературлуг номчулга». А. Грин—«Ак-кызыл парустар».
15.15—«Кадыкшыл» программазының почтазы. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
15.30—«Ону шыдаар силер».
16.35—Кургаарга фильм. «Эртенги чежер». Уран-чечек телефильм.
18.30—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы журналист В. М. Песков чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—Мультфильмнер программазы: «Корунчуку», «Адыр, маңа!».
20.15—«Баштайгы көргүзүгнуң мурнунда».
21.15—«Бедик хендир кырлакчылары». Фильм-концерт.
21.40—«Петербургтуң каңы болгаш алдыны». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Чедер чылдарның Американзы» деп циклден 10-гу фильм. Автору Е. С. Зорин.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Спорт программазы. Чапсарла — медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга кежүп турар будуутаар, чагбас. Бөрүмин чук угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык районнарга 14—19, Кызылга 21—23 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы Н. Н. САТ.

Эргим номчукчулар!
«Ш Ы Н»
солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ: чылда 6 рубль.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың күрүнениң педагогика институду белетиел салбырынга студентилер хүлээп алыр. Белеткел салбырында үш факультет бар: физика-математика, педагогика болгаш филология. Кирерин күзээннер школа дооскаңнының соонда бир чылдан эвээш эвес күш-ажыл стажтыг болур. Ажылдың ссолгу чылында стаж үзүктел чок болур ужурлуг. Совхозтар ажылчыннарының үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннарын, тудугжуларны, транспорт болгаш харылзаа черлериниң ажылдакчыларын, Совет Армиядан халашканнарны хүлээп алыр.

Кирерин күзээннер даразында документилерни дужаар: институттуң ректорунга билдириишкин, өргүмчиниң дугайында документ, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, бүдүрүлгениң өөредири-биле чорудкан бижик, бүдүрүлге характеристиказы, 286 майык бүргаар эмчи шинзылгазы, 6 фото-чурук (3х4 см хемчээлдиг).

Документилерни ноябрь 22-ге чедир хүлээп алыр, кирериниң күзээннер-биле беседаны 1978 чылдың ноябрь 23-те чорудар.

Өөредилге 1978 чылдың декабрь 1-ден эгелээр.

Өөренир хуусаазы 7 ай.

Белеткел салбырынга дээрин үнериниң шылгаадаларын ... дужааганнары институтка кирериниң шылгалдазы чокка кирер.

Белеткел салбыры Кызылдың педагогикалыгдуңнуң хуулукку салбырынга дыннакчыларны белеткээр.

Документилерни даразындада адреске чорудар: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, пединститут, белетиел салбыры.**

Республиканың тудуг мастерлериниң школазы 1978—1979 өөредилге чылында өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренир хуусаазы 1 чыл. Өөредилге 1978 чылдың октябрь 1-ден эгелээр.

Школаны дооскаңнарга тудуг талазы-биле мастер атты болгаш херечилели тыпсыр.

Совхозтардан, тудуг болгаш өске-даа организациялардан келгеннерни болгаш а ол ышкаш 18 хардан өрү назылыг 7—8 класстан кудуу эвес эртемниг күзээн кижилерни өөредилгеге хүлээп алыр.

Өөредилге-биле ... организацияларны ... өөредилгеге материалдыг дуза көргүзерин сүмелээр.

Школа өөреникчилерни айда 14 рубль хемчээлдиг стипендия-биле, ... база ... хандырар.

Кирерин күзээннер школаның директорунга даразында документилерни чорудар: билдириишкин, автобиографиязы, артемниң дугайында документ, кадыкшылының дугайында шинзылга, паспортту боду эккеп көргүзер.

Школаның адрези: **Тыва АССР, Туран хоорай, Пайырал кудумчузу, 13.**

Турнам болгаш экскурсиялар талазы-биле область чөвүлелиниң путёвкалары-биле «Найырал» турбазазынче чорутар туристерниң кичээнгейинге!

Кызыл хоорайда чурттап турар туристерниң бүрүткелин сентябрь 27—28-те чорудар.

Республиканың районнарының туристерниң бүрүткелин сентябрь 29-та 8 шактан 18 шакка чедир чорудар.

Кызыл хоорайдан туристер сентябрь 30-те эртенгиниң 10 шакта күш-культура бажыңының чанындан автобустап чоруур. Адрези: Интернациональная кудумчузу, 1.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Приключения» 9.30, 11.20, 13.10 15.05, 17.00, 18.55, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Муң чедимче чок чорук болгаш чаңгыс чедимче» 9.15, 10.45, 14.00, 15.30; «Каргыс шагдан ...» 12.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вий» 15.00, «Гармония» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Картуш» 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-38, 2-21-72, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-31-43, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, дыңнадыр килдизиниң 2-23-64, чугаа килдизиниң 2-22-21, информация база совет тургузуг килдизиниң 2-29-60, корректорларның 2-21-41, бухгалтерияның 2-12-43, солун килдизиниң баштыңы 2-22-75 телефоннар доктаар.

Тираж 17331. Чагыг 2666.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00077

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 223 (10820) | 1978 чылдың сентябрь 24, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-31»: шинчилелдер

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-6» болгаш «Союз» эртем-шинчилел комплекизиниң экипажы Владимир Коваленок биле Александр Иванченков оларның ажылының он дөрткү неделязын дооступ турар.

Бойдус курлавырларын болгаш долганып турар бойдусту өөренип көөр сорулга-биле чурукка тырттырарын орбита комплекизиниң Арал далай, Ортаакы Азия республикаларының чамдык районнарының, Кавказтың кырынга ужудуп чорда чоруткан. Чурук тырттырганының соонда «Салют-6»-ның гравитацияның доктаамал байдалынче шилчээр. Ооң үезинде шинчилекчилер чайгылыышкынның эң эвээш болур болгаш аянныг «Кристалл» агрегатка космос металловедениезиниң талазы-биле эвилелтиг шенелделерни күүседир.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА — ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

СЭКП обкомунуң бюрозунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1978 чылдың сентябрьның ийиги он хонуунда мал чеми белеткээр талазы-биле районнарның социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, мал чемнери белеткээр темп эрткен он хонукта чавызааның демдеглээн. Сентябрь 21-ге чедир ниитизи-биле сигенни 110,9 муң тоннаны белеткээн азы планны 67,4 хуу күүсеткен. Он хонукта өзүлде: сиген — 7,4 хуу, сенаж — 7 хуу, витаминниг сиген далганы — 3,6 хуу болган. 149 муң тонна силосту салгаш, планны 30 хуу күүсеткен. Белеткээн мал чемнерин чемгерилге единицазынче шилчидерге 75,7 муң тонна азы 52,2 хуу боол турар.

Ийиги он хонукта мал чеми белеткээр талазы-биле дээре көргүзүглерни Тожу, Барыын-Хемчик районнар чедип алган. Мөңгүн-Тайга район сиген белеткелин республикада эң баштайы 101,3 хуу күүсеткеш, он хонукта 7,7 хуу өзүлдени чедип алган.

Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем районнар чүрүнку хевээр шуушпаң ажылдааш, планны 40,2—42,5 хуу күүсеткилээн. Он хонукта өзүлде ол районнарга чүгле 2,8—3,6 хуу болган.

Таңды, Каа-Хем районнарның совхозтарының шөлдеринде сиванны болуп алыры уламдыгып турар. Мал чемнерин кыштагларже сөөртүр ажыл салдынмаан.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза:

1978 чылдың сентябрьның ийиги он хонуунда мал чеми белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери болза:

— төп зонадан — **Тожу район** (СЭКП райкомунуң секретары С. К. Оруc-оол, райкүүском даргазы Д. О. Дарган, ВЛКСМ райкомунуң секретары И. В. Тулиш);

— барыын зонадан — **Барыын-Хемчик** район (СЭКП райкомунуң секретары Ш. П. Куулар, райкүүском даргазы С. Т. Амыр-оол, ВЛКСМ райкомунуң секретары Д. О. Саая);

— мурнуу зонадан — **Мөңгүн-Тайга** район (СЭКП райкомунуң секретары О. Н.-С. Шагдыр-оол, райкүүском даргазы Д. С. Хорлуу, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. Б. Донгак).

Тожу, Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш район бүрүзүнге 200—200 рубльдиң шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

Мал чемнери белеткээрниң темпизин күштелдирериниге, ооң курлавырларын дилеп тыварынга организакчы, политмассалыг ажылдарны күштелдирериниге, бо ажылче кижилерни болгаш техниканы немей мобилизастаарынче, социалистиг чарышты улам калбартырып, белеткээн курлавырларны камгалаарынче, оларны кыштаг, фермаларже сөөртүрүнче кичээнгейни угланыкарын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, ВЛКСМ райкомнарынга, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, кодээ Советтерге, партия, комсомол эге организацияларынга, совхозтарның ажылчын комитеттерниге болгаш директорларынга СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел, ВЛКСМ обкому дааскан.

ХЕМЧИЛЕР КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Енисейниң Ленин орденниг пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң хемчилери оңгу беш чылдың үшкү чылының эжиндирилгезиниң сезонун чедиишкинниг доозуп турар. Бо чылын олар кажангызындан-даа улуг планныг даалганы алган турган: 1978 чылдың чүгле сес айларында эргелелдиң курган чүък, нефть айыва сөөртүр судноларының болгаш пассажир теплоходтарының экипажтары 85000 тонна ыяшты салдадып сөөртүр, 2900 тонна курган чүъкту, 2025 тонна кывар-чаар материалды, 4600 пассажирни чедирер ужурлуг турган.

* — Шыварның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылының навигациязынга эки белеткелдиң түңнелинде Үстүү-Енисейге бо чылын эжиндирилгени кандыг-даа шаптык чокка эгелээн. Чагыкчылар-биле керээлерни [illegible] сөөртүр чүъктерниң хемчээлин тодаратпаан болгаш чүдүрүлге причалын таарымчалыг кылган. Ол ышкаш экипажтарның техниктиг ээредилгезин программа ёзугаар чорудуп —деп, район эргелелиниң начальниги О. В. Петров чугаалаан.—Бо хүннерде эжиндирилгениң [illegible] түңнелдерин үндүрүп болур апарган. Эрткен сес айларда ниитизи-биле 8995 тонна улус ажыл-агый чүъгүн сөөртүр турган, оон барык ийи муң тонналы хөйнү чедирип, планны 103,2 хуу күүсеткен. Ол ышкаш 17015 пассажирни чедирген. Ол дээрге планның 102,2 хуу күүсеттингени ол-дур.

Чүък болгаш пассажир-даа теплоходтарының экипаажтарының аразынга социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Ооң түңнелдерин ойшаанда үндүрүп, мурнакчыларны илередип, шаңнап-мактап келген. Ол бүгү ажылдың түңнелдеринге эки салдарлыг болганы чугаа чок.

Пароходствонуң Кызыл район эргелелиниң [illegible] чыл планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга алдар ындыр күүсеткениниң рапорттаар дээш бо хүннерде кужениишкинниг ажылдап турар. Теплоходтарның чамдызын республиканың ажыл-агыйларынга мал чемнери белеткеп, сөөртүрүнге ажыглап турар. Хемнер сыырап, суг оруу таарымча чок апарза-даа, хемчилер боттарының күш-ажылчы ээлчээн үргүлчүлевишаан, калбак херегленилдиң бараан-нарын, тудуг ыяжын болгаш мал чемнери сөөрткен суднолар ак-көк оруктарда эжиндирбишаан; олар оңгу беш чыл планын күүседиринге боттарының үлүүн киириштирер дээш кызымаккай ажылды үргүлчүлеп турар.

— Бо чылын бистиң эргелелдиң сөөртүлге күчүзү улгадып, немешкен — деп, даглыныкчы-капитан М. А. Ашак-оол чугаалаан.—Мурнуувдагы «Заряларга» улуг күштүг пассажир судноларын немешкен. Бо хүннерде сүг оруктарында «Заря-238», «Заря-239» теплоходтар пассажирлер сөөртүп турар. Ол ышкаш «Ангара-20» дээр судно база келген. Ол болза «МББ» хевириниң теплоходтарын солуур чаа хевирниң суднозу-дур. Моон соңгаар бистиң перегывые улам немежири планда көрдүнген.

Капитаннар П. Папов, Г. Молодых, Н. Капаныхин, А. П. Нугис болгаш өскелерниң-даа экипажтары сес айларның түңнелдери-биле чарышчы мурнакчы одуругларны ээлээн.

Енисей пароходствозунуң Кызыл эргелелиниң хемчилери боттарының хулээнгенин күүседип, ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн толептиг уткуурунга шиит пирлиг.

Т. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: «Ангара-20»-ниң мурнакчы экипажы—рулевой-моторист Тотмянин, матрос-повар Н. Филимонова, бирги штурман Ю. Москаленко, капитан Н. Панов; «Заря» теплоходтуң капитаны Г. Молодых биле даглыныкчы-капитан М. Ашак-оол олар судно доктааган соонда.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотолары.

Улуг-Ажыкта

Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозтуң чер ажылдакчылары оңгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында, күскү чөөн-бөгүнүң кызыпкыыштыг күжениишкинин кудулатпас, бедик көргүзүглерни чедип алыр деп шиитпирлээн. Часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге эрттирген. Баштайгы үндезинде шөлдерге тараалар шылап-ла бир деске үнүп, кулактанып, черниң ээлерин өөртүп турган. Ооң соонда эгелээн кандаажылгаже [illegible] тараалары ара сөксадыкан. Улуг-Ажыкта шөлдеринде суттарылганың болдунар аргазы чок болганда, тараажылар кудайга чалбарбаин, кажан чаъс кээрин манаваин, үнүштерниң [illegible] бо үнүштерни [illegible] ажаап турган. Кужениишкинниг ажыл халас барбаан.

Бо репортажты кылыры-биле «Бүрен» совхозтуң Улуг-Ажыкта бирги хову-трактор бригадазының [illegible] бердивис. Хүн таптыг-ла дал дүъш. Механизаторларның [illegible] бригада [illegible] кээп чемненген, а иракторларга дүъштеки [illegible] тускай машина-биле повар аппарган болду.

«Бүрен» совхозтуң № 1 хову-трактор бригадазының бригадири Андрей Степанович Кудрявцев-биле аңаа чугаалажы бердивис. Ол бистиң айтырывыска мынчаар харыылады:

— Оңгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында тараа культуларын 4400 гектарга чаштырган бис. Частай дүжүттү өстүрүп алыр дээш, механизаторлар улуг кужениишкинни үндүрген. Ынчалзажок агаар-бойдустуң байдалы кончуг таарымча чок болган. Ооң уламындан шөлдерниң хөй нуруузундан ажаап алыр хире тараа үнмээн. Ындыг болза-даа үнген тараа бүрүзүн чаңгыс борбакты белин черге кагбайн ажаап алыры-биле бүгү хемчеглерни ап тур бис.

— Дүжүт черле кайы хире болуп турарыл?—деп, оон улаштыр айтырдывыс.

— Бо каап чаның бандазы-биле алырга, дүжүт ындыг-ла багай эвес. Ажаап алдынган 1200 ажыг гектар черниң гектар бүрүзүнден-не ортумаа-биле 6 центнерни ап тур бис.

Ол шынап-ла багай эвес дүжүт-тур. Ону чидириг чок ажаап алыр дээш механизаторларның кызып турары билдингир. Бо хүннерге чедир 1300 гектар черни кестирген, ооң 1200 гектар ажыын бастырган, 627 тонна тарааны үрезин кылыры-биле шаңда өкеп урган.

Совхозтуң шөлдеринде амдаа 700 ажыг гектар тараа бар. Ону аңгылап ажаар деп шиитпирлээн. Ынчангаш тарааны 6 жатка-биле тазычалай кестиргеш, ол курган бээрге 8 комбайн бастырып турар. Ажаап алышкынны сентябрь 25-ке чедир доозар дээш социалистиг чарыш мезаналааткан [illegible] бо [illegible] беш хонуктап үндүрүп, мурнакчыларын [illegible] турар.

Бастырылгада ажылдап турар комбайнерлерден Адыгы Таңзал хүнде 8,3 тонна тараа бастырар турган, херек кырында ону ийи катап ажырып турар. Ол сөөлгү беш хонукта 120 тонна тарааны бастырып, нормазын 243 хуу күүсеткен. Оон аңгыда бастырылгада Сувак Шивит-оол беш хонуктуң оваалдазын 215 хуу күүсеткен. Тарааны кестирериниде комбайнерлерден Василий Ямлин хүнде 16 гектарның тараазын кестирип, нормазын 180 хуу күүседип турар. Ол ажаап [illegible] бээр кестиргилеге үш сезон [illegible] Алексей Петухов база ооң чыда калбайн, нормазын 176 хуу боттандырып турар.

Шөлдерден тарааны ажаап алыры-биле чергелештир, ында бүгү-ле ажылдарны комплекстиг чорудуп турар. Тарааның саваңын үш прессбиле үлүр-ле тырып боодалдааш, сөөртүп чорудуп турар. А саваңын ажаап апкан аңгыстарны дораан анд-рып эгелээр. Аңгыс андарарында 4 ДТ-75 трактор ажылдап турар. Бо күзүн бүдүн чартык муң гектар аңгысты андарар ужурлуг. Ынчалзажок бо ажылдың темпизи куду. Чүге дээрге, күчүлүг дөрт К-700 тракторлар андарылгаже амдаа кирбээн. Ынчап үрезин сентелгеде, а эрткен ийиниң башкарар кижи чок.

Шаңда урдунган тарааны үрезин кылырынга белеткеп, дораан аштап арыглап турар. Ажыл-агыйга бо чылын 900 тонна үрезин херек. Ону бүрүнү-биле урун белеткеп алырының аргазы бар. Ам бээр 250 тонна кызыл-тас үрезинни аштап арыглааш, складта урган. Арыглакчылар хүнде 30 тонна чедир үрезинни арыглап уруп турар.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

Каа-Хем районну.

Тес-Хем районда Берт-Дагның № 102 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Дүрүмүнүң» 53 болгаш 55 чүүлдерин ёзугаар округтуң соңгулда комиссиязы 1978 чылдың сентябрь 21-де Берт-Дагның № 102 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутатка кандидадынга Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң ажылчыннарының, аңаа ажыл-агый специалистериниң болгаш алдан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиткен 1943 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Тес-Хем» совхозтуң кол инженери Маадыр-оол Сайын-Белекович **Арапчерну** бүрүткээн.

Берт-Дагның № 102 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы.

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга бөгүн хүн парлалга конференциязы болган. Аңаа республиканың тудуг организацияларының удуртукчулары Тываның журналистеринге, [illegible] тайылбырлаан.

Республиканың болгаш [illegible] [illegible] перспективаларының болгаш ажыглалга көрер тудуглар дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тудуг болгаш архитектура эргелелиниң начальниги В. Н. Балашов, капитал тудуг эргелелиниң начальниги И. И. [illegible] Кызыл хоорай Совединиң [illegible] Ю. Ф. [illegible], «Тыва вода тудуг» болгаш «Тыва сентелге-тудуг» трестерниң эргелекчилери Г. М. Шубин, М. П. Емельянов, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның кол инженери М. Ш. Ширин болгаш өскелер тудуг организацияларының удуртукчулары чугаалаан.

Парлалга конференциязын СЭКП Тыва обкомунуң секретары Г. П. Долгополов ажыдыпкан.

Бистиң корр.

Түңнелинде Л. И. Брежнев Совет Азербайджанның болгаш ооң найысылалы Бакунуң чечектелиишкиниң болгаш чаа чедиишкиннери дээш, азербайджан коммунистериниң дайынчы отряды болгаш ооң Төп Комитеди дээш, улуг, күчүлүг Совет Эвилели болгаш бистиң алдарлыг ленинчи [illegible].

Л. И. Брежневтиң болгаш Г. А. Алиевтиң чугааларын үргүлчүлеңниг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Хуралды [illegible] аныш-дуңма [illegible] байдалынга эрткен.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН АКЫ-ДУҢМАНЫҢ БАЙДАЛЫНГА

БАКУ. Ленин орденни Баку хоорайга тывыскаанынга хол-баштыр Азербайджанның Компартиязының Баку хоорному биле улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскому сентябрь 22-де [illegible].

Хуралга алышкынга эштер Л. И. Брежнев, Г. А. Алиев, К. У. Черненко, Азербайджанның Компартиязының ТК-ның бюро кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар, Баку хоорайның удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары, эртемденнер, культура ажылдакчылары, хөй-ниити төлээлекчилери барган.

Чыылганнарга Г. А. Алиев байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Бо хүннерде Азербайджанның ажылчы чоннары аажок улуг өөрүшкүлүг болуп, улуг байырлалын демдеглеп турарлыр деп, ол чугаалаан. Бистиң республиканың найысылынга, Баку хоорайга, революсчу, күш-ажылчы болгаш интернационалдыг [illegible] Ленин ордени тывыскан. Бистиң хоорайывыска Төрээн чурттуң бедик шаңналын бистерге, бүгү совет кижилерге кезээде эргим СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң кээп тывысканы бистиң байырлалывыстың онза үнүр-дузалыг, онза улуг [illegible].

Азербайджанның Компартиязының ТК-ынга удурааалышкын үезинде, байырлыг хурал чугаазынга Л. И. Брежнев Азербайджанның [illegible] ажылчыннарының, интеллигенциязының эрес-шудургу ажыл-ижинге, республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазынга бедик үнелээшкинни берип, бистиң ажылывыста четпестерни илередип, бар курлавырларны айтып, ажылды улам ыңай экижидериниң аргаларын тодараткан деп, Г. А. Алиев чугаалаан. Ол бүгүнү бистер чер-черниң партия, совет органнарының ажылдаралынга болгаш практиктиг ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң тодаргай кирикилгезиниң чырыткылачак илерели кылдыр, азербайджан улуска, республиканың партия организациязынга, СЭКП ТК-ның, Совет чазактың үргүлчү сагыш болгаш кичээнгей салын турарының илерели кылдыр көрүп турар бис.

Ол дузаны, ол сагыш салышкынның долу ажыглаарын, ажылда четпестерни дүрген чайладырын болгаш партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының [illegible] күүседир [illegible] бүзүредип тур бис.

Совет кижилер хайыралыышкын, [illegible] амыдыралы-биле чурттап турар. Олар бистиң сайзыраңгай социалистиг интернационалистиң улам-на кежик-чолдуг, өөрүшкүлүг келир үезин тодаргай көрүп турарлар. Тайбың дугайында, термоядролуг дайынны болдурбас дугайында айтырыг шиитпирлээнде кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин ханныктырып, бүгү кижилерниң сагыш човаашкыны болу берген.

Маадыр улус, ажыл-кижи улус—совет улус дээш, бистиң социалистиг Төрээн чуртувус, Совет Эвилелиниң өндүр улуг Коммунистиг партиязы, СЭКП Төп Комитеди, ТК-ның Политбюрозу, Совет чазак дээш, Л. И. Брежнев дээш эш Алиев кундага кодурерин санадаан.

Л. И. Брежнев харыы сөс чугаалаан.

Баку хоорайга тывыскан бедик шаңнал-биле байырлаштыр азербайджан эштерге ол база дагын ийи байыр чедирген. Ол дээрге бакужуларга болгаш бүгү республикага-даа алдар, келир үеге хамаарыштыр моральдыг улуг хүлээлге-дадыр деп ол чугаалаан.

Төрээн чурттуң болгаш Ленинниң партиязының бүзүрелинге Азербайджанның төлептиг болурунга эш Брежнев бүзүрелин илергейлээн.

Партияның ТК-ның болгаш чазактың адынга, база мээң адымга маңаа чугаалаттынган чаагай сөстер дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим деп, Л. И. Брежнев үргүлчүлээн. Сагыш-сеткилдиң ханызындан хүндүткеп хүлээп алганы дээш Бакунуң коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга өөрүп четтирдим.

Дүүн Баку бүдүрүкчүлеринге барышкын сагыш-сеткилден үттүндүрбес чүүл болду.

[illegible]

Совет Азербайджан чурттуң нефть-тывыыр болгаш нефть [illegible] ажылдаар үезинде [illegible] кадрларывысты дарганнаар чер-дир. Төрээн чурттуң энергетика хандырылгазынга Азербайджан бөгүн-даа улуг салдышкынның киирип турар нефть сайырады ажылдап кызыр чаа күчүлүг машина сагындырып келирдир. Республиканың ажылчы чоннарының кужениишкиннери-биле ол улуг-хуу улам улуг болур деп идегеп каапты.

[illegible] эштер! Кадналган хоочуннар-даа, аныг чүректерлиг эрес-дидим аныяктар-даа [illegible] Азербайджан бодунуң [illegible] удуртукчулары-биле [illegible] тургузуушкунуң янзы-бүрү участоктарынга бодунуң чедиишкиннерин соксаал чок улгаттырар дээрзинге бүзүреп тур мен.

База бир чаңгыс чүүл, эштер. Бакунуң ажылчын [illegible] интернационалчы [illegible] партиявыстың [illegible] ленинчи национал политиказы—ыраккы көрүштүг болгаш принципиалдыг, бүдүн болгаш эвилел-хайгыр политиказы амыдыралга илерейлиг боттандырылыр. Совет Эвилелин тургузуп турар нацияларның түс бүрүзүнүң сайзыралынга болгаш утаан-бодалдың байлакшыырынга бүгү хемчег-биле идиг бээр база ооң-биле кады совет улустуң чаңгыс эвилели ыңыгылаарының өндүр улуг төөгүлүг чорудулгазынга дээр оруктуг ажылдар—бистиң оруувус ындыг. Бурунгаар — [illegible] бар бис.

* * *

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БАКУДАН ЧОРУПКАНЫ!

БАКУ. (СЭТА-ның тускай корр.). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев сентябрь 23-те Бакудан Москваже чорупкан. Азербайджанның [illegible] Ленин орденин тывысырынга турасказткан байырлалга ол кээп чораан.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның [illegible] ажылдакчызы А. М. Александров, СЭКП-ның Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның иштики эргелелдиң бирги оралакчызы В. М. Фалин, СЭКП ТК-ның Ерестер [illegible] оралакчызы М. Е. Могилевец олар база чорупкан.

Леонид Ильичтиң [illegible] [illegible] дербиге он-он муң [illegible] аңаа чиик-чаагай [illegible].

Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Г. А. Алиев, Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. А. Халилов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. И. Ибрагимов, Азербайджанның Компартиязының ТК-ның бюро кежигүннери болгаш кандидаттары, партияның Баку хоорнунуң бирги секретары А. Г. Керимов, хоорнунуң даргазы А. Ю. Мамедов, партия хоорнунуң бюро кежигүннери, [illegible] коллективтерни, хөй-ниити организацияларның хөй саны төлээлекчилери, эртемниг болгаш культураның ажылдакчылары, журналистер үдээн.

Үдеп турганнарның аразынга ССРЭ-ниң электротехника үлетпүрүнүң министри А. К. Антонов, Закавказьениң Кызыл Тук орденниг шериг округунуң шериглериниң командылакчызы генерал-полковник О. Ф. Кулишев, Закавказьениң Кызыл Тук орденниг кызыгаар округунуң шериглериниң начальниги генерал-майор М. Д. Маликов, Бакуга [illegible] удуртукчулары — Грузияның Компартиязының Тбилиси хоорнунуң бирги секретары Т. Н. Ментешашвили, Арменияның Компартиязының Ереван хоорнунуң бирги секретары А. Э. Киракосян олар база турган.

ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

(СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пленумундан)

Хүннүң бир эң чугула айтырыы — [illegible] партия организацияларының [illegible] ажыл-херекке улам күштелдирип турар. Бо ажыл-херекке хамаатыр партия [illegible] совет органнарының доктаал шиитпирлерин боттандырары [illegible] ажыл-агыйларның дириг дээрлеринин [illegible] ажылдап кылган хемчеглерининң канчаар күүсеттинип турарының дугайында СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пленумунга бүгү талалыг чугаалажып, сайгарып көрген.

Бөлүр кымыка белеткелди организастап чорудар дугаайында хемчеглерин СЭКП райкомунуң [illegible], райкүүскомунуң [illegible] чугаалап кааш, түс-түс ажыл-агыйлар дайы-биле кылза чогуур ажылдарга [illegible] хамаатыргалар чогуур айыыде берген турган. Ол дугайында айтырыгларны [illegible] база чугаалашкылаан болгаш немелде хемчеглерни боттандырылгалаан. Кыштагдарының [illegible] «Тээли» совхоз эске ажыл-агыйлардан дээре чорудуп турарын [illegible].

Районнуң ажыл-агыйларында 4500 ажыг тонна сиген [illegible]. Оон 3800 тоннаазын кыштагларда сөөртүп [illegible].

[illegible]

Оң-ла [illegible] Найырал [illegible] Бүдүртүкчүзү Байлык [illegible] 15 тонна сиген белеткер хүлээлгезин 59 тонна [illegible]. Хаван [illegible] Адыг-оол Кара-оол [illegible] күжү-биле 50 тонна [illegible] кыштаанда чедирип алган. Ол ышкаш малчыннар Авыт Өзүр, Херәек Сандыжык оларга 22—30 тоннаны белеткээн, кыштагларынче сөөртүп алганнар.

Мочалывак пленумга райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелдиниң начальниги С. С. Байыр-оолдун [illegible] болгаш чамдык ниттерин [illegible] алыгга. Ажыл-агыйларның кыштагларынның [illegible] чедир шиитпирлеттинген айтырыглар хөй боор турган. Чамдык парткомнар, партия ээ организациялары болгаш кодээ Советтер, райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелели база ажыл-агыйларның удуртукчулары үстүкү партия болгаш совет органнарының бо айтырыгга хол[illegible] шиитпирлерин күүселдезин чогууп [illegible] органнаттарыдан бердинген ддалгалар ырактa чедир күүсеттинмээн.

[illegible] ажыл-агыйларның малдарының чурттаалга бажыннарының база мал кажааларының дыка хөй [illegible] кылган үеге чедир 116 кажаа, чурттаалганың 48 бажыңы, 8 чунар-бажың септеттинмээн болган. Быштаглар кудуктар, суг сордурар механизмнер белен эвес. Чаш малдарга немей кылыр кажаалар база мал чемгерер онгачалар, шагжалар чедир кылдынмаан. Суг сордурар 31 механизмнерниң 10-у белен эвес.

Ол хамаан чок мурнакчы ажылдыг деп санадып турар Эр-Хавак сүт-бараан фермазында [illegible] ажылдыг чурттаар чамдык бажыңнарын, уруглар садын, клубту септевейн турарын, ында малчыннарның амидыралынче совхозтуң дирекция чери кижилер [illegible] турарын саанчы Салчак Карашның шүгүмчүлээни таварылга эвес.

№ 741 КМБ-ның районда тудуг участогунуң «Бай-Тал» совхозка тудуп берген мал кажааларының шынары багай, ол-ла организация Эр-Хавак сүт-бараан фермазынга ийи аал иштиг чурттаар бажыңны тудар дээш, чүгле тавааны салып кааш, ара соксаан. Ол ышкаш Чадаана КМБ-ның тудугжулары «Мурнакчы» совхозка гараж тудуп үзеринге чедирип турар. Тудугларның бөйтүр [illegible] саадап турар бир кол чылдагааны тудуг материалдарының чедишпезинде, а ол ышкаш бо ажылда хаара туттунган кижилерниң кижилер [illegible] политиктиг ажылдың кошкаанда.

Малга чем белеткээрниң салаш-биле ажыл [illegible] четпес. Ажыл-агыйлар ол талазы-биле планны ниити-биле чүгле 54 хуу күүсеткен. А «Кара-Хөл» биле «Мурнакчы» совхозтар мал чемнин планын 50 хуу безин чедир[illegible].

Оон-биле кады ниитиже-биле районда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш ону садарының план күүселдезиниң төлептиг дамжыр[illegible]. Ылангыя саткан малдарның кужу арган, деңзизи кудуу болуп келген. Садар малдарны эки одарладыр, семиртип азыраар хемчеглерин ажыл-агыйларда четпес боттандырып турар. Пленум бо чугула айтырыгларже партия, совет органнарының болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистерниң кичээнгейин угландырган.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга эргежок чугула хемчеглерниң бирээзи болур мал кыштаглаашкынынга белеткелди организастаар, [illegible] кыш доозарынче угланган [illegible] айтырыгны [illegible] пленумга хүлээп алган.

А. АДЫГБАЙ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

Дуржулга солчулгазы

Чадааның үрезиннер тарып өстүрер дуржулга участогунуң коллективи тараа культураларының [illegible] шынарлыг, шыдамык үрезиннерни өстүрүп, ону ажыл-агыйларның шөлдеринге нептередип сорулганы салган. Бо чылдың июльда болган СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга үрезин участогу улуг ажылдарны чорударын [illegible].

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары, кодээ Советтер даргалары, агрономнар Теве-Хая суурнуң адаанда шычаала [illegible] чурттаан үрезин участогунга чеде берген. Олар бо үрезин тарыыр участоктун ажылы-биле таныжар, оон мурнакчы дуржулгазын ажыглаар сорулгалыг келгени ол. Оң ажыг чиик машина шынаа кыдыынга чыкаалдыр турупкан. Келген улус тараа шөлүнче углаптылар. Чаагай үнген чалгып чыдар тараа! Ында сорт бүрүзүн аңгы-аңгы кызыдыр [illegible] тараан болду. «Саратов», «Алтай» дээш, кандыг-даа сорт мында үнген. Тараа бүрүзүнүң дүжүү чаагай.

Ол участоктуң эртем ажылдакчызы, кодээ ажыл-агый эртемнерниң кандидады Анна Ивановна Шкоркина чаагай үнген тарааларны көргүзүп, тайылбырлап чор. Үрезиннер өстүрер участоктуң мурнакчы дуржулгазын өөренир дээш келген кижилерниң чаагай үнген сорттарны магадап сонуургаары-даа аажок.

— Силерниң ажыл-агыйларыңарда дүжүт өстүрүүшкүнү кандыг ийик, бо сорт участоктуң тарааз-биле деңнеп, болаш көрээлинер даан. Мында тарааларның чаагайын, декшизин көрбес силер бе!— деп, СЭКП-ның Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду чугааны эгеледи.

— Бо участоктуң ажылдакчылары шынап-ла кызымак ажылдап турарын бо хамык тараа бадыткап турар-дыр. Черле чүү дээр боор, шыраккадыр. Бис өскүр чылын өода 50 гадан тарыыл, дараазында оон арбылаткай бис— деп, «Сүт-Хөл» совхозтуң директору Шаалы чугаалап үндү. Оон ыңай улустуң чугаазы удаашты.

— Бо Чадаана хемниң бир талазында Кызыл-Хөлдында база суггаттыг шөлдер бар болгай. Ында «Октябрь 30 чылы» совхоз канчаар өстүрүп турар ийик?

— Бистиниң мааа канчаар [illegible]! [illegible] болгай.

— Шынап-ла, ындыг харын.

— Ам канчаар силер ыңчаш?

— Чаныыста, ындыг ажык аксы хире черде аргадуржулга шөлүнүң ажыл-ижин [illegible] кайын боор. Ыяап-ла ажыглаар апаар бис, дарга.

— Чүүлдүг-дүр. Келир чылын дүжүлүге бо чылдан эгелээш белеткенир херек.

— Кол чүве черин белеткеп алыры, суггарары болгай. Кодээ ажыл-агый эртемнерниң кандидады атты Анна Ивановна Шкоркина бо шөлдерге хөй чылдар дуржулгада [illegible] чүткүлдүг-биле ажылдап келгеш чедип алган. Мааа үре-түңнелдиг ажылы-биле эртем адын камгалаан. Бо үрезин участогу-биле районнуң ажыл-агыйлары эрткен чылдарда эки харылзаа тутпайн келгенин Анна Ивановна чугаалады. Моон соңгаар харылзааны тудуп, ажыл-агый бүрүзүнге шынарлыг үрезиннерни [illegible] чугулазын ол айыткан.

Совхозтарның удуртукчулары оон соонда чиңге-тарааның хөй янзы сорттарын, арбайларны, [illegible], кукурузаның үнүжүн көрдүлер. Бо черде тараан кукурузаның бедии үш метр хире. Участоктуң шөлдери шупту суггаттыг. [illegible] ажыглаан. [illegible] бир дески кылдыр суггарып турар. Мааа чораан районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчылары тарылганы бүгү-даа чуртталарын соксадырын, эки үрезиннерни өстүрер дээш, черни эки белеткеп алырын, чемишчидилгени баш бүрүнгаар шөлдерге [illegible] дуржулга солчуушкунунга чугаалап турдулар.

Дуржулга солчуушкунунга келгеннер оон соонда «Тыва» совхозта мал семиртир шөлге база барган. Ында бо районнарның шарыжыктарын садып ап, семиртир азыраш, күрүнеге дужаап турарын совхозтуң директору Б. Монгуш чугаалаан. Мал кажааларын барып көрдүлер. Хулээп алган малды анаа тургузу азыраар. Бир ай хиреде малды тудуп азыралга ижиктирип өөредир. Оон соонда шарыжыктар өөрени бергеш, чемнениri улам жижиир. Чоорту нэге баар. Семирип эгелээр. Шарыжыктарның бирээзи-ле 400 килограмм чеде бээрге, ынчан оларны дужаар. 450 кг ажыг [illegible] шарыжыктар бар болду. Баштайгы киргеп кажаазында 600 баш малды тургузу азырап турар. [illegible].

— Мааа келген мал ай хире болгаш, тодуутай өзер, артында-ла хөй чем чиңес апаар чүве-ле болгай—деп, «Тыва» совхозтуң директору Б. Монгуш тайылбырлады.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду ажыл-агыйларга аныяк мыныстыг бода малды үр тудуп, семиртип алыр дээш, чемге чарыгдалдар үндүрүп турбайн, ынаа эккеп дужаарының, мал чемнерин борта мооңнааринин чугулазын демдеглээн. Бо семиртилге черин улам улгаттыр тудуп турар. Анаа ам-даа ийи кажаа немежир. Ол тудугларга ажыглалга кирерге, 1200 баш мал мааа немежир. Мурнакчы дуржулга солчулгазы районнуң ажыл-агыйларының удуртукчуларынга, специалистеринге ажыктыг хөй чүүлдү берген.

О. ОХЕМЧИК.

ЭРТЕМ болгаш ТЕХНИКА

КАДЫГ ГАЗ

Черниң дыка хаңы иштинде кадыг газ барын Ленинградтың геологтары шинчилеп тывкан. Соок температураның болгаш бедик базыышкынының түңнелинде бойдус газы кристалл хевиринче шилчий бээри илерээн. Ооң хевири шуурменген деш ышкаш.

Бүгү-эвилелдиң нефть-геология-шинчилел институдунуң специалистери кадыг газтыг черни шинчилеп турар. Кадыг газ хөй муң чылдар мурнунда тывылган. Чер адаанда газ долган хөс черлерже суг кире бээрге кадыг газ тыптыр. Бир кубометр хемчээлдиг суг ийи чүс кубометр газты бодунга сиңирип алыры илерээн. Чөө хамызындан алган ындыг кристалл хөй одаар чүүлдү болгаш сугну бээр.

Ук институттуң ажылдакчылары амгы үеде кадыг газтыг черниң байлааның хемчээлин, ындыг черлерни дилээриниң аргаларын тодарадып турар.

Н. КОНСТАНТИНОВ,
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединиң кежээки салбырының дыңнакчыларының кичээнгейинге

ДЫННАДЫГ

Университеттиң бүгү курс[illegible] октябрь 2-де СЭКП обкомунуң Поли[illegible] бажыңынга 18 шакта эгелээр.

СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединиң дирекциязы.

Авиацияны—көдээ ажыл-агыйга

Бистиң аэрофлодувус чүгле пассажирлер аргыштырарын-га эвес. Улус, ажыл-агыйынга, ылаңгыя кодээ ажыл-агыйга ужур-дузазының талазы-биле делегейниң улуг улуг авиакомпанияларын ажып турар. Шөлдерниң үнүш-дүжүткүр бодурунга авиацияның ролю улуг болган дээрзин СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга демдеглээн. Химияттарны шөлдерже сөөртүр ажылдың үжен хире хуузун ол күүседип турар. Чалгыныг техниканың ажык-дузазының талазы-биле оон ыңай чүнү чугаалап болуруул?

ССРЭ-ниң Хамааты ужуушкун министерствозунуң авиацияны улус ажыл-агыйынга ажыглаар эргелелиниң начальниги Иван Хохлов-биле беседавыс бо айтырыгдан эгелээн.

— Кодээ ажыл-агыйга ужур-дузаавыс авиация кескүзү-биле бадыткаан. Чылдан чылче авиацияның кылыр ужурлуг ажылдарының хемчээли өзүп орар. Бир эвес тоску беш чылда 431 миллион гектар шөлду дээрден болбаазыраан болзувусса, бо беш чылда ол сан чартык миллиард гектар чедир өскен. Мындыг чурагай делегейниң моон өске чаңгыс-даа күрүнезинде чок.

— Ону чүнүн-биле тайылбырлап болуруул?

— Бистиң чуртувустуң чер [illegible] интенсификациязы [illegible] мурнакчы болгаш ам санывырангай техниканы [illegible] чедип алдывыс. Шөлдерге чемишчидилгелерни бок үнүштерни химиктиг арга-биле арыглаарынга самолетка чедир хөй техника чок деп болур. Кодээ ажыл-агыйның чарылыг миллиард гектар шөлдерин болбаазырадып, анаа арга-биле кылырынга немей [illegible] муң тракторларны хаара тудар ийик.

Бистиң чуртувуска минералдыг чемишчидилгелерниң болгаш үнүш камгалаар чүүлдерниң бүдүрүлгезин моон соңгаар хөгжүдер талазы-биле улуг сорулгалар салдынган. Келир беш чылда кодээ ажыл-агыйга минералдыг чемишчидилгелерниң бүдүрүлгезин 135—140 миллион тонна чедер, ол чорук черни [illegible] авиациянаң ажыын ам-даа улгаттырар.

Агротехниктиг ажылдарны ол кыска хуусаада, оон туржук чер кырынга чорууп техниканың орук чок турар [illegible] черлерин турар [illegible] чорударынга чалгыныг техника улуг ужур-дузалыг. Оон ангыда дүжүт чаа бышкан орда анаа чемишчидилге тогерге авиация база эптиг. Чер кырының техниказы чаа унуп орган дүжүттү сыптар болгай.

— Оозу ындыг-ла харын. Ынчалза-даа авиацияның өртек-үнези улуг эвес бе?

— Ол чок. Самолет хем вертолеттуң чүъгү хөй болгаш, ону долу күш-биле ажыглап турар болза, ынчан ол орулгалыг ажылдаар. Кодээ ажыл-агыйга авиацияны ажыктыг ажыглаарын чалгыныг машиналарының парктарының эргелели организастап турар. Ол техниканы эргежок чугула апарган черже чорудуп турар. Ылангыя [illegible] өстүрген улуг хемчээлдиг ажыл-агыйлар ону ажыглаар талазы-биле чугула черни ээлээн.

— Чоокта чаа Краснодар крайга чораан мен. Ында хөй-хөй ажыл-агыйлар авиацияны калбаа-биле ажыглап турар чораан. Ук ажыл-агыйлар сортаа экономика талазы-биле орулгалыг боол турар иргин бе?

— Краснодар край хаарге —чер ажылының интенсивтиг аоназы-дыр. Ында хөй-хөй кодээ ажыл-агый культураларын тараан. Кол черин тараа ээлеп турар. Кубаньның тараажылары 1980 чылда 9,5—10 миллион тонна тарааны, миллион тонна ристи бүдүрер.

Авиацияны ажыглаарынга күрүне ой-тап тарифти доктааткан. А ону ажыглаан, ажыл-агыйлар немелде орулганы (авиацияны ажыглаарынга чарыгдааныдан хөй-ну) ап турар.

— Чоокку үеде кандыг чаа техника немежир деп турар?

— О. К. Антоновтуң конструктор бюрозунга тургускан ам эптиг АН-2-ни кодээ ажыл-агыйның кол техниказы боол хевээр артар. Бо самолетту дыка хөй чылдар дургузунда чурттуң ховуларынга ажыглап келген. Чамдык арга конструкцияларның оруунга МИ-2, МИ-8, КА-26 [illegible] вертолеттар [illegible]. Кодээ ажыл-агый ажылдарынга херегжээр хөй хевирлерниг дериглелерин мында тургускан.

Михаил ЧЕРНЫШЕВ,
ПМА-ның корр.

Чөөн-Хемчик районда Карл Маркс аттыг совхозта Кызыл-Чыраада комсомолчу шилактарның сүт-бараан фермазында улуг саанчы Анай Викторовна Нова апшактарга үлегер-чижээн көргүзүп ажылдап турар. Ол онгу беш чылдың үшкү чылының сүт саалдазының сес ай планын 125 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: А. В. Нова.

И. БАЗЫРНЫН фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

БҮЗҮРЕЛДИГ ЧОЛААЧЫ

Барыын-Хемчик районнуң ыяш ажыл-агыц чериниң удуртукчулары-биле чугаалажып олургаш, оларның коллективинде ажылдап турар мурнакчыларны сонуургап бердим. Николай Чадамбаевич Монгушту бир дугаарында адап, ооң дугуунда чылыг сөстерни чугаалааш: «Бир эвес ооң-биле ужуражыр болзуңарза, ол ам гаража, бо дүне Кызылдан чаа келген кижи, ынчангаш ырадыр рейс чорутпаан бис» деп, даргалары чугаалай-дыр.

Шилгедек, узун дурт-сынныг [illegible] ар-биле [illegible] чугаамны эгеледим.

— Чолаачылап ажылдааш 42 чыл болдум, ооң сес чылын бо ыяш ажыл-агыйында ажылдап [illegible]. Эртен чылдан эгелеп ГАЗ-52 деп чаа машинаны башкарып, ам, [illegible] планнарын ашкыр күүседип турар мен—деп, Николай Чадамбаевич чугаалааш, оон ыңай меңде чугаалаар чүве чок дээн дег ыңай мегеле[illegible] кере-дир.

Кызылдан ол ыяш ажыл-агый чериниң септелгеге херегжээри ийзы-бүрү артык кезектерни, херекселдерин сөөртүп келген болду.

Дуржулгалыг, машинаны ынанчыштыг чолаачы ыраккузак оруктарже үргүлчү-ле чорул турар.

— Найысылалывыс Кызыл хоорай, ыяш ажыл-агыйының Бай-Тайгада участогунга болгаш Улуг, Бече Аңгатыда, Акта тайгаларда ажылдап турар кижилерге аъш-чем чедирер, одаар ыяш сөөртүр кол ажылым мындыг—деп, Николай Чадамбаевич ажылын таныштырды.

Үргүлчү тайга үнер болгаш чата-чайык болганда, ам улуг хар чагганда оруктарның бергезинге ол хөй удаа таварышкан. Каш ээн бүрүнгаар ол Аңгатының бажынга [illegible] белеткекчилерин [illegible] кыш чыда улуг харга машиназын дүжүрүп алгаш дожуп, туразын тактып чугаалаар.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарда оон чорукпаны [illegible] Николай Чадамбаевичтиң бо үенин даргызында кудумчу чуруму үрээн дартип, машиназы озал-ондакка таварыштырып көрбээн. Ынчангаш ону коллектив «бүзүрелдиг чолаачы» дижип турары-даа таварылга эвес.

Чолаачы кижиниң [illegible] чедишкини ооң бодуунуң кызымаандан, эрес-аваангыр[illegible] машиназын [illegible] белеткеп алырындан хамаарыжыр. Николай Чадамбаевич машиназынга кончуг камныг, чогуур өйүнде септелгелерин [illegible] үлеп-чаар чаңчылдыг.

— Ажыл шагының соонда гаражка келгеш, машинамны ханып көөр мен, а бир эвес кылыр чүвелер бар болза, эртен эрте чедып келгеш ону кылып алыр кижи мен. А чамдык чолаачылар каш шак, минута иштинде кылып алыр чүүлүн эскербейн рейстер үезинде үрелир ийикпе, бүдүн хүнде туруп турар ужурга таварыжыр чүве—деп, ол ажылы[illegible] човангырын илеретти.

Шынап-ла, мурнакчы чолаачының бо сөстери кончуг шын. Ооң-биле кады ол машина-техникага камналга чок, кывар-чаар материалдарны төтчеглээр чорууттар-биле эптеш чок болурунуң чугулазын демдеглээн.

— Ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчызы болганымда, мээң бир хүлээлгем — арга-ыяшты камгалаары, ооң төтчеглекчилери-биле [illegible] чорудары болур. Ынчангаш оруктар чорул чорааш бо бүгүнү бодап, а чамдык таварылгаларда чөпшээрел чок ыяш кескен-даа, арга-ыяштың [illegible] ыл-да бүдүрүп болгу дег кижилерге таварышканымда ону болдурбайн чагып сургаар-дыр мен —деп, Николай Чадамбаевич бодунуң хүлээлгезиниң дугайын мынчаар чугаалады.

— Чериниң байлак. Арга-арыгны, ында [illegible] ан-меңниң кижи санап четпес. Ынчалза-даа бо бүгү байлаавыс чамдык кижилерниң бо[illegible] чедир билбезинден хөй-биле хоран турар болгай. Аңгатының ээннери чазын үргүлчүле өрттенир, анаа чаш ан-мен кончуг ховар боор-дур. Ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары бо бүгүге удур хемчеглерни ап турар. Ынчалза-даа [illegible] тиниң талазындан аңгы кирээри, детткири чугула—деп, ол арга-арыг камгалалының талазы-биле бодунуң бодалдарын илеретти.

Ол чоптуг айтырыг. Соолгу чылдарда районнуң дески кээринге өрттер болуру ховар эвес, а кат-чимис, ан-меңнин чөпшээрел чок, ескээр эртенчиг [illegible] турары база бар. Ындыг чоруктарга удур демиселди шыңгыырадыры чугула.

Арга-эзим өрттениг бээр болза Николай Чадамбаевичте уйгу-чыдым чок апаар. Ону өжүрери-биле улусту ыңаар чедирер, боду орта кирер, конторага дежурныйлаар, ажыл-да хөй. Ынчангаш ол рейстерге чораан бо бүгүнү болдурбазы-биле оваарымчалыг, ол-бо кижилерге чагыг чугаалаан чоруур. Ынчап чорааш ол өрт болгу дег чүве таварылгаларга таварышкан дээр: тооруктар өрттеткен оолдар, балыктаан балыкчылар, анаа дыштанган кижилер одаганган черинге одун чедир өжүрбээн болгулазынга хөй удаа таварышкан.

[illegible] ажыл-[illegible] сагылга-чурум, эш-өөрүнге — бүгү коллективтиң хүндүткелин чаалап алырынга кол чүүлдер ол. Николай Чадамбаевич Монгуш шак-ла ынчаар ажылдап, чурттап чоруур. Ол —Кызыл-Мажалык суур Советтиң депутады. Бо хүлээлгезин ол ак сеткилдиг-биле күүседип турар. Ооң херек чуруун районнуң хүндүлел самбыразынга каш удаа кирген, эки ажылын үнелеп, хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле хөй удаа шаңнап, мактаан.

Бирги класстың чолаачызы, бүзүрелдиг [illegible] эш-өөрүнге-даа, ажыл-ижинге-даа сагыш човангыр аныяк чолаачы-биле чугаам мындыг болду. Оруун ужуу, чаагай [illegible].

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

ШӨЛ—ЗАВОД КОНВЕЙЕР

Одесса областа чигир свёклазының ажаалдыы болгаш ону болбаазырадып кылыры чорул турар. Винница областың Ямпольск районнуң ажыл-агыйларының эгелекчи саналын деткип, Либашевка районнуң чигир свёкладының өстүрүкчүлери болгаш Заплавск заводтуң ажылдакчылары чигирни пландан ажыр бүдүрер. Свёкла тараан шөлдүң гектар бүрүзүнден ону алырын көвүдедир талазы-биле күш-ажылчы ады ажылдажылганың керээзин чарып алганнар. Районнуң колхозтары бо чылын болбаазыралын кылыры-биле 182 муң тонна свёкланы чорудар. Ол болза улус ажыл-агый планында көрдүнгениниден 30.7 муң тоннага хөй. Заплавскиниң заводунуң коллективи свёкланы планнаан ажыр белеткээриниң болгаш чидиргизи кудулатпайының күсели-биле 3000 тонна чигирни немей бүдүрерин хүлээлген. Районда свёкла шөлү—завод деп конвейер эки ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: Заплавскиниң чигир заводунуң цехтери; ооң хүлээң алыр пунктузунда.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

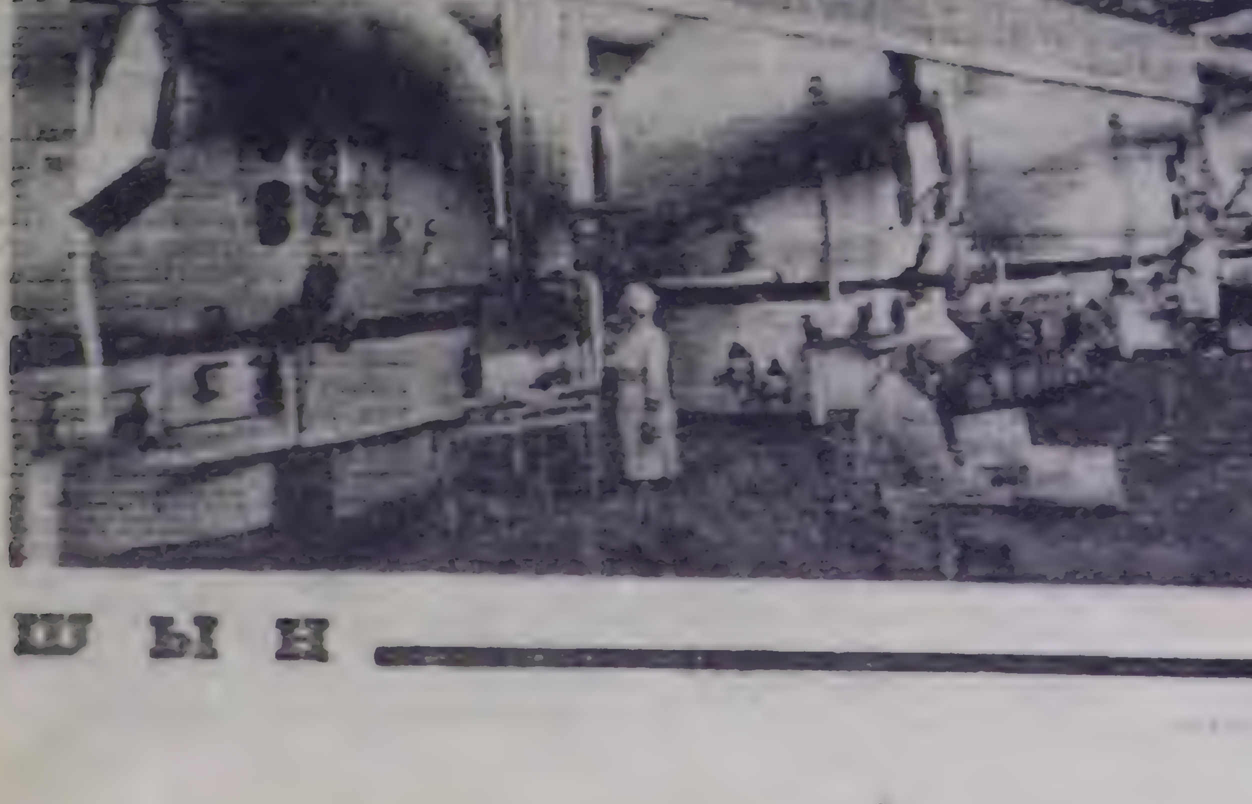

ЭМЧИНИҢ ЭЭЛДЕК ХОЛДАРЫ

Бистиң үе-чергевис

Виктор Иванович Стручковтуң кезер эмчиниң костинбиле кайгамчык камныг ажылдап турар садааларын көрген кижи, ону өзүлүг-ла төрүмелинден чаяаттынган эмчи-дир деп бодаар ийик.

А херек кырында ол холдар аңдазын, айыыр деп чүвени база аажок билир чораан. Бир эвес Октябрь революциязы эвес болза, ол холдар шынап-ла кадыг, аар тараачын үүлени эдилээр турган.

Тараачын ашактың оглу Виктор Стручков Москваның 2-ги медицина институдунче 20 чылдарның ортан үезинде, Россия делегей болгаш хамаатының дайыннарының соонда өндейип турган орда кирген. Ачазы кыныраазын базарга кады:

— Ма, барып докторга өөренип ал!— дээн.

Студентиниң оруу клуб турган бажыңның сцена кырынга турган, столовояга ашчоннун байдалы чүвер көрүн улам чыырп тырттар ужурга таварышкан. Ынчалза-даа мыдыг бергедээшкиннерни ол сагышка албаан: ооң эң-не улуг сорудаан соруу боттанып агелээни ол.

Харамдыгып өөр лип, хүндүн дивейн лекцияларны дыңнап, практиктиг ниччээлдерге барып, номнарны, эмчилерге сүмелерин номчуп турган. Салыг чылдар эрткен. Эмчиниң дипломун холга алкан.

Революцияның чааргнаны чуртка баштайгы беш чыл шүүргедеңин, тудугларны бедип турган. Медицина институдунуң чаа доозукчузун Москва чоогунда улуг химия комбинадының тудуу эгелээн Воскресенск хоорайже чорудкан. Стручков тудугнуң кадыкшылга пунктузунга аарыг кижилер хүлээп алыр турган. Чедук, ижин аарыг кижилерни эмнеп тура, хирургия дугайын утпаан. Район эмнелгезинге кезер эмчилеп керейн деп дилээн. Ындыг эмчилер саны четчир боорга, аарыг кижилерни кезип эмнээрин чөпшээрецер, халаска ажылдаайн дээн.

Будуу чыл иштинде ынчаар ажылдап келген. Кадыкшылга пунктузунга улуг хүлээп албышаан, эмнелгеге кезиш турган. Чүткүлдүг, шудургу эмчини эскерип кааш, деткээннер-даа. Ийи чыл эрткенде ол эмнелгениң хирургия салбырын удурту берген. Он чыл дургузунда Стручков аңаа үнелиг дуржулганы чедип алган. Эртем ажылынче сундулап, ол ажылдарны парлаткан.

1941 чылдың июньда, баштайгы фашист октуң совет черге дүшкенинден үш хонук эрткенде, Виктор Иванович фронтуга чедип келген. Чогум-на аңаа ооң кезер эмчи болур салым-чаяаны илереп, органчааның арганары көзүлгеп.

Медсанбаттың кезер эмчизи, 13-кү арманың баштай улуг, ооң соонда кол хирургу боон дайынны эрттирген. Хүн бүрүде операцияларны кылып, ооң чагыргазында турган 22 шериг госпитальдарының специализациязын шудургу боттандырган.

Виктор Иванович Стручков дайын үезинде муң-муң кижилерниң тынын алган. Ол үеде оон өске бодаар чүве турбас-даа дег. Ынчалза-даа ол борта билип алган, кирүп эрткен үүлелери медицинаның оон ыңай хөгжүүрүнге кады хире өртек чок үнелиг билип турган. Дыштаныр үезин [illegible] хайыраланрын болгаш түннелдерин чыып бижип ап чораан. Стручков дайындан ийи аар чемодан ишти демдеглелдер эккелген. Ол бүгү үндезин эртем ажылдарынга материал болган.

Оларның бирээзи баралгаткан 272 муң кижини эмнээниниң түңнелдери-биле степчэк, хан хорапалыры, өрттенгени, керген билиниместэни ышкаш аарыгларга тускай дугайын айтынгтарга тураскааттынган. Ийиги улуг ажылга Стручков бодарга баштайгы, бистиң чурттарга өкпе хирургиязының эгелекчилериниң бирээзи Сергей Иванович Спасокукоцкийниң өөредиин уламчылап, өкпеге ок деттерениң соонда аарыг бергедээшкиннериниң [illegible] гааннарын сайгарып, ону эмнээриниң талазы-биле болуушкун ажылдап кылган аргаларын көргүскен. Ол ажылдар дайын шөлүнүң байдалдарынга хирургияның айтырыгларынга хамааржыл ажылдар [illegible] рузунга шаңнал алган болгаш авторунга ат-алдарыг алдыртын. Ол-ла ажылдары-биле Виктор Иванович кандидат болгаш доктор диссертацияларын камгалаан.

Дайын соолунде берге чылдарда Виктор Ивановичини ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң кол хирургу кылдыр томуйлаан. Ынчап ол хирург кадрларны бедиктедиринче онза кичээнгейни угландырып, аарыг кижилерге эң чоок турар хирургия албаныы улам калбартыры дээш хойну кылган.

Соолгу ччээрби беш чыл ажыт үениң дургузунда профессор Стручков Москваның И. М. Сеченов аттыг 1-ги медицина институдунуң кезер хирургуя кафедразын удуртуп келген. Коллективтиң күжениишкини хирургияның чуруза үндезин айтырыгларынче углап тура, Виктор Иванович делегейге сураглыг эртемден эмчи апарган. Өкпени кезип эмнээриниң талазы-биле ооң салымшкыны улуг.

— Келер эмчиниң кижизиг чоруу аарыг кижини чугле аарыгдан чарып алырында эвес, харын ооң утаап-сарыылың аарыгдан хостаары болур—деп, профессор катап-катап чугаалап чоруур.

Ооң [illegible] Виктор Иванович Стручков [illegible] чи шаңналды тывыскан. Оон ангыда ол ыштыки органнар хирургиязының, кемдээшкиннер, кижиниң эмнээриниң, ооң органнарын катап диргизериниң талазы-биле хөй чаа үүлгедиг кылган.

— Кезип эмнээшкиниң [illegible] чок. Чоокка чедир бис аараан, баксыраан органнарны ап каап-тып, ынаар капчап чедерин шиитпирлеп турган болзувусса, ам организмниң кан-кадык болуруун чедип алырынче чүткүп, кезиишкин аарыг кижиниң органнарын [illegible] каны хире долу эгидип турарын деп чүвени шиитпирлеп турар бис—деп, профессор чугаалаар.—Ындыг чаа чадажо хирургия эртем-техниктиг депшилгениң, химияга, физикага, техникага кайгамчык чедиишкиннериниң ачызында көдүрүлген.

ССРЭ-ниң Медицина эртемнерниң академиязының чаңгине кежигүнү, РСФСР-ниң эртемниң алдарлыг ажылдакчызы В. И. Стручков хирургияга болуушкунга [illegible] тургузуп, медицина эртемнериниң 40 докторлары, 100 ажыг кандидаттарны белеткээн. Ооң ажылдарын делегейниң дылдарже очулдурган. Ооң 1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын алган «Ниити хирургия» деп өөредилге ному онза сураглыг.

Академик Стручковка медицинаның хөгжүлдезинге киирген улуг ачы-хавыяазы дээш эрткен чылын Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Виктор Ивановичиден айтырдывыс: «Силер мынча хөй ажылды кажан кылып четтигип турар силер?» деп болганчок айтырар.

— Кажан-даа далашпайн чораан мен. Ону, мону кылбайн [illegible], хүнүн ааныы-биле күүседип чораан мен. Кылган ажылым бүдүнгүрү-даа ында — деп, ол харыылаар.

Валентин СКУГОРОВ.
(ПМА).

СОЛУН МЕДЭЭЛЕР

ТУРАСКААЛДЫҢ ТӨӨГҮЗҮ

Нижний Новгородта бедик доң кырында карел граниттен кылган тураскаал орус черниң патриоттары — хамаатчы Козьма Минин биле князь Дмитрий Пожарскийниң аттары-биле холбашкан.

Москвада бүгүдеге билдингир тураскаал-биле харылзаалыг бо тураскаалдың төөгүзү солун. Горький университединиң баштыызы искусствовед Н. Филатов ол дугайында шинчилел ажылын чоруткан. Улустуң эки тура-биле хынаралаан акша-хөреңгизи-биле ук тураскаалды тургузарын айыткаш, хаан ону «Мининниң бодунуң бүгү эт-хөреңгизин дайынга удур демиселге берген черинге, болунуң Ада-чуртунга ак сеткилдиг болгаш мөөкшылын илергейлээн көзиг улегер-чижээ-биле хамаатыларны хей-әът киирип турган черинге» тургузарын деп дужаатан.

Тураскаал тургузарынга акша херек апарган. Орус скульптор И. Мартос калбак чес демирге ооң хевирлүрүзүн чураан, Россияның бүгү булуңнарынче тарадып чорудуушкан. 1811 чылдың эгезинге чедир элээн хөй акша — 18 муң рубль чыгдына берген. Ол үеде чаа шиитпир хүлээп алдынган: тураскаалды — Москвага, а ооң бичее бедүүн хевирин Нижний Новгородка тургузар.

1818 чылдың февраль 20-де тураскаал найысылалдың кол шөлүнүң каасталгазы болуп ажыттынган. А Нижний Новгородка тургузар дээш уттундуруп калган. И. Мартос бүгү эргаларны ажыглап турганы, ажылды уламчылаарын чедип алган. Элээн каш чылдар эрткенде ала архитектор А. Мельников дузалашы берген. Тураскаал кылыр гранитти Исаакий соборунуң колонналарын тударынга херелээн даш ап турган черден алган. 1828 чылда ол тураскаал арай деп-ле ажыттынган.

(СЭТА-ның корр.)

БАЙКАЛДА СТРАУС

Бурятияда Зарубино суурнуң чанынга, бурун шагның кижилериниң чурттап турган черинге шинчилелдер чорудуп турган археологтар страус чуурганың тып алганнар. Баштай ол анаа-ла буузундулар турган, оон чүве билип алыры берге. Бир чыл ажыг үе иштинде археологтар 80 ажыт буузундуларны тыпкаш эптээн. Бурун шагның страузунуң чуургазының узуну —185, дооразы 160 мм, а ооң картының кылыны ийи мм чедип турар болган. Ол экспонатты Забайкалье улустарының культуразының болгаш амыдыралының этнография музейинде делгээн.

— Ам бистер Забайкальеге бурун шагда страустар ылап-ла чурттап турган деп чүвени бадыткаар барымдаалыг бис — деп, тывылган ол ховар чүүлдү көргеш, академик А. Окладников чугаалаан.— Ук страус мамонт ышкаш, Сибирьге соок үениң чедип келгенинден кырлып калганы илден-дир.

СЭТА-ның корр.

УРАН ХОЛДУГ МАСТЕР

«Мимино» деп кинону көрген кижи ол солун кадрны утпаан боор: вертолетта азып каак ниек дагаар кырында эрестиг сүрген ужуп чоруп турар. Бичии чаакытты ажылдыттаар: ылап-ла ниек «ужударга» та чүү болурундан сээнигеш, кинонуң тургузукчулары ону аваа хевир-дүрзү-биле солупкан. Ону Георгий Захаров кылган. Ол шаарге такситермист деп ховар мергежилдиг кижи-дир.

Захаровтуң кылганы түрларының, черлик хаванарының, ниилерниң, даг азырлерниң болгаш өске-даа Кавказта бар дириг амытаннарның хевир-дүрзүлери чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын Болгарияның, [illegible] АКШ-тың зоология музейлеринде делгеттинген.

— Бистиң бо уран мергежилдиг шаг-шаандан тывылган – деп, Грузияның география ниитилелиниң чанында мастерскаяның удуртукчузу Г. Захаров чугаалаар.—Баштай аңнарның хевир-дүрзүзүн коннуг бодуун кылып турган: тулуптай сойган кештиң иштинге чөнак-тараа хавыптырыш каар. Харын-даа ооң «чучело» «горохово» деп чугаа тывылган. Бо үениң такситермист-мастери скульптор-даа, анатом-даа бодун турар. Ол баштай аңның азы малдың мага-бодун анатомиялыг бүгү хуруммерин өзүгаар тускай будумелдер-биле кылып алыр. Ооң соонда аңаа элтеп каан кешти кажык-кезектен чыпшырар.

СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Делегейниң улуг шуулганы

Нью-Йоркта делегейниң улуг шуулганында 150 күрүнениң төлээлекчилери чыылган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының 33-кү сессиязы сентябрь 19-та ында бодунуң ажылын эгелээн. Амгы шагның айтырыгларының нарыны-даа, бодунуң төрүттүнген чылында чүгле 46 кежигүн күрүнелиг турган делегейниң ол эң ат-алдарлыг болгаш төлээлелгелиг организациязының эрткен улуг оруу-даа илереттингеи 129 айтырыг сессияның хүн чурумунда кирген.

Сессияга чугаалажыр апаар айтырыглар хөй янзы хевирлерлиг турзажок, ооң ажылының кол чүүлү чепсегленииишкинниң дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээри болур. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээринден, чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле боттуг базымнарже шилчиириндеи артык чугула сорулга ам чок.

КНО-нуң экспертериниң сан-медээлерин өзүгаар алырга, ам бүгү делегейде шериг сорулгаларынга чылда-ла 400 миллиард чыгам долларны чарыгдап турар. Делегейниң бүгү чурттарының чепсектиг күштери 26 миллион чыгам кижилиг. Бүдүрүлгечи ажыл-чорудулганың бүгү адырларында дайынга ажылдап турар кижилерни киириштир алырга, дайын белеткелдериниң кавызынче киир тырттырганнарның саны 60 миллион чыгам кижи. Бир эвес бүдүрүлгечи эвес аажок улуг чарыгдалдар кижилерниң эгиннеринге аар үүрге кылдыр чүдүрүлбес чүве болза, социал болгаш экономиктиг хөгжүлдениң оруу-биле улустарның бурунгаар шимчээшкини кайы дүрген болур ийик!

Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ынайгы демисел талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң хүлээп алган Программазын барымдаалааш, Совет Эвилелиниң үндүрген чаа инициативалары Кол Ассамблеяның ажылының баштайгы хүнүнден эгелээш-ле ооң делегаттарының кол кичээнгейинде болу берген.

Ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадырындан, ооң курлавырларын чоорту кызырарындан болгаш дараазында чок кылырындан эгелээш, делегей харылзааларынга күштү ажыглаарындан дугайында Бүгү-делегей керээни чарары, ядролуг чепсектиң неперээрин болдурбазы, массалыг узуткаашкынның боо-чепсээнниң чаа хевирлерин болгаш системаларын тургузарын нейтроннуг бомбаны кииринштир хоруурү, чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле Совет Эвилелиниң саналдааны Бүгү-делегей конференциязын чыыштырып чергелиг ындыг шагда-ла өйү келген айтырыгларга чедир — чепсегленииишкинни дүжүрериниң бүгү кол талаларын совет саналдар хаара тудуп турар.

Ядролуг чепсээ чок күрүнелерге удур ядролуг чепсекти ажыглаай бээринден оларны камгалаарын күзээш, Совет Эвилели «Ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок турар чорууунуң магадылалдарын быжыглаарының дугайында делегей керээзин чарар дугайында» айтырыгны амгы сессияның хүн чурумунга киирерин саналдаан. Ол эгелекчи саналды КНО-нуң чиңгине секретары Курт Вальдхайм болгаш организацияның кежигүннериниң хөй нуруузу чүүлдүгзүнүп уткаан.

Амгы сессия делегейде агрессчи күштерниң илеңкей кириишкининиң, оларның-биле кады пекинчи хүрүткүкчүлерниң база кады хөделип турарының шак ындыг байдалынга эртип турар болганы-биле онза чугула-ужур-дузалыг болур. Дайын айыылын чок кылырының, боо-чепсекти эндере бүдүре бээр чоруктуу болдурбазының, дүшкүүрүүт [illegible] чавырлыышкынның боттуг чүүл болдурарының дээштиг хемчеглерин ажылдап кылырын ол [illegible] улустары делегейниң бо улуг шуулганындан негээр эргелиг.

(СЭТА).

Улустардан дуюкаа

АКШ-тың президентизи Дж. Картерниң, Израильдиң премьер-министри М. Бегин болгаш Египеттиң президентизи А. Садат оларның Кэмп-Дэвидке чорудган чугаалажыышкыннарының түңнелдери бүгү делегейде билдинип турар. Америк президентиниң хоорай даштында турар черин долгандыр кажаалаан бедик хериминиң артынга 13 хүнүң дургузунда чажыт «садыглажыышкын» чоруп келген. Ону «Чоокку Чөөн чүк кризизин бүгү талалыг таарыштыр шиитпирлээрин» дилеп тывары кылдыр делегейге көргүзерин оралдашкан.

Ужуражыышкын соонда «Чоокку Чөөн чүкке тайбынның негелделери» болгаш «Египет биле Израильдиң аразынга тайбың керээзин чарарының негелделери» деп ийи документини [illegible] соонда барыын пропаганданың ол эзилчеглиг мэге чүүлү [illegible] Кэмп-Дэвидке [illegible] шиитпирин [illegible] «Вашингтон» деп америк солунунуң [illegible] турары-биле алырга, Кэмп-Дэвидке ат салган документилер «дайын талазы-биле ол айыылдыг районга быжыг тайбынны тургузарынга сонуургалдыг күрүнелерге удур угланган, Садаттың кержилгези-биле кылган чажыт дүгүржулганы дуглап турар мэге саазындан өске чүве [illegible].

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының Чоокку Чөөн чүкке ыдыктыг тайбың шиитпирлээшкининиң үндезиннерин тодараткан резолюцияларынга Кэмп-Дэвидке ат салган документилер удурланыышкак. Үш талалыг дүгүржүлга Израильге 1967 чылда ооң чаалап алганы Иордан хемниң барыын эриин, Газаның секторун болгаш Иерусалимниң араб кезиин эжелээрин уламчылаарынга кызыгаар чок бүрүн эргени берген. Палестинаның араб улузунга бодунуң күрүнезин тургузуп алыр эргени бербээн болгаш палестинчилерниң кара чаңгыс хоойлу өзүгаар төлээлекчизи болур Палестинаны хостаарының организациязының тайбың чугаалажыышкыннарга киириштирбейн турар.

Барыын эрикке израиль шериглерден өске кандыг-даа шериг турарын, азы хамаарышпас күрүнени тургузарын Израиль кажан-даа болдурбас деп ынаалап демдеглээш, ол дугайын бодунуң турамык чоруу-биле израиль премьер-министр Бегин медеглээн.

Араб улустарның ниити эрге-ажыктарынга өскерилген, президент Садат Синай чартык ортулуктан израиль шериглерни 2—3 чыл дургузунда үндүрер деп Израильдиң аазаашкынынга солуштур агрессор-биле дүгүржүлганы кылган. Ынчалза-даа Бегинниң база катап айтып турары-биле алырга, «Синай чартык ортулукта израиль шериг суурларны чок кылыр дугайында Садаттың негелдезин хандыраарынга Израиль чөпшээрешпээн».

АКШ-тың илереңкейлиг киржилгези-биле Кэмп-Дэвидке египет-израиль чаңгыс талалыг дүгүржүлга араб делегейде ханы кыжаңнаашкынны болдурганы билдингир. Чүнүң-даа мурнунда Вашингтоннуң деткикчези алырын кордап турган Иордания, Сауд Аравия, Кувейт болгаш Катар ышкаш күрүнелер Чоокку Чөөн чүкке өзүлүг тайбың шиитпирлээшкинге Кэмп-Дэвидке болган дүгүржүлганың түңнелдери удурланыышкак дээр дугайын медеглээннер.

Кэмп-Дэвидке болган дүгүржүлганы араб улустар бужар бак деп бүрүү шапкан. Ол дүгүржүлга болза «египет президентиниң эжелеттирген Иерусалимче ажы-чоруунуң соонда эгелээн бүгү өскерликчи ажыл-чорудулгазының түңнели болган» деп, Сирияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Аль-Халаби медеглээн.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДЫҢ ХЕРЕЧИЗИ

БЕРЛИН. (СЭТА). «Интеркосмос» программазын өзүгаар космоска каттышкан экспедициязының ужудуушкуну бистиң партияларывыстың, күрүнелеривистиң, улустарывыстың болгаш армияларывыстың буззулбас найыралының болгаш ханы кады ажылдажылгазының чаа чайынналчак херечизи болган. Ол чүүлдер Черге-даа, космоска-даа [illegible] аалдарлыы-биле тудуп эрткен деп, ГСЧП Төп Комитединиң, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң эрттирген хүлээп алыышкынга ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер медеглээн.

Социализм космос-даа херектелинге бодунуң үндезин принциптеринге шынзыг деп СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, бистиң өнүүвүс, эш Брежневтиң чугаазы-биле долузу-биле чөпшээрежип тур мен деп Э. Хонеккер демдеглээн. Социализмниң [illegible] бодунуң дузаа болгаш интернационализм боор турар.

Совет космос техниказының бедик деңгелдиин, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң муң-муң эртемденнериниң, инженерлериниң болгаш ажылчыннарының мергежилдиин ачызында каттышкан экспедицияның космоска ужудуушкуну болган.

Социализмниң болгаш коммунизмниң чүүлүг космоска [illegible] ол чугаалаан. Акы-дуңма партиялар удуртулгазы-биле бистиң улустарывыс кижи төрелгетениниң аас-кежии, тайбыңның херээнге бүгү [illegible].

ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чаңгыс эви кижи төрелгетениниң [illegible] салган Совет Эвилели болгаш акы-дуңма социалистиг өске-даа күрүнелер-биле кезээ-мөңгеде харылзашкан бистиң республикавысты улам хөгжүдериниң [illegible] фундаментиви боор турар деп, Э. Хонеккер демдеглээн. ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразында пролетарлыг интернационализмге үндезилеттинген найыралдың төөгүзүнге, ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң улустарының сорулгаларының чаңгыс аай чоруунга В. Быковскийниң, З. Йенниң, В. Коваленоктуң болгаш А. Иванченковтуң аттары хүндүлүг черни ээлээр. Каттышкан экспедицияның космоска ужудуушкуну—ийи улустарның аразында буузулбас найыралдың чаа херечизи. Бо ужудуушкун «Интеркосмос» программазынга ГДР-ниң киржилгезин чаа чадаже көдүрген, ийи чурттарның Эртемнер академияларының кады ажылдажылгазынга чаа үе-чаданы ажыткан.

З. Йен болгаш В. Ф. Быковский космоста «Салют-6»— «Союз-31» эртем-шинчилел комплекизинге ужудуушкунунуң киржикчилериниң ажылын бедик-биле үнелээни дээш ГСЧП ТК-га, республиканың чазаанга өөрүп четтиргенин илергейлээннер.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Национал камгалал министри Г. Гофман каттышкан космос экипажының кежигүннерин, а ол ышкаш совет космонавтылар белеткээр төптүң удуртукчузу ужар чүүлдүң генерал-лейтенантызы В. А. Шаталовту хүлээп алган, оларга чепсек талазы-биле акы-дуңмалышкы чорук деп медальды тывыскан.

Космонавтылар В. Ф. Быковский болгаш З. Йен Берлинниң Трептов-паркта совет дайынчы-хостакчының тураскаалынга база фашизмден база милитаризмден качыгдааннарның Унтер-ден-Линдеде тураскаалынга чечектер салган.

Никарагуаның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

Сомосаның хан төгүүшкүннүг үүлгедиишкининге удур Никарагуаның ажылчы чоннарының демиселинге акы-дуңманың эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн медегледи Профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели кылган.

Ажылчы чоннарның 90 ажыг хуузу киржип турар ниити национал күчүлүг ажыл соксадыышкынының түңнелинде ол ажыл соксадыышкыны тура халыышкынче шилчий берген. Дарлакчы идегет Сомоса ол ажыл соксадыышкыннарын базары-биле ужар чүүлдү, үгер-боолапны, танкыларны, национал гвардияны октаан.

Муң-муң кижилер өлүп-кырлып турар, оларның аразында кырганнар болгаш чаш уруглар хөй.

Ынчалза-даа америк империализмге даянып турар дарлакчы идегеттиң езу-чурумунга удур ажылчы чоннарның удурланыышкыны уламчылап турар.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары, оларның профэвилелдери Сомосаның хан төгүүшкүннүг үүлгедиишкинин шиитпирлии-биле буруу шаап, Никарагуаның күш-ажылчы улузу дарлалдан уштунар дээш, өзүлүг хамаарышпас чоруктуг чедип алыр дээш, бодунуң чуртунга демократия болгаш хосталга дээш демиселинге тиилелгени чедип алырынга бүзүрелин илергейлеп тур деп медегледе айыткан.

(СЭТА).

НИКАРАГУАДА ҮҮЛГЕДИИШКИННЕР

САН-ХОСЕ. Никарагуаның тура [illegible] Сомосаның шаажылакчыларының араатаназы-биле базар дээн оралдажыышкынының түңнелинде беш муң ажыг кижи өлүрткен, сес муң хире кижи балыглаткан боор турар. Каттышкан Штаттарның чепсеглээн, Сомосаның национал гвардиязы америк инструкторларының удуртулгазы-биле хөй хүннерде массалыг террорну кылып, үгер-боолар-биле боолаашкыннарны кылган. Чуртуң Леон, Чинандега, Эстели, Масайя болгаш өске-даа хоорайларында кижилерни өлүрүп, базыглаан. АКШ-тан, Чилиден, Гватемаладан болгаш Гондурастан келген шаажылакчылар патриоттарны дилеп тывары-биле квартал бүрүзүн чинчип турар. «Сезиглээн» кижи бүрүзүн боолап каап турар. «Вашингтон пост» солунуң бижээнин өзүгаар алырга, Леон хоорайның не кижилери, кадайлар болгаш уруглар көрүп турда-ла он-он кижилерни боолап өлүрген. Национал гвардия «тура халышканнарга киржилгелиг [illegible]» болгаш уругларны бастып, дорамчылап, эттеп-соп турар. Олардан дескен хөй кижи хүрээлиштте чаштынып турар.

Никарагуаның Манагуа болгаш өске-даа хоорайларында Национал хосталга фронтузунуң Сандино аттыг партизаннарының болгаш Сомосаның шаажылакчыларының аразында аткылажыышкыннар үргүлчүлеп турар. Тура халышкаларның [illegible]

Г. ШМИДТТИҢ ЧУГААЗЫ

БОНН. (СЭТА). Бундестагка чүве чугаалааш, ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт ГФР-ниң Европаның социалистиг күрүнелери-биле аки харылзааларны тургузарынче болгаш хөгжүдеринче угланган политиканы уламчылаар деп [illegible]. [illegible] тыр канцлер Европаның [illegible] эниде амгы үеде кирип турар күрүнелер-биле Европа кызыгаарлыышпайн турар деп демдеглээн. «Пушкин болгаш Толстой, Шекспир болгаш Петрарка хамааржып турары ышкаш ниити төөгүнүң [illegible] Европа [illegible] ышкаш ындыг болу берген. [illegible], чехтер, венгрлер, французтар, италиннар, немецтер бүгү-ле чедип алган чүүлдерибисти чааскаан чедип албаан болгай бис. Бис бот-боттарывыстың [illegible] бис...»—деп, ол чугаалаан.

Стратегтиг шаап халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар дугайында уламчылап турар совет-америк чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр чүве чугаалааш, ол чугаалажыышкыннарны «душ [illegible]» тургузар [illegible] болур деп тодарадылааш, оларның чедиишкинниг доостурарга идегелди ол илереткен.

[illegible]

Хөй санныг антидемократтыг хоойлуларны ажыглап турган америк эрге-чагыргалар негрлерниң хамаатчы эргелери дээш демисекчилерин кара-бажыңнап турар. Полициянын [illegible] мегe буруудадыышкыны-биле «Уилмингтоннуң он [illegible]» кара-бажыңда хилинчектенип турар.

Чоокта чаа ол бөлүктен шөлда берген Соңгу Каролинаның кара-бажыңдан хосталган ийи кижи—Дж. Райт болгаш Г. Верли америк политхоругдаттырганнарының кадыг-берге байдалының дугайын, оларны доктаамал дорамчылап турарының, «Уилмингтоннуң он кижизиниң» удуртукчузу Бен Чейвистиң берге байдалының дугайын чугаалааннар. Амгы үеде Б. Чейвис чүгле инвалидтер тергезиниң дузазы-биле шимчеп чоруп турар.

ЧУРУКТА: Б. Чейвис (он талазында) ооң эжиниң [illegible].

АДН—СЭТА-ның фотозу

ЧЕЧЕН ЧОГААЛ, УРАН ЧҮҮЛ

Ю. КЮНЗЕГЕШ

ОРУК ЧУРУМАЛЫ

Үттүндүрген тениктерин шарыйн ол сыгыслапы
Тең-түң кестир даглар бүүче улам өскен, бодап эр бис.
Улар бистен хойду ыйнаан, ак [illegible] [illegible],
Дээрде херээ [illegible] [illegible] кордап бар чор.

Ийи хондур чаастаза-даа, тайыс оъттар өнгеп [illegible].
Ниже шагжок хелдйжылкам, [illegible] [illegible] турар.
Мотор дааjмн сонуургаан боор, тарбаганнар үне халдып.
[illegible], [illegible] дег [illegible] [illegible].

Кырыкыстa, мырай чаавыс кара азир бээригелеп,
Кылыйтып чор. Чалгынкарын [illegible] [illegible] [illegible].
Моөрдэзп дег, өру саң дорт оккулаштыр ужугунту
Борбак долу машинаныс тогдурабыр сонтап келди.

Кандаан шелдер аржаан суяну пектур пектаан амыраар боор,
Кара дургаа тулаа-шыкка коңгуй-хоктан ырлажыр боор —
Чанар дооста шак бо өртэм делгемнерни харап тура,
Чайнаан [illegible] [illegible] [illegible], таар [illegible].

БЫЗАА ДОСКАН

Шарик кырын хүн, сүт [illegible]
Шортан [illegible] [illegible]
дег,
Сиген, чөөк дизылышан
Чиирбей дег «чүнү»-биле
Аргып кааны холбең ышта,
Аникик кыс кызыл-даван,
Көвей бызаа сүрүп алган,
Хөглүг сүрген базып олур.
Шаашкактаан кезек бызаа,
Садаалааан [illegible] [illegible],
Казыргы дег ыдай болду.
Канчап турир кымчылангаш,
[illegible] [illegible] [illegible]
Доскуп бердим. Көржүп
тур бис.
Домак бедии [illegible],
[illegible], [illegible].
Чанагаш бут [illegible].
[illegible] чечектер оон
Чаштаап от дег сагалчаар
бол,
Сагыжымны чардыктырбаан.
Терең сиген шалыыңыдан
Дергит ышкаш костүп
турар.
Чадаазыраан [illegible] [illegible],
Чоорум ол ийик, кайгап
турдум...

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

КҮСКҮ ТАЙГА

Кырыыр назы бети кеэген
Кызыл чааттыг үгбай
ышкаш,
Алдын шокар хевин кеткен
Ак-көк тайга күзүн чараш
[illegible] [illegible] [illegible]
данган
Бедик сүүрже үнүксээр
мен.
Манан эрткен чалыы
шаамче
Бедиктениң харааксаар мен.
Кадыр хаваа сыгыгланган
Хандыр бодаап күдер эр
дег,
Булут, туман бөргүн кеткен
Бүүрүл тайга күзүн турарүс
Эткен сыыппар үнүн
[illegible]
Эзимнерже кириксээр мен.
[illegible] [illegible]
Эрткен истер кезиксээр
мен.
Аыштыг-чимис алдын
таваан
Ажы-төлче сунуп алган —
Хүлүмзүрээн не ышкаш.
Күскү тайга таанда чараш.
Караа тотпас чазын холдап
Хаяны-даа дуглаптар мен.
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
күштүг.

А. АРАПЧОР.

Буянныг шокар-торга

РАССКАЗ

Уаун сарыг дыттарлыг, чыла дег шиштегер баштыг шивилерлиг, чодур кара поштерлиг тайга өөнинге ийи шокар-торга болгаш ийи баасарыг кожалар боон чурттап турган нүве-дир ээвес бе. Ийи шокар-торганың чурттаар доктаамал: олар кыжын-даа, чайын-даа өскээр кожуп чорупнас, а чанып ол-ла өөнинге турар. Бөрүттүкшең, өскен өрү-даа ол. Ынчаар-ла турум чурттап чанчыгыш калган. Кыштың соогун-даа, чайның изиин-даа товнас, өөниниң кургаг сырызын пиш хаайы-биле үттей соктап турган, оон чок дээн чымыг, элтиг коңгулду кылгаш, оон иштинге чымчак сиген, хөөг чөөк дүк чыып, магалыг уя кылып алыр. Оларның оран-турлаа ол.

А демги торгаларда кылыр ажыл дээрге, кыштыг-чам чок. Кыш, чай дивейн, арганың [illegible] [illegible] [illegible] камгалап эмнээр «эмчилери» ол.

Ол-ла торгалар-биле кожа хелбээ чурттап турган баасарыг дээр бичии кушкаштар демги өөнге чугле чайын келтүн кээр. Олар аңаа чайлааш, күзүн соок дүжер бетинде, кылыг оранзарже ужуп чоруй баар. Баасарыглар база-ла ол өөнге төрүттүнген, аңаа өскен. Олар өскен өөнинге ачы-дуалыг чуве, арга-эзимнер, оът-сигенниң аяны-бүрү хоралакчы курттарны уауткаар. Ынчалзажок ол «түрэ» чурттакчыларның турум оран-турлаа чок.

Бир-ле чай эгезинде демги баасарыглар [illegible] [illegible] эгп чанып келгеш көөрге, мурнунда уя кылып алгаш чурттап турган ышкак шимелери [illegible] ужур шаапкан болган.

Баасарыгларның бирээзи олура, «чип-чип, чип-чип» кылдыр мунгаргай эткен:

— Хөөкүй шиванастың кээргенчиг иярни. Бистен дуза дилээн дег. Будуктарын хаттыктыктарда [illegible] чаар. Хайлыг хатты. Халап болгандыр. Уя чок ам канчаар бис? Ажы-төлдү кайда өстүрер, албот каяа чурттаар чүвел?

Баасарыглар немере-чаглак дилеп, ол-да ужуп чорааш, өөнниң турум чурттакчызы шокар-торгаже дужа берип-төрлер ээвес бе.

Баасарыгларның падып барааны кызыл чалаалыг, чараш шокар-торга дорааң-на эскерип каан. Торга шин хаайы-биле [illegible] [illegible] соктап, девиден доскен курт-ту дыжыктуяраа-биле дыңнааш, «сыыйт-сыыйт» кылдыр эдип олура, баасарыглардан айтырып-тыр:

— Чеп мунгаргай-леңгерсей апаргаанынар ол, кужурлерим? Чылыг орандан кажан зээ келдинер?

— Келге-ле хонук безин четпедивис,— деп, баасарыгларның бирээзи мунгаргай мыжыраан. А өскези олура:

— Хай-бачытка таварыштывыс. Чурттаар оран-турлавыс — уявыс чок-тур — деп эдерге эжи ону үе кирген:

— Уя кылып каан шиппак [illegible] [illegible] ужур шаап каап-тыр. Ажы-төл өстүрер, ал-бот чурттаар оран-турлавыс чок болуп бергедээш, аан мунгарап чор бис.

Кызыл чалаалыг, чараш шокар-торга «сыыйт-сыыйт» деп эткилээш, баасарыгларга харыылаан:

— Оран-турлаг чок чүткан, ол багай-дыр. Адырам, маңнар, баасарыглар. Ынча дыка мунгараваңар. Улуг акыңар торга мен турда, ужур бар ыйнаан. Кандыг-даа чүвеге арга-сүме херек болгай. Адырам, адырам... Оо! Ай бардыр — дээш шокар-торга [illegible] [illegible] кургаг будукту «тор-р-р-р» кылдыр дамбыралай кааптан.

— Ийет-ийет! Арга-хорганы болпа-ла [illegible] барскан баасарыглар ынаныш мыжыраптан.

Торга-даа чүзү боор, дыт [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] деп эдип, шаш хаайлыг бажын ынай-бээр доктаттакылааш, кургаг будукту база катап кооладыр дамбыралай кааптан, [illegible] [illegible] салбаашаткылаан баасарыг-ларже чугаалап-тыр:

— Че, кужурлерим Силерге буян-кежиктен кылыйн. Дуу ол куду костүп турар чолдак баштыг чоон сырада эрткен чылын белеткен кайы артык коңгулдум бар чүве. Аңаа барып чурттаар боор тур силер ийин. Ону аайлап, таарыштырып алыңар. Оран-турлаа чок [illegible] [illegible] [illegible] ыйн боор. Бо өөнивиске чугле чаны келир-даа болзуңарза, арга-эзимге ажык-дузаңар база бар болгай. Ынчангаш силерге артык коңгулум аазап тур мен.

Кызыл чалаалыг, чараш шокар-торга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] баасарыглар чаптанчыг чалгыналдып [illegible] [illegible]:

— Акыыс чараш шокар-торгавыс [illegible] [illegible] дывыс. Ам-на аны-тол өстүрер оран-турлаглыг болуруус ол-дур. Аңы-дузааны уттуп бис, эвилелдиг арга-эзимниң хоралакчы курттарыдан камгалажып, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тур бис.

Оон чүзү боор [illegible] алган коңгулунга ужуп кээптирлер. Коңгул-даа шынап-ла кончуг эки болган: иштинде хөөг ириктиг, уя безин негеттинмес. Чүтле коңгулдуң аксы алгыг. Оон кандыг-бир өске хоратап амытан кээп, халдап болур чадавас. Коңгулду торга бодунга өйлеп кылган болгаш, ооң аксы алгыг болган. А бичии баасарыглар аңаа коңгүе хос.

Ийи баасарыг аразында мыжыражып, чугаалажы бергеннер:

— Че, коңгулувус аксын канчап тарладып алыр бис?

— Харын бо хире алгыг аастыгда, кандыг-бир амытан халдап келзе ат-ла болгай. Аксын дуй ап келирге, өске үнер чер чок мышкажыл.

— Ындыг-дыр харын — деп бирээзи деткээн.— Чадагай черде, уя болза, чуну-даа келирин баш удур көрүп каап, амы-тынны артынга каггаш, арга-хорлазып кылып, ажылдаар аптар болгай. А мындыг алгыг аастыг коңгулга берге-дир. Мунгаш чер-де-ле-дир бис. Аксы дугаадган соонда үнер харыылыс бар ээвес.

— А шокар-торга акывыс канчап тоовайн чурттап турар дээр сен? Ол кортпас-тыр але — деп бирээзи кайтаан.

— Ол каймы коргар ийик! Кайы хире чидиг, шаш ааан-дыр [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алганнан чер даан. Коңгул аксындан халдап келген амытанны чидиг [illegible] хаайы-биле кагаалдыр шаап тар-дыр. Ынчангаш кортпас.

— А торга акывыстан база катап дилээнивиссе чул?— деп, эжи мыжыраан.— Ол чаа коңгул үттеп бээр чадавас.

— Ыыччагрга кайын боор!— деп өскези удурланган.— Харын-даа артык коңгулун берип, ачы-дузаа чедирип турда, эм-даа чаа коңгул бер дээрге, ат-алдарга бак. Коңгулдуң аксы алгыг-даа болза, арга-хорлазып кылып, чурттаай бис аав.

Барскан баасарыглар олда ынчап, алаңып эзып, аайын тыпнайн, аразында мыжыражып олурда, оларның чаа оран-турлагга турумчуп алганын сонуургап көөр дээш кызыл чалаалыг, чараш шокар-торгазы бо ужуп кээптир. Оозу «сыыйт-сыыйт» деп эткилээш:

— Канчалдыңар, кужурлерим? Оран-турлааңар аайлап алдыңар бе?— деп айтырган.

Баасарыглар олура:

— Коңгул-даа кончуг экидир. Арай-ла багай чүве — аксы алгыг. Ону канчап тарладып алыр дижип, орта-ла ут-шиник тыппайн олур бис — деп мыжыраашканнар.

— Ол-ла [illegible] [illegible] шыдавас чүвем-дир — деп, шокар-торга сыйтылаан.— Оозун боттарыңар болгаап көрүңер. Оон тар аастыг кылырга, бодум сыңмайн баар болгаш, ынчаар кылгаш мен. Улуг дыка уңдараваңар. ужур бар болгаайн. База катап келгеш, бакылап көөр мен.

Торгазы кургаг сыраны торуладыпкаш, чымыштыг ижин уламчылап, ужуп чорупкан. Бичии баасарыглар мыыраа-сээктер, курттар тудуп чиир дээш, өзен иштинде дамырак суг унунга барганнар. Баасарыгларның бирээзи кыңгырадыр ырлаан кылаң кара дамырак сугну ижип олура, ооң чанында ол дой-довуракты эскерип каап-тыр. Ол эрткен чылын уя кылып турганын сактып келген. Уяның тавааң ол дой-довурактан кончуг тантыг тегериктеп турган кылып алган болгай. Оон-на демги баасарыг өөрүп, өөнге мыжыраан.

— Ам-па амырадывыс! Бо дой-довурак-биле коңгулувус аксын тарладыр порлап алыылы.

— Ой, шынап-ла ындыгдыр! Тывызынны але. Эрткен чылын уявысты дой-довурак-биле [illegible] алдык бис чоп. Хей-ле черге мунгарап турган-дыр бис. Шокар-торга акывыстың «улуг дыка мунгараваңар, [illegible] бар [illegible]» [illegible] [illegible] [illegible], коңгун [illegible].

Ажыл-ишчи баасарыглар чимиевин ал-ла, арыдыр ажылдап эгелээн мыңдыг. Ол дой-довуракты мызырып алгаш коңгулдуң аксынга аппаргаш, чыпшыр идерге-ле ооаv кааттүн каравнга дораан чыпшыныдыр калып турган. Ажыл-ишчи баасарыглар аамак-даа четпээнде алгыг коңгулунуң аксын дой-довурак-биле ааартанчыг бичии ит кылдыр тарладып аптырлар. Ам оларның коргар чүези чок.

Кейзэ баасарыглар ажылын доозуп алгаш, арга-эзимнинге аяң түдүп, вагап-йөрээген ырызын ырлажып олурда, дузо чедирип, буян кылганы кызыл чалаалыг, чараш шокар-торга акызы ону дыңнааш, бо ужуп кээп-тир. Коңгулдуң хос аксын кончут тантыг борлап, тарладып каапын торга магадап көргеш, баасарыгларны мактаан:

— Магалыг тывызык-даа, урап-шевер-даа кушкашчыгаштар-дыр силер! Мен-не ындыг чүвени сагынмайн порааан-дыр мен. Эр-хейлер! Амна өзүп төрүп, өлчейлиг чурттаңар, ажыктыг ажыл-ижинер бүдүрүңер, арга-эзимивисме аяң түдүп ырлажыңар!— деп алгап-йөрээгеш, ужуп чоруй барып-тыр оо.

К. АРАКЧАА.

Үелерни холбаштырган

МОСКВА. Сураглыг совет скульптор, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Юрий Владимирович Александров музей-хоорай Суздальда турисчи ол комплекстиң каасталгашкынзэрин дооскан.

Чурукчу бодунуң ажылдарын улусчу эпостуң утказын барымдаалап кылган. «Нуу-надын», «Бова-тажы», «Русалка», «Хуулгаазын» болгаш өске-даа тоолдарның маадырларын чогаадыкчы ажылынга ажыглаан. Эрте-бурунгу хоорайда тургускан «Үе» деп скульптурлуг композиция классиктиг стиль-биле органиктиг холбашкан. Ю. В. Александров амгы үеде «Орус хөглээшкин» деп честен кылган композицияны дооскан. Ооң-биле мында ресторанның залдарын каастаар.

ЧУРУКТА: «Орус хөглээшкин» деп композицияда «хоорай самовары».

В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Б А Ж Ы Ң ЭЭЛЕРИНГЕ СҮМЕ

Соодукчунуң турар чери — удуур өрээлден аңгы болур, чүге дээрге, оортан үргүлчү шимээн кээп турар болгай. Соодукчунуң ажылдаар механизмин ханага чыпшыр салбас, чүге дээрге, агаар ынаар хостуг кирип турар болур ужурлуг.

Соодукчуну электри четпезинден адырган, айда бир удаалап эвээш эвес чүң тургуп. Доп [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тен [illegible]. Суг дүрген эрий берзин дээш, соодукчуже изиг суг кудуп, оон дозун бижек-биле аштап болбас, ол бүгүнүң соодукчу үрелип болур. Бажан оон иштеки камеразын чуурда чылыг сугга содадан каап алынар. А акдемирден бүткен бүс доуукчуларзы содалыг сугга таарышпас чүве болганда, ону аңаа-ла чодуп аштаар. Камераны дүвүнге сугнуң хөлдениң турул аарын болдурбаңар. Арткан суг соодукчуну баксырадыптар.

Соодукчуну арыглап доосказ, эжиин ажыкка тургузуп агаарладынар.

Ниити аштаазы үезинде соодукчунуң хаалгазының соңгу кезээнде эзиленчек келектерни аштап-чулгуурун утпаңар. Оон богун бок соодукчуже-биле аштап-даа болур.

Соодукчуга чем аймаан канчаар салырыл? Соок черге доңуруп каап чемнерни салыр. Доңурукчунуң дүвүнге шаараш коевени салып алыр, оон башка чемнер аңаа чыпшына доңуп каар, ону адырып тургаш доңурукчуну үреп каапкан болур.

Соодукчунуң эң үстүнде соок оргаандары эзлти болгаш [illegible] [illegible] [illegible] дээрге, оон чыдыы өске чемнерге тарай берип болур. Саржаг биле быштак өске чемнерниң чыдын сиңирип алыксал чүве болганда, оларны мяк шып каар. Логааларны сугарда (ону баштай [illegible] каап турар) база чимис аймаан салырда соодукчунуң эң адакы кадын ажыглаар. Хлеб соодукчу иштинге каш-даа хонукта кээр бербес, чүгле ону ораан каар херек. Соодукчута чыткан кат-чимис аймаа кадып кургаавазын база оларга өске чемнерниң чыды сиңе бербезин дээр болза, оларны дуглаглыг сакпыннарга, ылайтыы ак-демир саваларга кадагалаар.

Соодукчунуң чуур чүүнида ниити электри четкизинден адырып каапынар.

«Работница» журналдан.

ЧЕМПИОН КЛАСС

Чадааныңы № 3 ортумак школазының өөреникчилери (удуртукчу башкызы спорт мастеринга кандидат М. В. Борбай-оол) Сүт-Хөлдүң ыяш ажыл-агый чериниң үнүштер өстүрер плантациязының бо-ла чедип кээр доктаамал аалчылары. Олар плантацияда өзүп турар үнүштерниң ажылдыралын бүгү талазыг өөренип көрүп турарлар. Өөреникчилер үнүштерни сонуургап өөренишкен, келир үениң садоводтары болур күзелин база илергейлеп турарлар.

Удуртукчу башкы М. Борбай-оолдуң чугаазы-биле алырга, өөреникчилер Сүт-Хөлдүң делгемнеринге болгаш Хемчик-хемниң унунга туристеп чоруп тургаш хөй солун чүүлдерни билгеннер.

Михаил Васильевичиниң удуртуп турар класы район школаларының бүгү класстарының аразынга чылдың эртип турар маргылдаазының тиилекчизи. Ынчангаш ук класс туризм талазы-биле дөрт дакпыр район чемпиону атты ээлеп турар.

О. БОРАШ.

Бурунгу Новгородтуң үс-шевер.лери

XII вектиң ус-шеверлер мастерскаязын Новгород хоорайның археологтары тыпкан.

Дубошин казышкынының районунга эртемденнерниң кичээнгейинге бурунгу ус-шеверлерниң хөй эт-херекселдери болгаш херзжен кижиниң кастаныр чүүлдери тывылган.

Археология экспедициязының удуртукчузу, МКУ-нуң профессору Янинниң СЭТА-ның корреспондентинге дыңнатканы-биле алырга, эрте-бурунгу ус-шеверлерниң ажылазыны моон мурнунда-да билдингир турган.

Шак-ла ындыг мастерскаялар бир-ниң салгалдың ус-шеверлерниң чурттаазының иштинде аңгы-аңгы чөлерже кожуп турган азы шуут чидип турганнар. А Новгород хоорайның чанынга казышкындан тывылган эт-херекселдерни ус-шеверлер ыш чүс чыл дургузунда ажыглап келгеннер. Новгородка хостуг ус-шеверлерниң уран черлежилин салгалдан салгалче дамчыдып келгеп боор деп эртемденнер сайзап турар.

Новгород.

Я. СИДОРОВ.

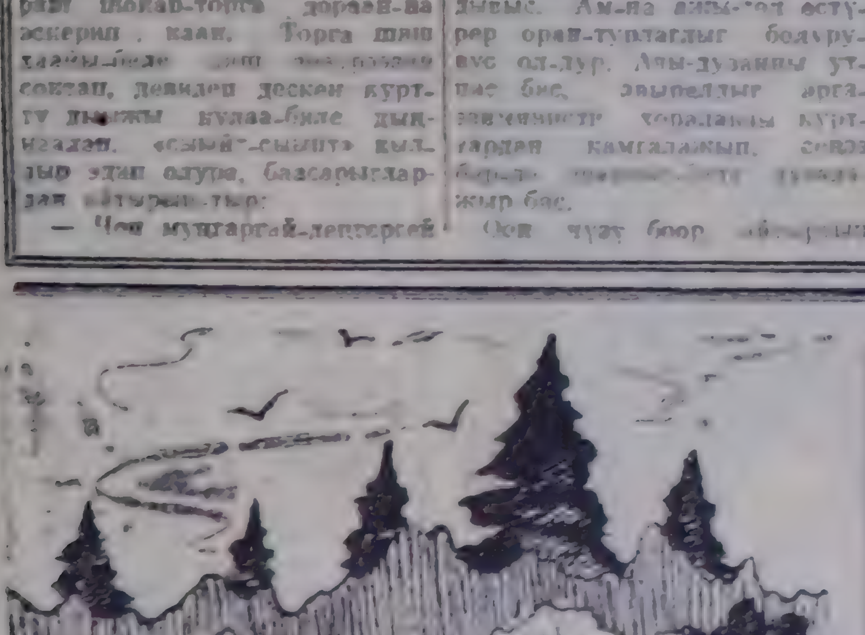

Уран чүүл училищезиниң сургуулу Анатолий МОНГУШТУҢ «Күстүң тынымы» деп этюду.

Эргим номчукчулар!
«Ш Ы Н»
солунну чагыдып алыңар.
Чылда чагыдылганың
өртээ 6 рубль.

Бо чылдың сентябрь 1-ден эгелеп
«АГИТАТОРНУҢ БЛОКНОДУНГА»
чагылганы «Союзпечать» салбырлары, хөй-ниити бижидикчилер хүлээп ап эгелээн.
Чылда чагыдар өртээ «Блокноттуң» хемчээли улгатканындан 72 көпеек болур.

Агаар

Кызылдың гидрометеообсерваториязының медээзин бээгаар алырга, бөгүн республиканга болгаш Кызылга аас хүн болур, хаттың күжү секундада 6—11 метр чедер, агаарның температуразы хүндүс 23—28, чамдык районнарга 18—20. Кызылга — 23—25 градус чылыг болур.

Дүне чамдык черлерге доңаттаар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мультфильмнер чыындызы» 9.30, «Прокаженная» 11.00, 12.35, 14.30, 16.45, 18.40, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Муң чедимне чок чорук болгаш чаңгыс чедимче» 9.15, 10.45, 12.15, 13.45, «Каргыс шагдаа кадайлаңган» 15.15, 17.00, 19.15, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вий» 11.00, 13.00, 15.00, «Улуг чарыштар» 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Каргыш» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Неделя бүрүзүнде кудо дүжүрер» 10.00, 11.45, 13.20, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультчыынды» 9.40, 15.10, «Ыглава, уруг» 11.10, 16.40, «Прокаженная» 12.50, 18.20, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Муң чедимче чок чорук болгаш чаңгыс чедимче» 15.00, «Каргыс шагдаа кадайлаңган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Вий» 15.00, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ТВ

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.30—«Барадыңга чыскаалыңар!»
10.55—Таллинн радио болгаш телевидениениң «Гульшан» деп ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти.
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!»
13.00—Тоол аазын кеттен. «Өлүм чок Кащей». Уран-чечен фильм.
14.30—«Кодээгэ дамчыдылга». «СКПСТ ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
15.30—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
16.00—«Театр шилизи». А. Н. Островскийниң «Талантылар болгаш сонуургакчылар». Москваның Вл. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи.
18.30—«Бөгүн — Машина кылыкчыларының хүнү». Мал ажылынга болгаш мал чеми бүдүрерииге машина тудуунуң министри К. Н. Беляктың чугаазы.
18.45—«Силерниң чагаалар-биле». Машина кылыкчыларының хүнүнге музыкалыг программа.
19.30—Медээлер.
19.45—«Делегей байдалы».
20.15—«Диваг кудурузу биле балыкты канчаар тудар». Мультфильм.
20.30—«Кино аал-чорукчуларының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
21.30—«Чалааттың тынызы». Документалдыг телефильмниң баштайгы кезээ. «Чеден Чыл ыдарның Американыг» деп циклден 11-ги фильм. Автору — В. С. Зорин.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Силерге, кодааниң ажыл-ишчилери». Концерт.
23.30—(0.40—«Д. Шостакович — композитор болгаш хамаатызы». Төнгенде — медээлер.

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Мультфильмнер программазы: «Көрүнчүк», «Адыр шаваа!».
11.25—[illegible] фильм «Өртегни өежер». Уран-чечен телефильм.
12.50—«Кино аал-чорукчулар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.50—[illegible]—Чапсар.
16.00—«Кодааде ажыл-хүнзерие». Кинопрограмма: «Шляхованың оруу-биле», «Орус хендир».
16.30—Арменияның танцының күрүнениң улус ансамблиниң концерти.
17.15—«Аваның школазы». Дамчыдылганы медицина эртемнериниң доктору, профессор Н. А. Тюрин чорудар.

КЫЗЫЛДАН

17.45—Телемедээлер.
18.00—«Чаллаан». Дамчыдылга.
18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—«Үшкү чыл — шалыпчы чыл». «Ажыктыг чорукту тургустунган кезектерни». Эстонияның КП ТК-ның бирги секретары К. Г. Вайно дамчыдылгага киирер.
19.30—Медээлер.
19.40—«Улустуң аалгалары».
20.05—Күрүнениң Евг. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизиниң баштайгы кезээ: «Ноянда чайо».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Гандбол талазы-биле делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң шилиндеп командазы — ГДР-ниң шилиндеп командазы. Вильнюстан дамчыдылга.
23.30—Д. Шостакович — «Микельанджело Буонарротиниң шүлүктеринге оркестр-биле баска сюита».
00.20—(01.35—«Бирючий ортулуктуң тоолу». Эртем-тайылбырлалдыг фильм. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.45—«Орленок» телестудияның ажык корреспондентилериниң ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери В. М. Абалаков-биле ужуражылгазы.

КЫЗЫЛДАН

18.45—Чарлалдар.
18.50—(19.20—«Техниктиг информацияның медээлери». Дамчыдылга

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-31-13, пропаганда килдизиниң 2-31-73, культура килдизиниң 2-22-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетуур килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация болгаш [illegible] [illegible] 2-20-65, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефон-биле долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2687.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгларының талазы-биле эргелелдиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01065.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 224 (10821) | 1978 чылдың сентябрь 26, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИНИҢ ДЕҢНЕЛИНЧЕ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1977 чыл) база июль (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдургаш, чер-черде партия организациялары ажыл-агый чорудулгазынга партийжи удуртулганы улам күштелдирер талазы-биле шудургу ажылды чорудуп турар. Удуртукчу кадрлар ажылдың ленинчи стилин шиңгээдип ап, бодунуң партийжи чорууп ханы харысаалгалыы-биле, сагылга-чурумун инициатива болгаш ажыл-херекке чогаадыкчы хамаарылга-биле тудуш холбаштырган турар кылдыр ажылды ынчаар тургузарын партия комитеттери болгаш эге организациялар өрээлдажып турар.

Кандыг-даа участокка ажыл-агый чорудулгазынга чедиишкин хамыктың мурнунда партийжи удуртулганың деңнелинден шуут хамааржып апаар болгай. Партия организациязы бодунуң коллективиниң дайынчы авангарды бөлдүшаан, организакчы болгаш кижизидикчи ажылы-биле ону улам сырый каттыштырбышаан, ажыл-ишчилерниң күжүн күрүне пландарын доодур болгаш ажыр күүседиринче мобилизастап турарының хөй-хөй чижектерин көргүзүп болур.

Ындыгларга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегинде, Кызылда № 14 механизация эргелелинде, пассажирлер АТБ-зинде, «Тээли», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның Ээр-Хавак, Дөргүн сүт-бараан фермаларында, Кызылдың дааранылга фабриказында болгаш өске-даа партия организацияларын хамаарыштыпып болур. Сөөлгү чылдарда олдаа база өске-даа партия организациялары бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидер, бот-үнени чингедир, камналганың чурумун күштелдирер талазы-биле ажылды доктаамал контрольга ап, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидеринче, оларның ортузунга социалистиг чарышты организастаарын улам сайзыраңгайжыдарынче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Даандырган ажыл-херекке кадрларның харысалгазын улам бедидер, оларның күүсенчи сагылга-чурумун күштелдирер сорулга-биле партия хуралдарынга оларның отчёттарын, дыңнадыгларны алырын, секретарьлар болгаш бюро кежигүннери чамдыкта олар-биле беседалар кылырын «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде, «Тыва кобальт» комбинатта, «Хемчик», «Нарын» совхозтарда парткомнар болгаш өске-даа партия организациялары доктаамал практикалап турар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком болгаш эге организациялар бо чылдың сес айларында цех, участок начальниктери, бүдүрүлге удуртукчулары 38 кижиниң дыңнадыгларын алган.

Ооң-биле чергелештир чамдык партия организацияларының ажыл-агый чорудулгазынга удуртулгазының болгаш коллектив кежигүннериниң ортузунга чорудуп турар организакчы база кижизидикчи ажылының деңнели чавыс болуп артпышаан, бүдүрүлге чорудулгазында четпестерни чайладырынче профэвлиел, комсомол организацияларының, улусчу контроль органнарының күжениишкиннерин кошкак угландырып турар. Чижээ, республиканың балык заводу, Кызылдың «Тудуг материалдары» комбинады, «Тыва септелге-тудуг» трестиң септелге-тудуг эргелели, «Тыва тудуг» трестиң № 81 тудуг эргелели, «Трансссельхозтехниканың» АТБ-зи болгаш өске-даа чамдык коллективтер күрүне планын күүсетпейн келгилээн.

Ол коллективтерде күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, бүдүрүлгениң кол фондуларын, ажылчын күжү болгаш материалдыг курлавырларны багай ажыглап турар болгаш ажыл-ишчилер ортузунга кижизидилге ажылы багай, социалистиг чарышты ёзу барымдаалап организастаан болгулаар. Ындыг шыңгыы четпестерни чайладырынче ажыл-агыйжы удуртукчуларның кичээнгейин оларда партия организациялары четпес угландырып, олардан негелдени кошкадып, ажыл-чорудулганың ханы анализин кылбайн, кадрларны таарыштыр тургузар болгаш кижизидер талазы-биле ажылче сагыш салбайн турар.

Партияның XVI область конференциязының доктаалын боттандырып турар талазы-биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ажылының дугайында айтырыгны чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, маңаа холбаштыр райкомнуң болгаш партия эге организацияларының ажылында чамдык эки талаларны демдеглээн. Ынчалзажок СЭКП райкомунуң, парткомнарның база партия эге организацияларының кадээ ажыл-агый бүдүрүлгезин удуртуп турарының болгаш ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылының стилинде болгаш арга-методунда шыңгыы четпестерни демдеглээш, оларны шалыпкын чайладырының эргежок чугулазынче кичээнгейни угландырган. Ынаа айыткан чүүлдер өске районнарның партия организацияларының ажылынга база дорт хамааржыр.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленуму чамдык партия комитеттериниң ажылы амгы үениң негелдезинге четпейн турарын, олар кадээде боол турар экономиктиг болгаш социал чорудулгаларже четпес хамылап кирип, кадээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам дүрген өзүлдезинге тургустунган аргаларны көрбейн турар дээрзин демдеглээн. Ооң-биле кады ол Пленум кадээ ажыл-агыйның кадурлүүшкүнү дээш демиселдиң чаа үе-чадазында партийжи удуртулганың улам бедиир деңнели, массаларга ажылдың сайзыраңгай арга-методу-биле дүүшкен турар ужурлуг деп айыткан. Ынчангаш чер-черге ажыл-херекти чогум-на ынчаар тургузары эргежок чугула.

Партия организациялары ажыл-агый чорудулгазынга удуртулганың деңнелин улам бедидерин, коллективтерге организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды бүгү талалыг күштелдирерин, бүдүрүлгеге коммунистерниң авангардчы ролюн хандырарын үе негеп турар. Маңаа администрацияның ажыл-чорудулгазынга партийжи контрольду бүрүн ажыглаар херек. Амгы үеде партия организацияларында болуп турар отчёт-соңгулдалыг хуралдарга ол бүгү айтырыглар база улуг черни ээлээн турар апаар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «Катап тургузуушкун» деп номунда партийжи, организакчы болгаш политиктиг ажылдың кайгамчык үнелиг дуржулгазын партия организациялары болгаш ажыл-агыйжы удуртукчу бүрүзү бүгү ажыл-чорудулгазынга бүрүн ажыглап, удуртулганың стилиниң ленинчи уран аргазын, кижилер-биле ажылды камчаар чорударының, шиитпирлиг участоктарже болгаш кол звеноже күштерни мөөңнээриниң аргаларын оон өөренир ужурлуглар.

Мурнакчы дуржулганы кичээнгейге

АЖЫКТЫГ БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ

ТАНДЫ РАЙОНДА «Революцияның чалбыыжы» совхоз моон мурнунда чылдарда никтиниң малынга четчир саныг чемнерни бодунуң шөлдеринден белеткеп ап турган. Ынчалзажок бо чылын агаар-бойдустуң таарымча чок байдалындан чай кандаашкынныг болуп, совхозтуң шөлдеринден тарааа-даа, сиген-даа шоолуг үнмээн. Оон туннелинде совхоз малынга четчир саныг чемнерни белеткеп ап шыдаваан. Ону мындыг саннардан көрүп болур. Балгазынчылар 1800 тонна сиген белеткээр турган, 800 тонназы, планнаттынган 1340 тонна сенажтан херек кырында 1088 тонназы, 12 муң тонна силостан 1450 тоннаны белеткээн. Моон ап көөрге, мал чемнерин белеткээри планнаттынганынга ырак та четпээн-дир.

СОВХОЗТУҢ директору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ольга Павловна Чуева биске мынча диди:

— Мал чемнериниң чедишпезин барымдаалааш, бар чемни [illegible] белеткеп алырынга, ону малга [illegible] микроэлементилер холуп тургаш, амданнаткаш, хоолулуг болдурарынга онза кичээнгейни салган бис. Чижээ, эң-не хоолулуг, бедик шынарлыг чем болур витаминниг сиген далганың 600 тонназын бүдүрүп алыры планнаттынган. А херек кырында ону 850 тонназы белеткээн. Ынчаарга оон колдуг хөй куруузун борбаандылап каан. Саар инектерге кышкы үеде бээр силос ээээш болгаш [illegible] ажааттынган тарааның бүгү саванын бүрүнү-биле тускай рецепт ёзугаар бедик шынарлыг силос кылыр деп шиитпирлээн. Ам саванны силостаары эгелей берген. Кышкы үеде Тес-Хемниң Ак-Чыраадан хыыргышы немей белеткеп сөөртүр бис. Хыыргышты ол бодун малга бээрге, хоолузу куду дээрзин билдиниг болгай. Ынчангаш ону кыжын көк меле сиген-биле кады тускай машинага хээндектээш, анаа концентраттарны, микроэлементилерни холуптарга, бедик шынарлыг чем болу бээр. Хыыргышты, саван хээндектээр агрегатты садып эккеп алган, ам элдеп тургузуп турар. Ол удавас белен болур. Анаа [illegible] бедик шынарлыг чем кылдыр болбаазырадырын удавас эгелээр апаар бис.

Мал чемнериниң шынарын бедидеринче, ону эки болбаазыраткаш, малга бээринче бо [illegible] социалистерниң онза кичээнгей салып турары черле чөптүг. Эвээш-даа чемни эки шынарлыг кылдыр болбаазырадып алырга, хоолузу улгадыр, чемгерилге единицазы көвүдээр болгай. Ынчангаш балгазынчыларның савандан силос кылып турарының депшилгелиг аргазын өске ажыл-агыйлар база ажыглаар херек.

КРАСНОЯР ФЕРМАЗЫ. Ында совхозтуң саар инектерни ажаап турар. Мырыңай-ла ферма чанында 3000 тонна силос салыр улуг оңгарны казтырган. Ооң дүвүн, ханаларын ыяк цементилээн. Өлче суг өтпес. Савандан силос салып турар улуг траншея [illegible] рик. Бедик тергежиктерде тейлендир оваалап каан саван сөөртүкен «Беларусьтар» олче соннут-мурнуг кээп-ле турар. Саванны оңгарга аппаргаш, төкаaптар. Траншеяның ийи талазында ийи насос-биле сугну [illegible] шыгыдар, а күчүлүг К-700 трактор саванны тырый бастырып турар.

Саван силостаарын удуртуп, оон рецептизин таарыштырып берип турар мастер Петр Иванович Наумовка анаа ужуражы бердивис.

— Савандан силосту канчаар кылырын тодаргей [illegible] бериңерем, Петр Иванович — деп оон диледивис.

— Мен бодап көөрүмге, мында кижи билип чадаар хире нарын чүве чок — деп, ол чугаазын эгеледи.— Мону кылырының рецептизи мындыг: бир тонна саванны силостаарынга 1,5 тонна суг, 50 килограмм концентрат, 15 килограмм дус, ийи килограмм ажыткы херек. Ажыткыны Кызылда белеткеп турар. Бистер концентратты, дусту, ажыткыны үш тоннаның доскаарынга холуп алгаш, траншеяда дүшкен саванның тонназын барымдаалап, тускай насос-биле дескилештир чаштырып турар бис. Анаа сугну ангы бир насос-биле база доктаамал [illegible] чаштырып, саванны шыгыдып турар. Сугну болгаш холуксааны чаштырарга, оңгарда саванны К-700 трактор-биле хөй чок кылдыр [illegible].

БО АЖЫЛДАРНЫ каш кижи күүседип турарыл?

— Насостар-биле суг, холуксаа чаштырарында, саванны дүжүрүп тарадырында, холуксааны [illegible], трактор-биле силосту тырый бастырарында шупту беш кижи ажылдап турар. Бис хүнде 40 тонна хире саванны силостап тур бис. Саванны ырак черден удур сөөртүр болгаш, чер албас-тыр. А саван эккээри саадавас болза, хүнде 100 тонна чедиг салып болур бис. Бо хүнге чедир мында 600 тонна силосту салдывыс. Ам-даа 1500 [illegible].

— Саванны мынчаар силостаарга шынары кандыг болур?

— Бо ёзулуг силостан дудак чок. Саванны бускa чымчады хайындыргаш-даа бээрге, мыштаар силостаанынга көңгүс четпес болур. Бис мындыг силосту 1975 чылдан бээр кылып келдивис. Бо арганы эге ба[illegible] рар өөнүктериинстен өөренип алган бис. Оон соонда ону бодувуска ажыглап эгелээн бис. Ылангыя сиген, силос эвээш болган бо чылын ажыл-агый бүрүзү бар саванны мынчаар силостап алыр болза, кончуг ажыктыг. Инектер мону аажок күзелдиг-биле чиир. Хүнде бир инекке 10—15 кг хире саван силозун бээр. [illegible] Мындыг арга-биле бис кышкы үеде саар инектерге бээр чуңкуг чемни — силосту четчир кылдыр белеткеп ап турар бис.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: траншеяда саван силозун трактор-биле тырый бастырып, сугну чаштырып турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЭЭП ЧЕДИП КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Бакудан Москвада сентябрь 25-те ээп чедип келген. Ол Азербайджанның найысылалы Бакуга Ленин орденин тыпсырынга тураскааткан байырлалга киришкен. Оон-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко база чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүннери Г. С. Павлов, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттар М. П. Георгадзе, С. К. Цвигун, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери А. И. Блатов, Б. М. Богалюбов, Ю. М. Чурбанов, өөрүк харылзааларының министри И. Г. Павловский, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, дашкыкы садыг министриниң оралакчызы Ю. Л. Брежнев, СЭКП ТК-ның референтизи Е. М. Самотейкин олар эш Л. И. Брежневти вокзалга уткааннар.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүну, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. М. Фалин, СЭКП ТК-ның теректер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец олар Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң үезинде ону үдеп чораннар.

(СЭТА).

Соңгу Кавказ республикаларының удуртукчулары-биле ужуражышкын

Л. И. Брежнев болгаш оон-биле кады Москваже ээп кел чоруур К. У. Черненко сентябрь 23-те Грознайга келгеннер. Оларны анаа СЭКП-ниң Чечен-Ингуш обкомунуң бирги секретары А. В. Власов, Чечен-Ингушетияның Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Х. Х. Боков болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. А. Керимов, СЭКП-ниң Кабардин-Балкар обкомунуң бирги секретары Т. К. Мальбахов, Кабардин-Балкарияның Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. И. Геттуев болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы К. С. Кушхов, СЭКП-ниң Соңгу-Осетин обкомунуң бирги секретары Б. Е. Кабалоев, Соңгу Осетияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. Г. Цагараев, СЭКП обкомнарының бюро кежигүннери уткаан.

Совет Азербайджанның найысылалынга аян-чоруунуң үезинде улуг болгаш үре-түңнелдиг ажылдыг болганыг дээш Л. И Брежневке эштер Власов, Мальбахов болгаш Кабалоев олар байыр чедиргеш, Бакуга чаа болган байырлалга Леонид Ильичтиниң чугааларын республикаларның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары оларга база кыйгырыг кылдыр хүлээп алганын болгаш ол чугааларда салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге бүгү чүтүлдерин кылыр деп олар дыңнаткан.

Партияның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин канчаар күүседип турарының дугайын автономнуг республикаларның удуртукчулары дыңнадып, беш чылдың үшкү чылының онзаларларын боттандырарында ажыл-херектерниң [illegible] Уткаан ажылдарын 1978 чылдың төнчүзүнге [illegible] чүгле чедип алырын эвес, харын оларны ажыр боттандырар сорулгалыг ажылдап турар. Кадээ ажыл-агыйга алдынган социалистиг хүлээлгелер ажыр күүсеттинип орар. Тараа культураларының эки дүжүттерин ажаап алган, кукуруза, тарымал тооруук, виноград болгаш [illegible] ажаап алыры калбарган, мал ажылының продуктуларын белеткээри чедиишкинниг чорүп турар. Келир чылдың дүжүдүнге агротехниктиг ажылдарны бедик деңнелге чорударынче угланган эргежок чугула хемчеглерни ап турар.

Хүндүткеп уткуп алганы дээш база Чечен-Ингушетияның, Кабардин-Балкарияның болгаш Соңгу Осетияның ажыл-ишчилериниң чедиишкиннериниң дугайында чаагай медээлери дээш ол эштерге эш Брежнев [illegible] Организастыг болгаш ажыл-агыйжы ажылды улам [illegible] черни мелиорастаарының программазын [illegible] ол ышкаш капитал тудуг [illegible] ринге хамаарышкан чамдык бодалдарны ол чугаалаан. Кукуруза үрезиннерин белеткээриниң ужур-дузалынче парторганизацияларның [illegible] Л. И. Брежнев [illegible] Соңгу Кавказтың [illegible] зының болгаш культуразының [illegible] чедиишкиннерлиг болурун ол күзээн.

(СЭТА).

ҮЕНИ МУРНААННАР

ССРЭ-ниң Конституциязының бир чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражып дээш социалистиг чарыш Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының цехтеринде хүн бүрү калбарып, бүдүрүлгениң дыка хөй мурнакчылары беш чылдың үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиишкеш, немелде хүлээлгелерин ап турар.

Комбинаттың транспорт цегинде «БелАЗ-540» маркалыг машинаның дыка хөй чолаачылары бо чылдың бүдүрүлге планын октябрь 7-де күүседирин чыл эгезинде-ле хүлээнгеннер. Олардан ам ол чолаачы боттарының сөглээн сөзүнге ээ болуп, алган хүлээлгезин хуусаазындан эрте күүсетпеннер. Дуржулгалыг, [illegible] Г. Л. Карпов бодунуң сөзүнге кезээде шынчы. Ол оңгу беш чылдың үшкү чылының планын беш ай бурунгаар күүсеткен. Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң эдилекчизи, коммунист С. М. Туровец ам ноябрь айның улуун күүседип кирипкен. Ол ышкаш чолаачылар Л. К. Ирпденков, Ч. К. Ооржак, В. И. Баяновский бо чылдың планын шагда күүсеткен, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орарлар.

Цехтиң колонналарының мурнуку одуруунда Г. М. Васановтуң № 3 колоннаязы август айда тиилекчи болгаш, [illegible] Кызыл тугту, 250 рубльдиг акша шаңналын алган. Ол ышкаш Г. И. Кудрявцевтиң удурткан дузалакчы транспорттуң № 2 колонназы, А. Д. Конгаровтуң № 3 бригадазы база эки ажылдааннар.

Коллективте планын күүсеткен мурнакчыларны тускай «Молнияга» бижип, ону көскү черге азып, байыр чедирип турары чаңчыл болган. Үени мурнаан мурнакчыларның саны хүн бүрү өзүп турар.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң

Д У Ж А А Л Ы

№ 231 — Москва хоорай.
1978 чылдың сентябрь 26

АЛБАН ЭРТТИРЕР ЧОГУУР ХУУСААЛАРЫН ЭРТТИРГЕН ШЕРИГ АЛБАНЫГЛАРНЫ 1978 ЧЫЛДЫҢ НОЯБРЬ-ДЕКАБРЬ АЙЛАРДА ССРЭ-НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНДЕН ХАЛААР БОЛГАШ ШЕРИГ АЛБАНЫН ЭРТТИРЕРИ-БИЛЕ ХАМААТЫЛАРНЫҢ [illegible] КЕЛДИРИИШКИНИНИҢ ДУГАЙЫНДА

«Бүгү-ниити шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң хоойлузунга үндезилээш, **дужаарым болза:**

1. Шериг албаны эрттирер хуусаазы 1979 чылдың январь 1-де доостур шериг албаныгларын 1978 чылдың ноябрь-декабрь айларда Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглериниң хурээлеринден курлавырже халаар.

2. Шериг албаныгларны курлавырже халааны-биле холбаштыр, бо дужаалдың бирги пунктузунга дүштүр, Совет Армияга, Шериг-Далай Флодунга, кызыгаар болгаш иштики шеригтерге албан эрттирери-биле келдиришкин хүнүнде 18 харлаан, келдиришкинден хостаар эрге албан хамаатыларны, а ол ышкаш келдиришкинден хостаан хуусаазы эрткен хамаатыларны [illegible].

3. Дужаалды бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдерге чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. УСТИНОВ

ДЕЛЕГЕЙНИҢ КОЛ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Бакуга чугаазы бүгү делегейде аажок улуг сонуургалды болдурган. Азербайджанның найысылалынга чүве чугаалап тура, совет удуртукчу оңгу беш чылдың пландарын чедиишкинниг боттандырып турар Советтер чуртунуң идепкейлиг, хайнышкынныг амыдыралын чырыткылаңдыр чуруп көргүзүп, совет ажылчы чоннарның мурнунга чаа сорулгаларны салган деп, даштыкы чурттарның массалыг информация черлери, хөй-ниитичи болгаш политиктиг кижи ажылдакчылары демдеглээн. Боо-чепсенти эндере бүдүрер чорукту соксадырын, улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарын чедип алырын ССРЭ бодунуң даштыкы политиказының үндезин сорулгазы кылдыр көрүп турарының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстерин улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар.

Болгарияның «Работническо дело», Чехословакияның «Руде право», Герман Демократтыг Республиканың «Нойес дойчланд» болгаш ак-дуыма социалистиг чурттарның өске-даа төп солуннары Л. И. Брежневтиң чугаазының текзин бүрүн парлаан. Совет удуртукчунуң бүгү-ле чугаалары ышкаш, бо чугаазы база бүгү [illegible] сонуургалды болдурган, чүге дээрге социалистиг улуг курумнуң тайбыңын болгаш [illegible] куурулуг чорукту чавырылдыр [illegible] парлаарга онзалап демдеглеп.

Ак-дуыма партиялар удуртукчуларының Крымга болур чайгы чаңчылчаан ужуражыышкыннарының ужур-дузазын Л. И. Брежневтиң бердии бедик үнелелин социалистиг чурттарның солуннары онзалап демдеглээн. «Социалистиг чурттарның [illegible]» «Нойес дойчланд» солуну [illegible].

«Коммунистиг нийте» [illegible]

* * *

Барыын талазы чурттарның [illegible] Л. И. Брежневтиң чугаазынче [illegible] кезээн. Брюссельден Бельгия дээр агентилел чери «Л. И. Брежневтиң чугаазы, чижээ, стратегтиг шавар хапдаашкынның, боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннар черле дэлегейниң ындыг эң чугула айтырыгларын дугайы Совет Эвилелиниң [illegible] илергейлеп турар-дыр» деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Совет Эвилелиниң удуртукчуларынга удур шиитпир [illegible] Бакуга кылган болгаш ССРЭ [illegible] турар деп билдиришкинни шиитпирлиг берген» дээрзин **Финляндияның телеграф бюрозу** демдеглээн.

[illegible] социализм чурттарында шериг талазы-биле артык күштерни чедип алыр болгаш боттарының тура-соруун оларга албадаар дээр мырыңай бодтуг эвес болгаш тайбыңга айыылдыг кордалдарны салып турары болур деп Л. И. Брежневтиң чугаалаан [illegible] Парижтиң **«Юманите»** солуну [illegible].

Боо-чепсекти эндере бүдүрерниң соксадырынга ССРЭ бүгү [illegible] Л. И. Брежнев [illegible] деп, ол онзугу демдеглээн.

Австрияның **«Прессе»** солуну [illegible] Л. И. Брежнев НАТО-ның [illegible] Совет Эвилелинин [illegible] Вашингтоннуң [illegible].

ССРЭ-биле ажыл херекке [illegible] харылзааларны [illegible] биле моондактаар дээр оралдажыышкыннарны дээш Л. И. Брежнев АКШ-ты шыңгыы шүгүмчүлээн деп, **«Нью-Йорк таймс»** солуун бижээн. «Кедээникиге хүлээп алдынган Түннел актының негелделерин [illegible] урез. ССРЭ-ниң иштики херектерин хоогаарлап турар дээш Л. И. Брежнев Каттышкан Штаттарны бурудадып турган» деп, **«Вашингтон пост»** солун бижээн.

Л. И. Брежневтиң чугаазы — тайбыңның бүгү-ниити херекче чугула салдышкын дээш, тайбыңның болгаш эптиг каттыштырылгазының Бүгү-делегей чөвүлелиниң чиңгине секретары **Перин Ромеш Чандра** медеглээн. Делегей тайбыңынга хамыр [illegible] ол чугаазы [illegible] бердинген.

(СЭТА).

СЭКП ТК-НЫҢ ИЮЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

КОЛ ЗВЕНОНУҢ КАДРЛАРЫ

Партияның XXV съездизиниң, Төп Комитеттиң июль (1978 ч.) Пленумунуң тыптыр шиитпирлерин амыдыралга боттандырары кодээ ажыл-агый кадрларының организакчы чорудан, мергежилдиинден база ажылга хамаарылгазының деңнелинден улуг-биле хамаарыжыр. Ынчангаш партияның Кызыл райкому, партия комитеттери, эге организацияларының ажыл-агыйларының удуртукчулар, кол специалистер-биле быжыглаарының аттырылы-биле чергелештир, хойжу бригадаларны, сүт-бараан фермаларын, хову-трактор бригадаларын ортумак звенонуң организакчы, бедик мергежилдиг кадрлары-биле быжыглаарынче кичээнгейни утландырган. Чүге дээрге ажылдың үре-түңнелдиң оларның практиктиг ажыл-чорудулгазындан шууд хамаарыжыр апаар болгай.

Ортумак звенонуң оңаалган ажылынга бедик харылсалгалыг, ажыл-агыйны башкарып билир, ак сеткилдиг кадрлар бистиң ажыл-агыйларывыста хөй. Ындыгларга «Тиилелге» совхозта № 2 ажылдар-транспорт отрядының командири, «Күш-ажылчы алдар» орденниң ийиги, үшкү чергезиниң эдилекчизи, совхозта партком кежигүнү Доржу Дандарны, «Шамбалыг» совхозта № 2 хову-трактор бригадазының бригадири, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору коммунист Серен-оол Ховалыгны, хойжу бригадалар бригадирлери: «Тиилелге» совхозта Тумай Ооланты, «Кара-Хаак» совхозта Үртээлек Чазымны, Көк-Тей сүт-бараан фермазының эргелекчизи зоотехник Полина Кымысоваланы, «XX Улуг хурал» совхозта Оттук-Даш сүт-бараан фермазының эргелекчизи Владимир Чарт-оолду, ол ышкаш «Тиилелге», «XX Улуг хурал» совхозтарда мал чеми белеткээр талазы-биле аныяктарның механизастаттынган бригадаларының удуртукчулары Валентин Ооржакты, Виктор Допуй-оолду болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Ортумак звенонуң үстүнде адааныс удуртукчулары чыл санында-ла аныттынган совхозтарның ортумак көргүзүглеринден бедик түңнелдерни чедип ап турарының чажыды чүдел дээрге, олар чер ажылының культуразын бедидеринче, агротехниктиг дүрүмнерин шын сагыырынче доктаамал кичээнгейни салып турарында, коллектив-биле ажылдап билиринде, ажылга мергежилдиин бедидиринде-дир. Ол коллективтерде техниканың эдилелп өске черлеринииндеп аки, ону ай-шаанда септеп, оон ажаалда, тыгжалдазын шын кылып, ажылды бедик деңнелге организастап күш-ажылдың сагылгазынын бижиктээрынче чорудар кичээнгейни салып турар.

Үртээлек Чазый «Кара-Хаак» совхозтуң № 1 хойжу бригадазын он ажыг чылдар иштинде, а Тумай Оолак «Тиилелге» совхозтуң херээжейлерден тургустунган хойжу бригадазын үш чыл чыгы удуртуп, ажылынга хандыкшылдыын, арга-дуржулгазын көргүскен. Оон түңнелинде ол хойжу бригадаларның көргүзүглери ук совхозтарның өске бригадаларынындан ырак-та бедик болуп турар.

«Көк-Тей» совхозка сөөлгү чылдарда сүт бүдүрүлгезин кудулап, ону садарының планнарын күүсетпейн келген. Ону өөренип көргеш, совхозтуң директору, партия организациязы сүт-бараан фермазының эргелекчизинге зоотехник мергежилдиг Полина Кымысованы томуйлаан соонда, байдал кескүзү-биле экижээн. Оон түңнелинде бо чылдың эгезинден бээр ферма сүт бүдүрериниң болгаш садарының планнарын ай, квартал санында доктаамал күүседип, эрткен чылдың бо үезинде турганындан 270 центнер сүттү хөйнү саткан ийикпе, 5,4 хууга өстүрген. Аңаа сүттү бүдүрери чүгле сан талазы-биле көвүдээн эвес, харын оон шынары экижээн. Ферманың бүгү дужааган сүдү чүгле I—II сорттуг болган, оон 65 хуузу бирги сорт. «XX Улуг хурал» совхозтуң Оттук-Даш сүт-бараан фермазының эргелекчизинге мурнунда хөй кадрлар солчуп турган. Комсомол комитединиң секретары турган Владимир Чарт-оолду оон эргелекчизинге томуйлаан соонда, байдал өскерилген. Ук ферма эрткен чылдың бо үезинде турганындан 471 центнер сүттү хөйнү саткан.

Валентин Ооржак «Тиилелге» совхозка мал чеми белеткээр механизастаттынган аныяктар бригадазын элээн каш чылдар иштинде удуртуп, доктаамал эки түңнелдерни чедип ап, республиканың мал чеми белеткээр бригадаларының аразында калбарган чарышка дээре черлерни эелеп, чаңгыс удаа эвес шакпал-мактаалды ап келген. Совхозтуң девискээринде оът-ситенниң үнүжү багай-даа болза, бригада бо хүннерде муң ажыг тонна сигенни белеткээп болгаш 3800 тонна хире силосту салган. «XX Улуг хурал» совхозта мал чеми белеткээр аныяк коммунист Виктор Допуй-оолга удурткан аныяктар бригадазы 700 тонна сиген белеткээр планын бо хүннерде күүседип четкен. Кукурузаның 750 ажыг тонна ногаан массазын силостап, салган соруглгаларын чедиишкинниг-биле күүседип турар. Ниитизи-биле ол совхозтуң мал чеми белеткээриниң планын хуусаа бетинде ажыр күүседиринге бригада улуг салыышкынын киирген.

Партия райкому, эге организацияларының ортумак звенонуң кадрларының инициативазын калбартыр болгаш оларның аныктыг өгеэзишкиннерин деткиир талазы-биле [illegible] база чорудуп турар. Ол ажылды «XX Улуг хурал» совхозтуң дирекциязы, партия комитеди доктаамал кичээнгейге ап, бригадаларны мергежилдиг аныяк кадрлар-биле, арга-дуржулгалыг кижилер-биле бажыылап турар. Оон түңнелинде ниитиниң малын чеченер, чидирер чоруктар мурнуку чылдарда турганындан эвээжээн. Төрүүр 100 хойга онаалтыр аң хөй хураган ап турар хойжулар ол совхозта болуп турары ынчангаш таварылга эвес.

Кодээ ажыл-агыйны ортумак звенонуң кадрлары-биле, механизаторлар болгаш өске-даа массалыг мергежилдиг кижилер-биле быжыглаар талазы-биле СЭКП Ростов обкомунуң ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр, партия райкому эрткен чылдың эгезинде «Кодээ ажыл-агыйда кадрлар-биле ажылды экижидериниң немелде хемчеглериниң дугайында» айтырыгны чугаалажып көргеш, 1980 чылга чедир чорудар хемчеглерин бадылаан. Ол ажыл талазы-биле райкүскомунуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге эргелелиниң начальнигиниң отчёдун база дыңнаан. Ажылдап кылдынган хемчеглер ёзугаар 1980 чылга чедир ортумак звенонуң молдуунда тускай эртемниг кадрлар-биле быжыглаары көрдүнген. Бо ажылды башкарып чорудары-биле районга 11 кижи составтыг тускай чөвүлелди тургускан.

Чамдык хемчеглер алдынып турза-даа, кодээ ажыл-агыйның кадрлар-биле быжыглаар ажылында четпестер база бар. Районда мал ажылының 30 бригадирлеринден, сүт-бараан фермаларының эргелекчилеринден чаңгыс дээди, 19 тускай ортумак эртемниг кижилер, 21 хову-трактор бригадазының бригадирлеринден чүгле 8 кижи тускай мергежилдиг, 13 МТМ, автогараж эргелекчилеринден чаңгыс дээди, 6 тускай ортумак эртемниг кижилер бар болуп турар.

Ортумак звенонуң кадрлары чаңгыс черге доктаамал, үр ажылдаан тудум-на, оларның мергежили, дуржулгазы, харылып турар ажылынга сонуургалы улам бедиир. Ынчангаш олар бүдүрүлге талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ындыг байдал бода малды семиртир ажылдар «Сукпак» совхозта тургустунган. Ынчалзажок чамдык черлерде ындыг эвес. Ортумак звенонуң кадрларын ажыл-агыйның иштинге өөредири, кижизидери, оларны сонуургалдыг ажылынга таарыштыр тургузары ам-даа четпес. Оларны өөредириниң, ажылдаарынга, чурттаарынга чогумчалыг байдалды тургузарының, олардан негелдени күштелдирбишаан, ажылынга дузалаарының, деткиириниң орнунга, удаа-дараа солуур, талаар чоруктары «Көк-Тей», «Кара-Хаак», «Тере-Хөл» болгаш өске-даа совхозтарда болдуруп турар.

Ажыл-агыйларда партия комитеттери, райкүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелели, совхозтарның удуртукчулары кадрлар-биле ажылда бар четпестерни чайладырының, практиктиг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

К. ШУЛУУ,
СЭКП-ниң Кызыл райкомунуң бирги секретары.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

ХҮНДҮЛЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Оларның салым-хуузунга оң-не баштайгы чаа чүүлдерни тыпып, төрүүр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рының күш-ажылга кызымаккай чоруу-биле чергелештир, [illegible] [illegible] база онзаланып турарын чок шаг-шаандан бээр билир. Бедик сорттуг руда арыглаар цехтиң бирги эвачазының өөриг-херекселдер машинизи Оюн Монгуш чогум-на ындыг кижилерниң бирээзи дээрзин Ак-Довурак хоорайның [illegible] таакчылары билир.

А Оюн Маадыр-ооловнаның дугайында макталды, өөргерни чугаалаар-даа ужурлуг. Ол — бүдүрүлгеде мурнакчыларының бирээзи, даг-өргү арыглаар В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-өргү» комбинаттың хоочуну. Ол моон-биле комбинатта 15 чыл иштинде үзүк-соксаал чокка ажылдап келген.

О. Монгуш каап турар үеде чалыыларның чаа улегер-төгү — Ак-Довурак хоорайның баштайгы шаш башкарларын кылдынып эгелеп турган. Бүдүрүлге чери ам-даа кылдынмаан болганда, ол аңаа бодунуң күш-ажылын оруун түдүглерден эгелээн. Ону аң-не баштай ТЭЦ-тиң, а соонда — Тыва-ның аар улегерүнүн баштайгылары — даг-өргү арыглаар фабриканың корпустарының тудуунга ажылдары-биле хуллаан алган. Оюн Маадыр-ооловна ол тудуглрга ажылдап турган, малар-штукатурнуң профессиязын шак шиңгээдип алган.

— Дыка-ла кежээ, өөреникчеңүргүдүр бо — деп, оон чаа ажылдап кирген бригадазының кежигүннери — ону мактап турганнар. — Хар-назыны бичии-даа болза, ажылга дүрген [illegible], мергежип берди. Шаап-ла ажылчын болур-дур.

Оюн Маадыр-ооловна аар чажындан тура-ла ада-иезинден дузалап чаңчыккан болгаш, ажыл-ишчи аажы-чаңга кижизиттинген деп чүвени кым-даа билбейн турган. Чүге дээрге ол бодунуң дугайын чугаалаарынга черле тура чок чаңчылдыг. Ол бичии турда-ла оон ада-иези аарып-аржып чораан, ынчангаш оларның сес уругларын шуугу бир чаа, чаш арткан. Оюн Маадыр-ооловна ол-бүлениң улуг уруу болганда, бүгү-ле ажыл-херекти чаңнаар [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ынчангаш ол-бүлениң эң улуг кижизи Оюн апарган. Оон ужурундан бодунуң дуңмаларын азырап, оларны өстүрер дээш Оюн совхозка ажылдап эгелээн. Совхозка чүдүг ажылы-биле таныжылкан.

Чылдар эртип-ле турган. Оюн Маадыр-ооловна ажыл-амыдыралының болгаш хуга-соруунуң ойы-биле аныяк Ак-Довурак хоорайга келгеш, чаа хевирниң профессиязын шиңгээдиргр-биле өөриг-херекселдер машинизинге өөренип эгелээн. Комсомолчу Оюн Монгуш өөредилгезин чедиишкинниг [illegible]. Ону аңаа [illegible] [illegible] [illegible], чүткүлүг чоруу дугаалан. Өөредилге соонда ол үзүк-соксаал чок бедик комбинатта-даа социалистиг чарыштың тиилекчизинге кош удаа санадып, бодунуң эш-өөрүнге үлегер-чижээни көргүзүп турар. Ону бөш чылдың үжкү чылының [illegible] айларында «Тыва даг-өргү» комбинаттың бедик сорттуг даг-өргү арыглаар цеги чедиишкинниг ажылдаан. [illegible] [illegible] ажыр күүседип. Ында Оюн Маадыр-ооловнаның улуг үлүү бар.

Ак-Довурак хоорай. **А. БАРМАШОВ.**

ИВИ—ОНЗАГАЙ МАЛ

Бистиң совхозта иви малды база өстүрүп, ажаап турар. Амгы үеде совхозта ниитизи-биле 1100 иви бар. Ону дөрт кодаңга үскен. «Тере-Хөл» совхозтуң ивижилери бистер ивини өстүрер, эки ынаарлыг эътти, кеш болгаш бышкактарны күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларывысты күүседир дээш бүгү бар күжүвүстү үндүрүп турар бис.

Совхоз бо чылын ниитизи-биле төрүүр 100 мыйыдан 82 анайны алган. Мен оол ээзи Диизиң Билии-биле кады төрүүр 100 мыйыдан 99 анайны онча-менди дорукturup алгаш, социалистиг хүлээлгевисти ажыр күүсеттивис. Бо чылын республиканың эң эки ивижизи болган Тожу районнуң «Май 1» совхозунуң ивижизи Борис Акович Чигжиттиң көргүзүүнге чүгле бир анай четпедивис. Ол төрүүр 100 мыйыдан 100 анайны онча-менди өстүрген.

Иви — онзагай мал. Ону ажаан-кадарлаары өске маллардан көңгүс бир ангы ылгалдыг боор чүве болгай. Үргүлчү холда тургузуп, анайларын баглап турбас болза, чериик аңгый бооп, олар-биле катташкаш, азырап турган кижилерин, адазын безин катташ чоруй баар. Ынчангаш-ла ивини харыысалгалыг болуру чугула.

Бис боттарывыс ам 5 чыл иштинде иви кадарып келдивис. Мурнунда салдынган сорулгаларывысты доктаамал күүседип турар бис. Амгы үеде Баян-Кол деп черде коданывыста улуг, биче, эр, кыс 328 иви бар. Ону беш чылдың дөрткү чылында төрүүр 100 мыйыдан 100 анайны алыр деп бедиткен хүлээлгени алгаш, бистиң совхозтуң мурнакчы ивижилериниң бирээзи Шулуу Чигжитти социалистиг чарышче кыйгырдывыс.

Бистиң күш-ажылывысты улам магадылаан чаа Конституцияны хүлээп алганындан бээр бир чыл болур оон күш-ажылчы чедиишкиннерниг үткүп, кыштаглаашкынга бүгү талалыг эки белеткендивис.

Т. ЧЫПСЫН,
иви кадарчызы.

ЧААРТЫЛГАЛАР

Бүгү чуртта ышкам, Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин улуг өөрүшкү-биле таныжып, ону партия организацияларының тус-тус коллективтер болгаш ажылчы чоннарның хуралдарынга чугаалажып көргеш, бир үн-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алган болгаш ол шиитпирлерни амыдыралга боттандырып турар.

Тываның өске совхозтарының ажыл-ишчилери-биле бир демей, тере-хөлчүлер күш-ажылчы улуун Төрээн чурттунуң бүгү-шаңдалын быжыглаарынга [illegible]. [illegible] беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күжүн олче угландырган ажылдап турар.

Совхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Ажыл-байдалдың байдалы берге, ажылдаа [illegible] чамдык таарымча чок байдалдар турза-даа, тус черниң байлаанга эки көргүзүглерлиг болган малчыннар база бар. Оларга төрүүр 100 мыйыдан 99 анайны алган Диизең Билии, төрүүр 100 хойдан 91 хураганны онча-менди камгалап алган Иван Балы, төрүүр чүс хойдан 88 хураганны алган Белзүк Ичин, Максим Хуужаан олар хамаарыжыр.

Совхозтуң төвү — Күнгүртүг суурнуң аян-шинчизи чаартынган, совхозтуң ажыл-ишчилериниң амыдыралы улам сайзыраңгайжып орар. Чоннуң херегледи, сонуургалы, культуразы бедээн. Сөөлгү чылдарда Тываның база бир ырак булуңнарының бирээзи Тере-Хөлде чоннуң амыдыралының шимчээн улуг-улуг чаартылгалар болгулаан. Амгы үеде совхозтуң девискээринде бир участок эмнелгези, дөрт эмнелге пунктузу, мал эмнелгезиниң ийи участогу, ортумак школа бар.

А эрткен чылын совхозтуң культурлуг амыдыралынга база бир өөрүнчүг болуушкун болган. Күнгүртүг суурда Кызыл районнуң музыка школазының салбыры ажыттынган. Ында ам 50 ажыг бичии чаштар бедик мергежилдиг башкыларының удурутулгазы-биле музыка уран чүүлүнүң чажыттарынче шымнып кирген.

Чаа өргээлдерни, байырлалдарны, культурлуг дыштанылганың чамдык арга-хевирлерин нептередиринге культура албан черлериниң, херээженнер чөвүлелиниң ролю өскен. Амгы үеде совхоз төвүнде Культура бажыңы турар, кино, көжер кино бар. 10 муң ажыг экземпляр ном фондулуг кодээ библиотеканың номчукчуларының саны 700 кижи ашкан.

Делгем, каас-чараш, чырык-чылыг ясли-сад совхозтуң ивижилериниң, аңчыларының, малчыннарының уругларын таарыштыр [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ларынга, ырлаарынга, шулук чугаалаарынга бичиизинден тура өөренип, кадык-шыырак, хоглуг-омак өзүп, дорүгүн турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ОРУЛГАЛЫГ АДЫР

«Тере-Хөл» совхозтуң бир кол орулга киирер адыры — аңныыр-тывыш ажылы. Чыл бүрүде совхозтуң аңчылары болгаш балыкчылары муң-муң рубльдиң өлүүн болгаш балыын белетпел пунктузунга дужаап турар.

Совхоз эрткен чылдың аңныыр сезонунда дыка хөй аңчыларны тайгаларже эки белеткелдиг аъттаргаш, оларның аразынга социалистиг чарышты калбарткан. Аңчылар хууда алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш кызымаккай чорууп көргүзүл, дыка хөй муң рубльдиң өлүүн күрүнеге дужааган.

Республиканың аңчыларының аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, бистиң совхозтуң аңчылары эртпен чылдың аңныыр сезонунда эвээш эвес чедиишкиннерлиг болганнар.

Эртпен аңныыр сезонунда күрүнеге 8500 диин дужаар хүлээлгезин 17 муң ажыг кылдыр азы барык ийи катап ажыр күүсеткен. 150 киш дужаар дээн хүлээлгезин база күүсеткен.

Аңчылар звеноларының аразында социалистиг чарышка Шыырап Серен, Серин Кыдып-оол оларның удурткан звенолары планныг онаалдаларын 1,5 —2 катап ажыр күүсеткеннер.

Бо чылын бистиң совхозтуң аңчылары база-ла хөй муң рубльдиң өлүүн күрүнеге дужаар хүлээлгени алган. Бо сорулганы чедиишкинниг күүседиринге төлептиг үлүүн киирип келген аңчылар бисте хөй. Оларга Магбын Санин, Сундуй Чигжит болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр. Ам удавас бистиң аңчыларывыс күрүнеге хөй өлүгтү дужаар дээш тайгаларже аъттаныптарлар.

К. САНДАК,
совхозтуң хоочун аңчызы.

КУЛЬТУРЛУГ ДЫШТАНЫЛГА

«Тере-Хөл» совхозтуң кодээ Культура бажыңы ажыл планын партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының киржилгези-биле тургузуп, калбарзында-да аналарны боттары хоглуг үеже чоп эрттирип, культурлуг дыштанып алыр аргалыг бооларынче кол кичээнгейни салып турар.

Культура бажыңының ажылын угаап башкарар ажылга совхозтуң удуртур ажылдакчылары болгаш өске-даа хөй-ниитиниң төлээлери идепкейлиг киржип, бөттарының саналдарын, сүмелерин киирип турар. Культура бажыңының чанында тургустунган янзы-бүрү бөлгүмнерде 50 ажыг аныяктар хаара туттунган.

Биске планныг бээр янзы-бүрү темаларга дыштаныышкын кежээлери, ужуражылгалар, номчулга конференциялары, лекция-беседалар болуп турар. Коллективтерниң боттарының уран чүүл көрүлдезин чылдың-на доктаамал эрттирип турар бис.

Уран чүүл көрүлдезинче чонну хаара тудар оралдажыышкын кылганымыс бир демдеглээр талдар кижилерни илередип алырынга биске дузалыг болган. Эрткен чылын бот-тывынгыр уран чүүлдүң район көрүлдезинге бистиң совхозтуң артистери бирги черни бүзүредилин-биле алган. Ол чедиишкин бисти улам сорук киирген.

Культура бажыңының чанында «Чалгыглар» деп агиткультбригада чон ортузунга, ылангыя ырак черлерде чурттап турар малчыннарже доктаамал үнүүшкүннерни кылып келген. Чыл эгезинден бээр ниитизи-биле 22 үнүүшкүннерни кылып, дөртен хире концерттерни көргүскен. Часкы хову ажылдарының, дүк кыргылдазының үелеринде ажыл-ишчилерге доктаамал аалдап барып келдивис.

Мал чемин белеткелдиниң үезинде солун программалыг концертивисти 14 кезек черге көргүзүп, ниитиниң мал чемин белеткекчилеринге дузалажып база турар бис. Каргының хойжу бригадазының ситеничилеринге дарт хонук иштинде дузалажып, Догай, Дазылдыг деп черлерниң сигенин хол-биле кесчип бердивис. Агиткультбригадавыстың эң идепкейлиг киржикчилери чолаачы Виктор Саттың, кодээ клуб эргелекчизи Хаазыт Иргиттиң, Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу Михаил Дүдүпүң, кочегар Татьяна Лдамаңың болгаш библиотека эргелекчизи Долума Очурнуң күүсеткен номерлери чоннуң бедик үнелелин чаалап ап турар.

Б. ЗРЕСКЕН,
Күнгүртүгнүң кодээ Культура бажыңының директору.

ШАЛЫПЧЫ ДООЗАР

Тараа ажаап алыышкыны доостурунуң кырында келген. ССРЭ-ниң төп Статистика Эргелелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, тарааны болгаш тараабобы культураларын 111,3 миллион гектардан ажаап алган, бо дээрге планның 88 хуузу боор турар. Кескен шөлдериниң 93 хуузундан тарааларны бастырып алган.

Кара эвес хөрзүннүг зонаның, Сибирьниң, Казахстанның, Прибалтика республикаларының механизаторлары шалыпкын ажылдап турар. Олар шак бүрүзүн ажыглап, дужут ажаап алыышкынын эки доозар дээш болдунар-ла чүүлдерни кылып турар. Чижээ, Казахстанның кур чер областарының тарааҗылары тарааны кезерин бүрүн дооскаш, ам оларны бастырарын эгелээн.

Чурттуң мурнуу талазында ристи ажаап ап эгелээн. Ниитизи-биле чуртта 80 муң гектарның ризин ажааган.

Техниктиг культураларны ажаап алыры уламчылап турар. Колхозтарның, совхозтарның болгаш продукцияны ажылдап кылыр бүдүрүлгелериниң коллективтери гектар бүрүзүнден-не эң хөй чигир свёклазын, тарымал тооруктү, лён-долгунеңти алыр дээш ажылдап турар. Бо культураларны тус-тузунда 609, 262 болгаш 825 муң гектарлардан ажаап алган.

Картофель болгаш ногаалар ажаап алыры түлүктээн.

Келир чылдың дүжүдүнүң магадылалын механизаторлар тургузуп турар. Күзүн чажар культураларны 23,8 миллион гектарда тараан. Күскү чер андарылгазын 34 миллион гектарга кылган.

(СЭТА-ның корр).

ЧУРУКТА: тере-хөлчүлерниң республика найысылалы-биле кол-ла аргыжар транспорту — самолёттар, вертолёттар. «АН-2» дээр самолёттуң ужудукчулары Сергей Кондарев биле Сергей Суханов олар Күнгүртүгнүң аэропорт начальниги Виктор Идамга Кызылдан экчелген бараанныг ыяштың дугайын чугаалап берип турары.

ЧУРУКТА: Алдыы-Балыктыгда мал эмчизи Кыргыс Херел биле «Тере-Хөл» совхозтуң хоочун малчыннарының бирээзи Сегбе Хуужугур оларның аарыг хойну шинчип көрүп олурары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хей чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш, күш-ажылчы ачы-хавыяазын хүлээп көрге-ниниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» медаль-биле шаңнаарлар болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Варвара Михайловна Анненко — пенсионер,

Василий Анисимович Батарган — пенсионер,

Георгий Анисимович Белозеров — пенсионер,

Георгий Прокопьевич Быков — пенсионер,

Иван Прокопьевич Быков — пенсионер,

Георгий Андреевич Васильев — пенсионер,

Василий Гордеевич Демин — пенсионер,

Клавдия Ивановна Жуковина — «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелдиң ажылчыны,

Клавдия Трофимовна Забоева — пенсионер,

Сара Абдуловна Зенина — пенсионер,

Иван Карпович Зинкер — Респотребсоюзтуң АТБ-зиниң ажылчыны,

Валентина Ивановна Зайцева — пенсионер,

Леонид Самойлович Ильичев — пенсионер,

Валерий Семенович Кавалцев — пенсионер,

Андрей Семенович Клюжин — Респотребсоюзтуң АТБ-зиниң ажылчыны,

Константин Родионович Зуев — «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелдиң ажылчыны,

Петр Семенович Ковалев — пенсионер,

Анна Исаевна Кондарева — пенсионер,

Алексей Петрович Коппов — Респотребсоюзтуң АТБ-зиниң ажылчыны,

Александра Романовна Ланина — Респотребсоюзтуң АТБ-зиниң ажылчыны,

Степан Семенович Лопатин — пенсионер,

Петр Петрович Межов — пенсионер,

Александр Георгиевич Носов — пенсионер,

Вера Корнеевна Русанова — пенсионер,

Наталья Гавриловна Сорокина — аптека эргелелиниң улуг экономизи,

Антонина Степановна Тихонова — пенсионер,

Сергей Шарамаевич Топтеев — пенсионер,

Борис Ефимович Шофеев — № 1 АТБ-ниң ажылчыны,

Анастасия Ивановна Ямурадова — пенсионер.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Серещ Баазановна Анай — «Барлык» совхозтуң ажылчыны,

Күжүгет Алыгжыевич Армадай — Хендерге суурда почтачы,

Моңгуш Эренсенович Бадыраа — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны,

Иңиндей Семис-оолович Күжүгет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны,

Опуу Байыровна Күжүгет — «Барлык» совхозтуң ажылчыны,

Мария Борисовна Мукамедиарова — раймагтың садыгжызы,

Саая Самбаевич Попуй-оол — пенсионер, Эрги-Барлык суур,

Идам-Сүрүн Айызанович Саая — пенсионер, Эрги-Барлык суур,

Бызаачы Садыкович Сотпа — «Барлык» совхозтуң ажылчыны,

София Степановна Тодинова — «Сельхозтехника» магазининиң эргелекчизи.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Анна Николаевна Андреева — Чербиниң школа-интернадының кижизидикчи башкызы,

Маргарита Петровна Белякова — Чербиниң школа-интернадының кижизидикчи башкызы,

Василий Григорьевич Битаев — пенсионер, Каа-Хем суур,

Чылбак Достай-ооловна Дамдын — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны,

Татьяна Иннокентьевна Дунаева — Чербиниң ортумак школазының башкызы,

Хатай Замирович Жарков — пенсионер, Каа-Хем суур,

Лидия Григорьевна Зверева — пенсионер, Каа-Хем суур,

Агаси Маракович Маркорян — Чербиниң мал белеткээр черинин ажылчыны,

Барымаа Артыкаевна Моңгуш — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны,

Ичин Сендий-ооловна Моңгуш — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны,

Сагыл Аксыловна Моңгуш — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны,

Дажы-Серен Давазаевич Ондар — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны,

Ичин Тарапаевна Ондар — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны,

Сулумаа Сагдыевна Ондар — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны,

Ольга Филипповна Полещук — Чербиниң школа-интернадының кижизидикчи башкызы,

Екатерина Романовна Потапова — «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң ажылчыны,

Дмитрий Иванович Соломатов — пенсионер, Каа-Хем суур,

Александр Поликарпович Симаков — Чербиниң харылзаа салбырының ажылчыны,

Седип Шожуевна Тапсыыр — Каа-Хем суурда харылзаа бөлдириниң почтачызы,

Евдокия Ефимовна Тарханова — Чербиниң арга-арыг ажыл-агыйының ажылчыны,

Татьяна Докпаковна Тежит — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны,

Павел Артемьевич Трофимов — Чербиниң школа-интернадының ажылчыны,

Владимир Степанович Тупицын — пенсионер, Каа-Хем суур,

Елизавета Леонтьевна Чуб — Каа-Хем суурда харылзаа бөлдириниң телефонизи.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Салчак Хойлукаевна Дүгер — райпо ажылчыны,

Оржумаа Акаажыковна Очур-оол — амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны;

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Натпит Сандаковна Бадарчы — пенсионер,

Дакчыт Увак-Хооевна Бады — пенсионер,

Долзат Ортуновна Балданай — пенсионер,

Ходуйбан Оюновна Демит-оол — пенсионер,

Бады Бүрбүевич Доолай — пенсионер,

Шүмеек Намдаковна Допуй — пенсионер,

Мандалмаа Доспеевна Кара-оол — пенсионер,

Мажыкмаа Сарыг-ооловна Лодай-оол — пенсионер,

Дамчай Анчыевич Һунаа — пенсионер,

Чечен Санчаевна Мандалмаа — пенсионер,

Адыя Бадыргыевна Максыр — персоналдыг пенсионер,

Сиириңмей Хелен-ооловна Миилиң — пенсионер,

Хорлуу Натпитовна Нанзалмаа — пенсионер,

Сотнай Хомдуевна Намчак — пенсионер,

Биче-оол Ортуновна Натпит — пенсионер,

Дажитмаа Бадарчы Оюн — пенсионер,

Седип-оол Лагбаевич Оюн — фельдшер,

Чамзын-оол Бүвүнович Оюн — пенсионер,

Сиириңмаа Кончуковна Соян — пенсионер,

Чанзат Умбаевна Суваан — пенсионер,

Чанзыкмаа Амыртаевна Сырат — пенсионер,

Дмитрий Лакпаевич Тараачы — пенсионер,

Хавыы Чамчыевна Увапай — пенсионер,

Севилбаа Сонповна Увапай — пенсионер,

Александр Борбак-оолович Чарапа-оол — пенсионер,

Күнзенмаа Ортуновна Чооду — пенсионер,

Күнзенмаа Хөкпээновна Чооду — пенсионер,

Бойлумаа Эренчиновна Чыргалан — пенсионер,

Мандалмаа Санчыевна Чыргал — пенсионер,

Начын Шойгерович Шавы — пенсионер,

Соян Оляевна Шомбуй — пенсионер.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Соян Соютайевич Даваа — ясли-сад эргелекчизи, Буяңгы Бажы суур,

Зоя Никифоровна Ламажан — райкүүскомнуң саң кылдырының кол бухгалтери,

Наталья Доңдаловна Лойгу — ясли-сад эргелекчизи, Бай-Даг суур,

Борис Миндриянович Максыр — № 5 КМК-да ажылдыг эргелекчизи,

Мөңге Давааевич Нам-оол — амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны,

Сат Тадар-оолович Сарыгбан — райкүүскомнуң статистика инспекциязының улуг инспектору,

Мария Шагдыровна Суван-оол — амыдырал хандырылга комбинадының даараныылга цехиниң мастери,

Күске Чанмаевна Эренчин — библиотекарь, Бай-Даг суур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1978 чылдың сентябрь 21.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ИЙИ ЧУРТТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Америк-совет найыралдың Национал чөвүлелиниң организастааны ацаа болган симпозиумну совет-америк харылзааларны улам мыңай хөгжүдериниң, боо-чепсектиң эндере бүдүрерин соксадырының болгаш тайбың-ның база делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының айтырыгларынга туружаткан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга болгаш чепсеглениишкинниң дүжүүр талазы-биле демисел-гени чедип алырынга америк-совет харылзааларны шинчилээриниң чугаалаан симпозиумга чүве чугаалаан өртемденнер, хөй-ниитиниң болгаш политиктиг ажылдакчылар, АКШ-тың демисел-гелиг организацияларының төлээлекчилери онзалап демдеглээннер.

«Бистиң ийи улустарывыстың аразында бот-боттарын билчир чорукту болгаш бүзүрежир чорукту быжыглаары болза чавырлыышкынның чарылбас кезээ болур» — деп, ССРЭ биле АКШ-тың аразында найыралдың болгаш культурлуг харылзааларның ассоциациязының Нью-Йорк салбырының оралакчы президентизи Э. Скотт медеглээн. Ийи чурттуң аразында үре-түңнелдиг болгаш кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң оруунга АКШ-тың реакцылыг бөлүктериниң тургузуп турар моондактарынга удур демиселди күштелдиреринче ол кыйгырган.

«Маргылдаг информациялар бүрүнгэ чамдык тергииледээн америк улустан Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг чүткүлүнүң чажырылын болгаш оон даштыкы политика талазы-биле угаанныышкынының наржызы-биле хажыдып көргүзерин оралдажып турар» деп, төөгү профессору Дж. Марсалка онзалап демдеглээн. Оон-биле кады сөөлгү он чыл дургузунда КНО-га киирген 110 тайбың саналдарны Совет Эвилели киирген деп, ол чугаалаан. Ол саналдар шупту-ла тайбың дугайында сагыш салыышкыны-биле долдунган болгаш кижи төрелгетениниң эң чугула айтырыгларын: чепсеглээшкинниң дүжүүрерин, чаа дайынның айыылын чайладырының шиитпирлеериниң тодаргай аргаларын дилеп тывар-рынче угланган.

АКШ биле ССРЭ-ниң аразында найыралдың болгаш культурлуг харылзааларның ассоциациязының кежигүнү Э. Эберлин симпозиумнуң киржикчилеринге бодунуң ССРЭ-ге чоруп чорааныың дугайын чугаалап берген. «Совет улус ышкаш тайбыңны шак ынчаар ужуу-биле күзеп турар улус делегейде чок. Хөй-ниитиниң болгаш политиктиг ажылдакчылар-биле, ажылчын аңгының база интеллигенцияның төлээлекчилери-биле ужуражыышкыннар үезинде бис ацаа бүзүрээн бис» деп, ол чугаалаан. Делегейниң ийиги дайынның кол аар-бергелерин чүктеп эрттирген совет кижилер бүгү улустар-биле,

соң иштинде Каттышкан Штаттарның ужузу-биле тайбың база найыралдыг чурттарның чүректиң хаңызындан күзеп турар деп, ол демдеглээн.

Нью-Йорктан аңгыда Вашингтонга, Сан-Францискога болгаш Чикагога боор турган симпозиумнуң ажылынга даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культурлуг харылзааларның совет ниитилелдериниң эвилелиниң болгаш «ССРЭ—АКШ» ниитилелдиң делегациязы база киришкен.

Вашингтонга чорук турган делегацияның кежигүннери АКШ-тың политиктиг айтырыг ажылдакчылары-биле, соң иштинде амгы үеде совет-америк харылзааларның байдалынга шыгыы сагыш човаашкынның үндүрүп турар болгаш стратегиктиг шаап халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар дугайында чаа дүгүрүжүлгени дүрген чарыгдалдан туруп саналдап турар сенатор Дж. Макговерн-биле болгаш мурнунда сенатор чораан У. Фулбрайт-биле ужурашканнар. Чавырлыышкын чорудулгазын улам мыңай быжыглаарының эрге-ажыктарынга кайызынга-даа хүлээп ап болур үндезинге бүгү маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээр ужурлуг деп, Дж. Макговерн санаан. Амгы үеде тайбың кожа-хелбээ дотуннаашкындан амгы өске ындыг чугула чүүл чок болгаш ону бүгү политиктиг америк бөлүктер хүлээп көрген турар ужурлуг деп, сенатор чугаалаан.

В. РЕШЕТИЛОВ.

Хамаарышпас чоруктуң оруу-биле

БАМАКО. (СЭТА). Национал бамыраалдың — хамаарышпас чоруктуң хүнүн Мали улус демдеглеп эрттирген.

Малиниң ажылчы чоннары национал хамаарышпас чорук чаалап алганының соонда национал экономиканы быжыглаарының, кадык камгалалын болгаш чырыдыышкынның системазын хөгжүдериниң оруунче кирген. Тудуг, аъш-чем болгаш радиотехника үлетпүрүнүң чаа бүдүрүлгелери тургускан. Чурт ийиги беш чыл планын күүседирин доозуп турар. Оң-он чаа өөредилге черлерин туткан, республиканың чүс-чүс муң хамаатылары номчуп, бижип турар апарган.

Ажылчы чоннарның политиктиг кижизидилгезиниң талазы-биле улуг ажылдарны профэвилел, аныктар болгаш херээженнер организациялары чорудуп турар. Бо чылдың июнь айда мали коммунистерниң национал эвилелиниң тургузуунуң чыыны эртип болуп эрткен. Чаа партизтыг — мали улустуң демократтыг эвилелин хевирлеп тургузарының чорудуушкуну дооступ турар.

Малиниң социалистиг демселдештеримге дугуйлагларны биле харылзаалары чедиишкиниг хөгжүп, экономиктиг, чырыдыышкын, культура болгаш спорт талазы-биле совет-мали кады ажылдажылга быжыгып турар. Мали республиканың малдырарынга биле ажылдап турар совет эмчилериниң, башкыларының, геологтарның ажыл-чорудулгазынга бедик үнелээшкинни малижилер берип турар.

Малиниң даштыкы политиказының кол угланыышкыннарының бирээзи болза, колониалдыг дарлалдан хостаар деп демисежип турар Африка диптиң улустарынга дузаны көргүзери болур деп, республиканың хамаарышпас чоруунуң 18 чыл оонга холбаштыр бодунуң чугаазынга бүрүнзиниң баштыңы Мусса Траоре демдеглээн. Чоокку Чөөн чүгте байдалче сагыш салып турарын ол илергейлээн болгаш ында байдалды КНО-нуң резолюцияларынга үндезилеп, тайбың таарыштырары чугула деп айыткан.

Эндере бүдүрерин доктаадыр

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Кижи төрелгетениниң камгалаарының херээнге мобилизация» деэр массалыг дайынга удур коалицияның инициативазы-биле тывылгаар чыылдырган америк хөй-ниитиниң кол организацияларының ниити национал конференциязы Де-Мойн хоорайга эрткен, оон киржикчилери стратегиктиг шаап халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар дугайында дүгүржүлгезы Совет Эвилели-биле доп-дораан чарырын Каттышкан Штаттарның чазааңдан негээн. Конференцияның ажылынга хөй-ниитиниң, аныктарының, хүрээ-хииттиң, херээженнерниң болгаш профэвилелдериниң 50 хире организацияларының төлээлекчилери киришкен.

АКШ-тың даштыкы политиктиг угланыышкыны идепуг болгаш өске-даа чепсектерниң делегейде чыгдынан курлавырларын чыырар, ол ышкаш чепсектерин бүгүнинге болгаш бүрүн дужүрерин чедип алырынга кол шаптыктаашкынны кадып турар деп, америк кежү хөй-ниити ажылдакчызы Д. Эллсберг конференцияга чүве чугаалааш, демдеглээн. Дайын чарыгдалдарынга херекти бооп улам улгаттырарынга удур демиселди идепкейжилерниче америк хөй-ниитини ол кыйгырган.

АКШ-тың бүгү штаттарының төлээлекчилери киржир массалыг удурланыышкын чыскаалын октябрь 16-да Вашингтонга эрттирер дугайында шиитпирни конференция хүлээп алган.

ИРАНДА БАЙДАЛ

Сентябрь 16-да Иранның Хорасан можузунга күштүг чер шимчээшкинин болгаш, оон түңнелинде хөй сааныг кижилер өлген болгаш берге байдалдарга таварышкан. Бо айыылдыг халап чурттуң иштинде боор турар социал чорудуушкуннарын тур үеде хөй-ниитиниң кичээңгейиниң чарген боор магат чок, ынчалза-даа полицияның болгаш чыскаал кылган кижилериниң аразында мөчүлдээшкиннерге база хөй кижилер өлүрткен болгаш балыглаткан.

Чоннуң массалыг хөлзээшкиннеринге хамаарыштыр чүве чугаалааш, мурнунда Иранның премьер-министри турган Али Амини «чурт экономика болгаш социал хөй бергелерге таварышкан» деп демдеглээн. «Экономиктиг кризис постун ноорбээн берге байдалды тургускан, кедээ ажыл-агый шуут доңайтаан, а үлетпүрде каш-ла санныг эптиглиг заводтары ажылдап турар» деп, ол демдеглээн.

Бо бүгү чүүлдер — даштыкы капиталдың мурнунга ажыткан «ажык эжиктерниң» түңнелинде тургустуна берген. Бодунуң нефтизин саткаш, Иранның алган хөй миллиард доллар акшазы-биле Каттышкан Штаттардан боо-чепсекти хөлү-биле садып ап турарының түңнелинде ол акшалар америк болгаш Барыын Европа монополияларының холериниң сейфтеринде кирген. А иран ажылчы чоннарга оналашкан чүве — аар күш-ажыл, ажыл чок кижилерниң саны өскен. Хоозураан, чери чок тараачыннар хоорайларже көжүп келгеш, а ында бүдүрүлге күчүлери чедишпес чүве болганда ажыл чокка ковудаан.

Иран эрге-чагырга л а р ажылчы чоннарның негелделерин тооп көрбейн, харын оларга репрессияларны күштелдирген. Чыскаалганнарга базар-биле шериглиг октаар. Ол-ла Амини 2 муң ажыл кижи өлүрткен деп дыңнаткан, а чазак чериниң дыңнадыы-биле алырга, 86 муң кижи өлүрткен боор турар. Ынчангаш Иранда байдал Никарагуада байдал-биле дөмей апарган.

Амгы Иран херек кырында байдал-биле аңдарга дайын байдалында. Иштегилеэ Тегеранда болгаш чурттуң өске 11 улуг хоорайларында онза байдалды чарлаан. Ол чоруун чоннуң массалыг хөлзээшкиннерин бичии-даа оскунмайн-даа, оларны базындырааашкыннын болдурган ханы чылдагааннарны чайладып шыдавааан. Ол дугайын чагырыкчы аңгының кижилери мыннир ужурга таварышып турар. Дүрүм чок чүүлдер, конституцияны хажыдып турары, чоннуң негелделеринге чазактың кичээнгей салбайн турары, эрге-дужаалды соора эдилеп, хээли-таварылга-баттаашкын чуруттар болгаш өске-даа фактылар иран улустуң калбак хөй-чонунуң бөлгүрүп турар деп депутат М. Язди иран парламентиге чүве чугаалап тура айыткан.

Чоннуң удурланыышкынын шимчээшкинин хоорайларда ортумак херекгилиг кижилер, суртуул аныктар, ортумак буржуазияның чамдык кижилери, хүрээ-хииттиң кижилери деткип турар. Ам-ла амгы бидараашкын, тараачыннар политиктиг аңгыда шөлүг киришпейн турары биле удурланыышкынның хөдөлгээшкин кошкак боор турар, ону чазак чери бар-ла шаа-биле ажыглап турар.

Г. ШИШКИН.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Ацаа чугаалажылгалкыннар үезинде Индонезияның президентизи Сухарто болгаш Вьетнам Социалистиг Республиканың Премьер-Министри Фам Ван Донг олар Мурнуу-Чөөн Азиянга бот-бодун билчир чорукче болгаш кады ажылдажылгаже ажып турар чүткүлдүң чорудуушкунунга байыр чедирткеннер. Бо районга бүгү айтырыгларны тайбың арга-биле, өскээртен холгаарлаашкын чокка шиитпирлээри эргежок чугула деп түңнелге олар келген. ВСР-ниң чазааның Премьер-Министриниң Индонезияга кылган аян-чоруунуң түңнелдериниң талазы-биле сентябрь 23-те Джакартада тараткан кады кылган медеглелде ол дугайын чугаалап турар.

Сухарто болгаш Фам Ван Донг Мурнуу-Чөөн Азиянга тайбыңның, хосталгаын, хамаарышпас чоруктуң, кижи-даа каттышпас чоруктуң зоназын тургузарын саналдааннар деп документиде айтып турар. Мурнуу-Чөөн Азияда ындыг эргелерниң кол сорулгазы болза, улустарның амыдырал дээрежилин бедидери-биле экономиктиг хөгжүлдени чедип алыры болур.

Ийи чурттарның аразында найырал болгаш кады ажылдажылга харылзааларын быжыглап турары ийи национарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп, Индонезияның президентизи болгаш ВСР-ниң чазааның Премьер-Министри демдеглээн. Ол чоруун ында турар чүргүнүүриниң национал хөгжүлдезинге эргежок чугула чүүл болур. Мурнуу-Чөөн Азиянга тайбыңның болгаш таарымчалыг чорукту быжыглаарының херээнге улуг үлүүн киирер.

Хамаарышпас чорукту, суверенитетти болгаш девискээр айыы-биле бүрүн-бүдүн хуралыын хүндүлээриниге, бот-бодунуң иштики херектеринге холгаарлажырындан ойталаарынга, бүгү айтырыгларны деңэргениң, бот-бодун хүндүлээриниң болгаш билчириниң баазынга тайбың чугаалажыышкыннарының аргазы-биле шиитпирлээринге турушуун Сухарто болгаш Фам Ван Донг илергейлээн.

Өзүп турар политиктиг рольду, ылаңгыя делегейниң чаа экономиктиг чурумун тургузарынга рольду ойнаар ужурлуг каяа-даа каттышпазының шимчээшкинниң принциптеринге шыңзыы олар бадыткааннар.

ВСР-ниң чазааның Премьер-Министриниң Индонезияга кылган аян-чоруу чедиишкинниг эрткен болгаш ийи курлерниң аразында найыралдыг харылзааларны болгаш кады ажылдажылгазы быжыглаарының херээнге улуг үлүг киирген деп талалар демдеглээн.

Индонезияның болгаш Вьетнам Социалистиг Республиканың аразында харылзаалар талазы-биле сеткил ханымыкыны Сухарто болгаш Фам Ван Донг илергейлээн.

Экономиктиг, эртем болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында дүгүржүлгелерге ат салыры-биле аргаларны өөренип көөрүн уламчылаары олар шиитпирлээн.

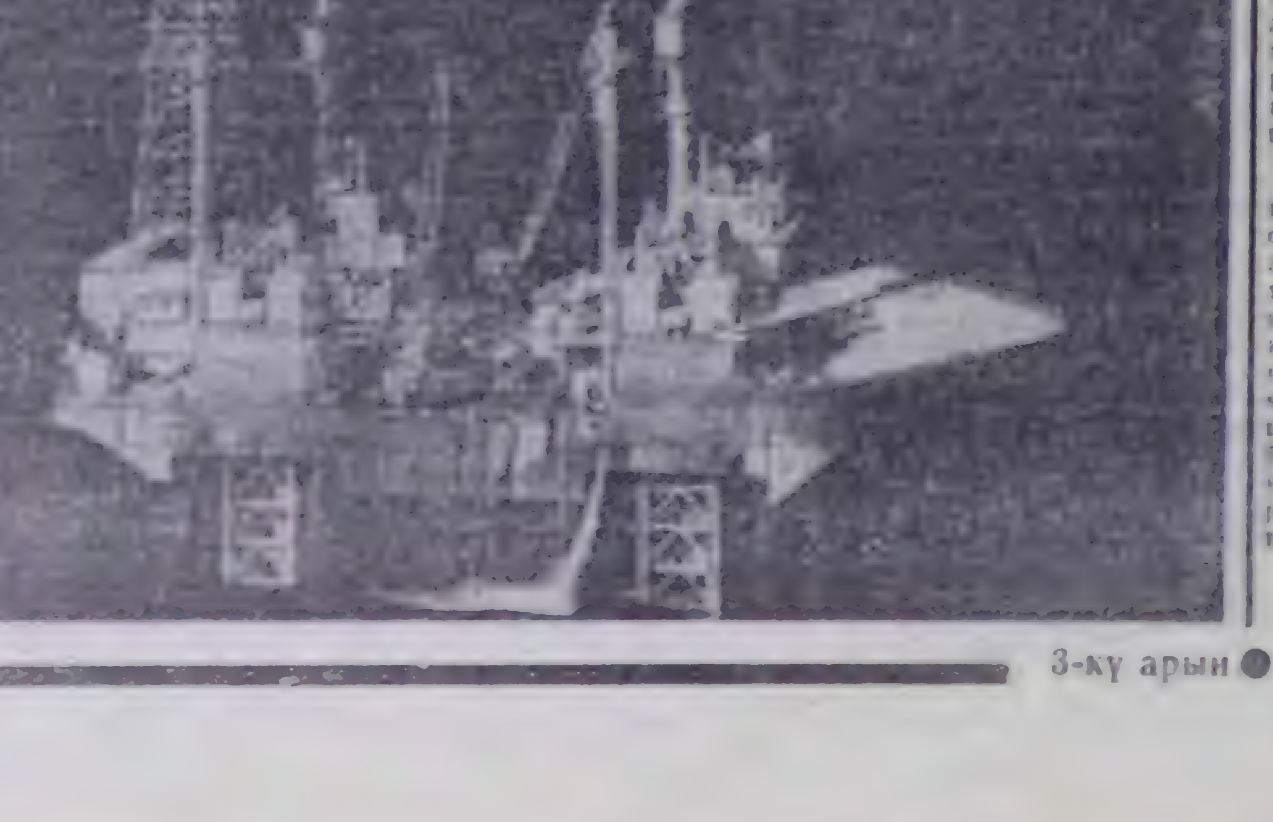

ОБЪЕКТИВТЕ — ИНДИЯ

Индий экономиканың нефтиге херектели чыл келген тудум өзүп турар. Эрткен чылын чуртка «кара алдынның» казып тывары 10 миллион тонна ажа берген. Ынчалза-даа чиг-эттиң ол үнелиг хевири чедишпес, ынчангаш ону даштыкыдан хөйү-биле садып ап турар.

Индий специалистерниң үнелээшкини-биле алырга, нефть казып тывар перспективтиг девискээрлериниң үштүң ийи кезии Индий океанның эрик чоогунда сывык черлерде бар болган. Ону ажылдап кылыры индий нефтичилериниң ажыл-чорудулгазының эң чугула болгаш дүрген чорудар углаашкыннарының бирээзи болур.

●

Чуртта электроннуг үлетпүр дүрген хөгжүй берген. Оон продукциязы боор хемчээр болгаш шенээр херекселдерни, санаалга машиналарын, медицина аппаратураларын чүгле чуртта эвес, харын даштыкыда нүзелдии-биле садып ап турар.

ЧУРУКТАРДА: республиканың заводтарының бирээзинде электроннуг дериг-херекселдерни эштеп турары, далайда чер уттаар индий агрегат.

(СЭТА-ның фотохроиказы).

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

● РСФСР: Забайкальениң 800 муң ажыг гектар пөштүг арга-лаарында тооруктаашкын сезону эгелээн. Тооруукчулар бригадалары вертолёттарга, машиналарга олурупкаш, а чамдыкталы түрк-чүдүргелиг аъттарлыг тайгаларже чорупканнар. Муң ажыг кижи ажылдап эгелээн. Бригада бүрүзүнге тускай черни быжыглаан, олар чүгле тоорук белеткээр эвес, үрезин база белеткээр.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели пөштүг комплекстиг ажыглап, камгалаарының дугайында тускай доктаалды хүлээп алган. Аңаа үндезилээш, Чита облазында пөштүг аргаларны ыяш кезип белеткээр баазаларының составындан аңгылап каапкан. Пөштүң тарымал породазын тургузары-биле черчерге тарып олуртур пөш шетчигештерин өстүрүп турар.

Чита облазының белеткел пунктуларынга бо күзүн 800 тонна пөш тооруу дужааттынар.

● БЕЛОРУССИЯ: Гродно районунуң свеклачылары Винница облазының Ямполь районунуң иштичилериниң эгелээшкинин деткип, бо чылын күрүнеге 111 муң тонна, планда көрдүнгенинден ажыр 11 муң тонна свекланы садар деп хүлээнгеннер.

Дужүттү кыска хуусаада, 20 хонук дургузунда, ажаап доозары шиитпирлеттинген. Ипатовтуларның аргазы ниитизи-биле ажыглаттынар, ажаалда болгаш сөөртүлге шуудуглуг болгаш меңнизээр аргалар-биле чоруттунар.

Районда 18 ажаалда-сөөртүлге отрядтары тургустунган, оларның составында 38 комбайннар, он-он свёкла чүдүрүкчүлери кирип турар. Техника шөлче үнеринге белен, экипажтарны ийи хылыг-биле ажылдаар кылдыр четтирген. Свёкланы ажаарының, дужаарының, калагалаарының, болбаазырадырының тааңгыс аай планы кылдынган.

● ГРУЗИЯ: Ахалкалак районунуң Бурнашети суурунуң колхозунда 2300 метр бедикте кызыгаар холдуг суг-биле долдурары эгелээн. Ол болза менгилерден эрип баткан суглар мөөңнээр дөрткү кылымал суг хөөлбээ.

«Бигнио» мелиорацияны колхозка картофельдиң гектар бүрүзүнден беш, ногааларының он ийи катап бедидер арганы берген. Орулга хөөлбектер тудуп дерээниниң чарыгдалдарындан ийи катап хөй болган.

Даглыг черниң чер ажылы холдап турар Грузияда ындыг мелиорацияже улуг кичээнгей салдып турар. Бурнашети суурунуң иштичилериниң үлегери-биле даглыг черлерде 42 ажыл-агыйлар кылымал хөлдер тудуп эгелээн. Оларның холунда техника-даа, демир-бетондан кылган шорга-буталар-даа бар.

● АЗЕРБАЙДЖАН: Мингечауриниң пөс-тааъы комбинадында тургустунган «Аныяктарның эң эки дагдыныкчыларының дептеринде» мурнакчы аргыкчы М. Полетаеваның фамилиязы бир дугаарында кирген.

Аргыыр бүдүрүлгениң үшкү ажылчын бүрүзү Полетаеваны бодунуң дагдыныкчызы деп санаар. Комбинатта ол чээрби беш чыл ажылдап турар. Дуржулгалыг аргыкчының билбези мергежил тажыды чок ышкаш кылдыр сагындырар. Ындыг-даа болза, Шуй-Тезиниң удаазын-аргылга фабрикызындан чарыш талазы-биле өөнүктерин чедип кээрге, Полетаева оларның дузазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чаа курлавырларын тыпкан.

М. Полетаева бүдүрүлгеде дагдыныкчылар совединиң кежигүнү, Азербайджан ССР-ниң Дээди Совединиң депутаты. Ол амгы үеде аныяктарны чүгле бодунуң ажылдаар аргаларынга өөредип турар эвес, Иваново аргыкчыларындан өөренип алган чүүлдерин база дамчыдып берип турар.

Комбинаттың ажылчыннарының үштүң бир кезии аныяктар, оларны алды чүс ажыг дагдыныкчылар өөредип турар. Оларның ажылы эки түңнелдерни берип турар. Чыл эгезинде хожудап турган байдалын ажып эрткеш, бүдүрүлге коллективи сес айларның онаалдаларын челишкинниг күүсеткен.

● ЛИТВА: Азоттуг чемишчидилгелериниң Ионав заводунда агрономнуң штадын бир-ле дугаар киирген.

Ындыг тускай эртемниг кижи бүдүрүлгеге «шигаар дезти» — теплица комбинадын тургускан соонда негеттине берген. Теплица комбинады заводтуң стоннарындан. Бүгү чыл дургузунда чаа ногаалар-биле хандыраар. Агроном ногаа өстүрүлгезинден аңгыда бүдүрүлге девискээрин ногаажыдарын, оранжерея өстүрерин харылзаар.

Шак ындыг хемчеглерни Литваның үлетпүр коллективлериниң хөйү беттарының социал-экономиктиг хөгжүлде планнарында киирген. «Ногаан цехтерге» тускай организацияны республиканың кадаа ажыл-агый академиязында ажыттынган тускай салбыр белеткеп турар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛДЫҢ УЛУГ ОРУУ

ОРУК АЖЫК

Тындадан Чаан чукче 125 километрде поездилер солчур черниң чоогунга тудугнуң [illegible] дининнирээннер. Байкал-Амур магистральның төп участогунуң тудугжуларынга улуг шаптык болуп турган даг оргазын үзе кертеринге ол чаңыдырыышкыннар дузалаан. Ам Ли[illegible] станциязе орук ажыттынган, аңаа чедир 40 километр оруктуң рельстери салдынар. [illegible] комсомолдуң [illegible] оруктуң-тайылчылары [illegible] [illegible] мун кубометр [illegible] [illegible] салып [illegible] [illegible] хуулгаазынның [illegible] эрте күүседип [illegible].

Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга алдар болдургзн күш-ажылчы ээлчегге кирипшиишаан, демир-орукчу-тайылчылар [illegible] [illegible], конструкциязын тудуп, [illegible] [illegible] суу [illegible] хоолайларны салып турарлар.

А. КРИВЧЕНКО.
(СЭТА-ның корр).

Тында,
Амур область.

БАЙКАЛ ЭРИИНДЕ БЕДЭЭН КАЪТТАР

Северобайкальскиде чурттаар бажыңнары тудар [illegible] [illegible].

Ленинград [illegible] бажыңнарны каждаалдыр тударын сүмелээннер. Оларның ыжыктадылырган девискээринге уруглар садын, эмнелге, школаны тудар. Ындыг арга-биле Соңгу чүктүң соок хаттарындан камгалал туругтуг. Микрорайоннар тайганың ногаан арталары-биле тутчу бээр — оларны база-ла камгалап арттырар деп шиитпирлээн.

Комсомолдуң [illegible]-биле А. Сооовтуң болгаш өске-даа бригадаларда чедип келген аныяк ленинградчыларга бо бөлүк оларның тудуп турары бир дугаар тургай. Ындынган олаа Северобайкальскиде кажан харын болзун деп [illegible]. Ындынган [illegible] [illegible] тайгы бажыңны хуузы бетинде, Ленинчи комсомолдуң 60 чылын таварыштыр дүжаар деп шиитпирлээннер. Чыл төнчүзүнде база бир хөй каът бажыңга чыржылар [illegible], [illegible] [illegible] ажыктыр ажыттынар.

Д. САНЖИЕВ,
(СЭТА-ның корр).

Северобайкальск,
Бурят АССР.

ЧАА НЕМЕЖИЛГЕ

Комсомолдуң [illegible] отряды Иркутсктан Тайшетче БАМ-ның тудуг индустриязының баазазын тударын-биле [illegible]. [illegible] — [illegible], монтажниктер, [illegible]. Тускай мергежил чок кижилер Тайшетте ажыттынган өөредилге пунктуунга өөренип турган чедип алыр.

Беш болгаш [illegible] каът бажыңнарның безектерин мылын үндүрер демир-бетон кылыг[illegible] заводтуң [illegible] үдүк [illegible] [illegible] [illegible]. Оон-биле черге[illegible] орук тудуунуң машиналарын септээр заводту тудар, өөң баштайгы ээлчээн келир чылын ажыглалга киирер ужурлуг.

Тайшеттен ырак эвесте тудугжулар турлуунуң бажыңнарының каъттары бедип үнүп турар. Ол турлуу шуут-ла БАМ деп адаарлар. Ында амылактар общежитиелери, клуб, столовая, магазин туттунгулаан. Соок дужеринии бетинде тудугжуларны вагончугаштардан чаагайжыды тутутунган бажыңнарже көжүрер. Ол [illegible] шиитпирлээринге Иркутск комсомолунуң чаа шалыпты отрядының дайынчылары база киржир-лер.

А. ГАЙДАЙ.
(СЭТА-ның корр).

Тайшет,
Иркутск область.

ГЕОГРАФТАРНЫҢ ЭРТЕМ-ШИНЧИЛЕЛ ДЕВИСКЭЭРИ

Чара оореажы болгаш Калар, Удокан дагларын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Иркутскиде Сибирьның болгаш Ырак Чөөн чук географиязының институдунуң тускай эртемнигленниң эртем-шинчилел девискээри болу бергилээн. Олар «агаар кухнязы-биле», хар бежүүшкүнү-биле, БАМ-ның унунга туруттерлар аргаларын шөлдерин шинчилери-биле холбашкан айтырыгларны өөренип көрүп турарлар.

Бойдус тураскаалдарының дамышын тургузары (кайгамчык чараш даг ужарларының, меңгилериниң, кашпалдарының), санаторийлер, пионер лагерьлери, пансионаттар тудар черлерин шилиири эртем экспедициязының пландарында көрдүнгүлээн.

Л. ФАДЕЕВ.
(СЭТА-ның корр).

Чара,
Чита область.

ТАЙГА БЕЛЕКТЕРИНИҢ КАРТАЛАРЫ

БАМ-ның чөөн участогунуң тайга байлактарын комплекстиг ажыглаары Чөөн Сибирьниң проект-шинчилел экспедициязының тускай эртемнигленниниң ажылдап кылган проектизинде көрдүнгээн. Охотоведтер, геоботаниктер, ихтиологтар, агрономнар, экономистер чер бүрүзүнге паспорт хевирлиг документини тургусканнар. Ындыг документтиде ук черге черзун болур тывылыг ажылының хевиринин — аңнаашкынны, балыктаашкынны, эм үнүштер, кат, мөөгү, тоорук чыырын, оларны ортумак дужудун тодараткан. Оон ангыда тайганың [illegible] тарып ажыглаарының талазы-биле сүмелер база ол паспортта [illegible] [illegible] чылдарга ол паспорт-карталар ажык ажыктыг.

В. ВАСИЛЬЕВ.
(СЭТА-ның корр).

Хабаровск.

ЧҮС МУҢ НОМНУГ

Иркутскиниң область библиотеказы Усть-Кутче, БАМ-ның барыын участогунуң төп библиотеказынче элээн хөй номнар чорудкан. Номнарның хөй кезии тудугжуларның чагыынга дүүштүр чорутунган.

Магистральды тудуп эгелээнден бээр Усть-Кутче чүс муң хире янзы-бүрү номнар келген. Звездныйга, Магистральныйга, Ульканга, Кунерма болгаш өске-даа суурларга шуупту 15 библиотекаларны организастаан. Алдан ажыг кежер библиотекалар болгаш ном бээр пунктулар ырааккы черлерде ажылдап турар тудугжуларны ном-биле хандырып турар.

Профэвилелдерниң культура органдарының Бүгү-эвилелдиг төвүнүң түңнелин ёзугаар БАМ-ның барыын участогунга төп библиотеканы автобус-биле шаңнаткан.

Г. АЛЕКСАНДРОВ.
(СЭТА-ның корр).

Иркутск.

Мергелдейге чагаа

КУРУГ ААЗААШКЫННАР

Эки, Мерген Мергенович! Силерге диле[illegible] [illegible] [illegible] чуталаларының мурнунда, канчаар ажылдап, чурттап турарывысты ашыткай каапталыңар. Чүнүң-даа мурнунда [illegible] чылдың кышкыга белеткениш турарывыстан эгелеп [illegible]. Бистер 680 тонна сиген белеткээр планныг турган, муң тонна чедирдивис. Үш муң тонна силос салыр планны база күүседип шаптывыс. Сүт саарының болгаш [illegible]ның планнын онааалдаларын база ажыр күүседип турар бис. Ниитизи-биле бисте ажыл багай эвес чорул турар. Чурттап турарывысты кандыг багай дээр боор.

Мерген Мергенович! Силерге дилээвисти ам-на чуталаптаал. Бистиң Бижиктиг-Хая суур район төвү Кызыл-Мажалыктан сес километр черде турар. Чер аразы ындыг кончуг ырак эвес-ле. Бир эвес, машиналыг чоруур болза аан. Бистер бо аразынга чадаг кылаштап чоруп турар-дыр бис. Ынчангаш сес километрни чадаг кылаштап эртери амыр эвес деп чүвени биле бердивис.

Районнуң суурларынга чоруп турар автобус биске база кирип тураун дээр дугаанында дилегни шагда киирген бис. Дилегни барып-барып райкүүском Соведиинге киирген болгай бис. Оон чүве бүтпес мындыг. Аянгаты баар автобус бистиң [illegible]-биле ийи километр черни эртип турар.

Кызыл-Мажалык АТБ-ниң начальниги эш Селюкка автобустар маршрудун таарыштыр көөрүп, биске кээп турар [illegible] база болзарын [illegible] [illegible] бис. Бо [illegible] барып район Совединиң сессиязындан дааскан чүве-дир. Ынчалза-даа хүннер эртип-ле турар, биске автобус-даа [illegible] мындыг ийин бе, Мерген Мергенович.

Эргим Мергенович! Бистер канчап ажылды боттуу-биле [illegible] бис, бисти хаашнер [illegible] черлер, бо таварылгада автотранспорт-биле аан. Чүге боттуу-биле хандырбайн, айтырыгны дорт шиитпирлевейн турар чүве ирги? Бис-даа айтырыгны салып четендивис, [illegible] [illegible] [illegible] мурнунга силер бо айтырыгны база салып көрүңерем, Мерген[illegible]!

Бижиктиг-Хаяның бөлүк саанчыларының мурнундан: Светлана МОНГУШ, Лидия ОЮН, бызаа азыраачызы Күрен САРЫГЛАР.

БИРГИ ДУЖААЛ

1951 чылда маадыр шивээ казармаларының бирээзиниң бузундуларындан ады билдинмес командирниң «бир дугаар дужаалының» үш ор-бак кезии тывылган. Ол болза 1941 чылдың июнь 24-те командирлерниң карандаш-биле кончуг далаштыг бажээн дайынчы дужаалы болган.

Ол дужаалды Брест камгалалының дугайында дыц карга чангыс документ деп тооп эртемденнери бадыткап турар. Ук дужаалдан маадыр шивээниң төп кезииниң камгалакчыларының удуртукчулары полк комиссары Фоминниң, капитан Зубачевтиң, улуг лейтенант Семененконуң болгаш лейтенант Виноградовтуң аттарын бир-ле дугаар ынчан билдинген.

КЫРГЫС ССР. Республика найысылалы Фрунзениң 150 ажыг оолдары ДОСААФ-тың далай школазында өөренип турар. Парустар-биле эжиндирер, суг үг-шигин тып билир. кончуг эки эштир чаңчылдарны олар өөренип ап турар. Оларның кижи бүрүзү далайжы болур күзелдиг.

ЧУРУКТА: шлюп старшиназы Володя Николаев (солагай талада) болгаш матрос Максим Никитинский похадка белеткениш турлар.

В. КАГАНЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

ШУПТУВУСКА ХОРАЛЫГ

Бистиң амгы үеде таварыжып турарывыс таакпыдан тыптыр хоочураан аарыывыстың чылдагааннарын сан-чурагаалдарбиле тодаргай тайылбырлап болур: ССРЭ-ге 1935 чылдан 1976 чылга чедир сигареталарны, папиростарны, бүгү-ле таакпы аймаан үүрмектеп садары 1,9[illegible] миллиондан 3,835 миллион рубль чедир көвүдээн, азы ийи катап улгаткан боор турар. Таакпыны садарының бүгү делегейде база-ла мынчаар көвүдеп турарынга кым-даа магадавас деп чүве билдингир. Чангыс-ла хүнде тырткан сигареталарның, папиростарның, даңза ниитизи таакпызын-даа хемчээли хамаан чокка, таакпы тыртар кижилер, ам-даа база келир-даа үеде бронхиттен, эмфиземадан, бронха астмазындан, бронхоэктастыг аарыглардан, ацектың соонда борып, рактан албан аарыыры чавлаш чок.

Ындыг турбуже миллион-миллион кижилер таакпының хоразының дугаанында шыныг чорукту херекке албайн турарлар. Чижээ, никотин (кузум) дээрге нерви клеткаларының солуушкуннарынга шаптыктаар болгаш кижиниң тынындын боогдап, мыкамнадыр, чүрек ажылын башкарар төп нерваләрин хорлаар эң күштүг хоралдыр: таакпыжыларның хандамырлары бежен хар чедип чорда үрелип, хань[illegible] дамчылар аргазы чок апаарын; организмге шүглүп артар углерод ажыткызы, коргулчун, ыжык аарыы тывмалдырар мышьяк болгаш бензпиреб дээр бүдүмелдерниң таакпы ыжы-биле өкпеже кирерин, а тыныш органнарынга чыныпын, артар хырбаланчак [illegible] — таакпы [illegible] хоралыг, аарыглар [illegible] рар дээрзин олар база-ла тооп көрбейн турарлар.

Массалыг, хелбээн-биле таакпылаашкынның эң аныңдыг болгаш дуруузаниниг түңнелдерниң бирээзи —тыныш органнарының рактан аарыыр чоруу — бараан делегейниң чер-ле болганында улам көвүдеп турар, ынчангаш ССРЭ бо талазы-биле база-ла чыдып калбаин турар: сөөлгү беш чылдың иштинде ол аарыг бисте ийи катап көвүдээн. Бүгү делегейниң талазы-биле сан-түңнү алыргадаа, ыжык аарыглары таакпыжыларны он, он беш катап хөй аартып турар. Бир англи журнал мындыг чидиг дыңзыг [illegible] [illegible]: «Эрткен чылын 30 муң ажыг британнар таакпылаарын октапканнар — олар өкпе рагындан мөчээннер». ГФР-де ол аарыгдан өлгеннерниң саны автомобиль айыылындан мөчээннерден хөй боор турар. Ынчалза-даа кижиниң өкпези бо талазы-биле аарыыр каракчангыс орган ол эвес — таакпылаашкындан кадыг ыжыктар аас хөзунга, боостаага, кодуга, улуг хырынга-даа база тыпты бээр. Тускай эртемниглерниң — кардиологтарның херечилеп турарын ёзугаар алыргa, таакпыга хандыкшылдыг кижилерниң аразында миокардтың инфарыгындан мөчээннерниң саны беш катап хөй, [illegible], оларның иштинден бақ мээзинче хан чүгүргеннериң саны 3—4 катап хөй болур. Бир эвес божуур херээжен кижи таакпылаар болза, оон чаш төлүнүң [illegible] боор болгаш эрте божуур чорукка чедирер. А ниити түңнел мындыг-дыр: индустриал[illegible] [illegible] [illegible] лерниң бешки кижи бүрүзүле аны-тынындан таакпының уржуундан чарылган боор турар.

Бо бүгү дээрге, [illegible] факт-барымдаалар-дыр! Ол бүгүнүң дугайын ханызы-биле бодап көөр херек, чүге дизе, кижиниң хоралыг чаңчылдан адырлып алырының эң дээштиг болгаш идегелдиг «чепсээ» — оон тура-соруу, «[illegible] [illegible] [illegible] ретти аксымга албас мен!» деп, быжыы-биле шиитпирлээри ол-дур. Ловелниң гидрохлоридиниң чаңгыс хуулгу ээлдирииге, «Лобезил», анабазин, гидрохлорид», «Табекс» деп эмнер таблеткаларынга болгаш өске-даа «аптекинуң» аргаларынга идегеп дээрге, күзээн түңнелге чедирбейн баргылаар аргалар-дыр.

Ыштаттан папиростуң, даңзаның азы сигаретаның чанынга турганнарга таакылаашкын база хоралыг: таакпылаан кижилерниң чанынга турган кижи барык 70- миллиграмм кургаг кезекчигештерни болгаш углеродтуң ажыткызының 23 миллиграммын-даа [illegible] [illegible] тынар. Эмчилер таакпы ыжын кол болгаш кол эвес деп ийи кезекке чарар: баштайгызын таакпылаан кижи боду киир тынар болгаш артканы ону долгандыр турар кижилерге онаажыр. Чогум-на кол эвес ышта кузум — никотин кол ыштыындан хөй. Ында бензпирен — үш катап, углерод ажыткызы — беш катап, аммиак — он катап хөй хемчээлдиг болур. Ол бүгү хөйниитиниң черинге таакпылаарын хоруурун бүгү-ле [illegible] лер деткиир ужурлуг дээрзин херечилеп турар-дыр. Черле мынчаш, өске кандыг-бир кижилерниң хоралыг чаңчылдарының уржуундан сларны долгандыр турар кижилер кадыкшылын оскунары таарымчалыг бе ынчаш? Херек кырында алгаш көөрге-даа, олар база-ла «таакпы аарыындан» хоочуран чорурлар. Үш күкижи бүрүзү-ле таакпылаар болза, шупту кижилерниң таакпылааны ол-дур деп чүвени санап керген.

Таакпы ыжында сиңникген бүдүмелдер организмге эң-ле хоралыг саддарын чедирер. Чижээ, углерод ажыткызы кижини чөдүртпес, аыртпас, ышкамнатпас-даа. Ол дыка аймылдыг-даа болза, ону эскерип, билип алыры берге: кижиниң үннерин ыгап, дыңнаар болгаш чайыннап, кылацнаар чүүлдерин көөр аргалары кошкаар, үе-шактың эртип турарын шын билири, кадактың шөру болгаш холдарның шимчээшкини өскерлир. Углерод ажыткызы хандан кислородту кызып үндүрүптер болганда, өкпени, чүректи болгаш баш мээзин «ашгадыыр» арай боорда ажылдаарынче албадаар.

Шинчээчилер бир клиникадан душкан-на 200 кижини [illegible] [illegible], [illegible] дээрге, оларның 32-зи таакпы ыжыының кургаг кезекчигештеринге шыдашпас, аарый бээр болган. Бир эвес ындыг түңнелде бүгү чонго [illegible] ап көөр болза, аллергия аарыгныг миллион-миллион кижилер чогум-на таакпы ыжындан хоочураан ышкажыл. Ол ынаш таакпылаар чөлерден төрүттүнген уруглар болунуң дурт-сынының талазы-биле таак[illegible] [illegible] уругларындан дыка бичии болгаш ортумаа-биле 175 грамм чиик болурун шинчилел бадыткап турар. Чаңгыс-даа таакпылаар кижилиг ог-бүлелерниң уруглары таакпының уржуундан ийи катап хөй аарып турарын америк болгаш англи эртемденнер тодаратканнар.

Бо бүгү тодаргай факт-барымдаалар тураа-даа, «таакпыга харамдыгларларның» саны улам көвүдеп турар. Бо талазы-биле аң-ве ажыктыг чорук болза, уругларның болгаш элээдилерниң аразында таакпылаар чоруктуң өзүп турары болур. Кижи таакпылавас ужурлуг, ол дээрге уругларга, соок кижилерге, эш-өөрүнгерге хоралыг [illegible]-дыр деп, оларга бүзүредири берге. Чүге дээрге, чер-ле болганында— амыдыралда, телевидениеде болгаш кино экраннарда, чогаалдарда-даа таакпылаашкынның хоралыг үлегерчижээ дыка хөй боор турар! «Улуг кижилер таакпылаар, таакпылаавазын боттары-ла шиитпирлээр» дээр чорук херек кырында шын эвес, хоралыг бодал болур. Чүге дээрге олар айтырыгны бичии чаштарның кармаанга-ла мынчаар «шиитпирлеп», кижи көөр хоон чок, амыдыралды — назы-харны кызырар ажы-чаңчылды оларга көргүзүп турарлар.

Таакпылаары дээрге, кижи бүрүзүнүң хууда херээ эвес апарган, ынчангаш ол дээш харыысалгазы ниитиниң мурнунга чүктээр ужурлуг. Бистиң шуптувустуң таакпыдан хоочураан аарывыс эмин эрттир аар човулаң боор турар!

В. ЕРКОВ.
Медицина эртемнериниң доктору.
В. ТЫШЕЦКИЙ.
Медицина эртемнериниң кандидады.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.[illegible]—[illegible] гимнастика.
10.[illegible]—Н. Нешиннин. — «Ноанда чайл». Күрүнениң Евг. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи.
13.15—16.00—Чардар.
16.00—Эртем- таныылбырлаалдыг фильмнер программазы: «Көрүп турар чүүлдерин кижи канчап билип алырыл», «Диалог», «Мен сен мен бе, азы сен мен сен бе?».
1[illegible].50— «Москвачыларның ажылчын магадылалы».
17.[illegible]—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Л. Н. Толстойнуң төрүттүнгенн хүнүнден бээр 150 чыл болганынга тураскааткан ССРЭ-ниң Чурулга академиязының делгелгези.

КЫЗЫЛДАН

17.50—Телемедээлер.
18.05—«Азербайджан научун». Телефильм.
18.[illegible]—«Аныяк үннер». Дамчыдылга.
18.50—Телемедээлер.
19.[illegible]—«Хоойлу болгаш хүлээлге». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.[illegible]—«Эртемниң амыдыралы».
20.15—К. болгаш Р. Лисициан-нарның күүседиинде М. Глинканың романстары.
20.30—«Эрге чок чорукка эрге».
21.05—«Төп телевидениениң экранында аң баштай», «Эр кижилерниң баштары эрте агарар». Уран-чечен фильм.
22.[illegible]—«Үе». Информастыг программа.
23.[illegible]—«Андрониковтуң сөзү». «Нева проспектизи». Телефильм.
[illegible]—[illegible]—Е. Светлановтуң концерттери. 2-ги дамчыдылга. Төнчүзү — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.50—«Анимитар адрези».
18.[illegible]—Хол бөмбүүнүң талазы-биле делегей чемпионады. Эр улус. Италиядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Чарлаалдар.
19.35—20.00— «Үнер оол». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Бөгүн республиканы кежир турар булуттаар. Чагбас. Мурнуу-барыын чүк углаашкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 19—24, чамдык районнарга 13—18 градус чылыыр. Кызылга база ааc хүн бо-[illegible]. Чөөн чүк углаашкынныг хаттың дүргени секундада 2—8 метр чедер. Агаар дүне 4—6, хүндүс 21—23 градус чылыыр.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Неделя санында куда дүжүрер» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Мультчылыды» [illegible], «Ыглава, уруг» 11.05, 15.05, «Игорь ноян» 16.45, «Прокаженная» [illegible], 18.40, 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Муң чөлемче чок чорук болгаш чаңгыс чедимче» 15.00, «Каргыс шагдаа кадайлангаан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Сүнезинниң алдын дукаттары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакторнуң оралакчызы Н. Н. САТ.

ЧАРЛААЛДАР

Республиканың тудуг мастерлерниң школазы 1978—1979 өөредилге чылында өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренир хуусаазы 1 чыл. Өөредилге 1978 чылдың октябрь 1-ден эгелээр.

Школаны дооскаңнарга тудуг талазы-биле мастер атты болгаш херечилелди тыпсыр.

Совхозтардан, тудуг болгаш өске-даа организациялардан [illegible] болгаш а ол ышкаш, 18 хардан өрү назылыг 7—8 класстан кудуу эвес эртемниг [illegible] кижилерни өөредилгеге хүлээп алыр.

Өөредири-биле чорудкан организацияларга өөреникчилерниң материалдыг дуза көргүзери сүмелээр.

Школа өөреникчилерни айда 14 рубль демчээлдиг стипендия-биле, ниитиниң чуртталга бажыңы-биле, орун-дөжек-биле хандырар.

Киреринн күзээннер школаның директорунга дараазында документилерни чорудар: билдиришкин, автобиография, эртемниң дугайында документ, кадыкшылының дугайында [illegible], паспортту боду ээкеп көргүзер.

Школаның адрези: Тыва АССР, Туран хоорай, Найырал кудумчузу, 13.

Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле область чөвүлелиниң путёвкалары-биле «Найырал» турпоездиге чоруур туристерниң кичээнгейинге!

Кызыл хоорайда чурттап турар туристерниң бөлүктерин сентябрь 27—28-те чорудар.

Республиканың районнарының туристерниң бөлүктерин сентябрь 29-та 8 шактан 18 шакка чедир чорудар.

Кызыл хоорайдан туристер сентябрь 30-де эртенгиниң 10 шакта күш-культура бажыңының чанындан автобустар чоруур. Адрези: Интернациональная кудумчузу, 1.

Эргим номчукчулар!
«Ш Ы Н»
солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ: чылда 6 рубль.

Бо чылдың сентябрь 1-ден эгелеп
«АГИТАТОРНУҢ БЛОКНОДУНГА»
чагылганы «Союзпечать» салбырлары, парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары хүлээп ап турар.
Чылда чагыдар өртээ «Блокноттуң» хемчээлин улгатканындан 72 көпеек болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-25, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал килдизиниң 2-31-12, пропаганда килдизиниң 2-31-23, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-04, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуу килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун көрбейн баарда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 17521. Чагыг 2665.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible]274.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 225 (10822) | 1978 чылдың сентябрь 27, среда | 1925 чылда үндезааттынган | Өртээ 2 кап.

КОНСТИТУЦИЯНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА—ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

РАПОРТТААН

Онгу беш чылдың үшкү чылының планнарын онаалдаларын челмишкиниг күүседип, ССРЭ-ниң Конституциязының бир чыл оюн төлептиг уткуур дээш республиканың сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарышка «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи идепкейлиг киржип, салган сорулгазын челмишкиниг күүседип турар.

Бурунгу хүн СЭКП-ның Тес-Хем райкомунга болгаш райкүүскомга ферманың коллективинден рапорт келген. Чооду Баткарның удуртканы бо ферма 1978 чылда күрүнеге 185 тонна сүт садар планын 185 тонна кылдыр күүсеткен.

Саанчыларның бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылының ачызында ук ферма мындыг күш-ажылчы челмишкиннерни чедип алган. Ылангыя Оюмаа Баткар бо чылын бир инектен 2200 кг сүт саар планын 2212 кг. Саныймаа Эртине 1400 кг-ның орнунга 1430 кг-ны саггаан.

Ук ферма күрүнеге сүт садарын уламчылавышаан.

В. ДАНДАР.

Алтайдан медээ

ЧАРТЫЫН АЖЫРГАН

Алтай крайның Павловск районунуң ажыл-агыйларында Тываның он дөрт совхозунуң төлээлери 250 ажыг кижи саван прессте ажылдап турар. 23 тракторну, 23 пресс-подборщикти, 36 автомашинаны оларга бижиглаан. Ажыл-иш организастыг чорул турар. Сентябрь 20-ниң менээзин бүгү … тонна саванны пресстээн, ол болза бердинген онаалданың чартык кезиинден ажып турар.

Чөөн-Хемчиктиң «Большевик», «Тыва», Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхозтарының төлээлери эки ажылдап, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар. Куулар Хүлер-оолга удуртган «Большевик» совхозтуң механизаторлары социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорул орар. Ылангыя тракторист Хая Седен, чолаачы Монгуш Чимитей кызымак ажылдап турар.

Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүүрүнге чедир саван прессээр даалгазын күүседир дээш совхозтарның төлээлери кызымак ажылдап турарлар.

С. ИЛЬЕНКОВ.
саван белеткээр талазы-биле район штавының начальниги.

Балгазынның шаңында

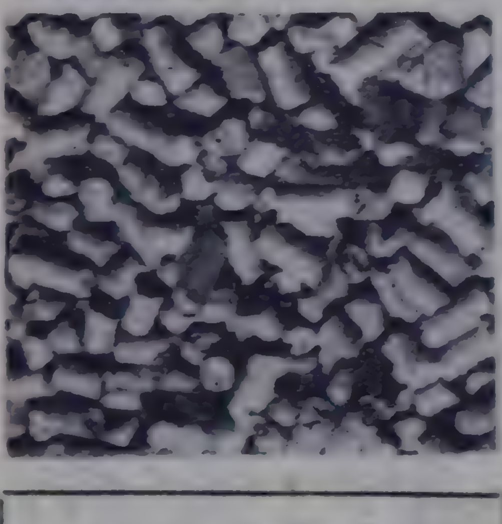

Фоторепортаж

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хову-шөлдеринде тарааның дүжүдү …лиг болза-даа, ону чыдырыг чок ажаап алыр дээш ажыл-иш чүгле ховуда эвес, а тоң шаңда база хайнып турар.

Эртенгиниң чеди шакта-ла тоң шаңга кижилериниң, тараа арыглаар техниканың болгаш машина-тракторларның ыыт-шимээни дола бээр.

Шаңның учётчиги Христина Яковлевна Бабайцева мынча деп чугаалады:

— Тараа культураларын шаңга хүлээп алырын август 23-тен эгелээн бис. Бирги бригададан суданы, ийигизинден — кызыл-тасты әккеп турар. Бо хүннерге чедир шаңда 2800 тонна тарааны дүжүргем. Ооң иштинде кызыл-тас 2400, суда—400 тонна болуп турар. Кызыл-тастың 900 тоннаазы ийи дугаар класстың үрезини кылдыр арыглааттынган.

Чаа дүжүттүң тараазын шалыпкын, кысыл хүлээлдир арыглаап, келир чылдың үрезинин уруп алыр дээш бо шаңда бүгүле ажылды эки организастаан. Тараа арыглаар агрегаттың ажылчыны Екатерина Игнатьевна Писарева ам дөрт сезон улаштыр мында ажылдап турар. Дуржулгалыг ажылчын бердинген норманы хүн бүрү ажыр күүседип, эш-өөрүнге мактадып турар.

Шөлдеп тарааны шаңче сөөртүрүүре Кызылдың АТБ-зиниң чолаачылары удуртел чок, шалыпкын ажылдап турар. Оларның аразындан ЗИЛ-130-ның чолаачылары В. Оюн, С. Метельков, В. Бондарев, В. Шагаров болгаш өскелер-даа дүжүт ажаалдазының баштайгы хүннеринден эгелээш, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келген. А совхозтуң чолаачызы Илларион Шелепов үрезин сөөртүрүнде база мактадыг ажылдап турар.

«ЗАВ-20» деп тараа арыглаар агрегаттың машинизи Тарас Андронович Яковлев «КЗС» агрегаттың машинизи Ефим Тихонович Соколов-биле аразында чарыштыг.

— СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга кедээ ажыл-агыйны улам ындай хөгжүдер дугайында айтырыгны чугаалашканы бистерни улам-на сорук киирген. Ынчангаш шаңда кээп турар тарааны бичии-даа чыдырыг чок арыглап, белеткеп алыр дээш күжүвүстү харамнанмайн тур бис—деп, Тарас Андронович чугаалады.

Тараадан аңгыда, ол шаңда турар АВМ-че малга чем кылыры-биле пресстээн саванны совхозтуң чолаачылары база сөөртүп әккеп турар. Бо хүннерге чедир АВМ агрегат план ёзугаар 600 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр турган. Ону 850 тонна чедирген. Шынарлыг болгаш ажыктыг … беш чылының … ажаалдазын база малга четтир саңныг чемни белеткээрин доозар дээш, совхозтуң ажыл-ишчилери … ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде солагай талазында — чаа дүжүттүң үрезинге белеткээн чоогай тарааны болгаш борбаандылаан мал чемин; адаанда солагай талазында — чолаачы И. Шелепов, аппаратчиктер Е. Соколов болгаш Т. Яковлев.

В. КАРА-САЛ.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

„Электросиланың“ алдары

Ленинградтың С. М. Киров аттыг «Электросила» бүдүрүлгезе каттыжыышкынын совет энергомашина тудуунуң баштайгызы деп адап турар. Манаа ГОЭЛРО-нуң дебиичи планын боттандырып чорудуарынга баштайгы агрегаттарны тургускан. Бүдүрүлгениң цехтеринге Волхов, Днепр, Шатура электростанцияларындан эгелээш Красноярск, Братск, Саяно-Шушенское ГЭС-терге база Ленинград болгаш Чернобыль АЭС-терге чедир гидро болгаш турбогенераторларны бүдүрүп үндүрген.

«Электросила» амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдер-биле чепсегленген, быжыг эртем баазалыг, бодунун ажыл-ишчилеринге үре-түңнелдиг ажыл кылырынга бүгү таарымчалыг байдалды тургускан. Мында чылыг, атомнуг болгаш гидростанцияларга 1200 муң киловатт күчүлүг генераторларны, даг-руда, металлургия болгаш химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге электриниг шимчедикчилерни бүдүрүп турар.

Каттыжыышкын бодунуң продукциязын делегейниң он-он чурттарынче үндүр салып турар. Даштыкы чагыкчыларның аразында ЭДЧ кежигүннери чурттар, Англия, Бельгия, Канада, Швеция, Финляндия, хөгжүп орар чурттар бар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң мурнакчылары — онгу беш чылдың чаа тудугларынга күчүлүг турбогенераторларны бүдүрүп үндүрериниң киржикчилери. Солагай талазындан оң талазынче—эптекчилер бригадиры В. П. Колосков, слесарь С. П. Козин, инженер-технолог В. И. Фридман, чоннуруучу А. Е. Дубик, савалакчы Р. Р. Грищенкова, конструктор Е. Н. Виноградов олар. 1978 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин олар челмишкиниг күүседип турар.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СӨЗҮНГЕ ШЫНЧЫ ЧОРУК

Саратов областың тараажылары күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседипкен. Төрээн чурттун шыгжамырынче олар дөрт миллион 750 муң тонна, мурнундагы хүлээлгелерде көрдүнгенинден 250 муң тонна хөй тарааны чорутканнар. Эң хөй—300 муң тонна тарааны—Новокузнецк районнуң ажыл-агыйлары саткан.

Тараа кезиилдези доозулган-даа бол, ховуларда моторларның даашшимээни уламчылавышаан. Чер ажылдыглар келир чылдың дүжүдүнге быжыг үндезинни белеткеп, аңгыс черлерин андарып, тергиин чергениң үрезиннерин уруп ап, хөрзүннү чемишчидип, ыыкталдырар суггарылгаларын чорудуп турары ол. Элеваторларже тараа сөөртүрү база үргүлчүлевишаан. Ам кидинтүлүк чинге-тараа кээп турар.

(СЭТА-ның корр.).

Чарыштың кыйгырыы: ажыктыг чорук болгаш шынар

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ ТРАНСПОРТЧУЛАРЫНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Москваның үш дугаар автокомбинадының бүгү машиналары хүннүң-не рейстерже үнүп турар. Ынчаарга бо эртен ээзен каш чүък машиналары бүдүрүлге херииниң иштинден үнмээннер. Кырын ажылын ааа моторлар чапында, кижилер ажылдап турганнар. Ажылдап доосказ, кижи бүрүзү тускай журналга демдеглеедер кылгылап кааннар: «автомобильдиң техниктиг байдалы—кончуг эки». Машина бүрүзүнүң спидометри 350 муң километрин капитал септелге чокка эрткен дээрзин көргүзүп турар болзажок, олар … эрткен болгаш ам удавас найысылалдың автоорук … уламчылап ажылдаар.

Ол хире орук эрткен автомобильдерни «шыдгаары» бо бүдүрүлгеге черинде чадчыл болган. Бүдүрүлгениң үш чүс ажыт машиналары ындыг … тургуп шыдаан. Оларның чолаачылары септелгелер аразының маңнаашкынын … социалистиг чарышта … турарлар. Мурнакчыларның … —оларның техниканы кончуг эки билиринде, бедик профессионалдыг мергежилдиинде.

Ол чолаачыларның дуржулгазын … автокомбинатта мурнакты дуржулганың школазын организастаан, ында кичээлдерни бүдүрүлгениң эң эки чолаачызы А. Бесчастнов эртирип турар. Чаартыкчының ажыктарга дамчыдып берипки дег чүвези-даа бар: ооң «ЗИЛ-130»-у … чүс муң километрин эртер четкен.

Үш дугаар автокомбинаттың хамаарыжып турары «Главмосавтотранс» эргелелинде амгы үеде он муң … машиналарның капитал септелге чок маңнаашкынын көвүдедир дээш чарышта киржип турарлар. Бо шимчээшкин эгелээн үеден (1972 чылдан) бээр … артык кезектерни чогумчалыг … да барык-ла дөрт миллион рубль камнаттынган. Ынча акша-хөреңги-биле эң-не улуг автопарка херегдээр «илдерни» … бүдүрүп ап болур.

Чүък машиналарының «чурттаалгазын» узадырының чугула барымдаазы транспортчуларының автомобиль … болур турар. Автомобильдерни … талазы-биле техниктиг … машиналарның маңнаашкыны … ле черге … тускай эртемниглер инструкцияларын ажылдап кылып тура, эң эки чолаачыларның практиктиг дуржулгазын кичээнгейге ап турарлар. Машиналарның бүдүрүкчүлериниң болгаш эдилекчилериниң … автокомбинаттарда тускай лабораторияларны организастааны болур. Ол лабораторияларга автопарктарның техниктиг байдалынга хамаарышкан медээлерни саңгарып турар. Диагностика албаның дузазы-биле олар бир вай үрелиишкиннерни тодарадып, оларның чыдагааннарын … турарлар. Ооң ачызында конструкторлар … машиналарны доктаамал сайзырадыр аргалыг болуп турарлар.

Найысылалдың дыка хөй автоажыл-агыйларынга болгулаан митингилерге болгаш … транспортчулар, оларның ажылынга Леонид Ильичиниң берген бедик үнелелинге харыы кылдыр, боттарының бүгү күштерин, билиглерин … машиналарның септелгелер аразында маңнаашкынын көвүдедиринге бараалгадыр деп хүлээгеннер.

С. САХНО.
СЭТА-ның корр.
Москва

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Салбыр эргелекчизи, Барыын-Хемчиктиң хоочун коммунистериниң бирээзи Монгуш Намчылович Чүлдүмге сиген шөлүнге таварыштывыс. Ооң удуртканы Бижиктиг-Хая салбыры бо чылын 680 тонна сигенни белеткээр планын август 25-те-ле күүседипкен. СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга боттарының төлептиг салымчылыын киирери-биле, ооң кырынга немей 320 тонна сигенни белеткээр хүлээлгени алган.

Бижиктиг-хаяжылар мал чемининиң планын күүседир дээш частан тура-ла хынамчалыг ажылдаанын билип алдывыс. Эң ылангыя суггаттыг шөлдүң хемчээлин улгаттырган. Мурнунда ажыглаттынмайн турган черлерни бо чылын суггарган. Он бир кижи составтыг суггатчылар звенозун тургускан. Звено чылын Сеңдиг-Оорга ужу деп черден 17-ле сараат алган болза, бо чылын ооң 47 сараатты тургускан.

Бо чаагай херекке Оюн-оол Отур-оол база Сарыглар Кара-оол оларның удуртканы звеноларының эки ажылдааның чаңгыс чер-чурттугларының демдеглеп, мактап турар.

Эртенгиниң … турар механизаторларга эккелде.

— Бистиң механизастаттынган звенвус бо. Удуртукчузу Комбужап Кужугет. Коммунист кижи. Боду дуу ол сараат салчып тур — деп, Монгуш Намчылович тайылбырлады.

Бижиктиг-Хаядан … шөлге ажылдап хайныжып. Сергей Ооржак биле Сарыглар Делег-оол сигенни дырбааш-биле болдүрген, Баңыр Эрес-оолдуң волокушазы, сараатчакчы Монгуш Хоптак-оолдуң агрегады … ажылдаан. … талазында бир трактор сигенни кезип тур. Ол болза комсомолчу Сергей Кад-оол-дур.

Звено удуртукчузу Комбужап Сендажыевич-биле ужуражып …

— Механизастаттынган звенода беш трактор, он кижи бар—деп, ол тайылбырлап эгеледи.—Ажылды организастааны эки. Ооң түңнелинде звено совхозка бирги черни ап келген. Механизаторлар агрегаттарын эки септеп белеткеп алган. Чарыштың түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп, күрнаакчыларны шаңнап, мактап тур бис.

Механизастаттынган звенодан аңгыда салбырдан хөй-жу… башкылар, специалистер — шупту сеген ажыг кажы хол кадыры-биле сиеннээн. Олардан С. Кара-оолдуң, Х. Борбак-оолдуң, И. Даваңнин, К. Монгуштуң … звенолары мурнап турар. Тус-тус малчыннардан О. Кужугет, К. Кужугет 12—17 тонналы белеткээннер.

Мал чеминиң белеткээзинин … тургузары-биле сарааттар хүлээп алыр тускай комиссияны тургускан. Олар сарааттарны шупту тырый базып турган, ыяк хемтээш, хүлээп алыр.

— Эгезинде чамдык эштер … лап каар, ону негелде ёзугаар тырывас турду. Ооң соонда комиссия хынамчалыг негээр апарган—деп, салбыр эргелекчизи чугаалап турар. Ол … соонда, үш-беш хонук эртпейн хүлээп алыр апарган.

Салбыр бо чылын үш муң тонна силос салыр планын он дөрт хонукта-ла күүседипкен. Кукурузаның үнгени черле баган эвес. Бо ажылга Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» салбырының чолаачылары болгаш совхозтуң механизаторлары Кужугет Сүрүң, Ким Мөөктээр олар эң-не кызымак ажылдаан.

Бижиктиг-хаяжыларның хүлээлгезин ажыр күүседипкенин …

Бо салбыр … мал чеми … база орайчок ажыр күүседипкен. Ооң түңнелинде бижиктиг-хаяжылар 100 хоюдан-на 87 хураганны алган, бир хойдан-на 3 кг дүктү кыргаан. Ынчангаш күрүнеге дүк … боттандырган.

Сиген белеткээр хүлээлгезин ажыр күүседипкен малчыннарга хууда малынга чем белеткеп алыр участоктарны … Иштики арга-курлавырларны тып ажыглаарга ындыг-дыр.

Амгы үеде салбырның ажыл-ишчилери … кыштагаашкынга белеткелди организастыг доозарынче углаандырган. Хамык сарааттарны ферма чоогунда үш кезек улуг кажаага шупту чыып эгелээн. Ооң аңгыда кыштаг бүрүзүнге-ле 15-15 тонна сигенни чедирер. Кыштаглаашкынның планын ёзугаар … турган, ону …

Мурнуку чылдарда … үеде малчыннарның чурттаар … кичээнгей салбайн турган. Ооң … кыштагларда 7 … материалдар … . Ынчангаш бо чылын октябрь 1-ге чедир ол бажыңнарны шуптузун септээрин олар шиитпирлээннер.

Бижиктиг-Хая салбыры хойну специалистер талазы-биле чамдык ажылды чорудуп турар. Саар … продуктулуун бедидер дээш ажыл ам-даа четпес. Мурнунда салып алган турганы ук саалыг инектерни ам холушкан, ону катап эникиндер эң чугула айтырыгларның бирээзи апарган.

Бижиктиг-хаяжылар боттарының күш-ажылчы челмишкинин ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнга тураскааттаннар. Иштики арга-курлавырларны чоң ажыглап, салбырның ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың түгүн ам-даа бедик тудуп, кыштаглаашкынны эки эртирер дээш болдунар-ла хемчеглерни ап турар.

С. ХЕРТЕК.
«Барлык» совхозу.

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-31»: УЖУДУУШКУН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-6»—«Союз-31» комплекизиниң иштинге эртем шинчилелдериниң планнаттынган программазын күүседирин космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков уламчылааннар.

Медицина хынаалдазының болгаш эртенги чем соонда экипаж станцияның иштин арыглаап, ам болур ажылдарга эртем аппаратуразын белеткээннер.

Биологтуг шинчилелдер программазы ёзугаар нарын үнүштер-биле шенелделерни уламчылаан. Чижээ, оларның бирээзи болур арабидопсистиң өзүлдезин «Фитон» деп тускай камерада бооп турар. Шенелделерниң чорул турарын космонавтылар хынап, үнүштерниң өзеринге эң-не таарымчалыг байдалдарын тургузар … биле чогуур операцияларны чорудуп турар.

Эрткен хүннерниң дургузунда орбита комплекизиниң иштинге космос материаловедениези талазы-биле технологтуг шенелделерниң чаңгыс бөлүүн чоруткан. Деңзи чок байдалда «Кристалл» агрегатка чартык дамчыдыкчы материалдарны, ооң иштинде германий-сурьма-күүрден тургустунган чартык дамчыдыкчы материалды алган.

Экипажтың … болгаш телеметриктиг информацияның сан-түңүн ёзугаар алырга, орбитаның «Салют-6» — «Союз-31» комплекизиниң иштинде бүгү системалар болур чогуур-биле ажылдап чоруур.

Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченковтуң кадыкшылы … эки.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

ОРГАНИЗАКЧЫ РОЛЮ БЕДЭЭН

Партия организацияларының ажылдарының [illegible] ... Чамдык партбөлүктер [illegible] ...

[illegible] ... Тереззин» совхозта хову-трактор бригадазы и д а партбөлүктүң отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер Ооржак Мөчүрга. Ооржак Седип-оол [illegible] совхозта күш-ажылчы коллективлерге [illegible] ...

[illegible] ... кишиматыктыг аныяк эштер база соңгуткулаан. Парткомитеттиң [illegible] ... организацияларының талазындан партийжи организациялыг болгаш [illegible] ...

Районнуң партия организацияларында партбөлүктер СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, анаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге айыттынган сорулгаларны боттандырарының ажыл-ишчилерин күжүк [illegible] партийжи-о р г а низастыг болгаш масса-политиктиг [illegible] ...

Ф. НАМНАН,

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң организастыг килдизиниң инструктору.

СЭКП-ниң аграр политиказы — боттанышкында

ДОРТ ХАРЫЛЗААЛАР ДҮЖҮТТҮ КАМГАЛААР

Ногаа шөлдеринден — магазиннерже, ыяштажыр садлаларже, [illegible] ...

[illegible] ...

М. ПАНЧЕНКО,
Д. СМИРНОВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

ТУРКМЕН ССР. Тахтабазарның чер ажылдыглары хевең ажаап алыышкының үлегерин эрттирер дээш республиканга социалистиг чарыштың эгелекчилери болган. Олар Мары обласка хевеңни механизастыг ажаап алырын бир дугаарында эгелээн. Киров болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтарның механизаторлары техниканы ховуларже бир дугаарында үндүрген.

Киров аттыг колхоз СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпиринге харыы кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, күрүнеге 6500 тонна хевең садарын шиитпирлээн. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз 4500 тонна «ак алдынны» белеткээр.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта хевең ажаап ап турары.

С. РОЗЫЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Эртем — беш чылга

АРГА-АРЫГ «БИОФАБРИКАЗЫНЫҢ» ЭРТИНЕЗИ

[illegible] ...

...Иие кээт бажынга ден бо цехче кире бээрге чыды магалыг чаагай. Оон иштинде [illegible] ...

— Чыл санында-ла бистиң чуртувуска дөрт муң ажыг кубометр ажыг тудут ыяжын белеткеп турар— деп, ыяш-техниктиг институттуң ректору профессор А. Киприанов бо чаа ажылга тайылбыр берип тура, чугаалаан. — Үжурган ыяштарның будуктарын болгаш бүрүлерин коддуунда-ла ажыгалвайн турары хараадынчыг-дыр. Шинчилекчилер бир тонна бүрүлерден чүс грамм ажыг натрий хлорофиллин ап турар, бо кайгамчыктыг бүдүмелди косметика кылымыларынга [illegible] ...

Ленинградтың эмчилериниң эрттирген клиника шинчилелдерин бадылаар алырга, бо бүдүмел хин эргилдезин [illegible] ...

Академияның эртемденнери [illegible] ... Бо рецептилерни Прибалтиканың, Украинаның, Горький областың ажыл-агыйдары ажыглап турар.

Эртемденнер амгы үеде ыяш бүдүктарындан болгаш бүрүлериндеи үнелиг продукциялар ажылдап кылырының технологиязын Ангараның эриинде тудуп турар ыяш-химия индустриязының улуг бүдүрүлгезинге ажыглап, боттандырары-биле ажылдап кылган.

Н. КРУПЕНИК,
СЭТА-ның корр.
ЛЕНИНГРАД.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозта оңгу бээ чылдың мурнакчылары хөй. Оларның бирээзинге Бора-Тайга салбырында [illegible] Ховалыг Деңгүр-Бөштуевич [illegible] ... Ук ферма үшкү кварталда 1170 центнер сүттү күрүнеге садар турган, хуусаа бетинде күүседкен. [illegible] ...

— Саанчылар соглаан сөзүн ... О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

УКРАИНА: келир чылдың чаагай дүжүдү дээш

Украинаның тараалакчылары бо чылдың дүжүт [illegible] ... Херсон областа ол чүгүле ажылды доозар чыгаан. Хөй ажыл-агыйларда күзүн тажар культураларның үрезиннерин бирги класс [illegible] ...

[illegible] ... бир гектарының-на дүжүдү 72 центнер ажыг болган.

Кубаньдан эккелген «Полукарликовая-49» деп сортуң үрезинин Украинаның ажыл-агыйларында [illegible] ...

РСФСР: автоматтар — дугуй шенекчилери

[illegible] ... Машина дугуйларын автомобильдерге үр хуусаада уаун орупунга шенээри ам кызырылган.

БЕЛОРУССИЯ: завод тергээ бажыңы-биле дөмей болган

Минскиниң соодукчулар бүдүрер заводунда үш чүс ажыг ажылчыннарның күш-ажылының байдалдарын чыл эгезинден бээр экижиткен. [illegible] ...

[illegible] ...

Заводтуң коллективи беш чылдың планының үшкү чылының даалгаларын болгаш боттарының бедиткен социалистиг хүлээлгелерин [illegible] күүседип турар. Кадрларның хөй удаа солчур, ажылдан үнер чоруу бүрүн чайлаттынганын демдеглээри чугула. Завод ам коллектив кежигүнү бүрүзүнүң тергээ бажыңы-биле дөмей апарган.

КАЗАХСТАН: кодээде школа тудугл ары

Чимкент областың Сарыагаш районунда Ленин аттыг колхозтуң тудугжулары коммунизмниң бедик [illegible] ... лабораторияларны, улуг залдарны, спорт шөлүн, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерскаларын дерип кылган.

[illegible] ... Казахстанның бүгү колхоз тары болгаш совхозтары ортумак школаларлыг болур.

ГРУЗИЯ: кымның виноградының үнүжү экил?

Гурджаан районда Чумлаки суурнуң колхозунуң виноград сывын тараан шөлүн республиканың көрүлдезинге эң эки деп санаан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Бурдиашвилиниң удурткан бригадазы виноградты өстүрүп, соп шөлүн, үнүштерин сайзырадып турар. [illegible] ...

[illegible] ... тонна виноград кадып ажаап алыр дээш Грузияның виноградчылары сорук кирип, ажылдап, социалистиг чарышты кадбартып турар.

ТАДЖИКИСТАН: колхозтар аразында санаторийи

[illegible] ...

Республиканың ажыл-агыйларының киирген дадывырының күзели-биле санаторийни амгы беш чылда туткаш, ажыгладга киирген. Санаторийни удуртуп турар Таджикистанның колхозтар [illegible] ... тудар чаа улуг санаторийниң төлевилелин ам чогаадып кылып турар.

(СЭТА).

ШЫН

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Тайбыңның угланыышкыны-биле

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Бакуга чугаазы делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш парлалгазының кол кичээнгейинде турбушаан.

Ол чугааны калбаа-биле чугаалажып болгаш тайылбырлаанышаан, аңгы-аңгы чурттарның солуннары экономика болгаш культура тургузуушкунунуң оруунда улам-на чаа-чаа бедиктерни совет улус бүзүределдиг чедип ап турар. ССРЭ делегей ареназынга тайбыңның, тайбың кожа-чурттаашкынның, чепсеглениишкинниң дужуреринин политиказын моон соңгаар-даа чайгылыш чокка чорудар деп шиитпирлиг деп онзалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң Бакуга чугаазында делегейниң эң чугула айтырыгларынга ханы анализ бердингени, душкуурлуг чоруктуң чалырлыышкынының улам ынай хандыдаары болгаш калбартыры ол айтырыгларны шиитпирлээринден аажок улуг хамаарылгалыг деп, Болгарияның «Работнически дело» солуну бижээн. Оран кырынга бызыг тайбыңны бадыткаарынга акы-дуңма социалистиг күрүнелерниң сырый каттыжылышкынының болгаш дашкыы политиктиг аренага оларның хээлиниишкиниң сырый деңнел болгаш дугуржуушкунунуң болуру онза ужур-дузалыг. Социалистиг күрүнелерниң акы-дуңма партияларының удуртукчулары-биле Л. И. Брежневтиң чаңчыл болу бергени чайгы ужурашкыннары социалистиг чурттарның туруштарын дугуруштурарынын херээнге аажок улуг рольду ойнап. Варшаваа керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң боттарының Политиктиг Консультативтиг комитединиң хуралдарынга тодаргайын ап турары ындыг нийти шугумну төлевилеп алырда дузалап турар.

Совет Азербайджанның найысылалынга чүве чугаалап тура, амгы үениң делегей амыдыралынын эң чугула дыка хөй талаларын таалап тургузушаан, Л. И. Брежнев душкуурлуг чоруктуң чалырлыышкынын хандыдырының, улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарының оруктарын диштеп тывары Совет Эвилелиниң чайгылыш чок чүткүлү база катап бадыткаан деп, Чехословакияның «Руде право» солуну айыткан. Оон-биле кады совет удуртукчу ам делегейде тургустунган байдал паршын деңзин долу барымдаалыг онзалап демдеглээн.

Боо-чепсекти эндерез бүдүрерин соксадыр деп, тайбыңны быжыглаар болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырар деп бүгү чүүлдү кылырын Совет Эвилели болуру дашкыы политиказының үндезин орулгазы кылдыр көрүп турар деп, Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырлаанышаан, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну бижээн. Улуг болгаш бичии-даа, ядерлиг чепсээ бар болган ындыг чепсээ чок-даа бүгү-ле күрүнелер айыыл чок чоруун илередиг туругзаар эгелиг деп совет удуртукчу онзалап демдеглээн. АКШ-тың чамдык саңдарның бөлүктери байдалды улам чидиглендирерин кызыткаш, Совет Эвилелинге сагыштыы-биле чөгээлеп турганын-дыр. Ынчалза-даа ССРЭ бөдүүн эргелеринче болгаш эрге-ажыктарынче кандыг-даа халдаашкыннарга удурланыптар туржур долу шиитпирлиг деп ол солун бижээн.

Тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынга, боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээринге бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп Совет Эвилелиниң принципчиг туружун Л. И. Брежнев бадыткаан деп, ГДР-ниң «Берлинер цайтунг» солуну демдеглээн. Капиталистиг делегейниң чурттарынга, оларның аразында Америка-ның Каттышкан Штаттарынга-даа хамаарыштыр ССРЭ-ниң политиказы тайбыңнын, тайбың кожа-чурттаашкынының, тайбың кады ажылдажылганың политиказы болуп келген болгаш болур-даа деп совет удуртукчу онзалап демдеглээн. Шагаажы харын ССРЭ күрүнелериниң ниитизи херектерин даңназынга хөлзээчилерде үндезинниг бот-эргезин үрээриниң практиказын шуут бүрүү паап турар.

• • •

АКШ-тың «Нью-Йорк таймс» солуну Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырлавышаан, совет-америк харылзааларның байдалынга болгаш Чоокку Чөөн чүкте байдалга совет удуртукчунуң бергени принципиалдыг үнелелдеринге онза доктаазан. Л. И. Брежневтиң медеглээнин бзугаар алырга, АКШ-тың саазарлыг чамдык бөлүктери Совет Эвилелинге өжегээр чеңгээлеп, байдалды улам чидиглендирерин бүзен турар-дыр деп, ол солун демдеглээн. Ынчалза-даа Совет Эвилели ындыг чеңгээге алыспас.

Совет тургузугга өжээнниг чамдык кижилерниң хоойлуга удур ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр совет судтарының алган хемчеглерин долгандыр көдүрүлгени шуугаазынныг пропагандачы кампаниязы Л. И. Брежнев шыңгыы шүгүмчүлээн деп, база бир өске америк солун — «Сан-Франциско икземинер» айыткан. Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектериниң кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээнин бзугаар алырга, талаларның ол чугаалажыышкыннарга тайылбырлаттынган туруштарын аңгылап турар хемчээл ындыг-ла улуг эвес болгаш чаагай тура-сорук база күрүне бзузүнүң мерген угааны турда, чер-ле ажып эртинген турур болур деп, ук солун бижээн.

Кемп-Дэвидке чардынган дугуржулганы совет удуртукчу чидии-биле шүгүмчүлээн деп, Алжирниң «Аш-Шааб» солуну айыткан. Араб улустан чажыт дужаа дугуржулга, Чоокку Чөөн чүк айтырыын ээлиг таарыштыр шиитпирлээр дижир чүвениң дужуп берикчи негелделерин арабтарга албадаар дээр оралдажыышкыннар Чоокку Чөөн чүкке херек кырынга таарыштыр шиитпирлээшкинге эвес, харын байдалды улам хандыр чидиглендирерингэ чедирип болур, ол чорук ниитиин-биле делегей байдалынга айыылдыг саалдарын база таварыштырып болур. Араб улустардан дужаа сепаратыг дугуржулгаларының айыылдыын дугайын Л. И. Брежнев дээр барымдаалыг сагындырган деп, ол солун бижээн.

(СЭТА).

«Венера-11» болгаш «Венера»-12 станциялар ужудуушкунун уламчылавышаан

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Сентябрь 9 болгаш 14-те ужуп үнген планеталар аразының «Венера-11» болгаш «Венера-12» автоматыг станциялары ужудуушкунун уламчылавышаан.

Эрткен үениң дургузунда станциялар-биле радиохарылзаазының 39 сеанстарын чоруткан, оон үезинде шимчээшкинниң траекториязын хемчээрин күүсеткен, иштики системаларның ажылын хынап көрген, Черже эртем болгаш телеметриктиг информацияны дамчыткан.

Ужудуушкун программазы-биле дүүштүр станцияларның шимчээшкиннериниң траекториязын өскертип чазаан. Өскертилге соонда чоруткан хемчээлдер «Венера-11» болгаш «Венера-12» станциялар санап кылган траекторияларга чоок шимчеп чоруп турар болгаш Венера планетаның чоогунга тус-тузунда 1978 чылдың декабрь 25-те болгаш 21-де чедер.

Сентябрь 25-ке чедир «Венера-11» болгаш «Венера-12» станциялар Черден 5,5 болгаш 4,1 миллион километр ырай бергеннер.

Телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга, станцияларның иштики системалары болур чогууру-биле ажылдап чоруур.

Таарыштырылга-саналга төвү кээп турар информацияны сайгарып турар.

ЧАА ДҮРҮМ

Социалистиг хоойлу-дүрүм хажыдар чорукта-биле эптеш чок демиселди күштелдирерн, чурттакчы чон ортузунга кижизидилге-профилактиктиг ажылды калбартыы вентередир чугула айтырыг болуп артышаан. Ынчангаш кижизидилге ажылының дээштиин чедип алыр оруулга-биле ук ажылды чорударының чаа-чаа арга-хевирлерин дилеп тып, ону амыдыралга ажыглаан, боттандырып турар. Кем-херек үүлгеткен дээш хоойлу-дүрүм ёзугаар хостаалгазын кандыг-бир хуусаа иштинде казыдып илдеп ээн шевеллеге шиитирген кижилер-биле кижизидилге ажылын чорудар оругга-биле хөй-ниитичи кижизидикчилерге судтуң шиитпирин ёзугаар томуйлаарын дүрүмчүткен. Аңаа хөй-ниитиниң, ылангыя күш-ажылчы коллективтерниң киржилгезе кол черни ээлеп доорзин айтыр аңаар.

Ындыг-даа болза судтуң шииткели-биле эдип-чазаар күш-ажылга (хостуг ажылдаар) шииттирген кижилер-биле кижизидилге ажылы чорудар айтырыг ам-даа чедир шиитпирлеттинмейн турар. Ол категорияның кижилер-биле кижизидилге ажылын кошкак чорудуп тургавындан олар хөй-ниитиниң хайгааралындан дашкаар аңаар чоруктар тургулаан. Ынчангаш бо бүгүнү сайгарып көргеш, эдип-чазаар күш-ажылга шииттирген кижилер ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер оруулга-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму «Эдип-чазаар күш-ажылга шииттирген кижилерни хайгааралга алыр болгаш оларбиле кижизидилге ажылы чорудар хөй-нитти инспекторларының дугайында» тускай доктаалды 1978 чылдың август 23-те бадылаан.

Хөй-ниитиниң инспекторларының кол орулгаазы болза, эдип-чазаар күш-ажылга шииттирген кижилерни хайгаараар инспекцияларның ажылынга дузалашпышаан, шииттирген кижилерниң ажылдап турар коллективинде ажылын, сагылга-чурумун, өг-бүлезинде байдалын хайгаарап, кижизидилге ажылын чорудары болур. Хөй-нитти инспекторларынга ажылчыннарны, албан-хаакчыларны, студентилерни болгаш өске-даа активчилерни хаара тударын чарлыкта айыткан. Хөй-ниитиниң инспекторунуң хүлээлгезин күүседир күзелин илереткен кижилер-биле тускай беседа чоруткаш, оларның чөпшээрелин алгаш, күш-ажылчы коллективтериниң болгаш хөй-нитти организацияларының нитти хуралдарынга депшилерни дүрүмде доңдулген. Коллективтерниң хуралдарынга депшиткен кижилерни улус депутаттарының район, хоорай Советтериниң күүскомнеринга бадылаар. Хөй-нитти инспекторунуң хүлээлгезиндан хостаар айтырыгны база аңаа шиитпирлээр. Хөй-нитти инспекторунга бадылаткан кижилерге бижимелдиг тускай үнелиг. Оларның ажыл-чорудулгазын эдип-чазаар күш-ажыл инспекциялары удуртур болгаш хонтрольдаар. Хөй-нитти инспекторлар боттарының чорудуп турар ажылының дугайында отчётту депшиткен коллективинге үргүлчү бээр.

Хөй-ниитинин инспекторлары ажылын албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары-биле, кору-чуру камгалалының дузалаа цуктуулары-биле болгаш милицияның участок төлээлери-биле сырый харылзаалыг чорударын дүрүмде айыткан. Оларның ажыл-чорудулгазын удуртуп-башкарар ... база тургузуп болур. Албан организация, бүдүрүлге черлериниң, иштики херектер органнарының удуртукчулары, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа организацияларның удуртур ... хөй-нитти инспекторларынга бүгү талалыг дузаны чедирерин дүрүмде көрген.

Хөй-ниитиниң инспекторлары, эдип-чазаар күш-ажыл инспекцияларының ... ёзугаар албан организация болгаш бүдүрүлге черлеринде ажылдап турар шииттирген кижилерниң ажылын канчаар тургусканын, оларның шалымындан тыртар хуузун шын чорудуп турарын, ону өйшаанда күрүне орулгазынче киирип турарын хынаар хүлээлгелиг. Ол ышкаш ол коллективтерде кижизидилге ажылының нитти байдалын хынаар болгаш аңаа боттары киржир.

Оон-биле кады инспекторлар эдип-чазаар күш-ажылга шииттирген кижилерни ажылга киирер талазы-биле айтырыгны шиитпирлеттир. Эдип-чазаар күш-ажылга шииттирген кижилер ажылдап дөскен болза, оларның турар черин тодарадып, дилээшкинге инспекторлар за-но идепкейлиг чорудун кергүзүп, кежиири дүрүмде айыттынган. Инспекторлар херек эрттирип турар кижилерни хууса ... хостаар айтырыгларны шиитпирлеп турар үеде аңаа киржип база күүскомнерниң хайгаарал комиссияларының бо айтырыгны чугаалашкан хуралдарынга олуруп, бодунуң санал-оналын киирер.

Хөй-ниитиниң инспекторлары судтуң үндүрген шиитпирлери болгаш өске-даа документилер-биле таныжар эргелиг. Олар албан организация, бүдүрүлге черлеринде ажылдавышаан, херек эрттирип турар кижилерниң ажылының ... хынаалдазының түңнелдери ук черниң администрациязынга тодаргай сүмелерни бээр эргелиг.

Бодунуң онаашкан арга-хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турар инспекторларны улус депутаттарының район, хоорай Советтериниң күүскомнериниң ... херектер органнарының болгаш хөй-нитти организацияларының, албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары шаңнап мактаар киирип болурун база чаа дүрүмде тодаргай айтып турар.

Чаа дүрүмнү амыдыралга боттандырарының мурнунда чогуур тайылбыр ажылын чорудары чугула. Чоокку үеде улус депутаттарының район, хоорай Советтериниң күүскомнары ажылчы чонга ук дүрүмге хамаарыштыр тайылбырны чорудар ужурлуг. Бо ажылга суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ... улуг. Хөй-ниитиниң инспекторларын шилиир айтырыгже чугула кичээнгейни углаандырып, ажылчыннар, албан-хаакчылар иштинден аңаа ажылдап болур төлептиг кижилерни ... чугула.

А. ООРЖАК,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң юрисконсультантызы.

Социалистиг чаптыг аай Вьетнам чаа амыдыралды тургузарының — национал экономиканы чаартырының, социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, чонунуң материалдыг чаагай чоруун бедидериниң оруу-биле бзүределдиг бурунгаарлап орар.

Чурттуң индустриязы дүрген темп-биле хөгжүп турар. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлде темпизи чыл санында-ла 12—13 хуу боор турар. Чурттуң картазында сооңгу нйи чылда үлетпүрнүң хөй районнары тургустунган. Экономиканың энергетика, металлургия, хомур-даш тывыышкын, машина тудуу чижектиг адырлары улам ыңаайы хөгжүлдени алган.

Совет далайжыларының Вьетнамның портчулары-биле найыралы быжыгып турар.

ЧУРУКТА: Хайфон портунда. Совет «Иван Коробцов» деп теплоходтуң капитаназының дузалакчызы В. И. Павлов (оң талазында) болгаш матрос Н. Н. Матора вьетнам өңнүктери-биле.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы.

АК СЕТКИЛДИГ ДУЗАЛАМЧЫ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Эфиоп революцияны бызывы-биле база бүгү талазыг деткип келгени дээш совет улуска, СЭКП ТК-га, Совет чазакка болгаш Л. И. Брежневтиң бодунга ханы өөрүп четтиришкиннин эфиоп улус илергейлеп турар болгаш тайбың, демократия болгаш социализм дээш империализмге база реакцияга удур демиселге депшилгелиг бүгү күштер-биле эп-сетчил каттыштырылгазын быжыглаарынга болгаш калбартырынга шиитпирлиин медеглеп турар деп, «Эфиопиен геральд» солуну бижээн.

Революстуг чаалап алыышкыннарны болгаш тускайлаң чорукту камгалаар херекке Совет Эвилелиниң, Кубаның болгаш социалистиг дем-каттыштырылга чурттарының эфиоп улуска көргүзүп турары харам чок деткимчези — оларның интернационалчы политиказының тодаргай илерели, хосталга болгаш бот-угаа хамаарылышпас чорук дээш демисежип турар чурттарга хөй-аъттыг юнирикчи идиг бериишкини боор турар деп ол-ла солун демдеглээн.

КНО: нитти политиктиг чугаалажыышкын эгелээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бүгүнөнүн тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаары, чаа дайынны чайладырыг, душкуурлуг чоруктуң идегелерин бүдүрүү чалырлыышкынын ... дугушкунун быжыглаары — КНО-нуң Каа Ассамблеязының сентябрь 25-те ажыттынган XXXIII сессиязының нитти политиктиг чугаалажыышкыннарының кол темазы ол боор турар. Мында КНО-нуң кежигүннери 150 чурттуң төлээлекчилери киржип турар.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин, чүгүн-даа мурнунда ядерлиг чепсекти бүдүрерин соксадырын амгы үениң эң чугула сорулгазы боор турар. Сессияда киржип турар 150 чурттуң кырында дивеелип келген айыыл болза, ол чепсекти кажан-бир үеде ажыглаашкынында эвес, а бөң херек кырында бар боор, чыгдынганы болур деп чугаалажыышкынны ажыдып тура, Бразилияның дашкыы херектер министри Азереду да Силвейра медеглээн.

Чепсеглениишкиннерниң дүжүрер талазы-биле күрүнелерниң ап чорудуп турар күжениишкиннери оваа чугула ужур-дузалыг боор турар деп Японияның дашкыы херектер министри С. Сонода чугаалаан.

Ядерлиг-даа, аңаа-даа чепсектерни эндере бүдүрүп турар чорук делегейге тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка шыңгыы айыылды тургузуп турар деп Норвегияның дашкыы херектер министри К. Фрюденлунд айыткан. Делегейде, ылангыя Чоокку Чөөн чүкте болгаш Африканың мурнуу чүгүнде чепсектиг мөөлдежиишкиннерни үзүктээри чугула деп ол чугаалаан.

Нитти политиктиг чугаалажыышкын үш неделя үргүлчүлээр.

УЛАМ БЫЖЫГЛААР

КУВЕЙТ. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкте айыылдыг уржуктарлыг боор турар болуушкуннар делегейниң бо районунуң келир үезинге багай салдарны чедирип болур деп Кувейттиң «Аль-Ватан» солуунунга берген интервьюзунга Йемен Улус-Демократтыг Республиканың Президент чөвүлелиниң даргазы Али Насер Мухаммед медеглээн. Чоокку Чөөн чүк районунга бодунуң политиктиг болгаш экономиктиг шугуттүкунун калбартыр, аңаа бодунуң шериг киржилгезин быжыглаар дээн империалистиг күрүнелерниң бодалдарының дугайын херечилеп турар четчир саныг медээлер ам безин бар деп, ол медеглээн. Сионист-империалистиг сүзүктер бар болганда, араб улустар болгаш оон депшилгелиг күштери Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле харылзааларын быжыглаар ужурлуг деп, ол чугаалаан.

ПОРТУГАЛИЯДА

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның президентизи Рамалью Эанеш ... чыштыр чүве чугаалаан, ур үеде үргүлчүлээн чазак кризизин ажып эртериниң оруктарынга хамаарыштыр ... туруужун айыткан. Португалияга демократтыг ёзу-чурумнуң ажылгыр аргалыг болурун хандырары-биле парламентиде кирип турар партияларның аразында ... чедип алырының эргежок чугулазын ол айыткан. Бир эвес партиялар боттарының аразында ... болза, президент республика хуралын тарадыр болгаш хуусаа бетиниң парламент соңгулдазын эрттирер дугайын чарлаар. База бир арга болза кол сорулгазы соңгулдаларга ... чазакты тургузуп болуру деп, Рамалью Эанеш демдеглээн.

Революцияның чарлааны демократтыг тургузугну Португалияга ... бүгү күштерни мөөңнээринче ол кыйгырган.

Президентиниң чугаазынга холбаштыр бодунуң албан ёзузунуң туружун Португалияның Коммунистиг партиязы бир дугаарында илергейлээн. Национал айтырыгларны, оон иштинде чазак кризизин ажып эртерин ыяап-ла демократияга ... ПКП ТК-ның Политкомиссиязының медеглелинде айыткан. Кризисти ажып эртемниң тодаргай оруктарын ... тиниң болгаш парламенттиниң идегелин ажыглап турар чазакты тургузары азы хуусаа бетиниң парламент соңгулдаларын эрттирери чугула деп ПКП ТК-ның Политкомиссиязының медеглелинде чугаалап турар.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕТКЕЛ

АДЕН. (СЭТА). Чаа хевирниң аграр партиязының тургузукчу съездизинге белеткел ЙУДР-де дооступ турар. Бо кампанияның үезинде болган чугула үе-чада болза, ЙУДР-ның можуларынга болгаш чепсектиг күштер кезектеринге болган партияның онза конференциялары болур. Конференцияларның киржикчилериниң мурнунга Национал фронтунуң каттышкан политиктиг организациязының ... удуртукчулары, оон ТК-ның чиңгине секретары Абдель Фаттах Исмаил олар чүве чугаалап, ОНОНФ-ның мурнунда турар сорулгаларны, чаа партияның программа болгаш устав төлевилелинге ... эрттирген ... шиитпирлериниң дугайын тайылбырлаарнар. Чаа хевирниң партиязын тургузары бодунун Йемен улустуң салым-чолунга, оон аңгы болгаш патриоттуг арга-ажыынга дугжуп турар деп, «Арбаатажар Октябрь» солун бижээн. Оон тодаргай херечизи болза партияның тургузукчу съездизинге белеткел үезинде ОНОНФ-ның бүгү кежигүннериниң идепкейлиг чоруу болган.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА

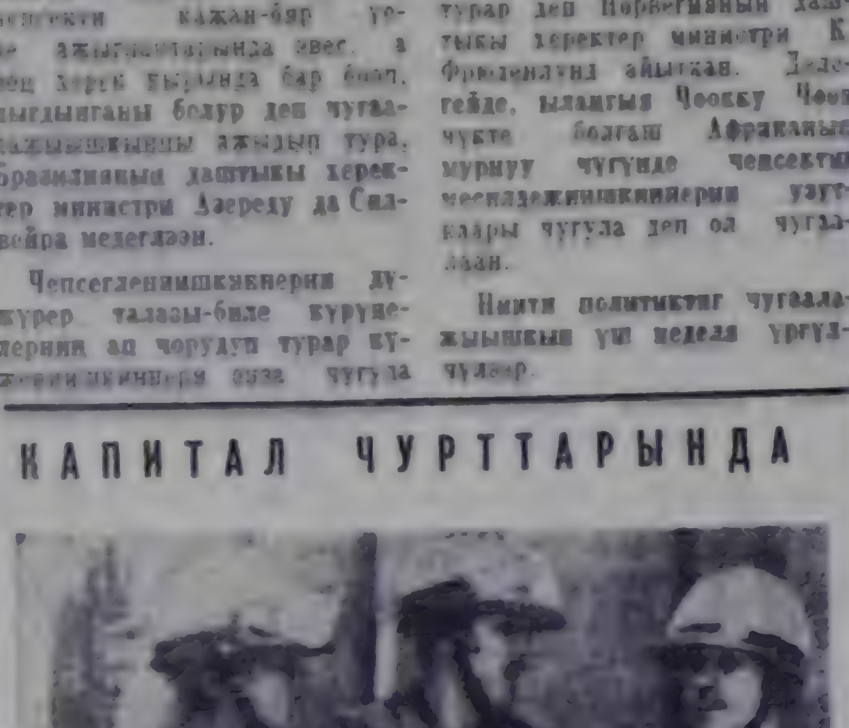

Бирги ээлдегде негрлерниң болгаш өске-даа национал бичээ бурай улустарның таваржып турары полицияның ужурдүрүм чок үүлгедиишкиннери Американың хөй-ниитизи бурудадыышкын-биле көрүп турар. Чыскаалга үнгеп кижилерни болгаш ажыл соксатканнарны базарынга суд-шаажылал аппарадын калбаа-биле ажыглап турар.

Американың «корум-чурум тудукчуларын» «полиция кеп кеткен сөөк-язы ыагакчылары» деп атты шагда-ла алган. Олар хоругдаттырган кижилерни эттеп-хилинчектээр, харын-даа өлүрер эргелиг алган. Полиция бо чылын боттарының эргелери дээш чыскаал кылган кижилерже хөй удаа боолаан, оон түңнелинде 9 кижи өлүрткен, чүс-чүс кижи хоругдаттырган.

ЧУРУКТА: чыскаалга кижини полицияның хилинчектеп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КӨДЭЭДЕН ХООРАЙЛАРЖЕ

КАИР. (СЭТА). Египет көдээде амыдырал байдалы бергедеп, хүн бүрүнүң аар ажылдары тура-даа, тарамчыннарның ажыл төлевири аргажок багай боор тодарадаан кижилерниң дыка хөй чурттакчылары ... хоорайларже көжүп чоруп турар. Көдээден хоорайларже ... турарларның саны чыл санында өзүп келген, ол чорук чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинге багай салдарны чедириш турар.

Египеттиң көдээ чурттакчыларының хоорайларже шуужаашкыны экономиктиг дүрүм ёзугаар характерлиг эвес боор турар. Ол чүүлдер чайгаар боор, египет ниитилелдиң хоочураан аарыгларын улам ханыладып турар. Көдээ черлер чыл санында-ла он-он, чүс-чүс муң ажылчын холдарны, оон иштинде специалистерни чидирип турар. А хоорайларда ... Оон тодаргай чижээнге египеттиң ... «Аль-Иктисади» журналының медээлээнин ёзугаар алырга, Каирниң чурттакчы чону чыл санынга 4 хуу немежип турар, а бо көргүзүг нитти чуртта бүдүн чартык катап ... 8 миллион чурттакчылыг Каирде чүс-чүс муң кижилер ажыл-түреңги байдалда. Нитти транспортка, амыдырал хандырылгазынга хереглел улгаткан. Ажыл чок кижилерниң саны өскен. Чурттакчы чонунуң саны ийи миллион кижи аза берген Александрия хоорай база ындыг бергедээшкиннерге таваржыкан. Оон түңнелинде бо ийи хоорайда чурттуң бүгү чонунуң дөрттүң бир кезии чурттап турар, бо хуу моон соңгаар улам өзерп чайлап чок.

Бо айтырыгны канчаар шиитпирлээрил? Бөжүп келгеннерни, ажылы, чурттаар чери чок кижилерни хоорайлардан дедир үндүр сывырар бе? Хоорайларны хаар бе?. Айтырыглар-ла хөй. Бир эвес ону ынчаар шиитпирлээр ... Көдээде ... чурттакчылар ... идегел барык чок.

Янзы-бүрү медээлер

ШЕФКЕ АЛГАН КЛАЗЫ-БИЛЕ

Школа коллективтерин бүдүрүлгелер болгаш албан организациялар-биле сырый харылзаалыг болурунче сөөлгү үеде улуг кичээнгейни салып турар. Тус-тус черлерде школага болгаш өг-бүлеге дузалаар чөвүлелдер база тургустунгулаан. Эрзин ортумак школазының чедиги клазын харылзаа бедүрииниң коллективи шефке алган, ында ада-ие комитеди (даргазы Я. Долумажап) класстың өөредилге-кижизидилге ажылын эникидеринге улуун киирген. Олар херек апарган таварылгада кичээлдерге олуржуп, ношкак өөредилгелиглер-биле тус-туста ажылды чорудуп келгеннер. Тус-тус ада-иелер-биле беседаларны чорудуп, арга-дуржулганы база солчуп турган. Коллективтиң хоочуннары, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужуражылгаларны эрттиргилээн. Класстың өөредилгези 100 хуу болган.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.
Эрзин район.

ЧЫЛДАН ЧЫЛЧЕ УЛАМЧЫЛААН

Чаа өөредилге чылы эгелээ-ле ийи неделя-даа четпээн турган чүве. Школада хол-[illegible] конвут, эртем таңның дугайында башкылар-даа, өөреникчилер-даа бот-боттарындан сонуургашкан. Кым каяа дыштанганыл, ажылдыг чүнү кылганыл, кандыг чаа ном номчааныл дээш солун айтырыглар-ла эвээш эвес. А Тамара Салчаковнаның бо чылын чаа хүлээп алган белеткелчилеринге школада бүгү-ле чүүлдер чаазы-биле кээрүп, тывызык-биле дөмей боош турар. Бүгү-ле чүүлдерни айтып берип, өөредип турар башкызы оларга хуулгаазын-ныг-биле дөмей [illegible] дыр турары чадавас. Кичээлден кичээлге, хүндеп хүнче келген тудум олар бир-ле чаа билигни боттарынга билип ап, ол дээш сеткили өөрүп, ада-иелеринге [illegible] оон дугайын чоргаарал-биле сонуургадып турарлар.

Бичии кижилерниң билиглер чуртунче походу эгелээн. Узун болгаш нарын орук. Баштайгы базымнардан хөй-ле чүүлдер хамааржыр болбайн аан. Мынаа эң чугула кижи—башкы. Тамара Салчаковна Дардан-оолдуң бо чылын өөредип эгелээни белеткел клазында чээрби бир кижи бар. Оларның кижи бүрүзүн мяк билип алырынга бели дыка үр үе херек ышкажыл. Эге класстарга он алды чыл дургузунда ажылдап келген байлак дуржулгазы бар-даа болза, башкы чаа өөредилге чылы келген санында-ла бодунуң мурнунга тодаргай сорулгаларны салып, ону [illegible] бүгү аргаларны ажыглап эгелээн. Кол даявыр күш ада-иелер болбайн аан. Оларның-биле демниишкин [illegible] ажылдаары берге.

Сөөлгү алды чыл дургузунда Шагаан-Арыгның № 2 школазында эге класс башкылап ажылдап турар. Бо школага эң баштай келгеш өөредип турган уруглары бо чылын сески класска берген. Эрткен чылын доостургап үшкү классчылары белеткел клазының хензигбейлеринге чедип кээп, номчуташтарны номчуп берип, башкызынга [illegible] турар апарганнар. Ажылдап келген чылдарында Тамара Салчаковна шак ындыг ажылды доктаамал болур [illegible] чаңчыктырып алган.

Бичии уруглар-биле ажылдаар буянныг ишке бараан болур изиг күзел Шекпээр сес чыл школазынга өөренип чораан чылдарында-ла төрүттүнген. [illegible] эрткен чылдарында ол эге класстарга [illegible] арга-методтарын шингээдип ап, ону чылдан чылче улам ханыладып, практикага бижыглап келген.

Башкы кижиниң ажылы чылдан чылче [illegible] турар аңаа-ла бир эргелдеези, харын арын бүрүзүн чогаадып бижип каан ном-биле дөмей. Номну бижиирин берге, ол кижи башкының ажылы харыысалгалыг, нарын, берге. Болуушкуннар чылдан чылче дамчып чоруп олурар. Мында херээн турар мчадырлар хөй, оларның кадым-чолу келир үеде номнун арыннарын бодунуң ажыл-ише-биле бижип чоруп олурар башкының холунда. Школачының билигге сундулалы, күш-ажылга хандыкшылы, кижиниг мозу-шынары өг-бүле-биле чергелештир школазынга, клазынга, пионерии звенога, комсомол бөлүүнге хевирлеттинер.

Бистиң школаларывыста ажылдап чоруур түс-түс башкылар ышкаш Тамара Салчаковна бодунуң бедик харыысалгазын медерел билиг, амыдыралдың негелделеринден хоорулбайн [illegible]. Чаңгыс черге доктаап туруптарын [illegible] доктаамал бедидип турар. Ол ам Кызылдың башкы институдунуң педагогика факультединде бот-өөредилге-биле өөренип кирип алган. Эге класстарга чаа программа-биле башкылаарының курстарын өөренип доосkан.

Мурнакчы дуржулгадан өөренери, методиктиг нэттажыышкыннарга чаа чүүлдерни билип алырының чугулазын ол чугаалап олурар. Башкы кижи боду хуузунда база доктаамал өөренир апаар. Оон ажылга шынчы [illegible] ры янзы-бүрү методика журналдары-ла болгай. «Начальная школа», «Воспитание школьника» деп журналдарны, «Учительская газета» солунну ол онза кичээнгейлиг номчуп тывылып, ажыл-ишинге ажыглап турар. Эге класстарда ажылдап турар болгаш, «Пионерская правда» солунну кижизидилге ажылынга бола ажыглап келгенин база чугаалап олурар.

Чаа өөредилге чылының он-[illegible] чугаалап олура, башкы мынча диди:

— Башкыларның Бүгү-эвилел съездиин болуп эрткен, оон сүмелерин ханызы-биле [illegible]. ВЛКСМ-ниң 60 чылы база удавас. Уругларның [illegible] белеткелинче онза сагыш салыр ужурлуг бис.

Ол черле кончуг чоптуг. Совет школаның сайзыралы дээш партия болгаш чазактың [illegible]. Оон база бир илерели Тамара Салчаковнаның белеткел клазының [illegible] шупту бо чылын халас өөредилге ному-биле [illegible] ганы болур. Номнар кижи бүрүзүнге четкир. Ону камнаарының дугайында чугааны башкы өөреникчилер болгаш ада-иелер ортузунда чорудуп эгелээн.

Дардан-оолдарның өг-бүлези башкы улус болду. Боттарының ажылынга демниг-даа болуру билдингир. Уруглары школада эки өөренип турар. Оран биле Эрес дээр ийи оолдары бо чылын өөренип эгелээн. Олар бичии-[illegible] Шагаан-Арыгның «Теремок» [illegible] кижилер. Бичии [illegible] чурулга аймаанга сундулалдыг болганнар. Ынчангаш оларны бо чылын чаа Кызылда [illegible] тускай клазынга шилип алган.

Уругларның өөредилге-кижизидилгезинге хамаатылыг айтырыглар дугайын чугаалажып олура, башкының чугаазында мындыг чүүлдерни кижи эскерип каар. Школага өөренип кээп турар уругларның ниити өзүлдези алаан каш чылдар мурнунда турганынга бодаарга шыпап-ла эки эвес олурар. Школага белеткел-даа черле багай эвес. Ада-иелерниң билиг деңнели, культуразы, школа-биле оларның харылзаазы, көскү апар чыдар. Чамдыкта харын чогумча чок чүүлдер база тургулай бээр. Ылангыя арага-дарыга хандыкшылыг ада-иелер таваарны бергилээр. Шак ындыглар-биле чугааны чүге школага эвес, харын херээженнер чөвүлелдеринге, [illegible] чорудуп турган. Тамара Салчаковна Шагаан-Арыг хоорайның херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, хоорай Совединиң депутадынга база соңгудуп келген.

Башкы кижиниң ажылы чүгле школа-биле кызыгаарлаар чүве кайда боор. Чон ортузунга эң-не көскү агитаторлар, пропагандистер база олар-ла болгай. Шак ындыг даалга бо башкыда база бар. Школазында партия организациязының секретарының ора-[illegible]. Коммунист [illegible] болганда кажан-даа [illegible] чаа чүүлдерден хоорудавас болур нээрзин Т. С. Дардан-оол кончуг эки [illegible].

Чүс-чүс өөрү-биле [illegible] башкының [illegible] ректери-биле кансы таныжарга мындыг-дыр. Белеткел клазынга хүлээп алган уругларны чедишкинниг доостурар дээш, ол чүткүлдүг ажылдап кирипкен. Удавас болур Башкының хүнүн уткуштур аңаа чедишкиннерни күзедивис.

Б. ДИРЧИН.

БОДУНУҢ ШКОЛАЗЫНГА

Клим Тайшиоович Хомушку Ак-Дуругнуң мадынышынга школазында башкылап турар. Чурулга, черчение болгаш күш-ажыл кичээлдерин ол солун кылдыр эрттирип келген. Башкының бир кол сундулалы — чурууру. Ол республиканың Улусчу чогаадылга бажыңынга анылап чурукчулар студиязын доозуп эгелээн. Башкы школазының болгаш суурнуң каастанга-шимелдезинге бодунуң улуун киирип турар.

«Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг иденизи» деп стендини ол эрткен чайын чурааш, ажылдап турар школазынга белек кылдыр берген. Ону школа чанында тургузуп каан.

К. БЕГЗИ.
Улуг-Хем район.

КӨРҮП, ДЫҢНАП КЕЛДИВИС

Тыва сценаның хоочуну, Тыва АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Намзатовна Мунзуку бистиң республикада билбес кижи чевар. Оон тааланчыг ырларын чеже катап дыңнаваан чүве дээр. Артистиң тургускан рольдарын санаары берге. «Хайыран-ботта» Караның ролю эң-не көскү рольдарның бирээзи. Орус, совет, даштыкы дээш өске-даа шиилерде хөй-хөй рольдарны ол ойнап, көрүкчүлерге бараалгаткан. Артизивис чоокта чаа алдан харлаан болгай. Ынчангаш оон хөй-хөй көрүкчүлериниң мурнундан байыр чедиривис.

С. ТАВА-САМБУУ.
Барыын-Хемчик район.

ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Артистер янзы-бүрү солун шиилер болгаш концерттер-биле биске бола чедип келирлер. Бо удаада база-ла аалчыларывысты өөрүшкү-биле уткаан бис. Бора-Тайганың клувун көрүкчүлер доодур олургулапкан. Удаваанда шииниң киржикчилерин көрүкчүлер-биле таныштырып эгеледи. Хоочуннарның аттарын таныыр-ла болгай бис. Оларның аразында чаа аттар база бар болду. Москвада Щукин аттыг училищениң доозукчузу Сергей Ооржак В. Шулбаевтың «Сыын мыйызы» деп шиизинде журналистиң ролюн чедимшкинниг ойнап турар. Ук шиида өске-даа артистерниң куусалдаларын улуг сонуургал-биле көрдүвүс. Күзенчиг аалчыларывыска четтирдивис.

С. ЧАДААЛАЙ.
Чөөн-Хемчик район.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

СЭТА-ның спорт медээлери

ЧИИК АТЛЕТИКА. Бакунуң 26 комиссарларынга тураскааткан чаңчыл болган тоску улустар аразының чиик атлетика маргылдаазы Совет Азербайджанның найысылалынга доозулган.

Маргылдаага 8 чурттуң — Болгарияның, Венгрияның, Конгонуң, Польшаның, Румынияның, Сенегалдың, Турцияның, Чехословакияның командалары киришкен. Москва чурттуг Л. Алфеева чериң узунун 6 метр 65 сантиметрни халаан. Румын спортчу Е. Зорго копьёну 62 метр 6 сантиметрни октаан. Бо ийи болза маргылдааның эң эки көргүзүү болур.

800 болгаш 1500 метрге чүгүрерилге С. Темураян (Турция) шылгараан. Ол сес харлыг совет спортчу А. Сенпов копьёну 82 метр 24 сантиметр октаан.

Совет спортчулар бо улустар аразының маргылдаазынга чедиишкинниг болганнар.

ШЫДЫРАА. Делегей чемпионуу ат дээш Багиода эртип турар маргылдааның тээрби бешки салыын 42 кошта соңгаарлаткан турган. Ону чедир ойнааны хайым болуп доозулган. Саны 4:2 хевээр. Карпов мурнап турар.

АК-ТАЛЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Волейболга Улуг-Хем районнуң бирги чери дээш маргылдаа эрткен субботада Шагаан-Арыгга болуп эрткен. Ону спорттуң чайгы сезонун хаарынга тураскааткан. Ол маргылдаага ниитизи-биле алды команда киришкен.

Ак-Тал суурнуң шилинден командазының волейболистери оюннуң эгезинден төнчүзүнге чедир бир демниг, найыралдыг ойнап тургаш, чемпион атка тэлептиг болган. Олар Көк-Чыраадан, Хайыраканнан, Эйлиг-Хемден келген командаларны уткааш, түңнел ужуражылгазында Кызылдың уран чүүл училищезиниң сургуулдарын 3:1 санга тиилээн.

Тиилелге ак-талчыларга аңаа душ боол чедип келбээн. Суурнуң чурттакчылары ажыл шагындан хостуг үезинде волейбол ойнаарынга кончуг сонуургалдыглар. Спорттуң бо хевиринге секцияларны бедик мергежилдиг хөй-ниитичи тренерлер чорудуп турар. Республиканың шыырак волейболистери чораан Алдын-оол Севек-оол, Аоыш-оол Шыгжал олар бедик арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып берип турарлар. Жданов аттыг совхозтуң удуртукчулары спорт ажылынче чогуур кичээнгейни салып турар.

Ак-Тал суурдан келген волейболистерниң аразында янзы-бүрү мергежилдиң улузу кирген. Оларның аразында команданың капитаны Жданов аттыг совхозтуң директору Биче-оол Монгул-оол, тудугжу Маадыр-оол Ендан, комбайнер Семен Төмүр-оол, хову-трактор бригадазының бригадири Дугаржап Бегзи, чолаачылар Алдын-оол Севен-оол, Арыш-оол Шыгжал дээш оон-даа өскелер бар.

ЧУРУКТАРДА: Шагаан-Арыгның № 2 школазының шилинден командазы-биле Хайыраканнан келген спортчуларның оюнунуң үезинде; болуп эрткен маргылдаага бирги черни ээлээн Ак-Талдың шилинден командазы.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

БҮГҮ-РОССИЯ РЕЙДИЗИ ЧОРУП ТУР

Кежээниң чурттанчы чонунуң культура хандырылгазын эки жидер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга үндезилээш, культура албан черлериниң ажылын белеткелин хынап көөр талазы-биле Бүгү-россия рейдизи чоруп турар. Аңаа үндезилээш бистиң республикада база ындыг рейдилерни чорудуп турар. Бо талазы-биле тускай республика комиссиязын тургусkан. Республиканың шупту районнарынче организастаан рейд бригадаларының чоруткан ажылдарының баштайгы түңнелдерин комиссия хуралынга чугаалашкан. Рейдилер үезинде ажылда бар четпестерни, культура албан черлериниң материалдыг баазазында, кадрлар-биле ажылда эки талаларны түңнеп көрген. Оон-биле чергелештир кызаа чогуур чугула ажылдар барык район бүрүзүнде бар боор турар. Четпестерни чайладырынга тус-тус ажыл-агыйлар, бүдүрүлгелер удуртукчулары культура албан черлериниң ажылынга боттуг дузаны чедирер апаар.

Рейд бригадаларының ажылынга РСФСР-ниң Культура министерствозунуң төлээлери Л. М. Аносова, Н. Х. Каримова олар база киришкен.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.30—Эртенги гимнастика.
10.50—«Эр кижилерниң баштары эрте агарар». Уран-чечен фильм.
12.15—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар.
13.15—«Ырак болгаш чоок ырлаар». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов чорудар.
14.00—16.00—Чарлал.
16.00—«Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Документиг фильмнер программазы: «Кижи дугайында баллада», «Ында туруп турар бис», «Таскылда өрүмнээр чер», «Сагатжанның оруктары».
16.45—«А. Гайдарның амыдыралы болгаш номнары».
17.10—«Бурунгу Чеен чуртуң уран чүүлү».

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.20—«Челээш». Дамчыдылга.
18.50—«Электроэнергия камналгазы — бүгүдениң сагыш салыр чүүлү». «Красноярскэнергонуң» Кызыл салбырының начальниги В. И. Бахтиаровтуң чугаазы.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—И. С. Бах —«Бранденбург концерти», № 3.
20.10—«Алкоголизм». Эмчилиг беседазы. Дамчыдылганы медицина эртемнерниң кандидады Д. В. Панков чорудар.
20.40—«1978 чылдың дужулу дээш».
20.55—«Ленинчи комсомолдуң 60 чылында». «Заречная кудумчузунда час». Уран-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Футбол талазы-биле кубоктарның эдилекчилериниң кубогу. «Шахтер» (Донецк) — «Барселона» (Испания). Донецкиден дамчыдылга.
00.45—1.25—Бал таанцчыларының күскецикчилериниң үлегерлиг ойн көргүзүү. Төнчүзүнде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—«Орленок» телестудияның концерт залы.
18.50—Хол бөмбүүнүң талазы-биле делегей чемпионады. Эр кижилер. Италиядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Чарлалдар.
19.35—20.00—«Салым-чолдуг өскерилгелерни». Уран-чечен телефильм.

УРУГЛАРГА ӨКПЕ ДЕГДИРИИШКИНИ

Өкпе—кол тыныш органы. Оон дузазы-биле кирип тындынган агаардан алдынган кислород бүгү организмге чедип, оон бүдүмелдер аргылдезин [illegible] улуг рольду ойнап турар. Өкпениң анатом-физиологтуг тургузуу нарын, ол организмге эң чугула болгаш эң дузалыг орган болур. Өкпениң организмге улуг ужур-[illegible] тыныш [illegible] турар.

Бичии уругларның өкпезиниң анатом-физиолог талазы-биле [illegible] ол элээн хээрек. Аарыг тывылдырар микробтардан оон камгаланыр күжү кошкак. Бир хар четпээн уругларның [illegible] жыкпаан турар үеде аңаа өкпе дегдириишкини кончуг дүрген тыптыр, ол чорук уругларга өкпе дегдириишкининиң бир ылгалыр демдээ болур. Бичии уругнуң хар-назынындан, оон организминиң аарыгга удур туржур байдалындан аайы-биле өкпе дегдириишкини янзы-бүрү хевирлиг эртер.

Бичии уругларның өкпе дегдириишкининиң тыптып кээри аарыг тарадыр янзы-бүрү вирустарның болгаш микробтарның организмче киререниндэн болур. Аарыгның тыптып кээри хөй чылдагааннардан хамааржыр: төрүмелинден аарыгдаа уруг турар, азы оон [illegible] эвес чорут-[illegible] хамааржыр. Чаш уругнуң организми үстүкү тыныш органнарының вирустуг дегдириишкини, уругларның халдавырлыг аарыглары, рахит, хан четпестээр аарыг, оон-даа өске аарыгларның [illegible].

Өкпе дегдириишкини [illegible] мырынай чаа төрүттүнген уруг-даа аарый бериш болур. [illegible] тынырылгада аарыг кончуг берге байдалга эртер, чамдык таварылгаларда [illegible]. Өкпе дегдириишкининиң хевирлерин [illegible] дээшкини хевирлиг эртер, оон кол аарыг-даа болу бээр. Өкпе дегдириишкинин чедир эмневейн баар болза, ол каданнаар, чамдык үр үеде аарыыр хевирже шилчий-даа бээр.

Өкпе дегдириишкининиң эгелеп чоруур үезинде чаш уруг [illegible], оон эъдиниң изии улгалыр, эмиг эмери баксыраар болгаш чөдүрүп эгелээр. Аараан уругнуң тынызы [illegible] организмге чедишпейн барганындан уругнуң үстүкү эриниин оңу көгерип, ниити байдалы баксырап эгелээр, эъдиниң изии 38—40 градус чедип, уруг бергедээн [illegible] тырта-даа бээр. Чөдүл болгаш тынының улгадыры [illegible] тынзыгары, эът изиири эмиг эммейн баары бир хар четпээн уругларның өкпе дегдириишкининиң эге демдектери [illegible] чулгазынга удуг өскерлиишкиннер болу бээр. Кайы-бир системаның азы органның кайы хире баксыраалынга хамаарыштыр уругнуң ниити байдалы база ынчаар баксыраар. Бир хар четпээн уругларның өкпе дегдириишкини берге болгаш нарын, ынчангаш аараан уругларны ылап-ла чедир эмнээр херек.

Бистиң республиканың агаар-бойдузу соок-даа, өлчүнчүг-даа [illegible] уругларның өкпеге дегдирер аарыы хөй таваржып турар. Республиканың [illegible] районнарының эмнелгелеринде өкпе дегдириишкининиң эге чадазын билбейн эрттирипкеш, ам кээп [illegible] таварылгалар-даа бар.

Каданнап аараан уругларны эмнээри элээн берге. Кадыы кошкак уругларга [illegible] турбазы болгаш арыг-шеверни сагывазы дээн чергелиг чылдагааннар уругларның өкпеге дегдириингэ чедирер.

Бистиң чурттубуста уруглар аарыгларын эмнээринче кичээнгей улуг. Чыл келген тудум-на эртемниг сөөлгү чедишкиннерни даянып алгаш, уруглар аарыгларын ханы шинчилеп, ону чедишкиниг эмнээриниң болгаш баш удур болдурбазының хемчеглерин ап турар. Уругларның өкпеге дегдирер аарыын баш удур болдурбазынга ада-иелер база улуг рольдуг. Чаш уруг үргүлчү эмчиниң хайгааралынга турар ужурлуг. Ону айда бир удаадан эвээш эвес эмчиге шинчидип турары чугула. Аараан уругга эмчиниң айтыышкыннарын [illegible]. Аарый берген болгаш аарыксай берген уругну дораан эмчиге шинчилээри чугула. Ада-иелер уруглар эмчизи-биле үргүлчү харылзаалыг турары [illegible].

А. КЫРГЫС,
уруглар эмчизи.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харабат аймактың чажыды» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультчымылы» 9.30, «Не» 11.00, 15.10, 17.00, «Прокаженная» 12.50, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Картуш» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Неделя сынында куда дужер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

1941 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, мурнунда Каа-Хем районнуң улустуң контроль комитединиң даргазы чораан республиканың (РСФСР) улуг-дужаалдыг персональдыг пенсионери

Яков Устинович
САВКИННИҢ

мөчээнин Тыва АССР-ниң Улустуң контроль комитеди дыңнадыпкаш, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге кажыыдалын илередип тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-83, [illegible] 2-25-34, 2-21-71, [illegible]

Тираж 17331. Чагыг [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыыны талазы-биле эргелелдиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 226 (10823) | 1978 чылдың сентябрь 28, четверг | 1925 чылда [illegible] | Өртээ 2 коп.

ТРАКТОРИСТИҢ БЕШ ЧЫЛЫ

СТАВРОПОЛЬ. (СЭТА-ның корреспондентизи Н. Стажкин). «Коммунизмче оруу» колхозтуң тараа шөлдеринден бо чылын эң чаагай тараа дүжүдүн — гектар бүрүзүнден 32 центнер тарааны ажаап алган. Ол тараа шөлдерин «Кировец» деп трактор-биле Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, бирги класстың механизатору Петр Баштовой болбаазырадып кылган. Амгы үеде дуржулгалыг мастер өөгү беш чылда бодунуң хууда бүдүрүлге онаалдазын күүседипкен. Ол хууда 17,5 муң гектар черни аңдарган. Ол [illegible] техниктиг нормативтерден барык ийи катап ажыг.

Крайның колхозтарында болгаш совхозтарында амгы үеде ийи муң беш чүс ажыг «Кировец» деп тракторлар ажылдап турар. Оларны ажыктыг ажыглаары дээш чарышты хөй чыл дургузунда П. Баштовой баштап келген. Бодунуң күчүлүг тракторунга ол чүгле тарыыр, чаштырар эвес, харын сенаж, силос база белеткээр. Сезон аразында механизатор ажыл-агыйга эргежок чүгүлер чүъктерин база сөөртүр. Капитал септелге чокта оон «К-700» деп тракторну барык он чыл дургузунда ажылдап келген. Ол үениң дургузунда механизатор хөй акша-хөреңгини камнап алган, а ооң-биле колхоз чаа, улам-на сайзыраңгай «К-701» деп машинаны садып алган.

Ставропольде Петр Баштовойнуң шаңналын тургускан. Ооң-биле чыл дургузунда ажылдың түңнелин өзүгаар эң дээре трактористи шаңнаар. Ол шаңнал чарышта крайның бүгү колхозтарының база совхозтарының «Кировец» башкарыкчылары киришкен.

ПАРТИЯНЫҢ САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫНГА ХАРЫЫ КЫЛДЫР

Бакуга болган байырлыг хуралга Л. И. Брежневтиң чугаазы совет кижилерниң [illegible] болгаш күш-ажылчы идепкейиниң чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган. Коммунистиг партияның [illegible] болгаш [illegible] улустуң чаагай чорууннуң дугайында, тайбыңның бышыглаарының дугайында сагыш салыышкынынга [illegible] ның дугайын. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн темдеглеп үткүүрүнүң дугайын олар медеглеп турарлар.

— Леонид Ильичиниң чугаазын Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудугжулары улуг сонуургал-биле чугаалажып көрүп турар — деп, быжанчы-бетонщиктер бригадири Ф. Горбанев чугаалаан.— Ол чугаада өөгү беш чылдың пландарын амыдыралга боттандырып турар совет кижилерниң кызымаккай күш-ажылы, бистиң күчүлүг социалистиг индустриявыстың чаа чедиишкиннери демдеглеттинген. Чыл төнчүзүнге чедир бистиң тудуувус гидростанцияның баштайгы агрегадын [illegible] бээр. Бир эвес Красноярскиниң ГЭС тудуунга Енисейни [illegible] барык-ла 4,5 чыл болганда баштайгы турбинаны ажыглалга киирген болза, Саянга чүгле 36 ай негеттинер. Үениң камнап алыры [illegible] хөгжүлдезиниң улуг аргаларын [illegible] оларны ажыглаары [illegible] дугаалап турар.

— Эш Брежневтиң онаалдазы [illegible] бистиң бүгү [illegible] чедиишкиннерниң [illegible] магадылалдарының бирээ болза [illegible] ажылдарак дээш идепкейлиг [illegible] салыышкыны [illegible] болганы [illegible] бедик [illegible] күш-ажылывысты [illegible] турар [illegible] бис. Бүдүрүлгениң [illegible] турар автомашиналарының шуптузун [illegible] демдектиг [illegible] күш-ажылы берген. Амгы үеде бис МАЗ-6422 деп чаа автомобильдерни ажылдаарынга [illegible] боттарывыстың [illegible] — деп, Минскиниң автомобиль заводунуң слесары Э. Левчук медеглээн.

(СЭТА).

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

«Барлык» совхозтуң ажыл-кежилери ниитиниң малынга-чем белеткээриниң планын күүсеткенин СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунга, райкүүскомга сентябрь 26-да рапорттаан. Совхоз 4000 тонна сиген белеткээр планын 4200 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Оон аңгыда 750 тонна сенажты, 250 тонна будун-бүрүнү белеткеп, чемниң өл хевилерин бүдүрериниң пландарын база-ла 100 хуу боттандырган. Силосту 6500 тоннаны салган, ол болза эртен чылдыындан 1500 тонна хөй болуп турар. Витаминниг сиген далганын 130 тоннаны бүдүрген, ону кылырын ам-даа уламчылавышаан.

Барлыкчылар малдыг чединшкинни—хөй болгаш чаңгыс чылдыг сиген-чемни [illegible] гектарга тарааш, ону чай дургузунда эки суггарып, гектардан дүжүттү бедиткенин алган. Суггарыг черлерден мал чемнерин бүдүрериниң көвүделиринге Хомушку Шыдыраа, Хомушку Өтүр-оол болгаш Монгуш Чылбакай оларның суггатчы звенолары улуг салыышкынны киирген. Ол звенолар чайгы үеде сиген шөлүн ийи-үш катап эки шыварлыг суггарып, бедик дүжүттү өстүрген.

Совхозтуң дөрт салбырындан Бижиктиг-Хая болгаш Барлык салбырлары мал чемин белеткээринге мурнакчы болган. Бижиктиг-Хаяда Күжүгет Комбужаптың удурткан звенозу 650 тонна сиген белеткээр онаалдазын 740 тонна кылдыр. Аксы-Барлыкта Херлек Сапааның звенозу 500 тонна сиген белеткээр планын 100 хуу күүсеткен. Совхозтуң төп салбырында Хомушку Артис-оолдуң удурткан звенозу 1200 тонна сиген белеткээр онаалдазын база бүрүн күүсеткен.

Ниитиниң малынга чем белеткээрин совхозтуң ишчилери ам-даа чорудуп турар. Ам 400 гектар черде чаагай үнген пок-суланы мал чеми кылдыр кезип белеткеп турар. Совхозтуң Алтай крайда саваң белеткеп турар 21 кижи составтыг звенозу 500 тонна саваң тырып боодалдап алыр планын база күүседипкен. Олар саваңны оон 800—900 тоннаны тырып боодалдап алыр деп шиитпирлээш, ажылдаарын уламчылавышаан.

С. ДАРЫЙ-ООЛ.
совхозта партком секретары

Республиканың күш-ажылчы хүннери

ЧЫЛ ПЛАНЫН — ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«Кызыл тудуг» эргелелинде Анатолий Дмитриевич Воронинниң удуртканы дашчылар бригадазы сентябрьның 25-не чедир 297 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген. Ол дээрге мурнакчы бригада ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн таварыштыр алган социалистиг хүлээлгезин бурун күүседип, бо чылдың 11 айларының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткени-дир.

Дээди шынның хоойлузу, адын хоойлувус, ам-не амыдыралчы хоойлу дижип ССРЭ-ниң Конституциязының дугайында совет кижилер чоргаарал-биле шак ынчаар чугаалап турар. Ам бо хүннерде ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн байырлаары чоокшулап келгенде бригадалар, цехтер, бүдүрүлгелер ажыл-ижиниң, алдынган социалистиг хүлээлгелерниң түңнелин үндүрүп турар.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң мурнакчы бригадаларының бирээзи Анатолий Дмитриевич Воронинниң бригадазы бо чылдың эгезинден тура эки ажылдап келген.

Бригаданың ажыл-ижиниң дугайында бригадир мынчаар чугаалаан:

— Социалистиг хүлээлгелеривисти күүседир дээш бар арга-курлавырларывысты ажыгладывыс. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга таварыштыр 10 айларның планын күүседир хүлээлгени алган бис. Ам бо хүннерде хүлээлгевисти ажыр күүсеттивис. Бо чылдың планында 320 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алыры көрдүнген. А сентябрьның 25-ке чедир 297 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүрген бис. Ынчангаш күш-ажылчы чедиишкиннеривисти ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга тураскаадып тур бис. Бригадавыс кежигүннери чедиишкиннерге улам [illegible] кирген. Бар арга-мергежилдеривисти санап көргеш, октябрь 15-те өөгү беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын бурун дооспар деп шиитпирледивис.

А. Воронинниң мурнакчы бригадазы ам бо хүннерде дөрткү микрорайонда № 13 чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турар.

Н. ООРЖАН.

ЧУРУКТА: А. Д. Воронинниң мурнакчы бригадазының кежигүннериниң база бир ээлчеглиг ажыл хүнүнче үнүп турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДҮЖҮТ БАГАЙ ЭВЕС

Чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш Бызыл районда «Сукпак» совхозтуң Елена Ильина удурткан огородчу бригадазының кежигүннери кызымак ажылдааннар. Суггатчылар Илья Нестеренко биле Еремей Багрецовтуң эки ажылдаанындан ийи гектар картофельдиң дүжүдү багай эвес болган. Бир гектардан 80 центнер дүжүт алыр тургаш, 120 центнерни алган. Капуста база эки үнген. Ону ам ажаап ап турар.

М. СУВАН.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Боттарында бызыглаан кодан шаар малының ажаалдазын экижидипшаан, «Суг-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыннары Чамбал-оол Монгуш, Натпит Монгуш, Сыяң-оол Монгуш, Дадар-оол Түлүш, Доржу Монгуш олар малга чем белеткээринге идепкейлиг киришкеннер.

Хойжу бүрүзү 15 тонна чедир сигенни белеткээрин хүлээнген. Кызымак ажылдап тургаш, М. Натпит 30 тонна, М. Чамбал-оол 40, М. Сыяң-оол 45, М. Доржу 25, Т. Дадар-оол 18 тонна сигенни белеткээн. Малчыннар кыштагларында септелгени база чорудуп турарлар.

М. СЕВЕН.

УДАВАС ДООЗАР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының Эрзинде механизастаттынган № 5 колоннаның коммунист [illegible] Нашпиге удурткан бригадазы «Морен» совхозта мал кадарчыларның, чурттаарга бажыңнарын болгаш өске-даа тудугларны кылып турар.

Олар 63 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын бо чылдың эрткен тос айларында кылып, багай эвес түңнелди чедип алганнар. Ийи өг-бүле чурттаар ийи бажыңны, 300 хой кирер кажааны бригада ажыглалда киирген. Ийи өг-бүле чурттаар ийи бажыңның фундаментизин салган. Тудугжулардан Александр Кыргыс, Чылгычы Балданбия, Ширип Танов болгаш өскелер-даа эки ажылдап келгеннер.

Т. ХЕРТЕК.

СӨӨЛГҮ АЖЫЛДАР

Ажыглаалга кирериинге чедир каш-ла хоюн арткан Кызыл-Мажалыкта эът комбинадының тудуунда ажыл-иш дүн, хүн чок хайнышкынныг.

Эът комбинадының херимниинче кире бээрге, солагай талада ийи каът узун, делгем соңгаларлыг бажың турар. Ол—комбинаттың амыдырал-хандырылга корпузу. Корпуста шеверлекчилер ожук, соңгаларны будаап, ханаларны агарты чугайлаан, а быжанчылар — чамдык [illegible] соңгаларны шилдээш, шалалар [illegible] тускай чадыглары чадкан, чай чок ажылдап турар. № 42 тудуг эргелелиниң мастер Анна Григорьевна Почивиловадан бо корпуста ажылдың дугайын сонуургап айтырдым. Ол мынча дээн:

— Мында [illegible] шеверлекчилер бригадалары ажылдап турар. Корпустуң бирги каъдында Зинаида Салчактың, ийиги каъдында — Владимир Салчактың шеверлекчилер штукатур-малар ажылдарны доозуп турарлар. [illegible] чок, багай кылганы биле [illegible] катап чаартыр ажылдар хөй дүр. Бригадалар кежигүннери шупту эрестиг, хүн [illegible] ажыр күүседип [illegible] турар.

Зинаида Салчактың бригадазы мында август айның төнчүзүнде келген. Бо үениң иштинде бригада ийи үстүү [illegible] алгаш, янзы-бүрү цехтерде шеверлел ажылдарын кылып турар. Бо бригададан Тамара Сактаа, Любовь Тамбажык, Вера Сотпа, Күжүгет Борбак олар хүннүң мурнакчылары болуп турарлар.

— Шеверлекчилерниң ажылын чамдыкта сантехниктер, электриктер саадады бээр. Олар кызбаанда чамдык [illegible] чугайлаар чүүлдер болдуунмас, катап кылыр апаар—деп, шеверлекчилер бригадири Владимир Салчак чугаалады.

[illegible]

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

НЬЮ-ЙОРК, сентябрь 26. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXIII сессиязының сентябрь 26-да эрткен пленарлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко чугаалаан.

[illegible]

Сестуң доду уткалы-биле [illegible]

Өске күрүнелер-биле дугурушканын [illegible]

[illegible]

Политиктиг болгаш экономиктиг чаа өөредилге чылынга

УЛАМ ШЫНАРЖЫДАР

Бугү чуртта дег, бистиң республиканың партия организацияларынга база бир чугула ажыл—политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң эгелээринге чедир санныг хонук арткан. Бо өөредилгениң ажыл-ишке ажыктыгының дугайын болгаш ам чаа өөредилге чылынга канчаар белеткенип турарын чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозта партком секретары Мандат-оол Биче-оолович Кара-Салдан дилээн.

Партияның XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ажылчы чонну политиктиг болгаш экономиктиг билиглер-биле улам хандыр чепсеглээр сорулганы совхозта партком кол кичээнгейге ап, бо талазы-биле хамаан ажылдарны чыл бүрүде [illegible] чорудуп келген. Оон [illegible] политиктиг болгаш экономиктиг школаларның саны өскен, а дыңнакчыларының саны база чыл бүрүде өзүп, оларның ажылынче хамаарылгазы, хей-ниитиниң ажылынга киржилгези көскүзү-биле бедээн. Тодаргай бодуру-биле мынаа каш чижекти көргүзерге мындыг:

1977-78 өөредилге чылында партияның политиктиг 4 школаларынга 115 дыңнакчылар, оон иштинден 68 коммунистер хаара туттунган турган. Бо школаларның ийизи эге политшкола, а оон арты ийизи ортумак звенонуң болгуп келген. Айыткан школалардан Биче-Тей салбырының политшколазы эки ажылдап, өөредилге программазын чедиишкинниг дооскан. Оон пропагандистери коммунистер Кан-оол Ооржак, Кызыл-оол Кинчан олар дыңнакчыларга быжыг билигни бээр дээш ниитизи бүрүзүн солуп, ханы утказы эрттирип келгеннер.

Ол ышкаш совхозтуң ийи салбырында ортумак школаларда башкыларның теориктиг семинарлары (пропагандистери Дугур-оол Монгуш, Тира Чимит-Доржу) солун айтырыгларны чугаалажып, өөредилге программазын база чедиишкинниг доосканнар.

Өөредилге чылының төнчүзүнде, үстүнде көргеңивис школалар дыңнакчыларының билиин хынаары-биле зачёттарны дужааттырган.

Сөөлгү үеде база бир кол кичээнгейни ажылчы чонну экономиктиг билиин бедидериниче угланмышаан ажыл-ишке хамаан чедиишкиннерни болдурган. Совхозтуң кол болгаш ортумак звенонуң тускай эртемниглеринге «Удуртукчунуң куш-ажылы» деп курсту ийи чыл улаштыр өөредип келдивис. Оон удуртукчузу, совхоз директору Ш. Д. Ооржак бо өөредилгени шынгыы удуртуп, ажыл-ишти бээ-биле эрттирип келген. Мынаа ниитизи-биле 45 дыңнакчылар хаара туттунган. Олар партияның экономиктиг политиказының кол айтырыгларындан ангыда, совхозтуң экономиказын практика кырынга санап, өөренип турган.

Малчыннар, кадарчылар, совхоз ажылчыннарының аразынга экономиктиг эге 4 политшколага 139 кижи өөренип турган. А Суг-Бажаа суг-бараан фермазында коммунистиг куш-ажылдың школазы ам элээн каш чыл улаштыр ажылдап, эки түңнелдерни чедип ап турар. Үстүнде экономиктиг школаларга бодурупчуткен, амыдыралга, ажыл-ишке хүн бүрү билири чугула айтырыгларны ажылдап тургаш. Чижээ, «Продукцияның бот-үнези», «Ажылчыннарга чергежил аайы-биле ажыл төлевири», «Бүдүрүлгеге оруагалар кайнын келирил?», «Бот-оруга-чарыга» дээш оон-даа айтырыгларны хөй-биле чугаалашкан.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелер дугайында, коммунистерниң идей-политиктиг билиин бедидип турарын парткомга, коммунистерниң ниити хуралдарынга чугаалажып, сайгарып турганы өөредилгениң чедиишкинниг болурунга улуг ажык-дузалыг болганын демдеглексээр-дир мен.

Өөредилгениң ажыл-ишке ажыктыг, үре-түңнелдиг болурунче кол кичээнгей салдынган. Бо талазы-биле чаңдык чедиишкиннер бар. Совхозтуң девискээринге корум-чурум уразэр чоруктар мурнуку чылдардан элээн кызырылган. Бирги беш чылдың эрткен ийи чылында малдан алыр продукцияны, ону күрүнеге садары төлевилелди беш чылга дегээрге хуу талазы-биле алаэн өскен. Куш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улгаткан.

Амгы хүннерде совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың планнын оналдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Күрүнеге дук садар план күүседилген, эвтеш ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда, а сүттүң декабрь 1-де күүседирин көрдүнген.

Биче-Тейде хойжу бригада биле Суг-Бажаа суг-бараан фермазының коллективтери өңгү беш чылдың үшкү чылының планнын оналдаларын күүседикеннен. Бо бүгү ажыл-ишти чедиишкиннерге политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге ажыктыг болуп, ажылчы чонуң күш-ажылчы, идей-политиктиг сонуургалының бедээнин херечилеп турар.

Бо өөредилге чылында чедип алган чедиишкиннерни улам быжыглап, политиктиг өөредилгеге 112, а экономиктиг өөредилгеге 200 ажыг, комсомол өөредилгезинге 50 дыңнакчыларны хаара тудуп, өөредирин планнап көрген бис. Пропагандист кадраар четчир, оларның хөй кезии дээди эртемниг, тускай эртемниглер болуп турар. Моон-биле чаңгыс зоотехниктер, агрономнар өөредилгелерни база четчелеп, суурларга агиткартиралар дамчыштыр өөредилгениң саны база көрүдедир бис. Бугү-ле өөредилгелерге кол черни СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын өөредиринче кичээнгейни угландырар апаар.

Эрткен өөредилге чылында Алыгаты салбырга, комсомолдуң ортузунга организастаан өөредилгелерге кичээнгейлер үстүп, арай организас чок чоруктар болгулап турган. Мону бо чылын болдурбазы-биле партком, партия эге организациязы өөредилге чылының эгезинден эгелеп шынгыы хемчег ап, чаа өөредилге чылын бедик деңнелге чорудар бис.

ШАК-ҮЕ МАНАВАС

РЕЙД

Сентябрь, октябрь айларда бистиң чурттувуста культура албан черлериниң кышка белеткелин хынаарының Бүгү-россия рейдизи чорап турар. Культура министерствозунуң, профессионалдар эвилелиниң область чөвүлелиниң болгаш «Шын» солунуң ажылдакчылары Барыын-Хемчик районнуң культура албан черлериниң кышка белеткелин хынап чораан. Бир хүннүң рейдизин ажылчын хоорай Ак-Довураккa чорудукан.

Постоянный суурда Ак-Довурактың Культура ордузун ажыглаарга киргенден бээр 6 чыл эрткен. Ол Культура ордузун иштинден-даа, даштындан-даа көөрге чараш, көрүштүг. Оон чамдык чугаалаарга мындыг. Капитал септелгени ой-шаанда кылганындан, оон ажылдакчыларының болгаш мында турар организацияларының сагыш човангыр болганындан Культура ордузу кышка белеткелин ам доозуп турар. Оон заалдарының, фойелериниң, кабинеттериниң болгаш өске-даа өрээлдериниң арыг-силии кижини өртүң, ээ чайгаар-ла хаара туда бээр. Культура ордузунуң улуг залынга алыр деп турар чаа сандайларны садыптар болза, оон хевирлии улам экижир. Капитал септелгени кылырынга болгаш чаа сандайларны садып алырынга 30 муң рубльди чарыгдаан.

Ак-Довурактың хоорай библиотеказының (эргелекчизи С. П. Александрова) байдалы база мындыг. Септелгени кылганы эки шынарлыг болгаш номчукчуларга таарымчалыг байдалды тургускан: оон иштиарыг-силиг, чылыг, чырык. Одалга системазы, номнар салыр чери септеттинген.

Уругларның музыка школазының аныяк коллективи боттарының күжү-биле школаның септелгезин кылып алган. Чылыг, чырык кабинеттерде, класстарда урам чүүлге хандыдары [illegible] өөредип, ажылдап турар. Школаның септелгезинге райкүүскомунуң культура килдизи 120 рубльди берген, чүге дизе ук бажыңның септээриниң сметазы кайда-даа көрдүнмээн. Ынчалза-даа ол коллектив бодунуң күжү-биле (директору Г. В. Таралло) септелгени ёзулуг-ла шынарлыг, көрүштүг кылдыр кылып алганын мактаар апаар.

Ук школаның турар кудумчузунда тудугжулар суурунуң Культура бажыңы бар. Оон даштыкы-даа, иштики-даа хевиринден ону культура одаады бо дээр кандыг-даа барымдаа чок. Хаалары тиглени бергилээн, шалалары ирээш үрелген, дээвиринде эргижирээн маңгаш бустун бадып, тегүлген, ажыктери чазык-бузук, заалдары хир-чам-биле долдунган, эргн, чаа сандайлары үрелгилээн кайы хамаан чок чыдып турар. Моон мурнунда бо Культура бажыңы үлегерлиг болгаш ажыл-агыйы талазы-биле суралгыр тургаш биледингир. Ам ону чүгле сактып болур-дур. Мында культура-массалыг ажыл чорутпайн турар, чүгле кино-ла, кино. Кинозу база эки үнмес, шынары багай, киномеханиктери чамдыкта заирик кээр. Үнер шагын оралдадыр таварыштаар бар.

А ук суурда Ак-Довурактың чурттакчы чонунуң чарлыы кезии чурттап турар болгай. Оларның культурлуг дыштаныышкынын канчаар организастаарының дугайында оон директору В. В. Кузнецов чүнү бодап турарыл?

Культура бажыңында уругларның хоорай библиотеказы ажылдап турар. Оон ажылдакчылары библиотеканы чогуур негелделеринге дүүштүр кааслап дерээн. Ынчалза-даа септелге чорутпааныындан байдал багай кылдыр көстүр.

Культура бажыңы биле уруглар библиотеказының капитал септелгезин алды, а агар септелгезин дөрт чыл бурунгаар кылгылаан. Тудугжулар суурунда Культура бажыңының болгаш уруглар библиотеказының септелгезин дарый эгелеп, соок дүшпээнде доозары негеттинип турар.

Ак-Довурактың культура-чырыдылгалыг албан черлериниң [illegible] биле хандыртынганының дугайында каш сөс. Ында урругларның музыка школазында столдар, сандайлар чедишпес. А бар стол, сандайлары эргижирээн. Эрткен сес чыл дургузунда оларны чаартып көрбээн. Ол ышкаш школаның бажыңы тар, чүгле алды класстыг. Амгы үеде ук школада белеткел бөлүү-биле катыштыр 120 өөреникчи өөренип турар. Бир эвес бажың улуг турган болза, ол школага 200-даа кижини өөредип болурунуң аргазы бар, чүге дизе тускай эртемниг башкылар четчир база школага өөренир күзелдиглерниң саны хөй.

Ак-Довурактың Культура ордузу биле тудугжулар суурунуң Культура бажыңында кадрлар айтырыы база-ла чогумчалыг эвес. Кадрлар чедишпес болганы-биле мында культура-массалыг ажылдың шупту деңнелиниң шуут чорутпайн турарын ылаптыг демдеглеп ап болур. Бар культура ажылдакчылары кадрлар чедишпезинден [illegible] ажылдап. Ук ажылды чогуур негелдезинге чедир кылбайн турарының база бир чылдагааны ында.

Культура ажылы чүгле культура албан черлеринде ажылдап турар кижилерниң херии дээр болза черле таарышпас. Ону организастажыры, аңаа киржири, культура албан черлериниң септелгезин, оларның херек чүүлдер-биле, кадрлар-биле хандырылгазынче кичээнгейни салза чогуур. Бөгүн дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден улам эки ажылдаарының довуну чорун турда, долу күш-биле ажылдаваска болур бе? Хамык ушур бар демниг, шудургу ажылдаарыңда.

Рейд бригадазының кежигүннери:

С. ШИМИТ, республиканың Пушкин аттыг библиотеказының эртем-методиктиг салбырының эргелекчизи; М. ОПЕЙ-ООЛ, облпрофчөвүлелдиң инструктору; Б. КЕНЕП, «Шын» солунуңуң тускай корреспондентизи.

Вера Липовцева ийи чыл бурунгаар Тураның ортумак школазын доосмаш, амыдырал хандырылга комбинадынга дааранылга цегинге өөреникчилеп кирген.

Дааранылга цегиниң хоочуннарының дузазы-биле херээжен хевиниң даштыкы хептерин даараар мергежилди ол шиңгээдип алган. Комсомолчу кыс өңгү беш чылдың үшкү чылында бодунга алган социалистиг хүлээлгезин Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга чедир күүседир деп бедик хүлээлгени алган ажылдап турар. Сес айларның планын ол 105 хуу күүсеткен. Хей-ниити ажылынга Вера Липовцева идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызы В. Липовцева.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

ФОТОИНФОРМАЦИЯЛАР

Кызыл хоорайның сүт заводунуң хоочун ажылчыны, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи коммунист Раиса Ивановна Солодянкина заводтуң сүт пастеризастаар цегинде ажылдаап, аныяктарның дагдынычызы бооп турар. Оон ээлчээзинде комсомолчу кыс Галина Сустринова ак сеткилдиг ажылдап, дагдынычызының мактаалын чедип алган.

Аппарат цегиниң улуг мастери Татьяна Хромых Раиса Ивановнаның ээлчээн нормазын доктаамал күүседип турар ээлчеглерниң бирээзи деп бүзуретти.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) улуг мастер Т. Хромых мурнакчы ээлчегниң ажылчыннары Г. Сустринова, Р. Солодянкина олар-биле кады.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

„ШЫНГА" ХАРЫЫ

КОЛЛЕГИЯГА ЧУГААЛАШКАН

С. Салчактың «Бүтпестээн тудугулар» деп эгелиг чүүлү август 25-те үнген солунга парлаттынган. Бай-Тайга районнуң Шуй ортумак школазының бажыңынга ол оруннуг интернаттың, ийи аал ниити чурттаар башкылар бажыңының тудуунда четпестерни автор илереткен.

Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри П. Конгарның ол чүүлге хамаарыштыр редакцияга дыңнатканы:

— Тудугларда четпестерни автор шын илереткен. Бай-Тайга райкүүскомнуң улуг өөредилге килдизиниң эргелекчизи К. К. Сарыг-Доңгактың тудугга көрдүнген 6800 рубльди бухгалтер документиле чокка төлээн. [illegible] ийи квартиралыг чурттаар бажыңының тудуу соксаан.

Чырыдыышкын министерствозунуң коллегиязынга тус айтырыгны чугаалажып, райкүүскомнуң хавы өөредилге килдизиниң эргелекчизин [illegible]. Ийи аал ниити чурттаар башкылар бажыңының тудуун доосуптар К. К. Сарыг-Доңгак азаан.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ХЕМЧЕГ АЛЗА...

Бистиң суурувус Солчур районнуң төвү Хандагайтыдан ырак эвес, аразы чүгле үш хире километр. Район төвүнден ырак эвес черде турар хиренде суурнуң чурттакчы чонунуң хандырылгазында шимчигы четпес чүүлдер бар. Ол дугайын мынаа бижиир бодадыр бис.

«Коммунизмче оруу» совхозтуң төвү Солчур суурда радио орта ажылдаваастаанындан бээр элээн үе эрткен. Ийи кудумчуда дамчыдылга шуут үрелген. Ол дугайын чон хүрээлерге шугумчулеп, радио дамчыдылгазын эде тургузарын негеп шиг болган, мындыгда болза оон кандыг-даа түңнел үнмээн. Сөөлүнде-сөөлүнде ол айтырыг талазы-биле чугаа шуут үнместээн. Оон-биле кады телефон-биле харылзажыры биеске база ноннуг берге.

Суурнуң албан организацияларында, чурттакчылыг бажыңнарда телефоннарны кииртээн. Баштай дээренде харылзааа эки турган, оон ынчап чорий, чоорту телефоннарның ажылдаары баксырап, хенертен үстүп, радиода кады дыңналбыр апарган. Ам сөөлгү үеде шуут ажылдавастаан, харылзаа үзүлген. Район төвү-биле харылзаа үзер эвес, ам канчаар, совхозтуң дирекциязы харылзаа шугумун почта чери-биле дорт кожуп алган турар, а чурттакчылыг бажыңнарда телефоннар ажыглал чок, бажың «каасталгазы» боон турулаар.

Суурда электри кужу-биле ажылдаар ийи кудук бар. Чырык бо-ла кыспайн бээр, ынчангаш кудуктер доктаамал орта черде ажылдавас. Ындыг үеде суурнуң бүгү чурттакчылары ырак-чоок-даа дилейн, школа чанында кудуктан суун сугдап алыр. Суурнуң чунар-бажыңы ажылдаваастаанындан бээр ийи чыл чедип турар.

Бистиң суурувустуң чонунуң хандырылгазында мындыг четпестер бар. Чоннуң бо негелдезин хандырар талазы-биле ону харылзаар черлер чогуур хемчеглерни дарый алыр болза эки деп бодаар бис.

Х. СЕМИС,
К.-М. ОЧУР-ООЛ,
Солчур суурнуң чурттакчылары.

АЖЫЛ БАЧЫМЫНДА

РЕПОРТАЖ

Хевар деп анс. чылыг күскү хүннерниң бирээзи. Тайганы ажыл-ишке кижилерниң арын-шырайларынче көрүп, амыр-менди солчурга, арыында бир аңзы өөрүшкү, зачегжик илеви-биле көстүп турганыг. Кайда-даа ажыл-иш хайныгып тур.

Өүр районнуң Хандагайты суурда почта салбырынга чедип келдим. Оон ажылдакчыларындан айтырып, билип алыр деен чүүлдерим бар. Бирге дугаарында чер-черле калбарган политиктиг кампания—1979 чылдың солун, сеткүүл чагыдылгазы район иштинде кандыг чорун турарының дугайы чүве.

Ужура жыл, чугаалажыр дээн кижим «Союзпечать» салбырының начальниги Балган Байкараевна Монгуш дүүшкү почта-биле келген топ солуннарны, журналдарны, ниитизи-биле хүй открыткаларны садып алыкчыларга сүмелеп, саналдаан тур.

Чаа келген почтаны мен база-ла сонуургай бердим: «Правда», «Известия», «Неделя», «Литературная газета», «Литературная Россия», журналдардан: «Вокруг Света», «Фантастика», «Человек и закон» деп чурагычаш, дөөгүр байлак болду.

— Бүдүн садыг-дыр мен, Байкараевна?—деп баштактандым. Ол менче бодунуң бүдүнчелин шырайы-биле көрнүп келгеш.

— Харын шиниг ап көрүңерем, келир чылдың календарьларын, чуруң-бүрүн бузукус ручкаларны-даа саналдап бодур-ла мен—дээш шкаф ажыда берди.

Мен келген херээмни кысказы-биле чугаалаан, оон айтырдым:

— Эртип бар чоруур чылдың планныг оналдаларын кайы хире күүсеттиниг тур база ол ышкаш үнер—1979 чылдың чагыдылгалары кандыг байдалда чорун тур, кыскаызы-биле чугаалап бериңерем, Байкараевна?—деп оон дилээдим.

— Бистиң «Союзпечать» өңгү беш чылдың үшкү чылының планныг оналдаларын чедиишкинниг күүседип келди. А бо 1978 чылдың 8 айларынга планныг оналдаларын [illegible]. Оон ыңай эрткен чылдың үшкү кварталында, бо чылдың ниити кварталында республиканың районнарының «Союзпечатьтар» аразында чаржаан социалистиг чарышка бирги черни алдывыс. Ол дээш шаңналдарывыс бо ийи—дээш, аңаа азып каан «Социалистиг чарыштың тиилекчизинге», «Бедик көргүзүглер дээш» деп вымпелдерже айытты. Ол шаңналдарның чоогунда «Коммунистиг куш-ажылдың бригадазы» деен алдын үжуктер-биле парлаан састер кылыш пестен тодаргайы-биле номчуттунду. Бо дээрге мында ажылдап турарларының ак сеткилдиг кызымак ажылчының түңнели дээрзи тодаргай. — Силер бодунар хей-ниитиниң кандыг ажылдарында киржип тур силер, Байкараевна?—деп база айтырдым.

— Мында партия эге организациязының секретарының оралакчызы, школада төрелдер комитединиң кежигүнү дээш, бар-ла ийи—дидир.

Оон уран чүүлге аныяандан тура улуг сонуургалдыын, районга болгаш республикага болгулаан фестивальдарга идепкейлиг киржип, хей удаа шаңнадып чораанын сактып келдим. Оону ниити Биче-оол Монгуш-биле ийилээн амыдырал-чурттаалганы эки-хежиин илереткен чеже ырларны олар көрүкчүлерге бараалгатпаан дээр!

Өүр районнуң чурттакчы чонунуң ортузунда келир чылдың чагыдылгазы кидин туттун турар. Совхозтарда, школаларда, албан организацияларда парлалганы хей-ниити тараадыкчыларын тускайлап тургускан. Оларның киирип турар медээлерин ёзугаар алырга байдал багай эвес. Ук ажылга партия, комсомол эге организациялары, профэвилелдер комитеттери четче дузаны чедирип турар. Чагыдылганы кыска хуусаада доозары—хараалгаларывыс бодувус хүлүлүг херек дээрзин «Союзпечать» салбырының начальниги, хей-ниитичи, коммунист [illegible] Балган Байкараевна Монгуш болгаш аңаа [illegible] ыяк билир болду.

М. ДОРЖУ.

«АТОММАШ»—АНЫЯКТАР ТУДУУ

«Атоммаш»—Волгодонскиниң аар машина тудуунуң заводун ынча деп адаан. Ону бежен чылдарда Волга биле Донну тудуштурган суднө чоруур каналдың чоогунда тудуп турар. ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырыгзының чурттарының атомнуг электростанцияларынга дериглелер тудуунуң баштайгызы ол болур. Атомнуг реакторларның тудуун шуушурулга аргазы-биле бүдүрүп үнүүрерин делегейге бир дугаарында аңаа эгелээр.

Ленинчи комсомолдуң шефтеп турары 140 улуг тудугларның бирээзи ол. Эрткен чазын Волгодонскиге ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге даңзылаттынып тургустунган отряд шуут-ла съездиден аңаа чедип келген. Оон составынга эвилелдешкен алды республикалардан 325 оолдар, кыстар кирген.

Волгодонскиге чедип келгеш, бир-ле дугаарында эскерип каар чүүлүң болза, шаңнынчы тудугжу отрядтарның суг-ыштаан эрткен аныяктар. Хөйлеринде—Москва, Киев, Ташкент, Баку, Рига, Ростов... дээн бижиктер. Ол дээрге эки турачыларның келген хоорайлары-дыр.

Төп кудумчуга келгеш, комсомолчу штабы тып алдым. Ону сарыг баштыг шоваа [illegible] Анатолий Галкин баштап турар болду. Заводтуң тудуун үш чыл бурунгаар дөрт муң кижи эгелээнин ол чугаалады. Ам [illegible] 25 муң кижи бар. Оларның барык чартыы аныяктар.

Комсомолдуң XVIII съездизи аттыг отрядтың кежигүннерин кайызын тып ап болурул деп айтырарымга:

— Оларны тудугнуң аң берге участоктарындан тып ап болур. Отрядтың командири Георгий Фоменкога чеде бериңер—деп сүмеледи. Отрядтың ажылы-биле, аныяктары-биле ыяк таныштырып каар—диди.

...Хоорайның кудумчулары-биле бетон, демир конструкциялар, тудуг материалдары чүдүрген машиналар тудугнуң төвү — үлетпүр шөлүнче шуушкан. Мында баштайгы тудуг-суур калбарып, дээр шаар бедий үнген. Оларның аң улуг үжен гектар шөлдү ээлеп турар. Ында ам 400-тен 1200 тонна чедир чүък көдүрер күчүлүг краннарны, тускай дериглерни эптеп эгелээн.

Георгий Фоменко болгаш оон эштери мында ажылдап турар. Арматураны тудуштур каннап, улуг пресстиң таваа болур бетонну кудуп турар. Георгий боду тудугнуң эки школазын эрткен. Баштайгы башкызы Камның автомобиль заводунуң тудуунга эгелээн. Аңаа бызанчының, бетончунуң, арматуржунуң мергежилдерин чедип алган. «Атоммашка» амгы завод корпустарының орну куруг шөл турда келген. Организакчы аргаларлыын көргүскеш бригадирлей берген. «Атоммаштың» комсомол организациязы Фоменкону ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинче делегаттадып чоруткан, ооргаш Георгий комиссарчу отрядтың командири боол келген.

— Аныяк назыныыстың тура-сонгуу болгаш күжүвүстү чурттуң экономиказын көдүрериниге турасаадыр деп съездиге даңгыраглаан бис. Сөзүвүсту ээлеп шыдаар боор бис деп бодап тур мен. Отрядтың аныяктары шуптузу тудугжу, ажылдыр улуг—деп, аныяк тудугжу чугаалады.

Цехтериниң дедгеми, келир үениң реакторларының хемчээли, бүдүрүлге ажылын чорудуп турары—шуптузу кайгамчыг.

— Бистиң кижи бүрүзүнге тудугнуң ат-алдары улуг салдарлыг деп санаар мен. Мында ажыл-агыйжы байдал, куш-ажылчы [illegible], хөй талдынар чорутту тывылбырбас, а харын ажыл-ишти, идепкейлиг бодуруңун аргаларын тургузуп, тургулганы чедип алыры дээш чүткүлдүг өттүрар—деп, Фоменко уламчылады.

Тудугнуң шалыычы объектилериниң бирээзи — профессионал-техниктиг училищениң тудуу. Ону отрядтың [illegible] Садриддин Шамсутдиновтуң бригадазы тудуп турар. Ташкенттиң [illegible] доосаш, ол интернационалчы коллективти удурту берген. Бригадада даштчылар, бызанчылар, бетончулар бар.

— Бригаданың кежигүннери ажылдавышаан, өөренип турарлар. Комплекстиг бригаданы тургузар дээш даанып мергежилдерни шиңгээдип эгелээннер хөй. Бажыңны эгезинден төнчүзүнге чедир тудар апаар бис—деп Садриддин чугаалады.

Училище тудуун чорудуу шынгыы графиктиг—минута бүрүзүн камнап алыр дээш демисел чорун турар.

— Мурнакчы аргаларны шудургу шиңгээдип ап тур бис. Хоюдут бээрин салдан турду: ону этажтарже краннар чаңгыс паштап көдүрүп турду. Беш паштыг дизигин хары угда көдүрерин саналдадывыс. Тудуганы темпизи ам дүне безин суларавас—прожекторлар чырыында үш ээлчеглиг ажылдап тур бис—деп Садриддин уламчылады.

Фундаментти салып турда бригада чаа шылгараан. Ынаан бетон шуут саарлып тургаан. Кижи бүрүзү [illegible] ийи-үш мурнакчы бүгүдө турган. Отрядтың командирлер чөвүлели куш-ажылдың аныяк шалыгчыларының чарым черлеринче байырлыг бижиктер чорударын шиитпирлээн.

...Чаа хоорайның кварталдарын кезин чордувус. Оон чурттакчыларынга магазиннер, школалар, уруглар комбинаттары, кафелер туттунгулаан. Найырал паркының массивтары, чечектерни тараан.

Волгодонскиде чаа келгеннерге мергежил чедип алыр өөредилге төвүн ажыткан. Ажылчын аныяктарның үш школазы бар. Машина тудуунуң техникуму ажыттынган, политехниктиг институттуң филиалы ажылдап турар. Беш факультеттерде муң ажыг кижи өөренип берген.

— Улуг тудугларда аныяктарның өөрүшкү хөйнү кылып турар-дыр. А мында ажылдаар мергежилин [illegible] таарыштап. Өөредилгени уламчылаарынга бүгү таарымчалыг байдалдар бар—деп, тудугжу Владимир Юнусов чугаалаан.

Пис тудугжулар шуптузу [illegible] турар.

Нелли КЛЕВЧИХИНА.
(ПКА).

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫ — КОЛ УГЛАНЫЫШКЫН

Тюменьниң соңгу чүгүнүң чер адаанын байлаан ажыглаалга киирип эгелээн үеден бээр-ле сибирьжилер-биле азербайджан нефтичилерниң күш-ажылчы быжыг найыралы эгелээн. Азербайджан бодунуң эң эки тускай эртемниглерин чорудуп берген. Оларның хөй кезии экспедицияларны, бригадаларны, участоктарны удуртуп турганнар. Тюменьниң эң баштайгы …түлүг нефть фонтанының …гайында дыңнадыгны радист-геологтарның азербайджан дыл кырынга дамчытканы символиктиг.

Өннүктеривистиң деткимче-дузазын бистер амдаа доктаамал эскерип турар бис. Нижевартовскиниң, Сургуттуң, Нефтеюганскиниң нефть тывыш черлеринде Азербайджанның бүдүрүлгелеринге кылдынган дериглер эвээш эвес.

Бүдүрүлгениң ажылдынче, продукцияның шынарын бедидеринче угланыышкын кол угланыышкын болуп артпышаан дээрзин эш Л. И. Брежнев, Баку хоорайга Төрээн чурттуң шаңналын тыпсып тура, бодунуң чугаазынга ылавылап айыткан. Бистиң эргелеливис алдарлыг Самотлор нефтизин ап, сайгарып турар. Чыл келген тудум-на күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзүп турар. Кижилерниң мергежилин бедидери, мурнакчы дуржулганы, техниканың чаа чүүлдерин шиңгээдип алыры — бистиң курлавырлары бо. Эргеледиң бүгү тес бригадалары беш чылдың үш чылынын онаалдаларын күүседипкеннер.

Бистиң ажылывыстың ажыктыын бедиткен чорук чиг-эт тывыжын нурнап турар темпилер-биле чоруулар арганы тывышчыларга берген. Бистиң эргелеливистиң кирип турары «Нижевартовск нефтегаз» каттыжыышкынны чыл эгезинден бээр миллион хире тонна нефтини пландан ажыр алган.

В. ХЛЮПИН,
чер өрүмнээр ажылдарның бирги эргелелиниң начальниги, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады.
Нижевартовск,
Тюмень облазы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕРЛИН

Герман Демократтыг Республиканың ортумак школаларынга политехниктиг өөредилгени чорудa бергенинден бээр 20 чыл болган. 1958 чылда улус өөредилгезиниң системазынга бүгү республиканы хаара туткан дидим шенелдениң чылы болган. Оон ажыктыын эрткен чылдар көргүскен. Политехниктиг өөредилге сургуулдарның хөй нуруузунга школага өөренип тура-ла бодунга кол профессияны шилип алыр арганы берген.

Ам миллион ажыг үстүкү-класстылар политехниктиг өөредилгениң программазын ёзугаар өөренип турар. Школачылар үлетпүр бүдүрүлгелеринге барган, күш-ажылчы мергежилдиң баштайгы практиктиг кичээлдерин эртип, токарьның, слесарьның, механиктиң профессияларын шиңгээдип ап турар. Бүдүрүлгениң 30 муң дуржулгалыг мастерлери ол талазы-биле оларга дузалажып турар.

БУДАПЕШТ

Венгрияның «Хунгаротекс» дээр даштыкы садыг бүдүрүлгезиниң көрүлде залынга күскү болгаш кышкы чаа хевирниң хептерин көргүскен. Бүдүрүлгениң ол продукциязын оон Совет Эвилелинде чагыкчыларынга удавас чорудуп бээр деп турар. Ол хептерни амгы үениң негелделеринге дүүштүр кылган. Көргүзүлгениң организакчыларының бодалы-биле алырга, ол хептер эң негелделиг садып алыкчыларның сеткилинге безин тааржып болур.

Эрткен чылын Венгрияның пөс-таавы болгаш дааранылга үлетпүрү акы-дугма социалистиг чурттарже 300 ажыг миллион рубльдиң продукциязын үндүр саткан. Венгр бүдүрүлгелериниң болгаш оларның совет чагыкчыларының аразында садыг харылзаалары сөөлгү чылдарда онза таарымчалыг кылдыр тургустунуп турар. Бо чылын «Хунгаротекс» ССРЭ-же трикотаж кылыгларны, эр улус костюмнерин, херээжен тоннарны болгаш продукцияның өске-даа хөй-хөй хевирлерин садар.

УЛАН-БАТОР

Эрдэнэтте тудуп турар даг-руда арыглалының комбинадының бирги ээлчээнин тудуун бо чылын доозуп, ону графикти дыка мурнады — ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының хүнүнге чедир ажыглаалга киирер дээн. Моол индустрияның ол кайгамчык улуг бүдүрүлгезин тудуп турар моол болгаш совет тудугжуларының интернационалчы коллективи ындыг немелде хүлээлгени алган.

Чес-молибден байлактыг черге үндезилээш, моол болгаш совет ажылчыннарының дем каткан ажыл-ижи-биле перспективтиг үлетпүр районну тургустунуп орар Эрдэнэтти Моолда найыралдың чаа тудуу деп адаар. Бирги ээлчээн ажыглаалга киирип терге, бо комбинат чылда 4 миллион тонна руданы сайзырады ажылдаар, а 1982 чылга чедир оон күчүзү 4 катап немей бээр.

(СЭТА).

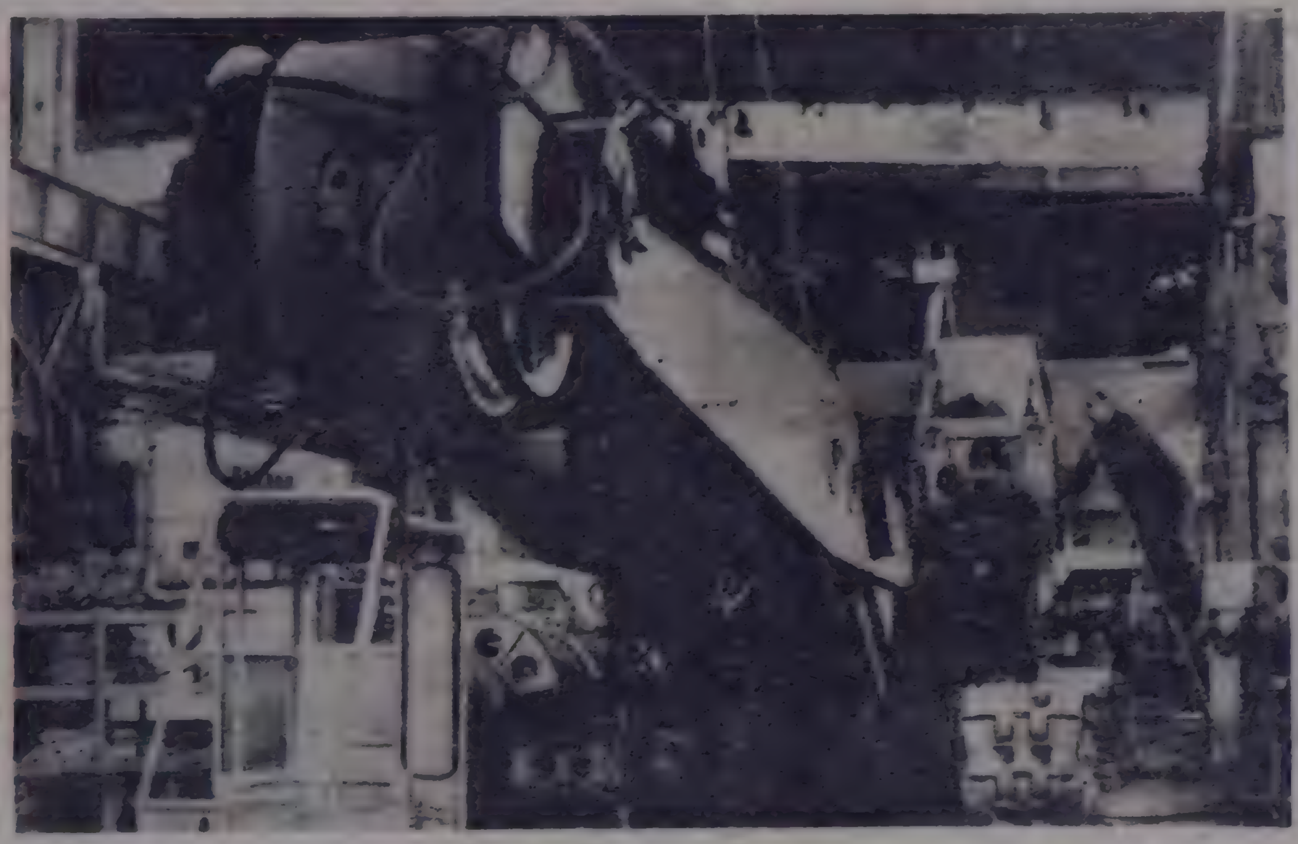

Герман Демократтыг Республика. Цейде хоорайда «Ценаг» заводтуң продукциязының чаа хевирлериниң бирээзи — ажылдавас черп чок «УБ 14—12» дээр экскаватор. Ону Шмидт демдээ-биле кылып үндүрүп турар.
Совет Эвилели ол бүдүрүлгениң тудуг машиналарын эң хойну садып ап турар. Өске-даа даштыкы чурттар база ол машиналарны күзелдиг-биле садып ап турар.
АДН—СЭТА-ның фотозу.

УЛУГ ДУЗА

ФРИТАУН. (СЭТА). Африканың национал хосталга дээш, расизмниң болгаш неоколониализмниң дозуу-биле чок кылыр дээш демисежип турар улустарынга Совет Эвилели бүгү талалыг ак сеткилдиг деткимчени көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага Сьерра Леоненде башкарыкчы Бүгү-улустуң конгрези партияның чиңгине секретары Камара-Тэйлор медеглээн.

Тайбың болгаш социал дептшилге дээш демиселдиң авангардында туруп турар Совет күрүне бодунуң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы-биле делегейниң дарлаткан улустарының национал-хосталгалыг демиселиниң кедурлүүшкүнүнге улуг арганы берип турар, хөгжүп орар чурттарның политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыглап турар.

Социал-экономика болгаш культура талазынга совет улустуң чедиишкиннери колониализмниң аар-берге уржуктарын ажып эртер дээш демиселге африка чурттарынга сорук киирикчи үлегер бооп турар деп, Совет Эвилелинге ачы-чоруктан чаңа берген Камара-Тэйлор онзалап демдеглээн. Сиерниң чуртукарбиле танышкылга Совет Эвилелиниң хамаатылары өске кандыг-даа чурттуң хамаатыларындан артык хостуг болгаш деӊ эргелиг, боттарының келир үези дээш сагыш-сыкастар дээрзинге бүзүрээр арганы берген деп, ол демдеглээн. Олар Конституцияның магадылааны ажылдаар болгаш дыштаныр, халас өөренир болгаш медицина дузаламчызын алыр эргелерин долузу-биле ажыглап турарлар. СЭКП-ның долгандыр өөн улустуң сырый каттыжыкан, ажылчы чоннарның күш-ажылчы кедурлүүшкүнү делегацияның кежигүннеринге онза солун болган деп, ол демдеглээн. Совет кижилер бүгү улустар-биле тайбың болгаш найыралдыг чурттазын, оларның-биле бот-боттарын билчириниң база кады ажыллажыганын байдалдарынга харылзааларны хөгжүдерин күзеп турар дээрзинге Совет Эвилелинге чоруп тургаш база бүзүрээн бис деп түңнелинде Камара-Тэйлор чугаалаан.

А. СУЧКОВ.

КИЛЕҢНЭЭШКИН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң ээлеп алган девискээрлеринде араб чон Египеттиң президентизи Садаттың Кэмп-Дэвидке дужуп берикчи дугуржулгага ат салганын килеңнээшкин-биле бурууу шаап турар.

Иордан хемниң барыын талазы эриинге бүгү-ниити ажыл соксадыышкыны болган. Бүдүрүлге, албан черлери ажылдавастаан, магазиннер, школаларны хаттан. Египет президентиниң дужуп берикчи чоруунга болгаш израиль ээлекчи эрге-чагыргаларының үүлгедиишкиннеринге удурланган чыскаалдар болгаш митингилер янзы-бүрү хоорайларда эртип турар. Наблус хоорайның чурттакчылары баррикадаларны тургузуп, Садаттың ёттыныкчы чоруун бурууладып турар плакаттарны бажыннар ханаазында аскан. Рамаллахка мурнуттуг чыскаал бооп эрткен. Оон киржикчилери палестин туктарны тудуп чораан. Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи Палестинаны хостаар организацияның деткикчээн ыйтырыгларны салып турган. Ээлекчилер чыскаалганнарны тарады сывырарынга боо-чепсекти ажыглаан.

Израиль эрге-чагыргалар улустуң килеңнээшкин чалтыын базар сорулга-биле Иордан хемниң барыын талазы эриинде чурттакчылыг суурларже немелде шериг кезектерин чорудкан. Ында комендант шагын тургускан. Рамаллах, Кальниля, Хальхуль болгаш өске-даа хоорайлар шериг лагери хевирлиг байдалче шилчээн.

ХАРЫН ЧИДИГЛЕНДИРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Моон мурнунда АКШ-тың күрүне секретары чораан Г. Киссинджер Эн-би-синиң «Парлалга-биле ужуражышкын» деп телевидение программазынга хүре чугаалааш мынча дээн: «Сөөлгү үеде АКШ-тың болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар дыка чидиглеңген. Оон чылдагааннарының бирээзи болза, ССРЭ-ниң күрүне тургузуунче АКШ-тың халдашкыны болур. Ажыы чок бо шүгүмчүлел АКШ-тың чедип алыр бодаан боттуг түңнелдеринге чедирбээн, харын чүгле ийи чурттуң аразынга дүшкүүрлүг чорукту чидиглендирген».

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың экономиказынга даштыкы капитал салыышкыннары дүрген өсүшкээн. Ол болза даштыкы кагжыкчыларның мөөнүшкынынга америк капиталдың турушталыың кошкап уламчылавышааның көргүзүп турары ол. Экономиктиг айтырыглар талазы-биле чазак бюрозунуң сан медээлерин ёзугаар алырга, америк акцияларның, күрүне облигацияларының болгаш даштыкы кижилерниң болуп турар үнелиг өске-даа саазыннарның өртек-үнези чүгле сөөлгү дөрт чылда бези—1974 чылда 95.4 миллиард доллар турганындан эрткен чылдың төнчүзүнге чедир 174.3 миллиард доллар чедир көвүдээн. Америк үлетпүрге даштыкы дорт салыышкыннар база ол үениң дургузунда дыка немей өскен — 25.1 миллиардтан 34.1 миллиард доллар четкен.

Иштики америк рынокта даштыкы капиталдың шаар халдаашкынының өзүүшкүнү делегейниң капиталистиг рыноктарында кагжыкчы демиселдиң ниити чидиглээшкининиң кезии болуп турар.

АГРЕССИЯ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛГЕ ЧАҢГЫС ЭП ДЭЭШ

ДАМАСК. (СЭТА). Туруштуг чорук болгаш удурланыышкын фронтузунуң киржикчилери чурттарының дээди демиселге эрткен чөвүлел хуралының документилери — «Политиктиг медеглелди», «Туруштуг чоруктуң болгаш удурланыышкынның национал фронтузунуң принциптерин», «чурттарының база албан черлериниң дугайында декларацияны» Сирияның найысылалында чарлаан.

Садаттың политиказы болгаш Кэмп-Дэвидке чугаалажыышкыннар түңнелдери — араб нациязы болгаш палестиннерге удур америк-израиль сүлчээниң уламчылаашкыны болур деп медеглеледе айыткан. Олар Чооккү Чөөн чүкке дүшкүүрлүг чорукту улгаттырган болгаш тайбынга база делегейге айыыл чок чорукка кыжаныгны таварыштырып турар. Кэмп-Дэвид дугуржулгалары — египет ёзу-чурумну национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге согуушкун болдур чепсек кылдыр ажыглап алгаш, араб делегейге база Африкага америк империализмниң болгаш сионизмниң дарлаашкынын догаар даар палбан хөделишкининиң кезээ болур, ол болза араб девискээрлерин ээлеп алыр, израиль ээлекчи күштер контролдаан колонияларны анда хевээр арттырар, а ол ышкаш Иерусалимни Израильдиң найысылалы кылдыр хуулгаар талазы-биле сионистчи планнарны Садаттың хүлээп көргени ол болур. Президент Садат Кэмп-Дэвид дугуржулгазынга ат салза-даа, Палестинаның араб улузун болгаш араб улустарны ниитизи-биле төлээлээр эргези чок деп медеглеледе демдеглээн. Ону барымдаалааш, Израиль-биле чарган дугуржулганы араб нациязы хамаарышпас кылдыр санаар, ону күш чок болгаш дүрүмге дүүшпес деп чарлаар, ол болза КНО-нуң Уставын, бо организацияның резолюцияларын болгаш делегей эргезин хажыдып турар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери Кэмп-Дэвид дугуржулгаларын ёзулаэн көөрүнден ойталааныы база Палестинаны хостаарының организациязы — араб-палестин улустуң кара чаңгыс болгаш дүрүм ёзугаар төлээлекчизи деткип турарының дугайын политиктиг медеглелинде чарлааннар.

Империализмниң, сионизмниң болгаш реакцияның араб улустарга удур бодалдарынга туруштуг чоруктуң болгаш удурланыышкынның национал фронтузун тургузарын декларация чарлап турар. Ук документиде айтып турары ёзугаар алырга, туруштуг чоруктуң болгаш удурланыышкынның национал фронтузу (НФСП) Чооккү Чөөн чүкте империализмге болгаш сионизмге удур демиселдиң мурнуку одуруунда туруп турар араб чурттарының чаңгыс эвилиин шынар талазы-биле чаа организастыг хевири болур.

Даараазындагы национал кол-кол сорулганы боттандырарын фронт хүлээнип турар:

1. Бодунуң ажыл-чорудулгазын араб чаңгыс эпти хандырарынче, бо чаңгыс эп дээш демиселди деткииринче, а ол ышкаш бо чаңгыс эпти чедип алырының оруунга таваржыр бүгү шаптыктарны чайладырынче; социал болгаш экономиктиг дептшилгениң эрге-ажыынга дүүштүр фронт кежигүннериниң аразында чаңгыс эптиң харылзааларын хөгжүдеринче угландырар.

2. Палестинаның араб улузунуң айтырыын араб нацияның кол айтырыы деп санаар. Фронтунуң кежигүннериниң чаңгызы-даа бо хулээлгелерден ойталаар эргези чок азы палестин айтырыынга, Палестинаның араб улузунуң национал болгаш төңгүлүг эргелеринге шаптык казар кандыг-бир базым кылыр эргези чок.

3. Бодунуң чаңгыс-даа метр черин бербейн база ол девискээрлерге хамаарыштыр национал бот-эргени хажытпайн турган, ээлеттирген бүгү араб девискээрлерин долузу-биле хостаар дээш демисежир.

4. Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин, бодунуң национал бот-тускайлан күрүнезин тургузар эргезин киириштир боттандырар хулээлгени бодунга алыр. Палестин айтырыын шиитпирлээринге хоралакчы хелелиишкинниң кылбас болгаш бо айтырыгга хамаарыштыр артык чугаа-соот үндүрбес.

5. Палестинаның араб улузунуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи — Палестинаны хостаар организация баштаан Палестинаның араб улузунуң чөптүг демиселин деткиир.

6. Араб шериг, экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг-курлавырларны кол дайзынга — сионизмге, империализмге болгаш колониализмге удур демиселди чорударынче мобилизастаар.

7. Акы-дугма күрүнелер-биле, Совет Эвилели баштаан социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле, а ол ышкаш сионизмге болгаш империализмге удур араб улустуң национал-хосталгалыг демиселин деткип турар бүгү күштер-биле найыралдыг харылзааларны быжыглаар болгаш хөгжүдер.

8. Африка чурттарында национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткиир, сионизмниң эвилелчилери болур сөөк-ңы ылгаар ёзу-чурумнарга удурланыышкынны көргүзер.

Фронтунуң кежигүннери күрүнелериниң баштыңнарындан тургустунар фронтунуң Дээди удуртулгазын, политиктиг болгаш информация комитеттерин, а ол ышкаш шеригниң чаңгыс аай удуртулгазын тургузар дугайын декларацияда база чарлаан.

ЧУРТУВУСТУҢ УЛУГ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

УКРАИНА: БТК—тудуг шөлү конвейер

— Харьковтуң № 1 бажың тудар комбинадының (БТК) коллективи он ийи каъттыг бажыңны хүүсаазындан бир неделя эрте дужааган. Бот-оруулга-чарылгалыг бүдүрүлге шуудуун тургусканы ол чедиишкинни болдурган. Ындыг шуудуг чаңгыс объектини тудуп, чепсеглеп турар янзы-бүрү бригадаларны болгаш инженерлерни, техниктерни каттыштырып турар. Оларга бүгү-ле чугула херектиг механизмнерни, багажа-херекселдерни быжыглап бээр.

Баштайгы монтажниктер панельдерни тургузар, оон соонда тудуштур дуназалаар болгаш бетоннаар ажылдарны күүседир. Олар даараазында каътче шилчий бээрге, электриктер сайгылган удазыннарын эрээлдерге шөөр, былаачылар, чазаныкчылар эжиктерни, соңгаларны, ваналарга кирип кылыр шкафтарны эптеп, таарыштырар. Квартираларны шевердээр ажылдарны дозулакчылар доозар.

Тудуг ажылында киржип турар организациялар тус-тус тудугларда тодаргайы-биле быжыглаттынган. Ажылчыннар чаа тудуг шөлүнге келирге, оларга херегжээттиннер материалдар белеткээттинген чыдар.

Материал чогуудан аңаа туруушкуннар болбазаның болгаш кижилерни билдилиг-биле ажылга таарыштыр тургусканының ачызында бажыңнарны үзүктелиишкин чок технологтуг ээлчештирип ёзугаар ай дургузунда чоорту дессараалап дужаар аргалыг болган.

Чыл эгезинден бээр шуудуг коллективи 12 чурттаглга бажыңнарын туткан, оларның бирээзин планнан дашкаар кылдынган. Келир чылын ындыг бүдүрүлге шуудугларын комбинаттың салбыр бүрүзүнге тургузары көрдүнген.

РСФСР: сугжуларның шалыпчы рейстери

Соңгу-барыын хем пароходствозунга беш чыл планын «Волго-Балт-179» теплоходунуң экипажы бир дугаарында күүсеткен. Бүгүн чыл дургузунда ажылдаар чурумче шилчээш, ол экипаж теплоходтуң иштинде-даа, кырында-даа шөлдерин ажыктыг ажылдап турар. Рейс бүрүзүнде үш чүс тонна хире немелде чүктү сөөртүп турар.

Чүк сөөртүлгезин шыңгыыраткан — экипажтың хөкерлер-биле, демир-оруукчулар-биле, автомобильчилер-биле тодаргай кады ажылдажылгазының түңнели. Чөвүлештингэн план ёзугаар ажылдаар чорук теплоходтуң причалга турар үезиниң үштүн бир кезиин кызырар арганы берген.

Бежен ажыг экипажтар амгы үеде графиктерин ажаан мурнай берген ажылдап турарлар. Чыл эгезинден бээр пароходствонуң судноларын пландан дашкаар чартык миллион тонна чүкту сөөртүпкеннер.

КИРГИЗИЯ: ирригаторларның салыышкыны

Енисей-Алатауның …ның арзын суглары чаа бетон бута дамчыштыр … Балтанны атлыг коллектив тарла шөлдеринче агып ээлей берген. Ам аңаа бүгү кедээ ажыл-агый культуралары суггаттыг шөлдерге тарыттынар.

Беш чылдың эгезинден бээр Иссык-Куль облазының ирригаторлары сес муң гектар суггарылгалыг шөлдерни чер ажылдакчыларынга дамчыдып берген. Ол шөлдерден кызыл-тастың Ортаазы Азияда эң-не бедик дүжүттерин ап турар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир бо облaска ам-даа он беш муң гектар суггаттыг шөлдер ажыглаалга кирер.

ТАДЖИКИСТАН: даг винограды

Республиканың суггарлынмас даглыг черлеринде виноград өстүрер үш совхоз тургустунган. Ол ажыл-агыйларның коллективтери күзүн виноград сывы олуртур шөлдерни белеткеп, ол ажылга техниканы кылбаа-биле ажыглап турарлар.

Даглыг черлерге виноград болгаш сад өстүрери — Таджикистанның кедээ ажыл-агыйында чаа угланыышкын. Гиссар дааның ийлеринге хөй чылдар дургузунда кылган шенелделер даглар бедерлеринге виноградтың, персиктиң, яблоктуң дүжүү суггаттыг шынааларга өстүргенинден вуду эвес болур дээрзин көргүзүп турар.

«Фахрабад» совхоз ам ушкү сезонунуң виноград чыылдазынче кирипткен. Ында дүжүт бир гектардан чүс центнер чедип турар.

Сад болгаш виноград ажылын дагларже шилчиткен чорук шынааларның суггаттыг черлеринге хөвең тарып өстүрер, 1985 чылда фруктулар болгаш виноград бүдүрүлгезин бүдүн чартык катап көвүдедир арганы берип турар.

(СЭТА).

АЗЕРБАЙДЖАН: бурунгу арга-арыгның «чаштанчызы»

Демир ыяш ССРЭ-де Өнүр Кавказтың шак бо республиказының чүгле олушкутуг субтропиктеринде үнүп турар дээр бадыткал-биле чөпшээрешпес үнделиинин ботаниктерниң хо… тывыжы берип турар. Азербайджанның Эртемнер академиязының ботаника институдунуң экспедициязы Куткашен районда демир ыяштың шыргай арыын тыпкан.

Ол шыргай Талыш дагларындан Соңгу чүкче үш чүс километрде тывылган — деп, профессор И. Сафаров СЭТА-ның корреспондентизинге дыннаткан. — Улуг Кавказтың ададган дагларында ол кижи эртип шыдавас шыргай хөй чылдарның дургузунда хонар үнүштерниң чайгаар бүтккен заповединги болуп келген. Ол ыяштарның ээдептиг кылдыр тудушкан бүдүктары сериглерге демейлежир, чамдык бүдүктар черже эглип баткаш база катап дазылданы бергилээн.

— Он, он ийи демир ыяштарның үннары каттыжып туттүү бээр таварылгалар бар — деп, эртемден чугаалаар. — Үш чүс чыл чедир назылыг ыяштар база тургулаар. Демир ыяшты калбаа-биле ажыглап турар, ол субтропиктерниң аажок шык черлеринге бедиин урелбес.

Ам удавас демир ыяштың тарап үнген девискаарын улам калбарар: оон үрезиннерин Ыраакы Чөөн чүкче, Украинаже, Латвияже чорудудаан.

(СЭТА).

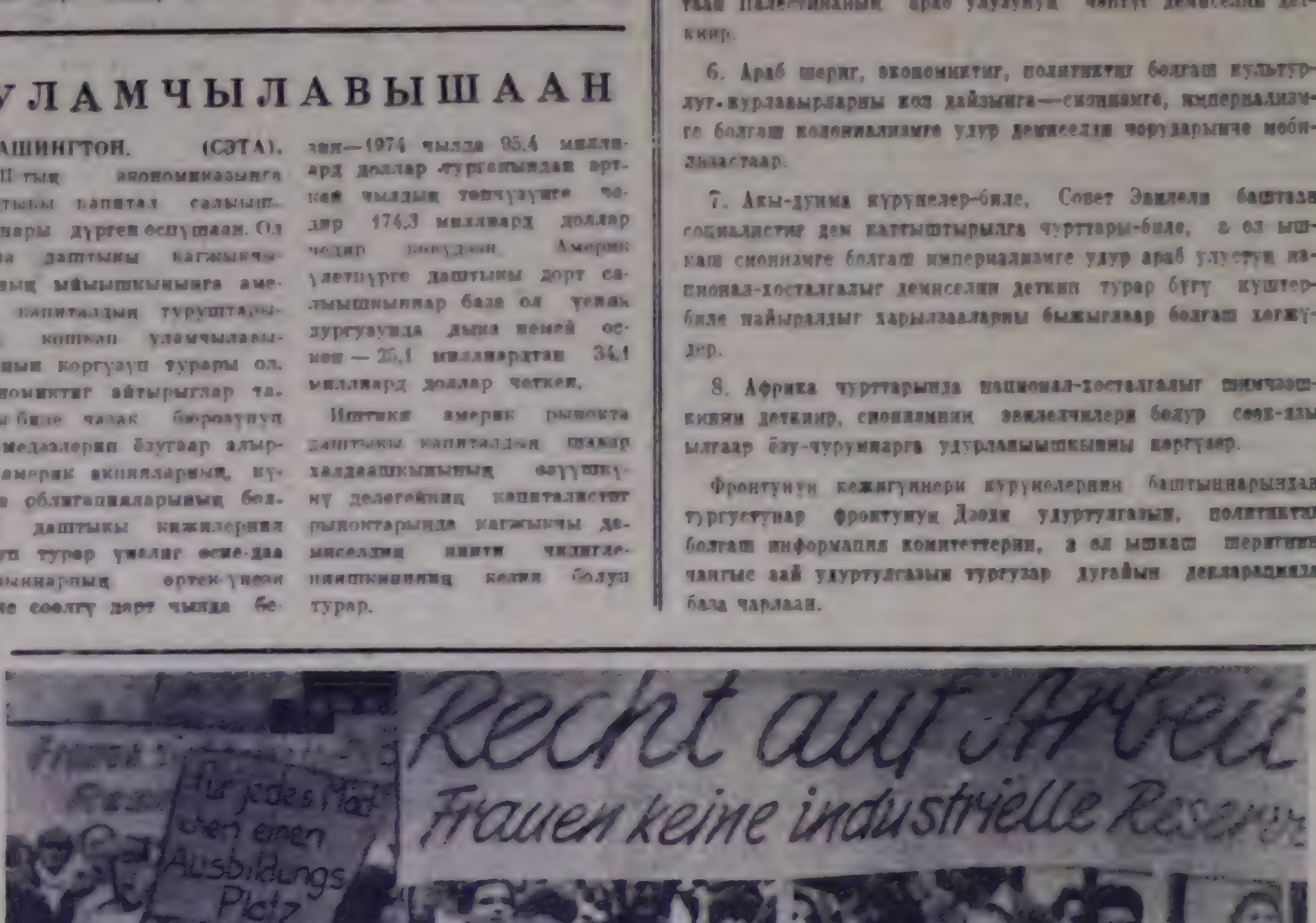

Германияның Федеративтиг Республиказының эң аар-берге социал-экономиктиг айтырыгларының бирээзи — херээженнерниң ортузунда ажыл чоктарның эң хөйү болуп турар. Херээженнер чурттуң ажылчы чоннарының чүгле үштүң бир кезии тургузар, Барыын Германияның ажыл чок барык миллион кижизиниң дең кезии херээженнер болу берген. «Херээженнерге ажылдаар эргени хандырып берген турар ужурлуг»— барыын-герман профэвилелдериниң негелдези шак ындыг.
ЧУРУКТА: херээженнерниң ортузунга ажыл чок чорукка удур Майнцеге болган чыскаалдың киржикчилери.
АДН—СЭТА-ның фотозу.

Бистиң календарывыс

ШЫЛГАРАҢГАЙ СОВЕТ ПЕДАГОГ, ЭРТЕМДЕН

Социалистиг Күш-ажылдың Мааадыры, Украин ССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү, Павлыш ортумак школазынга 23 чыл иштинде уzук чок директорлап чораан Василий Александрович Сухомлинскийниң амыдырал-чуртталгазы, педагогиктиг [illegible] үзел-бодалдары чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын ынчангаш социалистиг чурттарда база дыка сураглыг апарган.

1918 чылдың сентябрь 28-те украин тараачын кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. 17 харлыындан-на башкылап эгелээн. 1939 чылда Полтава педагогиктиг институтунуң филология факультедин [illegible] педагог [illegible] мурнунда чылдарда-ла В. А. Сухомлинскийниң кижизидикчи шинчилелдерин эгелээринче алдавал турган. Бичии уругларга көнчүг чоок, оларның-биле аралажыксаар турган. Эге школага өөредикчи [illegible] билип эгелээн. 1941—1942 чылдарда В. А. Сухомлинский Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип чораан, ара-биле балгаткан [illegible] катап уламчылап, 1947—1970 чылдарда Павлыш [illegible] директорунуң [illegible] келген.

В. А. Сухомлинский 38 номну, 600 хире эртем-непторелдиг чүүлдерни, чагыг сөстерни, уругларга 130 хире чугааларны, тоолдарны чогаадып, [illegible] чамдыктарын безин адаарга [illegible] «Школачыларның коллективин кыдыр кижизидери», «Школачыларның совет патриотизмге кижизидери», «Кижиге бүзүрелер», «Берге салым-чолдар», «Хамааткының төрүттүнгени», «Павлыш ортумак школазы», «Сеткил-чүрээм [illegible]» [illegible] деп номнарын башкы [illegible] эртем-билиг таламылар [illegible] номнарда көрдүнген аймыраг [illegible] ступазын херелилеп турар. [illegible] кижи, чүгле чээрби хире чыл иштинде, мынча хөй ажылдар талазы-биле шинчилелдерни кылгаш, олу түңнеп сактарын ажылдааны шаптыр-ла кончугаймык. Ол бо ажылдарын өөрениш шинчи [illegible] эртемден-даа эвес, харын кедээ башкы, школа директору. Оон шак бо хире үредикчилер [illegible] үжелезин кайдал, кайын күш ап сорук кирген?

Шылгараңгай улусту башкылап [illegible] уругларга ынакшылдың үзел-бодалы-биле [illegible].

«Уругларга өөрүшкү, ыржымнарны, дүвүредилгени, муңгаралым аныяк-толдер-биле холбашкан. Өөреникчилеримни [illegible] өөрүшкү-биле уткуп ужур мен. Оларның ужурашкан [illegible] сеткилинде маңаар мен. Дүпекиниң ниң, үш-даа шакта оттуп келгеннер, уруглар дүтемин бодап, [illegible] соңгурган амыраар-даа. Ассымо чок, чааскаланырган, муңгарган чаңгыс-даа кижи совет уруглар аразынга турбазынга хаты бүүрер оон хан [illegible].

Ол бичии уругларның шупузунга ынак чораан. Чамдык [illegible] эки өөредилгелиг, чараш, дыңнангыр, угаангыр-сагынгыр уругларга ынак болгулаар. В. А. Сухомлинский чүгле оларга эвес, а харын ааныкчаа, мозу-бүдүш, хевир-дүрзү [illegible] чоктарга-даа ынак чораан. Оларны часкыдып, эргеледип, [illegible] дээш оскустерниң адазы, казызыраашарның өңүү болуп, сагыш-сеткилиниң одубиле чылдып чораан. Бодунуң бир номун «Сеткил-чүрээм ажы-төлге бердим» деп адаан. Ындыг ат шылгараңгай улусту башкының коммунистиг [illegible] дүгүшкен.

Эртенги даң хаялазын уткууру, кежээки хүннүң аяннынчак херелдерин, дүпеки чивеңнешкен сылдыстарны [illegible] хову-шөлдерде дириг амытаннарның каттышкан үнүнүң аялгазын дыңнаары, хыыш дег ак, куштар дег [illegible] магадаары — төрээн бойдузунуң каас, янзы-бүрү чуруммаларын [illegible] сагыш-сеткилин хайныктырып, оларның угаан-бодал сайзыралынга күштүг салдарлыг болур.

Уругларны эртем таласы-биле чаны, быжыг, билиг [illegible] Ындыг-даа болза бисте чамдык кажыдышкыннар бар. Чүгле билиг бээринче, ону уругларга доктааттырарынче база башкыларга хажык чокка катап чугаалап бээринче бүгү күштү салып турар [illegible] таланыг. Оон уламындан чамдык [illegible] бирле чөвүлап, [illegible] ыр-ыры бээр чамдык эвес. Оон бир ноп чылдагааны В. А. Сухомлинскийниң школазында [illegible] дап, хоолдурту бодал-үзел [illegible] ларга күүседири берге ынапла кылыр онаалгалар-биле чүдүр [illegible]. Бичии уругларны өөредилгеге хоорту белеткээр. Ону боттап [illegible] Сухомлинский «[illegible]» ады харлыг уругларга органнизастаан. Өг-бүлезинге чурттап турган чаш үезиниң чаңчылдарын дораан үреп, чок кылдырып бербейн, бойдусче селгүүстээшкиннерин ажыглап, уругларның кадыкшылын, турасоруун быжыдып, номчуга [illegible] сонуургалдыг болурунга ол хоорту белеткеп турган.

Педагогика судур эвес, а ээлиг эртем, башкы анаа хайгааракчы, кадарчы эвес, а өзүлүг башкы болур дизе дыка хөй нарын айтырыгларга харыыларны дилээр шуутуг [illegible] өзүп турар [illegible] нарыне кичээнгей салбас, а [illegible] сонуургаар. Чамдык уруглар чүге өөрүндем хоорлуксаарыл, ниң оол боттары оппан, чугаалаксаарыл? Бо чижектиг айтырыгларга харыылап турар апарыксса, ынчан өөредилге-кижизидилге өзүлүг-ла башкартынар, эртемге үндезилээттинген апаар.

Чамдык башкылаа: чүге кижээге каттырдың? Школачы кижи ынчаар чурум үреп болур бе? деп өөреникчилерин бамысаатылдаар. Шынында өөреникчи өжегээр каттырбаан, чылдагаанын ол билбес. Чүү деп харылаарыл ол. Ынчап [illegible] дир, чүве тоовас, туразы улуг [illegible] каттырганыи башкы эки билип [illegible] ол. Өөреникчилерни ол эки билир ужурлуг. Ынчап [illegible] ажаар. Оон башка хорнок.

Школа биле ада-иелерниң харылзаазын чаа хадаже ко[illegible] Павлыш [illegible] ынчап. Ада-иелерниң университедин организастааш, аваз педагогика болгаш психологияның эртемнерииниң талазы-биле 200—250 шактың өөредилгезин чорудуп турарын чедип алганнар. Ол өөредилге бичии-ле уруглары бар чыл болгаш школага кирер ада-иелерни хаара тудар. Ада-иелер-биле [illegible] чыл турар.

Уруглар ада-иезинге, өг-бүлезинге өөрүшкү, аас-кежикти, найыралды өөредилгезин-биле, школачы амыдыралы-биле быжыглаар дээрзин В. А. Сухомлинский демдеглеп турар. Өөреникчилер ада-иезин [illegible] дээрзин чамдык школа коллективтери уттуп турар. Ынчангаш ада-иелерни [illegible] бадсырадыр, оглу, кызынга удур дошкун хөйнүгелер [illegible] рыныг албадагылаар чоруктар бар. Ада-иелерге уругларының чүгле четпес талазын дамчыдар. Оон уламындан уруглар [illegible] та-даа хүндүткел, ынакшыл, бүзүрелин чидирер.

В. А. Сухомлинский — [illegible] мергежилдиг кижизидикчи. Ол болуну чаартыкчы педагогтуг идей-бодалдары-биле болуп долганныр ажыл-ишке бердинген [illegible] ралдыг коллективи тургускан.

Ол школа директорунуң ролюн бедик-биле үнелеп көдүрген. Школа директору бирги, аң эки кижизидикчи болур. Ол өөреникчилерни башкылар дамчыштыр кижизидер, а башкыларны кижизидериниң эртемнигге, уран мергежилдиге [illegible] директоруң шуут киржилгези удуртулганың эң чугула талазы деп чүвени В. А. Сухомлинский онзалап чораан. Директор чүгле кижизидериге өөредип, а боду уруглар-биле дорт харылзаа [illegible] турар болза, ол өзүлүг кижизидикчи эвес апаар. Аңаа [illegible] уругларны ол школага боду белеткээш, оларның-биле школаны доозукке чедир кижизидиг [illegible] турган.

Мурнунда [illegible] сиципниң үлегерчижектиг дуржулга бүгү башкылаар [illegible] не бадыткаттынып ол негеп чораан. Чүгле ындыг дуржулгазын [illegible] ге ажыл-ишче үлегерниг башкы [illegible] деп чүвени ол болууну амыдыралы-биле чорудуп. Чамдык директорларның, методистиг башкылардың, эртемденнерни, тодарган кижизидикге [illegible] ниң деңнели анаа башкыларынның кыдыр болуп турарын ол чоптуу-биле шүгүмчүлеп чораан.

В. А. Сухомлинский класс удуртукчузунуң ажылын школада эң-не харыысалгалыг хүлээлгелерниң [illegible] бедик үнелеп, боду ону хаптааш [illegible] тын, дынын харамнанмайн күүседип чораанын билир бис. Ынчангаш ол чүгле эки удуртукчу эвес, а өзүлүг башкы [illegible] жилин бодунга синдиниткен. [illegible] [illegible] биле бичии академия деп чамдык эртем ажылдакчылары аңаа туруп дыка шын утка иберелтинген. Ол боду педагогика эртемнерниң кандидады, башкы бүрүзү [illegible] ажылдап турар. Мораль, [illegible] эстетиктиг кижизидилге-биле сырый холбаа, уругларны уран чүүлдүң чараш, тааланчыг, хамнышкынның шыырлары чүгле билир эвес, а харын чогаадыр, амыдыралга [illegible] таксаныыг хөөннерни [illegible].

[illegible] «эртемдеп», ак сеткилдиг коммунист, могаг-шылаг чок башкы В. А. Сухомлинскийниң [illegible] кижизидилге [illegible] биле ниң дуржулгазы совет педагогика эртемнериниң сайзыралынга улуг салдарын бооп турар. Ол делгелиг делегей педагогиказының болгаш совет педагогика эртемнерииниң оон мурнунда чедип алган бүгү [illegible] шиңгээдип, аңаа бүгү талазы-биле дамыскан.

В. А. Сухомлинскийниң педагогиктиг [illegible] совет [illegible] сырый [illegible] кижизидилгениң хереэнго [illegible] кижизидилге ажылын бедик [illegible].

К. САЛЧАК,
Кызылдың педагогиктиг институдунуң педагогика болгаш психология кафедразының эргелекчизи, педагогика эртемнериниң кандидады.

«ВАТТОДАН ДАВИДКЕ ЧЕДИР»

МОСКВА. Күрүнениң А. С. Пушкин аттыг уран чурулга музейинде «Ваттодан Давидке чедир» деп делгелге ажыттынган. Ону Францияның музейлеринден чыгган.

Делгелгеде Францияның 60 ажыг музейлериниң 114 чуруктарын делгээн.
ЧУРУКТА: делгелгеде.
А. ЧУМИЧЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

СУГ АДААНЫҢ ХЕНЗИГ ХЕМЕЗИ

Акваланг кедип алгаш далай өзээнге чоруурга дыка солун! Ынчалза-даа оон чекпес чүвени чорууштуң сөөлүнде болгаш ырадыр көрүп [illegible]. Суг адааның шинчилекчилеринге дүвүлер соругга-биле Москваның ужар чүүл институдунга суг [illegible] ... «Шельф» деп адап каан. Ол хемежигешке кым-ле кижи [illegible] чораа чорурга суг [illegible] ... акванавтар суг дүвүнүң [illegible] бөлбектерының [illegible] ... Акванавтар сугнуң дүвүнге тепсеп турар-даа, дедир кирип [illegible] ... Москвага эртем ажылдакчының эртемнериниң [illegible] деп делгелгеге улуг чедиишкиннер-биле көргүстүнген.

(«Труд» солундан).

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынарының киржикчизи, персоналдыг пенсионер Леонид Иванович Дмитриев-биле аңгы үениң ончак салгалының төлээлери — хоорайның чамдык өөредилге черлериниң студентилери Алдан-Маадыр аттыг чурт шинчилел музейинге ужурашканнар. Студентилерден аңгыда Кызылдың № 1 школазының үстүкү класстарының өөреникчилери база аңаа киришкеннер.

Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынарының чылдарында ак гвардейжилерни чылча шаварынга база немец-фашистиг эжелекчилер-биле удур демисежиге бодунун киржилгезин [illegible] дугайында Л. И. Дмитриев аныяктарга сонуургаткан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ШЫДЫРАА

БАГИО. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш А. Карпов биле В. Корчнойнуң аразында шыдыраа маргылдаазының [illegible] 28 кош соонда хайын боол тенген. А. Карпов чурнавылаан. 1:2 [illegible] арткан.

* * *

ПИЦУНДА. (СЭТА). Херээженнер аразынга шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаазы Майя Чибурданидзениң [illegible] чедип алыры арткан. 13-кү салыгда, Чибурданидзе 68-[illegible] Нана Гаприндашвилиниң [illegible] 7,5 [illegible] апарган.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Уругларга концерт.
11.40—«Дег станциязы». Уран-чечен телефильм.
12.45—«Бедик демир кырлакчылары». Фильм-концерт.
13.10—16.00—Частар.
16.00—«Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте» Кинопрограмма: «Океан чоогунга ужуражышкын», «Дугуй кырында тараа», «Тапшкыннар, Омск», «Ямалче углаашкын».
16.55—«Профессия-биле таныжылга». Металлистер.
17.25—Белоруссияның күрүне филармониязының артистериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.30—«СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга.
18.55—«Челээш». Башкының хуннүнге тураскааткан [illegible].
19.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Я. Поола мрааар». Таллинден дамчыдылга.
20.15—«Бистиң тайылбырывыс». Дамчыдылгагы политиктиг тайлбырлакчы Ю. А. Летунов чорудар.
20.[illegible]—Футбол талазы-биле УЭФА-ның кубогу. «Наполи» (Неаполь) — «Динамо» (Тбилиси). Италиядан дамчыдылга.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—Н. Л. Андрониковтуң торулдунган хүнүнден бээр 70 чыл болганынга. «Невскийже ээп келгени». Телефильм. Эге сөзү К. Симонов-туу.
23.55—01.30— «Улуг симфония оркестриниң шагы». Төнгенде — медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—«Харыылаар. горнист!»
18.45—Хол бөмбүүнүң талазы-биле делегей чемпионады. Эр кижилер. Италиядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Нигранның магии». [illegible]
19.50—«КАН-ның экраны». Дамчыдылга.
20.05—20.10—Чарлалдар.

Номчукчуларның чагааларындан

ЭКИ ЭГЕЛЭЭН

Аныяк коммунист Надежда Чалзып «Тоолайлыг» совхозтуң салбыры Ча-Суурнун хлеб бажыңын чериниң эргелекчизи [illegible] ажылдап турар. Оон коллективи үш-ле кижиден тургустунган. Ынчалза-даа олар улуг ажылды бүдүрүп турарлар. Суурнуң [illegible] хлеб-биле үзүктел чок хандырылгалыг.

Оон ангыда мал чемниң белеткелинге база ажылдап келгеннер, уруглар азбан чорза-даа хлеб-биле үзүксел чок [illegible].

Аныяк коммунистиң ажылдап эки эгелээн. Эш-өөрү бистер аңаа чаа-чаа чедиишкиннерни күзээр бис.

Т. МАЙНЫТЫ.
Өвүр район.

28 ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Зоя Мукуевна Биназына Эрзин районунуң кайы-даа совхозтарында улуг, бичии хөй кижилер таныыр. Оон күш-ажыл дептериниң көөрге, чүгле школа столовайзының повары, уруглар садының повары деп билип каан, а күш-ажылының стажын санаарга — 28 чыл. З. Банзай 1949 чылдан эгелээш Эрзин районунуң Нарын, [illegible] ажылдааш, 1974 чылдан бээр Бай-Дагның ясли-садта поварлап турар.

Ажылдап келгениниң үезинде [illegible] ол хөй-ниитениң хүндүткелин чедип ап, школаларның адми[illegible] рындан удаа-дараа шаңнал, мактаалдарны ап келген. Күрүне хандырылгазында турар [illegible] терериндеп аңгыда, боду чеди [illegible] бирээн болуп чоруур эртемниг кижилер. кыдыр ол өстүрген. Оон оолдары болгаш [illegible] кан. Хеймери безин 18 харлыг.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.
Эрзин район.

ПОЧТА, ПОЧТА...

Бора-Тайга сууруга почта салбыры ажыттынгандан бээр чыл ажып турар. Салбыр [illegible] чурар [illegible] көрзээн. Ук коллективте үш кижи турган. [illegible] гелекчизи, почтаны болгаш [illegible] чыл.

Ындыг болза-даа солуннар заңерлинге 2-3 хонгаш чедип турар. Оон ыңай телеграммалар [illegible] туур өй-шаанда четпейн барылаар таварылгалар бар. Со[illegible] хүлеринге чогуур өй-шаанда чүге барбаан турарыл дизе, салбырның ажылдакчыларының хүн чуруму четче ажыттлавайн турарынга.

С. САРЫГЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

* * *

Бистиң Бай-Даг сууруң чурттакчы чону эрткен чылын солуннарны болгаш журналдарны хөйү иштикээйлиг чагыдып алган. Ынчалза-даа чагыдып каан солуннарның болгаш журналдарның чедирилгези багай. Чагыдыкчыларның хомудалы бола дыңналыр. Мен бодум [illegible] «Союз» журналды чүгле дөрт номерин алдым. Өскелери келбээн.

Почта чедирилгезиниң бир ажыжиген турар чоруу, почта ажылдакчыларының солуур чоруунда. Бо чылын салбыр эргелекчизи үш катап солушкан.

З. МАСКЫР.
Эрзин район.

МУЗЕЙНИҢ ШЫГЖАМЫРЫ

Чадааның № 3 школазында [illegible] музейи ажыттынганы-ла ам үш чыл ажып турар. Бо кыска үүсаачын иштинде музей төөгүнүң [illegible] чыып чоруткан.

Музейниң ажылын башкы Михаил Васильевич Борбай-оол удуртуп турар. Эдилелдер [illegible] гаш республиканың өске школалары-биле харылзааның өөреникчилерден тургустунган [illegible] кылып турар. Ук чөвүлел Кызылдың № 1, № 4, Саглы-Сайлыг, Суг-Аксының школалары болгаш Ленинградтың [illegible] ны-биле харылзааны туттунушаан, эдилелдер солчулгазын кылып чорудуп турар.

Музейде эң эзбек чүүлдер: эрги акшалар, мөңгүн [illegible] болгаш төөгүнүң чуруктары. Англияның, Эфиопияның, Туркияның, Непалдың, Австралияның болгаш Европа чурттарының шуптузунуң копеектери бар. Оларның эң уруу падлалы 1806 чылда үндүрген англи чоос бооп турар.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Чулдумович Тамдынның удуртулгазы-биле [illegible] (судурлар) аңгы-аңгы жанрлар аайы-биле аңгылаттынган. Шак [illegible] соодалдар болгаш төгрелер бары бо аңгылаашкынның түңнелинге илерээн.

База бир «хөөмүннарның» бирээзи Тудаңныг бо кылбыр [illegible] орус самовар бооп турар. Оон паазы 108 хар. Бо [illegible] бурт-[illegible] эки черни (үнелээли) ап, 5 удаа шаңнаткан.

[illegible] эң солун чүүлдер 1930 чылдар үезинде РДО (республиканың дузалал организациязының) [illegible] дугайында документилер бооп турар. Оон аңгыда [illegible] Ада-чурттуң дайынының дугайында [illegible] ривистиги эрткен оруун тө[illegible] турар.

Эрткен өөредилге чылында музей 34 хире янзы-бүрү [illegible] ап, он ажыг отряд [illegible] сес класстарын музейге эртирген.

Амгы бо хүннерде музей чөвүлели Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскааткан стендилерни кылып, чаа план езугаар ажылдап кирипкен.

Музей чөвүлелиниң даргазы С. Семис-оол бо ажылче улуг кичээнгейни салып, чөвүлелди бедиктиг удуртуп турар. Бо өөредилге чылында «Тыва улустуң [illegible]», «Тыва [illegible] чернивисти өөрениил тур[illegible]», «Тыва [illegible] херексел дери» деп аттарлыг түскай коллекцияны кылыр музей чөвүлели планнап турар. Музейде амгы үеде [illegible] 1600 янзы-бүрү экспонаттар хаара туттунган.

О. ШУҢНЕЙ.
Чөөн-Хемчик район.

СУГ АДААНДА ОГОРОД

Приморье край. Миноносок муңгулауда далай моллюскалары өстүрер талазы-биле чуртта эң баштайгы далай фермазы ажылдап турар. «Посьет» деп шенелде баазазы миллион-миллион бичии моллюскаларны өстүрүп турар, оларның чемгир шынары дыка бедик. Кулинар оон 200 ажыг янзы-бүрү чемнерни белеткеп турар.

Эртемденнер болгаш практиктер далай капустазын, трепангыларны, устрицаларны өстүрериниң биотехниказын ажылдап кылып турар. Суг адааның фермалары экономиктиг улуг ажыкты берип турар.

ЧУРУКТА: далай фермазы.
Ю. МУРАВИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

Редакторнуң оралакчызы Н. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харабат аймактың чажыды» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыышкы» 9.30, «Не». 11.00, 15.10, 17.00, «Прокаженная» 12.50, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Неделя санында нуда лужер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кампа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызылдың педагогика институдунуң математика кафедразынга Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединге кирерин күзээннерге октябрь 15-тен эгелеп бот-өөредилгелиг белеткел курстары ажылдап эгелээр. Курстарга 10 класстың өөреникчилерин болгаш ортумак школа доозкан кедээ аныяктарны хүлээп алыр. Курстарга өөренири хостуг. Курстарга кирери-биле математика кафедразының эргелекчизинге бодунун чурттап турар черин айыткан билдириишкинни кирер. Билдириишкиннерни октябрь 10-га чедир хүлээп алыр.

Математика кафедразы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-25-34, 2-21-28, харыысалгалыг секретарьның 2-23-25, секретариаттың 2-25-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-74, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж [illegible]. Чагыг [illegible].
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгы талазы-биле эргелекчизиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчулары, бажың № 1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 227 (10824) | 1978 чылдың сентябрь 29, пятница | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 2 коп.

«Салют-6»—«Союз-31»: программага дүүштүр

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков Чер чоогунуң космос делегейинге 104 хонук ажылдаан.

Орбитада «Салют-6» — «Союз-31» эртем-шинчилел комплекизиниң экипажы сентябрь 27-де долгандыр турар бойдусту шинчилээр программаны күүседирин уламчылаан. Чижээ, орбитадан космиктер Памирниң кырынга ужуп турда, космонавтылар гляциологтарның чагыы езугаар ында харның болгаш доштуң байдалын хайгаараан.

Телеметриктиг медээлерниң болгаш экипажтың клеткелдерин езугаар алырга, «Салют-6» станциязының болгаш «Союз-31» корабльдың борт системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыкшылы байдалы эки.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң даргаларының бирээзи У. Веритини болгаш чөвүлелдиң президентизи М. Форрестолду хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң даргаларының бирээзи, АКШ-тың садыг-үлетпүр бөлүктериниң кооперативтиг тейлеекчизи У. Веритини болгаш ол чөвүлелдиң президентизи М. Форрестолду сентябрь 27-де хүлээп алган. ССРЭ-ниң Садыг министерствозунуң чалаашкыны ёзугаар олар Совет Эвилелинде келгеннер.

Ажыл-херекчи болгаш боттуг будушке эртген тодаргай беседаның үезинде ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында садыг-экономиктиг харылзааларның айтырыгларын чугаалашкан. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың садыг-үлетпүр бөлүктериниң төлээлекчилерин каттыштырган америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлел ийи чурттуң аразында садыг-экономиктиг харылзааларны чогуммаарынга чугула база ижеңейлиг фактор болуп турар деп, Л. И. Брежнев демдеглээн. Ол сорулгазын чедип алыр төлээде, амгы байдалды садыглажылганың талазынга немелде мооңдактар тургузары-биле нарылышатпайн, харын бар мооңдактарны чайладыры негеттинип турар.

Каттышкан Штаттар-биле кайы-кайызынга ажыктыг садыг харылзааларны калбартыр дээш ССРЭ чайгылдыы чок туржуп турарын база ынзалап демдеглээн. Экономиктиг харылзаалар ол чорудулгага чугула чүүл болган турup болур ийик. Совет тала бо чүүлге хамаарыштыр ат салдынган документилерни барымдаалап үргүлчүлеп турар, ынчангаш америк талазы база дикчалдыр кылырын манап турары билдингир.

У. Верити биле М. Форрестол хүлээп алганы дээш Л. И. Брежневке өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш Совет Эвилели-биле кайы-даа талага ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге АКШ-тың садыг-үлетпүр бөлүктериниң сонуургалдыын демдеглээннер. Ийи чурттуң аразында садыг-экономиктиг харылзааларны чогуммаарынче угланган күжениишкиннерин америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлел салып уламчылаар апаарын олар ынзалап демдеглээннер.

ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, америк-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң совет талазынын даргазы, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министериниң оралакчызы В. Н. Сушков, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров олар киришкен.

КҮҮСЕЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң айытканы социал-экономиктиг программаның сорулгаларының шыдыы болгаш аажок улуг хемчээлдиг бүгү организакчы база политиктиг, ажыл-агыйжы ажылды үениң негелдезиниң дециелинче бедидериниң эргежок чугулазын, ажылдың ленинчи стилин, удуртулганың урап аргазын шудургу шиңгээдип алырын негеп турар. Күүселдениң хыналдазын контрольдаары болгаш хынаары ажылдың ленинчи стилиниң эң чугула кезээ боорап турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын удуртулга болдурган, СЭКП Кызыл хоорkому, райкомнар база «Тыва дат-дүгү тудуг» эргелелинде, «Тыва кобальт» комбинатта парткомнар партияның болгаш чазактың директиваларының, үстүкү партия органнарының болгаш боттарының шиитпирлериниң күүселдезин организастап хынаары сайзырангайжыдарынче улуг кичээнгейни салып турар апарган.

Күүселдениң хыналдазын организастаарынга коллективтиг органнарның ролю өскен. Шиитпирлер күүселдезин дээш доктаамал контрольду чорудары хөй-хөй партия комитеттериниң ажылынга кол чүүл болу берген. СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң бюрозунуң ажылын манаа чижекке кирип болур. Бо чылдың 8 айларында манаа райком бюрозунга чугаалашкан ниити айтырыгларның 40 хире хуузун мурнунда хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин хынаарынга холбаштырган.

СЭКП Кызыл хоорkомунуң, Чөөн-Хемчик, Кызыл райкомнарының бюроларының ажылында бо талазы-биле база-ла тодаргай эки чүүлдер бар. Бо партия комитеттеринде доктаалдарның күүселдезин дээш контроль карточкаларын тургускан, хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин организастаар талазы-биле киидистер планны кылып турар. Доктаалдарны боттандырып турарының дугайын аппараттың чөвүлел хуралынга, партия хуралдарынга доктаамал сайгарып турар.

Күүселдениң контрольдаар ажылды партия комитеттери ам планныг ёзу-биле чорудуп турар апарган. Чамдык партия комитеттериниң бюроларының база киидистериниң перспективтиг-даа, агар-даа планында мурнунда хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаарының айтырыглары кол черни ээлеп турар. Ол чорук четпестерни баш удур илередип, сагындырар, айыттынган сорулгаларны күүседиринге тывтын келген бергелерни чогуур өйүнде эскерер, ажыл-херекти планныг ёзу-биле эккижидер арганы берип турар.

СЭКП хоорkому болгаш райкомнары күүселдениң хыналдазын сайзырангайжыдарда партия эге организацияларынга даянырын оралдажып, партияның үстүкү-даа, адаккы-даа органнарының контролюн дүүштүрүп, коммунистерниң идепкейин калбартырып хандырып турар. Каа-Хемниң «Енисей» совхозта партия эге организациязы партийжи үстүкү органнарның болгаш бодунуң доктаалдарының күүселдезин контрольдаарын ажыл планынга кирип, оларны боттандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылып турар. Контрольга алган доктаалдарга тускай карточканы кылгап, доктаалдарның күүселдезин организастаар харыысалгалыг кижилерниң дыңнадыгларын партбюрога доктаамал ап, күүсеттинген чүүлдерни контрольдан ушта бижип турар. Бүгү-ле партия хуралдары мурнунда хүлээп алган доктаалдарының, коммунистерниң шүүмчүлелдериниң болгаш саналдарының канчаар күүсеттинип турарының дугайында информация-биле эгелеп турар.

Кызылдың харылзаа белдиринде, республика типографиязында, Бии-Хемниң «Өөк» совхозта болгаш өске-даа чамдык коллективтерде партия эге организациялары шиитпирлер күүселдезин контрольдаарын багай эвес боттандырып турар.

Үндүрген шиитпирлерни боттандырары дээш контрольду чорударынга улуг роль СЭКП хоорkомунуң, райкомнарының чанында партийжи комиссияларга, партияның хоорай, район организацияларының ревизия комиссияларынга, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар парторганизацияларның комиссияларынга, улусчу контроль органнарынга, «Комсомолчу прожекторнуң» отрядтарынга хамааржып турар.

Партия организациялары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш демисешкиннин, удуртулганың арга-методун шулурлуг сайзырангайжыдып, даалдырган ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң хуулга бедик харыысалганын сезиинге кижизидип турар. Ажылдакчы кадрларның отчёттарын, дыңнадыгларын партбюрога, парткомга, партия хуралдарынга алыры—ооң ажылынга контрольдуң дээштиг аргазы болбушаан, ооң-биле кады аңаа дуза чедирериниң бир хевири болур. Күүселдени организастаарын эки тургузары—сагылга-чурумну быжыглаарының база бедик организастыг болуруунуң, ажылга четпестерни, чазыгларны баш удур сагындырып чайладырының идегелдиг чепсээ болур.

Ооң-биле чергелештир чамдык партия комитеттеринде контрольдуң ажыктыы ам-даа чавыс, күүселдениң хыналдазын тур үениң хевирлиг кылдыр чорудуп, ажыл-херекти организастаары-биле ону холбаштырбас, ол чорук шиитпирлерни күүсетпезинге чедирип турар. Чамдыкта контрольдуң чүгле чаңгыс талазынче—ооң хуусаазын сагыырынче, а өске бир талада шиитпирни күүседириниң хуусаазын шуут айытпас ийикпе, азы ону контрольдавас таварылгалар бар. Ындыг фактылар СЭКП Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Тес-Хем, Улуг-Хем райкомнарының ажыл-чорудулгазынга тургулаан.

Чамдык партия комитеттери шиитпир-биле ооң күүселдезиниң чаңгыс аай болуруун хаапырбайн турар. СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң организастыг килдизиниң контрольга алганы 13 доктаалдың чүгле беш документиге оларны боттандырар талазы-биле планны ажылдап кылган информация-тайылбыр бар. Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң контролюнга алганы 11 доктаалдың чүгле дөртүнде оларны боттандырар талазы-биле план бар.

Партия комитеттериниң ажылының дуржулгазындан алырга, күүселдениң хыналдазының болгаш контролюнуң дециели хүлээп алдынган шиитпирлерниң шынарындан база улуу-биле хамааржып турар. Кылдынган анализтиң көргүзүп турары чүл дизе, СЭКП-ниң чамдык райкомнары кымга-даа, чүнү-даа хүлээндирбээн, бедизинде барып ажыктыг чүнү-даа бербес чамдык доктаалдарны хүлээп ап, ооң-биле олар комитеттиң аппарадын, партийжи активти, ажыл-агыйның ажылдакчыларын амыдыралчы, органижакчы ажылдан чердиктырып турар.

Ынчаарга контрольдуң кол сорулгазы болза, шиитпирлерни боттандырары, четпестерни баш удур сагындырып, чайладыры, ажыл-херекти боттуу-биле эккижидери болур дээрзин бистиң партия Төп Комитеди айтып турар болгай. Партийжи шиитпирлерниң күүселдезиниң доктаамал хыналдазы, эки тургускан контроль—партийжи ажылды сайзырангайжыдарының бүзүреллиг аргазы болур. Ооң кол утка-шынары, сорулгазы чүл дизе, шиитпир-биле күүселдениң чаңгыс аай болуру, салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседири болур. Чогум-на ындыг контроль кадрларны кижизидер, чогаадыкчы болдаарын хайныктырар, бистиң бурунгаар хөгжүлдезинге перспективаларны баш удур көөрүнге дузалаар апаар.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

КҮҮСЕТКЕН ОН ХОНУКТУҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ

Келир чылда үткүштүр ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш ажыл-агыйлар аразынга калбарган социалистиг чарышка Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң ажылчыннары идепкейлиг кирише бергеннер. Олар бо чылын ниитизи-биле 2800 тонна сиген белеткээр планныг турган. Ону бо хүннерге чедир 2810 тонна кылдыр күүседипкен. Ооң аңгыда ук ажыл-агыйның ишчилери 2150 тонна силос салыр турган, ону 3240 тоннага чедирген.

Бо кандаашкынның берге чылда мыняг чедиишкиннерни шекпээржилер иштинин курлавырларны чеп ажыглаашкындан чедип алганнар. Мурнуку үелерде совхозка чүгле 450 га суггаттыг чер турган болза, ону 1150 гектар чедирген. Ооң-биле чергелештир мурнунда ажыглап чок чыткан Ак, Алаш дээн черлерниң эрги буга-сумуннарын ажыглап, аңаа хөй чылдыг сигеннерни олар тарааннар.

Мал чеминиң белеткели бо ажыл-агыйда ам-даа уламчылавышаан.

М. ХОЮГ-ООЛ.

СЭКП Таңды райкомунуң бюрозу болгаш район Совединиң күүскому тараа ажаап алышкынның дүргел доозары-биле чарлаттынган шалыпчы он хонуктуң түңнелин үндүрген. Тараа ажаап алырының темпизин дүргедеткеш, «Революцияның чалбыыжы» совхоз бирги черни ээлээн. Хүнде бир комбайн 9 гектар черниң тараазын ажааган. Ынчангаш бо ажыл-агыйга партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар механизаторлар совхозта хөй. Оларга Александр Популяев, Юрий Евдокимов, Александр Мамонтов болгаш өскелер-даа хамааржыр.

М. ТҮЛҮШ.

Байырлалда доозар

Кызыл хоорайның Кочетов болгаш Каа-Хем кудумчуларының белдиринде чаа гостиница — аалчылар бажыңы бедип, а ында ажыл нааг түлүк чорup турар. Ол тургузуг-төлевилел талазы-биле эң нарын болгаш чараш. Аңаа 250 олуттуг кино, бильярд залдары база библиотека турары билдингир. Чаа аалчылар бажыңы хары үтда 265 кижини хүлээп алыр аргалыг болур. Ооң тудуун «Кызыл тудуг» эргелелинде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Николай Велигодскийниң удурткан база бир мурнакчы ажылдыг дээн бригада тудуп чыдыр. Бригаданың кежигүннери ол тудугну кылдап дыскааш, штукатур-малярларга, шевилекчилерге эки демдектиг дужаап берген. Олар социалистиг хүлээлгелерин күүседирин дээш шудургу ажылдааннар. Амгы үеде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Н. Велигодскийниң бригадазы артык үттерни дуглаарынга, подвалда чамдык састыышкын онгаарларны шаарынга идепкейлиг ажылдап, аалчылар бажыңының шалазын кылып турар. Владимир Позняковтуң, Георгий Марковтуң, Петр Довгалдың бригадалары мында база эки ажылдап турар. Олар декоративтиг хаарыжактарын кылып, полдар хооряй шимерер үттерни үттеп, кирер эжииниң аксында бетоннар куткан плиталарны салып турарлар.

База ол-ла тудугда республикада ады-сураа билдингир Екатерина Сергеевна Бизяеваның бригадазы ажылдап турар. Ол бригаданың кежигүннери эң нарын ажылдарны кылып турар. Чүге дээрге оларның ажылы өске аңаа будуп, малгаштап, чаап, ыргап даар ажылдарлап чигалдаг. Ынгалы чүл дээрге, ону дээрбеден каап храмор сайы-биле кылып турар. Ону кылыры ындыг-ла белен эвес. Ынчангаш ол бригада аалчылар бажыңының Кочетов кудумчузу талазын сентябрь 19-та доозупкаш, эрткен неделяның нормазын 127 хуу күүседип, 1,9 муң рубльди экономиялап алганнар.

Неделя санында тудугнуң штавы соцчарыштың түңнелин үндүрүп турар. Мурнакчы дээн Е. С. Бизяеваның бригадазындан наа-точниктер бригадазы (бригадир Николай Карсанов) хожудавайн турарлар. Ол бригада беш ажыл хүнүнде тудугга 3,2 муң рубльдиң ажылын кылгаш, бүдүрүлге планын 123 хуу күүсеткен. Ол бригада тургустунганга-ла дөрт ай болган, а гостиница тудуу ооң 4 дугаар объектизи боор турар.

М. АШАК-ООЛ,
слесарь-тудугжу.

ШАЛЫПЧЫ АЙДА

Өвүр районнуң ажыл-агыйларының ортузунга чарлаттынган малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш чарлаттынган шалыпчы айның ниити он хонуунуң түңнелин СЭКП райкомунуң бюрозу үндүрген. Шалыпчы айның ниити он хонуунда район 1550 тонна белдүүп чемни белеткээр планын 1631 тонна кылдыр 118,1 хуу күүсеткен. Сиген белеткээниниң нииги планын 88,1 хуута чедирген. Мал чеми белеткээниниң шалыпчы айының ниити он хонуунда ажыл-агыйлардан «Торгалыг» совхоз план-даалгазын 171,1 хуута, а он хонукта 450 тонна сиген белеткээр план-даалгазын 775 тоннага күүсеткен. Сиген белеткээр ниити планын торгалыгжылар 112 хуу чедирген. Ол ажыл-агый сенаж салырының планын 300 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Шалыпчы айның ниити он хонуунда планныг даалганы «Кызыл тук» совхоз багай күүсеткенин СЭКП райкомунуң бюрозу демдеглээн.

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айының ниити он хонуунда план-даалгазын чедиишкинниг күүседкени дээш шилчиир Кызыл тукту «Торгалыг» совхозка тывыскан.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Өвүр район

Таңды районда Тока аттыг совхозтуң шөлдеринде картофель ажаалдазы доостур четкен, 268 гектар шөлден бо хүннерге чедир 1650 тонна картофельди ажаап алган. Ам 32 га шөлдүң «ийиги хлеви» чедирип чокка ажаап алыры арткан.

Чал-Кежигде № 1 бригадада картофель ажаары-биле 10 комбайнны тускайлаан. Ажаалданы шалыпкын доозар дээш чарыш агрегаттар экипажтарының аразында калбарган. Ооң түңнелин хүннүң-не үндүрген, тиилекчиге вымпелди тыпсып турар. Чарыштың мурнуку одуруунда А. Христолюбовтуң экипажы чорup турар.

Шөлден картофельди комсомолчу чолаачы Алексей Кузнецов, Чадамба Чамыян болгаш өскелер-даа хүнде 30 тонна чедир удуктел чок сөөртүп, нормазын 120 хуу чедир күүседип турар.

ЧУРУКТАРДА: картофельди машиназе урup турары; Чолаачы Алексей Кузнецов.

В. КАРА-САЛ.

Авторнуң фотолары.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сан-медээлерин ёзугаар алырга, чурттуң колхозтарында болгаш совхозтарында кукурузаны саналаска тарааны база тараа-бобы культураларны 115 миллион 100 муң гектардан — ол культураларны тараан шөлдүң 91 хуузунуң тараазын кескен. Кестингем шөлдүң 97 хуузунуң тараазын бастырып алган.

Хөй-хөй колхозтар, совхозтар, районнар болгаш бүдүн-бүдүн областар ам белин тараазын ажаап ап, курунге тараа салар талазы-биле бедик хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Ынчанмыже ажылдар ам-даа хөй. Чурттуң чөөн талазында дыка хөй шөлдерде тараалар ам-даа ажаап алдынмаан. Ораи быжар культуралар — рис, кукуруза, тарымал төөрүк, чигир свекласы, хөвең, картофель болгаш өске-даа культуралар быжа берген. Ынчангаш кедээниң ажылчыннары шефтекчи бүдүрүлгелерниң коллективлери-биле кады бүгү ажаап алышкын ажылдарын дүрген-не доозарын кызыдып турар. Олар эш Л. И. Брежневтиң Бакуга чугаазын ниин-биле уткаан болгаш ажаап алышкынның агрегат, автомобиль, трактор бүрүзү ажаап алышкынның ээлгү хүннеринде эң-не бедик бүдүрүкчүлүг болгаш турup чок ажылдазын дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

Чигир свекласын ажаап алырының темпилери өскен. Ону эрткен неделяда 450 муң гектардан казып алган. Свекла тарылгалыг ажыл-агыйлар демниежир дугайында сайзыралды ажылдаар бүдүрүлгелерниң коллективтери-биле кезээлерни чарган болгаш тараалганың гектар бүдүрүдеи эң хөй ак чигирни алыр дээш Винница областың Ямполь районунуң ажыл-ишчилериниң үлегерин ёзугаар демисежип турар. Тарымал төөрүк чемиштерин, хөвеңни болгаш техниктиг өске-даа культураларны сайзыралды ажылдап турар бүдүрүлгелерниң дыка хөй коллективтери база ямпольчуларның үлегери-биле ажылдап турар.

Картофельчилер база хайгыышкынныг ажылдап турар. Үргүлчүнүң частаашкыннарының болгаш хөрзүнүң келергей шык чорууда дыка хөй черлерде ажылга шаптыктап турар. Ол байдалдарда механизаторлар шак бүрүзүн чеп ажыглап, чедирикти болдурбазын болгаш комбайн бүрүзүнүң тоннадан эвеш эвес картофельди ажаап алган турарын чедип алыр дээш оралдажып турар. Чуртта ниитизи-биле 1 миллион 900 муң гектарның картофелин ажаап алган, ол дээрге ону тараан шөлдүн 57 хуузу-дур. Ажаап алза чогуур шөлдүң 57 хуузунуң ногааларын ажаап алган.

Чооку хүннерде дожат нааттынып турар. Ону барымдаалааш, ажыл-агыйлар автотранспорттуң дүн-хүн чок ажылдаарын, шөлдерден каазалаг черлеринге болгаш сайзыралы ажылдаар бүдүрүлгелерге чедир продукцияны дүрген чедирерин организастап турар.

Келир чылдың дүжүдүнге быжыг үндезинни тургузуп турар. Күзүн чажар культураларны 25 ажыг миллион гектарда тараан, ангыс черлерни барык 45,4 миллион гектарын андарган.

(СЭТА).

СӨЗҮНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГЛЕР

Дүүштекиниң 12 шак. Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының арыглаар фабриказының бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехинге чеде бердим. Чамдык ээлчеглер ажылындан халажып, а өскелери ажылче кээп турар. Холунда кызыл вымпел тудуп алган херээжен кижи цехтиң адаккы каъдының кудумчузунда кылаштап, бир-ле чүве манаан дег чорup тур.

— Кымга тыпсыр вымпел боор?— деп оон сонуургадым.

— Август айның түңнели-биле арыглаар фабриказында ээлчеглерден бирги черни алган Евгений Кузнецовтуң бежиң ээлчээнге тыпсыр дээш вымпел-дир ыйнаан. Вымпел-биле кады 100 рубльдиң акша шаңналы база бар. Оларга шаңнал тыпсыры-биле фабриканың фабкомундан келгем—деп, ол херээжен кижи харыылады.

Удатпаан чок Евгений Кузнецовтуң ээлчээниң кежигүннери чыглып келгеш, [illegible] кады ажылдаарын ээлчег кежигүннери хүлээнди.

Чолдаксымаар, тырың мага-боттуг, бажының дүгүн үзадыр өстүрүп алган аныяк эр Евгений Анатольевич Кузнецов-биле ажыл-ишчи чугаам орта эгеледи. Ажылдагы доосту берген-даа болза, ооң чангы ындыг, бажыңынче чорууруна далашпас, ажыл-ишти түңнээр, даарта кылыр ажылдарны планнаар, чугаалажыр.

Нижний Тагил хоорайга даг-металлургия техникумун дооскан соонда, ол Тывага чедип кээп, Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадынга регулировщиктеп ажылдап кирген. Деригхерекселдериниң ажылдаарын эки билир тускай эртемниг аныяк кижини ийи чыл бурунгаар ээлчег удуртукчузу кылдыр депшиткен.

— Бистиң ээлчегде шупту 27 коммунистер [illegible] ажылдап турар [illegible]

[illegible] кежигүннери [illegible] туруп турар [illegible]

[illegible] база күүседип кээр. Ол планнарның оналдаларывысты ажыр күүседип келдивис—деп, ол чоргаарал-биле чугаалай-дыр.

Шынап-ла, Евгений Кузнецовтуң ээлчээ эрестиг ажылдааның эрткен сес айларының түңнелдери көргүскен. Найыралдыг коллектив пландан ажыр 62,5 тонна сорттуг даг-дүгүн, 17,3 муң рубльдиң барааның продукциязын бүдүрген. А август аңда даг-дүгү бүдүрер планын 107, а барааның продукцияны 105 хуу күүсеткеш, [illegible] аразындан тиилекчи болуп, шилчиир вымпелди, 100 рубльдиң акша шаңналын алганнары ол болдулар.

— Амгы хүннерде бир ээлчегде планывыс 47,3 тонна. Чамдыкта дериг-херекселдер туруушкун чок ажылдап, эки руда кээп турда, бис ол планывысты ажырып, 60 тонна даг-дүгү бүдүрүптер-дир бис — деп, Евгений Анатольевич [illegible] туруп [illegible]

[illegible] турар. [illegible]

тымында олар 458,2 тонна даг-дүгү бүдүрер планын ажыр күүседип, пландан ажыр 62 тонна даг-дүгүн бергеннер. Ооң-биле чарыштыг Ондар Даг-Мегениң бирги ээлчээ пландан ажыр 47 тонна даг-дүгү бүдүрген.

Коллектив кежигүннери шупту ажылчынга кызымак, ажыл-шагы үзүп, чурум үрээр кижилер чок, ажылга бичии-даа туруушкуннарны болдурбас дээш кижи бүрүзү демисежип турарының ужурундан мындыг чедиишкинге чедип ап турар. Коллективте [illegible] хөй. Эң ылаңгыя аныяк коммунист, регулировщик Эремаа Кусолик, дериглелер машинист Клара Ирандаа, электрик Докур Оолак олар күш-ажылчы маргылдааның тиилекчилери болуп турар.

Комсомолчу-аныяктарның ээлчээ ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тараарыштыр алган социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш улам оруктуг ажылдап турар.

А. МОНГУШ.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алган хүнү—октябрь 7-ни күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур база онгу беш чылдың үшкү чылының планнын онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир сорулганы Эрзинде «Мөрен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазының кежигүннери бо чылдың эгезинде салган.

Бригада ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойдан 95-тен эвээш эвес хураганны дорукдуруп өстүрер, бир баштан-на 1,7 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген. Түс-түс малчыннар социалистиг хүлээлгелерин аттыгаан.

Бригадада партия бөлүү малчыннарының алган социалистиг хүлээлгелерин күүседирин чедип алырынче бүгү күштү, аргаларны мөөрээн. Хамныктың мурнунда коммунистерни чугула участоктарга бызыглааш, партийжи даалгаларны берген. Хойжуларның даандырган ажыл-херек дээш харыысалгазын бедиткен. Коммунистерниң канчаар партийжи даалганы күүседип база ажылдап турарының дугайында дыңнадыгларын хуралдарга ап, четпестерин чайладырынче кичээнгейни салып келген. Бо талазы-биле партия бөлүүнүң удуртукчузу, Тыва АССР-ның Дээди Совединиң депутады, хойжу Белчээ Маадыр алаан ажылды чорудкан. Ол мышкаш хойжу бригаданың бригадири, СЭКП кежигүнүнге кандидат Анатолий Өлзей багай эвес ажылдаан. Кыштан малды хүр ажырар дээш болдунар-ла чүүлдерин кылган. Кодааннарны үргүлчү кезип, малдың байдалын доктаамал хайгаарап, чогуур үезинде боттуг дузаны чедирип турган.

Малчыннар боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдааннар. Оларларны чоп ажыглап, малга чогуур үезинде немешде чемнерин берип, суггадыр эки организастаан. Хойжу кижиге он-не харысалгалыг үе—малдың чаш төлүн хүлээп алыры болгай, ында хынамчалыг белеткелди чорудкан.

Бригаданың хойи он сес кодаанда үскен, оон тозунда төрүүр хой бар. Ай чоруткан тодаргай хемчеглерниң түңнелинде мал кыштан хүр ашкан болгаш хой оолдаашкынын органнызастыг арткан. Бригада ниитизи-биле төрүүр чүс башка онааштыр 101 хураганны менди дорукдуруп өстүргеш, бир баштан-на 1,9 килограмм дүктү кыргып алган. Күрүнеге 11 тонна эки шыйарлыг дүктү саткан. Ынчангаш бригада социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсетти.

Хойжуларның аразында социалистиг чарышка Ленин орденниң эдилекчизи, коммунист Намдал Орус шылгараан. Төрүүр чүс баш хойдан 110 хураганны, бир баштан-на 2,3 кг дүктү ол кыргып алган. Бо болза социалистиг хүлээлгезинден ажыл турар. Учурал Марсуу, Раиса Дуугу, Иван Сади Ижи Ситепков оларның көргүзүглери база эки болган. Бо хойжулар төрүүр чүс баш хойдан-на 103—107 хураганны менди дорукдурганнар.

Чайгы үеде бригаданың малчыннары семиртилгеже, мал чеминиң болгаш кышка белеткелче улуг кичээнгейни салып, кызымак ажылдап келгеннер. Бо чылын совхозтуң девискээри кааннаан, ынчангаш сиген белеткел алыры малчын кижиниң оң-не харысалгалыг хүлээлгези кылдыр салдынган. Хойжу бүрүзү 15 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээш, кыштаанче сөөртүп алырын шиитпирлээн. Ону чогуур үезинде дүрген кылыры-биле бригаданың чамдык кежигүннери звеноларга үстүп алгаш, ажылдап чайлаан. Бригадага 150 тонна сиген белеткээр планныг онаалданы берген. Ажылдың хемчээли бичии эвес, ынчалза-даа ону күүседир дээш малчыннар шургуу ажылдаан. Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары сигенчинер аразында социалистиг чарыштың түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп турар, ында № 3 бригада чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп келген. Бригада амгы үеде 163 тонна сигенни белеткеп алган.

Хойжулардан Намдал Орус 22 тонна сигенни белеткээш, социалистиг чарышка бирги черни алган. Учурал Марсуу, Иван Сади 20-20 тонна сигенни белеткеп ап, эки ажылдааннар.

Хойжу бригаданың чедиишкинин болза кежигүннериниң бир демниг күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Кижи бүрүзү-ле бригадазының ажыл-ижи дээш сагыш човап чоруур, кайы-бир кода-ла чүү четпейн баарыл, ында болдунар-ла дузаны чедирип турарлар.

Зоотехниктер болгаш экономистиг херээнге малчыннар хаара тудтунган. Зоотехник Вера Даргат, мал эмчизи Кыргыс Маадыр, бригадир, түскай ортумак эртемниг Анатолий Өлзей ... Малчыннарның эки ажылдаарынга шередээ бичии эвес дузаны чедирген.

Мурнакчы дуржулгазын нептередип бригаданың партия бөлүү кичээнгейни салып турар. 20 чыл хойжулаан, чыл бүрүзү-ле эки көргүзүглерлиг болуп келген Тыва АССР-ның алдарлыг малчыны Намдал Орус болгаш өске-даа малчыннар боттарының ажылдың дуржулгазын бригаданың хойжуларынга чугаалап берип келген. Ол мышкаш республиканың мурнакчы хойжуларының дуржулгазын база өөренип турар.

Бо бригаданың ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннери районнуң совхозтарының хойжуларының сонуургалын болдурган. Ону канчап чедип алганының арга-дуржулгазын өөренип алыры-биле анаа аалдап барып турар. Чоокта чаа Ленин аттыг совхозтан 15 хойжу келгеш, бригаданың малчыннарының арга-дуржулгазы-биле танышкан.

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле бригаданың кежигүннери танышкаш, ону амыдыралга боттандырары-биле шалыпчы ажылдаарын хүлээнгеннер. Ылангыя малдың баш санын өстүрер, оон продуктузун чорууп бедидер дээш хемчеглерни алырлар. Ол мышкаш малга четчир саның чемни белеткеп алырының айтырыынче кичээнгейни салырлар.

Кышкы үеде малды болгаш оон чаш төлүн менди камгалап алырының талазы-биле хойжу бригадалар аразында социалистиг чарышка Анатолий Өлзейниң удурткан хойжу бригадазы бо чылдың бирги чартыында тиилекчилерниң бирээзи болуп үнген. СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломун болгаш акша шаңналын алган.

Мурнакчы бригаданың ажыл-ишчилери амгы үеде кыштаглаашкынга шимчээлиг белеткенип турарлар.

Х. ТАН-ООЛ.

Кижизидилге ажылы

ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

СЭКП Тыва обкомунуң II база партияның Мөңгүн-Тайга райкомунуң III пленумнарының эрткенинден бээр ийи чыл ажыг болган. Ол пленумнарга социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырын экижидер, кем-херек үүлгедир чорукту болдурбас дугайында айтырыгларны чугаалашканы өндүнгир болгай.

Ол талазы-биле айтырыгны Мөңгүн-Тайга районнуң 13 партия эге организацияларының хуралдарынга, ВЛКСМ райкомунуң пленумунга, район болгаш кодээ Советтерниң сессияларынга, ажылчы чоннарның хуралдарынга чугаалашкылаан. Кем-херек үүлгедир чоруктарны болдурбас болгаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле тодаргай доктаалдар болгаш шиитпирлер ынчаан хүлээп алдынгылаан.

Шиитпирлерни амыдыралга боттандырары-биле тодаргай ажылдарны «Малчын» болгаш «Мөген-Бүрен» совхозтарның дирекциялары, кодээ Советтер болгаш хөй-нитти организациялары чорудуп келген. Парткомнар хуралдарынга, күүскомнарга кижизидилге ажылының дугайында удаадараа чугаалажып, түскай эртемниглерниң база коммунистерниң бо ажыл талазы-биле партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында отчёттарны доктаамал ап келгенинден ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар эвээжээн болгаш ажылдың участок бүрүзүнде кижилерниң дааңган ажыл-херээнге харыысалгазы бедээн.

1976—78 чылдарда ниитиниң малының отчёт-учедун шын тургузары-биле «Малчын» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш Каргы кодээ Совет бригадаларга тандааштынаар хөй удаа чоруткан болгаш мал чидирген болгаш самчыгдаан кижилерни илередип, чогуур харыысалганы онааган. 1977 чылда ис чок читкен 22 баш аътты дружинниктерниң күжү-биле илередип тыпкан.

Районнуң эң ырак бүдүү — «Мөген-Бүрен» совхозтуң девискээринге социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырын экижидер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылган. Ажыл-агыйның девискээринге кайда-даа ажылдавайн турган 6 хамаатыны ажылга киирген, херек эрттирип чораан кижилерни, уруглар кижизидилгезинче сагыш салбас он бир хамаатыны Мөген-Бүрен кодээ Советтиң болгаш өске-даа хөй-нитти организацияларның учедунга ап, оларның ажылдап, чурттап турарын хайгаарап келген.

Ук доктаалдарны коммунистерниң, комсомолчуларның хуралдарынга чугаалашкан болгаш түскай доктаалдарны үндүрүп, оон күүселдезин районнуң администрациязы, партия организациязы холга алган.

Ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалааш ажыл шагы үзер чоруктарның хөй турганындан ук коллектив 1976 чылга чедир планныг онаалдаазын күүседип шыдавайн турган. Бажын бо доктаалдарны удуртулга болдуруп алгаш, дээштиг ажылдарны чорудуп, ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилер-биле демиселди күштелдирген соонда район коллективи 1977 чылдан бээр мурнакчыларның одуруунга кирген.

СЭКП обкомунуң II база партия райкомунуң III пленумнарының доктаалдарында салган сорулгаларны күүседир талазы-биле чамдык партия организацияларының, бүдүрүлгелер, организациялар удуртукчуларының кошкак ажылдааны малаа айытса чогуур. Бо доктаалдарның амыдыралга боттанышкынын доктаамал контрольдавайн турарының уржуунда ниитиниң корум-чурумун үрээр, оон өнчү-хөреңгизинге кемнелге чок, арагалаар чоруктар чамдык черлерде ам-даа бар болуп турар.

Күрүнениң өнчү-хөреңгизи болур малды казарган чамдык кижилерниң арагалаар, оон уламындан оресамчыгдалга онаажыр чоруктары кайы-даа совхозтарда ам-даа хөй. Чижээ, «Мөген-Бүрен» совхоз 1976 чылда 29 баш хой чидирген болза, бо чылдың эрткен сес айларында 100 баш, «Малчын» совхозка 142 хойну 1976 чылда самчыгдаан турган болза, бо чылын 172 баш чедир өскен.

Бо чүүлү көргүзүп турарыл дээрге, ук совхозтарда парткомнар, дирекциялар болгаш кодээ Советтерниң күүскомнары кадрларны кижизидер, дааңган ажыл-херек дээш оларнаң негелдени хүн бүрү тургуспайн, кошкатканы база бо талазы-биле эрттирген хуралдарының дээш чок болганын, хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүсеттинмейн турганының херечизи бо.

СЭКП обкомунуң II база партия райкомунуң III пленумнарының доктаалдарын күүседир талазы-биле ажылды ам-даа экижидери — совхозтарда парткомнарның, партия организацияларының, ажыл-агый болгаш бүдүрүлге удуртукчуларының, кодээ Советтерниң болгаш хөй-нитти организацияларының сонгаалаттынмас сорулгазы болур. Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыыр талазы-биле кижизидилге ажылын чоп ортузунга моон-даа дээштиг чорудуп, анаа хөй-нитти организацияларның күжүн долузу-биле ажыглап, оларның ролюн бедидер, негелдени күштелдирер үжурлуг бис.

Т. ХЕРТЕК.
СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору.

«ШЫНГА» ХАРЫЫ

ДОҢГУТКАН

Август 29-та № 201 солунга «Доңгун аажы-чаң» деп эгелиг Ак-Чыраа суурнуң хуучу кежигүннериниң чагаазы парлаттынган. Түс суурда садыгжылар Чечек Хүүрак, Михаил Монгуш оларның садыг ... алыкчыларга ... доңгун, каржызын чагаада шүгүмчүлеп бижээн.

СЭКП Өвүр райкомунуң секретары Т. С. Доңгактың редакцияга бижээни:

Районнуң баштаар черинин хуралынга садыгжылар Ч. Хүүрак, М. Монгуш оларның ортен талазы-биле хажыдышкыннарны кылып, садып алыкчыларга эвилең, эелдек эвезиниң фактылары хынаттынып, бадыткаттынган. Садыгжылар бо бүгү дээш бурууну билинген, администрация талазы-биле оларга сөглүг доңгулдаа хүлээткенин район баштаар черниң даргазы Д. С. Норзаев райкомга дыңнаткан.

Ак-Чыраа магазининиң ажылын доктаамал контрольга алган турарын районнуң садыг килдизиниң эргелекчизи К. Шойжалга даскан.

«БАШ САНЫ ӨСПЭЭН»

Мындыг эге-биле бо чылдың август 18-те Ш. Монгуштуң корреспонденциязы парлаттынган. Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарынга чылгы малды өстүрер талазы-биле ажылдың багай чорун турарын түс чүүлде шүгүмчүлеп бижээн.

Райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң зоотехниги А. Т. Паляогоровтуң редакцияга дыңнатканы:

Сөөлгү чылдарда совхозтарда чылгы мал ажылы сандаргай деп авторнуң бижии тура чоп. Харын-даа чылгының ылангыг уйгу-уйду чок деп болур. Кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери мал ажылында бо чугула адырны кичээнгейге албайн келген. Оон уламындан чылгычыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургуспуушаан.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың июнь 14-те доктаалынга дээштээш, Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүсеткен комитеди «Районда совхозтарга чылгы малды өстүрер хемчеглер дугайында» шиитпирни хүлээп алган. Амгы үеде совхозтарда чылгы малдың саналгазын чорудуп турар. Чылгыны каам-хамаан чок садар, чарыгдаар чорукту соксаткан.

Чылгы өстүрериниң талазы-биле «Адаан-Маадыр» совхозту үлегер-дуржулгалыг ажыл-агый болдурарын планнаан, черле моон соңгаар районнуң совхозтарынга чылгы мал ажылын сайзырадырын көрдүнген.

Кызылдың даараныр фабриказының коллективинде онгу беш чылдың мурнакчылары хөй. Оларның бирээзинге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Долчанмаа Иргитовна Борбак-оол хамааржыр. Ол ам 1980 чылдың июнь айның үлүүнде ажылдап турар. Бүдүрүлгениң мурнакчызы шалыпчы болурдан аңгыда, ажылды бедик шынарлыг бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: Д. И. Борбак-оол.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

БЕДИК ШАҢНАЛ ХОЙЖУЛАРДА

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарынга Чагаазынга харыы болдуруп шудургу ажылдаарын «Адаан-Маадыр» совхозтуң Чечектигде хойжу бригадазының малчыннары илергейлээш, сагынге эр болганнар.

Хойжулар 1977—1978 чылдарның кыжынында мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирип, малдың баш санын камгалаарының хемчеглерин экижидипкен. Хойнуң хураганнаашкынынче, чаш малды менди дорукдурарынче кичээнгейни күштелдирген.

Бригада хойжуларының чоокта болган хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломун база 800 рубль-биле каазы шаңнаткан.

Бедик шаңналды хүлээп алган Сокен-оол Ондар, Мастыы Сарыглар, Сүрүн-оол Ховалыг, Дамдын Хомалыг олар сес алгаш, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин күүседири-биле ажылдаарын илергейлээннер. Бригаданың малчыннары мал кыштагладышкынынга белеткелди чорудуп, бригада 270 тонна сиген белеткээр хүлээлгезинге ам-даа 50 ажыг тонна чедирбейн турарын чугаалааш, мал чемин белеткелдин ам-даа улам чыпшылары бригаданың малчыннарының мурнундан хүлээнгеннер.

М. СЕВЕН.

КАЗАХ ССР. Капчагай деп кылымал далайның чоогунда совет кижилерниң тутканы Капчагай хоорай өзүп, калбарып турар. Оон эриинде ГЭС-ти туткан. Ол станция Казахстанның найысылалы Алма-Атага чиик өртектиг тенгу бере берген. Или хемниң плотинага меңгиттаттынган суу каналдар дамчыштыр элезиниг хөвүларже агып, мурнунда ажыглаттынмайн турган он-он муң гектар чөөлү суггарган. Ам ында совхозтар рис тарып, хой өстүрүп турар.

Суг шыгжамырының эриинге пөрту туткан. Оон Балхаш чоогунуң мурнунда ниик чеде албас районнарынче улус ажыл-агыйының янзы-бүрү чүъктерин чорудуп турар.

Хоорайда балык комплекизи, фарфор заводу бар. Элеваторнуң ийиги ээлчээн ажыглаалга киирген, дээрбе заводунуң тудуу кидин түлүк.

ЧУРУКТА: Капчагай ГЭС.

Г. ПОПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

ССРЭ Конституциязының хүнүнге

КИЖИНИҢ ЭРГЕЛЕРИ: хоойлулар болгаш амыдырал

Совет хоойлужудулганың Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы, юридиктиг эртемнерниң доктору Константин ГУЦЕНКОНУҢ ПМА корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылары.

— Октябрь 7-де чаа Совет Конституцияның бир чыл оюн байырлап эрттирер болгай бис. Ынчаарга ийи айдан бичии-ле ажыг үе эртерге, 1948 чылдың декабрь 10-да КНО-нуң хүлээп алганы кижиниң эргелериниң Бүгү-ниити декларациязы база 30 харлаар болгай. Ийзелегия талазы-биле бистиң даштыкы удурланынчыларывыс ол документилерни дөңнеп тура, «оларның ниити утказы нолдуунда дөмей-даа болза», «кайызы-даа амыдыралга дүүшпейн турар» документилер-дир деп түңнелди кылып турарлар болгай. Ол дугайында чуну чугаалап болур силер, Константин Федорович?

— Ындыг чугааларның чүгле бир дугаары шын боон турар. Кижиниң эргелериниң Бүгү-ниити декларациязында бижиттинген чүүлдерни совет хоойлужудулга болгаш ону амыдыралга ажыглаап турарының практиказы эң эгезинден ... дыка мурнап ... чүткен турган. Экономиктиг, социал болгаш культура эргелериниң дугайында делегей керээнинге база хамаарылгалыг политиктиг эргелер дугайында Делегей керээнинге ... үндүнде түскай быжыглаан чүүлдер база-ла ССРЭ-де шагда боттанган турган. Ол документилерни бадылап турда, Совет Эвилели эң баштайгыларының бирээзи болган болгаш ол талазы-биле болушка чогуур делегей хүлээлгелерин дыа алган. ССРЭ-ниң чаа Конституциязы кижиниң эргелерин болгаш хосталгаларын долузу-биле боттандырарының херээнге база бир чугула базым боор турар.

Ынчаарга Бүгү-ниити декларациязы болгаш үстүнде адаанывыс делегей пактыларын чамдык чурттарда шынап-ла боттанмайн турар дээрзи-ле шын. Чижээ, АКШ-ты ам көрээлинер. Түс чурттуң эрге-чагырга черлери ол пактыларга кижи-даа чогуур ... салбайн келген. 1953 чылда ол пактыларны чаа-ла ажылдап эгелеп турда, АКШ-тың ынчаарда күрүне секретары турган Джон Фостер Даллес «АКШ-тың чазаа ындыг ажыглыг пактыларга киришпес болгаш оларны сенатка бадылаар кижилер кирбес-даа» деп медеглээн. Оон бээр ам чээрби беш чыл эрткен, ол үениң дургузунда ол талазы-биле кандыг-даа өскерилге болбаан. Кижиниң эргелериниң айтырыгларының талазы-биле делегей пактыларынга АКШ «болур-чогуур киришпейн салбайн келген» болгаш ол чорук кижиниң эргелеринге хамаарыштыр КНО-нуң хүлээп алганы Бүгү-ниити декларациязының 30 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде дыка таарымча чок боор турар» деп АКШ-тың КНО-да чазааламчызы Эндрю Янг медеглээн.

— Ынчаарга чегум-на харын Каттышкан Штаттар, ылангыя Дж. Картерниң администрациязы, «кижиниң эргелерин камгалаарын» бодувустуң даштыкы политикавыстың үндезинин кылган бис деп медеглээннер болгай...

— Оларның ындыг медеглелдеринде мораль-даа, политика-даа талазы-биле болур-чогуур үндезин чок боор турар. Оларның чорутуп турар политиказы харын моральга удур боор турарын делегей билир. Кижиниң эргелери хамыктың мурнунда харын Каттышкан Штаттарда үреп турар, дөрт америк кижи бүрүзүнүң үжү политиктиг истелгеге таваржып, дөрт дугаар американ бүрүзү эң ядыы байдалда чурттап, онгу американ бүрүзү бажык биле бес боор, адак соонда политиктиг өлүрүүшкүннер Америкада барык хүннүң чыгыы боор турар дээрзин айтырга-ла четчир. Оон аңгыда, Чили хунтаның, Мурнуу Корейниң эрге-чагырга органнарының арааттаныг чоруктары, Никарагуада боолап өлүрүүшкүннер, Израильдиң эжелеп алганы араб девискээрлерде кижиниң ... турары, Африканың мурнуу чүгүнде апартеид дээн чижектиг чүүлдер болгаш ол мышкан өске-даа ындыг чүүлдер АКШ-тың эрге-чагыргазының ... ачызында боор турарын болза кээрге. АКШ-тың амгы администрациязының кижиниң эргелериниң камгалалынга хамаарыштыр медеглелдеринде бичии-даа шын чүве чок.

АКШ-тың бодунда кижиниң ... тэй эргелерин (ылангыя, ажылдаар, социал хандырылга алыр эргелерин) болгаш өске-даа эргелерин ... шуут каржызы-биле үреп турар. Кижиниң эргелериниң дугайында эң чугула делегей дугуржулгаларын ол чуртта шуут херекке албайн турар. Геноцидти болдурбазының дугайында база ол дээш чогуур харыысалганың хүлээдириниң дугайында КНО-нуң хүлээп алганы, 80 ажыг күрүнелерниң чуулдуг деп санаан чугула Дугуржулганы Каттышкан Штаттар бадылаваан. Сөөк-язы ылгаашкынының бүгү хевирлерин узуткаарының дугайында Дугуржулганы АКШ база-ла тоон көрбээн. 40 ажыг күрүнелерниң ат салганы, хамааты база политиктиг эргелериниң дугайында Делегей пактызынга АКШ ынчаарга дээр каттышпаан. Американың эрге-чагырга органнарының түскай ... алырга, АКШ кижиниң эргелериниң айтырыгларының талазы-биле амгы үеде күштүг боор турар 40 делегей дугуржулгаларының чүгле 10-үн бадылаан боор турар.

Вашингтон администрациязының чарлааны «кижиниң эргелерин камгалаарының» политиказы дээрге чүгле ... боор турар. Өске чурттарның, бирги ээлчегде социалистиг чурттарның иштики херектеринге канчаар шиитпирлээр чогуурун дээрзин официалдыг Вашингтон бар шаа-биле өөредип сургаарын оралдажып турар. Ол база-ла моральга болгаш эргеге удур чүве-дир. Чүге дээрге Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың Түңнел документизиниң кол-кол принциптериниң бирээзи «иштики херээнге ... кирбезин» үреп турар, а мында «хоойлуларны болгаш административ чурумнарны күрүне бүрүзү боду доктаадып тургузар эргени» хүндүлеп көөрүн Чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелерге ол принципти хүлээткен болгай. Өске сөстер-биле чугаалаарга, хоойлуларның амыдыралга күүседээн хамыктың мурнунда капитализмниң кол чурту — АКШ-та боттанмайн турар.

— Ынчаарга ССРЭ-де база-ла кижиниң кол-кол эргелерин чүгле саазын кырында бижээн боордан башка, херек кырында сагывайн турар сүт-сүт деп чамдык даштыкы солуннар бижип турар болгай...

— Ол дээрге хоозун чулчуруушкун-дур. Аңаа хамаарыштыр чүгле чамдык фактыларны безин көөр болза, ол ... Чижээ, эң баш эрге болур ажылдаар эргени ап көрээлинер. Ажыл чок кижи политика-даа, эртем-даа, уран чүүл-даа кыла албас деп Карл Маркс шагда-ла чугаалаан. ССРЭ Конституциязы кижи бүрүзүнге ажылдаар эргени магадылап турар. Бистиң чурттуста чылдын-на 10 миллион хире кижи ажыл-биле хандыртынып турар — ол болза өөредилге черлерин дооскаңнар, бүдүрүлгениң механизациязының болгаш автоматизациязының түңнелинде ажылындан хостаттырган кижилер боор турар. Чүгле 1977 чылда безин бисте 250 улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин тудуп тургускан, ынчангаш чурттуң чамдык районнарында ажылчын холдар чедишпес боор турар. Ынчалза-даа ындыг байдалдарда безин ССРЭ-ниң чаа Конституциязы ажылдаар эрге дугайында чүүлге кижи бүрүзүнүң мергежилинге, арга-шинекзинге, профессионал белеткелинге, эртем-билиинге дүүштүр чогуур ажылды шилип ап болур эргени немээн. «Кижи бүрүзү амыдырап чурттаарынга эргежок чугула күш-ажылды хостуг шилип ап болур» деп чугаалап турар экономиктиг, социал болгаш культура эргелериниң дугайында Делегей керээниң 6 дугаар чүүлүн бистиң Конституциявыс ынчаар тодараткан. Он миллион америк ажыл чоктарда ындыг «хостуг шилиг» ... Чүге дээрге АКШ-та ажыл чоктарның коэффициентизин күрүне өжегээр сагыштыы-биле деткип турар—1978 чылда ол коэффициентиниң ажылдан турар бүгү кижилерниң санындан 5,5 хуу кылдыр планнаан. Ынчангаш АКШ-тың-даа конституциязында, ол мышкаш барын блок талазы-биле оон эвилелчилериниң хөй нуруун-даа конституцияларында ажылдаар эрге дугайында ниикпе, азы өске-даа чугула экономиктиг база социал эргелер дугайында чаңгыс-даа чүүл чок боор турары таварылга эвес. Ук блоктуң кежигүннериниң аразында чаргылаан дугуржулгаларда база-ла ол дугайында чуну-даа мыттаваан. Чижээ, Европа чөвүлелиниң кежигүннери чурттарының бадылааны кижиниң эргелерин болгаш кол-кол хосталгаларын камгалаар дугайында Керээде экономиктиг база социал эргелер дугайында саадыг-даа чүүл чок. Ол эргелерни ук чурттарның база бир амгы дугуржулгазында—Европаның социал хартиязы ... дугуржулгада ... ажырып

Культура одагларының кышка белеткели

СЕПТЕЛГЕ КЫЛДЫНЗА-ДАА...

СЭКП Тӧп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» хулээп алган доктаалы үнгенден бээр бир чыл ооккулдап турар. Ук доктаал үнген соонда арай чер-черде ону амыдыралга боттандырып эгелей берген.

Ол доктаалга хамаарыштыр чамдык ажылдар бистиң республикада кылып чоруттунуп турар. Көдээниң Культура бажыңнарында агиткультбригадалар тургустунгулаан. Олар, ылаңгыя чайны, күскү ажыл кампаниялар үезинде созыл концерттиг үнүүшкүннерни кылып турар. Оларда чүгле концерт эвес, харын эмчилер, баш тайбыр кижи, лекция, беседа кылыр кижилер хаара туттунган болгулаар. Ынчангаш олар көдээниң ажыл-ишчилеринге чүгле концерт көргүзүп бээри-биле кызыдаарланмайн, өске-даа дузааны чедирип турарын көргүзүр.

Кыш, соок дүжери чоокшулаан. Культура албан черлерин аваа база баш бурунгаар белеткеннер ужурлуг. Тес-Хем районда бо талазы-биле байдалды көрээли.

Районда он алды культура албан черлери ажылдап турар. Эртен чылга дээнизарге оларның ажылы бо чылын ниитизи-биле эки ажылап... Четчир саныг кадрлар-биле хандыртынган. Ам кышка белеткел кандыгыл?

Самагалдайның Культура бажыңының (директору Т. Баазан-оол) ниити, даштыы-даа көрүштүг, арыг-силиг. Септелгезин ой-шаанда чайын чорутпаш, орта доосаан. Ук Культура бажыңы чылыг, тырыыг чаагай кылдыр септеттинген, ниити агитациянның материалдарын немеп кыдыглааш, ниити, даштыкы асмылган болгаш бажыңның шалазын, соңга чаактарын доозулаан.

Чодураазының, Ак-Эриктиң болгаш Шуурмактың культура бажыңнары болгаш библиотекалары кышка чимчиг-биле эки белеткенген болду. Ынчалза-даа ол культура албан черлериниң бажыңнарын, аажок эргижирээн. Чооку чылдарда чаа, таарымчалыг бажыңнар тударын чогуур черлер ооренип көөрү күзенчиг.

Районнуң болгаш Шуурмактың библиотекаларының ажылдакчылары септелгени боттары эки шыдал-биле доосканнар. А Шуурмактың көдээ библиотеказының турар чери таарымча чок, Ону чурталга бажыңының бир өрээлинде дерип тургускан. Оон таза оттур бир өрээлинде чурттакчы өг-бүле бар. Оон хана оттур янзы-бүрү үнер чаңгылааш кээр. Ону дыңнаары кымга-даа солун эвес. Көдээ Совет бо талазы-биле дарый темит алыры негеттинип турар.

Септелге, кышка белеткел болгаш черле ниити байдал Ү-Шыынаа көдээ клубунда база библиотеказында хонгут кудунцелде. Клубтуң даштыкы хевири белин түрецги кылдыр костүр. Чавыс, ниити тар, крышаның шиферлериниң самдар-ы.. сойлуп калган, ... Кирер аксында хос черде курут шалдер болуп чыткан. Кинобудкаже кире бергеш, нижи кайгап каар, септелгени шала-була кылган. Печказы ... библиотекада-даа ток дамчыыр сынырлар чаңгы демирлер чанагаш, чавыс хилая бергилээн тургулаар. Өрт айыыл үнер болза ында өртке удур херекселдер барык чок деп болур. Клуб эргелекчилери үргүлчү солчур. Ам база-ла чаа келген аныяк кижи ажылдап берген. Оон ажылы кондгүс хөнүкпээн. Ам кодели эгелээр боор.

О. Шывааның Культура бажыңының септелгезин ниитизи-биле эки чорудан. Ынчалза-даа, элдеп чүве, ону школаның интернады кылдыр тургустуудуруп ... клуб ажылы кодгүс чорутпушан турар болду. Чаа школа туттунуп турар, оон тудуу болу бээрге-ле, клуб ажылдап эгелээр хире. А ол школа та канаан-чежен будер чүве?..

Бөрт-Дагның Культура бажыңы чаа туттунган хирезинде одалга системазы эки кыл дыныгаан, кижи алызы үнер чаданың туттунар черлери урелиn, бустур чыгай берген. Черле ниитизи-биле кылыр, септээр үүрмек черлер-ле хой бажың болду.

Районнуң культура албан черлерин кежиг көрүп чорууртга поган... талазы-биле, ортке удур херекселдер талазы-биле ... Культура ажылдакчылары ону эвип алыры ... аажылар.

Кышка одаар чүүл белеткээри чүгүла хемчеглерниң бирээзи. Районнуң культура албан черлериниң одаар чүүлдерин ниити планы 98 кубометр, тоңнак ыяш, 315 тонна хөмүрдэн боои турар. Ам херек кырында бажын ... сургундур эжеп алганы 55 кубометр тоңнак ыяш, 179 тонна хөмүр-даш боои турар. Соок дүшпээнде ону чедир соортүп алыр хемчеглерни ап турар. Культура албан черлериниң кышка белеткел ажылында четпестерин дарый чайладыры чугула.

Н. ВАСИЛОВСКАЯ,
Д. ШАКТАР,
Т. ЛЮНДУП.
Культура министерствозунуң ажылдакчылары.

ЧАА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Сомосаның буурап турар бүдүрүмүнга удур Никарагуаның патриоттарының чааҗыралдыг демиселин-биле эп-сеткил каттыштырылга-ын илергейлеп турар мөтерьалону Уругвайның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары Р. Арисменди «Нойес Дойчланд» солунга берген. Бир эвес Сомосаның эрге-чагыргазы дужур октаптар болза, АКШ-тың Төп Америка чурттарында тургустунгазын ындыг ёзу-чурумнар бола дужер даргиндан америк империализм сестип турар деп, Р. Арисменди демдеглээн.

Уругвайда ниитилиг байдал дугайын чугаалап тура, Р. Арисменди ында ёзу-чурумнуң экономиктиг айтырыгларын шиитпирлеп шыдавазын айыткаш. Чуртта үлетпүр бүдүрүлгези кызырылган, болгаш ажыл-агыйда кризис ханылап турар.

Эрге-чагыргага таарзынмайн турар хоойпер Уругвайда калбарган деп, Р. Арисменди чугаалаан. Амгы үеде Уругвайның карабажыңнарында политиктиг хоругдаттырганнарның саны 6 муң кижи четкен, а диктатураның чагырып келгенниң бүгү үезинде 70 муң ажыг кижи карабажыңнарга, концлагерьлерге кирген.

Олуруушу, шаажылакчы чорутлар, репрессия ходелип турза-даа, Уругвайның Компартиязы чылча шаап шыдавазан. Оон организациялары чуртта ажылдап турар. Коммунистерниң кол сорулгазы — демпилгелиг бүгү күштерниң чамгыс эвин чедип алыры. Уругвайның болгаш Латин Американың өске-даа чурттарының патриоттары-биле делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының кайгамчык улуг күжүн Р. Арисменди демдеглээн.

ХЛЕБ—ХҮН БУРУНУҢ ЧЕМИ

Кунгуртуга хлеб быжырар черниң найыралдыг коллективи СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, онгу беш чылдың үшкү чылының планныг ооалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар. Коллективтиң ажылчыннарының аразында чылдың эгезинден бо хүннерге чедир планын күүсетпейн барган кижи чок. Ынчангаш олар ай, квартал планын ниитизи-биле 110—120 хуу күүседип келген.

Хлеб быжырыкчыларының саны алды-ла кижи. Олар ийи ээлчегге үстүп алгаш, ажылдап турар. Бир ээлчегниң ажылчыннары 600—800 хлебти быжырган. Кунгуртуг суурну чурттакчыларын эки шынарлыг, чаагай амданныг хлеб-биле бүрүн хандырып турар. Коллектив бо кварталда 15 тонна хлеб быжырар хүлээлгезин херек кырында 19 тонна чедирип турар.

Бүгү улустуң байырлалы — ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оон күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар хөй. Хлеб быжырарын шалыпкын болгаш бедик шынарлыг кылыр мастерлерниң саны өзүп турар. Ылангыя бо черниң хоочун ажылдакчылары Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи хлеб быжырар черниң эргелекчизи Клавдия Чыпсынмаа, Галина Кыргыс, Алдын-кыс Соян оларның бүдүрүлге көргүзүглери улуг.

Даандырган ажыл-херээнге ак сеткилдиг, кызымак, 10 чыл ажыл стажтыг Наталья Чыпсынмаа, Зоя Сундуй, Лидия Чап-оол олар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, бедик арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып берип турарлар.

Хлеб быжырар черниң коллективи чечиниң азыл-чем продуктуларының шынарын бедидер, ассортиментизин көвүдедир сорулгаже улуг кичээнгейни салып турар. Хлеб — хүн бурунуң эргежок чугула чеми. Ынчангаш хлебтиң шынарын экижидер, үүрмектелип, үзүлген калычы болбазын база оон амданныг шынары эки болзун дээш чогуур хемчеглерни ап чорудун турар. Ооң түңнелинде оларның быжырып үндүрүп турар хлевиниң шынары бедээн.

Коллективтиң ажылчыннары бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынарын экижидер, кылып турар продукт аймаан камналгалыг ажыглап, үрей кылыр чөрүктарны болдурбас болгаш бүдүрүлгениң санитарлыг байдалын экижидеринче улуг кичээнгейни салгаш, чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш, социалистиг чарышты боттарының аразында калбартканн ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: бүдүрүлгениң мурнакчылары (үстүнде сөк талазындан) З. Сундуй, К. Чыпсынмаа, М. Мунзук; адаанда—А. Соян ажыл үезинде.

Авторнуң фотолары.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЛЕНИНЧИ ПРИНЦИПТЕРГЕ ШЫНЧЫ ЧОРУК

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Бакуга чугаазы делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш парлалгазының кол кичээнгейинде турбушаан. Ол чугаада делегейниң эң чугула айтырыгларынга ханы анализ бердинген, политиктиг байдалды үндезининиң... биле эжишкилери дээш улам ыңайгы демиселдиң ону келген чугула сорулгалары тодаргайлаттынган деп, совет удуртукчунуң чугаазын тайылбырлавышаан, янзы-бүрү чурттарның парлалгазы, каскы хөй-ниитичи болгаш политиктиг ажылдакчылары онзалап демдеглеп турар.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайбың дээш, душкууруг чоруктуң чавырлыышкынның хаңыладыры дээш улам ыңайгы демиселдиң чугула чүүлдери тодаргайлаттынган деп, Болгарияның даштыкы херектер министрииниң оралакчызы Марий Иванов медеглээн. Социалистер дем каттыштырылгазының акы-дуңма партияларының болгаш чурттарының аразында харылзаа байдалдарын айтырыынче Л. И. Брежневтиң улуг кичээнгейни салганы база кончуг чугула.

Л. И. Брежневтиң чоокта чаа Крымга акы-дуңма партияларның болгаш күрүнелерниң удуртукчулары-биле ужуражылгаларының үезинде чедип алдынган болгаш эң чоокку келир үеде-даа, аас-ырак үениң перспективазында хаара туткан чаа дугуржуушкуннар боттарының калбак калы ажылдажылгаазынга үндезилээш, акы-дуңма чурттарның түс бүрүзүнүң улам ыңай хөгжүүрүнге ... демекти берип, оларның дугуржуушкунунуу даштыкы политиктиг угланыышкыннар хөгжүдеринге болгаш боттандырарынга дыка улуг салыышкын болуру чигзиниг чок. Л. И. Брежневтиң чугаалап турганы акы-дуңма чурттарның кады ажылдажылгазы тайбың дээш демиселге бистиң ... чедиишкиннеривистиң үндезини-дир.

Азербайджанның найысылалынга Л. И. Брежневтиң чугаазы хаяны анализ-биле, делегейниң эң чугула айтырыгларын, ооң иштинде Чоокку Чоон чүк кризизинге хамаарышкан айтырыгларны-даа, ... биле демдеглеттинген — деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн. Кэмп-Дэвидке үш талалыг сүлчээлежилгениң түңнелдерин совет удуртукчу шыгыы болгаш үндезилеглиг шүгүмчүлээш, Чоокку Чоон чүк айтырыын шиитпирлээриниң үндезин аргаларын херексевес, таарыштыр шиитпирлээшкинниң кажы-бир дүрүм өзүтаар кыржыкчылерин кагыыр азы оон каантар, оларның эрге-ажыктарын чиңге каан бээр, боттарының негелделерин албадаар дээр кандыг-даа оралдажыышкыннар өзүлүг ... таарыштыр шиитпирлээшкинге кажан-даа чедирбес деп, ол солун айыткан.

Акы-дуңма чурттарның кады ажылдажылгазының мурнунда чаа улуг перспективалар бар дээрзиниң дугайында Л. И. Брежневтиң сөстери чоок улуска база хаяы уткалыг деп, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының даргазы Н. Лувсанчултэм медеглээн. Совет Эвилели-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле Моол Арат Республиканың хоц талалыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазы социализмниг тургузуушкунуунуң эң парык болгаш янзы-бүрү айтырыгларын чедиишкиннииг шиитпирлээрде бистиң чурттувуска дузалавышаан, бижыгын ... барып, алызандан кайгамчыктыг түңнелдерни берип турарын ... чаа-чаа чыраттыны ... бадыткалдарын Моолдуң ажылчы чоннары хүн бүрү көрүп турарлар.

Дузкаа дугуржулгалар кылыр чорук Чоокку Чоон чүкте чөрүлдээниг ... таарыштыр шиитпирлээринге чедирип шыдавас ... деп, Л. И. Брежнев ол девизкээрде байдалга хаяныг болгаш бүгү талалыг анализти берген деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну демдеглээн. Чоокку Чоон чүк чөрүлдээзин өзулут таарыштыр шиитпирлээриниң чүгле чаңгыс оруу бар. Ол орук—1967 чылда Израильге эжелеттирген бүгү араб черлерин бүрүн хостаары, Палестинаның араб улузунуң дүрүм өзүгаар эргелерин, оон болуунуң хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыр-даа эргезин бүрүн болгаш чугаажок хүндүлээри, бо девискээрде бүгү чурттарының ... магадылаттынган айыыл чок чоруун хандырары-дыр.

Совет Азербайджанның найысылалынга чүве чугаалап тура, Чоокку Чоон чүктүг чугаа болгаш чидиг айтырыгларынга хамаарыштыр Л. И. Брежнев ол девискээрге бүгү-ниити таарыштыр шиитпирлээшкинниң советтиг бодалдарының бадыткалдарын саналдаан деп, Французтуң «Юманите» солуну демдеглээн ... бижээн.

Кэмп-Дэвидке чугаалажылгаларының түңнелинде тургустунган байдалды барымдаалааш, ССРЭ-ниң туружунга хамаарыштыр Л. И. Брежневтиң тодарган тайылбырлааны чүүлүн Чоокку Чоон чүк кризизинин башкалалдан дузгаа шиитпирлээриниге удурланып турар араб чурттарга улуг деткимче кылдыр үнелеп көрбе чогуур деп, Францияның өске солуннары демдеглээн.

Делегейниң душкуурлуг чоруунуң чавырлыышкынның быжыглалдарынче болгаш хандыралынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынга угландыр Совет Эвилелиниң чорудуп турар ... таналзы ... хөгжүп өрээр чурттарның эрге-ажыктарынга бүрүн дөмей таарыжып турар деп, Малагасийиның «Имунгу Вауву» солунунуң кол редакторы Морис Ракутубе медеглээн. Социалистиг онзур улуг күрүне — ССРЭ — улустарның, оларның аразында Азия, Африка болгаш Латин Америка улустарының тайбың хосталга, хамаарышпас чорук, социал девшилге дээш демиселин быжыг-биле шиитпирлиг деткип турганының кол бадыткалдары херек кырында Л. И. Брежневтиң Бакуга чугаазы болган. Советтер чурттуң тайбынга ынакшылдыг ленинчи политиказынга бүрүн каттыжып, ону деткип турар бис деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның тускай корр.). КНО-нуң Нош Ассамблеязының XXXIII сессиязының баштайгы хүннүнделе эгелээн ниити политиктиг дискуссияга ооң киржикчилериниң кол кичээнгейин ангы үениң эң чугула айтырыглары, чүнүң-даа мурнунда боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, тайбынның болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыгдаар талазы-биле кужениишкиннер хаара тудкан. Аңгы шуулганның мурнунда турар сорулгаларда боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырын болгаш душкуурлуг чоруктуң чавырлыышкының хаңыладыры мыкаш ындыг чугула сорулгалар чок дээр дугайында бодал ИКФР-ниң даштыкы херектер талазы-биле эвилел секретары И. Вртобентин, Бангладештиң даштыкы херектер министри М. Хактин, Маврикийниң премьер-министри С. Рамгуламның чугааларында илереттинген.

Чепсегленишкинниң хуурерынче, чижээ, ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин соксадырынче, делегей харыызаларынга күүсту ажыглаарын хоруурунче, чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле делегей конференциязын чыылдырарынче угланган Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның мелекчи саналдарын Кубаның даштыкы херектер министри И. Мальмьерка деткээн.

Боо-чепсекти соксаал чокка эндере бүдүрериниң оруунче шилчээн болгаш душкууруг чоруктуң чавырлыышкынын быжыглаарынга шаптыктап турар Барыын чүктүң империалистиг бөлүктерин ол шиитпирлиги-биле буруу шапкан. Бодунуң барыын чүктүг эвилелчилеринге чагаалазарын бүгү талалыг оралдажып турар болгаш бодунуң гегемониязын база эжедиги чүткүлдеринге кандыг-даа чепсегленишкинни болдурбайн турар Пекинниң удуртулгазы америк империализм-биле болгаш НАТО-биле бир аай хөделип турар деп, ол министр онзалап демдеглээн. Маадырлыг Вьетнамга кыжанышкыннарлап ол онза кооскуузу-биле илереттинген.

Араб улустарга удур Израильдиң агрессиязының түңнелдерин быжыглаан Кэмп-Дэвидке чажыт чаңгыс талалыг дугуржулганы Иракты даштыкы херектер министри С. Хаммади шиитпирлиг-биле буруу шапкан. «Кэмп Дэвидке болган дугуржулгалар таңгыс-даа улустуң чөпшээрежип шыдавазы ворамчылалдыг дужуп берикчи керзези чарын алыры чүгле чашырып турар чүүл болур»—деп, ол онзалап демдеглээн.

Бүгү сонуургалдыг талаларның киржилгези-биле Чоокку Чоон чүкке бүгү талалыг таарыштыр шиитпирлээшкинни болгаш ол кавыга четтүт, быжыг тайбынны тургузары дээш Иракта делегациязының баштыкы саназаан.

В. МАТВИЦ,
Ю. РОМАНЦОВ.

Италияның политиктиг сурагдыг ажылдакчызы Альдо Морону оорлаажыкның, а ооң соонда өлүргениниң дугайында «Моро херээ» деп чүүлдүң истелгезинде чаа чүүлдер болган. Херечилерниң көргүзүп турары-биле алырга, А. Морону оорлаарынга болгаш ооң камгалалын өлүрериңге киришкен Алуики деп кижиниң Миланга тудуп хоругдаан. Алуикини тудуп хоругдап турда хөй санныг боо болгаш ок-чепсек тывылган (чурукта).

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ангола Улус Республиканың чазаа Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың ээзш саныг сөөк-азы ыгаштыларының үргүлчүлей турар агрессиязын үлгединиишкиннеринче делегей ниитилежилгезиниң кичээнгейин база катап угаандырган.

Мурнуу-Африка Республиканың самолеттары ноябрьда ажыг үениң дургузунда Анголаның агаар делгемин кадыызы-биле хажыдып келген, а Мурнуу-Африка шериглериниң Анголаның тускайлаан девискээринге кыыгаар дамчыштыр шуугулдуктары аааа-ла бир чүүл болу берген деп, АУР-нуң доктаамал төлээлечизиниң КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймның адынга чорудкан чагаазында чугаалап турар.

Анголаның чазаа Мурнуу-Африка сөөк-азы ылгаар интервентилерге сагындырыг кылгаш, ооң тускайлан чоруун катап удур болгаш оон улузунга удур халдаашкыннарны кылыр болза, ону кэрүп орбас деп медеглээн. Нациянал каза тургузуушкун талазы-биле бистиң күженишкиннеринисче хора чедиирери-биле үүгедип турар кемниг болгаш чөргэлиг чоруктарлан оюп келир уржуктар дээш сана харамсадганы Мурнуу-Африка ёзу-чурум чүыктээр ужурлуг деп мыда айтып турар. Делегей ниитилежилгезиниң сорулгазы болза Анголаның тускай догунаан чоруун болгаш бүрүн бүдүн девискээрлиг турарын хамгалып турар кемниг үлгединишкиннериндээн Мурнуу-Африка бодунуң бурузу шаавары болур.

СЕГИРЖИП АЛЫЫШКЫН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Эртенги хүн болгаш дүн дургузунда Бейруттуң чоон районнары—Шияхка база Айн ар-Руммага каржыдоошкун сегиржип алыышкыннар боол, үгер-боо октары, миналар частып турган. Консервативтиг шериг кезектериниң снайперлери тайбынны деткиир талазы-биле арабтар аразының күштериниң турулталарыны болган, чурттакчыларның боттарының казылкан бажыңнарынче зол келирин болдурбазын оралдашканнар. КНО-нуң түр күштериниң аразындан норвег шериг албанныгларының бирээзи снайперлерге өлүрүлген.

Ливан найысылалдың кыры-биле ийи израиль шуурганнар ... ужуп дүрген ... эртнн. Израильдиң шериг-агаар күштериниң самолеттары чурттуң мурнуу районнарының кырында хүннүң иштинде ужуп, шериг катерлер Ливанның ... ... да доскуулдап келген.

Боттарының ... турар районнарында барыын үзелдиг «христиан үзлелдекчилериниң» кем-бурузуу херектериниң дугайын парлаалга дыңнадып турар.

НОМ — КИЖИНИҢ ӨҢНҮҮ

Ном дээрге кижиниң кала-даа чарылбас эштии болган. Амыдырал дуганында дээ-ле түүдерни бистер ном дамчыштыр билип ап турар бис. Ынчангаш номга кижи бүрүзү ынак.

Номга ынактарның эки тура ниитилели тургустунганда үш чыл ажып турар. Бо үениң иштинде бистиң республикада [illegible] эвес ажылдар кылдынган. Ниитилелдиң хоорай болгаш район салбырлары библиотека ажылдакчыларының, чогаалчыларның эвилелдериниң болгаш өске-даа социалдыг организацияларның деткимчезин ап, оларның күжүн-биле чамдык тодаргай ажылдарны кылып чорутканы. СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар болгаш чечен чогаалды пропагандалаар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган.

Найысылал Кызылда библиотекалар-даа, ортумак болгаш дээди өөредилге-даа, албан организациялар-даа черлери хөй болгай. Ынчангаш номга ынактарның саны хөй болур чугаажок. Номга ынактарның ниитилели найысылалда ном магазиннериниң болгаш библиотекалар ажылдакчылары-биле катай чүгле 1978 чылдың чартыынга безин 104 катап ном делгелгелерин, оон иштинде СЭКП-ниң материалдарының талазы-биле 78 удаа делгелгелерин организастаан. Чаа номнарга номчукчулар конференцияларын, сайгарылгаларны, ном базаарларын доктаамал организастап эртирип турар. Ол ышкаш чаа эге организацияларның санын көвүдедиринче кичээнгейни база угландырган. Кызылда ниитилелдиң 50 хире чаа эге организациялары тургустунган.

Номга ынактарның Тывада салбырынга [illegible] организациялар [illegible] дузаны чедирип турары [illegible]. Ол талазы-биле республика типографиязы, Кызылдың даараныр фабриказы болгаш сүт комбинады база № 1, 2, 3 АТБ-лар, Чадаана АТБ-зи, «Тыва даглыг» комбинат, «Тес-Хем», Мөңгүн-Тайгада «Мөген-Бүрен» совхозтар болгаш чер-черде өске-даа организациялар ниитилелге улуг дузаны чедирип турар.

Амгы үеде эртем-техниктиг билиглерни шиңгээдиринче болгаш эртем-нептередиг литератураны пропагандаларынче кичээнгейни угландырары чугула. Шак бо сорулганы боттандырарынга номга ынактарның тыва салбыры хире-шаа-биле улуг-хуузун киирип турар. Хоорайларның болгаш районнарның Культура бажыңнарында мындыг янзылыг темаларга делгелгелерни доктаамал организастап турар: «Эртем — беш чылга», «Бешки чылдың үшкү шалыычы чылы»... оон-даа өске. Оон ынай эстетика болгаш сагылга-чурумга хамаарыштыр литератураларны пропагандалап турар. Элээн каш бүдүрүлге черлеринге «Культура болгаш кижиниң сагыш-сеткили», «Мээң амгы үе-чергем» деп лекциялар номчуттунган, Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» деп номнарынга сайгарылганы организастап чорутканы. Ол-ла бүгү кылып чорутган ажылдарга номчукчулар хөй-биле киришкен болгаш ажыктыг саналдарны берген. Бо үениң дургузунда активистер болгаш баштаар черниң кежигүннери, хоорайларда, районнарда салбырлар даргалары, секретарьлар ревизия комиссиязының кежигүннери тургустунгулаан.

Номга ынактар ниитилелиниң тыва салбырында илеткекчилерниң саны чыл келген тудум-на көвүдеп орар. Ол ажылды улам экижидер талазы-биле республиканың президиум кежигүннери С. Козлова, А. Давыдова, М. Кенин-Лопсан, Тандының район салбырының даргазы Н. Леонова, Кызылда К. Чуковский аттыг библиотекада эге организация даргазы В. Залупкая, Кызылдың № 14 школада эге организация даргазы Ч. Косарькова болгаш өскелер-даа билиг, күжүн, арга-дуржулгазын харам чок оргуп турарлар. Номга ынактарның ниитилелиниң талазы-биле бистиң республикада ажылда четпестер хөй. Бирээде, ол талазы-биле арга-дуржулгавыстың эвээжинде, ийиде, чамдык организациялар ол чаа, чугула херекти тоомчага албайн турарында.

Чамдык районнарда тургустунган эге организация ном пропагандалаар ажылды барык чорутпайн турары хомуданчыг. Чаа-Хөл, Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнарда ажыл кончуг кудуу деңнелде. Район салбырларының сонгуткан ажылдакчылары чер-черге эге организациялар тургузуп алгаш, оларга дааныр бир-[illegible] ажылдарын үзүп [illegible] талазы-биле хемчег албайн турар. Эге организацияларны, номга ынактарның клувун, школага ном секцияларын, чечен чогаалдың бүгү-ле хевирлерин пропагандалаар талазы-биле хөй-ниити чөвүлелдерин тургузаар ужурлуг бис.

Ам номга ынактарның тыва салбырында отчёт-сонгулдалыг кампания эгелээн. Чедиишкиннерниисти болгаш четпестерниисти ацаа ажыы-биле чугаалажып, моон соңгаар чаа сорулгаларны салгаш, бир демниг ажылдаар ужурлуг бис. Чер-черге хуралдарны бедик деңнелге эрттирип, чечен чогаал номнарын ажылчы чон ортузунда пропагандалаар талазы-биле ажылды бедик деңнелче көдүрер ужурлуг бис.

М. ЯКУШЕВА,
Номга ынактарның эки тура ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар чериниң харысаалгалыг секретары.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады Г. А. Товстоногов. М. БЛОХИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАҢГЫС ААЙ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Украинаның Россияга каттышканының 325 чылы 1979 чылда болур. Аңаа белеткелдерниң [illegible] Украинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чугаалажып көрген. Ол болза республиканың хөй-ниити-политиктиг амыдыралының [illegible] бистиң [illegible] бүгү улустарының ак-дуңма найыралының үре-түңнелдиг болгаш бузулбас чоруунуң тодаргай көргүзүү кылдыр демдеглеттинип эртер.

Байырлалга белеткелдер талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылдар Совет Эвилелиниң улустарының чаңгыс аайын улам быжыглаар, ажылчы [illegible], патриоттуг болгаш интернационалчы [illegible] СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин болгаш коммунистиг тургузуушкунуң пландарын боттандырар дээш демисэлге чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин калбартыр.

Украинаның хоорайларында болгаш суурларында, бүдүрүлгелеринде болгаш колхозтарында лекциялар, илеткелдер, беседалар, темалыг кежээлер болгаш ужуражылгалар, [illegible] национал политиканың тиилелгелерин [illegible] болгаш украин улустарының база бистиң хөй национальдыг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының чаңгыс аайының тоогуйт ханы үндезиннерин чада көргүзүп турар.

1979 чылдың январьда Киевке Украинаның Россияга катап каттышканының бээр 325 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хурал эрттирери көрдүнген. Ол тоогуйт болуушкун-биле тудуштур ССРЭ-ниң эртемнер академиязының төөгү салбырының, Украин ССР-ниң эртемнер академиязының ниитилел эртемнериниң секциязының, А. М. Горький аттыг делегей литературазының институдунуң болгаш Т. Г. Шевченко аттыг литература институдунуң эртем сессиялары болгаш өске-даа эртем сессиялары эртер.

Байырлалга бараалгаттынган урок [illegible] фестивальдары, кинематографчыларның чаа кинолентолары, радио, телевидение дамчыдылгалары, музейлерге юбилей экспозициялары, номнар, брошюралар болгаш плакаттар үндүрүлгелери болгулаар, ол-ла бүгүге украин болгаш орус улустуң, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының мөңге найыралы. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгелери, ССРЭ-ниң улустарының ак-дуңма өг-бүлезинге украин улустуң социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң чедиишкиннери чырыттынар. 1979 чылдың март — июнь айларда Москвага болгаш Киевке РСФСР-ниң, Украин ССР-ниң чурукчуларының чурук делгелгелери организастаттынар. Украинаның болгаш Россия федерациязының областарының аразында чогаадылгы коллективтер болгаш ансамбльдер [illegible] көрүлдүнген.

(СЭТА).

ЧЕМПИОНАТ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Баскетболга делегейниң бирги чери дээш сески чемпионады Филиппинниң найысылалы Манилага октябрьның бирде эгелээр. Совет баскетболчулар шак бо чемпионатка 1959 чылдан тура киржип келген. Делегейниң бирги чери дээш бо маргылдаа дөрт чыл болгаш-ла бир катап эртип турар. Аңаа ССРЭ-ниң шилилдек командазы багай эвес киржип. 1967 чылда Уругвайга, 1974 чылда Пуэрто-Рикога болгулаан маргылдааларга чемпионнуң чиижип, алдын медальдарны чаалап алган.

Ынчангаш бистиң баскетболистеривис делегейниң сески чемпионадының бүдүүзүнде. Совет Эвилелиниң шилилдек командазының составы элээн өскерлиген. Манилаже баар делегей маргылдаазынга Совет баскетболдуң [illegible] айлаар.

[illegible]: В. Ткаченко (20 харлыг, узуну 220 сантиметр), А. Белостенный (19, 211), В. Жигилий (25, 207), А. Болошев (31, 205). Халдаакчылар: А. Лопатов (21, 208), А. Мышкин (24, 208), А. Шарменкаматов (33, 207), Б. Сальников (29, 195). Камгалакчылар: С. Иовайша (24, 195), С. Еремин (26, 188), С. Белов (34, 192) болгаш С. Еленко (33, 193).

Совет Эвилелиниң шилилдек командазының ортумак хар-назыны 26 хар болуп турар, а ортумак узуну 202 сантиметр. Шак мындыг узун составтыг команда совет баскетболга бо хүнге чедир турбаан. Командавыс составында аныяктардан аңгыда бедик арга-дуржулгалыг шыырак спортчуларны база киирген бис. Олар бэрге үелерде боттарының хөй чылдарда ойнап келген арга-дуржулгазын көргүзүп, аныяктарга үлегер болур чугаажок.

Чедиишкиннер-биле чергелештир бистиң командавыста четпестер чок дээн болбас. Аныяк ойнакчыларның техника талазы-биле дуржулгазы ам-даа чадаг. Чамдык шыырак баскетболистеривис [illegible] алган, ам-даа чогуур деңнелинге четпейн ойнап турарлар. Оларга В. Ткаченко, С. Белов олар хамааржыр.

1977-78 чылдарда совет баскетболистер дыка хөй улуг маргылдааларга киришкен, багай эвес түңнелдерлиг ойнааннар. [illegible] база катап эмнелчей апарган бис. Италияга, Чехияга, Испанияга болгулаан делегей маргылдааларының тиилекчилери болган бис. Бистиң элээн олдарның шилилдек командазы сес чыл эртсе делегей чемпионунуң адын база катап эгидип алган.

А. ГОМЕЛЬСКИЙ,
ССРЭ-ниң алдарлыг тренери, СЭТА-ның спорт тайылбырлакчызы.

Эргим номчукчулар!
«Ш Ы Н»
солунну чагыдып алыңар!
Чагыдылганың өртээ: чылда 6 рубль.

Алексей МОНГУШТУҢ «Төрээн Тываның делгемнеринде» деп фотоэтюду.

МАЛ ХҮЛЭЭП АЛЫРДА...

Социалистиг өнчү-хөреңги — бистиң күрүневистиң экономиктиг системазының үндезини дээрзи билдингир. Ынчангаш өре-самчыгдал кылыр [illegible] бүгүдениң херээ.

Бистиң республика мал ажыл-агыйлыг [illegible]. Хамаатылар хууда мал-маганны тудуп, өстүрүп турар. Республиканың ол-бо районнарында ниитиниң-даа, хамаатыларның-даа малын оорлаар, самчыгдаар чоруктар бар. Ындыг болганда хамаатыларның хууда малын хүлээп алыр айтырыгны чурумчудар болгаш ол талазы-биле чамдык шынгыым хажыдыышкыннарны чайладыры чугула. Хамаатыларның малын хүлээп ап тура, мал ук хамаатының ылап дээрзин чүгле хамаарышкан кодээ Советиниң бүзүреткен база эмчи шинчилгезин эрткениин бадыткаан шынзылгаларны шынчыы барымдаалап, малдың ээзиниң ат, фамилиязын паспорт ёзугаар көрүп [illegible] малын хүлээп алыры чугула. Үстүнде адаан чүүлдерни шынчыы барымдаалавазынындан чамдык кижилер кажарлап, оорлап алган малын өске кижиниң адынга дужаап тар таварылгаларының бары херек кырында илереттинип турар. Чижек кылдыр бир таварылганы мааа көргүзейн. Бо чылдың июльда [illegible] Кызыл-Чыраа кодээ Советиниң хамаатызы Сенди Шиметтиң оглу ол-ла кодээ Советтиң хамаатызы Маадыр-оол Сарыг дээрзи соккан, эъдин Тес-Хемниң [illegible] ол адын Маадыр-оол Сарыг кылдыр бижиткеш, оон акшазын бодунга ажыглаан, а херек кырында илерээни болза, оон ат, фамилиязы паспорт ёзугаар Маадыр Васильевич Сарыг болган. Белеткекчи Сүрүңмей Доңгак Хамааты Сарыгдан инек эъдин кодээ Советтиң-даа, мал эмчизиниң-даа шынзылга бижии чокка хүлээп алган. Ол ук кижиниң ажылынга харысаалга, невелде чок чоруун көргүзүп турар. Бо янзылыг четпестер районнуң мал хүлээп алыр баазазында база бар. Чондан мал, эът айчаа хүлээп алырының чаңгыс аай дүрүмнерин билип тура-ла, белеткел конторазының удуртукчулары, ажылдакчылары оон негелделерин кара туразында хажыдып турар. Оон уламындан чамдык кижилер оорлап алган мал-маганын хостуг әкеп, садыпкаш чоруп турар таварылгалар эвээш эвес.

Мал ажылында ажылдап турар чамдык кижилер хамаарышкан херээнге харысаалга чок чоруу-биле ниитиниң малының баш санын хорадып, улуг когаралды чедирип турар. Чамдык малчыннар онаашкан ажылынга ээ-харысаалгазын үстүп, малын хайгаарал чок кааpкаш, арагалап чоруп бээр чоруктар бар. Малды оорга алзыр ийикпе, азы кандыг-бир өске чылдагааннар-биле мал чидирип, [illegible] доктаамал [illegible] чер-черге [illegible] ге ырапта дүүшпес. Мал-маганның шимчээшкиниң малчыннарның чугаазын барымдаалап кылыр, ону херек кырында санавас чоруктар ам-даа бар.

Чамдык малчыннарның малы кожазының коданынга каттыжа бээр болгаш оол оларның аразынга маргылдаалыг айтырыгларның тургустунуп келири таварылга эвес. Ол болза чамдык кижилерниң хамаарышкан ажылынга харысаалга чогунуң дорт херечизи. Чижээ, «Чодураа» совхозтуң малчыннары Шыдыраа Сыгат, Кара-оол Очур-оол оларның хою каттыжа берген. Оон түңнелинде Б. Очур-оол 50 ажыг хөй дудагдалдыг болган, ол айтырыг малчыннарның аразынга ам-даа үзе шиитпирленмээн. Мындыг байдалдарның [illegible] болдурбазы-биле ажылга харысаалганы күштелдирери чугула.

Үстүнде киирген четпестерни болдурбас сорулга-биле өттүг хемчеглерни чер-черге алыры чугула деп бодаар мен.

Ч. СУНДУИ.

СОНУУРГАКТАРГА

ХИРЭЭ СОЛУКЧУЛАРЫ

Кожалерниң эң баштайгы [illegible] дээш өйле өрген турган. Бистиң аал-шаандагы өгбелеривис оларны тудуштурган. Салды хевирлиг чевсек мындыглан. Чоорту оон дээш хээрин демир-биле солааш, [illegible] кежирниң ажылдарын [illegible] дээш үе-үеде [illegible] белеткээжинден болган, малын кылдараның херекседе балды турган.

Ынчалза-даа балды-биле ажылдап кылган ыштың 25 чүүлү чөртен болуп үнер турган. Моон чылдагааны-биле I Петр ыяш [illegible] хирээ-биле ажылдадып өөредир дугайында тускай чарлыгны үндүрген. Ынчангаш чоорту хөй бистиг чевсек шептереп тараи берген, ам ону билбес кижи-даа чок.

Харын-даа янзы-бүрү хевирниң хирээлери тывылган болгаш тыптып-даа турар. Дорт узун, кыска хирээлерден аңгыда төгерик база илчирбе бистиг хирээлер тыпты берген. Удмуртияның Йошкар-Ола хоорайының [illegible] Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке херегээр, ненилдир хемчээл 2,5 метр тегерик хирээни чогаадып кылган. Ону ылап-ла дыка чоон мыштарны дилдиреринге херегээр.

Хирээни сайзыралгайжыдары уламчылап турар. Ам бедик бүдүрүкчүг бензин болгаш электрон моторлар-биле ажылдаар хирээлер ыяш бүдүрүлгелеринде нептерээн. Удмуртияның «Ижмаш» дээр бүдүрүлге каттыжыышкынының кургунениң Шывар демдээн алган электро хирээлерин үндүрүп турар. Бистиң чурттуң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарынга ол хирээлерниң 1250 муңун ажыглап турар.

Ойн кадында ыяш комбайны дээ сес тывтын келген. Бо болза илчирбе дугуйу-биле чылып чоруп тура хаң дыргактары-биле ыяшты туткаш, одура хирээлээш, бодуун кырынга дыка салып ап турар машина-дыр. Ындыг машина-биле ажылдап турар бир оператор кижи ыяш ужурукчуларының үш бригадазын солур.

Хирээ балдылаан кампалтазыг болбайнаан. Ынчалза-даа ол база [illegible] хирээлерни кааптар. Ынчангаида бижек хевирлиг хирээ турун болур бе? Ыяш үлетпүрүнүң Тэв механизация болгаш энергетика эртем-шинчилел институдунуң ортузунда үлү чайгылчак, төгерик ыяш кезикчизин чогаатан. Шенелде үезинде ол херексел бүдүн чүдүкту секундада [illegible] рант тар болган. Ол ышкаш [illegible] вибратор дээр, селеме дуралыг ырган херексел ыяшты масло кезип тургалы-биле [illegible] болган. Моон кесмен чери кылаштыр хоюглап кааны-биле дөмей болур.

Хирээ орнунга сугну база ажыглап турар. Ындыг шенелдени совет эртемденнер бир дугаарында чорутган. Бичии үттен кайгамчык күштүг базылышкын-биле аттыгып үнүп турар суг эң-не быжыг чидиг биске дөмей болу бээр. Ол чүгле ыяшты эвес харын металды-даа одура кезиптер.

Хирээниң болгаш балдының эң чаа солукчузу лазер (күштүг херел) болу бээр. Ындыг херексел кеспейн, хирээлевейн, ааюк улуг температураның күжү-биле өрттендир чертир. Ындыг дурмулганы дыка хөй хоорайларда кылып турар. Йошкар-Оланың [illegible] институдунуң [illegible] чоон чүдүкту он секунда иштинде одура хирээлейтир лазерлиг херекселдиң схемазын ажылдап кылган.

«Известия» солундан.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Бистиң-биле нады кыл, бис ышкаш кыл, бистен дээре кыл». ГДР-ден дамчыдылга.
11.55—«Заречная кудумчуда чаас». Уран-чечен фильм.
15.25—16.00—Чапсар.
16.00—Башкылар хүнүнге документалдыг фильмнер программазы: «Бегүн чүге база канчаар өөредирил», «Баштайгы башкы чылы», «Башкы».
16.50—«Шыдыраа школазы». Эге дамчыдылга. Дамчыдылганы делегей гроссмейстери Ю. Авербах чорудар.
17.20—А. Н. Радищев — «Петербургтан Москваже аян-чорук».

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.30—«Композитор болгаш үе». Дамчыдылга.
19.05—«Тыва неделя». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—«Шуптузун билииксээр мен». Киножурнал.
19.50—«Москва болгаш москвачылар».
20.20—«Бернара Карнева танцылаар». Фильм-концерт.
20.55—«Кинопанорама». Дамчыдылганы кинокритик Г. А. Капралов чорудар.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—01.10—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Спартак». ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга. Төнгелде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—«Объектив».
18.45—«Чаңгыы шуптузу дээш, шуптузу чаңгыы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Эртенги шолбанны көрүп тур мен». Телефильм.
19.45—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга.
20.15—20.20—Чарлалдар.

Редакторнуң оралакчызы Н. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

«ПАЙЫРАЛ»: «Черге чораан» 10.00, 16.40, «Эдеретиг херээжен» 11.40, 13.40, 17.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Соолгу ээ» (бирги фильм), «Канна» (ийиги фильм) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Киночымыдыы» 10.00, «Харда посад» 15.00, «Харабат айманның чажыды» 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызылдың педагогика институдунуң математика кафедразынга Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединге кирерин күзээннерге октябрь 15-тен эгелеп бот-өөредилгелиг белеткел курстары ажылдап эгелээр. Курстарга 10 класстың өөреникчилерин болгаш ортумак школа дооскан кодээ аныяктарны хүлээп алыр. Курстарга өөренири халас. Курстарга кирери-биле математика кафедразынче эгелекчизинге бодунуң чурттап турар черин айыткан билдириишкинин кирер. Билдириишкиннерни октябрь 10-га чедир хүлээп алыр.

Математика кафедразы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
[illegible]
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-01[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 228 (10825) | 1978 чылдың сентябрь 30, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮНГА—ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

«Тыва кодээ тудуг» тресттиң кежүп чоруур 62 дугаар механизастаттынган колоннезының коллективи республиканың эң чугула тудугларын кылырынга чедиишкинниг киржип турар. Коллектив кежигүннери — дашчылар, бызаңчылар, шеверлекчилер, механизаторлар ийи чүс муң төрүүр дагаа кажаазын, эът-соок далганының, керамзит-сайның заводтарын, мал тарып боозадыр республика станциязын болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга кирер дээш бо хүннерде күжениишкинниг ажылдап турар. Колоннаның тудуг коллективтеринден Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. А. Черепанованың шеверлекчилер болгаш Н. Уразовтуң комплекстиг бригадалары социалистиг чарыштың тиилекчилери боор турар.

— Бо чылдың сес айларының түңнелдери-биле бистиң 14 кижиден тургустунган бригадавыс колоннада социалистиг чарыштың бирги черин кымга-даа бербээн — деп, бригадир А. Черепанова чугаалаан. — Тос айларның планын база-ла ажыр күүседип кээр бис. Бо хүннерде эът-соок далганы кылыр заводтуң соолгу шеверлел ажылдарын доозуп, бодувустуң баазывыста тудуглар кылып турар бис. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээн ап турар үеде, А. Черепанованың бригадазының кежигүннери боттарының аргаларын санап көргеш, улам бедик хүлээлге ап—беш чылды үш чартык чылда күүседирин шиитпирлээн. Оларның берген сөзү ажыл-херек кырында күүсеттинип-даа турар. Бригада бо хүннерде 1979 чылдың октябрь айының үлүүнде ажылдап турар.

Чедиишкинниң чажыды чүдел? деп айтырыгга бригадир мынчаар харыылаар:

— Хамык ужур коллективтиң салган сорулгаже тура дүшпес чүткүлүнде. Ол ышкаш бистиң кижи бүрүзү ыяап-да үш-дөрт тудугжу мергежилдиг болуп чедип алган.

Бригадада сески болгаш тоску беш чылдарның социалистиг чарыжының тиилекчилери Ф. Виноградова, Н. Куницкая, М. Гавриченко, А. Вашенникова дээш өскелер-даа бүдүрүлгениң хоочуннары, он болгаш оон-даа хөй чылдарда ажылдап келген мурнакчылар.

А. Черепанованың шеверлекчилер бригадазының кежигүннери ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюн төлептиг күш-ажылчы тиилелге-биле уткуп турар: чыл эгезинден бээр 41.7 муң рубльдиң шеверлел ажылдарын кылган. А ниитизи-биле оң беш чылдың эгезинден бээр план ёзугаар 120 муң рубльдиң ажылын кылыр тургаш, ону 167 муң чедирип, планны 139.1 хуу күүсеткен.

Т. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) бригадир А. Черепанова, шеверлекчилер Л. Старчикова, А. Титова (ортузунда), болгаш З. Измагилова, Л. Иксанова олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Кыштаглаашкынга белеткел

КЫСКАЗЫ-БИЛЕ

Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң Тарлаг салбырының малчыннары келир кышка уткуштур кызымчалыг белеткенип турарлар. Сентекчилер бригадазын хоочун тудугжу Даржаа Түлүш бригадирлээн. Ол коллективте Ирина Картыг-оол удурткан беш кижи составтыг херээженнер звенозу база бар. Оон кежигүннери бо хүннерге чедир тос кажааны арыглап-шеверлээн, он бир тепляктарны, малчыннарның алды бажыңнарын чугайлааннар.

Тудугжулар звенозу база багай эвес ажылдап турар. Ол үш кажааны, дөрт чурттаалга бажыңын септээн, Тунук деп черге 650 баш хой кирер чаа кажааны туткан. Ол ажылга хоочун бызаңчылар Х. Хүлер-оол, Х. Күдер-оол, А. Бүрбү, Б. Кызыл-оол олар эки ажылдап, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

• • •

Чоокта чаа «Улуг-Хая» совхозтуң малчыннарының хуралы Оорут деп черге болган. Келир кышка белеткел дугайында олар аңаа делгеренгей чугаа кылганнар.

Ниитизи-биле үш ажыл-агыйның малчыннары кыштагларын бүрүн септээн, чүгле үш кажаа белен эвес. Ону септеп доозарынга чугула тудуг материалдарын чедирип, оон септелгезин дарый доозарын малчыннар шактырлээннер.

Н. ВАНЬКОВ.
Улуг-Хем район.

БРИГАДАНЫ ТУРГУСКАН

Таңды районда Тока аттыг совхозтуң малчыннары кышка белеткээш, кажаа-хоораны, чурттаалга бажыңнарын септээрин августуң ниити чарлыында-ла эгелээн. Кыштаглар септээр тускай бригаданы тургускан. Оон бригадири С. Опчакай болгаш тудуг мастери В. Богданов олар кылыр ажылдарны аайлап таарыштырып турар.

Кыштагларда кажааларны септээри-биле чергелештир малчыннарның чурттаар бажыңнарын, кызыл-булуңнарны, чунар-бажыңнарны база септеп, эдип турар. Амгы үеде тускай бригада 10 ажыл кыштагны бүрүнү-биле септеп доозкан. Бригадага бызылгаан машина чамдыкта херек материалдарны оваалдаашкын-биле эккеп, ажылды саадады бээр чоруктар бар. Бригаданың септекчилеринден Чап Папыш-оол, Сергей Оюн олар ак сеткилдиг, кызымак ажылдап турар.

Септекчилерден аңгыда печка кылыр бөлүк база бар. Олар кыштагларда бажыңнарның кажааларның печкаларын кылып, септеп чоруп турар. Ол ажылга печник Б. Кандыр-оол мактадып турар.

А. САЛЯ.
Таңды район.

АМ-ДАА АРГАЛАР БАР

Сентябрьның 25-тиң медээзи-биле алырга, республикада ниитизи-биле 114.753 тонна сиген белеткеттинген. Ол—план-онаалданың 69,8 хуузу. Сенаж 21.583 тонна—план-онаалданың 52 хуузу, витаминниг сиген далганы 4412 тонна-онаалданың 50,7 хуузу. Силосту 63.874 тоннаны салган—планның 16 хуузу. Будук-бүрүнү 5179 тоннаны белеткеп, планны 64.7 хуу күүсеткен.

Тус-тус районнардан Мөңгүн-Тайга сиген планын 101,9 хуу, Өвүр—102,2 хуу күүседип, мурнуунда чоруп турар. Оон дараазында Барыын-Хемчик, Тожу, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары сиген белеткээриниң планын күүседир чоокшулап турар. Чөөн-Хемчик болгаш Кызыл районнарның совхозтары үшкү одуругда чоруп, ниитиниң малынга чем белеткээриниң планын 78,4—75,1 хуу чедирип алган.

Мал чеми белеткээрин Таңды (47,4 хуу), Каа-Хем (53,9 хуу), Бии-Хем (57,1 хуу) районнарның ажыл-агыйлары кончуг оожум темпилиг чорудуп, хамыктың дорагы болуп турар. Агаар-бойдустуң, оът-сигенниң үнүжүнүң талазы-биле бо үш район өске районнардан дээре байдалда туруп турар. Ол черлерде кезип ап болур сиген чок деп болбас. Ындыг турбуже ук районнарның сиген белеткелинге хожудап турары элдептиг. Мында кол чылдагаан хамыктың мурнуңда сиген кезилдези ышкаш ындыг эң чугула кампанияны четпес организастаанында, аргаларыг ыштындан, буга-сумун, орук хыдыттарындан үнген сигенни хол кадыры-биле четче кезип ажаап алырынче чогуур кичээнгей салбааныында. Сигенни бар черинден ам-даа хол кадыры-биле кезерин организастаар херек. «Сиген кадып, сөөктери берген, ону канчап хол кадыры-биле кезер боор? А машина-биле кезип алыр черлер чок-тур» деп чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары боттарының ажыл-агыйжы эвес чоруун агартырын оралдажып турар. Ол канчап-даа шын эвес.

Республиканың совхозтарындан 10 ажыл-агый сиген белеткээриниң планын ажыр күүсеткен. Оларга «Малчын», «Барлык», «Шеккээр», «Торгалыг», «Кызыл тук», «Коммунизмче орук», «Октябрьның 30 чылы» «Тоора-Хем», «О. Шынаа», «Х Улуг хурал» совхозтар хамааржыр. Оон ыңай «Мөген-Бүрен», «Суг-Хөл», «Искра», Карл Маркс аттыг, «Тес-Хем» совхозтар сиген белеткээр планын күүседир четкен.

Сенаж белеткээриниң планын Өвүр район 113,3 хуу, Барыын-Хемчик 80 хуу, Тожу 81 хуу, Кызыл 70 хуу боттандырган. Өске арткан районнар бо үделиг мал чемин белеткээриниң планын чер алыспаан. Витаминниг сиген далганын Таңды районнуң ажыл-агыйлары 2113 тоннаны белеткеп, планын 75,5 хуу чедирген. Улуг-Хемниң совхозтары ол чемин 515 тоннаны, Бии-Хемниң—670 тоннаны белеткээн.

Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары 12722 тонна, Барыын-Хемчиктиң — 10 муң ажыг, Каа-Хемниң — 8226, Бии-Хемниң—7342 тонна силосту салган.

Мал чеми белеткээриниң бүгү-ле болдунар аргаларын ажыглавышаан, чем курлавырын көвүдедиринче кичээнгейни ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери кошкатпас ужурлуг. Ылаңгыя дүшкен терек бүрүзүн мал чеми кылдыр болдурун алырынче күштүг мобилизастаары эргежок чугула.

ДААРТА—БАШКЫНЫҢ ХҮНҮ

БАШКЫ ДУГАЙЫНДА СӨС

Кижи төрелгетенниң шиңгээдип алганы муң-муң профессияларның аразында башкының профессиязы — эң-не буянныгларның болгаш хүндүткелдиглерниң бирээзи. Эң-не эргим чүүлдү: боттарының келир үезин — боттарының ажы-төлдерин чон башкыга бүзүреткеннер.

Бистиң амыдырал-чурттталгавыска башкы кандыг рольду ойнаанал? СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыынга янзы-бүрү назы-харлыг, чүүл-бүрү профессияларлыг кижилер харыылап турлар.

Өөрүшкүмнү хуваажырынче далажыр мен

Кандыг-бир улуг херек бүдүрген кижи өөрүшкүзүн чоок кижилери-биле хуваажырынче далажыр. «Восход-2» корабльге Павел Беляев-биле космоска баштайгы ужудуушкувусту доозупканывыста, сагыш-сеткилимни Кемеровода бодумнуң школамда, ышкаш кылдыр бедаттывым: «Кандыг-дыр че, өөреникчилер, Солерин өөчак байдалга таварыштырбаан ...кажыл, эргим Нина Прокофьевна» деп бодаанзыг олурган мен.

Ынчангаш ынак башкым мээң бодалдарымның дугайын шуут-ла билип каан чүве дег, ол-ла дораан Звездный хоорайже: «Сеңээ чоргаарланыр-дыр мен. Алеша, ынчангаш бүзүрел чорааш ... рулганче чоруткапыңга чиктиглеимейн дир мен» дээш сөстерлиг чагааны чоруткан.

Өске чүүлдер—дайынның берге чылдары база сагышка кирип келир-дир. Тиилелгеге ажыктыг хөмүр-дашты кабын тыварда дагжыларга дузалажыр дээш менден улуг школачы өөрүм кичээлдер соонда шахталарже чоруп турду. Оларның-биле кады хөмүр-даш ууржайынче бистиң башкывыс база ажылдап кирип турду.

Чоокта чаа чуртумга чордум, Нина Прокофьевна-биле ужураштым. «Эң-не аас-кежиктиг улус-тур бис, Алеша, чүге дээрге Силерниң чагааларыңар: «Өөрүшкүмнү хуваажырынче далажы бердим» дээш сөстер-биле эгелээн болур-дур» деп ол башкым чугаалаан.

А. ЛЕОНОВ, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры.

Өөрүп четтиришкин-биле сактыр мен

Кайы-бир кижи сээң бодунга кандыг ужур-дузалыг болганын чоорту, чылдарның дургузунда билип алыр сен. Өөреникчи турган үемден бээр он-он чылдар эрткен, мээң бодумда өөреникчилер өстүп келген, ынчалзажок химия башкызын кезээде өөрүп четтиришкин болгаш хүндүткел-биле сактыр мен. Филарет Федорович Цветковтуң кичээл бүрүзү бистерге угаан-бодалдың, ажылдыышкыннарның байырлалы болу бээр турган.

Чижээлээрге, Петергофтуң аттыгып чыдар фонтаннарының болгаш химияның аразында ниити чүү барыл? Аттыгып чыдар кайгамчыктыг сугларның салбакталчак, чайыннанчак кылаңнаашкыннары чогаадылгаже чүткүлдү бистерниң дыка хойнусте тывылдырган. Школачы дыштаныглар үезинде биске тематиктиг «чайгы школалар» ажылдап тургулаан. Оларның бирээзин Петродворецтиң фонтаннарынга тураскааткан. Сугнуң болгаш херауниуң химиктиг анализин кылырын мээңэ даскажып утпаан мен. Шиңгилээшкиннерниң методиказын башкым-биле кады ажылдап кылып, аппаратура чогаадып ап, шенелдеге киржип турган бис. Чалыы назынның хандыгышкыны профессия болу берген. Ынчангаш профессияның бээр чогаадыкчы өөрүшкүлүг чүүлдерин сагып даап, башкым-биле хуваажып чоруур мен.

М. КОТОН,
ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү.

Мээң эргим эжим

Эки кижилер-биле ужуражыышкыннар мээң салым-чолумну кезээде өөртүп келген. Ындыг кижилерниң аразында буянныг болгаш негелделиг, шыдыы болгаш чөптүг башкым, кижизидикчи өңнүүм Марьям-апа Исламова турган. Ол пе ышкаш эриг чүректиг, эвилең сеткилдиг-даа чораан. Ол опза чугула турду: дайынның өске-даа хөй уруг-дарыы ышкаш, уруглар бажыңынга кижизиттирип, аңаа өскен мен.

Марьям-апа бистерни бижикке таныштырган, ажылдаарынга, чурттап чоруурун черге, кижилерге ынак болурунга өөреткен, чүге дээрге ындыг ынакшыл чокта кижи аас-кежиктиг болуп шыдавас. Оон эртеми хууда үлегер-чижээ-биле ажы-төлдү кижизидер—дөрт болгаш мерген угаанныг эртем чүве. Шиитпирлиг шахта чогул-ла харын ол меңээ амыдыралче орукту сүмелеп берген. Ташкентиниң пос-таавы комбинадының фабрика-завод өөредилгезиниң школазынче оон сүмезин ёзугаар өөренип киргеш, аргыкчы болур аас-кежиктиг болган мен.

Бир эвес менден бодумнуң ажы-төлүнге чүнү күзээр сен деп айтырар болза, бодамнайп-даа: оруунарга бистиң Марьям-апа ышкаш ындыг кижилер таваржыр болзун деп харыылаар ийик мен. Мээң бичии уруум Халида педагогика техникумунуң студентизи, башкының берге болгаш кайгамчыктыг профессиязын шилип алганынга чоргаарланыр мен.

Б. ДЖУРАЕВА,
Ташкентиниң пос-таавы комбинадының аргыкчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

КҮСКҮ ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

Күс келгени-биле кады бис база бир чугула ажылывыстың — часкы чаагайжыдылганың үре-түңнелдерин көрүп, ону уламчылаарының — хоорай, суурларывысты күскү үеде чаагайжыдарының сорулгаларын тодарадып, планнарын, даалгаларын тургузуп турар бис.

Часкы болгаш чайгы үелерде кылдынган ажылдарның түңнелинде найысылал Кызылдың топ кезээ, аллеялары, скверлери, чамдык коллективтерниң девискээрлери шинчик аап-шинчилиг, арыг-силиг бүлүүннар апарган. Эрзин, Бай-Хаак, Арыг-Үзүү, Ильинка, Шекпээр, Алдан-Маадыр кодээ, Хову-Аксы, Каа-Хем суур болгаш Туран хоорай Советтери боттарының девискээрлеринде чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар, ногаанчыдар талазы-биле чылдан чылче, частан күсче биче эвес ажылдарны планныг чорудуп турарындан оларның суурлары, чурттакчылыг черлери өске Советтерниинден дээре чаагайжыттынган.

Чамдык кодээ, суур болгаш хоорай Советтериниң, оларның күүскомнарының болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссияларының бо чугула ажылче чогуур кичээнгей салбайн турарындан, олче депутаттарның болгаш ажылчы чоннарның күжүн четче хаара тутпайн база күш-ажылчы коллективтерниң материалдыг база күш-ишдал курлавырларын кошкак киириштирип турарындан республикада элээн хөй суурларның чаагайжыдылгазы экиживейн турар. Маңаа Чөөн-Хемчикте Хорум-Даг, Кара-Чыраа, Барыын-Хемчикте Аянгаты, Каа-Хемде Сүг-Бажы, Тожуда Ий, Улуг-Хемде Чодураа, Бии-Хемде Эрбек, Тес-Хемде Шуурмак болгаш өске-даа чамдык суурлар хамааржыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чоокта чаа болуп эрткен IX сессиязынга найысылал Кызылдан эгелээш, районнар, совхозтар төптеринге чедир санитарлыг байдалы дыка багай, хоорай, суурларны долгандыр, чамдыктарының кудумчуларында каскан оңгарлар хемдүнмес, боктар оваалаңган, олар чыл бүрүде улам немежип турар деп шүгүмчүлээн. Бо айтырыг чыл санында тургустунуп, хуралдарга, парлалгага барык үргүлчү шүгүмчүлелге таварыжып туруп-даа, райкүүскомнар, хооркүүскомнар, суур болгаш кодээ Советтер олардан чогуур түңнелдер кылбайн, шиитпирлиг хемчеглер албайн келген. Тарымал үнүштерниң суггарылга, ажаалдазының багайындан база бо чайның кандааштыындан мурнуңда чылдарда болгаш эрткен чазын олурткан хөй ыяштар кургаан дээр дугайында редакцияга чагаалар эвээш эвес келгилээн. Бо байдал күскү чаагайжыдылгага уржуктарын чедирип, немелде хереңгилерни болгаш күштерни база негеп турар.

Күскү чаагайжыдылга эгелээн. Кызыл хоорайда, районнар төптеринде бо ажыл бок үнүштерни, дүшкен бүрүлерни, кургаан үнүштерни арыглап аштаарындан эгелээн. Кызылдың Ленин кудумчузунуң топ кезээнде, Каа-Хем кудумчузунуң эгезинде тарымал үнүштерни болгаш газоннарны шойдан кудкан угулзалыг штакетниктер-биле кажаалап эгелээн. Бо бүгү болза хоорай, суурларывыстың күскү чаагайжыдылгазының чүгле эгезин дээрзи биледиңгир, а чогум хөй болгаш кол ажылдар мурнувуста турупурар.

Күскү чаагайжыдылганың кол кезээ — ыяштар болгаш чадаң үнүштер олуртулгазы болур. Бо ажылды бодамчалыг болгаш планныг, эрткен часкы кылдынган болгаш келир чазын кылыр ажылдар-биле харылзаалыг кылдыр чорудар херек. Кудумчу бүрүзүнге-ле коллективтиң азы чурттакчыларның туралааны-биле дужа-келбиже ыяш болгаш чадаң үнүш олуртурун болдурбайн, ниити планга чагыртыры чугула. Республиканың ыяш ажыл-агый эргелели болгаш оон чер-черде ажыл-агыйлары чурттакчылыг черлерни ногаанчыдарынга боттуг дузаны чедирип, тарымалы-биле туруп алыр база питомниктерге өстүрген ыяш материалдары-биле хоорай, суурларны хандырар, оларны сүмелээр, ыяштарны олуртурунуң чурумунуң талазы-биле арга-сүмелерни бээр хүлээлгелиг.

Бир чугула айтырыг — чурттакчылыг черлерниң арыг-шевер турарын хандырары болур. Маңаа кол черни күскү боктап болгаш күзүрүмден тудуг, септелге артынчыларындан хоорай, суурларны арыглаарын ээлээри чугаажок. Моон-биле кады чурттакчылыг черлерниң чоогунда болгаш кудумчуларында эрги боктарны аштаар, чайлаадыр, чурумчудар талазы-биле болдунар-ла хемчеглерни алыр херек. Күскү арыглап-шеверлээшкинниң чорудары-биле кады, кышкы үеде хоорай, суурларның доктаамал арыг-силиг турарынче чогуур кичээнгейни салыры чугула. Ол сорулга-биле кышкы үеде кудумчуларны аштаарының аргаларын баш удур көөр, кудумчуларга ниити база тус-тус бок, чуунду, хүл төгер черлерни баш удур септээр, чаңгыларын кылыр, дашкаар ниити бок төгер черлерин чурумчудар апаар.

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары, доктаамал комиссиялары чаагайжыдылга айтырыгларын тодаргай удуртуп, комплекстиг шиитпирлээр ужурлуг. Ынчангаш бо айтырыгны күүскомнар, доктаамал комиссиялар хуралдарынга чугаалажып көрүп, тодаргай планнарны, хемчеглерни ажылдап кылыр ужурлуг. Республиканың Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозу чер-чер Советтеринге боттуг дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты бөлүк башкыларга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң талазы-биле ачы-хавыяалы дээш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Ким Сорюновна **Идам**—Эрзин районнуң Эрзин ортумак школазының директору.

Александра Николаевна **Мизерных**—Кызыл районда Чербиниң школа-интернадының директорунуң оралакчызы.

Анна Порфирьевна **Михайлова** — Чөөн-Хемчик районда Чадаананың № 2 школазының эге класстар башкызы.

Иргит Номовна **Падан**—Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык ортумак школазының эге класстар башкызы.

Өрге Сагаановна **Салчак** — Мөңгүн-Тайга районнуң Мөген-Бүрен ортумак школазының директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл хоорай, 1978 чылдың сентябрь 29.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

К ы з ы л

Республиканың совхозтары күрүнеге дүк садарының планын күүседирин хандырып шыдавайн турар. Бо чылдың август төнчүзүнде байдал-биле алырга планга 542 тонна дүк четпес турган. Ооң кол чылдагааны районнарның хой кыргызар кыргылдазы озалдатканында болгаш ону органнар чок чорутканында. Чижээ, Таңды районга август эгезинге чедир 15 муң хой кыргыттынмаан болган.

Райкүүскомнарның Кодээ ажыл-агый эргелелдери, совхозтар удуртукчулары кыргыкчыларны, дүк класстап сайгарар кадрларны чогуур өйүнде белеткевээн. Кодээ ажыл-агый министерствозу хой кыргыыр, дүк белеткээр садар ажылды багай башкарган. Сөөлгү чылдарда дүктү оорладыр, самчыгдаар чоруктар база хой. Чижээ, Тес-Хемниң совхозтарының бир хойга оңаалтыр кырган дүгү 1,34 кг болган. А хуу кижилерниң бир баш хойга оңаалтыр кырганы—6,9 кг чедип турар. Ындыг факттылар Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Кызыл болгаш өске-даа районнарда бар.

Тыва респотребсоюзтуң белеткел организацияларының совхозтарга багай дузалашкан, чамдык белеткел органнары садар дүктүң 10—20 хуузун класстап, сайгарып көөр турган. Ону күүсетпээн, Шынар тодарадыр лабораторийлар четче ажылдаваан.

Ол бүгүнүң дугайын чоокта чаа республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып көрген. Хой кыргызыдазының база дүк садарының үезинде ажылды багай организастааны дээш республиканың Кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. Д. Курнутовту сагындырган, оон база респотребсоюзтуң баштаар чериниң бо айтырыгны харыылаар турар оралакчызы Н. Н. Волченкадан маңаа хамаарышкан шалыпкын хемчеглерни алырын комитет негээн.

Кызыл-Мажалык

«Барлык» совхозтуң Хөнделең, Аксы-Барлык салбырларының удуртукчулары болгаш специалистери мурнуундагы чылдарның берге кыштарының уржуктарындан чамдык түңнелдерни кылып, кыштаглаашкынга белеткелге холбаштыр бо чылын элээн ажылдарны чорудкан. Хөнделең салбырның часкы үеде хураганның 5 кажаазын болгаш кодаңнарга серилерни кылгылаан. Чайгы үеде бодунуң күжү-биле ийи кажааны тудуп алган. № 741 КМК-ның тудугжулары чаңгыс аай хевириниң ийи чаа кажаазын туткан.

Ынчалза-даа улусчу контролёрларның кылган хыналдазындан алырга, бо салбырларның кыштаглаашкынга белеткелинде четпестер хөй. Аксы-Барлыктың Ыргактыг-Ховуда ийи кажаа септеттинмээн. Чамдык черлерде хураган кажааларын чурттакчылар үреп оттулупкан, а олар ол-ла хевээр турар.

Хөнделең салбырында чамдык хойжуларның кыштагларының септелгези доозулбаан. Малга чем кааш бээр кошпалар, суг кудар херекселдер чедишпес. Септелге кылыр материалдар база-ла хой херек.

Кайы-даа салбырларда кыштаглар септээр тускай звено, бригада тургустунмаан. Хыналда кылган үеге чедир бо ажылче малчыннар боттары база кирбээн. Чамдык малчыннар сиген белеткээр даалганы күүсетпээн.

Бо бүгү байдалдарны барымдаалааш, ийи салбырнып кыштаглаашкынга белеткелиниң дугайында айтырыгны Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, белеткелге холбашкан бүгү ажылдарны октябрь 10-нуң бетинде доозарын салбыр эргелекчилери Ш. О. Ондарга, К. О. Ооржакка хүлээдирген.

Х а н д а г а й т ы

Одалга-энергия курлавырларын болгаш кывар-чаар материалдарны районда канчаар ажыглап турарының дугайында айтырыгны Өвүр районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып көрген. Районга ниитизи-биле 1977 чылда лимиттен ажыр 8742 тонна кывар-чаар чүүл, 932 тонна хөмүр-даш, 120 квт электри энергиязы, а бо чылдың бирги чартыында 1937 тонна кывар-чаар чүүл, 147 тонна хөмүр-даш ажыр чарыгдаттынып, төтчеглеген. Оларны лимиттен ажыр чарыыр факттылар районнуң үш совхозтарында, райпода, № 6 КМК-да, № 1473 орук бүдүрүлге участогунда боон турар.

Совхозтарда нефтебаазалар үениң негелдезинге чедир тургустунмаан, кывар чүүлдү хууң-биле кудуп, төтчеглеп турар. Ажыглап каапкан масларны дужаавайн, черже төгер факттылар үргүлчү болуп келген.

Хөмүр-дашты шыгжаар тускай складтар, сарайлар чок болгаш ажык черлерге дужуруп, самчыглаттының турарындан камналгазы багай.

С а р ы г - С е п

Ажыглалга кирер тудугларны тудуп доозкаш, хүлээлгезинде ажыглалга кирериниң дугайында СЭКП Каа-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомнуң доктаалын 958 болгаш 4 дугаарларлыг КМК-лар багай күүседип келген. Ол бүгүнүң дугайын улусчу контролёрларның хыналдазы илереткен. Чижээ, № 958 КМК ийи ог-бүле иштиг чурттаар тос бажыңны, 50 кижи чемненир столованы, 120 өөреникчи чурттаар интернатты, а № 4 КМК хой семиртир азыраар шөлдү котельназы-биле кады, ийи ог-бүле чурттаар ийи бажыңны болгаш бир квартиралыг бир бажыңны тудуп дооспаан.

Ол бүгүнүң чылдагааны бо коллективтерле күш-ажылды багай организастаанында, бригадаларны тудуг материалдары-биле четпес хандырып турарында. Ол тудуг объектилерин ажыглалга кирерин саададып турарының дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, ийи КМК-ларның начальниктери В. В. Сарапулов биле А. В. Леоновту комитет доңгуткан.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

1978 ч.
сентябрь
№ 9 (57)

ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

«Латвия ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулганың дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын ажыдыралга боттандырбышаан, Барыын-Хемчик районнуң партия организациялары улусчу контроль органнарының ажылынга удуртулганы улам күштелдирип, оларже доктаамал кичээнгейни салып турар. Оон ачызында чер-черде контроль органнарының ажыл-чорудулгазы улам идепкейжип, ооң дээштиг бедип турар.

СЭКП райкомунуң база «Тыва даг-дүгү тудугу» эргелелинде парткомнуң бюро хуралдарынга улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулганы улам күштелдирер талазы-биле айтырыгларны ой-ойде чугаалажып келген. Ылангыя Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадында, «Хемчик», «Тыва» совхозтарда парткомнарның, «Шекпээр» совхозтуң Ашгатты салбырында партия эге организациязының бо талазы-биле ажылының дугайында айтырыгларны сайгарып чугаалашкылаан.

Сөөлгү үеде улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулганы «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, Аксы-Барлык салбырларында, Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының транспорт цегинде, ажылчын хандырылга кезээнде база үдетпур бүдүрүлге комбинадында, чуртталга коммунал ажыл-агый эргелелинде партия эге организацияларында дыка күштелдирген.

Черле ынчаш районда партия эге организацияларының улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ролюн болгаш ажылга идепкейин бедидер, коммунистер-биле бижыглаар талазы-биле улуг дузаны чедирип турар. Амгы үеде бисте бөлүктер база постулар даргаларының 60 ажыг хуузу коммунистер. Партия хуралдарынга бөлүктерниң болгаш постуларының ажылының дугайын чугаалажып, коммунист-улусчу контролёрларның дыңнадыгларын алырын практикалап турар.

Ниитизи-биле районда 600 ажыг улусчу контролёрлар хаара туттунган 71 бөлүк, 43 пост күш-ажылчы коллективтерде, албан организацияларында партия организацияларының удуртулгазы-биле ажылдап турар. Олар партияның болгаш чазактың директиваларының, үстүкү партия база совет органнарының шиитпирлериниң күүселдезин организастаарынга, бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тыварынга, күрүне пландарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге, продукцияның шынарын экижидеринге, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чоруктарга, янзы-бүрү четпестерге удур демиселге улуг күш боон турар.

Районнуң улусчу контроль комитеди контролёрларның кылган хыналдаларының хой нуруузун бодунуң хуралынга сайгарып көрүп, чогуур хемчеглерни ап, күүселдезин организастаза чогуур айтырыгларның дээштиин чедип турар. Оларның чамдыктарын көргүзерге мындыг: Кызыл-Мажалыктың сүт болгаш Ак-Довурактың хлеб заводтарының продуктуларының шынарының, совхозтарның часкы, күскү хову ажылдарынга белеткелдериниң, № 741 КМК-да тудуг ажылдарының четпестериниң, ажыл-агыйларда органиктиг болгаш минералдыг чемишкиндилгелерни кадагалап, ажыглап турарының, кывар-чаар материалдарның чарыгдалының, «Барлык» совхозтуң «Хөнделең салбырында малга чем белеткелиниң четпестериниң дугайында болгаш өске-даа хой айтырыглар маңаа хамаарышкан.

Районнуң бүдүрүлгелеринде болгаш албан организацияларында электри энергиязының, кывар-чаар материалдарның курлавырларының экономиктиг чарыгдалының дугайын СЭКП райкомунуң бюрозунуң шиитпирин үндезилээш, районнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның улусчу контроль комитеттери планга киирген контролёрларның күжү-биле хыналдалар чорудкаш, боттарының хуралдарынга чугаалажып көрген. Ооң түңнелинде 380 тонна кывар-чаар чүүл камнап алдынган. Бо айтырыг ам-даа контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажылында база бир кол черни ээлеп-ле болгаш маңаа холбаштыр хыналданы контролёрлар чорудуп турар.

Улусчу контроль органнарының хайгыылчыларының чорудуп турар ажылы бүгү-ле черлерде шупту узунда эки деп база чугаалап болбас. Чамдыкта кылган хыналдаларының анализин кошкак, дээштиг чаавыс болгулаар, а ол ышкаш контроль органнарының киирген материалдарын чамдык ажыл-агыйжы удуртукчулар хандыр сайгарып көрбес чоруктар база таваржыпкылаар.

Амгы үеде улусчу контролёрларның кичээнгейин мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң канчаар чорупп турарынче болгаш өске-даа чугула ажылдарже угланган. Олар боттарының мурнунда салдынган чугула сорулганы чер-черде партия организацияларының деткимче, дузазы-биле ылаптыг күүседип шыдаарлар.

В. ЧАДАМБА,
Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

БИСТИҢ КИРЖИЛГЕВИС

Контроль органнарының ажылының дециели хамыктың мурнунда ажыл-агыйларда хайгыылчыларның составындан, оларның ажылга идепкейиндеп улуу-биле хамааржыр. Бистиң «Күш-ажылдың хостуу» совхозта улусчу контрольдуң кол болгаш өске-даа бөлүктериниң кежигүннеринге партия организациязының сүмези-биле ажылга идепкейлиг, өскелерге хүндүткелдиг, четпестерге эптеш чок, принципчелдиг кижилерни шилип алган. Кол бөлүктүң удуртулгазы-биле совхоз бүдүрүлгезиниң аңгы-аңгы адырларында улусчу контрольдуң 4 бөлүү болгаш 10 постузу ажылдап турар.

Бо чылдың эрткен айларында совхозтуң хайгыылчылары янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр 63 хыналдаларны чорудкан, кол кичээнгейни кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде курлавырларны дилеп тыварынче, пландар болгаш хүлээлгелер күүселдезинче, черни болгаш машина, чепсекти база дериг-херекселди ажыглап турарынче, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглечи чорукка удур демиселди чорударынче болгаш өске-даа айтырыгларже угландырып келдивис.

Оон аңгыда бистиң контролёрларывыс чугула кампанияларга — мал кыштаглаашкынынга, часкы тарылгага, мал чемиишиң белеткелинге, күскү дүжүт ажаалдазынга холбаштыр боттарының ажылын улам идепкейжидип турар. Чорутттунган хыналдалар түңнелдериниң кол нуруузун кол бөлүктүң, постуларының бюрозунга, ниити хуралга чугаалажып көргеш, совхозтуң дирекциязынга азы парткомга дамчыдып бээрге, хайгыылчыларның киирген медээлерин ёзулаар шалыпкын хемчеглерни ап турар.

Улусчу контролёрлар Дамба Кок-кыс, Кыргыс Хуналжык, Сергей Саны болгаш өске-даа эштер хөй-нитичи ол даалганы идепкейлиг күүседип турар. Күскү кампания үезинде бистиң контролёрларывыс ажылдың шынарынга база ажыл-ишчилер ажыл шагын канчаар сагып турарынга холбаштыр хыналдаларны доктаамал чорудуп келген. Чижээ, малга чем белеткеп турар үеде машина-трактор мастерскаязында улусчу контроль бөлүү топ участокка хыналда кылган. Аңаа сиген кезикчилерге ажылдың шынарын баксыраттының илерээн. Контроль бөлүүнүң кежигүннери аңаа холбаштыр активы туруускаш, механизастатттынган звенонуң хуралын чыгааш, ол четпестерни дораан чайлаткан.

Ажылывыстың хөйге ниснүүзү, калбак шенгереди амдаа четпес. Маңаа холбаштыр тускай хуудустарны, хана-солуннарны, стендилерни четпес ажыглап турар бис. Оон аңгыда совхозтуң экономиказының айтырыгларынче амдаа хапылап кирер ужурлуг бис.

С. ДАНЗЫ-БЕЛЕК,
совхозта контроль бөлүүнүң даргазы.

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» совхозта улусчу контроль бөлүү (даргазы О. Ш. Шарапин) ажыл-агыйның аңгы-аңгы участоктарынга янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр хыналдаларны чорудуп турар. Бөлүктүң даргазы Оюн Шыыранович бодунуң шуут харыылап турар ажылынга база хой-нитичи даалганы-даа күүседиринге бедик харыысалгазын көргүзүп келген. Ол № 1 хойжу бригаданың бригадиринге хой чылда ажылдаан. Ооң удуртканы бо коллектив бедик көргүзүгнү чедип ап, чарышка бирги черни ап турар. Амгы үеде хойжу бригада Берт-Дагда турлагларында малчыннар чурттаар бажыңнарны база хой кажааларының септелгезин кадын түлүк чорудуп турар. Ынчаарга Оюн Шыырановичиниң удурткан улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери кыштаглаашкынга белеткелди база ажылдың шынарын доктаамал контрольга алганнар.

Улусчу контролёрлар чүгле мал ажылынга эвес, совхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа адырларынга хыналдаларны база чорудуп турар. Чоокта чаа О. Ш. Шарапин ажыл-агыйның даргалар цегиниң ажылынга хыналданы совхозта профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазы М. М. Оюнун киржилгези-биле чорудкан. Ында чамдык чедир кылдынмайн турар чүүлдерни дарый эдип алыр талазы-биле чугааны ол цехтиң ажылчыннары-биле кылган.

Бо чурукту ол хыналданың сөөлүнде даргалар цехтиң бөлүк ажылчыннары-биле кады тырттырган. Чурукта солагай талазындан үш дугаарында совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы О. Ш. Шарапин бөлүк ажылчыннар-биле чугаалажып тур.

О. ОПЕЕН.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

● Барыын-Хемчиктиң партия организацияларының улусчу контрольга удуртулгазы.

● Бир контроль бөлүүнүң ажылының практиказындан.

● Тудуг материалдарын кадагалап камнаары — эң чугула айтырыг.

ШЫНАР ДЭЭШ

Кызылдың эът комбинадынга бо чылын чаа техниканы шиңгээдириниң болгаш бүдүрүлгениң технологиязын сайзырадырының талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Шээр малдың эъдин сайгарып болбаазырадыр конвейер шугумун эде кылганындан ооң күчүзү мурнунда турганындан 650—700 башты хөйү бүргеш эът, кежин сайгарып турар апарган, чамдык цехтерниң бүдүрүлге шөлүн улгаттырган. Алгы-кеш болбаазырадырының чаа технологиязын ажыглап эгелээн болгаш цехтерде чамдык дериг-херекселдерни чаарткан.

Ниек эъдин бускаш, сорттарының чаа технологиязын шиңгээдип алдынган. Колбаса кылыырынга эъттиң оруунга янзы-бүрү солуксуларны, ийиги категорияның субпродуктуларын ажыглаанындан бүдүрүлгениң орулгазы көвүдээн.

Чоокта чаа бо комбинатка продукцияның шынар көргүзезин эрттирген. Комиссия кежигүннери, садыгның төлээлекчилери эът комбинадының продукциязының шынарынга хамаарыштыр боттарының санал-оналын солушканнар. Мында шынар хүнүн неделя санында эрттирип турар. Ооң уламындан ында бедик сорттуң колбаса кылгыларын бүдүрери эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге көвүдээн.

Ынчалза-даа комбинаттың продукциязының шынарында чамдык четпестер бар. Бо чылын болган хыналдаларга киирген эъттиң 15,7 хуузу, колбаса кылыгларының 4 хуузу чогуур шынарынга четпес деп санаттынган. Колбаса кылыгларны колдуунда-ла шыгы болгаш хуузу чогуур хемчээлинден көвүдээнинден шынары багай кылдыр санаттынган. Эът комбинадының ажыглап турар суунуң шынары күрүне стандартының негелделеринге дүгжүшпейн турар. Ону экижидериниң хемчеглерин комбинаттың удуртулгазы албайн келген. Оон аңгыда мында продукция сөөртүр тускай автотранспорт дугайында айтырыг ам-даа шиитпирлеттинмээн. Кандыг транспортка сөөртгенинден продукцияның шынары база хамааржыр болгай.

Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын бүдүрүлгеге шиңгээдириниң талазы-биле ажыл комбинатта кошкак чорупп турар. Ында бүдүрүлге-хыналда кылдыган технологияны болгаш продукцияның шынарын хынап турар апарган. Ынчалзада продукцияның шынары дээш харыысалганы бедидери, ажылчыннар ортузунга ол дугайында тайылбыр ажылын чорударын негеттинип турар. Бо чугула ажыл-херекке улусчу контролёрларны база идепкейлиг киириштирзе чогуур.

Л. ШАГАРОВА,
«стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле Курхайгаарал лабораториязында улуг инженер.

ОВАА — «ТУДУГ»

Тудугжулар деп кымнарыл? Бо айтырыгга харыылаарының мурнунда бистиң бодалывыска тас-даазыр шаа турган черлерге чудук, туйбудап бедип үнер бажыңнар, бажыңнарын чыскаалганы кудумчулар оларның тургусканы суурлар, хоорайлар, үргүлчүзүвүс тың өөредир школазы, ажылдаар, албан хаар черлеривис, фермалар, заводтар, фабрикалар чурттунуң востүү көөр.

Тудугжу дээрге эң-не бунниве, чаагай мергежилдерниң бирээзи деп улай ёктып кээр бис. Тудугжуларга чүгле хол-биле тудуп, кылып турар кижилер эвес, хамык прорабтар, инженерлер, тудуг организацияларының удуртукчулары — тудугларның командирлери база хамааржыры маргыш чок. Харын оларның мергенбилдиг удуртулгазындан тудугларның дүрген, шыыралыг боттанып, тудугжуларның ажыл-ижиниң бүдүрүмчүзү улуу-биле хамааржыр.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның Каа-Хем районда кожуун чогуур механизастаан № 1 колоннзының начальниги А. Г. Русанов, ында участок начальниги Н. М. Шымыраи, инженери В. А. Монгуш, «Тыва кодээ тудуг» трестиң Тес-Хем районнуда № 1070 колоннаның начальниги Р. Н. Чуваанов, оон О. Шывазада участогунуң начальниги Ф. С. Дембиев олар база тудугжуларга, командирлерге хамааржыр.

№ 1 колоннаның бо чылын ажыглалга киирер тудугларының хемчээлин көргүзер чаңгыс санны адап болур: чуртталга болгаш ажыл-агый тудуунга 3 миллион ажыг рубльди шиңгээдип алыр. Амгы үеде 294 дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга тудуун ажыглаалда киирген болгаш өске-даа тудугларны кылып-ла турар харын.

№ 1070 мехколонна бо чылын чүгле кол кержаалер ёзугаар бедиц бир миллион ажыг рубльди шиңгээдип алыр, 1050 дөрбелчин метр чурттаалга шөлдүг ажыглаалда киирер. Ол мехколоннаның «О. Шывааы» совхозта участогу база-ла чамдык бажыңнарны туткан. 1976 чылда эгелээни 320 олуттуг школа тудуун дооспаан. Моон алгаш көөрге кайы-даа КМК-ның кылып бүдүрер ажылы хөй, кылып-даа турары бар-дыр (чыл планы долу күүсеттинмес-даа бол берген болза). № 1 КМК 2436 дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга тудууну чүгле үш чүс хирезиниң ажыглаалда киирген, а № 1070 КМК ол-ла дараалашкаа-биле эйрге, 1050-ден 570 дөрбелчин метрин ажыглаалда киирген.

КМК-ларда тудуг ажылдарының шуушкаа, кузу темпилиг чорупп турарының чылдагааннары хой-ле боор. Ажылчын күжүнүң, тудуг материалдарының чедишпези, тудугларның чер былдаргаы, күш-ажылды организастаанының четпистерниң чогу дээш алыр болза, дүткарлар-ла хөй.

Ындыгтың налында үстүнде адаан даргаларывыс өске бир талазындан ат-сураа алгып, чаа «рекордтар» тургузуп эгелээн дээр-дир. Ындыгы-да-ла чедишпес, оон-моон дилеп, черлиниң турган тыптыннар тудуг материалдарын кода-суур тургузар бажыңнар тудуунга эвес, а черниң суурнуң ииниңчиини бакжырадыр чорген, даш, бок кылдыр хуулдуруп билирниң талазы-биле «үлегер-ажектиг» апарган даргалар-дыр.

№ 1 КМК-ның үстүнде адааныс участогунга 36 калбак куртаг штукатуранлы, 15 соңга рамаларын, 8 ажык хаалгаларын, 42 погонметр штакетникти, 1200 кезек туувбуну, 10 шоодай цементти бок «тудуунга» ажыглааны-дыр. А № 1070 КМК-ның участогунда 9 соңга блоктары шиндеттинмейн. 37 эжиктер бажынче кирериче бисти чалаң ыый дивейн, цирик, дылык серите шыгжаан хой цементиниң чартыы бажыңның быжыг туружу боор кылдыр күүрек бажыңга үстүнмейн ажы чок оваа «тудуг» болу бергеннер (чурукта).

Даргалар боттарының кайын рамаларны, эжиктерни сый шаап, цементтинн чаъс адаанга оттуруп, бокталдыр оваалап турган деп аап. Ол тудуг материалдарының ажыглал чок үрелгениниң чылдагааны, үстүнде адааныс кижилерниң тудуг объектилеринге материалдар шыгжаалдазынга чогуур чурумну тургуспааныында, негевээнинде боор турар. Ол хирезинде ол-ла даргалар цемент, шифер, дилиг материалдарын, куруг штукатурка чедишпес, хуваал берген фондулар азыш деп чылдактап орар.

Миллион-миллион акша-херекселни чарыгдаары, шиңгээдири-биле бергенде, каш воостуг ортектиг ийи-үш шоодай цемент, ыяш кесиндилер рама, эжик ыяшаа чүселер кай баар ол дээш хоор-биле күрүнеге, ажыл-агыйга карааже чедирип турар кижилерни тудугжулар деп болур бе?

Тудуг материалдарын оваа-«тудуг» болдуруп турар кижилерни кым-соолу шыгтыы айтырар чүл?

С. МИНТОН.

ШТАТТАН ДАШКААР

Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң кодээ ажыл-агый талазы-биле киилдизиниң штаттан дашкаар эргелекчизи Эрес-оол Опацович Саяның ажылы-да хоч. Ооң бодунуң, кол ажылы-даа, хой-нитичи даалгазы-даа кодээ ажыл-агый-биле холбашканындан чылдың дөрт эвзедер-даа ажы хүзабес.

Эрес-оол Опацович эртен ажылдап келирге-ле, ону манааш чүве дег, телефон кыңгырткайны бээр. Райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол бухгалтери Э. Саая совхозтарның бухгалтерлериниң медээлерин дамчыдып, сайгыннарын харылаштыр адай бээр. Ону отчёт хүлээп алыр саазынынга шерергин бижээш, ажыл-агыйларның орулгазын, чарыгдалын санап, түңнеп эгелээр. Ол аразында районнуң улусчу контроль комитединиң даалга бээр ийикте, чорууң кииргени, ынаар унуругнуг медээлерни аңаа дамчыдып бээр. Келген медээни дарый сайгарбаа, дораан хемчег албас болза, хоржок. Чүрүм ажыдыышкынын эгеридеп бе илереткен, чайлатпас болза, ол улам ханылап, узамдыр боор болгай.

Эрес-оол Опацович бир эртен бажыңындан үнгеш, ажылдаар черинче чорупп ора. «Малчын» совхозтуң төвүнде немчежип орган чаа тудутну сонуургай берген. Ону дөрт кижи тудуп турган. «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның Хандагайтыда кожуун чорууур механизастаттынган колоннаның совхозка ичек кажаазы тудуп берип турар тудугжулары болган.

Олар бо ажылды чүге кылаа бергеннер ол? Боттарының хүлээнген ажылы доозулбаан-на болгай. Ол айтырыгны Э. Саая тудугжуларга салган.

— Ииек кажаазының тудуунга херегтээр материалдар амдызында чок ийик, аңаа турарының орнунга бо ажылды хүлээп алдывыс—деп, оларның бирээзи харылаан.

Ажылды канчап ачаа-ла хүлээп алыр боор? Ылангыя мындыг чүгүла тудугну бүрүн хаа тудуп бээр бе? Совхозтуң дирекциязы бо айтырыгны канчаар шиитпирлээнил?

Мындыг бодалдар оңу дүвүредип эгелээн. Улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспекторларының бирээзинге ол дугайын дамчыткан. Контролёрлар ону хынаар деп дугурушканнар.

Кайыын эгелээрил? Бир дугаарында ук тудугжуларны совхозуң ажылчыннары кылдыр тур кады хүлээп алган бе дээрзин тодарадканнар. Директорнуң дужаалын шинчилээн көрген. Үнген-даа, карген-даа ажылчыннарның аразында демги дөрт кижиниң ады чок болган.

Ийи аал иштиг чурттаар бажың тудуп бээр дугайында олар-биле чарлыган керээ база чок болган. Кандыг фактты барымдаа, документиге үндезилээш, ол бажыңнарны ук тудугжулар тудуп келзонни совхоз директору С. С.-Б. Очурдан айтырарга, орта харыы берип шыдаваан.

Контролёрлар ол-ла тудугжуларның шалың төлевирин хынап көрген. Тургускан нарядтар бар. Ында бижиттинген ажылдарның хемчээлин бажок өстүрүп удгаттырган болган. Довурак-даа чүдүргениин айыткан, сай-даа сөөрткен дээн, даш-даа дужуруп чүдүргенин көргүскен. Алган акшазының — саны талыгыр. Ийи аал иштиг чурттаар бажыңны туткаш, шеверлел ажылдарын кылып доозканының төлевилед ортээнден бедээн ийи муң рубль ажып турар болган. А херек кырында бо тудуунуң чүгле хаяалы, дээвиирн доозулган, өске ажылдары кылдынмаан.

Э. О. Сааның удурткан киилдизиниң ажылданчылары бо херекти мынчаар илереткен, ооң материалдарын чогуур органнарже шылгадырбиле белеткээн. Буруулуг чижилерге тускай хемчегни апыалдыр эпаар.

Районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар киилдизи ийи чыл бурунгаар тургустунган. Ону Э. О. Саая ынчан-на удуртуп эгелээн. Ол үениң дургузунда хой-хой хыналданы кылганнар. Хажыдыышкыннарны олар эпти-ле илередип, оларны чогуур өйүнде чайладып турар.

Районнуң улусчу контроль комитединиң кодээ ажыл-агый талазы-биле штаттан дашкаар бо киилдизинде ажылдап турар эштерниң шуптузу коммунистер. Ооң бир инспектору хоочун коммунист С. Б. Шымыраи. Ол «Мөген-Бүрен»ге ажылдап, ында тайгылыңның хуузалгезинге ак сеткилдиг күүседип, четпестерни чайладырынга эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турар.

Бо чылдың эрткен сес айларында безин ук киилдистиң ажылдакчылары улуг, бичеен ийи хыналданы кылган. Күрүнеге ёдып турар мал продуктуларының шынарын үзэрадыр, малчыннарда малдың баш санының түңнүн мылатыг үндүрер, ооң чаш төлдүнүң ажылда-темдектелгези боор дээш ажыл-да хөй. Бо бүгү ажылдарны Эрес-оол Опацовичиниң удурткан штаттан дашкаар киилдизи тускай план ёзугаар боттандырып турар.

Д. ИРГИТ.

БИСТЕН КОЛ ХАМААРЖЫР

Совет кижилерниң чаагай чоруу дээш партияның ада сагыш салыышкынын кижи магадап ханмас. Аңаа харыы кылдыр улам эки ажылдап, чонунга бараан болуксаазы келир-дир. Аныяк салгалдың кижизидикчилери — башкылар биетерниң харысалгазы чүден артык улуг-дур. Бөгүнгү бистиң өөреникчилеривис чуртуустуң келир үези, оларның салыышкынындан Төрээн чуртуустуң байлакшылы, күчү-шыдалы база хамааржыр болгай.

Амгы уруглар сонуургавас чүвези чок, идепкейлиг, шимченгир, дүрген, билиглерни улам хөйнү шиңгээдиксээрлер. Эрткен чайын Россияның башкыларының съездизинге киржир аас-кежиктиг болган мен. Аңаа шак ындыг айтырыгаар дугайында чугаа чорup турган.

Ортумак школаны доозуп үнүп турар уруглар шуптузу хамааты болгаш мөзү-шынар талазы-биле быжкан кижилер болур ужурлуг. Шак ындыг байдал чедип алдынмаан болза чедир ажылдаваанывыс ол болур-дур. «Башкы кижизидип, каан өөреникчилери-биле ат-алдарлыг болур» деп Воронежтиң башкылары дорт чыл бурунгаар боттарының башкы өөрүнге кыйгырыг үндүргеннер болгай. Ук кыйгырыгга чурттуң бүгү башкылары харыылаан. Кандыг-даа эртемни башкылап турар кижи хамааты болур чоруктуг, мөзү-шынарның бедик норма-чижектерин хүн бүрү өөредип турары-биле онзагай.

Хамааты хүлээлге болгаш харысалга дугайында, кажан-даа, каяа-даа күш-ажылдың хүндүлеп көөрүнүң дугайында, Төрээн чуртунуң мурнунга хүлээлге дугайында биетиң урууларывыс билир ужурлуг, ону бис оларга бүзүредиин-биле угаадыр ужурлуг бис. Бистиң Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының коллективи үстүнде сорулгаларны мурнувуста салып алган, чүткүлдүг ажылдап турар бис. Коллективте хоочуннар-даа, аныяктар-даа бар, бот-боттарывыстан өөренип, бир демниг ажылдап чоруур бис.

Школаны чыл бүрү хөй ниити доозуп үнүп турар. Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында олар боттарының үлүг-хуузун киирип, ажылдап чоруурлар. Көдээ ажыл-агыйда ажылдап чоруурлар база бар. Чижээлээрге, «Улуг-Хая» совхозтуң тракторизи Зинаида Хүр-оол, Чаа Шагаан-Арыгда тудугжу Раиса Апай-оол, Эйлиг-Хемде малчын Татьяна Шериг-оол дээш хөй-хөй аттарны адап болур.

Амыдыралга турушту тып, ажыктыг ажыл-херектер-биле Төрээн чуртунга бараан болурунга чүгле школа эвес, харын тудуг шөлү, завод цеги, совхоз шөлү азы биргээр чугаалаарга күш-ажыл улуг салдарлыг болур дээрзи билдингир. Башкылар съездизинге шак ындыг чугаалар кончуг хөй болган. Черле ынчаш бистерниң башкыларның, школа коллективтериниң сагыш салыр ужурлуг эң кол айтырыывыс ол. Оон дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ортумак школа дугайында чаа доктаалында тодаргай айыткан.

Школага профессия шилип алырының дугайында айтырыгны коллдуунда чүгле үстүкү класстарга чорудуп турарывыс билдингир болгай. Ынчангаш бирги класстан эгелээш, оңгу класска чедир школачыларның профессионал угланыышкынының дугайында чүгле чугааны чорудар эвес, харын тускай система ёзугаар ону амыдыралга боттандырып чорудар апаар бис.

Школа амыдырал-биле кезээде тудуш, бистиң өөреникчилеривис эртемнерниң дээгемнеринче ханылап кирбишаан, амыдыралга өөренип, күш-ажылга чанчыгар, профессия шилип алырынга бүрүн белеткеттинген болурлаар. Ону чедип алырынга кол рольду башкылар ойнаары чугаажок. Кайы хире бедик харысалга, хүндүлүг хүлээлге биске онаажып турарын ханызы-биле медереп билип, ону чедип алыры дээш билиг-мергежиливисти, бүгү-ле күжүвүстү, энергиявысты харам чокка бараалгадып чоруур бис.

Совет башкылар дээш партияның болгаш чазактың ханы сагыш салыышкынынга харыы кылдыр улам хол дыңзыг ажылдарывысты хүлээвип, Башкының хүнүн таварыштыр бүгү-ле эш-өөрге, башкыларга изиг байырны чедирип, ажыл-ишке чедиишкиннерни күзедим.

Е. СОКОЛОВА,
Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазының башкызы, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫНДА ЧУРУК

Кобальттыг Хову-Аксы ажылчын суурнуң Культура бажыңының чоогунда В. И. Ленинниң турачкалы-биле кожалаңдыр комбинаттың Хүндүлел самбыразында мурнакчыларның чуруктарын делгээн. Чуруктарның аразында Хову-Аксы ортумак школазының математика башкызы Клавдия Макаровна Алабужеваның чуруу база бар.

Школага чээрби сес чыл ажылдап келген башкының амыдыралында солун чүүлдер-ле арбын. Өөредилге эргелекчизи Маргарита Федоровна Сидорова ынчаар чугаалап олурар:— Башкылаашкынының канчаар чорупп турарын экзаменнер ылап тодаргайлаар, оон түңнелиниң алырга Клавдия Макаровнаның эрткен чылын, доостурганы сески классчыларының безин ийи хуузу математикага экзаменни «4» болгаш «5» демдектерге бижээн. Багай демдек чок. Бо башкы Тывага келге-ле алды чыл чедип турар, ол үениң дургузунда ийи-чылчылар чокка ажылдап келген.

Чээрби сески өөредилге чылын арга-дуржулгалыг башкы эрес-соруктуг эгелээн. Боду 4 «б» класстың удуртукчузу, баштайгы хүннерден эгелээш класс-биле математикага холбаштыр «Геометрияга дорт-булуңнарлыг шыйыглар» деп көргүзүглерге херек чүүлдерни кылып турар. Клавдия Макаровнаның кылганы уран-тывызык көргүзүглер, пособиелер, дериг-херекселдер, фигуралар дээш өөредилгениң он-он материалдарын математика кабинединде тургускан, оларны аныяк башкылар күзээнин-биле ажылдап турарлар.

Дуржулгалыг башкы К. М. Алабужеваның байлак арга-дуржулгазын республиканың башкылар билиин бедидер институдунуң методизи И. Н. Соколова өөренип шиңгээлээш, тускай тема кылдыр бижип оңгеретиткен.

Бо чүүлдүң автору мурнакчы башкының кичээлдерниге олуржуп, өөренип алгы дег чүүлдерни хойнуу көрген. Ырак-узак районнардан Хову-Аксыга келген уруглар баштайгы үеде математикага дыка бергедээрлер: бирээде, орус дылга четей, ийиде, математикага билии алысата хирелиг болуп каарге, баш мугаш-да апаар. Чогум-на ынчан башкы Клавдия Макаровнаның дузазы-биле бергедээшкиннерден уштунуп үнер.

Башкы Алабужеваның ажылында онзагай чүве болза, өөреникчи бүрүзү-биле ажылдаарында, рационалдыг арганы эптиг ажыглап билиринде. Дириг математикага шаптараазынныг чүве-ле арбын: кайы-бир шагда 4 класска өөренип эрткени чүүл бо хүн 8 класска албан херек, ол-ла бүгү аразында бир-ле онза харылзаалыг, ону тыппас болза, херек бүдер эвес. Берге бодалгаларны чадажып олурган кижиге эптиг-биле эндээрти айтып бээр, өөреникчи сантырга бодалганы боду шыдашкаазыг болу бээр. Хей-аъд кирген өөреникчи оон улам сонуурган, берге бодалгаларны-даа бодап, боду сайгарыптар кылдыр чоорту өөрени бээр. «Арзылааны арга-биле» деэзиг башкылаашкынның байлак арга-методтарын көргээ кижиниң ажылдап турары, биргээр чугаалаарга, илбичи-биле домейле.

Башкының хүнүн таварыштыр аңаа чедиишкиннерни күзеп, «чорук чогузун» деп чугаалап турар бис.

О. КОРОДА.

Таңды район.

Педагогика эртемнериниң кандидады Фаина Михайловна Бартан Кызылдың педагогика институдунуң баштайгы доозукчуларының бирээзи. Ол ам төрээн институдунда ажылдап, келир үениң башкыларын өөредир херекке бараан болган. Үстүнде чурукта Фаина Михайловна Бартан лекция үезинде.

Наталья Акимовна Мистрюкова (солагай талазында чурукта) барык үжен чыл чыгы үеде аныяк салгалды өөредип кижизидер херекке бараан боол келген. Дыка хөй чылдарда Кызылдың № 2 школазында ажылдап, сооңгу чылдарда өөредилге эргелекчизи апарган. Школаның өөредилге-кижизидилге ажылынга чаа, солун чүүлдерни дилеп тывар, аныяк башкыларга арга-сүме кадар, дуржулга солчур, методика ажылын экижидер дээш кандыг айтырыглар турбазыл. Бо бүгүте өөредилге эргелекчизиниң киирип турар улуг-хуузу эвээш эвес. Бо чурукта Наталья Акимовна студент-практикант-биле кады дедиге класста турары. Хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш хоочун башкы бо чаайын Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

А. ЗАЙЦЕВ болгаш А. МОНГУШ оларның фотолары.

ЭКИ ҮЛЕГЕР

Совет кижи бүрүзү чаагай чаңчылдыг: бодунуң күжүн, билиин Төрээн чуртунуң хөгжүдеези дээш бараалгадыр күзелдиг. Ол күзелди боттандырарда бодунуң сеткилинге ылап-ла таарышкан кандыг-ла-бир тускай эртемни шилип алыр. Күзел турда, ону боттандырары база-ла белен. Чүге дээрге бистиң чуртуувуста эртем-билигже оруг ажык.

Кыргыс Нурзат ол чаагай чаңчылды база-ла алдыр баспаан. Школачы чылдарында ол «кандыг-даа ажыл биске домей болгай, кандызын шилип алыйн?» деп ыя баштай айын тыппайн бодап чораан. Чоорту-ла ол башкы болуур деп үзе шиитпирлеп алган. Аңаа бүдүү белеткениниң эгелээн: башкыларының кеттинерин, класска кирип кээрин, улус-биле чугаалажырын, а кол-ла чүве — кичээлди канчаар эртирерин хайгаарап турган.

Удаваанда ол Кызылдың башкы училищезин чедиишкиннинг доосаш, Эрзинниң Бай-Даг школазынга ажылдай берген. Теория биле практиканы холбаары чаа башкыга ындыг-ла амыр эвес болган. Эртирер кичээлин баш бурунгаар планнааш, аңаа белеткенип алыр. А чогум кичээлди эртирип турда, демги план бусту бээр, оон эскертир ужурга таварыжыр. Бир эвес өөреникчилер чаа теманы эки шиңгээдип албаан болза, ону катап тайылбырлаар. Бүдүн класс билбейн баргаш ону кааптакаш, бурунгаарлап болбас. Аныяк башкы баштайгы дээрезинде ындыг чүүлдерге таварыжып чораан. Оон ыңай, чаңчыкпаан кижиге үе-шак база чедишпес. Кичээлдерге белеткеп, өөреникчилер ортузунга класстан дашкаар ажыл, ада-иелер-биле ажыл дээш кылыр чүве-ле хөй, хүн эртерин билдиртпес.

Хоочун башкыларның арга-дуржулгазынга даянгаш бо бүгүге Кыргыс Нурзат чоорту чаңчыга берген. «Кагыты көрүп кажараар» деп чугаа бар. Ол ам чээрби тос чыл башкылаан болгаш, шынап-да, кагыты көрүп кажараан башкыларның бирээзи апарган. Ол ам ачыланда ышкаш сүрээлевес, класска кирип келгеш, кичээлин мажым, чоргаар эртире бээр. Өөреникчилер оон кичээлдерин, тайылбырын улуг кичээнгей-биле дыңнаар. Ол өөреникчи бүрүзүнүң аажы-чаңын, чаа теманың тайылбырын дүрген, азы оожум шиңгээдип алыр бе дээрзин — ол-ла бүгүнү башкы кижи ылап билген турары-ол билир. Ынчангаш ол чамдык өөреникчилер-биле тускай ажыл чорударын чугула деп санап чоруур. Көргүзүг материалдарын ажыглап, уругларны боттары ажылдаарынга чаңчыктырарын хоочун башкы К. Нурзат черле утпас.

— Уругларга быжыг билигни эге класстарга-ла эки бээр болза, үстүкү класстарга оларга чиик болур. Ону бодумнуң арга-дуржулгамдан көрүп чор мен — деп, хоочун башкы чугаалап турар.

Оон чугаазы черле шын. Чүге дээрге кижи болуру чажындан деп улустуң мерген чугаазында ышкаш эге класстар дээрге билиглерни үндезилеп тургузарының эге чадазы болур. Ынчангаш эге класстарга-ла эртем-билииге сонуургалды оттурары эң чугула. Бо хоочун башкының олче кичээнгей салып турары ол.

Бичии уругларны чүгле эртем-билииге өөредир эвес, тенсиктиг аажы-чаңга кижизидери база башкының үлүүнде онаажып турар. А башкы ада-ие-биле харылзаа чок болур болза, ол ажыл база белен бүттүнмес. К. Нурзат ону эки билир. Кижизидилге ажылын ол ада-ие-биле сырый харылзаалыг чорудуп турар. Оон бот-идепкейи-биле кудумчулар аайынче башкылар ада-иелерниң бажыңнарын кезип, өйлеп-өйлеп рейдилерни чорудуп, ону доктаамал түңнеп чугаалажып турар. Өөреникчилерниң чурттап турар бажың-балгадында таарымчалыг, таарымча чок чүүлдер рейдилеп састүр, ону дарый чайладырың башкылар медип ап турар.

— Хоочун башкы Кыргыс Өөвичиниң ол эки эгелээшкини школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга улуг идигни берип турар — деп, Нарын ортумак школазының директору Б. Сенгин чоргаарал-биле чугаалаар.

Ол чаагай херекти деткиирлер, уламчылаары чугула. Аныяк башкыларга ол хоочунуң арга-дуржулгазы, ажыл-херээ база-ла өөредиг болгаш үлегер-чижек болур.

Башкылар коллективинде партия эге организациязының секретары хүлээлгезин ол төлептиг күүседип турар. Башкылар ортузунда политкичээлдер доктаамал эртип, школаның бүгү-ле ажылынга коммунистер идепкейлиг кирип турар.

Ол ам Нарын ортумак школазының үстүкү класстарында төөгү башкылап турар. Оон башкылаан эртемнеринде өөреникчилер 100 хуу өөредилгелиг боол турары — хоочун башкының ажылының эки үре-түңнели-дир. Кыргыс Өөвич Нурзат «Улус чырыдыышкынының тергиини» деп херек демдээниң эдилекчизи. Ону башкы бүрүзүнге аңаа-ла тывыспас-ла болгай. А бо арга-дуржулгазы байлак, өскелерге үлегерлиг хоочун башкы аңаа төлептиг болганы ол-дур.

О. БОТТУГ-ООЛ.

Эрзин район.

СОВЕТ ЭГЕЛЕКЧИ САНАЛДАРГА ДЕТКИИШКИН

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязының үжен ушку сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген чаа эгелекчи саналдары делегей ниитилежилгезиниң кол кичээнгейинде турар. Ол саналдарны КНО-нуң бөлүктери, дыка хөй чурттарның делегаттары калбаа-биле деткип база билип, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынга болгаш чепсегленииишкинни дужурерингe оларны чугула салыышкын кылдыр үнелеп турар.

Ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок турар чоруунуң магадылалдарын быжыглаарынче база амгы үеде ындыг чепсээ чок күрүнелерниң девискээрлеринге ядролуг чепсекти тургуспазынче угландыр Совет Эвилелиниң кылган тодаргай эгелекчи саналдарынга **КНО-нуң чиңгине секретары Курт Вальдхайм** таарымчалыг үнелээшкинин берген. Совет эгелекчи саналдар онза чугула-дыр, ынчангаш ядролуг дайынны болдурбазының, ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок чоруун хандырарының эрге-ажыктарынга таарыжып турары чигзиниг чок деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга ол демдеглээн.

Совет делегацияның баштыңы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң амгы үениң эң чугула политиктиг айтырыгларын хамааржыкан медеглелин КНО-нуң бөлүктеринге сеткил ханыышкын-биле уткаан. Ядролуг боо-чепсекти дужурерниң болгаш ядролуг чепсектиң улам ыңайгы нептерелин болдурбазының эргежок чугулазынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң илергейлээн [illegible] Голландияның чазаа каттыжып турар деп, ол чурттуң **даштыкы херектер министри К. Ван Дер Клаау** СЭТА-ның корреспондентилеринге медеглээн. Ол чугула херекке дэпшилге делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырдыышкынын үргүлчүдээринге дузалаары чугаажок деп ол чугаалаан.

Бүгү чурттарга болгаш улустарга хамааржыкан эң улуг, эң хайнышкынныг, ёзулуг-ла кол айтырыг — боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры, чепсегленииишкинни дужурери кылдыр санап турар ССРЭ-ниң принципиалдыг туружун улустарның деткип турарын КНО-нуң Кол Ассамблеязында калбарган ниити политиктиг чугаалажылга бүзүредир бадыткап турар. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинниң дужурер талазы-биле чоокта чаа болган тускай сессиязының шиитпирлерин, хамыктың мурнунда ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин хоруур, химиктиг боо-чепсекти чок кылыр болгаш күрүнелерниң шериг бюджеттерин кызырар дугайында шиитпирлерин тодаргай ажыл-херектер болдурары — делегей ниитилежилгезиниң хүлээлгези-дир деп, **Мексиканың даштыкы херектер министри С. Роэль Гарсиа** айыткан. Стратегтиг шабар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында совет-американ чугаалажыышкыннарны эң дүрген эки доозарынга чедирер деп Совет Эвилелиниң илергейлээн шиитпирлиг чоруун ол чүүлдүг деп көрген. Ону бүгү улустарның тайбыңның болгаш айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктары негеп турар деп ол демдеглээн.

Массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң аразтанзыг чаа хевирлерин тургузарының оруун дуглаары эргежок чугула деп, **Исландияның даштыкы херектер министри Б. Грендаль** бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн. Аңаа боо-чепсектерниң болгаш чепсектиг күштерниң кызыгаарлаарының айтырыынга дэпшилгени чедип алырынче ол база кыйгырган.

(СЭТА)

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

А. А. ГРОМЫКОНУҢ С. ВЭНС-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс-биле эңаа ужурашкан.

Ужуражыышкын үезинде стратегтиг шаап халдаашкынның чепсектерин кызыгаарлаарының дугайында дугуржулганы белеткээринге холбашкан, амдызында дугуруштунмаан айтырыгларны чугаалажып көөрүнче кол кичээнгейни салган.

Ужуражыышкынга совет талаадан — ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы Г. М. Корниенко, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин болгаш албанның өске-даа кижилери; америк талаадан — чепсегленииишкинни дужурер болгаш боо-чепсекке контроль талазы-биле агентилелдиң директору П. Уорнке, АКШ-тың ССРЭ-де элчини М. Тун болгаш албанның өске-даа кижилери киришкен.

ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДА

ГАВАНА. (СЭТА). Империализмге болгаш реакцияга удур африкан болгаш араб улустарның демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Аддис-Абебага эрткен делегей конференциязы — дэпшилгелиг болгаш революстуг күштерниң, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң болгаш социалистиг ден каттыштырылга чурттарының антиимпериалистиг эвилелин быжыглаарының оруунга чаа үе-чада болган деп, Кубаның Компартиязының ТК-ның органы «Гранма» солун бижээн. Конференцияның онзагай ылгалдыг чүүлү болза, чангыс эпти быжыглаарынга болгаш хылададырынга антиимпериалистиг бүгү күштерниң шиитпирлиин илергейлээни болур деп конференцияның түңнелдеринге холбаштырган чүүлүнге ук солун демдеглээн.

Боттуг чүүлдү тооп көрбес апарган чамдык ажылдакчылар дэпшилгелиг антиимпериалистиг угланыышкынны чорудуп турар хөгжүп турар чурттардан социалистиг ден каттыштырылгазын хоорлатыртар дээш шырбайып турар амгы үеде антиимпериалистиг фронтуну быжыглаары онза ужур-дузалыг боол турар деп, «Гранма» бижээн.

Конференцияның өске бир чугула түңнели болза Пекинниң удуртукчуларының реакцыыг экспансионисчи болгаш гегемонисчи политиказын сойталааны болур деп солун улагчылаан. Пекинниң удуртукчулары хөй чылдарның дургузунда боттарын «антиимпериалистиг туруштаа» турар дээш Африканың болгаш Чооку Чөөн чүктүң улустарынга бүзүредирин оралдажып, барымдаа чок чулчуруушкуннарны алгыржып келгеннер. Ынчалза-даа оларның саттыныкчы чоруу костү берген болгаш ону Аддис-Абебага эрткен делегей конференциязының ниити декларациязынга сойгалаан. Анголага болгаш Эфиопияга удур агрессияларга Пекинниң киржилгезин, социалистиг Вьетнамга хамаарыштыр оон шовинисчи болгаш экспансионисчи угланыышкынын ук документиде айыткан. Кыдат удуртукчуларының антисоветтиг политиказы национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге удур угланыышкын болган деп конференцияның киржикчилери медеглээннер.

Африкан болгаш араб улустарның чөптүг демиселинге харам чок интернационалдыг дузаламчыны болгаш деткимчени көргүскен Совет Эвилелиниң, Кубаның, социалистиг өске-даа чурттарның ажыл-чорудулгазын конференция бедии-биле үнелээн деп ук чүүлде айтып турар.

(СЭТА).

Пекин чугаалажыышкыннарны соксаткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Ханойда чугаалажыышкыннарның түңнел чогу дээш харысалганы Вьетнам Социалистиг Республиказа кара өжегээр онаарынче чүткээш, кыдат тала, Вьетнамда чурттап турар кыдат национальдыг кижилерниң дугайында чугаалажыышкыннарны ол чылдан-биле билдинмес хуусаада үскен деп, вьетнам делегацияның баштыңы, ВСР-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Хоанг Бить Шон медеглээн.

Социалистиг чурттар-биле, тайбыңның болгаш дэпшилгениң күштери-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче угланган даштыкы политика талазы-биле хамаарыштас угланыышкынныг Вьетнам Социалистиг Республика чайгылыш чокка амыдыралга боттандырып чорудуп турар деп, ол онзалап демдеглээн. Ханойда чугаалажыышкыннарга вьетнам таланың саналдары Вьетнамда чурттап турар кыдат национальдыг кижилерниң дугайында айтырыглар талазы-биле ийи чурттуң аразында маргылдааларны болгаш чөргүлдээлерни таарыштыр шиитпирлээринче угланган боттуг база чогаадыкчы саналдар болур.

Кыдат тала ол кижилерни политиктиг сорулгаларга ажыглаарынга болгаш ВСР-ниң политика херектеринге холгаарлап кирижиринге чылдак кылдыр, антивьетнам кампанияны чорударынга ажыглап турар деп, Хоанг Бить Шон демдеглээн. Ужур-утка чок негелделерин доктаамал идип үндүрүп тура кыдат тала вьетнам делегацияга албадаашкын кылырын оралдажып, чугаалажыышкыннарны нарыйдадып турар. Оон-биле кады Пекин сөңгээлээшкиннерни, ВСР-ниң тускай догуннаан чоруун болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чөрүүн үрээрин уламчылап турар.

ВАШИНГТОН: аазаашкыннары, ажыл-херектери

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бо чылдың октябрь 1-де эгелээр 1979 санхөө чылында даштыкы күрүнелерге шериг дузаламчызының дугайында хоойлу төлевилелинге АКШ-тың президентизи Дж. Картер ат салган. Амгы үеде хоойлу болу берген ол төлевилел ёзугаар Каттышкан Штаттар бодунуң «еңнүктеринге» болгаш эвилелчилеринге ниити-ле-биле 2,8 млрд. долларны америк боо-чепсекти садып алыры-биле үндүрүп бээр. Оларның аразында АКШ-тың даштыкыда шериг-стратегтиг эрге-ажыктарын шагдап бээр чорудуп турар Пентагонуң еңнүктери бар.

Ажылландырыышкынының эң хөй кезиин — барык 800 млн. долларны, мурнукузу ышкаш Тель-Авивке бээр. Ону ол бодунуң шериг күчүзүн улам ыңай өстүрерин ажыглаар. Оон ангыда оңсан ыңдыдан боо-чепсекти Израиль Капитолий тейинде бодунуң улуг салдарлыг камгалакчыларының идепкейлиг-биле деткип үндүрүп турары өске программалар ёзугаар база алыр.

Араб улустуң эрге-ажыктарынга өскерлиишкини дээш база Тель-Авивтиң политиказы девискээр негелделеринге дүжүп бериишкини дээш Садат база акша-мөңгүн алыр. «Чаа еңнүүнге» дуза көргүзериби-ле хоойлу үндүрүкчүлери 750 млн. долларны үндүргеннер.

АКШ-тың курган чер шериглерин Мурнуу Корейден үндүрериниң чылдаа-биле Пак Чжон Хи диктатуразы бай-чурумну америк шериг техниказын 800 млн. долларга алыр.

АУР-НУҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛУАНДА. (СЭТА). Намибияны эжелээрин доп-дораан соксадырын, аңаа ёзулуг хамааржыспас чорукту тыпсырын болгаш бо чуртта бүгү эрге-чагырганы намибия улустуң кара чангыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи боол турар Мурнуу-Барыын Африканың улус-чу организациязынга (СВАПО) дамчыдып бээрин Мурнуу Африка Республикадан Анголаның чазаа негээн.

Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар фашистиг бай-чуруму КНО-нуң сүмелерин хажыдып, Мурнуу Африка Республиканың шериглериниң эжелеп алганы Намибияга далаш-биле «соңгудаа» эртирерин шиитпирлээн деп АУР-нуң чазааның чарлаан медеглелинде айтып турар. Преторияның сөөк-язы ылгакчыларының дүрүм ёзугаар эвес бо шиитпири КНО-нуң шиитпирлерин хажыдаарынче, Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында айтырыгны шиитпирлээринге СВАПО-ну киириштирбезинче угланган.

Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгакчылары ындыг арга-биле хөделбишаан, чуртту эжелеп алырын уламчылаар, оон чонун дарлаар, Ангола Улус Республиказынга удур кемниг агрессияларны үүлгедир бээзаларын хевээр арттырып алыр дээш чалча бай-чурумну аңаа тургузарынче далажы берген.

Преторияның сөөк-язы ылгакчылары Барыын күрүнелерниң дорт киржилгезин болгаш деткимчезин эвес болза, бодунуң дүрүм ёзугаар эвес ындыг шиитпирин үндүрүп шыдавас турган ийик деп медеглелде демдеглээн.

Намибияның демисежип турар улузунга деткимчени күштелдирерикче, бот-башкарылгага болгаш национал хамааржыспас чорукка намибия улустуң бүгү-делегейде хүлээп көрген эргелерин Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар бай-чурумунуң хүлүлениз көөрүн албадаарынче делегейниң дэпшилгелиг күштерин АУР-нуң чазаа кыйгырган.

БАШКЫЛАР ЫРЫ

Сөзү К. ЧЕРЛИК-ООЛДУУ. Аялгазы А. ШАКТАРНЫЫ

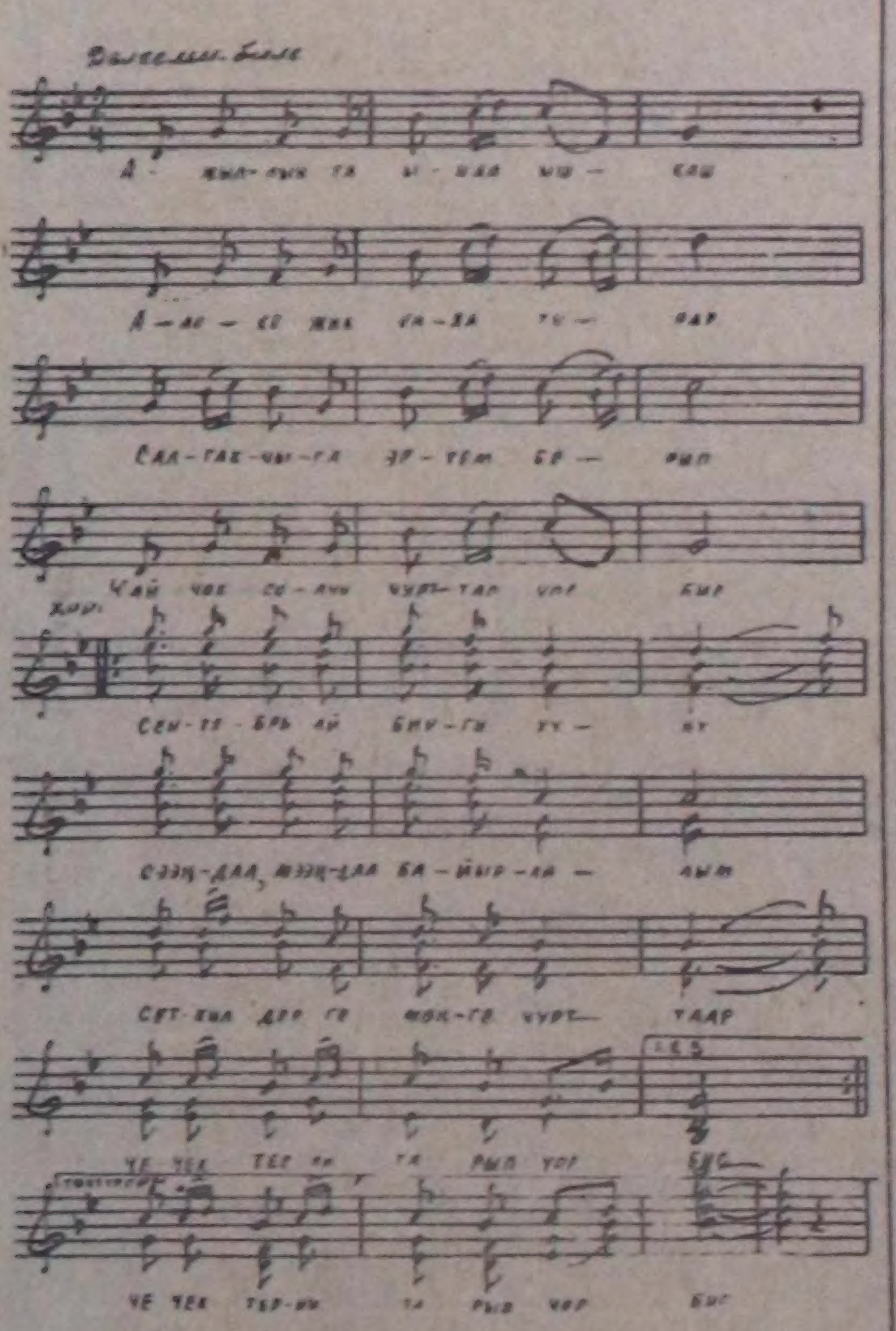

Хөглүг куштар чыжыы дег,
Кевей чаштар аразынга
Кужур, билиин берген чижи
Хундуткелдиг болбайн канчаар.

Кожумаа:
Сентябрь ай бирги хүнү —
Сөөң-даа, ыяң-даа
байырлалым.

Сеткилдерге мөңге артар
Чечектерни тарып чор бис.

Коңгулуурнуң үнү-биле
Хоюк, хүннер эртип-ле тур.
Коммунизм кадрларын
Кончуг аки даргаммаар бис.

Четтирдивис

Ада-ием ыраккы Мөңгүн-Тайганың «Мөген-Бүрен» совхозунда малчын улус. Олар хөй чыл хойжудаан. Оларның уруглары он ажыг кижи бис. Авам—Маадыр-ие. Оларның уруглары—бистерде өөренип-даа, ажылдап-даа чоруурлар бар-ла. Бистер Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың ада сагыш чөвааш-кынының ачызында «чаг ыштында бүүрек дег» өзүп доруп келдивис. Өске бүгү совет уруглар-биле бир дөмей, бис база-ла мениң ажаалда-тежээлииден эрткеш, дорлан-на ясли, садик, школа, өөредилге черлерин эртер аас-кежиктиг бис.

Мен база-ла ол оруктарны эрткеш, Кызылдың педагогика институдунда өөренип тур мен. Бисте эртем-билиигже орук ажык-ла болгай. Ол дугайын Совет Конституциявыста магадылап бижип каан. Башкы болур күзелим ам боттаныр-ының кырында келген, филология факультединиң сөөлгү — бешки курзунда мен.

Бистерни—келир үениң башкыларын белеткеп, арга-дуржулгазын, билиин, кужун харам чокка өргүп турар башкыларывыска ынак бис. Ылангыя бистиң филология факультединиң деканы М. Б. Бималаның, Е. С. Бойконуң болгаш өске-даа башкыларның студентилер дээш сагыш човангырын, оларның могаг билбес ээрес-шудургу бүдүжүн ажылын кезээде сактып, үнелеп чоруур бис. Бистерни бызыг эртем-билиг-биле дагалап каан бүгү-ле башкыларывыска сеткиливис ханызындан «Четтирдивис» деп чугаалаар эргелиг бис.

Л. ИРГИТ,
Кызылдың педагогика институдунуң студентизи.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Октябрь 1-ден 7-ге чедир үеде Россия Федерациязының литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннери Армениягa боор эртер.

— РСФСР-ниң культура мастерлериниң ам болур чогаадыкчы отчёдун алдарлыг төөгүлүг хүнге—Россияның составынга Арменияның киргениниң 150 чылынга тураскааткан. Чоокта чаа Россия Федерациязының чамдык хоорайларының ажылчы чоннары акы-дугма республикадан келген аалчыларны хүлээп алган. Уран чүүл мастерлериниң көргүзүглери, коллективтер-биле ужуражылгыкыннар кайгамчык улуг чедиишкиннерлиг эрткен, бистиң улустарывыстың найыралының чыл демдеглелинге кайгамчыктыг арын болган. Бистер бо удаада Россия Федерациязының хөй националдыг культуразы болгаш уран чүүлү-биле Арменияның ажылчы чоннарын таныштырар бис — деп, РСФСР-ниң культура министри Ю. С. Мелентьев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

РСФСР-ниң литератураның болгаш уран чүүлүнүң хүннери октябрь 1-де Еревантa байырлалдыг-биле ажыттынар, а оон соонда Баканга, Ленинаканга, Кироваканга, Эчмиадзинге, Степанаванга, Делижанга, республиканың өске-даа хоорайларынга болгаш районнар төптеринге уламчылаар. Чогаадыкчы көрүлдениң програмазы дыка калбак. Аңаа Россияның литература болгаш уран чүүл ажылдакчыларының улуг бөлүү—чеди чүс хире кижи киржир. Москва филармониязының үлегерлиг симфония оркестри, Дон казактарының ыры болгаш танцы ансамбли, Омскиниң орус улустуң хору, республиканың орус улустуң «Россия» ансамбли, «Барокко» деп камерлиг ансамбль, А. Юрлов аттыг орус улустуң үлегерлиг ыры капеллазы оон көргүзер. Алдаржаан Улуг театрның, Ленинградта С. М. Киров аттыг театрның кол-кол артистери, эстрада мастерлери Армениягa келир.

«Орус чурулганың эртинези», «Россия Федерациязының улусчу үс-шеверлериниң ажылдары» деп делгелгелер, ном болгаш уруглар чуруктарының делгелгелери Ереванга ажыттынар. Россия Федерациязының чуруукчуларының ажылдары-биле Кироваканның чурттакчылары база таныжар. Арменияның чамдык хоорайларынга уран чечен болгаш документалдыг фильмнериниң фестивалы болур. Россияның культуразының чогаадыкчы ажылдары-биле үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери, Совет Арменияның дайынчылары таныжар.

РСФСР-ниң литература болгаш уран чүүл хүннериниң түңнел концерти октябрь 7-де, ленинчи национал политиканың тиилелгезин, совет улустарының бузулбас найыралын болгаш акы-дуңмалышкы чоруун хөөмлүжүдүн быжыглаан, бистиң үениң улуг документизи — ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнун хүлүмзүрүүлүг болуру кайгамчыктыг боор турар деп, Ю. С. Мелентьев демдеглээн.

Дыштаныр хүннерде чүү болурул?

Сентябрьның 30-де, республиканың хөгжүм-шии театрынга Башкылар хүнүнге тураскааткан «Сеткилдиң ханызындан» деп кежээ болур. Эгелээри—18 шакта.

ГТО-нуң хөй хевирлеринге республиканың бирги чер дээш маргылдаалар «Совет Тываның 5 чылы» стадионга сентябрь 30-де, октябрь 1-де эртенгиниң 11 шактан эгелээр.

«Енисей» Культура бажыңынга «Күскү бал» деп танцы кежээзи бо кежээ 20 шакта эгелээр. Бөгүн, даарта база ол-ла үеде танцы кежээлери Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының танцы шөлүнге болур.

Парктың шаңналы дааш шыдыраага блиц-турнир сентябрь 30-де 11 шакта эгелээр. Стол теннизиниң болгаш баг кагарының маргылдаалары даарта 11 шакта паркка болур. Ажык шөлдерге шаңналдыг маргылдаалар база даарта 14 шакта эгелээр.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

УЛУС ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Хоорай Совединиң ээлчеглиг сессиязы октябрь 4-те СЭКП хоорkомунуң хуралдаар залынга болур.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.50—«Силерге, ада-иелер».
11.20—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
11.50—«Эки шынарлыг бараанnарны хөйнү».
12.20—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Күрүнениң Орус музейи. Чаа хоргузуг чүүлдери. 2-ги дамчыдылга.
12.50—«Кижи. Чер. Октаргай». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар.
13.35—«Москвачы херээжен». Телеклуб.
14.50—«Кадыкшыл». Эртемтайылбырлалдыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
15.35—«Спортлото» тиражы.
15.50—«Дем каттыштырылгазы». Тележурнал.
16.20—«Мээң беш чылым». Бирги беш чылдың 50 чылынга.
17.35—Уругларга фильм. «Хүн адаанда чер». Уран-чечен фильм.
18.30—«Билдингир-даа бол эдентиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—Мультфильмнер программазы: «Мегелеткен дээрбечилер», «Хуулгаазын мөөгүлер». Өске кижиге чоруткан чүүл».
20.05—«9-ку студия». Дамчыдылганы В. С. Зорин чорудар.
21.05—«Төп телевидениениң экранынга эң баштай», «Ынак болгаш». Уран-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Лев Толстой—драматург». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң улустуң артистери И. Ильинский, П. Массальский, А. Зуева киржир.
00.05—01.10—«Амыдыралга ыр-биле» деп дамчыдылга ээугаар». Төнгенде — медээлер.

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкаже чыкаалылынар!».
10.55—Узбек ССР-ниң Күрүнениң «Бахор» деп улус танцызының алдарлыг ансамблиниң концерти.
11.25—«Хлеб». Телефильм.
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!».
13.00—«Тоол аалдап келген». «Кадын-пага». Мультфильм.
14.10—«Кедээге дамчыдылга». «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».
15.10—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
15.40—«Делегей байдалы».
16.10—«Кино аян-оруктар клуву». Дамчыдылганы журналист О. К. Игнатьев чорудар.
17.10—Р. Щедрин. «Омак кожаммыктар». Фильм-балет.
17.30—«Бөгүн — Башкылар хүнү». ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының президентизи В. Н. Столетов киржир.
18.00—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Крылья Советов» ЦСКА-ның спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — медээлер.
20.20—«Силерниң чагааларыңар-биле». Башкылар хүнүнге музыкалыг программа.
21.05—«Гипнотизер», «Фрак». «Бо кежээ — Фернандель» деп сериядан уран-чечен телефильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Силерге, кедээниң ажыл-ишчилери». Концерт.
23.30—«Ирина Родниваның онгу бедик». Документалдыг фильм.
23.45—00.40— Хол бөмбүүнүң талазы-биле делегей чемпионады. Эр кижилер. Италиядан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10, ынчан-бир 13—18 метр чедер. Агаарның температуразы 10—15, чамдык районнарга 6—11 градус чылыыр.

Кызылга бичи бораннаар. Хаттың дүргени секундада 5—10, дүъш соонда 13—18 метр чедер. Агаар хүндүс 11—13 градус чылыг болур.

Кино

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Черге чораан» 10.00, 16.40, «Эдертиг херээжен» 11.40, 13.40, 17.40, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Орленок» 9.10, 10.50, 14.20, «Дириг сек» 16.10, «Прокаженная» 12.30, 18.40, 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Харабат аймактың чажыды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Ынакшыл дааш кемниг херек» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Черге чораан» 10.00, 16.40, «Эдертиг херээжен» 11.40, 13.40, 17.40, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Орленок» 9.30, 11.10, 12.50, 14.30, «Прокаженная» 16.10, 18.30, 20.50 шактарда.
«ВОСТОК»: «Кипочыындыг» 11.00, 13.00, «Харабат аймактың чажыды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Харда поезд» 10.00, «Тудуш реакция» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

(Солунуң дараазында номери октябрь 3-те үнер).

ЭРГИМ КӨРҮКЧҮЛЕР!

ОКТЯБРЬНЫҢ 5-те 43-кү ТЕАТР СЕЗОНУ АЖЫТТЫНАР

Октябрь айның репертуары:

6 пятница кежээ	К. Тренев **ЛЮБОВЬ ЯРОВАЯ** (5 кезектиг драма)	15 воскресенье кежээ	М. Тикомацу **ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ** (3 кезектиг япон трагедия)
7 суббота кежээ	Н. Мирошниченко **НЕПОКЛОНОВ** (2 кезектиг драма)	19 четверг	М. Карим **АЙ ТУТТУРГАН ДҮНЕ** (4 кезектиг трагедия)
8 воскресенье хүндүс	И. Ольшанский **РОВЕСНИК МАМОНТА** (2 кезектиг драма)	21 суббота кежээ	У. Гаджибеков **АРШИН-МАЛ-АЛАН** (4 кезектиг музыкалыг комедия)
8 воскресенье кежээ	Э. Лабиш **ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА** (француз 3 водевиль)	22 воскресенье	Т. Сметанин **ЛООКУУТ БИЛЕ НЮРГУХУН** (4 кезектиг драма)
11 среда кежээ	Ф. Шиллер **КАРА САГЫШ БОЛГАШ ХАНЫ ЫНАКШЫЛ**	27 пятница кежээ	К. Саны-оол **ЫГЛААР ДУРУГ** (музыкалыг легенда)
13 пятница кежээ	Н. Мирошниченко **НЕПОКЛОНОВ** (2 кезектиг драма)	28 суббота кежээ	В. Шулбаева **СЫЫН МЫЙЫЗЫ** (2 кезектиг драма)
14 суббота кежээ	Т. Сметанин **ЛООКУУТ БИЛЕ НЮРГУХУН** (4 кезектиг драма)	29 воскресенье хүндүс	А. Афиногенов **МАШЕНЬКА**
15 воскресенье хүндүс	М. Стеглик **ДОМИК-ПРЯНИК** (2 кезектиг тоол)	29 воскресенье кежээ	Н. Мирошниченко **НЕПОКЛОНОВ** (2 кезектиг драма)

Билеттерни организацияларда болгаш театрның кассазында садып турар. Ниити чагыгларны хүлээп ап турар, телефону № 2-17-79.

ТУРИСЧИ ОРУКТАР № 12

БӨГҮН АЪТТАНЫР

Бистиң республиканың найысылалындан чыл бүрүде чорүп турар «Найырал» турпоездизиниң туристери бөгүн Кызылдан үнүптер. Тываның туристери Абаканга автобус-биле чедер. Олар аңаа поездиге олурупкаш, калбак-делгем Сибирьның кежир барып чүкче углаптар.

Тывадан үнген дөрт чүс турист бо чылын ССРЭ-ниң чүрээ — Москваның, маадыр хоорайлар Киевтиң, Одессаның, Ленинградтың, Севастопольдуң каас-чараш черлерни сонуургаар, Новосибирск, Херсон болгаш өске-даа хоорайларны магадап көөрлер.

Төрээн чуртуң хөй-хөй хоорайларын эргип, кезиир бо туристер октябрьның 21-де Абаканга ээп келирлер.

Бистиң корр.

СЕСЕРЛИГНИ ТАВАРААШ...

Найысылал Кызылдың чурттакчылары дыштаныр хүннеринде хоорай чоогунга агаарлап, хемнерге эштип, дагларже үнүп турарлар. Шагның кайы-даа үезинде аян-чорук кылырга кижиге ажыктыг дээрзи билдингир.

Сесерлиг тавары, ийи хүн дургузунда чоруур туристиң орук базе бар. Сесерлиг суур Кызылдан ырак эвес, чээрби беш километр черде. Аңаа чедир аргыышкан машина-даа, автобус-даа үзүлбес.

Сесерлиг — Абаканче баар автоорукнуң хажызында шөйлүп чоруткан суурудаш. Оон чоок талазынче довуракчуттеп баткан Сесерлиг хемниң эриин куду балыктылар. Балык-байлаң чок ол хемнегештиң эриинде ыяштар база бар. 25 километр хире бар чорунарда ферма кодун ис-дир. А оон соонда беш хире километр эрткеш, каш санныг бажыңнарга, кажаага таварыжыр силер.

Хемниң уну бар кезек чиңгелеп чоруй катап-да алгый бээр. Ол черлеп орукту хем боду шаг-шаанда дыштыканы илдең. Эң баштай Кара-Хаак суурнуң барааны кестүп кедир, оон улаштыр үр-даа болбаанда Бии-Хемниң улуг-чалгай дурту мурнуңарга чаттыла бээр. Сесерлиг хем Бии-Хемче хап кирип тур.

Сесерлигниң аксынга хонгалы дээре. Долгандыр турар бойдустуң кайгамчыктыгын чүүге деңнээр! Бодунуң шаа-биле ыяш-дааштыг агын бадып чыткан Сесерлиг күчүлүг Бии-Хемниң аспаанче дуглуургеп, оожургай берген дег сагыштырар.

Сесерлигниң аксында улуг-улуг чалымнар дээрже хере үнген. Ам шокна силерни оң талаже, дагже үдертир, улуг чалымнарны оюп эртериниң аргазы чок. Беш километр эрткеш, Кара-Хаакче баар оруккa таваржыр силер. Ол оруктап элээн чоруп ора Вавилин ортулуктарының чанынга кээр силер. (Вавилин дээрге, шаанда маңаа чурттап турган бай кижиниң ады-дыр, ооң хоорейгазын хавырып, бодун өскээр шилчүткен).

Вавилин ортулуунуң чанында хемчилерниң сентелге базазы бар. Ында ыяштарның будуктарын оттүр уауг ортулук бостүр. Кажан суг уаугда, ол шынап-ла ортулук деп, а чогум ол ортулук хем эрии-биле тудуш дээрзи илдеп аалар. Кончуг изигде ортулук кургай бээр, ынчан машина-биле белин ынаар чеде берип болур.

Бо ортулукка моорлээрге таарымчалыг. Балыкчыларга база эптиг. Ол ортулуктуң узуну ийи километр, а доорасы бир километр хире бар.

Улуг-Хемниң кежир туткан ковуруугге чедир чеди километр эртер силер.

Бо маршрут-биле чиик машиналыг, мотоциклдиг, чадагтергелиг, кышкы үеде хаактыг чорун болур.

ДЫШТАНЫЛГА ҮЕЗИНДЕ

Пионерниң чай хөглүг эрткен. Оолдар, уруглар туристиг походтарга, аңаа экскурсияларга киржип, балыктап, одаглап ажыдып, магалыг ойнап-хөглеп, дыштаныш алганнар. Тываның аныяк туристери солуп аян-оруктарга кириишкеннер.

Чадааның № 3 сес чыл школазының өөреникчилери Ондар Болат-оол, Дима Куулар, Алёша Ондар, Гриша Кара-Сал, Ран Сат болгаш өскелер-даа башкы Михаил Васильевич Борбак-оолдуң удурталгазы-биле хөй хүннүг походунга кирришкеннер. Суг-Аксы суурдан үнгеш Суг-Холдээн, Ишкин-Аксы хемин таварты Бел-Орук артынче үнгеш, Алдыы-Ишкин хемнээш, Хор-Тайга суурге ээп келгеннер.

Аян-оруктуң киришкичилери шараш бойдус чурумалдыг Суг-Холге баргаш, ооң дугаайында ында чурттап турар малчыннарының тоолчургу чугааларын бижип алганнар. Ол ышкаш Барыын Саянның бедик сыннары-биле таныжып, орукка таварышкан бергелерни ажып эртеринге дадыкканнар. Өөреникчилер туризм талазы-биле улуг улустуң үшкү разрядының нормазын күүсеткен.

Чадааның № 2 ортумак школазының аныяк туристери Чадааны — Теве-Хая—Чадааны хемиңг аксы — Хемчик — Суг-Аксы маршруттуг аян-орукту кылган.

Сонуургак, бойдуска хандыкшылдыг школачылар десткичир кодуп каан тевелер ышкаш шөйлүп чоруй барган Теве-Хаяның даап магадап көргеннер. Отрядтың кежигүннери дагны чурун, чурукка тырттырып алганнар. Ол ышкаш Теве-Хая дугайында тоолчургу чугааны дыңнап бижээн.

Балгазын ортумак школазының өөреникчилери Каа-Хем болгаш Таңды районнарынче чүс километр хемчээлдиг походту кылганнар. Балгазынның хадылыг арт алыс тавараш, Ильинкага четкеннер. Ильинка суурдан 18 километр черде дагже үнүп, оон үнүжү, бойдус чурумалы-биле таныжканнар. Бо аян-оруктуң киржикчилери ГТО-нуң үшкү чадазының алдын хөрек демдээниң нормазын күүсеткеннер.

Сарыг-Септиң Салчак Тока аттыг № 2 школазының аныяк чурт шинчилекчилери Сарыг-Сеп үнгеш, Белбей суур чедир аян-орукту кылганнар. Дерзиг-Аксында маадырлыг партизан разведчик С. Коодуң тураскаалынга олар чечектер салган. Аян-орукчулар малчыннарга ужуражып, оларның кажаар ажылдап, чурттап турары-биле таныжканнар.

Шамбалыг сес чыл школазының он бир өөреникчизи Тожу районга чораан. Кызылдан Тоора-Хемге «Заря» теплоход-биле четкеш, Азаска чедир чадаг барганнар. Оон соонда Тоора-Хемге чедир чадаг келгеннер. Шапкын Бии-Хемниң, Хүт ужарын, кайгамчык чараш Азас хөлдү өөреникчилер магадап, хөй чаа чүүлдерни билип алганнар.

Аныяк туристер станциязындан 23 өөреникчи Эржей — Белбей маршруттуг походка чораанар. Тываның геология-шинчилел экспедициязының даалгазын күүсеткенн шинчилел ажылын өөреникчилер кылган. Эржей суурдан алды километр черде үнелиг каасмалдыг тывкаш, оон хынаадага кирер хире хемчээлдиин чыып эккелген.

Бо чайын чаңгыс хүннүг походтарынга болгаш экскурсияларынга Тываның 40 муң ажыг школачылары киришкен, 3 муң хире өөреникчи хөй хүннүг аян-оруктарын кылган. Школаларның болгаш районнарның аныяк туристер слётунга 25 муң өөреникчи киришкен.

Төрээн черинге аян-оруктар кылыры — өөреникчилерге улуг ужур-дузалыг. Найыралга, коллективизмге оларны кижизидер, билиин бедидер, күш-дамырын сайзырадыр, Төрээн черинге ынак болдурар.

З. ЖУРАВЛЕВА,
республиканың аныяк туристер станциязының методизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы.

А. МОНГУШТУҢ «ТУРИСЧИ ТУРЛАГ» деп фотоэтюду.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2691.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01285